TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (ESKİ TÜRK EDEBİYATI)
ANABİLİM DALI

MUSA KÂZIM PAŞA
(HAYATI-SANATI VE KÜLLİYATI)

Doktora Tezi

Ramazan Bardakçı

Ankara-2007

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (ESKİ TÜRK EDEBİYATI)
ANABİLİM DALI

MUSA KÂZIM PAŞA
(HAYATI-SANATI VE KÜLLİYATI)

Doktora Tezi

Ramazan Bardakçı

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ahmet Mermer

Ankara-2007

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (ESKİ TÜRK EDEBİYATI)
ANABİLİM DALI

MUSA KÂZIM PAŞA
(HAYATI-SANATI VE KÜLLİYATI)

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ahmet Mermer

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	İmzası
Prof. Dr. Ahmet Mermer	. . . .
Doç. Dr. Fatma Sabiha Kutlar Oğuz	. . . .
Doç. Dr. Yaşar Aydemir	. . . .
Prof. Dr. Filiz Kılıç	. . . .
Prof. Dr. Ali Fuat Bilkan	. . . .

Tez Sınavı Tarihi . . . .
.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(……/……/200…)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

……………………………………………………

İmzası

………………………………………

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ

XIX. yüzyıl Osmanlı devletinin her alanda olduğu gibi edebî alanda da gerileme ve değişim gösterdiği bir dönemdir. Batılı devletlerin tehdidi altına giren devlet XVIII. yüzyılda başlayan gerilemeyi bir türlü durduramadığından, devletin ileri gelenleri bu kötü gidişe bir son verebilmek için, her şeyden önce Batı tekniğinden yararlanmak gereğine tamamen inanmışlardır. Bu kötü gelişmeler, devletin ve devlet adamlarının sanata bakış açısını da önemli derecede değiştirmiştir. Bu yüzyıla gelinceye kadar başta padişah olmak üzere devletin ileri gelenleri şiirle yakından ilgilenmişlerdir. Ancak bu yüzyılın başında padişah olan III. Selim'le birlikte şair padişah devri de sona ermiştir. Padişah ve devlet büyükleri çevrelerinde birtakım sanat ortamlarının oluşmasını önemsemez olmuşlardır. Sanatçıya olan maddî ve manevî destek kesilmiş, devlet büyükleri etrafında oluşan edebî topluluklar farklı kişilerin yanında ve farklı ortamlarda oluşmaya başlamıştır. Bu yüzyılda, bir önceki yüzyıla göre şair sayısında çok değişiklik olmasa da yaşadığı dönemde büyük ün kazanarak bir sonraki yüzyılda gündemde kalan şairler, "Batılılaşma" ve "Yenileşme" adı altında boy göstermişlerdir. Divan edebiyatı konusunda yapılan genel değerlendirmelerde bu yüzyılın şairlerine çok fazla yer verilmemiş, neredeyse yok sayılmaları nedeniyle edebiyat tarihi içerisindeki gerçek yerlerini de bulamamışlardır.

Edebiyat tarihi içerisinde mensuplarının özellikleri, yaptıkları toplantılar, sosyal fikir ve siyasî eğilimleriyle seslerini duyurmayı başarmış, modernleşmeye çalışan şiirdeki kültürel ikilemi yaşamış, bir tarafta doğunun, diğer tarafta batının şiir malzemesini kullanmayı bilmiş bir edebi topluluk olan *Encümen-i Şu'arâ,* XIX. yüzyılda şiir dilindeki arayışların en güzel örneği durumundadır.

Yeniliğe kapalı bir kişi olarak tanınmasına rağmen bu encümene devam etmiş şairlerden biri de, XIX. yüzyılın ikinci çeyreğinde doğan ve yine aynı yüzyılın son çeyreğinde hayata veda eden Musa Kâzım Paşa'dır. Devlet adamlığıyla birlikte, söylediği hicivleriyle de döneminde ses getirmiş bir şair olan Musa Kâzım Paşa, son zamanlarda varlığından haberdar olunan hacimli *Külliyatı*yla karşımıza çıkar.

Hakkında az da olsa bilgi veren kaynaklar tarafından, Fuzulî ve Nef'î mukallidi bir şair olarak kabaca bir değerlendirmeye tâbi tutulan Musa Kâzım Paşa, elde bulunan *Külliyatı'*nın içeriğiyle edebiyat tarihlerindeki bu değerlendirmelerin ötesinde bir şair olduğunu göstermektedir. O Arapça ve Farsça manzumelerden yaptığı tercümeleriyle, iki dile de vakıf bir şair olduğunu gösteren, bunun yanı sıra Türkçe sade söyleyişler ve Sebk-i Hindî'nin zaman zaman ağırlaşan dilini kullanmasıyla, "bulmaktan çok aramanın, ararken de elemenin peşinde olan" bir şairdir.

Musa Kâzım Paşa, çok hacimli bir külliyat tertip etmiş, *Külliyat*'ında *kaside*, *gazel*, *müstezad, murabba, şarkı, terkib-bend, tercî-bend, tahmis, taştir, müselles, muhammes, müsebba, müseddes, kıt'a, nazm, rubai, mesnevî, muamma* ve *koşma* gibi aşağı yukarı tüm nazım biçimleriyle yazdığı şiirlere yer vermiş, tasavvufî yönü de öne çıkmış bir şairdir. Ayrıca *müselles* gibi örneği çok az bulunan nazım biçimiyle de iki şiir yazmış; *mesnevi* nazım biçimiyle Birgivî'nin *Avâmil*'ini ve *Binâ*'yı nazmen tercüme etmiş eğitimli bir şairdir.

Kaynakların bize bildirdiği iki matbu eseri olan *Divan*'ı ve *Mekâlid-i Aşk*'ı üzerine daha önce Recep Demir tarafından *Kâzım Paşa Hayatı-Eserleri-Şairliği (İnceleme-Metin)* adıyla bir yüksek lisans tezi yapılmıştır. Söz konusu çalışmada, şairin eserleriyle ilgili yanlış tespitlerde bulunulmuş, sanatıyla ilgili değerlendirmeler eksik bırakılmış, çok az sayıda şiiri ihtiva eden matbu eserlerin tam ve sağlıklı bir metni ortaya konamamıştır.

"Musa Kâzım Paşa, Hayatı, Sanatı, Külliyatı" adlı bu tez çalışmasıyla şairin, ölümünden önce düzenlediği ve bilinmeyen yüzlerce şiirini barındıran Ankara Millî Kütüphanede ünik nüshası bulunan *Külliyat*ının, sağlıklı bir metninin ortaya konması ve oluşturulan bu metinden hareketle şairin sanatının ve edebiyat tarihi içerisindeki yerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Tez çalışması "Giriş" ve beş bölümden oluşmaktadır:

"Giriş" bölümü üç alt başlıktan meydana gelmiştir. Burada "XVIII ve XIX. Yüzyılın Siyasî Durumu" başlığı altında, yenileşme hareketlerinin başladığı XVIII. yüzyıl ile bu hareketlerin hız kazandığı XIX. yüzyılın siyasî ve kültürel durumu

ortaya konulmuştur. "XIX. Yüzyılın Edebî Durumu" başlığı altında dönemim edebî görünüşünün genel hatları çizilmiştir. "Encümen-i Şuarâ" başlığı altında da, daha önce yapılan çalışmalardan yararlanarak, şairin de içinde bulunduğu bir edebî topluluk olan *Encümen-i Şuarâ*'nın oluşumu ve şiir görüşü üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde Musa Kâzım Paşa'nın hayatı, tezkire ve tezkire özelliği gösteren eserlerden ve özellikle *Külliyat*taki ipuçlarından yararlanılarak ele alınmıştır. Öncelikle Paşa'nın doğum tarihi tam olarak tespit edilmiş, hayatıyla ilgili bugüne kadar karanlıkta kalan gençlik dönemi hakkında yeni bilgiler ortaya konmuş, ailesiyle ilgili yeni bilgilere ulaşılmıştır. Böylece şairin kapsamlı bir biyografisi ortaya konmaya çalışılmıştır. Bölümün sonunda şairin tezkire ve eski harfli eserlerdeki biyografilerinin çevriyazılı metinlerine yer verilmiştir.

İkinci bölümde şairin sanatı üzerinde durulmuştur. Şair hakkında bilgi veren tezkire ve eski harfli kaynaklarda onun edebî kişiliği ve şiiri hakkında söylenenler birbirinin tekrarı durumunda olup önemli bilgiler de içermemektedir. Ancak Paşa'nın kaynaklarda şiiri hakkında söylenenler, az da olsa bilgi vermesi açısından değerlendirilmiştir. Ayrıca şairin eldeki tek eseri olan *Külliyat*ında yer verdiği şiir ve şaire ilişkin görüşleri üzerinde durulmuştur. *Encümen-i Şuarâ* şairlerinin edebî kişiliğinin önemli bir parçası olarak değerlendirilebilecek nazire üzerinde kısaca durularak, Paşa'nın hangi şairlere nazire yazdığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Şairin dönemi için önemli bir özellik olan müşterek şiir söyleme üzerinde ana hatlarıyla değerlendirmeler yapılmış ve Paşa'nın *Külliyat* metninde bulunmayan müşterek şiirleri tespit edilerek metinleri verilmiştir. Son olarak şairin şiirlerinde dikkati çeken dil ve söyleyiş özellikleri üzerinde kısaca durulmuştur.

Üçüncü bölümde, Musa Kâzım Paşa'nın şimdiye kadar bilinen iki matbu eseri olan *Divan*'ı ve *Mekâlid-i Aşk*'ı tanıtılmış, kimi kaynaklardaki yanlış tespitler düzeltilmiş ve içerikleri belirlenerek *Külliyat* metniyle karşılaştırılmıştır. "Külliyat" başlığında ise bugüne kadar hiçbir yerde söz edilmeyen eserin varlığına dair tespit edilen ipuçları değerlendirilmiş ve *Külliyat*ın belli başlı özellikleri ortaya konmuştur.

Dördüncü bölümde *Külliyat*, şiir sayısının çokluğu sebebiyle öncelikle şekil yönünden ele alınmış, önemli görülen yerlerde içerikle ilgili değerlendirmeler

yapılmıştır. Nazım şekillerinin sıralanışında *Külliyat* metnine uyulmuş, kendi içerisinde yeni bir sınıflama yapılmamıştır. *Külliyat* metninde mesnevilerle gazeller arasında yer alan *Semerâtü'l-İkbal* adlı bölüm nazım şekillerinden ayrı olarak konularına göre incelenmiştir. Şairin şiirlerinin muhtevası hakkında bilgi vermesi açısından, şiirlerine kaynaklık eden ayet ve hadisler toplu olarak verilmiş, tarihî ve mitolojik unsurlar tespit edilmiştir. Bu bölümde ayrıca şairin üslûbunun bir parçası olan ahenk özellikleri üzerinde durulmuş, kullandığı vezinler ortaya konmuş, kafiye ve redif kullanımındaki başarısına değinilmiş, söz tekrarları ve ikilemeler fonksiyonel olarak değerlendirilerek, şairin gelenek içerisindeki yeri tespit edilmiştir.

"Musa Kâzım Paşa Külliyatı'nın Çevriyazılı Metni" başlıklı beşinci bölümde, önce metni hazırlanan külliyat nüshasının tanıtımı yapıldıktan sonra, metnin hazırlanmasında izlenen yolla ilgili açıklamalara yer verilmiştir. Ardından da *Külliyat*ın metnine yer verilmiştir. Bu çalışmaya Paşa'nın *Külliyat*ına dâhil etmediği, başka yazma ve yazma parçalarındaki şiirler alınmamıştır.

Tez çalışmasıyla varılan sonuçlar "Sonuç" bölümünde değerlendirilmiştir. "Kaynakça" başlığı altında da çalışmada yararlanılan kaynaklar gösterilmiştir.

Bu çalışma sırasında başta; tezin konusunun belirlenmesinde fikir ve tavsiyelerinden faydalandığım hocam Prof. Dr. Abdulkadir Gürer'e; tezin daha sonraki aşamalarında görüşlerini ve yardımını benden hiç bir zaman esirgemeyen saygıdeğer hocam Prof. Dr. Ahmet Mermer'e; Tez İzleme Komitesi'nin diğer üyeleri saygıdeğer hocalarım Doç. Dr. Fatma Sabiha Kutlar ve Doç. Dr. Yaşar Aydemir'e teşekkürlerimi saygıyla sunuyorum.

Çeşitli konularda bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Nurullah Çetin, Yrd. Doç. Dr. Ali Emre Özyıldırım ve Yrd. Doç. Dr. Zehra Göre'ye, çalışmam sırasında yardımlarını gördüğüm değerli arkadaşımlarım Dr. Arif Yılmaz, Dr. Furkan Öztürk ve Ar. Gör. Ülkü Çetinkaya'ya da ayrıca teşekkür ediyorum.

Ramazan Bardakçı

Ankara, 2007

Genel Kısaltmalar

age.	adı geçen eser
agm.	adı geçen makale
agt.	adı geçen tez
AKM	Atatürk Kültür Merkezi
AÜ	Ankara Üniversitesi
bk.	bakınız
b.	beyit
C.	cilt
Çev.	çeviren
d.	doğumu
dn.	dipnot
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
DTCF	Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
Ed.	editör
G.	gazel
H.	hicrî
Hz.	hazret
Hzl.	hazırlayan
K.	kaside
Kt.	kıt’a
Ktp.	kütüphane
YKY	Yapı Kredi Yayınları
M.	miladî
MK	Millî Kütüphane
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
Mus.	musammatlar
Ms.	mesnevi
Nu.	numara
öl.	ölümü, ölüm tarihi
Ru.	rubâ’î

R.	rumî
S.	sayı
s.	sayfa
sal.	Saltanatı
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
S.İ.	Semerâtü'l-İkbâl
T.	tarih
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
Trs.	tarihsiz
TTK	Türk Tarih Kurumu
TY.	Türkçe Yazmalar
Yay.	yayınları
vd.	ve diğerleri
yk.	yaprak
Yz.	yazma

Bibliyografik Kısaltmalar

Akün, "Divan Edebiyatı" : Ömer Faruk Akün, "Divan Edebiyatı", *TDV İslâm Ansiklopedisi,* C. 9, İstanbul, 1994, s. 389-427.

Çavuşoğlu, "Kaside" : Mehmet Çavuşoğlu, "Kaside" *Türk Dili*, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), S. (415-416-417-Temmuz-Ağustos-Eylül), Ankara, 1986, s. 17-77.

Dilçin, *Divan Şiirinde Gazel* : Cem Dilçin, "Divan Şiirinde Gazel", *Türk Dili*, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), S. (415-416-417-Temmuz-Ağustos-Eylül) Ankara, 1986, s. 78-247.

Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi* : Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara, 1997.

***Hatimetü'l-Eş'âr* :** Fatîn Dâvûd, *Tezkire-i Hâtimetü'l Eş'âr*, İstihkâm Alayları Litografya Tezgâhı, İstanbul, 1271.

İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz* : Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1994.

K : Musa Kâzım Paşa Koniçeli , *Külliyât*, Millî Ktp., Yz. B. 1015.

***Kamusü'l-A'lâm* :** Şemseddin Sâmî, *Kamusü'l-A'lâm,* C. 5, İstanbul, 1311.

***Kur'ân* :** Elmalılı Hamdi Yazır, *Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli* (Sadeleştiren: Prof. Dr. M. Sadi Çöğenli) Huzur Yayınevi, İstanbul, 2005.

Ma. : Musa Kâzım Paşa*, Divan-ı Kâzım Paşa*, Bastıran: Hüseyin Sa'âdet, İstanbul, 1328, 93 s.

M.A.: Musa Kâzım Paşa, *Mekâlid-i Aşk*, Şems Matbaası, Edirne, 1325, 60 s.

***Osmanlı Müellifleri* :** Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 3 Cilt, İstanbul, 1333-1342 (1917-1926).

Özgül, ***Modern Türk Şiirine Doğru*** **:** M. Kayahan Özgül, *Divan Yolu'ndan Pera'ya Selâmetle, Modern Türk Şiirine Doğru*, Hece Yay., Ankara, 2006.

SATŞ. **:** İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 3 Cilt, İstanbul, 1930-1940.

Sicill-i Osmanî **:** Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî Yâhud Tezkire-i Meşâhir-i Osmaniyye,* 4 C., Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1308-11.

Tuhfe-i Nâilî **:** Mehmet Nail Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, Tıpkıbasım, Hazırlayanlar: Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2001.

Ünver, "Mesnevî" : İsmail Ünver, "Mesnevî", *Türk Dili*, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), S. (415-416-417-Temmuz-Ağustos-Eylül), Ankara, 1986, s. 430-563.

GİRİŞ

1. XVIII ve XIX. Yüzyılın Siyasî Durumu

Osmanlı devletinin Avrupadaki son fetih girişimi olan II. Viyana Kuşatmasının başarısızlıkla sonuçlanıp Avusturya ve müttefikleri karşısında bozguna uğraması sonucunda 1699 Karlofça Antlaşması imzalanmıştır. İlk defa düşmanları karşısında bozguna, büyük çapta toprak kaybına uğrayan Osmanlı devleti, bu antlaşma ile fetih siyasetinden vazgeçip mevcut durumu korumak gayretine düşmüştür.[1] Kaybettiği toprakları tekrar ele geçirmek için harekete geçen Osmanlı devletinin bu rövanş politikası Venedik ve Rusya karşısında başarılı olmuş, ancak Avusturya karşısında yürütülen savaş, başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Karşı harekâttan umduğunu bulamayan ve uzun savaşlar neticesinde ekonomisi ve sosyal bünyesi iyice sarsılan Osmanlı devleti, 1718 Pasorofça Antlaşmasından sonra Avrupa'ya karşı barışçı bir politika izlemeye başlamış, bozulan ekonomisi ve sosyal yapısını, bu barış döneminde düzeltmek için ıstılahlara girişmiştir.[2]

Yine ilk defa bu dönemde Osmanlı idarecileri, devleti yıkılmaktan kurtarmak için çareyi Osmanlı devletinin "büyük mazisinde" aramak yerine, "ezelî düşmanı" olan Avrupa'da aramaya başlamıştır.[3] III. Ahmed (sal.1703-1730)'in yirmi yedi yıllık saltanatının ilk dönemi orduya duyulan güveni artırmakla, ikinci dönemi ise, derin bir emniyet hissi içinde Lale devrini yaşamakla geçer. Bu ikinci dönemde Batı dünyasıyla, bilhassa Fransız kültürüyle hızlı ve güçlü bağlar kurulur. Lale devri olarak da adlandırılan 1718-1730 arası dönemde, Avrupa devletleri ile olan ilişkiler barışçı bir havada gerçekleştirilmiş, kültürel, mimarî, edebî ve teknik alanlarda Avrupa'dan etkilenilmiştir.[4] Bu dönemde Avrupa'yı tanımak ve Avrupa'daki askerî-

---

[1] Feridun Emecen, "Osmanlı Siyasî Tarihi", *Osmanlı Devleti Tarihi*, Ed. Ekmelettin İhsanoğlu, Feza Gazetecilik, İstanbul, 1999, s. 59; Ercüment Kuran, "Osmanlı Türkleri'nin Batıyı Algılamaları (1839'a Kadar)", *Türk Yurdu*, XIX-XX, S. 148-149, 2000, s. 37.

[2] Şerif Mardin, "Fransız Devriminin Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Etkisi", *İdare Hukuku Dergisi*, S. 1-3, 1989, s. 60; Yusuf Sarınay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1994, s. 33.

[3] Ercüment Kuran, *Türkiye'nin Batılılaşması ve Millî Meseleler*, TDV Yay., Ankara, 1997, s. 108.

[4] Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Bilgi Yay., Ankara, 1973, s. 45-52; Ercüment Kuran, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yenileşme Hareketleri" *Türk Dünyası El Kitabı*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1976, s. 1003-1004; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi IV*, TTK, Ankara, 1995, s. 513-539; Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Metin Kıratlı, TTK, Ankara, 2000, s. 46-47.

teknik gelişmenin altında yatan nedenleri görmek maksadıyla elçiler gönderilmiştir. Osmanlı, Avrupa medeniyetini tanımaya ve anlamaya çalışırken, Osmanlı'nın yapısına adapte edilmeye uygun, gerekli unsurların önceliği yerine, medeniyetin kendisine değil, dış görünüşüne imreniş, küçük çaplı bir alafrangalık hevesine dönüşmüştür. Bu istisnalardan biri de matbaa (Müteferrika matbaası)'nın kullanılmaya başlanması olmuştur.[5]

Sultan I. Mahmud (sal.1730-1754)'un yirmidört yıllık saltanatından sonra III. Osman (1754-1757)'ın sadece üç sene süren iktidarı, ciddi bir Batılılaşma muhalefeti ile geçer. Sarayın tezyinatında, döşenmesinde, yaşama biçiminde batılılaşan tarafları "kâr-ı kadim" e dönüştürür. Buna rağmen şaşırtıcı bir tercihle, resim, heykel yapan, Fransızca öğrenmiş ilk müslüman devlet adamı olan Yirmisekiz Çelebizâde Mehmed Saîd Paşa'yı (öl.1761) 1755'te sadarete getirir. Gerçi, altı ay sonra mührü geri alır; ama, yerine de Koca Ragıp Paşa (sadareti 1755-1763) gibi bir başka önemli ismi tayin eder. Ragıp Paşa, Batılılaşmakta fazla hızlı ve şuursuz davranıldığı, daha temel konularda ve daha temkinli bir yol izlenmesi gerektiği fikrindedir.[6]

XVIII. yüzyıl, Avrupa'da yeni siyasî oluşumların ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. Bu dönem Osmanlı idarecileri, Avrupa devletler dengesinde diplomasinin önemini çok iyi anlamışlar, savaşların her zaman kesin sonuçlar getirmeyeceğini yakından görmüşlerdir.[7] III. Mustafa (sal.1757-1774) zamanında yenileşme girişimlerinin sekteye uğradığı fark edilir. Fakat bu büyük sıçrayış için atılmış bir geri adım olarak değerlendirilebilir. 1768'e kadar, uzunca bir dönem barış politikası izleyen Osmanlı devleti, iyi niyetli çabalarına rağmen bu tarihte Rusya'ya karşı savaş ilan etmek zorunda kalır. Osmanlı ordusu uzun süren savaşların verdiği yorgunluk ile Hotin muharebesinde yenilir. Daha sonra Çeşme limanındaki donanma Ruslar tarafından yakılır ve ordu büyük bir yenilgiye uğrar. Osmanlı, başlattığı savaşı 1774'te kaybedince, Küçük Kaynarca Antlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır. Bu antlaşma ile Kırım Hanlığının bağımsızlığını tanıyan Osmanlı devleti, ayrıca

---

[5] Matbaanın Osmanlı İmparatorluğunda kuruluşu ve gelişimi için bk. Osman Ersoy, "Türkiye'ye Matbaanın Girişi ve İlk Basılan Eserler", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, XVIII*, S. 1-4, 1979, s. 59-66.

[6] M. Kayahan Özgül, "Klasik Sonrası Dönem (1800-1860) Şark Ekspresi'yle Garb'a Sefer", *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2006, C. 2, s. 606.

[7] Feridun Emecen, "Osmanlı Siyasî Tarihi", *Osmanlı Devleti Tarihi*, Ed. Ekmelettin İhsanoğlu, Feza Gazetecilik, İstanbul, 1999, s. 62.

Ortodoks tebaasının haklarının koruyuculuğunu Rusya'nın üstlenmesini kabul etmiştir.[8] Bu yenilgiler III. Mustafa üzerinde derin bir etki bırakır ve padişah 1774 yılında ölür. Ruslar karşısında uğranılan bu yenilgi, Osmanlı devletinin zafiyetini bütün çıplaklığı ile gözler önüne sermiştir. Avrupa'da rolünün savunma olduğunu ve bunun için de müttefiklere ihtiyacı olduğunu anlayan Osmanlı devleti, XVIII. yüzyılın sonunda yıkılıncaya kadar Avrupalı büyük devletlerin aralarındaki kuvvet ve menfaat dengelerini gözeterek güvenliğini ve toprak bütünlüğünü korumaya çalışmıştır.[9]

Büyük kardeşi III. Mustafa'nın yerine tahta çıkan I. Abdülhamid (sal. 1774-1789), III. Ahmed'in oğludur. I. Abdülhamid tahta çıktığında kardeşi III. Mustafa döneminde başlayan Rus harbi ve değişik bölgelerde çıkan isyanlar devam ediyordu. Büyük bir kararlılıkla işe başlayan padişah, Rusları yenerek Küçük Kaynarca Antlaşması (1774)'nı imzalamış; çıkan isyanları kısa zamanda bastırmış; arkasından askerî alanda yapacağı yeniliklere başlamıştır. I. Abdülhamid'in döneminde, batılılaşma yolunda önemli adımlar atılır. Küçük Kaynarca Antlaşması'nın ardından, Osmanlı'nın Avrupa ile Rusya arasında eskisi kadar güçlü bir engel oluşturamayacağını fark eden Fransa, İstanbul'dan bir talep gelmesini beklemeden, Osmanlı devletine subay, haritacı, mühendis, top ustası göndermeye başlar. Tamamen askerî alana hapsedilmeye ve hasr edilmeye çalışılan büyük bir teknolojik hamle başlar; fakat, beklenmeyen gerçekleşir ve teknik değişim, sosyal sarsıntılara, "kültür ihtilâfları ve inhilalleri"ne yol açar. Teknolojiye duyulan ilgi ve hayranlık, kısa sürede, Batılı olan herşeye yönelir. I. Abdülhamid, askerî ıslahatlara önem vermiştir. Osmanlı ordusunu yeniden düzenlemek üzere gelen Fransız heyetinin başında bulunan Baron de Tott (öl.1793)'un desteğiyle, tersanede matematik eğitimi veren Mühendishane (1776), daha sonra yabancı uzmanların idaresinde İstihkâm Okulu (1784) ve deniz subayı yetiştirmek üzere Deniz Mühendishanesi (Mühendishane-i Bahrî-i Hümâyûn) (1776) açılmıştır. Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn (1782) yine bu dönemde açılmış, âtıl kalan Müteferrika Matbaası Beylikçi

---

[8] Küçük Kaynarca Antlaşması için bk. R.N. Davison, "Küçük Kaynarca Antlaşması'nın Yeniden Tenkidi", *TED*, S. 10-11, 1981, s. 343-368.
[9] Oral Sander, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü*, İmge Kitabevi, Ankara, 1993, s. 145; Mehmet Karakaş, *Türk Ulusçuluğunun İnşası*, Vadi Yay., Ankara, 2000, s. 118.

Râşit Efendi'nin gayretleriyle yeniden çalışır duruma getirilmiştir. Fakat asıl ıslahı gerektiren Yeniçeri Ocağı'na ise yine dokunulmamıştır.

1787'de Osmanlı devleti Kırım'ı ele geçirmek amacıyla tekrar Rusya ile savaşmaya başlamış, ertesi yıl bu savaşa Avusturya da katılmıştır. Bu kez dikkatleri Polonya, Prusya ve Fransa'daki olaylara, özellikle de Fransız ihtilaline yönelmiş olan Rusya ve Avusturya, bu savaşı bir önceki savaş kadar şiddetle sürdürememişlerdir. Avusturya ve Rusya ile yapılan savaşlar, padişahın yapacağı ıslahatları sekteye uğratmış, Osmanlı Devleti'nin Özi Kalesi kuşatmasında Ruslara yenik düşmesiyle I. Abdülhamid çok üzülmüş ve 28 Mart 1789 tarihinde vefat etmiştir. 1791'de Avusturya ile Ziştovi, 1792'de de Rusya ile Yaş antlaşmaları yapılmıştır. Savaşı ufak kayıplarla atlatan Osmanlı devleti, 'Kırım'ı tekrar ele geçirmek sevdasından', bu savaşla birlikte vazgeçmiştir.

Yapılan son savaşlar ve düşman karşısında uğranılan ağır yenilgiler, devletin köhneleşen yapısıyla Avrupa devletleri karşısında varlığını devam ettiremeyeceğini açıkça ortaya koymuştur. Bu nedenle, devleti ayakta tutan bütün müesseselerde genel bir düzenlemeye gidilmesi kaçınılmaz hâle gelmiştir.[10] Uğranılan bu son yenilgiler ve büyük toprak kayıpları, öncelikle askerî reformları gündeme getirmiştir. İyi bir eğitim görmüş, reform yanlısı bir devlet adamı olan III. Selim (sal.1789-1807), daha şehzadeliğinde Fransız sefarethanesine ve XVI. Louis'ye ulaşmış; 1789'da sultan olduğunda, sıcağı sıcağına Fransız İhtilali'yle ilgilenmiş ve sosyal değişimin korkutucu dinamiklerini gözlemlemiştir. Avrupa'yı daha yakından tanımasını ve ıslahatın gereğine inanmasını sağlayan Ebubekir Ratip Efendi'nin Avusturya Sefaretnamesi (1791) olur. Sefaretnamenin takdiminden hemen birkaç ay sonra devlet adamlarından ıslahat layihaları istenmesi ilk önemli adımdır. III. Selim döneminde girişilen yenilik hareketlerinin tümüne birden Nizam-ı Cedîd adı verilmiş, bu çerçevede daha önce 1773'te açılan Deniz Mühendishanesi ıslah edilip geliştirilmiş, 1795'te bu okula ilave olarak Kara Mühendis-hanesi (Mühendishane-i Berrî-i Hümâyûn) açılmıştır. Bu okullar için gerekli kitapların tercüme ve basımı için

---

[10] Mehmet Akgül, *Türk Modernleşmesi ve Din*, Çizgi Kitabevi, Konya 1999, s. 18; İsmail Kara, "Hem Batılılaşalım Hem de Müslüman Kalalım" Ed. Mehmet Ö. Alkan, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi*, İletişim Yay., İstanbul, 2001, s. 253.

Kara Mühendis-hanesi bünyesinde bir matbaa ve kütüphane kurulmuştur.[11] Ordu ve donanmadaki yenilikler ve diğer Nizam-ı Cedid programının uygulanması için büyük kaynaklara ihtiyaç duyulmuş, bu amaçla "İrâd-ı Cedîd" adıyla yeni bir hazine oluşturulmuştur. Nizâm-ı Cedîd (1793) adı verilen ve Avrupa usulü talim-terbiye alan askerlerin sayısı kısa sürede artmış ve Anadolu'da da bu teşkilatın kolları kurulmuştur. Rusya karşısında uğranılan yenilgilerden dolayı Yeniçeriler, kurulan bu yeni teşkilata karşı çıkmamışlar, bunun yerine III. Selim ve Nizam-ı Cedid'e karşı uygun hoşnutsuzluk ortamının oluşmasını beklemeye başlamışlardır. Sosyal alanda da bazı düzenlemeler yapan III. Selim, devlet erkânında görülen lüks ve gösteriş merakını yasaklamış, ahlaki çöküntüyü engellemek amacıyla içki yasağı getirmiştir. Fakat aksaklıkların büyük boyutlara ulaşması, reform çalışmalarını yürütebilecek yeterli devlet adamının olmayışı, ıslahat çalışmalarından beklenen sonucun alınmasını engellemiştir. Donanmanın ve Mekteb-i Bahriyye'nin ıslahı, opera ve tiyatro gibi Batılı sanatlara ilginin başlaması, Kâğıthane'nin tekrar faaliyete geçmesi, askerî kitap tercümelerinin hız kazanması gibi teşebbüsler, halkın "frenkleşme" endişesini artırır. Kabakçı Mustafa Çavuş ve yandaşları bu endişeden istifade ile Sultan Selim'i tahttan indirebilmeleri, frenkleşmek korkusunun derecesi hakkında da bir fikir vermektedir.

Avrupa devletleri ile ilişkiler, bu devletlerin İstanbul'daki elçileri vasıtasıyla sürdürülmüştür. Osmanlı devletinin Avrupa devletleri ile olan ilişkilerini daha sağlıklı yürütebilmesi için daimi elçiliklerin açılması düşünülmüş, bu amaçla önemli merkezlerden başlamak üzere Londra (1793), Paris (1797), Viyana (1797) ve Berlin (1797)'de birer ikamet elçisi görevlendirilmiştir.[12] Reform hareketlerinin başladığı ve devam ettirilmeye çalışıldığı bir dönemde Osmanlı devleti siyasî gelişmelerin etkisi ile sarsılmıştır. Çıkan ilk ayaklanmalar ve savaşlar, yapılmak istenen reformların başarısız kalmasına neden olmuştur. Osmanlı devletinin bu dönemde dıştan uğradığı en önemli saldırı, Mısır'ın işgali olmuştur. Fransa'nın Mısır'dan çıkartılmasının Osmanlı devletinin gücünü aşan bir girişim olduğunu gören Bab-ı Ali Avrupa'da

---

[11] Esin Kahya, "Batılılaşma Hareketleri Çerçevesinde Osmanlılarda Bilimsel Yapılanmanın Kısa Bir Değerlendirmesi" *Türk Yurdu*, XIX-XX, S.148-149, 2000, s. 41-42.

[12] Ercüment Kuran, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluş ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri (1793-1821),* Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, 1988, s. 9-13.

Fransa'ya karşı mücadele veren "Koalisyon"dan büyük müttefikleri yanına çekmeyi başarmış ve bu güçleri Fransa'nın Mısır'dan çıkartılması için harekete geçirmiştir.[13]

Napolyon'un ilerlemesi (5 Mayıs 1790) Cezzar Ahmed Paşa tarafından Akka Kalesi önünde durdurulmuştur. Napolyon, Mısır'daki ordunun idaresini generallerine bırakarak Fransa'ya gitmiş, başsız kalan ordu İngiliz ve Osmanlı kuvvetlerinin müdahalelerine rağmen 30 Ağustos 1801'e kadar Mısır'da kalabilmiş, bu tarihte yapılan antlaşma ile Fransız ordusu Mısır'dan geri çekilmiştir.[14]

1805 ve 1806 yıllarında meydana gelen gelişmeler, III. Selim iktidarını sarsmaya başlamış, Nizâm-ı Cedîd kadrolarının uygulamalarına duyulan büyük infial ve hoşnutsuzluk sonucunda Nizâm-ı Cedîd uygulamalarından vazgeçilmiş, ve böylelikle reform hareketlerine set çekilmiştir. Görüldüğü gibi XVIII. yüzyılda yapılan ıslah çalışmaları genel olarak eskilerin yanında yeni müesseselerin kurulması şeklinde gerçekleşmiş, bu da klâsik düzeni değiştirmeye, çöküşe doğru giden imparatorluğa hayat vermeye yetmemiştir.

1807'de III. Selim tahttan indirilerek yerine IV. Mustafa (sal.1807-1808) getirilmiştir. İstanbul'dan kaçan reform yanlıları, Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşa'nın yanına sığınmışlar ve Paşa'yı III. Selim'i tekrar tahta geçirebilmek amacıyla İstanbul üzerine yürümesi hususunda ikna etmişlerdir. [15] İstanbul'a ilerleyen Paşa'nın ordusu kısa sürede şehri kontrol altına almıştır. Alemdar Mustafa Paşa III. Selim'i tekrar tahta geçirebilmek için saraya girmiş, lakin III. Selim'in cesediyle karşılaşmıştır. IV. Mustafa'nın "cellatlarından" kurtulan II. Mahmud (sal.1808-1839) padişah ilan edilmiş, Sadaret makamına da Alemdar Mustafa Paşa geçmiştir.

Kısa süren sadareti döneminde (28 Temmuz-16 Kasım 1808) önemli işlere el atmış olan Alemdar Mustafa Paşa, III. Selim'in tahttan indirilmesinde öncü olan kişileri ve grupları kısa sürede cezalandırmış, ülkenin içinde bulunduğu kargaşa ortamından da yararlanarak etkinliklerini ve güçlerini arttırmış olan ayanları

---

[13] Fahri Armaoğlu, *Siyasî Tarih* (1789-1960), Sevinç Matbaası, Ankara, 1964, s. 34-36; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi V*, TTK Yay., Ankara, 1995, s. 31-32.
[14] Kemal Beydilli, "Osmanlı Siyasî Tarihi", *Osmanlı Devleti Tarihi*, Ed. Ekmelettin İhsanoğlu, Feza Gazetecilik, İstanbul, 1999, s. 78.
[15] Stanford Shaw; Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Çev. Mehmed Harmancı, E Yay., İstanbul, 1983, s. 25.

İstanbul'a davet ederek "Sened-i İttifak"ı, Osmanlı tarihinde ilk defa padişahın otoritesini karşılıklı hak ve yükümlülükler çerçevesinde kısıtlayan belgeyi, âyanlara ve hükümet temsilcilerine - başta padişah olmak üzere - onaylattırmıştır.[16] Alemdar Mustafa Paşa, yeniden tepki toplamadan askerî reformları sürdürebilmek için, Nizâm-ı Cedîd ordusunun yerine, 14 Ekim 1808'de Sekbân-ı Cedîd adıyla modern bir ordu oluşturmayı tercih etmiş, fakat yeni birliklerin kumandasını eski Nizam-ı Cedid subaylarına vererek gerçek niyetini ortaya koymuş ve kendi ölümünü hazırlamıştır. Alemdar Mustafa Paşanın devlet adamlarına ve askerlere karşı tavizsiz icrâatları, yeniçerileri harekete sevk etmiştir. 16 Kasım 1808'de Alemdar Mustafa Paşa, Yeniçerilerce konağına düzenlenen saldırı sonucunda öldürülmüş, böylece bir kez daha yapılan reformlar kök salmadan rafa kaldırılmıştır.

Osmanlı devletinde iç karışıklıklar ve saltanat mücadeleleri sürüp giderken, Avrupa'da önemli siyasî gelişmeler meydana gelmiş, Fransız İhtilalinin getirdiği "milliyetçilik" ideolojisi Balkanlarda yavaş yavaş kendisini hissettirmeye başlamıştır. Balkanlardaki ilk milliyetçi ayaklanma, 1804 yılında Sırbistan'da görülmüştür. Kara Yorgi'nin şahsında millî isyan hareketine dönüşen bu ayaklanma, 1806-1812 Osmanlı Rus savaşı sırasında Rusya'nın da askerî yardımı sayesinde kuvvetlenmiş, Ruslarla imzalanan Bükreş Antlaşması ile Sırpların isyanı kısa süreli de olsa bastırılmıştır.[17] Bir süre sonra Sırplar tekrar isyan etmişler, 1816'da Sırpların özerkliği tanınarak "prenslik" statüsü verilmiştir. Osmanlı devletinde çıkan bir başka isyan da Yunan isyanıdır. Uzun yıllar sürecek olan isyana, Avrupa devletleri de müdahelede bulunmuş, bütün bu müdaheleler sonucunda Edirne Antlaşması (18 Eylül 1829) ile Yunanistan adıyla Mora Yarımadasında bir Yunan Devleti kurulmuş, Osmanlı devleti bu yeni devletin bağımsızlığını tanımıştır.[18] Osmanlı devletinin bu yıllarda içine düştüğü zafiyetten yararlanan Fransa ise Cezayir'i işgal etmiştir.

---

[16] Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İstanbul, 1960, s. 32; Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Bilgi Yay., Ankara, 1973, s. 132; Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Metin Kıratlı, TTK, Ankara, 2000, s. 74-75.

[17] Balkanlarda Milliyetçilik hareketleri için bk. İlber Ortaylı, "Balkanlarda Milliyetçilik", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yay., İstanbul, 1985, 1026-1031.

[18] Stanford Shaw; Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Çev. Mehmed Harmancı, E Yay., İstanbul, 1983, s. 60; Sina Akşin, "Siyasî Tarih (1789-1908)", Ed. Sina Akşin, *Türkiye Tarihi III*, Cem Yayınevi, İatanbul 1997, s. 109-110.

Alemdar Mustafa Paşa'nın katli Sultan II. Mahmud'un harekete geçmesi için bir işaret olmuştur. Reformcu padişahlardan ilki olan II. Mahmud'un ıslahat faaliyetlerinin başında Yeniçeri Ocağının kaldırılması gelmektedir. Geleneksel düzenin merkezî tutucu gücü ve silahlı kolu olan Yeniçerilerin ortadan kaldırılması, devlet mekanizmasında gerekli çağdaş bir düzenlemeye gidilmesinin ilk adımını oluşturmuştur. Arkasından, Meşveret sistemini canlandırır ve sadrazama "başvekil" (Başbakan), vezirlere "nâzır" (Bakan), Defterdara Mâliye Nâzırı (Mâliye Bakanı); Reisü'l Küttâba Hâriciye Nâzırı (Dışişleri Bakanı); sadrazam Kethüdâsına Dâhiliye Nâzırı (İçişleri Bakanı) denilmesini ister; Bab-ı Meşihat'ı yeniden düzenleyerek laisizm adına ciddi bir adım atar. Tercüme Odası'nı kurarak Reisülküttaplık makamını Avrupaî şartlara yaklaştırır. 1826 Nizamnamesi ile askerî üniforma batılılaştırılır; siviller fes, redingot, pelerin, pantolon kullanmaya başlar; Avrupaî mefruşat, masa, sandalye evlere girer; resepsiyonlar, hanımlarla aynı mekânı paylaşma, Fransa'daki gibi resmî tatil gününün Perşembe oluşu, devlet dairelerine sultanın resminin asılması, nişan verilmesi ve silahşörlüğün getirilmesi gibi pek çok yüzeysel batılılaşma unsuru ciddiyetle hayata geçirilir. Osmanlı Devletinde büyük bir yekün tutan vakıflar için Evkaf Nezâreti kurulur. 1827'de Osmanlı Tıp Fakültesi kurulmuştur. 1838'de Karantina usulü vücûda getirilmiştir. Posta müessesesi kurularak, Posta yollarının kurulmasına çalışılmış, Üsküdar'dan İzmit'e kadar bir posta yolu yaptırılmıştır. 1831 yılında kısmî nüfus sayımı yapılmıştır. Böylelikle nüfus sayımında insan ve servet durumu da ölçülmüştür. Dört milyon Hıristiyana karşılık sekiz milyon Müslüman ahâlinin sayımı yapılmıştır. Bölgelerdeki Hıristiyanların sayısı, devlete verilen cizye miktarını da ortaya çıkarmıştır.

Başlayacak olan reform devri ile ileride, Tanzimat ferormlarına da yön verecek ilkeler, ilk defa dile getirilmiş ve tatbik sahası bulmuştur. Bu ilkeler daha önceki reform teşebbüslerinden tamamen farklıdır. Zira bu döneme kadar genel olarak "reform"dan anlaşılan, yeni müesseseleri eskilerin yanında ve bunlara dokunulmadan kurarak geliştirmeye çalışmak şeklindeyken, bu devirde reformlar, yeni müesseseler kurma ve eskileri yıkma şeklinde uygulanmıştır.

Avrupa'daki gibi düzenli ve talimli modern bir ordu kurulması masraflı bir reform girişimi olduğundan paraya her zamankinden çok ihtiyaç duyulmuştur.

Toplanan vergiler daha ziyade toplandığı bölgede harcanırken, bu dönemden itibaren merkezde toplanmaya başlanmıştır. II. Mahmud döneminde yapılan idarî ve mülkî düzenlemeler merkezî otoritenin kuvvetlenmesini gaye edinmiştir. Memleketin çeşitli bölgelerinde başına buyruk hareket eden idareciler ve ayanlar merkezî hükümetin denetimi altına alınmıştır.

Merkezî idare ve hükümet teşkilatında büyük düzenlemelere gidilerek "modern" bir devlet teşkilatı ve "bürokrasi"si kurulmaya çalışılmıştır. II. Mahmud dönemi reformları içinde çeşitli işleri görmekle yükümlü meclislerin kurulması ayrı bir öneme sahiptir. Bu meclisler devlet işlerinin görüşüldüğü, karara bağlandığı bir çeşit kanun hazırlayıcı kurumlar olmuşlardır. Adlî işler için, "Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye", idarî işler için, "Dâr-ı Şûrâ-yı Bab-ı Âlî", askerî işler için, "Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî", 1838'de de ziraat, ticaret, sanayi, nafia işleri için çeşitli "meclisler" kurulmuştur.[19] Memurlar iç ve dış işlerde olmak üzere ikiye ayrılıp, maaşları, rütbe ve derecelerine göre bağlanarak, verilmeye başlanılmıştır. II. Mahmud döneminde kurumsallaşma, eğitim alanında da sürmüştür. 1827'de askerî ihtiyacı karşılamak amacıyla bir tıp mektebi açılmış, 1834'te ise Fransız tipi eğitim veren Mekteb-i Ulûm-ı Harbiye öğrenim hayatına başlamıştır. Yine ilk defa bu dönemde öğrenim için, yurt dışına öğrenci gönderilmiştir. II. Mahmud döneminde görülen bir başka yenilik girişimi de, ilk Osmanlı gazetesi Takvim-i Vakâyiʿnin çıkartılması olmuştur.[20] 1 Ekim 1831 tarihinde Takvim-i Vekâyiʿ adlı gazete, Osmanlı Türkçesi ile ülke içinde çıkarılmaya başlanmıştır. Fransızcası da ülkelere gönderilmiştir. Avrupa ülkelerine gönderilen gazeteler ile Türkiye'nin propagandası yapılarak hadiseler ve ıslâhatlar dünya kamuoyunda değerlendirmeye tâbi tutulmuştur. Avrupa basınında, Türkiye ve Sultan Mahmûd hakkında neşredilen yayınlar da takip edilmiştir.

II. Mahmud, yenileşme yolunda ilerlerken önemli bir seçim yapmak zorunda kalır. Yenileşmekten Batı'ya, özellikle de Fransa'ya benzemeyi anladığı şüphesiz ise de ceddinin bu uğurda başına gelenleri hatırlayınca, daha ihtiyatlı adımlar atma

---

[19] Bu dönemde kurulan meclisler için bk. Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ (1838-1868)*, TTK, Ankara, 1994.
[20] Stanford Shaw; Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Çev. Mehmed Harmancı, E Yay., İstanbul, 1983, s. 65-79.

gereğini hisseder ve yenileşmeyi kaynağından kopyalamak yerine, daha evvel aynı yollardan geçen başka ülkelerin tecrübelerinden yararlanmayı düşünür. Yakın çevrede böyle bir tecrübe birikimine sahip olan sadece Rusya ile Mısır vardır. Rusya'da Büyük Petro, 1700'de çıktığı Avrupa seyahatinden batılılaşma kararı alarak döner ve fikirlerini seri bir şekilde uygulamaya koyar. Petro'nun faaliyetleri Damat İbrahim Paşa'dan Kırım Hanı Şahin Giray'a ve nihayet Sultan Mahmud'a kadar pek çok yöneticinin dikkatini çeker. Fakat, Fransa'dan vazgeçip bir başka gayrimüslim modelin benimsenmesi hiç pratik değildir. Halbuki, Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın ıslahat projesi, kendine İslam dünyasından model arayan İstanbul için önemli bir örnek olur. Mehmed Ali Paşa, kendi "asâkir-i mansûre"sini daha 1816'da oluşturmuş; 1820'de Piyade Okulu'nu açmış ve ders hocalığını Fransa'dan getirttiği subaylara havale etmiştir. 1822'de Bulak Matbaası kurulmuş; 1828'de Mısır'ın ilk gazetesi Vekâyiu'l-Mısriyye Arapça-Türkçe yayımlanmıştır.[21]

II. Mahmud dönemi siyasî bunalımlarının başında, Mısır meselesi gelmektedir. Mısır'a vali olmayı başaran Mehmed Ali Paşa, kısa sürede Mısır üzerindeki hakimiyetini kuvvetlendirmiş ve genişletmiştir. Fransa'nın yardımıyla Mısır'ın ekonomisini düzelten, ülke gelirlerini arttıran, modern ölçülerde bir ordu ve donanma kuran Mehmed Ali Paşa, Osmanlı devletinin içinde bulunduğu "zafiyetten" yararlanarak validen çok hükümdar gibi hareket etmiştir.[22]

Yunan isyanı sırasındaki yardımlarına karşılık, Osmanlı devletinden Suriye valiliğini de isteyen Mehmed Ali Paşa'nın, bunu zorla alma girişimi sonucu ortaya çıkan Mısır bunalımı kısa sürede sıcak çatışmaya dönüşmüştür. Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa komutasındaki ordu, kısa sürede Osmanlı kuvvetlerini yenerek Kütahya önlerine kadar gelmiştir. İstanbul düşme, Osmanlı hanedanı değişme tehlikesi ile karşı karşıya gelmiş, bu zor dönemde, Fransa ve İngiltere'nin desteğini göremeyen Osmanlı devleti, Rusya'ya yönelmek zorunda kalmıştır. II. Mahmud'un çağrısı üzerine bir Rus filosu Boğazı geçerek Beykoz'a asker

---

[21] M. Kayahan Özgül, "Klasik Sonrası Dönem (1800-1860) Şark Ekspresi'yle Garb'a Sefer", *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2006, C. 2, s. 608.

[22] Kemal Beydilli, "Osmanlı Siyasî Tarihi", *Osmanlı Devleti Tarihi*, Ed. Ekmelettin İhsanoğlu, Feza Gazetecilik, İstanbul, 1999, s. 88.

çıkarmıştır. Rusya'nın müdahelesi üzerine İngiltere ve Fransa harekete geçmişler ve sonuçta Mısır kuvvetlerinin daha fazla ilerlemesi önlenmiş, 14 Mayıs 1833'te Kütahya Antlaşması imzalanarak Mısır meselesi bir süreliğine de olsa dondurulmuştur.[23] 8 Temmuz 1833'te Rusya ile 8 yıl süresince geçerli olmak üzere Hünkâr İskelesi Antlaşması imzalanmış, bu antlaşma ile, Rusya Osmanlı devletinin koruyuculuğunu üstlenmiş, buna karşılık Osmanlı devleti de Rus donanmasına Boğazları açmıştır. 1839'da tekrar ortaya çıkan Mısır sorunu silahlı çatışmaya dönüşmüş, Nizip'te Osmanlı ordusu tekrar yenilmiş ve İstanbul yolu yeniden Mısır ordusuna açılmıştır. Osmanlı Ordusunun bu yenilgisi Rusya'nın Hünkar İskelesi Antlaşmasının gereklerini yerine getirmesini gerekli kılmıştır. Böyle bir gelişmeye meydan vermek istemeyen İngiltere, sorunu uluslar arası bir mesele hâline getirerek halletme yoluna gitmiştir. Londra'da 12 Temmuz 1840'ta imzalanan antlaşma ile Mısır valiliği kendisinde kalmak şartıyla Mehmed Ali Paşa eski sınırlarına çekilmiş ve böylelikle Osmanlı devleti rahat bir nefes almıştır.[24]

II. Mahmud, son yıllarında "Tanzimat-ı Hayriyye" kavramını ortaya atarsa da Akif Paşa'nın uyarısından sonra hayata geçirilmesini erteler. Bu yıllarda, sultanın en büyük destekçisi Hariciye Nazırı Mustafa Reşid Paşa olur. 1834 yılında Fransa'daki ortaelçiliği ve iki yıl Londra büyükelçiliği sırasında Avrupa'yı yakından tanımış ve sultana fikirlerini aktarmıştır. II. Mahmud, dini, fenni, teknik, askeri, idâri ve sanat sahalarında kendisini çok iyi yetiştirmiştir. Adlî mahlasıyla da şiirler yazmıştır. İlim, sanat adamlarına ve eserlerine çok ilgi göstermiş ve onlara kıymet verip, himâye etmiştir. Mısır meselesinin en bunalımlı döneminde 1 Temmuz 1839 tarihinde ise ölmüştür.

Babası II. Mahmud'un ölümünden sonra yerine Abdülmecid (sal.1839-1861) tahta çıkmıştır. Abdülmecid'in devlet idaresinde yeterli tercübesi olmasa da, devlet erkânına güvendiğini, babasının başlattığı ıslâhat hareketlerini devam ettireceğini ilân etmiştir. Abdülmecit'in iktidarının ilk aylarında, Avrupa'dan yeni dönen Mustafa Reşid Paşa, Sultan'a Avrupa'nın yardımını sağlamak gibi bir bahaneyle Gülhâne Hatt-ı Hümâyûnu adı ile meşhur olan Tanzimat Fermanı'nı yayınlatmaya

[23] Şinasi Altundağ, *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı, Mısır Meselesi*, Ankara, 1945, s. 159-168.
[24] Stanford Shaw; Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Çev. Mehmed Harmancı, E Yay., İstanbul, 1983, s. 88-89.

muvaffak olmuş ve Osmanlı tarihinde bir dönüm noktası kabul edilen Tanzimat Fermanı (3 Kasım 1839) ilan edilmiştir.[25] Tanzimat Fermanı ile tebeanın can, mal ve namusu Padişah iradesi ile teminat altına alınmış; vergi ve askerlik hizmetlerinin eşitlik prensibine göre tekrar düzenleneceği söylenmiş, müsadere kaldırılmıştır. Tanzimat Fermanı, modern anlamda vatandaşlık haklarının teminat altına alınması, kötü idareye bir son verilmesi ve müslim-gayrimüslim tebaa arasındaki şahsi haklar açısından eşitlik sağlayacak bir cemiyet düzeni kurulmasını amaçlamıştır. Bu reformun ilanıyla, ayrıca Osmanlı devletinin Avrupa'nın liberal devletleri arasına sokulması, İngiliz ve Fransız kamuoyunun teveccühünün kazanılması ve böylece Avrupa'da Mısır valisi lehinde yaratılan sempatiyi dengeleyerek Mısır ve boğazlar meselesine olumlu birer çözüm bulunması gibi siyasî beklentiler de hedeflenmiştir.[26]

Müslim ve gayrimüslim tebaa arasında şahsî haklar ve vatandaşlık hukuku açısından eşitlikten söz eden Tanzimat Fermanı, bu haliyle, İslamî temellerinden ötürü, böyle bir eşitliğe dayanamayan Osmanlı devletinin ana nizamına ve ilk dönemlerinden beri süregelen ve zaman içinde nihaî şeklini almış olan cemiyet yapısına yıkıcı bir darbe vurmuştur.[27] Tanzimat'ın bu eşitlik iddiasının yanında bir de Islahat Fermanıyla (18 Şubat 1856) siyasî hakların tanınması müslim ve gayrimüslimler arasında gerginlik ve çatışmaların çıkmasına neden olmuştur. Müslim ve gayrimüslimler arasında çıkan çatışmaları kışkırtan ve bu çatışmalarda taraf olan Avrupa devletleri yaşanılan olayları ve mevcut durumu ileri sürerek Osmanlı devletine müdahalede bulunmuşlar ve ayrılıkçı isyanları desteklemişlerdir.[28] Lübnan'da (1841-1846, 1860-1861), Şam'da (1860-1861) kanlı olaylar çıkmış, bu olaylara başta Fransa olmak üzere Avrupa devletleri müdahelede bulunmuşlardır. Mısır meselesinde yenilgiye uğrayan Fransa, Lübnan'daki Mârûnileri kışkırtarak, Dürzilerle çarpıştırmıştır. 1845 senesinde Osmanlı hükümeti bazı tedbirler alarak

---

[25] Tanzimat Fermanı'nın farklı açılardan tahlili için bk. Yavuz Abadan, "Tanzimat Fermanı'nın Tahlili" *Tanzimat I*, MEB Yay., İstanbul, 1999, s. 31-58; Reşat Kaynar, *Mustafa Reşid Paşa ve Tazminat*, TTK Yay., Ankara, 1985; Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişimleri*, YKY, İstanbul, 1998.

[26] Kemal Beydilli, "Osmanlı Siyasî Tarihi", *Osmanlı Devleti Tarihi*, Ed. Ekmelettin İhsanoğlu, Feza Gazetecilik, İstanbul, 1999, s. 94.

[27] Halil İnalcık, "Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkiler", *Belleten XXVIII*, S. 109, 1964, s. 623-690.

[28] Kemal Beydilli, "Osmanlı Siyasî Tarihi", *Osmanlı Devleti Tarihi*, Ed. Ekmelettin İhsanoğlu, Feza Gazetecilik, İstanbul, 1999, s. 99.

Fransız kışkırtmalarını önlemeye çalışmıştır. Lübnan dağlarında birisi Mârûnilere, diğeri de Dürzilere âit otonom iki kaza kurulmuş ve bunlar Sayda vâlisine bağlanmıştır. Tahta çıkışının ilk senelerinde iç ve dış olaylar ile uğraşmakla geçiren sultan Abdülmecid, böylece devleti kısmen de olsa huzura kavuşturmuştur. Islâhat işleri ve iç meseleler ile uğraşmak imkânını bulmuştur. 24 Haziran 1844 tarihinde halka yakın olmak, beldelerini bizzat görmek için seyahatler yapar. 1848'de Avusturya'da Macarlar, Rusya'da ise Lehler bağımsızlık için ayaklandılar. İsyanı Avusturya ve Rusya çok kanlı bir şekilde bastırır. Bu durum, Fransız ve İngiliz kamuoyunda Rusya aleyhine büyük bir tepkinin çıkmasına sebep olur. Macar ve Leh milliyetçilerinin liderleri Osmanlı topraklarına girerek hükümetten sığınma hakkı isterler. Sultan Abdülmecid, kendisine sığınan mültecileri, Rusya ve Avusturya'nın savaş tehditlerine rağmen geri vermemiştir. Sultan'ın bu hareketi Osmanlı Devletinin itibarını çok artırmıştır. Rusya ve Avusturya'ya karşı Fransız ve İngiliz ortak desteğini sağlamıştır. Nitekim çok geçmeden kutsal yerler mes'elesi ve Romanya'nın işgali dolayısıyla Rusya'ya savaş açan Osmanlı Devleti, bu devletlerin yardımını te'min etmiştir. Rumeli'de gelişen huzursuzluklar ve yer yer başlayan çatışmalar daha sonraki yıllarda istiklal mücadelesine dönüşmüş ve XIX. yüzyılın sonuna doğru Osmanlı devleti Balkanlardaki topraklarının büyük kısmını terk etmek zorunda kalmıştır.

1848 ihtilalleri Avrupa'da genel bir karışıklığa yol açmış, Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde milliyetçi ayaklanmalar olmuştur. Macar ve Polonya milliyetçilerinin çıkarttıkları ayaklanmalar, Rusya ve Avusturya'yı endişeye sevk etmiş, her iki devlet birlik halinde milliyetçi grupların üzerine gitmek suretiyle ihtilali bastırabilmişlerdir. İhtilal Eflak ve Boğdan'da da kendini göstermiş, Romen halkı, 1829 Edirne Antlaşmasından sonra etkisini gösteren Rus nüfuz ve baskısına, prenslik idarelerine karşı isyan etmiştir. Rusya bu bölgeye girerek isyancılara boyun eğdirtmiştir. Rus kuvvetlerince ezilen milliyetçiler, kurtuluşu Osmanlı topraklarına sığınmakta bulmuşlar, bunun sonucunda, Osmanlı devleti ile Avusturya ve Rusya savaşın eşiğine gelmiştir. Rusya Osmanlı devletinden mültecilere kendisine teslim etmesini istemiş, Bab-ı Ali bu isteğe ret cevabı vermiştir. Osmanlı devletinin bu tutumu liberal Avrupa hükümetleri ve kamuoyu tarafından çoşkulu bir şekilde desteklenmiştir. Bu destek 1853'te başlayan Kırım savaşında Avrupalı devletlerin, Osmanlı devleti

tarafında yer almasında önemli etkenlerden biri olmuştur.[29] Mülteciler meselesi, Osmanlı topraklarında yerleşmek isteyenlere gerekli iznin verilmesi, devlet hizmetine girenlerin Müslümanlığa geçmeleri ve arzu edenlerin istedikleri ülkeye göç etmeleri konularında varılan uzlaşma ile sonuçlanmıştır.

Osmanlı devleti ile Rusya arasındaki soğukluk, 1853 senesinde yeni bir krize dönüşmüştür. "Mübarek Mekanlar"daki Katoliklerin haklarını tartışmaya açan Rusya, "Ortodoksların Hamisi" sıfatını ön plana çıkartarak, Osmanlı devletine karşı baskı ve yıldırma politikasına girişmiştir. Bu arzusunu gerçekleştirmek maksadıyla İstanbul'a yollanan olağanüstü elçisi Mençikof'un girişimlerine rağmen, Rusların talepleri Osmanlı devletince reddedilmiştir. Bu ret cevabı üzerine, Rusya Osmanlı devletine savaş ilan etmiştir. "Memleketeyn"i işgal eden (2 Temmuz 1853) Rusya'ya karşı başta İngiltere olmak üzere Fransa ve bazı Avrupa devletleri Osmanlı devleti ile ittifak yapıp Rusya'dan "Memleketeyn"in tahliyesini istemişler, bu talebe Rusya'nın ret cevabı vermesi üzerine Osmanlı devletinin yanında savaşa girmişlerdir.[30]

Kırım harbi olarak adlandırılan bu savaş sonucunda, Osmanlı devleti ve müttefikleri Rusya'yı yenilgiye uğratmış, 30 Mart 1856 yılında imzalanan Paris Antlaşması ile Rusya işgal ettiği bölgelerden geri çekilmiştir. Bu antlaşma ile Osmanlı devletinin toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı Avrupa devletlerince ortak garantiye alınmış, böylece Osmanlı devleti Avrupa devletleri arasındaki yerini almıştır.[31] Batılı devletler yaptıkları yardımların karşılığı olarak Osmanlı ülkesinde Hıristiyanlara yeni haklar verilmesi için 18 Şubat 1856 yılında Abdülmecit tarafından ilan edilen Islahat Fermanı, Paris Antlaşmasında Avrupa devletlerince onaylanmıştır. Âli Paşa hükümeti tarafında ilân edilen bu Ferman'ın hazırlanmasında İngiliz ve Fransız elçileri de bulunmuştur. Görünürde Osmanlı toplumunu ırk, din ve dil ayırımı gözetmeden kaynaştırmayı hedef alan Islahat Fermanı azınlıkların bağımsızlık hareketlerini hızlandırıp, devleti yıkılmaya doğru götürmekten başka bir işe yaramamıştır. Nitekim Ferman'ın yayınlanmasından çok kısa bir süre sonra Suriye'de ve Cidde'de Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasında çarpışmalar

---

[29] Stanford Shaw; Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Çev. Mehmed Harmancı, E Yay., İstanbul, 1983, s. 175.

[30] Besim Özcan, "Kırım Savaşı (1853-1856)" Ed. G. Eren, *Osmanlı II*, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999, s. 97-100.

[31] Oral Sander, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü*, İmge Kitabevi, Ankara, 1993, s. 223.

başlamıştır. Eflak, Boğdan ve Karadağ'da bağımsızlık gayesiyle isyanlar çıkmıştır. Bu savaş döneminde Osmanlı devleti, çok pahalıya mal olan Kırım Savaşını yürütebilmek için, Avrupalı müttefiklerinden, ödeme yeteneğinin çok üstünde borç para almak zorunda kalmıştır.

Güvenliğini Avrupa dengeleri içinde, "Hıristiyan devletlerle" yaptığı ittifaklarda arayan Osmanlı devleti, artık hıristiyan tebaasını "millet-i mahkume" statüsünde tutamayacağının farkına varmış ve eşitlik prensibini benimsemek zorunda kalmıştır.[32] 1856 Islahat Fermanının ilanından sonra müslim ve gayrimüslim nüfusun yoğun olarak yaşadığı bölgelerde huzursuzluk iyice artmaya başlamıştır. Lübnan ve Suriye'de olaylar uluslar arası bir boyut kazanmış, Fuad Paşa'nın zamanında müdahalesi ve Osmanlı devletinin burada özerk bir yapı oluşturmayı kabul etmesi sonucunda, Lübnan-Suriye bunalımı atlatılabilmiştir.[33] Girit'te Müslümanlar ile Rumlar arasında gerginlikler de iyice artmış, 1866'da ise, adada ayaklanmalar başlamıştır. Girit olaylarına da müdahelelerde bulunan Avrupalı güçler, Girit meselesini uluslar arası bir mesele haline getirmişler ve Osmanlı devletinden, Girit'te geniş çaplı idarî ve mülkî reformlarda bulunmasını istemişlerdir. Girit isyanı zorlu bir askerî operasyon, diplomatik faaliyetler ve bizzat Sadrazam Âli Paşa'nın adaya gelmesi ve geniş reformları yürürlüğe koyması sonucu bastırılabilmiştir. Girit'e verilen 14 Şubat 1868 tarihli Islahat Fermanıyla, adanın idaresi, Müslüman ve Rumların nüfus oranlarına göre temsil edilecekleri karma meclislere dayanan özerk bir yapıya kavuşturulmuş, idarî ve malî alanlarda köklü reformlara gidilmiştir.[34]

XIX. yüzyılda reform hareketlerinin Tanzimat'la birlikte bütün alanlara yayılması, batılı fikirlerin Osmanlıya girmesi ve basının gelişmesi sonucu 1860'lardan itibaren Osmanlı devletinde bir aydın muhalefeti hareketi ortaya çıkmıştır.[35] 1865'e doğru şekillenen ve Yeni Osmanlılar adı verilen bu hareketin öncüleri sayılan Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ali Suavî gibi aydınlar, aralarında fikir ayrılıkları bulunmakla beraber, genel olarak devletin kurtuluşunu

---

[32] Mümtazer Türköne, *Siyasi İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu*, İletişim Yay., İstanbul, 1994, s. 61.
[33] Kemal Beydilli, "Osmanlı Siyasî Tarihi", *Osmanlı Devleti Tarihi*, Ed. Ekmelettin İhsanoğlu, Feza Gazetecilik, İstanbul, 1999, s. 99.
[34] Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi V*, TTK Yay., Ankara, 1995, s. 20-35.
[35] Yusuf Sarınay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1994, s. 36.

anayasalı meşrutî bir yönetimin kurulmasında görmüşler, bu amaçla mevcut yönetime basın aracılığıyla muhalefet etmişlerdir. Özellikle Âlî ve Fuad Paşaların, iç ve dış politikalarına karşı ağır eleştirilerde bulunan bu aydın muhalifler, gördükleri baskı sonucu yurdu terk etmek zorunda kalmışlar ve mücadelelerini yurt dışında sürdürmüşlerdir.[36] Yeni Osmanlılar Avrupa'da bulundukları yıllarda cumhuriyetçi ve milliyetçi fikirleri tanımışlar, ancak bu fikirleri doğrudan Osmanlı toplumu için zararlı buldukları için anayasalı meşrutiyet fikrini İslamî kimlikle savunmuşlardır. Yeni Osmanlılar ayrıca, bürokrasi üzerinde anayasal denetim, siyasî özgürlük ve modernlik ile gelenek arasında iyi bir denge kurulmasını da talep etmişlerdir. Yeni Osmanlıların etkisi, 1876 Kanun-ı Esasî'nin ilanı ile en üst seviyeye çıkmıştır.

Sultan Abdülaziz (sal. 1861-1876), on beş yıllık saltanat zamanında, ilk defa posta pulu kullanılmıştır. Süveyş Kanalı açılmış, sahillere deniz fenerleri konmuş, İstanbul'da tramvay işletilmeye başlanmış, Galata Tüneli yapılarak, işletmeye açılmıştır. Askerî Rüştiye Mektepleri ve Osmanlı Bankası açılmıştır. Devlet Şûrâsı (Danıştay) ve Adliye Teşkilatı kurulmuştur. Mahkeme-i Nizâmiye, İcrâ Cemiyeti, Cezâ, Cinâyet ve Hukuk Mahkemelerini içine alan İstinaf Mahkemesi, Temyiz Mahkemesi, Gümrüklerle ilgili Rüsûmat Eminliği, Merkez Bidâyet Mahkemeleri teşkil edilmiştir. Yine Abdülaziz zamanında vilayet ve sancaklar yeni bir teşkilata tabi tutulmuştur. Maliye Nezaretinin Muhasebe Meclisi genişletilerek Divân-ı Muhâsebat (Sayıştay) kurulmuştur. Meclis-i Kebir-i Maârif ve Tapu Umum Müdürlüğü ve Meclis-i Hazâin teşkil edilmiştir. Ahmed Cevdet Paşa başkanlığında Mecelle Cemiyeti kurulmuş, Maârif Teşkilat Nizâmları düzenlenmiştir. Sultanî Mektepleri (Liseler) ve Sanayi Mektepleri açılmıştır. Şark ve İzmir Demiryolları döşenmiştir. Tıbbıye, Mülkiye, Orman ve Maden Mektepleri, Darüşşafaka Lisesi açılmış, İtfâiye Alayı teşkil edilmiştir.

1875 yılına gelindiğinde, Osmanlı devleti dış borçlarını ödeyemeyecek duruma gelmiş, Osmanlı maliyesi iflasını ilan etmiştir. 1875'te Bosna'da başlayan isyan, 1876'da tüm Balkanlara yayılmaya başlamış ve Avrupalı büyük güçlerin karıştığı uluslar arası bir bunalım hâlini almıştır. Yine aynı yılın ortalarına doğru Abdülaziz**,**

---

[36] Yeni Osmanlılar için bk. Şerif Mardin, *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, İletişim Yay., İstanbul, 1998; İhsan Sungu, "Tanzimat ve Yeni Osmanlılar" *Tanzimat I*, MEB Yay., İstanbul, 1999.

düzenlenen bir darbe ile tahttan indirilmiş, yerine V. Murat geçirilmiştir.[37] V. Murat ruhî bunalım ve cünun hâli sebebiyle üç ay sonunda tahtını kaybetmiş, yerine anayasal bir yönetime taraftar görünen Abdülhamid (sal. 1876-1909) otuz dört yaşındayken 31 Ağustos 1876 Perşembe günü Osmanlı tahtına geçmiştir. 23 Aralık 1876'da İstanbul'da toplanan Tersane Konferansından sonra batılı devletler Osmanlı Devletinin bağımsızlığını tehlikeye sokacak ağır hükümler taşıyan teklifler sunmuşlardır. Hanedanlıkta yapılan bu değişimler, Osmanlı devletini istikrarsızlığa sürüklemiş, bu kötü gidişi önlemek ve Avrupalı güçlerin Balkanlardaki reform taleplerine karşı koymak maksadıyla, Mithat Paşa ve arkadaşlarınca hazırlanan Kanun-ı Esasî, 23 Aralık 1876'da ilan edilmiştir.[38]

Bosna'da başlayan isyan, kısa süre içinde, Balkanların diğer bölgelerine de yayılmıştır. Sırbistan ve Karadağ'ın isyancılara destek vermeleri üzerine, Osmanlı devleti kendisine bağlı bu prensiplere müdahele etmek zorunda kalmış ve bu küçük isyan Osmanlı devleti ile ona bağlı devletler arasında bir savaşa dönüşmüştür. Balkanlardaki bu küçük isyanın bir savaşa dönüşmesi üzerine, Avrupalı büyük güçler bir konferansın toplanmasını ve sorunların bu konferansta halledilmesini istemişler, bunun üzerine İstanbul'da bir konferans toplanmıştır. Bu konferansta Osmanlı devletinin, Avrupalı güçlerin Balkanlar için istedikleri ıslahatları ret etmesi üzerine, Rusya ile Osmanlı devleti karşı karşıya gelmiş, 24 Nisan'da Rusya'nın Osmanlı devletine savaş ilan etmesi ile de 93 Harbi başlamıştır. 93 Harbinin ağır bir yenilgiyle noktalanması safhasına girdiği dönemde Abdülhamid ilk önce Anayasa ve Meclis-i Meb'usan'ın baş mimarı olan Mithat Paşa'yı sürgün etmiş (5 Şubat 1877), daha sonra da Meb'usan Meclisi'ni dağıtmış (13 Şubat 1877), anayasayı yürürlükten kaldırmıştır.[39] 93 Harbini sona erdiren Ayastafanos Antlaşması 3 Mart 1878'de imzalanmış, bu antlaşma ile Rusya Balkanlarda ve Doğu Anadolu yaylasında üstün bir duruma gelerek, İngiltere'nin imparatorluk yolunu tehdit eder duruma gelmiştir. İşte bu nedenlerle Avusturya ile İngiltere, Ayastafanos Antlaşması'nın değiştirilmesi

---

[37] Stanford Shaw; Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Çev.Mehmed Harmancı, E Yay., İstanbul, 1983, s. 206-207; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi VII*, TTK Yay., Ankara, 1995, s. 107-112.

[38] Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişimleri*, YKY, İstanbul, 1998. s. 133; Selda Kaya Kılıç, "1876 Osmanlı Kanun-ı Esasisi'nin Hazırlanışı", Ed. G. Eren, *Osmanlı VII*, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999, s. 355-360.

[39] Engin Deniz Akarlı, "II. Abdülhamit: Hayatı ve İktidarı" Ed. G. Eren, *Osmanlı II*, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999, s. 256-257.

için Rusya'ya baskı yapmışlar, bu baskı sonucunda, Rusya ile Osmanlı devleti arasında 13 Temmuz 1878'de Berlin Antlaşması imzalanmıştır.[40] Berlin Antlaşması ile fethedilen ve yüzyıllar boyunca "yurt edinilmiş olan geniş topraklar" elden çıkmış, Sırbistan, Karadağ ve Romanya müstakil birer devlet haline gelmiş, Ayastafanos Antlaşması'nın yarattığı, sınırları Karadenizden Sırbistana, Romanyadan Ege Denizine kadar uzanan büyük Bulgaristan; Makedonya, Şarkî Rumeli Vilayeti ve Bulgar Prensliği adı altında üçe bölünmüştür. Osmanlı devletinin elinde ise, Makedonya ile Arnavutluk kalmıştır. Bosna ve Hersek ise, Avusturya'nın idaresine terk edilmiştir.

Dağılma ve genel perişanlık, Mısır'ın İngilizler, Tunus'un Fransızlar tarafından işgal edilmesiyle had safhaya varmıştır. Dağılma, çözülme ve türlü felaketlerin yaşandığı bu dönemde II. Abdulhamid devletin bekasını müslim ve gayrımüslim tebaanın Osmanlılık fikri etrafında birleşmesinde değil, Müslümanların "Osmanlı Saltanatı ve İslam Hilafeti"ne bağlanmasında görmüştür. Bu sebeple memleket içinde gereken tedbirleri almış, dış siyasette ise, "İslam Birliği" kavramını yani Pan-İslamizmi benimsemiştir. II. Abdülhamid döneminde eğitim, idare, hukuk ve iletişim gibi bir çok alanda yeniliklere gidilmiş, daha önce yapılan yenilikler de genişletilmiştir. Batı tarzı okulların sayısının arttığı bu dönemde, ilk defa modernleşme, devlet ve yöneticilerin dışında halka ulaşmıştır.[41]

Abdülhamid'in anayasayı bir tarafa bırakarak, kişisel otoritesine dayalı bir idare kurması, başlangıçta sayısal bir önem taşımayan meşrutiyet taraftarı aydın kesiminin tepkisine yol açmıştır. II. Abdülhamid döneminde önemli bir muhalefet oluşumu ancak 1889'da gizli bir cemiyet olarak "İttihad-ı Osmanî Cemiyeti"nin kurulması ile başlamış, bu cemiyet daha sonra sivil-asker geniş bir muhalif kesim tarafından temsil edilerek "İttihad ve Terakkî" adını almıştır. XX. Yüzyıla, II. Abdülhamid iktidarında, modernite ve istibdat gerilimine giren Osmanlı devletinin var olma savaşı bu yüzyılda da devam etmiştir.

---

[40] Stanford Shaw; Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Çev. Mehmed Harmancı, E Yay., İstanbul, 1983, s. 238-240.
[41] Engin Deniz Akarlı, "II. Abdülhamit: Hayatı ve İktidarı" Ed. G. Eren, *Osmanlı II*, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999, s. 259-262; François Georgeon, "II. Abdülhamit" Ed. G. Eren, *Osmanlı II*, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999, s. 266-272; Bayram Kodaman, "II. Abdülhamit Hakkında Bazı Düşünceler" Ed. G. Eren, *Osmanlı II*, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999, s. 281-285.

2. XIX. Yüzyılın Edebî Durumu

Edebiyat tarihi, öncelikle bir milletin ortaya koyduğu edebî eserlerden hareketle, o milletin düşünce ve duygu durumları ile hayallerini kavrayabilmek, dolayısıyla estetiğinin gelişimini takip edebilmek için, ortaya konulan bir dönemlendirme çabasıdır. Divan edebiyatı için yapılan dönemlendirme, genel olarak "klâsik" ve "klâsik sonrası" terimleriyle karşılanmış, XIV-XVII. yüzyıllar ve XVII-XIX. yüzyılları kapsayan şekilde bir ayrıma gidilmiştir. Bu ayrım, XVII. yüzyıldan itibaren divan şiirinde başlayan Sebk-i Hindî akımı gözetilerek yapılmış, böylece klâsik kavramı birbiriyle bağlantılı iki ana sahaya ayrılmıştır. XVII. yüzyılda Nef'î (öl. 1636) , Fehîm-i Kadim (öl. 1648), İsmeti (öl. 1665), Nâ'ilî (öl. 1666) ve Neşatî (öl. 1674) gibi şairlerle temsil edilen Sebk-i Hindî, şiirde birçok bakımdan yeni bir şiir dili kullanmış, halk dilinden ifadeleri şiirin bünyesine dahil etmeye başlamış, şairleri düşünce ve hayallerinde incelikten ve detayları öne çıkarmaktan hoşlanmış, aklı öne geçirerek duyguyu geri plana itmiş, klâsik üslûbu değiştirerek, estetik anlamda hayal gücünü ve mübalağa sanatını kullanmış, muhteva itibariyle tasavvufu ve fikriyatı şiirin özüne katmış, buna bağlı olarak söz sanatları yerine manaya ve fikre önem vermiş, girift istiârelere, uzun terkiplere başvurmuştur.[42] XIX. yüzyıl divan şiiri, bu ayrım esas alındığında "klâsik sonrası" döneme dahil olmaktadır. Ancak "klâsik sonrası" dönemde, XVIII. yüzyıldan sonra başlayan gelişmeler, dil ve muhteva itibariyle Sebk-i Hindî'yle buluşan ve ondan ayrılan çizgiler içermektedir.

Osmanlı İmparatorluğunda XVIII. yüzyılda başlayan ve devam eden siyasî, malî ve iktisadî çöküntü, toplumun çeşitli alanlarında yapılmaya çalışılan ıslâhat hareketlerine rağmen, 1856'ya kadar yapılan yenileşme hareketleri ya eksik kalmış, ya da beklendiği gibi sonuçlanmamıştır. Osmanlı'nın Batı'ya dönük bir değişime resmen karar verişinin topluma yansımaları ve nihayet fert olarak şairi etkileyişi "edebî yenileşme"ye bir kapı açar. Şair, devletin hangi ihtiyaçlarla, hangi felsefe ile, hangi alanlarda, ne kadarlık değişim kararı aldığını ya bilmez ya da umursamaz; yalnızca, özel dünyasına ulaştığı ve şairiyetini etkilediği kadarıyla ondan nasiplenir. Devletin değişim kararı alışına kesin bir tarih aransa da bulunamayabilir; fakat,

[42] Cafer Mum, "Sebk-i Hindî", *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2006, C. 2, s.382-390 ; Haluk İpekten, *Naili-i Kadim-Hayatı ve Edebi Kişiliği*, Ankara, 1973, s. 12-13.

sembolik olarak Karlofça Antlaşması'nın (1699) bir dönüm noktası, bir kavşak sayılması mümkündür. Nitekim antlaşmanın ardından gelen Lâle Devri'nde sanatların hemen hepsinde görülen değişim kımıldanışlarını, bu yeni yola sanatkârların da sapmaya başladıklarının güçlü bir işareti saymak mümkündür. İlginç olan klâsik şiirde son devrenin başlaması ile devlet eliyle değişim kararının aşağı yukarı aynı zamanlara denk gelmesi ve bundan dolayı, edebî değişim ile yenilenmenin, edebî yenilenme ile yenileşmenin, edebî yenileşme ile de Batılılaşmanın birbirine geçişidir. Dolayısıyla "Batı tesirindeki" Osmanlı şiirinin ne zaman başladığını tespit etmek de o kadar kolay değildir.[43]

XIX. yüzyılda devletteki değişime paralel olarak, edebiyatta da şekil ve muhteva açısından, temelleri önceki yüzyıllarda atılan yeni bir edebî anlayışının ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Ancak yeni ortaya çıkan edebiyat eskiden tamamıyla kopmamış özellikle şiirde eski ile yeni arasında önemli bir fark olmamıştır. Dil, vezin ve nazım şekilleri de büyük ölçüde aynıdır. Ayrıca yeni edebiyatın önde gelen isimleri eskiyi öğrenerek yetişmiş olduklarından eski tarzda yazmayı sürdürmüşlerdir.[44] Bu yüzyılda kullanılan nazım şekilleri eskiye göre farklı olmamakla birlikte, bazılarında belli bir azalma, bazı nazım şekillerinin kullanılmasında da artış görülmektedir. Bu dönemde en az kullanılan nazım şekli mesnevidir. Daha çok kullanılan nazım şekilleri arasında bendli biçimlerin özel bir yeri vardır. Terkib ve tercî-bendler, şarkılar ve tarihler bunlardandır.[45] Bunun sebebi; bir önceki yüzyılda mahallîleşme cereyanının muhteva ile birlikte nazım şekillerini de etkilemiş olmasıdır. Şarkı, murabba nazım şeklinde en güzel örnekleri de Nedîm vermiş, bundan sonra şarkı yazma modası başlamıştır.

Mahallîleşme akımının etkisiyle birlikte, bir önceki yüzyıldan gelen manzum tarih yazma geleneği, bu yüzyılda da bütün hızıyla devam etmiştir. Lâle devri ile başlayan ve uzun süre devam eden imar faaliyetleri inşâ edilen binalar, köşkler, saraylar, çeşmeler, yapılan eğlenceler, doğum, ölüm, düğün, sünnet, antlaşma gibi

---

[43] M. Kayahan Özgül, "Klasik Sonrası Dönem (1800-1860) Şark Ekspresi'yle Garb'a Sefer", *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2006, C. 2, s. 602.
[44] Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara, 1997, s. 179.
[45] İsmail Ünver, " XIX. Yüzyıl Dîvân Edebiyatı", *Büyük Türk Klasikleri*, C. 8, İstanbul, 1987, s. 101.

siyasî ve sosyal olaylara tarih düşürmeler önemini yitirmeden devam etmiştir. Kısacası denilebilir ki devrin bütün olayları edebiyatın da konusu olmuştur.

XIX. yüzyılın siyasi portresi önceki yüzyıllarla benzerlik göstermesine rağmen, yine de bu yüzyılın önceki dönemlerden esaslı bir farkı vardır. XIX. yüzyıl divan edebiyatı, geçmiş yüzyıllardakine benzer büyük sanatkâr yetiştiremediği için, genellikle eskinin bir devamı ve tekrarı mahiyetinde eserler ile yetinmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle, yüzyılın ikinci yarısından itibaren revaçtan düşerek, yerini yeni bir edebiyat anlayışına bırakacaktır. XIX. yüzyılda dikkatleri çeken en önemli husus, önceki yüzyıllarda olduğu gibi bu yüzyılda da divan tertip eden şairlerin sayısının çokluğudur. *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*'nda, kitaplıklarda divanlarının yazma nüshası bulunan 114 divan şairin adı tespit edilmiştir.[46] Aynı dönemde yazma olarak kitaplıklara girmediği hâlde, basılmış birçok divan da vardır. Aşağıda bu şairlerden bir kısmının yalnız adı anılmakla yetinilmiştir.

Yalnız adı anılarak ve biliniyorsa doğum ölüm tarihleri verilmekle yetinilenler: Nûrî (1767-1815), Nebil (?-1820), Nâsır Abdulbaki Dede (1765-1821), Halim Giray (?-1823), Re'fet (1784-1823), Hâtif (?-1824), Salacıoğlu (?-1824/25), Âkif (-1827/28), Fâ'ik (?-1829/30), Sûzî (1765-1830), Müştak Baba (?-1831), Azmi (?-1831/32), Cevdet (?-1831/32), Sâdık Paşa (?-1834), Safayî Dede, (?-1834'ten sonra), Hızırağazade Sa'îd (?-1836), Rüstem Paşa (-1837), İffet (?-1842), Mâhir (?-1843), Selam (?-1844), Sermed (?-1847), Kuddusi (1760-1849), Es'ad Muhlis Paşa (?-1851), Zâ'ik (1793-1852), Hamdî (?-1852/53), Rızâ (1786-1855), İzzet (?-1855/56), Şefik (1808-1857), Ferdî (?-1857/58), Meşhurî (1784-1857/58), Nâil Abbas Paşa (?-1859), Şâkir (1829-1860), Ziver Paşa (1793-1862), Nâtıkî (1785-1863), Rûmî (?-1863), Sa'dî (1803-1865), Ulvî (?-1866'dan sonra), Aczî (1805-1866/67), Türabî Baba (?-1868), Nihad Bey (1799-1869/70), Misli (?-1870'ten sonra), Hamdi (?-1871'den sonra), Ziver (1812-1873), Abdulhalim Galib Paşa (?-1876), Râ'if (?-1876'dan sonra), Sırrı Rahile (1815-1877), Sıddık (1830-1878), Fâzıl Paşa (?-1882), Mahmud Nedim Paşa (1818-1883), Rahmî (1802-1884), Nigarî (1805-1886), Hâfız

[46] *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Katalogu*, III. C., I-II ve III. Fasikül, MEB, İstanbul, 1965-67.

(1804-1887), Âsım (1803-1887), İrfan Paşa (?-1888), Cemaleddin Bey (1838-1890), Sa'id Paşa (1832-1891), Raşid (1812-1892), Nakiyye Hanım (1846-1899), Mahmud Celaleddin Paşa (1839-1899), Andelib (1873-1902), Damad Mahmud Celaleddin Paşa (1853-1903), Memduh Paşa (1839-1925), Üsküdarlı Tal'at (1858-1926). Yukarıdaki sıraya göre dîvanları basılmış olanlar ise: Halim Giray, Sûzî, Müştak Baba, Hızırağazade Sa'îd, Rüstem Paşa, İffet, Mâhir, Sermed, Es'ad Muhlis Paşa, Ziver Paşa, Aczî, Ulvî, Nihad Bey, Abdulhalim Galib Paşa, Rahmî, Nigarî, İrfan Paşa, Sa'id Paşa ve Damad Mahmud Celaleddin Paşa'dır.[47]

Bu yüzyılda yukarıda adları anılanlar dışında, dönemin kaynaklarınca şairlik kudreti bakımından başarılı kabul edilip, daha çok sesini duyurmuş şairler şöyle sıralanabilir: Refî-i Kâlâyî (1744?-1821), Fehîm (1788-1845), Âlî (1816/17-1856), Şeyh Nazîf (1794-1861), Lebib Efendi (1785-1867), Nâ'ilî-i Cedid (1823-1876), İbrahim Hâlet Bey (1837-1878), Celâl Bey (1838-1882), Abdî (?-1884/85), Osman Şems (1813-1893), [Bursalı] Eşref Paşa (1820-1894), Üsküdarlı Hakkı (1822/23-1895), Âdile Sultan (1831/32-1906), Âgah Paşa (1831/32-1906), Deli Hikmet (?-?), Ziya Paşa (1825-1880), Namık Kemal (1840-1888), Muallim Naci (1849/50-1893).[48]

Bu dönemin şair kadrosu bakımından dikkati çeken bir özelliği de kadın şairlerin sayısındaki artış olmuştur. Bir önceki yüzyılda klâsik edebiyatın meşhur kadın şairi Fıtnat Hanım yetişmiştir. Fıtnat Hanım'a kadar yetişen kadın şairlerin sayısı, Zeynep Hatun (öl.1471-74), Mihrî Hatun (öl. 1506-07), Ayşe Hubba Hatun (öl. 1589-90), Tutî Hanım (16. yüzyıl), Sıdkî Hanım (öl. 1703-04), Fatma Hanım (öl. 1761-62), Ani Fatma Hatun (öl. 1710-11) gibi birkaç şairle sınırlıyken, ondan sonra büyük bir artış göstermiştir. XIX. yüzyılda yetişen kadın şairlerin sayısı 20'nin üzerindedir.[49] Bu yüzyılın en önemli kadın divan şairleri Leylâ Hanım, Şeref Hanım ve Âdile Sultan'dır. Feride, Habibe, Maide, Münire ve Nakiye de diğer kadın şairleri arasında sayılabilir.

Geleneksel bir toplum yapısına sahip olan Osmanlılarda, sanat ve kültür faaliyetleri genellikle arz-talep ilişkisinden ziyade "patronaj" sistemi (varlıklı ve

---

[47] İsmail Ünver, agm., s. 101.
[48] İsmail Ünver, agm., s. 102.
[49] Mübeccel Kızıltan, "Divan Edebiyatı Özelliklerine Uyarak Şiir Yazan Kadın Şairler", *Sombahar Dergisi*, Ocak-Nisan 1994, S. 21-22, s. 104-163.

nüfuz sahibi devlet adamlarının koruması) etrafında gelişmiştir. XVIII. yüzyılda Osmanlılar, birkaçı dışında sanatkârları koruyan, onları teşvik eden şair, musikişinas, yenilik yanlısı padişahlar tarafından yönetilmiş; artan iç ve dış sarsıntılara karşılık başta saray olmak üzere diğer devlet adamları sanatkârları teşvik etmeye devam etmişlerdir. III. Ahmed (sal. 1703-1730) *Necip* ve *Ahmed*, I. Mahmud (sal.1730) Sebkatî, III. Mustafa (sal. 1757-1774) Cihangir, III. Selim (sal. 1789-1807) İlhamî mahlasıyla şiirler söylemişlerdir. III. Ahmed ve III. Selim ise divan tertip etmiştir.[50] Bu yüzyıla gelinceye kadar Osmanlı padişahları şiir ve edebiyatla ilgilendikleri hâlde artık padişahların şiir ve edebiyatla ilgileri kalmamıştır.

Klâsik şiir, her kesimden temsilcisi olmakla birlikte, kendi için uygun yaşama iklimini gelişmiş bir sosyal ve kültürel çevrede bulmuştur. Osmanlılarda yazılan şiirler ve eserler, öncelikle saray, konak, meyhane gibi çeşitli meclislerde okuyucuyla buluşmuştur. Koca Ragıp Paşa ve Hoca Neş'et'in konakları XVIII. yüzyılın önemli edebî mahfilleri olarak dikkat çekerler. XVIII. yüzyıl sonlarında hem konak toplantılarının niteliği, hem de konaklarında encümen kuranlar değişir. İsmail Ferruh Efendi'nin konağı, devrin laubali tavırları ile tanınmış alimlerinin bir araya gelip modern bilimin sorunlarını tartıştıkları bir mekân olarak ortaya çıkar. Hâlet Efendi ve Pertev Paşa gibi devlet idaresinde önemli söz sahibi isimlerin konaklarındaki mahfiller ise, edebî-fikrî olarak hızla siyasileşmekte ve bir çeşit parti toplantılarına dönüşmektedir. Benzer bir durum Hoca Neş'et Efendi ve Ârif Hikmet Bey gibi alimlerin ve hatta şeyhlerin bir kısmının konaklarında da yaşanmaktadır. Konakların bu özelliği, İstanbul'un üst tabakasında bütün yaşama alışkanlıklarını kökten değiştiren "Mısırlılar" ile yeni bir zenginlik kazanmıştır.[51]

Bu isimlerin en önemlileri de Abdurrahman Sami Paşa ve oğlu Subhi Paşa'dır. Sami Paşa ve Subhi Paşa konakları zamanının birer encümen-i daniş ve irfan meclisi olmuşlar, bu isimler alim ve sanatkârların hamisi olmakla kalmamışlar, yenilerin yetişmesine de hizmet etmişlerdir. Yusuf Kamil Paşa'nın Bayezid'daki konağı, ilmî fikrî, siyasî ve edebî konuların rahatlıkla tartışıldığı özel bir bölge gibidir. Yenilikçilere verdiği destek ve gösterdiği anlayış sebebiyle, Leskofçalı Galib ve

---

[50] Osman Horata, "Son Klasik Dönem (1700-1800)", *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2006, C. 2, s. 450.
[51] Özgül, *Modern Türk Şiirine Doğru*, s. 73; 83-84.

Hersekli Ârif Hikmet'ten Namık Kemal ve Recai-zade Ekrem'e kadar birçok aydın-şair Paşa'ya duydukları minnetin bir göstergesi olarak kasideler yazmışlardır.[52]

Klâsik Sonrası Dönem, bir önceki dönemde olduğu gibi bir nazire edebiyatı görünümü vermektedir. Bu yüzyılda da nazirecilik artarak devam etmiştir. Belli edebî çevrelerde bir araya gelen genç şairlerin şiir kabiliyetlerini geliştirmek üzere büyük şairlere ve birbirlerinin şiirlerine nazireler yazdıklarını görülmektedir. Bu yüzyılda en çok tanzir edilen şairlerin başında Nef'î ve Sebk-i Hindî şairleri gelmektedir. XVII. yüzyılın sonunda Nâbî, XVIII. yüzyılda da Nedîm ve Şeyh Gâlib gibi üstat şairlerin yetişmesi, bu dönem nazireciliğinin gelişmesinde de etkili olmuştur. Bağdatlı Ruhî (öl. H. 1014 / M. 1605-06), Arpaeminizâde Samî (öl. H. 1146 / M. 1734), Koca Râgıb Paşa (öl. H. 1176 / M. 1763) gibi şairlere yazılan nazireler de önemli yer tutmaktadır. XIX. yüzyılda yetişen genç şairlerin çoğu, yukarıda saydığımız şairlerin şiirlerini tanzir etmişlerdir. Bu dönemin bir diğer özelliği de müşterek şiir söyleme geleneğinin bir önceki yüzyıla göre daha da yaygınlaşmış olmasıdır.

XIX. yüzyılda yeni edebiyat karşısında gittikçe gücünü kaybeden, hatta kendi geleneği içinde bile değerini koruyamayan divan edebiyatını, muhteva olarak ve şiir alanındaki durumu üç ana çizgide değerlendirilebilir. Bunlardan ikisi asıl ana çizgiler olarak öne çıkmaktadır. Bu iki ana çizgi, Sebk-i Hindî akımı içinde biri tüm yoğunluğuyla, diğeri kısmî olarak var olmuş, Batıyla temasların başladığı Tanzimat öncesi dönemden, özellikle Lâle devri'nden itibaren daha hissedilir hâle gelmiş olan "ledünnî"ye ve "mahallî"ye gidiş çizgileridir.[53] Bu iki çizginin arasında, zaman zaman ikisinin de dokusuna katılan bir ara çizgi olarak "hikemî"ye yönelişten sözedilebilir. XVII. yüzyılın sonu ve XVIII. yüzyılın başında Nâbî şiiriyle, yüzyıl ortalarına doğru Nedim şiiriyle ve yüzyılın sonunda Şeyh Galib şiiriyle ifadesini bulan bu üç çizgi, XIX. yüzyılda dönem atmosferinin bir takım icaplarını kazanarak devam etmiştir. Şiir alanındaki bu üç ana çizgi şöyle ortaya çıkar:

1. XVIII. yüzyılda Nedim'de ifadesini bulan "mahallileşme" akımını sürdürme eğilimi, bir kısım XIX. yüzyıl şairlerinde görülen en belirgin özelliktir. Ancak, halk

---

[52] Özgül, *Modern Türk Şiirine Doğru*, s. 85-86.
[53] A. Hamdi Tanpınar, *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, YKY, İstanbul, 2006, s. 82.

söyleyişini şiire sokmada aşırıya kaçan ölçüsüzlüklerin bulunması; şiirlerin duygu derinliği ve hayal zenginliğinden yoksun olması; eski şairlerin üzerine toz kondurmamaya çalıştıkları "aşk"ta cinselliğin ağır basması; sadece yazmış olmak için vezne uydurulmuş kafiyeli sözler izlenimini veren beyitlerdeki zevksizlikler, bu yoldaki şiirlerin genel özellikleridir. Bu gruptaki şiirleri günümüz musıkîsindeki arabesk parçalara benzetmek mümkündür. Nedim şiirinde görülen "mahalli"ye yöneliş çizgisi, XIX. yüzyılda Enderunlu Vasıf (öl. 1824), Refî-i Kalayî (öl. 1821), Hızırağa Said (öl. 1837), Sermed (öl. 1847), Türk Galip (öl. 1876) tarafından takip edilmiştir.

2. Divan edebiyatının her döneminde olduğu gibi XIX. yüzyılda da dinî ve tasavvufî şiirlerin belli bir ağırlığı vardır. Bu dönem şairleri arasında herhangi bir tarikate mensup olmayan şair yok gibidir. Dolayısıyla her şairin divanında bu tür şiirlerle karşılaşabiliriz. Öte yandan tasavvufla ilgisi bulunmayan şairler, tasavvufun alışılagelmiş telmih ve mecazlarından bol bol yararlanmışlardır. Ancak ne mutasavvıf şairler, ne de şiirlerinde çeşni kabilinde tasavvufa yer verenler, kendilerinden önceki şairlere ulaşabilmişlerdir. XIX. yüzyıl bir Şeyh Gâlib yetiştirmemiştir. Bu dönemde yazılmış nazireler, tahmis, taştir ve tesdisler eski ustalarla yenileri karşılaştırmaya en elverişli nazım şekillerdir. Ama bu karşılaştırma hemen her zaman sonrakilerin aleyhine sonuçlanır. Şeyh Galip şiirinde görülen "ledünnî"ye yöneliş ise, XIX. yüzyılda Leskofçalı Galip (öl. 1867), Hersekli Ârif Hikmet (öl. 1903), Yenişehirli Avnî (öl. 1884) ve Osman Şems (öl. 1893)'de bir muhteva olarak sürmüştür.[54]

3. Şiirde eskiye dönüş, özellikle XVII. yüzyılın büyük şairlerini örnek alarak şiire yeniden can verme çabaları, bu yüzyılın eski şiir alanındaki en başarılı hareketidir. 1861 senesinde kurulup, çalışmalarını bir yıl kadar aksamadan sürdüren *Encümen-i Şu'arâ*, her hafta salı günleri Hersekli Ârif Hikmet'in Lâleli, Çukurçeşme'deki evinde toplanıyordu. Bu grupta şu şairler yer almıştır. Leskofçalı Gâlib Bey, Hersekli Ârif Hikmet Bey, Osman Şems Efendi, Koniçeli Musa Kâzım Paşa, Manastırlı Hoca Nâ'ilî Efendi, Hâlet Bey, Recâizâde Celâl Bey, Üsküdarlı Hakkı ve Eşref Paşa. Yenişehirli Avni Bey de kimi kaynaklarda bu topluluk

[54] Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi,* Edebiyat Yayınevi, Ankara, 1964, s. 587-612.

içerisinde gösterilmiş olmasına karşın, encümenin isimlerinden biri değildir.[55] Toplantılara katılanlar arasında, daha sonraki yıllarda yeni edebiyatın kurucuları arasında yerini alacak olan Namık Kemâl ve Ziya Paşa da vardır. Hatta Namık Kemal, topluluğun en genç üyesi sıfatıyla, her toplantıya getirilen şiirleri yüksek sesle okuyup tartışmaya sunan kişidir.[56]

Ancak belirtilmelidir ki, ister mahallî"ye ister "ledünnî"ye yöneliş olsun, XIX. yüzyılda klâsik Türk şiirinin ana teması yine aşk duygusu etrafında örgülenmektedir. Bu anlamda aşk duygusunun terennümünün "mahallî" yönelişte dünyevî aşkın, "ledünnî" yönelişte İlâhî aşkın renklerine büründüğü söylenebilir.

Nedim sonrası dönemde "mahallî"ye gidiş çizgisine mensup olan şairler, dil itibariyle, klâsik ve klâsik sonrası dönemde var olan hassasiyeti devam ettirmemişlerdir. XVIII. yüzyılda Sünbül-zâde Vehbî'nin (öl. 1809) ve Enderunlu Fazıl (öl. 1820)'ın XIX. yüzyılda Enderunlu Vasıf (öl.1824)'ın ve Refî-i Kalayî (öl.1821)'nin kullandıkları dil, klâsik şiirin kaidelerini ve estetik değerlerini yeterince dikkate almayan bir dildir.[57] Bu dil Nedim'de İstanbul çelebisinin diliyken, Nedim sonrasında bayağılaşacak, aşk duygusunun terennümünde zevk düşüklüğüyle beraber, klâsik mazmun yapısını tam olarak taşıyamayarak, kural-dışına çıkışlarını özellikle aruz hatalarında devam ettirecektir.[58] XVIII. yüzyıldan devreden bu şiir mirasının XIX. yüzyıl başında kültür değişmelerine bağlı olarak, bir tepkiyle karşılandığı ve bu tepkinin özellikle *Encümen-i Şuarâ* şairleri tarafından temsil edildiği görülmektedir. *Encümen-i Şuarâ* şairlerinin dil bakımından ve estetik yönüyle XVII. yüzyıl şiirine, Nef'î, Fehîm ve Nâ'ilî'nin şiir diline dönmeleri, imgeyi

---

[55] M. Kayahan Özgül, *XIX. Asrın Özel Bir Edebiyat Mahfeli Olarak Encümen-i Şuarâ*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1988. adlı doktora tezinde *Encümen-i Şuarâ* müdavimlerinden olduğu kesinlik kazanmadığı için Avnî'yi bu şairler içerisine dahil etmez. Başka bir çalışmasında Avnî ile ilgili olarak şöyle bir açıklama yapar: "*Encümen-i Şuarâ* mensuplarıyla olan yakınlığı politika ve poetika anlayışında da görülen Avnî, kronolojik manada encümenin isimlerinden biri olarak kabul edilemez. *Encümen-i Şuarâ* 1277 senesi sonlarında (Mayıs-Haziran 1861) toplanmaya başlar; aynı sıralarda Avnî Bağdad'dadır ve ancak bir sene kadar devam eden bu toplantılara katılmadığını düşünmek pek de yanlış olmaz. Yine de Avnî'nin sonraki yıllarda encümen şairleri ile olan dostluğunu sürdürmesi fikir ve ruhta onlarla beraber anılabileceğini gösteriyor." M. Kayahan Özgül, *Yenişehirli Avnî, Hayatı ve Eserleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1990, s. 55.
[56] İsmail Ünver, "XIX. Asır Divan Edebiyatı", *BTK*, C. 8, s. 100 ; Vasfi Mahir Kocatürk, *age*., s. 587-612.
[57] Sabahattin Küçük, "Enderunlu Fazıl", *TDV İslâm Ansiklopedisi,* C. 11, İstanbul, 1995, s. 188-189; Abdülkadir Karahan, "Enderunlu Vâsıf", *TDV İslâm Ansiklopedisi,* C. 11, İstanbul, 1995, s. 189-190.
[58] Haluk İpekten, *Enderunlu Vasıf,* Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1989, s. 9.

onlardan tevarüs etmeleri, bir takım araştırmacılar tarafından neo-klâsik temayül olarak nitelenmiştir.[59] Ancak, neo-klâsik olmaktan ziyade, şiir dili ve estetiği konusunda klâsik sonrası dönemi örnek alan bir yenileniş çabası olarak görülebilecek temayül, klâsik Türk şiirini XIX. yüzyılın ikinci yarısında, verdiği yetkin örneklerle tam olarak temsil edebilmiştir.

XIX. yüzyılın en dikkate değer şairlerinin başında önce, Adlî mahlasıyla şiirler yazan Sultan II. Mahmud gelmektedir. Yüzyılın en önde gelen şairlerinin başında ise Enderunlu Vasıf (öl.1824) gelir. Asıl adı Osman olan Vasıf İstanbullu'dur. Şiirlerinde Nedim, Sâbit ve Enderunlu Fâzıl'ın etkisinde kalan şair, yeterli kültür birikimi ve zevk inceliğine sahip olmadığından genellikle bayağılığa düşmekten kurtulamamış bu nedenle de başarısı azdır.[60] Şiirlerinde söz ve mana kusurları görülür. Özellikler şarkıları ve gazelleri, bu muhteva özellikleriyle birlikte, üslûbundaki şuh ve çapkın edası bakımından dikkat dikkat çeker. Yer yer çok kuvvetli, orijinal beyitlere rastlanırsa da, bunlar büyük bir yekün tutmaz. Şairin yeni, güzel ve orijinal olanı ayıklama kabiliyetine sahip olmadığı anlaşılan şiirleri, artık çözülen bayağılaşan bir zevkin en çarpıcı örnekleri arasındadır. Divanı'nın ilk baskısı Bulak (1257)'ta diğer iki baskısı İstanbul (1257, 1285)'da yapılmıştır.[61]

Keçecizâde İzzet Molla (öl.1829), kendi hayatını ve yolculuğunu eserine katar. *Mihnet-Keşân* adlı eseri hicve kaçan ve hâdiseleri gülünç gösteren bir eserdir. *Bahâr-ı Efkâr* ve *Hazân-ı Âsâr* adlı iki divanı vardır. *Gülşen-i Aşk* adlı diğer mesnevisi ise Şeyh Gâlib'in tesirini taşır.

Asıl adı Mehmed olan Dâniş (öl.1830) İstanbulludur. Divan-ı Hümâyûn'a kâtip olarak girmiştir. Nakşiliğin Halidiyye şubesinden Kudsî Ahmed Efendiye bağlanmıştır. Genç yaşta daha yirmi bir yaşındayken veremden ölmüştür. Arapça, Farsça ve Türkçe şiirleriyle düzyazıda başarılı olduğu kaynaklarda belirtilmiştir.

---

[59] Vasfi Mahir Kocatürk, *age*., s. 604.
[60] XIX. yüzyıl şiirinde halk ağzına yaklaşma ve mahallileşme adına zevksizliğin, bayağılığın zaman zaman ön plana çıkarıldığı; söz konusu anlayış, şairlerin mizah unsurlarına şiirlerinde yer verme isteğiyle de birleşince, yazılan edebî eserlerde "edebîlik"le fazla ilgisi olmayan beyitlerin sıkça görüldüğü bilinmektedir. (bk. İsmail Ünver, "XIX. Yüzyıl Divan Şiiri", *BTK*, C. 8, s. 99-105.)
[61] Mustafa İsen-Cemal Kurnaz, "XVII. Yüzyıl Divan Edebiyatı", *Türk Dünyası El Kitabı*, C. III, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, 1992, s. 212.

Divan'ı üvey kardeşi İrfan Paşa ve arkadaşı Süleyman Fehim tarafından tertip edilmiştir.

Pertev Paşa (öl.1837) İstanbulludur. Ailesi Hicaz'dan Anadolu'ya, oradan Kırım'a ve tekrar İstanbul'a göç etmiştir. Asıl adı Mehmed Said'dir. Babasını küçük yaşta kaybeden Pertev, sıbyan mektebini bitirdikten sonra özel dersler alarak kendini yetiştirmiştir. Pertev mahlası Divan-ı Hümâyûn'a kâtip olarak girdikten sonra verilmiştir. Çeşitli görevlerde bulunarak vezir ve müşir sıfatıyla nâzırlığa kadar yülselmiş ve paşa unvanını almıştır. İftira sonucu Edirne'ye sürgün edilerek orada boğdurulmuştur. Önceleri Meşreb mahlasını kullanan şairin Divan'ı 1256'da İstanbul'da basılmıştır.

Aynî (öl. 1837) Anteplidir. Adı Hasan'dır. Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. 1790 yılında İstanbul'a gelerek şairler arasında adından sözettirdiği, Nakşibendi tarikatına bağlandığı bilinmektedir. Manzum tarih söylemede başarı göstermiştir. Sürûrî'den sonra önemli bir isim olarak kabul edilir. Divan'ı 1258'de İstanbul'da basılmıştır. Şairin *Saki-name,* Arapça, Farsça ve Türkçe manzum bir sözlük olan *Nazmü'l-Cevâhir* ve Yeniçeriliğin kaldırılmasıyla ilgili mesnevisi *Nusret-name* diğer eserleridir.

Âkif Paşa, devrin münşî ve şairlerinden olup, Klâsik Türk-Osmanlı Divan Edebiyatının kendi tekâmülü içinde yetişen bir simasıdır. Hece vezniyle yazdığı mersiyesi onu halk şiirine çeker. *Tabsıra* adlı eserin sahibidir. *Adem Kasidesi* ile bir başka şöhreti vardır.

Kadın şairlerden Leyla Hanım (öl.1848) Moralı-zâde Hâmid Efendi'nin kızı ve Keçecizâde İzzet Molla'nın yeğenidir. Dönemin ünlü şairleri ve dayısı olan Keçecizade İzzet Molla'dan özel ders almıştır. Saray kadınlarıyla yakın ilişkisi olduğu bilinen, iyi eğitimli ve çok kültürlü bir şairdir. Hazır cevaplığı ve şakacılığı ile de tanınmıştır. Mevlevî tarikatına intisap etmiştir. Mihrî Hatun kadar olmasa da kadın duygularını dile getirmesi ve döneminin koşullarında bir kadın için serbest sayılabilecek söyleyişleriyle dikkat çekmiştir. Edebî bir çevrede yaşadığı için verimli bir şair olan Leyla Hanım'ın şiir dili açık ve sadedir. Mürettep Divan'ı Bulak 1260 ve İstanbul 1267 yıllarında basılmıştır.

Bir başka kadın şair Şeref Hanım (öl. 1861) Mehmed Nebil Bey'in kızıdır. Şairi bol ve kültürlü bir ailenin mensubudur. Kadirî ve Mevlevî tarikatlarına başlanmıştır. Sıkıntılarla dolu bir yaşam sürmüş, II. Mahmud ve Valide Sultan'a yazdığı şiirlerinde bu sıkıntıları dile getirmiştir. Geleneksel kalıplar içinde kalan şiirleri, sadelikleri ve düzgün anlatımlarıyla dikkat çekmiştir. Leyla Hanım'dan üstün olduğu gibi, zamanının bir çok şairinden de daha başarılı kabul edilmiştir. Divan'ı 1284'te Matbaa-i Âmirede basılmıştır.

Âdile Sultan (öl. 1898) II. Mahmud ile eşlerinden Zernigar Sultan'ın kızı, Sultan Abdülmecit'in kız kardeşidir. Sarayda özel eğitim görmüştür. Nakşîbendi tarikatına bağlı olmanın verdiği bir tasavvufî düşünce şiirlerinde dikkat çeker. Bunun dışında genellikle çocukları, eşi ve kızı Hayriye Sultan'ın ölümlerinden duyduğu derin üzüntüyü yansıtan manzumeleri vardır. Çağdaşı olan Leylâ ve Fıtnat Hanımlardan daha az başarılı bir şair sayılır. Aruzun yanı sıra hece ölçüsüyle de şiirler yazmıştır. Divan'ı basılmamış, fakat şiirleri 1996 yılında yayınlanmıştır.

Şeyhülislam Ârif Hikmet (öl. 1859) divan edebiyatının dikkate değer son şairleri arasındadır. İstanbulludur. Medine'de kendi adıyla bir kütüphane kurmuştur. Arapça, Farsça ve Türkçe ile başarılı şiirler yazan şair, genellikle eski şairlerin bir takipçisi durumundadır. Divan'ı 1283 yılında İstanbul'da basılmıştır.

Devrinde üstat kabul edilen şairlerden biri de Leskofçalı Galib (öl.1867)'dir. Asıl adı Mustafa Galib'tir. 1847 tarihinde İstanbul'a gelen şair, çeşitli görevlerde bulunduktan sonra 1867 'de İstanbul'da vefat etmiştir. Galip şiirde Sebk-i Hindî ve özellikle Naili-i Kadim'in takipçisi görünümündedir. Nef'î, Fehim ve Şeyh Galib tesiri de görülür. Sonradan *Encümen-i Şuarâ* adını alacak olan şairler topluluğunu bu yönde, divan şiirini eski gücüne kavuşturacak eserler vermeye teşvik eder.

Osman Nevres (öl. 1876) Arapça, Farsça ve Türkçe başarılı şiirleri vardır. Gazellerinde eski şairlerin yolundadır. Devrinde daha çok şarkıları ve mersiyeleri ile şöhret kazanmıştır. Divan'ı 1290 yılında İstanbul'da basılmıştır. Yenişehirli Avnî (öl. 1884) asıl adı Hüseyin'dir. Mevlevî tarikatına bağlanan şair, birçok eser vermesine rağmen mizacı gereği bunları düzenleyip yayınlama konusunda pek gayret göstermemiştir. Türkçe ve Farsça şiirleri bulunan Avnî Bey, son devrin en büyük

şairleri arasında gösterilir. O, eskilerin dilinin çağın zevkine göre değişmesini savunan, eski zevke bağlı fakat yeniliğe açık bir kişidir. *Divan*'ı İstanbul'da yayımlanmıştır. Bunun dışında *Mesnevî Tercümesi, Âb-nâme, Mir'at-ı Cünûn, Ateş-kede, Nihân-ı Kazâ* tamamlanmamış ya da sadece adı bilinen eserlerindendir.

Hersekli Arif Hikmet (öl. 1903) *Encümen-i Şuarâ* mensupları toplantılarını onun evinde gerçekleştirmişlerdir. Hikemi ve tasavvufî şiirleriyle devrinde sayılan bir şahsiyet olmuştur. Üslûp olarak Naili-i Kadim yolundadır. *Levâyihü'l-Hikem, Levâmi'ü'l-Efkâr, Sevânihü'l-Beyan, Mısbahu'l-İzâh* gibi eserleri ve *Mecelle*'nin bazı maddelerine dair görüşlerini ihtiva eden bir risalesi vardır. Divan'ı İbnülemin tarafından uzun bir mukaddeme ile birlikte 1335'te İstanbul'da yayımlanmıştır.

Asıl adı Süleyman olan Fehim (öl.1845) XVII. yüzyılda aynı mahlası kullanan şairden ayırmak için Fehim-i Cedid diye anılmıştır. *Divan*'ından başka (İstanbul 1288), Farsçadan tercüme ettiği *Sefînetü'ş-Şuarâ* adlı eseride İstanbul'da 1259 tarihinde basılmıştır.

XIX. yüzyılda şairler, şiirde orijinal örnekler ortaya koyamamış olmakla birlikte, geleneksel dokuyu kaybetmeme gayreti içinde olmuşlardır. Buna karşılık nesir, bu dönemdeki değişikliklerden şiire göre çok daha erken etkilendiği için eski durumunu daha çabuk yitirmiştir. Osmanlı dönemi Türk nesrinin en önemli özelliği, şiire ait özellikleri bünyesinde taşıyarak ve bilgi vermekten çok bir estetik endişe peşinde olmasıdır. Dönem itibariyle bilginin daha geniş kitlelere iletilme ihtiyacı daha kolay anlaşılır bir dilin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Tanzimat siyasî, sosyal, iktisadî ve kültürel sahada derin akisler bırakmış bir harekettir. Bu hareketle birlikte resmî kurumlarca açıkça istenen sadeleştirme çabaları, yüzyılın başında henüz bu kadar olgunlaşmamış bile olsa, yine de zihinler artık kolayca anlaşılabilecek bir dil arayışı içine çoktan girmiştir. Nesirde asıl değişiklik daha çok resmî dilde ve onun bir uzantısı olan gazete dilinde başlamıştır. Gazetecilik, devrin bir başka yönünü vermektedir. Artık herşey daha kolay halka ulaşmaya başlamıştır. İngiliz William Churchil, 1840 yılında *Cerîde-i Havâdis*'i, 1860 yılında ise Âgâh Efendi *Tercümân-ı Ahvâl*'i çıkarmışlardır. Bunu, Şinasi ile Âgâh Efendinin birlikte çıkardıkları *Tasvir-i Efkâr* adlı gazete takip etmiştir.

Bu yüzyılda, daha önceki yüzyıllarda olduğu gibi dönemin nesrinde önde gelenleri içinde tarihçiler ilk sırayı almışlardır. Mütercim Asım (öl. 1819) yüzyılın başında vakanüvislik görevinde bulunuyordu. Antep doğumlu olan Âsım, İstanbul'a gelerek eserleriyle devletin ileri gelenlerinin dikkatini çekmiş ve vakanüvis olarak tayin edilmiştir. İki ciltlik tarihi 1786-1807 yılları arasındaki olayları anlatır. Asım, Arapça ve Farsça'dan sözlüklerde çevirmiş ve asıl ününü bunlarla sağlamıştır. *Tıbyân-ı Nafi Der-Terceme-i Burhân-ı Kâtı* (İstanbul, 1214, 1287) adlı eseri Farsça'dan çevirmiş ve III. Selim'e, *El-Okyanusü'l-Basît fi-Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhit* (İstanbul, 1230, 1233; Bulak 1250)'i Arapça'dan çevirerek II. Mahmud sunmuştur. Avrupa hekimliğini Osmanlıya getiren ve tıp ve tarih alanındaki eserleriyle ün kazanmış Şanizâde, 1808-1821 yılları arasındaki olayları yazdığı dört ciltlik *Tarih*'i basılmıştır.

Nesir alanında en çok eser vermiş yazarlardan biri Esad Efendi'dir. O, Vakanüvis bir tarihçidir. *Divan'ı*, *Tarih*'i (1821-1825 yılları arası), Yeniçeriliğin kaldırılmasıyla ilgili *Üss-i Zafer*'i (İstanbul, 1243, 1293), *Bahçe-i Safâ-endûz* adlı şuarâ tezkiresi, Osmanlı devletindeki resmî teşrifatı anlatan *Teşrifat-ı Kadime* (İstanbul, 1287,1379) adlı eserleri vardır. Ferâizci Mehmed Said (öl. 1835) klâsik tarih geleneğine uyarak dünyanın yaratılışından I. Abdulhamid devrine kadarki olayları anlatan *Gülşen-i Maarif* (İstanbul, 1836) adlı eseri yazmıştır. Bir diğer tarihçi Enderunlu Ahmed Ata (öl. 1810)'dır. Beş ciltlik *Enderun Tarih*'i İstanbul'da 1293 yılında basılmıştır.

Bu yüzyılın tarih alanındaki en önemli ismi Ahmed Cevdet Paşa (öl. 1822)'dır. *Tarih-i Cevdet, Tezâkir-i Cevdet, Maruzât, Kısas-ı Enbiya ve Belâgat-i Osmaniyye* belli başlı eserleridir. Yüzyılın bir başka tarihçisi Ahmed Lütfî (öl. 1907)'dir. Lütfî Cevdet Paşa'dan sonra vakanüvis olmuş ve 1826-1844 yılları arasındaki olayları 7 cilt olarak yazıp bastırmıştır.

Bu yüzyılda şuara tezkirelerinde zayıf eserler verilmiştir. İlk tezkireci olan Şefkat (öl. 1827) Tezkire-i Şuarâ'sında, 1730-1814 tarihleri arasında yaşamış 125 şaire eserinde yer vermiştir. Tezkire daha önceki yıllarda örnekleri görülen antoloji tarzındadır. Beliğ (öl. 1730)'in *Nuhbetü'l-Âsâr li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr* adlı eserine zeyl mahiyetindedir. Tarihçi Esad Efendi'nin *Bahçe-i Safâ-endûz* adlı tezkiresi,

Sâlim Tezkiresi'ne zeyl olarak yazılmış ve 1722-1735 tarihleri arasında yaşamış 206 şairi anlatmıştır. Ârif Hikmet Bey (öl. 1859)'in Tezkire-i Şuarâ ya da Ârif Hikmet Bey Tezkiresi adıyla bilinen çalışması, XVI. yüzyılın sonlarından, yazıldığı tarih olan 1852 yılına kadar olan dönemde yetişen 203 şairin hayat hikâyesine yer vermiş yarım kalmış bir eserdir. Davud Fâtin Efendi (öl. 1867)'nin 672 şairi ihtiva eden ve Sâlim Tezkiresi'ne zeyl sayılan *Hatimetü'l-Eş'âr* adlı eserini 1853 yılında yazmıştır. Eser ayrıca, Türk edebiyatının en hacimli tezkiresi özelliğine sahiptir. Tezkire, devri için tek kaynak olmakla birlikte güvenilir ve değerli bir eser olmaktan uzaktır. İstanbul'da 1271 yılında basılmıştır. Hacı Tevfik (öl. 1860) *Mecmuatü't-Terâcim* adlı tezkiresinde 1595 yılından başlayarak 1860 tarihine kadar yetişen 277 şairin biyografilerine yer vermiştir. XIX. yüzyılın son tezkiresi Çaylak Tevfik diye anılan Mehmed Tevfik'in *Kâfile-i Şuarâ* adlı eseridir. Tezkire, Osmanlı devletinin kuruluşundan başlayarak 1893 tarihine kadar yaşayan şairleri bir araya toplamak için yazılmıştır. Önceki tezkirelerin seçilip özetlenmesiyle meydana gelen eser, dal harfi ortasına kadar basılmış, geri kalan müsveddeleri ise kaybolmuştur. Tezkirede 277 şair hakkında bilgi vardır.

Bu yüzyılda daha önceki dönemlerde yazılan biyografi eserlerine de zeyiller yazılmıştır. Ahmed Rıfat'ın sadrazamların hayatlarını anlattığı *Verdü'l-Hadâik*'ı, Süleyman Faik'in *Zeyl-i Devhatü'l-Meşayih*, Mehmed İzzet'in *Harita-i Kapudan-ı Derya*'sı, Süleyman Faik'in *Halifetü'r-Rü'esâ*'sı Habîb'in *Hat ve Hattatîn*'i bunların başlıcalarıdır. Bağdadlı İsmail Paşa'nın iki eseri önemli kitaplar arasındadır. İlki, *Keşfü'z-Zünûn*'a yapılmış bir zeyl olan *İzâhu'l-Meknûn fi'z-Zeyli alâ- Keşfi'z-Zünûn*, diğeri *Hediyyetü'l-Ârifîn Esmaü'l-Müellifîn ve Asârü'l-Musannifîn* adlı Arapça eserleridir.

Mehmed Şemseddin'in Bursa için yazdığı *Yadigar-ı Şems*'i, Ahmed Badî'nin Edirne için yazdığı *Riyâz-ı Belde-i Edirne*'si şeçkin iki şehir için yazılmış monografiler olarak adlarının anılması gereken eserlerdir.

XIX. yüzyılın ilk yarısında Mehmed Said Gâlib Efendi, Seyyid Emin Vahid Efendi *Fransa Sefaret-nâmesi*, Seyyid Mehmed Refî Efendi ile Yasincizâde Abdulvehhab Efendi de *İran Sefaret-nâmesi* kaleme almışlardır.

3. Encümen-i Şu'arâ

Bu başlık, Musa Kâzım Paşa'nın da içinde bulunduğu edebî topluluk *Encümen-i Şu'arâ* hakkında, yüzeysel de olsa, genel bir bilgi verebilmek amacıyla kaleme alınmış olup, bu konuda daha önce yazılanlara katkıda bulunmak gibi bir iddia taşımamaktadır. Zaten Türk edebiyatındaki bu dönem hakkında bugüne kadar yazılanların tamamı M. Kayahan Özgül'ün doğrudan bu konu üzerine yaptığı orijinal çalışmalarından meydana gelmektedir. Burada verilen bilgiler ise, doğrudan yeni tespitler olmayıp, bu döneme ve özellikle de *Encümen-i Şu'arâ* şairleri üzerine detaylı tek çalışmayı yapan M. Kayahan Özgül'ün yazdıklarına dayanmaktadır.[62] Özgül çalışmalarında; zaman zaman kimi şairlerin bu edebî mahfil içerisine dahil edilip edilmemesi, bu konudaki belirsizliklerin giderilmesi, özellikle *Encümen-i Şu'arâ* şairlerinin tam tespiti ve biyografileriyle birlikte eserlerinin ortaya konması, bu edebî topluluğu bir araya getiren sebeplerin belirlenmesi, bunların sosyal fikirleri ve siyasî eğilimleri ile özellikle *Encümen-i Şu'arâ*'nın edebiyat görüşü üzerinde durmuş ve bu belirsizlikleri gidermiştir.

"Encümen-i Şu'arâ"[63], Farsça "encümen" ile Arapça şair kelimesinin çoğulu olan "şu'arâ"nın birleşmesiyle oluşmuş Farsça bir tamlama olup cins isim olarak kullanılmaktadır. "Meclis, cemiyet, toplantı, grup" anlamlarına gelen *encümen* kelimesinin XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Arapça "meclis" ve "cemiyet" kelimelerinin karşılığı olarak Osmanlılar tarafından kullanılmaya başlandığı görülmektedir.[64] 1851'de kurulan ilk ilimler akademisinin özel isim olarak *Encümen-i Dâniş*'i seçmesine bakılırsa, bu isim terkibinin, kurumun ilham kaynağı olan *Académie Français*'den geldiği ve XVIII. yüzyıl Fransasındaki kullanımına uygun

---

[62] M. Kayahan Özgül, *XIX. Asrın Özel Bir Edebiyat Mahfeli Olarak Encümen-i Şuarâ*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1988, 321 s.; Müellifin adı geçen doktora çalışmasından mülhem olarak yazdığı ve iki ayrı edebiyat tarihinde yayımlanan çalışmaları için bk. M. Kayahan Özgül, "XIX. Asrın Özel Bir Edebiyat Mahfeli Olarak Encümen-i Şuarâ", *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, AKM Yay., Ankara 2006, C. VII, s. 29-117; M. Kayahan Özgül, "Osmanlı'nın Son Encümen-i Şuarâ'sı", *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2006, C. 3, s. 75-88.

[63] "Padişah saraylarında veya vilâyetlerdeki şehzadelerin saraylarında, etraflarında birer muhit edinmiş devlet büyüklerinin konaklarında tertip edilen ve şairlerin de hazır bulunduğu içki ve şiir meclislerinin ismine genel olarak 'encümen-i şuarâ' adı verilmiştir." Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, MEB Yayınları, Ankara, 1996, s. 185.

[64] Kemal Kahraman, "Encümen", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul, 1995, s. 175-176.

olarak, *akademi* kelimesinin Osmanlıca karşılığı olduğu söylenebilir.[65] Bu anlamda *Encümen-i Şu'arâ*, kendi döneminde bir özel isim olarak kullanılmamışsa da, XIX. yüzyıl divan şiiri içinde bir akademi ve eğitim zihniyetiyle ortaya çıkmış ilk zümreleşme hareketi olarak değerlendirilebilir. "Kuşak" kavramından daha açıklayıcı olan ve Osmanlı'da XIX. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanan "zümre" (takım), edebiyat alanında "değişik fakat ortak bir yaş ortalamasına sahip yazarlar topluluğunun bazı olaylar sebebiyle söz alıp", diğer edebî anlayışlara bir dönem için sahneyi kapaması olarak tarif edilebilir.[66]

XIX. yüzyılın başlarından itibaren, bütün Türk dünyasında encümen-i şuarânın önemli bir değişim geçirdiği ve işlevini yeni baştan sorguladığı görülür. Aynı yüzyılın Osmanlı şiirinde ise, büyük nitelik değişimlerine rağmen, gelenekli muhitlerin, tamamı varlığını sürdürmektedir. Yüzyılın şairlerinin buluşup konuştukları, yeni eserlerini okuyup fikir alış verişinde bulundukları yerler, gelenekten kopmamıştır. Değişim daha çok şairin, gelenekten gelen hâmîsiyle / memduhuyla kurduğu ilişkidedir. Yeni hâmî şairi bir sohbet arkadaşı olarak görmeye başlamış iken, yeni şair de hâmîlik kavramını şiirin dünyasından tamamen uzaklaştırmayı amaçlamıştır.

1861 yılının Mayıs, Haziran sonlarında Hersekli Arif Hikmet Bey'in Laleli Çukurçeşme'deki evinde bir yıl süresince düzenli olarak bir araya gelen ve edebiyat toplantılarını sürdüren şiir meclisi, *Encümen-i Şu'arâ* olarak isimlendirilmiş ve bir özel isim olarak kullanılmıştır. *Encümen-i Şuarâ* içerisinde her toplantıda bulunmaya çalışanlar olduğu gibi, davet edildiği veya merak ettiği için toplantılara birkaç kez katılıp, devamını getiremeyenler de olmuştur. Bu nedenle, kimi kaynaklarda encümenin asıl katılanlarından olmayan isimlerin de anıldığı görülmektedir.[67] Encümene devam ettiğinden şüphe edilmeyen ve asıl kadroyu oluşturan isimler ise şunlardan oluşmaktadır:

---

[65] Taceddin Kayaoğlu, *Türkiye'de Tercüme Müesseseleri*, Kitabevi Yay., İstanbul, 1998, s. 92, 96.
[66] Robert Escarpit, *Edebiyat Sosyolojisi*, Çev. Ali Türkay Yazıcı, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1968, s.43.
[67] İbrahim Necmi Dilmen, encümenin lideri olarak Abdülhamit Ziya Bey'i gösterir, sonra "müstaid-i ezkiyadan Galip Beyler, Hâlet Beyler, Emin Firdevsiler, Nevres Efendiler Ziya Bey'in tevaffuk-ı manevisi altında hem-bezm oluyorlardı. Bilahere Kâzım Paşa, Hersekli Arif Hikmet Bey, Hakkı Bey, Avni Bey gibi erbab-ı iktidar dahi bu zümreye dâhil olmuşlardır" demektedir. İbrahim Necmi Dilmen, *Târih-i Edebiyat Dersleri*, C. II, İstanbul, 1338, Matbaa-i Âmire, s. 74.

Şiirdeki kabiliyetinden dolayı, kimi encümen müdavimlerinden yaşça küçük olmasına rağmen, kendini kabul ettirmiş ve *Encümen-i Şuarâ*nın lideri konumunda olan, Leskofçalı Mustafa Galib Bey'dir (1829-1867). Encümenin ev sahibi, Hersekli Arif Hikmet Bey'dir (1839-1903). Diğer mensupları: Mehmed Lebib Efendi (1785-1867), Mustafa İzzet Efendi (1801-1876), Osman Nurettin Şems Efendi (1813-1893), Koniçeli Musa Kâzım Bey (1821-1890), İsmail Paşazade (Üsküdarlı, Kör, Yek-çeşm, Deli) İbrahim Hakkı Bey (1822-1895), Manastırlı Hoca Salih Naili Efendi (1823-1876), Manastırlı Salih Faik Bey (1825-1900), Abdulhamid Ziya Bey (1829-1880), İbrahim Hâlet Bey (1837-1878), Recaizade Mehmed Celal Bey (1838-1882), Mazlum Paşazade Mehmed Memduh Fâik Bey (1839-1925), Niğdeli Deli Hikmet Bey (?-1888'den sonra), Mehmed Namık Kemal Bey (1840-1888) ve Mir'atçi Mustafa Refik Bey (1843-1865)'dir.

Encümene devamlı katılmasa da, zaman zaman bu edebî mahfile dâhil olduğu bilinen başka şairler de vardır. Bunlardan kimileri: Mehmed Hayrettin İrfan Bey (1815-1888), Bursalı Mustafa Eşref Paşa (1819-1894), Maraşlı Yusuf Kenan Bey (1830-1876), Pepe Musmafa İsmet Efendi (1832-1892), Sadullah Rami Bey (1838-1890)…vb. sayılabilir. Bazı kaynaklarda encümene devam edenler arasında gösterilen, fakat çeşitli nedenlerle encümene devam etmeleri pek mümkün olmayan bilinen kimi isimler de vardır. Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey, Yenişehirli Avni Bey, Recaizade Mahmud Ekrem Bey, Kâni Paşazade Ahmed Rif'at Bey sayılabilir. Osman Nevres Efendi'nin ise encümene katılıp katılmadığı kesin olarak bilinmemektedir.

Özgül, *Encümen-i Şuarâ*'ya iki türlü kıymet biçilebileceğini söyler ve bunu şu şekilde tespit eder:

> "Bu mahfele, kuruluş ve dağılış tarihleri, müdavimlerinin isimleri belli olan bir edebî topluluk olarak yanaşılabilir, ki ben de bu kanaatteyim. Bir topluluk değil, şiirdeki tavrını Batılılaşma ve karşısındaki konumuna göre belirleyen "mutavassıtîn"in bir parçası olarak bakılıp Yenişehirli Avnî'den Muallim Naci'ye kadar aynı zihniyeti paylaştığı düşünülen şairlerin tamamını kucakladığı düşünülebilir. Bu takdirde, 1861'den önce ölmüş, sağ ama İstanbul dışında yahut henüz doğmamış olan şairler de encümene mensup addedilebilirler. Encümen-i

> Şuarâ'nın bir cemiyet değil de, zihniyet olarak düşünüldüğü bu tasniflere katılmıyorum; zira, değişen şartlar "mutavassıt" zihniyeti de değiştirir ve her dönem, kendi şartlarının Doğu-Batı sentezini arar. Ancak, encümen müdavimi şairlerin encümen dağıldıktan sonraki çizgilerinde önemli bir değişikliğin yaşanmadığını görerek bu süreci de Encümen-i Şuarâ adına takip etmenin gereğine inanıyorum."[68]

Tanpınar'ın Leskofçalı Galip'in etrafında örgülenen şiirin "son pléiad"ı (yedi kandilli süreyya burcu)[69] olarak nitelediği *Encümen-i Şu'arâ*'nın oluşumunda, "zümreleşme" hadisesini ortaya çıkaran bir çok sosyo-psikolojik sebep bulunmaktadır. Fakat öncelikle hatırlanması gereken, bu isimleri bir araya getiren nedenlerden en önemlisi, doğal olarak hepsinin ilk özelliği sanat zevklerinin olması ve bunun sonucu şair yaratılışa sahip olmalarıdır. Diğer sebepler ise şu şekilde ortaya çıkar. Bunlardan ilki, bir ikisi dışında bütün şairlerin / müdavimlerin doğum veya memuriyet gibi sebeplerle coğrafi ve kültürel anlamda Rumeli'ye olan bağlarıdır. *Encümen-i Şuarâ* müdavimlerinin birbirini tanımlarına sebep olan ilk vesile bu toprak ya da memleket birliğidir. Bir ikincisi, şairlerin meslek ve muhit olarak birbirine yakınlıkları, birçoğunun bürokrasi kademelerinde, kalemlerde çalışıyor olmaları (şairlerin aynı meslekte, aynı büroda veya aynı amir idaresinde çalışmaları) ve dönemin edebiyat mahfillerinden Abdurrahman Sami Paşa, Yusuf Kamil Paşa, Mehmed Lebib Efendi konaklarında zaman zaman biraraya gelerek kurulmuş dostlukları, encümenden önce başlayıp sonra da yıllarca sürdürmüş olmalarıdır. Şairlerin birçoğunun aynı konakların müdavimleri olmaları, gelenekteki şekliyle olmasa bile, değişip çağa ayak uydurarak olsa da, şair-devlet adamı ilişkisinin sürmesinden dolayı aynı devlet büyüklerinin himayesinde yaşamaları da önemlidir. Nasıl meslekî ve siyasî anlamda yükselmek bir muhit gerektiriyorsa, edebî anlamda kabul görmek de bir muhite bağlıdır. Hiç şüphesiz bu muhitin oluşmasında çeşitli

---

[68] M. Kayahan Özgül, "Osmanlı'nın Son Encümen-i Şuarâ'sı", *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2006, C. 3, s. 78-79.

[69] Tanpınar'ın haklılığı, Encümen-i Şuarâ'nın, aynı XVI. yüzyıl Paris'indeki *La Pléiade* topluluğunun edebî görüşlerine benzer bir temel üzerine oturmuş olmasıdır. "Encümen şairleri, aynen *Pléiade* şairleri gibi bir ikilem içindedir. Hem ana dillerini müdafaa eder, hem Arapça ve Farsça'nın -Pléiade'da Grekoromen dillerin- büyük kolaylık ve geniş imkânlar tanıyan lügatlerinden kopamazlar. Hem millî vezin ve nazım şekillerine dönülmesi gerektiğini düşünür, hem de klasik kalıplardan sıyrılamazlar." M. Kayahan Özgül, agm., s. 79; İbnülemin encümenden sözederken, "Bu encümen Arab'ın Sûk-ı Ukâz'ına âdeta nazire idi" cümlesini kullanır. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Kemâlü'l-Hikme*, Tercüman-ı Hakikat Matbaası, Dersaadet 1327, s. 14.

faktörlerin rolü vardır; fakat her hâlde tarikat bağı asla göz ardı edilmemesi gereken aslî unsurlardan biridir. Nitekim XIX. yüzyılda bir tarikata mensup olmakla şair olmak arasındaki ilişki dönem için önemlidir.[70] Şairlerin her birinin Mevlevilik, Nakşibendilik, Kâdirilik, Celvetilik gibi tarikatlara mensup olmaları, tasavvufî hayatın içinde müntesip yahut muhip olarak bulunmaları, yani itikadi kıymetlerin de encümen şairlerini birbirine yaklaştırdığı söylenebilir. Encümen şairleri, mensubu oldukları tarikatlerin dergâh ve tekkelerinde karşılaşmış, tanışmış ve dost olmuşlardır. Devrin şairleri, tekkelerdeki mistik havayı teneffüsle kalmamış; dini, fikrî, edebî, hatta siyasî konularda tartışma ve -tekkenin meşrebi uygunsa- içki meclislerine katılma imkânını da bulmuşlardır. Bu dönemi, şiir ve tarikat temelinde değerlendirmenin gerekliliğini tekrar hatırlatmak gerekir. Encümen şairlerinin sıkça uğradıkları kahvehane ve meyhaneler de aynıdır. Yeni tanıştıkları şairleri de beraberinde buralara getirdikleri için, *Encümen-i Şuarâ*'nın parça parça, önce bu umumî yerlerde toplandıklarını söylemek mümkündür. Bir diğeri ise, siyasî fikirleri arasındaki uyumdur. Hemen hemen hepsi Tanzimat'ın getirdiği siyasî atmosferin çeşitli vesilelerle karşısında olmuşlardır.[71] Leskofçalı Galip ile birlikte encümeni idare eden Hersekli Arif Hikmet'in Tanzimat üzerine yazdıkları, genel itibariyle siyasî anlamda verilen sözlerin tutulmaması ve padişahın keyfi idaresinin devamından söz etmektedir. Birbirlerinden farklı nedenlerle dahi olsa, encümendeki şairlerin birçoğu Tanzimat'tan ve onun getirdiklerinden hoşnutsuzluk duymaktadırlar. Musa Kâzım Paşa hicivleriyle sesini daha kolay duyurabildiği için Tanzimat muhalifi olarak tanınmışken, diğer şairlerin bu itirazlarını farkedebilmek için şiirlerindeki imalara bakmak gerekir. Bu şairler, Tanzimat'ın İslamî değerleri zayıflattığını ve hattâ karşısına aldığını düşünürler. Tanzimat'ın Osmanlı'yı batıya esir ettiği fikrindedirler.[72] Ayrıca, Tanzimatla birlikte gelen alafranga merakı, Avrupaî değerlerin rağbet bulması, devlet adamlarında beliren zayıflıklar, azınlıklara

---

[70] İsmail Ünver, "XIX. yüzyıl Divan Şiiri", *AÜ DTCF Dergisi*, C. 32, S. 1-2, s. 131-140, Ankara, 1988.

[71] Musa Kâzım Paşa bir kıt'asında, şairlerin bir çoğunda olduğu gibi, toplumdaki kötü değişimi Tanzimata bağlar ve Sadrıazam Mustafa Reşid Paşa'yı şuçlar: *Zamānenüñ şu ṭabīb-i Reşīdini gördüm / Revāc virmek içün kendi kār u ṣanʿatına // Mizāc-ı nāzük-i devlet ḳarīn-i ṣıḥḥat iken / Düşürdi reʾy-i saḳīmi Firengi ʿilletine* (Kt. LXXVII/1-2)

[72] *Merg-i şādī ki müfācā-yı ḳasāvet gibidür / Tesliyet merdüm-i meʾyūsa şemātet gibidür // (…) Çeşm-i imʿān ile baḳsañ işine dünyānuñ / İstiḳāmet şu zamānlarda seḳāmet gibidür // Ḫalḳı teʾvīle alışdırdı uṣūl-i taḥlīf / Şimdi her vā vü ḳasem sirḳate ālet gibidür // Geçdük iḥsānlarından küberā-yı ʿaṣruñ / Bir mażarratları degmezse ʿināyet gibidür // Ehl-i İslāma Fıransızca taʿallüm Kāẓım / Naẓar-ı ḳadr-i ekābirde diyānet gibidür* (G. LXXVI/1, 5, 6, 7, 11).

verilen hakların resmiyet kazanması konularında fikir birliği içindedirler. Şairler, Tanzimattan beklediklerini bulamamışlardır. Kâzım Paşa, Osman Nevres, Osman Şems gibi şairler güçlü hükümdarın güçlü devlet demek olduğu düşüncesindedirler. Halbuki Tanzimat, padişahın haklarına bir sınırlama getirmiştir. Bu nedenle, gücüne ve haklarına set çekilen, devlettir, vatandır, millettir. [73] Leskofçalı Galip, Namık Kemal, Ziya Paşa ve Memduh Fâik gibi şairler, devletin ve sultanın gerçek gücünün millet olduğuna inanırlar, meşrutî idare taraftarıdırlar. Ârif Hikmet ise, saltanata düşmandır ve demokratik bir devlet düzeni taraftarıdır. Bu nedenle, Tanzimat'ın getirdiklerinden çok daha fazlasını ümit edip azıyla yetinmek zorunda kaldığı ve elde edilenlerden de memnun olmadığı için bu düzenlemelere öfkelidir. Bunun yanında, encümen toplantılarında siyasî anlamda neler konuşulduğu pek bilinmemekle beraber 1865'te teşekkül eden gizli Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin kurucularından Mustafa Refik, Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın encümenin üyelerinden olması dikkat çekmektedir. Ayrıca Leskofçalı Galip-Namık Kemal ilişkisi, encümenin lideri konumunda olan Leskofçalı Galip'in Namık Kemal'in hürriyet mücadelesini yakından takip ettiğini göstermektedir.

Düzenli olarak bir yıl kadar devam eden encümen toplantıları, 1862 yılının ortalarından itibaren ardarda gelmeye başlayan pek çok kişisel nedenden dolayı, şairler yavaş yavaş dağılmaya başlarlar. Önce, bilinmeyen bir nedenden dolayı Manastırlı Nailî encümenden kovulur. Arkasından, Ağustos 1861'de Leskofçalı Galib, Trablusgarb Eyaleti Gümrük Emaneti'ne tayin olunur. Artık lidersiz kalan encümenin dağılacağı açıktır. Osman Nevres, İkinci Ordu Muhasebeciliği'ne getirilir ve Şumnu'ya gönderilir. Ziya Bey Mabeyn Kitabeti'nden çıkarılarak geçici olarak Zaptiye Müsteşarlığı'na getirilir; on üç gün sonra Atina Sefiri, ondan istifası üzerine, Kıbrıs Mutasarrıfı yapılır. Takvimhane-i Amire Nezareti Maarif Nezareti'ne bağlanınca, Nâzır Lebib Efendi açıkta kalır. İbrahim Hakkı'nın 1854'ten beri devam eden sinir hastalığı, akıl hastalığına dönüşür. Önce Osman Şems'in babası Seyyid

---

[73] Musa Kâzım Paşa bir kıt'asında vatan kavramı hakkında yaptığı itirazlar, zamanının gelenekçi şairlerinin düşüncelerine de tercüman olur: *Kāẓım ebnā-yı zamānuñ ne dinür / Bilemem [bu] heẕeyān fikretine // Bıraġup ġayret-i dīni elden / Düşdiler ḥubb-ı vaṭan ġayretine // Gerçi ḥubb-ı vaṭan īmāndandur / Buyurur faḫr-i rüsül ümmetine // O vaṭan başḳa vaṭandur ṭutalum / Bu imiş ehl-i hevā nisbetine // (…) Dīn ü millet ikisi tev'emdür / Bunlaruñ ʿārif olan vaḥdetine // (…) Ne revā anlara kim ḥubb-ı vaṭan / Uġramaz dīn-i mübīnüñ ḳatına // Dīn ü īmānına ḫayr eylemeyen / Ḫayr ider mi vaṭan u milletine* (Kt. LXXIII/1-4, 7, 14).

Mehmed Emin Efendi, ardından Memduh Faik'in babası Mustafa Mazlum Fehmî Paşa ölür. Hepsi de aynı yıla toplanan bu olaylar, encümenin dağılmasına sebep olmuş, bundan sonra şairlerin tekrar bir araya gelmeleri mümkün olmamıştır.

Yukarıda sayılan sosyo-psikolojik sebeplerin tesiriyle biraraya gelmiş olan *Encümen-i Şuarâ* şairlerinin asıl meselesi, zannedildiği gibi eskiyi devam ettirmek, XVII. yüzyıl klâsik şiiri ve dil zevkini tekrar tesis etmek değildir. *Encümen-i Şuarâ* şairleri XVIII. yüzyılın başında başlayan yenileşme çabalarının bir parçası olarak modernleşmeye / değişime çalışan şiirdeki kültürel ikilemi hissederler. Bir tarafta köhne / eski Doğu'nun, diğer tarafta alafranga / yeni Batı'nın şiir malzemesi dururken birini tercih yerine, her ikisinin karışımından yeni bir terkip bulmaya çalışmışlardır. "Batı sanatı karşısında mutavassıt Türk sanatkârının 'ben olarak kalırken o olmak' ideali, XVIII. asrın sonlarından günümüze kadar bir kültür politikası olagelmiştir. Encümenin şiir çalışmalarını bu sürecin ve bu arayışın bir halkası olarak düşünmek doğru olur. *Encümen-i Şuarâ*, değişme gayretiyle geçen bir asrın şiir üzerinde uyguladığı bütün deneylerin sonuçlarını görmek, sağlamasını yapmak ve bünyeye en uygun olanlarını sokmak maksadıyla yaşanan ciddi bir laboratuar sürecidir."[74]

Leskofçalı Galib, şiir dilinin gündelik dilin üstünde, özel bir dil inşa etme olduğu, onu öğrenmek ve anlamak için de özel bir gayret harcanması gerektiği fikrindedir. Bu düşünce, divan şiirinin geleneğinde zaten büyük bir çoğunluğun kabul ettiği bir poetik tercih iken aynı fikir XIX. yüzyılın ortalarında tekrarlandığında, geleneğe dönüş olarak algılanır. Halbuki Leskofçalı Galib ve arkadaşlarının amacı, geleneğe dönmek değil, şiirin yüzyıllarca denenmiş ve olgunlaşmış yapısını elden kaçırmadan, var olan poetikayı çağdaşlaştırmaktır. "Bu yolda, geleneğin şiir dilini daha bir inceltmeye ve klâsik şiirde zaman zaman rastlanan kaba, çirkin hatta bazen iğrenç tasavvurlara dönüşen kelimeleri elemeye çalışırken eski şiiri tekrarlamayacağının, ama eski poetikadan vazgeçmeyeceğinin, olsa olsa, onu ıslaha çalışacağının işaretlerini verir.

[74] M. Kayahan Özgül, agm., s. 82-83.

Encümen-i Şuarâ müdavimleri, bir taraftan XVII. asrın dil imkânların, tasavvuf lügatinin remizli ve Sebk-i Hindî'nin orijinal mazmunlu lisanını; diğer taraftan, geçen asırda başlamış yerlileşme gayretlerinin tercihi olan konuşma dilini; bir başka taraftan da XIX. asrın ikinci yarısında Hoca Tahsin Efendi, İbrahim Ethem Pertev Paşa, Behçet Efendi gibi yenilik emaresi taşıyan şairlerden Şinasi'ye ulaşan bir çizgide sosyal hayatın ve asri fikirlerin dilini kullanırlar." [75]

Encümen-i Şuarâ şairleri, bir teşvik ve tenkit yöntemi olan "nazire"ye önem vermişler, XVIII. yüzyıldan itibaren başlayan "müşterek şiir yazma" tekniğiyle kendi aralarında bir eğitim ve öğretim zemini oluşturmuşlardır. Bir dost meclisi havasında geçen *Encümen-i Şuarâ* toplantılarında eski kültürü bilen ve edebî zevke sahip şairler hafta içinde yazdıkları şiirleri okurlar, bunlar üzerine fikirlerin beyan edildiği konuşmalarda bulunurlardı. Encümen şairleri, estetik açıdan yeterli bulmadıkları, fakat söylenmesinin gereğine de inandıkları gazellerin yanında, iki yüzyıldır kendini hissettiren edebî açlığı bastıran, haz almalarını sağlayan şiirler de yazarlar ve kendilerine örnek olarak, klâsik şairlerin hayallerle süslü iç dünyalarını yansıtan Sebk-i Hindî'yi seçmişlerdir.

Toplantılarda Leskofçalı Galip Bey'in genç şairlere, "sağlam ve âhenkli ifadeleri, renkli hayalleri ve ince zevkleriyle tanınan" XVII. yüzyılın ve Sebk-i Hindî'nin büyük şairleri Nef'î, Nailî ve Fehim'e nazireler yazdırdığı bilinmektedir. Topluluk şairlerinden divan tertip edenlerin eserleri incelendiğinde birçoğunun bu şairlerin şiirlerine nazire yazdığı ve bu nazirelerin aralarında tekrar, nazirelerle aşılmaya çalışıldığı görülmektedir. Diğer taraftan, dönemin yükselen değerlerinden olan tasavvuf düşüncesinin etkisi altında, encümenin lideri Leskofçalı Galip'in ve encümen üyelerinden Kadirî Şeyhi Osman Şems'in tasavvufî ilhama dayanan, ince zevklere sahip şiirlerinin, topluluk atmosferinde yazılan şiirlerin muhtevasını büyük ölçüde etkilediği belirtilmelidir. Bu yüzyılda *Encümen-i Şuarâ*, genel kanaatlerin aksine, eski şiiri devam ettirerek, tam anlamıyla şiirde eskiye dönüşü temsil etmemektedir. Klâsik nazım şekillerine ve mazmun sistemlerine bağlanmış olmaları, onları bütünüyle eski şiirin devamı saymak için yeterli değildir; kaldı ki, encümen şairleri gelenek içinde bütünüyle "klâsik dönem"e ve onun hassasiyetlerine değil,

[75] M. Kayahan Özgül, agm., s. 83.

yeni mazmunlara ve taze hayallere açık olan “klâsik sonrası” Sebk-i Hindî akımına yönelmişlerdir. *Encümen-i Şuarâ* şairleri, dil ve estetik zevkleri itibariyle yöneldikleri XVII. yüzyıl şiirinden, yaşadıkları zamanın ruhuna göre seçtikleri “ledünnî” ve “hikemî” özleri, yeni mazmun ve hayaller çerçevesinde işlemeye devam etmişlerdir. Hatta encümen çevresinde oluşan “hikemî” muhtevanın, Leskofçalı Galip-Namık Kemal ilişkisinde olduğu gibi, Namık Kemal-Ziya Paşa okulundaki siyasî, sosyal ve felsefî muhtevanın çekirdeğini oluşturduğu söylenebilir. Ayrıca, daha yakından bakıldığında bazı encümen şairlerinin kısmen “nev-zemin” alanlarda dolaştıkları görülmektedir: Mehmed Lebib Efendi’nin aşık tarzında bir takım manzumeleri, Salih Faik’in Sadrazam Ali Paşa için hece vezniyle yazdığı kaside, Deli Hikmet’in koşma tarzında birkaç şiiri, Recaizade Celal’in aşık tarzına özenmesi, Ziya Paşa ve Namık Kemal’in hece vezniyle yazdıkları şiirler” encümen atmosferinin edebî yenileşme ruhuna yatkınlığını (belli şartlar altında) ifade etmektedir. Bu anlamda, *Encümen-i Şuarâ* şairlerinin XVIII. yüzyılın dil bakımından çözülmüş, muhteva açısından zayıflamış şiirine karşı, klâsik şiirin değerlerine sahip çıktıklarını ve yüzyıllar boyunca oluşmuş olan klâsik şiir estetiğine zarar vermeden yeniliği aradıkları söylenebilir.

1. MUSA KÂZIM PAŞA'NIN HAYATI

Bugün Yunanistan sınırları içerisinde kalan Yanya sancağına bağlı Koniçe kazasında H. 1237 / M. 1822 yılında doğan[76] Musa Kâzım Paşa, Koniçe'nin Ehlibeyte gönülden bağlı olduğu bilinen meşhur bir ailesine mensup Hüseyin Hüsni Bey'in[77] oğludur. Hüseyin Bey oğluna Ehlibeyte karşı duyduğu sevgisinin bir göstergesi olarak Oniki İmam'ın yedincisi İmam Musa Kâzım'ın adını vermiştir.[78] Aralarında bir ilgi bulunmasa da adının bazı kaynaklarda "İbrahim Kâzım" olarak geçtiği görülür.[79]

Kaynaklarda Musa Kâzım Paşa'nın çocukluk yılları ile ilgili herhangi bir bilgi bulmamız mümkün değildir. İlk defa burada dikkatlere sunacağımız Musa Kâzım

---

[76] *Hâtimetü'l-Eş'âr*, s. 346; *Kamusü'l-A'lâm,* C. 5, s. 3811; Mehmed Celâl, *Osmanlı Edebiyatı Nümuneleri*, Dersaâdet, 1312, Matbaa-i Safâ ve Enver, s. 557; Krikor J. Basmadjıan, "Kiazim Pacha", Essai sur I'Histoire de la Litterature Ottomane, Paris, 1910, s. 206 (M. Kayahan Özgül, *XIX. Asrın Özel Bir Edebiyat Mahfeli Olarak Encümen-i Şuarâ*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1988, s. 57'den naklen); İsmaîl Hikmet Ertaylan, *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. I, Âzer-neşr, Bakü, 1925, s. 92; Mehmed Süreyyâ'nın, *Sicill-i Osmanî'*de Kâzım Paşa öldüğünde "sinni sekseni mütecâviz idi" (*Sicill-i Osmanî,* C. 4, s. 67) ifadesi dikkate alınarak, 1227'den önce doğduğu şeklinde bir fikir yürütmek ise yanlıştır. İbnülemin *SATŞ'*de, Kâzım Paşa'nın 1237'de doğduğu düşüncesindedir (bk. *SATŞ*, C. X, s. 810). "Ser-güẕeşt" başlıklı mesnevîde Paşa kendi doğumunu şöyle anlatır:

Sene iki yüz otuz yedide
Biñ yıl daḫi andan ileride

Şaʿbān ayınuñ yedinci rūzı
Bir yevm-i rubūʿ-ı dil-fürūzı

Yanya denilen livāya mülḥaḳ
Ḳoniçe dinen ḳażāda el-ḥaḳ

Dünyāya gelüp bu ʿabd-i nālān
Gehvāre-i tend[e] ḳılmış efġān (Ms. 33-36 b.)

Bu bilgilere dayanarak, Kâzım Paşa'nın kesin olarak doğum gününü tesbit etmek mümkündür: H. 7 Şaban 1237 / M. 29 Nisan 1822. (M. Kayahan Özgül de İ.Ü. Kütüphanesi'nde İbnülemin'e ait *SATŞ*. (C. 2, s. 801)'nde sayfanın kenarına müellifin hattıyla eklenen yukarıdaki beyitlerden, Paşa'nın doğum tarihini tespit etmiştir. *Külliyat*taki bu beyitler Paşa'nın doğum tarihini kesinleştirmiştir).

[77] İbnülemin şairin babası hakkında "Haremeyn Muhasebeciliği ve Ruznâme-i sânî gibi bazı mansıblarda bulunduktan sonra 3 Muharrem 1259 / 3 Şubat 1843'de vefat etti. Haydarpaşa Kabristanında medfundur" şeklinde bir ayrıntıdan sözetmesine rağmen kaynak belirtmemiştir. *SATŞ*, C. II, s. 803. İbnülemin'in Musa Kâzım Paşa'nın babasının ölüm tarihi olarak gösterdiği yıl doğrudur. Paşa'nın eserinde, tarihler içerisinde babasının ölümüne şu tarihi düşmüştür: "Pederüm Merḥūmuñ Tārīḫ-i İrtiḥālidür" başlıklı tarih manzumesinden de (T. CI) öğrenildiğine göre ölüm tarihi 1259/1843'tür.

[78] *Türk Ansiklopedisi*, "Kâzım Paşa", 1974, C. XXI, s. 446.

[79] *Osmanlı Müellifleri,* s. 402; *Servet Gazetesi,* Y. 3, Nu. 626, 18 Ramazan 1307.

Paşa'nın "Ser-güzeşt" başlıklı mesnevisinden elde ettiğimiz bilgileri şu şekilde sıralayabiliriz:

Musa Kâzım Paşa, H. 1236 / M. 1821 yılında Yunanlıların Osmanlıdan kopma amacıyla çıkardıkları Mora isyanının ateşi bütün bir Rumeli'ye sarmasıyla henüz beş yaşına varmadan muhacir durumuna düşer ve ailesiyle birlikte İstanbul'a gelir.

Mehcūr ḳılup beni vaṭandan
Çün cevher-i cān ayırdı tenden

Beş yaşında olmadan resīde
Oldı dil ü cān sitem-keşīde

Istanbula ʿazm idüp pederle
Terk-i vaṭan eyledük kederle (Ms. VI/148-150)

Ailesiyle İstanbul'a gelen Musa Kâzım altı yaşlarında ilk eğitimine başlar.

Ārāmın alup gül ü hezāruñ
Başın yaḳan āteşe çenāruñ

Hep neşʾe-i sāġar-ı hevādur
Āvārelik ile mübtelādur

Bu ḥāli idüp teʾemmül-i tām
Teʾdībüme itdi ḥüsn-i iḳdām

Mekteble idüp hemān muḳayyed
Bildürdi nedür ḥuḳūḳ-ı ebced (Ms. VI/164-167)

Altı yıl okula devam eder. Bu eğitimi sırasında ilk öğrenilmesi ve okunması gereken bütün dersleri tamamlar. Yazı yazmaya (hüsn-i hat) ve tahsilini iyi bir biçimde tamamlamaya özen gösterir ve bu yolda şuurlu olarak hareket etmeye çalışır.

Altı yıl olup muḳīm-i mekteb
İtdüm ḫatemātumı müretteb

Taʿlīm-i ḫaṭa müdāvim oldum
Taḥṣīl-i kemāle ʿāzim oldum (Ms. VI/531-532)

Yine bu ilk eğitimi sırasında, Arap gramerinin önemli eserleri, *İzzî, Maksûd, Binâ, Avâmil* ve *İzhâr*'ı fazlasıyla gayret göstererek okur.[80]

---

[80] O dönemde çocuklara - imkân dahilinde - önce aile içinde okuma yazma, basit dört işlem gibi bilgiler öğretilirdi. Varlıklı bir aileden ise hocalar bile tutulurdu. Bundan sonra çocuklar büluğa erene kadar her mahallede bulunan sıbyan mektebinde eğitilirlerdi. Bu ilk mektep tahsilini takiben medreseye gitmeyen öğrenci hayata atılacaksa bir devlet dairesine "çırak" (stajyer) olarak verilirdi.

İtdüm oḳumaġa ṣarf-ı mechūd
Teʾṣīṣ-i binā-yı ʿİzz ü Maḳṣūd

Eylerken ʿAvāmili ḳırāʾet
İẓhār-ı merāma saʿy u ġayret (Ms. VI/533-534)

Yıl H. 1249 / M. 1834'e gelindiğinde, yani Musa Kâzım Paşa 12 yaşında iken babasının Isparta'da görevlendirilmesi üzerine ailesiyle birlikte Isparta'ya gider ve bu şehirde bir yıl kalır. Yine şairin kendi ifadesiyle, bu şehirde kaldıkları süre içerisinde sünneti gerçekleştirilir. İstanbul'dan ayrılıp Isparta'ya gitmesi ve orada sünnet olması şairin eğitimine ilk engeldir. Ancak Musa Kâzım Paşa Isparta'da geçirdiği bir yıl süresince avcılık, binicilik ve savaş sanatlarında hem ustalardan yararlanarak hem de kişisel çabalarıyla kendini geliştirmeyi başarmıştır. Altı ayın sonunda akranlarından üstün bir duruma gelir. Kâzım artık her attığını vuran on iki yaşında bir delikanlıdır.

Oldı sene ḳırḳ ṭoḳuzda kāmil
Ispartaya vālidüm muḥaṣṣıl

Birlikde anuñla ʿāzim olduḳ
Bir yıl o maḥalde ḳāʾim olduḳ

Hem sünnetüm oldı anda icrā
Esbāb-ı sürūr hep müheyyā

Olmaz derece mükellef oldı
Altmış biñe ṭoġrı maṣraf oldı

Evvel bu olup medār-ı taʿṭīl
Sedd oldı baña ṭarīḳ-i taḥṣīl (Ms. VI/535-539)

………………..

Gitdükçe taʿaddüd itdi bāzī
Aʿmāl-i silāh u esb [ü] tāzī

Çalıştığı kurumun kıdemli memurları, yeteneği varsa "çocuk stajyer"i hem meslekî sahada hem de devrin çeşitli ilimlerinde yetiştirirlerdi. Böylece ilmiye sınıfının dışında kalan insan için de devlet kademelerinde ilerleme yolu açılmış olurdu (bk. Hüseyin Çelik, *Ziyad Ebuzziya, Şinasi*, İletişim Yay., İstanbul, 1997, s. 45-50).; İslâmî bilimlerin temel derslerine hazırlayıcı veya yardımcı olan Sarf, Nahiv, Belâgat, Hesap, Hendese gibi derslere *Muhtasarat* adı veriliyordu. Ancak bunlarda temel eğitim alındıktan sonra diğer derslerin eğitimine başlanabiliyordu. Sarf (morfoloji) ilmine ait eserler: *Emsile, Binâ, Maksûd, İzzî, Merâh*. Nahiv (sentaks) ilmine ait eserler: *Avâmil, İzhâr, Kâfiye, Mugni'l-Lebîb, Elfiye, Şerh-i Misbâh, İmtihânü'l-Ezkiyâ'*dır. (bk. Mustafa Ergün, "Medreselerde Okutulan Dersler ve Ders Kitapları", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Anadolu Dil-Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, Afyon, 1996.

Göñlüm heves-i şikāre düşdi
Cān şīşesi sengsāre düşdi (Ms. VI/542-544)

………………..

At binme ḳılıc ḳuşanma ẕevḳi
Göñlümden alup cemīʿ-i şevḳi

Tīġ aldum ele be-cāy-ı ḫāme
Esb oldı baña kitāb u nāme (Ms. VI/560-561)

………………..

Aḳrānum içinde fāʾiḳ oldum
Sāpāş-ı enāma lāyıḳ oldum

Ger yüksek ola nişān ger alçaḳ
Her atdığumı ururdum el-ḥaḳ (Ms. VI/571-572)

Paşa bir yılın sonunda tekrar ailesiyle birlikte İstanbul'a geri döner. İstanbul'a dönen şair 14 yaşında mülâzım (stajyer) olarak Divan Kalemi'ne başlar. Burada iki yıl kalem işleriyle ilgilenerek, gerekli olan yazı işlerini usulüne uygun bir şekilde öğrenir.

ʿAzl olduḳ o yerden ʿavdet itdük
Istanbula ʿazm ü ricʿat itdük

Kesb-i hünere olup mülāzım
Dīvān ḳalemine oldum ʿāzim

İtdüm iki yıl devām u iḳdām
Ber-nehc-i bihīn-i deʾb-i aḳlām (Ms. VI/575-577)

İki yılın sonunda Divan Kalemi'ndeki işlerin yoğunluğundan sıkılan Musa Kâzım Paşa, bir ser-askerin yardımıyla ailesini ikna ederek harbiyeye girmek ister. Anne ve babasının rızasıyla 16 yaşında harbiyeye girer. İki sene harbiyede eğitim alır ve aynı zamanda burada hizmet eder.

Tedbīri ile anuñ ser-ā-ser
İḳnāʿ olınup pederle māder

Ser-ʿaskere ḳıldılar ifāde
Taḥṣīl idüp ol daḫi irāde

Ḥarbiyyeye eyledüm ʿazīmet
İki sene anda ḥüsn-i ḫıdmet (Ms. VI/582-584)

Musa Kâzım Paşa'nın Harbiyedeki 22 ayı, güzel bir eğitimle birlikte, kalıcı hatıraları olan hoş zamanlar olarak geçer. 22. ayın sonlarında, 18 yaşına girmek üzereyken, yatağa düşecek kadar ciddi ve uzun bir hastalık dönemi geçirir. Askerî hastanede 2 ay tedavi görmesine rağmen hastalığın iyileşmesi yönünde bir sonuç alınamaz. Paşa'nın sağlık durumundan o vakte kadar ailesinin haberi olmaz. Haberi alan ailesi onu derhâl harbiyeden alarak tedavisine evde devam ederler.

Bu ḥāl ile geçdi māh u ṣālüm
Yirmi iki ay ṣaḥīḥ ü sālim

Āḫir yıḳılup firāşe düşdüm
Cān ḳaydı ile telāşa düşdüm

………………..

Aḥvālümi vālidem ḳılup gūş
İtmiş pederi fiġānı medhūş

Ser-ʿaskeri eyleyüp o izʿāc
İtdi beni andan aḫẕ u iḫrāc (Ms. VI/590, 593, 601-602)

Bir ay da evde hasta kalan Paşa'ya zamanın imkânları ölçüsünde bütün tedavi yöntemleri uygulanır, fakat ciddi bir sonuç alınamaz, hatta hayatından ümit bile kesilir. Yine de sonunda sağlığına kavuşur.

Bir māhda evde ḫasta ḳaldum
Her dürlü ʿilāc ü nüsḫa aldum

Ās̱ār-ı memāt olup hüveydā
Ümmīd kesildi benden ammā

Ḫıżır-ı kerem ṭabīb-i ḳudret
İmdāda yetişdi virdi ṣıḥḥat

Çeşm-i emelüm Ḫudā ḳılup şen
Oldı pederüm Emīn-i Maʿden (Ms. VI/633-636)

Bu sıralarda şairin babası Hüseyin Hüsnü Bey'in Maden Emini olarak Trabzon'a tayini çıkar ve bu şehirde beş ay kalır. Babasının görevi yüzünden Musa Kâzım Paşa'nın memuriyet ve tahsili (öğrenim) ikinci kez kesintiye uğrar. H. 1255-56 / M.1840-41'li tarihlerde Trabzon Valisi Hazinedâr-zâde Osman Paşa'dır. Osman Paşa'nın maden gelirlerini kişisel çıkarları için kullanması, halka zulüm etmesi ve rüşvet alması, şairin babası Hüseyin Hüsnü Bey'le anlaşamamasına neden olur. Hatta Osman Paşa, Hüseyin Hüsni Efendi'nin görevden alınması için gayret etmiş, işi

mahkum olmaktan korktuğu için Hüseyin Hüsni Efendi'nin üzerine eşkıya göndermeye kadar vardırmıştır. Bu yüzden Trabzon'da babasının görevi uzun sürmez. Bu şehirden ayrılarak tekrar İstanbul'a dönerler.

Bu oldı baña ikinci taʿṭīl
Ḳuṭṭāʿ-ı ṭarīḳ-i feyż-i taḥṣīl (Ms. VI/641)

İstanbul'a dönem şair, kesintiye uğrayan tahsiline yeniden başlar. Divan Kalemi'ndeki görevine devam etmek için girişimde bulunan Kâzım, annesinin teşvikiyle Ma'ârif Mektebine (Mekteb-i Ma'ârif-i Adliye) de başlar.

Istanbula çünki vāṣıl oldum
Ādem gibi ʿadne dāḫil odum

Taḥṣīle olup yine heves-kār
Ders oldı baña Kitāb-ı İẓhār

Boş gezmede görmeyüp meziyyet
İtdüm ḳaleme devāma niyyet

Hem vālidem itdi saʿy u teşvīḳ
İmdāduma yetdi ḥüsn-i tevfīḳ

Ammā bu idi niẓām-ı eyyām
Mektebden olurdı ʿazm-i aḳlām

Dirlerdi o mektebe maʿārif
Olurdı girenler aña ʿārif

Ol mektebe ben de ʿāzim oldum
Andan ḳaleme müdāvim oldum (Ms. VI/803-809)

Tahsilini bitirir bitirmez de Haremeyn Muhasebeciliği ve rûznamçe-i sânî görevlerinde bulunmuş olan babasının yardımıyla Babıalide'de Divan-ı Hümâyûn Kalemi'nde memuriyete başladı. Bu memuriyeti çok uzun süreli olmadı. Kısa süre sonra buradan ayrılıp Mühimme Odasına geçti. Burada da fazla çalışmayarak Maliyye Nezâreti Mektubi Kalemi'nde görev aldı. Kısa süreli de olsa Mühimme ve Maliyye Nezâret-i Mektubi Kalemi'nde gösterdiği üstün başarıdan dolayı ödüllendirilerek katip olarak Asâkir-i Hassa'ya tayin edildi. Böylelikle Musa Kâzım Bey, Paşalığa kadar uzanacak olan askerlik mesleğine intisap etmiş oldu. Burada da birkaç yıl içerisinde "istidad-ı tabiîsi"yle gösterdiği üstün başarıdan dolayı H. 1271 /

M. 1855 yılında henüz 34 yaşındayken Liva Katipliği ve Alay Eminliğine yükseldi.[81] Alay Eminliği binbaşılıktan bir önceki rütbe olmakla birlikte Musa Kâzım Bey, aynı zamanda alayın hesap işlerine bakmakla mükellefti. Musa Kâzım "Sınıf-ı Harb"e geçerek binbaşılığa kadar yükseldi ise de;

Bir asker doğruca ser-askere varmış, demiş gördüm
Gözümle zevcemi, tatlika ruhsat ver, fenādur bu
Ser-asker askere fehvā buyurmuş, re᾽y-i sā῾ible
Bırakma, bizde de vāḳi῾ olan bir mā-cerādur bu[82]

kıt'ası ile kendisinin kastedildiğini düşünen Ser-asker Mütercim Rüşdî Paşa'nın girişimiyle H. 1278 / M. 1862 yılında önce binbaşılıktan azledilir, sonra da Kıbrıs'a sürülür.[83] Koca Mustafa Reşid Paşa'yla[84] Midhat Paşa'yı[85] da hicveden, bu yüzden de düşman kazanan Paşa, gazelleri içindeki "mahbes" redifli şiirine bakılarak sürgün sırasında bir süre hapsedildiği, ya da sürgün hayatını bu şekilde tasvir ettiği görülmektedir.

Beñzemez āteş-i sevdāya *şihāb-ı maḥbes*
Başḳadur *sūziş-i tīz-āb-ı ῾aẕāb-ı maḥbes*

---

[81] *Hâtimetü'l-Eş'âr*, s. 346.
[82] *Mecmû῾a*, Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Ktp., K. 139, yk. 59b
[83] Kâzım Paşa ile önceleri birbirlerini hicv eden Ya'kûb Âsım Efendi (*SATŞ*, s. 62-63) de bu azl ve sürgünden üzüntü duyarak:

Āferīn Ser-῾asker-i ḥaḳ-nā-şinässın re᾽yine
῾Āḳıbet nā-merdligiyle rüşdün is̱bāt eyledi

῾Askerīden ṭard ile nefy eyleyüp Kāẓım Beg'i
Şā῾irāne körlük ol ẕāta mücāzāt eyledi (*SATŞ*, s. 810)

kıt'asını söyler. Kâzım Paşa da H. 1278 / M. 1862 yılında gözlerinden rahatsızlanan Rüşdî Paşa'nın tedâvî için Berlin'e gitmesini fırsat bilerek bir başka kıt'a ile intikamını alır:

Kendi ῾aḳlınca ṣaḳın eyleyüp aḥkām icrā
Şer῾i ibṭāl ile naḳl eyleme ḳanūna sözü

Dīn-i İslām'a ḥaḳāretle naẓar eyleyenin
Rüşdī Paşa gibi āḫir kör olur iki gözü (*Mecmû'a*, İbn., TY. 3510, yk. 20b)

[84] Koca Mustafa Reşid Paşa hakkında söylediği kıt'a şöyledir:

Zamānenüñ şu ṭabīb-i Reşīdini gördüm
Revāc virmek içün kendi kār u ṣan῾atına

Mizāc-ı nāzük-i devlet ḳarīn-i ṣıḥḥat iken
Düşürdi re᾽y-i saḳīmi Firengi ῾illetine (Kt. LXXVII/1-2; *SATŞ*, s. 806)

[85] Midhat Paşa'nın İstanbul'dan çıkarıldığında ise şu kıt'ayı söylemiştir:

Midḥat'ı ṭard etti mülkinden Emīrü'l-mü᾽minīn
Nitekim iblīsi cennetden Cenāb-ı Kirdigār

Eyledi o Ādemi iġfāle bezl-i maḳderet
Eyledi bu ālemi idlāle sa῾y-i bī-şümār (*SATŞ*, s. 807)

ʿAlem-i āhen ider ẖayme-i eflāk-i penāh
Kime *pā-bend-i cezā olsa ṭınāb-ı maḥbes*

Ḥufre-i nār-ı saʿīre ṣoḳılur ehl-i fücūr
Çıḳsa maḥşer güni meydāna *uḳāb-ı maḥbes*

Ṭutuşur nūş idenüñ āteş-i ġamdan cigeri
Çāh-ı ġayyā mı nedür *menbaʿ-ı āb-ı maḥbes*

Ḥāline ehl-i cinānuñ yanar aṣḥāb-ı caḥīm
Raḥle-pīrā-yı bihişt olsa *kitāb-ı maḥbes*

Andan ehven görinür çeşmüme rāḥat döşegi
Ṣıḳdı Kāẓım o ḳadar cānumı tāb-ı maḥbes (G. CLXXXII/1-6)

Kıbrıs'a sürgününden bir yıl sonra H. 1279 (Recep) / M. 1863 yılında dönemin sadrazamı Yusuf Kamil Paşa, Musa Kâzım'ı affedip rütbesini iade etmekle kalmaz, aynı zamanda yirmi bin kuruş göndererek borcunun ödenmesinde yardımcı olur. Musa Kâzım İstanbul'a varır varmaz şükür ve minnetini paşaya arzederken paşa "Erbab-ı kemalin bu türlü sadmelere uğraması tabiidir. Fakat ihtiyata riayet etmekte mukteza-yı kemaldir" şeklindeki nasihatına muhatap olur.[86]

Musa Kâzım Bey uzun bir süre terfi etmeden çalışır. H. 1291 / M. 1875 yılında Karadağ'da görevli iken Hüseyin Avni Paşa üçüncü defa seraskerliğe getirilir. Musa Kâzım bunu vesile kılarak, rütbesinin yükseltilmesi talebinde bulunur. Serasker şairin bu talebini yerinde bulmamaktan başka ona karşı istiskal tavrı da takınır. Kendisine karşı takınılan bu tavra canı çok sıkılan Musa Kâzım Bey oldukça ağır olan şu dörtlüğü yazar:

Bre deyyūs-ı felek, sende hamiyyet bu mıdur?
Fuḳarā ṣāḥib-i mihmāna riʿāyet bu mıdur?

Çizmeden bozma ḳatır, masḳara, maymun, kerata
A kılıksız pezevenk, şāʿire ḥürmet bu mıdur?[87]

Şair bununla da yetinmez. Cemaziyelahir H. 1293 Haziran/Temmuz / M. 1876 tarihinde başlayan Sırbistan-Karadağ savaşını padişahın emriyle izlemek için orada bulunan görevlinin çektiği fotoğrafın arkasına;

---

[86] *SATŞ,* s. 801.
[87] Mehmed Zeki Pakalın, *Son Sadrâzamlar ve Başvekiller*, C. II, Ahmet Said Matbaası, İstanbul, 1942, s. 394. Bu kıt'ayı Mehmed Zeki Pakalın'a Millet Kütüphanesi'nden Mehmed Suud Ebussuudoğlu vermiştir.

Pādişāhum naẓar et hāline ʿaskerlerinüñ
Ṣevb-i sad-pāre ile sekmede keklik gibidir

Ne iṭāʿatde tekāsül, ne maʿāş ü taʿyīn
Ṭoġrusı her biri efrād-ı melāʾik gibidür[88]

dörtlüğünü yazar.

H. 1293-94 / M. 1877 yılında Osmanlı-Rus savaşının patlak vermesiyle ordunun Tuna sahilindeki Toultcha sancağına bağlı Babadağı'na kaydırılması sırasında o da askerlerin arasındadır.[89]

Plevne kuşatmasını kırmak için H. 2 Recep 1294 / M. 13 Temmuz 1877 yılında Vidin'den hareket eden orduda Musa Kâzım Bey Fırka kumandanı olarak görev alır. İkinci Plevne savaşında da Plevne yakınlarındaki Vid adlı köprünün savunmasını yapar ve başarılı olur. Bu savaşta gösterdiği üstün cesaretle ordu içinde ünlenen Musa Kâzım Yarbaylık rütbesiyle ödüllendirilir.[90]

7 Eylül'de başlayan üçüncü Plevne savaşında Kâzım Bey bir tabur askerle köprübaşı istihkamında yer alır. 25 Ekim'de başlayan Plevne kuşatmasında 1. Fırka 3. Alay'ın kumandanı Yarbay (Kaymakam) Musa Kâzım'dır. Kısa bir süre içerisinde Bukova Tabyası Kumandanlığına atanır. Plevne kuşatmasını kırma harekatı içerisinde çok çeşitli görevler aldıktan sonra yükselerek ferik olur.[91] Aynı savaş sırasında en yüksek askeri görevlerden biri olan 4. Ordunun Reis-i Erkanı olur.

Harbiye Nezâreti Bâb-ı Seraskeri Muhasebat ve Tedkikat-ı Muhasebat Dairesi'nde uzun müddet çalıştıktan sonra aynı daireye önce reis-i sani, sonra da reis olur. Burada da fazla kalamaz, ayrılır. Masarifat Nezaretine vekalet etmeye başlar. O

---

88 *Mecmû'a*, İbnülemin, TY. 3510, yk. 20b-21a.
Özgül, söz konusu kıt'ayla ilgili olarak "Bu *Mecmû'a*'da, yukarıdaki kıt'anın bir gazelin başına eklendiği görülür. Namık Kemâl'in de "kıt'a" olduğunu düşündüğü bu iki beyti, birkaç farklı kelimeyle, aklında kaldığı şeklinde tekrarlar (Necmettin Halil Onan, *Nâmık Kemal'in Talim-i Edebiyat Üzerine Bir Risalesi*, Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1950, s. 32)" bilgisini verir. Söz konusu kıt'a *Külliyat* metninde yer almamaktadır. Paşa'nın "gibidür" redifli bir gazeli (G.LXXVI) olsa da bu kıt'a redif benzeliğinden dolayı bu gazelle birleştirilmiş olabilir.
89 M. Kayahan Özgül, *XIX. Asrın Özel Bir Edebiyat Mahfeli Olarak Encümen-i Şuarâ*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1988, s. 60.
90 William V. Hebert'ten aktaran M. Kayahan Özgül, *agt*., s. 61.
91 Ferik: Yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonraki Osmanlı ordu teşkilâtında bu kelime, bir kolorduyu meydana getiren yedi birlikten her birinin ismi olarak kullanılmıştır. Ferikin bugünkü karşılığı olarak; birinci ferik korgeneral, ikinci ferik ise tümgeneraldir. (bk. Orhan F. Köprülü, "Ferik" *İslâm Ansiklopedisi*, MEB Yay., İstanbul, 1988, C. 4, s. 570-571).

esnada her para isteyenin kağıtlarına hiç düşünmeden devamlı "verile" şeklinde yazması kurum içinde birtakım insanlarla sürtüşmesine neden olur. Ser-veznedarın şikâyetiyle ser-asker tarafından ihtar edilmesi üzerine Musa Kâzım şöyle karşılık verir: "Ben Varidat Nazırı değilim, Masarifat Nazırıyım. Varidatı düşünmem, sarfiyata bakarım. İsteyene para verilmesini işaret ederim." der.

Masarıf Nazırı iken söylediği bu söz üzerine derhâl görevden alınır. H. 1301 / M. 1884 yılının sonlarında Bingazi'ye vali tayin edilir.

Musa Kâzım Paşa daha başka gazellerinde de bu kötü gidişata işaret etmekten çekinmez. "maʿāş" redifli onaltı beyitlik uzun gazelinde de Osmanlı maliyesinin kötü durumunu ortaya koyduğu gibi, aynı zamanda muhtemelen Divan-ı Harb-i Daimî azası iken üç kez maaşını alamadığı söyler ve yumuşak bir dille eleştiride bulunur.[92]

Bal çalup aġzumuza ṣoḥbet-i ḥelvā-yı maʿāş
İderüz ṣubḥa ḳadar her gice ḫulyā-yı maʿāş

Nāmın ʿālem bilür ammā yüzini görmiş yoḳ
Mürġ-i ʿanḳā mı nedür mürġ-i dil-ārā-yı maʿāş

………………..

Ṭutalum ḫidmet idenler geçinür sirḳatle
Bārī olsa müteḳāʿidlere iʿṭā-yı maʿāş

ʿİllet-i ākileye uġradı bī-çāre meger
Ḳaṭʿ olınmaḳdadur üç defʿadur aʿżā-yı maʿāş

Fenn-i mālī bilür erbāb-ı hünerden ṣordum
Didiler māliyyedür nām-ı muʿammā-yı maʿāş

………………..

Pīre-zenler gibi bīhūde nefes ḫarc itme
Çāk çāk olsa çıḳarmaz sesini nāy-ı maʿāş

---

[92] Özellikle Tanzimatın ilanından sonra mâliyenin durumu hızla kötüye gitmiş, memur ve askerler geçim sıkıntısına düşmüşlerdir. Musa Kâzım Paşa bir kıt'asında bu durumu şöyle anlatır: *Rubʿ u ḫums u südüsi cümle maʿāşuñ kesilüp / Giderek geldi üçüñ birine ḳıṭʿa[-i] nevbet // İkide birde bu ḫamyāzeyi çekmeden ise / Bārī vaḳtiyle olınsaydı dibinden sünnet* (Kt. LXIV/1,2). Bu durumu dönemin başka şairleri de dile getirir: *Oldı māliyyede mefḳūd-ı nüḳūd / Ḳapanırsa yeri vardur bābı // Eylesün sırr-ı meʿādı taḥḳīk / Baʿd-ez-īn ʿaḳl-ı maʿāş erbābı* (Mazlum Paşa-zâde Memdûh Fâik, *Divan-ı Eş'âr*, Matbaa-i Hayriyye ve Şürekası, İstanbul, 1332, s. 189); *Eşk-i ḥırmāndur ʿaḳārı her-kesüñ / Ḥayf kim oldı ḫazīne ṭam ṭaḳır // Geçmede zer yerine şimdi nüḥās / Devletin altın işi oldı baḳır* (Mazlum Paşa-zâde Memdûh Fâik, *age.*, s. 189).

Bu ayı virse de virmez öbür ayı maʿlūm
İtmesün ādem olan ġayrı temennā-yı maʿāş

Açdur öyle ki ḫalḳuñ gözi ṭoymaz Kāẓım
Günde biñ māʾide indürse Mesīḥā-yı maʿāş (CLXXXVI/1,2; 7-9; 14-16)

Musa Kâzım Paşa, hayatının son zamanlarında Şeyhü'l-Haremliğe tayin edilmişse de, mezhebini saklamaması, bunu şiirlerinde açıkça ortaya koyması, hatta İmâmiyye'nin mescidine gitmesi ve bunun duyulması nedeniyle Gazi Osman Paşa, Sultan II. Abdulhamid'e Osmanoğulları devletinin resmî mezhebinin Hanefî olduğunu, Şi'a'ya mensup olan Musa Kâzım Paşa'nın Şeyhü'l-Haremliğe tayininin dedikoduya sebep olacağını söylemesi yüzünden bu görev kendisinden alınmıştır. Hz. Peygamber sevgisini her zaman önde tutmuş, bu sevgiyi şiirlerinde dahi göz ardı etmemiş olan Musa Kâzım Paşa bu görevden alınmasına çok üzülmüştür.[93]

Musa Kâzım Paşa, şiirlerinde Hz. Ali'ye olan intisabını her fırsatta pekiştirmiştir. Bunun yanında, hakkında bilgi veren bütün kaynaklarda Paşa'nın Bedevî[94] tarikatına bağlı ve bu tarikatten hilâfet aldığı ve Celvetî[95] tarikatından da tac giydiği tekrar edilmiştir. Şairin şiirlerinde Bedevî tarikatine intisabını görmek mümkündür. Bir koşmasında şair bunu şöyle ortaya koyar:

---

[93] *Türk Ansiklopedisi*, "Kâzım Paşa", 1974, C. XXI, s. 446. (Musa Kâzım Paşa, sonradan bir mecliste, Osman Paşa'nın yüzüne karşı, kendisini bu görevden azlettirenin o olduğunu bilmiyormuş gibi müsebbibi şiddetli bir dille kınamış olduğu, Osman Paşa'nın da ona cevap vermeyip, olaydan haberi yokmuş gibi davrandığı da söylenmektedir).

[94] Bedeviyye tarikatinin kurucusu Ahmed El-Bedevî (öl. H. 675 / M. 1276)'dir. Ahmediyye olarak da bilinen bu tarikatın temelinde Bedevî'nin fikirleri bulunmakla birlikte âdâb ve erkânının büyük bir kısmı daha sonraki asırlarda teşekkül etmiştir. Genellikle müstakil bir tarikat olarak değerlendirilen Bedeviye, Ahmed El-Bedevî'nin mürşidlerinden Şeyh El-Berrî'nin silsilesinin Ahmed er-Rifâî'ye ulaşması sebebiyle Rifâiyye'nin, kendisinin Ebü'l-Hasan Eş-Şâzelî ile görüşmesi sebebiyle de Şâzeliyye'nin bir kolu olarak da ele alınmıştır. (…) Bedeviyye'nin Mısır kültüründeki yeri, Bektaşiliğin Anadolu ve Rumeli'deki tesirine benzetilebilir. Ahmed El-Bedevî'nin tarikat silsilesinin Hz. Ali'ye ulaşması, Hüseynî olması, nûr-ı Muhammedî'den bahseden ilk sûfî kabul edilmesi gibi sebeplerle Bedeviyye zaman içinde Alevî-meşrep bir tasavvufî mektep hüviyetini kazanmıştır. (Bedeviyye tarikati hakkında bk. Mustafa Kara, "Bedeviyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi,* C. 5, İstanbul, 1995, s. 318-319). Musa Kâzım Paşa *Semerâtü'l-İkbâl* adlı eserinde/tertibinde, Bedeviyye tarikatının silsilesinde yer alan Ahmed El-Bedevî (öl. H. 675 / M. 1276) (S.İ. LXXXV; LXXXVI), Habîb-i Acemî (öl.?) (S.İ. LXXIII), Dâvûd-ı Tâ'î [El-Muhbir El-Basri] (öl. H. 165 / M. 781-82) (S.İ. LXXIV), Ma'rûf-ı Kerhî (öl. H. 200 / M. 815-16) (S.İ. LXXV) ile bu tarikatla bağlantısı olan Aḥmed Er-Rufâ'î (öl. H. 578 / M.1182-83) (S.İ. LXXIX) ve Pîr Seyyid Alî Ebu'l-Hasan-ı Şazelî (öl. H. 634 / M. 1236-37) (S.İ. LXXXIV) hakkında gazel nazım biçimiyle medhiyeler kaleme almıştır.

[95] Bayramiyye tarikatının Aziz Mahmud Hüdâyî (öl. H. 1038 / M. 1628) tarafından kurulan bir koludur. Hasan Kâmil Yılmaz, "Celvetiyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul, 1993, s. 273-275.

Şāh-ı Merdān ḳulı *Bedevī*lerüz
Yolumuz ṭoġrıdur Ḥaḳḳa giderüz
Niçe bir aldanup ġaflet iderüz
Uyan ey sevdigüm uyan gidelüm (Mu. LXIV/6)

İki kıt'asında ise;

Ṭutuşup şuʿle-i cevvāleye döndi göñlüm
Düşeli cān evine āteş-i ʿaşḳuñ ʿalevi

Rūzgāruñ siteminden beni ḥıfẓ eyle meded
Bir çerāġ-ı kerem-efrūẖteñem yā Bedevī (Kt. XXVII/1-2)

***

Berḳ urup sīnede envār-ı tecellī ʿalevi
Rūşenā olmaġı isterseñ eger göñlüñ evi

Ḳaṭʿ idüp dāmen-i Mıṣr-ı medeniyyetden elüñ
Vādī-i ʿaşḳda Kāẓım Bedevī ol Bedevī (Kt. LXXXIX/1-2)

bu intisabı tekrar eder.

Şairin "gül" ve "ey bülbül" redifli iki gazelininin makta beyitlerindeki ifadeleri bu intisabın sınırlarının daha geniş olduğunu göstermektedir. Ayrıca *Semerâtü'l-İkbâl* içerisindeki tarikat büyüklerine yazılmış medhiyeler bunun en iyi göstergesidir. Şair, söz konusu gazellerin maktalarının ilkinde Şeyh Abdulkâdir-i Geylanî (öl. H. 561 / M. 1166)'ye mensup olduğunu söylemiş ve bu yolla, Abdulkadir-i Geylanî'nin tasavvuftaki yoluna izafeten verilmiş Kadiriyye tarikatine intisap etmiş olabileceğini haber vermiştir. İkincisinde ise, gül bahçesi ve bülbül ilişkisini kuran şair, kendisini bir Gülşenî dervişi olarak tanıtır. *Semerâtü'l-İkbâl*'de, Gülşeni tarikatının kurucusu İbrahim-i Gülşenî (öl. H. 940 / M. 1533-34) hakkında bir mehdiye (S.İ. XCV) de yazan Musa Kâzım Paşa'nın bu söyleyişini bir intisaptan çok, bu tarikati de benimsediğinin bir işareti olarak kabul etmek mümkündür.

Şeyẖ ʿAbdu'l-ḳādirüñ mensūbıdur Kāẓım gibi
N'ola olsa zīnet-i tāc u ser-i destār gül (G. CCXXXV/7)

Meger bir Gülşenī dervīşisin Kāẓım gibi sen de
Oḳursın ṣubḥa dek āvāz ile evrāduñ ey bülbül (G. CCXXXVII/7)

Musa Kâzım Paşa, Bağdatlı Ruhî'nin Terkib-Bend'ine yazdığı "Terkib-Bend Be-Nazîre-i Cenâb-ı Ruhî" başlıklı naziresinin XVII. bendinde hacca gitmek istediğini, bir yandan maddî imkansızlıkların, diğer yandan Mısırlıların hacılara karşı

davranışlarının bu isteğini yerine getirmesine engel olduğunu bildirerek bu durumundan yakınır ve bu yakınmasının Hz. Peygamber'e ulaşmasını ister.

Tā rūz-ı ezelden ḳılup ālüfte belāya
Ḥaḳ bende-i ḫāṣ itdi beni āl-i ʿabāya

Deryā-yı maḥabbet idüp ibrāz-ı telāṭum
Uġratdı göñül fülkesini dürlü hevāya

Ammā nice sāl oldı ki ḥacc itme hevāsı
Dünyāyı ḥarām itdi bu bī-berg ü nevāya

Bu derd ile cān virmedeyüm līk ne çāre
Yoḳ maḳderetüm baḳmaġa ol ṣavb-ı ʿalāya

Elden ḳomayor dāmenümi pençe-i iflās
Üftāde idüp göñlümi envāʿ-ı belāya

Olsun ṭutalum aḳçede bir vech ile ḥāṣıl
Yā uġrayalum himmet-i merdān-ı Ḫudāya

Ṭāḳat mi gelür hīç ḳanaldan geçilirken
Ḥaccāca Mıṣırludan olan cevr ü cefāya

Sen ʿazm idüp Allāh içün ey bād-ı sebük-pā
ʿArż it şeh-i kevneyne bu aḥvāli ser-ā-pā (Mu. IV/XVII/1-8)

Kaynaklarda Musa Kâzım Paşa'nın ailesiyle ilgili olarak sadece babası, Mir Hüseyin [Hüsnü] Bey (öl. H. 3 Muharrem 1259 / M. 3 Şubat 1843)'in adına rastlanmaktadır (Ayrıca bk. T. CI/2). Paşa'nın diğer aile fertleriyle ilgili ilk bilgiler yine, kendi eseri olan *Külliyat*tan öğrenilmektedir.

Musa Kâzım Paşa bir yaşına gelmeden bir gün amcasının evindeyken kem gözlü ve nazarı çok kuvvetli bir kişi onu görür çok beğenir. Arkasından Kâzım'ın ağzından köpükler gelir ve hastalanır. Bu hastalığı üç yıl sürer ve bir türlü tedavi edilemez. Bu duruma çok üzülen dadı, bir gece kimseye haber vermeden Nevruz Dede adında bir velinin türbesine gider ve çocuğu orada bulunan türbedara bırakır. Allah, kadının saf kalbinden gelen ateşli sözleri ve ettiği yanık duaları kabul eder. Dadı sabahleyin çocuğu alıp eve getirir. Ancak Kâzım iyileşirken ondaki bütün hastalıklar, kız kardeşine geçer ve hastalığın kırkıncı günü kız vefat eder. Buradan anlaşıldığına göre, Musa Kâzım Paşa'nın (burada adı ve yaşı tespit edilemeyen) bir kız kardeşi vardır.

Bā-izn-i Ḫudā o ḫastelikler
Hem-şīreme hep sirāyet eyler

Ḳırḳıncı güni o ṭıfl-ı nā-kām
Eyler ser-i laḥdi mehd-i ārām

Ṣūretde ben olurum şifā-yāb
O ḥücre-i laḥd içindedür ḫˇāb (Ms. VI/102-104)

Musa Kâzım Paşa'nın Halil ve Yahya adında, kendisinden büyük iki erkek kardeşi vardır.

Var idi iki li-eb birāder
Her ikisi since benden ekber

Birisi Ḫalīl ü biri Yaḥyā
Bu himmete bir birinden evlā (Ms. VI/966-967)

Musa Kâzım Paşa, tarihlerinin bir bölümünü yakınlarıyla çocuklarına ayırmıştır. Onun kendi verdiği bilgilerden hareketle ilk olarak şu tespitler yapılmıştır.

Musa Kâzım Paşa'nın hanımının adı Fatıma ve H. 1307 / M. 1889-90 tarihinde ölmüştür (T. CIV/2). Said Bey adında H. 1270 / M. 1853-54 tarihinde ölmüş bir amcası vardır (T. CII). Yedi çocuğunun olduğu görülen Paşa'nın sırasıyla; Ali Bey (d. H. 1257 / M. 1841-42) (T. XCII/1), Hüsnü Bey (d. H. 1263 / M. 1846-47) (T. XCIII/3), Hasan Fehmi Bey (d. H. 1265 / M. 1848-49) (T. XCIV/3) ve Muhammed Ali Rıza Bey (d. 1267 / M. 1850-51) (T. XCV/3) adında dört oğlu, Emine Melek Hanım (d. H. 1273 / M. 1856-57) (T. XCVI/1), Saadet Hanım (d. H. 1283 / M. 1866-67) (T. XCVII/1) ve Fatma Didar Hanım (d. H. 1286 / M. 1869-70) (T. XCVIII/1) adında da üç kızının varlığı ortaya çıkmaktadır. İkinci oğlu Hüsnü Bey, 21 yaşında iken H. 1284 / M. 1867-68 yılında ölmüştür (T. CIII/2). Ayrıca şair hayatta iken üçüncü oğlu Hasan Fehmi Bey'den Rukiye [Fatıma] Hanım (d. H. 1297 / M. 1879-80) adında bir kız torunu (T. XCIX/1), dördüncü oğlu Muhammed Ali Rıza Bey'den de Ali Asaf Bey (d. H. 1297 / M. 1879-80) adında bir erkek torunu olduğu öğrenilmektedir (T. C/1).

Musa Kâzım Paşa'nın bütün bu çalkantılı yaşamı, Divan-ı Harb-i Daimî üyesi iken H. 17 Ramazan 1307 / M. 7 Mayıs 1890 tarihinde sona erer. Üsküdar'daki evinde vefat eden Paşa, Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi Haziresine defnedilir.

Yaşamı boyunca oldukça önemli görevler yapan ve şairliği ile de ünlenen Musa Kâzım Paşa'nın ölümüne üç tarih manzumesi yazılmıştır. Bunlardan birincisi yakın dostlarından Muallim Nâcî'ye ait olup mücevher bir tarihtir:

"Göçtü ya Hay diye Hassan gibi Kâzım Paşa" (H. 1307 / M. 1890)

Başka bir tarih de Alaybeyi Zade Naci Efendi'ye aittir.

İrtihal eyledi şeyhü'ş-şu'arâ
Ruhu firdevste rahat bulsun
Cem olup bir yere erbab-ı sühan
Dediler kim bu tegafül n'olsun

Yazalım her birimiz bir tarih
Tâ ki vasfile kitablar dolsun
Şu'aradan birisi çıktı dedi
"Göçtü Kâzım Paşa" tarih olsun" (H. 1307 / M. 1890)[96]

Musa Kâzım Paşa'nın vefatı için, Seyyid Muhammed Burhânü'd-dîn El-Hüseynî El-Belhî[97] tarafından da beş beyitlik Farsça tarih kıt'ası kaleme alınarak tarih düşürülmüştür.

Ṣad dirīġ ān server-i ser-defter-i ehl-i velā
Kerd ez dār-ı fenā sūy-ı beḳā ʿazm-i ḫırām

Cism-i pākeş kerd-i meʾvā ḫāk-rā gencīne vār
Ber-revān-ı tāb-nākeş ḳurb-ı ḳurbī şud maḳām

Sūḫt-ı erbāb-ı meveddet ez-firākeş z'anki būd
Naʿt-gūy-ı Kaʿb-āṣār u Ferezdaḳ-iḥtişām

Naḳd-i cāneş der-reh-i āl-i ʿabā īṣār kerd
Raḥmet-i Raḥmān ber-vaḥş bād ilā-yevmi'l-ḳıyām

Gevher-i tārīḫeş ez-ʿummān-ı çeşm-i mā ṭaleb
Kāẓım-ı Ḥassān nevā şud ʿāzim-i dārü's-selām
کوهر تاریخش از عمان چشم ما طلب
کاظم حسان نوا شد عازم دارالسلام (H. 1307 / M. 1890)[98]

---

[96] *SATŞ*, s. 802.
[97] Bürhanüddin-i Belhî ya da Seyyid Muhammed Bürhanüddin [El-Hüseynî El-Belhî] Efendi hakkında bk. *SATŞ,* s. 182.
[98] Musa Kâzım Paşa, *Divan-ı Kâzım Paşa,* Millî Ktp. (Ank.), Yz. FB.175, yk. 144a-b. Burhanü'd-din Belhi'nin tarihinden önce müstensih tarafından şöyle bir açıklama yapılmıştır. "Üsküdarda Açıḳ türbede medfūn-ı ḫāk-i maġfiret olan edīb-i erīb-i muḫteşem-edā ve ʿandelīb-i ḫoş-nevā-yı gülzār-ı kerb ü belā merḥūm Kāẓım Paşanuñ vefātına dāʾir Seyyidü'ş-şuʿarā senedü'l-büleġā Seyyid Muḥammed Burhānü'd-dīn El-Ḥüseynī El-Belḫī ḥażretleri ṭarafından naẓm u inşād olınan tārīḫ-i sūz-nākdur" (yk. 144b).

1.1. Şairin Tezkire ve Eski Harfli Eserlerdeki Biyografileri

1.1.1. Fatin Davud, *Tezkire-i Fatin (Hatimetü'l-Eş'âr)*[99]

1 Muʿallā dergehüñ ʿarş-āstāndur yā Resūla'llāh
Maṭāf-ı ins ü cān u ḳudsiyāndur yā Resūla'llāh

2 Sen ol şāhenşeh-i "lev-lāk"-ı müsnedsin ki biñ Mūsī
ʿAṣā ber-kef ḳapuñda pāsbāndur yā Resūla'llāh

3 Ġubār-ı ḫāk-i pāyuñ kuḥl-i çeşm-i enfüs ü āfāḳ
Baña her naḳş-ı pāyuñ sürmedāndur yā Resūla'llāh

4 Cemāl-i bī-miṡālüñ şeb-çerāġ-ı lāle-i īmān
Muʿanber kākülüñ reyḥān-ı cāndur yā Resūla'llāh

5 Naẓīr olmaz o ruḫsār-ı mübīn ü zülf-i müşkīne
Mükerrem sūre-i nūr u duḫāndur yā Resūla'llāh

6 Görenler ravża-i cennet-miṡālüñ dūzaḫa girmez
ʿUṣāt-ı ümmete dārü'l-emāndur yā Resūla'llāh

7 Benem ol mücrim-i ṣāḥib-kebīre eñ ufaḳ cürmüm
Tesellī-baḫş-ı ṣınf-ı mücrimāndur yā Resūla'llāh

8 Bulınmaz defter-i ʿiṣyānumuñ miḳdārına pāyān
Hezār-emṡāl-i evrāḳ-ı ḫazāndur yā Resūla'llāh

9 Nücūm-ı āsmān ṭartılsa ger cürm ü ḳuṣūrumla
Yine ecrām-ı ʿiṣyānum girāndur yā Resūla'llāh

10 Ġarīḳ-i lücce-i eşk-i nedāmet bir tehī-destem
Maḳālüm el-amān u el-amāndur yā Resūla'llāh

11 Penāh u çāre-sāzum ḥubb-ı ẕāt u ehl-i beytüñdür
Ümīdüm iltifāt-ı ḫānedāndur yā Resūla'llāh

12 Ne ḥācet iştikāya iḥtirāḳ-ı nār-ı hicrāndur
Sözümden sūziş-i ḳalbüm ʿıyāndur yā Resūla'llāh

13 Faḳīr-i müstmend ü ʿāciz ü zār u günehkārem
Ḳuluñ Kāẓım gibi kārum fiġāndur yā Resūla'llāh

14 Riyāż-ı kūy-ı cennet-būyuña cūy-ı taḥiyyātum
Dem-ā-dem ḫūn-ı eşküm veş revāndur yā Resūla'llāh

Nāẓım-ı mūmā ileyh Mūsā Kāẓım Beg Ḳoniçeli müteveffā Ḥüseyn Begüñ ṣulbünden meẕkūr Ḳoniçe ḳaṣabasından biñ iki yüz otuz yedi senesi ḳadem-nihāde-i sāḥa-i vücūd olup pederi mūmā ileyhüñ istiṣḥābıyla Der-saʿādete bi'l-muvāṣalasını tefrīḳ-i siyāh u sevād

[99] *Hatimetü'l-Eş'âr,* s. 346-347.

derecesine resīde olduḳda Dīvān-ı Hümāyūn ḳalemine ve bir müddet mürūrında ḳalem-i mezbūra mülḥaḳ Mühime oṭasına müdāvemete mübāderetle bi'l-āḫire Māliyye Mektūbcısı Oṭasına daḫi bir müddet devām eyledükden ṣoñra kitābet ḫıdmetine nā᾿il olaraḳ işbu teẕkire-i ᶜācizānemüzüñ ṭabᶜ-ı es̱nāsında Alay Emīnligi me᾿mūriyyetine naḳl ile mümtāz-ı aḳrān u emās̱il olmışdur. Mūmā ileyh her nevᶜde şiᶜr inşādına muḳtedir bir şāᶜir-i māhir olup naẓm-ı ḳaṣāyidde ṣāḥib-i yed-i ṭūla ve ol fende aḳrān u ems̱āline tefevvuḳ u rüchāniyyeti ẓāhir ü hüveydā oldıġından başḳa mers̱iye-gūlıḳda kemāl-i mahāreti ve dīvān olacak miḳdār eşᶜār-ı müstelzimü'l-belāġati vardur. Şāh-ı Velāyet efendimüz ḥaḳlarında keşīde-i silk-i suṭūr eylemiş oldığı ḳıṭaᶜātdan bir ḳıṭᶜası teberrüken terceme-i ḥāli ẕeyline taḥrīre ᶜilāve ḳılınmıştır.

Cūş idüp bād-ı maḥabbet ile deryā-yı ezel
Oldı bir cevher-i şeh-dāne dü reng üzre celī

Didi ṣarrāf-ı hüviyyet görüp ol renglerüñ
Birine nūr-ı Muḥammed birine nūr-ı ᶜAlī

İşbu ḳıṭᶜa-i laṭīfe mümās̱il daha pek çoḳ es̱er-i rengīn-teri oldıġı bī-reyb ü riyādur.

1.1.2. Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*[100]

Kāẓım İbrāhīm Paşa "Ferīḳ-Ḳoniçevī" Āteş-zebān-ı şuᶜarādan bir ẕāt olup ḫānedān-ı peyġam-berīye şiddet-i maḥabbetle müştehirdir. Nuᶜūt-ı şerīfe ve ḳaṣā᾿id inşādıyla bā-ḫuṣūṣ ḥüzn-engīz bir ṣūretde mers̱iye-gūlıḳda yek-tā-yı ᶜaṣr idi. Hicve dā᾿ir olan manẓūmeleri de meşhūrdur. Müvelliden "Ḳoniçe"lidir. Terbiye ve taḥṣīli İstanbul'dadur. Ās̱ār-ı maṭbūᶜları: Mers̱iyelerini ḥāvī Meḳālīd-i ᶜAşḳ ile dīvānçe-i eşᶜārından ᶜibāretdür. Muᶜallim Nācī merḥūmuñ söyledigi *"Göçdi yā Ḥay diye Ḥassān gibi Ḳāẓım Paşa"* mıṣrāᶜ-ı mücevherinüñ delāleti olan 1307 tārīḫinde irtiḥāl eyledi. Üsküdar da Ḥażret-i Hüdāyī dergāh-ı şerīfi ḥaẓīresinde medfūndur. Ṭarīḳat-ı Bedeviyye'den müstaḫlef ve ṭarīḳ-i Celvetiyye'den de tāc-ı şerīf giymişdür:

Bir naᶜtinde:

Zemīn ü āsmān gūyā ṣadefdür baḥr-i vaḥdetde
Vücūduñdur anuñ dürr-i yetīmi yā Resūla'llāh

Dīger bir naᶜtinden:

Sen ol şāhenşeh-i "lev-lāk" -ı müsnedsin ki biñ Mūsī
ᶜAṣā ber-kef ḳapuñda pāsbāndur yā Resūla'llāh

---

[100] *Osmanlı Müellifleri*, C. II, s. 402.

Ebyātinden:

A'rāż-ı lafẓ içinde olur cevher-i müfād
Vaḥdet-i vücūd kes̱ret-i eşyāda ṣaḳlıdur
*
Ḳābil midür envār-ı ṣafā eyleye işrāḳ
Ol sīnede kim jeng-i sivā olmaya maḥẕūf

Meṣāri'inden:

Ẓālime merḥamet ef'iye ṣıyānet gibidür

1.1.3. Mehmed Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâili*[101]

Mūsā Kāẓım Paşa, Ḳoniçeli Ḥüseyn Ḥüsnī Begün oġlıdur. Ferīḳ, H. 1237 / M. 1821 tārīḫinde Ḳoniçe'de doġdı. Vefātı H. 17 Ramażān 1307 / M 1889 Üsküdār'da Hüdāyī 'Azīz Maḥmūd Efendi Tekyesinde medfūndur. Mu'allim Nācī'nüñ "*Göçdi yā Ḥay diye Ḥassān gibi Ḳāẓım Paşa*" mıṣrā'-ı mücevheri vefātına tārīḫdür. 'Os̱mānlı Mü'ellifleri'nüñ ismini İbrāhīm Kāẓım olarak yazması yañlışdur.

Mu'allā dergehüñ 'arş-āstāndur yā Resūla'llāh
Maṭāf-ı ins ü cān u ḳudsiyāndur yā Resūla'llāh

Görenler ravża-i cennet-mis̱ālüñ dūzaḫa girmez
'Uṣāt-ı ümmete dārü'l-emāndur yā Resūla'llāh

Sen ol şāhenşeh-i "lev-lāk"-ı müsnedsin ki biñ Mūsī
'Aṣā ber-kef ḳapuñda pāsbāndur yā Resūla'llāh

***

Cūş idüp bād-ı maḥabbet ile deryā-yı ezel
Oldı bir cevher-i şeh-dāne dü reng üzre celī

Didi ṣarrāf-ı hüviyyet görüp ol renglerüñ
Birine nūr-ı Muḥammed birine nūr-ı 'Alī

***

Ḳurılsun ḳonferaslar mecma'-ı bīdād lāzımsa
Siyāset ehli ṭolsun 'āleme cellād lāzımsa

Eṭibbā-yı umūruñ el virür dārū-yı tedbīri
Mizāc-ı ṣıḥḥat ü āsāyişi ifsād lāzımsa

Ḫıredmendān-ı 'aṣruñ cümlesi ṣāḥib-kifāyetdür
Fünūn-ı cenneti ta'līm içün üstād lāzımsa

[101] *Tuhfe-i Nâili*, C. II, s. 839.

Yine bir meclis-i millet teşekkül itsün İslāma
Eger āzādelik nāmında istibdād lāzımsa

Ḥaleb andaysa arşun bundadur ʿazm eyleme Şāma
Hülāgūlarla taḫrīb itmege Baġdād lāzımsa

1.1.4. Şemseddin Sâmî, *Kamusü'l-A'lâm*[102]

[Mūsī] Müteʾaḫḫirīn-i şuʿarāʾ-i ʿOs̱māniyyenüñ ser-efrāzı olup, hele mers̱iye ve hicivde bī-mānenddür. Arnavutluḳ'da Ḳoniçe ḳaṣabasında 1237 tārīḫinde dünyāya gelüp, pederi Ḥüseyn Begle Der-saʿādete gelerek, bir miḳdār taḥṣīlden ṣoñra, Dīvān-ı Hümāyūn ḳalemine, baʿdehū Mühimme Odasına ve Māliyye Mektūbī Ḳalemine müdāvemet itmiş; ve baʿdehū kitābetle ʿAsākir-i Ḫaṣṣa silkine dāḫil olup, istiʿdād-ı ṭabīʿīsi ḥasebiyle az müddetde livā kitābetine nāʾil ve baʿdehū ṣınf-ı ḥarbe dāḫil olaraḳ, tedrīcen ferīḳlik rütbe-i refīʿasını iḥrāz itmiş; ve āteş-zebānlıġı şiddetinüñ baʿżı teʾs̱īrātına uġramış idi. Ehl-i beyt-i cenāb-ı Nebevī'ye vefret-i maḥabbeti ve ṭarīḳate intisābı olup, eşʿārınuñ bir ḳısm-ı mühimmi naʿt ve mers̱iye ve münācāta müteʿalliḳdür. Ḳarn-ı ḥāżır evāʾilinde Der-saʿādet'de irtiḥāl itmişdür. Şu ḳıṭʿa cümle eşʿārındandur:

Cūş idüp bād-ı maḥabbet ile deryā-yı ezel
Oldı bir cevher-i şeh-dāne dü reng üzre celī

Didi ṣarrāf-ı hüviyyet görüp ol renglerüñ
Birine nūr-ı Muḥammed birine nūr-ı ʿAlī

1.1.5. Muallim Naci, *Lugat-ı Naci*[103]

Kāẓım Paşa

[Mūsā] 1237 tārīḫinde Arnavudluḳ'da Ḳoniçe ḳaṣabasında ṭoġmışdur. Pederi Ḥüseyn Beg nāmında bir ẕātdur. İstānbul'a vürūdında bir miḳdār taḥṣil eyledükden ṣoñra Dīvān-ı Hümāyūn'a, baʿdehū Mühime Odasına, daḥa ṣoñra Mektūbī-i Māliyye ḳalemine devām itmiş, muʾaḫḫaran Ṭabur Kitābetiyle ṣınf-ı ʿAskerī'ye geçmiş, tedrīcen ferīk rütbesine ḳadar çıḳmışdur. Hecā-gū ve mers̱iye-nüvīs bir şāʿir olup mutavassıṭīn-i şuʿarādandur. 1307 tārīḫinde vefāt iderek Üsküdār'da Ḥażret-i Hüdāyī ḥaẓīresine defn olunmışdur. Meḳālīd-i ʿAşḳ ile baʿżı ās̱ār-ı manẓūmesi maṭbūʿdur.

[102] *Kamusü'l-A'lâm,* C. V, s. 3811.
[103] Muallim Naci, *Lugat-ı Naci* (Tıbkı Basım), İstanbul, 1987, s. 610.

2. MUSA KÂZIM PAŞA'NIN SANATI

2.1. Kaynaklarda Musa Kâzım Paşa'nın Şiiri

Musa Kâzım Paşa hakkında döneminin tezkire ve tezkire özelliği gösteren kimi eserlerinde az da olsa bilgilere rastlanmaktadır. Divan edebiyatının son tezkiresi olan ve kendisiyle birlikte tezkireler devrinin de kapandığı kabul edilen, eski harfli kaynaklar içerisinde birinci sırada yer alan, döneminin de en önemli kaynağı niteliğindeki *Tezkire-i Fatin (Hatimetü'l-Eş'âr)'*dir. Bu eserde şairin hayatı ve edebî kişiliğine ilişkin kısa bilgiler verilerek şiirlerinden örnekler sunulmuştur. Fatin "*…merṡiye-gūlıḳda kemāl-i mahāreti…*" ve "*…dīvān olacak miḳdār eşʿār-ı müstelzemü'l-belāġati vardur*" şeklindeki genel bir ifadeyle onun şairliği hakkında doğrudan bir değerlendirme yapmamıştır.

Tezkire-i Fatin (Hatimetü'l-Eş'âr) H. 1269 / M. 1852 yılında yazılmıştır. Musa Kâzım Paşa'nın doğum tarihi ise H. 7 Şaban 1237 / M. 29 Nisan 1822 olduğuna göre Fatin bu bilgileri verdiğinde şair 30 yaşındadır. Musa Kâzım Paşa'nın ölüm tarihi ise H. 17 Ramazan 1307 / M. 7 Mayıs 1890'dır. Paşa'nın, Fatin'in hakkında yaptığı değerlendirmelerden 38 yıl sonra öldüğünü anlaşılmaktadır. Buradan hareketle Fatin'in verdiği bilgilerin ve değerlendirmelerin yetersiz olduğu söylenebilir.

Fatin söz konusu tezkiresinde, Musa Kâzım Paşa'nın her türde şiir söylemeye kabiliyetli bir şair olduğunu, özellikle kaside nazım şekliyle şiir söylemede kendi akranlarına ve başka kaside söyleyenlere göre olan üstünlüğünü ve tercih edilen şiirleri bulunduğunu belirtir.[104] Yazar bu değerlendirmelerine Paşa'nın mersiye söylemede de becerikli olduğu yorumunu ekler.[105] Şairin daha o yaşta bir divan oluşturacak miktarda belâgatli şiirlerinin olduğunu da kaydeder.[106]

Eksikleri ve yanlışlarıyla birlikte, her zaman değerini korumuş bir kaynak olan *Osmanlı Müellifleri*'nde, Musa Kâzım Paşa'nın adı yanlış olarak "Kāẓım İbrāhīm Paşa" olarak kaydedilmiştir. Bu eserde de, *Tezkire-i Fatin (Hatimetü'l-Eş'âr)*'de olduğu gibi, şairin hayatı ve edebî kişiliğine ilişkin kısa bilgiler verilerek şiirlerinden

---

[104] "Mūmā ileyh her nevʿde şiʿr inşādına muḳtedir bir şāʿir-i māhir olup naẓm-ı ḳaṣāyidde ṣāḥib-i yed-i ṭūla ve ol fende aḳrān u emṡāline tefevvuḳ u rüchāniyyeti ẓāhir ü hüveydā oldıġından başḳa…" (*Hâtimetü'l-Eş'âr*, s. 346).

[105] "…merṡiye-gūlıḳda kemāl-i mahāreti…" (*Hâtimetü'l-Eş'âr*, s. 346).

[106] "…ve dīvān olacak miḳdār eşʿār-ı müstelzemü'l-belāġati vardur." (*Hâtimetü'l-Eş'âr*, s. 346).

örnekler sunulmuştur. Bursalı Mehmet Tahir, Musa Kâzım Paşa'yı, "…*Āteş-zebān-ı şuʿarādan bir ẕāt…*" ve "…*ḫānedān-ı peyġam-berīye şiddet-i maḥabbetle müştehir…*" bir şairi olarak nitelendirmiştir. Na't, kaside ve özellikle hüzünlü mersiye söylemede zamanında tek olduğunu, hicve ait manzumeleriyle de tanındığını belirterek diğer kaynaklarla örtüşen, farklılık göstermeyen bilgiler vermiştir.[107]

Osmanlı Müellifleri'nde, hayatıyla ilgili olarak da, Koniçe doğumlu olduğu, öğrenimini İstanbul'da yaptığını söylemiştir.[108] Eserlerinden, *Mekâlid-i Aşk* ve *Divançe*'sinin matbu olduğu belirtilerek, Bedevî tarikatine intisap eden şairin, Celvetiyye tarikatinden de tac giydiği ve 1307 tarihinde vefat ederek, Üsküdar'a defn edildiği bildirilmiştir.[109]

Eski tezkirelerin son örneği olan ve çeşitli kaynaklarda yer alan bütün şairleri alfabe sırasına göre toplayan, şairlerin doğum ve ölüm tarihleriyle yerlerini kaydederek kaynakların bu konudaki çelişmelerini gösteren, şairlerin hayatlarını birkaç satırla özetleyerek eserlerinden birkaç beyit alan ve kaynakların adlarını sıralayan Nail Tuman'ın hazırladığı *Tuhfe-i Nâili* adlı eserde de Musa Kâzım Paşa'nın edebî kişiliğine ilişkin kayda değer bir bilgi olduğu söylenemez. Eserde şairin hayatıyla ilgili olarak ölüm tarihi günü gününe verilmiş ve *Osmanlı Müellifleri*'ndeki isminin yanlış olarak verildiği kaydedilmiştir.[110]

Kamusü'l-A'lâm'da, şairin dili yüzünden kimi zaman devletin ileri gelenleri tarafından cezalandırıldığını bilgisine rastlıyoruz. Paşa'nın ehl-i beyte sevgisinin ve tarikata da bağlılığı bulunduğu, ayrıca şiirlerinin önemli bir kısmının nat, mersiye ve münacat türünde olduğu bilgisi verilmektedir.[111]

---

[107] "…Nuʿūt-ı şerīfe ve ḳaṣāʾid inşādıyla bā-ḫuṣūṣ ḥüzn-engīz bir ṣūretde mers̱iye-gūlıḳda yek-tā-yı ʿaṣr idi. Hicve dāʾir olan manẓūmeleri de meşhūrdur." (*Osmanlı Müellifleri*, C. II, s. 402).

[108] "Müvelliden "Ḳoniçe"lidir. Terbiye ve taḥṣīli İstanbul'dadur." (*Osmanlı Müellifleri*, C. II, s. 402).

[109] "Ās̱ār-ı maṭbūʿları: Mers̱iyelerini ḥāvī "Meḳālid-i ʿAşḳ" ile Dīvānçe-i eşʿārından ʿibāretdür…"…1307 tārīḫinde irtiḥāl eyledi. Üsküdar da Ḥażret-i Hüdāyī dergāh-ı şerīfi ḥaẓīresinde medfūndur. Ṭarīḳat-ı Bedeviyye'den müstaḫlef ve ṭarīḳ-i Celvetiyye'den de tāc-ı şerīf giymişdür." (*Osmanlı Müellifleri*, C. II, s. 402).

[110] "…H. 1237 / M. 1821 tārīḫinde Ḳoniçe'de doġdı. Vefātı H. 17 Ramażān 1307 / M. 1889 Üsküdar'da Hüdāyī ʿAzīz Maḥmūd Efendi Tekyesinde medfūndur. Muʿallim Nācī'nüñ "Göçdi yā Ḥay diye Ḥassān gibi Ḳāẓım Paşa" mıṣrāʿ-ı mücevheri vefātına tārīḫdür. ʿOs̱mānlı Müʾellifleri'nüñ ismini İbrāhīm Kāẓım olarak yazması yañlışdur." (*Tuhfe-i Nâili*, C. II, s. 839).

[111] "…ve āteş-zebānlığı şiddetinüñ baʿżı teʾs̱īrātına uġramış idi. Ehl-i beyt-i cenāb-ı Nebevī'ye vefret-i maḥabbeti ve ṭarīḳate intisābı olup, eşʿārınuñ bir ḳısm-ı mühimmi naʿt ve mers̱iye ve münācāta müteʿalliḳdür." (*Kamusü'l-A'lâm,* C. V, s. 3811).

*Lugat-ı Naci'*de Paşa'nın hiciv ve mersiye söyleyen orta sınıf bir şair olduğu ve *Mekâlid-i Aşk* adlı bir eseriyle şiirlerinden bir kısmının basıldığı kaydedilir.[112]

Şairliği konusunda yorum yapmayan Mehmed Süreyya *Sicill-i Osmanî*'de şairin ölüm tarihini 1306 olarak bildirmekle yetinmiştir.[113]

Modern edebiyat tarihi olarak kabul edilebilecek bir eser olan Vasfi Mahir Kocatürk'ün *Türk Edebiyatı Tarihi*'nde Musa Kâzım Paşa'nın edebî kişiliği hakkında daha geniş ve daha gerçekçi değerlendirmeler yer almaktadır. Kocatürk "*Tanzimat sonrası şairleri arasında, Vasıf'tan beri gelen tabiilik ve mahallilik cereyanına katılmayarak, dil, zevk ve ruh itibariyle geriye bağlananlardandır. Fakat içlerinde bulunduğu halde edası neo-klâsikler kadar ritmik ve mükemmel değildir. Kemiyet bakımından mahdut olan şiirlerinin çoğunu na'tlar, İmam-ı Ali, Cafer Sadık, Musa Kâzım kasideleri, Hasan ve Hüseyin mersiyeleri teşkil ediyor. Bilhassa Kerbelâ faciasını anlatan birkaç mersiyesiyle devrinde bu çeşit mersiyeler yazan bir şair olarak şöhret kazanmıştır. Bunlardan:*

Düşdü Hüseyin atından sahra-yı Kerbelâ'ya
Cebrîl var haber ver sultan-ı enbiyaya

nakaratlısı en tanınmışıdır. Bunun bazı beyitleri tekke muhitlerinde bestelenerek okunmuş ve halka yayılmıştır.

Kâzım Paşa'nın dil ve ifadesi gayet düzgün ve sağlamdır. Nef'î üslûbu taklididir. Söz oyunlarına yer vermemiştir. Fakat şiiri, genişlikten, renkten, derûnî âhenkten ve derin ürperişlerden mahrumdur. Ruhî'nin terkib-i bendine, Nef'î'nin Sakiname'sine nazireleri bu şaheserlerin basitlerinin nasıl olacağını göstermekten başka bir şey ifade etmez. Paşa, bunlarda da mücerrete ve mânevi'ye sapmaktadır. Gazellerinde de onbeşinci ve onaltıncı asrın tekke şiirlerine yakışan basit bir dinî ruh hâkimdir.

Kâzım Paşa, hicivle de şöhret kazanmıştır. Fakat bu sahada da kemiyet ve keyfiyet bakımından mühim sayılacak bir şey bırakmamıştır. Yaşayacak espiriden

---

[112] "…Hecā-gū ve merṡiye-nüvīs bir şāʿir olup mutavassıṭīn-ı şuʿāradandur. …Meḳālīd-i ʿAşḳ ile baʿżı āṡār-ı manẓūmesi maṭbūʿdur." (Muallim Naci, *Lugat-ı Naci* (Tıbkı Basım), İstanbul, 1987, s. 610).

[113] *Sicill-i Osmanî,* C. IV, s. 67.

mahrum olan küçük hicviyeleri devrinin hâdiselerine ait alelâde, çok defa da çirkin parçalardan ibarettir. İç değer bakımından şiiri fakir ve bilhassa edebî insan gözüyle hiç de sempatik olmıyan Kâzım Paşa mühim bir şahsiyet değildir."[114] değerlendirmesini yapmıştır.

Kocatürk'ün değerlendirmelerini, şairin şiirleri hakkında bugüne kadar bilinen matbu iki eseri; 93 küçük sayfadan ibaret olan *Divan*'ı ile 60 sayfalık *Mekâlid-i Aşk*'a dayanarak yaptığı anlaşılmaktadır. "*Tanzimat sonrası şairleri arasında, Vasıf'tan beri gelen tabiilik ve mahallilik cereyanına katılmayarak, dil, zevk ve ruh itibariyle geriye bağlananlardandır."* cümlesi *Encümen-i Şuarâ* mensubu olan şairin edebî anlayışını yansıtmaktadır. Bu aynı zamanda *Encümen-i Şuarâ*'nın şiir anlayışını ortaya koymaktadır. Şiirlerinin azlığı konusunda yapılan değerlendirme, on bir bin beyti aşan *Külliyat*ının varlığıyla hükmünü yitirmiştir. Matbu divanında 30 gazeli bulunan Paşa'nın, gazelleri hakkında; "*Gazellerinde de onbeşinci ve onaltıncı asrın tekke şiirlerine yakışan basit bir dinî ruh hâkimdir."* değerlendirmesine katılmak, Gazeliyat bölümündeki 342 gazel göz önünde bulundurulduğunda, çok isabetli olmadığı anlaşılmaktadır.

Kocatürk'ün değerlendirmeleri içerisinde en isabetlisi Paşa'nın hicivleri hakkında yaptığı yorumlardır. Musa Kâzım Paşa, devrinde hicivleriyle ün kazanmış ve aynı zamanda dili belasına da uğramış olmasına rağmen arkasında bıraktıkları; "*Yaşayacak espiriden mahrum olan küçük hicviyeleri devrinin hâdiselerine ait alelâde, çok defa da çirkin parçalardan ibarettir."* şeklindeki değerlendirmeyi haklı çıkaracak özelliktedir. Paşa'nın daha çok şiir mecmuaları arasında kalan bu hicivleri üzerine derli toplu bir çalışma yapıldığından, bu tez çalışması içerinde hicivleri tekrar ele alınmamıştır.[115]

İbrahim Necmî (Dilmen), *Tarih-i Edebiyyat Dersleri* adlı eserinde "*Kâzım Paşa tarîkate mensub ve ehl-i beyt-i peygamberîye meftûn olmak münâsebetiyle en ziyâde Fuzûlî'yi sevmiş ve onun mukallidliğini der-uhde etmiştir. Fuzûlî'nin yanık ve hazîn aşkını temsîle bî-hakkın muvaffak olamamış ise de, bu teşebbüsüyle efkârı*

---

[114] Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Yay., Ankara, 1964, s. 611.

[115] M. Kayahan Özgül, "Koniçeli Mûsâ Kâzım Paşa'nın Hicviyeleri", *Türk Kültürü,* S. 361, Yıl: XXXI, 1992, s. 299-312.

Fuzûlî'nin hâtıra-i dehâsına celb etmeğe ve bu yüzden o zamana kadar Bâkî, Nef'î, Nâbî, Nedîm perestişkârlığından başka bir şey düşünmeyen mehâfil-i edebiyyede o yanık Kerbelâ şâirinin nâmını uyandırmağa muvaffak olmuştur."[116]

Ebuzziyâ Tevfik, *Nümûne-i Edebiyyât-ı Osmâniyye* adlı antolojisini, birincisi nesir ve ikincisi nazım olmak üzere, iki cilt hazırlamayı düşünmüştür. Nesir cildini yayımladıktan sonra[117], manzum kısmı için Namık Kemal'in fikrini almak isteyen Ebuzziyâ, ona bir mektup yazar. Kemal de Midilli'den verdiği 24 Cemaziyelâhir 1296 tarihli cevabında, böyle bir antolojiye alınması gereken şairlerden sözederken XIX. yüzyılın şairlerini de sıralar. Bu şairlerin arasında Musa Kâzım Paşa da vardır: "*Gelelim bizim asra … Tabîat-ı şâirâneye mâlik olanlarımız Şinasî, Galib Bey, Hakkı Bey, Kâzım Paşa, Hersekli Ârif Hikmet Bey, Ekrem Bey, Hâmid Bey oluyor.*"[118]

---

[116] İbrahim Necmi [Dilmen], *Târîh-i Edebiyyat Dersleri,* Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1338, C. II, s. 128.
[117] Ebuzziyâ Tevfik, *Numûne-i Edebiyât-ı Osmaniye*, Mihran Matbaası, Kostantıniyye 1296, 512 s.
[118] "Kemâl Bey'in Bir Mektubu", *Mecmua-i Ebuzziya*, C. 1, Nu. 10, Gurre-i Safer, 1298, s. 299.

2.2. Musa Kâzım Paşa'nın Şiir Hakkındaki Görüşleri

Yukarıda da görüldüğü gibi Musa Kâzım Paşa'dan söz eden kaynaklarda onun edebî kişiliği hakkında hüküm verebilmeye yetecek özellikte ifadeler yer almamaktadır. Buradaki değerlendirmeler, şairin şiiriyle ilgili kendi görüşleri doğrultusunda ve divan edebiyatının genel kabulleri çerçevesinde yapılmaya çalışılacaktır.

Divan edebiyatında şairler, tabiattaki her varlığa edebî bir duyarlılıkla yaklaştıkları gibi kendi şiirlerine ya da daha genel bir ifadeyle sanat ve edebiyata aynı dikkat nazarıyla bakmayı bilmişlerdir. Bunun neticesinde de düşüncelerini doğrudan ve dolaylı olarak şiir diliyle ifade etmişlerdir.[119]

> "Divan edebiyatı geleneği çevresinde, bazı şairlerin divanlarının *dîbâce* (önsöz) lerinde kendi şiir anlayışları ile ilgili bir takım mülâhazalara yer vermeleri de poetika denemeleri olarak düşünülebilir. Hattâ birçok şairin divanları arasında yer yer rastladığımız şiire dâir manzum parçalar ve beyitler de dikkate şayandır ve oldukça mühim bir hacme ulaşmaktadır. Belki de en önemlisi şuarâ tezkirelerinde bu konuyla ilgili olarak verilen dağınık bilgiler, kanaatler, hükümlerdir. Ancak divan edebiyatının hem bütün olarak, hem de devirlere göre şiir anlayışlarını gösteren bir poetikanın oluşması için, bütün bu kaynakların gözden geçirilip bir sistem hâline getirilmesini beklemek gerekir."[120]

Nicelik ve nitelik olarak, nesirden çok bir nazım edebiyatı olan divan edebiyatında şairler, kimi zaman mensur dibâceler yazarak bir tür eleştiri yolunu denemiş olsalar da bu konuda asıl şiiri tercih etmişlerdir. Fırsat buldukça hemen hemen her şekil ve tarzda bu eleştirel tavrını ortaya koyan şairler, en çok mesnevî, kaside ve gazeli kullanmışlardır.[121] Mesnevîlerin müstakil bölümlerinde yer alan şiir değerlendirmeleri, kasidelerin fahriye kısımlarında, özellikle de gazellerin makta' / mahlas beyitlerinde işlenmiştir.[122] Şairler bu bölümlerde, şiir, şair ve kendi şiirleri hakkında değerlendirmeler yapmışlardır. Bu değerlendirmeler doğrudan doğruya

---

[119] Muhammed Nur Doğan, *Fuzuli'nin Poetikası*, Ötüken Yay., İstanbul, 2002, s. 101-102.
[120] Orhan Okay, *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, Dergâh Yay., İstanbul, 1990, s. 35.
[121] Harun Tolasa, "Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri", *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırma Dergisi 1*, İzmir, 1982, s. 16.
[122] Muhammed Nur Doğan, *age.*, s. 11.

şairin şair kimliğini ve şiirinin bir bütün olarak özelliklerini ortaya koymasa da şiirden istenilen ne olduğunu, şiirin nerede durması gerektiğini ve devrinin şiir anlayışını yansıtması açısından önemlidir.

Musa Kâzım Paşa da gelenek içinde, geleneğe uyarak, kasidelerinin fahriye kısımlarında ve gazellerinin makta / mahlas beyitlerinde ve hatta kasidelerinin hemen girişinde kendisinden söz ederek şiiri ve şairliği hakkında düşünce ve değerlendirmelerde bulunmuştur. Divan şiirinin üslûp ve estetiğinden ayrılmayan şair, böylece kendi çağının şiir, şair, sanat, edebiyat konularındaki düşüncelerini, görüşlerini, eğilimlerini, bilgi ve kültürlerini zevk ve değer yargılarını bir dereceye kadar ortaya koymuştur.

Divan şiirinin tamamına yakın bir bölümünde, esas olarak güzelliği ve güzellik kavramının kaynağı kabul edilen "hüsn-i mutlak" (mutlak güzellik) dile getirilmiştir. Güzele duyulan ilgi ve bunun artması sonucu gelişen görme, elde etme ve kavuşma arzusunun insan ruhunda oluşturduğu "aşk", dolaylı olarak bu şiirin temel konusunu oluşturur.[123] Divan şiirine mensup şairlerin şiir yazarken takındıkları birinci derecedeki rol âşıklıktır. Bu dünyaya gönderilen insanın asıl hedefi, tekrar döndürüleceğine inandığı "mutlak güzellik" e yeniden kavuşmaktır ve bu kavuşma hâli ancak aşk ile mümkün olabilir. Bu anlayışa göre "mecazî" (*beşerî*) aşk, insanı "hakikî" (*ilahî*) aşka ulaştıracak bir hazırlık veya okul konumunda bulunduğundan ayrıca önemlidir. Şiiri yazan şairin mesleği, sosyal konumu, gücü ne olursa olsun, bu rol herhangi bir değişikliğe uğramadan yerine getirilir.[124]

Musa Kâzım Paşa da, *Gazeliyyât* bölümünün daha ilk şiirinde *ehl-i beyt, ehl-i aba, al-i aba* veya *pençe-i âl-i aba* aşkını / sevgisini (mahabbet / meveddet) gönlünde sakladığını ve bu sevginin her şeyin üstünde olduğunu öne çıkararak şiirine başlamış; bu aşkı da Tanrı aşkı ile birleştirmiştir. Ona göre aşk ehli melamet erbabıdır (erbâb-ı melâmet) ve bu yolda herşeyini feda etmelidir. Kendisi de gönlündeki bu aşk sesinin iniltilerinden şaşkın hâle gelmiştir. Burada aşkla kastedilen ise *ilahî aşk*tır. Sevgili uğrunda can ve mal feda etme imajının ardında gerek

---

[123] Ahmet Atilla Şentürk, "Klasik Şiir Estetiği", *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2006, C. 1, s. 349.
[124] Ahmet Atilla Şentürk, agm., s. 351.

Kur'an'da gerekse hadislerde birçok kez tekrar edilen "Allah ve Resulü uğrunda can ve mal feda etme", "dünyaya sevgi ile bağlanmama" gibi bazı temel kavramların yattığı söylenebilir.

Musa Kâzım Paşa'nın bir çok şiirinde kelam ve sözle neyi kast ettiği, amacının ne olduğu hakkında fikir edinilebilmektedir. Genel olarak her sözünün Tanrı'nın birliğini ifade ve her eserinin / şiirinin Tanrı'yı vasf, medh ve sena etmek olduğunu söyleyen şair, sözle neyi amaçladığı konusunda bilgiler vermektedir. Ona göre sözleri aşk ehline parlak bir inci ve parlaklığından dolayı yol göstericidir. Fikir ve düşüncelerinin bilgi kaynağı olduğunu söyleyen şair; kelamın "ârifane" ve sözün de "hikmet"i dile getirmesi gerektiğini ve bu sözlerin, aşk ehline yol gösterici olduğunu söylemektedir. Musa Kâzım Paşa, şiirin olağanüstü bir söz olduğunu düşünerek onu "keramet" ve "sihir" olarak nitelendirmiştir. Bir çok şairde olduğu gibi Musa Kâzım Paşa'nın da bu düşüncesinin altında İslâm'ın şiire ve şaire bakışında dayanak olarak kullanılan "şiirde mutlak bir hikmet vardır", "beyanda mutlak bir sihir vardır"[125] hadislerinin yattığı söylenebilir.

Vāḳıf-ı sırr-ı ṣalāt-ı dā᾿imūnem Kāẓımā
Her kelāmum naʿt-ı Bārī her sözüm tevḥīddür (G. LXXXIV/7)

Bāriş-i neysān mı ne Kāẓım-ı zāruñ yine
Sözleri ʿaşḳ ehline gevher-i raḫşān olur (G. CXXVI/7)

Her kelāmuñ ʿārifāne her sözüñ ḥikmet-nis̱ār
Fikr ü endīşeñ meger Kāẓım maʿārif kānıdur (G. CXXVIII/7)

Şāʿir-i siḥr-āverem kim istesem
Ḳuvve-i ṭabʿum ḳılur sengi ḥarīr (K. XL/ 36)

Şair aşağıdaki beyitlerde sözün, kendisi olmasa şöhreti az ve mealsiz, beyhude ve boş olan bir muammadan farkının olmayacağını, kendisinin de insanları acze düşüren söz söyleme kabiliyetine sahip ve mana ülkesinin padişahı olduğunu söyler:

Kerem sen olmasañ ʿālemde muṭlaḳ lafẓ-ı bī-maʿnā
Süḫan ben olmasam kem-nām u mühmel bir muʿammādır (K. XXVI/47)

Gerçi ben bir şāʿir-i siḥr-āverem
Ḳuvve-i ṭabʿum ider sengi ḥarīr

---

[125] *Sahih-i Buharî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercümesi ve Şerhi,* Hzl. Kâmil Miras, Ankara, 1971.

Maġz-ı Ḳurʾāndur kelām-ı muʿcizüm
Olmışam iḳlīm-i maʿnīde emīr (K. XXIX/42,43)

Musa Kâzım Paşa şairliğini bu ve buna benzer ifadelerle dile getirdikten sonra kelamının ve şiirlerinin de feyz bahçesinin taze eserleri olarak nitelendirmektedir. Düzgün ve akıcı olan şiirini bir denize benzeten şair, bu denizin sahilinde bulunan taşları yani beyitlerini de kıymetli taşlara benzetmektedir. Güzel söz söyleme özelliğinin kendine mahsus olduğunu söyleyen şair, bu özelliklerin ancak cennet bahçesinde bulunan hurilerde olabileceğini söyler:

Her e̱serüm tāze çemenzār-ı feyż
Kilk-i terüm cedvel-i māʾ-i maʿīn (K.VII/57)

Şiʿr-i selīsümdür o deryā k'olur
Sāḥilinüñ ṭaşları laʿl-i s̱emīn (K.VII/58)

Ḥüsn-i edā ṭabʿuma maḫṣūṣdur
Ravża-i cennetde olur ḥūr-ı ʿīn (K.VII/59)

Çekse eger şāhid-i endīşemüñ
Ṣūretini ḫāme-i fikr-i rezīn (K.VII/60)

Musa Kâzım Paşa, *Külliyat* içerisindeki birçok beyitte şiir ve şair hakkındaki görüşlerini belirtmiş, şairliğinden söz etmiş ve şairliği ile övünmüştür.

Musa Kâzım Paşa, şiiri her şeyden önce hakikati söyleme (*aşk-ı hakikî*) ve aşkını anlatmak için bir araç olarak görmektedir. Şairin gerçek amacı hakikati aramak ve onu dillendirmek olmalıdır. Onun şiirlerinde işlediği aşk "ilahî" yani şairin deyimiyle *hakikî* aşktır. Mecazî aşkı hakikî aşka geçişte bir basamak olarak görür. Anlatmak istediği aşk "mecâzî" gibi görünse de aslında hakikî aşktır:

Nāy veş ben dem-be-dem sırr-ı ḥaḳīḳat söylerem
Zāhid-i nā-sāzı gör ʿizz ü mecāz eyler baña (G. V/4)

Geç hevā-yı mū-miyāndan ʿazm-i bezm-i vuṣlat it
Kāẓım ehl-i ʿiṣmete cisr-i ḥaḳīḳatdür mecāz (G. CLXVII/7)

Maḥrem-i ehl-i ḥaḳīḳat olmaz erbāb-ı mecāz
Eylemez çeşm-āşinālıḳ mihr-i tāb-efşāna şemʿ (G. CXCVIII/2)

Ṭarīḳ-i ʿaşḳa giren ʿāḳıbet viṣāle irür
Ḥaḳīḳat ehl-i mecāza naṣīb olur giderek (G. CCXI/2)

Çevir miḥrābdan rūy-ı niyāzı ṭāḳ-ı ebrūya
Temāşā ḳıl ḥaḳīḳat Kaʿbesin terk-i mecāz eyle (G. CCCVIII/4)

Beşerî (*mecazî*) aşktan, ilahî (*hakikî*) aşka kademe kademe geçişin sembolü durumunda bir hikâye olan *Yusûf ve Züleyha*'yı beyanının güzelliğiyle yazsa Yusuf'un görmeden Zeliha'ya aşık olacağını söylemiştir. Ayrıca şair sevgilinin la'l gibi olan kırmızı dudağını anlatsa, Kur'an sayfasına Hz. Osman'ın kanı düşmüş zannedilir ifadesiyle de onun şehid olmasını bu şekilde anlatmaktadır:

Ḥikāye itse idüm Yūsufa Zelīḫāyı
Olurdı ḥüsn-i beyānumla ʿāşıḳ u ḥayrān (K. XXII/56)

Girībān-çāk olurdı el çeküp dāmān-ı Yūsufdan
Görinseydi ḫayāl-i ṣūret-i naẓmum Zelīḫāya (K. XXXIX/39)

Ṣanurlar ṣafḥa-i Ḳurʾāna düşmiş ḫūn-ı ʿOs̱māndur
Görenler nüsḫa-i naẓmumda vaṣf-ı laʿl-i ḫūbānı (K. XVII/10)

Arapça kökenli olan "şiir" ve "şair" kelimelerinin etimolojik kökleri hakkında öne sürülen görüşler, bazı varsayımlardan öteye gidebilmiş değildir. Kelimenin Kur'an'da "sezmek, farkına varmak" anlamlarında kullanılan "şiir" kökü ve bazen de "alime" (bildi) kelimesiyle eş anlamlı olarak geçen "şa'ara" fiiliyle bağlantılı olabileceği düşünülmüştür. Goldziher, "şair" kelimesine "Tabiatüstü sihrî bir bilgiye sahip olan, sezişle bilen" karşılığını verir. Daha sonra Arapça, Farsça ve Türkçede bugüne gelinceye kadar devam eden süreçte, sanatlı bir yapı oluşturacak şekilde ilhama (vehbî) dayalı içeriğe sahip vezinli ve kafiyeli sözlere "şiir", onu ortaya koyan kimseye de "şair" adı verilmiştir. Bunun yanında kelimenin kökeninde bulunan bu sihir ve kehanet ilişkisi, Türk edebiyatıyla birlikte İslam sonrası şiirlerde sık sık kullanılmış ve birçok şair övünme amacıyla kendisini fizik ötesi (ledünnî) veya ilahî kaynaklardan ilham alan bir görünüme büründürme çabası içerisinde bulunmuş veya bu iddiayı kendisi hakkında canlı tutma eğilimi göstermiştir.[126] Musa Kâzım Paşa da, her sanatkâr gibi şairleri de dünyaya farklı bir gözle bakan ve birçok şeyi sıradan insanlardan farklı algılayıp yorumlayan kimseler olarak görür. Şair eserine konu edindiği nesneyi başkalarının göremeyeceği bir gözle yakalar ve yorumlar. Kimi zaman eserinde bir dünya yaratıp okuyucusunu o dünyaya sürükleyip gezdirir. Oradaki nesneler artık gerçek âlemdekinden farklı bir boyuta girmiştir ve şair bunlara yeni şekiller kazandırarak hayal üretme eylemine devam eder. Ona göre,

[126] Ahmet Atilla Şentürk, agm., s. 350.

şaire diğer insanlardan farklı olarak verilen yaratılış güzelliği değerli bir aynadır. Bu aynadan da dünyanın gizlerini ya da hikmetlerini seyreder.

ʿĀrıżuñdur eyleyen gūyā ṭutılmış göñlümi
Ṭūṭī-i lāle nedīm-i nüktever āyīnedür

Seyr ider andan ḫafāyā-yı umūr-ı ʿālemi
Şāʿire ḥüsn-i ṭabīʿat bir güher āyīnedür (G. CVIII/7-8)

Divan şairleri, "bikr-i manâ ve diğer bir deyişle söylenmemiş bir anlam, bir nükteli söz bulmayı, daha doğrusu var etmeyi amaç edinirlerdi. Bu amaca erişmek için kıvrak bir zekâ sahibi olmak, dili incelikleriyle bilmek ve nihayet mutlaka pek çok şiiri ezberde bulundurmak lâzımdır."[127] Şairin bununla birlikte tekrara düşmemesi de gerekiyordu. Kuralları belirlenmiş, kendine özgü mazmunlar ve hayal dünyası olan bir şiir geleneğinde bunu gerçekleştirebilmek çok kolay olmasa da her divan şairi, kendini bir şekilde yenileme gereği duymuştur. Buna bağlı olarak "divan şairinin kendisinin de, zaman zaman, özellikle XVII. yüzyıldan itibaren şiirde yenilik arayışı içinde olduğu görülmektedir. Üzerinde sistematik bir biçimde düşünülmemiş olsa bile, şiirde yeni bir söz söylemenin, daha önce kullanılmamış anlatım yolu bulmanın üslûbun gereği olduğu, divan şiirinin kendi döneminde de fark edilmiştir. Nitekim, eski şairlerimizin, divanlarında zaman zaman "bikr-i mana", "bikr-i fikr", "bikr-i mazmun" sahibi olduklarını söylemeleri bu yenilik arayışının bir göstergesi olmalıdır."[128] Her divan şairi, yeni bir mana ve mazmun peşinde koşmuş, bunu başardıklarını düşündüklerinde de bunu bir yenilik olarak görüp övünmüşlerdir. Şairlerin kendilerini övdükleri fahriyelerde bu yeniliklerini "*Bikr-i fikr, bikr-i ma'nâ, dil-i pâk, endişe, hayal, himmet-i fikr, ince hayal, kilk-i ter, lafz-ı pâk, mana-yı güzîde, nazmı pâk, nazm-ı ter, nükte-bâr kalem, nükte-i nazm, nükte-i pürma'âni-i kelam, rengîn fikr, rengîn söz, rengîn ü muhayyel lafz, sühan-ı pâk, şi'r-i pâk, şi'r-i ter, tâze eş'âr, tâze sahife-i şiir, tuhfe-i mazmun ve zebân-ı taze*" gibi kavramlarla[129] anlatmışlardır.

---

[127] Mehmet Çavuşoğlu, "Divan Şiiri" *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, S. (415-416-417-Temmuz-Ağustos-Eylül), Ankara, 1986, s. 3.
[128] Mine Mengi, "Divan Şiiri ve Bikr-i Mana", *Divan Şiiri Yazıları*, Ankara, Akçağ Yay., Ankara, 2000, s. 22.
[129] Tuba Işınsu İsen, *Divan Şiirinde Fahriye*, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Haziran 2002, s. 66.

Musa Kâzım Paşa'nın şiirde en çok üzerinde durduğu konu "mana"dır. Onun şair yaratılışı sürekli yeni manalar icat eder. Bu şair yaratılışı sayesinde de yeni (*taze, nazm-ı nev-eda, taze-zemîn*) sözler söyleyebilmektedir. Aşağıdaki beyitlerde "*bikr-i sühan*" yani el değmemişlik sıfatıyla övünerek şiire yenilik getirdiğini iddia eder.

Gerçi ḥaddüm degül ammā heves-i naʿtüñ ile
Oldı bikr-i süḫanum reşk-i benāt-ı Ferḫār (K. X/60)

N'ola bülbül gibi bir tāze ġazel ṭarḥ itsem
Eyledi şevḳ ü ṣafā-ṭabʿumı reşk-i gülzār (K. X/61)

Ḫırmen-i eflāke āteş urdı sūzān eyledi
Berḳ-i maḥşerdür meger Kāẓım bu naẓm-ı nev-edā (K. XV/27)

N'ola bir şevḳ ile cürʾetlenüp itsem taḥrīr
Lāle-i dāġ-ı derūnum gibi bir tāze ġazel (K. XX/51)

N'ola bu şevḳ ile bir nev-ġazel de eyleyüp taḥrīr
Dügāh itsem maḳām-ı rāḥatü'l-ervāḥ-ı eşʿārı (K. XXI/51)

Kāẓım açdum yine yārān-ı süḫan-fermāya
Tişe-i fikr ile bir tāze-zemīn-i yāḳūt (G. XLIII/7)

Kāẓım açdum bir zemīn-i dil-güşā aḥbāba kim
Güllerinden şuʿle ḫārından gül-i raʿnā biter (G. XCI/9)

Musa Kâzım Paşa, şiirlerine nazire yazmanın zorluğundan da söz eder. Belâgatli söz söyleyenlerin ya da dostlarının şiirlerini tanzir etmek isteyeceğini, fakat âciz kaldıkları taktirde de üzüleceklerini söyleyerek şiirlerini neşr etmemesi gerektiğini belirtir.

Belki tanẓīr itmeden ʿāciz ḳalup dil-teng olur
Neşr-i ās̱ār eyleme Kāẓım eḥibbā görmesün (G. CCLXVI/9)

İşte söz yazsun naẓīre kim dilerse eṣ-ṣalā
Yūsuf āsā bī-mümās̱il māh-ı devrāndur sözüm (G. CCLXIII/6)

Üslûp, bir şairin şiir gücünün ortaya konulması açısından önemlidir. Gelenek içerisinden gelen şairin, kendisinden önce yaşamış olan üstat şairlerin oluşturduğu üslûp ve ifadelere de uyması gerekmektedir. Bunun sonucu olarakda şairler, kendi şiirlerinin övgüsünü yaparken üslûpla ilgili farklı kavramlara yer vermişlerdir. "Fahriye bölümlerinde üslûp anlamını karşılayan çok çeşitli sıfatlar yer almaktadır. *Eş'âr-ı mevzûn, hoş edâ, hüsn-i edâ, hüsn-i tâbir, kemâl-i nazm, ma'nâ-yı rengîn, müşg-bâr söz, nazik hayal, nazm-ı bedii, nazm-ı fesahat, nazm-ı latif, nazm-ı rengîn,*

nazm-ı selâset, nazm-ı şîrîn, nefahat-i sühen, pâkize edâ, pâkize-gevher, pür-sûz u nâzik söz, reng-i edâ, rengîn edâ, sühan-ı şîrîn, şevketâne tarz-ı eş'âr, şi'r-i garra, şîrîn söz, şîrîn nazm, tarz-ı cedîd, tarz-ı hâs, tarz-ı nev-âyin, tarz-ı şûh ve tarz-ı tâze kelimeleri, fahriyelerde yer alan ve edânın ve üslûbun güzelliğini ortaya koyan ifadelerdir."[130]

Musa Kâzım Paşa'nın da şiirleri için kullandığı belli başlı sıfatlar şunlardır: *gül-i ṣad-berg ü zībā, efser-ṭırāz-ı mefḫaret-i ḫusrevān, zīb-i dehān, tāze çemenzār-ı feyż, selīs, laʿl-i s̱emīn, kān-ı ümīd, lüʾlüʾ-i nażīd, bikr-i süḫan, naẓm-ı dil-keş, nāṭıḳa-pervāz, bez̠l-i güher, leʾāl-i naẓm, āb-ı neysānvār, naẓm-ı nev-edā, nüsḫa-i naẓm, ṭarz-ı ḫāṣ, cevher-i z̠ī-ḳadr-i esrār-ı İlāhī, bihiştüñ kevs̱eri, āyīne-i fażl-ı ferīd, gülistān, siḥr, maġz-ı Ḳurʾān, güher, nüsḫa-i faṣlü'l-ḫiṭāb, nıḳāṭ-ı lafẓ-ı rengīn, naẓm-ı pāk, sırr-ı ḥaḳīḳat, Ḳurʾān-ı Türkī, naẓm-ı bihterīn, zīver-i naẓm-ı naẓīm, naẓm-ı pāk-i āb-dār, cūybār-ı ʿaşḳ, āb-ı ḥayāt, tāze-zemīn-i yāḳūt, āh-ı cān-güdāz̠, verd-i nāz, vādī-i nā-refte, naʿt-ı Bārī, tevḥīd, maʿnī-i rengīn, gevher-i raḫşān, ʿārifāne, ḥikmet-nis̱ār, dürr-nis̱ār, lafẓ-ı maʿnī-dār, rengīn maʿnā, ḫoş-dem, rāh-ı ġarrā, cevher-i cān, nūr-ı īmān, şāh-ı merdān, s̱uʿbān, nüsḫa-i ümmü'l-kitāb-ı sırr-ı sübḥān, māh-ı devrān, vaḥy-i celīl-i Rabb-i raḥmān, mehd-i imkān, müntehā-yı deşt-i īḳān, ʿilm ü ʿirfān, tīġ-i zebān-ı āb-dār, naẓm-ı muʿciz-es̱er…*vb.

Bunlardan *"[naẓm-ı pāk-i] āb-dār*" örnek verilecek olursa, "*sulu, ıslak, kaliteli su, parlak, latif, taze, güzel, hoş, akıcı (mısra, şiir)…*"[131] gibi pek çok anlamı olan bu terkip Musa Kâzım Paşa'nın aşağıdaki iki beytinde gerçek anlamı çağrıştıracak şekilde şiirinin sıfatı olmuştur. Bu terkiple nitelendirilen şiir yeni, taze, parlak, güzel çarpıcı olma gibi özellikler taşır. Böyle bir şiirde de orijinal olma iddiası vardır:[132]

ʿAşḳ ḥavż-ı kevs̱er itdi berke-i efkārumı
Naẓm-ı pāk-i āb-dārumdan gelir būy-ı şarāb (G. CXXXIV/3)

ʿĀşıḳam āh u fiġān-ı şuʿle-bārumdan ṣaḳın
Şāʿirem tīġ-i zebān-ı āb-dārumdan ṣaḳın (G. CCLXXXIV/1)

---

130 Tuba Işınsu İsen, *agt*., s. 70.
131 Namık Açıkgöz, "Klasik Türk Şiiri Tenkid Terminolojisi ve 'Âb-dâr' Örneği", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi 2*, TİSAV, İstanbul, 2000, s. 151. Sözlük anlamları, *taze, rutubetli, lâtif, cilâlı, parlak, keskin, sulu, sağlam vücutlu, nükteli, zarif, güzel, hoş, su veren hizmetçi* olan *âbdâr* kelimesi de 17. yüzyıl tezkirelerinde şiirin, şairin ve yazının sıfatı olarak kullanılmıştır. bk. Filiz Kılıç, *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*, Akçağ Yay., Ankara, 1998, s. 258.
132 Namık Açıkgöz, agm., s. 159-160.

Musa Kâzım Paşa, şair tabiatını (sanatçı yaratılışını) *"ṭabᶜ-ı pāk, ṭabᶜ-ı şūḫ, rind-i cihān, şāᶜir-i yegāne-zebān, Kerrār-ı ṭabᶜ, ḥüsn-i edā, şevḳ ü ṣafā-ṭabᶜ, kerāmet-i ṭabᶜ, lücce-i bī-ḳaᶜr-ı maᶜānī, şeh-bāz-ı ṭabᶜ, ṭabᶜ-ı selīm, ṭabᶜ-ı nālān, ṭabᶜ-ı şeydā, ṭabᶜ-ı Ḥassān, ṭabᶜ-ı ḫurşīd-efser, vaṣṣāf-ı Bārī, çeşme-i ḫurşīd, ṭabᶜ-ı Rüstem Dāstān, mirʾāt-ı Sikender, Fāris-i ṭabᶜ, ṭabᶜ-ı belīġ"*…vb. gibi sıfatlarla niteler. Aşağıdaki beyitlerin ilkinde sanatçı yaratılışını *Düldül* sözüyle vasıflandıran şair, birbiriyle anlam ilişkisi olacak şekilde manayı *Hayder*'e benzetir. İkinci beyitte de yaratılışını "Hayder" kelimesiyle vasıflandırır ve fikrini de "Zülfikâr"a benzetir:

Ḥayder-i maᶜnā benem kim düldül-i ṭabᶜum başar
Pāyını evvel ḳademde ḳudsiyānuñ fevḳine (G. CCCI/10)

Meger şemşīr-i fikrüm ẕü'l-feḳār-ās̱ārdur Kāẓım
Ḳaçar merdān-ı maᶜnā Ḥayder-i ṭabᶜum maṣāfından (G. CCXC/7)

Divan şairlerine göre, şair olmanın ilk şartı, insanın yaratılıştan şiire yatkın olmasıdır; yani onlar şairliği Tanrı'nın her insana lutf etmediği bir hediye olarak kabul ederler. Bu görüşlerini, şairliklerine "*ṭabᶜ-ı pāk, ṭabᶜ-ı selīm, şeh-bāz-ı ṭabᶜ;* şiirlerine de *"naẓm-ı pāk, pāk-i āb-dār, naẓm-ı muᶜciz-es̱er"* gibi ifadeler aracılığıyla yansıtmışlardır. Onlara göre gerçek şair, İsa nefesli *(muᶜciz-beyān, enfās-ı ᶜĪsī, cân-fezâ)* ve mucize gibi sözler söyleyen bir bülbül / papağandır. Ayrıca şair, şiir ülkesinin sahibi ve mana denizinden söz ve anlam incileri çıkaran bir dalgıçtır. Musa Kâzım Paşa da gelenekten ayrılmamış, şair ve şiirle ilgili klâsik düşünceye bağlı kalmıştır. [133] Şair kendini dengi olmayan övgü şairi olarak görür ve bunu Tanrı'nın cömert kalemince Hz. Muhammed'in övgüsünü yapması için ezelden taktir edildiğini belirtir. Yaratılışının şiir söylemeye doğuştan yatkın olduğunu, bunu da Tanrı'nın bir hediyesi / lutfu olarak kabul eder:

Midḥatin īfāya yoḳdur ḫāṭır-ı şāᶜirde tāb
Kendi ancaḳ kendini meddāḥ-ı bī-aḳrān bulur (K. II/42)

Minnet Allāha ki kilk-i kerem-i Rabb-i ḳadīr
Ḳıldı meddāḥ-ı Muḥammed diyü nāmum taḥrīr (K. XVIII/1)

Aşağıdaki beyitte geçen Musa Kâzım Paşa'nın sinesinde aşkın parlaması ile âşık olmasını ve Tûr dağı ile münâsebeti tasavvufî olarak düşünebilir. Şairin, şair

[133] Divan şiirinin klasik özellik kazandığı dönem şairlerinin, şiir ve şairle ilgili görüşleri ve tespitler için bk. Yavuz Bayram, "16. Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerinin Şaire ve İlhama Dair Görüşleri" *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 18, Niğde, 2005-Güz, s. 31-68.

olabilmesi için, sinesinde aşkın parlaması ve doğması gerekmektedir. Tasavvufta Tûr dağı insanın maddî yapısıdır. Allah, Tûr dağına tecellî ettiğinde dağ paramparça olmuştur. Nitekim insanın maddî yapısının yok olması da Allah'ın tecellisi ile mümkündür. Şair ise maddiyâtını yok etmek için, gönüllü olarak yola çıkan derviş gibi kabul edilebilir. Kendini ilâhî aşk ateşine bırakmak için sinesinde o ateşin parlaması ya da yanması gerekmektedir. Musa Kâzım Paşa bu şekilde vahdet yolunda bir yolcudur. Sonuç olarak, onun nakledeceği söz de aslında ilâhî aşk ve onun karşısındaki âşıktan başka bir şey değildir.

Şāʿir ol şāʿir ki işrāḳ eylesün sīneñde ʿaşḳ
Ṭūr-ı Mūsīnüñ tecellā naẖl-i ẖaḍrāsındadur (G. CXLV/4)

Divan şiirinde kasidenin övgülü sözlerden, gazelin âşıkane ifadelerden oluşması gibi her nazım şeklinin belirli konuları vardır. Gazel yazan her şairin hedefi, aşkı ve âşıklık hâlini en mükemmel şekilde ve elden geldiğince kendinden önce hiç söylenmemiş bir ifade ile dile getirebilmektir.[134] Musa Kâzım Paşa da, kaside söyleyerek meramını belâgatla ifade edip, sözünü güzel tabirler ile tezyin ettiğini, gazel söylemekle de inciler saçtığını bildirir. Hüner erbabının sözlerini uzatmadan, kısa söylediği üzerinde durur:

Geh neşr-i ḳaṣāʾidle olur nāṭıḳa-pervāz
Geh böyle ġazel ṭarḥla beẕl-i güher eyler (K. XII/45)

Īfā-yı duʿā eyleyeyüm ṣıdḳ ile artıḳ
Erbāb-ı hüner sözlerini muẖtaṣar eyler (K. XII/54)

Ayrıca şair, gazel söylemeyi hüner kumaşının sergilendiği mevsim ve zaman olarak görmektedir.

Ḫāmem n'ola başlarsa ġazel-gūlıġa artıḳ
Kālā-yı hüner ʿarż idecek mevsim ü demdür (K. XXXVIII/37)

Şiirlerinde manaya önem veren şair, kendisini belâgat sahibi olarak niteler. Muciz olan eserlerindeki özellikten dolayı okuyan kişi ne kadar gamlı olsa da gamdan kurtulur ve mutlu olur. Yaratılışındaki kerametten dolayı nisan yağmuru gibi sözleri dostlara süzülmüş, safi bir bal; düşmanlara da sıcak, hararetli bir zehir olur:

---

[134] Ahmet Atilla Şentürk, "Klasik Şiir Estetiği", *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2006, C. 1, s. 384.

ʿAle'l-ḫuṣūṣ benem şimdi ol süḫanver kim
Leʾāl-i naẓmuma eyler ḥased dür-i mens̱ūr (K. XIII/51)

O ḫāṣiyet mi var ās̱ār-ı muʿcizümde faḳaṭ
Ne deñlü ġamlu olsa oḳuyan olur mesrūr (K. XIII/53)

Olur kerāmet-i ṭabʿumla āb-ı neysānvār
Muḥibbe şehd-i muravvaḳ ʿadūya zehr-i ḥarūr (K. XIII/54)

Kendisini *meddāḥ-ı bī-aḳrān, meddāḥ-ı Muḥammed, şāʿir-i yegāne-zebān, şāʿir-i māhir, üstād-ı naẓm, şāʿir-i nādire-gūy, şāʿir-i muʿciz-dem, şāʿir-i siḥr-āver, şāʿir-i muʿciz-maḳāl, şāʿir-i vaḥy-āzmā* olarak gören şair, el değmemiş mazmunlarla *(bikr-i fikr)* manaların dokunulmayan taraflarının tasvircisi, ortaya çıkarıcısı; şuh yaratılışıyla da beyan gelinini süsleyen bir nakış işleyici ve süsleyici olarak görmektedir:

Ol şāʿir-i yegāne-zebānem ki sözlerüm
Efser-ṭırāz-ı mefḫaret-i ḫusrevān olur (K. V/21)

Bi-ḥamdi'llāh benem ol şāʾir-i māhir ki endīşem
Kelīmu'llāhdur Ṭūr-ı maʿānī vü beyān üzre (K. XI/63)

Ben ol üstād-ı naẓmam ḫāme-i Bih-zād-efkārum
Çeker levḥ-i cebīn-i ḳaṭreye taṣvīr-i ʿummānı (K. XVII/48)

Bikr-i fikrümle nigārende ḥarīm-i maʿnā
Ṭabʿ-ı şūḫumla ṭırāzende ʿarūs-ı taʿbīr (K. XVIII/18)

Şair şiirlerinin Kur'an gibi icaz derecesinde olduğunu, bu belâgat sırrının da Hassan gibi olan yaratılışından kaynaklandığını ve bu bahçede çok kabiliyetli şairlerin bulunmakla birlikte kendisi gibi mucize sözler söyleyenlerin çok az olduğunu söylemektedir. Şairliğini bu derece üstün görmekle birlikte, dönemi ile ilgili yakınmalarda da bulunmuş, kıymetinin bilinmediğini, yürünmemiş vadilerde (*vâdî-i nâ-refte*) yürüyüp bulunmaz bir şair olsa da kıymetini bilen kimsenin olmadığını ve zamane insanlarının nasihat dinlemediklerinden yakınmıştır:

Rütbe-i iʿcāza çıḳmış sözleri Ḳurʾān gibi
Kāẓımuñ sırr-ı belāġat ṭabʿ-ı Ḥassānındadur (G. LXXVIII/7)

Ben gibi bülbül-i muʿciz-demi azdur Kāẓım
Yoḳsa bu bāġda çoḳ şāʿir-i māhir bulınur (G. CXLI/7)

Gezer her vādī-i nā-reftede reftār ider ḫāmem
Bulınmaz şāʿirem ben ḳadrümi illā bilür yoḳdur (G. LXXXIII/6)

Naṣîḥat girmez ebnā-yı zamānuñ gūşına Kāẓım
Kelām-ı dürr-nis̱āruñ olsa maġz-ı pend-i İsmāʿil (G. CCXXXI/5)

Ayaḳlar altına düşdi ḳumāş-ı istiʿdād
Olınmaz oldı ḫazef-pāre ile farḳ-ı güher (K. XXXVII/24)

Divan şiiri geleneği, şairlerin ilâhî bir kabiliyet ve ilhamla şiir söylemelerini "vehbî"; taklit, tedkik ve gayretle şiir söyleyenlerini de "kesbî" diye adlandırarak ilk grupta olanlarını daha bir önemsemiş; fakat, kimin "şâir-i vehbî" olduğunun belirlenmesi her zaman mümkün olamadığı için, şaire, kesbettiklerini sorgulayarak kıymet biçmek asla rağbetten düşmemiştir.[135] Şiir yazma kabiliyetinin vehbiliği ve kesbiliği üzerinde de duran şair, kendisinde var olan feyzin çalışma ile meydana gelmediğini, bunun kesinlikle Tanrı'nın eksilmeyen ihsanının bir parçası olduğunu söyler. Paşanın şu beyitleri, XIX. yüzyılın ikinci yarısında bile "vehbî" şairliğin "kesbî" olanına tercih edildiğini göstermek açısından önemlidir.

Sende ey Kāẓım degüldür saʿy ile ḥāṣıl bu feyż
Muṭlaḳ iḥsān-ı cenāb-ı lā-yezāl olmış saña (G. XIX/6)

Süḫan kim baña ilhām-ı ḫudāvend-i ḳadīr oldı
Zebānum vaṣf-ı şāh-ı ʿālem-ārāya esīr oldı (K. XXXIV/1)

Divan edebiyatında şairlerin kendi şairlik güçlerini ispatlamak için başvurdukları yollardan biri de, şiirlerinde şöhretli bir takım şairlerin isimlerini anarak bir kıyasa gitmeleridir. Şiir vadisinin üstatları kabul edilen bu şairlerin Türk, Arap ya da İran şairlerinden seçildiği görülmektedir. Bundaki amacın ise ismi anılan üstat şairlerin değerinde, hatta onları geçtikleri düşünce ve iddiası olduğu açıktır.[136] Asıl amacı kendilerini övmek olan şairler, şiir söylemedeki üstünlüklerini ifade ederken, kendilerini yine kendi bağlı oldukları gelenek içerisinde değerlendirmişler, Arap ya da İran veya kendisinden önceki şairlerle karşılaştırarak şiirdeki güçlerini ortaya koymuşlardır. "Divan şiir terminolojisinde, bikr-i mana dolayısıyla anlatmaya çalıştığımız bu yeni, farklı söyleyişi gerektiren yaratıcılığın adına, ibda' denmiştir. İbda' ise, öteden beri, ortak konu, tema ve motiflerin pek değişmeyen kelime kadrosuyla farklı anlatımı olarak anlaşılmıştır. Bu farklı anlatımın temelindeki yaratıcılık isteği de çoğu zaman, divan şairinin kendisini eski ya da çağdaş şairlerle

[135] Özgül, *Modern Türk Şiirine Doğru*, s. 114.
[136] Harun Tolasa, "Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri", *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırma Dergisi 1,* İzmir, 1982, s. 45.

(İran ya da Osmanlı) kıyaslayarak kendisinin onlardan üstün olduğunu iddia etmesi, hatta daha doğru bir deyişle, kendi şairlik gücüyle övünme vesilesi olarak varlık göstermiştir."[137]

Musa Kâzım Paşa da şiirlerinde Türk şairlerden üstât kabul edilen Fuzulî, Nef'î, Nedîm, Ali Şir Nevâyî ve İbni Kemal (Kemal Paşa-zâde)'in adlarını zikreder.

Musa Kâzım Paşa, üstad kabul ettiği Türk şairlerinden Fuzulî, Nef'î, ve Nedîm'den söz ederek, mana seccadesinde oturan mürşidin kendisi olduğunu, söylediği mısra'nın da Nef'î yaratılışından ortaya çıktığını söyler. Fuzuli'yi şairler sınıfının sultanı olarak gören şair, artık zamanının Fuzulî'sinin de kendisi olduğunu, bundan dolayı Tanrı'nın onu şairler sınıfının sultanı yaptığını belirtir. Fuzulî, Nef'î veya Nedîm tarzında şiirler söyleyebildiği için söz ülkesinin aydınlık yolunun kendisi olduğunu tekrarlar:

Şimdi seccāde-i maʿnīde benem mürşid-i kül
Ḳıldı bu mıṣraʿı Nefʿī ṭarafumdan taḥrīr (K. XVIII/16)

Ol Fużūlī-i zamānem ki cenāb-ı Allāh
Beni ḳıldı şuʿarā ṣınfına sulṭān u emīr (K. XVIII/17)

Geh Fużūlī gāh Nefʿī geh Nedīm-i ḫoş-demem
Kāẓım iḳlīm-i süḫanda rāh-ı ġarrālar benem (G. CCLXII/7)

Hem-dem olmaz Kāẓım ʿÖrfīler Fużūlīler baña
ʿAndelīb-i ḫāmeye uymaz zebānı şānenüñ (G. CCXXX/9)

Türk şairlerden Ali Şir Nevâyî ve İbni Kemal'in adlarını da anan şair; Ali Şir'in onun şairlikteki başarısını duysa mezarında titremeye başlayacağını söyler. İbni Kemal de onun olgunluğunun ve üstünlüğünün derecesini görse Saib'in ruhu gibi hatasını söylerdi, diyerek başka bir üstünlük davasında bulunur:

Ol hümāyem ki ṭuyup ṣavlet-i dest-bürdüm
Düşdi teb-lerzeye ḳabrinde vücūd-ı ʿAlī Şīr (K. XVIII/10)

Görse miʿyār-ı kemālātum eger İbni Kemāl
Rūḥ-ı Sāʿib gibi eylerdi ḫaṭāsın teẕkīr (K. XVIII/13)

Arap şairlerinden Hassan ve Ka'b İbni Züheyr'den söz eden şair, artık zamanının Hassan'ı ve Ka'b'ı kendisinin ve kaleminin çıkardığı sesin de kemal

---

[137] Mine Mengi, "Divan Şiiri ve Bikr-i Mana", *Divan Şiiri Yazıları***,** Akçağ Yay., Ankara, 2000, s. 22.

mülkünün ezanı olduğunu iddia eder. Kendi yaratılış kumaşında bulunan marifetin atkı ve çözgülerinin ipeği, Hassan ve Ka'b İbni Züheyr'in nazım kumaşına denk olmaz, onlardan daha üstün olur:

Ḥassān-ı Rūm u Kaʿb-ı zamānem ki ḫāmemüñ
Bāng-i ṣarīri mülk-i kemāle eẕān olur (K.V/22)

Ḥarīr-i tār u pūd-ı maʿrifetdür kāle-i ṭabʿum
ʿAdīl olmaz aña kālā-yı naẓm-ı Kaʿb u Ḥassānī (K. XVII/51)

Musa Kâzım Paşa İranlı şairlerinden daha çok Sebk-i Hindî'nin önde gelen temsilcilerinin isimlerini şiirlerinde kullanmıştır. Firdevsi, Hakani, Örfî-i Şirâzî, Hâfız-ı Şirâzî, Nizami, Hoca Nasîr, Muhteşem-i Kâşânî, Şevket-i Buhârî, Tâlib-i Âmûlî, Bî-dil-i Dihlevî, Tusî ve Kaanî gibi zamanlarının üstat şairlerinden söz ederek, Acem şairlerinin kendi yanında acemi kaldıklarını, dünyayı aydınlatan güneşle, gökyüzünün en parlak yıldızının bir birine denk olmadığını vurgulayarak şairlik davasını ortaya koyar. Diğer şairlerle de kendisini abartılı bir biçimde kıyaslar:

Riyāż-ı şiʿrüm ol firdevs-i ḳudretdür derūnında
Kemīne bülbül olmaz revḥ-i Firdevsī vü Ḫāḳānī (K. XVII/50)

ʿAcemīdür şuʿarāsı ʿAcemüñ yanumda
Necm-i şiʿrā olamaz mihr-i cihān-tāba naẓīr (K. XVIII/8)

Ḥükm-i şerʿī ile ʿörfī gibidür mā-beyni
Naẓm-ı ʿÖrfī ile āṡārum olınsa taḳdīr (K. XVIII/9)

Ṭabʿ-ı pür-cūd u yesārumdan ider istiẓhār
Ḥāfıẓ u İbni Yemīn ile Niẓāmī vü Ẓahīr (K. XVIII/11)

Ṭıfl-ı şāgird olamaz mekteb-i idrākümde
Ne ḳadar ʿaṣrınuñ üstādı ise Ḫᵛāce Naṣīr (K. XVIII/12)

İḥtişām-ı süḫanum Muḥteşemī eyledi lāl
Şevket-i Ḫusrev-i endīşeme olduḳda ḫabīr (K. XVIII/14)

Ṭabʿumuñ Tālib-i feyżi idi Bī-dil ammā
Virmedi aña göñülsüz diyü Ḫallāḳ-ı Ḳadīr (K. XVIII/15)

Yanumda Kāşānī nedür Ṭūsī vü Ḫāḳānī nedür
ʿÖrfī vü Ḳāānī nedür ʿİsī gibi muʿciz-demem (K. XXIII/39)

Şair kendisini söz aleminin sultanı ve gönül erbabı olarak görür. Nasılki padişahın büyüklüğü ve heybeti oturduğu/düzenlediği divandan bilinirse, gönül

erbabının namını da arkasında bıraktığı şiirler/eserler yaşatır, diyerek bir bakıma eser tertip etmenin önemine vurgu yapar:

> Naẓmıdur nāmını iḥyā iden erbāb-ı dilüñ
> Pādişāhuñ bilinür şevketi dīvānından (G. CCLXIV/5)

Şair sözünün kimi zaman aşırı mübalağadan kurtulamadığını ve laklaka olan şair sözlerini de âriflerin dinlemeyeceklerini söyler:

> Beñzedirsem cevher-i ferde femüñ yoḳ yoḳ dime
> Şāʿirem ḫālī degüldür sözlerüm iġrāḳdan (G. CCLXXXIII/7)

> Laḳlaḳadur bu sözi şāʿirlerüñ
> Diñlemez aṣlā ʿurefā-yı güzīn (K. VII/5)

Musa Kâzım Paşa, şiirlerinde Fuzulî'yi örnek aldığını ve mucize gibi olan sözlerinin bu yüzden ârifler üzerinde izler bıraktığını söyler:

> Eyler ās̱ār-ı Fużūlī gibi Kāẓım teʾs̱īr
> Naẓm-ı muʿciz-es̱erüm ʿārif-i āgāhlara (G. CCCV/7)

"Şiir ve kimya evliyanın yüce kerametlerindendir"[138] ifadesi kimi divan şairleri arasında tekrarlanagelen ve şairi velilik mertebesinde gören bir düşüncenin eseri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun sonucu olarak da şairlerin şiirle ilgili görüş bildirdikleri yerlerde fikirlerini pekiştirmek amacıyla bu gibi genel kabul görmüş ifadelere yer verdikleri görülmektedir. Geleneği iyi bildiğini ispatlamaya çalışır gibi Musa Kâzım Paşa'da bu fikirlerden yararlanmasını bilmiş, şiir ve şairle ilgili görüş bildirirken bunu kullanmıştır.

> N'ola daʿvā-yı velāyet eylesem bu naẓm ile
> Kīmiyādur böyle eşʿār-ı ker[ā]met-zāy-ı ʿaşḳ (Mu XIV/XI,6)

> Kesb idüp ās̱ār-ı pākümden ṣafā
> Eyleyüp naẓmum taḥarrī dāʾimā
> Ey ṣoran şiʿr-i belīġümden baña
> Böyle tebşīr itdi Mevlā-yı mā

[138] Bu sözün yorumlanmasıyla ilgili olarak Yaşar Aydemir'in çalışmasında şöyle bir açıklama yapılmıştır: "İsmail Hakkı *Ferâhu'r-Rûh* adlı eserinin "Şiir Bahsi" ve "Şiir Sanatına Dair" bölümlerinde şiiri "mantıkî şiir" ve "ıstılahî şiir" olarak ikiye ayırır. Kur'an'da sözü edilen şiirin mantıkî şiir olduğunu ve "ıstılahî" olandan daha fazla itibar gördüğünü söyler. Ona göre "ıstılahî şiir", insanları şevke getirmeye ve korkutmaya yöneliktir. Bunlar genel olarak ilahiler, kasideler adını taşır. "Mantıkî şiir" ise mecaz ve hevesi, aşkı anlatan gazellerdir. "Kıyamet günü şiir kimsenin feryadına cevap vermez, onun sözleri baştan başa Yunan hikmeti olsa da" beytini bu tür şiirlere örnek verir. Muhammediye yazarının "Şiir ve kimya evliyanın yüce kerametlerindendir" beytini de ilahî kasideler ve Rabbanî sözler olarak yorumlar." Yaşar Aydemir, "Bursalı İsmail Hakkı'nın Eserlerinden Hareketle Şiir Görüşü ve Şiir Yazma Şekli", *Turkish Studies Türkoloji Araştırmaları, Tunca Kortantamer Özel Sayısı-1*, Volume 2/3, Summer 2007, s. 109.

Ez-kerāmāt-ı bülend-i evliyā
Evvelīn şiʿrest s̱ānī kīmiyā

Şiʿrdür maḥbūbe-i ʿirfān-neseb
Şiʿrdür ser-māye-i şevḳ ü ṭarab
Şiʿre ḥikmetdür dimiş maḥbūb-ı Rab
Şiʿr ile maʿlūm olur ḥüsn-i āb
Ez-kerāmāt-ı bülend-i evliyā
Evvelīn şiʿrest s̱ānī kīmiyā (Mu XXXVII/1,4)

Külliyat metninde yer almayan bir şiirinde Musa Kâzım Paşa, kâtibin şairin önüne geçmesini eleştirir:

Şiʿr ile meşġūl olan maḥẕūl olur
Şiʿr söyle ẕillet istersen eger

Kiẕb-i fāḥişdir süḫan bī-irtiyāb
Terk-i kiẕb it ʿizzet istersen eger

Cehd ḳıl kesb-i kitābet ḳılmaġa
Māl ü cāh ü s̱ervet istersen eger

Şiʿre nisbet rāst-kār inşā yine
Rāst-gū ol devlet istersen eger[139]

Musa Kâzım Paşa da divan edebiyatının bir çok şairi gibi şiiri ve şairliği hakkındaki tanıtım ve değerlendirmelerini kendi şiiri aracılığıyla yapmıştır. Bunlara bakarak, sanata bakış açısı ve varmak istediği nokta hakkında bir fikir sahip olunabilir. Aşağıdaki beyit yine onun, şiirin nasıl olması gerektiği ve şiirlerinin özelliği hakkında fikir verici özelliktedir. Dünya sarayına karşılık beytimin bir mısra'ını vermem. Verdiğim veya bu mısra beytimden alındığı takdirde bir kanadı yerinden çıkarılmış kapı gibi olur. Bunun için şair öyle bir beyit meydana getirmelidir ki bir mısraını bile hiçbir değer karşılığında şiirinden çıkaramasın. Ayrıca Musa Kâzım Paşa'nın, ehl-i beytin bendesi ve bülbül sesli (bir şair), ilim ve irfan içerikli sözlerinin de cennetten izler taşıyan bir gül bahçesi, olduğu anlaşılmaktadır:

Mıṣraʿın virmem serāy-ı ʿāleme bir beytümüñ
Beyt odur Kāẓım mis̱āl-i Kaʿbe maḥlūl olmasun (G. CCXCI/7)

Kāẓım-ı bülbül-nevāyem çāker-i āl-i ʿabā
Gülşen-i cennet-nişānem ʿilm ü ʿirfāndur sözüm (G. CCLXIII/10)

---

[139] Musa Kâzım Paşa, *Divan-ı Kâzım Paşa,* Millî Ktp. (Ank.), Yz. FB. 175, yk. 141a. Aynı yazmanın bir başka kıt'asında da aynı konuyu işler: *Ḍıyḳ olur emr-i maʿāşı şuʿarānuñ elbet / Dāḫil-i dāʿire-i vezne olan eşʿārı gibi / Kesb-i vüsʿat ḳılar aṣḥāb-ı kitābet muṭlaḳ / Ḥadden āzāde olan sāḥa-i ās̱ārı gibi* (yk. 141a). Ayrıca bk. Özgül, *Modern Türk Şiirine Doğru*, s. 158.

2.3. Musa Kâzım Paşa'nın Nazire Söylediği Şairler ve Nazire Matlaları

Divan şiirinin kendine özgü kurallarla, değişmez bir iç disiplinle meydana getirdiği ve koruduğu düzen, şairlerin özgünlüklerini sınırlayıcı bir etken gibi görünse de aslında şairler bu darlık içinde kendilerine özgü bir yenilik, bir üslûp ve söyleyiş geliştirebilmişlerdir. Divan şiirindeki nazire söyleme geleneği de bu edebiyatın disiplinlerinin başında gelir. Divan edebiyatının bu tarafını Ahmet Hamdi Tanpınar şöyle değerlendirir:

> "Eski şiirde mevzu şekilden ibarettir; her şeyi o tahdit eder. Kafiye, vezin, örnek olarak dışarıdan alınan eser veyahut ses... Ve sanki mahsustan oyunun şartlarını güçleştirmek, zaferi en pahalıya satmak için daraltılmış bir imaj âlemi... Tıpkı mahdut ve muayyen insan vücudunda birkaç asır tekâmülün zaferlerini arayan heykeltraşlık sanatı gibi, o da bu dar hududun içinde sanatın kaidelerine riayet etmek - yani hile ve oyunbozanlık yapmamak - şartıyle mükemmeliyeti arayacak, çok umumi çizgilerle hususiyetlerini koyacaktır."[140]

Divan şiirinde şairlerin birbirlerine nazire söyleme geleneği bu şiirin kuruluş devresiyle hemen hemen eş zamanlı olduğu söylenebilir. İlk nazire mecmuası olarak bilinen ve 840/1437'de derlenen Ömer b. Mezid'in *Mecmû'atü'n-Nezâ'ir'*i de bu kabulü destekler niteliktedir. Döneminde yazılan şiirleri bir araya getirme düşüncesinin daha bu devirde ortaya konması nazireciliğin yaygınlığını göstermek açısından oldukça önemlidir.

Nazire söyleme geleneği, tanzir edilmiş şaire karşı gösterilen "cemîle" den doğmuştur.[141] XIX. yüzyıl *Encümen-i Şuarâ'*sında da nazire söyleme geleneği artık son haddine ulaşmıştır. Bu dönem nazireciliğinin divan şiirinin uzun asırlarına bağlı örnek bolluğuna ve özellikle nazirenin artık bir yarıştan çok bir eğitim / meşk olarak algılanmasına dayandırılabilir. Verilen örneklere bakıldığında da nazirenin *Encümen-i Şuarâ* şairleri arasında daha çok bu eğitim özelliği yönünden kullanılmıştır. Bir tür yarışma ve "meydân-ı sühan" olan nazirecilik şairler arası sanat alış verişinin en açık ve meşru yönlerinden birini oluşturmuştur. Bu gelenek aynı zamanda şairlerin

---

[140] Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, İstanbul, 1992, Dergâh Yay., s. 180.
[141] Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. I, Ankara, 1973, s. 70.

yetişmesi açısından da bir "mektep" durumuna gelmiştir.[142] Divan şiirinin belli başlı özelliği de buradadır.

> "Daima asırlar içinde devam eden geniş bir müsabaka, yüksek bir teknik ve ifade oyunu olarak kalmasında, iddialardan kendisini çekebilmesindedir. Bunu anladıktan sonra nazireciliğin manası değişir; bence onda taklidi değil, sanatın en asil haklarından birini görmek lâzımdır."[143]

Bir şiire nazire yazma geleneği, "zemin şiiri geçme arzusu", "meydan okumalara cevap verme ihtiyacı", "üstad şairleri izlemek", , "cemile izhar etmek / bir dostluk nişanesi olarak nazireleşmek", "nazire isteğine karşılık vermek", "genç şairleri teşvik"[144] gibi nedenlerle ortaya çıkmış ve şiirin gelişmesinde önemli bir işlevi yerine getirmiştir.

Encümen-i Şuarâ şairleri de gelenekten gelen "zülf ü hâl ü ruh", "kendin gösterir", "lâzımsa", "reng reng" ve "her katresi" redifli gazeller ile meşhur birçok şiire nazire söylemişlerdir. Öne çıkmış olan söz konusu redifli şiirlere yazılan nazireler üzerinde kısaca durularak, *Encümen-i Şuarâ*'nın ve dönemin nazire anlayışı ortaya konmaya çalışılacak, Musa Kâzım Paşa'nın da bu geleneğin içerisinde nasıl yer aldığı gösterilecektir.

<u>1. "-dür zülf ü hâl ü ruh"</u>: Bu redifte yazılmış, beş divan şairine ait gazel tespit edilmiş, Musa Kâzım Paşa da bu redifle iki gazel yazmıştır. Fakat şu ana kadar kimi çalışmalarda gösterilen gazeli, Musa Kâzım Paşa *Külliyat* metninin dışında bırakmış, bunun yerine aynı redifi taşıyan farklı bir gazel kaleme almıştır. Söz konusu redife sahip gazellerin matla'ları şöyledir:

1º-Arpaemini-zâde Mustafa Sâmî (öl. H. 1146 / M. 1734)[145]

Bezm-i pāk-i ḥüsne zīverdür o zülf ü ḫāl ü ruḫ
Dūd-i ʿanber micmer-i zerdür o zülf ü ḫāl ü ruḫ

---

[142] Cemal Kurnaz, "Osmanlı Şair Okulu", *Journal of Turkısh Studıes/Türlük Bilgisi Araştırmaları,* Günay Kut Armağanı 27/II, 2003, s. 403-420; Cemal Kurnaz, *Osmanlı Şair Okulu*, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2007.
[143] Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, İstanbul, 1992, Dergâh Yay., s. 179-180.
[144] M. Fatih Köksal, *Edirneli Nazmî Mecma'ü'n-Nezâir (İnceleme-Metin),* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2001, s. 57-64.
[145] Fatma Sabiha Kutlar, *Arpaemini-zâde Mustafa Sâmî Divanı*, Kalkan Matbaacılık, Ankara, 2004, s. 462.

2º-Keçeci-zâde İzzet Molla (öl. H. 1245 / M. 1829)[146]

Āsmān-ı ḥüsne zīverdür o zülf ü ḫāl ü ruḫ
Ebr ü necm ü mihr-i enverdür o zülf ü ḫāl ü ruḫ

3º-Namık Kemal (öl. H. 1306 / M. 1888)[147]

Âsmân-ı hüsne zîverdür o zülf ü hâl ü ruh
Mâh-ı enver şâm ü ahterdir o zülf ü hâl ü ruh

4º-Musa Kâzım Paşa (öl. H. 1307 / M. 1890)

Müşk-i ter ḳāfūr u ʿanberdür o zülf ü ḫāl ü ruḫ
Hāle vü ḫurşīd ü aḫterdür o zülf ü ḫāl ü ruḫ[148]

Yek-vücūd-ı nāz-perverdür o zülf ü ḫāl ü ruḫ
Ṣūret-i teṣlīṣ-i dīgerdür o zülf ü ḫāl ü ruḫ[149]

5º-Osman Nureddin Şems Efendi (öl. H. 1311 / M. 1893)[150]

Bāġ-ı ḥüsne toḥm-ı zīverdür o zülf ü ḫāl ü ruḫ
Sebze vü sünbül gül-i terdür o zülf ü ḫāl ü ruḫ

2. “-ümden reng reng”: Mazlum Paşa-zâde Muhammed Memdûh Fâik Bey’in *Divân-ı Eş’âr*’ında *nev-zemin* başlığıyla kayıtlı ve “hakikaten yenilik taşıyan oniki gazeli” bulunmaktadır.[151] Musa Kâzım Paşa’nın da söz konusu redifle, dönemindeki diğer 6 şair gibi yazdığı benzer bir gazeli vardır. Bu gazel sadece *Külliyat* metninde bulunmaktadır. Memdûh Fâik’in bu gazeline Leskofçalı Galib nazire söylemiş, onu da Nâmık Kemal tanzir etmiştir. İbrahim Hâlet Bey’in ve Musa Kâzım Paşa’nın naziresinin kime olduğu belli değilse de Salih Fâik’in naziresi Osman Şems’in gazelinedir. Başta Memdûh Fâik’in bu gazeli ve söz konusu redifle yazılmış diğer gazellerin matla’ları şöyledir:

1º-Mazlum Paşa-zâde Memdûh Fâik (öl. H. 1343 /M. 1924)[152]

Āsmān pertev bulur dāġ-ı serümden reng reng
Mihrüm olmışdur cihān tāb u ferümden reng reng

---

[146] Ebubekir Sıddık Şahin, *Keçeci-zâde İzzet Molla’nın Divanları: Bahâr-ı Efkâr ve Hazân-ı Âsâr*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2004, s. 894.
[147] Önder Göçgün, *Namık Kemal’in Şairliği ve Bütün Şiirleri*, AKM Yay., Ankara, 1999, s. 133.
[148] Musa Kâzım Paşa’nın 9 beyitlik bu gazeli *Külliyat*ta yoktur. Matbu Divan’da 8 beyit, MK1’de ise 9 beyit olarak yer almaktadır. Musa Kâzım Paşa, *Divan*, Millî Ktp., Yz. FB, 175, yk. 82a (kenarda); Musa Kâzım Paşa, *Divan-ı Kâzım Paşa*, Bastıran: Hüseyin Sa’âdet, İstanbul, 1328, s. 75.
[149] Musa Kâzım Paşa, *Külliyât*, Millî Ktp., Yz. B. 1015, yk. 234b-235a; Musa Kâzım Paşa, *Divan*, Millî Ktp., Yz. FB, 175, yk. 82a.
[150] *Mecmû’a*, İstanbul Üniversitesi Ktp., İbnülemin, TY. 2569, yk. 44a.
[151] Özgül, *Modern Türk Şiirine Doğru*, s. 224; Ayrıca bk. 221 numaralı dn.
[152] Mazlum Paşa-zâde Memdûh Fâik, *Divan-ı Eş’âr*, Matbaa-i Hayriyye ve Şürekası, İstanbul, 1332, s. 161.

2º-Leskofçalı Gâlib (öl. H. 1284 / M. 1867)[153]

Şuʿle-i ḥasret gelür dāġ-ı serümden reng reng
Müncelīdür cevher-i ʿaşḳ efserümden reng reng

3º-Namık Kemal (öl. H. 1306 / M. 1888)[154]

Şu'le dilden cûş eder sevdâ serimden reng reng
Kıl nigâh âsâr-ı aşka peykerimden reng reng

4º-Osman Nureddin Şems Efendi (öl. H. 1317 / M. 1893)[155]

H̱āk olup ḫūn-ābe-i eşk-i terümden reng reng
Oldı gülşen ḳaṭre-i feyż-āverümden reng reng

5º-Sâlih Fâik Bey (öl. H. 1311 / M. 1900)[156]

Bī-vefālıḳlar görince dil-berümden reng reng
Eşk-i ḥasretdür aḳan çeşm-i terümden reng reng

6º-İbrahim Hâlet Bey (öl. H. 1295 / M. 1878)[157]

Nūr-ı vaḥdet berḳ urur dūd-ı serümden reng reng
Şemm-i vechu'llāh ẓāhir peykerimden reng reng

7º-Musa Kâzım Paşa (öl. H. 1307 / M. 1890)[158]

ʿAşḳ olur peydā dil-i ġam-perverümden reng reng
Mecv urur ṣahbā derūn-ı sāġarumdan reng reng

3. "-lâzımsa": Yenişehirli Avni Bey'in aşağıda matlaı verilen gazeline Nâmık Kemâl, Midilli'de bulunduğu sırada (1877) 23 beyitlik kendi ifadesiyle "gazel azmanı, kaside cücesi" bir nazire yazar. Kemâl, Avni Bey'in yazdığı gazelin "âşıkâne", kendisinin yazdığı gazelin ise "hakîmâne" bir tarzda olduğunu söyler. Namık Kemâl Mehmed Nâzım Paşa'ya yazdığı bir mektubunda onların da nazire yazmalarını ister. Mehmed Nâzım aracılığıyla Hersekli Ârif Hikmet ve Recâizâde Ekrem ulaşan gazelle birlikte, şairler arasında bir müsâbaka ruhu uyanır. Üçü de Kemâl'in bu isteğini yerine getirir ve birer nazire söylerler. Ancak Mehmed Nâzım ile Hersekli Ârif Hikmet'in nazireleri bugüne ulaşmamıştır. Bunların dışında; Ziya

[153] Leskofçalı Galib Beg, *Leskofçalı Galib Beg Divanı*, Hzl. ve Önsöz: İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1335, s. 110.
[154] Önder Göçgün, *age.*, s. 127.
[155] Kemâl Edip Kürkçüoğlu, *Osman Şems Dîvânı'ndan Seçmeler*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 1996, s. 169; *Mecmû'a*, İstanbul Üniversitesi Ktp., İbnülemin, TY. 2801, yk. 130b-131a; *Mecmû'a*, İstanbul Üniversitesi Ktp., İbnülemin, TY. 2569, yk. 71a. (Bu dn. Özgül'ün *Modern Türk Şiirine Doğru* adlı eserinin bibliyografyasından faydalanılarak gösterilmiştir, s. 404).
[156] *Mecmû'a*, İstanbul Üniversitesi Ktp., İbnülemin, TY. 2579, yk. 37b.
[157] İbrahim Hâlet Bey, *Divan*, Ali Emirî, Manzum 96, yk. 55a.
[158] Musa Kâzım Paşa, *Külliyât*, Millî Ktp., Yz. B. 1015, yk. 264b-265a.

Paşa, Damad Mahmud Celâleddin Paşa (Asaf), Abdulhak Hâmid, Osman Şems, Musa Kâzım Paşa, Eşref, Ziver Paşa-zâde Bahaddin Bey, Hoca Hayret, Abdulhalim Memduh, Kapucu-zâde Mahmud Râtib, Hâfî, Münif Paşa-zâde Süleyman Vehbî, Cenâb Şahabeddin, Halil Edib, Yahyâ-yı Antakî, Şeyh Vasfi, Muallim Feyzi, Yahya Hakkı, Ali Salahaddin, Ebuzziya Tevfik, Zeynelabidin Reşid ve adı bilinmeyen bir şair tarafından nazire söylenmiştir.[159] Söz konusu nazirelerin tamamının matlaları verilmemiş, sadece zemin şiir, Kemâl'in ve Kâzım Paşa'nın nazirelerinin matlaları gösterilmiştir:

1º-Yenişehirli Avni Bey (öl. H. 1301 / M. 1884)

Mürīd-i pīr-i cām ol neşʾe-i irşād lāzımsa
Ṣadā-yı ḳulḳul-ı mīnā yeter evrād lāzımsa

2º-Namık Kemal (öl. H. 1306 / M. 1888)[160]

Sana senden gelir bir işde ancak dâd lâzımsa
Ümîdin kes zaferden gayriden imdâd lâzımsa

3º- Musa Kâzım Paşa (öl. H. 1307 / M. 1890)[161]

Ḳurılsun ḳonferaslar mecmaʿ-ı bīdād lāzımsa
Siyāset ehli ṭolsun ʿāleme cellād lāzımsa

4. "-ār kendin gösterür": Bu kafiye ve redife de hem encümen şairleri, hem de dönemin önde gelen kimi şairleri tarafından nazireler söylenmiştir. Musa Kâzım bu redifle şiir yazmamıştır. Bu redifle nazire ve benzer şiir yazan şairler ise şunlardır: Koca Râgıb Paşa ve Fıtnat Hanım'ın gazelleri daha çok Nedîm'in "gösterir kendin" gazeline benzemektedir. Leyla Hanım ile Mehmed Lebîb'in gazelleri Fıtnat Hanım'a

---

[159] İsmi sayılan şairlerin nazirelerinin bulunduğu yerler için bk. Özgül, *Modern Türk Şiirine Doğru*, s. 226, 162 numaralı dn.; İsmail Parlatır, "Namık Kemal'in 'Lâzımsa' Redifli Gazelleri ve Nazîreleri, *Ölümünün 100. Yılında Namık Kemal*, Marmara Üni. Fen-Edebiyat Fak. Yay., İstanbul, 1988, s.161-183. Bu makalede sırasıyla şu şairlerin nazirelerinin metinleri verilmiştir: Recâizâde Ekrem, Ziya Paşa, Abdulhak Hâmid, Kâzım Paşa (sehven olsa gerek "Önce Nâzım Paşa'nın Naziresi" şeklinde yazılmıştır.), Eşref, Ziver Paşa-zâde Bahaddin Bey, Abdulhalim Memduh, Kapucu-zâde Mahmud Râtib, Hâfî, Münif Paşa-zâde Süleyman Vehbî ve Cenâb Şahabeddin; Namık Kemâl, Kâzım Paşa, Hersekli Ârif Hikmet, Recâizâde Ekrem, Abdulhak Hâmid ve Ziya Paşa'nın yazdığı gazellere ilgi göstermiştir. Bunlardan en çok Recâizâde'nin yazdığı beğenmiş, diğerlerinden üstün tutmuştur. Ancak Namık Kemâl, arzu ettiği ve beklediği ölçüde Ekrem'in gazelini de güçlü bulmamıştır. Bunun üzerine Kemâl, *Tarîk-i Hak'da cân ü tenden olmak yâd lâzımsa / Beni hâzır bulursun her çî bâd âbâd lâzımsa* matlalı ikinci gazelini yazmıştır. Parlatır, Kemâl'in bu ikinci gazelini, söyleyiş ve muhteva açısından ilk gazeline çok yakın bulur. İkinci gazeli, ilk gazele yazılmış "nazirenin naziresi" olarak değerlendir. (bk. İsmail Parlatır, agm., s. 181-183).

[160] Önder Göçgün, *age.*, s. 66.

[161] Musa Kâzım Paşa, *Külliyât*, Millî Ktp., Yz. B. 1015, yk. 264b-265a.

naziredir. Hersekli Ârif Hikmet'in müfrediyle Nâmık Kemal'in bir beyti ise, Leskofçalı Galib'in gazeline naziredir.[162]

5. "-dür her katresi": Nâilî-i Kâdim'in bu redifi taşıyan şiirini Leskofçalı Galip tanzir etmiştir. Hersekli Ârif Hikmet'in Memduh Fâik'in Nâmık Kemal'in ve İbrahim Hâlet'in gazelleri ise Leskofçalı Galip yolunda yazılmış nazirelere benzemektedir. Musa Kâzım Paşa da bu redifle bir şiir yazmıştır. Paşa'nın bu şiirinin kime nazire olduğu bilinmemektedir.

1º- Nâ'ilî-i Kadîm (öl.H. 1077 / M. 1666)[163]

Bāde kim dāġ-ı dil-i ümmīddür her ḳaṭresi
Mey degül berḳ-ı Ḳażā-teʾkīddür her ḳaṭresi

2º- Leskofçalı Gâlib (öl. H. 1284 / M. 1867)[164]

Bāde kim meclis-ṭırāz-ı ʿīddür her ḳaṭresi
Şehr-i ṣavma bāʿiṣ-i tehdīddür her ḳaṭresi

3º-Hersekli Ârif Hikmet (öl. H. 1321 / M. 1903)[165]

Bāde kim revnaḳ-dih-i ümmīddür her ḳaṭresi
Māye-baḫş-ı devlet-i cāviddür her ḳaṭresi

4º- Mazlum Paşa-zâde Memdûh Fâik (öl. H. 1343 /M. 1924)[166]

Bāde kim āb-ı ruḫ-ı Cemşīddür her ḳaṭresi
Cevher-i āyīne-i ümmīddür her ḳaṭresi

5º- Namık Kemal (öl. H. 1306 / M. 1888)[167]

Bâde kim feyz-âver-i ümmîddir her katresi
Âb-ı rûy-i devlet-i Cemşîd'dir her katresi

Bâde kim mînâ fürûz-ı şîşedir her katresi
Mey degil hurşîd-i âteş-pîşedir her katresi

6º- İbrahim Hâlet Bey (öl. H. 1295 / M. 1878)[168]

Bāde kim şevḳ-āver-i tecrīddür her ḳaṭresi
Neşʾe-baḫş-ı sāġar-ı ümmīddür her ḳaṭresi

---

162 Özgül, *Modern Türk Şiirine Doğru*, s. 224, 160 numaralı dn.
163 Haluk İpekten, *Nâ'ilî-i Kadîm Divânı*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1975, s. 461.
164 Leskofçalı Galib Beg, *Leskofçalı Galib Beg Divanı*, Hzl. ve Önsöz: İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1335, s. 140.
165 Hersekli Arif Hikmet, *Divan*, (Düzenleyen: İbnülemin Mahmud Kemal İnal) Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1324, s. 243.
166 Mazlum Paşa-zâde Memdûh Fâik, *Divan-ı Eş'âr*, Matbaa-i Hayriyye ve Şürekası, İstanbul, 1332, s. 186.
167 Önder Göçgün, *Namık Kemal'in Şairliği ve Bütün Şiirleri*, AKM Yay., Ankara, 1999, s. 145,146.
168 İbrahim Hâlet Bey, *Divan*, Ali Emirî, Manzum 96, yk. 89b.

7º- Musa Kâzım Paşa (öl. H. 1307 / M. 1890)[169]

Bāde kim cān-pāre-i Cemşīddür her ḳaṭresi
Ehl-i ʿaşḳa māye-i tevḥīddür her ḳaṭresi

Divan şairleri, şiirlerine nazire söyledikleri şairlerin, kimi zaman doğrudan adlarını anarlar, kimi zaman da göndermelerle bu ilişkiyi belirtmek isterler. Musa Kâzım Paşa, şiirinin ne başlığında ne de makta beyitlerinde, herhangi bir şiirinin nazire olduğuna dair bir gönderme yapmamıştır. Nazire geleneğinin çok yaygın olduğu bir dönemde, şairin şiirinin kaynağını gizli tutarcasına hareket etmesi nazire şiirlerin kesin olarak tespitini güçleştirmiştir. Dönemindeki birçok şairin benzer tutumlar sergilemesi, nazire ile birlikte benzer şiir kavramının daha bir öne çıkmasına sebep olmuştur.

Encümen-i Şuarâ şairlerinin eserleri incelendiğinde büyük bir kısmının XVII. yüzyıl şairlerinin şiirlerine nazireler yazdıkları ve bu nazirelerin, aralarında tekrar nazirelerle aşılmaya çalışıldığı görülmektedir. Yazılan nazire sayılarının fazlalığı, *Encümen-i Şuarâ* içindeki metinlerarası ilişkinin yoğunluğu göstermek açısından ayrıca önemlidir. Burada öncelikle Musa Kâzım Paşa'nın kendisinden önce yaşamış ve çağdaşı olmuş şairlerden, etkilendiği şairler tespit edilmiştir. Bunun sonucu olarakda Fuzulî (öl. 1556), Bağdatlı Ruhî (öl. 1605-06), Nef'î (öl. 1635), Fehîm-i Kadîm (öl. 1647), Nâ'il'î Kadîm (öl. 1666), Neşâtî (öl. 1674), Mezâkî (öl. 1676), Nedîm (öl. 1730), Arpaemini-zâde Mustafa Sâmî (öl. 1734), Râşid Efendi (öl. 1735), Koca Râgıb Paşa (öl. 1763), Haşmet (öl. 1768), Şeyh Gâlib (öl. 1798), Âkif Paşa (öl. 1845), Leskofçalı Gâlib (öl. 1867), Osman Nevres (öl. 1876), Namık Kemal (öl. 1888), Hersekli Ârif Hikmet (öl.1903), Mazlum Paşa-zâde Muhammed Memdûh Fâik (öl. 1924)'in gazel ve kasideleriyle kafiye, redif ve vezin bakımından aynı olan şiirlerinin olduğu sonucuna varılmıştır. Metinlerarası ilişkinin yoğunluğundan dolayı, yapılan karşılaştırmalarda zaman zaman tekrara düşüldüğü görülebilir. Bu da bize benzer şiir ilişkisinin kurulmasında yardımcı olacağından, bazı şiirlerin farklı kaynaklardan kime nazire olduğu tespit edilse de herhangi bir arındırmaya gidilmeden tekrar edilmiştir.

[169] Musa Kâzım Paşa, *Külliyât*, Millî Ktp., Yz. B. 1015, yk. 264b-265a.

Yukarıda isimleri sayılan şairlerle, Musa Kâzım Paşa'nın şiirleri (özellikle gazel ve kasideleri) karşılaştırılmış, sadece kafiye, redif ve vezin bakımından aynı olan şiirlerin matla beyti verilmiş, altına Musa Kâzım Paşa'nın matla beyitleri sıralanmıştır. Paşa'nın nazire söylediği şairler verilirken ölüm tarihi önce olan şairden, daha sonra olana doğru başlanarak bir sıralama yapılmıştır.

Musa Kâzım Paşa'nın kasidede üstadı, divan şiirinin kaside sahasında tek isim olarak kabul edilen şairi Nef'î'dir. Gazelde ise önceliği Fuzulî almıştır. Bunun dışında Bağdatlı Ruhî, Fehîm-i Kadîm, Nâ'ilî-i Kadîm, Arpaemini-zâde Mustafa Sâmî, Şeyh Gâlib, Râşid Efendi gibi şairlere nazireler yazdığı görülen Paşa'nın çağdaşı şairlere de nazire ve benzer şiirleri olduğu görülmüştür. Bu nazireler ve benzer şiirler aşağıda gösterilmiştir. Söz konusu şiirlerin matla'ları şöyledir:

2.3.1. Fuzulî (öl. H. 964 / M.1556)[170]

قد انار العشق للعشاق منهاج الهدا
Sālik-i rāh-i ḥaḳīḳat ʿışḳa eyler iḳtidā (Fuzulî, s. 125)

"Hāte keʾsen min-müdāmi'l-ʿaşḳ yā nūre'l-hüdā"
Olmaz erbāb-ı melāmet ʿaşḳ u sevdādan cüdā (Kâzım, G. II)

* * *

Yā Rab hemīşe lūṭfuñı ḳıl reh-nümā maña
Gösterme ol ṭarīḳi ki yetmez saña maña (Fuzulî, s. 127)

Yā Rab hevā-yı ʿaşḳuñı ḳıl āşinā baña
Bīgāne eyle ol ki cüdādur saña baña (Kâzım, G. VIII)

* * *

Ey olup Miʿrāc bürhān-ı ʿulüvv-i şan saña
Yire inmiş gökden istiḳbāl içün Fürḳan saña (Fuzulî, s. 130)

Ferd-i yek-tāsın taṣavvur olamaz aḳrān saña
Hīç müʾmin yoḳ ki itmez böylece īmān saña (Kâzım, G. XX)

* * *

Cānumuñ cevheri ol lāʿl-i güher-bāra fidā
ʿÖmrümüñ ḥāṣılı ol şīve-i reftāra fidā (Fuzulî, s. 131)

Göñlümüñ yāresi tīġ-i nigeh-i yāre fidā
Cigerüm yāresi ol mest-i ciger-ḫˇāra fidā (Kâzım, G. XV)

* * *

Riştedür cismüm ki devr-i çerḫ virmiş tāb aña
Merdüm-i çeşmüm düzer her dem dür-i sīrāb aña (Fuzulî, s. 133)

---

170 Fuzulî Divanı'na ait sayfa numaraları şu eserden alınmıştır: Kenan Akyüz-Süheyl Beken-Sedit Yüksel-Müjgan Cunbur, *Fuzulî Divanı*, Ankara, 1958.

Göñlüm ol bīmār u şeydādur getirmez ḫˇāb aña
Virse ṣahbā-yı ecel sāḳīsi biñ zehr-āb aña (Kâzım, G. IX)

* * *

Kār-ger düşmez ḫadeng-i ṭaʿne-i düşmen maña
Kes̱ret-i peykānuñ itmişdür demürden ten maña (Fuzulî, s. 135)

Fürḳatüñ virmez ifāḳat renc ü miḥnetden baña
Olsa ṭaşlardan yürek timurlardan ten baña (Kâzım, G. X)

* * *

ʿIşḳ eṭvārın müsellem eyledi gerdun maña
Munca kim yildi yügürdi yetmedi Mecnun maña (Fuzulî, s. 137)

Ġam yemem virmezseñ ey sāḳī mey-i gül-gūn baña
Kāse kāse ḫūn-ı dil nūş itdirür gerdūn baña (Kâzım, G. XXII)

* * *

Her zeman manẓūr bir şūḫ-i sitem-gerdür maña
Ḫanda olsam bir belā Ḥaḳ'dan muḳarrerdür maña (Fuzulî, s. 138)

Faḳr mülki taḫt ü ʿālem terki efserdür maña
Şükr-li'llāh devlet-i bāḳī müyesserdür maña (Fuzulî, s. 139)

Ḥasret-i ruḫsār u zülfüñ kim muḳarrerdür baña
Dāġ-ı sīnem lāle āhum sünbül-i terdür baña (Kâzım, G. XXI)

* * *

Ey bī-vefā ki ʿādet olubdur cefā saña
Bi'llāh cefādur olma dimek bī-vefā saña (Fuzulî, s. 141)

Ġamzeñ ki tīr-i tīzdür ey ḳaşı yā saña
Kim görse çeşmüñi urılur muṭlaḳā saña (Kâzım, G. XI)

* * *

Kemāl-i ḥüsn virübdür şarāb-ı nāb saña
Saña ḥelāldür ey muġ-beçe şarāb saña (Fuzulî, s. 142)

Sevād-ı ḫaṭṭ-ı ruḫuñ virmese ḥicāb saña
Nigeh taṣavvur olınmazdı bī-niḳāb saña (Kâzım, G. XIII)

* * *

Ey nāvek-i şevḳuñ siperi sīne-i aḥbāb
Zülfüñ ḫamı erbāb-i vefā ṣaydına ḳullāb (Fuzulî, s. 148)

Ey gūşe-i ebrūları ʿaşḳ ehline miḥrāb
Erbāb-ı dile ġamzeleri tīġ-i ḳażā-tāb (Kâzım, G. XXXVI)

* * *

Ṣubḥ ṣalub mihr-i ruḫuñdan niḳab
Çıḫ ki temāşāya çıḫa āf-tāb (Fuzulî, s. 150)

Ḳılma ruḫ-ı ālüñe destüñ niḳāb
Görme revā kim ṭutıla āftāb (Kâzım, G. XXXI)

* * *

Sen yüzüñden ʿālemi rūşen ḳılub ṣaldum niḳāb
Yazıya ṣalsun bu günden beyle nūrın āf-tāb (Fuzulî, s. 151-154)

Devre çıḳmış ṣubḥ-dem yārüm ṣalup yüzden niḳāb
Ḥaşre dek min-baʿd diñlensün çerāġ-ı āftāb (Kâzım, G. XXIX)

*   *   *

Ol ki her sāʿat gülerdi çeşm-i giryānum görüb
Aġlar oldı ḥālüme bī-raḥm cānāmum görüb (Fuzulî, s. 160)

Raḥm ider devrān seḥāb-ı āh u efġānum görüp
Āsmān aġlar sirişk-i çeşm-i giryānum görüp (Kâzım, G. XXVIII)

*   *   *

ʿAks-i ruḫsāruñ ile oldı müzeyyen mirʾāt
Beden-i mürdeye feyż-i naẓaruñ virdi ḥayāt (Fuzulî, s. 162)

Neşʾe-i vaṣl ile oynarsa n'ola vāṣıl-ı ẕāt
Raḳṣ ider ṣaḥfe-i deryāya düşünce ḳaṭarāt (Kâzım, G. XLII)

*   *   *

Ḫaṭ-i ruḫsāruñ ider luṭfda reyḥān ile baḥs̱
Ḥüsn-i ṣūretde cemālüñ gül-i ḫandān ile baḥs̱ (Fuzulî, s. 170)

Āftāb eyleyemez ṭalʿat-ı cānān ile baḥs̱
Māh u bircis ü sühā mihr-i dıraḫşān ile baḥs̱ (Kâzım, G. LIV)

*   *   *

Ey ġubār-i ḳademüñ ʿarş-i berin başına tāc
Şeref-i ẕātuña ednā-yi merātib Mirʿāc (Fuzulî, s. 172)

Ey ḳılan āteş-i ʿaşḳ ile cihānı vehhāc
Cümleden ẕātı ġanī ẕātına ʿālem muḥtāc (Kâzım, G. LVIII)

*   *   *

Münḫarifdür sāḳiyā endūh-i dünyādan mizāc
Bāde dut kim ʿillet-i endūha ġafletden ʿilāc (Fuzulî, s. 173)

Dūd-ı āhı girye-i germüm ider reşk-i sirāc
Görmedüm eşküm gibi bir āb-ı āteş-imtizāc (Kâzım, G. LVII)

*   *   *

Ger degül bir māh mihriyle menüm tek zār ṣubḥ
Başın açub nişe her gün yaḫasın yırtar ṣubḥ (Fuzulî, s. 178)

Ḫansı māhuñ bilmezem mihriyle olmuş zār ṣubḥ
Her gün eyler ḫalḳa bir dāġ-i nihān iẓhār ṣubḥ (Fuzulî, s. 179)

Āstānuñ yaṣlanup beklerdi biñ bīmār ṣubḥ
Olmadan rūz-ı ezelde vāżıḥ u der-kār ṣubḥ (Kâzım, G. LX)

*   *   *

Ol müşg-bū ġazāle iḫlāṣum eyle vāżıḥ
Belliġ ṣabā selāmen miskiyetü'r-revāyiḥ (Fuzulî, s. 180)

Şemʿ-i sipihre girmez āvaze-i nevāyiḥ
Ser-mest-i cām-ı naḫvet gūş eylemez neṣāyiḥ (Kâzım, G. LXV)

*   *   *

Göz ḫaṭuñdan merdümin maḥv itmedin bulmaz murād
Żāyiʿ eyler ḥüsnüñi ḫaṭṭuñ sevād üzre sevād (Fuzulî, s. 186)

Ṭarf-ı ruḫsāruñda zülfüñ ḥalḳası ey ʿişve-zād
Gösterür deryā-yı nūr üstinde gird-āb-ı sevād (Kâzım, G. LXXII)

*   *   *

Nāledendür ney kimi āvāze-i ʿışḳum bülend
Nāle terkin ḳılmazam ney tek kesilsem bend bend (Fuzulî, s. 187)

Mürġ-i dil bir cān-şikāra oldı kim fitrāk-bend
Ṭurresi eyler ġazāl-ı āftābı der-kemend (Kâzım, G. LXXIII)

* * *

Ey meẕāḳ-i cāna cevrüñ şehd ü şekker tek leẕīẕ
Dem-be-dem zehr-i ġamuñ ḳand-i mükerrer tek leẕīẕ (Fuzulî, s. 189)

Ey ḫayāl-i rūy-ı āli verd-i aḥmerden leẕīẕ
Fikr-i būy-ı ḫaṭṭ u ḫāli müşk ü ʿanberden leẕīẕ (Kâzım, G. LXXIV)

* * *

Muḳavves ḳaşlaruñ kim vesme birle reng dutmuşlar
Ḳılıçlardan ki ḳanlar tökmek ile jeng dutmuşlar (Fuzulî, s. 193)

Göñüller dīdeler ḫūn-ı cigerden reng ṭutmışlar
Sebūlar şīşeler ṣahbā-yı terden jeng ṭutmışlar (Kâzım, G. CXVI)

* * *

Ṣabādan gül yüzinde sünbül-i pür-pīç ü tāb oynar
Ṣanasın per açub gül-şende bir müşgin ġurāb oynar (Fuzulî, s. 194)

Gören ṣahbā-yı terde çalḳanup ḳurṣ-ı ḥabāb oynar
Ṣanup mirʾāt-ı İskenderde ʿaks-i āftāb oynar (Kâzım, G. CXIV)

* * *

Geh gözde geh göñülde ḫadengüñ mekan dutar
Her ḫanda olsa ḳanlunı elbette ḳan dutar (Fuzulî, s. 196)

Ol dil ki ebruvānuñı ḫāṭır-nişān ṭutar
Tīr-i nigāh-ı ġamze ki āmāc-ı cān ṭutar (Kâzım, G. CXL)

* * *

Seyr ḳıl gör kim gül-istānuñ ne āb ü tābı var
Her ṭaraf miñ serv-i ser-sebz ü gül-i sīrābı var (Fuzulî, s. 196)

Zülf-i sünbül-tābuñuñ başumda sevdā ḫ̌ābı var
Düşmişem bir dāma kim biñ ḫalḳa-i gird-ābı var (Kâzım, G. CII)

* * *

Ẕevḳ şevḳiyle cihān ḳaydın çeken zaḥmet çeker
Ehl-i ẕevḳ oldur kim andan dāmen-i himmet çeker (Fuzulî, s. 202)

Āh-ı āteş-güsterüm kim ḳāmet-i himmet çeker
Ṭūrdan nār-ı tecellā berḳ urur ġayret çeker (Kâzım, G. CXLIV)

* * *

Her kitāba kim leb-i laʿlün ḥadīs̱in yazeler
Rişte-i can birle ʿışḳ ehli anı şirāzeler (Fuzulî, s. 203)

Köhne meyler ẕevḳi kim bāng-i fiġānum tāzeler
Lerzenāk eyler cihānı itdigüm āvāzeler (Kâzım, G. CXIII)

* * *

Āşyān-i murġ-i dil zülf-i perīşānuñdadur
Ḫanda olsam ey peri göñlüm senüñ yanuñdadur (Fuzulî, s. 209)

Rüʾyet-i vācib nigāh-ı çeşm-i fettānuñdadur
Ḳaṭʿ-ı aḳṣā-yı merātib tiġ-i bürrānuñdadur (Kâzım, G. LXXVII)

* * *

Ol perī veş kim melāḥat mülkinüñ sulṭānıdur
Ḥükm anuñ ḥükmi maña fermān anuñ fermānıdur (Fuzulî, s. 210)

Cān u dil kim bir Ḫalīlüñ vālih ü ḥayrānıdur
Rūḥ-ı İsmāʿīl tīġ-i ʿaşkınuñ ḳurbānıdur (Kâzım, G. CXXVIII)

Göñlümüñ ṣabr u taḥammül hem-dem-i ẕī-şānıdur
ʿAḳlumuñ nūr-ı teʾemmül muḥterem mihmānıdur (Kâzım, G. CXXIX)

* * *

Ḫoşem kim dem-be-dem giryān gözüm ol ḫāk-i pādandur
Ziyānı olmaz ol göz yaşınuñ kim tūtiyādandur (Fuzulî, s. 212)

Ne mihr-i ʿālem-ārādan ne teʾs̱īr-i żiyādandur
Bu reng-ā-reng meşhūdāt ṣunʿ-ı kibriyādandur (Kâzım, G. C)

* * *

Ḥüsnüñ olduḳça füzun ʿışḳ ehli artuḳ zār olur
Ḥüsn ne miḳdār olursa ʿışḳ ol miḳdār olur (Fuzulî, s. 220)

Dāġlar kim derd ü ġamdan sīnede der-kār olur
Dāġ şerḥa şerḥa çāk u çāk-ı dāmenvār olur (Kâzım, G. CXXVII)

* * *

Çeşm-i ṣūret-bāzuma müjgan ṣaf-i hengāmedür
Ḳana batmış her müjem bir şūḫ-i gül-gun cāmedür (Fuzulî, s. 222)

Ḳaṣduñ ey āfet yine hangi dil-i nā-kāmadur
İltifātuñ hep bu gün āyīne-i endāmadur (Kâzım, G. CLIII)

* * *

Ḳabrüm daşına kim ġam odından zebānedür
Ṭaʿn oḫın atma kim ḫaṭarı çoḫ nişānedür (Fuzulî, s. 223)

ʿĀlem ḫadeng-i ḳavs-ı ḳażāya nişānedür
İfnā-yı nāsa ʿillet ü ḳıllet bahānedür (Kâzım, G. CXVIII)

* * *

Perīşān ḫalḳ-i ʿālem āh u efġān itdügümdendür
Perīşān olduġum ḫalḳı perīşān itdügümdendür (Fuzulî, s. 227)

Peşīmān yār her cevrinden efġān itdigümdendür
Peşīmān oldıġum yārüm peşīmān itdigümdendür (Kâzım, G. CI)

* * *

Yanan ʿışḳ āteşine āteş-i dūzaḫdan iymindür
Ne kim bir kez yanar yandurmaḳ anı ġayr-i mümkindür (Fuzulî, s. 228)

Zen-i dünyāyı ehl-i himmetüñ taṭlīḳi bāyindür
Cihānı terk iden ervāḥa ricʿat ġayr-ı mümkindür (Kâzım, G. CXLVII)

* * *

Āh eyledügüm serv-i ḫırāmānuñ içündür
Ḳan aġladuġum ġonce-i ḫandānuñ içündür (Fuzulî, s. 229)

Āh eyledigüm zülf-i siyehkāruñ içündür
Ḳan aġladıġum ġamze-i ḫūn-ḫ̌āruñ içündür (Kâzım, G. CXLVIII)

* * *

Serv-i āzād ḳadüñle maña yek-san görinür
Neye ser-geşte olan baḫsa ḫırāmān görinür (Fuzulî, s. 232)

Ehl-i dil olsa da maġmūm yine şen görinür
Mihre ās̱ār-ı küsūf irse de rūşen görinür (Kâzım, G. LXXX)

*   *   *

Rāz-i ʿışḳuñ ṣaḳlaram ilden nihan ey serv-i nāz
Gitse başum şemʿ tek mümkin degül ifşā-yi rāz (Fuzulî, s. 238)

El irişmez gūşe-i dāmānuña ey verd-i nāz
Ḳılsa ʿazm-i müntehā Cibrīl āh nāle-sāz (Kâzım, G. CLXVII)

*   *   *

Teşne-i cām-i viṣālüñ āb-i ḥayvān istemez
Māʾil-i mūr-i ḫatuñ mülk-i Süleymān istemez (Fuzulî, s. 239)

Ḫān-mān-sūz oldıġın ʿuşşāḳı cānān istemez
Mülkine vīrānlıġın dünyāda bir cān istemez (Kâzım, G. CLXXVI)

*   *   *

Ḫam ḳad ile aġlaram ol ṭurra-i ṭarrārsuz
Gerçi dirler çengden çıḫmaz terennüm tārsuz (Fuzulî, s. 242)

Cünbiş-i pervāne olmaz şemʿ-i şeb bīdārsız
ʿĀşıḳ-ı sūzān teneffüs idemez dil-dārsız (Kâzım, G. CLXIV)

*   *   *

ʿĀlem oldı şād senden men esīr-i ġam henūz
ʿĀlem itdi terk-i ġam mende ġam-i ʿālem henūz (Fuzulî, s. 245)

Var idi ālām u ġamdan bende biñ ʿālem henūz
ʿĀlem mehd-i vücūdā gelmeden bir ġam henūz (Kâzım, G. CLVII)

Nāy-ı dil enfās-ı ḳudsīden urŭrdı dem henūz
Āşinā-yı nefḫ-i Cibrīl olmadan Meryem henūz (Kâzım, G. CLVIII)

*   *   *

Göz yaşumdan sūz-i pinhānum ḳılur ʿārif ḳıyās
Bī-ḫaber teʾsīr-i encümden degül aḫter-şinās (Fuzulî, s. 248)

Virmez ās̱ār-ı kes̱āfet ḥüsnüñe enẓār-ı nās
Ḫāne-i āyīnede olmaz ziḥām-ı inʿikās (Kâzım, G. CLXXIX)

*   *   *

Dürcdür laʿl-i revān-baḫşuñ dür-i şeh-vār lafẓ
Dürcden dürler tökersen eyleseñ iẓhār lafẓ (Fuzulî, s. 265)

Neşr ider incü gibi dürr-i dehān-ı yār lafẓ
Gösterür ketm-i ʿademden oldıġın der-kār lafẓ (Kâzım, G. CXCVI)

*   *   *

Dil uzadur baḥs̱ ile ol ʿārıż-i ḫandāne şemʿ
Od çıḫar aġzından itmez mi ḥaẕer kim yane şemʿ (Fuzulî, s. 268)

Saʿy ider her şeb lisān-ı ḥāl ile iʿlāna şemʿ
Ḳıṣṣa-i Sūz u Güdāz-ı ʿaşḳı yana yana şemʿ (Kâzım, G. CXCVIII)

*   *   *

Olur ruḫsāruña gün laʿlüñe gül-berg-i ter ʿāşıḳ
Saña eksük degül gökden iner yirden biter ʿāşıḳ (Fuzulî, s. 276)

Ḥisāb itmek saña ḳābil midür ey ʿişveger ʿāşıḳ
Taʿalluḳ itse çeşmüñ her neye ḥüsnüñ ider ʿāşıḳ (Kâzım, G. CCVI)

* * *

Ne ḫoşdur ʿārıżuñ devrinde zülf-i ʿanber-efşānuñ
Bu devranda ne ḫoş cemʿiyyeti var ol perīşānuñ (Fuzulî, s. 286)

Vücūdından ne ḥāṣıl bezm ü rezm-ārā-yı ekvānuñ
ʿAdemdür māye vü pīrāyesi mīnā-yı imkānuñ (Kâzım, G. CCXV)

* * *

Eyle raʿnādur gülüm serv-i ḫırāmānuñ senüñ
Kim gören bir kez olur elbette ḥayrānuñ senüñ (Fuzulî, s. 293)

Benmiyem ancaḳ şehīd-i tīġ-i bürrānuñ senüñ
Ḳatl-i ʿām eyler nigāh-ı çeşm-i fettānuñ senüñ (Kâzım, G. CCXIII)

Ġam yemem sīnem delerse tīr-i müjgānuñ senüñ
Ḫavfum andandur erir baġrumda peykānuñ senüñ (Kâzım, G. CCXVIII)

* * *

Şemʿ-i rūyuñ āftāb-i ʿālem-ārādur senüñ
Nūr-i Ḥaḳ ḫurşīd-i ruḫsāruñda peydādur senüñ (Fuzulî, s. 294)

Ḳaşlaruñ ḳavseyn-i envār-ı tecellādur senüñ
Sırr-ı "ev-ednā" cebīnüñden hüveydādur senüñ (Kâzım, G. CCXVII)

* * *

Ḳaçan kim ḳāmetüñden ayru seyr-i bū-sitān itdüm
Ḳoparub eşk seyl-ābiyle miñ servi revān itdüm (Fuzulî, s. 325)

Ḫadeng-i āhı dilden cānib-i ʿarşa revān itdüm
O el kim dāmenüñ ṭutmışdı refʿ-i āsmān itdüm (Kâzım, G. CCLIX)

* * *

Secdedür her ḫanda bir büt görsem āyīnüm menüm
Ḫāh kāfir ḫāh müʾmin dut budur dīnüm benüm (Fuzulî, s. 325)

Māh-rūyāna perestiş ḳılmadur dīnüm benüm
Müslümānem gün gibi rūşendür āyīnüm benüm (Kâzım, G. CCLVI)

* * *

Her ḥabāb-i eşküme bir ʿaks ṣalmış peykerüm
Şġh-i mülk-i miḥnetem dutmuş cihānı leşkerüm (Fuzulî, s. 332)

Derdsiz bir baş ile ḳalmaz vücūd-ı mużṭarum
Olsa her mūy-ı serümde bir sır-ı ġam-güsterüm (Kâzım, G. CCLX)

* * *

Zāʾir-i mey-ḫāneem muġ secdesidür ṭāʿatüm
ʿIşḳ pīrüm naḳd-i can nezrüm tevekkül niyyetüm (Fuzulî, s. 334)

Sākin-i ġam-ḫāneyem ḫūn-ı cigerdür ʿişretüm
Cām çeşmüm laḫt-ı dil nuḳlüm bükā keyfiyyetüm (Kâzım, G. CCXLIV)

* * *

Ucalduñ ḳabrüm ey bī-derdler seng-i melāmetden
Ki maʿlūm ola derd ehline ḳabrüm ol ʿalāmetden (Fuzulî, s. 343)

Ṣarāb-āṣām-ı ʿaşḳuñ dil açar ḥāl-i melāmetden
ʿIyān olsun ki uçmaġ ehlidür bu ol ʿalāmetden (Kâzım, G. CCLXIX)

* * *

Ey geyüp gül-gūn dem-ā-dem ʿazm-i cevlān eyleyen
Her ṭaraf cevlān idüb döndükçe yüz ḳan eyleyen (Fuzulî, s. 345)

Ẕikr-i cānān itmesün fikr-i dil ü cān eyleyen
Çeksün el cān u cihāndan meyl-i cānān eyleyen (Kâzım, G. CCLXXIX)

* * *

Ramażān oldı çeküb şāhid-i mey perdeye rū
Mey içün çeng dutub taʿziye açdı gīsū (Fuzulî, s. 363)

Yüz bulup ḫaṭṭ-ı siyeh ruḫsāruña ḳılmış ġulū
Vechi vār mirʾāt ile gelmezse yazum rū-be-rū (Kâzım, G. CCXCVIII)

* * *

Raḥm it ey şeh dil-i dervīş çeken āhlara
Ki gedā āhı eṡer eyler ulu şāhlara (Fuzulî, s. 367)

Eşk-i ter āfet olup meşʿale-i āhlara
İşimüz ḳaldı hemān nāle-i cān-kāhlara (Kâzım, G. CCCV)

* * *

ʿĀşıḳ oldum yine bir tāze gül-i raʿnāya
Ki ṣalur āl ile her dem meni yüz ġavġāya (Fuzulî, s. 368)

ʿĀrıżuñ görse felek mihr bıraḫmaz aye
Ẕerre ẕerre ḳılur anı bıraġur ṣaḥrāye (Fuzulî, s. 381)

Farḳdan cemʿe yetüp vāṣıl olan Mevlāya
Çeşm-i vaḥdetle baḳar nāṣiye-i eşyāya (Kâzım, G. CCC)

* * *

Yine ol māh menüm aldı ḳarārum bu gice
Çıḫacaḳdur felege nāle vü zārum bu gice (Fuzulî, s. 369)

Yaḳdı hicrān odına cānumı yārüm bu gice
Āh u feryād ile düşdi ser ü kārum bu gice (Kâzım, G. CCCVI)

* * *

Ḥaẕer ḳıl āh odından cevrüñi ʿuşşāḳa az eyle
Ḫas u ḫāşāki yaḫma şuʿlesinden iḥtirāz eyle (Fuzulî, s. 374)

Murāduñ cevr ise ʿuşşāḳuña bī-dādı az eyle
Cefālar bitmesün cevrüñ çoġından iḥtirāz eyle (Kâzım, G. CCCVIII)

* * *

Göñül yetdi ecel ẕevḳ-i ruḫ-i dil-dār yetmez mi
Aġardı mūy-ı ser sevdā-yi zülf-i yār yetmez mi (Fuzulî, s. 413)

Fiġānuñ ʿarşa yetdi ey dil āh u zār yetmez mi
Felekler seyle gitdi girye-i ḫūn-bār yetmez mi (Kâzım, G. CCCXXXV)

* * *

Ey ṣaf-i nevk-i müjeñ zülf-i melāmet şānesi
Her girih zülfüñde bir dām-i taḥayyür dānesi (Fuzulî, s. 422)

Oldı bir Leylā ṣaçuñ kim Ḳays-ı cān dīvānesi
Rūḥ-ı ḳudsīdür çerāġ-ı ḥüsninüñ pervānesi (Kâzım, G. CCCXXXVI)

*   *   *

Ḫoş geldi dün ol aye sirişküm neẓāresi
Beyle olur ki ʿāşıḳuñ işler sitāresi (Fuzulî, s. 423)

Ey ḫāl-i rūyı māh-ı melāmet sitāresi
Gīsūsı dām-ı dil ẕevḳini cān ḳanāresi (Kâzım, G. CCCXIX)

2.3.2. Bağdatlı Ruhî (öl. H. 1014 / M. 1605-06)[171]

"Ḳad bedā min ʿaks-i kāʾsi'l-ʿaşḳı envāri'l-hüdā"
Düşdi ol envāra maẓhar ʿārif-i sırr-ı Ḫudā (B. Ruhî, G. 1)

"Hāte keʾsen min-müdāmi'l-ʿaşḳ yā nūre'l-hüdā"
Olmaz erbāb-ı melāmet ʿaşḳ u sevdādan cüdā (Kâzım, G. II)

*   *   *

Nücūmile meh-i nev ṣanma dām u dānedür dünyā
Nice āvāre ṣayd itmiş kebūter-ḫānedür dünyā (B. Ruhî, G. 6)

Şarāb-ı derd ü zehr-i miḥnete peymānedür dünyā
Hevāsı Ebī Mühlik ḫāki āteş-ḫānedür dünyā (Kâzım, G. XXV)

*   *   *

Mesken oldı çünki vaḥşīler gibi hāmūn baña
Ol ṣaçı Leylā ʿaceb mi söylese Mecnūn baña (B. Ruhî, G. 28)

Ġam yemem virmezseñ ey sāḳī mey-i gül-gūn baña
Kāse kāse ḫūn-ı dil nūş itdirür gerdūn baña (Kâzım, G. XXII)

*   *   *

İrdiyse ġam degül bir iki gün ʿanā saña
Her bir ʿanāya Ḥaḳ vire yüz bin ṣafā saña (B. Ruhî, G. 42)

Ġamzeñ ki tīr-i tīzdür ey ḳaşı yā saña
Kim görse çeşmüñi urılur muṭlaḳā saña (Kâzım, G. XI)

*   *   *

Ey olup sergeşte-i ʿaşḳuñ sipihrine ḳıbāb
Āteş-i ʿaşḳuñ dil-i ḫurşīde ṣalmış ıżṭırāb (B. Ruhî, G. 54)[172]

Devre çıḳmış ṣubḥ-dem yārüm ṣalup yüzden niḳāb
Ḥaşre dek min-baʿd diñlensün çerāġ-ı āftāb (Kâzım, G. XXIX)

*   *   *

Çāre ne ey dil raḳīb-i ḫardan geçmez ḥabīb
Bir ʿināyet ola Mevlādan meger giçe ḥabīb (B. Ruhî, G. 69)

Ben esīr-i ḫˇāb-ı ḥayret çeşm-i ḫūbān dil-firīb
N'eylesün biñ āfet-i devrāna bir merd-i ġarīb (Kâzım, G. XXXVII)

*   *   *

Ceyb-i pīrāhenüñ ey dilber-i şīrīn-ḥarekāt
Çeşme-i Ḫıżrdur anda bedenüñ āb-ı ḥayāt (B. Ruhî, G. 74)

---

[171] Bağdadlı Ruhî'ye ait gazel numaraları şu eserden alınmıştır: Coşkun Ak, *Bağdatlı Rûhî (Karşılaştırmalı Metin)*, II C., Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa 2001.
[172] Bağdadlı Ruhî'nin aynı vezin ve kafiyedeki diğer gazelleri için bk. G. 55, 56, 65, 66, 67.

Neş᾽e-i vaṣl ile oynarsa n’ola vāṣıl-ı ẕāt
Raḳṣ ider ṣaḥfe-i deryāya düşünce ḳaṭarāt (Kâzım, G. XLII)

* * *

Ḳılduñ giçerek ḳūşe-i çeşm ile işāret
ʿUşşāḳı biri birine ḳatduñ be hey āfet (B. Ruhî, G. 86)

Ey şūḫ mü᾽eẕẕin var iken sende bu ḳāmet
Farż oldı baña gūşe-i mescidde iḳāmet (Kâzım, G. XLI)

* * *

İtme dirlerse ġam-ı laʿlıyla yāruñ imtizāc
Ölsem itmem ehl-i ḥikmetden temennā-yı ʿilāc (B. Ruhî, G. 94)[173]

Dūd-ı āhı girye-i germüm ider reşk-i sirāc
Görmedüm eşküm gibi bir āb-ı āteş-imtizāc (Kâzım, G. LVII)

* * *

Murġ-ı dil ʿanḳādur olmaz degme bir rişteyle bend
İster ol zülf-i semen-bū gibi bir müşkīn kemend (B. Ruhî, G. 119)[174]

Mürġ-i dil bir cān-şikāra oldı kim fitrāk-bend
Ṭurresi eyler ġazāl-ı āftābı der-kemend (Kâzım, G. LXXIII)

* * *

Ehl-i vaḥdet kā᾽ināṭuñ sūrını mātem bilür
Ḫalḳuñ iẕʿān itdügi zevḳı anlar hep ġam bilür (B. Ruhî, G. 189)

Leẕẕet-i cūd u ʿaṭāyı Ḥayder ü Ḥātem bilir
Ḳıymet-i mir᾽ātı İskender şarābı Cem bilir (Kâzım, G. CL)

* * *

Bāġda her şeb fiġān-ı bülbül-i şeydā nedür
Şāh-ı gülde reng ü būy-ı ġonca-i raʿnā nedür (B. Ruhî, G. 283)[175]

Öyle Mecnūnam ki bilmem çekdigüm sevdā nedür
Ben kimem Leylā-yı dil kimdür dil-i şeydā nedür (Kâzım, G. XC)

* * *

Dil ki cām-ı ʿaşḳile mest ü ḫarāb olmış yatur
Pāy-būsuñ ārzūsuyla türāb olmış yatur (B. Ruhî, G. 310)

Rindler kim neş᾽e-i meyden zebūn olmış yatır
Fülkelerdür cūşiş-i yemden nigūn olmış yatır (Kâzım, G. CXIX)

* * *

Her gören cānā ʿiẕār-ı āluñı meftūn olur
Her düşen Leylā-ṣaçuñ sevdāsına Mecnūn olur (B. Ruhî, G. 416)

Āteş-i cān-sūz-ı ʿaşḳa sīne kim kānūn olur
Şemʿ-i dūd-ı āhumuñ pervānesi gerdūn olur (Kâzım, G. XCVII)

* * *

Ġam degül ḳan aġlasam ol serv-i gül-ruḫsārsuz
ʿĀşıḳam bulmaz tesellī ḫāṭırum dildārsuz (B. Ruhî, G. 489)

---

173 Bağdadlı Ruhî’nin aynı vezin ve kafiyedeki diğer gazeli için bk. G. 99.
174 Bağdadlı Ruhî’nin aynı vezin ve kafiyedeki diğer gazelleri için bk. G. 122, 123.
175 Bağdadlı Ruhî’nin aynı vezin, kafiye ve redifteki diğer gazelleri için bk. G. 284.

Cünbiş-i pervāne olmaz şemᶜ-i şeb bīdārsız
ᶜĀşıḳ-ı sūzān teneffüs idemez dil-dārsız (Kâzım, G. CLXIV)
* * *
Çekse berḳiᶜ ġam degül rūy-ı viṣāl-i yāra nāz
Refᶜ ider anı ser-i engüştile dest-i niyāz (B. Ruhî, G. 521)

El irişmez gūşe-i dāmānuña ey verd-i nāz
Ḳılsa ᶜazm-i müntehā Cibrīl āh-ı nāle-sāz (Kâzım, G. CLXVII)
* * *
Ḫaylī müşkildür bilüp iḥsānuñı ḳılmaḳ sipās
Neylesün nās olmayınca luṭfuñ ey Ḫallāḳ-ı nas (B. Ruhî, G. 528)[176]

Virmez ās̱ār-ı kesāfet ḥüsnüñe enẓār-ı nās
Ḫāne-i āyīnede olmaz ziḥām-ı inᶜikās
* * *
Mülk-i Baġdāda ṣafā virmese yümn-i ḳademüñ
Ḥaşra dek defᶜ olınmazdı belā vü elemüñ (B. Ruhî, G. 632)

İşiden nuṭḳ-ı devā-baḫşını ol ġonçe-femüñ
Ṭılsım-ı künc-i vücūd oldıġın añlar ᶜademüñ (Kâzım, G. CCXXIX)
* * *
Ḥayāt-efzā-yı ehl-i fażl iken luṭf-ı firāvānuñ
Ne lāyıḳdur kesilmek dirligi erbāb-ı ᶜirfānuñ (B. Ruhî, G. 641)[177]

Müʾes̱sirdür sükūtı giryesinden ᶜāşıḳ-ı zāruñ
Girāndur neşʾe-i ḥayret-fezāsı meyden esrāruñ (Kâzım, G. CCXXV)
* * *
Düşer her ḳaṭre kim ser-çeşmesinden çeşm-i giryānuñ
Aḳar bir çeşme olur gülşen-i kūyuñda cānānuñ (B. Ruhî, G. 647)

Vücūdından ne ḥāṣıl bezm [ü] rezm-ārā-yı ekvānuñ
ᶜAdemdür māye vü pīrāyesi mīnā-yı imkānuñ (Kâzım, G. CCXV)

Virür ḥüsn-i leṭāfet iltifātı cāna cānānuñ
Açar çeşm-i ᶜalīlin būy-ı Yūsuf pīr-i Kenᶜānuñ (Kâzım, G. CCXVI)
* * *
Kime ḳıldumsa teveccüh baña gösterdi celāl
Yā İlāhī umarın senden ola ᶜarż-ı cemāl (B. Ruhî, G. 701)[178]

Ṭarf-ı rūyuñda degüldür görinen dāne-i ḫāl
Ḥarem-i Kaᶜbede tenhā oturur rūḥ-ı Bilāl (Kâzım, G. CCXXXII)
* * *
Ẓāhir oldı ṣanmañuz laᶜlinde ḫaṭṭ-ı müşk-fām
Murġ-ı dil ṣaydına ḳurdı bir görinmez yerde dām (B. Ruhî, G. 769)[179]

Kāse kāse çekdüm ey sāḳī mey-i ᶜaşḳuñ müdām
Āh kim ne çekdigüm bitdi ne keyf oldı tam[ām] (Kâzım, G. CCXLII)

---

[176] Bağdadlı Ruhî'nin aynı vezin ve kafiyedeki diğer gazelleri için bk. G. 529, 530.
[177] Bağdadlı Ruhî'nin aynı vezin, kafiye ve redifteki diğer gazelleri için bk. G. 655, 658, 673, 678, 699.
[178] Bağdadlı Ruhî'nin aynı vezin ve kafiyedeki diğer gazelleri için bk. G. 726.
[179] Bağdadlı Ruhî'nin aynı vezin ve kafiyedeki diğer gazelleri için bk. G. 771, 814.

Musa Kâzım Paşa'nın Bağdatlı Rûhî'nin *Terkib-i Bendi'*ne yazdığı ve matbu *Divan*'da da yer alan iki naziresi onun tanınmış şiirlerinden olma özelliğini taşır.

Ṣanmañ bizi kim şīre-i engūr ile mestüz
Biz ehl-i ḫarābātdanuz mest-i Elestüz
* * *
Ṣanmañ ki ṣurāḥī gibi peymāne-perestüz
Biz mest-i serāsīme-i ṣahbā-yı elestüz (Kâzım, Mu. IV/I)
*
Ṣanmañ bizi kim neşʾe-i ṣahbā ile mestüz
Biz mest-i mey-i ʿişve-i sāḳī-i elestüz (Kâzım, Mu. V/I)

2.3.3. Nef'î (öl. H. 1045 / M. 1635)[180]

Her ne fitne kim ẓuhūra hayyiz-i imkān bulur
Vech-i imkān-ı ẓuhūrın ol ḫat-ı fettān bulur (Nef'î, K. 8)

Ḳanda bir serv-i revān ḳāmet-i imkān bulur
Cūy-ı eşk-i ʿāşıḳānı pāyına rīzān bulur (Kâzım, K. II)
* * *
Ġamzen ne dem ki tīġ çeküp hūn-feşān olur
Uşşāḳ-ı dil-figāra ecel mihribān olur (Nef'î, K. 28)

Çeşmüñ ki zūr-ı mīle ne dem ḫūn-çekān olur
Mānend-i cürʿa cevher-i cān rāygān olur (Kâzım, K. V)
* * *
Bārekallāh ey behişt-ābād u ey reşk-i cinān
Sānekallāh ey serāy-ı dilgüşā vü dilsitān (Nef'î, K. 52)

Bāreka'llāh ey mükerrem ravża-i faḫr-i cihān
Levḥaşa'llāh ey muʿaẓẓam-maʿbed-i ʿarş-ı āstān (Kâzım, K. VI)
* * *
Āferīn ey rūzgārın şeh-süvār-ı safderi
Arşa aş şimdengeri tīġ-ı süreyyā-cevheri (Nef'î, K. 14)

Āferīn ey Kirdgāruñ şīr-i ṣavlet-güsteri
Zūr-ı destüñle ḳoparduñ bāb-ı ḥıṣn-ı Ḥayberi (Kâzım, K. VIII)
* * *
Ḥamdü li'llāh yine inṣāfa gelüp çarh-ı anīd
Eyledi baḫtum ile ʿahd-ı vifāḳı tecdīd (Nef'î, K. 54)

Girmeden sāġar-ı elfāẓa mey-i vaʿd u vaʿīd
Virdi biñ neşʾe baña keyfiyet-i güft ü şenīd (Kâzım, K. IX)
* * *
Bahār erdi yine düşdü letāfet gülsitān üzre
Yine oldu zemînin lutfu gālib āsumān üzre (Nef'î, K. 5)

Şeh-i nev-rūz idüp seyr ü sefer bu ḫākdān üzre
Bıraḳdı sāyesin evvel ḳademde gülsitān üzre (Kâzım, K. XI)

---

[180] Nef'î Divanı'na ait kaside ve gazel numaraları şu eserden alınmıştır: Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, Akçağ Yay., Ankara, 1993.

*　　　*　　　*

Sanman ki felek devr ile şāmı seher eyler
Her vākı'anın ākıbetinden haber eyler (Nef'î, K. 10)

Ṣanmañ ki ṣabā devr-i riyāż-ı seḥer eyler
Şeb-zindelere ṣubḥ-ı ṣafādan ḫaber eyler (Kâzım, K. XII)

*　　　*　　　*

Ne sūret bağladı seyreyle hüsn-i sun'-ı Yezdānî
Ki ma'nāsını fikr etdikçe alır akl-ı insānı (Nef'î, K. 11)

Ḳıyās eyler görenler ḫaṭṭ-ı püşt-i laʿl-i cānānı
Der-āġūş eylemişler mūrlar mihr-i Süleymānı (Kâzım, K. XVII)

*　　　*　　　*

Barekallāh zihî Âsaf-ı sāhib-ferheng
Kim olur kevkebe-i şevketine ālem teng (Nef'î, K. 37)

Ey dü-çeşm-i siyehi cevher-i maġz-ı nīreng
Rūḥ-ı ḳudsi nigeh-i mestine āşüfte vü deng (Kâzım, K. XIX)

*　　　*　　　*

Girih-i gonca-i maksūdumu çarh etmedi hal
Pençe-i mihr-i cihān-tābı meğer oldu eşel (Nef'î, K. 53)

Dest-i ḳudretle urup ḳalbüme ḥüsn-i ṣayḳal
Kīneden sīnemi pāk eyledi Ḥaḳ ʿazze ve cel (Kâzım, K. XX)

*　　　*　　　*

Te'ālallāh zihî kasr-ı bülend-eyvān-ı halkārî
Yed-i beyzā-yı kudretdir meger kim dest-i mi'mārı (Nef'î, K. 13)

Teʿāla'llāh nedür ol meşhed-i vālā-yı ḫünkārī
Gül-i ṣad-berg-i cāndur ʿāşıḳāne deşne-i ḫārı (Kâzım, K. XXI)

*　　　*　　　*

Esdi nesîm-i nev-bahār açıldı güller subh-u dem
Açsın bizim de gönlümüz sākî meded sun cām-ı Cem (Nef'î, K. 15)

Ḳıldı cihānı nev-bahār reşk-āver-i bāġ-ı İrem
Dem çekdi cām-ı rūzgār ṣahbā-yı kevs̱erden bu dem (Kâzım, K. XXIII)

*　　　*　　　*

Kerîm-i kāmran var ise ger İlyās Paşadır
Ki dest-i zer-feşānı kān-ı dil dür-pāşı deryādır (Nef'î, K. 47)

Sıtanbul cümle ʿālemden bedel bir ş̱ehr-i zībādır
Ṣuyı kevs̱er hevāsı nefḫa-i enfās-ı ʿİsādır (Kâzım, K. XXVI)

*　　　*　　　*

Müjde halk-ı āleme kim lutf-ı Rabbü'l-ālemîn
Kā'inātı devlet-i sermedle kıldı kāmbîn (Nef'î, K. 56)

Dün gice ʿazm-i ḫayāl-i ḫˇāb idüp zār u ḥazīn
ʿĀlem-i maʿnāda gördüm bir maḳām-ı dil-nişīn (Kâzım, K. XXXII)

*　　　*　　　*

Minnet Allāha ki bî-minnet-i baht u ikbāl
Oldum āsār-ı sa'ādetle yine ferruh-fāl (Nef'î, K. 35)

Kerem oldur ki bilā-vāsıṭa dest-i suʾāl
Sāʾilüñ kīse-i āmālin ide māl-ā-māl (Kâzım, K. XXXV)
* * *

El-minnetü li'llāh ki zamānı ahd-i keremdir
Ebnā-yı zamān muġtenem-i nāz u niʿamdir (Nef'î, K. 59)

Cān mest-i mey-i encümen-ārā-yı ḳademdür
Dil muʿtekif-i Kaʿbe-i esrār-ı ḥikemdür (Kâzım, K. XXXVIII)
* * *

Te'ālallāh zihî rahş-ı hümāyūn-ı hümā-sāye
Ki tasvîr-i dil-ārāsı yeter eğlence dünyāya (Nef'î, K. 18)

ʿAceb bir çille-keşdür ḳavs-ı ebrū-yı dil-ārāya
Düşer oḳ gibi dil ḫāṭır-nişānı olmadan yāya (Kâzım, K. XXXIX)
* * *

Âferîn ey ʿalem-efrâhte serdâr-ı dilîr
Saf-der-i kal'a-güşâ saf-şiken-i kişver-gîr (Nef'î, K. 39)

Minnet ol ḫālıḳ-ı ẕī-şāna ki kilk-i taḳdīr
Ḳıldı bu vāḳıʿayı zīver-i silk-i taḥrīr (Kâzım, K. XLI)
* * *

Göz ucuyla âşıka geh lutf eder gâhî itâb
Bir su'âle yer komaz ol gamze-i hâzır-cevâb (Nef'î, G. 7)

Gönlümü her dem bir âteştir kılan pür-ıztırâb
Kim ol âteşden bir ahkerdir felekde âfitâb (Nef'î, G. 8)

Devre çıḳmış ṣubḥ-dem yārüm ṣalup yüzden niḳāb
Ḥaşre dek min-baʿd diñlensün çerāġ-ı āftāb (Kâzım, G. XXIX)
* * *

Öyle mi nâzik geçer ol gamze-i câdû-firîb
Âşıka zahm urduğun idrâk ede anın rakîb (Nef'î, G. 11)

Ben esīr-i ḫˇāb-ı ḥayret çeşm-i ḫūbān dil-firīb
N'eylesün biñ āfet-i devrāna bir merd-i ġarib (Kâzım, G. XXXVII)
* * *

Gamze mahmûr u girişme sâkî vü müjgân mest
Olsa gördükçe acep mi âşık-ı hayrân mest (Nef'î, G. 24)

Ġörmedüm çeşmüñ gibi bir sāḥir ü ʿayyār mest
Ġamze-i fettān-i müdrik merdüm-i bīmār mest (Kâzım, G. XLIX)
* * *

Ukde-i ser-rişte-i râz-ı nihânîdir sözüm
Silk-i tesbîh-i dür-i seb'a'l-mesânîdir sözüm (Nef'î, K. 1)

Bezm-i hayâle nağme-i şehnâzdır sözüm
Hüsn-i edâya gamze-i gammâzdır sözüm (Nef'î, G. 78)

Şemsī Mevlānā-nişānem cevher-i cāndur sözüm
Rūḥ-ı ḳuds-i ʿāşıḳānem maġz-ı Ḳurʾāndur sözüm (Kâzım, G. CCLXIII)
* * *

Diller nice bir çâh-ı zenahdânına düşsün
Sâyen gibi zülfün de ko dâmânına düşsün (Nef'î, G. 94)

Āfet dile dil āfet-i devrānına düşsün
Sāḳī meye mey sāḳī-i fettānına düşsün (Kâzım, G. CCLXXVIII)

Musa Kâzım Paşa, Nef'î'nin "Sâkî-nâme" başlıklı beş bentlik terkib-bendini "Bāde-nāme Be-Nazīre-i Nefʿ ī" başlığıyla tanzir etmiştir.

Merḥabā ey cām-ı mīnā-yı mey-i yāḳūt-reng
Devri gelsin senden ögrensin sipihr-i bī-direng (Nef'î, Mu. 3)
* * *
Merḥabā ey āb-ı āteş-pāre-i pākīze-reng
H̲ān-mān-sūz-ı riyā h̲ırmen-güdāz-ı nām u neng (Kâzım, Mu. I/I)

2.3.4. Fehîm-i Kadîm (öl. H. 1057 / M. 1647)[181]

Bir ḥayāt içün ḳażā bilmem ne nāz eyler baña
Ben şehīd-i ġamzeyem ʿĪsī niyāz eyler baña (F. Kadîm, G. VI)

Ben o Mecnūnam ki Leylālar niyāz eyler baña
ʿAḳl-ı kül bir reʾy içün biñ keşf-i rāz eyler baña (Kâzım, G. V)
* * *
Olmış ey ġamze-i ġammāzı zebān-dān-ı ḳażā
Çeşm-i mestüñde ʿayān nükte-i pinhān-ı ḳażā (F. Kadîm, G. XII)

Ey füsūn-ı nigehi maġz-ı dil ü cān-ı ḳażā
Küfr-i zülf-i siyehi cevher-i īmān-ı ḳażā (Kâzım, G. XVII)
* * *
Şāhbāz-ı çeşm-i dilber kim dile meʾnūs olur
Murġ-ı āhum ülfet-i pervāzdan meʿyūs olur (F. Kadîm, G. LXXXVII)

Ḳande kim çeşmüm nigāh-ı ġamzeñe meʾnūs olur
Dökdigüm eşk-i feraḥ maḥsūd-ı oḳyanūs olur (Kâzım, G. CXII)
* * *
Żaʿīfem ḳaṣr-ı ʿarşa gerçi ġāyet rāh kūtehdür
Derūnumdan lebe yetmez kemend-i āh kūtehdür (F. Kadîm, G. XCVI)

İrişmez gūş-ı yāre nāle-i cān-kāh kūtehdür
Sır-ı ṭūl-i emelden dūd-ı şemʿ-i āh kūtehdür (Kâzım, G. CXXXIX)
* * *
Dāġlar pes bu ser-i şīfte-ḥāl üstine gül
Cevrdür bülbüle kim ḳona sifāl üstine gül (F. Kadîm, G. CXCVI)

Çizse ressām-ı ḳażā levḥ-i h̲ayāl üstine gül
Yazamaz bir dah̲i ol māh-ı cemāl üstine gül (Kâzım, G. CCXXXIII)
* * *
Ġonçe-i āteş-nesīmüz āb düşmendür bize
Bülbül-i pervāne-ṭabʿuz şuʿle gülşendür bize (F. Kadîm, G. CCLXXIII)

[181] Fehîm-i Kadîm Divanı'na ait gazel numaraları şu eserden alınmıştır: Tahir Üzgör, *Fehîm-i Kadim, Hayatı, Sanatı, Divan'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, AKM Yay., Ankara, 1991.

Niʿmet-i dīdār-ı Ḥaḳ rızḳ-ı muʿayyendür bize
Nār-ı cān-sūz-ı firāḳı nūr-ı Eymendür bize (Kâzım, G.CCCX)

2.3.5. Nâ'ilî-i Kadîm (öl. H. 1077 / M. 1666)[182]

Yem-i āteş-ḫurūş-ı dilde olduḳça sükūn peydā
Eder her dāġ-ı ḥasret tende bir girdāb-ı ḫūn peydā (Nâ'ilî-i Kadîm, G. 1)

İder mi ʿadem-i reşk-i femüñle dilde ḫūn peydā
Ḳılur zülfüñ ucından ʿaḳl-ı kül reng-i cünūn peydā (Kâzım, G. IV)

* * *

Şādī-i vuṣlat niçün taḥmīl-i nāz eyler baña
Rind-i şādī-düşmenim ben ġam niyāz eyler baña (Nâ'ilî-i Kadîm, G. 3)

Ben o Mecnūnam ki Leylālar niyāz eyler baña
ʿAḳl-ı kül bir reʾy içün biñ keşf-i rāz eyler baña (Kâzım, G. V)

* * *

Şarāb-ı nāb getürdükçe nīm-ḫˇāb saña
Ṭutar elinde ḳadeḥ māh u āfitāb saña (Nâ'ilî-i Kadîm, G. 8)

Cihānı etmege bir laḥẓada ḫarāb saña
Yeter o nergis-i maḫmūr-ı nīm-ḫˇāb saña (Nâ'ilî-i Kadîm, G. 9)

Sevād-ı ḫaṭṭ-ı ruḫuñ virmese ḥicāb saña
Nigeh taṣavvur olınmazdı bī-niḳāb saña (Kâzım, G. XIII)

* * *

Hevā-yı ʿışḳa uyup kūy-ı yāre-dek giderüz
Nesīm-i ṣubḥa refīḳiz bahāra dek giderüz (Nâ'ilî-i Kadîm, G. 166)

Ne reʾs-i kūhe ne ḫod pāy-ı dāre dek giderüz
Bulup ṭarīḳati kūy-ı nigāre dek giderüz (Kâzım, G. CLXXIV)

* * *

Ṣayd ider biñ dili bir dām ile zülf-i siyehüñ
Düşürür bir dili biñ dāma şikenc-i külehüñ (Nâ'ilî-i Kadîm, G. 197)

Başlasa şīveye biñ nāz ile çeşm-i siyehüñ
Tesliyet-baḫş-ı dil-i ʿālem eder her nigehüñ (Nâ'ilî-i Kadîm, G. 198)

Aġladur ḥālüme düşmenleri tīġ-i nigehüñ
Dostum ʿaynuma geldükçe dü-çeşm-i siyehüñ (Kâzım, G. CCXII)

* * *

Pāk-dāmen bir gül-i tersün ġubārumdan ṣaḳın
Şuʿlesün āb-ı dü-çeşm-i eşk-bārumdan ṣaḳın (Nâ'ilî-i Kadîm, G. 246)

ʿĀşıḳam āh u fiġān-ı şuʿle-bārumdan ṣaḳın
Şāʿirem tīġ-i zebān-ı ābdārumdan ṣaḳın (Kâzım, G. CCLXXXIV)

* * *

Bī-niyāz ālüfteler kim ḫāk-i rehdür her biri
Mesned-i faḳr u fenāda pādişehdür her biri (Nâ'ilî-i Kadîm, G.362)

---

[182] Nâ'ilî-i Kadîm Divanı'na ait gazel numaraları şu eserden alınmıştır: Haluk İpekten, *Nâ'ilî-i Kadîm Divânı*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1975.

Ehl-i dil üftādeler kim h̲āk-i rehdür her biri
Bī-sipāh u cāh u kişver pādişehdür her biri (Kâzım, G. CCCXXXVII)
* * *
Bāde kim dāġ-ı dil-i ümmīddür her ḳaṭresi
Mey degül berḳ-ı Ḳażā-teʾkīddür her ḳaṭresi (Nâ'ilî-i Kadîm, G. 376)
* * *
Bāde kim cān-pāre-i Cemşīddür her ḳaṭresi
Ehl-i ʿaşḳa māye-i tevḥīddür her ḳaṭresi (Kâzım, G. CCCXXXIV)

2.3.6. Neşâtî (öl. H. 1085 / M. 1674)[183]

Nedür bu tāb ki virmiş şarāb-ı nāb saña
Baḳınca h̲īre olur çeşm-i āfitāb saña (Neşatî, G. 4)

Sevād-ı h̲aṭṭ-ı ruh̲uñ virmese ḥicāb saña
Nigeh taṣavvur olınmazdı bī-niḳāb saña (Kâzım, G. XIII)
* * *
Mest-i nāz olduḳca çeşmüñ āfet-i bī-bāk olur
Dest-i ġamzeyle girībān-ı verāʿ ṣad çāk olur (Neşatî, G. 30)

Nūr-ı ḥüsnüñ h̲īre-sāz-ı dīde-i idrāk olur
Seyr iden çāk-i girībānuñ girībān-çāk olur (Kâzım, G. CXXV)
* * *
Ne seyr-i gülşene ne cūybāre dek giderüz
Sirişk-i çeşm ile biz kūy-ı yāre dek giderüz (Neşatî, G. 51)

Ne reʾs-i kūhe ne h̲od pāy-ı dāre dek giderüz
Bulup ṭarīḳati kūy-ı nigāre dek giderüz (Kâzım, G. CLXXIV)
* * *
Dūzah̲-āşām-ı ġamuñ kim şuʿledür peymānesi
Çāk-rīz-i ceyb-i cāndur nāle-i mestānesi (Neşatî, G. 129)

Oldı bir Leylā ṣaçuñ kim Ḳays-ı cān dīvānesi
Rūḥ-ı ḳudsīdür çerāġ-ı ḥüsninüñ pervānesi (Kâzım, G. CCCXXXVI)
* * *
Gerçi ser-mestān-ı ʿışḳuñ h̲āk-i rehdür her biri
Kuḥl-i zīb-efzā-yı çeşm-i mihr ü mehdür her biri (Neşatî, G.130)

Ehl-i dil üftādeler kim h̲āk-i rehdür her biri
Bī-sipāh u cāh u kişver pādişehdür her biri (Kâzım, G. CCCXXXVII)

2.3.7. Mezâkî (öl. H. 1087 / M. 1676)[184]

Olur âh eyledükçe cûş-ı hûn-âb-ı derûn peydâ
İder tûfân-ı hasret böyle mevc-i şu'le-gûn peydâ (Mezâkî, G. 13)

---

[183] Neşâtî Divanı'na ait gazel numaraları şu eserden alınmıştır: Mahmut Kaplan, *Neşâtî Divanı*, Akademi Yayınevi, İzmir, 1996.
[184] Mezâkî'ye ait beyit numaraları şu eserden alınmıştır: Ahmet Mermer, *Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, AKM Yay., Ankara, 1991.

İder mīm-i ʿadem reşk-i femüñle dilde ḫūn peydā
Ḳılur zülfüñ ucından ʿaḳl-ı kül reng-i cünūn peydā (Kâzım, G. IV)
* * *
Mâh-ı münîr olursa da ger kevkeb-i garîb
Gurbetde hîç rûşen olur mı şeb-i garîb (Mezâkî, G. 22)

Dünyāyı yaḳsa āteş-i āh-ı şeb-i ġarīb
Yanmaz çerāġ-ı püf-zede-i maṭleb-i ġarīb (Kâzım, G. XXXV)
* * *
'Işkuma tal'at-ı hûbân-ı cihândur bâ'is
Şevküme sohbet-i peymâne-keşândur bâ'is (Mezâkî, G. 37)

Beni ihlāke ne tīġ u ne resendür bāʿiṡ
Nār-ı gīsū ile ol cāh-ı ẕeḳandur bāʿiṡ (Kâzım, G. L)
* * *
Dil-beste-i dü-zülf-i perîşânuñum senüñ
Bir boynı baglu bende-i fermânuñum senüñ (Mezâkî, G. 251)

Tā kim esīr-i zülf-i perīşānuñam senüñ
Pā-māl-i serv-ḳadd-i ḫırāmānuñam senüñ (Kâzım, G. CCXXVI)
* * *
Gel mest-i ser-endâz-ı mey-i rıtl-ı girân ol
Ser-halka-i rindân-ı harâbât-ı mugân ol (Mezâkî, G. 294)

Cemşīd-i ṭarab-ḫāne-i vicdān-ı cinān ol
Müstaġnī-i işretkede-i her-dü-cihān ol (Kâzım, G. CCXL)
* * *
Ey felek nâr-ı derûn-ı pür-şerârumdan sakın
Âteşüm âteş sakın kurb-ı civârumdan sakın (Mezâkî, G. 339)

ʿĀşıḳam āh u fiġān-ı şuʿle-bārumdan ṣaḳın
Şāʿirem tīġ-i zebān-ı āb-dārumdan ṣaḳın (Kâzım, G. CCLXXXIV)

2.3.8. Nedîm (öl. H. 1143 / M. 1730)[185]

Ḥaddeden geçmiş nezāket yāl ü bāl olmış saña
Mey süzülmiş şīşeden ruḫsār-ı āl olmış saña (Nedîm, s. 273)

Ḳaşlaruñ menşūr-ı ṭuġrā-yı cemāl olmış saña
Manṣıb-ı ḫūbı ʿaṭā-yı ẕü'l-celāl olmış saña (Kâzım, G. XIX)
* * *
ʿAşḳa düşdüm cān u dil müft-i cüvānān oldı hep
Ṣabr u ṭāḳat maṣraf-ı çāk-i girībān oldı hep (Nedîm, s. 277)

Küfr-i zülfüñ revnaḳ-ı ruḫsār-ı īmān oldı hep
Āyet-i ḥüsnüñ gören kāfir müselmān oldı hep (Kâzım, G. XXXIX)
* * *
Lebüñ būsın zamān-ı ḫaṭṭ-ı ʿanber-fām içün ṣaḳlar
Nāzüklik eyler bādesin aḳşām içün ṣaḳlar (Nedîm, s. 282)

---

[185] Nedîm Divanı'na ait sayfa numaraları şu eserden alınmıştır: Muhsin Macit, *Nedîm Divânı,* Akçağ Yay., Ankara, 1997.

Nuḳūdın merdüm-i dānā siyeh eyyām içün ṣaḳlar
Ḳanādīl-i nücūmı āsmān aḫşām içün ṣaḳlar (Kâzım, G.XCIV)

* * *

O ṭıflı gör ne ḳıyāmet nigār olur giderek
Ḫırāmı düşmen-i sabr u ḳarār olur giderek (Nedîm, s. 306)

O ṭıfl-ı dil-şikenüñ kim ḥabīb olur giderek
Benümle ḫalḳ-ı cihān hep raḳīb olur giderek (Kâzım, G. CCXI)

* * *

Nāz olur dem-beste cism-i nīm-ḫˇābuñdan senüñ
Şerm ider reng-i tebessüm laʿl-i nābuñdan senüñ (Nedîm, s. 309)

Şerm ider ṣahbā şarāb-ı laʿl-i nābuñdan senüñ
Mest olur dünyā cemāl-i neşʾe-yābuñdan senüñ (Kâzım, G. CCXXIV)

* * *

ʿĀrıż-ı ḫūbānı ḫaṭla hāledār olsun da gör
Gülsitānlar ẕevḳin eyyām-ı bahā[r] olsun da gör (Kâzım, G. CXLIII)

matlalı gazel *Nedîm*'in aşağıya ilk bendi alınan şarkısından esinlenerek yazılmış olmalıdır:

ʿĪd gelsün bāʾiṣ-i şevḳ-i cedīd olsun da gör
Seyr-i Saʿd-ābād'ı sen bir kerre ʿīd olsun da gör
Gūşe gūşe mihrler mehler bedīd olsun da gör
Seyr-i Saʿd-ābād'ı sen bir kerre ʿīd olsun da gör (Nedîm, s. 243)

2.3.9. Arpaemini-zâde Mustafa Sâmî (öl. H. 1146 / M. 1734)[186]

Sāġar-be-kef o dil ki ola bī-ġam-i ṣabāḥ
Āyīnesinde ẓāhir olur ʿālem-i ṣabāḥ (Sâmî, G. 21)

Cām-ı şebāne gerdiş idüp tā dem-i ṣabāḥ
Bir başḳa ʿālem oldı bu şeb ʿālem-i ṣabāḥ (Kâzım, G. LXIII)

* * *

Bezm-i pāk-i ḥüsne zīverdür o zülf ü ḫāl ü ruḫ
Dūd-i ʿanber micmer-i zerdür o zülf ü ḫāl ü ruḫ (Sâmî, G. 22)

Yek-vücūd-ı nāz-perverdür o zülf ü ḫāl ü ruḫ
Ṣūret-i teṡliṡ-i dīgerdür o zülf ü ḫāl ü ruḫ (Kâzım, G. LXVII)

* * *

Bezm-i vaḥdet kim olur tertīb-i rūḥ-efzāsı bir
Oldı cām ü sāḳī vü mey-ḫāre vü ṣahbāsı bir (Sâmî, G. 33)

Derd-i ʿaşḳuñ olsa da dillerde istīlāsı bir
Zümre-i ʿuşşāḳuñ olmaz āh u vā-veylāsı bir (Kâzım, G. CXXXVI)

* * *

Lebüñ ki bāde-i cām-i nigāhum olmışdur
Dü dīde mest-i müdām-i nigāhum olmışdur (Sâmî, G. 36)

---

186 Arpaemini-zâde Mustafa Sâmî Divanı'na ait gazel numaraları şu eserden alınmıştır: Fatma Sabiha Kutlar, *Arpaemini-zâde Mustafa Sâmî Divanı*, Kalkan Matbaacılık, Ankara, 2004.

Cihān ki cürʿa-i cām-ı nigāhum olmışdur
Felek ḥabāb-ı müdām-ı nigāhum olmışdur (Kâzım, G. CXXIII)

* * *

Sirişk olmazsa levḥ-i dilde dāġ-i āteşīn olmaz
Muḳaddem ṣafḥa nemnāk olmasa naḳş-i nigīn olmaz (Sâmî, G. 43)

Ḫarābāt ehlinüñ zāhid gibi ḳalbinde kīn olmaz
Mesācidler ḳadar mey-ḫāneler miḥnet-mekīn olmaz (Kâzım, G. CLXI)

* * *

Her ġonçe-i nev-rüste nigāh itmege degmez
Āvīze-i destār-i külāh itmege degmez (Sâmî, G. 52)

Kālā-yı cihān ʿaṭf-ı nigāh itmege degmez
Ḥasretle yanup derd ile āh itmege degmez (Kâzım, G. CLXXV)

* * *

Meh-tāba geldi āyine-i ābdan fürūġ
Çeşm-i ḥabāb-i āba da meh-tābdan fürūġ (Sâmî, G. 64)

Dil ḥāṣıl itdi ẕevḳ-i mey-i tābdan fürūġ
Deryāya düşdi penbe-i meh-tābdan fürūġ (Kâzım, G. CXCIX)

* * *

Pür-fitendür ġamze çeşm-i nīm-ḫᵛābuñdan senüñ
Nıṣfı çıḳmış tiġdür gūyā ḳırābuñdan senüñ (Sâmî, G. 69)

Şerm ider ṣahbā şarāb-ı laʿl-i nābuñdan senüñ
Mest olur dünyā cemāl-i neşʾe-yābuñdan senüñ (Kâzım, G. CCXXIV)

* * *

Keremi ḫāk-nişīnānadur ehl-i keremüñ
Güher-efşān-i sevāḥil olur emvācı yemüñ (Sâmî, G. 72)

İşiden nuṭḳ-ı devā-baḫşını ol ġonçe-femüñ
Ṭılsım-ı künc-i vücūd oldıġın añlar ʿademüñ (Kâzım, G. CCXXIX)

* * *

Ḫayāl-i ḳāmetüñle bir nihāl-i Ṭūrdur göñlüm
Tecellā-yi cemāle cāygāh-i nūrdur göñlüm (Sâmî, G. 85)

Tecellā-āşinā-yı ʿaşḳa naḫl-i Ṭūrdur göñlüm
Ulü'l-ebṣāra rūşen bir çerāġ-ı nūrdur göñlüm (Kâzım, G. CCXLVII)

* * *

Dü bālādur mey-i ṣāf ile ʿayş-i yek-dem-i ʿālem
Olur āyīne-i sāġarda dīger ʿālem-i ʿālem (Sâmî, G. 88)

Ḥabāb-ı meyden evhendür ḳıbāb-ı muḥkem-i ʿālem
ʿAna küncānedür miḥnet-serāy-ı muẓlem-i ʿālem (Kâzım, G. CCXLV)

* * *

Bāde kim revnaḳ-fezā-yi şīşedür her ḳaṭresi
Ġāze-i ruḫsāre-i endīşedür her ḳaṭresi (Sâmî, G. 139)

Bāde kim cān-pāre-i Cemşīddür her ḳaṭresi
Ehl-i ʿaşḳa māye-i tevḥīddür her ḳaṭresi (Kâzım, G. CCCXXXIV)

* * *

Cūşiş-i eşke dil-i pür-ḫūn bir mecrā iki
Ḥayf kim fülk-i güher-meşḥūn bir deryā iki (Sâmî, G. 141)

Eşk-i deryā-cūş u derd-efzūn bir mecrā iki
Allāh Allāh bāde[-i] gül-gūn bir mīnā iki (Kâzım, G. CCCXXX)

2.3.10. Râşid Efendi (öl. H.1148 / M. 1735)[187]

Oldı ser-māye-i ġam ṭabʿ-ı hüner-sāz baña
Dāġlar yaḳdı çü ney şuʿle-i āvāz baña (Râşid, G. V)

Yaraşur eylese ġamzeñ ne ḳadar nāz baña
Oldı ẓalmā-yı ʿademde nigeh-endāz baña (Kâzım,G. XVI)

* * *

Sīr-āb-ı cām-ı şevḳ olamaz meşreb-i ġarīb
Ṣad-çāk-i ḫuşkī-i teb-i ġamdur leb-i ġarīb (Râşid, G. XV)

Dünyāyı yaḳsa āteş-i āh-ı şeb-i ġarīb
Yanmaz çerāġ-ı püf-zede-i maṭlab-ı ġarīb (Kâzım, G. XXXV)

* * *

Çeker ṣoñında ġam elbette neşʾe-yāb-ı feraḥ
Ḫumār-ı ġuṣṣa virür ādeme şarāb-ı feraḥ (Râşid, G. XXIII)

İdāre itmedi ṭūlāb-ı çerḫi āb-ı feraḥ
Felek piyālesine ḳonmadı şarāb-ı feraḥ (Kâzım, G. LXIV)

* * *

Yār olmasa ʿuşşāḳa cefādan müteleẕẕiẕ
Olmazdı göñül ṣabr u rıżādan müteleẕẕiẕ (Râşid, G. XXVIII)

Göñlüm ki olur derd ü elemden müteleẕẕiẕ
Yār olsa baña ġam mı sitemden müteleẕẕiẕ (Kâzım, G. LXXV)

* * *

Recā-yı sāde kim yāra es̱er-nā-kerde ḳalmışdur
Benüm kārum hemān yārī-i āh-ı serde ḳalmışdur (Râşid, G. XXXI)

Dü-çeşm-i ārzū kim bezm-i şevḳ-āverde ḳalmışdur
Biri sāḳīde elbet birisi sāġerde ḳalmışdur (Kâzım, G. CVI)

* * *

Niyāz-ı germi ʿāşıḳ vuṣlata iḳdām içün ṣaḳlar
O āfet daḫı nāzı s̱ıḳlet-i ibrām içün ṣaḳlar (Râşid, G. XLV)

Nuḳūdın merdüm-i dānā siyeh eyyām içün ṣaḳlar
Ḳanādīl-i nücūmı āsmān aḫşām içün ṣaḳlar (Kâzım, G. XCIV)

* * *

Gilem ẓann itme nā-kāmī-i cān-ı bī-nevādandur
Kibār-ı ʿaṣra bī-teʾs̱īrī-i ʿarż-ı recādandur (Râşid, G. LXXIII)

Ne mihr-i ʿālem-ārādan ne teʾs̱īr-i żiyādandur
Bu reng-ā-reng meşhūdāt ṣunʿ-ı kibriyādandur (Kâzım, G. C)

[187] Râşid Divanı'na ait gazel numaraları şu eserden alınmıştır: Halit Biltekin, *Râşid Divanı,* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1993.

*   *   *

Çeşm-i ḫod-bīne libās-ı zīb ü fer āyīnedür
Dīde-i ṭāvūsa naḳş-ı bāl ü per āyīnedür (Râşid, G. LXXXVI)

Cevher-i esrār-ı maʿnāya ṣuver āyīnedür
Ḳudret-i Mevlāya eşyā ser-be-ser āyīnedür (Kâzım, G. CVIII)

*   *   *

Dil-i şūrīdede cemʿiyyet-i sāmān olmaz
Cāme-i merdüm-i mecnūnda girībān olmaz (Râşid, G. CXI)

Ṣıdḳ u iḫlāṣa iṭāʿat gibi bürhān olmaz
Ḥaḳḳa teslīm ü rıżādan büyük īmān olmaz (Kâzım, G. CLXV)

*   *   *

Sirişk-i ḥasrete muʿtād olan dilde enīn olmaz
Mücerrebdür ki leb-rīz olsa ṭās anda ṭanīn olmaz (Râşid, G. CXII)

Ḫarābāt ehlinüñ zāhid gibi ḳalbinde kīn olmaz
Mesācidler ḳadar mey-ḫāneler miḥnet-mekīn olmaz (G. CLXI)

*   *   *

Ne gūne neşʾe-yāb-ı cām-ı şevḳ olsun Cem-i ʿālem
Olurken ser-girānī der-pey-i ʿiş ü dem-i ʿālem (Râşid, G. CLIX)

Ḥabāb-ı meyden evhendür ḳıbāb-ı muḥkem-i ʿālem
ʿAna küncānedür miḥnet-serāy-ı muẓlem-i ʿālem (Kâzım, G. CCXLV)

*   *   *

Yine gīsū-yı cānān oldı ḥayfā ḫalḳa-ber-ḫalḳa
Baña olmaḳdadur zencīr-i sevdā ḫalḳa-ber-ḫalḳa (Râşid, G. CCXVII)

Ḳılınca zülf-i pür-çīnüñ temāşā ḥalḳa-ber-ḥalḳa
Olur çeşm[üm]de biñ gird-āb peydā ḥalḳa-ber-ḥalḳa (Kâzım, G. CCCIX)

*   *   *

Eyleyen der-pīş olur hep dil-figār āyīneyi
ʿAks-i müjgānuñ idüp cāy-ı ḳarār āyīneyi (Râşid, G. CCXLI)

Eyledi envār-ı feyż-i vech-i yār āyīneyi
Vāḳıf-ı sırr-ı ḥayāt-ı müsteʿār āyīneyi (Kâzım, G. CCCXXXI)

2.3.11. Koca Râgıb Paşa (öl. H. 1177 / M. 1763)[188]

Ne ḳadar olsa edeb perde-keş-i rāz baña
Şūḫī-i eşkim olur āh ile ġammāz baña (Râgıb Paşa, G. 1)

Yaraşur eylese ġamzeñ ne ḳadar nāz baña
Oldı ẓalmā-yı ʿademde nigeh-endāz baña (Kâzım, G. XVI)

*   *   *

Ġazāl-i mihrden hem-kāsesin pür-şīr ider mehtāb
Meh-i nevle yine vażʿ-ı kec-i şemşīr ider mehtāb (Râgıb Paşa, G. 10)

188 Koca Râgıb Paşa Divanı’na ait gazel numaraları şu eserden alınmıştır: Ömer Demirbağ, *Koca Râgıb Paşa ve Dîvân-ı Râgıb*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Van, 1999.

Hilāl-ebrūlaruñ evṣāfını taṣmīm ider meh-tāb
Meh ü ḫurşīde fażl-ı ricḥatüñ teslīm ider meh-tāb (Kâzım, G. XXXVIII)
* * *
Fikr-i zülfüñ ile bir dil ki perīşān olmaz
Ser-ber-āverde-i ser-rişte-i sāmān olmaz (Râgıb Paşa, G. 91)

Ṣıdḳ u iḫlāṣa iṭāʿat gibi bürhān olmaz
Ḥaḳḳa teslīm ü rıżādan büyük īmān olmaz (Kâzım, G. CLXV)
* * *
Bezm-i meyde olma pür-çīn-i ġażab dem-beste gül
Ḫande-rūlıḳdır olan bu şīşeye şāyeste gül (Râgıb Paşa, G. 109)

ʿĀrıżuñdur gülşen-i ʿālemde ey nev-reste gül
Şīşe zīb-i çeşm-i bülbül olmaġa şāyeste gül (Kâzım, G. CCXXXVI)

2.3.12. Haşmet (öl. H. 1182 / M. 1768)[189]

Hakâyık-âşinâ-yı ‘âleme bîgânedür dünyâ
İmâret-yâb-ı istignâya bir vîrânedir dünyâ (Haşmet, G. 7)[190]

Şarāb-ı derd ü zehr-i miḥnete peymānedür dünyā
Hevāsı Ebī Mühlik ḫāki āteş-ḫānedür dünyā (Kâzım, G. XXV)
* * *
Sâgar-ı mey pûte-i kibrît-i ahmerdir baña
Mâye-i iksîr-i şâdî âteş-i terdir baña (Haşmet, G. 8)

Ḥasret-i ruḫsār u zülfüñ kim muḳarrerdür baña
Dāġ-ı sīnem lāle āhum sünbül-i terdür baña (Kâzım, G. XXI)
* * *
Ne dem tirin eşi‘a hâlesin zih-gîr eder mehtâb
Sevâd-ı şâmı hep der-kabza-i teshîr eder mehtâb (Haşmet, G. 16)

Hilāl-ebrūlaruñ evṣāfını taṣmīm ider meh-tāb
Meh ü ḫurşīde fażl-ı ricḥatüñ teslīm ider meh-tāb (Kâzım, G. XXXVIII)
* * *
Civân-merd âb-ı rûyı ‘ırzını itmâm içün saklar
Kişi bu gevher-i nâmûsu nîgû-nâm içün saklar (Haşmet, G. 82)[191]

Nuḳūdın merdüm-i dānā siyeh eyyām içün ṣaḳlar
Ḳanādīl-i nücūmı āsmān aḫşām içün ṣaḳlar (Kâzım, G. XCIV)
* * *
Kişi ekser vatanda zîver-i sadr-ı güzîn olmaz
Cevâhir kalsa kânında sezâvâr-ı nigîn olmaz (Haşmet, G. 94)[192]

Ḫarābāt ehlinüñ zāhid gibi ḳalbinde kīn olmaz
Mesācidler ḳadar mey-ḫāneler miḥnet-mekīn olmaz (Kâzım, G. CLXI)

---

[189] Haşmet’e ait gazel numaraları şu eserden alınmıştır: Mehmet Arslan, İsmail Hakkı Aksoyak, *Haşmet Külliyatı: Divan, Senedü’ş-şu‘arâ, Vilâdet-nâme (Sur-nâme), İntisabü'l-mülk (Hab-nâme)*, Dilek Matbaası, Sivas, 1994; 174-179 nolu dipnotların kaynağı bu eserdir.
[190] Haşmet’in bu gazeli *Sâlik*’e naziredir.
[191] Haşmet’in bu gazeli *Şeyhülislam Asım Efendi*’ye naziredir.
[192] Haşmet’in bu gazeli *Râşid Efendi*’ye naziredir.

*   *   *

Sensiz güzelim dehre nigâh etmege degmez
Dest-i hevesim ragbet-i câh etmege degmez (Haşmet, G. 107)[193]

Kālā-yı cihān ʿaṭf-ı nigāh itmege degmez
Ḥasretle yanup derd ile āh itmege degmez (Kâzım, G. CLXXV)

*   *   *

Ṣoyunmuş sînesin açmış vücûdun tâm göstermiş
O şûh ʻuşşâka bir âyîne-i endâm göstermiş (Haşmet, G. 118)

Leb-i ḫaṭ-āverin sāḳī zümürrüd-reng göstermiş
Ne efsūn eylemiş bilmem şarābı beng göstermiş (Kâzım, G. CLXXXVIII)

*   *   *

Pür-hûn-ı zahm-dîde-i fettânıñım seniñ
Ben bâde-hâr-ı câm-ı dırahşânıñım seniñ (Haşmet, G. 154)

Tā kim esīr-i zülf-i perīşānuñam senüñ
Pā-māl-i serv-ḳadd-i ḫırāmānuñam senüñ (Kâzım, G. CCXXVI)

*   *   *

Rûyuña inse ne dem zülf-i perîşânıñ seniñ
Tâb-ı ruhsârıñ olur şemʻ-i şebistânıñ seniñ (Haşmet, G. 157)[194]

Benmiyem ancaḳ şehīd-i tīġ-i bürrānuñ senüñ
Ḳatl-i ʿām eyler nigāh-ı çeşm-i fettānuñ senüñ (Kâzım, G. CCXIII)

Ġam yemem sīnem delerse tīr-i müjgānuñ senüñ
Ḫavfum andandur erir baġrumda peykānuñ senüñ (Kâzım, G. CCXVIII)

*   *   *

Destime girdi efendim sen gibi nev-reste gül
Ârzû-yı bûy-ı vasl etdikçe bu dil-haste gül (Haşmet, G. 163)[195]

ʿĀrıżuñdur gülşen-i ʿālemde ey nev-reste gül
Şīşe zīb-i çeşm-i bülbül olmaġa şāyeste gül (Kâzım, G. CCXXXVI)

*   *   *

Mahrem olmaz teng-diller vuslat-ı cânâneye
Vazʻ-ı nâ-merdî karışmaz himmet-i merdâneye (Haşmet, G. 230)

Devr-i laʿlüñde el urmam dāmen-i peymāneye
Bāng-i tevḥīdi degişmem naʿre-i mestāneye (Kâzım, G. CCCVII)

2.3.13. Şeyh Gâlib (öl. H. 1212 / M. 1798)[196]

Şūḫ-ı bed-ḫūy-ı ḳażā ẓann itme nāz eyler baña
Bīm-i cāndan çeşm-i cellādı niyāz eyler baña (Ş. Gâlib, G. V)

---

[193] Haşmet'in bu gazeli *Nâbî*'ye naziredir.
[194] Haşmet'in bu gazeli *Çelebi-zâde Asım Efendi*'ye naziredir.
[195] Haşmet'in bu gazeli *Râgıb Paşa*'ya naziredir.
[196] Şeyh Galib Divanı'na ait gazel numaraları şu eserden alınmıştır: Abdulkadir Gürer, *Şeyh Gâlib Divanı (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1993.

Ben o Mecnūnam ki Leylālar niyāz eyler baña
ʿAḳl-ı kül bir reʾy içün biñ keşf-i rāz eyler baña (Kâzım, G. V)

* * *

Nigeh-i luṭfı saña ey dil-i vīrāne ʿabes̱
Ḥalḳa-i mātem ü ġam gerdiş-i peymāne ʿabes̱ (Ş. Gâlib, G. XXIX)

Düşmesün ʿārif olan ġayret-i aḳrāna ʿabes̱
Pīr-i meyde görinür sübḥa-i ṣad-dāne ʿabes̱ (Kâzım, G. LV)

* * *

Cānlar üzmiş ẓulmet-i hecrinde gīsū ḳoymış ad
Āhlar almış ġam-ı ʿaşḳında ebrū ḳoymış ad (Ş. Gâlib, G. XL)

Cān virüp āyīne-i ḫurşīde Ḥaḳ rū ḳoymış ad
Naḫl-i ṭūbāyı yürütmiş ḳadd-i dil-cū ḳoymış ad (Kâzım, G. LXIX)

* * *

Dergāh-ı Mevlevī ki ʿaceb ʿaşḳ-ḫānedür
Nāy u ḳudūm-ı velvele-sāzı şahānedür (Ş. Gâlib, G. LII)

ʿĀlem ḫadeng-i ḳavs-ı ḳażāya nişānedür
İfnā-yı nāsa ʿillet ü ḳıllet bahānedür (Kâzım, G. CXVIII)

* * *

Tāb-ı ḥüsni çeşmümüz āteş-feşān olsun da gör
Cennet-i ruḫsārını dūzeḫ-nişān olsun da gör (Ş. Gâlib, G. LXX)

ʿĀrıż-ı ḫūbānı ḫaṭla hāledār olsunda gör
Gülsitānlar ẕevḳin eyyām-ı bahār olsun da gör (Kâzım, G. CXLIII)

* * *

Ḳalb kim ʿĪsī-i ʿaşḳı bula gerdūn gibidür
ʿAḳl-ı ḫod-rā ḫum-ı ḥikmetde Felāṭūn gibidür (Ş. Gâlib, G. LXXI)

Merg-i şādīñe müfācā-yı ḳasāvet gibidür
Tesliyet merdüm-i meʾyūsa şemātet gibidür (Kâzım, G. LXXVI)

* * *

Ḫaṭ mıdur bāl-i hümā-yı evc-i istiġnā mıdur
Sāye-i nūr-ı siyāh-ı ʿālem-i maʿnā mıdur (Ş. Gâlib, G. XCIX)

Māh-ı Naḫşeb mi ruḫuñ mihr-i cihān-ārā mıdur
Bāde-i ter mi lebüñ āb-ı ḥayāt-efzā mıdur (Kâzım, G XCV)

* * *

Leb-i peymānede dendānı dürr-i nāb göstermiş
Gül-i ḫoş-būy-ı ʿişret gevher-i şād-āb göstermiş (Ş. Gâlib, G. CXXXVIII)

Leb-i ḫaṭ-āverin sāḳī zümürrüd-reng göstermiş
Ne efsūn eylemiş bilmem şarābı beng göstermiş (Kâzım, G. CLXXXVIII)

* * *

Gül āteş gülbün āteş gülşen āteş cūybār āteş
Semender-ṭıynetān-ı ʿaşḳa besdür lālezār āteş (Ş. Gâlib, G. CXXXIX)

Mey āteş sāġar āteş sāḳī-i ṣahbā-nis̱ār āteş
Naṣıl germ olmasun ülfet ki meclis hep yanar āteş (Kâzım, G. CXC)

* * *

Şeb-zindedār-ı zülf-i şebistānuñam senüñ
Encüm-şümār-ı ḫāl-i perīşānuñam senüñ (Ş. Gâlib, G. CXCII)

Tā kim esīr-i zülf-i perīşānuñam senüñ
Pā-māl-i serv-ḳadd-i ḫırāmānuñam senüñ (Kâzım, G. CCXXVI)
* * *

Lafẓ-ı rengīn olur ebyāt-ı ḫayāl üstine gül
Ḫoş gelür gülşen-i fikretde nihāl üstine gül (Ş. Gâlib, G. CXCVII)

Çizse ressām-ı ḳażā levḥ-i ḫayāl üstine gül
Yazamaz bir daḫi ol māh-ı cemāl üstine gül (Kâzım, G. CCXXXIII)
* * *

Zülfüñ degül ol rūyda sünbüldür efendim
Rūyuñ degül anlar daḫi bir güldür efendim (Ş. Gâlib, G. CCXXXIV)

Bir ben miyem āşüfte vü mecnūn efendim
Hep ḫalḳ-ı cihān ḥüsnüñe meftūn efendim (Kâzım, G. CCXLIII)
* * *

Geldi cevher tīġ-i āteş-bārına āyīneden
Ḫaṭ yazıldı cünbiş ü eṭvārına āyīneden (Ş. Gâlib, G. CCLXI)

Müncelīdür mihr-i rūy-ı enverüñ āyīneden
Ṣāfdur ṣadr-ı ṣalābet-cevherüñ āyīneden (Kâzım, G. CCXCIII)
* * *

Māhveş mihr-i ruḫuñ şevḳına yandum bu gice
Şuʿle-efrūz olaraḳ çerḫi dolandum bu gice (Ş. Gâlib, G. CCLXXXVI)

Yaḳdı hicrān odına cānumı yārüm bu gice
Āh u feryād ile düşdi ser ü kārum bu gice (Kâzım, G. CCCVI)
* * *

Aġlama ey bülbül-i dīvāne Allāh ʿaşḳına
Merḥamet ḳıl ḫaste-i hicrāna Allāh ʿaşḳına (Ş. Gâlib, G. CCLXXXVIII)

Virme ruḫṣat ġamze-i fettāna Allāh ʿaşḳına
Girmesün tā kim boyunca ḳana Allāh ʿaşḳına (Kâzım, G. CCCIV)
* * *

Çeşmümden aḳan ḳaṭrelerüm ḳan arasında
Çün jāle-i dürdür gül-i mercān arasında (Ş. Gâlib, G. CCXCIX)

Kim görse ṣanur rūyuñı gīsū arasında
Ay pārçesidür ebr-i siyeh-rū arasında (Kâzım, G. CCCXIV)
* * *

Yine zevraḳ-ı derūnum ḳırılup kenāre düşdi
Ṭayanur mı şīşedür bu reh-i sengsāre düşdi (Ş. Gâlib, G. CCCXIV)

Ṭolaşup cihānı çeşmüm ser-i zülf-i yāre düşdi
Dil ü cāna nār-ı ġamdan yine biñ şerāre düşdi (Kâzım, G. CCCXXIX)
* * *

Kākülinde ḥalḳalar çeşm-i siyehdür her biri
ʿĀrıżında ḫāller nūr-ı nigehdür her biri (Ş. Gâlib, G. CCCXXVIII)
* * *

Ehl-i dil üftādeler kim ḫāk-i rehdür her biri
Bī-sipāh u cāh u kişver pādişehdür her biri (Kâzım, G. CCCXXXVII)
* * *

"ʿAşḳ bir şemʿ-i İlāhīdür benem pervānesi
Şevḳ bir zencīrdür göñlüm anuñ dīvānesi" (Ş. Gâlib, G. CCCXXXI)

Oldı bir Leylā şaçuñ kim Ḳays-ı cān dīvānesi
Rūḥ-ı ḳudsīdür çerāġ-ı ḥüsninüñ pervānesi (Kâzım, G. CCCXXXVI)

* * *

Hirāsān ol Ḫudādan ey şeh-i bī-dād yetmez mi
Gücüm yetmezse zūr-ı ʿaşḳuña feryād yetmez mi (Ş. Gâlib, G. CCCXXXVI)

Fiġānuñ ʿarşa yetdi ey dil āh u zār yetmez mi
Felekler seyle gitdi girye-i ḫūn-bār yetmez mi (Kâzım, G CCCXXXV)

2.3.14. Âkif Paşa (öl. H. 1261 / M. 1845)[197]

Şeb midir bu ya sevād-ı āh-ı pinhānım mıdır
Şemʿ-i meclis-i şuʿle-i dāġ-ı nümāyān mıdır
Bilmez oldum sāḳiyā derd-i firāḳ-ı yār ile
Mey midir yāhūd sirişk-i çeşm-i giryānım mıdır (Akif Paşa, s. 163)

Gül midür bu yā muṣavver resm-i cānānum mıdur
Nāle-i bülbül ṣadā-yı āh-ı efġānum mıdur
Farḳ u temyīz eylemem tāb-ı hücūm-ı ʿaşḳdan
Āteş-i sūzān mıdur bu yā dil ü cānum mıdur (Kâzım, Mu. LXIX)

* * *

Özge bir sevdā bırakdı cānıma efkār-ı ʿaşḳ
Bir bakışda āteşe yakdı beni dildār-ı ʿaşḳ (Akif Paşa, s. 170)

Ḫūn-ı çeşminden ider aḫz-ı vużū düçār-ı ʿaşḳ
Böyledür aḥkām-ı şerʿ-i Aḥmed-i Muḫtār-ı ʿaşḳ (Kâzım, G. CCVIII)

* * *

Olalı reng-i ruḫuñ şermi ile dem-beste gül
Ser verip bālin-i gülbünde yatar dil-ḫaste gül (Akif Paşa, s. 170)

ʿĀrıżuñdur gülşen-i ʿālemde ey nev-reste gül
Şişe zīb-i çeşm-i bülbül olmaġa şāyeste gül (Kâzım, G. CCXXXVI)

2.3.15. Leskofçalı Gâlib (öl. H. 1284 / M. 1867)[198]

İdince feyż-i ḥüsnüñle göñül naḳş-ı cünūn peydā
Olur her noḳṭasından yek-ser esrār-ı şuʾūn peydā (L. Gālib, s. 59)

İder mīm-i ʿadem reşk-i femüñle dilde ḫūn peydā
Ḳılur zülfüñ ucından ʿaḳl-ı kül reng-i cünūn peydā (Kâzım, G. IV)

* * *

Dostum maġrūr olup bilmem ne nāz eyler baña
Ben belā-yı ʿaşḳıyam ʿālem niyāz eyler baña (L. Gālib, s. 61)

---

[197] Âkif Paşa'ya ait manzume numaraları şu çalışmadan alınmıştır: M. A. Yekta Saraç - M. Fatih Andı, "Âkif Paşa Divançesi", *İlmî Araştırmalar*, İstanbul, 1997, S. 4, s. 135-178.

[198] Leskofçalı Galib Divanı'na ait gazel numaraları şu eserden alınmıştır: Leskofçalı Galib Beg, *Leskofçalı Galib Beg Divanı*, Hzl. ve Önsöz: İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1335.

Ben o Mecnūnam ki Leylālar niyāz eyler baña
ʿAḳl-ı kül bir reʾy içün biñ keşf-i rāz eyler baña (Kâzım, G. V)
* * *

Ey ki her ẕerre ġubāruñ mihr-i raḫşāndur baña
Ḫāk-i pāyüñ tūtiyā-yı dīde-i cāndur baña (L. Gālib, s. 63)

Nūr-ı vechüñ şemʿ-i şevḳ-efzā-yı vicdāndur baña
Küfr-i zülfüñ sünbül-i gülzār-ı īmāndur baña (Kâzım, G. XII)
* * *

ʿAndelībān-ı zār olur ol verd-i ḫandānum görüp
Ġonçeler eyler ḥased çāk-i girībānum görüp (L. Gālib, s. 66)

Raḥm ider devrān seḥāb-ı āh u efġānum görüp
Āsmān aġlar sirişk-i çeşm-i giryānum görüp (Kâzım, G. XXVIII)
* * *

Sīne pür-zaḫm-ı ḥavādiṡ cān-ı şeydā bī-ḫaber
Ten ḫarāb-ābād-ı Eyyūb şekībā bī-ḫaber ? (L. Gālib, s. 72)

Sūziş-i pervāneden şemʿ-i şeb-ārā bī-ḫaber
Āteşe yanmış raʿiyyet şāh ḥālā bī-ḫaber (Kâzım, G. LXXXVII)
* * *

Gelse luṭfuñ yāda hem mevcūd hem nā-būd olur
Kīmiyā dünyāda hem mevcūd hem nā-būd olur (L. Gālib, s. 73)[199]

Bāde kim mīnāda hem mevcūd u hem nā-būd olur
Ġam dil-i dānāda hem mevcūd u hem nā-būd olur (Kâzım, G. LXXXVII)
* * *

Ṣanma eyler āb u tāb ol māh-ı ġarrādan ẓuhūr
Nūr-ı vaḥdetdür ider mihr-i tecellādan ẓuhūr (L. Gālib, s. 75)

Tāblar kim ḳılmış ol zülf-i semen-sādan ẓuhūr
Derd ü belvālardur eyler ḳara sevdādan ẓuhūr (Kâzım, G. CXXXIV)
* * *

Dilüm kim şevḳ-i rūyuñla esīr-i kākül olmışdur
Şuʿāʿ-i dāgumuñ her lemʿası bir sünbül olmışdur (L. Gālib, s. 80)

Şafaḳ veş baġrumuñ ḳanıyla cismüm gül gül olmışdur
Seḥāb-ı dūd-ı āhum āsmānī sünbül olmışdur (Kâzım, G. XCII)
* * *

Ṣūret-i sırr-ı heyūlā muḫtelif eczāsı bir
Cünbiş-i nūr-ı tecellā muḫtelif mecrāsı bir (L. Gālib, s. 86)

Derd-i ʿaşḳuñ olsa da dillerde istīlāsı bir
Zümre-i ʿuşşāḳuñ olmaz āh u vā-veylāsı bir (Kâzım, G. CXXXVI)

---

[199] Bu gazel *Revnak Mecmuası* (Nu. 11, 1292, s. 167-168)'nda yayınlandıktan sonra, bir yazmaya kaydolunmuştur. (*Mecmû'a*, İbnülemin, TY. 2801, yk. 82a) Kemâl (*Revnak Mecmuası*, a.g. Nu., s. 167'de *"Bir zâtın nev-zemîn gazelidir"* notuyla neşredilmesine bakarak Gâlib'in Kemâl'e nazire söylediği anlaşılır) ve Sâlih Fâik (*Mecmû'a*, İbnülemin, TY. 2579, yk.30a)'in şiirleri yanında *Divan-ı Fatîn* (İstanbul, 1288, İzzet Efendi Matbaası, s. 13)'de de benzer bir gazeli vardır. (bk. M. Kayahan Özgül, *Leskofçalı Galib, Hayatı ve Eserleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1987, s. 66)

* * *

Ol dil ki ḫaṭṭ-ı rūy-ı dil-ārāya baġlanur
Ḫayṭü'ş-şuʿāʿ mihr-i tecellāya baġlanur (L. Gālib, s. 87)[200]

ʿĀşıḳ ne māl u cāha ne dünyāya baġlanur
Tār-ı belā-yı zülf-i semen-sāya baġlanur (Kâzım, G. LXXXVI)

* * *

ʿĀlem-i ʿaşḳ idi göñlüm gelmeden ʿālem henūz
Dilde biñ ġam var idi ḫalḳ olmadan bir ġam henūz (L. Gālib, s. 93)[201]

Var idi ālām u ġamdan bende biñ ʿālem henūz
ʿĀlem mehd-i vücūdā gelmeden bir ġam henūz (Kâzım, G. CLVII)

Nāy-ı dil enfās-ı ḳudsīden ururdı dem henūz
Āşinā-yı nefḫ-i Cibrīl olmadan Meryem henūz (Kâzım, G. CLVIII)

* * *

Ehl-i dil ṣoḥbet-i nā-cins ile şādān olmaz
Bezm-i cühhāl gibi ʿārife zindān olmaz (L. Gālib, s. 97)[202]

Ṣıdḳ u iḫlāṣa iṭāʿat gibi bürhān olmaz
Ḥaḳḳa teslīm ü rıżādan büyük īmān olmaz (Kâzım, G. CLXV)

* * *

Ḫudā kim tāb-ı ʿiṣmetle ruḫuñ gül-reng göstermiş
Gülistān-ı ḥayāda bir mücessem neg göstermiş (L. Gālib, s. 100)

Leb-i ḫaṭ-āverin sāḳī zümürrüd-reng göstermiş
Ne efsūn eylemiş bilmem şarābı beng göstermiş (Kâzım, G. CLXXXVIII)

* * *

Bādiye-gerdān-ı ḥasret ḳaldı dil nā-çār ḥayf
İtmedi refʿ-i ḥicāb-ı "len-terānī" yār ḥayf (L. Gālib. s. 105)

Yāre her cevr ü cefāyı ögredür aġyār ḥayf
Anı kim aġyār ider ʿuşşāḳa itmez yār ḥayf (Kâzım, G. CCII)

* * *

Keşf-i esrār-ı cünūn iʿcāzıdur efkārumuñ
Sūre-i sebʿu'l-meṡānī şerḥidür güftārumuñ (L. Gālib, s. 109)

Āhı eşkümden müʾeṡṡirdür dil-i bīmārumuñ
Ṣāfdur mīnā-yı meyden neşʾesi esrārumuñ (Kâzım, G. CCXXII)

* * *

Şuʿle-i ḥasret gelür dāġ-ı serümden reng reng
Müncelīdür cevher-i ʿaşḳ efserümden reng reng (L. Gālib, s. 110)

---

[200] Manastırlı Sâlih Fâik'in buna çok benzeyen bir naziresi vardır (*Mecmû'a*, İbnülemin, TY. 2579, yk. 29a-b). (bk. M. Kayahan Özgül, *age.*, s. 72).
[201] Fuzulî'nin *ʿĀlem oldı şād senden ben esīr-i ġam henūz / ʿĀlem itdi terk-i ġam bende ġam-ı ʿālem henūz* (Divan, s. 245) matla'lı gazeline benzer. Ayrıca Osman Şems'in (*Mecmû'a*, İbnülemin, TY. 2569, yk. 45a) ve Nâmık Kemal'in (Dr. Rıza Nur, "Namık Kemal", *Türk Bilik Revüsü*, Tome II, Livre 2, Nu. 6, Février 1936, s. 1028) de benzer gazelleri vardır.
[202] Gazel *Resimli Gazete* (Nu. 63, 9 Şubat 1313, s. 746)'de yayınlandıktan sonra bir yazma mecmuâya da kaydolunmuştur (*Mecmû'a*, İbnülemin, TY. 2801, yk. 79a). (bk. M. Kayahan Özgül, *age.*, s. 89.)

ʿAşḳ olur peydā dil-i ġam-perverümden reng reng
Mecv urur ṣahbā derūn-ı sāġarumdan reng reng (Kâzım, G. CCXIV)
* * *
İncitdüñ o gül-rūyı baḳup çeşm-i terümden
Ey nūr-ı baṣar sen daḫi düşdüñ naẓarumdan (L. Gālib, s. 120)

Ẓann itme sirişküm dökilür dīdelerümden
ʿAşḳuñla düşer cevher-i cānum naẓarumdan (Kâzım, G. CCLXVIII)
* * *
Ḫāne-zād-ı derd-i ʿaşḳuz sīne meskendür bize
Zaḫm-ı ser-tā-pā sevād-ı tende revzendür bize (L. Gālib, s. 131)[203]

Niʿmet-i dīdār-ı Ḥaḳ rızḳ-ı muʿayyendür bize
Nār-ı cān-sūz-ı firāḳı nūr-ı Eymendür bize (Kâzım, G. CCCX)
* * *
Bāde kim meclis-ṭırāz-ı ʿīddür her ḳaṭresi
Şehr-i ṣavma bāʿiṣ-i tehdīddür her ḳaṭresi (L. Gālib, s. 140)

Bāde kim cān-pāre-i Cemşīddür her ḳaṭresi
Ehl-i ʿaşḳa māye-i tevḥīddür her ḳaṭresi (Kâzım, G. CCCXXXIV)

2.3.16. Osman Nevres (öl. H. 1292 / M. 1876)[204]

Ḫayāl-i fitne-i ġamzeñ dil-i nā-şāda gelmişdür
Ṣanursuñ leşger-i Tātār der-i Baġdāda gelmişdür (O. Nevres, G. 49)

Dil-i dīvāne-fer kim dīde-i ḥussāda gelmişdür
Şikār-ı bī-ḫaberdür nāvek-i ṣayyāda gelmişdür (Kâzım G. CXI)
* * *
Cām-ı ṣahbā ki eyler cām-ı mīnādan ẓuhūr
Rūḥdur gūyā ider ceyb-i Mesīḥādan ẓuhūr (O. Nevres, G. 62)[205]

Tāblar kim ḳılmış ol zülf-i semen-sādan ẓuhūr
Derd ü belvālardur eyler ḳara sevdādan ẓuhūr (Kâzım G. CXXXIV)
* * *
Ne reng-i dalḳ-ı ṣūfīden ne naḳş-ı buriyādandur
Teġayyür neşʾe ʿirfāndan hep būy-ı riyādandur ? (O. Nevres, G. 87)

Ne mihr-i ʿālem-ārādan ne teʾṣīr-i żiyādandur
Bu reng-ā-reng meşhūdāt ṣunʿ-ı kibriyādandur (Kâzım. G. C)
* * *
Devr-i laʿlinde baş egmem bāde-i gül-fāma ben
Sāye-i pīr-i muġanda minnet itmem yek-cāme ben (O. Nevres, G. 208)

---

[203] Fehîm-i Kadîm'in *Ġonçe-i āteş-nesīmüz āb düşmendür bize / Bülbül-i pervāne-ṭābʿuz şuʿle gülşendür bize* matla'lı gazeline naziredür. Ayrıca Şeyh Osman Şems'in (*Mecmû'a*, İbnülemin, TY. 2569, yk. 25b), Kemal'in (Dr. Rıza Nur, "Namık Kemal", *Türk Bilik Revüsü*, Tome II, Livre 2, Nu. 6, Février 1936, s. 1107-1108 ve 1114) ve Hersekli Arif Hikmet'in (*Divan*, s. 232-233) de benzer şiirleri vardır. (bk. M. Kayahan Özgül, *age.*, s. 123)

[204] Osman Nevres'e ait gazel numaraları şu eserden alınmıştır: Osman Nevres, *Divan*, İstanbul, 1290.

[205] Osman Nevres'in bu şiiri Musa Kâzım'a naziredir. Şair bunu makta' beytinde şöyle bildirir: *Eylesem ben de n'ola tanẓīr-i şiʿri Kāẓımı / Cevher eylerse ʿaceb mi seng-i ḫarādan ẓuhūr* (G. 62)

Dil vürüp devr-i ṣafā-yı bāde-i gül-fāma ben
Devlet-i dāreyni iʿṭā eyledüm yek-cāma ben (Kâzım. G. CCLXX)
* * *
Ḳāmet-i yāre ṣıfat mevzūn bir raʿnā iki
Mıṣraʿ-ı ber-ceste-i mażnūn bir maʿnā iki (O. Nevres, G. 306)

Eşk-i deryā-cūş u derd-efzūn bir mecrā iki
Allāh Allāh bāde[-i] gül-gūn bir mīnā iki (Kâzım. G. CCCXXX)

2.3.17. Namık Kemal (öl. H. 1306 / M. 1888)[206]

Pertev-i mihr-i amādır dīde-i bīnā bana
Gaybdır meşhūd olan ālemde ser-tā-pā bana (Kemal, s. 50)

Ġam yemem virmezse sāḳī sāġar-ı ṣahbā baña
Kāse kāse ḫūn-ı dil nūş itdirür dünyā baña (Kâzım, G. XIV)
* * *
Tīg-i istiğnā çeküp gamzen ne nāz eyler bana
Āfet-i aşkım kazā arz-ı niyāz eyler bana (Kemal, s. 52)

Za'fıma mağrûr olup gerdûn ne nâz eyler bana
Çeşm-i yârım ben kazâ arz-ı niyâz eyler bana (Kemal, s. 64)

Ben o Mecnūnam ki Leylālar niyāz eyler baña
ʿAḳl-ı kül bir reʾy içün biñ keşf-i rāz eyler baña (Kâzım, G. V)
* * *
Safha-i hüsn ü cemâlin levh-i Kur'an'dır bana
Hûn-ı Osmân reng-i şermînden nümâyândır bana (Kemal, s. 57)[207]

Nūr-ı vechüñ şemʿ-i şevḳ-efzā-yı vicdāndur baña
Küfr-i zülfüñ sünbül-i gülzār-ı īmāndur baña (Kâzım, G. XII)
* * *
Kays-ı aşkım âlem-i sevdâ müsahhardır bana
Lâne-i mürg-i melâmet efser-i serdir bana (Kemal, s. 57)

Gûşe-i dil taht u sevdâ efser-i serdir bana
Şah-ı aşkım âh leşker sîne kişverdir bana (Kemal, s. 58)

Ḥasret-i ruḫsār u zülfüñ kim muḳarrerdür baña
Dāġ-ı sīnem lāle āhum sünbül-i terdür baña (Kâzım, G. XXI)
* * *
Sana senden gelir bir işde ancak dâd lâzımsa
Ümmîdin kes zaferden gayriden imdâd lâzımsa (Kemal, s. 66)

Tarîk-i Hak'da cân ü tenden olmak yâd lâzımsa
Beni hâzır bulursun her çî bâd âbâd lâzımsa (Kemal, s. 68)

Ḳurılsun ḳonferaslar mecmaʿ-ı bīdād lāzımsa
Siyāset ehli ṭolsun ʿāleme cellād lāzımsa (Kâzım, G. CCCII)

---

[206] Namık Kemal'in gazellerine ait sayfa numaraları şu eserden alınmıştır: Önder Göçgün, *Namık Kemal'in Şairliği ve Bütün Şiirleri*, AKM Yay., Ankara, 1999.
[207] Namık Kemal bu gazeli Rif'at Beyle müşterek söylemiştir.

*　　　*　　　*

Edince zülf-i sevdâ-perverin bûy-i füsûn peydâ
Dimâğ-ı akl-ı fa'âl eyler âsâr-ı cünûn peydâ (Kemal, s. 70)

İder mīm-i ʿadem reşk-i femüñle dilde ḫūn peydā
Ḳılur zülfüñ ucından ʿaḳl-ı kül reng-i cünūn peydā (Kâzım, G. IV)

*　　　*　　　*

Edince cevher-i tîgin temâşâ halka-ber-halka
Hezârân zahm olur dilde hüveydâ halka-ber-halka (Kemal, s. 74)[208]

Ḳılınca zülf-i pür-çīnüñ temāşā ḥalḳa-ber-ḥalḳa
Olur çeşm[üm]de biñ gird-āb peydā ḥalḳa-ber-ḥalḳa (Kâzım, G. CCCIX)

*　　　*　　　*

Gamzeden na'le-ger oldukça şehîdân-ı kazâ
Saçılur sadme-i feryâd ile dîvân-ı kazâ (Kemal, s. 85)

Ey füsūn-ı nigehi maġz-ı dil ü cān-ı ḳażā
Küfr-i zülf-i siyehi cevher-i īmān-ı ḳażā (Kâzım, G. XVII)

*　　　*　　　*

Mestim eşk-i hûn-nisârımdan gelür bûy-i şerâb
Âb-rûy-i iftikârımdan gelür bûy-i şerâb (Kemal, s. 95)

Eşk-i çeşm-i ḫūn-niṣārumdan gelir būy-ı şarāb
Dūd-ı āh-ı şuʿle-bārumdan gelir būy-ı şarāb (Kâzım, G. XXXIV)

*　　　*　　　*

Olmadım ömrümde bir kez matlabımdan vaye-mend
Sîne hâhiş senc-i zahm ü gamzen istiğnâ-pesend (Kemal, s. 111)[209]

Mürġ-i dil bir cān-şikāra oldı kim fitrāk-bend
Ṭurresi eyler ġazāl-ı āftābı der-kemend (Kâzım, G. LXXIII)

*　　　*　　　*

Bülbül-i me'yûs-ı aşkız Tûr gülşendir bize
Hande-i verd-i tecellî âh-ı şîvendür bize (Kemal, s. 113)

Dâğ-ı dilden cilve-i dildâr rûşendir bize
Hayret-âbâd-ı derûn sahrâ-yı Eymen'dir bize (Kemal, s. 114)

Niʿmet-i dīdār-ı Ḥaḳ rızḳ-ı muʿayyendür bize
Nār-ı cān-sūz-ı firāḳı nūr-ı Eymendür bize (Kâzım, G. CCCX)

*　　　*　　　*

Görmedi gönlümce hüsnün dîde-i hûn-bâr hayf
Etdi hayretle tecellî Tûr-ı dilde yâr hayf (Kemal, s. 126)

Yāre her cevr ü cefāyı ögredür aġyār ḥayf
Anı kim aġyār ider ʿuşşāḳa itmez yār ḥayf (Kâzım, G. CCII)

*　　　*　　　*

Şu'le dilden cûş eder sevdâ serimden reng reng
Kıl nigâh âsâr-ı aşka peykerimden reng reng (Kemal, s. 127)

---

[208] Namık Kemal bu gazeli Hâlet'le müşterek söylemiştir.
[209] Namık Kemal bu gazeli Hâlet'le müşterek söylemiştir.

ʿAşḳ olur peydā dil-i ġam-perve[r]ümden reng reng
Mecv urur ṣahbā derūn-ı sāġarumdan reng reng (Kâzım, G. CCXIV)

* * *

Âsmân-ı hüsne zîverdür o zülf ü hâl ü ruh
Mâh-ı enver şâm ü ahterdir o zülf ü hâl ü ruh (Kemal, s. 133)

Yek-vücūd-ı nāz-perverdür o zülf ü ḫāl ü ruḫ
Ṣūret-i teşlīs-i dīgerdür o zülf ü ḫāl ü ruḫ (Kâzım, G. LXVII)

* * *

Kâm-hâh olmuş dil-i mahzûn bir dünyâ iki
Hayf sâhil-cûy olan meftûn bir deryâ iki (Kemal, s. 140)

Dilde mevc-i girye-i pür-hûn bir mecrâ iki
Gûyâ olmuş mey-i gül-gûn bir mînâ iki (Kemal, s. 141)

Dilde mevc-i eşk-i hûn-âlûd bir mecrâ iki
Bâde-i aşk-ı cünûn-efzûd bir mînâ iki (Kemal, s. 142)

Eşk-i deryā-cūş u derd-efzūn bir mecrā iki
Allāh Allāh bāde[-i] gül-gūn bir mīnā iki (Kâzım, G. CCCXXX)

* * *

Bâde kim feyz-âver-i ümmîddir her katresi
Âb-ı rûy-i devlet-i Cemşîd'dir her katresi (Kemal, s. 145)

Bâde kim mînâ fürûz-ı şîşedir her katresi
Mey degil hurşîd-i âteş-pîşedir her katresi (Kemal, s. 146)

Bāde kim cān-pāre-i Cemşīddür her ḳaṭresi
Ehl-i ʿaşḳa māye-i tevḥīddür her ḳaṭresi (Kâzım, G. CCCXXXIV)

* * *

Sûzen-i tahrîre ser-bend olmadan cân riştesi
Halka-i zünnâr idi uşşâka îmân riştesi (Kemal, s. 149)

Sūzen-i tekvīne merbūṭ olmadan cān riştesi
Kārgāh-ı dilde nesc olmışdı īmān riştesi (Kâzım, G. CCCXXXIV)

* * *

Hûnumun her mevcine düşmüş yatur bir peykerim
Kerbelâ'yım ben şehîd olmuş ser-â-ser leşkerim (Kemal, s. 170)

Derdsiz bir baş ile ḳalmaz vücūd-ı mużṭarum
Olsa her mūy-ı serümde bir sır-ı ġam-güsterüm (Kâzım, G. CCLX)

* * *

Peyrev-i ömr-i şitâbân olduğum demdir bu dem
Bezm-gâh-ı kurba pûyân olduğum demdir bu dem (Kemal, s. 172)

Cürʿa-nūş-ı bezm-i rindān oldıġum demdür bu dem
Kāse-līs-i mey-perestān oldıġum demdür bu dem (Kâzım, G. CCLXI)

* * *

Cân bulur şahs-ı ecel lutf-ı hitâbından senin
Havf eder tîg-i kazâ cevr ü itâbından senin (Kemal, s. 180)

Şerm ider ṣahbā şarāb-ı laʿl-i nābuñdan senüñ
Mest olur dünyā cemāl-i neşʾe-yābuñdan senüñ (Kâzım, G. CCXXIV)

*   *   *

Reng alur gonca-i Cennet leb-i handânından
Havf eder nâr-ı cahîm âteş-i hicrânından (Kemal, s. 194)

Dökilür biñ dil-i āv[ā]re girībānından
Ḳopsa bir tār-ı siyeh zülf-i perīşānından (Kâzım, G. CCLXIV)

*   *   *

Etdikçe güzer berk-ı hayâlin nazarımdan
Bârân-ı belâ nâzil olur dîdelerimden (Kemal, s. 197)

Aksin ki olur cilve-nümâ çeşm-i terimden
Dünyâ tutuşur berk-ı şu'â-ı nazarımdan (Kemal, s. 215)

Ẓann itme sirişküm dökilür dīdelerümden
ʿAşḳuñla düşer cevher-i cānum naẓarumdan (Kâzım, G. CCLXVIII)

*   *   *

Neşve-i mey şîve-i tannâzıdır güftârımın
Hande-i gül neş'e-i rengînidir efkârımın (Kemal, s. 209)

Remz-i Bismillâh sırr-ı feyzidir efkârımın
Nüshâ-i Kübrâ-yı hikmet şerhidir güftârımın (Kemal, s. 212)

Āhı eşkümden müʾes̱s̱irdür dil-i bīmārumuñ
Ṣāfdur mīnā-yı meyden neşʾesi esrārumuñ (Kâzım, G. CCXXII)

*   *   *

Ayb eden sevdâ-yı aşkı sûz-ı hicrânım görüp
Âteş-i gayretle yansun şimdi cânânım görüp (Kemal, s. 218)

Raḥm ider devrān seḥāb-ı āh u efġānum görüp
Āsmān aġlar sirişk-i çeşm-i giryānum görüp (Kâzım, G. XXVIII)

*   *   *

Zuhûr-ı reng-i kesret pertev-i mihr-i Hüdâ'dandır
Televvün hey'et-i eşyâda te'sîr-i ziyâdandır (Kemal, s. 220)

Ne mihr-i ʿālem-ārādan ne teʾs̱īr-i żiyādandur
Bu reng-ā-reng meşhūdāt ṣunʿ-ı kibriyādandur (Kâzım, G. C)[210]

*   *   *

Dile mîzâb-ı belâ kim ser-i müjgânımdır
Mevc-i seylâb-ı adem girye-i pinhânımdır (Kemal, s. 222)

---

[210] Nâmık Kemal, *Encümen-i Şuarâ* şairlerinin en genci olmasına rağmen, şiir söyleme kabiliyeti ile onlar arasında kendini kabul ettirir ve şiirlerine bir çok şair tarafından nazire söylenir. "*Sofya'dan İstanbul'a avdet ettiği vakit ki 1274 senesine muzâfdır; şair Nâ'ilî'nin zaman-ı iştiharı ve Mazlûm Paşazâde Memduh Fâik Bey Efendi ile Hâlet Bey merhûmun devr-i zuhuru idi. Binâenaleyh onların arasına karışarak nev-zuhur şâirlerden ma'dûd olmuş idi. Hattâ* Zuhûr-ı reng-i kesret pertev-i mihr-i Hüdâ'dandır / Televvün hey'et-i eşyâda te'sîr-i ziyâdadır *matlaında söylediği gazel, ekâbir indinde de ismini yâd ettirmeğe bâdî olmuştu. Ondan sonra Hersekli Ârif Hikmet Bey ve Leskofçalı Galib Bey ve Kâzım Paşa dahi bu nev-zuhûran-ı irfân ile birleşerek bir Encümen-i Şuarâ teşkil etmişlerdir.*" Ebuzziyâ Tevfik, *Numûne-i Edebiyât-ı Osmaniye*, Matbaa-i Ebuzziyâ, Kostantıniyye 1329, s. 327 (Ayrıca bk. M. Kayahan Özgül, *XIX. Asrın Özel Bir Edebiyat Mahfeli Olarak Encümen-i Şuarâ*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1988, s. 261); "…Bazen de hoşa gitmeyen bir şiire, beğenilmemesi yüzünden nazîre söylendiği olur" (Özgül, *Modern Türk Şiirine Doğru*, s. 225). Namık Kemal'in matlaı verilen gazelinin muhtevasına cevap vermek gereğini duyan Musa Kâzım Paşa bu naziresini söyleyerek, Kemal'in fikirlerini reddeder.

Ḫāl-i rūyuñ ki süveydā-yı dil ü cānumdur
Küfr-i zülf-i siyehüñ cevher-i īmānumdur (Kâzım, G. CIX)

* * *

Şekl-i gûn-â-gûn-ı eşyâ muhtelif eczâsı bir
Mevcelerdir kim ser-â-pâ muhtelif deryâsı bir (Kemal, s. 223)

Âlem-i fıtrat ki olmuş mâye-i eczâsı bir
Görünür her sûret ile cevher-i meclâsı bir (Kemal, s. 224)

Derd-i ʿaşḳuñ olsa da dillerde istīlāsı bir
Zümre-i ʿuşşāḳuñ olmaz āh u vā-veylāsı bir (Kâzım, G. CXXXVI)

* * *

Gelse lâlin yâde hem mevcûd hem nâ-bûd olur
Kim adem hülyâda hem mevcûd hem nâ-bûd olur (Kemal, s. 231)

Bāde kim mīnāda hem mevcūd u hem nā-būd olur
Ġam dil-i dānāda hem mevcūd u hem nā-būd olur (Kâzım, G. LXXXVII)

* * *

Zahm-ı şemşîr-i nigâhından ki dil me'yûs olur
Her mesâm-ı ten dehân-ı nâle-i efsûs olur (Kemal, s. 233)

Ḳanda kim çeşmüm nigāh-ı ġamzeñe meʾnūs olur
Dökdigüm eşk-i feraḥ maḥsūd-ı oḳyanūs olur (Kâzım, G. CXII)

* * *

Mahv eder elfâzı ebhâs-i femin ma'nâ biter
Kâmetin vasfında söz kûtâh olur hülyâ biter (Kemal, s. 248)

Görse ḳavs-ı ebruvānuñ ġurre-i ġarrā biter
Gün yüzüñ seyr itse ḫurşīd-i cihān-ārā biter (Kâzım, G. XCI)

* * *

Kişver-i imkân ser-â-ser zîr-i fermânındadır
Sûre-i innâfetahnâ gamzenin şânındadır (Kemal, s. 254)

Dest-i dil bir Yūsuf-ı ḥüsnüñ ki dāmānındadur
Biñ Zelīḫā cān be-kef zindān-ı hicrānındadur (Kâzım, G. LXXVIII)

* * *

Şöyle hayrânım ki bilmem hayretim hâlâ nedir
Ben kimim idrâk ne dünyâ vü mâfihâ nedir (Kemal, s. 255)

Öyle Mecnūnam ki bilmem çekdigüm sevdā nedür
Ben kimem Leylā-yı dil kimdür dil-i şeydā nedür (Kâzım, G. XC)

Mihr-i evc-i ḥayretem farḳ itmem istis̱nā nedür
Ben neyem ʿālem ne sırr-ı vaḥdet-i eşyā nedür (Kâzım, G. CIV)

* * *

Sînede kayd-ı ta'alluk cân-ı şeydâ bî-haber
Hâr-ı sûzen dâmenin tutmuş Mesîhâ bî-haber (Kemal, s. 264)

Sūziş-i pervāneden şemʿ-i şeb-ārā bī-ḫaber
Āteşe yanmış raʿiyyet şāh ḥālā bī-ḫaber (Kâzım, G. LXXXII)

* * *

Eylemişdi pertev-i aşkın süveydâdan zuhûr
Etmeden nûr-ı İlâhî arş-ı a'lâdan zuhûr (Kemal, s. 273)

Tāblar kim ḳılmış ol zülf-i semen-sādan ẓuhūr
Derd ü belvālardur eyler ḳara sevdādan ẓuhūr (Kâzım, G. LXXXII)
* * *
Râz-dân-ı halvet-i mi'râc-ı cânândır sükût
Meclis-ârâ bir nedîm-i kurb-ı Yezdân'dır sükût (Kemal, s. 290)

Şemᶜ-i bezm-efrūz-ı mişkāt-ı dil ü cāndur sükūt
Cevher-i nūr-iltimāᶜ-ı kān-ı imkāndur sükūt (Kâzım, G. XLV)
* * *
Hevâ-yı aşk ile kûy-ı nigâre dek gideriz
Yem-i cünûna ki düştük kenâre dek gideriz (Kemal, s. 294)

Ne reʾs-i kūhe ne ḫod pāy-ı dāre dek giderüz
Bulup ṭarīḳati kūy-ı nigāre dek giderüz (Kâzım, G. CLXXIV)
* * *
Mihnetim mahv etdi dehri dilde peydâ gam henûz
Gam bitürdi âlemi bitmez gam-ı âlem henûz (Kemal, s. 305)

Var idi ālām u ġamdan bende biñ ᶜālem henūz
ᶜĀlem-i mehd-i vücūda gelmeden bir ġam henūz (Kâzım, G. CLVII)

Nāy-ı dil enfās-ı ḳudsīden ururdı dem henūz
Āşinā-yı nefḫ-i Cibrīl olmadan Meryem henūz (Kâzım, G. CLVIII)
* * *
Dil şikest-i câm-ı mey sûz-efgen-i seccâdeyiz
Ne murâd-ârâ-yı zühdüz ne mürîd-i bâdeyiz (Kemal, s. 313)

Tīġ-i ser-tīz-i ḳażāya merd-i gerden-dādeyüz
Biñ belā-yı mübreme bir cān ile āmādeyüz (Kâzım, G. CLXVIII)
* * *
Gamzen ki olur şûr u belâdan mütelezziz
Uşşâkı eder zahm-ı cefâdan mütelezziz (Kemal, s. 314)

Göñlüm ki olur derd ü elemden mütelez̠z̠iz̠
Yār olsa baña ġam mı sitemden mütelez̠z̠iz̠ (Kâzım, G. LXXV)
* * *
Sıfât-ı pâkinin Zât-ı Hüdâ'dan farkı var yokdur
Ziyânın mihrden mihrin ziyâdan farkı var yokdur (Kemal, s. 437)[211]

Hevā-yı nefsüñ enfās-ı hevādan farḳı var yoḳdur
Nuḳūş-ı mā-sivānuñ naḳş-ı mādan farḳı var yoḳdur (Kâzım, G. CLV)

2.3.18. Üsküdarlı İbrahim Hakkı (öl. H. 1313 / M. 1895)[212]

Merḥabā ey ḫıṭṭa-i vaḥyiñ şeh-i dād-āveri
Ey bihīn mesned-ṭırāz-ı dūde-i peyġamberi (İ. Hakkı, K. I)

---

[211] Namık Kemal'in bu şiiri alıntı yapılan eserde "Yarım Kalmış Şiirler" içerisindedir.
[212] İbrahim Hakkı Bey'e ait manzumelerin numaraları şu eserden alınmıştır: İsmail Paşa-zâde İbrahim Hakkı, *Divan-ı Hakkı Bey*, Hudavendigâr Matbaası, 1292.

Āferīn ey Kirdgāruñ şīr-i ṣavlet-güsteri
Zūr-ı destüñle ḳoparduñ bāb-ı ḥıṣn-ı Ḫayberi (Kâzım, K. VIII)
* * *
Merḥabā ey pīr-i vālā mesned-i rūşen-żamīr
Maẓhar-ı sırr-ı beḳā-yı ḥażret-i Rabb-i ḳadīr (İ. Hakkı, K. III)

Bāng urup bir ṣubḥ-dem her ḫāneden nāy u nefīr
Birbirine girdi hep maḥşer gibi bernā vü pīr (Kâzım, K. XXIV)
* * *
Geldi ol dem kim Cenāb-ı Ḫālıḳ-ı cān-āferīn
İde ceyş-i Müslimīni maẓhar-ı fetḥ-i mübīn (İ. Hakkı, K. IV)[213]

Ḥamdü li'llāh gerdişe āġāz idüp çerḫ-i metīn
İtdi kevni ġayret-i maʿmūre-i ḫuld-i berīn (İ. Hakkı, K. XI)

Dün gice ʿazm-i ḫayāl-i ḫᵛāb idüp zār u ḥazīn
ʿĀlem-i maʿnāda gördüm bir maḳām-ı dil-nişīn (Kâzım, K. XXXII)
* * *
Āferīn ey ẓafer-ārāste-i ḫāḳān-ı dilīr
Ḥayder-i devr ü zamān pādişāh-ı ʿarş-serīr (İ. Hakkı, K. V)[214]

Minnet Allāha ki kilk-i kerem-i Rabb-i ḳadīr
Ḳıldı meddāḥ-ı Muḥammed diyü nāmum taḥrīr (Kâzım, K. XVIII)

Minnet ol ḫālıḳ-ı ẕī-şāna ki kilk-i taḳdīr
Ḳıldı bu vāḳıʿayı zīver-i silk-i taḥrīr (Kâzım, K. XLI)
* * *
Bāreka'llāh ey bihīn-eyvān-ı dārā-yı cihān
Ṣāneka'llāh ey nevīn-sāḥil-serā-yı dilsitān (İ. Hakkı, K. VI)[215]

Bāreka'llāh ey mükerrem-ravża-i faḫr-i cihān
Levḥaşa'llāh ey muʿaẓẓam-maʿbed-i ʿarş-āstān (Kâzım, K. VI)
* * *
Ḥamdü li'llāh yine luṭf-ı Ḫudā-yı müteʿāl
Eyledi ʿālemi mesrūr-i dil-i ferruḫ-fāl (İ. Hakkı, K. IX)

Ṣad hezārān şükr kim be-feyż-i luṭf-ı Zü'l-celāl
Yine buldı ṣadr-ı devlet revnaḳ u ferr-i kemāl (İ. Hakkı, K. XIII)

Kerem oldur ki bilā-vāsıṭa-i dest-i suʾāl
Sāʾilüñ kīse-i āmālin ide māl-ā-māl (Kâzım, K. XXXV)
* * *
İdüp ey ḫāme reh-i siḥr ü beyāna āheng
Vaṣf-ı destūr-ı cihān-bānla ḳıl ʿālemi deng (İ. Hakkı, K. XII)[216]

---

[213] İbrahim Hakkı'ya "Nef'î-i zaman", "Nef'î-i Sânî" gibi isimler verilmiştir. Bunun nedeni, Hakkı'nın Nef'î'yi şiirde en büyük olarak kabul ederek, Onun, özellikle kasidedeki sanat gücüne ulaşmaya çalışmasıdır. Kasidelerinden 5'i Nef'î'ye naziredir. Bu kaside Nef'î'ye nazire olan kasidelerinden ilkidir. (bk. İsmail Paşa-zâde İbrahim Hakkı, *age*., s. 8-10).
[214] Bu kaside Nef'î'ye naziredir. (bk. İsmail Paşa-zâde İbrahim Hakkı, *age*., s. 10-12).
[215] Bu kaside Nef'î'ye naziredir. (bk. İsmail Paşa-zâde İbrahim Hakkı, *age*., s. 13-15).
[216] Bu kaside Nef'î'ye naziredir. (bk. İbrahim Hakkı, *age*., s. 25-27).

Ey dü-çeşm-i siyehi cevher-i maġz-ı nīreng
Rūḥ-ı ḳudsi nigeh-i mestine āşüfte vü deng (Kâzım, K. XIX)
* * *
Zihī luṭf u ʿaṭā-yı maḥmidet-efzā-yı Sübḥānī
Ki memdūḥ-ı güzīnüm itdi bir destūr-ı ẕī-şānı (İ. Hakkı, K. XVI)

Ḳıyās eyler görenler ḫaṭṭ-ı püşt-i laʿl-i cānānı
Der-āġūş eylemişler mūrlar mihr-i Süleymānı (Kâzım, K. XVII)
* * *
Meclis-i ʿuşşāḳı ġam-engīze elzemdür şarāb
Ehl-i ʿaşḳ-ı ḥayrete iksīr-i aʿẓamdur şarāb (İ. Hakkı, G. III)

Ẕerreyem bir ḫūr-ẕāt-ı şuʿle-bārumdur şarāb
Çeşmeyem āb-ı ḥayāt-ı ḫoş-güvārumdur şarāb (Kâzım, G. XXXII)

Feyż-yāb-ı ʿālem-i ābum nedīmümdür şarāb
Çeşmesār-ı gülşen-i ṭabʿ-ı selīmümdür şarāb (Kâzım, G. XXXIII)
* * *
Tā ki heves-i kām-ı cihān ile devān ol
Var münezevī-i künc-i ḥarem-ḫāne-i cān ol (İ. Hakkı, G. XXV)

Cemşīd-i ṭarab-ḫāne-i vicdān-ı cinān ol
Müstaġnī-i işretkede-i her-dü-cihān ol (Kâzım, G. CCXL)

2.3.19. Hersekli Ârif Hikmet (öl. H. 1321 / M. 1903)[217]

Bāreka'llāh zihī şah-ı ḳāder-şān-ı ḳażā
Teng olur ḫayme-i iclālüñe meydān-ı ḳażā (Ârif Hikmet, G. 10)

Ey füsūn-ı nigehi maġz-ı dil ü cān-ı ḳażā
Küfr-i zülf-i siyehi cevher-i īmān-ı ḳażā (Kâzım, G. XVII)
* * *
Şevḳ-i rūyuñ ola ʿaks-endāz-ı sūy-ı āftāb
Ḳulzüm-i envār olur gird-āb-ı cūy-ı āftāb (Ârif Hikmet, G. 16)

Ey fürūġ-ı ṭalʿatı maḥsūd-ı tāb-ı āftāb
Noḳṭadur āyāt-ı ḥüsnüñden kitāb-ı āftāb (Kâzım, G. XXVII)
* * *
Feyż-i laʿlüñle bulur kān-ı güzīn-i yāḳūt
Ḳudsiyān olsa n'ola ser-be-zemīn yāḳūt (Ârif Hikmet, G. 20)

ʿAşḳ çeşmüm ḳılalı kān-ı güzīn-i yāḳūt
Naẓarum ḫāki ider māʾ-i maʿīn-i yāḳūt (Kâzım, G. XLIII)
* * *
Māniʿ-i iẓhār-ı şükr-i luṭf-ı Yezdāndur sükūt
Ben demem şāyeste-i erbāb-ı īḳāndur sükūt (Ârif Hikmet, G. 24)

Şemʿ-i bezm-efrūz-ı mişkāt-ı dil ü cāndur sükūt
Cevher-i nūr-iltimāʿ-ı kān-ı imkāndur sükūt (Kâzım, G. XLV)

[217] Hersekli Arif Hikmet'e ait gazel numaraları şu eserden alınmıştır: Hersekli Arif Hikmet, *Divan*, (Düzenleyen: İbnülemin Mahmud Kemal İnal) Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1324.

*   *   *

Ḳulzüm-i ġayb u şuhūduñ kim olur mecrāsı bir
Görinür her ḳaṭresiyle mevc-i nev-peydāsı bir (Ârif Hikmet, G. 41)

Derd-i ʿaşḳuñ olsa da dillerde istīlāsı bir
Zümre-i ʿuşşāḳuñ olmaz āh u vā-veylāsı bir (Kâzım, G. CXXXVI)

*   *   *

Göñüller şuʿle-i mihr-i ruḫuñla reng ṭutmışlar
Ġarīb ayīnelerdür āteşīn nīreng ṭutmışlar (Ârif Hikmet, G. 54)

Göñüller dīdeler ḫūn-ı cigerden reng ṭutmışlar
Sebūlar şīşeler ṣahbā-yı terden jeng ṭutmışlar (Kâzım, G. CXVI)

*   *   *

Ḫānmān-sūz-ı ḳażā dāġ-ı fürūzānumdur
Şuʿle-i berḳ-i belā şevḳ-i dil ü cānumdur (Ârif Hikmet, G. 57)

Ḫāl-i rūyuñ ki süveydā-yı dil ü cānumdur
Küfr-i zülf-i siyehüñ cevher-i īmānumdur (Kâzım, G. CIX)

*   *   *

Nīk ü bedī ṣanma ki benden gelir
Her ne gelirse saña senden gelir (Ârif Hikmet, G. 60)

Āh u fiġān dār-ı ḥazenden gelir
Gevher-i şehvār ʿAdenden gelir (Kâzım, G. CXXXVII)

*   *   *

Ḫayāl-i cāh u iḳbālin hevādan farḳı var yoḳdur
Neşāṭı varsa sekr-i ibtilādan farḳı var yoḳdur (Ârif Hikmet, G. 62)

Hevā-yı nefsüñ enfās-ı hevādan farḳı var yoḳdur
Nuḳūş-ı mā-sivānuñ naḳş-ı mādan farḳı var yoḳdur (Kâzım, G. CLV)[218]

*   *   *

Ne rütbe mū-şikāf-ı ʿaşḳ olursa ḥurde-bīn olmaz
O kim nezzāre-senc-i dīde-i ʿayne'l-yaḳīn olmaz (Ârif Hikmet, G. 69)

Ḫarābāt ehlinüñ zāhid gibi ḳalbinde kīn olmaz
Mesācidler ḳadar mey-ḫāneler miḥnet-mekīn olmaz (Kâzım, G. CLXI)

*   *   *

Ḫırḳa ber-dūş-ı ferāġuz tarīk-i seccādeyüz
Nā-murād-ı ʿālemüz ammā mürīd-i bādeyüz (Ârif Hikmet, G. 70)

Tīġ-i ser-tīz-i ḳażāya merd-i gerden-dādeyüz
Biñ belā-yı mübreme bir cān ile āmādeyüz (Kâzım, G. CLXVIII)

*   *   *

Ḥadīḳa-i ḫaṭ-ı müşgīn-i yāre dek giderüz
Nesīm-i gülşen-i ʿaşḳuz bahāra dek giderüz (Ârif Hikmet, G. 75)

Ne reʾs-i kūhe ne ḫod pāy-ı dāre dek giderüz
Bulup ṭarīḳati kūy-ı nigāre dek giderüz (Kâzım, G. CLXXIV)

*   *   *

[218] Nâmık Kemal'in (Dr. Rıza Nur, "Namık Kemal", *Türk Bilik Revüsü*, Tome II, Livre 2, Nu. 6, Fevrier 1936, s. 1152) ve Osman Şems'in (*Mecmû'a*, İbnülemin, TY. 2569, yk. 82b; İbnülemin, TY. 2801, yk. 130a-b) benzer şiirleri vardır.

İçerüz bādeyi yār ʿaşḳına biz ser-ḫoşuz
Neşʿe-i ʿaşḳı bilür rind-i mükemmel-hūşuz (Ârif Hikmet, G. 78)

Rind-i sāġar be-kef ü mest-i sebū ber-dūşuz
Düşmen-i neşʾe-i idrāk-i ʿadū-yı hūşuz (Kâzım, G. CLXXVII)

* * *

Fikr eyleyen viṣāli ġam-ı intiẓārsız
Erbāb-ı ʿaşḳ içinde ḳalır iʿtibārsız (Ârif Hikmet, G. 79)

Āyīne-i ʿiẕār u leb olmaz ġubārsız
Gel nevk-i ḫār u bāde görilmez ḫumārsız (Kâzım, G. CLXII)

* * *

Temāṡil-i ḥavādiṡ dehri pür-nīreng göstermiş
Gül-i yek-naḳş-ı bāġ-ı ʿaşḳı reng-ā-reng göstermiş (Ârif Hikmet, G. 85)

Leb-i ḫaṭ-āverin sāḳī zümürrüd-reng göstermiş
Ne efsūn eylemiş bilmem şarābı beng göstermiş (Kâzım, G. CLXXXVIII)

* * *

Nūr-ı ḥüsni dehri itmişken tecellī-zār ḥayf
ʿĀşıḳa oldı ḥicāb-ı len terānī yār ḥayf (Ârif Hikmet, G. 92)

Yāre her cevr ü cefāyı ögredür aġyār ḥayf
Anı kim aġyār ider ʿuşşāḳa itmez yār ḥayf (Kâzım, G. CLXXXVIII)

* * *

Yazıḳ ümmü'l-kitāb-ı ʿaşḳ içün tefsīr yoḳdur yoḳ
Tesellī-baḫş-ı ehl-i ḥāl olur taʿbīr yoḳdur yoḳ (Ârif Hikmet, G. 95)

Merāyā-yı ḳaderde ṣūret-i taġyīr yoḳdur yoḳ
Ḳażāya irtiżādan mā-ʿadā tedbīr yoḳdur yoḳ (Kâzım, G. CCVII)

* * *

Mest olur Ḫıżr u Mesīḥā laʿl-i nābuñdan senüñ
Berḳ urur nūr-ı tecellī āb u tābuñdan senüñ (Ârif Hikmet, G. 100)

Şerm ider ṣahbā şarāb-ı laʿl-i nābuñdan senüñ
Mest olur dünyā cemāl-i neşʾe-yābuñdan senüñ (Kâzım, G. CCXXIV)[219]

* * *

Fāriġ-şüde-i kārgeh-i kevn ü mekān ol
Vā-reste-i āfet-kede-i nām u nişān ol (Ârif Hikmet, G. 104)

Cemşīd-i ṭarab-ḫāne-i vicdān-ı cinān ol
Müstaġnī-i işretkede-i her-dü-cihān ol (Kâzım, G. CCXL)

* * *

Ṣanma kim bāde-ḫˇāhdur göñlüm
Mest-i ʿaşḳ-ı İlāhīdür göñlüm (Ârif Hikmet, G. 110)

Mest-i cām-ı ṣalāḥdur göñlüm
Neşʾe-yāb-ı felāḥdur göñlüm (Kâzım, G. CCLIV)

* * *

Seng-i ṣaḥrā-yı melāmetdür serīr-i şevketüm
Şuʿle-i dāġ-ı cünūndur şeb-çerāġ-ı devletüm (Ârif Hikmet, G. 113)

---

[219] Memduh Faik'in de benzer bir şiiri vardır. bk. Mazlum Paşa-zâde Memdûh Fâik, *Divan-ı Eş'âr*, Matbaa-i Hayriyye ve Şürekâsı, İstanbul, 1332, s. 159-160.

Sākin-i ġam-ḫāneyem ḫūn-ı cigerdür ʿişretüm
Cām çeşmüm laḫt-ı dil nuḳlüm bükā keyfiyyetüm (Kâzım, G. CCXLIV)
* * *
Ẕevkimüz yoḳ şevḳ-i bezm-i sāġar-ı ümmīdden
Neşʾe-dār-ı ḫᵛāhiş olduḳ bāde-i tecrīdden (Ârif Hikmet, G. 119)

Neşʾeverdür cām-ı lāʿlüñ sāġar-ı Çemşīdden
Farḳ olınmaz ʿārıżuñ mihr-i ṣabāḥ-ı ʿīdden (Kâzım, G. CCLXXXI)
* * *
Rūyuñu seyr itmek içün revzen-i neẓẓāreden
Dil hezārān dīde-i ḫūr-ı īn açar her yareden (Ârif Hikmet, G. 129)

Cism-i bīmārum dökilse pāre pāre yāreden
Yāre yāremden söz açmam şāhid olsun yāreden (Kâzım, G. CCLXXXVI)

Āh-ı āteş-bār olur peydā dil-i āv[ā]reden
Yıldırımlar yaġdırur Mevlā bir āteş-pāreden (Kâzım, G. CCLXXXVII)
* * *
Sırr-ı envār-ı tecellī şimdi rūşendür bize
Sūziş-i dāġ-ı maḥabbet nār-ı Eymendür bize (Ârif Hikmet, G. 142)

Niʿmet-i dīdār-ı Ḥaḳ rızḳ-ı muʿayyendür bize
Nār-ı cān-sūz-ı firāḳı nūr-ı Eymendür bize (Kâzım, G. CCCX)
* * *
Neşʾe-i şādī virür ġam meşreb-i rindāneye
Baḳ ṣafā-yı ḫande-riz-i girye-i mestāneye (Ârif Hikmet, G. 148)

Devr-i laʿlüñde el urmam dāmen-i peymāneye
Bāng-i tevḥīdi degişmem naʿre-i mestāneye (Kâzım, G. CCCVII)
* * *
Edince cevher-i tīġuñ temāşā ḥalḳa-ber-ḥalḳa
Hezāran zaḫm olur dilde hüveydā ḥalḳa-ber-ḥalḳa (ÂrifHikmet G. 152)[220]

Ḳılınca zülf-i pür-çīnüñ temāşā ḥalḳa-ber-ḥalḳa
Olur çeşm[üm]de biñ gird-āb peydā ḥalḳa-ber-ḥalḳa (Kâzım, G. CCCIX)
* * *
Bāde kim revnaḳ-dih-i ümmīddür her ḳaṭresi
Māye-baḫş-ı devlet-i cāviddür her ḳaṭresi (Ârif Hikmet, G. 156)

Bāde kim cān-pāre-i Cemşīddür her ḳaṭresi
Ehl-i ʿaşḳa māye-i tevḥīddür her ḳaṭresi (Kâzım, G. CCCIX)
* * *
Döndürüp gül-zāra ʿaks-i ḥüsn-i yār āyīneyi
Eylemiş hem-reng feyż-i nev-bahār āyīneyi (Ârif Hikmet, G. 169)

Eyledi envār-ı feyż-i vech-i yār āyīneyi
Vāḳıf-ı sırr-ı ḥayāt-ı müsteʿār āyīneyi (Kâzım, G. CCCXXXI)

[220] Hersekli Arif Hikmet bu gazeli, Hâlet ve Kemâl'le müşterek söylemiştir.

2.3.20. Mazlum Paşa-zâde Muhammed Memdûh Fâik (öl. H. 1343 / M. 1924)[221]

Āsmān pertev bulur dāġ-ı serümden reng reng
Mihrüm olmışdur cihān tāb u ferümden reng reng (Memduh Faik, s. 161)

ʿAşḳ olur peydā dil-i ġam-perverümden reng reng
Mecv urur ṣahbā derūn-ı sāġerümden reng reng (Kâzım, G. CCXIV)

* * *

ʿUrūc-ı rūḥ içün eflāki himmet teng göstermiş
Burāḳ-ı berḳ-reftārı bu sürʿat deng göstermiş (Memduh Faik, s. 152)

Leb-i ḫaṭ-āverin sāḳī zümürrüd-reng göstermiş
Ne efsūn eylemiş bilmem şarābı beng göstermiş (Kâzım, G. CLXXXVIII)

* * *

Bir başḳa rūḥdur dile feyż-i dem-i ṣabāḥ
Ābisten-i Mesīḥ-i ṣafā Meryem-i ṣabāḥ (Memduh Faik, s. 127)

Cām-ı şebāne gerdiş idüp tā dem-i ṣabāḥ
Bir başḳa ʿālem oldı bu şeb ʿālem-i ṣabāḥ (Kâzım, G. LXIII)

* * *

Mestāne pāy-ı kūb-ı ser-i āftāb olur
Rindān-ı bezm-i ʿaşḳ ne ʿālī-cenāb olur (Memduh Faik, s. 131)

Çeşmüñ ne dem ki tīġ-i be-dest-i ʿitāb olur
Bir göz yumup açınca dü ʿālem ḫarāb olur (Kâzım, G. CXXXV)

* * *

Dāġ-ı ʿaşḳı dilde āh-ı ṣubḥgāhum tāzeler
Gül ocağın her seḥer bād-ı ṣabā yelpāzeler (Memduh Faik, s. 140)

Köhne meyler ẕevḳi kim bāng-i fiġānum tāzeler
Lerzenāk eyler cihānı itdigüm āvāzeler (Kâzım, G. CXIII)

* * *

Rūḥ-perverdür o lebler ḳāmeti bir serv-i nāz
Ḫāṣdur ẕevḳ-i ḥayāt içün aña ʿömr-i dırāz (Memduh Faik, s. 140)

El irişmez gūşe-i dāmānuña ey verd-i nāz
Ḳılsa ʿazm-i müntehā Cibrīl āh nāle-sāz (Kâzım, G. CLXVII)

* * *

Muḳadder ẓāhir olsa menʿine tedbīr yoḳdur yoḳ
Sicillāt-ı ḳażāyı ḳudret-i taġyīr yoḳdur yoḳ (Memduh Faik, s. 157)

Merāyā-yı ḳaderde ṣūret-i taġyīr yoḳdur yoḳ
Ḳażāya irtiżādan mā-ʿadā tedbīr yoḳdur yoḳ (Kâzım, G. CCVII)

* * *

Bir dilim nān istemem ey çerḫ bābuñdan senüñ
Dād-ı ẓālim imtinān-ı bī-ḥisābuñdan senüñ (Memduh Faik, s. 159)

---

[221] Mazlum Paşa-zâde Memdûh Fâik'in gazellerine ait sayfa numaraları şu eserden alınmıştır: Mazlum Paşa-zâde Memdûh Fâik, *Divan-ı Eş'âr*, Matbaa-i Hayriyye ve Şürekası, İstanbul, 1332. (Mazmum Paşa-zâde Muhammed Memdûh Fâik Bey'in *Divân-ı Eş'âr*'ında *nev-zemin* başlığıyla kayıtlı ve yenilik taşıyan on iki gazel vardır. Musa Kâzım Paşa, bu şiirlerden 161. sayfadaki şiire benzer bir gazel kaleme almıştır. bk. Mazlum Paşa-zâde Memdûh Fâik, *age*., s. 125, 131, 145, 159, 161, 166, 168, 171, 172, 173, 176, 180).

Şerm ider ṣahbā şarāb-ı laʿl-i nābuñdan senüñ
Mest olur dünyā cemāl-i neşʾe-yābuñdan senüñ (Kâzım, G. CCXXIV)

* * *

Ṭaşır evlādını raḥm eyleyüp māder el üstinde
Ṭutar es̱mārını eşcār-ı berg-āver el üstinde (Memduh Faik, s. 178)

Nigāh-ı çeşm-i ʿāşıḳ tār-ı zülf-i ecmel üstinde
Mücessem ṣūret-i zenbūrdur ditrer tel üstinde (Kâzım, G. CCCIII)

* * *

Dest-i h̬ayyāṭ-ı ḳażāya girmeden cān riştesi
Tār u pūd-ı cāme-i bah̬tumı ḥırmān riştesi (Memduh Faik, s. 185)[222]

Sūzen-i tekvīne merbūṭ olmadan cān riştesi
Kārgāh-ı dilde nesc olmışdı īmān riştesi (Kâzım, G. CCCXXI)

* * *

Bāde kim āb-ı ruh̬-ı Cemşīddür her ḳaṭresi
Cevher-i āyīne-i ümmīddür her ḳaṭresi (Memduh Faik, s. 186)

Bāde kim cān-pāre-i Cemşīddür her ḳaṭresi
Ehl-i ʿaşḳa māye-i tevḥīddür her ḳaṭresi (Kâzım, G. CCCXXXIV)

***

Nevres-i Kadîm'in;

Hacle-gāh-ı H̬usrev'i bir şeb ki tezyīn itdiler
H̬ūn-ı Ferhād'ı ħınā-yı pāy-ı Şīrīn itdiler

matla'ıyla başlayan 7 beyitlik ünlü gazeline[223] nazire olduğu anlaşılan ve aynı güçte bir söyleyişi yakalayan şu şiiri Musa Kâzım Paşa'nın ince hayâllerinin ve duyuş zevkinin güzel bir örneğidir:

Mesned-i ʿaşḳa beni ol gün ki taʿyīn itdiler
Defter-i ehl-i cünūndan Ḳaysı terḳīn itdiler

Ṣubḥ-ı vaṣlı eyleyüp vā-beste şām-ı maḥşere
H̬ūb-rūlar vaʿde-i ferdā-yı teʾmīn itdiler

Gelmedi eyyām-ı ʿömri kimseye bir gün ḳadar
Müddet-i dünyāyı çoḳ taḳrīb ü tah̬mīn itdiler

Döndiler rūyuñ görenler Kaʿbe vü büt-h̬āneden
Dil virenler saña terk-i mez̠heb ü dīn itdiler

Çıḳmadı bir tevʾem erbāb-ı maḥabbetden baña
Bunca kim taʿdād-ı efrād-ı mecānīn itdiler

---

[222] Memduh Fâik'in bu gazeli Namık Kemal'e naziredir.

[223] Bu gazele İzzet Molla, Osman Nevres, Zîver Paşa ve Mehmed Re'fet de birer nazire yazmışlardır. Yine Namık Kemâl ve E. J. W. Gibb de yukarıda alınan beyti övmüşlerdir: Hüseyin Akkaya, *Nevres-i Kadîm ve Türkçe Divanı*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1994, s. 169, 171.

Gül gibi pür-ḫūn idenler baġrını peymānenüñ
Çeşm-i bülbül şīşelerle bezmi tezyīn itdiler

Çekdiler Kāẓım beni ṣabr u taḥammül ḳaydına
ʿĀşıḳa cevr itmegi anlar ki āyīn itdiler (G. CVII)

Musa Kâzım Paşa'nın şiirlerine yazılan nazirelerden biri Âsaf (Dâmâd Mahmûd Celâleddîn Paşa)'a (öl. H. 1320 / M. 1903) aittir. "Kâzım Paşa Merhûma Nazîre" başlıklı bu şiir şöyledir:

Dil-i ġam-dīdemin ʿarş-ı Ḫudādan farḳı var yoḳdur
Ḥużūr-ı Ḥaḳda ġabrānın semādan farḳı var yoḳdur

Kanāʿatdir olan ser-māye-i āsāyiş-i ʿālem
Fakīr-i sīr-çeşmin aġniyādan farḳı var yoḳdur

Hayāt-ı merd bir bāzīçe-i tıflānedir mā-dām
Refāhın rencden sūrun ʿazādan farḳı var yoḳdur

Der-āgūş eylesen de bī-vefādur āh yār olmaz
Şu çarhın kahbe-i sad-āşinādan farḳı var yoḳdur

Müʾekked olsa da vaʿd-i ekābir iʿtimād olmaz
Serābın deştde Āsaf havādan farḳı var yoḳdur[224]

Musa Kâzım Paşa'nın *Semerâtü'l-İkbâl* içerisinde yer alan 11 beyitlik ve "Mersiye-i Şerīf" (S.İ. LXI) başlıklı manzumesine Süleyman Senih (öl. H. 1317 / M. 1900) "Tahmīs-i Nazm-ı Mīr Kāzım Der-Naʿt-ı Pāk-i Cenāb-ı İmām-ı Hümām"[225] başlığıyla tahmis etmiştir. Tahmisin ilk bendi şöyledir:

Şeb-çerāġ-ı ḫānedān-ı Muṣṭafāsın yā Ḥüseyn
Nūr-ı çeşm-i Ḥayder ü ḫayrü'n-nisāsın yā Ḥüseyn
Pertev-efrūz-ı tecellī-i Ḫudāsın yā Ḥüseyn *Şemʿ-i şeb-pīrā-yı bezm-i ibtilāsın yā Ḥüseyn*
Merd-i gerden-dāde-i tīġ-i ḳażāsın yā Ḥüseyn

İbrahim Hâlet Bey (öl. H. 1295 / M. 1878)'in "-eng göstermiş" redifli gazeli, "Nazīre Be-Cenāb-ı Mīr Kāzım ve Mīr Hikmet ve Mīr Manastırlı Fāʾik"[226] başlığından da anlaşıldığı gibi üç şaire yazılmış bir naziredir. Nazire matlaı söyledir:

---

[224] Ömür Ceylan, *Hânedândan Bir Âsî, Âsaf-Dâmâd Mahmûd Celâleddîn Paşa-, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı*, Akçağ Yay., Ankara, 2003, s. 151.
[225] Süleyman Senih Efendi, *Senih-i Mevlevi Divanı*, Takvimhane-i Âmire Matbaası, İstanbul, 1859, s. 21-22.
[226] İbrahim Hâlet Bey, *Divan*, Ali Emirî, Manzum 96, yk. 46a.

Żiyā-yı şems-i māhiyyet ʿaceb nīreng göstermiş
Merāyā-yı ẓuhūr-ı ʿaşḳı reng-ā-reng göstermiş

Leb-i ḫaṭ-āverin sāḳī zümürrüd-reng göstermiş
Ne efsūn eylemiş bilmem şarābı beng göstermiş (Kâzım, G. CLXXXVIII)

Âkif Paşa (öl. H. 1261 / M. 1845)'nın *Divançesi*'nde *Perīşāndür senüñ vaḳtiyle ḫurrem gördügüñ göñlüm*[227] mısraının tazmini suretiyle meydana getirilmiş bir tahmîs vardır. Hangi şaire ait olduğu tespit edilemeyen bu mısranın şairine Paşa da bir nazire yazmıştır. Matlaı söyledir:

Esīr-i ʿaşḳdur āz[ā]de-i ġam gördigüñ göñlüm
Ser-ā-pā zaḫm-ı nāṣūr oldı merhem gördigüñ göñlüm (Kâzım, G. CCXLIX/1)

Âsaf, "Kâni Paşa-zâde Rıf'at Beg Merhûma Nazîre" başlığı altında aşağıda matlaı verilen gazeli söyler.

Âlemimde şems-i tâbân olduğum demdir bu dem
Zerreyim ammâ cihânbân olduğum demdir bu dem (Asaf, G. 104)

Musa Kâzım Paşa da şiirinin herhangi bir yerinde kime nazire olduğunu söylemese de aynı kafiye, redif ve vezinde, nazire olduğu muhtemel bir gazel kaleme alır. Matlaı söyledir:

Cürʿa-nūş-ı bezm-i rindān oldıġum demdür bu dem
Kāse-līs-i mey-perestān oldıġum demdür bu dem (Kâzım, G. CCLXI)

Sonuç yerine: Musa Kâzım Paşa, önde gelen *Encümen-i Şuarâ* şairleri gibi gelenekten gelen "zülf ü hâl ü ruh" ve "her katresi" ile devrinde ortaya çıkan "lâzımsa" ve "reng reng" redifli gazellere aynı zamanda meşhur birçok şiire nazire ve benzer şiir yazmıştır. Şair böylece döneminin nazire anlayışının içinde yer almıştır. Yine de onun gazelde örnek aldığı şair Fuzulî'dir. Kasidede ise önceki yüzyılda olduğu gibi onun üstadı Nef'î'dir. Bunun yanında Bağdatlı Ruhî ile Sebk-i Hindî şairlerinden, Fehîm-i Kadîm, Nâ'ilî-i Kadîm, Arpaemini-zâde Mustafa Sâmî, Şeyh Gâlib ve Râşid Efendi gibi şairlere de nazireler yazdığı görülmüştür.

---

[227] M. A. Yekta Saraç - M. Fatih Andı, "Âkif Paşa Divançesi", *İlmî Araştırmalar*, İstanbul, 1997, S. 4, s. 159); Fuzuli Divanı'nda şu matlada bir şiir tespit edilmiştir: *Dutuşdı ġam odına şād gördüğüñ göñlüm / Muḳayyed oldı ol āzād gördüğüñ göñlüm* bk. Kenan Akyüz-Süheyl Beken-Sedit Yüksel-Müjgan Cunbur, *Fuzulî Divanı*, Ankara, 1958, s. 327; Nevres-i Kadîm'in matlaı: *Yıkıldı hicr ile ma'mûr gördigiñ göñlüm / Safâ-yı vasl ile mesrûr gördigiñ göñlüm* bk. Hüseyin Akkaya, *Nevres-i Kadîm ve Türkçe Divanı*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1994 (YL. Tezi), Gazel Nu. 75.

2.4. Müşterek Şiirleri

Müşterek şiir, adından da anlaşılacağı gibi, birden fazla şairin birlikte oluşturduğu manzumelerin genel adıdır. Kimi zaman beyitlerin, kimi zaman da mısraların şairler arasında paylaştırılmasıyla meydana gelirler. Eldeki örneklere göre en çok 6 kişiyle yazılan müşterek şiirin-her türlü nazım şekliyle yazılabilmekle birlikte- en çok görüldüğü şekil gazeldir[228]. Gazelde daha çok görülen sistem, matla beytinin birer mısraları iki ayrı şair tarafından söylendikten sonra iki şairin beyitleri sırayla söylemeleri şeklindedir. Gazeli oluşturan şairlerden her biri "yek-âvâz, yek-âhenk" bir şiir söylemek, diğerininkinden daha sönük kalan mısralar bulmamak zorundadır. Bu nedenle, kısa sürede en iyisini yakalamasını sağlayan incelmiş ve sağlam kriterler edinmiş olmalıdır.[229]

Müsabaka ruhu ve dostluk havasının birleşmesinden ortaya çıkan "müşterek şiir" lerin nazireye en uzak tür olduğu ayrıca söylenebilir. Ancak müşterek şiirde de esas olan birden fazla şairin aynı vezin ve kafiyede manzume kaleme almalarıdır ki nazire ile olan benzerliği de burada ortaya çıkar. Karşılıklı yazılması açısından müşterek şiirler, muşâarelere de benzetilebilir.

Müşterek şiirler de, edebî çevreleri, mektepleri, şairlerin yetişmeleri ve birbirlerinden etkileşimlerini nazire ve muşâareler gibi, hatta onlardan daha net bir şekilde ortaya koymada, önemli bir yere sahiptir.

Dost meclislerinin önemli tanıklarından *Ahmet Rasim*'in bir hatırası şairlerin müşterek şiir oluşturma sürecini bütün ayrıntılarıyla göstermesi bakımından ilginçtir:

> "Kuvve-i şi'riyyenin kimde az, kimde çok olduğunu gösterecek imtihân-ı zımnîlerden biri de müşterek gazel veya kıt'a söylemek idi. Bazen şarkı ve rubâî söylenir idiyse de en mühimmi gazel ile kıt'a idi. Müşterek kaside, medhiyye ve na'tlara tesadüf etmedim amma, hicviyyeler gördüm. Odalarda kırâat-hâneler, birahâneler birer imtihân mahalli idiyse de bu işe en ziyâde meyhâneler cilvegâh olurdu. Müddeî, evvel emirde birinci mısrâı yapmış bulunurdu.

---

[228] İ. Hakkı Aksoyak, "Müşterek Şiir Söyleme Geleneği", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sivas, 1998, S. 8, s. 239.

[229] M. Kayahan Özgül, *XIX. Asrın Özel Bir Edebiyat Mahfeli Olarak Encümen-i Şuarâ*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1988, s. 285.

> …İlk mısrâı söyleyecek olan veyahûd refikleri evvel emirde kâğıd ile kurşun kalemi çıkarırlar. Taş masa üzerine koyarlar. Dökülen su veya rakı reşehâtından kâğıdın ıslanıp yazıları okunmaz bir hâle geldiği ekser idi. Fakat kafalar kızıştıkça hâfızaya da cilâ geldiğinden o anda nisyan mülahaza olunamazdı”.
>
> İlk mısrâı yazılınca “(…) karşısındakine ikinci mısrâın kaygısı alırdı. Uzun düşünmek acemîliğe, dıyk-ı ilhâmâta, tengî-i karîhaya hamlolunurdu. Şâyân-ı takdîr olan iştirâk birinci mısrâı yazılıp bitmesini müteâkib kâğıdı kendine çekerek (…) yazabilmekte idi. Üçüncü varsa, epeyce zaman kazanmış olacağından ondaki müddet-i sünûh bi’t-tabi’ serî olurdu. Onun için üçüncüler pek gecikmezlerdi. (…) Dördüncü yok ise birinci, dördüncü mısrâı ihzâra koyulur, bundan biraz madrabazlık olurdu. Birinci ekseriyâ iki mısrâı yolda yapmış bulunur âhud mevzû’-ı nazmın kederli, elemli olacağını bildiği için ilk mısrâı müteâkib ikincinin kafiyesine dikkat ederek kendi kafiyesini bulur bulmaz davranırdı. Dördüncü var ise, işi pek kolaylaşmış olduğundan üç refîkini intizarda bırakmaz (…) kestirip atardı”.[230]

Müşterek şiirlerin bir kısmı irticalen söylendiği için bu geleneğin aynı zamanda önemli bir imtihan olma özelliği de vardır. XVII. yüzyıldan sonra oldukça çok örneği görülen bu geleneğe rağbet özellikle XIX. yüzyılda son haddini bulmuştur. *Hazîne-i Fünûn, Ma’lûmât* ve *Ma’ârif* gibi o dönemin önemli dergilerinde bu şiirlerin yer bulması, söz konusu geleneğin ne kadar güçlü olduğunun ve benimsendiğinin göstergesidir. Şairlerin bu şiirleri, meyhanelerde, kahvehanelerde, mesire yerlerinde veya evlerdeki mangal başı sohbetlerinde hoşça vakit geçirmek amacıyla söyledikleri, kimi şiirlerin yazılmasıyla ilgili kayda geçmiş anektotlardan öğrenilmektedir. Bunun bir sonucu olarak, müşterek şiir söyleme geleneği, Musa Kâzım Paşa’nın devrinde çok yaygın olmasına karşın, verilen ürünlerin çok fazla edebî bir değer taşımadıklarını ayrıca belirtmek gerekir.

Musa Kâzım Paşa 7 müşterek şiir söylemiştir. Bunlardan 5’i gazel, 2’si de müseddes nazım şekliyle yazılmıştır. *Külliyat*ta, bu şiirlerden müseddes nazım şekliyle yazılmış iki şiire yer verilmiştir. Diğer beş gazel, şair tarafından *Külliyat*a

---

[230] Ahmed Râsim, *Matbûat Hâtıralarından: Muharrir, Şâir, Edib*, Hzl. Kâzım Yetiş, 1001 Temel Eser, İstanbul, 1980, s. 199-201.

alınmamıştır.[231] Musa Kâzım Paşa'nın, Musammatlar içerisinde XXV. sırada yer alan ilk müşterek şiirini, (Bursalı Mustafa) Eşref Paşa (öl. 1314/1897) ile kim olduğu tespit edilemeyen bir şair tarafından birlikte söylenmiştir. Şiirin tamamı on üç benttir.[232]

> Cānda mihrümdür Muḥammed dilde māhumdur ʿAlī
> Ḳıblegāhumdur Muḥammed secdegāhumdur ʿAlī

mısraları her bendin sonunda tekrarlanmakta olup bu mısralardan birincisi Eşref Paşa'ya ikincisi de kimliği tespit edilemeyen şaire aittir. İkinci müseddes yine Musammatlar içerisinde ve XXVII. sırada yer almaktadır. Bu şiir de Eşref Paşa (öl. 1314/1897) ile birlikte söylenmiş olup tamamı on üç benttir.[233]

Müşterek şiirlerin başında kimi zaman bir ibare, bir satır veya bir paragraf hatta bir sayfa tutan başlıklar görülür. Başlıklarda şairlerin hayatına dair bilgiler, hattâ şiiri nerede, ne zaman ve ne münasebetle kaleme aldıkları gibi fikir verici bilgiler bulunabilir. Şiirlerde şairler, her mısra veya beytin başına isimlerini veya isimlerinin baş harflerini kaydederler. Böylece her mısraın hangi şaire ait olduğunu bir bakıma belgelemiş olurlar.[234] Paşa, iki müseddesine de müşterek söylendiği hakkında bir başlık koymamış, "Müseddes-i Dîger" başlığıyla yetinmiştir. Aynı şekilde müseddes

---

[231] Musa Kâzım Paşa'nın, Eşref Paşa (öl. H. 1314 / M. 1897), ile müşterek yazdığı 2 müseddesi *Külliyat*ına alıp, yine Eşref Paşa'yla yazdığı 3, Süleymân Senih (öl. H. 1317 / M. 1900)'le 1 ve Hersekli Ârif Hikmet (öl. H. 1321/ M. 1903), [İsmail Paşa-zâde] İbrahim Hâlet Bey (öl. H. 1295/ M. 1878) ve Namık Kemal (öl. H. 1306 / M. 1888) ile birlikte müşterek yazdığı 1 gazeli, *Külliyat* tertibine almaması nasıl yorumlanabilir diye bir soru akla gelebilir. Müşretek şiir söyleme geleneğiyle ilgili yapılmış bir çalışmada da değinildiği gibi, "*bu gelenek özellikle 19. yüzyılda yaygın olmasına rağmen ürünlerinin çok fazla bir edebî değere sahip*" olmamaları, söylenen ortamların daha çok meyhaneler olması, kimi şairlerin bu şiirleri divanlarının dışında tutmasına sebep gösterilebilir. (bk. İsmail Hakkı Aksoyak, "Müşterek Şiir Söyleme Geleneği", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 1999, S. 8, s. 238-254). (Birlikte "müşterek şiir" söyleyen şairlerin şahsî tutumlarını göstermesi açısından; XVIII. yüzyıl şairlerinden Muvakkit-zâde Muhammed Pertev (öl. H. 1222 / M. 1807-8)'in de Şeyh Gâlib'le müşterek yazdıkları bir gazeli (CDXXXI) *Divânı*'nın hiçbir nüshasında bulunmamaktadır. (Muvakkit-zâde Muhammed Pertev'in yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerde 14 nüshası tespit edilmiştir). Sözü edilen gazel, *Şeyh Gâlib Divânı*'nda tespit edilerek *Pertev Divânı*'nın tenkitli metnine dahil edilmiştir. (Ekrem Bektaş, *Muvakkit-zâde Muhammed Pertev Dîvânı,* Öz Serhat Yayıncılık, Malatya, 2007, s. 50 ve 400).

[232] Bu müseddes *Eşref Paşa Divanı*'nda 14 benttir. *Eşref Paşa Divanı*'ndaki 10. bend *Külliyat*ta yer almamaktadır. (bk. Eşref Paşa, *Pâk Dîvân-ı Eşrefü'ş-Şu'arâ*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1278, s. 24).

[233] Bu müseddes de *Eşref Paşa Divanı*'nda 14 benttir. *Eşref Paşa Divanı*'ndaki 4. bend *Külliyat*ta yer almamaktadır. Şunu da belirtmek gerekir ki; *Külliyat* ve *Divan*'daki müşterek yazılan şiirler karşılaştırıldığında, önemli kelime farklılıkları göze çarpmaktadır. Musa Kâzım Paşa, *Külliyat*taki birçok şiirinde olduğu gibi, bu manzumelerde de önemli değişiklikler yapmış, hatta Eşref Paşa'nın söylediği mısralara da müdahele ederek âdeta müseddesleri yeni baştan yazmıştır (bk. Eşref Paşa, *Pâk Dîvân-ı Eşrefü'ş-Şu'arâ*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1278, s. 26).

[234] İsmail Hakkı Aksoyak, agm., s. 240.

mısralarının kime ait olduğunu da kaydetmemiştir. Mısraların ait olduğu şairler *Eşref Paşa Divan*[235]'ından faydalanılarak gösterilmiştir.

Musa Kâzım Paşa, gazel nazım şekliyle yazdığı 5 gazelinin 3'ünü [Bursalı Mustafa] Eşref Paşa (öl. H. 1314 / M. 1897), 1'rini Süleymân Senih (öl. H. 1317 / M. 1900), 1'rini de Hersekli Ârif Hikmet (öl. H. 1321 / M. 1903), [İsmail Paşa-zâde] İbrahim Hâlet Bey (öl. H. 1295 / M. 1878) ve Namık Kemal (öl. H. 1306 / M. 1888) ile birlikte söylemiştir. Bütün bunlar Musa Kâzım Paşa'nın adı geçen şairlerle olan yakın arkadaşlığını ve şiirlerine karşılıklı verdikleri değeri göstermesi açısından son derece önemlidir.

*Külliyat*ta yer almayan, ancak diğer şairlerin divanlarında ve kimi çalışmalarda tespit edilen bu şiirlerin metinleri aşağıda verilmiştir.

[Kāẓım Paşa ve Eşref Paşa]

I[236] mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 (K) Ġurūr u naḫvet o şūḫuñ ḥamīr-i māyesidür
(E) Sitem şiʿārı cefā ʿādet-i taḳāyāsıdur

2 (E) O ṭıfl-ı sāḳī-i mestin cenāb-ı duḫt-ı rez
(K) Gül ü şekerle büyütmüş rāżī vü dāyesidür

3 (K) Uzatdı ṭoġrısı baḥs̱-i muṭavvel-i zülfün
(E) Yalan degülse de ʿömrüm yılan ḥikāyesidür

4 (E) Ġaraż idāre-i vaṣf-ı cinān u kevs̱erden
(K) Ṣafā-yı vuṣlat u būs-ı lebin kināyesidür

5 (K) Girer mi dāmen-i vaṣlı kef-i ümīdime hīç
(E) Raḳīb o serv-i ser-efrāza kendi sāyesidür

6 (E) Bu żayf-hânede **Eşref** nevāle-ḫˇān-ı belâ
(K) Hemīşe **Kāzım**-ı zārın nasīb ü vāyesidür

7 (K) Cenāb-ı Ḥayderin ermez ʿuḳūl rifʿatine
(E) Ki nüh revāḳ-ı felek bir kemīne pāyesidir

---

[235] Eşref Paşa, *Pâk Dîvân-ı Eşrefü'ş-Şu'arâ*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1278, s. 112.
[236] I. Eşref Paşa, *age.*, s. 145. (Ayrıca bk. İsmail Hakkı Aksoyak, "Eşref Paşa'nın Müşterek Şiirlerinde Ehl-i Beyt ve On İki İmam Sevgisi", *Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, S. 30, Yaz 2004, s. 363-381); (K) Kâzım Paşa'yı, (E) Eşref Paşa'yı gösterir.

[Kāẓım Paşa ve Eşref Paşa]

II[237] feᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün

1 (E) .... gevher-i kem-ḳadre meziyyet virmez
(K) Terbiyet merdüm-i bed-ṭīnete rifᶜat virmez

2 (K) Zülf ü ebrū gibi ḫaṭ ḥüsne melāḥat virmez
(E) Sebze-i nā-be-maḥal bāğa ṭarāvet virmez

3 (E) Nefse ibrāz-ı metānetledür iḥrāz-ı ẓafer
(K) Kārbān sārıḳa ser-rişte-i ḫaşyet virmez

4 (K) Ṣayḳal āyīne-i işkesteyi etmez termīm
(E) Ẕevḳ-i ṣahbā dil-i vīrāna imāret virmez

5 (E) Es̱er itmez güher-i ᶜaşk dil-i zühhāda
(K) Nūş-dārū cesed-i mürdeye ṣıḥḥat virmez

6 (K) Ḥürmet-i bādeyi rindāna işāret eyler
(E) Būsiş-i laᶜline ol gül-fem icāzet virmez

7 (E) Çīn-i ebrūsu bozulmaz o mehin giryemden
(K) Sefk-i dem cevher-i şemşīre küdūret virmez

8 (K) Mānī-i ẕevḳ-i beḳā ḥubb-ı fenādur kim şer
(E) Cem ü tenḳīḥ dü hemşīreye ruḫṣat virmez

9 (E) Mekr-i düşmen idemez ṭaba taġayyür īrās̱
(K) Važᶜ-ı nā-sāz-ı felek ᶜārife dehşet virmez

10 (K) **Kāẓım**ā ḥüsn-i Ḫudādād gerek cānāna
(E) **Eşref**ā cāme-i rengīn leṭāfet virmez

11 (E) Cevher-i āl-i abādur sebeb-i feyż ü cūd
(K) Yoḫsa gül-nār-ı adem mīve-i ṣūret virmez

III[238] Ġazel-i Müşterek Bā-Mīr Kāẓım

mefāᶜilün feᶜilātün mefāᶜilün feᶜilün

1 (E) Düşünce berg-i leb-i mey-fürūşa jāle-i mey
(K) Riyāż-ı bezmde güller açar sifāle-i mey

2 (K) Çıkar dehān-ı kadehden şarāb içinde şarāb
(E) Olursa būs-ı lebin sāḳiyā nevāle-i mey

3 (E) O rütbe bāde-i mihnetle toldu kūze-i dil
(K) Müdām sāġar-ı çeşmim ider isāle-i mey

[237] II. Eşref Paşa, *age.*, s. 153. (K) Kâzım Paşa'yı, (E) Eşref Paşa'yı gösterir.
[238] III. Eşref Paşa, *age.*, s. 180. (K) Kâzım Paşa'yı, (E) Eşref Paşa'yı gösterir.

4 (K) Medār-ı feyz-i çemendir sirişk-i ebr-i bahār
(E) Ṣafā-yı rūh virür mey-keşāna nāle-i mey

5 (E) Sipihr-i ẕevke eder bedr-i tām neş᾿e tulū
(K) Dehān-ı sāḳī-i gül-fem olınca hāle-i mey

6 (K) Devā-yı dāġ-ı derūnum muhāl **Kāẓım** veş
(E) Elimde olmasa **Eşref** güşāde lāle-i mey

7 (E) Kemāl-i luṭf ile leb-teşnegāna rūz-ı ʿaṭş
(K) Cenāb-ı sāḳī-i kevser ṣunar piyāle-i mey

IV[239] [Kāẓım Paşa ve Senīḥ]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 (S) Ser-nüviştüm yazmadan kilk-i ḳażā baş üstine
(K) Fikr-i zülfüñ oldı püskülli belā baş üstine

2 (K) İster al göñlüm ele isterseñ eyle pāy-māl
(S) Her ne emrin var ise ey meh-liḳā baş üstine

3 (S) Uçmadan ḳuşluḳ yuḫusı çeşm-i Leylīden henūz
(K) Ḳurdı Mecnūn lāne-i mürġ-i hevā baş üstine

4 (K) Şekve itmez imtiḥān-ı ʿaşḳda merd-i Ḫudā
(S) Važʿ olınsa errehā-yı ibtilā baş üstine

5 (S) Ḫūn-ı maġzumdan ser-i engüştüñe yaḳdı ḫınnā
(K) Eyleyüp leylī-yi sevdā važʿ-ı pā baş üstine

6 (K) Yār ile aġyār olur elbet ḳarīn-i iḥtirām
(S) Ṭaḳılur ḫārıyla güller dā᾿imā baş üstine

7 (S) Gīsuvān ṣanma serinde oldıġıçün şāh-ı ḥüsn
(K) Sāye ṣaldı şeh-per-i mürġ-i hümā baş üstine

8 (K) Kendimi ḳıldum fidā dönmem sözümden ḥāṣılı
(S) Cevr ile yārüm çevirse āsiyā baş üstine

9 (S) Merkez-i ḥilm ü tevāżuʿ dur edībe cilvegāh
(K) Bulsa da yüz çıḳmaz erbāb-ı ḥayā baş üstine

10 (S) Kāruñ altun eylemek içün **Senīḥ**-i ḫāksār
(K) Sikke-i Monlāyı ḳoymış **Kāẓımā** baş üstine

[239] IV. Süleymân Senih, *Divan-ı Senih-i Mevlevî*, Takvimhane-i Amire Matbaası, İstanbul, 1275, s. 114. (Ayrıca bk. Lütfi Alıcı, "Süleyman Senih ve Müşterek Gazelleri", *İlmî Araştırmalar*, S. 15, Bahar 2003, s. 7-8); (K) Kâzım Paşa'yı, (S) Süleyman Senîh'i gösterir.

V[240] [Ḳāẓım Paşa, Nāmık Kemāl, Ḥālet Bey ve Hersekli ʿĀrif Ḥikmet]

1 (K) ʿĀleme erbāb-ı ʿaşḳın iʿtibārın görmedük
(N) Cāh ile ehl-i kemālin iştihārın görmedük

2 (N) İḳtibās-ı pertev itmişdür çerāġ-ı Ṭūrdan
(H) Yandı dil maḥv oldı ḥālā bir şerārın görmedük

3 (H) Tā ezelden teşne-leb ṣaḥrā-neverd-i miḥnetüz
(A) Biz bu vādī-i cünūnuñ cūybārın görmedük

4 (A) Ser-te-ser ʿālem diyār-ı merge pūyandur henūz
(N) Ṣarṣar-ı ʿömr-i şitābānuñ ġubārın görmedük

5 (N) Biz ḫumār-ālūd-ı yeʾsüz telḫī-i eyyāmdan
(K) Bezm-i imkānuñ şarāb-ı ḫoş-güvārın görmedük

6 (K) Biz neler gördük geçirdik bender-i āmālde
(A) ʿArż-ı kālā-yı kemālüñ bir medārın görmedük

7 (A) Ehl-i naḫvet irtifāʿ-ı cāha maġrūr olmasın
(H) Ḳaṣr-ı iḳbālüñ cihānda pāydārın görmedük

8 (H) Neşʾe-i bezm-i cemāle āferīn ṣad āferīn
(N) Bāde-nūş-ı ʿaşḳınuñ aṣlā ḫumārın görmedük

9 (N) Her hevā-yı miḥnetüñ gördük ḫitām u ġayretin
(K) Baḥr-i bī-pāyān-ı hicrānuñ kenārın görmedük

10 (K) Luṭfı var olsun ḫadeng-i ġamze-i cādūsınuñ
(H) Daġlardan başḳa dilde yādgārın görmedük

11 (H) Nāleye pervāne nā-maḥrem hevāya ʿandelīb
(A) Mübtelā-yı derd-i ʿaşḳın ġam-güsārın görmedük

12 (A) Cām-ı feyż olmış meger işkeste-i seng-i cefā
(K) Bāde-i bezm-i viṣālüñ neşʾedārın görmedük

13 (K) Yana yana ḳıldılar pervāne veş maḥv-ı vücūd
(N) Küştegān-ı ʿaşḳınuñ ḫāk-i mezārın görmedük

14 (N) Fülk-i dil ḳaldı esīr-i çār-mevc-i ıżṭırāb
(H) Biz bu dehrin bir müsāʿid rūzgārın görmedük

---

[240] V. Bu gazel için bk. İbnü'l-Emin Mahmud Kemal, *Divan-ı Hersekli Arif Hikmet*, İstanbul, 1334, s. 203-205; Namık Kemal, *Divan* (Millet Ktp., Ali Emirî, Manzum 423, yk. 43a-b); Rızâ Nur, "Namık Kemal", *Türk Bilig Revüsü*, Tome II, Livre 2, Nu. 6, Fevrier 1936; İsmail Ünver, " XIX. Yüzyıl Dîvân Edebiyatı", *Büyük Türk Klasikleri*, C. 8, İstanbul, 1987, s. 194-195; Önder Göçgün, *Namık Kemal'in Şairliği ve Bütün Şiirleri*, AKM Yay., Ankara, 1999, s. 156-158; Ali Ertem, *Namık Kemal'in Şiirleri*, Yeni Matbaa, İstanbul, 1957, s. 95-96; (K) Kâzım Paşa'yı, (A) Hersekli Ârif Hikmet'i, (H) Hâlet Bey'i, (N) Namık Kemal'i gösterir.

15 (H) Lā-mekān seyr-i tecerrüddür ġamınla her biri
(K) Sālikān-ı ḥayretüñ dār u diyārın görmedük

16 (K) Māniʿ-i tedbīrdür dünyāda teşvīş ü nifāḳ
(A) İttiḥād-ı reʾy ü efkārın ḳarārın görmedük

17 (A) Bulmadı feyż-i ṭarāvet ġonçe-i maḳṣudumuz
(N) Biz bu bāġ-ı miḥnetin bir nev-bahārın görmedük

18 (N) Mürġ-i dil cān attı dām-ı zülfüñe ammā yine
(H) İltifāt-ı ġamze-i ḫāṭır-şikārın görmedük

19 (H) Bī-revāc olsa n'ola ʿālī metāʿ-ı maʿrifet
(A) ʿĀlemin ʿirfāna vāḳıf bir kibārın görmedük

20 (A) İrmedi dest-i irādet dāmen-i irşādına
(K) Āh kim dest-i ḥaḳīḳat şeh-süvārın görmedük

21 (K) Şāʿir-i **Ḥikmet**-şināsān-ı cihāndur **Kāẓımā**
(K) **Nāmıḳ** u **Ḥālet** gibi şöhret-şiʿārın görmedük[241]

[241] Namık Kemal'in H. 1278 Ramazan / M. Mart 1862 yılında Şinâsî'nin münâcâtını okuduktan sonra edebî kimliğinin değiştiği kabul edilir (bk. Necmettin Halil Onan, *Nâmık Kemal'in Talim-i Edebiyat Üzerine Bir Risalesi*, Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1950, s. 36-37). Şair, bu olaydan sonra şiiri ve "Nâmık" mahlasını bırakarak *Tasvîr-i Efkâr*'da "Kemâl" adıyla gazetecilik yapmaya başlar. İlk şiirlerinde Namık Kemal'e tesir edenler; ilhamını klasik şiirden almış olan Eşref Paşa, Hersekli Ârif Hikmet, Leskofçalı Galib, Hâlet Efendi, Osman Şems Efendi, Kâzım Paşa, Faik Memduh Paşa, Manastırlı Faik Bey gibi *Encümen-i Şuarâ* şairleridir (bk. Önder Göçgün, *Namık Kemal'in Şairliği ve Bütün Şiirleri*, AKM Yay., Ankara, 1999, s. XXXIII). *Encümen-i Şuarâ*'nın 1862 yılının ortalarından itibaren ardarda gelen pek çok şahsî sebepten yavaş yavaş kopup dağıldığı düşünüldüğünde, müşterek yazılan bu şiirin, *Encümen-i Şuarâ* toplantılarının başladığı 1861 Mayıs, Haziran ile Mart 1862 arasında yazıldığı sonucuna varılabilir. Ayrıca bu sıralarda Namık Kemal'in 22 yaşlarında, Musa Kâzım ise 40 yaşına olduğu söylenebilir.

2.5. Dil ve Söyleyiş

Edebiyat sanatının malzemesi söz ve kelimelerdir. Anlamı ortaya çıkaran kelimeleri ise sözden ayrı düşünmek mümkün değildir. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın görüşüne göre, saray istiâresi etrafında birleşen ve bir saray edebiyatı olan divan şiirinin dili ise elit bir dildir.[242] Leskofçalı Galib de, şiir dilinin, konuşma dilinin üstünde özel bir yapısı olduğu, öğrenmek ve anlamak için de özel bir gayret harcanması gerektiği fikrindedir. Galib'in bu düşüncesi, devrindeki şairlerin büyük bir kısmını etkisi altına almasını sağlamıştır. Galib, incelmiş bir dil zevki ile, klâsik şiirin kaba, çirkin, hattâ zaman zaman iğrenç olabilen bazı kelimelerinin elenmesinden yanadır.

> "Edebiyat dünyasında, genellikle sanat akımlarının oluşumunda önceki anlayışlara duyulan tepki önemli bir rol oynamıştır. Eski edebiyatımızın gelişiminde de, çok keskin hatlarla ayrılmamakla birlikte bu tür tepkiler edebiyatın gelişiminde etkili olmuştur. 17. asırda zihnileşen ve muğlaklaşan bediî uslûba (Sebk-i Hindî), 18. asır şairleri mahallî söyleyişe yönelme ve klâsik üslûba dönme şeklinde bir tepki göstermişlerdir. Mahallîleşmeyle birlikte bazı şairlerin elinde şiirin bayağılaşması ve sathileşmesi ise, önceki asırdan itibaren bazı şairlerin tepkilerine sebep olmuş, bu tepkiler 19. asrın ikinci yarısında *Encümen-i Şuarâ* şairlerinin elinde şuurlu bir çabaya dönüşmüştür."[243]

Encümen-i Şuarâ şairlerinin isteği eskiyi devam ettirmek değildir. Çünkü kendilerinden önceki devrin "*inhitat şairleri*" içinde Sünbül-zâde Vehbî'nin eserinde "*zevk ü neşve değil, âdeta istikrah duyulacak bir çığlık mevcuddur*"; İzzet Molla "*istinsaha yakın bir tarz-ı telâkkî*" de eskileri tanzir eder; Sürûrî "*çok defa ağza alınmaktan hicab edilecek derecede perde-birunâne ve edeb-şikenâne tabirât u ifâdât ile*" şiirler yazar, Enderunlu Fâzıl'ın şiirleri "*hem devrin ahlâkça düçar olduğu fesâd*

---

[242] A. Hamdi Tanpınar, *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, YKY, İstanbul, 2006, s. 23. Ayrıca Tanpınar bu yüzyılda "Eski Şiir"in dilini şu cümlelerle açıklar: "Böylece bu XIX. asır ortası şairleri, bir taraftan Vâsıf'ta son çözülüş merhalesine varan bir dil anlayışına kendilerini sıkı sıkıya kapamak suretiyle kelimeler ve deyişler vasıtası ile dahi olsa sanatlarından, hayattan gelen her şeyi reddederken, öbür yandan da dikkatle seçilmiş asil ve üst üste, yahut iç içe parıltılarla dolu bir dilde içlerindeki vahdet ve visâl hasretini taganni ettiler. Hiçbir zaman şiirimiz, halk ağzından gelen söyleyiş tarzlarına ve günlük hayata bu kadar yabancı olmadı ve kelimelerini bu kadar titiz ve sıkı şekilde sadece lügatte ve kültür geleneklerinde aramadı." (A. Hamdi Tanpınar, *age.*, s. 235).

[243] Osman Horata, "Zihniyet Çözülüşünden Edebî Çözülüşe: Lâle Devri'nden Tanzimat'a Türk Edebiyatı", *Türkler*, C. 11, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 586.

u tefessühün birer vesikası, hem de o zamanda hüküm süren hissiyat ü hevesât-ı nefsâniyenin birer tasviri mahiyyetindedir", Enderunlu Vâsıf ise, "*Nedîm mektebine ruhen en samimi fakat âmiyaneleşmiş bir muakkib*" sayılabilecek eserler bırakmıştır. Devri içinde, şiirdeki özel tavrı ile diğerlerinden hemen ayrılan Şeyh Galib de bile "*pek parlak bedi'alar olduğu gibi, Nâbî ve Nedîm vadilerinin tatsız ve revnaksız taklidinden ibaret bir çok nazımlar da mevcuddur.*"[244]

Encümen şairleri bu neslin hatalarını tekrarlamak yerine, şiirlerinde artık unutulmaya yüz tutan mistik âleme yeniden girmeyi fakat, yaşadıkları devirden de soyutlanmamayı denerler. Böylece Leskofçalı Galib, Hersekli Ârif Hikmet, Üsküdarlı Hakkı ve Musa Kâzım Paşa gibi Sebk-i Hindî ile çağdaş düşünceyi birleştirmeyi deneyenler olur. Osman Şems, Musa Kâzım Paşa, Namık Kemal, Ziya ve Memduh Fâik gibi hece vezniyle şiir yazmayı deneyenler çıkar. Hâlet gibi Şinasi'den önce "safî Türkçe" şiiri deneyenler olur. Şiirin gelenekli mazmunlarına ve motiflerine devrin gereklerine göre yenilik getirmeyi deneyenler bulunur. Şiirlere başlık koymak, Batı'dan manzum tercümeler yapmak, çağın sosyal sorunlarına şuurlu bir şekilde temas etmek, edebî tenkidi esere uygulamak gibi yenilikler de göz ardı edilemez.

Klâsik kültüre bağlı olan *Encümen-i Şuarâ* şairleri, tam olarak ortak bir fikir birliğine sahip olmamakla birlikte, klâsik estetiği kendi içerisinde yenileştirme düşüncesi etrafında birleşmişlerdir. XVIII. yüzyıl şairlerinde görülen "nev-zemin" ve "nev-âyîn" başlıklı şiirler, onlarda daha bilinçli bir çabaya dönüşmüş ve bu arayışlar onların ellerinde daha ileri bir merhaleye ulaşmıştır. [245]

Encümen-i Şuarâ şairleri eskiyi değil, eskinin tematik yapısını özler. Fakat bunu yeni ve titiz bir şekilde ifade etmeyi denerler. Klâsik söyleyişin etkisinden

---

[244] M. Kayahan Özgül, *XIX. Asrın Özel Bir Edebiyat Mahfeli Olarak Encümen-i Şuarâ*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1988, s. 273.

[245] Osman Horata, agm., s. 587. (XVIII. yüzyıl şairlerinin birçoğu dilde mahallîleşmenin yanında duyuş ve düşünüşte orijinallik göstermek için çaba içerisinde olmuşlardır. Divanlardaki "nev-zemin" ve "nev-âyîn" başlıklı şiirler, şairlerin bir değişim arzusu içinde olduklarını gösteren önemli ipuçlarıdır. "Divanlardaki *nev-zemin*, *nev-âyîn* başlıklı şiirler, şairlerdeki değişim arzusunu göstermesi bakımından son derece önemlidir. Buna karşılık, eskinin küçük istisnalar dışında hayat tarzı ve edebiyat anlayışıyla bütün heybetiyle devam etmesi, şairleri *kudema tarzı*ndan kurtaramamış, onlardaki yenilikler de yeni bir mazmun, alışılmadık bir kafiye ve rediften öteye geçememiştir. Şairlerin yeni olandan anladıkları da açık değildir." Osman Horata, agm., s. 577).

kurtulamadıkları hâlde, yine de ona karşı çıkmaya çalışmaları, "nev-zemin" şiirler yazmaya çalışmaları, yenik arayışının göstergeleridir. Musa Kâzım Paşa'nın da her şair gibi dil ve söyleyişte arayışlar içinde olduğunu, içinde yer aldığı edebî topluluğun sanat anlayışı ve dönemin şartları düşünüldüğünde daha bir ihtiyaç hissettiği söyleyenebilir. Manzumelerinde geçen "nev-gazel" (K. III/81, K. XI/54, K. XXI/51, K. XXXI/10) "nev-zemîn" (G. CLXXVIII/7, G. CCCIII/9), zemin-i nev (G. CCXCIX/6), taze-zemin (G. XLIII/7), ve "taze gazel" (K. X/61, K. XX/51, XL/40) gibi ifadeler bunun küçük göstergeleri olarak kabul edilebilir.

Musa Kâzım Paşa, divan şiiri geleneği içerisinde, onun kurallarına genellikle bağlı kalarak şiirler yazmıştır. Kaside söylemede bir önceki dönemin ve kendi döneminin prensipler dışına çıkmış, kaside yazarlığının azalması ve formunun zaman zaman değiştirilmesine karşın o, sayıca çok kaside yazmıştır. Kasideleri dışında süslü söyleyişlere, ince hayallere ve anlamı gizlemeye yönelik bir söyleyiş benimsememiştir. Dolayısıyla Musa Kâzım Paşa'nın şiirlerinde derin ve gizli anlamlar, bilmece gibi söyleyişler yoktur. O söyleyeceğini açık ve yalın bir dille söylemiştir. Bu sade söyleyişe örnek bir kaç beyit aşağıda gösterilmiştir:

Īmā ider viṣālini yārüñ ḫiṭāb-ı telḫ
İnsāna ṭatlı neşʾe virür her şarāb-ı telḫ (G. LXVI)
*
Dil virenüñ rūyına dīdesi giryān olur
Baġlananuñ zülfüñe ḥāli perīşān olur (G. CXXVI)
*
Zülf-i siyehinden o mehüñ dūş görinmez
Bir yerde ki sevdā görinür hūş görinmez (G. CLXVI)
*
Yāre her cevr ü cefāyı ögredür aġyār ḥayf
Anı kim aġyār ider ʿuşşāḳa itmez yār ḥayf (G. CCII)
*
Ṣanma açup sīnemi şerḥ idecek yāre yoḳ
Yāre göñül yāresin açmaġa bir çāre yoḳ (G. CCV)

Musa Kâzım Paşa'nın şiirleri, dilbilgisi kuralları bakımından sağlam sayılabilecek özelliktedir. Onun şiirlerinde Türkçenin cümle yapısına uygun basit ve kurallı cümlelere rastlamak mümkündür.

Dökilüp vechüñe ruḫsāruñı örter zülfüñ
Kisvedür Kaʿbe-i dīdāruña dil-ber zülfüñ (G. CCXIX/1)

Güzel taʿlīm ḳılmışdur kitāb-ı Manṭıḳu'ṭ-Ṭayrı
Hezārān raḥmet olsun cānına üstāduñ ey bülbül (G. CCXXXVII/4)

Kim görse ṣanur rūyuñı gīsū arasında
Ay pārçesidür ebr-i siyeh-rū arasında (G. CCCXIV/1)

Mesnevilerinde, gazellerinde, kıt'alarında ve kimi musammatlarında daha sade bir dil kullanan Musa Kâzım Paşa'nın özellikle kasidelerinde Farsça uzun tamlamalar dikkati çekmektedir. Özellikle kasidelerindeki dil daha ağırdır. Dörtlü ve beşli zincirleme tamlamalar oldukça fazladır. Dil bakımından terkiplerin ve sade ifadelerin yanyana bulunması ilk bakışta bir zıtlık gibi görünse de bu durum, Sebk-i Hindî'nin etkisi sonucudur. Sebk-i Hindî'de şairlerin anlam inceliğine önem vererek, geniş hayallere başvurması ve sözün anlaşılır olmasından uzaklaşmak istememelerinin bir sonucu olarak, uzun terkipler kullandıkları görülür. Diğer taraftan bu üslûpta yeni ifade yolları arayan şairler, halk söyleyişlerini de şiire sokmuşlardır. Musa Kâzım Paşa'nın üslûbunda da Sebk-i Hindî'nin, bu anlayışının etkisiyle dörtlü beşli tamlamalarla, sade söyleyişler birlikte yer alırlar. Ayrıca divan şiirinde medhiye konulu kasidelerin birçoğunda görüldüğü gibi Musa Kâzım Paşa'nın da kasidelerin medhiye bölümlerinde *memduh*un *sıfât*larını saydığı beyitlerde, zincirleme tamlamaların arttığı görülmektedir. Mısralardaki tamlamalar genelde iki parçadan oluşmaktadır.

Tamlamalar:

Üçlü terkipler

Ḫūb-rūlardur çerāġ-efrūz-ı bezm-i ʿitibār
ʿĀşıḳ anlardan ṣafā-yı cevher-i vicdān bulur (K. II/4)

Bedr-i tām nıṣfet-i mihr-i sipihr-i şefḳat
Lücce-i merḥamet-ārāyiş-i ṣadr-īs̱ār (K. X/33)

Şuʿle-i dāġ-ı derūnum dīgere olmaz ḳıyās
Ẕerresi ḫırmen-güdāz-ı mihr-i tāb-efşān olur (K. XIV/44)

Muʿaẓẓam-pādişāh-ı ʿālem-i iclāl ü istiḳlāl
Mücessem-sāye-i luṭf-ı celīl-i ẕāt-ı ġaffārı (K. XXI/24)

Niḳāṭ-ı ḫālleri merkez-i devāʾir-i ḥasen
Fürūġ-ı gerdeni ṣubḥ-ı aḫir-i ʿālem-i ān (K. XXII/17)

Miftāḥ-ı ebvāb-ı emel miṣbāḥ-ı mişkāt-ı ecel
Sulṭān-ı Mirriḫ ü Zuḫal şāhenşeh-i ḳudsī-ḫadem (K. XXIII/27)

Dörtlü terkipler

Tā ki ʿuşşāḳ-ı vefā-endīşe göñlin çün çemen
Pāy-māl-i naḫl-i ṭūbī-ḳāmet-i ḫūbān bulur (K. II/56)

Ne gülsitān-i celīl-i diyār-ı ʿizzet kim
Virür ṣafāsı temāşā-yı leẕẕet-i dīdār (K. IV/3)

ʿAşḳdur şārıḳa-i şevḳ-i tecellā-yı ẓuhūr
ʿAşḳdur bāde-i ḫum-ḫāne-i nūrü'l-envār (K. X/7)

Şārib-i şehd-i saʿādet kim ṣu alsa destine
Şerm-i mecrūḥī-i gül-berg-i lebinden ḳan olur (K. XIV/28)

Ṣafīr-i nāle-i ferḥat-fezā-yı mürġānı
Müheyminānuñ ider cān-ı mestini hüşyār (K. IV/9)

Pādişāh-ı ḥüküm-ārā-yı serīr-i taḥḳīḳ
Şehryār-ı ʿalem-efrāḫte-i kişver-i ḫeng (K. XIX/18)

O ḫāḳān-ı bülend-eyvān-ı evreng-i ḫilāfet kim
Vücūd-ı pākidür ẓıll-ı ẓalīl-i ḫālıḳ-ı yek-tā (K. XXV/20)

Sevād-ı nāmesi ḫaṭṭ-ı ʿizār-ı şāhid-i tevfīḳ
Ṣarīr-i ḫāmesi bāng-i eẕān-ı mülk-i maʿnādır (K. XXVI/24)

Cihānbān-ḳadr-i yāver-i cihān-dār-ı felek-ferşin
Yüzüñ nūr u sözüñ gevher dü destüñ kān u deryādır (K. XXVI/46)

Feyż-yāb-ı ʿālem-i ābum nedīmümdür şarāb
Çeşmesār-ı gülşen-i ṭabʿ-ı selīmümdür şarāb (G. XXXIII/1)

Beşli terkipler

Ol şehīd-i bī-muʿādil kim gırīv-i mātemi
Bāʾiṡ-i maḥv-ı vücūd-ı ʿālem-i imkān olur (K. XIV/27)

Tā ki her yıl ġurre-i māh-ı ḥarāmuñ ḫançeri
Zehr-i mātem-rīz-i dāġ-ı sīne-i merdān olur (K. XIV/59)

Ġubār-ı ḫāk-i pāy-ı kuḥl-i çeşm-i ḥūr-ı ʿilliyyīn
Ḥarīm-i tāb-nāki maḫzen-i esrār-ı settār (K. XXI/7)

Ḳıble-i şeş-cihet ārāyiş-i dīn ü dünyā
Şemʿ-i cemʿ-i ʿaẓamet-şaʿşaʿa-i mülk ü milel (K. XX/20)

Şeref-pīrā-yı bālā-ḫāne-i evreng-i maḥbūbī
Serīr-ārā-yı bezm-i vaṣl-ı ḫāṣü'l-ḫāṣ-ı sübḥānī (K. XVII/20)

Çerāġ-ı dīde-i dünyā imām-ı muḥteremā
Eyā ser-āmed-i āl-i Nebiyy-i faḫr-i cihān (K. XXII/46)

Nice paşa ki muʿallā-der-i pür-devletidür
Burc-ı ḫurşīd-i şeref-menzil-i māh-ı efḍāl (K. XXXV/16)

Şemᶜ-i bezm-i ḥayretem devr-i sevād-ı İlāhī
Cevher-i kuḥl-ı kemāl-i ᶜayn-ı ᶜirfāndur baña (G. XII/5)

Her muṣībetden olur sālim daḫīl-i dergehi
Ravża-i dārü's-selām-ı ehl-i īḳāndur sükūt (G. XLV/4)

Bunun yanında kasidelerde oldukça sade söyleyişler de bulunmaktadır:

Yār içün sīnemi pür yara iderse aġyār
Yaradan ḥaḳḳı içün yāre dimem yārem var (K. X/62)

Ḳızışdı bezm-i maḥabbet amān amān sāḳī
Bu dürd ü tīre bu ṣāfī dime hemān ṭoldur (K. XIII/19)

Çāresiz müşkil budur Kāẓım ki sende ṣabr yoḳ
Yoḫsa her müşkil cihānda ṣabr ile āsān olur (K. XIV/55)

Dün gice sūre-i Yūsuf oḳudum rüʾyāda
Seni görmek mi nedür bundaki ḥüsn-i taᶜbīr (K. XVIII/22)

ᶜĀrıżuñ reşki ile düşdi zevāle ḫurşīd
Ḳaşlaruñ derdi ile māh eriyüp oldı hilāl (K. XXXV/51)

Musa Kâzım Paşa'nın şiir söylerken sık sık tekrarlara düşdüğü görülmektedir. Aşağıdaki örnekler, ifade bazında dahi bunun ne kadar ileri derecede olduğunu göstermek açısından yeterlidir.

Tevbe tevbe ġalaṭ itdüm ki didüm baḥr-i ᶜadem
Sāḥil-i ḳudrete emvāc-ı vücūd itdi nis̱ār (K. X/3)

Tevbe tevbe ġalaṭ itdüm ki aña nisbetle
Görinür belki Felāṭūn [u] Arisṭū nā-dān (T. XLII/3)

* * *

Açup ṣad-pāre baġrum merhem umdum çeşm-i mestüñden
Hümā-yı ᶜālem-i bī-dāda ᶜarż-ı üstüḫˇān itdüm (G. CCLIX/5)

Ḫudā müstaġraḳ-ı envār-ı dīdār eyleyüp rūḥın
Hümā-yı ᶜafv u ġufrān üstüḫˇān-ı ḫırmen itsün ḳūt (T. LIX/5)

Ḫudā müstaġraḳ-ı envār-ı dīdār eyleyüp rūḥın
Hümā-yı ᶜafv u iḥsān üstüḫˇān-ı cürmin itsün ḳūt (T. LXXXVIII/4)

* * *

İrtifāᶜ-ı cāhuñ almaḳdan ḳalur ᶜāciz felek
İtse ecrām-ı nücūmı bir bir usṭurlāb aña (G. IX/6)

İrtifāᶜ-ı cāhuñ almaḳdan ḳalur ᶜāciz felek
Olsa usṭurlābı ḳurṣ-ı müsteṭāb-ı āftāb (G. XXVII/3)

* * *

Pençe-i ḫışmına virse yaḳasın Zāl-i felek
Gerdeninde resen-i maḳtel olur ḥabl-i verīd (K. IX/34)

Ḳahrı ol nār-ı siyāsetdür olur aʿdāsınuñ
Gerdeninde ḥalḳa-i zencīr-i ġam ḥabl-i verīd (K. XXVII/32)

* * *

Neyyir-i şaʿşaʿa-endāz-ı hidāyet ki ider
Ḳılsa nūr-ı naẓarı ṭaşa iṣābet iksīr (K. XVIII/36)

Neyyir-i şaʿşaʿa-endāz-ı hüviyyet ki ider
Ḳılsa nūr-ı naẓarı ḫāke iṣābet iksīr (K. XLI/25)

* * *

Nükhet-i zülfüñ ḳılur ʿuşşāḳı meftūn-ı cünūn
Ḳara sevdālar vücūd-ı māl-i ḫulyādan çıḳar (G. CXXXIII/6)

Tāblar kim ḳılmış ol zülf-i semen-sādan ẓuhūr
Derd ü belvālardur eyler ḳara sevdādan ẓuhūr (G. CXXXIV/1)

* * *

Ḥubb u buġżından ʿibāretdür saʿādāt u şaḳā
Sevmeyen ehl-i nifāḳ olmış sevenler etḳıyā (Mu. XLIV/19)

Maẓhar-ı ġufrān olur elbet seni her kim sever
Ḥubb u buġżuñdan ʿibāretdür vücūd-ı ḫayr u şer (Mu. XLVI/14)

* * *

ʿİllet-i īcād-ı ʿālem bir maḥabbetdür hemān
Yā Rab ol bir lafẓda bu bī-ʿaded maʿnā nedür (G. XC/2)

ʿİllet-i īcād-ı ʿālem bir maḥabbetdür hemān
Yā Rab ol bir lafẓda bu bī-ʿaded maʿnā nedür (G. CIV/6)

* * *

Bī-ḫaberlerdür iden daʿvā-yı istiḳbāl-i ʿaşḳ
Ben ki merd-i ʿārifem Kāẓım baña daʿvā nedür (G. XC/7)

Ḥaḳḳı idrāk itmeyenler ḫavf ider maḫlūḳdan
Ben ki merd-i ʿārifem Kāẓım baña pervā nedür (G. CIV/10)

* * *

Sencīde içün cevher-i māhiyyet-i nāsı
Miḳyās u terāzū yeter altun efendim (G. CCXLIII/4)

Sencīde içün cevher-i māhiyyet-i nāsı
Keffeyn-i terāzū gibidür bāde vü altun (G. CCXCV/5)

* * *

Kākül ü ḫāl ü dü çeşm ü laʿlüñe olsun fidā
Avrupa Hind u bilād u Iṣfahān u Ḳandehār (G. LXXIX/4)

Kākül ü ḫāl ü dü çeşm ü laʿlüñe olsun fidā
Avrupa Hind ü diyār-ı Iṣfahān u Ḳandehār (G. XCIII/3)

* * *

Faḳr u ġurbet ṣabr u ġayretdür iden Kāẓım beni
Dil-figār u bi-ḳarār u nām-dār u cān-sipār (G. LXXIX/5)

Faḳr u ġurbet ṣabr u ġayretdür iden Kāẓım beni
Dil-figār u bi-ḳarār u tā medār u cān-sipār (G. XCIII/5)

* * *

Ḥāşā li'llāh ki Ḫalīlüñ ola ʿālemde ẕelīl
ʿİzzetüñ kim vire Nemrūd[a] senüñ istidrāc (S.İ. V/4)

Ḥāşe li’llāh ki Ḫalīlüñ ola maḳhūr u ẕelīl
Nice Nemrūda virirken keremüñ istidrāc (G. LVIII/2)
* * *
İtmedi belki Ḫalīlu’llāha Nemrūd-ı laʿīn
Anı kim bu ḳavm-i bed-kirdār u nā-dān itdiler (Mu. XI/V,11)

İtmedi muṭlaḳ Celīlu’llāha Nemrūd-ı laʿīn
Böyle bir ġadr-i ʿaẓīm-i bī-mis̱āli müslimān (Mu. XV/VIII,5)

56 beyitlik “Kasîde Der-Sitâyiş-i Cennet-Mekân Abdu’l-azîz Hân Aleyhi’r-rahmeti Ve’l-Gufrân” başlıklı XXIX. kaside ile, 50 beyitlik “Ma’a-Târîh-i Vezâret-i Kasîde Der-Sitâyiş-in Müşîr-i Mâ-Beyn-i Hümâyûn Hazret-i Hakkî Paşa” başlıklı XL. kasidede 62 beyit hemen hemen aynıdır. Bu iki kaside de *fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün* vezni ile söylenmiştir. Şairin zihninde olan söz kalıplarının, aynı vezinlerde tekrar ortaya çıkması şeklinde düşünülebilecek bu tekrarların, kaside nazım biçiminin yazılış amacı da düşünüldüğünde, divan şairleri için çok da önemli olmadığı söylenebilir:

Ol Felāṭūn-reʾy kim tedbīrine
Ṭıfl-ı şāgird olamaz Ḫˇāce Naṣīr (K. XXIX/13)

Ol Felāṭūn-reʾy kim tedbīrine
Ṭıfl-şāgird olamaz Ḫˇāce Naṣīr (K. XL/4)
* * *
Āftāb-ı burc-ı şevket kim olur
Evvel şeb istese ṣubḥ-ı aḫīr (K. XXIX/25)

Āftāb-ı evc-i himmet kim olur
Evvel-i şeb istese ṣubḥ-ı aḫīr (K. XL/21)
* * *
Āsmān kāġıd sevād-ı şeb midād
Kilk-i ter eşcār u ʿālem hep debīr (K. XXIX/31)

Āsmān kāġıd sevād-ı şeb midād
Her giyāh-ı ter ḳalem ʿālem debīr (K. XL/28)
* * *
Āsmān-rifʿat s̱üreyyā-menzilet
Mihr ü meh-ṭalʿat emīr-i bī-naẓīr (K. XXIX/22)

Āsmān-rifʿat s̱üreyyā-menzilet
Mihr ü meh-ṭalʿat vezīr-i bī-naẓīr (K. XL/18)
* * *
Nār-ı zülfüñ ḳıldı ʿuşşāḳa esīr
Bir ḳıla baġlandı yüz biñ nerre-şīr (K. XXIX/47)

Tāze zülfüñ ḳıldı ʿuşşāḳı esīr
Bir ḳıla baġlandı yüz biñ nerre-şīr (K. XL/41)

*   *   *

Böyle taḥrīr eylesün elḳābını
Levḥ-i cāna ḫāme-i muʿciz-ḥarīr (K. XXIX/20)

Böyle taḥrīr eylesün evṣāfını
Levḥ-i cāna ḫāme-i muʿciz-ṣarīr (K. XL/16)

*   *   *

Ḫusrev-i ʿālem şeh-i vālā-himem
Dāver-i efḫam ḫudāvend-i dil-īr (K. XXIX/21)

Āṣaf-ı ekrem ḫıdīv-i muḥterem
Dāver-i efḫam ḫudāvend-i dil-īr (K. XL/17)

*   *   *

Mihr-i ʿālemsin hezārān māh-ı nev
Kesdigüñ ṭırnaġına olmaz naẓīr (K. XXIX/49)

Mihr-i ʿālemsüñ hezārān māh-ı nev
[Kesdigüñ] ṭırnaġına olmaz naẓīr (K. XL/43)

*   *   *

Ṣanma ḫūn-āb-ı şafaḳdur başına
Dest-i cevrüñde felek yaḳmış ḥaṣīr (K. XXIX/50)

Ṣanma āṣā[r]-ı şafaḳdur başına
Dest-i ẓulmüñden felek yaḳmış ḥaṣīr (K. XL/44)

*   *   *

ʿAdli ol ġāyetde kim emr eylese
Dāye-i müşfiḳ olur āhūya şīr (K. XXIX/27)

ʿAdli ol ġāyetde kim emr eylese
Dāye-i müşfiḳ olur āhūya şīr (K. XL/24)

*   *   *

Gördügüm günden kemān-ebrūlaruñ
Ditrer üstinde nigāhum tīr tīr (K. XXIX/48)

Gördigüm günden kemān-ebrūlaruñ
Ditrer üstinde nigāhum tīr tīr (K. XL/24)

*   *   *

ʿĀlem-i temkīne mihr-i bī-zevāl
Evc-i istiḳlāle māh-ı müstenīr (K. XXIX/23)

ʿĀlem-i temkīne mihr-i bī-zevāl
Burc-ı inṣāfa meh-i rūşen-żamīr (K. XL/19)

*   *   *

Tā ki bezm-i ʿālem-i imkānda
Devr ide peymāne-i mihr-i münīr (K. XXIX/54)

Birbirin taʿḳīb idüp tā mihr ü meh
Devr ide cām-ı sipihr-i müstedīr (K. XL/48)

*   *   *

Ḥarf-i lā çıḳmaz dehānından meger
Eyleye tevḥīd-i Mevlā-yı Ḳadīr (K. XXIX/35)

Ḥarf-i lā çıḳmaz dehānından meger
Eyleye tevḥīd-i H̱allāḳ-ı ḳadīr (K. XL/32)
* * *
İtdi ās̱ār-ı teraḳḳī-devleti
Yār u aġyāra bu gün niʿme'ẓ-ẓahīr (K. XXIX/17)

İtdi ās̱ār-ı teraḳḳī-devleti
Sāyesinde reşk-i eflāk-i es̱īr (K. XL/9)
* * *
Maġz-ı Ḳurʾāndur kelām-ı muʿcizüm
Olmışam iḳlīm-i maʿnīde emīr (K. XXIX/43)

Maġz-ı Ḳurʾāndur kelām-ı muʿcizüm
Mülk-i maʿnīde benem şimdi emīr (K. XL/37)
* * *
H̱āk-i pāyın tūtiyā itse döner
Mihr-i rūşen-perteve çeşm-i ḍarīr (K. XXIX/28)

H̱āk-i pāyın tūtiyā itse döner
Mihr-i rūşen-şuʿleye çeşm-i ḍarīr (K. XL/25)
* * *
Müstaḥaḳ-cū ise yār iḥsānına
Söylemek ʿayb olmasun işte faḳīr (K. XXIX/52)

Müstaḥaḳ-cū ise yār iḥsānına
Yoḳ zekāt-ı vaṣlına benden fakīr (K. XL/45)
* * *
Neşʾe-i laʿlüñ bulınmaz rāḥda
Bir midür zehr-āb ile şehd-i ʿaṣīr (K. XXIX/52)

Neşʾe-i laʿlüñ bulınmaz rāḥda
Beñzemez māʾ-i maʿīne şehd ü şīr (K. XL/46)
* * *
H̱ˇāce-i bāzār-ı istiġnā olur
Reh-güẕārından geçen merd-i faḳīr (K. XXIX/29)

H̱ˇāce-i bāzār-ı istiġnā olur
Reh-güẕārından geçen merd-i faḳīr (K. XL/26)
* * *
Ol şehenşāh-ı felek-çāker ki Ḥaḳ
Ẕāt-ı ʿulyāsın yaratmış bī-naẓīr (K. XXIX/11)

Ol şehenşāh-ı felek-çāker ki Ḥaḳ
Ẕāt-ı ʿulyāsın yaratmış bī-naẓīr (K. XL/2)
* * *
Ol cihān-dāver ki aḳrānın henūz
Görmemişdür dīde-i çerḫ-i es̱īr (K. XXIX/12)

Ol cihān-dāver ki aḳrānın henūz
Görmemişdür çeşm-i ecrām-ı münīr (K. XL/3)
* * *
Ol Felāṭūn-reʾy kim tedbīrine
Ṭıfl-ı şāgird olamaz H̱ˇāce Naṣīr (K. XXIX/13)

Ol Felāṭūn-re᾽y kim tedbīrine
Ṭıfl-ı şāgird olamaz Ḫᵛāce Naṣīr (K. XL/4)
* * *
Biñde bir evṣāfınuñ miᶜşārını
Olsa da żabṭ eylemek olmaz yesīr (K. XXIX/30)

Ḫırmen-i evṣāfınuñ miᶜşārını
Olsa da żabṭ eylemek olmaz yesīr (K. XL/27)
* * *
Sensin ol sulṭān-ı ᶜālem kim bu gün
Faḫr ider ẕātuñ ile tāc u serīr (K. XXIX/40)

Sensin ol düstūr-ı ekrem kim bu gün
Şemᶜ-i bezm olmaz saña mihr-i münīr (K. XL/34)
* * *
Eylesün müzdād-ı ᶜömr ü şevketin
Şāh-ı devrānuñ ḫudāvend-i ḳadīr (K. XXIX/10)

Şāh-ı devrānuñ ḫudāvend-i ḳadīr
Ḳılsun ᶜömr ü şevket ü şānın keṡīr (K. XL/1)
* * *
Ḳahrı bir semdür ki muṭlaḳ şemm iden
Ḥaşre dek olmaz ḥayātından ḫabīr (K. XXIX/34)

Ḳahrı bir sem kim felek şemm eyleye
Olmaz āṡār-ı ḥayātından ḫabīr (K. XL/30)
* * *

Gerçi ben bir şāᶜir-i siḥr-āverem
Ḳuvve-i ṭabᶜum ider sengi ḥarīr (K. XXIX/34)

Şāᶜir-i siḥr-āverem kim istesem
Ḳuvve-i ṭabᶜum ḳılur sengi ḥarīr (K. XL/36)
* * *
Vāṣıl olmaz ġurfe-i iclāline
Biñ ḳat olsa süllem-i çerḫ-i eṡīr (K. XXIX/26)

Vāṣıl olmaz ġurfe-i iclāline
Ḳat ḳat olsa süllem-i çerḫ-i eṡīr (K. XL/22)
* * *
Eylese melce᾽yem-i iclālini
Dürr ü gevher yaġdırır ebr-i maṭīr (K. XXIX/37)

Baḥr-i cūdından nem alsa ᶜāleme
Dür döker bārān gibi ebr-i maṭīr (K. XL/31)
* * *
Luṭfı bir meydür ki kevṡerden içen
Bir daḫi olmaz ġam-ı nefre esīr (K. XXIX/33)

Luṭfı bir mey kim olur maḥsūd-ı Cem
Cürᶜasın nūş eyleyen merd-i ḥaḳīr (K. XL/29)

Musa Kâzım Paşa'nın yazdığı şiirler üzerinde, *Külliyat*ını tertip ettiği ana kadar değişiklikler yaptığı, aynı redif ve kafiyede şiirler yazıp *Külliyat* tertibinde bunlardan bazılarını dışarıda bıraktığı görülmektedir. Kaynak eserlere giren kimi beyitlerindeki farklılıklar da bunun göstergesidir. Ahmet Talat Onay'ın *Eski Türk Edebiyatı Mazmunlar* adlı eserinde örnek olarak verilen beyitlerle *Külliyat*ta geçen beyitler arasında da önemli sayılabilecek farklılıklar vardır.[246]

Ögrendi ġazālān-ı *c[ih]ān* ey gözi āhū
Atılmayı *ṭurmayı geri* baḳmayı senden (Kt. XXXIV/1)

Ögrendi ġazālān-ı *cihān* ey gözi āhū
Atılmayı *kaçmay*ı *dönüp* baḳmayı senden (Onay, s. 28)
*
Esrār-ı Ḫudādan dem *urur* ney gibi bengi
Rindān-ı ḫarābātda ābād olayım dir (Mu. IV/IV,4)

Esrār-ı Ḫudā'dan dem *urup* ney gibi bengi
Mestâne ḫarābātta ābād olayım der (Onay, s. 191)
*
İltifāt eylese erbāb-ı *şaḳāya* keremi
Suʿadādan ṣayılurdı ḳoca Nemrūd-ı pelīd (K. IX/31)

İltifāt eylese erbāb-ı *şifāya* keremi
Suʿadādan ṣayılurdı ḳoca Nemrūd-ı pelīd (Onay, s. 191)
*
Leb-i cāmında *nihān neşʾe-i feyż-i aḳdes*
Mey-i nābında ʿıyān nūr-ı ḫudāvend-i vaḥīd (K. IX/6)

Leb-i cāmında *nühüfte dem-i enfās-ı Mesīḥ*
Mey-i nābında ʿıyān nūr-ı ḫudāvend-i vaḥīd (Onay, s. 219)
*
Çek *sāġar*-ı ṣahbāyı ġam u vesveseden geç
Bīhūde *dü-tā* eylemesün *ḳaddüñi* ālām (Mu. IV/VII,3)

Çek *zevraḳ*-ı ṣahbāyı ġam u vesveseden geç
Bīhūde *kütāh* eylemesin *ömrüni* ālām (Onay, s. 250)
*
Bir dil ki degül *maẓharı esrār-ı naṣūḥuñ*
İḥsānı nedür aña Fütūḥāt u *fuṣūḥuñ* (Mu. V/X,8)

Bir dil ki degil *maẓhar-ı esrārı Füṣūṣ'un*
İḥsānı nedür ana Fütūḥāt u *Füṣūṣ'uñ* (Onay, s. 259)
*
Pādişāhum naẓar it ḥālüme li'llāh u resūl
Dil ü cān oldı düşüp medrese-i yeʾse muʿīd (K. IX,48)

[246] Sayfa numaraları eserin şu baskısından gösterilmiştir. Ahmet Talat Onay'ın *Eski Türk Edebiyatı Mazmunlar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1992.

Pādişāhım naẓar et ḥālime li'llāh u Resūl
Kıldı devrān kulunu medrese-i ye'se muʿīd (Onay, s. 298)

*Külliyat*ın dil özellikleriyle ilgili tespit edilen özelliklerden biri, bir müseddeste ek fiilin bugün kullanılan üçüncü teklik şahsının –dur/-dür şekli yerine, Eski Anadolu Tükçesi döneminde yer alan *durur* şeklinin kullanılmasıdır: "fiġānuñ durur, cānuñ durur, beyānuñ durur, emānuñ durur, revānuñ durur, gümānuñ durur " (Mu. XXXIV/1,7). Bunun dışında ek fiilin -dur/-dür şekli tercih edilmiştir.

Sadece g*ün-be-gün* (T. XXXI/2) örneğinde görüldüğü gibi Farsça *-be-* ilgecinin Türkçe kelime arasına girdiği görülür. Türkçe *timur, anne baba, ocak, yahşi* (*yakşı/yakşıġ*: güzel) ve yaman (*yaman*: kötü, fena, gaddar) kelimeleriyle; *beyże-i tīmūr* (K. IV/43), *ülfet-i tīmūr* (K. XXXI/15), *telāş-ı anne baba* (Ms. VI/376), *ocaġ-ı ẓulm ü bīdād* (Ms. VI/922), *ṣūret-i yaḫşi, ʿayn-ı yaman* (Mu. IV/IX,7) tamlamaları yapılmıştır. Fransızca asıllı olan, *model* (K. XX/7, K. XXI/15, G. CXLVI/4); *vapur* (K. XXVI/39, G. CCXLVII/5); *volkan* (G. XXVIII/5, G. CLVI/8) ve *gitar* (G. LXXXIX/9) kelimesi şiirlerde tamlamaya girmeden kullanılırken, *teleġraf* kelimesi ise *teleġraf-ı ḳalb* (K. XXII/2) şeklinde tamlama yapılarak kullanılmıştır. İtalyanca ve Latince kökenli *familya* (Ms. VI/156) kelimesi de bir mesnevide karşımıza çıkmaktadır. En erken Türkçe örneği *şarampo* şeklinde, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*'nde görülen ve "savunma için kazılmış, etrafı çitle çevrilmiş siper; kazıklarla çevrilmiş çukur" [247] anlamındaki kelime *şaranpol* (Ms. VI/867) şeklinde kullanılmıştır.

*Külliyat*ta, ayet ve hadis iktibasları önemli bir yer tutarken, Arapça beyit ve mısralar önemli bir yer tutmamaktadır. *Semerâtü'l-İkbâl*'de XVII. gazelin 1. beyti; VII. kasidede 23a, gazellerden II-1a, LXV-2b, 3b, CCCI-6b numaralı mısraların tamamı Arapça'dır.

Arapça beyitlerde durum böyle iken, şiirlerde, özelliklede kaside ve musammatlarda çok sayıda Arapça tamlamanın kullanıldığı görülmektedir. Bunların bir kısmı Farsça tamlamalarla birleştirilmiş zincirleme tamlama şeklindedir.

---

[247] Robert Dankoff, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Okuma Sözlüğü*, Çev. Semih Tezcan, İstanbul, 2004, s. 249 (Alıntı ***Mac*** *sarampó* aynı anlamda. Alıntı ***Alm*** *schrankpfalz* çit kazığı, sivriltilmiş kazıklardan oluşan çit, palisad).

Özellikle kaside ve musammatlarda geçen Arapça tamlamalar şunlardır: mālikü'l-mülk, rāsiḫü'l-erkān, ʿAliyyü'l-Murtażā, ẕü'l-celāl, seyyidü'l-ʿibād, rūḥü'l-emīn, ʿaẓīmü'l-ḫulḳ, ʿaynü'l-yaḳīn, rabbü'l-enām, ümmü'l-kitāb, beytü'l-ḳaṣīd, ẕü'l-feḳār, rūḥü'l-Kudüs, ʿaliyyü'l-aʿlā, ūlü'l-elbāb, rāḥatü'l-ervāḥ, beytü'l-ḥarām, şeyḫü'l-ḥarem, faṣlü'l-ḫıṭāb, cennetü'l-meʾvā, ḫālıḳü'l-eşyā, ḳurretü'l-ʿayn, dārü'l-mülk, ẕātü'l-İrem, ḥabbü'l-ḥaṣīd, emīrü'l-müʾminīn, cennetü'l-aʿlā, rabbü'l-muʿīn, ʿālü'l-ʿāl, ʿadīmü'l-emṡāl, faḫrü'l-vükelā, bü'l-beşer, ḳurretü'l-Betūl, bü'l-füsūn, ḳurretü'l-ʿuyūn, ḳurretü'l-ümem, ümmü'l-ḫabāʾiṡ, rabbü'l-ʿālemīn, dārü'l-ḳażā, beytü'l-ḥazen, silkü'l-leʾāl, celīlü'l-ibtilā, ẕü'l-baṭş, ġāyetü'l-ḥadd, ḫayrü'l-ḫalef, ẕü'l-men, ẕü'l-cenāḥ, sebʿü'l-meṡānī, ġayẓü'l-eʿādī, ṣāḥibü'l-cūd ve'l-ʿaṭāyāsın, ʿālemü's-sır ve'l-ḫafāyāsın, nūrü'l-hüdā, ẕü'l-kerem, ḫayrü'l-verā, nāḳışu'l-cevher, ġayretu'llāh, ulu'l-ʿaẓm, ḥabību'llāh, kelīmu'llāh, ebu'l-eʾimme, kaʿbetu'llāh, mecmaʿu'l-baḥreyn, ebu'l-füsūn, ebu'l-Fażl, esedu'llāh, sırru'llāh, kaʿbetu'l-iḫlāṣ, ḫālıḳu'l-evḳāt, ṣādıḳu'l-ḳavl, ḥulḳu'r-Rıżā, ʿālimü's-sırr, ʿadīmü'z-zevāl, resūlü'ṡ-ṡaḳaleyn, vācibü'ṭ-ṭāʿa, bürʾü's-sāʿa, veliyyü'n-niʿmet, ḫāṣü'l-ḫāṣ, serīʿü's-seyr, kehfü'l-ümenā, dārü's-selām, zü'n-nūn, berīʾü'ẕ-ẕimme, bıżʿatü'r-resūl, ḫayrü'n-nisā, ʿaẓīmü'ş-şān, şemsü'ḍ-ḍuḫā, rabbü'r-raḥīm, faḫrü'n-nisā, bi'l-cümle, müşārün bi'l-benān, bi'l-maʿiyye, bi'l-ittifāḳ, bi'l-icmāl, bi'l-bedāhe, bi'ẕ-ẕāt, bi'llāh, bü'l-ʿaceb, vācibü'l-vücūd, ḫālıḳü'l-berāyā, vāhibü'l-ʿaṭāyā, maẓharü'l-ʿacāyib, ṭarfetü'l-ʿayn, leyletü'l-ḳadr, ʿaẓīmü'l-menḳabet, ṣabāhü'l-ḫayr, ravżatü'l-esrār, recebü'l-ferd, cāmiʿü'l-envār, bi't-taḫṣīṣ, bi'l-iltizām, bi'l-imtiḥān, keffü'l-ḫażīb, ʿaẓīmü'd-derecāt, zātü'-ḍ-ḍırām, bedrü'd-dücā, seyyidü'l-aḥkām, müstelzemü'l-fežāyiḥ, ʿallāmü'l-ġuyūb, bintü'l-ʿineb, muṭmaʾinü'l-ḳalb, melekü'l-mevt, selīmü'l-ḳalb, fāʾiḳü'l-aḳrān, yevmü'l-ḳıyāme, nāfiẕü'l-emr, ceffe'l-ḳalem …

Şiirlerinde çok az da olsa, bugün için arkaik sayılabilecek Türkçe kelimelere de rastlanır: "*kanı* (Mu. XXII/11)*, kangı* (K.VI/42, K. XV/9, 18, K. XXXII/15, K. XXXVII/16, K. XXXIX/31, 43, Ms. III/40, 77, Ms. IV/90, Ms. V/36, G. XIX/4, G. CCXCI/1)*, kanda* (K.II/1,45, K. V/55, K. XXIX/41, K. XXXII/15, 37, Ms. III/83, Ms. VI/219, 918, G. XXVI/4, G. XXVIII/3, G. CCXVIII/8), *özge* (Mu. IV/III,1; Mu. XV/II,4; Ms. IX/36; S.İ. VI/2; G. XVIII/8; G.LXVII/5)*, söyündürmek* (T. LII/4)*, tek* (Mu. IV/XI,8; G. CCLXX/7)*, ucından* (Mu. LV/3; Ms. VI/382; G. IV/1; G.

CCCXXI/4, G. LX/1), *şimden gerü* (K. VIII/18), *şol* (G. CXX/5), *katı* (Ms. XVI/4), *yetürmek* (G. CCCXXXV/4; Ms. VI/944), *em* (Ms. VI/119).

Türk şiirinde Sebk-i Hindî, Şeyh Galib ile XVIII. yüzyılın sonlarına kadar güçlü bir şekilde sürdürülmüştür. Söz konusu üslûp, XIX. yüzyılda da sayıları az olmakla birlikte bazı divan şairlerini, özellikle şiirde yeniliği Hint üslûbuna dönmekte arayan Leskofçalı Galip, Hersekli Arif Hikmet ve Üsküdarlı Hakkı gibi *Encümen-i Şuarâ* temsilcilerini farklı düzeylerde etkilemeye devam etmiştir.[248] Musa Kâzım Paşa'nın da şiirlerinde Sebk-i Hindî'nin Fars şiirindeki temsilcilerinin isimlerini anması (K. XVIII/9,11,12,14,15) bu etkilenmeyi ve ilişkiyi açıkça ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda, Musa Kâzım Paşa'nın da Sebk-i Hindî'nin etkisinde kalmış bir şair olduğu söylenebilir. Bu etki İran edebiyatında Sebk-i Hindî'nin öncülerinden Örfî ve onun etkisinde kalan Nef'î aracılığıyladır. Nef'î'nin kasidelerinde görülen Sebk-i Hindî'nin anlam ve fikre ön planda yer verme özelliğinin bir sonucu olarak, anlam birliğini korumak amacıyla, anlamın ya da cümlenin bir beyitte tamamlanmayıp diğer beyitlere atlaması[249] Musa Kâzım Paşa'nın kasidelerinin de önemli bir özelliğidir. Kasidelerinde genellikle, beyitler adeta bir zincirin halkaları gibi, birbirine bağlıdır. Şair, çoğu zaman beyitler arasındaki bu bağlantıyı koruyabilmek ve anlamın sürekliliğini sağlayabilmek için söz başı tekrarlarına da başvurmuştur.

Musa Kâzım Paşa'nın şiirlerinin dil özelliklerine bakıldığında söyleyişinin Sebk-i Hindî'nin ifade biçimleri çerçevesinde oluşturulduğu görülmektedir. Bu tarz şairleri içinde Paşa'nın ferdi üslûbunun asıl kaynağı başta Nef'î'dir. Nef'î'nin (K. 14/1, 38)

Āferīn ey rūzgārın şeh-süvār-ı safderi
Arşa aş şimdengeri tiġ-ı süreyyā-cevheri

Kâm-kârâ saf-derâ sâhib-kırân Şâhenşehâ
Ey serîr-i adl ü dâdın dâver-i dîn-perveri

---

[248] Osman Horata, "Tarihî Gelişim, XVIII. Yüzyıl, XIX. Yüzyıl" Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, Grafiker Yay., Ankara, 2002, s. 153.
[249] F. Tulga Ocak, " Nef'î ve Eski Türk Edebiyatımızdaki Yeri", *Ölümünün Üçyüzellinci Yılında Nef'î*, AKM Yay., Ankara, 1991, s. 24.

beyitlerindeki sözdizimi ile Musa Kâzım Paşa'nın VIII. kasidesindeki (K. VIII/1, 52)

Āferīn ey Kirdgāruñ şīr-i ṣavlet-güsteri
Zūr-ı destüñle ḳoparduñ bāb-ı ḥıṣn-ı Ḫayberi

Şehryārā seyyidā sulṭān-ı ʿālem-perverā
Ey serīr-i ḳudretüñ şāh-ı firişte-çākeri

beyitlerin sözdiziminin benzerliği ortadadır. Fehim-i Kadîm'in XII. gazelinde (G. XII/1,4)

Olmış ey ġamze-i ġammāzı zebān-dān-ı ḳażā
Çeşm-i mestüñde ʿayān nükte-i pinhān-ı ḳażā

Tengdür yekke-süvār-ı nigehüñ küştesine
Ṣaḥn-ı ṣaḥrāyı ḳader sāḥa-i meydān-ı ḳażā

beyitlerindeki sözdizimi ile Musa Kâzım Paşa'nın (G.XVII/1,6)

Ey füsūn-ı nigehi maġz-ı dil ü cān-ı ḳażā
Küfr-i zülf-i siyehi cevher-i īmān-ı ḳażā

Ḳāmetüñ yevm-i ḳıyāmetde de ṣıġmaz ḳabına
Tengdür cilve-i reftāruña meydān-ı ḳażā

beyitlerindeki sözdizimi ile benzerlik taşımaktadır.

Sebk-i Hindî'nin diğer şairlerinde olduğu gibi Musa Kâzım Paşa da, daha önce söylenmemiş, yeni mazmunlar, kullanılmamış terkipler bulmaya gayret etmiştir. Örnek olarak, şairin birkaç beyitte yer verdiği *nûr-ı siyâh / nûr-ı siyeh* pek alışılmamış bir tamlamadır. Musa Kâzım Paşa'nın bu terkibi kullanmakla, aynı zamanda Sebk-i Hindî'nin tezata yer verme özelliğini de sergilemiş olduğu düşünülebilir.

Şuʿle-i *nūr-ı siyāh*ı ṭoñdırup üstād-ı ṣunʿ
Ḥaddeden çekmiş tel itmiş tār-ı gīsū ḳoymış ad (G. LXIX/6)

Ḳıldı ṣanmañ ʿārıż-ı berrāḳ-ı yāri ḳara ḫaṭ
Kisvedür *nūr-ı siyeh*den Kaʿbe-i ruḫsāra ḫaṭ (G. CXCV/1)

Ya şeb degül yem-i *nūr-ı siyāh*-ı ḳudret idi
Tenezzülāt-ı İlāhīyle ʿāleme der-kār (K. IV/50)

Temüvvüc eyledi fi'l-ḥāl baḥr-i *nūr-ı siyāh*
Bize ḳaranlıḳ anuñ mā-verāsı ey dil-i zār (K. IV/98)

Esmādan ide sırr-ı müsemmāya teraḳḳī
Āyīne-i ḳalbinde görüp *nūr-ı siyāhı* (Mu. V/III,2)

Şairin, bazı gazellerinde daha çok Sebk-i Hindî şairlerinin şiirlerinde görülen soyutu somutlaştırma şeklinde ifade edilebilecek anlatım tarzından yararlandığı tamlamalara da rastlanır:

Kāf-ı istiġnāda pervāz eyleyen ʿanḳālara (G. CXLIII/2); Hümā-yı Ḳāf-ı naḫvet şeh-per açmış çeng göstermiş (G. CLXXXVIII/7); Ḫançer-i āzār-ı ḳavm-i melʿanet-kirdār ile (Mu. XII/VII,4); Çār-mevc-i ġam ḳapatdı keşti-i endīşemi (G. XXXIX/4); Çāk çāk eyler Zelīḫā-yı meveddet dāmenüm (G.CXXIX/7); Yūsuf-ı endīşemüñ Kāẓım cihān ḥayrānıdur (G.CXXIX/7); Naḫl-i maḥabbetüñ s̱emeri āh u nāledür (G. LXX/7); Künūz-ı ġamla māl-ā-māl bir vīrānedür dünyā (G. VII/6); Ḫār-ı ġamdan ṣanma bülbüller hemān āzürdedür (G.XXIV/2); Nigāh-ı raġbet itmez şuʿle-i miṣbāḥ-ı inṣāfa (G. XXV/2); Ser-mest-i cām-ı naḫvet gūş eylemez neṣāyiḥ (G. LXV/1).

Sebk-i Hindî'nin dikkat çeken özelliklerinden biri de, şairlerin kendi hayallerini somutlaştırmalarıdır.

> "Somut düşüncelerin somut bilgilerle örneklendirilmesi, okuyucu veya dinleyiciyi ikna etmeye yarayan, aslında halkın genel zevkini yansıtan ve halka ait olan bir anlatım tekniğidir. Bunun irsâl-i mesel sanatıyla da belli bir benzerliği vardır. Fakat örneklendirme tekniğinde şairler, atasözlerini ve başkaları tarafından daha önce söylenmiş sözleri kullanmazlar; bunun yerine, kendi gözlem ve deneyimlerinden yararlanarak yeni ve orijinal sözler söylerler. Bu bağlamda tabiat âlemi, sosyal hayat, toplumdaki örf ve âdetler, çeşitli iş kollarındaki gözlem ve deneyimler, şair için şiirde kullanılmaya elverişli birer malzemeye dönüşmektedir. Şairler tarafından daha önce hiç kullanılmamış çeşitli konuların, bir takım yeni mazmunların, yeni teşbih ve istiârelerin şiire girmesine imkân sağlayan bu anlatım tekniği, aynı zamanda halkın günlük konuşma diline ve çeşitli meslek dallarına ait çok sayıda yeni kelime ve terimin de şiir diline girmesini beraberinde getirmiştir. Sebk-i Hindî şairlerinin örneklendirmeye fazla ilgi göstermelerinin en önemli sebebi, bu anlatım tekniğinin yeni mazmun yaratmaya çok elverişli olmasıdır. Bu yolla şairler eski mazmunları kullanmak mecburiyetinden kurtulmuş, hayatta karşılaştıkları ve kendi çevrelerinde gördükleri hemen her şeyi yeni mazmun yapmada bir araç olarak kullanma imkânına kavuşmuşlardır."[250]

---

[250] Cafer Mum, "Sebk-i Hindî", *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2006, C. 2, s.385.

Musa Kâzım Paşa'nın da söz konusu örneklendirme tekniğini gazellerinde çok kullandığı görülmektedir.

Olur ḳırān-ı kevākib vuḳūʿ-ı şūrişe dāl
Ḥudūs̱-ı fitneye muṭlaḳ kibārdur bāʿis̱ (G. LI/2)

Āġāz-ı kāre baḳma ḥisāb it ʿavāḳıbın
Ẕirāʿa virmez ehl-i ticāret selem ʿabes̱ (G. LII/6)

Āh u zārumdur sebeb dilden ḫurūş-ı eşküme
Bāddan peydā olur deryāda ḥāl-i irticāc (G. LVII/6)

Uçmaḳ ehlinden ṣayup Kāẓım uçurma zāhidi
Uçsa da taʿdād olınmaz ṣınf-ı ṭāʾirden dücāc (G. LVII/8)

Encüm-şümār-ı leyle-i hicrān olan bilür
Kāẓım ne dām u dāne imiş şeb-nem-i ṣabāḥ (G. LXIII/5)

Yā ṣadr-ı seng-i muṣallā yā ḫāk-i maḳberedür
Cihānda var ise insāna cāme-ḫˇāb-ı feraḥ (G. LXIV/6)

Leʾīme luṭfı nedür nūr-ı ʿilm ü ʿirfānuñ
Ṭoḳınsa dīde-i būma ḍarīr ider ḫurşīd (G. LXIX/5)

Āsāyiş-i derūnı hevādur iden hebā
Girmez vücūd-ı ṣarṣar ile bir mekāna dūd (G. LXX/5)

Çeşm-i imʿān ile baḳsañ işine dünyānuñ
İstiḳāmet şu zamānlarda seḳāmet gibidür

Ḫalḳı teʾvīle alışdırdı uṣūl-i taḥlīf
Şimdi her vā vü ḳasem sirḳate ālet gibidür

Geçdük iḥsānlarından küberā-yı ʿaṣruñ
Bir mażarratları degmezse ʿināyet gibidür (G. LXXVI/5-7)

Ehl-i dil olsa da maġmūm yine şen görinür
Mihre ās̱ār-ı küsūf irse de rūşen görinür (G. LXXX/1)

Ḥüsn-i efʿāline aldanma [ri]yā-pīşelerüñ
Lā-cerem fāḥişeler ḫalḳa müzeyyen görinür (G. LXXX/6)

Fıḳdānıdur kemāline ehl-i dilüñ delīl
Farṭ-ı müzeyyeni güherüñ nedretindedür (G. LXXXV/3)

Mizāc-ı ḫalḳı nerm itdi nezāket öyle kim Kāẓım
Ṣalābetden es̱er timur ile mermerde ḳalmışdur (G. CVII/6)

Vücūd-ı vaḥdeti yoḳdur mecāl-i inkāra
Güneş çıḳınca cemīʿ-i diyārdan görinür

Derūnı egri olur ḫalḳa ṭoġrılıḳ ṣatanuñ
Bu nükte rāst-ı ḳıyām-ı menārdan görinür

Kemālini eṡeri eyler ādemüñ iṡbāt
Meyüñ meziyyeti keyf ü ḫumārdan görinür (G. CXXX/2-4)

Ādemi rāḥatsız ider iḳtidār
Ḍıyḳ-ı nefes farṭ-ı semenden gelir (G. CXXXVII/2)

Ḳalmaz taʿaẓẓüm-i vüzerā nezd-i şāhda
Māhuñ ḫusūfı mihre mülāḳātdan gelir (G. CLII/3)

Ḥabāb-ı mā gibi yoḳdur beḳāsı çetr-i eflāküñ
Esāsı āb olan kāşānenüñ saḳfı metīn olmaz (G. CLXI/5)[251]

Atasözleri, deyim, Arapça-Farsça kelâm-ı kibarların Türkçeye geçmiş şekillerini kullanarak şiir söyleme, az çok her şairde karşılaşılan bir durum olmakla birlikte, daha çok hikemî tarzla şiir yazan şairlerde görülen önemli bir özelliktir. Musa Kâzım Paşa, Sebk-i Hindî'nin örneklendirme tekniğini şiirlerinde uygulamış, bunun yanında az da olsa atasözlerinden yararlanmıştır. Atasözlerine oranla deyimleri daha çok kullanmıştır. Her şairde olduğu gibi kullanılan bu atasözü ve deyimlerin kalıp biçimleri vezne bağlı olarak kimi zaman değişikliğe uğramıştır. *Külliyat*ta, özellikle gazeller içerisinde tespit edilen atasözü, güzel sözler / kelâm-ı kibâr ve deyimler aşağıda gösterilmiştir:

Atasözleri:

Allah bir kapı kaparsa bin kapıyı (öbürün) açar. / Allah gümüş kapıyı kaparsa altın kapıyı açar.[252]

Aġlama Kāẓım ḳapandı dāġ-ı sūzānum diyü
Bir ḳapu bend eylese Mevlā ider biñ fetḥ-i bāb (G. XXIX/9)

Annenin ve babanın vurduğu yerde gül biter.

Ḥadd-i teʾdīb-i felekden aġlama ey ṭıfl-ı dil
Vālideynüñ urdıġı yerden gül-i ḥamrā biter (G. XCI/6)

Âşıka ya sabır/tahammül ya sefer.[253]

---

[251] *Sirişk-i çeşmine ehl-i nifâkun i'timâd etme / Esâsında binânun reşh-i âb olsa metîn olmaz* bk. Ali Fuat Bilkan, *Nabi Divanı*, MEB Yay., Ankara, 1997, C. II, s. 684.
[252] Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi Yay., İstanbul, 1988, C. I, s. 138.
[253] E. Kemal Eyüpoğlu, *Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*, İstanbul, 1. C., s. 20.

Görüp pervānenüñ cān virdigin şemʿüñ ayaġında
Taḥammülden ḳalınca eyler ʿuḳbāya sefer ʿāşıḳ (G. CCVI/6)

Bir göz iki yana bakamaz.[254]

Yā dāmen-i cānāne vü yā cāndan el[üñ] çek
Olmaz naẓar-ı vāḥid iki cānibe maʿṭūf

Cevherin kıymetini cevherî bilür. / Altının kıymetini (kadrini) sarraf bilir.[255]

N'ola pīr-i mey gibi bilmezse zāhid ḥürmetüñ
Cevherin cevher-fürūş eyler behā vü ḳıymetüñ (Mu.I/3,8)

Denize düşen yılana sarılır.[256]

Girye itdükçe gözüm zülfüñe baġlandı göñül
Bu mes̱eldür ṣarılur māra düşen deryāya (G. CCC/4)

Düşenin derdini düşen bilir.

Ṣorma aṣḥāb-ı selāmetden melāmet ḥālini
Düşkünüñ derdin ne bilsün düşmeyenler ṭāḳdan (G. CCLXXXIII/5)

Her iş ehlinin malumudur.

Baña ṣor zāhid ne bilsün cām-ı mey māhiyyetin
Her işüñ ehl-i vuḳūfı her şeyüñ erbābı var (G. CII/5)

Herkesin gönlünde (kalbinde) bir arslan yatar.[257]

Her-kesüñ ḳalbinde bir arslan yatar Kāẓım benüm
H̱āne-i ḳalbümde ḥubb-ı Murtażā meskūn olur (G. XCVII/7)

Kanaat tükenmez hazinedir. / Kanaat gibi devlet olmaz.[258]

Dāmen-i şükr ü ḳanāʿatden ayurma destini
"Kenz-i lā-yefnā" ḳanāʿatdür rıżā taḥmīddür (G. LXXXIV/3)

Kıldan ince kılıçtan keskin.[259]

İncedür ḳıldan ḳılıcdan tīzdür dirler ṣırāṭ
Rāh-ı ʿaşḳuñdan kināye bir muʿammādur senüñ (G. CCXVII/9)

Kul sıkıkmayınca Hızır yetişmez.[260]

Buñalsa ḳul yetişür H̱ıżr-ı luṭf-ı Rabbānī
Belā-yı ʿaşḳa düşen pür-şekīb olur giderek (G. CCXI/5)

Kurda koyun inanılmaz. / Koyunu kurda baktırmaya vermemelidir.

Ḳurda ḳoyunı sipāriş itdük
Tilkiyi ṭavuḳla barış itdük (Ms. VI/676)

---

[254] E. Kemal Eyüpoğlu, *age.,* C. I, s. 254.
[255] Ömer Asım Aksoy, *age.,* C. I, s. 143; Bu söz, İran mutasavvıfları arasında atasözü olarak söylenegelen "*Ḳadr-i zer zer-ger şināsed ḳadr-i gevher gevherī / Ḳadr-i gül bülbül şināsed ḳadr-i Ḳanber-rā ʿAlī*" beytini hatırlatmaktadır (bk. Abdulbaki Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılap Yay., İstanbul, 2004, s. 162).
[256] Ömer Asım Aksoy, *age.*, C. I, s. 234.
[257] E. Kemal Eyüpoğlu, *age.,* C. I, s. 130.
[258] Ömer Asım Aksoy, *age.,* C. I, s. 342; "Kenz-i lā-yefnā" *Keşfü'l-hafā*, II, 102.
[259] E. Kemal Eyüpoğlu, *age.,* C. I, s. 157.
[260] Ömer Asım Aksoy, *age.,* C. I, s. 376.

Mazlumun ahı yerde kalmaz. "Mazlumun ahı tâ arşa kadar gider"[261]

Maẓlūm ḥālini der-i sulṭana ʿarż ider
ʿArş-ı berīne ṣāʿid olur yana yana dūd (G. LXX/3)

Öfke baldan tatlıdır.[262]

Öfke baldan ṭatlıdur ammā gelir ʿāriflere
Şīme-i luṭf u semāḥat şīr ü sükkerden leẕīẕ (G. LXXIV/6)

Şöhret âfettir.[263]

Māʾilsin ʿizz ü cāha ṣaḳın iştihārdan
Āfet işüñ içinde degül şöhretindedür (G. LXXXV/4)

Zülf-i yare dokunacak lâf etme.[264]

Ne zülf-i yāre ṭoḳınduñ ʿaceb ne tel ḳırduñ
Şikeste-ḫāṭır imiş ey göñül rebāb saña (G. XIII/4)

Eyüpoğlu'nun eserinde yer alıp *Külliyat*ta bulunmayan, ancak Musa Kâzım Paşa'nın şiiri olarak belirtilen beyitlerdeki atasözleri ise şunlardır:

Göze yasak olmaz.[265]

Cân şikâf-ı sîneden eyler temâşâ arızın
Padişahum bu meseldür kim göze olmaz yasağ

Kişiye lakabı gökden iner.[266]

Şimdi yerden çıkıyor inmiyor esmâ gökden
Nice Fir'avn olanın nâmına Mûsâ deniyor

Güzel Sözler / Kelâm-ı Kibarlar

Dostuñdan ödünç alma ṣaḳın düşmen olursın
Eyyām-ı ḳażā olsa da hengām-ı ḳıyāmet (G. XLI/5)

Cünūna farṭ-ı ẕekādur sebeb ki insānuñ
Esüp ṣavurmasına iḳtidārdur bāʿiẟ (G. LI/3)

Mūr ile mār-ı zaḫım-ḫordeye beñzer Kāẓım
Ġam hücūm eylemez aṣlā dil-i nā-dāna ʿabeẟ (G. LV/7)

Redd eylemez daḫīlini bir naḫl-i sāye-dār
Merd-i kerīm sāʾile virmez cevāb-ı telḫ (G. LXVI/4)

Emr-i mücāzāt ider cins-i ʿamelden ẓuhūr
ʿĀleme iḥsān iden maẓhar-ı iḥsān olur (G. CXXVI/6)[267]

---

[261] Ömer Asım Aksoy, *age.,* C. I, s. 388.
[262] Ömer Asım Aksoy, *age.,* C. I, s. 405.
[263] Ömer Asım Aksoy, *age.,* C. I, s. 438.
[264] E. Kemal Eyüpoğlu, *age.,* C. I, s. 252.
[265] E. Kemal Eyüpoğlu, *age.,* C. I, s. 111.
[266] E. Kemal Eyüpoğlu, *age.,* C. I, s. 167.
[267] Cezâ ve mükâfat, yapılan işin türünden olur. "El-cezāʾü min-cinsi'l-ʿamel"

Mütekebbirlere ḳibr itme taṣadduḳ ṣayılur
Ẓālimi ẓulm ile te᾽dīb ʿadālet gibidür (G. LXXVI/2)

Kāẓım cemīʿ-i bend-i belādan emīn olur
Ol kim ḫulūṣ-ı ḳalb ile Mevlāya bağlanur (G. LXXXVI/7)[268]

Ülfet-i tīmūr u senge diḳḳat it Kāẓım çıḳar
Ṣadme-i efkārdan berḳ-i ḥaḳīḳat ẓāhire (K. XXXI/15)[269]

Merd-i dānā bu güẕergehde müsāfir bulınur
Dā᾽imā ʿazm-i beḳā itmege ḥāżır bulınur (G. CXLI/1)

Ġam yiyüp dem çekmege geldük bu bezme ādemī
Ṭoġrı dirler āb u dāne gezdirir ḳısmet çeker (G. CXLIV/6)

Ḳalmaz taʿaẓẓüm-i vüzerā nezd-i şāhda
Māhuñ ḫusūfı mihre mülāḳātdan gelir (G. CLII/3)

Sen şāha olsa ben gibi biñ ḳul fidā ne ġam
Yek cevherüñ yerin ṭutamaz ṣad hezār seng (G. CCXXI/2)

Bād-ı āhum çevirür rūyını benden yārüñ
Rūzgār esdigi semte idemez meyl-i nihāl (G. CCXXXII/3)

Maḳbūl-ı enām olmaġa baḳ sīm ü zer āsā
Ne ṭaş gibi ḳır ḫalḳı ne çün şişe-şikest ol (G. CCXXXIX/3)

Ġam yoḳlamasun ḫāṭır-ı mehcūrumı her gün
ʿUzlet-keş olan ādeme aḥbāb ne lāzım (G. CCLIII/2)

Seyr it ruḫ-ı ḫoy-kerdesini lāle-ruḫānuñ
Bir yerde naṣıl ülfet ider āteş ile āb (G. XXXVI/5)

Teklīf-i şarāb eyleme zāhidlere sāḳī
Hem-bezm olamaz āteş-i sūzān ile aḫşāb (G. XXXVI/6)

Derūnı egri olur ḫalḳa ṭoġrılıḳ ṣatanuñ
Bu nükte rāst-ı ḳıyām-ı menārdan görinür (G. CXXX/3)

Kemālini es̱eri eyler ādemüñ is̱bāt
Meyüñ meziyyeti keyf ü ḫumārdan görinür (G. CXXX/4)

İden giryende Kāẓım çeşm-i inbīḳi ḥarāretdür
Derūnı yanmayan bī-çārenüñ ʿaynında mā olmaz (G. CLXIII/7)

Fiḳr-i daḳīḳe mālik olan merd-i ḫurde-dān
ʿĀlemde ḳalbur üstine gelmez kepek gibi (G. CCCXXII/5)

---

[268] Kadere teslim olan kederden kurtulur. "Men āmene bi'l-ḳader emine mine'l-keder"

[269] Tesadüm-i efkârdan ve tehalüf-i ukulden tamamıyla hakikat tezahür eder. Namık Kemal de, *Barika-i hakikat müsademe-i efkardan doğar* diyor.

Deyimler:

acı söz: G. LXVI/2.
ad koymak: G. LXIX/4.
nâmını tibre kazmak: Ms. VI/707; T. XLIII/5.
âgûşa çekmek: G. XV/6; G. CLXVI/7.
ağız açmak: G. CCCXVIII/8.
ağzı açık kalmak: G. CCCXVIII/8.
ağzına bal çalmak: G. CLXXXVI/1.
ağzını aramak: G. CCLXXII/7.
ağzını yoklamak: S.İ.XXXI/1.
âh çekmek: G. CCLXVIII/5.
aklı başından gitmek:G.CVI/4;
aklını almak: G. XLVIII/7; G. LIII /5.
aklını bozmak: G. CXXXVIII/3.
Allâh aşkına: G. CCCIV/1.
Allah için: G. LVI/1.
aradan çıkmak: G. CCLXXXVII/7.
aşka düşmek: G. XCIX/3.
ayağa düşmek: G. CCCXXVIII/4.
ayaktan düşmek: G. CCCVI/5.
ayak basmak: G. CCCXXXIII/7.
bağrı delinmek: G. CCXLVI/2.
bağrı yanık: G. LXXXIX/3.
bağrını delmek:G.CCLVII/1;G. CCXCII/3.
bağrını hûn itmek: G. CXIX/2.
bahs açmak: G. CXXXII/6.
bahse girmek: G. CCLXVII/1.
bahtı kara: G. CCLXXVI/5.
baş çekmek: G. CCVI/3; G. LXXXIV/6.
baş götürmek: G. CLIII/2.
baş kesmek: S.İ. LV/2.
baş urmak: G. CLVIII/6.
baş uzatmak: G. XCIX/7.
başı bağlanmak: S.İ. LXXVII/6; G. CCCXIII/2.
başına çalmak: G. CCLXXIV/2.
başını derde uğratmak: G. CXLIV/8.
başına taş yağdırmak: G. CCLXX/2.
başını taşa vurmak: G. CCLXXIV/4.
baştan ayağa: G. LXXXI/2.
belâ çekmek: G. LXXII/4.
belâsını bulmak: G. CCL/6.
belâya uğramak: G. CCXLIV/4.
bel bel bakmak: G. XIX/5; G. CCXCVII/2.
bel bağlamak: G. LXXXVI/5.
belli başlı: G. CCCXXXVI/3.
bir bir: G. IX/6; G. CCCXL/4.
bir deri bir kemik kalmak: G. CCIII/4.
bir içim su: G. CLXX/4.
bir pula muhtac olmak: Kt. XVII/2.
bir tutmak: G. CCXXXVI/7.
bir yere gelmek: G. XXX/3.
boynuna almak: G. XLII/6.
boynunda kalmak: G. CXXIX/4.
boy ölçüşmek: G. XXIV/8.
cam parlatmak: G. CXC/4.

can almak: G. XX/2.
can atmak: T. LXVII/3.
can bağışlamak: G. LVIII/4.
can virmek: G. XVIII/2; G. XLII/5.
cana minnet: G. CCCVII/7.
canı ağzına gelmek: G. CCLXXXVI/5.
canına susamış : G. LXXI/5.
ciğeri yanmak: G. CLXV/2.
çekip gitmek: G. CXLIV/8.
çerağ eylemek: G. XLI/7.
dağ üstü dağ: Mu. XXXII/6.
dem çekmek: G. CXLIV/6.
demlenmek: K. XIV/12.
dem vurmak: G. CXLVII/3.
derde düşmek: T. LXV/2.
derine düşmek: G.XLI/7; G. CCLXXVIII/5.
dil virmek: G. CCLXX/1; G. CVII/4.
diş bilemek: Kt. LXIV/1.
donup kalmak: Ms. VI/810.
duhan şürb (nuş) itmek: G. CCCXVI/2.
dünya bir yere gelse: G. XXX/3; G. CCLXIX/7.
dünyada iyi gün görmemek: G. LXIV/4.
el sunmak: G. CCLXXX/4.
el urmak: G. CCCVII/1.
el üstünde tutmak: G. CCIII/3.
el üstünde gezmek: G. CCCXXXVIII/2.
el vermek: G. LVII/7; G. LXXXIV/5; G. CCCII/2.
ele almak: G. XL/1.
er oğlu er: T. XVIII/2.
eşki ırmağ olmak: G. CCCXLI/3.
etrafını almak: G. CCXLIV/5; G. CCCVI/3.
fikre düşmek: G. LXXXI/4.
fikr-i dakîk itmek: G. CCLXXXII/2; G. CCCXXII/5.
gam çekmek: G. CCLXXX/1.
gam yememek: G. CCLXV/1.
gedikli bülbül: G. XCII/6.
göz yummak: CCXXX/4; CCLVIII/3.
gözden düşürmek: G. CCCXLI/4.
gözden geçirmek: G. CCVII/9; G. CCLII/3.
gözü aç: G. CLXXXVI/16.
gözü doymak: G. CLXXXVI/16.
gözümün nuru: G. CLI/6.
gün görmemek: T. XIII/16.
hâl dilinden bilmek: G. CCV/3.
hasret çekmek: G. CI/3.
hasretle yanmak: G. CLXXV/1.
hatıra gelmek: G. LXX/4.
hayâle eylemek: G. LXXIV/7.
hayrette kalmak: G. CCXCV/10.
hesaba gelmez: G. CXLIX/2.
ikide birde: Kt. LXIII/LXIV.
iki yüzlü: Ms. VI/799.
intikam almak: G. CCCXX/3.

3. MUSA KÂZIM PAŞA'NIN ESERLERİ

3.1. Divan

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki Musa Kâzım Paşa *Divan*'ının iki baskısı yapılmıştır. *Divan*'ın yapılan baskıları hakkında kimi kaynaklarda verilen bilgiler farklı, dayanaksız ve çelişkilidir. Bu kaynaklardan, *Türk Ansiklopedisi'*nde *Divan*'ın iki baskısından sözedilir. İlk baskısının güzel ve muntazam bir şekilde, fakat basım yeri ve tarihi belirtilmeksizin; ikinci baskısının ise H. 1289 Muharreminin ilk günü [M. 11 Mart 1872], İstanbul'da, Süleyman Efendi Matbaasında yapıldığı söylenmiştir. Bu ikinci baskı olarak gösterilen *Divan*'da, kasideler ve mersiyeler birbirine karıştığı gibi gazellerde de kafiye düzeninin gözetilmediği bildirilmiştir.[270] *Türk Ansiklopedisi'*nde, Hüseyin Sa'âdet tarafından H. 1328 / M. 1910-11 tarihinde İstanbul'da neşr edilen baskıdan söz edilmemektedir. Söz konusu ansiklopedi maddesinde, Musa Kâzım Paşa *Divanı*'nın içeriği hakkında da bilgiler verilmiş ve içeriği şu şekilde tespit edilmiştir: Hz. Muhammed'e bir *na't*, Hz. Ali, İmam Caferü's-Sâdık, İmam Musa Kâzım ve İmam Hasan'a birer *medhiye*, Bağdadlı Rûhî'nin meşhur terkib-bendine "Nazire-i Hümâyûn" başlıklı bir nazire, "Nazire-i Diger Be-Tarik-i Âdî" başlıklı ikinci bir nazire, Nef'î'nin Sakî-nâme'sine nazire ile 30 gazeli vardır.

*Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'*nde ise *Divan*'ın bir defa, [H. 1330-31 / R. 1327-28] M. 1912'de basılmış olduğu bilgisi verilir.[271] *SATŞ*'lerinde *"Ehl-i beyt hakkındaki mersiyeleri Mekâlid-i Aşk ve ilân-ı Meşrutiyetten sonra bazı eş'ârı Divan-ı Kâzım Paşa namile ve 93 küçük sahifeden ibaret olarak tab'olunmuştur."* kaydı yer almaktadır.[272]

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi ve *SATŞ*'lerinde verilen bilgilerden hareketle, bu kaynakların sözünü ettikleri *Divan* baskısının, Hüseyin Sa'âdet tarafından H. 1328 / M. 1910-11 tarihinde İstanbul'da neşr edilen baskı olduğu rahatlıkla söylenebilir. Sadece şunu belirtmek gerekir ki, *Türk Dili ve Edebiyatı*

---

[270] *Türk Ansiklopedisi*, "Kâzım Paşa", 1974, C. XXI, s. 446.
[271] *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, "Kâzım Paşa", 1982, C. V, s. 259.
[272] *SATŞ,* s. 803.

Ansiklopedisi'nde, *Divan*'ın [H. 1330-31/ R. 1327-28] M. 1912'de bir defa basıldığına dair verilen tarih kaydı bilgisi, bir hesaplama hatasının sonucu olmalıdır. Bunun dışında bu bilgi gerçeği yansıtmamakla birlikte, hiçbir ispatlanabilir tarafı da bulunmamaktadır.[273]

Türk Ansiklopedisi'nde, ikinci baskı olarak tanıtılan, H. 1 Muharrem 1289 [M. 11 Mart 1872] yılında İstanbul'da, Süleyman Efendi Matbaasında basıldığı söylenen ve düzen olarak da, kasideler ve mersiyelerin birbirine karıştığı gibi gazellerde de kafiye düzeninin gözetilmediği söylenen eserin kaynak tarafından verilen içeriği, kütüphanelerde tespit edilen ve elde mevcut olan iki baskıyla karşılaştırıldığında örtüşmektedir.

Kütüphanelerde tespit edilen ve Musa Kâzım Paşa *Divanı*'nın ilk baskısı olması kuvvetle muhtemelen olan baskı, tarih ve yer belirtilmeksizin, çift sütun hâlinde, yazı alanı süslü cetvelle çevrilmiş ve orta boyda 49 sayfa olarak basılmıştır.[274] İkinci baskı olarak kabul edilebicek nüsha ise, Musa Kâzım Paşa'nın ölümünden 21 yıl sonra yapılmıştır. Bu baskı, tarihsiz baskı gibi her ne kadar bir Divançe hüviyetinde ise de "Divan-ı Kâzım Paşa" adıyla isimlendirilmiş, iç kapağa "*ʿAlevī meslegine ʿāʾid olmaḳ üzere ġāyet muḥibbāne yazılmış bir es̱erdir*" kaydı düşülmüş ve Hüseyin Sa'âdet tarafından 93 küçük sayfadan ibaret olarak, H. 1328 / M. 1910-11 tarihinde İstanbul'da neşr edilmiştir.[275] Tarihsiz baskı ile söz konusu baskı arasında içerik olarak hiçbir fark yoktur. Sayfa farkı baskıların tertibiyle ilgilidir. Bu baskılardan tarihsiz olan ilk baskı, ikinci baskıya göre daha düzgün, manzumeleri belirlemek ve takip etmek açısından daha kullanışlıdır. Kanaatimce bu ikinci baskı, Musa Kâzım Paşa'ya dost ya da Alevî mesleğine bağlı (bu kişi Hüseyin Sa'âdet de olabilir) bir kişi tarafından, tarihsiz baskıdan yapılmıştır.

Söz konusu iki baskının da içeriği şöyledir: Bir kıt'ayla başlayan divanın ilk dört manzumesi, kaside nazım şekliyle yazılmış olup, sırasıyla; Hz. Muhammed için

---

[273] *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'nde eserin 1912'de bir defa baskısının yapıldığının söylenmesi zühûl eseri olmalıdır. Çünkü Hüseyin Sa'âdet tarafından neşr edilen ve divanın ikinci baskısı olarak kabul edilebilecek şekli, H. 1328 / M. 1910-11 tarihinde yine gelişi güzel bir usulle yayımlanmıştır. Sözü edilen baskının bu olduğu kanatine varılabilir.

[274] Musa Kâzım Paşa*, Divan-ı Kâzım Paşa*, Trs., 49 s.

[275] Musa Kâzım Paşa*, Divan-ı Kâzım Paşa*, Bastıran: Hüseyin Sa'âdet, İstanbul, 1328, 93 s.; Haluk İpekten, Mustafa İsen, *Basılı Divanlar Kataloğu*, Akçağ Yay. Ankara, 1997, s. 61.

yazılmış 69 beyitlik bir na't (bk. K VI, 66)[276], "Kaside-i Na't-ı Ali" başlıklı 52 beyitlik ikinci na't (bk. K IX, 59)[277], "Kaside-i Diger" başlıklı İmam Caferü's-Sâdık için yazılmış 58 beyitlik üçüncü na't (bk. K XIX, 58)[278], yine "Kaside-i Diger" başlıklı İmam Musa Kâzım adına yazılmış 62 beyitlik dördüncü na't (bk. K. XX, 61)'tır.[279] Arkasından, Hz. Hasan için gazel nazım şekliyle yazılmış "Na't" başlıklı 11 beyitlik gazel (bk. S.İ. LIX, 9) vardır. Bundan sonra gazellere kadar olan manzumeler "Musammat" nazım şekilleriyle söylenmiştir. Bunlardan ilk ikisi Hz. Hüseyin için söylenmiş mersiyeler olup, sırasıyla şöyledir: Tercî-bend nazım şekliyle yazılmış "Mersiye" başlıklı 5 bendlik mersiye (bk. Mu. XVIII, 5 bend), "Mersiye-i Diger" başlıklı müseddes nazım şekliyle yazılmış 7 bendlik mersiye (bk. Mu. XXXII, 7 bend)dir. Sonra, Bağdadlı Rûhî'nin meşhur terkib-bendine "Nazire-i Hümâyûn Be-Terkib-bend-i Ruhî" başlıklı 19 bendlik birinci nazire (bk. Mu. IV, 19 bend), "Nazire-i Diger Be-Tarik-i Âdî" başlıklı 17 bendlik ikinci bir naziresi (bk. Mu. V, 16 bend), Nef'î'nin Sakî-nâme'sine "Nazire-i Hümâyûn Be-Sakî-nâme-i Nef'î" başlıklı 5 bendlik naziresi (bk. Mu. I, 5 bend) vardır. *İbtidâ'-i Gazeliyyât* bölümünde otuz gazel yer almaktadır. (sırasıyla bk. Ma. G. I-9 b.=K G. II-7 b.; Ma. G. II-8 b.=K G. VIII-9 b.; Ma. G. III-7 b.=K G. XIII-7 b.; Ma. G. IV-9 b.=K G. XXVIII-7 b.; Ma. G. V-7 b.=K G. XLIV-7 b.; Ma. G. VI-9 b.=K G. XLIII-7 b.; Ma. G. VII-7 b.=K G. LIII-7 b.; Ma. G. VIII-8 b.=K G. — ; Ma. G. IX-7 b.=K G. LXIV-7 b.; Ma. G. X-9 b.=K G. — ; Ma. G. XI-7 b.=K G. LXXI-7 b.; Ma. G. XII-5 b.=K G. LXXV-7 b.; Ma. G. XIII-7 b.=K G. C-7 b.; Ma. G. XIV-9 b.=K G. CII-6 b.; Ma. G. XV-7 b.=K G. CXXV-7 b.; Ma. G. XVI-7 b.=K G. — ; Ma. G. XVII-7 b.=K G. CLXVI-7 b.; Ma. G. XVIII-7 b.=G. CLIX-7 b.; Ma. G. XIX-8 b.=K G. CLXXXII-6 b.; Ma. G. XX-7 b.=K G. CLXXXV-7 b.; Ma. G. XXI-8 b.=K G. — ; Ma. G. XXII-8 b.=K G. — ; Ma. G. XXIII-7 b.=K G. — ; Ma. G. XXIV-8 b.=K G. — ; Ma. G. XXV-9 b.=K G. CXCVIII-9 b.; Ma. G. XXVI-9 b.=K G. — ; Ma. G. XXVII-10 b.=K G.

---

[276] Bu kaside, Ziya Paşa'nın hiçbir iddia taşımayan, tamamen kendi beğenisini yansıtan bir antoloji olan *Harabat* adlı üç ciltlik eserinde "Ravża-i Muṭahhara-i Cenāb-ı Nebevī Vaṣfındadur" başlıklı ve 70 beyittir. bk. Ziya Paşa, *Harabat*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1291, C. I, s. 53-55.

[277] *Harabat*'ta "İmām ʿAlī Ḳerrema'llāhū Vechehū Ḥażretleri Vaṣfındadur" başlığı ile 51 beyittir. (bk. Ziya Paşa, *age.,* s. 47-49).[278] *Harabat*'ta "İmām Caʿferü'ṣ-Ṣādıḳ Ḥażretleri Vaṣfındadur" başlığı ile 47 beyittir. (bk. Ziya Paşa, *age.,* s. 49-51).

[279] *Harabat*'ta "İmām Mūsā Kāẓım Ḥażretleri Vaṣfındadur" başlığı ile 58 beyittir. (bk. Ziya Paşa, *age.,* s. 51-53).

CCXVII-10 b.; Ma. G. XXVIII-9 b.=K S.İ. XLV-9 b.; Ma. G. XXIX-12 b.=K G. CCCXXX-7 b.; Ma. G. XXX-9 b.=K G. CCCXIX-8 b.).

3.2. Mekâlid-i Aşk

Musa Kâzım Paşa'nın mersiyelerinin küçük bir bölümünü içinde barındıran *Mekâlid-i Aşk* adlı eseri hakkında *Türk Ansiklopedisi*'nde H. 1301'de İstanbul'da ve H. 1325'te Edirne'de Şems matbaasında basıldığı bilgisi verilmiştir.[280] *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'*nde ise [H. 1301-2] / M. 1884, [H. 1306-07] / M. 1889 ve Edirne'de [H. 1326-27] / M. 1909 tarihlerinde basıldığı bildirilmiştir.[281] *Türk Ansiklopedisi*'nde H. 1306 baskısından söz edilmemiştir. Kütüphanelerde *Mekâlid-i Aşk*'ın üç baskısı tespit edilmiştir. Baskılardan ilki H. 1301 / M. 1884 tarihlidir.[282] İkinci baskısı H. 1306 / M. 1889'da İstanbul (Dersaadet)'da Hacı Hüseyin Efendi Matbaasında yapılmıştır.[283] Üçüncüsü ise, H. 1325 / M. 1907-08 tarihli olup sonunda "*Edirne'de Harbiye mektebi karşısında kâin Şems matbaasında tab' olunmuştur*" kaydı bulunmaktadır.[284] Bu üç baskı arasında hiçbir fark yoktur.

Ankara Millî Kütüphane yazmaları 06 Hk 4716 numarada kayıtlı olan eserin başında, *Mekâlid-i Aşk* kaydı yer almasına rağmen, *Mersiye-i Şühedâ-yı Kerbelâ* olarak isimlendirilen, şair adı da tespit edilemeyen yazma Musa Kâzım Paşa'nın *Mekâlid-i Aşk* adlı eseridir. İstinsah kaydı bulunan yazmada son manzumeden sonra "nazm tarihi 1301", "istinsah 1325 sene Rumî 15 Haziran Pazartesi" (H. 9 Cemaziyelahir 1327 / M. 28 Haziran 1909) kaydı yer almaktadır. Rik'a ile yazılmış eser, *Mekâlid-i Aşk*'ın matbu olan bütün nüshalarıyla içerik bakımından aynı özelliği göstermektedir. *Mekâlid-i Aşk*'ın ilk baskısıyla, yazmada yer alan "nazm tarihi 1301" kaydının örtüşmesi dikkat çekicidir. Bu durum iki ihtimali ortaya çıkarmaktadır. Bunlardan birincisi, bu yazmanın *Mekâlid-i Aşk*'ın ilk baskısından istinsah edilmiş olabileceği fikri, diğeri ise matbu olan ilk baskıdan itibaren eserin bu gibi bir başka yazmadan faydalanılarak tab' edilmiş olmasıdır. Ayrıca *Mekâlid-i Aşk*'ın, H. 1306 / M. 1889'da İstanbul (Dersaadet)'da Hacı Hüseyin Efendi Matbaasında yapılan ikinci

---

280 *Türk Ansiklopedisi*, "Kâzım Paşa", 1974, C. XXI, s. 446.
281 *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, "Kâzım Paşa", 1982, C. V, s. 259.
282 Musa Kâzım Paşa, *Mekâlid-i Aşk*, 1301, 60 s.
283 Musa Kâzım Paşa, *Mekâlid-i Aşk*, Hacı Hüseyin Efendi Matbaası, Dersaadet, 1306, 60 s.
284 Musa Kâzım Paşa, *Mekâlid-i Aşk*, Şems Matbaası, Edirne 1325, 60 s.

baskısının sonunda "temmetü'r-risāle bi-ʿavni'l-lāhi'l-meliki'l-vehhāb, sene 1301" kaydının bulunması, dönem için baskısı yapılan eserlerin, sonradan yazıya geçirilebileceği ihtimali düşünüldüğünde, bu yazma eserin bu baskıdan istinsah edildiği düşüncesini kuvvetlendirmektedir.

Türk Ansiklopedisi'nde, "*Kazım Paşa'nın fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün vezninde 185 beyitlik ve yedi fasıllık Mekâlid-i Aşk adlı bir mesnevisi vardır ki…*" bilgisi tamamen hatalıdır.[285] Sözü edilen 185 beyitlik mesnevi, şair tarafından *Riyâz-ı Asfiyâ* olarak adlandırılmış ve H. 1296 / M. 1878-79 tarihinde ayrı baskısı da yapılmıştır.[286] *Mekâlid-i Aşk* ise bu mersiyelerin tamamına verilmiş addır. *Külliyat* içerisinde ise, bu isimle bir araya getirilmiş bir eser/bölüm yer almamaktadır. *Mekâlid-i Aşk* içerisindeki şiirler, şair tarafından nazım şekillerine uygun olarak *Külliyat*a yerleştirilmiştir.

Riyâz-ı Asfiyâ, Kerbela olayını anlatan ve Kerbela olayının yıl dönümünde Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i gibi okunmak üzere aynı vezinle yazılmış bir mesnevidir. [287] Her bölümden sonra sırasıyla Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatıma ve Hz. Hasan ve Hüseyin'e Arapça bir salavat vardır. Eser içerisinde[288]; 1 mesnevi, 5

---

[285] *Türk Ansiklopedisi*, "Kâzım Paşa", 1974, C. XXI, s. 446. Paşa'nın, matbu *Divan*'ı ile *Mekâlid-i Aşk* adlı mersiyelerini barındıran eseri üzerine daha önce Recep Demir tarafından *Kâzım Paşa Hayatı-Eserleri-Şairliği (İnceleme-Metin)* adıyla yapılan yüksek lisans tezinde, *Türk Ansiklopedisi*'ndeki bu hatalı bilgi değerlendirilip düzeltilmemiş, *Mekâlid-i Aşk* hakkında; "*bu esere adını veren Mekâlid-i Aşk, kitabın başında yer alan 185 beyitlik bir mesnevînin adıdır*" gibi yanlış tespit ve değerlendirmelere devam edilmiştir. (bk. Recep Demir tarafından *Kâzım Paşa Hayatı-Eserleri-Şairliği (İnceleme-Metin),* Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van, 1999, s. 6, 9).

[286] Bu mesnevinin baskısı için bk. Musa Kâzım Paşa*, Riyâzü'l-Asfiyâ*, Ahter Matbaası, İstanbul, 1296, 12 s. ; *Külliyat*ta ve *Mekâlid-i Aşk*'ta bu mesnevînin adı şair tarafından şöyle gösterilmiştir:

Basṭ olınsa ṣūret-i ehl-i kisā
Nāmına dinse *Riyāż-ı Aṣfiyā* (K. Me. III/24; M.A. s. 3/24)

[287] Tekke edebiyatı içerisinde, özellik olarak aynı tarzı ifade eden, fakat Hz. Muhammed yerine Hz. Ali'yi anlatan Mevlid'ler de yazılmıştır. Hz. Muhammed'e Süleyman Çelebi'nin yazmış olduğu mevlid gibi, XIX. yüzyılda Süleyman Celâleddin de *Mevlid-i Cenâb-ı Ali Kerrema'llahû Vechehû* adlı eseriyle Hz. Ali için bir mevlid yazmıştır. Bu tarzda başka manzum örnekler de vardır. (Konunun örnekleri için bk. Abdurrahman Güzel, "Tekke Şiiri", *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı (Halk Şiiri)*, S. 445-450, Ankara, 1989, s. 302-307). Musa Kâzım Paşa'nın bu eserinde ise Hz. Ali'nin doğumu yerine, Kerbalâ olayı tarihî kaynaklardaki kronolojiye uygun bir şekilde manzum olarak işlenmiştir. Mesnevî bu yönüyle de orijinal bir özelliğe sahiptir.

[288] *Mekâlid-i Aşk*'ın içeriği *Türk Ansiklopedisi*'nde şu şekilde verilmiştir: "…*Mekâlid-i Aşk adlı bir mesnevi vardır. (…) sonunda 27 mersiye, mersiye-gûne bir kıt'a, İmâm-ı Hüseyn'e bir kaside vardır.*" *Türk Ansiklopedisi*, "Kâzım Paşa", 1974, C. XXI, s. 446; Recep Demir, yüksek lisans tezinde *Mekâlid-i Aşk* adlı eserin içeriğini; "*1 mesnevi (Bu esere adını veren Mekâlid-i Aşk, kitabın başında yer alan (…) bir mesnevî…), 10 kaside, 5 terkib-i bend, 3 müsemmen, 1 terci'-i bend, 6 müseddes, 2 muhammes, 1 murabba' ve 1 kıt'a (mevcuttur)*" şekilde tespit etmiştir (Recep Demir, *agt*., s. 6).

kaside, 5 terkib-bend, 4 tercî-bend, 6 müseddes, 2 muhammes, 1 murabba', 5 gazel[289] ve 1 kıt'a yer almaktadır. (sırasıyla bk. M.A. I-185 b.=K Ms. III-185 b.; M.A. II-61 b.=K K. XIV-60 b.; M.A. III-27 b.=K K. XV-27 b.; M.A. IV-17 b.=K K. XVI-17 b.; M.A. V-8 b.,12 bend=K Mu. VIII-8 b.,12 bend; M.A. VI-9 b.,12 bend=K Mu. IX-9 b.,12 bend; M.A. VII-8 b.,12 bend=K Mu. X-8 b.,12 bend; M.A. VIII-12 b., 7 bend=K Mu. XI-12 b., 7 bend; M.A. IX-8 b., 9 bend=K Mu. XII-8 b., 9 bend; M.A. X-5 b., 6 bend=K Mu. XVI-5 b.,6 bend; M.A. XI-4 b., 7 bend=K Mu. XVII-4 b.,7 bend; M.A. XII-4 b., 5 bend=K Mu. XVIII-4 b., 5 bend; M.A. XIII-4 b., 5 bend=K Mu. XIX-4 b., 5 bend; M.A. XIV-9 b.=K K. — ;[290] M.A. XV-14 bend=K Mu. XXVIII-14 bend; M.A. XVI-12 bend=K Mu. XXIX-12 bend; M.A. XVII-7 bend=K Mu. XXX-7 bend; M.A. XVIII-8 bend=K Mu. XXXI-8 bend; M.A. XIX-7 bend=K Mu. XXXII-7 bend; M.A. XX-14 bend=K Mu. XXVII-13 bend; M.A. XXI-14 bend=K Mu. XLVI-17 bend; M.A. XXII-6 bend=K Mu. XLIX-6 bend; M.A. XXIII-10 bend=K Mu. LX-10 bend; M.A. XXIV-12 b.=K S.İ. XXXVI-12 b.; M.A. XXV-11 b.=K S.İ. LXI-11 b.; M.A. XXVI-11 b.=K S.İ. LXII-11 b.; M.A. XXVII-9 b.=K S.İ. LXIII-8 b.; M.A. XXVIII-7 b.=K S.İ. LXIV-6 b.; M.A. XXIX-2 b.=K Kt. — ; M.A. XXX-58 b.=K K. XIII-64 b.). Toplam 30 şiirin bulunduğu eserde, Kerbela olayı ile birlikte başta Hz. Ali, Hz. Hüseyin ve Hz. Hasan olmak üzere ehl-i beyt ve Oniki İmam'a duyulan sevgi işlenmiştir. *Mekâlid-i Aşk* içerisindeki V. manzume, Muhteşem-i Kâşânî (öl. H. 996 / M. 1587)'nin meşhur *Düvâzdeh Bend*'inin nazmen tercümesidir (Mu. VIII). *Türk Ansiklopedisi*'nde bundan sonraki mersiye için *"…bundan başka aynı mersiyenin serbest bir tercemesi daha vardır (s. 18-23)*" kaydına rağmen bu mersiye *Külliyat* içerisindeki "Mersiye-i Cân-Sûz-ı Dîger Be-Nazîre-i Salâhî" (Mu. IX) başlığından da anlaşılacağı üzere Abdullah Salahaddin-i Uşşâkî (Salahî)'ye (öl. H. 1197 / M. 1782) naziredir.

X. manzumesinde, Fuzulî'nin *Hadikatü's-Su'adâ*'sının sonundaki mersiyesinin *Yā şāh-ı Kerbelā ne revā bunca ġam saña / Derd-i dem-ā-dem ü elem-i dem-be-dem*

---

[289] Bu gazeller metinde, *Semerâtü'l-İkbâl* adıyla düzenlenmiş eser içerisinde bulunmaktadır. Bu eserin tertibinde nazım şekillerinin değil, konunun esas alınarak yapıldığını tekrar hatırlatmakta fayda vardır.
[290] Musa Kâzım Paşa, *Divan-ı Kâzım Paşa,* Millî Ktp. (Ank.), Yz. FB.175, (MK1) nüshasında da yer alan bu manzume "Gazeller" içerisine yerleştirilmediği için nazım şekli kaside olarak gösterilmiştir.

saña beyti mütekerrir beyit yapılarak tercî-bend şeklinde tanzir edilmiştir[291] (Mu. XVI). *Mekâlid-i Aşk*'taki XII. tercî-bend için *Türk Ansiklopedisi*'nde "*…öbürü, Muallim Feyzî'nin müseddes-i mütekerrir olan mersiyesini, mütekerrir beytini tazmin sûretiyle tanzirdir (s. 37-39)"* bilgisi vardır. Sözü geçen mersiyenin Musa Kâzım Paşa'dan başka Şirzad ve Muallim Feyzî'ye ait olduğu konusu da ihtilaflıdır.[292]

3.3. Külliyat

Bugüne kadar Musa Kâzım Paşa'nın şiirleri hakkında; H. 1328 / M. 1910-11 tarihinde İstanbul'da basılan ve 93 küçük sayfadan ibaret olan *Divan*'ı ile Hazret-i Hasan ve Hazret-i Hüseyin hakkında yazılan mersiyeleri barındıran 60 sayfalık *Mekâlid-i Aşk* adlı eserinin dışında bir şey bilinmiyordu.

Şair hakkında bilgi veren kaynaklar, Musa Kâzım Paşa *Külliyatı*'nın varlığından söz etmemektedirler. Eser hakkında ipucu mahiyetinde bir bilgiye, İbnülemin Mahmut Kemal İnal tarafından kaleme alınan ve değerinin tartışılması mümkün olmayan *SATŞ*'lerinde rastlanmaktadır. Bu önemli kaynak, *Külliyat*ın varlığına ve akıbetine değinmiştir. Ayrıca İbnülemin *SATŞ*'lerinde, Musa Kâzım Paşa'nın iki eseri hakkında da bilgi vermektedir. Bunlar bütün kaynakların da sözünü ettiği ehl-i beyt hakkındaki mersiyelerini barındıran 60 sayfalık *Mekâlid-i Aşk* adlı eseriyle, II. Meşrutiyetin ilanından sonra 93 küçük sayfadan ibaret olarak basılan ve şiirlerinden bazılarını içeren *Divan-ı Kâzım Paşa* adlı *Divançe*si'dir. İbnülemin bundan sonra, Musa Kâzım Paşa'nın oğlu Şehremâneti azâsından Hasan Paşa tarafından şair Bürhanüddin-i Belhî'ye verilen ve şairin kendi yazısıyla olan *Divan'*ını vaktiyle gördüğünü bildirmektedir.[293]

Bugüne kadar varlığından başka bir yerde söz edilmeyen bu yazma, son zamanlarda satın alma yoluyla Millî Kütüphane yazmaları bölümüne kazandırılmıştır. Bu eser, Millî Kütüphane Yazmaları B. 1025 numarada kayıtlıdır.

---

[291] Fuzulî'nin beyti için bk. Şeyma Güngör, *Hadikatü's-Süedâ* (Fuzulî), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1987, s. 482.

[292] Bu tercî-bendin kime ait olduğu konusunda farklı görüşler için bk. 327. dn.

[293] *SATŞ,* s. 803; Yine Paşa'nın eserinden öğrendiğimize göre, Onun dört oğlu vardır. Adı geçen oğlu Hasan Fehmî, Musa Kâzım Paşa'nın üçüncü oğludur. Tarih kıt'aları arasında Paşa, diğer oğulları gibi Hasan Fehmî'nin doğumuna da bir tarih düşürmüştür. Hasan Fehmî'nin doğum tarihi H. 1265 / M. 1848-49'dur. (T. XCIV); Divan'ın kendisine verildiği söylenen Bürhanüddin-i Belhî ya da Seyyid Muhammed Bürhanüddin [El-Hüseynî El-Belhî] Efendi hakkında bk. *SATŞ,* s. 182.

Bu divanın, İbnülemin'in sözünü ettiği gibi müellif hattı olduğuna dair bir kayıt bulunmamakla birlikte, cildinden, kâğıdından ve içeriğinden anlaşıldığına göre kuvvetle muhtemel bugün elde olan ve İbnülemin'in gördüğünü söylediği "Külliyat" olmalıdır.

İbnülemin'in gördüğünü söylediği *Divan*'ın eldeki *"*Külliyat*"* olduğunu kuvvetlendiren en önemli bilgi ise, Millî Kütüphane Yazmaları FB. 175 numarada Musa Kâzım Paşa adına kayıtlı, içerik olarak *Külliyat*tan çok eksik olan *Divan'*nın istinsah kaydındaki müstensihin açıklamalarıdır. *Külliyat*ın eksik tek nüshası olarak da kabul edilebilecek olan bu *Divan*, Paşa'nın *Külliyatı*'nın akıbetine açıklık getirmektedir. H. 28 Şaban 1317 / R. 20 Kanun-ı evvel 1315 / M. 1 Ocak 1900 tarihinde, İstanbul'da istinsah edilmiş *Divan'*ın istinsah kaydında şu bilgilere yer verilmiştir:

> "*İşbu dīvān, iṭāʿatine mecbūr oldıġum bir ẕātuñ emriyle nāẓım-ı ās̱ār merḥūm Kāẓım Paşanuñ dest-i ḫaṭṭıyla yazup ḳaraladıġı baʿżı defātir ve evrāḳ-ı perīşānından cemʿ ü tertīb olınaraḳ vücūda gelmişdür. Faḳaṭ merḥūm-ı müşārüñ ileyhüñ vaḳt-i ḥayātında bi'ẕ-ẕāt cemʿ ü tertīb ile istinsāḫ itdürmiş oldıġı ve henūz ṭabʿ u neşr olınmamış bir dīvān-ı mükemmeli manẓūrum olmış ve bu cihetle yazdıġum dīvānuñ ḫaylī nevāḳış ve ḫaṭīʾātı meydāna çıḳmış ise de ẓuhūr iden mevāniʿ-i şedīdeye mebnī ıṣlāḥ u ikmāline muvaffaḳ olınamamışdur.*
>
> *Bu sözleri söylemekden maḳṣadum: Bunı müṭālaʿa buyuracaḳ erbāb-ı maʿārif içinde dīvān-ı mükemmel-i meẕkūrı görmiş olanlara beyān-ı [.......] itmek ve görmemiş olanlara daḫi şāʿir-i māhirüñ eşʿār-ı āb-dārı yalıñuz buradaki mevcūddan ʿibāret olmadıġını ʿarż eylemekdür.*"[294]

Bu bilgilerden müstensihin, şairin şiirleri hakkında;

a. Müstensih eseri itaatine mecbur olduğu bir zatın emriyle yazdığını,

b. İstinsah ettiği şiirleri Musa Kâzım Paşa'nın daha önceden kendi hattıyla yazdığı bazı defter ve mecmualardan bir araya getirilerek düzenlendiğini,

---

[294] Musa Kâzım Paşa, *Divan-ı Kâzım Paşa,* Millî Ktp. (Ank.), Yz. FB. 175, yk.144a-b.

c. Musa Kâzım Paşa'nın hayatta iken şiirlerini bir araya getirerek istinsah ettirmiş olduğunu,

d. Henüz basılmamış olan mükemmel bir divanını gördüğünü,

e. Kendi yazdığı divanın oldukça eksik ve hatalı olduğunu, yaptığı karşılaştırma sonucu anladığını,

f. Ortaya çıkan engellerden dolayı kendi yazdığı divanın eksiklerini ve hatalarını gideremediğini,

g. Musa Kâzım Paşa'nın şiirlerinin tamamının kendi düzenlediği divandan kat kat çok olduğu,

anlaşılmaktadır. Bu maddeler içerisinde, c ve d maddeleri Musa Kâzım Paşa *Külliyatı'*nın akıbeti açısından önemlidir. İbnülemin'in şairin, Paşa'nın oğlu Şehremâneti azâsından Hasan Paşa tarafından şair Bürhanüddin-i Belhî'ye verilen ve kendi yazısıyla olan *Divan'*ını vaktiyle gördüğünü söylemesi, "*müellif hattı*" olduğu dışında c ve d maddeleriyle örtüşmektedir. İbnülemin'in Bürhanüddin-i Belhî'ye verildiğini ifade ettiği, Millî Kütüphane Yazmaları FB. 175 numarada kayıtlı olan *Divan*'ın istinsah kaydından sonra Seyyid Muhammed Bürhanüddin El-Hüseynî El-Belhî tarafından şairin ölümüne yazılan beş beyitlik Farsça tarih manzumesinin varlığı ayrıca dikkat çekicidir.

Paşa'nın ölüm tarihi H. 17 Ramazan 1307 / M. 7 Mayıs 1889 yılıdır. *Külliyat* içerisinde yer alan *Semerâtü'l-İkbâl* adlı eserin düzenlenme tarihi de H. 1306 / M. 1888-89'dur. Ayrıca "Kitâbü't-Tevârih" bölümünde yer alan üç tarih manzumesi de H. 1307 / M.1889-90 tarihlidir. Bu tarihlerden bir tanesi de şairin, eşi Fatma Hanım'ın ölümü için yazdığı tarih kıt'asıdır. Buna göre Paşa eşiyle aynı yıl içinde ölmüştür. *Külliyat*, kuvvetle muhtemel bu yılda, H. 1307 / M. 1889-90'da tamamlanmıştır.

Millî Kütüphane kayıtlarına da *Külliyat* adıyla girmiş olan eser, aslında klâsik bir divan tertibine sahiptir. Esere *Külliyat* adının verilmesinin sebebi; gazellerden önce, gazel nazım biçimiyle yazılmış 99, toplamda ise 103 manzumenin yer aldığı

Musa Kâzım Paşa tarafından *Semerâtü'l-İkbâl* adıyla düzenlenmiş bir eserin olmasıdır. Düzenlenen bu *Semerâtü'l-İkbâl* adlı eserin ismi, aynı zamanda ebced hesabıyla telif / düzenlenme tarihi olan H. 1306 / M. 1888-89 yılına karşılık gelmektedir (bk. K yk. 220b).

Musa Kâzım Paşa'nın, yine Millî Kütüphane yazmaları içerisinde şiirlerinin bir kısmını barındıran ve *Divan* adıyla kayıtlı 3 nüsha daha bulunmaktadır.[295] *Külliyat*taki şiirler bu yazma parçalarıyla karşılaştırıldığında nüsha karşılaştırmasının mümkün olmadığı görülmektedir. Paşa'nın tamamen kendi tasarrufu sonucu ortaya çıkan eserinde, diğer yazma parçalarında ve divan nüshalarında olup da *Külliyat*ta yer almayan bazı şiirlerin olduğu da görülmektedir. Tespit edilen bu şiirler, metin tenkidi anlayışıyla metne dahil edilmemiştir. Bunun sebebi ise; öncelikle şairin kendi düzenlediği sonucuna varılan eserinin düzenine yapılacak olan keyfî müdahaleden kaçınmak, karşılaştırılan kimi şiirlerin aynı şiir olduğu konusunda yaşanan tereddütler, şiirlerdeki eksiklikler ve şiirlerin *Külliyat* metnine katkılarının olmayışındandır.

Ölümünden sonra basılmış iki eseri ve kütüphanelerde şiirlerinin bir kısmını barındıran yazma parçaları ve divan nüshaları bulunmakla birlikte, Musa Kâzım Paşa'nın kendi kontrolünde tamamlattığı, şiirlerinin tamamını kapsayan ve *Külliyat*ın ünik nüshası olduğu anlaşılan eser, Millî Kütüphane Yazmaları B. 1025 numarada kayıtlıdır. Netice olarak, yukarıdaki istinsah kaydından ve *Külliyat* içerisindeki verilerden anlaşıldığı gibi Musa Kâzım Paşa, dağınık hâlde bulunan şiirlerini hayatta iken bir araya toplayabilmiştir. Bunun sonucu olarak da arkasında oldukça hacimli bir eser bırakmıştır.[296]

---

[295] "Nüsha" olarak adlandırılan bu yazmalar, Millî Kütüphane yazmaları içinde *Divan* adıyla kayıtlı olduğu için bu ifade kullanılmıştır. Bunlardan sadece*,* Millî Ktp. (Ank.), Yz. FB. 175 numarada kayıtlı olan yazma nüsha olarak kabul edilebilir. Diger yazmaları ise birer müsvedde ve muhtelif şiirlerin bulunduğu parçalar olarak değerlendirmek daha doğrudur.

[296] Divan, şairin olgunluğunun bir kanıtıdır. Kaldı ki, şair divanını oluşturduktan sonra da şiir yazmaya devam eder ve yeni şiirleri divanının yeni nüshaları içinde yerini alır. Şiirlerin zaman sırasına göre değil, konu sınıflandırmasına göre düzenlendiği bir yapı taşıyan divanlarda kasideler (hiyerarşik sırayla: tanrıya, peygambere, dört halifeye, hükümdara, sadrazama vs.) ve gazeller en geniş yeri tutar; uzun şiirlerden kısa şiirlere doğru dizilişle tarihler, rubailer, kıtalar, mısralar vs. kaside ve gazelleri izler. "Divan tertip etmek, Divan şairi için bir amaçtır. Mürettep divanı olmak, bir şair için başka şairler arasında ayrıcalık ve üstünlük sağlar." (Dilçin, "Divan Şiirinde Gazel"*,* s. 116)

4. MUSA KÂZIM PAŞA KÜLLİYATI'NDA NAZIM ŞEKİLLERİ

4.1. Şekil Özellikleri

Bugüne kadar şair hakkında bilgi veren bütün kaynaklar, Musa Kâzım Paşa'nın eserleri hakkında; 93 küçük sayfadan ibaret olan *Divan'*ı ile Hazret-i Hasan ve Hazret-i Hüseyin hakkında yazılan mersiyeleri içeren 60 sayfalık *Mekâlid-i Aşk* dışında bir eserinin varlığından açıkça söz etmemişlerdir.

Musa Kâzım Paşa'nın bütün şiirlerini barındıran ve çalışmaya konu olan *Külliyat*ın varlığından, sadece *SATŞ*'lerinde İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın işaret ettiği üzerinde daha önce durulmuş, *Divan* olarak anılan eserin bu *Külliyat* olduğu ispat edilmeye çalışılmıştı. İbnülemin'in adı geçen eserindeki bu bilgi *Külliyat*ın varlığına ışık tutar nitelikte olduğundan, asıl hareket noktası da şu ifade olmuştu: "*Paşa'nın oğlu Şehremâneti Azâsından Hasan Paşa tarafından merhum şair Bürhanüddin-i Belhî'ye verilen ve Paşa'nın yazısıyla muharrer olan divan-ı eş'arı vaktiyle görmüştüm*".[297] Bu bilgi ve bu bilgiyi destekleyici diğer veriler değerlendirilerek şairin şiirlerini hayatta iken bir araya toplamayı başardığı sonucuna varılmıştı.

Bugüne gelinceye kadar, *SATŞ*'lerinde yukarıda verilen ve *Külliyat*ın varlığına işaret eden kısa bilgiden başka herhangi bir kayıt mevcut değildir. Başka bir kaynakta sözü edilmeyen bu yazma, son zamanlarda satın alınarak Ankara Millî Kütüphane yazmaları bölümüne kazandırılmıştır. Bu nüsha Millî Kütüphane Yazmaları B. 1025 numarada kayıtlıdır. Bu eserin, İbnülemin'in sözünü ettiği gibi müellif hattı olduğu hakkında bir kayıt bulunmamakla birlikte, cildinden, kâğıdından ve içeriğinden anlaşıldığı kadarıyla İbnülemin'in gördüğünü söylediği nüsha olma ihtimali çok kuvvetlidir.

Matbu iki eseri ve kütüphanelerde şiirlerinin bir kısmını ihtiva eden yazma parçaları ve müsveddeler bulunmakla birlikte Musa Kâzım Paşa'nın kendi kontrolünde tamamlattığı ve şiirlerinin tamamını içeren eserinin ünik nüshası, Millî Kütüphane Yazmaları B. 1025 numarada kayıtlıdır.

---

[297] *SATŞ,* s. 803.

Şairin düzenlediği ve tek nüsha olduğu sonucuna varılan *Külliyat*ın içeriği şu biçimde ortaya çıkmıştır.

		Semerâtü'l-İkbâl	TOPLAM
Nazım Biçimleri			
Kaside	42	—	42
Müstezad	1	—	1
Gazel	342	99	441
Terkib-Bend	15	—	15
Tercî-Bend	4	—	4
Tahmis	12	—	12
Taştir	1	—	1
Murabba	5	3	8
Şarkı	4	—	4
Müselles	2	—	2
Muhammes	6	1	7
Müsebba	2	—	2
Müseddes	15	—	15
Kıta	101	—	101
Rubai	30	—	31
Tarih Kıt'aları	127	—	127
Muamma	10	—	10
Koşma	3	—	3
Mesnevî	21	—	21
TOPLAM	744	103	**847**

*Külliyat*taki şiirlerin toplam beyit sayısı; 2408 beyti kasideler, 2456 beyti gazeller, 1983 beyti mesneviler, 2415 beyti musammatlar, 224 beyti kıt'alar, 62 beyti rubailer, 911 beyti tarihler, 10 beyti muammalar, 913 beyti de *Semerâtü'l-İkbâl*'deki şiirler olmak üzere **toplam 11341**'dir.

4.1.1. Nazım Şekilleri

Musa Kâzım Paşa *Külliyatı*'nda, divan şiiri nazım biçimi olarak *kaside*, *gazel*, *müstezad, murabba, (murabba) şarkı, terkib-bend, tercî-bend, tahmis, taştir, müselles, muhammes, müsebba, müseddes, kıt'a, nazm/nazım, rubai, mesnevî, muamma* ve *tarihler* yer alır. On bir bin beyti aşan eserde nazım şekillerinin hemen hemen hepsine örnek verilmiştir. Bunlar arasında şairin en fazla dikkat çeken şiirleri, devrinin bir çok olayına ışık tutabilecek olan tarihleriyle, dönemine göre sayıca çok olduğu görülen kasideleridir.

Yukarıda sıralanan ve nazım biçimleri içinde gösterilen *şarkı, muamma* ve *tarihler*in birer nazım biçimi olmadığı bilincinde olunmakla birlikte, şairin bu türleri *Külliyat* tertibinde ayırması (birer nazım şekli oldukları anlamına yine gelmez) ve özellikle tarihlerinin çokluğundan dolayı bunlar da nazım şekilleri başlığı altında incelenmiştir.

4.1.1.1. Kasideler

Kaside, nazım şekilleri arasında en eskilerindendir. Bu sebeple kuralları hem daha çok, hem de daha kesindir. Nazım şeklini belirleyen şekil özellikleri olduğundan, kasidenin uzun bir gazelden ayrılması pek de mümkün değildir. Fakat kasidelerin bir maksatla yazıldığı gözönünde bulundurulduğunda bu nazım şeklini sadece şeklî özelliklerin değil, ondan daha fazla, tematik kurgunun belirlediği görülür. Bir sıra içerisinde "*nesib, girizgah, mehdiye, tegazzül, fahriye, duâ"* bölümlerinden oluşması ve bir önemli varlığı medh etmesi beklenen kaside, bu tematik özellikleriyle daha çok bir tür özelliği taşır. [298]

İlk örnekleri görülen *Yedi Askı*'dan (Muallakât) beri kasidenin gerek iç, gerekse dış yapısında çok değişiklikler olmuştur.[299] Klâsik Türk şiiri "Arap şiirinde sevilen kadın ve bu sevgilinin göçüp giden kabilesinin ardında bıraktığı izleri, ondan kalan hatıralar önünde içlenişler ve çöl hayatından bazı sahneler etrafında teşekkül

---

[298] Özgül, *Modern Türk Şiirine Doğru*, s. 207. (Yukarıda *girizgah*ın*,* her ne kadar kasidenin bir bölümü ve sadece medhiyeye geçişte kullanıldığı gibi durum ortaya çıksa da, şairlerin girizgahı sadece medhiyeye geçerken değil, tegazzül, fahriye, dua bölümlerine, hatta bir bölüm olmayan tecdîd-i matla'ya giriş olarak da kullandıkları bilinmektedir. bk. Yaşar Aydemir, "Girizgâha Dair", *Türk Kültürü,* S. 389, Yıl: XXXIII, Eylül 1995, s. 546-551).

[299] Çavuşoğlu, "Kaside", s. 21.

etmiş olan bu nazım şeklini, daha sonra Fars edebiyatında değişik bir yapıya girmiş ve yeni muhitin getirdiği farklı bir muhteva ile zenginleşmiş hâliyle almıştır."[300] XIV. ve XV. yüzyıllarda Anadolu'da divan edebiyatı oluşurken kasidenin özellikleri ve kuralları artık daha bir belirginleşmiştir. Buna göre bir kasidede en çok beş ana bölüm bulunur. Bunlar *nesib (veya teşbib)*, *tegazzül, medhiye, fahriye* ve *dua* bölümleridir. Bir kasidede bu bölümlerin tamamının bulunması gerekli değildir.[301] Bu bölümlerden tamamını içinde barındıran kasideler çok olmakla birlikte; şairlerin *nesib* bölümünü bırakarak doğrudan övgüye başladığı, *gazel* yerine de bir *tecdîd-i matla* ile yetindiği, hatta ikisini de terk ettiği, övme veya acındırma biçiminde de olsa kendisinden hiç söz etmediği kasideler de vardır. Ancak *medhiye (maksad veya maksud)* ve *dua* bölümleri, hemen hemen bütün kasidelerde mutlaka olması gereken bölümlerdir.[302]

Divan şairlerinin memduhlarından bir şeyler istemek amacıyla yazdıkları şiirlerin başında kasideler gelir. Kasidede değişik konuların işlendiği; "kaside" denilince adının da ortaya koyduğu gibi bir maksadı taşıyan, o maksada yönelik yazılan övgü (*medhiye*) olduğu çok açıktır. Bu nazım biçiminde, asıl konunun işlendiği bölümün *medhiye* olarak adlandırılması da bu anlayışın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Kasidelerdeki bu bölüm Musa Kâzım Paşa'nın,

Ṣıdḳ ile ġayrı duʿā eyle bilindi *maḳṣūd*
Vardı taṣdiʿa recā ġāyete irdi güftār (K. X/77)

beytinde de görüldüğü gibi *maksad* ya da *maksud* olarak da adlandırılmaktadır.[303]

---

300 Akün, "Divan Edebiyatı", s. 407.

301 Çavuşoğlu, "Kaside", s. 21; Yaşar Aydemir, "Türk Edebiyatında Kaside", *bilig,* Yaz / 2002, S. 221, s. 145.

302 Çavuşoğlu, "Kaside", s. 22. Kaside nazım şekliyle ilgili olarak yapılan dört yüksek lisans tezinde ulaşılan sonuçlar da bu durumu ortaya koymaktadır. Bir kasidede *medhiye* ve *dua* bölümlerinin mutlaka bulunması gerektiği; diğer bölümlerin ise şairlerin tutumlarına göre değişiklikler gösterdiği görüşünü doğrulamaktadır (bk. Ayşe Gülay Keskin, *Klâsik Türk Edebiyatında Kaside Nazım Şekli (XIII-XIV-XV. Asırlar)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1994; Bilal Çakıcı, *Eski Türk Edebiyatında Kaside Nazım Şekli (XVI. Yüzyıl)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1996); Yaşar Aydemir, *XVII. Yüzyıl Türk Edebiyatında Kaside*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1994; İsrafil Babacan, *XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatında Kaside Nazım Şekli,* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001.

303 İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 28.

Kaside nazım şekli, *Musa Kâzım Paşa Külliyatı*'nda sayıca önemli bir yere sahiptir. Hattâ kasidelerinin sayısı, devrine göre oldukça fazladır. XVIII. yüzyılın sonu ile XIX. yüzyılda medhiye söylemenin kaside nazım şekli dışında başka yolları aranarak "nazım şeklinin tematik tercihler ile belirlenemeyeceği anlayışı belirmiş şairlerin de her biri bir raha"[304] gitmeye başlamıştır. Örneğin, Muvakkit-zâde Pertev'den (öl. 1807) itibaren, kaside yazmayan, yazsa da divanına kaydetmeyen şairler çıkmaya başlamıştır. Divan sahibi son şairlere gelindikçe, bu tercihin daha da belirginleştiği görülmektedir. Nitekim XIX. asrın ilk yarısında ölen Nûrî'nin divanında, münâcat dahil, hiçbir kaside yoktur. Leskofçalı Gâlib'in (d. 1829) de kasidesi yoktur ve divanındaki ilk şiir, "*kıt'a-i kebîre*"dir.

Bu değişim, divan tertibinde de görülmeye başlanmış, nazım biçimlerinin yerleri de değişmeye başlamıştır. Divanlarda medhiye özelliği gösteren kıt'alar, kasidelerin arasında yer almaya başlamıştır. Gazel, kıt'a, mesnevi gibi, bilinen birini medh etmek amacıyla kullanılmayan nazım şekilleri de kasidenin fonksiyonunu üstlenmişlerdir. Form ile tema arasında başlayan bu çekişme, gelenekten gelen divan tertibinin bozulmasında önemli bir etken olmuştur. [305]

---

[304] Şairlerin medhiye söylemeyi kaside nazım şekli dışında, özellikle matlaı musarra olmayan şiirler yazarak denedikleri, bunları da kasidelerin içine yerleştirdikleri görülmektedir: Örneğin Karayılan-zâde Sabri Efendi (öl. 1813), Veliyyüddin Paşa hakkındaki kasidesini, Hoca Neş'et (öl. 1807-8) de "*Kaside-i mergubedir ki muharrer-i meşk u sühan kasdıyla inşâd buyurulmuştur*" kaydını taşıyan kasidesini kıt'a gibi, ilk beyti musarra olmadan yazarlar. (…) Ayıntablı Hasan Ayni'nin (öl.1837) kasidelerin bir çoğu tarih düşürmeli ve kıt'a özelliği gösterir. (…) Esad Muhlis Paşa'nın (öl.1851) "*Tasvir-i hümâyûn ihsan buyurulduğunda teşekküren takdîm olunan kasidedir*" başlıklı kasidesinin matlaı da musarra değildir. (…) Ahmed Sadık Ziver Paşa'nın (d. 1783) tarih kıt'ası şeklinde kasideleri vardır. Özgül, *Modern Türk Şiirine Doğru*, s. 207-209; Nâşid İbrahim'in (öl. 1791) divanında, "*Kaside der-zımn-ı arz-ı tüfeng be-huzur-ı şâh-ı devran*", "*Kaside-i garrâ der-vasf-ı şâh-ı cihân-ârâ*" ve "*Kaside der-medh-i cirid-endâzî-i hazret-i şâh-ı cihân*" gibi kasidelerin ilk beyti musarra değildir. Buna rağmen şairin ölümünden sonra, onun divanını tertip eden Hademe-i Hâne-i Hâssa'dan Ahmed Câvid Bey –ki, kendisi de şairdir ve divanın tertip sırasını her hâlde şimdiki klasik şiir uzmanlarından daha iyi bilir- onları kıt'a saymaz ve Nâşid'in kayıtlarına uyarak kasideler arasına dahil eder. Şair hakkında bir doktora tezi hazırlayan Lütfi Alıcı ise, şairin de mürettibin de müstensihin de yanıldığından emin bir tavırla onları "doğru" yerlerine yerleştirip kıt'a sayarak asıl hatâyı kendi işler (*Divan-ı Nâşid, İnceleme, Tenkitli Metin*, İnönü Üniversitesi, 1998). (bk. Özgül, *Modern Türk Şiirine Doğru*, s. 209, 148 numaralı dn). Üsküdarlı Sırrî'nin (öl.1699) Divan nüshalarında nat'ten sonra gelen ilk medhiye kıt'a / ilk matla'ı musarra olmayan biçimiyle yazılmıştır. Sırrî'nin IV. Mehmed'in tahta çıkışına tarih düşürdüğü ve medhiye özelliği taşıyan tarih kıt'ası padişaha sunmuştur. Üsküdarlı Sırrî üzerine doktora tezi yapan Şevkiye Kazan, kaside başlığında yazılan medhiyeyi kıt'a başlığında vererek asıl bulunması gereken yeri değiştirmiştir. *(Üsküdarlı Sırrî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği Divan'ı (Tenkitli Metin ve İnceleme) Şerhu Medhi'n-Nebî*, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2003). Bütün bu gibi durumlar dönemi için, yaptığı yeniliğin farkında olan şairin habercisidir.

[305] Özgül, *Modern Türk Şiirine Doğru*, s. 177-178.

*Külliyat*ta 1'i musammatlar içinde (Mu. VI) olmak üzere toplam 42 kaside bulunmaktadır. Bu sayı, divan şiirinin en büyük kaside şairi Nef'î'nin 61 kaside yazmış olduğu düşünüldüğünde, hiç de az sayılmaz.[306]

Mehdiye içerikli kasidelerin çoğunlukta olduğu *Külliyat*ta 3 *tevhid,* 17 *na't,* 21 *medhiye* ve 1 de musammatlar içinde yer alan *mersiye* türünde kaside vardır. Medhiye türündeki kasidelerin ilginç bir özelliği, 9'unun (K. XXIV/48), (K. XXV/51), (K. XXVII/46), (K. XXVIII/61), (K. XXX/44), (K. XXXI/52), (K. XXXIV/52-54), (K. XXXIX/51), (K. XL/50) son beyitlerinde tarih düşürülmüş olmalarıdır.[307]

Musa Kâzım Paşa'nın kasideleri 17 ile 149 beyitten meydana gelmektedir. Bu beyit sayısının kasidelere göre dağılımı şöyledir:

1. kaside	tevhit	41 beyit	23. kaside	medhiye	45 beyit
2. kaside	tevhit	57 beyit	24. kaside	medhiye	48 beyit
3. kaside	tevhit	94 beyit	25. kaside	medhiye	51 beyit
4. kaside	na't	149 beyit	26. kaside	medhiye	61 beyit
5. kaside	na't	61 beyit	27. kaside	medhiye	46 beyit
6. kaside	na't	66 beyit	28. kaside	medhiye	61 beyit
7. kaside	na't	67 beyit	29. kaside	medhiye	56 beyit
8. kaside	na't	84 beyit	30. kaside	medhiye	44 beyit

[306] Örnek olarak, Ahmet Paşa'nın 31, Bakî'nin 27, Hayâlî'nin 27, Nailî'nin 37, Mezâkî'nin 29, Nabî'nin 32, Nef'î'nin 61 kasidesi vardır. İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 43-45.

[307] Kasideyle tarih düşmenin alışılmış bir gelenek olmaması XIX. yüzyılda nazım şekillerinde görülen değişimlerle açıklanabileceği gibi, yine aynı dönemin şairi olarak, Musa Kâzım Paşa'nın eserinde gelenekselleşmiş edebî kalıpları dikkate almama eğilimiyle de izah edilebilir. (Daha ilginç bir örnek olması açısından Keçecizade İzzet Molla'nın, *Mihnet-keşân* adlı mesnevisindeki bir kasideden de söz edilebilir: "Kaside nazım biçiminin zaman zaman mesnevîlerin giriş bölümlerinde kullanıldığı bilinmekle beraber bu nazım biçimine konunun işlendiği bölümde rastlanmamaktadır. (Ünver, "Mesnevî", s. 437, 445.) Keçecizade İzzet Molla'nın, *Mihnet-keşân* adlı mesnevisinde yetmiş altı beyitlik üçüncü kasidesi de Mehmed Said Galib Paşa'nın sadrazamlığa getirilmesi üzerine yazılmış bir şitaiyyedir (b. 3619-94). Bu kasidenin ilginç bir özelliği son beytinde Galip Paşa'nın sadâretine tarih düşülmüş olmasıdır. (bk. Ali Emre Özyıldırım, *Keçeci-zade İzzet Molla'nın Mihnet-keşân'ı ve Tahlili,* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2002, s. 110). Özgül, tarih düşürmeleri kasidelerin divan tertibindeki yeriyle ilgili olarak şöyle bir tesbitte bulunur: "Tematik değişmeler, nazım şeklinin divan içindeki yerini oynatmakta gerekçe olabilirken, form içi değişmeler nazım şeklini yerinden etmeye yetmez. Meselâ, tarih düşürmeli bir kasidenin "*tevârih*" arasına alındığı görülmez. Demek ki, temel mesele divan tertibini bozmak değil, muhtevanın forma önceliğini sağlamaktır. Tematik olanı öne çıkarma gayreti, formun önemini azaltacak; nazım şekilleri arasındaki duvarlar alçalmaya başlayacak ve nihayet, eskisi kadar önemsenmeyen form üzerinde şairin tasarruf hakkı belirecektir." (Özgül, *Modern Türk Şiirine Doğru*, s. 178).

9. kaside	na't	59 beyit	31. kaside	medhiye	52 beyit
10. kaside	na't	79 beyit	32. kaside	medhiye	43 beyit
11. kaside	na't	80 beyit	33. kaside	medhiye	48 beyit
12. kaside	na't	57 beyit	34. kaside	medhiye	54 beyit
13. kaside	na't	64 beyit	35. kaside	medhiye	62 beyit
14. kaside	na't	60 beyit	36. kaside	medhiye	22 beyit
15. kaside	na't	27 beyit	37. kaside	medhiye	38 beyit
16. kaside	na't	17 beyit	38. kaside	medhiye	45 beyit
17. kaside	na't	57 beyit	39. kaside	medhiye	51 beyit
18. kaside	na't	62 beyit	40. kaside	medhiye	50 beyit
19. kaside	na't	58 beyit	41. kaside	medhiye	39 beyit
20. kaside	na't	61 beyit	42. kaside	mersiye	26 beyit
21. kaside	medhiye	61 beyit			
22. kaside	medhiye	67 beyit			

Tabloya göre, tevhid türünde yazılan kasideler 41, 57 ve 94 beyitten oluşmaktadır. Na't kasidelerinin beyit sayısı ise sırasıyla 149, 61, 66, 67, 84, 59, 79, 80, 57, 64, 60, 27, 17, 57, 62, 58, ve 61'dir. Medhiyelerde ise 61 beyitli 3; 45 beyitli 2; 48 beyitli 2; 51 beyitli 2; 22, 38, 39, 43, 44, 46, 50, 52, 54, 56 ve 62 beyitli birer kaside vardır. Mersiye türünde yazılan ve musammatlar içinde yer alan kaside (Mu. VI) ise 26 beyittir.

Kasidenin beyit sayısı konusunda kesin bir sınır çizmek doğru değildir. Kaside nazım biçiminin beyit sayıları için farklı görüşler olmakla birlikte, çoğunlukla en az 31, en çok 99 beyitten meydana gelmesi, bu iki sınır arasındaki kasidelerin ise, ideal beyit sayısında olduğu / olacağı görüşü kabul edilmiştir.[308] Son zamanlardaki araştırmalara göre ise, ortalama bir kaside 30-35 beyit arasındadır.[309] Bunlara göre, Musa Kâzım Paşa'nın kasidelerinden ikisinin ideal sınırların altında, birinin de üstünde olmasına karşın, kaside için söylenen beyit sayısı sınırlarına dikkat ettiği görülmektedir. Kasidenin beyit sayısının ortalama 30-35 beyit arasında olduğu düşünüldüğünde ise Paşa'nın kasideleri uzun kasidelerdir.

---

[308] Çavuşoğlu, "Kaside", s. 20.
[309] Yaşar Aydemir, "Türk Edebiyatında Kaside", *bilig,* Yaz / 2002, S. 221, s. 142.

Şairin en uzun kasidesi 149 beyitlik ve "Naʿt-ı Şerīf-i Ḥażret-i Risālet-Penāhī Ṣalla'llāhū ʿAleyhi ve Āli Ve Sellem" (K. IV) başlığını taşıyan na'tidir. En kısa kasidesi de 17 beyitlik ve "Naʿt-ı Şerīf-i Dīger" (K. XVI) başlığını taşıyan mersiyesidir.

Kasideler mürettep divan sıralamasında divanların başında yer alır. Yazılmışsa öncelikle tevhid, sonra münacat, sonra na't, daha sonra da mehdiye türünde kasideler sıralanır.[310] *Külliyat*ta da kasideler, tevhid, na't ve medhiye sırasıyla sıralanmıştır. Kaynaklarda kasidelerde kullanılan başlıklar ve kasidelerin isimlendirilmesi konusunda fazla bilgiye yer verilmemiştir. Sadece kasidelerin başına memduhun adının ve unvanının yazılmasının usulden olduğunu ve bunun Farsça yapıldığı belirtilmiştir.[311] Musa Kâzım Paşa bütün kasidelerinde başlık kullanmıştır. Bu başlıkların tamamında kullanılan dil ise Farsça'dır. İlk tevhide "Tevḥīd-i Ḥażret-i Bārī Taʿāla ve Teḳaddes" başlığı konulmuş, daha sonrakilere "Ḳaṣīde-i Dīger" (K. II, III) başlığıyla yetinilmiştir. Yine ilk na'ta "Naʿt-ı Şerīf-i Ḥażret-i Risālet-Penāhī Ṣalla'llāhū ʿAleyhi Ve Āli Ve Sellem" (K. IV) başlığı, sonra gelen üçüne ise "Naʿt-ı Şerīf-i Dīger" başlığı konulmuştur. Diğer kasidelerin tamamında yine açıklayıcı başlık bulunmaktadır.

Na't, sözlük anlamı olarak bir şeyi veya bir kimseyi anarak övme anlamı taşımaktadır. Istılahî anlamda ise, Hz. Muhammed ve Hulefa-i Râşidîn'in övgüsü için yazılan şiirlerdir. Bununla birlikte na't, diğer peygamberler, aşere-i mübeşşere, dört halife, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Hamza, Hz. Abbas, Ebu Hanife, İmam Şâfiî, İmam Malik, İmam Ahmet, İmam Buharî, İmam Müslim ve Abdulkadir-i Geylanî gibi din büyükleri ve tarikat şeyhlerinin övgüsü hakkında da yazılmış ve bunlara da na't adı verilmiştir.[312] Musa Kâzım Paşa da Hz. Peygamberin dışında, Hz. Ali, Fâtımatü'z-Zehra, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Zeyne'l-Abidin, Muhammed Bakır, Cafer-i Sâdık ve İmam Musa Kâzım vasfında yazdığı kasidelere de *na't* adını vermiştir.

---

[310] Yaşar Aydemir, agm., s. 143.
[311] İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 40.
[312] Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, TDV Yay., Ankara, 1993, s. 1-2.

Kasidelerde okuyucuya yeni bir düşünce ve duygu zevki uyandırmak için şairlerin aynı kafiyede bir beyit söyleyerek *tecdîd-i matla* (matlaı yenileme) yapmaları şiirlerin tekdüzeliğini ortadan kaldırmayı da amaçlar. Öte yandan matla'ı yenileyen şair, kafiye bulmada sıkıntı çekmeyecek kadar dile hâkim olduğunu da göstermiş sayılır. Şairlerin gazel yerine *tecdîd-i matla* söylemekle yetindikleri de bilinmektedir.[313] 24 kasidesinde tegazzüle yer veren Musa Kâzım Paşa'nın, kasidelerinin 6'sında da *tecdîd-i matla* yaptığı görülmektedir:

Ḳaṣīde Der-Sitāyiş-i Ḥażret-i İmām ʿAliyyü'r-Rıżā ʿAleyhi's-Selām (K. XXI): 30. beyti,

Ḳaṣīde Der-Sitāyiş-i Ḥażret-i İmām Mehdī ʿAleyhi's-Selām (K. XXIII): 38. beyti,

Maʿa-Tāriḫ Ḳaṣīde[-i] Nażīde-i Sūriyye Der-Sitāyiş-i Sulṭān ʿAbdu'l-Mecīd Ḫān ʿAleyhi'r-Raḥme (K. XXV): 32. beyti,

Der-Sitāyiş-i ʿAbdu'l-ʿazīz Ḫān ʿAleyhi'r-Raḥmeti Ve'l-Ġufrān (K. XXVI): 16. beyti,

Ḳaṣīde Der-Sitāyiş-i Ṣadr-ı Esbaḳ Merḥūm ʿAlī Paşa (K. XXXV): 50. beyti,

Ḳaṣīde-i Belīġa Der-Sitāyiş-i Müşīr-i Ḫāṣṣa Selīm Paşa (K. XLI): 19. beyti *tecdîd-i matla*dır.

Hz. Hasan için yazılmış, "Naʿt-ı İmām-ı Hasan ʿAleyhi's-Selām" başlıklı na't türündeki 80 beyitlik XI. kasidede mahlas beyti yoktur. İçerisinde tegazzül bölümüyle birlikte, bir kasidede bulunması gereken bölümlerin de yer aldığı görülen kasidede, şairin bunu bilinçli yaptığını söylemek yanlış olmasa gerek. Çünkü XIX. yüzyıl kasidelerinin % 19.67'sinde mahlas beyti yoktur.[314]

Medhiye türündeki ilk kaside olan XXI. kasidede 30. beyitte *tecdîd-i matla* yapılmış olmakla birlikte, ayrıca 51-58. beyitler arasında *tegazzül* bölümüne de yer verilmiştir.

Musa Kâzım Paşa, 22 beyitlik XXXVI. kasidesinde, matladan sonra bir musarraʿ/matla beyit daha söylemiştir. Edebî bilgilerle ilgili kaynaklarda gazel nazım

---

[313] Çavuşoğlu, "Kaside", s. 21, 22.
[314] İsrafil Babacan, *XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatında Kaside Nazım Şekli,* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001, s. 47.

biçimine ait bir özellik olarak gösterilen bu durum, *zâtü'l-metâli'* olarak adlandırılmıştır. Bir gazelde birden çok musarraᶜ/matla beyit varsa, böyle gazellere "çok matlalı" anlamına gelen *zâtü'l-metâli'* ya da *zü'l-metâli'* adı verilir. İlk iki beyti musarraᶜ olan gazeller "gazel-i dü-matla'" yani "iki matlalı gazel" adıyla anılmıştır.[315] *Külliyat*ta, gazeller içerisinde de 4 tane "iki matlalı gazel"i bulunan şairin, bu özellikte bir kaside söylemesi ilgi çekicidir. Haluk İpekten'e göre, şairler böyle yapmakla matla seçimini okuyucuya bırakmışlardır. Bu çok az sayıda ve Sebk-i Hindî şairlerinde görülmüş bir durumdur.[316] Kasidenin ilk iki beyti şöyledir:

Eyler mi fülk-i dil gibi ᶜazm-i kenār mevc
Bulmazsa ger müsāᶜade-i rūzgār mevc

Ḫūn-āb-ı eşk-i bülbül olur ṣad hezār mevc
Güllerde gösterince nesīm-i bahār mevc (K. XXXVI/1-2)

Musa Kâzım Paşa'nın XLI. kasidesi, Nef'î'nin "Sitâyiş-i Sadr-ı Azam Husrev Paşa Aleyhi'r-rahme" başlıklı kasidesine yazılmış bir naziredir. Paşa bu kasidesinde, Nef'î'nin adı geçen kasidesinin matla' beytini 19. beyitte *tecdîd-i matla* olarak kullanmıştır. Paşa'nın Nef'î'nin beytini kasidesine yerleştirmesi ve bağlantı kurması şu şekildedir:

Ḫalḳ bu himmetini gūş idicek Nefᶜinüñ
Ḳıldı bu maṭlaᶜ-ı ġarrāsını yād u teẕkīr

"Āferīn ey ᶜalem-efrāḫte ser-dār-ı dil-īr
Ṣaf-der-i ḳalᶜa-güşā ṣaf-şiken-i düşmen-gīr"[317]

Nice ser-dār-ı ġażanfer-fer ü ḫurşīd-naẓar
Ki ḳılur ḫıdmetini gökde melekler taḳdīr (K. XLI/18-20)

Musa Kâzım Paşa'nın kasidelerinden 3'ü tevhid konuludur. *Külliyat*ta art arda yer alan bu şiirlerde genel olarak bir kasidede bulunması gereken bölümler (*nesib-teşbib, maksud / medhiye, tegazzül, fahriye* ve *dua)* yoktur. Bu kasidelerde *maksud* ve *dua* olmak üzere iki bölümden söz edilebilir.

Musa Kâzım Paşa'nın na't türünde 17 kasidesi vardır. Bunlardan 4'ü Hz. Peygambere (K. IV, V, VI, VII), 2'si Hz. Ali'ye (K. VIII, IX), 1'i Hz. Fatıma'ya (K.

---

[315] Dilçin, "Divan Şiirinde Gazel", s. 83.
[316] İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 8.
[317] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, Akçağ Yay., Ankara, 1993, s. 177.

X), 2'si Hz. Hasan'a (K. XI, XII), 4'ü Hz. Hüseyin'e (K. XIII, XIV, XV, XVI), 1'er de sırasıyla İmam Zeyne'l-Abidin (K. XVII), İmam Muhammed Bakır (K. XVIII), İmam Ca'ferü's-Sadık (K. XIX) ve İmam Musa Kâzım'a (K. XX) yazılmıştır.

Şairin kasidelerinden 21'i medhiye türündedir. Bu tür kasidelerin şairin na'tlar bölümündeki 149 beyitlik (K. IV) kasidesinin dışında hem sayısal olarak hem de bu kasidelerin beyit sayıları bakımından geniş bir yer tuttuğu söylenebilir.

Musa Kâzım Paşa'nın kendilerine övgü maksadıyla kaside yazdığı kişiler şu isimlerden oluşmaktadır:

Hz. İmam Aliyyü'r-Rızâ (öl. H. 203 / M. 819) (K. XXI), Hz. İmam Muhammed En-Nakî (öl. H. 245 / M. 868) (K. XXII), Hz. İmam Mehdî (öl. ?) (K. XXIII), [Abdullah] Abdu'l-muttalib [bin Galib bin Avn, Mekke Şerifi] (öl. H. 1303 / M. 1886) (K. XXIV), Sultan Abdu'l-mecîd (öl. H. 1277 / M. 1861) (K. XXV), Sultan Abdu'l-azîz (öl. H. 1293 / M. 1876) (K. XXVI, XXIX), Sultan Abdu'l-hamîd (öl. H. 1336 / M. 1918) (K. XXVII, XXVIII, XXX, XXXI), Yusuf İzzettin Efendi (öl. H. 1334 / M. 1916) (K. XXXII), [Keçecizade Mehmed Emin] Fuâd Paşa (öl. H. 1285 / M. 1868) (K. XXXIII), Alî Galib Paşa [Damad] (öl. H. 1274 / M. 1858) (K. XXXIV), Sadr-ı Esbak [Mehmed Emin] Alî Paşa (öl. H. 1287 / M. 1871) (K. XXXV), Sadr-ı Esbak [Koca Mustafa] Reşid Paşa (öl. H. 1274 / M. 1858) (K. XXXVI), Ser-asker Hüseyin Hüsnü Paşa (öl. H. 1302 / M. 1885) (K. XXXVII), Mısırlı Fazıl Mustafa Paşa (öl. H. 1292 / M. 1875) (K. XXXVIII), Mahmud Nedîm Paşa (öl. H. 1301 / M. 1884) (K. XXXIX), Müşir-i Ma-beyn-i Hümâyûn Hakkî Paşa (öl. H. 1310 / M. 1893) (K. XL), Müşir-i Hâssa Selîm Paşa (öl. H. 1278 / M. 1861-62) (K. XLI).

Matla'dan sonraki beyitlerde mısra ortalarının birinci mısra' ile kafiyelendirilen kasidelere *musammat kaside* adı verilir. Hz. İmam Mehdî ve Sultan Abdu'l-hamîd medhinde olan 2 kasidesi musammat kasidedir.

Ḳıldı cihānı nev-bahār / reşk-āver-i bāġ-ı İrem
Dem çekdi cām-ı rūzgār / ṣahbā-yı kevs̱erden bu dem (K. XXIII/1-45)

İẓhār-ı şān ider Ḥaḳ / her gün be-ʿizz ü ḳudret
Der-kār olur muḥaḳḳaḳ / her yüzde başḳa ṣūret (K. XXX/1-44)

1

2

3

4

Musa Kâzım Paşa, kasidelerinde, genellikle geleneğin sıkı şekilciliğine bağlı kalmamıştır. Kasidelerinde Nef'î etkisinin çok açık olduğu Musa Kâzım Paşa, Nef'î gibi, doğrudan doğruya konuya girerek nesibsiz medhiyeler yazmış, fahriye ile kasideye başlamış; böylece üstat saydığı Nef'î'den farklı olmadığını ortaya koymuştur.

Bunun dışında Musa Kâzım Paşa'nın kasidelerinde, hemen hemen bütün kasidelerde karşılaşılan;[318]

a) Dinler tarihine ait isimler:

"Eyyūb (K. II/27; K. XIV/24), Hızr (K. II/36), Musa/Kelīm (K. II/47, K. III/56,87; K. IV/30,77), ʿAliyyü'l-Murtażā (K. III/22, 30; K. IV/101), Cibrīl/Cebrail (K. III/45; K. IV/19, 30, 54, 89), Ḫalīl (K. III/56; K. IV/79), Âdem (K. III/68,75; K. IV/65), İsa/Mesīḥ (K. III/80,89; K. IV/34,72,73), Rıḍvān (K. IV/4), Betūl (K. IV/14), Ḥayder-i Kerrār (K. IV/14), Muḥammed/Aḥmed-i Muḫtār/Muḥammed-i ʿArabī (K. IV/15,26; K. XVI/5,), Burāḳ (K. IV/55), Yūsuf (K. IV/69; K. VI/57,), İdrīs (K. IV/72), Hārūn (K. IV/74), Refref (K. IV/90), Cebriye (K. IV/131), Mürciʾe (K. IV/131), Zehrā (K. IV/135; K. X/36), Ḥamza (K. IV/136), ʿUḳayl (K. IV/136), Caʿfer-i Ṭayyār (K. IV/136,138), Bāḳır (K. IV/138), ʿAliyyü'r-Rıżā (K. IV/139), Taḳī (K. IV/139), Naḳī (K. IV/139), ʿAskerī (K. IV/139), İblīs (K. IV/145), Nāmūs-ı Ekber (K. V/54), Rūḥü'l-emīn (K. VI/9), Mevlevī (K. VI/18), İsrāfīl (K. VI/39), Süleymān (K. VII/45), Meryem (K. VIII/59), Şeppīr (K. VIII/76), Şepper (K. VIII/76), Nemrūd (K. IX/31), Ḥüseyn (K. X/73), Ḥasan (K. X/73), Loḳmān (K. XI/46), Yezīd (K. XIV/7), İbni Süfyān (K. XIV/19), Şimr (K. XV/7), İbni Saʿd (K. XV/18), ʿOs̱mān (K. XVII/10), İsmāʿil (K. XVII/13), İbni Zühīr/Züheyr (K. XVIII/6), Cābir (K. XVIII/34), Caʿfer-i Ṣādıḳ (K. XIX/17), ʿAzāzīl (K. XIX/54), Mūsī Kāẓım (K. XX/20), Hārūn (K. XXIII/21), Yaḥyā (K. XXIII/21), Mehdī (K. XXIII/22), Yūnus (K. XXV/34), Ruḳiyye (K. XXVI/55), Ṣıddīḳ-i Ekber (K. XXVII/27), ʿÖmer (K. XXVII/27), Hārūnü'r-Reşīd (K. XXVII/27), Nūḥ (K.

[318] Kaside nazım şekliyle yazılmış tevhîd, münâcât, na't ve medhiye türündeki şiirlerde, memduhun övgüde öne çıkan özelliklerini ve benzetildiği veya karşılaştırıldığı tarihî ve efsanevî şahsiyetlerin tespiti için, bk. Yaşar Aydemir, "Kasidede Muhteva Unsurları", *G.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1, Ankara 1996, s. 137-159.

XXVIII/6), Deccāl (K. XXVIII/8), Dāvūd (K. XXVIII/23), Kisrā K. XXVIII/59), Zünnūn (K. XXX/23), İbni Mülcemi (K. XXXIII/42), İbni Cerīr (K. XXXIV/18), Bilāl (K. XXXV/50).

b) Tarihî kişilerin isimleri:

Ḳays (K. II/6; K. IV/51), Mecnūn (K. II/6; K. X/12), Leyla (K. II/6; K. X/12), Ḥassān-ı Rūm (K. V/22), Kaʿb (K. V/22), Behrām (K. VII/63), Bā-yezīd (K. VIII/35), Cem (K. VIII/64; K. XIII/41), İskender (K. VIII/64; K. XI/43), Bih-zād (K. VIII/66), Cemşīd (K. IX/8; K. XII/23), Zāl (K. IX/34), Ferhād (K. X/13), Şīrīn (K. X/13), Ferḫār (K. X/60), Rüstem Dāstān (K. XI/62), Ḳayṣer (K. XIII/41), Faġfūr (K. XIII/41), Mānī (K. XVII/4), Şeyḫ Ṣanʿān (K. XVII/9), Zerḳā (K. XVII/40), Firdevsī (K. XVII/50), Ḫāḳānī (K. XVII/50), ʿÖrfī (K. XVIII/9), ʿAlī Şīr (K. XVIII/10), Ḥāfıẓ/ Ḥāfıẓ-ı Şīrāz (K. XVIII/11; K. XXVI/15), İbni Yemīn (K. XVIII/11), Niẓāmī (K. XVIII/11), Ẓahīr (K. XVIII/11), Ḫˇāce Naṣīr (K. XVIII/12), İbni Kemāl (K. XVIII/13), Sāʿib (K. XVIII/13), Muḥteşemī (K. XVIII/14), Şevket (K. XVIII/14), Ḫusrev (K. XVIII/14), Bī-dil (K. XVIII/15), Nefʿī (K. XVIII/16), Fużūlī (K. XVIII/17), Şeyḫ-i Ekber (K. XVIII/35), Ḫūşeng (K. XIX/55), ʿAṭṭārī (K. XXI/13), Zelīḫā (K. XXI/49), Kāşānī (K. XXIII/39), Ṭūsī (K. XXIII/39), Ḳāānī (K. XXIII/39), ʿAbdu'l-ḥamīd (K. XXIV/13), ʿAbdu'l-muṭṭalib (K. XXIV/21), Ḳayser (K. XXV/15), Dārā (K. XXV/15), ʿAbdu'l-mecīd (K. XXV/19), Eflāṭūn / Felāṭūn (K. XXV/25; K. XXIX/13,), Bū ʿAlī Sinā (K. XXV/25), ʿAbdu'l-ʿazīz (K. XXVI/22), Felāṭūn (K. XXVII/18), Lebīd (K. XXVII/39), Yūsuf ʿİzzü'd-dīn Efendi (K. XXXII/22), Dervīş Paşa (K. XXXIII/5), İbni Elḳam (K. XXXIII/14), Fuʾād Paşa (K. XXXIII/22), Reşīd Paşa (K. XXXIV/8), Risṭū (K. XXXIV/13), İbni Sīnā (K. XXXIV/14), ʿAlī Paşa (K. XXXIV/17), Erdşīr (K. XXXIV/48), Maḥmūd (K. XXXV/22), Ḥüseyin Hüsnī Paşa (K. XXXVII/2), Behrām (K. XXXVII/17), Mıṣırlı Fażıl Muṣṭafī Paşa (K. XXXVIII/20), Maḥmūd Nedīm Paşa (K. XXXIX/21), Ebu'l-Maʿşer (K. XXXIX/30), Ḥaḳḳī Paşa (K. XL/20), Aḥmed Paşa (K. XLI/15).

c) Yer ve ulus isimleri:

Ṭūr (K. II/47), Mekke (K. IV/46), Necef (K. IV/52; K. X/32), İsrāʾīl (K. IV/109), Kaʿbe (K. VI/3; K. X/51), Ḳubbe-i ḫaḍrā (K. VI/11), Hind (K. VII/42), Çīn

(K. VII/42), Ḥayber (K. VIII/1), Şām (K. IX/26), Āsiyā (K. XI/50), Kerbelā (K. XIV/2), Kūfe (K. XV/18,22), Dımışḳ (K. XV/22), Ḫıṭā (K. XVII/2), Baṭḥā (K. XVII/26) Kenʿān (K. XVII/26), Beyt-i Maʿmūr (K. XVII/36), ʿAcem (K. XVIII/9), Ḳāf (K. XIX/28), Yahūdī (K. XIX/41), Fireng (K. XIX/41), Meşhed (K. XXI/4), Rūm (K. XXI/37), Bermekī (K. XXII/47), İrem (K. XXIII/1), ʿArab (K. XXIII/23), Medīne (K. XXVI/6), Semsem (K. XXVI/10), Necd (K. XXIX/19), Yemen (K. XXIX/19), Türk (K. XXXIII/36), Deylemī (K. XXXIII/36), Yunan (K. XXXIV/19), Sıtanbul (K. XXXIV/34), Rūs (K. XLI/3), Mençiḳof (K. XLI/4), Rūsyā (K. XLI/6), Avrupa (K. XLI/6), Beşike Körfezi (K. XLI/9), Oltanca (K. XLI/15), Baṭum (K. XLI/16), Şekutil Kalesi (K. XLI/16), Petersburġ (K. XLI/39).

d) Gök cisimlerinin isimleri:

ʿUṭārid (K. IV/66), Zühre (K. IV/69), Mirrīḫ (K. IV/75), Bircīs (K. IV/78), Zuḫal (K. IV/80), Cedī (K. IV/82), Sevr (K. IV/82), Hamel (K. IV/82), Sünbüle (K. IV/82), Cevzā (K. IV/83), Sereṭān (K. IV/83), Aḳreb (K. IV/84), Esed (K. IV/84), Kavs (K. IV/85), Mīzān (K. IV/85), delv (K. IV/86), ḥūt (K. IV/86), Keh-keşān (K. VI/52), Keyvān (K. XVII/45), Müşterī (K. XVIII/30), Ferḳadān (K. XVIII/30), Nāhīd (K. XIX/8).

e) Eser isimleri:

Gülistān (K. XI/23), Manṭıḳu'ṭ-Ṭayr (K. XI/23), Ḳānūn (K. XXXIV/14), Şifā (K. XXXIV/14), Şeh-nāme (K. XXXV/18)".

Ehl-i abâ ve Oniki İmam sevgisiyle birlikte sünnî inançа bağlı mutasavvıf bir şair olan Musa Kâzım Paşa, kasidelerinde klâsik bir divan şairi görünümündedir. Kasidelerindeki konular, tevhid, nat ve medhiye içeriklidir. Büyük çoğunluğunu *medhiyeler* oluşturmakla birlikte şair, *tevhid ve na't* türlerinde de kaside yazmıştır. Hz. Peygamber, Ehl-i beyt ve Oniki İmam'dan kimilerine nat, Abdülmecid (sal. 1839-1861), Abdülaziz (sal. 1861-1876), V. Murad (sal. 1876) ve II. Abdülhamid (sal. 1876-1909)'in saltanat yıllarını görmüş bir şair olarak, V. Murad (sal.1876) dışındakilere tarih kasideleri ve medhiyeler yazmış, ayrıca devrin tanınmış isimlerinden Yusuf İzzettin Efendi, Fuad Paşa, Ali Galib Paşa ve Ali Paşa'ya da medhiyeler söylemiş olan Paşa, bu yönüyle de tam bir medhiye şairidir.

Kasidelerde “yazılışı ve anlamı (lafzı ve manası) aynı olan, yani cinas sanatı içine girmeyen bir kelimeyi kafiye olarak tekrar” etmek hoş görülmemiştir. Manzumelerin sanat değerini düşüren bu hataya *îtâ-yı celî* adı verilir. Îtâ-yı celî, tecdîd-i matla yapılan iki matlalı ve yirmi beyitten uzun kasidelerde, üç kafiyeyi aşmamak, aralarında da on beyit bulunmak kaydıyla hoş karşılanmıştır.[319] Musa Kâzım Paşa’nın kasideleri arasında bu estetik ölçülere ve kabul edilen sanat anlayışına uymadığı için değer kaybeden şiirleri vardır.[320]

[319] Çavuşoğlu, “Kaside”, s. 22.
[320] Bu kafiye kusuru “Kafiye” bahsinde ayrıntılı olarak işlenmiştir.

4.1.1.2. Musammatlar

*Musa Kâzım Paşa Külliyatı'*nda 15 terkîb-bend, 4 tercî-bend, 15 müseddes, 2 müsebba, 6 muhammes, 12 tahmis, 1 taştir, 13 murabba, 2 müselles ve 3 koşma olmak üzere toplam 73 adet musammat bulunmaktadır.

4.1.1.2.1. Terkib-Bend

Musammatlar içinde yer alan I, II, III, IV, V, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV, XV ve XX numaralı manzumeler terkib-benttir.

Terkib-bendlerden ilki Nef'î'nin toplam 5 bend olan fakat ilk 4 bendi 8 beyitli, son bendi 7 beyitli olan "Sakî-nâme" sine yazılmış ve "Bāde-nāme Be-Naẓīre-i Nefʿī" (Mu.I) başlığını taşıyan naziresidir. "Sāḳī-nāme-i Ġarrā" başlıklı 9 beyitlik 7 bendden meydana gelmiş olan ikinci terkib-bend (Mu.II) ise bir sakî-nâmedir. Üçüncü şiir "Bahāriyye-i Celīle-i Āl-i ʿAbā" (Mu.III) başlıklı 6 beyitlik, 17 bendden oluşmuş ve "Al-i Abâ" ve "Oniki İmam" için yazılmış bir manzumedir. Daha sonraki iki terkib-bend (Mu. IV,V) Bağdatlı Rûhî'nin "Terkib-Bend"ine yazılmış; ilki "Terkib-Bend Be-Nazîre-i Cenâb-ı Ruhî" başlığını taşıyan, 8 beyitli 19 bendden oluşmuş, ikincisi de "Nazîre-i Dîger Be-Terkîb-Bend-i Rûhî" başlıklı yine 8 beyitlik 16 bendden meydana gelen nazire şiirlerdir. Bu manzumeler birer terkîb-bend olmasına rağmen metinde tercî-bend başlığı altında verilmiştir. Daha sonraki 9 terkib-bend Hz. Hüseyin'e mersiye olarak yazılmış (Mu. VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV, XV); son manzume de (Mu. XX) Muhammed Ali Paşa için yazılmış bir medhiyedir. Mersiyelerin beyit ve bend sayıları şöyledir: (Mu. VII) 8 beyitli, 9 bend; (Mu. VIII) 8 beyitli, 12 bend; (Mu. IX) 9 beyitli, 12 bend (Merṡiye-i Cān-Sūz-ı Dīger Be-Naẓīre-i Ṣalāḥi başlıklı); (Mu. X), 8 beyitli, 12 bend; (Mu. XI) 12 beyitli, 7 bend; (Mu. XII) 8 beyitli, 9 bend; (Mu. XIII) 10 beyitli, 10 bend; (Mu. XIV) 8 beyitli, 11 bend; ve (Mu. XV) 11 beyitli, 9 bendden meydana gelmiştir.

Terkib-bendde *vasıta beyti* her bendin sonunda değişir ve mutlaka kendi dizeleri arasında bentten ayrı olarak kafiyelenir. Terkib-bendin kafiye düzeni (aa xa xa xa bb - cc xc xc xx dd…), ya da (aa aa aa aa bb - cc cc cc cc dd…) şeklinde

olabilir.[321] Terkib-bendlerden I, II, III, IV, V, VII, VIII, IX, XI, XII, XIII, XIV, XV ve XX.'si (aa xa xa xa bb - cc xc xc xx dd…) şeklinde kafilenmiştir. X. terkib-bendin hâne kısmındaki bütün mısralar birbiriyle, vasıta beyitleri de kendi arasında kafiyelidir. Her bendin vasıta beyti hem haneden hem diğer beyitlerin vasıta beyitlerinden farklı kafiyelidir. Yani müzdevic bir kafiye söz konusudur (aa aa aa aa vv bb bb bb bb yy…).

"Sāḳī-nāme-i Ġarrā" başlıklı sakinâmesi gerçek anlamda şarabın işlenmediği sâkînâme türünde bir eserdir. Gerçek anlamda şarabın işlendiği sâkînâme türündeki eserlerde bir de mugannî vardır. Tasavvufî olanlarda ise mugannîye hiç işâret edilmemiştir.[322] Musa Kâzım Paşa'nın bu manzumesinde de mugannîye rastlanmamakla birlikte, şarap sunmalar görülmektedir. Bu tür eserlerde olduğu gibi onun şiirlerinde şarap, mecazî bir isim olarak kullanılmıştır. Kelimeler görünen anlamlarıyla bir anlam ve kavramı karşılamazlar.

XVII. yüzyıl, gerek biçim gerek muhteva açısından sâkînâme türündeki eserlerin en olgun dönemidir. Bu ad altında, bir kısmı tasavvufî olmak üzere pek çok eser yazılmıştır. Bunun en önemli sebebi, XVII. yüzyılda Azmizâde Hâletî ve Riyazî'nin türün en başarılı örneklerini vererek adeta bir moda etkisi yaratmalarıdır.[323] Nef'î'nin Saki-name'sine de bir nazire yazan şair, bir bakıma XIX. yüzyılda bu modayı devam ettirmiştir.

Manzumelerden en ilgi çekicisi "Bahāriyye-i Celīle-i Āl-i ʿAbā" başlıklı III. terkib-benttir. Burada birinci bentte kâinatın yaratıcısı (rabbü's-semavât) Allah'tan söz edilmiştir. Manzumede II. bentten itibaren "çemenzâr" redifiyle Hz. Muhammed, daha sonra sırasıyla; "şükûfe"yle Hz. Ali, "nergis"le Hz. Fatıma (Betûl), "gonçe"yle Hz. Hasan, "gül"le Hz. Hüseyin, "lâle"yle Zeyne'l-aba, "nesrin"le Muhammed Bakır, "şakayık"la Cafer, "sûsen"le Musa Kâzım, "benefşe" ile Ali Rızâ, "reyhân"la Muhammed Taki, "sünbül"le Ali Naki, "şeb-bû" ile Hasan Askeri ve "sanavber"le Muhammed Mehdi'nin övgüsü yapılmıştır.

---

[321] Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 33.
[322] Rıdvan Canım, *Türk Edebiyatında Sâkînâmeler ve İşretnâme*, Akçağ Yay., Ankara, 1998, s. s.12.
[323] Tunca Kortantamer, "Sâkînâmelerin Ortaya Çıkışı ve Gelişimine Genel Bir Bakış 1, *EÜEF. Yay., Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi II (Prof. Dr. Harun Tolasa Özel Sayısı),* İzmir, 1983, s. 88-89.

VIII. terkib-bend, Muhteşem-i Kâşânî (öl. H. 996 / M. 1587)'nin meşhur *Düvâzdeh Bend*'inin nazmen tercümesidir. *Türk Ansiklopedisi*'nde, bundan sonra yer alan mersiyesi için (Mu. IX), *"…bundan başka aynı mersiyenin serbest bir tercemesi daha vardır (s. 18-23)*"[324] kaydı doğru değildir. "Mersiye-i Cân-Sûz-ı Dîger Be-Nazîre-i Salâhî" başlıklı bu manzume, başlığından da anlaşılacağı gibi Abdullah Salahaddin-i Uşşâkî (Salahî)'ye (öl. H. 1196 / M. 1782) naziredir.

4.1.1.2.2. Tercî-Bend

Musa Kâzım Paşa *Külliyatı*'nda yer alan dört tercî-bend de Hz. Hüseyin'e mersiye olarak yazılmıştır (Mu. XVI, XVII, XVIII, XIX). Şiirler sırasıyla, 5'er beyitlik 6 bendden, 4'er beyitlik 7 bendden ve son ikisi de 4'er beyitlik 5 bendden meydana gelmiştir.

5'er beyitlik 6 bendden oluşan birinci tercî-bendin birinci bendinde hâne kısmındaki ilk beyitle, vasıta beyitleri kendi arasında kafiyelidir. Yani şöyle bir kafiye söz konusudur (aa xa xa xa aa – bb xb xb xb aa…). Diğer üç tercî-bendin birinci bendi kendi arasında kafiyeli, diğer bendlerin vasıta beyti birinci bendle kafiyelidir. Yani müzdevic bir kafiye söz konusudur (aa aa aa aa – bb bb bb aa …).

*Külliyat*ta terkib-bendlerin arasında kalan dört tercî-bend de "Merşiye-i Dīger" başlığını taşımaktadır.

XVI. manzumesinde, Fuzulî'nin *Hadikatü's-Su'adâ*'sının sonundaki mersiyesinin;

> Yā şāh-ı Kerbelā ne revā bunca ġam saña
> Derd-i dem-ā-dem ü elem-i dem-be-dem saña

beyti mütekerrir beyit yapılarak tercî-bend şeklinde tanzir edilmiştir.[325]

Yaygın bir şekilde Musa Kâzım Paşa'ya ait olarak bilinen;

> Düşdi Ḥüseyn atından ṣaḥrā-yı Kerbelāya
> Cibrīl var ḫaber vir sulṭān-ı enbiyāya

---

[324] *Türk Ansiklopedisi*, "Kâzım Paşa", 1974, C. XXI, s. 446.
[325] Fuzulî'nin beyti için bk. Şeyma Güngör, *Hadikatü's-Sü'edâ* (Fuzulî), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1987, s. 482.

mısralarının vasıta beyti olarak tekrarlandığı XVIII. tercî-bend çok meşhurdur. Şirzad'ın (XIX.yüzyıl)'ın mersiyelerinin bulunduğu eserde[326] bu mısra'ların Şirzad'a ait olduğu ifade edilir. İlki kimin olduğu tartışmalı olan bu şiirlere Muallim Feyzî ve Tahir Olgun da nazîre yazmışlardır.[327]

4.1.1.2.3. Müsebbaʿ

Her bendi yedi mısradan oluşan nazım şeklidir. Kaynaklarda, örneklerine fazlaca rastlanmaması sebebiyle, genellikle adı verilen fakat örnekleri verilmeyen musammatlardan olarak gösterilmiştir.[328] Müsebbaʿ-ı mütekerrir (mütekerrir müsebbaʿ)'ler başlıca (a a a a a a a - b b b b b b a) ve (a a a a a a a - b b b b b a a) olmak üzere iki değişik şekilde kafiyelenmiş olarak karşımıza çıkmaktadır.

*Külliyat*ta müsebba' nazım şekliyle yazılmış 2 şiir vardır. Bunlardan birincisi "Müsebbaʿ Be-Tażmīn-i Mıṣraʿ Li-Cenāb-ı Şeyḫ Naẓīf-i Mevlevī" (Mu. XXI) başlıklı Şeyh Nazîf-i Mevlevî'nin "Allāh içün Allāh diyelüm Hū diyelüm Hū" mısra'ının tazmininden meydana gelmiştir. Yedi bendlik bu müsebba', müsebba'-ı mütekerrir (mütekerrir müsebba')'lerin kafiyelenişleri şeklinde (a a a a a a a - b b b b b b a) kafiyelenmiştir. İkinci müsebba' "Merṡiye-i Dil-Sūz" (Mu. XXII) başlıklı on dört bendlik ve birinci müsebbaʿ ile aynı kafiye düzenine sahip (mütekerrir müsebbaʿ) tir.

4.1.1.2.4. Müseddes

Her bendi altı mısradan oluşan nazım şeklidir. Mütekerrir ve müzdevic olmak üzere iki ana şekli vardır. Müseddes-i mütekerrir her bendinin bir veya daha çok mısra'ın, iki mısra'ın (bir beytin) aynen tekrarlanmasına göre (a a a a a a^n - b b b b b a^n - c c c c c a^n) ya da (a a a a a^n a^n - b b b b a^n a^n - c c c c a^n a^n) biçiminde farklı bir kafiye düzenine sahiptir.

---

[326] Şirzad, *Mersiyeler*, Trs., s. 7.

[327] Tahir Olgun, *Mahfil, Muharrem ve Matem*, Muharrem 1340, C. 2, S. 15, s. 55-56; Ahmed Râsim, *Matbûat Hâtıralarından: Muharrir, Şâir, Edib*, Hzl. Kâzım Yetiş, 1001 Temel Eser, İstanbul, 1980, s. 119'da "sözü geçen *Düşdi Ḥüseyn atından ṣaḥrā-yı Kerbelāya / Cibrīl var ḫaber vir sulṭān-ı enbiyāya* şeklindeki beytini Muallim Feyzî, Paşa'nın kendine mal ettiğini söylemiş 'benzersiz edebiyat hırsızıdır' diye suçlamıştır." bilgisini vermiştir.

[328] H. Erdoğan Cengiz, "Divan Şiirinde Musammatlar", *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı (Divan Şiiri)*, S. 415-417, Ankara, 1986, s. 395.

Müseddes-i müzdevic ise (a a a a a a - b b b b b b - c c c c c c) ya da (a a a a a a - b b b b a a - c c c c a a) şekline uygun bir kafiye düzeniyle yazılmış olabilir.[329]

Musa Kâzım Paşa *Külliyatı*'nda musammatlat içinde 3 bendli iki (Mu. XXXV, XXXVI), 4 bendli bir (Mu. XXXVII), 5 bendli bir (Mu. XXIV), 7 bendli altı (Mu. XXIII, XXVI, XXX, XXXII, XXXIII, XXXIV), 8 bendli bir (Mu. XXXI), 12 bendli bir (Mu. XXIX), 13 bendli iki (Mu. XXV, XXVII), 14 bendli bir (Mu. XXVIII) toplam 15 müseddes vardır.

Musammatlardan XXVII, XXXII, XXXIV. müseddesler müzdevic müseddestir. Bunlardan ilki (a a a a a a - b b b b a a - c c c c a a) şeklinde kafiyelidir. Ayrıca bu müseddes Kâzım Paşa ile Eşref Paşa tarafından müşterek söylenmiştir. XXXII. müseddesin kafiyelenişi müzdevic müseddesin kafiye şemalarından hiçbirine uymamaktadır. Kafiye şeması; (a a a a b b - c c c c d d - e e e e f f) şeklindedir.[330] Üçüncü müzdevic müseddesin (Mu. XXXIV) kafiyelenişi H.Erdoğan Cengiz'in "Müseddes" başlığı altında yer almamaktadır.[331] Cem Dilçin müzdevic müseddesin kafiyelenişinde bunun kafiyesini (b b b b c a – d d d d c a – e e e e c a) şeklinde göstermiştir.[332] Örnek olarak alınan Fuzulî'nin müseddesi H.Erdoğan Cengiz tarafından "söz konusu edilen mütekerrir ve müzdevic müseddes şemalarındaki kafiye düzenlerine uymayan "müseddes" olarak tanınmış örnek tipler arasında"[333] gösterilmiştir. Fuzulî'nin müseddesini, Cem Dilçin de müzdevic müseddes örneği olarak almıştır. Musa Kâzım Paşa'nın bu müseddesi Fuzulî'nin tamamı 7 bend olan müseddesine bir naziredir.[334]

Bu üç müzdevic müseddesin dışında kalan on iki müseddes, mütekerrir müsedde olup (a a a a a^n a^n - b b b b a^n a^n - c c c c a^n a^n) şeklinde kafiyelenmiştir.

---

[329] H. Erdoğan Cengiz, agm., s. 358-361.
[330] H. Erdoğan Cengiz, "Müseddes" başlığı altında Musa Kâzım Paşa'nın bu müseddesi şeklinde kafiyelenmiş ve tamamı altı bend olan "Nâilî'nin Müseddesi"ni örnek olarak göstermiştir. Örneğin arkasından şöyle bir açıklama yapmıştır: "Bu şiir İran edebiyatındaki tanımına göre, küçük bir terkib-i bend sayılan MURABBA'-BEND olarak adlandırılabilecektir". H. Erdoğan Cengiz, "Divan Şiirinde Musammatlar", *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı (Divan Şiiri)*, S. 415-417, Ankara, 1986, s. 361-362.
[331] H. Erdoğan Cengiz, agm., s. 360.
[332] Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 227.
[333] H. Erdoğan Cengiz, agm., s. 361.
[334] "Bu müseddese yazılmış tanınmış nazireler arasında Nazîm, Şeyh Gâlib ve Neş'et'inkiler sayılabilir". H. Erdoğan Cengiz, agm., s. 361.

XXV. mütekerrir müseddes, Kâzım Paşa, Eşref Paşa ve tespit edilemeyen bir şair tarafından müşterek söylenmiştir. "Müseddes Şarkı" (Mu. XXXV) ve "Müseddes-i Diger" (Mu.XXXVII) başlıklı mütekerrir müseddeslerde şair mahlas kullanmamıştır.

4.1.1.2.5. Muhammes

Her bendi beşer mısradan oluşan nazım şeklidir. İlk bendin dört ve beşinci ya da yalnız beşinci dizesi öteki bentlerin sonunda yenileniyorsa muhammes-i mütekerrir adını alır. Bu iki durumda uyak düzeni şöyledir: (a a a a^n a^n - b b b a^n a^n - c c c a^n a^n), (a a a a a^n - b b b b a^n - c c c c a^n). Dört ve beşinci dizeler nakarat olarak yenilenebilir. Bendlerin beşinci dizeleri değişiyorsa, buna muhammes-i müzdeviz denir. Kafiye yapısı şöyledir: (a a a a a - b b b b a - c c c c a).[335]

*Külliyat*ta muhammes nazım şekliyle yazılmış 6 manzume vardır. Bunlardan 5'i muhammes-i mütekerrir olup XXXVIII. muhammes (a a a a^n a^n - b b b a^n a^n - c c c a^n a^n) şekinde kafiyelenmiş; XXXIX, XLVII, XLVIII, XLIX. muhammesler ise (a a a a a^n - b b b b a^n - c c c c a^n) şeklinde kafiyelidir. XLVI. muhammes bir muhammes-i müzdevic olup (a a a a a - b b b b a - c c c c a) kafiyelidir.

Muhammeslerin bend sayılarına bakıldığında sırasıyla şöyle bir durum ortaya çıkar: (Muh. XXXVIII, XXXIX, XLVI, XLVII, XLVIII, XLIX) 7, 9, 17, 4, 7 ve 6 benttir.

4.1.1.2.6. Tahmîs

Divan şiirinde çok kullanılan nazım şekillerinden birisidir. Bir gazelin ya da bir kasidenin her beytinin önüne veya arasına aynı vezin ve kafiyede üç mısra eklenerek ortaya çıkan muhammese tahmîs denir.[336] Şairin, *Külliyat*ta 12 tahmîsi vardır. Aslında bu tarz şiirler bir tür alıştırma olduğundan şairin yetişmesinde önemli ölçüde katkıya sahip oldukları düşünülebilir. Fakat bu 12 manzumeye yapılan tahmislerin de

---

[335] Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 217.

[336] İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 88 ; Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 223.

sayıca çok olduğu pek söylenemez.[337] Bu tahmîslerden ilki, "Taḫmīs-i Naʿt-ı Cenāb-ı Fużūlī" başlığıyla Fuzulî'ye yapılmıştır. İkincisi "Taḫmīs Li-Cenāb-ı Zekāyī" başlığı konularak yapılan tahmîstir. Daha sonra Musa Kâzım sırasıyla şu şairlerin şiirlerini tahmîs etmiştir:

Sünbül-zâde Vehbî : **2**

Fuzulî : **4** (XLIV. tahmis Fuzulî'nin 33 beyitlik "-ân olur" redifli kasidesine yapılmıştır).[338]

Ragıb Paşa : **2**

Tahmîs : **1** ("Dād elinden göñlümüñ feryād elinden göñlümüñ" mısra'ının önüne dörder mısra ilâve edilerek yapılan tahmîstir.)[339]

Nedîm : **1**

---

[337] Kimi şairlerin divanlarında bu sayının önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Muvakkit-zâde Muhammed Pertev (öl. H. 1222 / M. 1807-8), 3'ü Farsça olmak üzere 59 tahmîs yazarak *Divan*'daki manzumeler içinde gazellerden sonra en fazla bu nazım şekliyle şiir yazmayı tercih etmiştir. (Ekrem Bektaş, *Muvakkit-zâde Muhammed Pertev Dîvânı,* Öz Serhat Yayıncılık, Malatya, 2007, s. 59-60).

[338] H. Erdoğan Cengiz, makalesinin *Tahmîs* başlığı altında bu nazım şekliyle ilgili önemli tespit ve değerlendirmeler yapmıştır. Özellikle tanımın eksik kalan noktalarını aydınlatmak açısından önem arz eden cümleler söyledir: "(…) ya da başka bir şahsın gazelinin her beytinin üzerine üçer mısra eklemek suretiyle oluşturulan nazım şeklidir yolunda, gazele göre kısaca tanınlamamız âdet olmuş ise de bu tarz tanımlamalarımızın noksanlığını hattâ yanlışlığını belirtmemiz gerekmektedir. Çünkü, eldeki örneklerin en büyük kısmı gazellerin tahmîs edildiğini ortaya koymakla birlikte kasîdelerin tahmîs edildiği de bir gerçektir. Buna rağmen tahmîsin tanımının hâlâ gazele göre yapılmasının sürdürülmesi ya gazelden başkasının tahmîs edilemeyeceğini veya elde bulunan diğer yollardan yapılmış tahmîs örneklerinin tahmîs sayılmaması gerektiğini ileri sürmek, benimsemek olacaktır." H. Erdoğan Cengiz "Divan Şiirinde Musammatlar", *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı (Divan Şiiri)*, S. 415-417, Ankara, 1986, s. 348-358. Kasidelerin de gazel gibi tahmisinin yapıldığını göstermesi bakımından, Hoca Süleyman Neş'et'in (öl.1807) "Tahmîs-i Kasîde-i Hayrî Efendi"si önemlidir. Neş'et (Süleyman, Hoca), *Divân-ı Neş'et Efendi*, Bulak Matbaası., Kahire, 1252, s. 47; Başka örnekler için bk. H. Erdoğan Cengiz, agm., s. 348-350, 355-358.

[339] Bir mısranın önüne dörder mısra ilâve edilerek yapılan bu gibi *tahmîs* örneklerine divan şiiri ürünleri içerisinde rastlamak mümkündür. Fakat bu nazım şeklinin isimlendirmesinin, zaman zaman şairler tarafından farklı olması dikkat çekmektedir. Bu gibi düzenlemelerin kimi zaman *muhammes* olarak da adlandırıldığı görülmektedir. E. J. Wilkinson Gibb, *Osmanlı Şiir Tarihi* adlı eserinde Tahmis ile ilgili olarak; "(…) Terbiden ayrılan diğer bir tarafı da şairin, muhammesini bütün beyitler üzerine kurmayıp *bir tek beyit ya da bir tek mısra üzerine* bina edebilir olmasıdır" diyerek tazmîn yoluyla yapılmış muhammeslerin de tahmîs sayılması gerektiğine haklı olarak dikkat çekmiştir. E. J. Wilkinson Gibb, *Osmanlı Şiir Tarihi,* Çev. Ali Çavuşoğlu, C. I-II, Akçağ Yay., Ankara, 2000, s. 75; Gibb'in bu görüşüne Cengiz de katılmış, bir mısranın tazmîni yoluyla oluşturulan musammatların tanımlanması sırasında bu durumun, önemle göz önüne alınması gerektiğini tekrar vurgulamıştır. H. Erdoğan Cengiz, agm., s. 351. Örnek olması açısından, XIX. yüzyılın önemli simalarından Âkif Paşa (öl.1845)'nın *Divançesi*'nde "Perīşāndür senüñ vaḳtiyle ḫurrem gördügüñ göñlüm" mısraının tazmini suretiyle meydana getirilen manzume Paşa'nın tahmisi gibi tertip edilmesine rağmen "Muhammes" başlığını taşımaktadır. Bu gibi örneklere bir çok divanda rastlanabilir. (bk. M. A. Yekta Saraç - M. Fatih Andı, "Âkif Paşa Divançesi", *İlmî Araştırmalar*, İstanbul, 1997, S. 4, s. 159).

Tahmîsi yapılan şiirlerin matla' beyitleri şöyledir:

Yā Rab hemīşe ʿaşḳuñı ḳıl reh-nümā baña
Gösterme ol ṭarīḳi ki yetmez saña baña (Mu. XL, 7 b)

Cemālüñ nūr-ı ḳudretle muṣavver yā Resūla'llāh
Ḳaşuñ miḥrābına Allāhu Ekber yā Resūla'llāh (Mu. XLII, 7 b)

Ṣaçuñ "ve'l-leyl" rūyuñ "ve'ḍ-ḍuḥā" dur yā Resūla'llāh
Cemālüñ mihr-i evc-i ıṣṭıfādur yā Resūla'llāh (Mu. XLIII, 13 b)

Ġonçe baġrı dehr bī-dādıyla evvel ḳan olur
Ṣoñra yüz luṭf ile göñli açılur ẖandān olur (Mu. XLIV, 33 b)

Ey ġubār-ı ḳademi ʿarş-ı berin başına tāc
Şeref-i ẕātuña ednā-yi merātib Miʿrāc (Mu. XLV, 7 b)

Fārīġ itdi mihrüñ özge meh-liḳālardan beni
Ḥırz imiş ʿaşḳuñ meger ṣaḳlar belālardan beni (Mu. L, 7 b)

Küfr-i zülfüñ ṣalalı raẖneler īmānumuza
Kāfir aġlar bizüm aḥvāl-i perīşānumuza (Mu. LI, 4 b)

Medārı Āsyā-yı devletüñ nā-dānadur şimdi
Cehālet ṣayd-ı mürġ-i kāma dām u dānedür şimdi (Mu. LII, 7 b)

Cihān ālāyişinden dest-şūy ol rāḥat isterseñ
Ḳanāʿat dāmenin elden bıraḳma niʿmet isterseñ (Mu. LIII, 7 b)

Ḫāl ü ẖaṭṭuñda niçe ḥüsn-i ʿibārāt oḳuruz
Ebruvānuñla nigāhuñdan işārāt oḳuruz (Mu. LIV, 6 b)

Dād elinden göñlümüñ feryād elinden göñlümüñ (Mu. LV, 6 b)

Taḥammül mülkini yıḳduñ Hülāgū Ḫān mısın kāfir
Bütün dünyāyı yaḳduñ āteş-i sūzān mısın kāfir (Mu. LVI, 7 b)

ʿĀşıḳ-ı ṣādıḳ belā-yı ʿaşḳdan şādān olur
Teşnegān-ı Kerbelā şemşīrden reyyān olur
Ḳande var bir lāle dāġ-ı sīnesin raẖşān olur

"Ġonçe baġrı dehr bī-dādıyla evvel ḳan olur
Ṣoñra yüz luṭf ile göñli açılur ẖandān olur" (Mu. XLIV)

Bu bentte de görüleceği gibi Musa Kâzım Paşa eklediği mısralarla, tahmis ettiği beyti, ek yeri olmadan anlamca tamamlayabilmiştir. Bilindiği gibi tahmisin başarısı için bu bir gerekliliktir.

4.1.1.2.7. Taştir

Taştir, tahmisin başka bir biçimidir. Tahmiste gazelin her beytinin üzerine eklenen üç mısra, taştirde beyitlerin arasına konur. Taştirde de eklenen mısraların gazelin ölçü ve uyağıyla uyuştuğu gibi beytin anlamıyla da kaynaşması gerekir. Taştire dizelerin iki yana ayrılmasından dolayı tahmis-i mutarraf ya da kısaca mutarraf adı da verilir.[340]

*Külliyat*ta 1 taştir vardır. "Taḫmīs-i Muṭarraf Li-Cenāb-ı Fużūlī" (Mu. XLI) başlığını taşıyan taştir, Fuzulî'nin;

> Ey olup Miʿrāc bürhān-i ʿulüvv-i şān saña
> Ḫāke indi gökden istiḳbāl içün Ḳurʾān saña

matla'lı sekiz beyitlik gazeline yapılmıştır.

4.1.1.2.8. Murabbaʿ

Dörder mısralık bendlerden meydana gelen nazım biçimidir. İlk bend bütünüyle kafiyeli (*musarraʿ*) olduğu gibi dördüncü mısra ayrı kafiyeli de olabilir. Ancak birinci bendin son mısraının kafiyesi nasıl olursa olsun her bendin sonundaki mısraların birinci bendin son mısraı ile aynı kafiyeli olması gerekir. Bendlerdeki diğer mısralar da kendi aralarında musarraʿ olmak üzere ayrıca kafiyelenir.

Mütekerrir murabba'larda (a a^n a a^n - b b b a^n …)- , (a b^n a b^n - c c c b^n …) şeklinde iki kafiye sistemi; müzdevic murabbaʿlarda (a b a b - c c c b …), (a a a a - b b b a …) şeklinde iki kafiye sistemi kullanılmıştır.

Musa Kâzım Paşa *Külliyatı*'nda 5 adet murabbaʿ bulunmaktadır. Bend sayıları; toplam 5 murabbaʿdan ikisi 4 bendli (Mu. LVII, LVIII), geriye kalan üçü de sırasıyla (Mu. LIX, LX, LXI), 9, 10 ve 5 bendlidir. Musa Kâzım Paşa *Külliyatı*'ndaki murabbaʿların bend sayısı 4-10 arasında değişmektedir. *Külliyat*taki murabbaʿların toplam bend sayısı 32'dir. Beyit hesabıyla 64 beyittir.

---

[340] Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 225.

İlk 4 murabbaʿ mütekerrir murabbaʿ olup (a a^n a a^n - b b b a^n …) kafiye şekline sahiptir (Mu. LVII, LVIII, LIX, LX). "Murabbaʿ İlāhī" (Mu. LXI) başlıklı son murabbaʿ kafiye şeması olarak yukarıdaki hiçbir şekle uymamaktadır. Çok farklı bir kafiye şemasına sahiptir.

Kafiye şeması şöyledir: (a a b^n a^n - c a b^n a^n - d a b^n a^n …).[341]

4.1.1.2.9. Koşma

Koşma terimi, günümüzde, onbir heceli dörtlüklerden meydana gelen ve özel bir kafiye örgüsü olan saz şairlerinin eserleri için kullanılır. Halk edebiyatı nazım şekilleri içinde en çok sevilen ve kullanılan nazım şekli yine koşmadır. Dört dizeli bentlerden oluşur. Dörtlük sayısı 3 ile 5 arasındadır. Dörtlük sayısı beşten ziyade koşmalara da rastlanır. 11'li hece ölçüsüyle (6+5 ya da 4+4+3 duraklı olarak) yazılır. 4+3 ve 4+4 kalıbıyla söylenmiş koşmalar da vardır. Şair son dörtlükte mahlâsını söyler. Halk şiirindeki koşma, divan şiirindeki gazelin karşılığı olarak kabul edilebilir. Divan şiirinin ağırlık noktası gazel olduğu gibi, âşık edebiyatının temeli de koşmalardır.

Klâsik bir koşmanın ilk dörtlüğünde birinci ile üçüncü dizeler ya bağımsızdır, ya da kafiyelidir; ikinci ile dördüncü dizeler ise her zaman kafiyelidir. Öteki dörtlüklerin üçer dizesi kendi aralarında kafiyelidir, dördüncü dizeler ise kafiyece ilk dörtlüğün ikinci ve dördüncü dizelerine bağlıdır. Kafiye düzeni; a b a b – c c c b – d d d b… şeklindedir. İlk dörtlüğün uyak düzeni x b x b ya da a a a b şeklinde de olabilir. Koşmalar genellikle lirik konularda söylenir. Aşk, güzellik, tabiat, sevgi gibi

---

[341] H. Erdoğan Cengiz, makalesinde değişik bir örnek olarak Helâkî (öl. H. 983 / M. 1575-1576)'nin bir murabbaʿının ilk bendini verir ve "bu bendde birinci ve üçüncü; ikinci ve dördüncü mısralar birbirleriyle kâfiyelidir. Diğer bendlerde ilk üçer mısra kendi aralarında kâfiyeli olup dördüncü mısra'lar birinci bendin son mısra'ının tekrarından ibarettir" açıklamasını yaparak murabba'nın kâfiye şemasını gösterir. "Kâfiye şeması: (a b a B - c c c B …) olan değişik bir murabba' tipi daha karşımıza çıkmış bulunmaktadır." bilgisini verir ve devamında şöyle demektedir; "Genellikle şarkının murabba'dan ayrı bir nazım şekli sayılmasının tipik örnekleri arasında gösterilen bu son kâfiye düzeninin, şarkılardan önce murabba'larda görüldüğünün önemle vurgulanmasında yarar vardır. Bizim rastgele ele alıp incelediğimiz 100 murabba' arasında karşımıza çıkan bu değişik kâfiye düzenine sahip murabba'dışında daha başka tiplerin de ortaya çıkabileceği açıktır." H. Erdoğan Cengiz, "Divan Şiirinde Musammatlar", *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı (Divan Şiiri)*, S. 415-417, Ankara, 1986, s. 299-300.

konular işlenir. Koşmalar konularına göre güzelleme, koçaklama, taşlama, ağıt gibi nazım türleri içerir.[342]

*Külliyat*ta, "Murabbaᶜ-ı Dīger" (Mu. LXII), "Dīger" (Mu. LXIII) ve "Koşma" (Mu. LXIV) başlıklı üç koşma yer almaktadır. Üç koşma da 6+5=11'li hece ölçüsüyle yazılmıştır. Birinci ve ikinci koşma 7 bent, üçüncü koşma 6 benttir. Birinci ve üçüncü koşmalarda dikkat çeken taraf bunların hiçbir şekilde koşmanın kafiyelenişine uymamalarıdır. İkinci koşma klâsik koşma kafiyesinde a b a b – c c c b – d d d b… şeklinde ve ilk dörtlüğün ikinci ve dördüncü dizesi diğer dörtlüklerde nakarat olarak yenilendiği için "*koşma-şarkı*" formundadır.

Birinci ve üçüncü koşmaların kafiye düzeni a a a a - b b b a - c c c a … şeklinde "şarkı"nın kafiye düzenine sahipken, ilk dörtlüğün ikinci ve dördüncü dizesi diğer dörtlüklerde nakarat olarak yenilendiği için yine "*koşma-şarkı*" formundadır. Bu tür koşmalar, dördüncü dizeleri her dörtlüğün sonunda nakarat olarak kullanılan koşmalardır. Bu koşmalar, kuruluşça şarkıya benzerler. Türkülerde dördüncü dizeler nakarat hâlinde olduğundan, koşma-şarkıya *türkü* de denilir.[343]

Birinci koşmada "Göñlüm seni ister Allāhum seni" nakaratının ortaya koyduğu gibi Allah'a duyulan arzu ve iştiyak; ikinci koşmada da "Emān yā Muḥammed iḥsān senündür" nakaratıyla Hz. Muhammed'den beklenen şefaat konu edilmiştir. Halk edebiyatında genellikle lirik konularda söylenen ve aşk, güzellik, tabiat, sevgi gibi konuların işlendiği bu şeklin konularına da bu iki koşmada uyulmamıştır. Ancak üçüncü koşma konu açısında halk edebiyatındaki koşmaya yaklaşmaktadır.

Musa Kâzım Paşa'nın koşmalarında, şarkının kafiyesini tercih etmesini, bilinçli yapıp yapmadığı bilinmemekle birlikte, bu durumu döneminin yenilikleri içerisinde saymak mümkündür. "Koşma" başlığını taşıyan ve şarkı şeklinde kafiyelenen bu manzumelerden biri örnek olması açısında aşağıda gösterilmiştir.

1 Ḳalḳ eller ṭuymadan emān gidelüm
Uyan ey sevdigüm uyan gidelüm
Ṣabāḥ oldı emān emān gidelüm
Uyan ey sevdigüm uyan gidelüm

[342] Hikmet Dizdaroğlu, *Halk Şiirinde Türler*, TDK Yay., Ankara, 1969, s. 71-72.
[343] Hikmet Dizdaroğlu, *age*., s. 83.

2 Ortalıḳ aġardı ṭañ beri atdı
Güneş ẓāhir oldı yıldızlar batdı
Ṣaġumuz ṣolumuz düşmen ḳuşatdı
Uyan ey sevdigüm uyan gidelüm

3 Günler aḫşāmlıdur yollar uzaḳdur
Selāmet yaḳası ḫaylī ıraḳdur
Gözcümüz pek çoḳdur düşmen ḳıyaḳdur
Uyan ey sevdigüm uyan gidelüm

4 Geç irür menzile yolda uyuyan
Ġaflet insān içün ziyāndur ziyāndur
Furṣat elimüzden çıḳmadan emān
Uyan ey sevdigüm uyan gidelüm

5 Kāẓım ḳuluñ dönmez sözinden geri
Öldürsen ayrılup gitmez ileri
Yeter ḫˇāb-ı nāzuñ aḫşāmdan beri
Uyan ey sevdigüm uyan gidelüm

6 Şāh-ı Merdān ḳulı Bedevīlerüz
Yolumuz ṭoġrıdur Ḥaḳḳa giderüz
Niçe bir aldanup ġaflet iderüz
Uyan ey sevdigüm uyan gidelüm (Mu. LXIV)

4.1.1.2.10. Müstezad

Müstezâd, sözlük anlamıyla 'fazlalaştırmak'tır. Şiir ıstılahında şairin, şiirin sonunda sözü tamamlayacağı, fazladan birkaç kelime getirmesidir.[344] *Külliyat*ta musammat içine yerleştirilmiş 1 müstezad (Mu. LXV) vardır. Bend sayısı ise 11'dir. Müstezad, klâsik müstezad kalıbıyla; yani uzun mısralar aruzun *mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün*, kısa (*ziyâde*) mısralar da *mefʿūlü faʿūlün* kalıbıyla yazılmıştır. Müstezadda mahlas son beyittedir. (a a a a - b b a a - c c a a …) şeklinde kafiyelenmiştir.

Anlam açısından uzun ve kısa mısra'lar arasıda bağlantı kurulabilmektedir. Yani bazı müstezadlarda olduğu gibi uzun ve kısa mısralar anlam açısından birbirinden kopuk değildir. Ayrıca - uzun mısra'lar dikkate alınmadan - bir gazel gibi değerlendirildiğinde de anlamlı olabilmekte, müstezad bir gazel gibi okunabilmektedir.

---

[344] Hüseyin Vâiz-i Kâşifî, *Bedâyi'ü'l-Efkâr fî-Sanâyi'i'l-Eş'âr*, Ankara Üniversitesi, DTCF Ktp. Yazmaları, İsmail Sâib I Koleksiyonu, Nu. 452, yk. 39a.

4.1.1.2.11. Şarkı

Şarkı başlıklı manzumeler, daha çok murabba nazım biçimi başta olmak üzere diğer biçimlerle de yazılabilen, bestelenmiş veya bestelenmesi amaçlanmış şiirlerdir. Murabba, muhammes, müseddes gibi birden çok nazım biçimiyle yazılması, şarkıyı belirli bir nazım biçimi yapmaz. Sadece belirli bir konu yerine pek çok konuda yazılmış olması da şarkının tür olmasına engeldir. Dolayısıyla şarkı, nazım şekli veya türü değil, musikî terimidir.[345]

Musa Kâzım Paşa *Külliyatı*'nda birincisi "Murabbaᶜ Şarkı" (Mu. LXVI) başlıklı, daha sonraki 2'si "Dīger Şarkı" (Mu. LXVII, LXVIII) başlıklı, sonuncusu da başlıksız (Mu. LXIX) 4 şarkı bulunmaktadır. 4 şarkının da bend sayısı dörttür. Birinci şarkıda mahlas bulunmamakta, diğer 3'ünde ise mahlas bulunmaktadır. İlk 3 şarkı (a a^n a a^n - b b b a^n - c c c ca …) şeklinde kafiyeli olup mütekerrir şarkıdır. Son şarkının (Mu. LXIX) kafiye şeması farklıdır. Kafiye şeması (a a b a - c c c a - d d d a - e e e a) şeklindedir.[346]

4.1.1.2.12. Müselles

Halil Erdoğan Cengiz, "Divan Şiirinde Musammatlar", adlı makalesinde müselles hakkında şu bilgilere yer vermektedir: "Her bendi üçer mısradan oluşan nazım şeklidir. Birinci bendinde her üç mısra birbiriyle kafiyelidir. Diğer bendlerin her birinde ilk iki mısra kendi aralarında, üçüncü mısra ise birinci bendin son mısraı ile kafiyelidir. Musammatların hemen hepsinde görüldüğü gibi birinci bendin son mısraı diğer bendlerin de son mısraı olarak aynen tekrarlanırsa müselles-i mütekerrir (mütekerrir müselles), böyle yapılmaz da üçüncü mısralar aynı kafiyeden olursa

---

[345] Cemal Kurnaz, Halil Çeltik, "Klasik Nazım Şekillerinin Oluşumu ve Sistematiği", *Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay Armağan Kitabı*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2005, s. 529.

[346] M. Fatih Köksal, "Kadı Burhaneddin Divanı'nda Nazım Şekilleri İle İlgili Bazı Tespitler" başlıklı makalesinde, Musa Kâzım Paşa'nın bu manzumesi gibi kafiyelenmiş bir manzume tespit etmiş ve bu durumla ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır: "Bu şiir, şekil bakımından halk şiiri nazım şekillerinden koşmaya, divan şiiri nazım şekillerinden murabbaa benzemektedir. Ancak yukarıda bahsedilen yüksek lisans çalışması ile H. Erdoğan Cengiz'in musammatlar üzerine yaptığı etraflı incelemeden anlaşıldığına göre bu kafiye yapısında murabba örneği bulunmamaktadır. (…) Biz, aruzun *mefâîlün feûlün mefâîlün feûlün* kalıbındaki bu manzumenin farklı bir kafiye şeması örgüsüyle yazılmış, başkaca örneği bilinmeyen 5 bendlik bir murabba olarak kabul edilebileceğini düşünüyoruz." M. Fatih Köksal, "Kadı Burhaneddin Divanı'nda Nazım Şekilleri İle İlgili Bazı Tespitler" *Klâsik Türk Şiiri Araştırmaları*, Akçağ Yay., Ankara, 2005, s. 306-308; Ayrıca bk. Cemal Kurnaz, Halil Çeltik, agm., s. 487-538.

müselles-i müzdevic (müzdevic müselles) denilmesi gerekir."[347] Cengiz, müselles tanımının ilk kez kendisi tarafından yapıldığını ifade eder ve ilk defa bir örneğini verir. Ayrıca müsellesin müzdevicinin ve teorik olarak tesdis, tahmis, terbi' gibi teslisin de bulunması gerektiğini, fakat bunların örneğine rastlanılamadığını dile getirir. Makalede verilen örnek, Leyla Hanım Divanı'ndan alınmış mütekerrir ve musammat bir müsellestir.[348]

*Külliyat*ta "müsellesât" başlıklığı altında 2 müselles bulunmaktadır. Müselleslerden ilki "Müs̱elles̱ İlāhī" (Mu. LXX) başlıklı olup 7+7=14'lü hece ölçüsüyle, diğerinin ise "Müs̱elles̱ Na't-ı Alī ʿĀleyh's-Selām" (Mu. LXXI) başlıklı olup, aruzun "*müfteʿilün fāʿilün müfteʿilün fāʿilün*" kalıbıyla müzdevic ve musammat olarak yazılmıştır. Bu şeklin örneklerine divan şiirinde çok az rastlanır. Halk şiirinde ise üç dizeli bendlerden oluşan şiirler sıkça kullanılmıştır. *Külliyat*ta yer alan iki müsellesâtın birinin hece diğerinin aruzla yazılması, halk şiiri ve Divan şiirinin aynı zihniyet çerçevesinde oluştuğunu göstermesi açısından önemlidir.

On dörtlü hece ölçüsüyle yazılan ilk müselles "İlahî" türünde olup beş bendden meydana gelmiştir. Kafiye şeması ise a a b – b b a – c c a şeklindedir.

Hazret-i Ali övgüsü hakkında olan ikinci şiirin ise kafiye şeması a a a – b b a – c c a şeklindedir. Bend sayısı ise dokuzdur.

---

[347] H. Erdoğan Cengiz, "Divan Şiirinde Musammatlar", *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı (Divan Şiiri)*, S. 415-417, Ankara, 1986, s. 293-294. (H. Erdoğan Cengiz'i müsellesin isim babası olarak sayan M. Kayahan Özgül, musammatlar ve özellikle de müselles ile ilgili şu değerlendirmeyi yapar: "Musammatları murabbâ ile başlatmak âdet olsa da ara yerde "*müselles*"i görmezden gelmenin mümkünü yoktur. Belli ki, şiir arayışlarının bir yerlerinde, en küçük birim sayılan beyitten dörtlüğe geçisi içine sindiremeyen ve geleneği zorlayarak ikisi arasında üç mısralık bendler kurmayı deneyen birileri çıkmış. Kolayca tahmin olunabileceği gibi, müellesin doğumu XIX. asra tarihlenir. Cem Dilçin'in *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi* gibi her klâsik şiir meraklısının elaltı kitabı olmayı başarmış bir kaynakta dahi "*müselles*" maddesinin olmayışı, onun geleneksizliğinin işareti sayılsa yeridir. İlk olarak *Leylâ Hanım*'ın (öl.1848) müsellesine tesadüf ederek böyle bir nazım şeklinin varlığından haberdar olan H. Erdoğan Cengiz, her üçlüğün son mısraına göre "*müselles-i mütekerrir*" ve "*müselles-i müzdevic*" adlandırmalarının da isim babası sayılabilir. (…) Yine de müselleslerin açtığı yol, Edebiyyât-ı Cedîde'de terza-rima'ya, yarım asır sonra da haiku'ya çıkacaktır". Özgül, *Modern Türk Şiirine Doğru*, s. 239).

[348] Muvaffak Eflatun, "Müselles ve Mûsâ Kâzım Paşa'nın İki Müsellesi", *Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, S. 29, Bahar 2004, s. 89-93.

4.1.1.3. Mesneviler

Musa Kâzım Paşa *Külliyatı*'nda "Mesneviyyât" bölümü içerisinde 21 adet manzume yer almaktadır. Bunlardan ikisinin mesnevî nazım şeklinin özellikleriyle uzaktan yakından ilgilisi yoktur. İlki, "Arılar"[349] başlıklı (Ms. XVII) ve 13 beyitlik, öncelikler bir gazel gibi, daha sonra da kasidenin sadece kafiyesi göz önünde bulundurulduğunda bir kaside gibi kafiyelenmiş manzumedir. Bu manzumede, *Kur'an-ı Kerim*'deki Nahl Suresine de manen atıfta bulunulmuş ve Allah'ın yaratıcılığı ve ilhamına mazhar olan bal arısının bal yapması ve fiziksel özellikleri *mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün* vezni kullanılarak edebî bir şekilde anlatılmıştır. İkincisi, "Takriz" başlıklı (Ms. XVIII) ve 14 beyitlik, matla'ı musarraʿ olmayan, yani bir kıt'a görünümündeki manzumedir.[350] Bu manzume Abdullatif-i Taifî isimli şahsın *Esâsü'l İktibâs* adlı eserinin, Seyyid Abdullah-ı Mekkî tarafından gözden geçirildikten sonra basılması üzerine yazılmıştır. Manzume *fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün* vezni ile kaleme alınmıştır.

I. mesnevi, *faʿūlün faʿūlün faʿūlün faʿūl* vezni ile yazılmış ve 17 beyittir. Mesnevide, Hz. Ali'nin övgüsü yapılmıştır. Ayrıca bu mesnevide mahlas kullanılmamıştır. II. mesnevi, "Kaside-i Mesnevi Der-Sitayiş-i Sultan-ı Devran Hazretü'l-Gazi Abdu'l-hamid Han" başlıklı *fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün* vezni ile

---

[349] *Encümen-i Şuarâ* şairlerinden Mehmed Memduh Faik (öl. H. 1343 / M. 1925)'in de "Balarısı" ve "Enîn-i Hazîn" başlıklı şiirleri vardır. M. Kayahan Özgül'ün doktora tezinde bu manzumelerle ilgili tespiti söyledir: "…hem başlıklarının bulunması, hem arı ve doğan gibi iki hayvanı konu edinmeleri, hem de klâsik nazım türlerinden hiçbirine uymayan altılıklar halinde yazılmaları ile batılı şiire yaklaşma teşebbüsü sayılabilirler. Şair, böyle tecrübelere kalkışabilecek potansiyeli bulunduğunu *Lamartine*'den çevirdiği bir şiirle de belli eder." M. Kayahan Özgül, *XIX. Asrın Özel Bir Edebiyat Mahfeli Olarak Encümen-i Şuarâ*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1988, s. 257.

[350] Şairin bu kıt'ayı niçin mesneviler içerisine aldığına dair bir düşünce ortaya koymak oldukça zordur. *Külliyat*taki *Takriz*lerin mesnevi nazım şekliyle yazılmasından dolayı, bu manzumenin de bir *Takriz* oluşu şairi böyle bir tasnife sevk etmiş olabilir. Eğer bu manzume kasideler içerisinde olsaydı bunu açıklamak bu kadar zor olmazdı. Çünkü bu gibi durumlar dönemi için, yaptığı yeniliğin farkında olan şairin habercidir. Örneğin Karayılan-zâde Sabri Efendi (öl. 1813), Veliyyüddin Paşa hakkındaki kasidesini, Hoca Neş'et (öl. 1807-8) de "*Kaside-i mergubedir ki muharrer-i meşk u sühan kasdıyla inşâd buyurulmuştur*" kaydını taşıyan kasidesini kıt'a gibi, ilk beyti musarra/matla olmadan yazarlar. (…) Esad Muhlis Paşa'nın (öl.1851) "*Tasvir-i hümâyûn ihsan buyurulduğunda teşekküren takdîm olunan kasidedir*" başlıklı kasidesinin matlaı da musarra değildir. Başka örnekler için bk. Özgül, *Modern Türk Şiirine Doğru*, s. 208-209.

yazılmış ve 94 beyittir. Mesnevi biçimiyle yazılmış olan bu manzume, *nesib, medhiye* ve *dua* bölümleri olan bir kaside niteliğindedir.[351]

Şair tarafından *Riyâzü'l-Asfiya / Riyâz-ı Asfiya*[352] olarak adlandırılan (24) III. mesnevi *fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün* vezni ile yazılmıştır. Bu mesnevinin bir çok özelliği onu diğer eserlerinden farklı bir yere oturtmuştur. Şair bu mesnevisini, Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât* (Mevlid) adlı eserinden esinlenerek yazmıştır. Mevlid, günümüz toplumunda okunma geleneğini hâla koruyan ve Türk edebiyatının halk tabakaları arasında en yaygın ürünüdür. Musa Kâzım Paşa da bu mesnevisini, her yıl muharrem ayının onuncu günü yani Kerbela olayının yıl dönümünde okunması isteğiyle yazmıştır. Şair bu dileğini mesnevisinin 26 ve 27. beyitlerinde dile getirmektedir. Şairin Hz. Peygamber'in ailesine duyduğu aşırı sevgi (Farṭ-ı ḥubb-ı ḫānedān-ı Muṣṭafā) bu manzumenin yazılmasının ikinci bir sebebidir. Şair, Kerbela'daki "mazlumlar ahvalini" bütün Müslümanların hissetmesini sağlamayı kendisine telkin etmiştir (20-23). *Riyâz-ı Asfiya* 7 bölümden oluşmaktadır. Bölümler arasındaki geçişler; *Ey iden Ḥaḳdan ümīd-i iltifāt / Ḫamse-i āl-i ʿabāya ḳıl ṣalāt* beytiyle yapılmış, sonra sırasıyla Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için söylenmiş bir Arapça "salavat"la diğer bölüme geçiş yapılmıştır. Her bölümde anlatılan olaylar mesnevinin bütünlüğü içerisinde tutarlılık gösteren bir kronolojik düzen içerisinde işlenmiştir. Eserin bölümleri şöyledir:[353]

I. Bölüm: Allah'ın çeşitli sıfatlarının hatırlatıldığı ve O'na yakarışın yapıldığı *münacat* (1-18) bölümü ile konuya giriş yapılmaktadır.

II. Bölüm: Hz. Peygamber ve âl-i aba sevgisinin işlenerek, eserin yazılış sebebinin anlatıldığı *sebeb-i telif* (19-29) bölümü gelir.

---

[351] Bu özelliğe sahip başka örnekler için bk. Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 165-167; Abdulkadir Gürer, *Şeyh Gâlib Divanı (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1993, s. 277-280; Mehmet Arslan, *Şeref Hanım Divanı*, Kitabevi, İstanbul, 2002, s. 84, 483-487. (Bu özellik 430. dn.ta tekrar hatırlatılmıştır).

[352] Bu mesnevi "Sa'âdetlü Kâzım Paşa Hazretlerinin nümûne-i cennet-i uzmâ olan işbu *Riyâzü'l-Asfiyâ* nâmında keşîde-i silk-i nazm buyurmuş oldukları eser-i mukaddesine şuarâdan *Ahter* gazetesi İdare Vekili Şurîde Efendi'nin takriz-gûne nazm itmiş olduğu kıt'a-i ra'nadır." başlığından sonra yazılmış 11 beyitlik takriz ile birlikte basılmıştır. bk. Musa Kâzım Paşa, *Riyâzü'l-Asfiyâ*, Ahter Matbaası, İstanbul, 1296, 12 s.

[353] Mesnevilerdeki bölümler için bk. Ünver, "Mesnevî", s. 432.

III. Bölüm: (Konunun işlendiği bölüm 30-177. beyitler arasındadır.) Evrenin asıl sahibinin Allah olduğu, dünyanın faniliği, her doğan canlının öleceği, Hz. Peygamber'in vefatı, arkasından ilk önce ona kavuşan Hz. Fatıma'nın vefatı, Hz. Ali zamanında yaşanan "Harb-i Cemel, Vak'a-i Şam ve Havaric Fitnesi" ile İslam birliğinin bozulması ve Hz. Ali'nin şehit edilmesi (30-59) anlatılmıştır.

IV. Bölüm: Hz. Ali'nin şehit edilmesinden sonra Hz. Hasan'ın Kûfe'de hilafetini ilan etmesi ve Müslümanların O'na bi'ati, İbni Süfyan'ın buna karşı çıkarak 60 bin kişilik ordusuyla Hz. Hasan üzerine yürümesi, Hz. Hasan'ın savaşı gerekli görmeyip 5 maddelik barış teklifini (1-Hz. Ali'ye küfür edilmemesi, 2- Hz. Hüseyin'in biat teklifinden kurtulması, 3- Şam'a bir vali tayin edilmesi, 4- Bilinen bazı devlet adamlarının bu antlaşma sonucunda cezalandırılmaması, 5- Hz. Hasan'ın her yıl Basra'dan 200 bin dirhem para alması), başta kabul eden İbni Süfyan'ın sonradan bu sözünü tutmaması, Hz. Hasan'ın 6 kez zehirlenme girişiminin 5'inde Allah tarafından korunması, 6. da bunun gerçekleşmesi (60-94) işlenmiştir.

V. Bölüm: Yezid'in emir olması ve küfrünü ortaya çıkarması, Hz. Hüseyin'in kendisine bi'at etmesini istemesi, etmemesi durumunda öldürülmesi emrini vermesi, bunu duyan Hz. Hüseyin'in Mekke'den Medine'ye gelerek halkın kendisine bi'at etmesi, Kûfe halkının da bunu haber alması üzerine Hz. Hüseyin'i Kûfe'ye davetleri, Hz. Hüseyin'in Müslim b. Akîl ve iki oğlunu Kûfe'ye göndermesi, 20 bin kişinin Hz. Hüseyin'e bi'at sözü vermesi, İbni Ziyad'ın bunu duyunca Müslim b. Akîl ve iki oğlunu öldürtmesi (95-125) anlatılmıştır.

VI. Bölüm: Hz. Hüseyin'in Kerbela'ya gelmesi, Yezid'in ordularının Hz. Hüseyin ve yakınlarını kuşatması, Fırat suyuyla alakalarını kesmesi, susuzluğun artması ve "etfâl-i güzîn"in acılar çekmesi, savaşın başlaması ve 56 bende ve 16 âl'in toplam 72 kişinin 20 bin kişilik Yezid ordusu karşısında mücadele etmeleri ve şehit edilmeleri (126-145) anlatılmıştır.

VII. Bölüm: (Şair bu bölümde konuyu işlemeye devam etmiş, "Bitiş Bölümü"nü (*hatime*) de bu bölümden ayırmamıştır.) Hz. Hüseyin'in de bunlarla birlikte şehit edilmesi, çadırların yağmalanması, Şimr'in çadırında hasta yatan Zeyne'l-aba'yı öldürmek istemesi, İbni Sa'd'ın buna engel olması, Hz. Hüseyin'in

ailesinin İbni Ziyad'ın huzuruna çıkarılıp, buradan da Şam'da bulunan Yezid'e gönderilmesi, Yezid'in elinde bulunan çubukla Hz. Hüseyin'in dişlerine vurması, buna dayanamayan Hz. Fatıma'nın kızı Rukiyye'nin vefatı, ehl-i beytin Hicaz'a gönderilmesi, halkın mateme girmesi (146-177). Yukarıda söylenildiği gibi konunun işlendiği bölüm 30-177. beyitler arasıdır. "Bitiş Bölümü" (*hatime*) 178-185. beyitlerdir. Burada şair, sözlerine yalan katmadığını, bunların tarihî gerçekler olduğunu söylemekte ve *arz-ı hâl*e bağlı olarak *dua*da bulunmaktadır. Bilindiği gibi mesnevilerin bitiş (*hatime*) bölümlerinde öne çıkan yönlerden biri de şairin eseri ve şairliğiyle övünmesi, ardından okuyucudan dua istemesidir.[354]

Aşağıda Musa Kâzım Paşa'nın *Riyaz-ı Asfiya* adlı mesnevisiyle Süleyman Çelebi'nin Mevlid-i Şerif'i arasındaki benzerlik gösterilmeye çalışılmıştır:

---

[354] Ünver, "Mesnevî", s. 448.

Riyāż-ı Aṣfiyā[355]

1 Allāh adıyla ḳılup fetḥ-i kelām
Virelüm ḥamd ü s̱enāyā intiẓām

2 Başlayup tevḥīde b'ismi'llāh ile
H̱atm-i enfās idelüm Allāh ile

3 Allāh adın ṣıdḳ ile kim ḳılsa yād
Ber-murād eyler anı Rabbü'l-ʿibād

4 Allāh adın añsa her dāʾim kişi
Fetḥ ide[r] Ḥaḳḳ aña her müşkil işi

5 Allāh adın eyleyen vird-i zebān
Girse nār-ı dūzaḫa görmez ziyān

6 Her kim Allāh dise bir iḫlāṣ ile
Defʿ olur andan cemʿ-i ġāʾile

7 İsm-i pākin ẕikr iden meẕkūr olur
Her ne ʿiṣyān eylese maġfūr olur

8 Cān u dilden eyleyüp āh u enīn
Allāh Allāh diyelüm her ān ü ḥīn

9 Maḥv olup sırr-ı süveydādan sivā
Ḳalsın ancaḳ ḥubb-ı ẕāt-ı kibriyā

10 Birdür ol rūzī-resān-ı kāʿināt
Şekk iden tevḥīdine bulmaz necāt

11 İbtidā vü intihā olmaz aña
Varlıġı ẕātından olmış rū-nümā

12 Derk olınmaz künh-i ẕāt-ı ḥażreti
Her ne işlerse ṣorılmaz ḥikmeti

13 Naḫl-i aḫżardan ḳılup iẓhār-ı nār
Bir dikenden biñ gül eyler āşikār

………………..

26 Oḳuyup bu ḳıṣṣayı her reʾs-i sāl
Eyledükçe mātem-i evlād ü āl

27 Budur ümmīdüm ki erbāb-ı ṣalāḥ
Cürm ü taḳṣīrüm ḳılup ʿafv u semāḥ

28 ʿAnber-i iḫlāṣ ile pür-rāyiḥa
İdeler ihdā baña bir Fātiḥa

29 Ey iden Ḥaḳdan ümīd-i iltifāt
Ḫamse-i āl-i ʿabāya ḳıl ṣalāt

Allāhümme ṣalli ve sellim ve bārik
ʿalā-seyyidinā Muḥammed ve ʿAlī
ve Fāṭıma ve'l-Ḥüseyn ve'l-Ḥasan
bi-ʿadedi ḳaṭarāti baḥri raḥmetike'l-vāsiʿa

Vesîletü'n-Necât[356]

1 Allah adın zikredelüm evvelâ
Vâcib oldur cümle işde her kula

2 Allah adın her kim ol evvel ana
Her işi âsân ider Allah ana

3 Allah adı olsa her işin öni
Hergiz ebter olmaya anun sonı

4 Her nefesde Allah adın di müdâm
Allah adıyla olur her iş tamâm

5 Bir kez Allah dese aşk ile lisân
Dökülür cümle günah misl-i hazân

6 İsm-i pâkin pâk olur zikr eyleyen
Her murâda irişür Allah diyen

7 Aşk ile gel imdi Allah diyelim
Dert ile göz yaş ile âh idelim

8 Ola kim rahmet kıla ol pâdişah
Ol Kerîm ü ol Rahîm ü ol İlâh

24 Birdir ol birliğine şek yok durur
Gerçi yanlış söyleyenler çok durur

25 Cümle-âlem yoğ iken ol var idi
Yaradılmışdan ganî cebbâr idi

27 Var iken ol, yok idi ins-ü melek
Arş ü ferş ü ay ü gün hem nüh felek

28 Sun' ile bunları ol var eyledi
Birliğine cümle ikrar eyledi

29 Kudretin izhâr edüp hem ol celîl
Birliğine bunları kıldı delîl

………………..

33 Ey azizler, uşda başlaruz söze
Bir vasıyyet kıluruz illâ size

34 Ol vasıyyet ki direm her kim tuta
Misk gibi kokusu canlarda tüte

35 Hak Teâlâ rahmet eyleye ana
Kim beni ol bir dua ile ana

36 Her kim ki diler bu duada buluna
Fâtiha ihsân ede ben kuluna
………………..

Allāhümme ṣalli ʿalā-Muḥammedin ve ʿalā-ʿAli Muḥammed

---

[355] Ms. III. (1-13, 26-29)

[356] Necla Pekolcay*, Mevlid (Vesiletü'n-Necât)*, Dergah Yay., İstanbul, 1992, s. 53-58.

Vezin ve kafiye ile ortaya konulan şiir her zaman daha ilgi çekici olmuştur. Nazım olarak ifade edilmiş bir fikir, nesir olarak ifade edilene göre her zaman daha çok iltifat görmüştür. Buradaki önemli nokta ise ahengin, nazımdaki çekiciliği sağlayan özel âhenkten ileri gelmesidir.[357] Pedagojik açıdan manzum bir metnin ezberlenmesinin ve akılda kalmasının daha kolay bir öğretim sistemi olduğu ortadadır. Bunun için Osmanlı döneminde Arapça ve Farsça öğretiminin kolaylaştırılması, sevdirilmesi ve öğrencilerin kelime bilgisini arttırmak amacıyla manzum sözlüklerin yazıldığı bilinmektedir. Bu türün örneklerine de basma ve yazma eserler arasında çokça rastlanmaktadır. Osmanlı şairleri, manzum sözlükler kadar yaygın olmasa da, özellikle kaside ve mesnevi nazım biçimiyle Arap gramerinin medreselerde okutulması gereken kısa eserlerini nazmen Türkçe'ye tercüme etmişlerdir.[358] Musa Kâzım Paşa da, aldığı Arapça eğitimini gösterircesine, bu tür eserlerin en önemlilerinden olan *Binâ* ve *Avâmil*'i Türkçeye nazmen tercüme etmiş ve bu tercümelerinde de başarılı olmuştur. Bunlardan ilki;

IV. mesnevi "Manzume-i Mefhume-i Bina" başlıklı ve *fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün* vezni ile yazılmış ve 94 beyittir. Musa Kâzım Paşa'nın nazmen tercüme ettiği eserin aslı Arapça olup *Binâ'ü'l-Ef'âl* ve daha çok *Binâ* diye tanınmış, Arapça'daki fiil kalıplarına dair müellifi bilinmeyen bir eserdir. Eser, fiillerin mâzi ve muzâride gösterdiği ses, yapı ve mana değişikliği esas alınarak Arapça öğrenmek isteyenlere temel *sarf bilgisi* (morfoloji) vermek için hazırlanmıştır. Arapça'daki fiil kalıplarının sülâsiden südâsiye doğru ve dildeki işleklik sırasına göre masdarlarıyla birlikte verilmesi, ayrıca her kalıbın müteaddî ve lâzım manalarına işaret edilmesi kitabın en belirgin özelliklerindendir. Fiillerde görülen söz konusu değişiklikleri otuz beş babda ele alan kitap, on sekiz babda sülasi mücerred ve mezîd fiilleri, kalan on yedi babda da rubâî mücerred ve mezîd fiil kalıplarını vermekte ve *aksam-ı seb'a*

---

[357] Muallim Naci, *Edebiyat Terimleri-Istılahat-ı Edebiyye*, Hzl. M. A. Yekta Saraç, Risale Yay., İstanbul, 1996, s. 67.

[358] Manzum sözlükler kadar sık örneğine rastlanmasa da bu tür için şu örnekler verilebilir: Ahmet Mermer, *Karamanlı Aynî Divanı*, Akçağ Yay., Ankara, 1997, s. 218-225; Mehmet Arslan, "Klasik Türk Edebiyatı Manzum Didaktik Eserlerinden Bir Örnek: Manzum Avâmil", *Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri*, Kitabevi, S. 2, Sivas, 2003, s. 5-39. Karamanlı Aynî'nin telifi kaside, Mehmet Arslan'ın yayımladığı *Avâmil* ise mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. İki *Avâmil* tercümesi de Abdulkâhir El-Cürcânî'nin *El-Avâmilü'l-Atîk* adıyla bilinen eserine yapılmıştır. Musa Kâzım Paşa'nın telifi ise Birgivî'nin *El-Avâmilü'l-Cedîd* adlı eserinin nazmen tercümesidir. Mesnevinin en orijinal yönlerinden birisi budur.

bilgisiyle son bulmaktadır. Kitap medreselerde başlangıçta okutulan ders kitaplarından biri olup öğretim metodolojisi açısından da oldukça zayıftır. Medrese öğrencileri yıllarca bu kuralları ezberlemeye çalışırtıklarından, halk arasında söylenegelen "Benim oğlum Binâ okur, döner döner yine okur" deyişi de bu kitaba işaret etmektedir.[359]

Bu tür tercümelerden ikincisi; V. mesnevi "Manzume-i Mefhume-i Avâmildir" başlıklı ve *fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün* vezni ile yazılmış ve 92 beyitten oluşmaktadır. Musa Kâzım Paşa'nın nazmen tercüme ettiği eserin aslı *Avâmil-i Birgivî* adıyla tanınmaktadır. *Avâmil*[360], Arapça gramerinin *nahiv* (sentaks) kısmını ilgilendiren ve medreselerde Arapça öğreniminin başlangıcında mutlaka okutulan eserlerden birisidir. Avâmil, âmiller demektir. Âmil, Arapça gramerde kelimelerin sonuna etki eden edat gibi kelimeler, ismin halleri denen *cerr harfleri*; "için, gibi, -den beri, eğer, niçin" gibi kelimelerin kullanışları, temenni, ümit, mutlaklık, istisna, nedensellik v.s. gibi durumları bildiren harflerin kullanışları üzerinde durur. 25 sayfalık bu küçük kitapçık genelde Arapça cümlelerde çok önemli olan kelime sonlarındaki değişmeler (i'râb) üzerinde durur. Baştan sona kural ve örneklerle dolu olan bu kitabın, öğrenciler tarafından daha iyi anlaşılması için birçok şerhleri yapılmıştır. Osmanlı medreselerinde yüzyıllarca okutulan Birgivî'nin[361] *El-Avâmil* adlı eseri ile Abdulkahir El-Cürcânî'nin[362] aynı adlı eseri bu türün en yaygın iki kitabı olduğundan Cürcânî'nin eserine *El-Avâmilü'l-Atîk* Birgivî'ninkine *El-Avâmilü'l-Cedîd* adı verilmiştir. Bu iki muhtasar arasında âmillerin sayısı ve ele alınış tarzları bakımından önemli farklar bulunmaktadır. Birgivî'nin Avâmil'inde, âmiller 60 âmil, 30 ma'mûl, 10 amel (i'râb, alamet) şeklinde olmak üzere 100'e tamamlanmıştır. Birgivî'nin eseri Cürcânî'nin telifine göre daha pratik, tasnifi daha mantıklı ve sadedir.

VI. mesnevi "Ser-güzeşt" başlıklı, *mefʿūlü mefāʿilün faʿūlün* vezni ile yazılmış ve tamamlanmadığı anlaşılan 1019 beyitlik eserdir. Mesnevide anlatılan olaylar "Makâle" başlıklarıyla birbirinden ayrılmıştır. Tamamlanamamış mesnevide sekiz

---

[359] Mehmet Çakır, "Binâ'ü'l-Ef'âl", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul, 1992, s. 179.
[360] İsmail Durmuş, "Avâmilü'l-Mi'e", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul, 1991, s. 106-107.
[361] Emrullah Yüksel, "Birgivî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul, 1992, s. 191-194.
[362] Nasrullah Hacımüftüoğlu, "Abdülkâhir El-Cürcânî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul, 1988, s. 247-248.

ana bölüm başlığı yer almaktadır. Bu ana bölüm başlıklarının altında "Hitâb-ı Sâkî", "Tamâmî-i Sühan", "Tarif-i Sıfat-ı Bahâr" ve "Evsâf-ı Bihîn-i Nüzhetgâh" gibi alt başlıklar ana konularla ilgilidir. Mesnevide yer alan ana ve alt başlıklar ile beyit aralıkları şöyledir: [1] MAḲĀLE-İ ŪLĀ (41-116); [2] MAḲĀLE-İ DĪGER (117-167); [3] MAḲĀLE-İ DĪGER (168-262), Ḫiṭāb-ı Sāḳī (263-270), Tamāmī-i Süḫan (271-292), Taʿrīf-i Ṣıfat-ı Bahār (293-313), Tetimme-i Süḫan (314-319), Evṣāf-ı Bihīn-i Nüzhetgāh (320-341), Tetimme-i Kelām (342-394; Gazel 380-384; Gazel 389-394.), Ser-Encām-ı Süḫan (395-430); [4] MAḲĀLE-İ DĪGER (431-489; Muhammes 481-489), Evṣāf-ı ʿĀlem-i Ṣabāvet (490-517), Ḫiṭāb-ı Sāḳī (518-528); [5] MAḲĀLE-İ DĪGER (529-584), Tetimme-i Kelām (585-602), Tenbīh (603-632), Tetimme-i Süḫan (632-635); [6] MAḲĀLE-İ DĪGER (636-676), Taʿrīż (677-692), Tenbīh (693-717), Tetimme-i Süḫan (718-795), Ḫiṭāb-ı ʿİtāb (796-802), Tetimme-i Kelām (803-829); [7] MAḲĀLE-İ DĪGER(830-849), Ṣūret-i Vāḳıʿa (850-918), Ṣıfat-ı Sermā (919-935), Tetimme-i Süḫan (936-1017); [8] MAḲĀLE-İ DĪGER (1018-1019…).

Mesnevide, klâsik bir mesnevide yer alan tevhid, münacat na't türü bölümlere yer verilmemiş, doğrudan asıl konu anlatılmaya başlanmıştır.[363] Sadece 480. beyitten sonra dokuz bentlik bir münacat yer almaktadır. Münacatın mesnevinin başında yer almaması, klâsik bir mesnevinin bölümleriyle çelişmesi bakımından dikkat çekicidir.

Zaman zaman hasbihal adıyla da anılan manzum sergüzeşt-nâmeler türü üzerine nisbeten detaylı ilk çalışmayı Necati Sungur yapmıştır.[364] Esasında Sungur'un söylediklerinin çıkış noktası da büyük ölçüde divan edebiyatındaki hikâyeleri, konularından hareketle sistematik olarak tasnife çalışan Agâh Sırrı Levend'in bir makalesinde "sergüzeşt-nameler ve hasbihaller" başlığıyla verdiği liste olmuştur.[365] Sungur, bu listede verilen sergüzeşt-nâmelerden yayımlanmış olanları ön plâna çıkarıp listeye bir kaç eser daha ilave ederek türün edebiyatımızdaki tarihî seyrini özetlemeye çalışmıştır. Buna göre edebiyatımızdaki on dokuz sergüzeşt-nâme ve hasbihal şunlardır: 1. Halîlî (öl. H. 890 / M. 1485), *Fürkat-nâme* (telifi: H. 876 /

---

[363] Mesnevilerdeki bölümleme için bk. Ünver, "Mesnevî", s. 432.
[364] Necati Sungur, *Tacizade Cafer Çelebi'nin Heves-nâmesi (İnceleme-Tenkitli Metin),* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1998.
[365] Agâh Sırrı Levend, "Divan Edebiyatında Hikâye I"*, TDAY - Belleten 1967,* TDK, Ankara, 1968, s. 71-117.

M. 1471), 2. Cemâlî (XV. yüzyıl), *Der-beyân-ı Meşakkat-i Sefer ve Zarûret ü Mülâzemet,* 3. Ali (XV. yüzyıl), *Derd-nâme,* 4. Cafer Çelebi (öl. H. 920 / M. 1514), *Heves-nâme* (telifi: H. 899 / M. 1493), 5. Fânî (XVI. yüzyıl), *Belâ-zede,* 6. Nev'î (öl. H. 1007 / M. 1598), *Gevher-i Râz,* 7. Güvâhî (öl. H. 925 / M. 1519), *Gurbet-nâme,* 8. Celîlî [Bursalı] (XV. yüzyıl), *Hecr-nâme* (telifi: H. 915 / M. 1530), 9. Mûyî (XVI. yüzyıl), *Nâlân u Handân* (telifi: H. 957 / M. 1550), 10. Za'îfî (öl. H. 967 / M. 1559), *Sergüzeşt* (telifi: H. 950 / M. 1544), 11. Varvarî Ali Paşa (XVII. yüzyıl), *Sergüzeşt,* 12. Karaçelebi-zâde Abdülaziz (öl. H. 1068 / M. 1657), *Gülşen-i Niyâz,* 13. Güftî [Edirneli] (öl. H. 1088 / M. 1677), Hasbihal, 14. Esîrî (XVII. yüzyıl), *Sergüzeşt,* 15. Mehmed (XVII. yüzyıl), *Nevhatü'l-Uşşâk,* 16. Beliğ [Bursalı] (öl. H. 1142 / M. 1729), *Sergüzeşt-nâme* (telifi: H. 1114 / M. 1702), 17. Ebubekir Kânî (öl. H. 1206/ M. 1792), *Hasbihâl,* 18. Keçeci-zâde İzzet Molla (öl. H. 1245 / M. 1829), *Mihnet-keşân* (telifi: H. 1240 / M. 1824), 19. Zihnî [Bayburtlu] (öl. H. 1276 / M. 1859), *Sergüzeşt-nâme*.[366]

Son zamanlarda ise, sergüzeşt-nâme türü üzerine yapılan müstakil bir çalışmada, "Sergüzeşt-nâmelerin Sınırları ve Adlandırılması" yapıldıktan sonra Eski Türk edebiyatında manzum sergüzeşt-nâmeler olarak on dokuz eser tespit edilmiştir. Bu sergüzeşt-nâmeler şunlardır: 1. Halîlî, *Firkat-nâme-i Halilî,* 2. Cemâlî *Der-Beyân-ı Meşakkat-i Sefer ü Zarûret ü Mülâzemet,* 3. Cafer Çelebi, *Heves-nâme,* 4. Bursalı Celîlî, *Hecr-nâme / Hazân-nâme,* 5. Sirvanlı Sevadî, *Hâl-nâme-i Sevâdî* (telifi: H. 946 / M. 1540), 6. *Kitâb-ı Sergüzeşt-i Zaifî,* 7. Macuncu-zâde Mustafa, *Sergüzeşt-i Esirî-i Malta* (telifi: H. 1007 / M. 1598-99), 8. Karaçelebi-zâde Abdülaziz, *Gülşen-i Niyâz,* 9. Varvarî Ali Paşa, *Makâlât-ı Varvarî Ali,* 10. Receb Dâî, *Nevhatü'l-Uşşâk* (telifi: H. 1058 / M. 1649), 11. Bursalı Beliğ, *Sergüzeşt-nâme-i Fakîr Be-Azîmet-i Tokat,* 12. Kâtib Osman, *Sergüzeşt-nâme-i Kâtib Osman* (telifi: H. 1148 / M. 1736), 13. Ebubekir Kânî, *Hasbihâl-i Hod (Kânî),* 14. Enderunlu Fazıl, *Defter-i Aşk*, 15. Keçeci-zâde İzzet Molla, *Mihnet-Keşân,* 16. Koniçeli [Musa] Kâzım Paşa, *Sernüvişt-nâme-i Âcizî,* 17. Mîr Ali Rıza El-İstolçevî, *Sergüzeşt-nâme-i Hakîr-i Pür-Taksîr Mîr Ali Rıza El-İstolçevî* (telifi: H. 1271 / M. 1855), 18.

---

[366] Necati Sungur, *agt.*, s. 11-29.

Bayburtlu Zihnî, *Sergüzeşt-nâme-i Zihnî* (telifi: H. 1290 / M. 1873-74), 19. Mehmed Rifat, *Efsane-i İbret* (telifi: H. 1305 / M. 1887).[367]

Yukarıda verilen listede de görüldüğü gibi Musa Kâzım Paşa'nın *Sergüzeşt* başlıklı mesnevisi *Sernüvişt-nâme-i Âcizî* kaydıyla kütüphane kayıtlarına girmiş ve söz konusu çalışmada da bu adla değerlendirilmiştir.[368]

Paşa'nın bu mesnevisi, Türk edebiyatındaki benzer örnekleriyle karşılaştırıldığında, tamamlanmamış dahi olsa bir *sergüzeştnâme* türü için beyit sayısının epey fazla olduğu göze çarpmaktadır. Mesnevi, sergüzeşt-nâme türünün incelemesine malzeme vererek katkı sağlamanın ötesinde, bu çalışma için şairin hayat hikâyesinin oluşturulmasında önemli bir yere sahiptir.

Mesnevilerde farklı nazım şekillerine yer verildiği, bu yolla şairlerin eserini veznin değişmez ahenginden bir ölçüde uzaklaştırarak monotonluktan kurtarmaya çalıştığı bilinmektedir[369]. Musa Kâzım Paşa'nın da *Sergüzeşt'*inde iki farklı nazım biçimiyle kaleme aldığı parça bulunmaktadır. Şair, eserini tamamlamış olsaydı, belki de bu nazım şekillerinin çeşidi ve sayısı farklı olacaktı. Bunlar aşağıda söyle listelenmiştir:

Gazel	2	adet	11	beyit[370]
Muhammes	1	adet	45	mısra[371]
TOPLAM	3	şiir	56	beyit

Ser-güzeşt içerisinde "Münacât" başlıklı 9 bend olarak yer alan muhammes, musammatlar içerisinde (Mu. XXXIX), 5 ve 6. bendleri eksik olarak "Muhammes-i Diger" başlığı altında ayrıca tekrar edilmiştir.

---

367 Haluk Gökalp, *Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-nâmeler,* Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Adana, 2006, s. 17-32. (On dokuz sergüzeşt-nâme içerisinde yer verilen Paşa'nın bu mesnevisi söz konusu çalışmada, "Biçim, İçerik, Üslûp" ana başlıkları ile bunların alt başlıklarında ayrıntılı olarak incelenmiştir. bk. Haluk Gökalp, *agt*., s. 435-493; Bu çalışmada Musa Kâzım Paşa'nın "Kazım" ile birlikte "Âcizî" mahlasını da kullandığı değerlendirilmesi yapılmıştır. Buna katılmak mümkün değildir. "Âcizî" ifadesi yine birkaç sergüzeştte görülen "Fakîr, Hakîr-i Pür-Taksîr" gibi tevazu bildirmektedir. Paşa, *Külliyat*taki hiçbir şiirinde de "Âcizî" mahlası kullanılmamıştır).

368 Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi, Nu. 319 (yk. 3b-30a).

369 Ünver, "Mesnevî", s. 437, 445-46.

370 Gazellerin beyit numaraları: **1.** 380-384; **2.** 389-394.

371 Muhammesin bend numarası: **1.** 481-489.

VII. mesnevi "Ehibbadan Bir Zâta Yazılan Cevâb-ı Nâmedür" başlıklı *feʿilātün feʿilātün feʿilün* vezni ile yazılmış 199 beyitlik *manzum mektup*dur.[372] *Dāder-i ekrem-i ʿāli-şānum* mısraından anlaşılacağı üzre, şair çok yakın bir arkadaşının / kardeşinin[373] yazdığı mektubun karşılığı olarak bu mesneviyi yazmıştır. Bu mesnevi bize şu bilgileri vermektedir: Şair, vatanından ve dostların uzakta, aile ve ahbablarının hasreti içerisinde olduğundan elemlidir. Muharrem ayının gelmesiyle de üzüntüsü iki katına çıkmıştır. Tam bu sırada Hz. Ya'kub'a gelen müjde gibi kendisi de bir dostundan "Yûsuf-üslûb" bir mektup almış, bu mektubun sevinciyle aklı başına gelmiş ve elemden kurtulmuştur (1-34). Şair gelen mektubun çok değerli olduğunu, hattı ve kâğıdından başlayarak, her nokta ve harfinin çok manalar içerdiğini söyler, harf simgeciliğinden yararlanarak her harfinin özelliğini divan şiirindeki klâsik kullanımlarıyla ele alır (35-54).[374] Daha sonra yine mektubun övgüsünü yapar ve mektubu yazana duada bulunur (55-63). Özellikle "ehibba-yı kiram"ın selam göndermesi kendisini çok mutlu ettiğini söyler ve onlara da dua eder (64-65). Şair 66-92. beyitler arasında dostlarına kendi hâlinden söz eder. "Hâk-i vatandan mehcûr" olduğunu öğrendiğimiz şair çok üzüntülüdür ve göz yaşı dökmektedir. İçinde bulunduğu şartların çok kötü olduğunu, ihtiyaçlarını

---

[372] Divan edebiyatındaki manzum mektuplar hakkında bugüne kadar yazılanlar bir kaç makaleyle sınırlıydı. Doğrudan bu konu üzerine yapılan orijinal bir çalışma son zamanlarda yapılmıştır. Ömer Çakır, *Türk Edebiyatında Mektup*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2005. Ayrıca tespit edilen manzum mektuplar ise şunlardır: Günay Kut, "Gazâlî'nin Mekke'den İstanbul'a Yolladığı Mektup ve Ona Yazılan Cevaplar", *TDAY Belleten 1973-74*, s. 223-252 (Gazali'nin bir mektubu ile buna Zâtî, Rûmî ve Kâtip Cafer Çelebi'nin cevap mektupları vardır); Ahmet Sevgi, "Neylî'nin Manzum Bir Mektubu" *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 3, 1994, s. 73-88; Selma Fırat, *Divan-ı Hâmî-i Âmidî, Tenkitli Metin-Tahlil*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya 1998, s. 144-175 (Hâmî-i Âmidî'nin Tîbî'ye gönderdiği mektupdur); Cemal Kurnaz, "Rûhî'nin Dostları", *Divan Edebiyatı Yazıları*, Akçağ Yay., Ankara, 1997, s. 126 (Bağdatlı Rûhî'nin dört mektubu vardır); Mehmet Arslan, *Şeref Hanım Divanı*, Kitabevi, İstanbul, 2002, s. 488-490 (Mesnevi nazım biçimiyle yazılmış, 16 ve 13 beyitlik iki mektup aynı zamanda *Sıhhatnâme* özelliği taşımaktadır); Yaşar Aydemir, *Ravzî Divanı*, Birleşik Kitabevi, Ankara, 2007, s. 153-161 (Ravzi'nin mektubu sondan eksik bırakılmış, nereden nereye yazıldığı da bilinmemektedir). Önder Göçgün, *Namık Kemal'in Şairliği ve Bütün Şiirleri*, AKM Yay., Ankara, 1999, s. 23-27 (Ehibbâ-yı Kirâmdan Bir Zata Mektub" başlıklı 32 beyitlik bir kasidedir). *Türk Dili Mektup Özel Sayısı*'nda da kimi divan şairlerinin mektuplarına sadeleştirilerek yer verilmiştir.

[373] "Kardeş, birader" anlamına gelen dâder kelimesinin "arkadaş" anlamında ve bir hitap şekli olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Dâder için bk. Hüseyin Remzî, *Lugat-i Remzi*, İstanbul, 1305, C. I, s. 322.

[374] Toplumların ortak sanat anlayışlarından biride harflerin şiirde bir simge olarak kullanımıdır. Bütün dinlerde de harflere dayandırılan gizemli yorumlar görülmektedir. Divan şiirinde şairler şiirlerinde zaman zaman harflerin simgesel değerlerine başvurmuşlar ve onları anlatmak istediklerinin bir aracı olarak kullanmışlardır (bu konuda geniş bilgi için bk. Âmil Çelebioğlu, "Harflere Dâir", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yay., İstanbul, 1998, s. 599-606; Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Harf Simgeciliği*, Hece Yay., Ankara, 2003).

karşılayamadığını, “Rumili” denilen yerin içilecek suyunun dahi olmadığından yakınır. 93-166. beyitler arasında, şairin dostları ve yakın akrabalarından olduğu tahmin edilen 23 kişinin adları söylenmekte ve selam edilmektedir. Bu kişiler sırasıyla şöyledir: Hazret-i Şeyh [Mustafa], Sadullah, Mir Fehim (Şairin daverim dediği kişinin oğlu), Mir Dürrî, Zühdî Beg, Hakkî, Mir Hamdî, Sıddîk Beg, Ahmed, İzzet (Şair bu kişi için “dâder-i muhterem” (muhterem kardeşim) hitabını kullanmaktadır.), Mustafa Beg, Sâlim, Eşref, Ömer, Râcî, Nâcî, Mir Hayder, Hüseyin, İslâm, Ali Zülfî Ağa, Eyyûbî, Şükri Beg, Mir Cemal ve Mir Behcet’tir. 167-199. beyitleri şair, mektubu yazdığı kişi olan Hazret-i İzzet’e ayırmış, onun övgüsünü yapmış, kendisine olan hürmetini tekrar dile getirmiştir.

Paşa’nın VIII-XVI. mesnevileri kısa hikâyelerden oluşmaktadır. Bu mesnevilerin adı, vezni ve beyit sayıları şöyledir: VIII. mesnevi, “Ayvaz Hikâyesi, *feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün* vezniyle yazılmış, 19 beyittir. IX. mesnevi, “Hikâye-i Bâz u Hunfesâ, *fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün* vezniyle yazılmış, 50 beyittir. X. mesnevi[375], “Hikâye-i Şeyh Hammâmî”, *feʿilātün feʿilātün feʿilün* vezniyle yazılmış, 15 beyittir. XI. mesnevi, “Hikâye-i Hace Nasrü’d-din”, *mefāʿīlün mefāʿīlün faʿūlün* vezniyle yazılmış, 10 beyittir. XII. mesnevi, “Bekçi Hikâyesi”, *mefʿūlü mefāʿilün faʿūlün* vezniyle yazılmış, 27 beyittir. XIII. mesnevi, “Hikâye-i Rind-i Dânâ”, *mefāʿīlün mefāʿīlün faʿūlün* vezniyle yazılmış, 27 beyittir. XIV. mesnevi, “Hikâye-i Diger”, *fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün* vezniyle yazılmış, 19 beyittir. XV. mesnevi, “Hikâye-i Mahbûb-Perestân” *feʿilātün feʿilātün feʿilün* vezniyle yazılmış, 11 beyittir. XVI. mesnevi, “Hikâye-i Hakîmâne”, *fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün* vezniyle yazılmış ve 11 beyittir.

Paşa’nın Ali Ferruh Bey’in *Kerbelâ*[376] adlı eserine *mefʿūlü mefāʿilün faʿūlün* vezniyle yazmış olduğu 40 beyitlik takriz XIX. mesnevidir. XX. mesnevi Safvet

[375] Bu mesnevi yayımlanmıştır. bk. *Mecmua-i Ebuzziya*, C. 4, Nu. 38, 15 Muharrem 1302, s. 1194-1198. (Şinasi’nin Kurt ve Kuzu hikâyesi La Fontaine’den dilimize çeviridir. Sanıldığı gibi hikâyelerin tamamı Fransızcadan tercüme değildir. Şinasi’nin kendi sanatının emeği olarak bilinen, dört manzum hikâyesi vardır: *Tenâsüh, Eşek ile Tilki, Karakuş Yavrusu ile Karga, Arı ile Sivrisinek*. Bu hikâyeler Şinasi’nin buluşları değildir. Kuruluşunda Türk masallarının etkisi vardır. Paşa’nın bu şiiri, Şinasî’nin, *Karakuş Yavrusu ile Karga* ve *Arı ile Sivrisinek* hikâyelerine kuruluş açısından benzemektedir. bk. Gündüz Akıncı, *Batıya Yönelirken Şinasi*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yay., Ankara, 1981, s. 25-30).
[376] İbnü’r-Reşad Ali Ferruh, *Kerbela*, Paris, 1305, 288 s.; Ali Ferruh Beg için bk. *Osmanlı Müellifleri*, C. 2, s. 378.

Bey'in[377] belâgat türünde yazdığı esere *fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün* vezniyle yazdığı 12 beyitlik diğer takrizdir. XXI. mesnevi, Eyyûb Sabrî Paşa'nın *Mir'ât-ı Haremeyen*[378] adlı kitabındaki Medine-i Münevvere için *mefʿūlü mefāʿilün faʿūlün* vezniyle söylediği 21 beyitlik başka bir takrizdir.

[377] Safvet Beg için bk. *Osmanlı Müellifleri*, C. 3, s. 82.
[378] *Mir'ât-ı Haremeyn* için bk. *Osmanlı Müellifleri*, C. 3 s. 26.

4.1.1.4. Gazeller

Sıkı kurallarla belirlenmiş olsa da, gazelin kişisel üslûba ve duyguya diğer şiir türlerine göre daha yatkın yapısı, coşkulu duygulara açık lirik içeriği, kısalığı belki de divan şairlerinin gazeli daha çok benimsemesine neden olmuştur. Gazellerde şiir bütünlüğünün değil, beyit bütünlüğünün hakim olmasını Ömer Faruk Akün "bütüne değil parçaya önem veren Şark estetiğinin ifadesi" olarak değerlendirirken[379] Tanpınar bunun okur ve şair açısından estetik haz yaratan başka bir bütün oluşturduğuna dikkat çeker:

> "Onlar bir beyit ve hatta mısraı bütün hayat tecrübelerinin yerini alabilecek bir âlem yapmayı, düşünceyi veya hayali oyunun şekli ve söyleyiş tarzı haline getirmeyi bilirlerdi: Peyzaj, psikolojik dikkat, ihsasların cünbüşü, hikmet, şikâyet, zaman zaman şaka, tevekkül ve rıza, mistik vecd, feragat ve oyun. Fakat bu bütünlük tam bir bütünlüktü ve en çoğu otuz iki hecenin içinde elde edilen bir şeydi ve hemen arkasından ayrı bir istikamette veya kafiyenin delaletiyle ona mütenazır ikincisi ve üçüncüsü geliyordu. Böylece gazelde beş altı, kasidede yüz kadar ayrı bütünlüklerin birleşmesi tabiatiyle tek bir fikrin etrafında kendisini bulan bir geliştirmeyle karşılaşmanın verebileceği zevkten ve kuracağı psikolojik ilgiden çok ayrı bir şey oluyordu. Burada bildiğimiz okuyucu ve şair psikolojileri tamamen değişirdi. Okuyucu, bu birbirini kovalayan mükemmeliyet sürelerinde sanat eserlerinden istediğimiz büyülenmeyi temin edecek istikrardan tabiatıyla mahrum kalıyor, ancak yapılan işe hayran oluyordu. Bu büyülenme ancak çok sonra, beğenilen mısra ve beyit seçilince başlıyordu. Şair ise her lahza hiç olmazsa çalışmanın vermesi icap eden o derunî istiğraktan ister istemez uzaklaşıyor, her an kendini buluyor, yalnız eldeki kafiye malzemesiyle hünerinin peşinden koşuyordu."[380]

Musa Kâzım Paşa *Külliyatı*'nda Kitâbü'l-Gazeliyyât" bölümünde 342, *Semerâtü'l-İkbâl* adıyla isimlendirilen bölümde de 99 gazel nazım şekliyle yazılmış manzume yer almaktadır. *Semerâtü'l-İkbâl*' de Arap alfabesi sırasına göre bir tertip bulunmayıp, tevhid, nat, mersiye ve tarikat büyüklerine yazılmış medhiyelerin yer aldığı, konunun esas alındığı bir tertip göze çarpmaktadır. *Külliyat*ta 441 gazel

---

[379] Akün, "Divan Edebiyatı", s. 406.
[380] A. Hamdi Tanpınar, *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, YKY, İstanbul, 2006, s. 31.

bulunmaktadır. Şairin *Külliyatı*'nda gazeliyyat bölümünde yer alan gazellerin beyit sayısı 2456, *Semerâtü'l-İkbâl*'de yer alan gazellerin toplam beyit sayısı 865'dir. 441 gazelin toplam beyit sayısı 3321'dir. Bu sayı, 11341 beyitlik *Külliyat*ın % 29,3'ünü oluşturur.

Divan şairleri, eksiksiz bir divan düzenleyebilmek için kafiye ya da rediflerinin son harfine göre Arap alfabesindeki sırayı izleyen gazeller söylemişlerdir. Her harften gazel söyleme geleneği, şairleri kafiye bulmanın zor olduğu ث , ح , خ , د , ذ , س , ض , ط , ظ , ع , غ , ف gibi harflerle de gazel söylemeye zorlamıştır. Ahmed Paşa, Necatî, Fuzulî, Bakî, Şeyhülislâm Yahya, Nabî, Şeyh Galip gibi şairlerin divanlarında her harften en az bir gazel bulunmasına karşın, Nailî divanında ح , خ , ذ , ض , ع ; Nef'î divanında خ , ذ , س, ض , ط , ظ , ع , ف ; Nedim divanında ث, ج, ح, خ, د, ذ, س, ص, ض, ظ, ع, ف, ق harfleriyle yazılmış gazel yoktur.[381]

Musa Kâzım Paşa da divan şiirinin bu geleneğine uyarak *Külliyat*ında her harften gazel söylemeye özen göstermiş ve bunu başarmıştır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, tam ve mükemmel bir divan tertip etmek için her harften gazel söylemeye çalışmaları, divan şairlerini kafiye bulma güçlüğü olan ث , ح , خ , د , ذ , س , ض , ط , ظ , ع , غ , ف gibi harflerle gazel yazmaya zorlamıştır. Bu konuda hazırlanan kafiye sözlükleri de şairleri aynı kelimeler etrafında şiirler yazmaya yönlendirmiştir.

*Redif*in kafiye bulma zorluğunu gidermede önemli bir rolü olduğu söylenebilir. Örneğin Musa Kâzım Paşa ile divan şiirinin ustalarından kabul edilen ve *Divan*larında her harfte gazel bulunan Ahmed Paşa, Necatî, Fuzulî ve Bakî'nin "s̱" (ث) harfiyle söylediği gazellere bakıldığında şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır:

	gazel sayısı	redifler
Ahmed Paşa (öl. 1496)[382]	2	baḥs̱, el-ġıyās̱
Necati Bey (öl. 1509)[383]	1	el-ġıyās̱
Fuzulî (öl. 1556)[384]	2	baḥs̱ + redifsiz

[381] Dilçin, "Divan Şiirinde Gazel", s. 115.
[382] Ali Nihat Tarlan, *Ahmet Paşa Divanı*, Akçağ Yay., Ankara, 1992, s. 130.
[383] Ali Nihat Tarlan, *Necati Beg Divanı,* MEB Yay., İstanbul, 1997, s. 168.

Bakî (öl. 1600)[385]	5	baḥs̱ (1)/bāʿis̱ (4)

Görüldüğü gibi, bu tablodaki toplam 10 şiirden yalnızca biri redifsizdir. Bu harfle en çok şiir yazan Bakî'nin gazellerinin ise hepsi rediflidir. Ayrıca şairlerce ortak rediflerin seçilmiş olması da bu güçlüğü gösterir.

Musa Kâzım Paşa'nın ise bu harfle yazdığı 5, 6 ve 8 beyitlik 1, 7'şer beyitlik 3, toplam 6 gazeli vardır (bāʿis̱ 2, ʿabes̱ 2, el-ġıyās̱ 1, baḥs̱ 1) ve bu gazellerde şair hepsinde redif kullanmıştır. Her harfte gazel söylemiş olan Musa Kâzım Paşa'nın, ث (6) ح (6) خ (6) د (6) ذ (2) س (6) ض (2) ط (1) ظ (1) ع (1) غ (1) ف (4) gibi kafiye bulma zorluğu olan harflerle toplam 42 gazel yazması ve bunlardan yalnızca 6'sının redifsiz olması şair hakkında bir yorum yapmayı gerektirir.

Divan şairlerinin özellikle kafiye bulma zorluğu olan harflerde redif kullanmama tavrı, kendini kanıtlama çabasının bir sonucu olarak yorumlanabilir.[386] Musa Kâzım Paşa'nın ise kafiye bulma zorluğu olan harflerde redif kullanma tavrı, yukarıda gösterilen tabloya bağlı olarak geleneğin bu konudaki temel eğilimine aynen bağlı kalması ve kendini zorlamaması olarak gösterilebilir. Şairin özen göstermesine rağmen zaman zaman uzun şiirlerinde bile kafiye tekrarına düşmesi, şairin kelime bulmada yaşadığı sıkıntıları göstermek açısından ayrıca önemlidir.

Musa Kâzım Paşa, alfabenin her harfine en az bir gazel söylemiştir. *Külliyatı*'ndaki gazellerin harflere göre dağılımı şöyledir:[387]

---

[384] Kenan Akyüz-Süheyl Beken-Sedit Yüksel-Müjgan Cunbur, *Fuzulî Divanı*, Ankara, 1958, s. 170-171.

[385] Sabahattin Küçük, *Bâkî Divanı*, TDK Yay., Ankara, 1994, s. 116-118.

[386] Örneğin XVI. yüzyıl şairlerinden Fedaî'nin, kâfiye bulma zorluğu olan harflerle toplam 42 gazel yazması ve bunlardan yalnızca 6'sının redifli olması, şairin redif kullanmama tavrı, kendini kanıtlama çabasının bir sonucu olarak yorumlanmıştır. (bk. Bilal Çakıcı, *Fedaî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2005, s. 188).

[387] *Semerâtü'l-İkbâl* adıyla isimlendirilen bölümde yer alan 99 gazel burada değerlendirilmemiştir. Bu bölümdeki manzumeler Arap alfabesindeki sıra esas alınarak düzenlenmiş gazeller olmayıp, tevhid, nat, mersiye ve tarikat büyüklerine yazılmış medhiyelerin yer aldığı, konunun esas alındığı bir tertip özelliği göstermektedir.

ا : 26	ب : 13	ت : 10	ث : 6	ج : 4	ح : 6	خ : 2
د : 6	ذ : 2	ر : 80	ز : 22	س : 6	ش : 7	ص : 2
ض : 2	ط : 1	ظ : 2	ع : 1	غ : 1	ف : 4	ق : 7
ک : 20	ل : 11	م : 23	ن : 33	و : 4	ه : 18	ی : 25

Bu tabloya göre, pek çok şairin divanında görüldüğü gibi, Musa Kâzım Paşa'nın da kafiye bulmanın kolay olduğu ا , ب , ر , ز , ک , م ,ن ,ه , ی harfleriyle daha çok gazel söylediği, yukarıda sözü edilen ث (6) ح (6) خ (6) د (6) ذ (2) س (6) ض (2) ط (1) ظ (1) ع (1) غ (1) ف (4) kafiye bulma zorluğu olan harflerle de sayısı az da olsa gazel söylediği anlaşılmaktadır. Pek tercih edilmeyen bu harflerle yazılan gazellerin divanlarda yokluğu ya da çok az olması, aşağıda ifade edildiği gibi "re", "ye" ve "he" harflerinin avantajlarına sahip olmamalarıdır.

Her harfe en az bir gazel söylediğini gördüğümüz Musa Kâzım Paşa'da ilk üç sırada "elif" harfli şiirlerin, daha sonraki dört sırada da "ze" ve "kef" harfli şiirlerin bu sıraya girmiş olması, divan şairlerinin genel harf tercihleri gözönüne alındığında farklı olduğu için dikkat çeker.[388]

Musa Kâzım Paşa'da da bir çok şairde olduğu gibi, en çok gazel, ر "re" (80) sesindedir. Bunu ن "nun" (33), ا "elif" (26), ی "ye" (25), ز "ze" (22), ک "kef" (20) ve "he" (18) sesleri takip etmektedir. "re" ile yazılan şiirlerin başta gelmesinin sebebi olarak, "-dur, -durur" bildirme ekinin, çekim eklerinin muhtelif zamanlarının, çoğul eklerinin bu sese uygunluk arz etmesi olarak gösterilebilir. Burada dördüncü sırada yer alan "ye" ise, çekim ekindeki işlerlik, belirtme ekine uygunluk, soru ekinin kullanımı, ilgi ekinin durumu ve "gibi" edatının bu sesle bitmesi sebebiyle "ye", diğerlerinin içinde tercih sebebidir. Yedinci sırada yer alan "he" sesi datif (yönelme) ekinin gereği, "ile" edatının bu sesle bitmesi, lokatif (bulunma) ekinin yapısı, "yine" zarfının işlerliği, istek gibi çekim eklerinin kullanımı "he" ile biten çiçek isimlerinin

---

[388] Mehmet Akkaya'nın yaptığı tesbitlere göre divan şairlerinin harf tercihlerine bakıldığında hemen hepsinin başta ر "re" olmak üzere, ی "ye", ه "he" ve ن "nun" gibi harfleri seçtikleri ortaya konulmuştur. Mehmet Akkaya, "Divan Şairlerinin Gazellerinde Harf tercihleri ve Redif Hususu", *İlmî Araştırmalar*, S. 3, 1996, s. 21.

redif olarak sıkça kullanılışı bu sesin tercih edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.[389]

*Külliyat*ta yer alan gazellerin beyit sayısı 5 ile 16 arasında değişmektedir. Kaynaklara bakıldığında ise gazelin, beyit sayılarının en az ve en çok oluşları hakkındaki görüşlerin çeşitli olduğu görülmektedir. Gazelin beyit sayısıyla ilgili olarak, en az beyit sayısı hakkında 5 beytin ağırlıklı olarak belirtildiği, en çok beyitli gazeller konusunda ise, 10, 12, 14, 15 ve 18 beyit şeklinde olduğu söylenmektedir.[390] Erken dönem (XIII-XV. yüzyıl) Türk şiirinde 8955 gazel üzerinde yapılan tespitlerden sonra şu sonuçlara varılmıştır: *7* beyitli gazeller, 3538 örnek ve % 39.5 oranla ilk sırayı; 2766 örnek ve % 31 oranla *5* beyitli gazeller ikinci sırayı; 676 gazelle ve % 7.55 oranla *9* beyitli gazeller üçüncü sırayı almaktadır. Bunları sırasıyla, 659 örnek ve % 7.2 oranla *6*, 504 örnek ve % 6 oranla *8*, 207 örnek % 2.3 oranla *11*, 131 örnek ve 1.5 oranla *10* beyitli gazeller takip etmektedir.[391] Musa Kâzım Paşa'nın gazellerinde de erken dönem gazellerinde olduğu gibi 225 gazel ve % 69.79 oranla *7* beyitli gazeller ilk sırada gelir. İkinci sırayı 38 gazel ve % 11.11 oranla 9 beyitli gazeller almaktadır.

Kimi kaynaklarda ise, divan şiirinde gazellerin beyit sayısının 5 ile 15 arasında değiştiği, beyit sayısı 7 ile 9 arasında olan gazellerin ise çoğunlukta olduğu[392] düşünülürse Musa Kâzım Paşa'nın gazellerinin çok uzun gazeller olmadığı ve ideal sınırlar arasında olduğu sonucuna varılabilir.

Gazellerin beyit sayılarının dökümü şu şekildedir:

Beyit Sayısı	Gazel Numarası	Toplam
5	4,26,51,79,93,94,171,176,177,194,203,231,242,276,278,279,298,309,312, 326,338	21
6	19,22,25,34,49,50,102,106,114,175,182,183,223,248,252,299,311,337,	20

[389] Mehmet Akkaya, agm., s. 21-22.
[390] Selami Turan, *Erken Dönem Türk Şiirinde Gazel*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2000, s. 42.
[391] Selami Turan, *agt*., s. 43.
[392] Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 109; İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 7; Dilçin, "Divan Şiirinde Gazel", s. 88.

	339,342	
7	2,5,7,9,11,12,13,14,15,16,17,21,23,28,30,32,33,35,36,38,39,40,41,42,43,44, 45,46,47,48,53,54,55,58,59,61,62,64,65,66,68,69,70,71,72,73,74,75,77,80,81, 82,83,84,86,87,88,90,92,97,98,99,100,101,103,107,109,110,112,113,115,116, 117,119,120,121,122,124,125,126,128,129,130,131,132,133,134,135,136,137, 139,140,141,143,145,146,147,148,150,151,152,153,154,157,158,159,160,163, 164,165,166,167,168,169,170,172,173,174,178,179,180,181,184,185,187,189, 191,192,193,195,196,197,199,201,202,205,208,209,210,215,216,219,220,221, 222,224,225,226,228,229,232,233,234,235,236,237,238,239,240,241,243,246, 247,249,250,251,253,254,255,256,257,258,259,260,262,264,265,267,268,269, 270,271,272,273,274,275,277,280,281,282,284,285,286,287,288,290,291,292, 294,297,305,306,307,308,310,313,314,315,316,317,320,321,322,323,324,327, 328,329,330,332,333,334,335,336,340	225
8	1,10,52,57,60,78,85,105,111,127,149,161,206,211,212,213,261,289 296,300,302,319,331	23
9	3,6,8,18,20,24,27,29,37,63,67,89,91,95,96,108,118,123,138,142,144,162,190, 198,200,204,227,230,244,245,266,283,293,303,304,318,325,341	38
10	31,56,104,155,156,188,214,217,218,263,295	11
11	76, 301	2
12	207	1
16	186	1

Gazellere beyit sayısı açısından bakıldığında, 16 beyitli *1* gazel, 12 beyitli *1* gazel, 11 beyitli *2* gazel, 10 beyitli *11* gazel, 9 beyitli *38* gazel, 8 beyitli *23* gazel, 7 beyitli *225* gazel, 6 beyitli *20* ve 5 beyitli *21* gazelin olduğu görülür.

Gazelin beyit sayısıyla ilgili bir diğer özellik de, *gazel-i mutavvel (uzun gazel)* olarak adlandırılan gazellerin beyit sayısı konusunda yine en az beyitli gazellerde olduğu gibi tam bir görüş birliğinin olmamasıdır. Kaynaklarda *gazel-i mutavvel (uzun gazel)* olarak nitelendirilen gazelin sahip olabileceği beyit hususundaki görüşler, en düşük 10 beyit olmak üzere 12, 14, 15 ve 18 şeklinde belirtilmiştir.[393] Musa Kâzım Paşa'nın da on beş (15) gazeli, *gazel-i mutavvel (uzun gazel)* olma özelliği göstermektedir.

[393] Selami Turan, *agt.*, s. 43.

Kesin bir kural olmamakla birlikte Divan şiirinde gazellerin beyit sayıları genellikle tek rakamlıdır.[394] Musa Kâzım Paşa'nın bütün gazellerinde beyit sayısının tek rakamlı olmadığı görülmektedir. 6, 8, 10, 12, ve 16 olmak üzere çift rakamlı 56 gazelinin olduğu da tespit edilmektedir.[395]

Bilindiği gibi, bir gazelde birden çok musarraᶜ/matla beyit varsa, böyle gazellere "çok matlalı" anlamına gelen *zâtü'l-metâli'* ya da *zü'l-metâli'* adı verilir. İlk iki beyti musarraᶜ olan gazeller "gazel-i dü-matla'" yani "iki matlalı gazel" adıyla anılır. [396] *Külliyat*ta 4 tane "iki matlalı gazel" bulunmaktadır. Bunlar: G. XXXIX, G. LXXXVI, G. CCXVIII, G. CCXCVI'dır. İpekten'e göre, şairler matla seçimini okuyucuya bırakmışlardır. Bu çok az sayıda ve Sebk-i Hindî şairlerinde görülmüştür.[397]

Eski divanlarda pek görülmeyen ve *redd-i matla* diye adlandırılan matlaın birinci veya ikinci mısraının gazelin son beytinde tekrar edilmesi de Musa Kâzım Paşa'nın gazelinde rastlanılan bir özelliktir. Belâgat kitaplarında çok açık bir şekilde *redd-i matla* konusuna yer verilmemiş, Tahirü'l-Mevlevî ve Haluk İpekten de bunu birkaç nedene bağlamışlardır. İlk olarak, bu gibi uygulamaların divan şairlerinden çok yeni şairler (Tanzimat sonrası dönem şairleri) tarafından gerçekleştirildiği nedeni öne sürülmüştür. İkinci olarak İpekten'in belirttiği gibi çoğunlukla Sebk-i Hindî şairlerince tercih edilmiştir.[398] Bunlara ek olarak, redd-i matla uygulaması daha çok gazelin şekli yapısıyla ilgili olduğu için, belki üzerinde durulacak bir konu olarak görülmemiştir. Özellikle klâsik üslûbun temsilcisi durumundaki ve Divan şiirinin en önde gelen kimi şairleri (Fuzulî ve Bakî gibi) gazellerinde redd-i matlaya fazla yer

---

[394] Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 109; İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 7; Dilçin, "Divan Şiirinde Gazel", s. 88.

[395] M. Kayahan Özgül, gazellerin çift sayıdaki beyitlerden oluşmasını şöyle değerlendirmektedir: "Bendler hâlinde yazılan formların bilhassa revaç bulmasının bir sebebi olmalı. Belki, beyit bütünlüğünün bozulması yolundaki ilk adım, içinde beyitler değil, mısrâlar bulunan formlardan geçmektedir. Belki de "*musammat*"ın semt semt, bölük bölük ayrılması, her bendin şiirdeki tematik bütünlüğü tamamlayan, ama kendi içinde de küçük bir anlam bütünlüğü taşıyan muhtar parçalar olarak algılanmasını sağlamaktadır ve bu özelliğiyle Türk geleneğine eklemlenmesi daha kolay görünmüştür. Meselâ, *Refî'-i Âmidî*'nin (öl. 1816) gazellerinin neredeyse tamamının 6, 8, 10, 12, 14, hattâ 20 gibi çift sayıdaki beyitlerden oluşması, alttan alta dörtlük ihtiyacını yansıtıyor olabilir." (bk. Özgül, *Modern Türk Şiirine Doğru*, s. 239).

[396] Dilçin, "Divan Şiirinde Gazel", s. 83.

[397] İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 8.

[398] Tâhirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, Neşre Hzl. Kemâl Edib Kürkçüoğlu, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984, s. 122; İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 18.

vermedikleri için, kendilerini takip eden şairler de böylesine bir uygulamaya başvurmamışlardır. Kullanım özellikle 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, özellikle Hayâlî Bey ile hız kazanmış ve 17. yüzyıldaki üslûp yenilenmesinin de bir sonucu olarak daha da artmıştır. Sebk-i Hindî'nin temsilcisi durumunda bulunan şairler, şiire getirmek istedikleri değişik noktalardaki (az sözle çok şeyin anlatılması, yeni mazmunlar bulma, aşırı hayâl, mübalağa ve tezat sanatlarına geniş yer verme gibi) anlayışın küçük bir yansıması olarak redd-i matlaya da yer vermişlerdir. Redd-i matla kullanımında klâsik üslûbu temsil eden şairler ile Sebk-i Hindî şairleri arasında, Sebk-i Hindî şairleri lehine, çok belirgin bir sayısal farkın bulunduğu da tespit edilmiştir. [399]

Musa Kâzım Paşa, gazel nazım şekliyle söylediği dört gazelinde *redd-i matla* yapmıştır. Bunlardan biri gazeliyyat içerisinde, biri *Ser-güzeşt* başlıklı mesnevisinde, ikisi de *Semerâtü'l-İkbâl* içerisinde yer almaktadır. Redd-i matla yaparken tekrarlanan mısraların ber-ceste olması ve makta beytiyle bütünleşmesi gerekir. Aksi takdirde şâirin güçsüzlüğünün ve kafiye bulmakta zorluk çektiğinin bir göstergesidir.[400]

Üç gazelinde, matlanın ilk dizeleri maktanın ikinci dizesi olarak tekrar edilmiş, birinde ise, matlanın ikinci dizesi maktanın yine ikinci dizesi olarak tekrar edilmiştir. Gazellerin matla ve makta beyitleri şöyledir:

Ne ta'vīẕ oḳuduñ bilmem ne efsūn itdüñ ey bülbül
Fiġān u nālişüñden ḫalḳı memnūn itdüñ ey bülbül

İder mecbūr nāleñ redd-i ṣadra Kāẓım-ı zārı
Ne ta'vīẕ oḳuduñ bilmem ne efsūn itdüñ ey bülbül (G. CCXXXVIII/1,7)

***

Ey beni şem' ü özin pervāne taḫmīn eyleyen
'Aşḳ ile terk-i ḳuyūd-ı meẕheb ü dīn eyleyen

Redd-i ṣadr iẓhār-ı 'acz itsem n'ola Kāẓım gibi
Ey beni şem' ü özin pervāne taḫmīn eyleyen (Ms. VI/389,394)

***

---

[399] Redd-i matlanın divan şiirinde kullanımıyla ilgili olarak bk. Şener Demirel, "Divan Şiirinde Redd-i Matla", *bilig,* Güz / 2004, S. 31, s. 161-175.

[400] Tâhirü'l-Mevlevî, *age.,* s. 122; Muallim Naci, *Edebiyat Terimleri-Istılahat-ı Edebiyye*, Hzl. M. A. Yekta Saraç, Risale Yay., İstanbul, 1996, s. 91-92.

Vāḥid ü ferd ü aḥadsin nūrsın bir dānesin
"Lem yekün küfven aḥad" bir bī-bedel cānānesin

Redd-i ṣadr iẓhār-ı ʿacz itsem n'ola Kāẓım gibi
Vāḥid ü ferd ü aḥadsin nūrsın bir dānesin (S.İ. XIII/1,7)

***

Yā şehīd-i Kerbelā ümmīdgāhumsın benüm
Ben bir ednā çākerüñ sen pādişāhumsın benüm

Redd-i ṣadr iẓhār-ı ʿacz itsem n'ola Kāẓım gibi
Ben bir ednā çakerüñ sen pādişāhumsın benüm (S.İ. LXIV/1,6)

Mahlas beyitlerinde şairler çoğu zaman kendi şiirleri ve şairlikleriyle övünürler (*fahriye*, *temeddüh*). Aşağıda bazılarının sıralandığı bu mahlas beyitlerinde şair şiirini, *sırr-ı ḥaḳīḳat, naẓm-ı bihterīn, naẓm-ı naẓīm, naẓm-ı pāk-i āb-dār, cūybār-ı ʿaşḳ, naḫl-i tecellā/āb-ı ḥayāt, verd-i nāz, rütbe-i iʿcāz, naʿt-ı Bārī/tevḥīd, gevher-i raḫşān, ʿārifāne/ḥikmet-niṣār* gibi sıfatlarla nitelemektedir. Bu beyitler aynı zamanda Musa Kâzım Paşa'nın şiirle neyi amaçladığı konusunda da ipuçları vermektedir. Ona göre şiir, Tanrı'nın sıfatlarını anarak ona sevgisini gösterme ve onun birliğini anma (*medh, meddâh*), *aşk ehline* ârifane, hikmet saçan, ilim ve irfan içerikli parlak inciler sunarak onlara yol göstermektir.

Nāy veş ben dem-be-dem sırr-ı ḥaḳīḳat söylerem
Zāhid-i nā-sāzı gör ʿizz ü mecāz eyler baña (G. V/4)

Ḥaḳ bu kim Ḳurʾān terkidür bu naẓm-ı bihterīn
Kāẓım iḥsān-ı Resūl-i Rabb-i yek-tādur baña (G. VI/9)

Kāẓım ancaḳ ḥubb-ı ẕāt-ı kibriyādur maḳṣadum
Dem-be-dem kim zīver-i naẓm-ı naẓīmümdür şarāb (G. CXXXIII/7)

ʿAşḳ-ı ḥavż-ı kevs̱er itdi berke-i efkārumı
Naẓm-ı pāk-i āb-dārumdan gelir būy-ı şarāb

Cūybār-ı ʿaşḳdur Kāẓım zebān-ı muʿcizüm
Ṣoḥbet-i şevḳ-intişārumdan gelir būy-ı şarāb (G. CXXXIV/3,6)

Ḫıżr u Mūsāsı benem ʿālem-i ʿaşḳuñ Kāẓım
Ḳalemüm naḫl-i tecellā süḫanum āb-ı ḥayāt (G. XLII/7)

Her āh-ı cān-güdāẕum olmazdı ʿarşa ʿāzim
Kāẓım o verd-i nāzum neşr itmese fevāyiḥ (G. LXV/7)

Rütbe-i iʿcāza çıḳmış sözleri Ḳurʾān gibi
Kāẓımuñ sırr-ı belāġat ṭabʿ-ı Ḥassānındadur (G. LXXVIII/7)

Vāḳıf-ı sırr-ı ṣalāt-ı dāʾimūnem Kāẓımā
Her kelāmum naʿt-ı Bārī her sözüm tevḥīddür (G. LXXXIV/7)

Bāriş-i neysān mı ne Kāẓım-ı zāruñ yine
Sözleri ʿaşḳ ehline gevher-i raḫşān olur (G. CXXVI/7)

Her kelāmuñ ʿārifāne her sözüñ ḥikmet-nis̱ār
Fikr ü endīşeñ meger Kāẓım maʿārif kānıdur (G. CXXVIII/7)

Kāẓım-ı bülbül-nevāyem çāker-i āl-i ʿabā
Gülşen-i cennet-nişānem ʿilm ü ʿirfāndur sözüm (G. CCLXIII/10)

Bilindiği gibi şairlerin mahlaslarını makta beytinden önce söylediği, bir başka deyişle maktadan sonra bir veya birkaç beyit eklediği gazellere *gazel-i müzeyyel* (eklentili, ekli gazel); eklenen beyitlere de *zeyl* adı verilir.[401] Musa Kâzım Paşa'nın gazellerinden 11'inin *gazel-i müzeyyel* olduğu, bunların 9'unda (G. XXXVII, LXVI, LXXVIII, CIX, CLXXVIII, CXC, CCVII, CCCIII, CCCIV), mahlastan sonra 1 beyit, 1'inde (G. CCXCV), 2 beyit ve 1'inde (G. LXIII), ise 4 beyit eklendiği görülmektedir.

Mahlastan sonra iki beyit ekli olan (G. CCXCV) gazelin matla beyiti ile *mahlâs-hane*si ve ekleri şu şekildedir:

Yā Rabb oḳur ol ġamze-i seḥḥārı ne efsūn
Kim görse olur dīde-i bīmārını meftūn (G. CCXCV/1)

Bir āṣaf-ı meh-kevkebenüñ pāyına Kāẓım
Yüz sürmege ser-geşte imiş ben gibi gerdūn (G. CCXCV/8)

Ol dāver-i dānā ki sebeḳ-ḫˇān olamazdı (G. CCXCV/9)
ʿAṣrında bulınsaydı Arisṭū vü Felāṭūn

Niḥrīr-i zamān āṣaf-ı Maḥmūd-şiyem kim
Ḥayretde ḳalur kevkebe-i rüşdine Hārūn (G. CCXCV/10)

Dört beyit ekli diğer gazelin matla, mahlas ve ek beyitleri şöyledir:

Cām-ı şebāne gerdiş idüp tā dem-i ṣabāḥ
Bir başḳa ʿālem oldı bu şeb ʿālem-i ṣabāḥ (G. LXIII/1)

Encüm-şümār-ı leyle-i hicrān olan bilür
Kāẓım ne dām u dāne imiş şeb-nem-i ṣabāḥ (G. LXIII/5)

---

[401] Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 87; İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 8.

Ṣubḥī-laḳab bir āṣaf-ı ẕī-şān ki mihr ü māh
Ruḫ-sāy-ı ḫāk-i pāyi olur her dem-i ṣabāḥ (G. LXIII/6)

Vech-i şebehdür ʿārıż u ḫāl-i cebīnine
Envār-ı mihr ü necm-i seḥer-maḳdem-i ṣabāḥ (G. LXIII/7)

Şāyestedür olursa o kān-ı feḫāmetüñ
Fülk-i celīl-i cāhına mersā yem-i ṣabāḥ (G. LXIII/8)

Ḥaḳ reşk-i ʿīd ü ḳadr ḳılup ṣubḥ u şāmı
Olsum ferīḥ-i rūz u şeb ü ḫurrem-i ṣabāḥ (G. LXIII/9)

*Gazel-i müzeyyel*lerdeki eklentilerin şairin bir tutumu olmaktan başka özel bir görevinin olduğu söylenememekle birlikte[402], zeyllerde şair Allah'a dua, Hasan ve Hüseyin'e bağlılık, şiirini "nev-zemin" vasfı ve Hz Ali'nin medhi gibi konular üzerinde durmaktadır.[403]

Gazellerde, her beyit kendi içerisinde tamamlanmış bir bütün olduğundan beyitlerin birbirleriyle anlam ilişkisi içerisinde olması beklenmez. Buna karşın özellikle redifli gazellerde beyitler arasında bir uyum bulunduğu ve gazelin bütününe aynı ana duygunun hâkim olduğu görülür. Çünkü redifin bir âheng ögesi olması yanında şiirde temayı belirleyici bir işlevi de vardır.[404]

---

[402] Seyyid Vehbî (öl.1736)'nin aşağıdaki beytini, zeyllerin şairler tarafından nasıl algılandığını göstermek açısından iyi bir örnek olarak kabul etmek mümkündür.

Zeyl-i eşʿārda dāġ-ı dilüm iẓhār itdüm
Resmdür āḫir-i mektūba başarlar ḫātem (Hamit Dikmen, *Seyyid Vehbi ve Divanının Karşılaştırmalı Metni*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1991, C. 1, s. 208).

[403] M. Kayahan Özgül, kaside ve gazel ilişkisine temas ederek "*gazel-i müzeyyeller*"i şu şekilde değerlendirir: "Tarih boyunca gelenek, kaside ile gazelin arasındaki mesafeyi açmaya çalıştıkça şairlerin de kapatma gayretlerinin sürdüğü hissedilir. Bu gayretler yenileşme hareketleri içinde özel bir mana kazanmaya başlar. Artık şair, gazele kasidenin tematik bütünlüğünü taşımak amacıyla da çabalamaktadır.(…) Gazel ile kasidenin birbirine temas ettiği noktada "*gazel-i müzeyyel*"in geliştirilmesine gayret edilişi bu bakımdan önemli bulmak gerekir. Poetik olarak bakıldığında, tamamlanmamış bir gazelin zeyle ihyiyaç duyması, henüz tamamlanmadığı ve daha söyleneceklerin bulunduğu manasına gelmez mi? Oysa gelenek, gazele eklediği zeylle onu "tegazzül"den sonra "medhiye" bölümü yer alan bir kaside parçası olarak algılamaya çalışır". (bk. Özgül, *Modern Türk Şiirine Doğru*, s. 216). Bilindiği gibi *gazel-i müzeyyel*lerde zeyller genelde medhiye niteliği taşır. Örneğin yine Mevlevî olan Şeyh Galip ve Keçeci-zade İzzet Molla'nın gazelleri böyledir. Şeyh Galip, bu *zeyl*leri Mevlevî ulularının özellikle Mevlana'nın övgüsüne ayırmaktadır (Sedit Yüksel, *Şeyh Galip Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri,* Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1980, s. 55). Keçeci-zāde İzzet Molla ise *Bahār-ı Efkār* adlı *Divan*'ında *zeyl*lerde Mevlana ve *Mevlevîlik*, *Hazān-ı Āsār* adlı *Divan*ında ise Bahauddin Nakşbend ve *Nakşibendilik* ile ilgili konulara yer vermiş, bu tutumundan *Divan*'ının *Dibace*sinde de söz etmiştir (Ebubekir Sıddık Şahin, *Keçeci-zâde İzzet Molla'nın Divanları: Bahâr-ı Efkâr ve Hazân-ı Âsâr*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2004, s. CXXX-CXXXI).

[404] A. Hamdi Tanpınar, *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, YKY, İstanbul, 2006, s. 36.

Bir gazelde beyitler yalnız vezin ve kafiyeleriyle değil, anlamları bakımından da birbirine bağlanmış yani bütünüyle bir konu ele alınıp işlenmişse böyle gazellere *yek-âhenk* denilir.[405] Divan'daki çoğu gazelin belli bir konu etrafında döndüğü görülmektedir. Musa Kâzım Paşa'nın gazellerinin çok azında redif kullanılmamış; gazellerinin çoğunun redifli (*müreddef gazel*) olduğu; bu rediflerin gazelin bütününde de bir anlam birliği sağladığı görülür. Şiirlerinde, redifin âhenk ve anlam üzerindeki söyleyiş imkânlarından faydalanan şairin, 310 gazelinde redifi kullanması onun, konuyu dağıtmadan, belli bir konuyu dile getirmeye çalıştığını da göstermektedir. Örnek olarak, bir gazelinde (G. LXXXVII) uzun bir redif olarak kullanılan "hem mevcūd u hem nā-būd olur" ifadesi ile anlam bütünlüğü sağlanmaya çalışılmıştır.

Musa Kâzım Paşa'nın "*Gazeliyyât*" bölümündeki 4 gazeli (G. XLVI, G. LXV, G. CCXXVIII, G. CCCXVII,) *musammat gazel*dir. Ancak numaraları verilen gazellerden ilk 3'ünde tüm beyitlerde iç kafiye yoktur. Musammat gazellerin 3'ü aruzun *müstefᶜilün faᶜūlün müstefᶜilün faᶜūlün* vezni ile, 1'i de *müstefᶜilün müstefᶜilün müstefᶜilün müstefᶜilün* vezni ile yazılmıştır. Musa Kâzım Paşa'nın hece vezni ile de şiirler yazdığı düşünülecek olursa bu vezinleri tercih etmesindeki sebepler kolayca anlaşılabilir.

M. Kayahan Özgül'ün, musammat gazeller hakkında verdiği bilgiler, konuyu ayrıca açıklar niteliktedir:

> "**Musammat gazel**, sadece mısrâ içine de birer kafiye gömerek âhengi artırmak için yazılmaz. Musammatlar, aruz ve hece vezinlerinin iltisak noktalardandır. Türk'ün kulağı, musammat gazellerde beyitler değil, dörtlükler duyar, Şairler ne zaman şiirlerini musammat olarak düzenlese, 4 *mefāᶜīlün* veya 4 *müfteᶜilün* gibi yarıdan bölünebilecek vezinleri seçerler. Bu seçimi yapan bir klâsik şair ise, içten içe koşma'nın yapısını hatırlayacak; aruzu da kullanan bir âşık ise, aynı seçimle hem kendi geleneğinden kopmamış hem de klâsik şiire yanaşmayı başarmış olacaktır. Âşık edebiyatında 4 *müfteᶜilün*'ün "şatranc"ı, 4 *mefāᶜīlün*'ün "semâî"yi karşılaması da bu yakınlığı sağlar. Halk şiiri semâî ve şatranc ile kendi geleneğini zorlayıp klâsik şiire yanaşırken klâsik şiir de kendi geleneğini zorlayarak halk

[405] İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 8.

> şiirine yanaşmaktadır. (…) Fakat bu iki vezinle kurulan musammat gazeller, 4+4 gibi halk şiirinde az kullanılan vezinlere karşılık gelir. Türk'ün, şiiri asıl yakaladığı vezin olan 4+3'ü karşılamak için daha çok *müstefʿilün faʿūlün* (mefʿūlü fāʿilātün) kullanılır. Bu vezin Türk'ün iki farklı şiir kültürünü birbirine yaklaştırmasında çok özel ve önemlidir. Diğer taraftan, bütün vezinler içinde böyle iki farklı tef'ilede okunabilen başka bir örnek de yoktur. Vezin, âdeta Türkler düşünülerek oluşturulmuştur."[406]

Aşağıdaki CCCXVII numaralı gazelde, bütün beyitlerin *iç kafiyeli* olduğu görülmektedir. Musa Kâzım Paşa'nın *Semerâtü'l-İkbâl* içindeki musammat gazellerinin tamamında olduğu gibi, şiirde yüksek âhenk sağlayan ve hem vezin hem de kafiyeyle ilgili bir sanat olan *tasmit,* bu *musammat* gazelde de örneği görülen bir özelliktir.

Dönsün hezār-ı zāra n*ey* / vaḳt-i telāḳīdür yine
Meclis o meclis mey o m*ey* / sāḳī o sāḳīdür yine

Şaḳḳ-ı ʿaṣā-yı ümm*et*e / taḫrīb-i dīn ü mill*et*e
ʿİllet-i cemīʿ ʿill*et*e / Şām u ʿIrāḳīdür yine

Eyler dil-i zārum naġ*am* / bülbül gibi ey ġonçe-f*em*
Ölsem de ben ās̱ār-ı ġ*am* / göñlümde bāḳīdür yine

Seyr it dil-i pür-ḥayr*eti* /mezc itdi ʿaşḳa ḥikm*eti*
Maḥbūb sevmek ʿād*eti* / ʿişret mez̠āḳıdur yine

Zāhid cihānda b*irse* de / her bir murād[a] *irse* de
Bāġ-ı cināna g*irse* de / cennet burāḳıdur yine

Işlāḥ-ı ḥāli mill*et*üñ / çıḳdı elinden devl*et*üñ
Gūyā zamān-ı şevk*et*üñ / vaḳt-i meḥāḳıdur yine

Kāẓım beni nāl*ān* iden / çeşmānumı giry*ān* iden
Cān u dilüm sūz*ān* iden / yārüñ firāḳıdur yine (G. CCCXVII/1-7)

---

[406] Özgül, *Modern Türk Şiirine Doğru*, s. 221.

4.1.1.5. Rubâ'îler

Divan şairleri, dört mısraı da aynı vezni taşıyan rubâîler yazdıkları gibi rubâîlerin her mısraını isterlerse ayrı bir vezinle de yazabilirler. Rubâî nazım şeklinin en belirgin özelliği, sadece kendine özgü sayılan 24 vezinle yazılabilmesidir. Bu vezinlerin *mef'ûlü* ile başlayan 12'sine *ahreb*, *mef'ûlün* ile başlayan diğer 12'sine *ahrem* adı verilir.

*Külliyat*ta toplam 30 rubâ'î vardır (Kıt'alar içerisinde yer alan XCVIII. sıradaki rubâ'î ile bu sayı 31'dir). Rubâ'îlerinin tamamında sadece ahreb kalıplarını kullanan şair, 22 rubâ'îsinde bütün mısraları aynı vezinle yazmış, diğerlerinde ise değişik vezinler kullanmıştır.

Şair, rubâ'îlerinin 26 bu nazım şeklinin asıl kafiye düzeni olan (a a x a) ile 7, 8, 17 ve 25. rubâ'ilerde *rubâ'î-i musarrâ* veya *terâne* denilen (a a a a) kafiyeleniş şeklini kullanmıştır. İlk üç mısraın söylenecek fikre hazırlık, dördüncü mısraın ise bu fikrin açık ve etkili bir şekilde ifade edilen yer olduğu kaidesini rubâ'îlerinde başarıyla uygulamıştır.

Ruba'îlerin konularına bakıldığında ise çoğunluğun dinî konulu oldukları görülür. Allah, insan ve kâinat üçgeni etrafında birleştikleri anlaşılan rubâ'ilerde, Allah aşkı esas konuyu teşkil eder. Aşk konusu işlenirken tasavvufî remizlerin de kullanılıp ön plana çıktığı görülür. Mey / şarab, saki, gönül, cevher, araz, sahba, kadeh… gibi kelimeler tasavvufî anlamları düşünülerek kullanılmıştır.[407] Allah, kâinatın yaratıcısı olup ezelî ve ebedîdir. İnsanoğlu ve bütün varlıkların başlangıcı ve sığınağıdır. Filozoflar O'nu, araz'ın zıddı olan cevher ile karşılamışlardır. Ancak İslâm düşüncesinde Allah, sıfatlarıyla (esmâ'-i hüsna) bilinir. (Ru. XV)

Rindi / âşık ve zâhid / vâiz çekişmesi ve bunun sonucu olarak da rindliğin benimsenmesi rubâ'ilerde az da olsa görülen konulardandır.[408]

---

[407] Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 485, 450, 206, 119, 51, 119, 291, 408 (*şarab, saki, gönül, cevher, araz, sahba / kadeh, ney* maddeleri).
[408] Rind ve zahid tipinin diğer özellikleri ve çekişmesi için bk. Ahmet Atilla Şentürk, *Klâsik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Sûfî yahut Zâhid Hakkında,* Enderun Kitabevi, İstanbul, 1996.

4.1.1.6. Kıt'alar

Eski Arap şiirinde, kaside gibi bir iç plânı bulunmayan, bazılarının uzun şiirlerden kalmış parçalar olduğu sanılan kısa manzumeler vardır. Daha sonraları ortaya çıkan ve aşk, felsefe, din vs. konularının işlendiği kıt'aların, bu şiir parçalarının bir devamı olduğu kabul edilir.[409] İran edebiyatında müstakil hâle gelen[410] ve "aynı vezin ve kafiyede söylenmiş, matla'ı musarraʿ olmayan şiir"[411] diye tanımlanan kıt'a, Türk edebiyatına bu hâliyle geçmiştir. Musa Kâzım Paşa'nın tarih kıt'alarından bir bölümü için kullandığı "*Ḳaṣīdeleri Żāyiʿ Olan ve Olmayan Baʿżı Tārīḫlerdür ve Eks̱erisi Müteʿallıḳātumla Evlādlarımuñ Tārīḫlerdür*" başlığından da anlaşılacağı gibi kasideden alınmış bölümlere de ad olmuştur.[412]

Beyitler hâlinde yazılan nazım şekillerinden olan kıt'a, divanlarda genellikle gazellerden sonra yer alır ve oldukça geniş bir konu alanına sahiptir. Divanlarda "muḳaṭṭaʿāt", "ḳıṭaʿāt" başlığı altında toplanan ve genellikle iki beyitten oluşan bu şiirlerde, felsefe, tasavvuf, bir hayat görüşü, bir nükte, bir kişiyi övme ya da yerme, bir olayın tarihi gibi konulara yer verilmektedir. Üzerinde birleşilebilen kesin bir sayı olmamakla birlikte beyit sayısı ikiyi aşan kıt'alara *kıt'a-i kebîre* denmektedir. [413]

Kıt'anın tanımına uymayan, ilk beyti musarraʿ/matla olan şiirlerin de divanlarda "Muḳaṭṭaʿāt" bölümlerinde yer aldığı görülmektedir. "Aslında nazm olan ve aa xa şeklinde kafiyelenen nazım şekillerine de yanlış olarak kıtʿa denmiştir" diyen Haluk İpekten, Leskofçalı Galib'in aşağıdaki şiirinden hareketle,

Tecellî berk urur yer yer sevâd-ı dâğ-ı cânumdam
Cihânda Tûr-ı aşkam nûr akar her gülsitânumdan
N'ola bâğ-ı cihânda olsa mihr ü mâhdan meşhûr
Bu *kıt'am* tâze bir güldür gülistân-ı beyânumdan

---

[409] Nihat M. Çetin, *Eski Arap Şiiri,* İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul, 1973, s. 74.
[410] Hasan Aksoy, "Kıt'a", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 25, İstanbul, s. 505.
[411] Mansûr Restgâr-ı Fesâî, *Envâ'-ı Şi'r-i Fârsî*, Şiraz 1373, s. 497.
[412] Musa Kâzım Paşa'nın XXXVII. kasidesinde 26-35. beyitler arasında yer alan eski bir Bektaşî latifesi "Kasideden Müfrez Fıkra" başlığıyla ayrıca nazmedilmiştir (bk. *Mecmû'a*, Millî Ktp. (Ankara), Yz. A. 131, yk. 57b; "Abide-i Belâgat", *Hayâl-i Cedîd*, Nu. 49, 21 Ağustos 1326 (Bu dn. Özgül'ün *Modern Türk Şiirine Doğru* adlı eserinin bibliyografyasından faydalanılarak gösterilmiştir. s. 404); Başka bir örnek olarak, Nabî Divanı'nın "muḳaṭṭaʿāt" bölümündeki "kıt'aî ez-kasîde-i gümşude" (kaybolmuş kasideden bir parça) ifadesinde de anlaşıldığı gibi, kasideden alınmış bölümlere de kıt'a adı verilmiştir. H. Erdoğan Cengiz, "Divan Şiirinde Musammatlar", *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı (Divan Şiiri)*, S. 415-417, Ankara, 1986, s. 412.
[413] İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 42.

şairin “kıtᶜam” demesini bir yanlışlık olarak görmekte ve “nazmum diyeceği yerde kıtᶜam demiştir”[414] biçiminde bir değerlendirme yapmaktadır. Bu durum bir yanlışlıktan çok “Divan şairlerinin nazm adı verilen bu şiirleri kıt’alardan ayırmadıkları, buna gerek duymadıklarının bir belirtisi”[415] olarak görülmelidir. Nitekim Cem Dilçin, *nazm*ı, *kıt’a* başlığı altında ele alır ve “birinci beyti *musarra’* olan başka bir deyişle birinci, ikinci ve dördüncü dizesi birbiriyle kafiyeli *kıt’a*lar” biçiminde tanımlar.[416]

Musa Kâzım Paşa *Külliyatı*’nda “Muḳaṭṭaᶜāt” başlığı altında 102 manzume yer almaktadır. Bu manzumelerden XCVIII. sıradaki bir rubâ’îdir. Böylelikle *Külliyat*ta 101 kıt’a yer almaktadır. Toplam beyit sayısı 222 olan bu kıt’aların 96 tanesi 2 beyitlidir (*kıt’a*); 5’inin beyit sayısı 2’den fazladır (*kıt’a-i kebîre*). 30’unun ise matla’ beyti musarraᶜdır (*nazm/nazım*).

Kıtᶜalara beyit sayıları açısından bakıldığında şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır: Musa Kâzım Paşa’nın kıt’alarının uzun şiirlerden (*kıt’a-i kebîre*) oluşmadığı dikkati çekmektedir. *Kıt’a-i kebîre*lerden en uzunu 14 (Kt. LXXXIV) beyitliktir. Bunun dışında şairin 7 (Kt. LXXIII), 5 (Kt. II), 3 (Kt. III, CII) ve 2 beyitlik 96 kıt’ası vardır. Bu şiirlerin 31’i ise “nazm/nazım” şeklinde kafiyelenmiştir. *Külliyat*ta “Muḳaṭṭaᶜāt” başlığı altında yer alan; I, IV, VIII, IX, X, XI, XIV, XVIII, XXI, XXVI, XXVIII, XXIX, XXXI, XXXVII, XLX, LVIII, LIX, LXVII, LXVIII, LXIX, LXXII, LXXVIII, LXXXVII, LXXXVIII, LXXXIX, XC, XCI, XCII, XCIV, XCV, XCVIII. kıt’alar birer “nazm/nazım”dır.

Kıtᶜalarda mahlas bulunmaması genel bir kural olmasına rağmen özellikle uzun kıtᶜalarda şairlerin mahlas kullandıkları görülür.[417] Şairin kıtᶜalarının uzun olmamasına rağmen 17’sinde mahlası bulunmaktadır. (Kt. II, XVII, XVIII, XXIV, XXVI, XXVIII, XLIV, XLVI, XLX, LXVIII, LXXI, LXXIII, LXXXIV, LXXXVI, LXXXIX, XCIV, CI).

---

[414] İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 42.
[415] H. Erdoğan Cengiz, agm., s. 412-413. Cengiz’in, makalesinde *nazm*ın bir terim olarak “en azından Muallim Naci’den bu yana” kullanıldığını belirtmesi, yazarın böyle bir ayrıma Divan şairlerinde rastlamadığını gösterir.
[416] Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 202.
[417] Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 202; İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 42.

Kıtᶜalarda öncelikli olarak dikkat çeken, ilk üç kıtᶜanın *Kur'an-ı Kerim*'den üç sureden ayet tercümelerine ayrılmış olmasıdır. Bunlardan ilki, ilk vahyedilen surelerden de biri olan *Kuran*'ın dört ayetlik 112. suresi, *İhlâs Suresi*'nin mealen tercümesidir (Kt. I). *İhlâs Suresi*'nin meali şöyledir: "1. De (ki): "O Allah tek bir (Ahad)'dir. 2. Allah, O eksiksiz, Samed'dir. 3. Doğurmadı ve doğurulmadı. 4. O'na bir denk (küfüv) de olmadı.[418]

İkincisi "Terceme-i Ayetü'n-Nur" başlıklıdır. *Nur Suresi*, *Kuran*'da 24. sure ve tamamı 64 ayettir. Sure adını, nur ayeti denilen 35. ayetten almıştır. Bu kıt'a, *Nur Suresi*'nin 35. ayetinin tercümesidir (Kt. II). Ayetin meali şu şekildedir: "Allah göklerin ve yerin nurudur! Nûrunun misali: Sanki bir mişkât (kandil), misbah (lamba), misbah bir sırçada (cam içinde), sırça sanki incimsi bir yıldız. Mübarek bir ağaçtan tutuşturulur; bir zeytin (ağacın)dan ki, ne doğuludur ne batılı, yağı hemen hemen ateş dokunmasa bile ışık verir. Nur üstüne nur! Allah nuruna dilediğini hidâyet buyurur ve insanlar için temsiller getirir ve Allah herşeye Alîm'dir."[419]

Üçüncü kıt'a, *Haşr Suresi*'nin son üç ayetinin tercümesidir. *Haşr Suresi*, 59. sure ve tamamı 24 ayettir. Üç ayetin meali şöyledir: "22. O, öyle Allah ki, O'ndan başka tanrı yok; görünmeyeni de bilir, görüneni de! O, çok Rahmân'dır Rahîm'dir. 23. O, öyle Allah ki, O'ndan başka tapılacak yok. Öyle melik ki Kuddûs, Selam, iman ve emniyet veren / Mü'min, gözeten, koruyan / Müheymin, Azîz, Cebbar, Mütekebbir. Tenzih o Allah'a müşriklerin şirkinden. 24. O öyle Allah ki, Hâlik, Bârî, Musavvir. En güzel isimler O'nun; bütün göklerdeki ve yerdeki O'nu tesbih eder, O, öyle Azîz, öyle Hakîm'dir."[420]

Bu üç ayetin okunmasıyla ilgili şöyle *Tirmizî*'de bir hadis rivayeti vardır: "Her kim sabahleyin üç kere 'Eûzu bi'llâhi's-semî'i'l-alîmi mine'ş-şeytâni'r-racîm' dedikten sonra Haşr suresinin sonundan üç ayeti okursa, Allah Teâlâ onun emrine yetmiş bin melek verir. Onlar akşama kadar o kimse için dua ederler. Eğer o gün ölürse şehid olarak vefat etmiş olur. Onları akşamleyin okuyan da aynı durumda sevap alır".[421]

---

418 *Kuran,* 112/1-4.
419 *Kuran*, 24/35.
420 *Kuran*, 59/22-24.
421 *Tirmizi*.

4.1.1.7. Muʿammâ

Divan edebiyatının edebî ürünleri içinde yer alan ve beyan ilminin bir konusunu teşkil eden muʿammâ, İran edebiyatından doğmuş, kuralları tespit edilmiş ve Türk edebiyatına buradan geçmiştir.

Daha çok ikinci ve üçüncü derecede şairlerin eserlerinde rastlanan ve usulünü bilenler, zekâ ve intikal sahipleri tarafından hâlledilmek için yazılan muʿammâ, zevk-i selîm tarafından beğenilecek, insan zekâsının becerikliliğinden dolayı zevk duyuracak şekilde olmalıdır. [422]

Türk edebiyatında bu sanatın en iyi uygulayıcısı, bu nazım şeklinin büyük gelişme gösterdiği XVI. yüzyılda yaşayan Edirneli Emrî Çelebi (öl. H. 982 / M. 1577)'dir.

İran edebiyatında, emirlere bir zekâ hediyesi şeklinde sunulmak üzere yazılan mu'ammâlar türk edebiyatında sevilenlerin isimlerini gizlemek için kullanılmış; bu kullanıma uygun olmak üzere de Musa Kâzım Paşa *Külliyatı*'nda "Muammeyât" başlığı altında; "*Ahmed, Alî, Fâtımâ, Hasan, Hüseyn, İbrâhim, Cemâl, Abdu'l-kerîm, Osmân, Hüsâm*" isimlerinin gizlendiği on muʿammâ yer almaktadır.

4.1.1.8. Tarihler

Arap alfabesinde her harfin rakamsal bir değeri vardır. Arap, Fars ve Türk şairleri doğum, ölüm, evlenme, savaş, barış ve benzeri olaylar için tarih manzumeleri yazmışlar, genellikle bu manzumelerin son mısra veya beyitlerinde ebcedle bu olaylara tarih düşürmüşlerdir. Türk edebiyatında özellikle XVIII. yüzyılda tarih düşürme yaygınlaşmış, XIX. yüzyılda da her divan şairinin divanında rastlanılan bir tür olmuştur. *Ebced hesabı* ve bunun en geniş kullanım alanı olan *tarih düşürme* geleneğinin Türk-İslâm kültür ve medeniyetinde çok önemli bir yeri vardır. Düşürülen tarihlerin bir sanat olmanın yanında en önemli özelliği, belge niteliği taşımasıdır. Bu konuda İsmail Yakıt'ın söylediği şu sözler kayda değerdir:

---

[422] A. Nihad Tarlan, *Divan Edebiyatında Muammâ*, İstanbul, 1936, s. 3-5.

> "Düşürülen tarihlerin konularının askerî-siyasî hadiselerin yanısıra hırsızlık, intihar vs. gibi adi vak'alar ile savaş ve antlaşma gibi önemli olayları da içine almış olması bir nevi hadiselerin anında tespitinin yapıldığını gösterir. Yani bir nevi vak'anüvisliktir ki birinci dereceden kaynak teşkil ederler. Böylece düşürülen her tarih Türk kültür hayatında birer belgedir. Gerek ferdî ve gerek ictimaî olaylara olsun her bir tarih manzumesi, ilgili olduğu olayın en emin ve en kesin belgesidir. Çünkü müverrihler gördükleri, bildikleri ve emin oldukları olayları tarihlemişler ve bunları tarih manzumelerinde yansıtmışlardır. Dolayısıyla tarihler gününde tutulmuş birer zabıt veya tutanak gibi kesinlik arz ederler. İşte bu açıdan da Türk kültürü tarihinin doğru verilerini tespite yararlar."[423]

Musa Kâzım Paşa'nın 127 tarih kıt'ası vardır. En azı 1, en çoğu 22 beyitten oluşan bu şiirler arasında Kadiriyyeden Tilimsanî Hasan Dede Efendi'nin ölümü (T. CXVI) üzerine düşürülen tarih en eski söylenmiş manzumedir (H. 1255 / M. 1839-40). Emekli (tekâud) sandığı için (T. XXXVII) ve hanımı Fatma Hanım'ın H. 1307 / M. 1889-90 tarihinde ölümü üzerine yazılan manzumler ise Musa Kâzım Paşa'nın son yazdığı tarihlerdir.

Tarih düşürme sanatının Türk edebiyatında İstanbul'un fethiyle hızlandığı, özellikle XVIII. yüzyılda çok yaygın hâle geldiği[424] düşünülecek olursa Musa Kâzım Paşa'nın XIX. yüzyılda 127 tarih kıt'ası yazmış olması döneminin bir çok tarihî olayına ışık tutması açısından önemlidir.

Bu tarihlerden 2'si *lafzî* (T.III, IV), 2'si *dü-tâ* (T. XXXII, XXXVIII), 3'ü *tarih-i mühmel* (T. LXXXI, LXXXIII, XCVIII), 1'i *terkib* (T.XLIII), 25'i *mücevher* (T. VII, XII, XIII, XVI, XVII, XXI, LI, LVI, LVII, LVIII, LXI, LXV, LXX, LXXIII, LXXV, LXXXVI, XC, XCI, XCV, CII, CVI, CXIII, CXIV, CXV, CXXIV), 2'si *tam tarih* ve *mücevher* (T.IX, X), ve 92'si *tam tarih*tir. [425]

Külliyat içerisindeki tarihlerin de Musa Kâzım Paşa tarafından sınıflandırıldığı görülmektedir. XXXVIII-XCI arasındaki 54 tarih için "Maʿārif Neẓāretinden Ṭaleb Olınup Söylendiḳden Ṣoñra Naṣılsa Dīgeri İntiḫāb u Taḥrīr Olınmasıyla Girü Ḳalan

[423] İsmail Yakıt, *Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, Ötüken Yay., İstanbul, 1992, s. 394.
[424] İsmail Yakıt, *age.*, s. 122.
[425] Ebced alfabesinin sayı değerleri kullanılarak bir işlem gerektiren ve başlı başına bir tür formül ihtiva eden tarihlere *ma'nen tarih* adı verilir. *Ma'nen tarihler* bir veya birkaç kelimeden ibaretse *kelime*, mısraın tamamından ibaretse *tam tarih* adını alır (İsmail Yakıt, *age.*, s. 302, 308).

Tārīḫlerdür" başlığı konulmuştur. XCII-CXXVII arasındaki 35 tarih için ise "Ḳaṣīdeleri Żāyiʿ Olan ve Olmayan Baʿżı Tārīḫlerdür ve Eks̱erisi Müteʿallıḳātumla Evlādlarımuñ Tārīḫlerdür" başlığını taşımaktadır.

Şairin tarihleri ve bu tarihlerin yazılış sebepleri şöyle sıralanabilir:

1. Sultan Abdulhamid devrinde yapılan Sûr-ı Hümâyûn,
2. Kırım'ın istilâsı,
3. Sultan Abdulaziz'in cülûsu,
4. Sultan Abdulaziz'in cülûsu,
5. Şehzâde Mahmud Celâleddin'in doğumu,
6. Saliha Sultanın doğumu,
7. Sultan Abdulaziz'in Mısır'a gitmesi,
8. Tersanedeki havuzun genişletilmesi,
9. Anadolu demiryollarının yapılması,
10. Anadolu demiryollarının yapılması,
11. Fuâd Paşa'nın sadâreti,
12. Rızâ Paşa'nın Ser-asker olması,
13. Rızâ Paşa'nın Ser-asker olması,
14. Nevres Paşa'nın Ser-kurena olması,
15. Saraybosna'da inşâ edilen kışla,
16. V. Murad'ın cülûsu,
17. Sultan Abdulhamid'in gazi olması,
18. Sultan Abdulhamid'in yaptırdığı cami,
19. II. Abdulhamid'in 1300 senesi [tarihi],
20. Başıbüyük'te inşâ edilen cebhâne,
21. Başıbüyük'te inşâ edilen cebhâne,
22. Başıbüyük'te inşâ edilen cebhâne,
23. *Âyîne-i Vatan* adlı gazetenin tarihi,
24. Sultan Abdulhamid'in sâl-i nev [tarihi],
25. Üsküdar'da inşâ edilen cami,
26. Abdulmuttalib Efendi'nin ölümü,
27. Fehd Paşa-zâde Rızâ Bey'in doğumu,
28. Yenikapı Mevlevî-hânesi Şeyhi Osman Efendi'nin ölümü,

29. Hicâz’da yapılan Telgraf ve Postahâne,
30. Mekteb-i Rüşdiye’nin inşâsı,
31. Mekteb-i İbtidâ’iye’nin inşâsı,
32. Gümilcine’de inşâ edilen hapishane,
33. Mahmud Celâleddin’in vezâreti,
34. Mahmud Celâleddin’in sakalı,
35. Şeyh-i Ekber’in makamında inşâ edilen tulumba,
36. Aşhâne inşâsı,
37. Emekli Sandığı için inşa edilen daire,
38. Kütüphane inşası,
39. Kütüphane inşası,
40. Tekirdağda inşa edilen Redif dairesinin,
41. Hüsnü Paşa’nın vezaret tarihi,
42. Eşref Paşa’nın Hassa Ordusuna Komutanlığı,
43. Ahmed Muhtar Paşa’nın Gaziliği
44. Erzincan’da inşa edilen bir çeşmenin,
45. Avni Bey’in ölümü,
46. Tepedelenli-zâde Fatma Hanımın ölümü,
47. Hasib Paşa’nın torunu Asaf Bey’in ölümü,
48. Bir minarenin inşası,
49. Akif Paşa’nın oğlu Hamdi’nin doğumu,
50. Hasan Paşa’nın oğlunun doğumu,
51. Meşayihden Selamet Efendinin ölümü,
52. Musa Kâzım Paşa’nın kız kardeşinin oğlu Muammer Beyin ölümü,
53. *Tercüman-ı Ahval* gazetesinin çıkışı,
54. *Tasvir-i Efkâr* gazetesinin çıkışı,
55. Bağdatta İmam-ı Azam Cami’inin tamiri,
56. İsyan eden Sırp Emirliğinin savaşla tedibi,
57. İbrahim Paşa’nın Dar-ı Şura-yı askeriye reisliği,
58. Senih Efendi’nin *Divanı*’nın basılması,
59. Hacı Bayram Efendinin ölümü,
60. Mir Bedri’nin ölümü,

61. İki paşanın vefatı,
62. Hasan'ın doğumu,
63. Ahmed Eyyüb Paşa'nın oğlunun doğumu,
64. Tahsin Bey'in ölümü,
65. Hatice Hanım'ın ölümü,
66. Müezzin Başı İsmail Efendi'nin ölümü,
67. Halveti Şeyhlerinden Ahmed Efendi'nin ölümü,
68. Moralı Tosun Paşa'nın hanımının ölümü,
69. Hüseyin Bey'in ölümü,
70. Karabaş Dergahı Şeyhi Ali Şemsettin Efendi'nin ölümü,
71. Hasib Paşa'nın damadı Emin Bey'in ölümü,
72. Dügümlü Baba'nın ölümü,
73. Hatice Hanım'ın ölümü,
74. Bir çocuğun ölüm,
75. Hatice Hanım'ın ölümü,
76. İbrahim Efendi'nin ölümü,
77. Şemsi Dede'nin ölümü,
78. Ali Baba'nın ölümü,
79. Ahmed Rauf'un ölümü,
80. İsmet'in ölümü,
81. Nazire Hanım'ın ölümü,
82. İsmail Hakkı'nın ölümü,
83. Nevreste Hanım'ın ölümü,
84. Çerkes Abdi Paşa'nın ölümü,
85. Emine Hanım'ın ölümü,
86. Hatice Hanım'ın ölümü,
87. Atiye Hanım'ın ölümü,
88. Ali Hadi Efendi'nin ölümü,
89. Muhammed Derviş'in ölümü,
90. İzzet Paşa'nın ölümü,
91. Osman'ın ölümü,
92. Musa Kâzım'ın oğlu Ali Bey'in doğumu,

93. Musa Kâzım'ın oğlu Hüsnü Bey'in doğumu,
94. Musa Kâzım'ın oğlu Hasan Fehmi Bey'in doğumu,
95. Musa Kâzım'ın oğlu Muhammed Ali Rıza Bey'in doğumu,
96. Musa Kâzım'ın kızı Emine Melek Hanım'ın doğumu,
97. Musa Kâzım'ın kızı Saadet Hanım'ın doğumu,
98. Musa Kâzım'ın kızı Fatma Didar Hanım'ın doğumu,
99. Musa Kâzım'ın torunu Rukiyye Hanım'ın doğumu (Hasan'ın kızı),
100. Musa Kâzım'ın torunu Ali Asaf Bey'in doğumu (Rıza'nın oğlu),
101. Musa Kâzım'ın babası Mir Hüseyin'in ölümü,
102. Musa Kâzım'ın amcası Said Bey'in ölümü,
103. Musa Kâzım'ın oğlu Hüsnü Bey'in ölümü,
104. Musa Kâzım'ın hanımı Fatıma Hanım'ın ölümü,
105. İbrahim Efendi'nin ölümü,
106. Muhammed Huldi'nin ölümü,
107. Salahaddin'in ölümü,
108. Abidin Paşa'nın *Mesnevi Şerhi*ne,
109. Abidin Paşa'nın *Mesnevi Şerhi*'nin diğer cildine,
110. Darüssade Ağası Şerafettin Ağaya söylenen,
111. Muhakemat Reisi Mahmud Mesud Paşanın oğlunun doğumu (Hasan Kemaleddin)
112. Sultan Burhaneddin'in doğumu,
113. Yaver Paşanın Seraskerliği için,
114. Mahmud Paşa'nın ikinci Sadrazamlığı,
115. Derviş Paşa'nın Deniz Kuvvetleri komutanlığı,
116. Tilimsani Hasan Dede Efendinin ölümü,
117. Özbekler Şeyhi Abdurrezzak Efendinin ölümü,
118. Şeyh Hammamî'nin ölümü,
119. Ali Fethî'nin ölümü,
120. Lütfi'nin meşihatı,
121. *Mir'at-ı Turuk* adlı eserin basılması,
122. Abdulmecid Efendinin doğumu,
123. Ardahanın istirdadı,
124. Sırbistan'da Aleksenac kasabasının alınması,

125. Sırbistan’da Aleksenac kasabasının alınması,

126. Reşid Paşa’nın sadareti,

127. Hakkı Beyin ölümü,

*Külliyat*ta bulunan tarihlerin beyit sayısının dökümü ve tarih karşılıkları şöyledir. (Tablodaki birinci sütunlar şiir numarasını, ikinci sütunlar beyit sayısını, üçüncü sütunlar tarihleri göstermektedir.)

I	21	1268/1851-52	**XXXIII**	12	1298/1880-81	**LXV**	10	1279/1862-63	**XCVII**	1	1283/1866-67
II	6	1271/1854-55	**XXXIV**	9	1299/1881-82	**LXVI**	5	1266/1849-50	**XCVIII**	1	1286/1869-70
III	7	1277/1860-61	**XXXV**	7	1279/1862-63	**LXVII**	5	1299/1881-82	**XCIX**	1	1297/1879-80
IV	7	1277/1860-61	**XXXVI**	11	1290/1873-74	**LXVIII**	6	1300/1882-83	**C**	1	1297/1879-80
V	15	1279/1862-63	**XXXVII**	4	1307/1889-90	**LXIX**	7	1301/1883-84	**CI**	2	1259/1843-44
VI	22	1279/1862-63	**XXXVIII**	3	1300/1882-83	**LXX**	6	1303/1885-86	**CII**	8	1270/1853-54
VII	17	1283/1866-67	**XXXIX**	3	1300/1882-83	**LXXI**	7	1301/1883-84	**CIII**	2	1284/1867-68
VIII	10	1293/1876-77	**XL**	7	1302/1884-85	**LXXII**	3	1283/1866-67	**CIV**	2	1307/1889-90
IX	7	1289/1872-73	**XLI**	11	1299/1881-82	**LXXIII**	6	1300/1882-83	**CV**	1	1273/1856-57
X	7	1289/1872-73	**XLII**	11	1276/1859-60	**LXXIV**	7	1286/1869-70	**CVI**	1	1282/1865-66
XI	12	1279/1862-63	**XLIII**	6	1294/1877-78	**LXXV**	5	1286/1869-70	**CVII**	1	1298/1880-81
XII	11	1283/1866-67	**XLIV**	8	1301/1883-84	**LXXVI**	5	1286/1869-70	**CVIII**	15	1303/1885-86
XIII	20	1292/1875-76	**XLV**	8	1301/1883-84	**LXXVII**	6	1280/1863-64	**CIX**	14	1304/1886-87
XIV	12	1296/1878-79	**XLVI**	10	1299/1881-82	**LXXVIII**	7	1282/1865-66	**CX**	10	1304/1886-87
XV	10	1272/1855-56	**XLVII**	10	1298/1880-81	**LXXIX**	5	1297/1879-80	**CXI**	9	1304/1886-87
XVI	7	1293/1876-77	**XLVIII**	5	1296/1878-79	**LXXX**	5	1263/1846-47	**CXII**	9	1267/1850-51
XVII	18	1294/1877-78	**XLIX**	5	1291/1874-75	**LXXXI**	5	1297/1879-80	**CXIII**	7	1289/1872-73
XVIII	18	1302/1884-85	**L**	5	1282/1865-66	**LXXXII**	5	1297/1879-80	**CXIV**	10	1290/1873-74
XIX	17	1300/1882-83	**LI**	6	1285/1868-69	**LXXXIII**	6	1299/1881-82	**CXV**	9	1292/1875-76
XX	6	1297/1879-80	**LII**	7	1280/1863-64	**LXXXIV**	7	1301/1883-84	**CXVI**	7	1255/1839-40
XXI	7	1297/1879-80	**LIII**	3	1285/1868-69	**LXXXV**	6	1301/1883-84	**CXVII**	5	1271/1854-55
XXII	7	1297/1879-80	**LIV**	2	1279/1862-63	**LXXXVI**	8	1302/1884-85	**CXVIII**	8	1283/1866-67
XXIII	6	1283/1866-67	**LV**	12	1279/1862-63	**LXXXVII**	5	1275/1858-59	**CXIX**	6	1283/1866-67
XXIV	5	1303/1885-86	**LVI**	11	1292/1875-76	**LXXXVIII**	5	1283/1866-67	**CXX**	5	1306/1888-89
XXV	10	1304/1886-87	**LVII**	14	1283/1866-67	**LXXXIX**	7	1289/1872-73	**CXXI**	5	1306/1888-89
XXVI	8	1303/1885-86	**LVIII**	8	1275/1858-59	**XC**	12	1289/1872-73	**CXXII**	12	1306/1888-89
XXVII	9	1299/1881-82	**LIX**	6	1297/1879-80	**XCI**	6	1289/1872-73	**CXXIII**	5	1294/1877-78
XXVIII	8	1304/1886-87	**LX**	2	1271/1854-55	**XCII**	1	1257/1841-42	**CXXIV**	10	1293/1876-77
XXIX	3	1307/1889-90	**LXI**	3	1304/1886-87	**XCIII**	3	1263/1846-47	**CXXV**	3	1293/1876-77
XXX	4	1304/1886-87	**LXII**	4	1304/1886-87	**XCIV**	3	1265/1848-49	**CXXVI**	12	1279/1862-63
XXXI	4	1299/1881-82	**LXIII**	3	1296/1878-79	**XCV**	2	1267/1850-51	**CXXVII**	4	1279/1862-63
XXXII	7	1299/1881-82	**LXIV**	4	1304/1886-87	**XCVI**	1	1273/1856-57			

Bu tarihlerin yazılış amaçlarına göre tasnifi şu şekildedir:

Konusu	Şiir Numarası	Toplam Şiir Sayısı
Bazı yerlerde inşâ ve tamir edilen, cami, minare, çeşme, tersane havzu, demiryolu, kışla, cephâne, telgraf, postahâne, kışla, okul, hapishane, tulumba, aşhane, kütüphâne, dâire vb. yapılar hakkında	8,9,10,15,18,20,21,22,25,29, 30,31,32,35,36,37,38,39,40, 44,48,55	22
Şair için önemli kimseler ve onların yakınlarının ölümleri hakkında	26,45,46,47,52,60,61,64,65, 68,69,71,72,73,74,75,76,78, 79,80,81,82,83,84,85,86,87, 88,90,91,105,106,107,119, 127	35
Gazete, kitap, divan, şerh vb. basılması	23,53,54,58,108,109,121	7
Bazı tarikat şeyhlerinin de yer aldığı kişilerin vefatları dolayısıyla yazılmış mersiye tarihleri	28,50,51,59,66,67,70,77,89, 116,117,118	12
Herhangi bir devlet görevine yapılan atamalar	11,12,13,14,33,41,42,57,113, 114,115,120,126	13
Padişahların tahta çıkışları	3,4,16	3
Musa Kâzım'ın aile fertlerinin doğumu	92,93,94,95,96,97,98,99,100	9
Musa Kâzım'ın aile fertlerinin ölümü	101,102,103,104	4
Şehzâde, Sultan ve diğer bazı kimselerin doğum tarihlerinin tespiti	5,6,27,49,50,62,63,111,112 122	10
Sultan Abdulaziz'in Mısır'a gitmesi	7	1
Sultan Abdulhamid zamanında yapılan sûr-ı hümâyûn	1	1
Sultan Abdulhamid'in gazi olması	17	1
Kırım'ın istilası	2	1
Mahmud Celaleddin'in sakal bırakması üzerine	34	1
Ahmed Muhtar Paşa'nın Gaziliği	43	1
İsyan eden Sırpların tedibi	56	1
Ardahan'ın istirdadı	123	1
Sırbistan'da Aleksenac kasabasının alınması	124,125	2

Musa Kâzım Paşa'nın tarihleri içerisinde en ilgi çekici olanı Sultan II. Abdulhamid Han için yazdığı 1300 tarihli sâl tarihidir. (T. XIX) 17 beyitlik bu tarih kıt'asının ilk beyti kaside gibi musarraʿ/matla olarak kafiyelenmiştir. Kasidelerinin 9'unda da tarih düşüren Paşa'nın bir kaside gibi ilk beyti musarraʿ tarih kıt'ası yazması ve bunu da tarihler içerisine yerleştirmesi döneminde örneklerini görebildiğimiz yenilikler çerçevesinde değerlendirilebilir.[426]

Daha önce "Kasideler" konusunda üzerinde durulduğu gibi, şairin medhiye türündeki 21 kasidenin 9'unda tarih düşürülmüştür. XXXI. kaside de tarihi ebcedle (*manen*) ve sözlü olarak (*lafzen*) bildirmesini de burada anmak yararlı olacaktır. Tarih düşürülen kasidelerin tarih matlaları şöyledir:

Yazdı Kāẓım bendesi tārīḫini bā-taʿmiye
Ekber-i eşrāf ʿAbdu'l-muṭṭalib oldı emīr (1297/1879-80) (K. XXIV/48)

Külāh-endāz olur bu mıṣraʿ-ı zerrīnüme pervīn
Olındı ʿavn-i Ḥaḳla sūr-ı mesnūn-ı ḫitān icrā (1264/1847-48) (K. XXV/51)

Yazdı Kāẓım bendesi tārīḫini pek bī-behā
Pādişāh oldı bi-ḥavli'llāh Ḫān ʿAbdu'l-ḥamīd (1293/1876-77) (K. XXVII/46)

Sezādur ʿarşa taʿlīḳ eylesem tārīḫ-i dür-pāşın
Olındı ʿavn-i Ḥaḳla sūr-ı dil-sāz-ı ḫitān icrā (1299/1881-82) (K. XXVIII/61)

Aḥsen-zamānı buldı çeşmi şerefle ṭoldı
Biñ üç yüz altı oldı sāl-i cezīl-i hicret (1306/1888-89) (K. XXX/44)

Yazdı bir beyt-i şerefde ḫāme üç tārīḫ-i tām
Lafẓen ü maʿnen olup revnaḳ-ṭırāz-ı ḫāṭıra

Yümn ü iḳbāl ola Ḫān ʿAbdu'l-ḥamīde maḳdemi
Başdı rifʿat ile bālā sāl biñ üç yüz bire (1301/1883-84)

Pādişāhum bu daḫi tārīḫ-i dīgerdür henūz
Olmamış ḳısmet naẓ[ī]rin söylemek bir şāʿire

Ḥaḳ [mu]ḳaddes-çeşmesār-ı feyż idüp her gün saña
Āfet itsün ḫırmen-i ʿömr-i ʿadū-yı fācire

Söyledüm ilhām-ı Bāriyle bu ʿālī mıṣraʿı
Pāy-ı sāl-i devr-i hicret başdı biñ üç yüz bire (1301/1883-84) (K. XXXI/48-52)

Olup bu sene aʿżā meclis-i vālāya devletle
ʿAlī Beg dāver-i devrāna dāmād u müşīr oldı (K. XXXIV/54)

[426] Konuyla ilgili başka örnekler için bk. Özgül, *Modern Türk Şiirine Doğru*, s. 208-210.

Yazup tebrīk içün ṭārīẖ-i sāmīsin didi hātıf
Bu sāli Ḥaḳ saʿādet-fāl ide Maḥmūd Paşaya   (1300/1882-83) (K. XXXIX/51)

Bi'l-bedāhe yazdı tārīẖin ḳalem
Bā-saʿādet Ḥaḳḳī Beg oldı müşīr   (1281/1864-65)   (K. XL/50)

4.1.2. Semerâtü'l-İkbâl

Musa Kâzım Paşa *Külliyatı* içerisinde, şair tarafından düzenlenen ve sonundaki kıt'ada yer alan *S̱emerātü'l-İḳbāl* (ثمرات الاقبال) tamlamasıyla adı ve telif / düzenlenme tarihi verilen eserin adı *Semerâtü'l-İkbâl*'dir. [427] Eser içerisindeki manzumelerin 99'u gazel, 3'ü murabba, 1'i de muhammes nazım şekliyle yazılmıştır. Gazel nazım şekliyle yazılmış şiirlerin çoğunlukta olduğu eser tertibinde; konunun esas alınarak böyle bir düzenlemenin yapılması gerektiği düşüncesi, buradaki gazellerin muhtevasının divan şiirindeki gazel nazım şeklinden farklılık göstermesi ve bunların çok sayıda olması, şairi böyle bir tertibe yönlendirdiği şeklinde açıklanabilir.

XVIII. yüzyılda ilk örnekleri görülen XIX. yüzyılın son çeyreğine kadar geçen süre içerisinde, şiirin değişmesinin gereğine inanan şairler, hep temel bir özellik olarak gördükleri şekli bozmaya çalışırlar. Bu amaçla şekle ait ilk değişimlerin divan tertibinden başlatıldığı görülmektedir. [428]

M. Kayahan Özgül, divanlardaki bu gibi formal değişimleri, "Divan tertibi" başlığı altında verdiği örneklerle[429] değerlendirir ve şu açıklamaları yapar:

> "Divanların, yüzlerce yıl evvel oluşan ve hızla kemikleşerek değişim imkânı tanımayan bir tertibi vardır; kasideleri musammatlar ve gazeller takip eder; rubaî,

---

[427] Şair eserin isim ve tarihini şu kıt'a ile bildirmiştir:

Be-Ḥüseyn ü Ḥasan u Ḥayder ü Zehrā vü Resūl
Eyle eşʿārumı Yā Rab keremüñle iclāl
Mīve-i naḫl-i dilümdür ola bu ās̱āruñ
İsm ü tārīḫ-i bihīni *S̱emerātü'l-İḳbāl* (ثمرات الاقبال) Sene: 1306/1888-89 (bk. K 220 yk.)

[428] Özgül, *Modern Türk Şiirine Doğru*, s.176.

[429] Özgül bu değişimi, verdiği ilginç örneklerle ortaya koyar: "… divanın gelenekli sırasını bozmayan, ama kimi rükünlerini atlayan şairler çıkar. Meselâ, Nedîm'in divanında tevhid, na't, mersiye bulunmaz. (…) Muvakkit-zâde Pertev'den (öl. 1807) itibaren, kaside yazmayan, yazsa da divanına kaydetmeyen şairler çıkmaya başlar. Divan sahibi son şairlere gelindikçe, bu tercih daha da belirginleşir. XIX. asrın ilk yarısını gören Nûrî'nin divanında, münâcat dahil, hiçbir kaside yoktur. (…) Leskofçalı Gâlib'in (d. 1829) de kasidesi yoktur ve divanındaki ilk şiir, geleneği hiçe sayar gibi konmuş bir "*kıt'a-i kebîre*"dir. İkibayraklı-zâde Nesîb'in (öl. 1789) divanında, Şeyhülislam Şerif Efendi'ye hitap eden kaside-i beççesi gazellerden sonra yer alır. Yenişehirli Avnî'nin divanındaki gazeller kafiyelerine göre sıralanırken "*Kâfiyetü'l-pâ*", "*Kâfiyetü'l-çe*" gibi geleneğin Arap asıllı tasnifinde asla yer almayan; ama, Türk ve Fars asıllı kafiyeler için gerekli olduğu düşünülen bölüm başları eklenmiştir. (…) Hersekli Ârif Hikmet Bey (d. 1839) *Âsâr-ı Hikmet* adlı divanındaki gazellerini "*sûfiyâne ve hakîmane gazeliyyatdır*", "*rindâne ve âşıkâne inşâd olunan gazeliyyatdır*" başlıkları altında ayrı düzenlenmesi; Memduh Fâik'in (d.1839) *Berg-i Sebz*'ini, ismine uygun olarak bahar, çemen, çiçek gibi tabîatten ve bitkilerden bahseden gazellerle sınırlaması ile son aşamasına ulaşacaktır" Özgül, *Modern Türk Şiirine Doğru*, s. 177-178.

> kıt'a ve müfredler arkadan gelir. Bu sıralama, aynı nazım şeklinde yazılmış şiirleri bir araya toplamak kadar onların hacim ve önem hiyerarşisini de sağlar. Şiirlerin nazım şekillerine göre sıralanması, tematik özelliklerin hiçe sayılması mânâsına gelir ki, yenileşmekte olan şâirin bunu kabullenmesi mümkün değildir. O sebeple, tematik alanı en belirgin olan nazım şeklini, kasideyi hedef alarak bir küçük hareket başlatılır. Buna göre, mademki, kasidelerin temel özelliği methiyedir, o hâlde başka nazım şekilleriyle yazılmış olsa da birinin mehdini yapan her şiir, divanda kasidelerin arasında yer almalıdır. Söz gelişi, Enderunlu Dâniş'in (öl.1774) divanında medhiye özelliği gösteren kıt'aları kasidelerin arasına alınmıştır. (…) Gazel, kıt'a, mesnevi gibi, adı sanı belli birini medh etmek kasdıyla kullanılmayan nazım şekilleri de kasidenin fonksiyonunu üstlenmektedir.[430] Form ile tema arasında başlayan bu çekişme, gelenekten gelen divan tertibinin bozulmasında önemli bir etken olmuştur."[431]

Külliyat içerisindeki *Semerâtü'l-İkbâl* adlı esere bakıldığında da, kasidenin konularının artık gazelle de işlenebildiği, gazelin ve diğer nazım şekillerinin kasidenin fonksiyonunu üzerine aldığı, şairin de böyle bir değişikliği/yenileşmeyi bilinçli olarak yaptığı söylenebilir.

Eserin içeriğine geçmeden önce, divan edebiyatında en çok benimsenen nazım biçimi olarak gazellerin muhtevasını Cem Dilçin'in "Divan Şiirinde Gazel" adlı makalesinden hareketle tekrar hatırlamanın faydalı olabileceği düşünülmüştür.

> "Gazelde en çok işlenen konu kadın ve aşktır. Bunun yanı sıra sevgilinin güzelliği, çekiciliği, ona duyulan özlemin ve sevgilinin âşıka olan kötü davranışlarının verdiği ıstırap, rakibin âşık üzerinde uyandırdığı kızgınlık, feleğin ve talihin âşıka eziyeti de anlatılır. Bunun dışında meyhane, içki âlemleri, şarabın zevki, baharın verdiği neşe, talihin iyi ve kötü cilveleri çok işlenen konulardır. Dinle ilgili

---

[430] Musa Kâzım Paşa'nın mesnevilerinden "Ḳaṣīde-i Mes̱nevī Der-Sitāyiş-i Sulṭān-ı Devrān Ḥażretü'l-Ġazi ʿAbdu'l-Ḥamīd Ḫān" başlıklı II. mesnevisi de medhiye konuludur. Benzer bir durum Şeyh Galib Divanı'nda da vardır. Mesnevi nazım şekliyle yazılmış ve "Ḳaṣīde-i Ḳaṣriyye Berāy-ı Sulṭān Selīm Ḫān-ı Maʿdelet-Bünyād" başlıklı *nesîb, girîzgâh, medhiye* ve *dua* bölümleri olan bir kaside özelliği göstermektedir. (bk. Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s.165-167; Abdulkadir Gürer, *Şeyh Gâlib Divanı (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1993, s. 277-280).

[431] Özgül, *Modern Türk Şiirine Doğru*, s. 177-178.

düşünceler, tasavvuf, ham sofularla alay, hayat, dünya ve âhiret hakkında türlü görüş ve hikmetler de gazellerde sık sık söz konusu edilmiştir.” [432]

Paşa’nın *Semerâtü’l-İkbâl* içerisindeki şiirlerini konularına göre; *tevhid, münacât, na’t, mersiye, ramazaniye* ve *medhiye* olmak üzere 6 başlık altında toplamak mümkündür.

1-Tevhid: Tevhîd, sözlük anlamıyla ‘birlemek, tek olduğunu anmak’tır. Divan ve tekke edebiyatlarında Allah’ın varlığı (hamdini ve övgüsünü yapmak) ve birliği (sıfâtlarını anmak) hakkında yazılan manzum eserlere verilen addır. Manzum olarak yazılan *tevhidler*, kaside, gazel ve mesnevî tarzındadırlar. Tevhidlerde yer alan özellik, ayet ve hâdislere dayalı bir anlatımın olmasıdır. Yani, ayet ve hadisler, ya aynen, ya meâlen veya telmihen alınarak manzum hâle getirilirler.

Tevhidlerde konu itibariyle şeriat kuralları ve tasavvufî muhteva işlenir. Şer’î olarak Allah’ın birliği, yüceliği ve sıfatları, tasavvufî olarak da “kenz-i mahfi ve vahdet-i vücûd” ele alınır.

Divan şairlerinin tarafından düzenlenen müretteb bir divanda tevhid türü daima ilk sırada yeralır. Allah’ın birliği (vahdaniyeti), esması, filleri, sıfatı ve zâtı söz konusu edilerek (bu özellikler çerçevesinde) insan bilgisinin Allah’ın zatını idraki, tevhid makamları, kesret-vahdet münasebeti, yaratılış ve kainatın aslî yapısı gibi bir çok fikir unsurunun bir arada yorumlandığı manzumelere tevhid denir.[433]

Musa Kâzım Paşa’nın *Semerâtü’l-İkbâl* içerisindeki gazellerinin 7’si (S.İ. I, II, III, IV, V, XIII, XV) tevhid konuludur.

Elümdedür teber-i lā-ilāhe illa’llāh
Dilümdedür güher-i lā-ilāhe illa’llāh (S.İ. I/1)

beytiyle başlayan ve “lā-ilāhe illa’llāh” redifinin konuyu belirlediği, “Der-Tevhîd-i Hazret-i Bârî Ta’âlâ” başlıklı ilk gazelde, aynı özelliğe sahip bir çok kaside de olduğu gibi “kelime-i tevhid”in önemi anlatılmaktadır. 11 beyitlik gazelin bütününde şair kelime-i tevhide, “elindeki koruyucu balta, dilindeki inci, imanın koruyucusu, varlığın ışığı, şeytana siper, tevhidin özü, arşa sığmayan bir siyer....” gibi nitelikler

[432] Dilçin, “Divan Şiirinde Gazel”, s. 140.
[433] Ali Nihad Tarlan, *Divan Edebiyatı’nda Tevhidler*, 1936.

yüklemektedir. Şair bundan sonraki tevhidlerine başlık koymamıştır. Sonraki tevhidlerin genelinde, tevhidin tanımınada uygun olarak Allah'ın gücü, evren üzerindeki egemenliği, özelikle *Kur'an*'dan *iktibas*larla güçlendirilmiş[434], O'nun birliği, esması, fiilleri, sıfatı ve zâtı söz konusu edilerek, insanın Allah'ın zatını anlaması, tevhid makamları, kesret-vahdet ilişkisi, yaratılışın ve evrenin gerçek yapısı gibi bir çok fikir ögesi bu manzumelerde işlenmiştir.

2-Münâcât: Sözlükte "fısıldama, kulağa söyleme; Allah'a dua etme, yalvarma" manalarına gelir. Allah'a karşı yapılan yalvarış ve yakarışları anlatan şiirlere de *münacât* denir. [435]

Eser içerisindeki gazellerin 10'u (S.İ. VI, VII, VIII, IX, X XI, XII, XIV, XVI, XVII) münacât konuludur. XIV. Manzume hece vezniyle yazılmıştır. Şair, VII. manzumesinde mahlas olarak "Ġavs̱" kelimesini kullanmıştır.[436]

Ġavs̱-i bī-çāreye iḥsān senüñdür ancaḳ
Ne düşerse anı ḳıl şānuña enseb yā Rab (Sİ. VII/9)

3-Na't: Bir şeyi medhederek anlatma, vasıflandırma; daha çok Türk edebiyatında Hz. Muhammed'i övmek maksadıyla yazılan manzum ve mensur

---

[434] Bu *iktibas*ların ayetin bütününü çağrıştıracak biçimde kısmen (nâkıs) yapıldığı görülmektedir. (bk. Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, s. 269.)

[435] Abdurrahman Güzel özellikle "Tekke Şiiri"ndeki "Münacât" ile ilgili şu açıklamayı yapmıştır: "Bu tür eserler, sadece Allah'a yalvarmak ve iştiyak duygularını açıklamak için değil, aynı zamanda Hz. Peygamber'e karşı da yazılırlar. Hz. Peygamber için yazılan münâcatlar, na'tlardan muhteva yönüyle ayrılırlar." Bu açıklama yapılmış fakat, görüldüğü gibi Hz. Peygamber için yazılan münâcatlar ile na'tların muhteva yönünden farklılığı açıklanmamıştır. Örnek olarakda "…Hz. Peygamber'e atfen Kemali Efendi tarafından yazılan bir münacât örneği verelim: *Neler çekmekdeyim derdinle sensiz yâ Resûlallah / Gamınla geçmedi bir an mihensiz yâ Resûlallah … Kemâl gülşen-i hüsnünde bir şûride bülbüldür / Koma bu bağda serv ü semensiz yâ Resûlallah*" (by1,7) şiiri verilmiştir. (Abdurrahman Güzel, "Tekke Şiiri", *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı (Halk Şiiri)*, S. 445-450, Ankara, 1989, s. 293). *Semerâtü'l-İkbâl* içerisindeki XLIV. manzume "Naʿt-ı Şerīf-i Ḥażret-i Nebevī" başlığını taşımaktadır ve Güzel'in, Hz. Peygamber'e yazılan münâcatlar için verdiği örnekle muhteva yönünden benzerlik göstermektedir: "*Şehenşāh-ı serīr-i ıṣṭıfāsın yā Resūla'llāh / Nebiyyü'r-raḥme maḥbūb-ı Ḫudāsın yā Resūla'llāh … Be-cāh-ı Murtażā-vuṣlat kerem ḳıl Kāẓım-ı zāra / Melāẕ u melceʾ-i ehl-i recāsın yā Resūla'llāh*" (S.İ. XLIV/1,10). Bu türdeki manzumeler değerlendirilirken "Münacât" başlığı altında değil, "Na't" başlığı altında değerlendirilmiştir.

[436] Gavs: Arapça, yardım etme, imdada yetişme demektir. Bunun yerine 'kutub' da kullanılır. En yüksek manevî makamdır. Kutub, mazhar-ı hakikat-i Muhammediyye ve cami-i esmâ-i İlahiyyedir. Yani İlahî isimleri kendisinde toplayan, Hz. Muhammed'in vasıl olan kişidir. Bazılarının ifadesine göre gavs, evliya hiyerarşisinde kutubdan sonra gelir.(…) Muhyiddin İbn Arabî ile Seyyid Şerif Cürcanî, kutub ile gavsı aynı kişi olarak nitelerken, İmam-ı Rabbanî gavsı, Kutup yardımcısı olarak görür. Bu durumda gavs üçler'e dahil olmaktadır. Ethem Çebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yay., Ankara, 1997, s. 287. (Ayrıca bk. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 201).

eserlere verilen addır.[437] Divan ve Tekke edebiyatında, Hz. Muhammed için yazılmış pek çok na'tler vardır. Ayrıca diğer peygamberler, velîler, din büyükleri, mürşidler, halifeler hakkında da na'tlar yazılmıştır. Na'tler, divanlarda tevhid ve münacatlardan sonra yer almakla beraber, sadece na'tla başlayan divanlar da vardır.

Manzum na'tlerin yazımında kaside nazım şeklinin daha çok kullanıldığı görülmekle birlikte, diğer nazım şekilleriyle yazılan na'tler de azımsanmayacak kadar çoktur.

Semerâtü'l-İkbâl içerisinde na't türünde 42 gazel vardır. Bunlardan ilk 32'si Hz. Peygamber için (S.İ. XVIII, XIX, XX, XXI, XXII, XXIII, XXIV, XXV, XXVI, XXVII, XXVIII, XXIX, XXX, XXXI, XXXII, XXXIII, XXXIV, XXXV, XXXVI, XXXVII, XXXVIII, XXXIX, XL, XLI, XLII, XLIII, XLIV, XLV, XLVI, XLVII, XLVIII, XLIX), daha sonra sırasıyla; Hz. Ebu Bekir için 1 (S.İ. L), Hz. Ali için 5 (S.İ. LI, LII, LIII, LIV, LV), Hz. Fatıma için 1 (S.İ.LVI), Hz. Amine için 1 (S.İ. LVII), Hz. Hatice için 1 (S.İ. LVIII), Hz. Hasan için 1 (S.İ. LIX) ve Hz. Hüseyin için 1 (S.İ. LX) na't yazılmıştır.

Bu manzumelerden XXXIII. manzumede şair, mahlas olarak yine "Ġavs̱" kelimesini kullanmıştır.

Senüñ bir ümmet-i ḫāṣuñ ḳuluñdur *Ġavs̱*-ı bī-çāre
Yanar ʿaşḳuñla dāʾim şemʿ-i āhı yā Resūla'llāh (Sİ. XXXIII/7)

Hz. Peygamber için söylenen na'tlerde (S.İ. XVIII-XLIX), genellikle bütün na'tlerde olduğu gibi ayet ve hadislerin *lafzen* veya *manen*, çoğunlukla *nâkıs* olarak iktibas edildiği görülmektedir (bk. XVIII. 1, 4; XXV. 2, 3; XXVIII. 3; XXXIV. 5; XLII. 2. beyitler).[438]

4-Mersiye: Bir kimsenin ölümü üzerine duyulan üzüntü ve acıyı anlatmak için yazılan şiirlere denir. Divan edebiyatında mersiyelerin *terkîb-bend* biçimiyle yazılması bir gelenek haline gelmiştir.

---

[437] Hüseyin Vâiz-i Kâşifî, şiir türlerinden olan "Na't"i şöyle açıklamıştır: "*Na't* lügatte vasıf ve sıfattır. Istılahta selamların en kıymetlilerinden ve en vefalısından olan Hz. Muhammed'in vasfına ve diğer peygamberlerin vasfına hastır." bk. Hüseyin Vâiz-i Kâşifî, *Bedâyi'ü'l-Efkâr fî-Sanâyi'i'l-Eş'âr*, Ankara Üniversitesi, DTCF Ktp. Yazmaları, İsmail Sâib I Koleksiyonu, Nu. 452, yk. 12a.

[438] Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, TDV Yay., Ankara, 1993, ayetlerden iktibaslar için bk. s. 91-92; hadislerden iktibaslar için bk. s. 142-143.

Paşa'nın gazel nazım şekliyle yazdığı 3 mersiyesi vardır. (S.İ. LXI, LXII, LXIII) Hz. Hüseyin için yazılan bu mersiyelerden ilki "Mersiye-i Şerîf", ikincisi "Mersiye-i Dîger" başlıklı, üçüncüsü başlıksızdır.

Musa Kâzım Paşa, *Semerâtü'l-İkbâl* içerisindeki bir çok gazelinde konuların da etkisiyle, redif kelimeyi gazelin sonuna kadar tekrar etmeyi tercih etmiştir. Bu 3 mersiyede de "-sın yā Ḥüseyn, -Ḥüseyn-i Kerbelā, -üñdür yā Ḥüseyn ibni ʿAlī" redifleri gazelin sonuna kadar kullanılmış ve konunun hayal cepheleri zorlanmıştır.[439]

5-Ramazaniye: Ramazan ayının faziletleri, ramazan orucunu tutmanın gerekliliği ve faydalarını manzum olarak anlatan eserlerdir. Ramazaniyeler genellikle dörtlükler hâlinde mani türünde yazıldığı gibi, kaside ve gazel tarzında yazılanları da vardır.

Şairin gazellerinden 2'si ramazaniye türündedir. (S.İ. LXVII, LXVIII) 7 beyitlik ilk manzumede şair ramazanın faziletini söyle anlatır: Ramazan ayı geldiğinde o ayı bekleyen aşıklar da bin can ile ona dahil olurlar. Oruçlular iftarın huzur vericiliğine ulaşır, ramazanın bereketli sofralarıyla da her gece (sahur) yaparlar. Allah, ramazan dostu olan hangi kulunu o aya ulaştırsa, onlar kavuşma bayramı için canlarını onun yoluna kurban ederler. Varlık alemine ramazan ayına denk bir ay gelmemiştir. Ramazanda oruç tutmayıp, teravih namazı kılmayan, O'nun övgüsünü yerine getirmeyen, sonunda ramazanın yüksek ahlaklı topluluğunun içerisine giremez. Şaire de ramazanın hasta kulu dense yaraşır.

İkinci şiir, yine ramazan ayınının faziletlerinin sayıldığı bununla birlikte ramazan ayını karşılama mahiyetinde olan 7 beyitlik bir manzumedir. İlk ve son beyit şöyledir:

Merḥabā ey şehr-i ʿıtḳu'n-nār u raḥmet *merḥabā*
Merḥabā ey māh-ı mihr-efrūz-ı reʾfet *merḥabā*

---

[439] Divan şairlerinin bu tutumunu Mehmet Akkaya'nın şu tespitleri de açıklamaktadır: "Şairin redif kelimeyi gazelin bütün beyitlerinde tekrar etmesi, bir kelimeye bağlı kalarak, değişik hayal cephelerini zorlaması demektir. Bu durum, tahayyül cephesinden bakıldıkça oldukça güçtür. Buna mukabil redif kelimeye bağlı kalmadan kafiyeyi teşkil edecek kelimelerle düzeni sağlamak nisbeten kolaydır. Burada da kelime hazinesinin zenginliği ve kültür birikiminin ağırlığı gerekli bir husustur. Şairleri değerlendirirken böyle bir pencereden de bakmak gerekir." Mehmet Akkaya, "Divan Şairlerinin Gazellerinde Harf tercihleri ve Redif Hususu", *İlmî Araştırmalar*, S. 3, 1996, s. 21.

Merḥabā ey yār-ı ġārı Kāẓım-ı bī-çārenüñ
Merḥabā ey cān-ı erbāb-ı maḥabbet *merḥabā* (S.İ. LXVIII/1,7)

6-Medhiye: Birini övmek için yazılan manzum ve mensur eserlerdir. İki türlüdür. a-Padişah, vezir, şeyhülislam …vb. gibi zamanın ileri gelen yaşayanlarını övmek için yazılan eserler, b-Dört halife, ashab-ı kiramı toptan ve ayrı ayrı, yahut "âriflerin kutbu" sayılan velîleri medh için yazılan eserlerdir.[440] Halk bu çeşit şiirlere *ilâhî*, aruz şairleri ise *istigase*, Tekke şairleri *istimdad* adını vermektedirler. *İstigase*; dört halifenin, ashab-ı kiramın ve evliyaullah'ın ruhaniyetlerinden şefaat dileme ve onların her zaman ve her yerde kendilerine yardımcı olmalarını istemeleridir. Medhiyelerde daha çok kaside nazım şekli kullanılmakla beraber, diğer nazım şekilleri de kullanılmıştır. Dört halife içinde kendilerine en çok mehdiye yazılan Hz. Ali ve Hz. Ebu Bekir'dir. Çünkü tarikatların bir çoğu bu iki isme nesep itibariyle bağlanmışlardır. na't türünde 42 gazel vardır.[441]

Şairin *Semerâtü'l-İkbâl* içerisinde manzumelerinin 38'i medhiye türündedir. Bu tür manzumelerin, şairin na't türündeki gazellerinin yanında sayısal olarak ikinci sırada geldiği görülmektedir. Öncelikle bu medhiyelerden 3'ü yazıldıkları kişiler bakımından yukarıdaki tanımın dışında kalmaktadırlar. Bu medhiyelerden ilki Ka'be (*beytü'l-'atîk*)'nin (S.İ. LXIV), ikincisi Kadir Gecesi (*leyletü'l-kadr*)'nin (S.İ. LXIX), üçüncüsü de Hz. Peygamber'in doğum gecesinin (*leyle-i mevlûd*) (S.İ. LXX) övgüsüne ayrılmış manzumelerdir.

Bundan başka 3'ü ashab-ı kiramdan; Hz. Hüseyin'e 1 (S.İ. LXIV), Hz. Rukiye'ye 1 (S.İ. LXV) ve Hz. Ebu Bekir'e 1 (S.İ LXVI) medhiye vardır. Geriye kalan 32 medhiye tarikat uluları için yazılmıştır. Bunlar sırasıyla şöyledir: Ḥażret-i Veys El-Ḳaranī (öl. H. 37 / M. 657-58) (S.İ. LXXI), Ḥażret-i Ḥasan El-Başrī [Amidi] (öl. H. 110 / M. 728-29) (S.İ. LXXII), Ḥabīb-i ʿAcemī (öl.?) (S.İ. LXXIII), Ḥażret-i Dāvūd-ı Ṭāʾi [El-Muhbir El-Basri] (öl. H. 165 / M. 781-82) (S.İ. LXXIV), Ḥażret-i

---

[440] Hüseyin Vâiz-i Kâşifî, övgü içerikli şiirleri ikiye ayırmış ve ayrı başlıklar altında tanımlamıştır: "*Menkabet*, lügatte övmektir. Bunun tersi *müslebet*'tir. *Müslebet* kusurları ortaya çıkarmaktır. *Menkabet* ıstılahta Muhammed hanedanının sıfatını ve yüce ashabın hal şerhini içeren şiirdir (yk. 12a). (…) *Medh* ve *midhat* lügatte övmektir. Istılahta şairin bir kişiyi güzel sıfatlarla ve beğenilen huylarla övmesidir." bk. Hüseyin Vâiz-i Kâşifî, *Bedâyi'ü'l-Efkâr fî-Sanâyi'i'l-Eş'âr*, Ankara Üniversitesi, DTCF Ktp. Yazmaları, İsmail Sâib I Koleksiyonu, Nu 452, yk. 12a-b.
[441] Abdurrahman Güzel, "Tekke Şiiri", *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı (Halk Şiiri)*, S. 445-450, Ankara, 1989, s. 312-313).

Maʿrūf-ı Kerḫī (öl. H. 200 / M. 815-16) (S.İ. LXXV), Ḥażret-i Sırrī-i Saḳaṭī (öl. H. 257 / M. 870-71) (S.İ. LXXVI), Ḥażret-i Cüneyd-i Baġdādī (öl. H. 297 / M.909-10) (S.İ. LXXVII), Pīr Ḥażret-i ʿAbdu'l-ḳādir El-Geylānī (öl. H. 561 / M.1165-66) (S.İ. LXXVIII), Ḥażret-i Aḥmed Er-Rufāʿī (öl. H. 578 / M.1182-83) (S.İ. LXXIX), Ḥażret-i Pīr Necmü'd-dīn-i Kübrā (öl. H. 618 / M. 1221-22) (S.İ. LXXX), Ḥażret-i Şihābü'd-dīn-i Suhreverdī (öl. H. 632 / M. 1234-35) (S.İ. LXXXI), Ḥażret-i Pīr Ebū Medyen [Şu'ayb El-Hasan El-Tilimsani] (öl. H. 589 / M. 1193) (S.İ. LXXXII), Ḥażret-i Muḥyi'd-dīn El-ʿArabī (öl. H. 638 / M. 1240-41) (S.İ. LXXXIII), Ḥażret-i Pīr Seyyid ʿAlī Ebu'l-Ḥasan-ı Şāzelī (öl. H. 634 / M. 1236-37) (S.İ. LXXXIV), Ḥażret-i Aḥmed El-Bedevī (öl. H. 675 / M. 1276-77) (S.İ. LXXXV, LXXXVI), Ḥażret-i Mevlānā-yı Rūmī (öl. H. 663 / M. 1264-65) (S.İ. LXXXVII), Ḥażret-i Seyyid İbrāhīm-i Desūḳī (öl. H. 676 / M. 1277-78) (S.İ. LXXXVIII), Ḥażret-i Saʿdü'd-dīn-i Cibāvī (öl. H. 700 / M. 1300-01) (S.İ. LXXXIX), Ḥażret-i Pīr Ḥācī Bektāşī Velī (öl. H. 738 / M. 1337-38) (S.İ. XC), Ḥażret-i Şāh-ı Naḳş-bend [Bahaüddin Halid B. Ahmed En-Nakş-Bendi] (öl. 1242 / M. 1827) (S.İ. XCI), Ḥażret-i Yaḥyā-yı Şirvānī [Celalüddin] (öl. H. 862 / M. 1457-58) (S.İ. XCII), Ḥażret-i Pīr Ḥācī Bayram-ı Velī (öl. H. 833 / M. 1429-30) (S.İ. XCIII), Ḥażret-i Pīr Zeynü'd-dīn-i Ṣāfī (öl. H. 838 / M. 1434-35) (S.İ. XCIV), Ḥażret-i Pīr İbrāhīm-i Gülşenī-i Heybetī (öl. H. 940 / M. 1533-34) (S.İ. XCV), Ḥażret-i Sünbül Sinān-ı Merzifonī (öl. H. 936 / M. 1529-30) (S.İ. XCVI), Ḥażret-i Aḥmed Şemsü'd-dīn-i Ṣaruḥanī (öl. H. 1041 / M. 1631-32) (S.İ. XCVII), Ḥażret-i Pīr Şaʿbān-ı Velī (öl. H. 976 / M. 1568-69) (S.İ. XCVIII), Ḥażret-i Pīr Ḥüsāmü'd-dīn-i ʿUşşāḳī-i Buḫārī (öl. H. 1003 / M. 1594-95) (S.İ. XCIX), Ḥażret-i Pīr ʿAzīz Maḥmūd-ı Hüdāyī (öl. H. 1038 / M. 1628-29) (S.İ. C), Ḥażret-i Mıṣrī (öl. H. 1105 / M. 1694-95) (S.İ. CI), Ḥażret-i Pīr Nūrü'd-dīn-i Cerrāḥī (öl. H. 1135 / M. 1722-23) (S.İ. CII), Ḥażret-i Muṣṭafā El-Bekrī (öl. H. 1162 / M. 1748-49) (S.İ. CIII).

Bu manzumelerden 3'ü (S.İ. LXIX, LXXXVIII, XC) murabba, 1'i de (S.İ. XCIII) muhammes nazım şekliyle yazılmıştır.

Musa Kâzım Paşa'nın *Semerâtü'l-İkbâl* içerisinde 10 gazeli (S.İ. VIII, XII, XVI, LXV, LXXIX, LXXXIV, LXXXVII, LXXXIX, XCVII, C) *musammat gazel*dir. Bu musammat gazellerin tamamında tüm beyitlerde iç kafiye vardır.

Musammat gazellerin 6’sında aruzun *müstefʿilün faʿūlün müstefʿilün faʿūlün* vezni (S.İ. VIII, LXV, LXXIX, LXXXIX, XCVII, C), 3’ünde *müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün* (S.İ. XII, XVI, LXXXVII), 1’inde de *müfteʿilün fāʿilün müfteʿilün fā’ilün* vezni (S.İ. LXXXIV) kullanılmıştır. Ayrıca XIV. manzume 7+7=14’lü hece ölçüsüyle yazılmıştır.

Musammat gazellerin tamamında tüm beyitlerde iç kafiyenin olduğu belirtilmişti. Türk vezni olan hece vezninde, 4+3’ü karşılamak için daha çok *müstefʿilün faʿūlün* (mefʿūlü fāʿilātün) kullanıldığı bilinmektedir.[442] Paşa, bu vezinle de 6 musammat gazel yazmıştır. Musa Kâzım Paşa’nın aşağıdaki gazelinde olduğu gibi bütün musammat gazellerinde, şiirde yüksek âhenk sağlayan ve hem vezin hem de kafiyeyle ilgili bir sanat olan *tasmit,* örneğine rastlanan bir özelliktir.[443]

Ḳılmış cenāb-ı Ḫall*āḳ* / yā Aḥmede’r-Rufāʿī
Bābuñ melāẕ-ı ʿuşş*āḳ* / yā Aḥmede’r-Rufāʿī

Bedr-i şeb-i rıż*ā*sın / ḫurşīd-i ittiḳ*ā*suñ
Sālār-ı evliy*ā*sın / yā Aḥmede’r-Rufāʿī

Sensin cihān-ı esr*ār* / olmış yüzüñde der-k*ār*
Nūr-ı cemāl-i Kerr*ār* / yā Aḥmede’r-Rufāʿī

Sen sırrısın ʿ*Alī*nüñ / ʿālīsi kümm*elī*nüñ
Memdūḥı her v*elī*nüñ / yā Aḥmede’r-Rufāʿī

İki ʿalem virüp Ḥ*aḳ* / itmiş dü kevne ilḥ*āḳ*
Şāhenşeh-i muvaff*aḳ* / yā Aḥmede’r-Rufāʿī

Maḥkūmuñ olmış āt*eş* / olmaz elüñde ser-k*eş*
Ḳābil midür saña *eş* / yā Aḥmede’r-Rufāʿī

Ḳalbüñ dür-i Nec*ef*dür / mirʾāt-ı lev-keş*ef*dür
Müstecmiʿ-i şer*ef*dür / yā Aḥmede’r-Rufāʿī

Olmışdur āsit*ān*uñ / miḥrābı ʿārif*ān*uñ
Maʿlūm[ı]dur cih*ān*uñ / yā Aḥmede’r-Rufāʿī

---

[442] Özgül’ün bu vezinle ilgili değerlendirmesi konuyu daha da açıklar niteliktedir: “Türk’ün, şiiri asıl yakaladığı vezin olan 4+3’ü karşılamak için daha çok *müstefʿilün faʿūlün* (mefʿūlü fāʿilātün) kullanılır. Bu vezin Türk’ün iki farklı şiir kültürünü birbirine yaklaştırmasında çok özel ve önemlidir. Diğer taraftan, bütün vezinler içinde böyle iki farklı tef’ilede okunabilen başka bir örnek de yoktur. Vezin, âdeta Türkler düşünülerek oluşturulmuştur.” Özgül, *Modern Türk Şiirine Doğru*, s. 221; M. Kayahan Özgül’ün, musammat gazeller hakkındaki değerlendirmesi için ayrıca bk. 406 numaralı dn.

[443] “Tasmît”, inciyi ipe dizmek anlamındadır (der rişte keşîden-i mervârid). Bu çeşit şiire musammat demelerinin sebebi, her bir beytin aynı kafiye düzenine sahip olmasıdır. bk. Hüseyin Vâiz-i Kâşifî, *Bedâyi’ü’l-Efkâr fi-Sanâyi’i’l-Eş’âr*, Ankara Üniversitesi, DTCF Ktp. Yazmaları, İsmail Sâib I Koleksiyonu, Nu. 452, yk. 8a-b.

ʿAşḳuñla bī-ḳar*ār*em / bīmār u bī-med*ār*em
Meslūb-ı iḫtiy*ār*em / yā Aḥmede’r-Rufāʿī

Derdüñ devā-yı d*il*dür / cānumla muttaṣ*ıl*dur
Her feyżi müştem*il*dür / yā Aḥmede’r-Rufāʿī

Kāẓım ḳuluñ be-ġāy*et* / senden umār ʿināy*et*
Ḳıl maẓhar-ı şefāʿ*at* / yā Aḥmede’r-Rufāʿī (S.İ. LXXXIV)

4.2. Muhteva Özellikleri

4.2.1. Dinî Unsurlar

Musa Kâzım Paşa, Allah, peygamber, Âl-i aba ve on iki imam sevgisini kalbinde taşıyan ve duygularını da şiirlerine yansıtan bir şairdir. Buna bağlı olarak şiirlerinin asıl konusunu da bunlar oluşturmaktadır. Mutasavvıf bir şair profili çizen Musa Kâzım Paşa'nın, *Bedevî* ve *Celvetî* tarikatlerine mensubiyeti de bilinmektedir. Yazdığı şiirlerden bu mensubiyetin sınırları daha da genişletilebilir. Dolayısıyla dinî motifler onun şiirlerinde çok fazla yer tutar. Musa Kâzım Paşa *Külliyatı*'nda dinî muhtevalı şiirler tertip etmiş olduğu *Semerâtü'l-İkbâl* adlı eserden de anlaşılacağı gibi ağırlıktadır. Şiirlerinde benzer konulu âyet ve hadislere de çok yer veren şairin *Külliyatı*'nda tespit edilen iktibasların tamamı şunlardır:

4.2.1.1. Âyetler

ev-ednā/ ḳābe ḳavseyn/ Ḳavseyni ev-ednā / ḳābe ḳavseyni ev-ednā[444]

O tāc-dār-ı "ev-ednā" ḥarem-i ḫāk-i derin
Ḳılur dü çeşmine Cibrīl kuḥl-ı cevher-dār (K. IV/19)

ḳābe ḳavseyn

Geçildi menzil-i İsrāsı "ḳābe ḳavseyn" üñ
Bulındı sırr-ı "ev-ednā" da cāy-ı istiḳrār (K. IV/100)

Sensin o yekke-tāz-ı "ev-ednā" ki ḫıdmetüñ
Nāmūs-ı ekbere sebeb-i ʿizz ü şān olur (K. V/54)

Ḳavseyni ev-ednā

Mihr-i himemi ol ḳadar ʿālī ki şerefle
"Ḳavseyni ev-ednā" ya şuʿāʿın veter eyler (K. XII/28)

ḳābe ḳavseyni ev-ednā

Ḳabża-dār-ı "ḳābe ḳavseyni ev-ednā" kim ṭutar
Rabb-i ʿizzet nāvek-i ebṣārına vechin nişān (K. VI/32)

fetarḍā[445]

Erīke-zīb-i "fetarḍā" muḫāṭab-ı "Ṭā hā"
Ḥabib-i ekrem-i Mevlā şeh-i cihān-sālār (K. IV/22)

Ṭā hā[446]

Ey Aḥmed ü Maḥmūd u Ebu'l-Ḳāsım u "Ṭā-hā"
"Yā-sīn"-laḳab-ı maẓhar-ı teşrīf-i "fe-terḍā" (S.İ. XVIII/1)

---

[444] "ev-ednā" *Kuran*, 53/9.
[445] "fetarḍā"*Kuran*, 93/5.
[446] "Ṭā hā"*Kuran*, 20/1.

mā-evḥā[447]

Zebānı cedvel-i āb-ı zülāl-i "mā-evḥā"
Dehānı dürc-i bihīn-i cevāhir-i esrār (K. IV/32)

ẕāti'l bürūc[448]

Ḳadem-nihāde-i "ẕāti'l bürūc" olup oradan
S̱evābitātı cemāliyle ḳıldı pür-envār (K. IV/81)

lā-taḫlaʿ/ fa'ḫlāʿ[449]

İrişdi gūşına bāng-i celīl-i "lā-taḫlaʿ"
Bidāyetinden işüñ oldı ġāyeti der-kār (K. IV/94)

bi'l-ʿaşiyyi ve'l-ibkār[450]

Cihānda ravża-i pākin ṣunūf-ı ins ü melek
Ziyāret eyleye tā "bi'l-ʿaşiyyi ve'l-ibkār" (K. IV/147)

le-ʿamrük[451]

Sensin o şāh-ı taḫt-ı "le-ʿamrük" ki mürselīn
Luṭfuñla maẓhar-ı naẓar-ı müsteʿān olur (K. V/53)

hel etā[452]

Şemʿ-i bezm-i kibriyā kişver-ṭırāz-ı "hel etā"
Fayṣal-ı rūz-ı cezā fażl u kemālüñ maḥşeri (K. VIII/20)

fi'l-ḳurbā[453]

Mihr-i ṣubḥ-ārā-yı "fi'l-ḳurbā" ki nār-ı ʿaşḳınuñ
Ḳubbe-i arż u semādur tūde-i ḫākisteri (K. VIII/24)

eyne'l-mefer[454]

Seyr eylese nār-ı ġażabın mālik-i dūẕaḫ
Sūzān olaraḳ nāle-i "eyne'l-mefer" eyler (K. XII/39)

[rabbi] erinī [enẓur ileyke][455]

Nice mihr āteş-i gül-naḫl-i tecellī ki virür
Feyż-i luṭfı "erinī"-gūlıġa insāna maḥal (K. XX/8)

Ḳāf ve'l-Ḳur'ān[456]

Ḳuvā-yı ẓāhiri hāmūn-ı feyż-i ʿālem-i ʿaşḳ
Kelām-ı fāḫiri mażmūn-ı "Ḳāf ve'l-Ḳur'ān" (K. XXII/19)

işterā[457]

---

[447] "mā-evḥā" *Kuran*, 53/10.
[448] "*ẕāti'l bürūc*" *Kuran*, 85/1.
[449] "lā-taḫlaʿ" *Kuran,* 20/12. (Ayetteki ifade "fa'ḫlāʿ" biçimindedir).
[450] "bi'l-ʿaşiyyi ve'l-ibkār" *Kuran,* 3/41; 40/41.
[451] "le-ʿamrük" *Kuran*, 15/72.
[452] "hel etā" *Kuran*, 76/1.
[453] "fi'l-ḳurbā" *Kuran*, 42/23.
[454] "eyne'l-mefer" *Kuran*, 75/10.
[455] "erinī" *Kuran*, 7/143.
[456] "Ḳāf ve'l-Ḳur'ān" *Kuran*, 50/1.
[457] "işterā" *Kuran*, 9/111.

Faḳaṭ cevāhir-i vaṣfuñ virüp mezāda anuñ
Baña buyursa idüñ "işterā" sını fermān" (K. XXII/51)

cennātü ʿadnin[458]

Kilk-i ḳudretle yazılmış her-ser-i dīvārına
Hāẕihī "cennātü ʿadnin" "fādḫulūhā ḫālidīn" (K. XXXII/4)

fādḫulūhā ḫālidīn[459]

Kilk-i ḳudretle yazılmış her-ser-i dīvārına
Hāẕihī "cennātü ʿadnin" "fādḫulūhā ḫālidīn" (K. XXXII/4)
Bir nidā geldi ser-i kūyuñda hātifden baña
Hāẕihī "cennātü ʿadni" "fā'dḫulūhā" bi's-selām (G. CCXLII/4)

bi'se'l-maṣīr[460]

Naʿīm-i vaṣluña ben nāʾil oldum farṭ-ı reşkinden
Raḳīb-i dīv-sīret ʿāzim-i "bi'se'l-maṣīr" oldı (K. XXXIV/47)

len terānī[461]

N'olur ey naḫl-i nev-res şuʿle-efşān-ı tecellī ol
Cemālüñ "len terānī" -gū iken naḫvetle Mūsāya (K. XXXIX/4)

naḥnü ḳasemnā[462]

Yetmez mi saña māʾide-i "naḥnü ḳasemnā"
Tā key idesin rızḳuñı taḥṣīl içün iḳdām (Mu. IV-VII/4)

in hiye[463]

ʿUşşāḳuñ ʿaḳl u ṣabrını yaġmā iden budur
Ẕāt-ı Kelīmi "in hiye"-gūyā iden budur (Mu. VII-V/8)

ḳul hüve'llāhu aḥad[464]

Kenz-i maḫfīden görindi "ḳul hüve'llāhu aḥad"
Oldı esmā vü ṣıfātından meẓāhir lā-yuʿad (Mu. XIV-III/1)

ḳum[465]

Nāy olur her naġmesi gūş aṣsa ednā bir sese
Ricʿat eyler aṣlına ʿaẓm-i remīme "ḳum" dese
Ṭāʾir-i ḳudsī olur baḳsa kemīne kerkese
"Muʿcizi bir gülşen-i pākīzedür kim istese
ʿAndelīb ol gülşene Dāvūd-i ḫoş-elḥān olur" (Mu. XLIV/23)

āmentu bi-rabbī fā's-maʿūn[466]

Yaʿni bā-iḫlāṣ-ı bī-reyb ü ẓunūn
Dirmiş "āmentu bi-rabbī fā's-maʿūn" (Ms. XVI/2)

---

458 "cennātü ʿadnin" *Kuran*, 9/72; 13/23.
459 "fādḫulūhā ḫālidīn" *Kuran*, 39/73.
460 "bi'se'l-maṣīr" *Kuran*, 58/8.
461 "len terānī" *Kuran*, 7/143.
462 "naḥnü ḳasemnā" *Kuran*, 43/32.
463 "in hiye" *Kuran*, 6/29; 7/155; 23/37; 44/35; 53/23.
464 "ḳul hüve'llāhu aḥad" *Kuran*, 112/1.
465 "ḳum" *Kuran*, 78/8.
466 "āmentu bi-rabbī[küm] fā's-maʿūn" *Kuran*, 36/25.

mā ḫalaḳ[467]

Mīḳāt-ı tecelliyāt-ı Ḥaḳdur
Miḥrāb-ı cemiᶜ-i "mā ḫalaḳ" dur (Ms. XXI/13)

kul hüve'llāhu aḥad Allāhu'ṣ-ṣamed[468]

Ey cemāl-i lā-yezāli "kul hüve'llāhu aḥad"
Şerḥ-i āyāt-ı ᶜulüvv-i ẕātı "Allāhu'ṣ-ṣamed" (S.İ. II/1)

[ve] lem yekün[lehū] küfven aḥad[469]

Sensin ol şāhenşeh-i cān-āferīn-i mümkināt
Kim vücūd-ı vācibüñdür "lem yekün küfven aḥad" (S.İ. II/2)

ḥammāletü'l-ḥaṭab[470]

Olsun lehīb-i dūzaḫa "ḥammāletü'l-ḥaṭab"
Ẕātü'-ḍ-ḍırām-ı ᶜaşḳuñ ile yanmayan göñül (S.İ. XXVI/3)

mā-zāġ[a'l-baṣaru ve mā-ṭaġā][471]

Sürme bābuñdan nigā[h]-ı şefḳatüñden ḳılma dūr
Mübtelā-yı çeşm-i "mā-zāġ" iktiḥālüñdür göñül (S.İ. XXVII/3)

lā-taḳrabū[472]

Mest-i cām-ı ḥayretem "lā-taḳrabū" şānumdadur
Kimde ḳudret var teklīf-i namāz eyler baña (G. V/2)

hel min-mezīd[473]

Bütün dünyāyı virseñ nāle-i "hel min-mezīd" eyler
Cehennem gibidür sicn-i ṭabīᶜat imtilā olmaz (G. CLXIII/4)

İrciᶜī[474]

"İrciᶜī" fermānını bekler ḳulaġum sesdedür
İdeli ism-i Mümīt-i ḫālıḳ-ı ẕī-şānı gūş (G. CLXXXIX/4)

Kün[475]

Üstinde lebüñ noḳṭa-i surḫ eyleyen itmiş
"Kün" emrine dürc-i dehenüñ nūn efendim (G. CCXLIII/3)

ᶜusri yüsrā[476]

Ber-mūcib-i ḥükm-i "ᶜusri yüsrā"
Şādī ile yek ḳabīledür ġam (G. CCLI/4)

Ve mine'l-māʾi külli şeyʾin ḥay[477]

---

[467] "mā-ḫalaḳ" *Kuran*, 2/228; 10/5; 26/166; 30/8.
[468] "ḳul hüve'llāhu aḥad" *Kuran*, 112/1-2.
[469] "[ve] lem yekün[lehū] küfven aḥad" *Kuran*, 112/4.
[470] "ḥammaletü'l-ḥaṭab" *Kuran*, 111/4.
[471] "mā-zāġ" *Kuran*, 53/17.
[472] "lā-taḳrabū" *Kuran*, 4/43.
[473] "hel min-mezīd", *Kuran*, 50/30.
[474] "İrciᶜī", *Kuran*, 89/28.
[475] "kün", *Kuran*, 2/117; 3/47,59; 6/73; 16/40; 19/35; 36/82; 40/68.
[476] "ᶜusri yüsrā", *Kuran*, 65/7; 94/5,6.
[477] "Ve mine'l-māʾi külli şeyʾin ḥay", *Kuran*, 21/30.

Dime ḫūn-āb-ı eşküme lā-şey
"Ve mine'l-māʾi külli şeyʾin ḥay" (G. CCCXXVI/1)

ve'ş-şemsü ve ḍuḥāhā/ ve'l-leyl iẕā yaġşāḥā/ ḳad eflaḥa men zekkāhā[478]

Ey nūr-ı ruḫı "ve'ş-şemsü ve ḍuḥāhā"
Gīsūları "ve'l-leyl iẕā yaġşāḥā"
Göñlümde ẓuhūr eyledi hep ʿaşḳuñla
Keyfiyyet-i "ḳad eflaḥa men zekkāhā" (Ru. I)

Rabbenā inneke ente'l-Vehhāb[479]

Ḳuluñam raḥmetüñe muḥtācum
"Rabbenā inneke ente'l-Vehhāb" (Kt. VI/2)

lā-taḳnaṭū min-raḥmeti'llāh[480]

Tesellī-baḫş-ı ḫāṭır olmasaydı
Eger "lā-taḳnaṭū min-raḥmeti'llāh" (Kt. XXII/2)

Leyse li'l-insāni illā mā-saʿā[481]

Böyle fermān eylemişdür ẕü'l-celāl
"Leyse li'l-insāni illā mā-saʿā" (Kt. XXIII/2)

mā hāẕā beşer[482]

Ḫūb-rūdur ol ḳadar kim görse dir bī-iḫtiyār
Duḫterān-ı ümm-i dünyā gibi "mā hāẕā beşer" (Kt. LXXXV/2)

Ẕālikā taḳdīrü'l-ʿazīzi'l-ʿalīm[483]

Her biri bir tīr-i ḳażādur baña
"Ẕālikā taḳdīrü'l-ʿazīzi'l-ʿalīm" (Kt. XCVI/2)

Fādḫulī[484]

"Fādḫulī" emriyle bā-şevḳ u ḥużūr
Postı serdi ḫāniḳāh-ı vuṣlata (T. LI/5)

"(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."[485]

Sensin ol peyġam-ber-i āḫir-zamān kim ẕāt-ı Ḥaḳ
"Raḥmeten li'l-ʿālemīn" itmiş seni bī-imtinān (K. VI/47)

"Sapasağlam bir kulp"[486]

Dāmen-i iḥsānuña düşdüm meded ḳurtar beni
"ʿUrvetü'l-vüṣḳā"-yı erbāb-ı recāsın yā Ḥüseyn (Mu. XI-VII/9)

---

[478] "ve'ş-şemsü ve ḍuḥāhā" *Kuran*, 91/1; ve'l-leyl iẕā yaġşāḥā" *Kuran*, 91/4; ḳad eflaḥa men zekkāhā" *Kuran*, 91/9.
[479] "Rabbenā […] inneke ente'l-Vehhāb" *Kuran* 3/8.
[480] "lā-taḳnaṭū min-raḥmeti'llāh" *Kuran*, 39/53.
[481] "Leyse li'l-insāni illā mā-saʿā" *Kuran*, 53/40.
[482] "mā hāẕā beşer" *Kuran*, 12/31.
[483] "Ẕālikā taḳdīrü'l-ʿazīzi'l-ʿalīm" *Kuran*, 6/96; 36/38; 41/12.
[484] "Fādḫulī", *Kuran*, 16/29.
[485] "Raḥmeten li'l-ʿālemīn" *Kuran*, 21/107.
[486] "ʿUrvetü'l-vüṣḳā" *Kuran*, 2/256.

Aşağıdaki beyitlerde de *Kur'an-ı Kerim*'deki şu ayetlere telmih vardır:

"*Allah Âdem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti.*"[487]

Ḥażret-i Ḥaḳ Ādeme taʿlīm-i esmā eyledi
Ẕāt-ı pāküñ ḫᵛāce-i ẕī-şān-ı dānādur baña (G. VI/5)

"*Şüphesiz güçlükle beraber bir kolaylık vardır.*"[488]

Yaḳup teʿāḳubına Kāẓım ʿusr ile yüsrüñ
Ne dil-ḫarāb-ı ġumūm ol ne kām-yāb-ı feraḥ (G. LXIV/7)

"*…bir hücre; içinde bir kandil, kandil de bir cam fânûs içinde.*"[489]

Cevher-i eczā-yı nūr-ı ʿunṣuruñdur ʿaḳl-ı kül
Şuʿle-i miṣbāḥ-ı mişkāt-ı hüdāsın yā Ḥüseyn (Mu. XI-VII/3)

"*Ona şah damarından daha yakın*"[490]

Sen ki aḳrebsin baña ḥabl-i verīdümden benüm
Ḳanda ārām eylesem cān u dilüm yanuñdadur (G. LXXVII/6)

Taḥarrī-i ṭarīḳ itmekdeyüm ben vuṣlata ḥālā
Yaḳīn olmışken Allāhum baña ḥabl-i verīdümden (Kt. XLVII/2)

"*…ciltlerle kitap taşıyan eşeğin hâline benzer.*"[491]

ʿĀrif olamaz ʿilm-i rüsūm ile müderris
Ḫardur yine ḫar naḳl-i kitāb itse de biñ sāl (Mu. V/XI,5)

"*her canlı şeyi sudan yarattık.*"[492]

Ṣudan iḥyā olur eşyā cihānda
Ḥuṣūl-i kām-ı dil göz yaşı ister (G. XCVIII/5)

"*…Çürümüşken o kemikleri kim diriltir?" dedi.* De ki: "Onları ilk defa inşa eden diriltir ve o her türlü yaratmayı bilir."[493]

Cān bulup ʿaẓm-i remīm-i kefere müʾmin olur
Eylese cehr ile tevḥīd Ḥabīb-i ʿAcemī (S.İ. LXXIII/4)

---

487 "ve ʿalleme Ādeme'l-esmāʾe küllehā" *Kuran*, 2/31.
488 "fe-inne maʿa'l-usri yüsrā" *Kuran*, 94/5.
489 "miṣbāḥu'l-miṣbāḥu fī-zücāceti'z-zücācetü" *Kuran*, 24/35. (*Misbāh*; lamba, kandil, *mişkāt* ise (içinde mum ve kandil komak için duvarda olan dipsiz) bacaya, hücreye ve pencereye denilir. Nûr Suresinin 35. ayetinde geçen bu kelimeleri *Muhyiddin-i Arabî*, tasavvufî olarak "*Misbah Resulullah Efendimizin nurudur. Onu Hak, vücud mişkâtine yerleştirdi…Kâinat onun için bir mişkâttir.*" şeklinde yorumlamıştır. bk. Muhammet Hakkı Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. 6, s. 24-27).
490 "aḳrebü ileyhi min-ḥabli'l-verīd" *Kuran*, 50/16.
491 "ke-meṡeli'l-ḥımāri yaḥmilü esfāren" *Kuran*, 62/5.
492 "ve ceʿalnā mine'l-māʾi külle şeyʾin ḥay" *Kuran*, 21/30.
493 "men yuḥyi'l-ʿiẓāme ve hiye remīm" *Kuran*, 36/78.

4.2.1.2. Hadisler

lī-maʿallāh[494]

Pādişāh-ı "lī-maʿallāh" efser-i sulṭān-ı dīn
Şehryār-ı mā-sivā çāker-i Resūl-i kāmrān (K. VI/28)

lev-lāk[495]

ʿİllet-i rūz-ı cezā muṭlaḳ o ḫūn-ı pākdür
ʿİllet-i eşyā naṣıl kim maẓhar-ı "lev-lāk" dür (Mu. XIV-I/8)

Men bükā[496]

"Men bükā" ḳavl-i şerīfi ḫandenāk eyler seni
Hep senüñ olsun efendi ʿilm ü ʿirfānuñ senüñ (Mu. XIV-X/3)

el-faḳrü faḫri[497]

Naḳd-i mevrūs̱-ı nübüvvetdür kemāl-i Caʿferī
Maẓhar-ı "el-faḳrü faḫri" dür ḫıṣāl-ı Caʿferī (Mu. XXVII/5)

Men ʿaref[498]

"Men ʿaref" dersini eyledüm ez-ber
ʿAṭaşum kesmedi benüm ol kevs̱er
Müşṭāḳ-ı dīdārem cemālüñ göster
Göñlüm seni ister Allāhum seni (Mu. LXII/6)

Bil kendiñi añla n'oldıġuñ sen
Ders al yüri sırr-ı "men ʿaref" den (Ms. IV/890)

reʾānī feḳad raʾe'l-ḥaḳ[499]

Buyurduñ "reʾānī feḳad raʾe'l-ḥaḳ"
Yüzüñden görindi cemāl-i muṭlaḳ
Sezā-yı şefḳatüñ benüm muḥaḳḳak
Emān yā Muḥammed iḥsān senündür (Mu. LXIII/6)

mā-ʿarafnāk [ḥaḳḳa maʿrifetike][500]

Hem ḥikmetine yetişmez idrāk
Sed çekdi o rāha "mā-ʿarafnāk" (Ms. IV/176)

"ʿArefnāk" oldı rūy-ı āteşīnüñ
Gül açdı nūr-ı ḳudret şuʿlezārı (G. CCCXXXIX/2)

men reʾānī[501]

---

[494] "lī-maʿallāh" *Keşfü'l-hafā*, II, 173-174.
[495] "lev-lāk" *Keşfü'l-hafā*, II, 164.
[496] "Men bükā"?
[497] "el-faḳru faḫrī" *Keşfü'l-hafā*, II, 87.
[498] "men ʿaref" *Keşfü'l-hafā*, II, 262.
[499] "reʾānī feḳad raʾe'l-ḥaḳ" Müslim b. El-Haccâc Ebu'l-Hüseyn El-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, Beyrut, Trs., C.IV, s. 1776.
[500] "mā-ʿarafnāk" Abdu'r-Raûf El-Münavî, *Feyzü'l-Kadir*, Mısır 1356, C. II, s. 410 ; *Keşfü'l-hafā*, II/262.

Ne ḥācet keşf-i esrār-ı rümūz-ı "men reʾānī" ye
Münāfıḳ münkir ʿāşıḳ-āşinādur yā Resūla'llāh " (S.İ. XXXIV/5)

Kenz-i lā-yefnā[502]

Dāmen-i şükr ü ḳanāʿatden ayurma destini
"Kenz-i lā-yefnā" ḳanāʿatdür rıżā taḥmīddür (G. LXXXIV/3)

nūrun ʿalā-nūr[503]

Kāẓım gibi olsun sözümüz "nūrun ʿalā-nūr"
Allāh diyü feryād idelüm hū arasında (G. CCCXIV/7)

vāli men vālāh'a[504]

Ẓuhūr-ı "vāli men vālāh'a" vedd ü ḥubbıdur bāʿis̱
Muḥibbān-ı vefā-āsāl-i ẕāt-ı ḫānedān üzre (K. XI/38)

ʿādi men ʿādāh'a[505]

Ḥuṣūl-ı "ʿādi men ʿādāh'a" ġayẓ u buġżıdur ʿillet
Şeyāṭīn-i şeḳāvet-ṭı[y]net-i Süfyāniyān üzre (K. XI/39)

Aşağıdaki beyitlerde de kimi hadislere telmih vardır:

"Belanın en zorlusuna maruz peygamberlerdir; sonra da derecesine göre diğer makbul insanlar"[506]

Eñ başlusı miḥnet ü belānuñ
Olmışdur enīsi enbiyānuñ (Ms. VI/129)

"*Şiirde mutlak bir hikmet vardır", "beyanda mutlak bir sihir vardır"*[507]

İdüp kesb-i kemāle ümmet-i merḥūmesin teşvīḳ
Resūlu'llāh buyurmış şiʿre ḥikmetdür ḫudāvendā (K. XXVIII/50)

"Vatan sevgisi imandan gelir"[508]

Gerçi ḥubb-ı vaṭan īmāndandur
Buyurur faḫr-i rüsül ümmetine (Kt. LXXIII/3)

---

[501] "men reʾānī" Müslim b. El-Haccâc Ebu'l-Hüseyn El-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, Beyrut, Trs., C. IV, s. 1776.
[502] "Kenz-i lā-yefnā" *Keşfü'l-hafā*, II, 102.
[503] "nūrun ʿalā-nūr" *Keşfü'l-hafā*, II, 336.
[504] "vāli men vālāh'a" Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b.Ahmed Et-Temîmî El-Bustî, *Sahîhu İbn Hibbân*, Beyrut, 1414 (1993), C. XV, s. 376.
[505] "ʿādi men ʿādāh'a" Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b.Ahmed Et-Temîmî El-Bustî, *age*., s. 376.
[506] "Eşeddü'n-nāsi belāʾe el-enbiyā s̱ümme'l-ems̱elü fe'l-ems̱elü…" Suyutî, Burhan-ı Fevrî, *Kenzü'l-Ummal*, Halep Trs., C. 3, s. 327, Hadis Nu. 6183; Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b.Ahmed Et-Temîmî El-Bustî, *Sahîhu İbn Hibbân*, Beyrut, 1414 (1993), C. IV, s. 245.
[507] "İnne mine'ş-şiʿri ḥikmeten" *Sahih-i Buharî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercümesi ve Şerhi,* Hzl. Kâmil Miras, Ankara, 1971.
[508] "Hubbü'l-vaṭan nine'l-īmān" *Keşfü'l-hafā*, I, 345.

"Ben ilmin şehriyim ve Ali onun kapısıdır, öyleyse ilim şehrine girmek isteyen, ona kapısından girsin" Sahih-i Tirmizî'de söyle nakledilir: *"Ben ilmin şehriyim ve Ali onun kapısıdır."*[509]

Sen sipihr-i merḥemetde āftāb u māhsın
Şehr-i ʿilm ü ḥikmete hem bāb hem şeh-rāhsın (Mu. XXVI/3)

Şehr-i ʿilmüñ ki mübārek ḳapusı Ḥayderdür
Eyler ol bābda bu eblaḳ-ı efkār-ı Cüneyd (S.İ. LXXVII/5)

"Hz. Ali (ra)'nin şöyle söylediğini işittim. "Daneyi açan, canlılan yaratan Zat-ı Zülcelal'e yeminle söylüyorum: Ümmi peygamberim (sav), bana şu hususu garantiledi: "Beni mü'min olan sevecek, münafık olan da bana buğzedecektir."[510]

Ḥubb u buġżından ʿibāretdür saʿādāt u şaḳā
Sevmeyen ehl-i nifāḳ olmış sevenler etḳıyā
Cennet ü nāra ḳasem itmiş cenāb-ı kibriyā (Mu. XLIV/19)

Maẓhar-ı ġufrān olur elbet seni her kim sever
Ḥubb u buġżuñdan ʿibāretdür vücūd-ı ḫayr u şer
Ey cemāl-i bā-kemāli ḳurre-i ḫayrü'l-beşer (Mu. XLVI/14)

"Mü'minin ferasetinden sakının; çünkü o, Allah'ın nuruyla bakar."[511]

Müʾminüñ eyle ḥaẕer şuʿle-i idrākinden
Fikr-i erbāb-ı naẓar ʿayn-ı kerāmet gibidür (G. LXXVI/3)

"Havf ve reca [korku ile ümit] arasında bulunan mümin, umduğuna kavuşur, korktuğundan emin olur."[512]

Āşinā-yı ḳabż u basṭum maḥrem-i ḫavf u recā
Nāsdan efkārumı ḥıfẓ eyleyen ümmiddür (G. LXXXIV/4)

Geh ṣafā vü ḥüzn geh ḫavf u recā geh ḳabż u basṭ
Bir ʿaceb ḥāletdeyem kim bilmezem ḥālā nedür (G. CIV/8)

Temāyül zāyil eyler iʿtidāl-i ḥāl-i ḳısṭāsı
Ḫudādan müʾmin-i āgāh meʾyūs u emīn olmaz (G. CLXI/4)

"Dünya müminin zindanı, kafirin cennetidir"[513]

Sicn-i müʾmindür ʿazīzüm bu cihān kāmil içün
Salṭanat taḫtına zindān olur evvel pāye (G. CCC/2)

---

509 El-Hakim-i Nişaburî, *El-Müstedrek ale's-Sahiheyn*, 1. Baskı, Beyrut, Darü'l-Mârifet, H 1406, C. 3, s.136; İbnü'l-Esir El-Cezerî, *Cami'ü'l-Usûl min Ehadisi'r-Resul*, C. 9, s.473.
510 *Müslim*, İman 131, (78); *Tirmizi*, Menakıb, (3737); *Nesai*, İman 20, (8,117).
511 "İtteḳū firāsete'l-müʾmini fe-innehū yenẓurū bi-nūri'llāhi" Ebu Naîm, *Hilyetü'l-Evliyâ*, C. 4, s. 94; *Keşfü'l-hafā*, I, 42.
512 *Tirmizi*. Korku ve ümit (Havf ve Recâ), tasavvufta iki hal ve makamı belirtir. Mutasavvıfın nefsini arındırmasına bağlı olarak doğrudan Allah'ın bağışı sonucu gerçeklesen havf ve recâ başlangıçta geçicidir. Bu aşamada hâl olarak anılırlar. Ancak mutasavvıf manevî yolculukta ilerleyip, mertebesi yükseldikçe havf ve recâ yerleşerek birer makam durumuna gelir. *Havf* ve *recâ*, ruhun sıkışması demek olan *kabz* ile, rahatlaması demek olan *bast* haliyle ilgilidir. Kabz halindeki mutasavvıf havf; bast durumundaki mutasavvıf da recâ duyguları içindedir.
513 *Müslim*.

Musa Kâzım Paşa, şiirlerinde Hz. Âdem, Hz. İdris, Hz. Nuh, Hz. Salih, Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. İshak, Hz. Yâkup, Hz. Yûsuf, Hz. Eyyup, Hz. Musa, Hz. Harun, Hz. Dâvud, Hz. Süleyman, Hz. Yûnus, Hz. Yahya, Hz. İsa ve Hz. Muhammed peygamberlerle ilgili kıssalara telmihlerde bulunmuştur. *Külliyat*ta adı geçen peygamberle ilgili örnek beyitler ise şunlardır:

Cenāb-ı Ādem ile anda eyleyüp ṣoḥbet
Duʿāsın aldı ikinci semāya oldı güẕār (K.IV/65)

N'ola ḫāl-i rūyuña itsem fidā dünyāyı ben
Ādem ü Ḥavvā degişdi cenneti bir dāneye (G. CCCVII/6)

ʿİlm ü ḥikmet ḥüsn ü ḳudretle celāl ü ʿiṣmetin
Ādem ü İdrīs ü Yūsuf Nūḥ u Mūsī Ṣāliḥa (Kt. XV/2)

İdüp ḫıyāṭına taʿyīn anda İdrīsi
Mesīḥden aña naḳl oldı kār-ı sūzen u tār (K. IV/72)

İdrīs ü Ādem-maʿrifet Ḫıżr-ʿilm ü Mūsī-maḳderet
Hārūn u Yaḥyā-menzilet ʿİsī-dem ü Yūsuf-şiyem (K. XXIII/21)

Felek fülkinde tā kim Nūḥ veş bir nā-ḫudā olmaz
Ḫalāyıḳ mevc-i ṭūfān-ı belāyādan rehā olmaz (G. CLXIII/1)

Ne ṭūfānlar aşırdı Nūḥ veş baḥr-i felāketde
Olınca keştī-i ʿuẓmā-yı devlet dāḫil-i mersā (K. XXVIII/6)

Ben senüñ ḳurbānuñ olmışdum Ḫalīlüm gelmeden
Ḥaḳdan İbrāhīme İsmāʿīl içün ḳurbān henūz (G. CLVI/6)

Kebş-i dil ʿaşḳuñla ḳurbāndı Ḫalīlüm rāhuña
Ḥaḳdan İsmāʿīl içün irsāl-i ḳurbān olmadan (G. CCXCII/6)

Vech-i Yūsufdur iden dīde-i Yaʿḳūbı ʿalīl
Sīne-çāk olmadı zülfüñ göreli şāne ʿabes̱ (G. LV/6)

Pīr-i Kenʿān gibi ḳıl nāʾil-i vuṣlat beni de
Ey viren Yūsufa bāzār-ı melāḥatde revāc (G. LVIII/6)

Ṣabr iden derd ü belā-yı ʿaşḳına Eyyūb vār
Her naṣıl bīmār u nā-çār olsa da dermān bulur (K.II/27)

ʿArʿar-ı ʿadnān gibi ḳaddüñ cihāna sırr-ı nūr
Mūsī-i ʿaşḳam meger naḫl-i tecellādur baña (G. VI/3)

İdüp ʿaẓīmet-i pencüm-serāy-ı çerḫ-i berīn
Şerefle eyledi Hārūnı maẓhar-ı enẓār (K.IV/74)

Mecālis zırh-ı Dāvūdī gibi hep ḥalḳa-ber-ḥalḳa
Ḫalāyıḳ ehl-i dīvān-ı Süleymān gibi pā-ber-cā (K. XXVIII/23)

Leb-i cān-baḫşuña aḳrān olamaz bāde-i nāb
Beñzemez mühr-i Süleymāna nigīn-i yāḳūt (G. XLIII/2)

Bu vüsʿatle saña dünyāya ṣıġmaḳ ḳābil olmazdı
Ḥarīm-i baṭn-ı ḥūta Yūnusı ṣıġdurmasa Mevlā (K. XXV/34)

İtdiler āheng-i āġāz-ı sürūd
Ḳatl-i Yaḥyā ile çün ḳavm-i Yehūd (Ms. III/155)

Dil-ḫarāb-ı ʿaşḳıyam kim bir Mesīḥī-āfetüñ
Dīde-i fettānı ne ʿĪsī ne ḫod Meryem bilir (G. CL/2)

Veliyy-i niʿmet-i ʿālem Muḥammed-i ʿArabī
Nebiyy-i raḥme resūl-i müheymin ü ġaffār (K. IV/26)

4.2.2. Tarihî ve Mitolojik Unsurlar

Divan şairleri, şiirlerinde Türk, Yunan, İran ve İslam tarihinde öne çıkmış tarihî ve mitolojik şahsiyetleri kimi zaman teşbih kimi zaman da telmih sanatı çerçevesinde kullanmışlardır. Musa Kâzım Paşa *Külliyatı*'nda bu tür tarihî ve mitolojik şahsiyetlere çokca yer vermiştir. Bu şahsiyetleri; İran kaynaklı şahıslar, kutsal kitaplarda zımnen veya alenen anılan ünlü şahıslar, mutasavvıf şahsiyetler, hükema ve filozoflar ile ünlü aşk kahramanları başlıkları altında toplamak mümkündür. Bu sayılan başlıklarla ilgili Musa Kâzım Paşa'nın şiirlerindeki örnek beyitler şunlardır:[514]

İran kaynaklı şahıslar: Behram, Bihzad, Cemşid, Dârâ, Efrasiyab, Erdşir, Fağfur, Feridun, Husrev, İsfendiyar, İskender, Keyhusrev, Keykâvus, Rüstem, Siyavuş, Zâl.

Ḫūn-feşān itmez nigāhın çeşm-i fettānuñ tehī
Ṣūret-i taḳlīdi dāyim ḫançer-i Behrāmadur (G. CLIII/6)

ʿAcz ider taṣvīrüñi almaḳda Bih-zād-ı ḫayāl
Maġz-ı nūr olsa midād-ı ḫāme-i siḥr-āveri (K. VIII/66)

Sebūlar sāġar-ı Cemşīdden pür-tāb u āteşnāk
Ḳadeḥler lāle-i ḫurşīdden sīr-āb u şevḳ-efzā (K. XXVIII/24)

Ne şāh-ı bī-muʿādil kim der-i şevket-medārında
Sezā-yı ḫıdmet-i derbān degüldür Ḳayser ü Dārā (K. XXV/15)

---

[514] Tarihî ve Mitolojik Unsurların tasnifi, Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar: Şahıslar Mitolojisi*, Akçağ Yay., Ankara, 2000 adlı eser dikkate alınarak yapılmıştır.

Dāstān-ı Rüstem ü Efrāsiyābı n'eyleyem
Çeşm-i ġamzeñ nāmına Şeh-nāme tesvīd eylerem (G. CCXLVIII/3)

Ṭayanmaz yek-nigāh-ı çeşmüñe şīr olsa da ʿuşşāḳ
O ḫūnī-ġamzeler kim reşk-i tīġ-i Erdşīr oldı (K. XXXIV/48)

Sükān-ı kūyınuñ ednā sifāline degmez
Hezār cām-ı Cem ü tāc-ı Ḳayṣer ü Faġfūr (K. XIII/41)

Yāy-ı ḫam cām-ı şarāb u gūşe-i mey-ḫānedür
Mülk-i Cem taḫt-ı Sikender tāc-ı Efrīdūn baña (G. XXII/2)

Görse ol lüʾlüʾ-i lālāyı olurdı lālā
Cem ü Ḫusrev gibi eslāf-ı selāṭīn-güzīn (T. CXII/5)

Ḥaḳḳum inḳār eylemez Kāẓım felek ḫaṣmumsa da
Ḳadrini İsfendiyāruñ lā-cerem Rüstem bilir (G. CL/7)

O mihr-i evc-i himem kim cihāna gelse bu dem
Kemīne yāver olurdı yanında İskender (K. XXXVII/9)

Āb-ı nābından kināyet leẕẕet-i āb-ı ḥayāt
Faṣl u bābından ʿibāret gülşen-i Keyḫusrevi (T. CIX/12)

Ey olan mest-i müdām-ı devlet-i dünyā-yı dūn
ʿİbret al İskender ü Dārā vü Keykāvūsdan (G. CCLXXVI/4)

Bulınmaz tāb u ṭāḳat başḳa bir ehl-i ṭabiʿatde
Fütūr īrāẟ idince ṭabʿ-ı Rüstem Dāstān üzre (K. XI/62)

Ey ḥırṣ ile dünyā ṭamaʿın pīşe ḳılan cān
N'oldı Cem ü Dārā vü Siyāvuş görinmez (G. CLXVI/6)

Pençe-i ḫışmına virse yaḳasın Zāl-i felek
Gerdeninde resen-i maḳtel olur ḥabl-i verīd (K. IX/34)

Kutsal kitaplarda zımnen veya alenen anılan ünlü şahıslar: Asaf, Ashab-ı Kehf, Deccâl, Firavun, Hâbil-Kâbil, Harut-Marut, Hızır, Nemrûd, Şeddad.

Cenāḥ-ı peşşe çeküp rūzgāra sedd-i sedīd
Olurdı mūr-ı Süleymāna Āṣaf-ı ẕī-şān (K. XXII/39)

Bir alay bī-çāredür ḫāṭır-ḫarāb-ı derd ü ġam
Ṣanmayuñ Aṣḥāb-ı Kehf olmış yaturlar mest-i ḫᵛāb (G. XXIX/7)

Teceddüd itdi iḳbāl-i saʿādet gelmeden Mehdī
Helāke yetdi Deccāl-i ḍalālet inmeden ʿĪsā (K. XXVIII/8)

Ḳābiliyyetdür hidāyet-baḫş olan sāḥirlere
İtmedi Firʿavniyānı dest-i beyżā ġarḳ-ı nūr (G. CLI/2)

Nefsüm muḳīm-i kūy-i hevā dil ġarībdür
Olmaz ḳıyās Ḳābile Hābīl ġarībdür (G. LXXXI/1)

Bend ider yek tār-ı mūyuñ biñ dil-i dīvāneyi
Siḥr-i Mārūtı sevād-ı zülf-i müjgānındadur (G. LXXVIII/8)

İder ʿufūnet-i çirk-āb-ı cürm ü maʿṣiyetüm
Ṭoḳunsa Ḫıżr u Mesīḥüñ meşāmına rencūr (K. XIII/59)

Ey Ḫalīle nār-ı Nemrūdı gülistān eyleyen
Āteş-i ʿaşḳuñla ḳıl bu gülşeni gül-ḫan baña (G. X/2)

Ricāl-i devletüñ erbāb-ı zühd ü ʿiffetin göster
Cihānda bāġ-ı cennet yapmaġa Şeddād lāzımsa (G. CCCII/5)

Her ṭarafdan açılup bāb-ı miḥen
Ḳapladı dünyāyı Yeʾcūc-i fiten (Ms. III/47)

Mutasavvıf şahsiyetler: Şeyh San'ânî

Göñül maʿmūr-ı cām-ı feyżdür kim bir ḫarābātuñ
İder pīr-i muġānlıḳ anda rūḥ-ı Şeyḫ Ṣanʿānī (K. XVII/9)

Hukema ve Filozoflar: Aristo, Eflatun, Lokman

Ol dāver-i dānā ki sebeḳ-ḫˇān olamazdı
ʿAṣrında bulınsaydı Arisṭū vü Felāṭūn (G. CCXCV/9)

O dādār-ı yegāne dāver-i Risṭū-feṭānet kim
Ḳılup iḳdām u verziş her hünerde bī-naẓir oldı (K. XXXIV/13)

Ben o Mecnūnam görüp maḥşer güni sulṭānlıġum
Reşk ider rüsvālıġından ʿaḳl-ı Eflāṭūn baña (G. XXII/5)

Geçer teʾs̱īr-i bürʾü's-sāʿada iksīr-i Loḳmānī
Nemek-pāş olsa dest-i luṭfı zaḫm-ı ḫūn-çekān üzre (K. XI/46)

Ünlü aşk kahramanları: Ferhad, Mecnun, Vâmık, Husrev ü Şirin

Şīşe-i tīşeden itdi anı devrān sīr-āb
Cān-ı Şīrīnine ġāyet ṣuṣamışdı Ferhād (G. LXXI/5)

Her bir telinde biñ sır-ı Cibrīl olur ʿıyān
Mecnūn-dil ki ol ṣaçı Leylāya baġlanur (G. LXXXVI/4)

Vāmıḳ [u] ʿAẕrā-yı ʿirfāndur dil-i bülbül-nevā
İstemez būy-ı ʿināyet başḳa gül-ruḫsāreden (G. CCLXXXVI/3)

4.3. Âhenk Özellikleri

Malzemesi dil olan şair, hayal etme yeteneğinin süzgecinden geçirdiği duygu ve düşüncelerini en güzel bir biçimde ifade edebilmek için, dilin bütün imkânlarını sonuna kadar kullanmak zorundadır.[515] Sonuçta ortak bir malzemeyi ve aynı kelime dünyasını kullanmak zorunda kalan şairleri birbirinden ayıran ve birbirinden üstün ya da aşağı kılan, ortak kelime dünyasında yakaladıkları farklı terkiplerdir.

Divan şiirinde âhenk, başta vezin, kafiye ve redif olmak üzere, sesli ve sessiz harflerin kullanım sıklığına dayanan assonans ve aliterasyonlar, matla mısralarının birisinin makta'da tekrar edilmesi esasına dayanan redd-i matla, uzun manzumelerde yeni bir söyleyiş canlılığı meydana getirmek için başvurulan tecdîd-i matla', bendler hâlinde yazılan şiirlerde bend sonunda bulunan nakarat ve vasıta beyitleri, rahat ve doğal söyleyişe işaret sayılan atasözü ve deyimler sayesinde sağlanır. Başka bir ifadeyle "*kafiyeler, redifler, ulamalar, hece düşmeli ulamalar, ses, beyit, kelime ve deyim hatta beyit tekrarları, aynı kökten türemiş kelimelerin bir beyitte ya da cümlede bir arada kullanılması anlamına gelen iştikak, divan edebiyatının müziğini oluşturan yapı taşlarıdır.*"[516] Bir sanat eserinde teknik unsurlar denilen kafiye, redif, vezin ve sesin sağladığı âhenk, "anlamdan ayrı olarak değil, aksine sanat eserinin bütünlüğüne ait unsurlar olarak incelenmek zorundadır."[517] Başka bir deyişle şiirde esas olan anlam ve ses unsurlarının uyumunun gerekliliğidir.

Vezin ve kafiyenin şiirde âhengi sağlayan unsurlar arasında önemli bir yeri vardır. *Külliyat*ta vezin kullanışı incelendiğinde Musa Kâzım Paşa'nın vezin ve kafiye konusunda çok kuralcı ve dikkatli davranmadığı söylenebilir. Bu yüzden Divan şirinde, her şairin kaçınılmaz olarak başvurduğu *vasl, imâle,* ve *zihaf*lar gibi aruz kusurlarına onda da bol bol rastlanır. Vezin kusuru sayılabilecek aksaklıklara yer vermeyen şairin, özellikle kafiye tekrarına düşmemek için de büyük çaba gösterdiği anlaşılmaktadır. Fakat bir kısmı rahatsız etmeyecek seviyede iken bir

---

[515] Muhsin Macit, *Divan Şiirinde Âhenk Unsurları*, Akçağ Yay., Ankara, 1996, s. 9.
[516] Kemal Sılay, "Müzik-Edebiyat Eleştirisi ve Divan Şiiri", *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, Hzl. Mehmet Kalpaklı, YKY, İstanbul, 1999, s. 449.
[517] Réne Wellek-Austın Varren, *Edebiyat Teorisi*, Çev. Ömer Faruk Huyugüzel, Akademi Kitabevi, İzmir, 1993, s. 147.

kısmı Paşa'nın şairliğine gölge düşürecek derecededir. Diğer taraftan şair, aruzun tatbiki ve bu sayede oluşan âhenkten faydalanmasını da bilmiştir.

Musa Kâzım Paşa, Türk şiirinde kullanılan aruz kalıplarının çoğu ile şiir yazmaya gayret etmiş bir şairdir. O da, çoğu divan şairi gibi daha akıcı ve Türkçe'nin yapısına uygun olan "remel", "hezec", "muzâri" ve "müctes" bahirleriyle şiirler yazmayı tercih etmiştir.

4.3.1. Vezin

Veznin şiirin bir geregi olup olmadığı bir yana, Türk şiirinde kullanılan vezinler başlangıcından beri vezin olmanın ötesinde anlamlar taşımıştır. Aruzun divan şiiri için varlığı ne kadar vazgeçilmezse, formlarla bütünleşmesi de öylesine vazgeçilmezdir. Divan şiirinin geleneği tarafından belirlenenlerin dışında vezin değişiklikleri affedilmez olmuştur. Şiirde de tematik yapının vezni belirlemesinden doğal bir şey olmazsa da gelenek bunu çokça önemsememiştir.[518]

Hâce Nasîrüddîn-i Tûsî, değerli eseri *Mi'yârü'l-Eş'âr*'da şiir veznini şöyle tanımlar: "Vezin, sayı ve adet bakımından sakin ve harekeli harflerin tertibine dayanan bir şekildir. O şekli anlamaktan özel bir tat alınırsa ona *zevk*; o sakinlerin ve harekelerin konusu, harfler olursa *şiir* derler."[519] Araplar tarafından geliştirilen bir vezin olan aruz, Arap dilinin fonetik ve morfolojik yapısıyla sıkı sıkıya ilgili olup, uzun (kapalı) ve kısa (açık) hecelerin özel bir şekilde dizilişine dayanarak meydana getirilmiştir. Dil yapısına, edebî geleneğe ve zevke göre değişikliklere uğrayarak, başta Fars ve Türk edebiyatları olmak üzere İslâm medeniyeti çevresine giren diğer milletlerin kendi dillerindeki edebiyatlarına da geçmiştir.

Eğer şiir, vezinsiz olursa kendi güzelliğini ve heyecan vericiliğini kaybeder. Türklere Fars edebiyatı aracılığıyla geçen aruz vezni, divan edebiyatı ve klâsik Türk müziği arasında yapılacak karşılaştırmalar için de en önemli yapısal unsur olma

---

[518] Özgül, *Modern Türk Şiirine Doğru*, s. 179. (Konuyla ilgili olarak ayrıca bk. M. Kayahan Özgül, "Nazım (Geç Dönem)" *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, AKM, Ankara, 2006, C. VI, s. 161).

[519] Veyis Değirmençay, *Farsça Arûz ve Kafiye*, Atatürk Üniversitesi Ofset Tesisleri, Erzurum 2005, s. 6.

özelliğini taşır.[520] Vezin, şiirde var olan âhenktir, melodidir, şiir seslerindeki özel bir düzen ve uygunluktur. Arap ve Fars şiirinde kullanılan aruz kalıplarının tamamı Türk şiirinde kullanılmamıştır. Divan şiirinin üzerine kurulduğu temel ve onun ayrılmaz bir parçası durumunda olan, ortak malzemeyi kullanan milletlerin ortak vezni de aruz olmuştur. Divan şairleri Fars aruzundan, mısra içinde Türkçe'yi zora sokan, ifade de tutukluk yaratan bahirler ve kalıplar yerine söyleyişe daha kolay gelen rahat kalıpları seçmişlerdir.[521]

Aruz kelimesi sözlükte, "*yön, cihet, taraf, yan, bölge; Mekke, Medine ve etrafı; daracık dağ yolu,; bulut; serkes deve; çadırın orta direği; ortaya çıkma veya çıkarma; kendisiyle bir şey karşılaştırılan, ölçü ve örnek olan şey*"[522] gibi farklı anlamlara gelmektedir. Aruzun terim olarak bunlardan hangisine dayandığı kesin olarak bilinmemektedir. Aruz ölçülü şiirin, ölçüsüz şiirden ayırt edilmesi için, şiirin kendisiyle karşılaştırıldığı şey anlamına gelmektedir. Bir başka ifadeyle, âhenkli sözün âhenksiz sözden ayırt edilmesi için, şiiri kendisiyle ölçtükleri, kendisiyle bir şeyi karşılaştırdıkları bir bilimdir.[523]

Nazım ve nesir olarak iki şekilde söylenebilen söz; nazım söz konusu olduğunda vezin, belirleyici bir unsur olarak karşımıza çıkar. Nesirde kelimelerin yanyana gelişini mantık belirlerken, nazımda vezne uyma gerekliliği zorunluluk hâlini alır. Öte yandan uzunluk ve kısalık esasına göre sıralanan yani belli bir vezne uyması gereken kelimelerin bir anlam oluşturarak tabii söylenişlerini de kaybetmemeleri gerekir. Örneğin hecelerin gereğinden fazla uzun okunup *imale* yapılması ya da aksine olarak kısa telaffuz edilip *zihaf*a düşülmesi, dilin alışıla gelmiş güzelliğini bozar ve kulağa hoş gelmeyen bir durum meydana gelir.[524] Böyle olmakla birlikte aruz vezninin müziğini yaratan kimi fonetik kullanımlara, aynı

---

[520] Kemal Sılay, "Şiir ve Musiki", *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2006, C. 1, s. 404.
[521] Akün, "Divan Edebiyatı", s. 400-401.
[522] Mütercim Asım, *El-Okyanusü'l-Basît fi-Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhit*, Matbaatü'l-Osmaniyye, İstanbul, 1305, C. 2, s. 426-427; Hüseyin Remzî, *Lugat-i Remzi*, İstanbul, 1305, C. I, s. 422.
[523] Veyis Değirmençay, *age.*, s. 3 (Şiir, aruz denilen serkeş ve inatçı bir deveye benzetilmiştir. Öğrenilmesi ve tatbikindeki güçlüğünden dolayı, vezin bilgisinin zabt ve idaresi güç, binilmesi zor deveye benzetilerek, bu kelimeyle adlandırılmıştır. Bir başka görüş, çadırın orta direğine aruz denildiği için nazımda zorunlu olan ve beyti ayakta tutan ölçüye de aruz adı verilmiştir).
[524] Mehmed Çavuşoğlu, "Divan Şiiri*" Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, S. (415-416-417-Temmuz-Ağustos-Eylül), Ankara, 1986, s. 4.

zamanda birer kusur sayılan, *zihaf, vasl, imale, kasr, sekt-i melih, med* gibi öğelerdir. Bunlar arasında aruzun varlığını ortaya çıkaran ve divan şairlerinin sıklıkla kullandıkları *med* belki de en önemli müzikal unsurlardan biridir. Divan edebiyatı sanatçıları, iki kapalı hece arasında bir açık ilave edilmesi gerektiğinde ve genellikle bilinçli bir biçimde bu gerekliliği yaratarak, medli kelimelere başvurmuşlardır.[525]

Türk şiirinde aruzun uygulanışıyla ilgili önemli bir tespit de, en çok kullanılan kalıplarda kapalı hecelerin ağırlıkta olmasıdır. Bu kalıplarda üç kapalı ardarda gelebilirken üç açık hecenin hiçbir şekilde yan yana bulunmaması da ritmin sağlamlığı ve çekiciliğiyle açıklanmaktadır. Vezinlerdeki kapalı hecelerin çokluğu ritmin yavaşlamasını, açık heceler ise süratlenmesini sağlar. Dolayısıyla divan şairlerinin, gerek kapalı hecelerin çok olduğu vezinleri özellikle kullanmaları, gerek yoruma imkan veren uzun seslilere şiirlerinde yer vererek, sıklıkla imalelere başvurmaları onların ritim konusundaki zevklerini ve tercihlerini ortaya koymaktadır.[526]

Türk şairlerinin kullandıkları kalıp sayısı ortalama 17'dir.[527] Musa Kâzım Paşa *Külliyatı*'nda, diğer divan şairlerinin divanlarında olduğu gibi doğal olarak, aruzun bütün kalıpları aynı oranda kullanılmamıştır. Şairin *Külliyatı*'nda rubaî kalıplarıyla birlikte 21 değişik aruz kalıbıyla yazılmış şiirler bulunmaktadır. *Külliyat*taki aruz vezniyle yazılan toplam 842 şiirden 288'i remel bahrinin *fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün* kalıbıyla yazılmıştır (% 34,2). Bunu 167 şiirle hezec bahrinin *mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün* kalıbı izlemektedir (% 19,8). remel bahrinin *feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün* kalıbı 110 (% 13); muzarî bahrinin *mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün* kalıbı 59 (% 7); hezec bahrinin *mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün* kalıbı 49 (% 5,8); müctes *mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün* kalıbı 26 (% 3); remel bahrinin *fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün* kalıbı 25 (% 2,96); hezec bahrinin *mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün* kalıbı 17 (% 2); remel bahrinin *feʿilātün feʿilātün feʿilün* kalıbı 12 (% 1,42) şiirde kullanılmıştır.

---

[525] Kemal Sılay, "Müzik-Edebiyat Eleştirisi ve Divan Şiiri", *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, Hzl. Mehmet Kalpaklı, YKY, İstanbul, 1999, s. 450.

[526] Yakup Şafak, "Fars ve Türk Edebiyatlarındaki Aruz Vezinlerinin Ritmik Yapıları Üzerine Düşünceler", *Yedi İklim*, C. X, S. LXX, İstanbul, Ocak 1996, s. 34.

[527] Mustafa İsen, *Ötelerden Bir Ses Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Akçağ Yay., Ankara, 1997, s. 449.

Yukarıda Musa Kâzım Paşa'nın kullandığı vezinlerin en çok *remel* (fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün; feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün) ve *hezec* (mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün) kalıblarında olduğu tespit edilmişti. Bu vezinlerin kullanımı, toplamda % 67 gibi bir oranı karşımıza çıkarmaktadır. Bunun yanı sıra Musa Kâzım Paşa, *muzarî* (mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün), *hezec* (mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün) ve *müctes* (mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün) kalıblarını da % 17 oranında kullanmıştır. Aruzun mürekkep ve tekdüzelikten en uzak vezinleri olan bu vezinlerdir. Bu da Musa Kâzım Paşa'nın âhenk konusundaki gayretlerini göstermektedir. Musa Kâzım Paşa'nın şiirlerini yazdığı bu vezinler, aruzun iç ahengi itibariyle gerçekten seçme vezinleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

*Külliyat*ta kullanılan aruz kalıplarının nazım biçimlerine göre dağılımının verildiği sayfadaki çizelgede de görüldüğü gibi bunun dışında kalan kalıpların kullanım sıklığı çok düşüktür.

Türk edebiyatında divan şairleri yüzyıllarca aruzu, halk şairleri de hece veznini kullanmışlardır. Ancak XVIII. yüzyıla gelindiğinde halk şairleri aruzla, divan şairleri de hece vezniyle şiirler yazmaya başlamıştır gibi görüşler olsa da, bu durum XVI. yüzyılda ilk örnekleri görülen bir oluşumdur. *Külliyat*ta *Semerâtü'l-İkbâl* bölümünde hece vezniyle yazılmış bir gazel (S.İ. XIV); ayrıca musammatlar içerisinde "Murabbaʿ-ı Dīger", "Dīger" ve "Ḳoşma" (Mu. LXII, LXIII, LXIV) başlıklı üç koşma yer almaktadır.[528]

[528] Özgül, divan şiirinde halk şiirine olan eğilimin sanıldığı gibi mahallileşmeyle başlamadığını, bu yakınlığın hep var olduğunu örnekleriyle ortaya koymuştur. Özgül'ün açıklaması şöyledir: "Divan edebiyatında halk şiirine olan ilginin mahallîleşme hareketiyle başladığı yönünde genel bir kanaat bulunsa da, daha XVI. yüzyılın başlarında, Meâlî'nin (öl.1535) ve Yenice Vardarî-i Usûlî'nin (öl.1538) divanına koşmalarını eklediğinin görülmesi, mahallîleşme cereyanına kadar kesintisiz olarak benzer örneklerle karşılaşılması bu fikri çürütmektedir. Asıl olan, baştan beri şairin millî şiir geleneğine sırtını hiç dönmediğini, zaman zaman küçümsese dahi, belki biraz da utanarak ondan zevk almaya devam ettiğini söylemek olacaktır. Nedîm'in koşmasını iki farklı şiir dünyasının ilk yakınlaşması gibi görmekte pek ısrarcı olmamak gerekir. Bu koşma geleneğe yeni ısınmaya çalışan bir neslin tutukluğunu taşımaz; tam tersine, sesini ve yerini bulmuş bir ustanın işidir." Özgül, *Modern Türk Şiirine Doğru*, s. 182.

	Bahirler	Vezinler	Kaside	Gazel	Tarih Kıt'aları	Kıt'a/ Nazm	Mesnevî	Rubaî	Murabba	Şarkı	Tahmis	Taştir	Müselles	Muhammes	Müsebba	Müseddes	Müstezad	Trk.Bend	Trc.Bend	Muamma	**Toplam**
1	Hezec	mefʿūlü mefāʿīlün mefʿūlü mefāʿīlün														1					**1**
2	Hezec	mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün	2	26		15									1	1	1	2		1	**49**
3	Hezec	mefʿūlü mefāʿilün faʿūlün		1			4		1												**6**
4	Hezec	mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün	9	93	42	14	1				5					1				2	**167**
5	Hezec	mefāʿīlün mefāʿīlün faʿūlün	1	3	2	5	2			2				1				1			**17**
6	Hezec	mefāʿīlün mefāʿīlün							1												**1**
7	Recez	müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün	1	4	1	1			1										1		**9**
8	Recez	müstefʿilātün müstefʿilātün			1																**1**
9	Remel	fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün	12	172	41	29	3		4	1	4	1		3		7		5	1	5	**288**
10	Remel	fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün	2	3	7	5	6			1						1					**25**
11	Remel	feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün	7	57	17	20	1		1		3			1		1		1		1	**110**
12	Remel	feʿilātün feʿilātün feʿilün			4	4	3									1					**12**
13	Muzari'	mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün	2	40	3	4					1			1	1	1		4	1	1	**59**
14	Muzari'	mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün	1	11	5													1	1		**17**
15	Müctes	mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün	4	19	2	1															**26**
16	Serî'	müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün	1	5												1					**7**
17	Münserih	müfteʿilün fāʿilün müfteʿilün fāʿilün		3	1								1								**5**
18	Hafif	feʿilātün mefāʿilün feʿilün		2	1	4								1							**8**
19	Mütekârib	faʿūlün faʿūlün faʿūlün faʿūl					1														**1**
20	Kâmil	mütefāʿilün faʿūlün mütefāʿilün faʿūlün		1																	**1**
21	Ahreb							30													**30**
	Toplam		**42**	**440**	**127**	**102**	**21**	**30**	**8**	**4**	**13**	**1**	**1**	**7**	**2**	**15**	**1**	**14**	**4**	**10**	**842**

Vezinlerin nazım biçimlerine göre dağılımının gösterildiği tabloya bakarak Paşa'nın geleneğin dışına çıkmadığını ve aruzun belli kalıplarıyla şiirler yazdığını söylemek mümkündür. Şairin en çok kullandığı aruz kalıpları, Macit'in "*Divan Şiirinde Âhenk Unsurları*" adlı çalışmasındaki divan şiirinde en çok kullanılan aruz kalıpları sıralamasına da uygun düşmektedir.[529]

Aşağıda şairin eserinde aruz veznini uygularken başvurduğu tasarruflarla ilgili tespitler ve ilgili özellikler örneklerle gösterilmeye çalışılmıştır.

4.3.1.1. Vasıl

[1] Yapılması Gereken Yerlerde Vasıl Yapmamak: Sonu ünsüz harfle biten bir kelimeyi, kendisinden sonra gelen kelimenin ünlü harfine bağlamaya *vasıl (ulama)* adı verilir. Aruzu kullanımında beytin âhengini arttırmak için en çok başvurulan uygulamalardan biri *vasıl*dır. Şiirde neredeyse bir gereklilik sayılmıştır. Vasıl yapılması gereken yerde yapılmadığında ise şiir kesintiye uğrayarak bir ses bozukluğuna yol açar. Usta şairler kulağa hoş gelmeyen bu duraksamalardan kaçınmışlardır.[530] Musa Kâzım Paşa'nın aruzu uygularken bu duruma yeterince dikkat etmediğini ve pek çok beyitte ölçüyü bir sekt ile tamamlayarak, ahengi bozduğu söylenebilir.

Hümā-yı himmeti pervāza eyleyüp iḳdām
Sipihr-i sādise ki*m a*çdı bāl-i istimrār (K. IV/76)

Ḫāzin-i ʿilm-i İlāhī ki*m i*der andan ṣaḥīḥ
Levḥ-i taḳdīri ḳażānuñ kātib-i ser-defteri (K. VIII/30)

Ne laʿl-i pür-güherdür eşk-i ter ki*m a*rtar eksilmez
Düşerken her müjemden ḫāke biñ yāḳūt-ı rümmānı (K. XVII/11)

Ṭutup dü-dest-i kemāl-i edeble dāmenini
Didüm o āfet-i devrāna ki*m a*mān amān (K. XXII/21)

---

[529] Muhsin Macit, *Divan Şiirinde Âhenk Unsurları*, Akçağ Yay., Ankara, 1996, s. 80.
Divan şiirinde en çok kullanılan aruz kalıplarının sıralaması şu şekildedir:
1. mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün
2. fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün
3. feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün
4. mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün
5. mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün
6. mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

[530] İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 140.

Ġarābet bunda kim bu rütbe olmışken sitem-dīde
Yine Cevz-i felekden iştikāya yoḳ yüzü*m a*ṣlā (K. XXV/43)

Vaṣluñ istiḳbāl içün gelmişdi cānu*m a*ġzuma
Olmadan ʿālem henūz ẕevḳ-āşinā-yı intiẓār (G. XCVI/7)

Ḫarābātı meger esrār-ı vaḥdet eylemiş maʿmūr
Girüp bir ḥāle Kāẓı*m a*nda cümle şeyḫ ü şāb oynar (G. CXIV/6)

Geldi cānu*m a*ġzuma hecrüñle ammā çıḳmadı
Leẕẕet-i būs-ı dehānuñ ḫāṭır-ı bī-çāreden (G. CCLXXXVI/5)

Çıḳup ḫāver-zemīn-i Şāmdan cünd-i kevākible
Gezer şeb-tā-seḥer Aydı*n ı*lin tanẓīm ider meh-tāb (G. XXXVIII/3)

Sebeb ṣorma ḥabībe reʾfetinden ṣınf-ı ʿuşşāḳa
Cünūdın pādişehler şevketi*n i*ʿlām içün ṣaḳlar (G. XCIV/2)

[2] Yapılmaması Gereken Yerlerde Vasıl Yapmak: Aruz vezninin kullanılışında, elif ve ayn harfine yapılan *vasıl*lar *(ulamalar)* kusur kabul edilmiştir. *Vasl-ı hemze / hemzenin vaslı* denilen ve elif harfine yapılan ulamalar hafif sayılırken, aslında sessiz bir harf olan ayn harfine yapılan *vasl-ı ayn / ayının vaslı* ise çok hoş karşılanmamıştır. Bununla birlikte pek çok şair, ayn harfi ile başlayan kelimelerde, bu harfin sessiz bir harf olduğunu dikkate almayarak vasl yapmaktan çekinmemişlerdir.[531] Divan şairlerinin bu tutumunda ayn sesinin Türkçe'de Araplar gibi çıkarılamaması ve bir ünlü gibi telaffuz edilmesinin etkisinin olması düşünülebilir. Musa Kâzım Paşa'nın yaptığı da bu genel uygulamalardan farklı değildir. Şiirlerinde çok sayıda *vasl-ı hemze* ve *vasl-ı ayn* görülmektedir.

Vasl-ı hemze / Hemzenin vaslı;

Bunda*n i*stidlāl ü fehm it kim kemāl-i ḳudretin
Emr ü fermānı ne deñlü rütbe-i imkān bulur (K. II/31)

Bir ġazel ṭarḥ ideyüm bārī hevā-yı ʿaşḳile
Ḫāne-i efkārda*n i*ḫrāc içün derd ü ġamı (K. XXXIII/37)

Rāzı*n i*fşā ider insān ġażab ḥālinde
Görinür vaḳt-i bürūdetde vücūd-ı enfās (G. CLXXXIII/5)

Mübtelā-yı cām-ı ʿaşḳuñ n'eylesün mey neşʾesin
Laʿl-i nābuñ bāde-i kevs̱erde*n i*clādur senüñ (G. CCXVII/7)

[531] İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 142.

Nāmı*n ī*ḥyā eyleyen ehl-i dilüñ ās̱ārıdur
Rūşenādur şöhreti İskenderüñ āyīneden (G. CCXCIII/7)

Vasl-ı ayn / Ayının vaslı;

Bihişt-i heşt-i bāġ-ı luṭfı meʾvā eyleyüp bunlar
H̱udāvend-i cihānuñ olmı*ş* ʿibād u eḫillāsı (K. III/34)

Ḥamdü li'llāh ki hem müʾmin ü hem çākerüñem
Şu ḳadar var ki ḳuṣūr itmişe*m* ʿiṣyānum var (K. X/70)

Sensi*z* ʿācizdür devā-sāz olmadan ʿömrüm baña
Gelse dünyā bir yere ḫalḳ olsa ser-tā-ser ṭabīb (G. XXX/3)

Muʿteberdür hüner-i nāsda*n* ʿayb-ı ʿuḳalā
ʿĀlemüñ fāsıḳı da ber-zede-dāmen görinür (G. LXXX/2)

Nāmı*n* ʿālem bilür ammā yüzini görmiş yoḳ
Mürġ-i ʿanḳā mı nedür mürġ-i dil-ārā-yı maʿāş (G. CLXXXVI/2)

4.3.1.2. İmâle

Aslında kısa olan heceyi vezne uydurmak için uzun okumak anlamıyla zihafın zıddı bir terim olan bu kelime, sözlük anlamıyla "meylettirme, çekme, uzatma" demektir. Musa Kâzım Paşa'nın aruz veznini uygulamadaki tasarruflarından biri de Türkçe kök ve eklerle, Farsça izâfet kesrelerinde *imâle*[532] yapmasıdır. Uzun ünlüleri bulunmayan Türkçede *imâle* yapmak bir şair için kaçınılmaz bir durumdur.[533] Vezin gereği, kısa heceleri bir uzun hece miktarı uzatarak okumak olan bu aruz kusuru, Musa Kâzım Paşa'nın şiirlerinde en çok karşılaşılan bir durumdur. Esasında Türkçe'de uzun ünlü bulunmadığı için kısa hecelerin uzun okunması aruz uygulamasında önemli bir hata sayılır.[534] Böyle olmakla birlikte aruzla Türkçe şiir yazıldığından bu yana görülmektedir. Yabancı kelimelerin Türkçe'de çoğalmasıyla ve şairlerin aruzu kullanmada ilerlemesiyle imâleler azalmış fakat büsbütün ortadan kalkmamıştır. Sonuçta *imâle-i maksûr* denilen bu durum, bir aruz hatası olmakla birlikte dönemin bütün şairlerinde görülür. Kimi şairler ise imâleyi bilerek, ahengi arttıran bir unsur biçiminde kullanmışlardır. Dolayısıyla ahengi bozmamak kaydıyla

[532] Burada kullanılan imale terimi "kapalı hece gereken yerlerde açık heceyi biraz uzatarak okumak" anlamında kullanılmaktadır. (bk. Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 13-14). İmale terimini Tâhirü'l-Mevlevî, Cem Dilçin'in *Med* terimiyle ifade ettiği anlamda kullanır ve Dilçin'in imale ile kastettiğini de *İstihlâf* terimi ile karşılar. (bk. Tâhirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, Neşre Hzl. Kemâl Edib Kürkçüoğlu, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984, s. 62, 73-74; İskender Pala, "İmale ile Med Arasında Bir Hata", *İlmî Araştırmalar*, S. 10, İstanbul, 2000, s. 107-112).
[533] İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 130.
[534] İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 144.

divan şiiri geleneğinde bir kusur olarak görülmeyen imâle, Musa Kâzım Paşa'nın şiirlerinde en çok rastlanan vezin özelliğidir. Burada dikkat edilmesi gereken durum, imâlenin yapıldığı yerlerdir. Musa Kâzım Paşa, *imâle*leri daha az kusur sayılabilecek biçimde *ı, i, u, ü* seslerinin bulunduğu hecelere denk getirmeye çalışmışsa da kimi zaman *a, e* gibi pek hoş görülmeyen seslerde de *imâle* yapmıştır. Farsça izafet kesresi dışında Türkçe kök ve eklerle yapılan yukarıda anlatılan durumu ifade eden imâlelere aşağıdaki beyitler örnek gösterilebilir:

Çeşm ü müjgān bir belā zülf-i perīşān bir belā
Ḥāṣı*lı* ʿāşıḳ belā üz*re* belā-yı cān bulur (K. II/14)

Künhin idrāk *i*demez ammā vücūb-ı ẕātına
Ẕerre ẕer*re* ʿāle*mi* her müddeʿī bürhān bulur (K. II/33)

Seḥer vaḳtiymiş ol gün rūz-ı hevl-i maḥşe*re* gūyā
Ḳıyāmetden nişān bir ḥāle īṣāl eylemiş nāsı (K. III/32)

Bıraḳmış ʿālem-i dünyāya tekrār imtiḥān emrin
Anuñ ʿuḳbāda icrā olmaḳ üz*re* faṣl-ı daʿvāsı (K. III/43)

Elinden atdı ye*re* tīġ-i ḫançerin Mirrīḫ
Ḫulūṣ-ı ḳalb ile ol*dı* ʿabīd ü ḫidmetkār (K. IV/75)

Ḳāẓım yeter terāne-i feryād-ı cān-figār
N'olmaḳ gerek a*ña* ki maḳā*li* amān olur (K. V/59)

Şöyledür teʾs̱īri tāb-ı āftāb-ı ʿadlinüñ
Ḳangı mül*ke* şuʿlesi düş*se* olur*dı* bī-gümān (K. VI/42)

Deşt-i cevv-i nā-tenāhīden atar*dı* ḫārice
Ursa dest-i ḳudre*ti* kūy-ı sipih*re* ṣavlecān (K. VI/44)

Cümle-i endūhumuñ çıḳmaz yekūn *u* ḥāṣılı
Ḍarb olın*sa* ḳaṭre-i bārāna ẕerrāt-ı cihān (K. VI/61)

Ḫāl-i yā*re* eyleyüp teşbīh müşk-i eẕferi
Āteş-i reş*ke* sipend itdüm vücūd-ı ʿanberi (K. VIII/62)

Es̱er-i himmetin*e* uġrasa seyl-āb-ı revān
Ṣadme-i ṣarṣara emvācın iderse sedīd (K. IX/28)

Yoḳsa ʿāşıḳ mıdur ol rind-i melāmet-pīşe
Ki ol*a* maḳṣadı sāḳī vü mey *ü* būs u kenār (K. X/20)

Baḍʿa-i faḫr-i cihān kim ḫadem *ü* cāriyedür
Āstānında celāl *ü* şeref *ü* ʿizz ü veḳār (K. X/37)

Baḳ ḫayāl-i kākülüñ *mı*dür dil ü dīdemde yā
Āba ḳonmış şīşelerde sünbül-i dü-tā mıdur (G. XCV/7)

Ḥayāt-ı müsteʿā*rı* bir nefesdür nāy-ı imkānuñ
Bu vīrān-ḫāneden ḳaṣr-ı cināna rāh kūtehdür (G. CXXXIX/6)

Rūşenā olmaz meṣābīḥ-i nücūm-ı ṭāliʿüm
Ey gözüm nū*rı* yüzüñden olsa dünyā ġarḳ-ı nūr (G. CLI/6)

Tīşe-*i* ʿaşḳ itdi göñlüm ḫānesin vīrān henūz
Olmadan vażʿ-*ı* esās-*ı* ḫāne-*i* imkān henūz (G. CLVI/1)

El irişmez gūşe-*i* dāmānu*ña* ey verd-i nāz
Ḳılsa ʿazm-*i* müntehā Cibrīl āh-*ı* nāle-sāz (G. CLXVII/1)

Bār-ı laṭīf-i naḫl-i emel āb-dār olur
Düşse ḥadīḳa-i dile meh-tāb-ı iltimās (G. CLXVII/2)

Düşürmiş zāhi*di* āb *u* hevā ḫāk-*i* ḫarābāta
Sönüp zühdüñ o*caġı* meclis-*i* rindān şenlenmiş (G. CLXXXIV/6)

Göz yumar cān *u* cihāndan ḫāl-i ruḫsāruñ gören
Āde*me* cennetden aʿlādur ṣafā*sı* dānenüñ (G. CCXXX/4)

Ḥaḳ ḳazanmaḳ daʿvī-*i* tezvīr i*le* erlük degül
Er odur kim kendi vicdānında mesʾūl olmasun (G. CCXCI/2)

Hevā-*yı* kākülüñl*e* bir ḳadeḥ mey çeḳdüm āh itdüm
A*yaġa* düşdi söz daʿvā uzan*dı* güft-gū çıḳdı (G. CCCXXVIII/4)

Arapça ve Farsça kelimelerin kısa hecelerinde imâle yapma hoş karşılanan bir durum değildir. Musa Kâzım Paşa, şiirlerinde buna dikkat etmiş, bunda da başarılı olmuştur. Bu duruma örnek çok azdır.

Göñül şikeste vü bes*te* derīçe-i ṭāliʿ
Ḥużūr-ı dil bulınur bir diyāre dek giderüz (G. CLXXVIII/3)

Ḫalḳa ḫal*ḳa* sünbül-i zülfüñ midür dūşuñda yā
Künc-i ḥüsnüñ ḥıfẓ içün pīçīde ejderhā mıdur (G. XCV/3)

Ey gül-i ḫoş-bū dehānuñla zebānuñdur senüñ
Berkden āzāde ġon*çe* ḫārdan vā-reste gül (G. CCXXXVI/4)

Bir kemer-bes*te* ġulām-ı Ḥayderem Kāẓım gibi
Ḳanberī-bend-i tevellādur miyān-ı ārzū (G. CCXCVI/8)

4.3.1.3. Zihaf

İmaleye göre büyük bir aruz kusuru sayılan *zihaf* (kısaltma), uzun okunması gereken hecelerin vezin gereği kısa okunmasıdır. Türkçe'de uzun ünlü bulunmadığından zihaf, Arapça ve Farsça kelimeleri aruz kalıplarına uydurmak için yapılır. Divan edebiyatında da şairler, Arapça nisbet, Farsça yâ-yı vahdet, masdariyet, meslek, belirsizlik, nisbet, liyâkat bildiren î'lerde (kendisinden sonra terkip "i"si gelmişse) genellikle zihaf yapmışlardır. Kelimenin ahengini bozduğu için zihaf büyük bir kusur olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple şairler mümkün olduğunca zihafa düşmemeye çalışmışlardır. Musa Kâzım Paşa'nın şiirlerinde yukarıda özelliklerini verdiğimiz kelimelerde zihaf yapmamak için gayret göstermiş ve bunu da başarmıştır. Daha çok, *sāḳī, ṭūṭī, keştī, Mūsī, İsī, daʿvī…* vb. gibi kelimelerde zihaf yapmıştır. Bunların sayısı *Külliyat*ın beyit sayısı gözönünde bulundurulduğunda çok değildir.

Ḳılup ol bādeyi iḥsān hem itmiş sā*ḳī*-i devrān
O sulṭān-ı ʿaẓīmüñ İbni ʿammın luṭf-ı evfāsı (K. III/21)

Çıḳup bir kür*sī*-i ʿulyāya anda ḥażret-i Cibrīl
Bu ṣūretle s̱enā-yı Ḥaḳḳa maṣrūf olmış enfāsı (K. III/45)

Ḳılup ol bādeyi iḥsān hem itmiş sā*ḳī*-i devrān
O sulṭān-ı ʿaẓīmüñ İbni ʿammın luṭf-ı evfāsı (K. III/21)

Ol ḥabību'llāh-ı ekrem kim vücūd-ı pākidür
S̱ā*nī*-i Ḥaḳḳ evvel-i ḫalḳ u penāh-ı ins ü cān (K. VI/26)

Be-cāh-ı seyyidü'l-ʿibād u Bāḳır u Caʿfer
Be-ẕāt-ı Mū*sī*-i ʿİsī-ḫıṣāl u mihr-ās̱ār (K. IV/138)

Ben ol esīr-i belā-yı maʿā*ṣī*yem ki ḳılur
İderse kevkeb-i baḫtum nuḥūsetin işʿār (K. IV/125)

Gülşen-serāy-ı ʿadne dönüp ḫuḍre-i saʿīr
Gülzār-ı ḫuld-ı vā*dī*-i dūzaḫ-nişān olur (K. V/43)

Elüm ṭut al Ne*bī* Allāh içün maʿāṣīden
Bulam ṭahāret-i ḫāṭırla ʿiṣmet-i vicdān (K. XXII/62)

Yaʿ*nī* ol ḥādis̱e kim devlet-i Rūs-ı menḥūs
Ehl-i İslāmuñ idüp maḥvını menvī-i żamīr (K. XLI/3)

Taḳviyet-baḫş olsa nem-gīni kemīne ẕerreye
Keş*tī*-i mihr-i cihān-tābuñ olurdı lengeri (K. VIII/46)

ʿArʿar-ı ʿadnān gibi ḳaddüñ cihāna sırr-ı nūr
Mū*sī*-i ʿaşḳam meger naḫl-i tecellādur baña (G. VI/6)

Çār-mevc-i ġam ḳapatdı keş*tī*-i endīşemi
Cūşiş-i seyl-āb-ı eşküm reşk-i ʿummān oldı hep (G. XXXIX/4)

Rāz-ı ʿaşḳı eyleyüp taʿlīm ʿallāmü'l-ġuyūb
Ṭū*ṭī*-i iʿcāz-ı tāze çeşm-i pür-gū ḳoymış ad (G. LXIX/3)

İltifātı sā*ḳī*-i mestüñ budur ʿaşḳ ehline
Geh şarāb-ı nāb ider īs̱ār gāhī zehr-ḫand (G. LXXIII/6)

Gezer her vā*dī*-i nā-reftede reftār ider ḫāmem
Bulınmaz şāʿirem ben ḳadrümi illā bilür yoḳdur (G. LXXXIII/6)

Ḥüsn-i ḫulḳa dāldur nūr-ı laṭīf-i ḥüsn ü ān
Maʿ*nī*-i rengīn elfāẓ-ı dil-ārādan çıḳar (G. CXXXIII/3)

Ṭaşken*dī*-i zamāne mi İbni Ḥacer midür
Vāʿiẓ hemīşe nāsa atar bī-şümār seng (G. CCXXI/6)

Cemşīd-i ṭarab-ḫāne-i vicdān-ı cinān ol
Müstaġ*nī*-i işretkede-i her-dü-cihān ol (G. CCXL/1)

Ḫastegān-ı ḥikmetüñ Loḳmān-ı bī-aḳrānıyem
ʿĪ*sī*-i muʿciz-zebānem mehd-i imkāndur sözüm (G. CCLXIII/8)

ʿAşḳdur bāʿis̱-i ḥayrā*nī*-i erbāb-ı naẓar
Çeşm-i pür-gūları bīmār u ḫamūş eyler mey (G. CCCXXIV/6)

4.3.1.4. Medlerle Yapılan Kusurlar

Med aruz ölçüsünün uygulanmasında bir kusur olmaktan çok, ahengi arttırıcı bir ögedir. Bununla birlikte divan şiiri geleneğinde med yapılması gereken yerde med yapmamak ve Türkçe kelimelerde med yapmak aruzda yanlış kabul edilmiştir. Musa Kâzım Paşa'nın şiirlerinde, aruz kusuru olarak kabul edilmeyecek bir çok med vardır. Öte yandan med yapılması gereken yerde yapmayarak bir çeşit zihafa düştüğü durumlarda bulunmaktadır.

Nūr-ı vechüñ şemʿ-i *şevḳ*-efzā-yı vicdāndur baña
Küfr-i zülfüñ sünbül-i gülzār-ı īmāndur baña (G. XII/1)

Ümīd-i *ẕevḳ* ü *şevḳ*-i *ʿīş* ü ʿişret ḳande ben ḳande
Eşell el ġam müʾekkel ʿaḳl muḫtel fikr nā-ber-cā (G. XXVI/4)

Vaṣl içün ṣabra mecāli olmaz erbāb-ı dilüñ
Bunda ibrāz-ı sükūnet zāhide şāyān olur (K. XIV/57)

Teklīf-i şarāb eyleme zāhidlere sāḳī
Hem-*bezm* olamaz āteş-i sūzān ile aḫşāb (G. XXXVI/6)

Sūre-i leyl ü nücūm u āyet-i *nūr* üstine
Özge tefsīr-i muṣavverdür o zülf ü ḫāl ü ruḫ (G. LXVII/5)

Kūr ider nergislerüñ çeşmin hücūm-ı seyl-i eşk
Ġonçenüñ baġrı gülüñ berg-i ʿiẕārı ḳan olur (K. XIV/15)

Yukarıdaki beyitlerde *şevk, zevk, vasl, bezm, nûr, kûr* kelimelerinde med yapılabilecekken tek hece olarak değerlendirilmelerinden kaynaklanan bir aksaklık göze çarpmaktadır.

Önemli bir kusur sayılmakla birlikte, Nesimî, Lâmi'î, Fuzulî, Şeyhülislâm Yahyâ, Şeyh Gâlib gibi birçok şairin şiirlerinde görülen Türkçe kelimelerde yapılan medlere[535] Musa Kâzım Paşa'nın şiirlerinde de rastlanmaktadır. Musa Kâzım Paşa'nın aşağıda matla'ı ve ikinci beyti verilen gazelde, "var" kelimesinde *imâle-i memdûd* yapması "yok" redifinde daha vurgulu bir söyleyiş sağlamaktadır:

N'oldı ey sāḳī bu bezme cām-ı feyż-āş*ār* yoḳ
Var biñ sāġar velī bir sāġar-ı ser-ş*ār* yoḳ (G. CCX/1)

Varını ortaya ḳoymaḳdan çekinme yoḳ diyüp
Terk ü tecrīd ehliyüz birdür bizümçün *var* yoḳ (G. CCX/2)

ʿĀḳil temelluḳ ile bulur ḫaṣmına ẓafer
Sedd-i sevāḥili öperekden yıḳ*ar* mevc (K. XXXVI/4)

4.3.1.5. Medlerin Âhenk Unsuru Olarak Kullanılması

Aruz vezninin müziğini yaratmakta kimi fonetik kullanımlar da rol oynar. Bunlardan belki de en önemlisi *med*'dir (çekme, uzatma). *Zihaf, vasl, imale, kasr, sekt-i melih*, vb. unsurlarla birlikte, aruzun varlığını ortaya çıkaran med, divan şairleri tarafından her fırsatta kullanılmaya çalışılmış olan başlıca müzikal unsurlardandır. Şiirde sese, armoniye önem veren divan edebiyatı şairleri, iki kapalı hece arasına bir açık hece ilave edilmesi gerektiğinde, belki de bu zorunluluğu müzikalite uğruna bilinçli bir şekilde yaparak, medli kelimelere başvurmuşlardır.[536]

---

[535] İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 152-153.
[536] Kemal Sılay, "Şiir ve Musiki", *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2006, C. 1, s. 407.

Musa Kâzım Paşa’nın şiirlerinde medlerin alışılagelen kullanılışlarının yanında bir âhenk unsuru olarak kullanıldığı durumlara da rastlanmaktadır. Şair, med kullanımıyla hem anlamı destekler hem de şiirine bir ses zenginliği katar. Özellikle, şiirde başlı başına bir âhenk unsuru olan kafiyelerde yaptığı medler hem kafiyeyi belirgin hâle getirir, hem de anlamı etkiler. Şairin bu özelliği gösteren pek çok şiiri vardır. Aşağıdaki beyitlerde, *med*li heceleri *hezâr, hâr* kelimelerinin eşliğiyle kullanan şair, burada meddi bülbülün hüzün dolu feryadının aşırılığını müzikal bir armoni uğruna uyguladığını gösterir gibidir:

Feryād-ı ʿāşıḳāne gerek kūy-ı yārda
Çıḳmaz ṣafāsı bāġ u bahāruñ he*zār*sız (G. CLXII/2)

H̱ūn-āb-ı çeşm-i bülbül ile bulsa perveriş
Olmaz bu bāġ u rāġda gül-ġonçe *ẖār*sız (G. CLXII/8)

***

Eyledi dürc-i dehānuñ ẖandeden iẓ*hār* gül
Gördi ol gül-ġonçeyi oldı hezār-ı z*ār* gül

Şeyẖ ʿAbdu’l-ḳādirüñ mensūbıdur Kāẓım gibi
N’ola olsa zīnet-i tāc u ser-i dest*ār* gül (G. CCXXXV/1-7)

matlaıyla başlayan *gül* redifli yek-âhenk gazelin kafiyelerindeki medler *gül* deki ifadenin etkisini arttırır özelliktedir.

Eyler mi fülk-i dil gibi ʿazm-i ken*ār* mevc
Bulmazsa ger müsāʿade-i rūzg*ār* mevc (K. XXXVI/1)

beytiyle başlayan kasidenin redifinden önce yapılan medler ise adeta dalga sesini duyurur. Bu kasidenin özellikle aşağıdaki onbeşinci beytinde;

Ḳuṭb-ı medār-ı dāʾire-i müntehā-yı feyż
Lüʾlüʾ-i baḥr-i nüh-ṣadef-i *rūzgār* mevc (K. XXXVI/15)

rūzgār kelimesinin ilk hecesinde yapılan med ve buna destek olarak az da olsa *r* alliterasyonu rüzgâr-dalga ilişkisini sözle etkili bir biçimde ifade etmeye çalışır gibidir.

Aşağıdaki beyitlerde â*h* ve *hîç* kelimelerinde yapılan medler bu kelimelerin etkisini vurgulayarak bir duygu yoğunluğunun oluşmasını sağlarlar:

Aġladuḳça götürir cismümi seyl-āb-ı sirişk
Āh çekdükçe hevā göñlümi eyler ber-bād (G. LXXI/2)

Sālik-i rāh-ı riyāsın destüñ el vermez baña
Āh ey şeyḫ-i ṭarīḳat meslegüñ taḳlīddür (G. LXXXIV/5)

Kāse kāse çekdüm ey sāḳī mey-i ʿaşḳuñ müdām
Āh kim ne çekdigüm bitdi ne keyf oldı tamām (G. CCXLII/1)

Āh ider hecrüñle āh itsem ber-ā-ber kūh u deşt
Āh kim āh-ı dil-i maḥzūn bir gūyā iki (G. CCCXXX/3)

Ferd-i yek-tāsın taṣavvur olamaz aḳrān saña
Hīç müʾmin yoḳ ki itmez böylece īmān saña (G. XX/1)

Kāẓım çekeli sāġarını bezm-i elestüñ
Yoḳdur ḫaberüm *hīç* dil-i bī-ḫaberümden (G. CCLXVIII/7)

Añup ʿiṣyānumı eşk-i nedāmet dökmeden ġayrı
Derūnumda eṡer yoḳ *hīç* vaḳt-i nev-cevānīden (G. CCLXXI/4)

Kimi ikilemelerde yapılan medler ikilemelerin, anlam üzerindeki etkisini daha da kuvvetlendirmektedir.

*Dāġ*lar kim derd ü ġamdan sīnede der-kār olur
Dāġ şerḥa şerḥa çāk u çāk-ı dāmenvār olur (G. CXXVII/1)

Toḫmı Kāẓım ider *naḫl*-i vücūd-ı ʿālemüñ
Āb sebze sebze naḫl ü *naḫl* pür-eṡmār olur (G. CXXVII/8)

Çāk çāk eyler Zelīḫā-yı meveddet dāmenüm
Yūsuf-ı endīşemüñ Kāẓım cihān ḥayrānıdur (G. CXXIX/7)

4.3.1.6. Vezin Gereği Ses Türemesi

İki ünsüz harfin yanyana geldiği tek heceli Arapça ve Farsça kelimelerde vezin gereği açık bir heceye ihtiyaç duyulduğunda bu kelimelerin bir ünlü yardımıyla iki heceye çıkarılması *Külliyat*ta azda olsa karşılaşılan bir durumdur. Bu nedenle "*ufk, zahm, kuds, haşr*" kelimelerinin "*ufuk, zahım, kudüs, haşir*" şeklinde okunması gerekir.

Ufuḳ-ı rifʿate ḫurşīd-i saʿādet-pertev
Tutuḳ-ı ḥaşmete Cemşīd [ü] Sikender serheng (K. XIX/22)

Tūde tūde cemʿ olan ṣanmañ *ufuḳda* ebrdür
Baġlamış Zāl-i sipihrüñ başına destār ṣubḥ (G. LX/3)

Sīne mecrūḥ ü ciger pür-ḫūn ü ḫāṭır münkesir
Cān nizār ü ten *zaḫım*-dār ü ḳuvā bī-ittiḥād (Mu. XII-IV/5)

ʿİbādet-ḫāne-i Rūḥü'l-*ḳudüs* kim ārzū eyler
Bütün ṣınf-ı melāʾik olmaġa rū-māl u züvvārı (K. XXI/5)

Deryā gibi cūşān olur ecnād-ı maʿānī
Meydān-ı ḫayālüm *ḥaşir*-ender-*ḥaşer* eyler (K. XII/42)

4.3.1.7. Vezin Gereği Hece Düşmesi

"*hatt, hakk, dürr, hacc*" gibi kimi kelimelerde, divan şiirinde artık ortak bir kullanım şeklini almış olan "*ha-tı, ha-kı, dü-ri, ha-cı*" gibi vezin gereği başvurulan tasarruflarına sık sık rastlanır:

Dür-i deryā-yı şeref gevher-i envār-ı ṣadef
Hem-ser-i şāh-ı Necef seyyide-i pāk-tebār (K. X/32)

Düşse yek-ẕerre-i mihr-i keremi deryāya
Dür-i gevherle sevāḥiller olur māl-ā-māl (K. XXXV/34)

Cevher-i eşküme nisbetle ḫazef-pāre ḳalur
Dür-i sīr-āb-ı Necef seng-i s̱emīn-i yāḳūt (G. XLIII/5)

Baġlıdur ṭurre-i ṭarrāruña aḥkām-ı ḳader
Müntesibdür *ḫaṭ*-ı reyḥānuña fermān-ı ḳażā (G. XVII/2)

Dūndur şīvesi sebz-i *ḫaṭ*-ı ruḫsāruñdan
Ne ḳadar muʿciz ise ḫaṭṭ-ı metīn-i yāḳūt (G. XLIII/6)

Elbet gelir ẓuhūra *ḫaṭ*-ı mehveşān gibi
Ol ġam ki ḳalb-i ʿāşıḳ-ı şeydāda gizlidür (G. CXXII/4)

Sebz-i *ḫaṭ*uñ ile yüzüñden terāş
Refʿ olına ṣūret-i mehden kelef (G. CC/3)

Hezārān ʿāşıḳuñ Ceyḥūn-ı ḫūn-ı nā-*ḥaḳ*ın Kāẓım
Sülāf-ı bezm-i itlāf eylemiş mestānedür dünyā (G. XXV/6)

Sīne-çāk u cān be-leb düşdüm der-i iḥsānuña
İki destümle ṭutup ẕeyl-i *Şepir* ü Şepperi (K. VIII/76)

Ser-i kūyında fidā itmege bir cān ḳaldı
*Ḥac*uñ erkānı tamām olmaġa ḳurbān ḳaldı (G. CCCXVIII/1)

Türkçe kelimelerde ise, divan şiirinde sıklıkla görülen, bir vezin kusuru sayılmayıp ustalık olarak değerlendirilen[537] *ki* bağlacıyla yapılan birleşmelere ve ünlüyle başlayan iki kelime arasındaki hece düşmeli ulamaların örneklerine rastlanır:

---

[537] Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 277.

Pādişeh-i mülk-i risālet *k'olur*
Bezm-i İlāhīde murabbaʿ-nişīn (K. VII/48)

Şiʿr-i selīsümdür o deryā *k'olur*
Sāḥilinüñ ṭaşları laʿl-i s̱emīn (K. VII/58)

Sen o mihr-i ʿālem-i evc-i hüviyyetsin *k'olur*
Nūr-ı pāk-i kibriyā vechüñde raḫşān yā Ḥüseyn (K. XVI/15)

Teʿāla'llāh zihī hengām-ı ṣādī-i neşāṭ-efzā
K'olur her ṣubḥ u şāmı reşk-i ʿīd ü ḳadr-i bī-hem-tā (K. XXV/1)

Ġayretu'llāh[a] ṭoḳınmaz mı virür mi Ḥaḳ rıżā
Yoḳ mıdur bī-çāre *k'anun* yoḫsa Rabb-i ekremi (K. XXXIII/17)

Olmasun yā *n'eylesün* ʿāşıḳ esīr-i ḥüsn ü ān
Ḥüsn ü ān āyīnesinde ṣūret-i raḥmān bulur (K. II/3)

N'eyleyem ammā ki ḳoymaz ḥālüme nefs-i ẓalūm
Baña düşmen kendine pā-dāş biñ şeyṭān bulur (K. II/48)

Bitmez bizim riyāż-ı tecellīde *n'eyleyem*
Serv-i teṣāḥub u gül-i sīr-āb-ı iltimās (G. CLXXVIII/4)

Lebüñde sebz-i ḫaṭ-ı fitne-tābı *n'eyleyeyem*
Şarāb içinde ṭuran müşk-i nābı *n'eyleyeyem* (G. CCLV/1)

Mihri yoḳ ẕerre ḳadar ʿāşıḳa aṣlā birinüñ
Nic'olur mihr ü maḥabbet ʿaceb ol māhlara (G. CCCV/2)

Çıḳmasun hecrüñle *n'itsün* sīneden s[ī]-mürġ-i cān
Dostum ṭaġlar ṭayanmaz himmet-i merdāneye (G. CCCVII/2)

Mūcib ü īcāb neydi ẓulm-i erbāb-ı fesād
N'itdi ol maẓlūmlar ḫalḳı hidāyet-āşinā (K. XV/17)

N'itdi gördüñ mi bize ol çīre-dest
Şīşe-i nāmūsumuz oldı şikest (Ms. XIV/10)

Belirtme durumunun kimi zaman eksiz, kimi zaman da "-n" durum ekiyle kullanılması; tamlamalarda tamlayan durumu eklerinin çok az da olsa yer yer düşürülmesi çoğunlukla vezin gereği yapılan uygulamalardır:

ʿAşḳ *çeşmüm* ḳılalı kān-ı güzīn-i yāḳūt
Naẓarum ḫāki ider māʾ-i maʿīn-i yāḳūt (G. XLIII/1)

Ey ḫayāl-i yār ṭurma dilde ḳıl *çeşmüm* maḳām
Şehr içi āteşlidür sāḥilde bir kāşāne ṭut (G. XLIV/2)

Rūşenā olmaz meṣābīḥ-i nücūm-ı ṭāliʿüm
Ey *gözüm nūrı* yüzüñden olsa dünyā ġarḳ-ı nūr (G. CLI/6)

Yapup her ḫançer-i ḫār üstine gülşende bir lāne
Ṣafāsın sen sürersin ʿālem-i bī-dāduñ ey bülbül (G. CCXXXVII/5)

Gün ṣanma felek dāġ yaḳar ṣadrına her ṣubḥ
Yırtup *yaḳasın* pençe-i āh-ı seḥerümden (G. CCLXVIII/3)

Nāmın iḥyā eyleyen ehl-i dilüñ ās̱ārıdur
Rūşenādur şöhreti İskenderüñ āyīneden (G. CCXCIII/7)

4.3.2. Kafiye

Kafiye, mısraların veya beyitlerin sonlarında veya son noktaları sayılan yerlerde, söz, anlam ve görev bakımından farklı ses ve söz tekrarı olarak tanımlanabilir.[538] Diğer pek çok şiir dilinde görülmeyen kafiye, Türkçe'de kökleri çok eskilere dayanan bir ses özelliği olsa da, bugünkü anlamından farklı bir şekilde "*basit ve ibtidâî*" bir âhenk unsuru olarak sık bir biçimde kullanılmıştır.[539] Yahya Kemal'in "*Şiirin uzviyetinde kâfiye kuşta kanat gibidir. Yani başlıca uzuvdur.*"[540] diye tanımladığı kafiye, mısraın yapısında önemli bir role sahiptir. Şiir boyunca onun belli aralıklarla tekrarı özel bir âhenk sağlar[541] ve nazmın çekiciliğini arttıran bir süs olarak kabul edilir.[542] Yerinde kullanılan bir kafiye, şiirde önemli bir etkileme ögesidir. Bu etki ise ancak kafiyeli kelimelerin konuyla ilgili kavramlardan seçilmesi ile mümkündür.[543] Çünkü divan şiirinde kafiye, sadece şekil değil, muhteva üzerinde de rol oynar. Şairler fikir ve hayallerinin çoğunu kafiyede ifade ederler.[544] Bununla birlikte artık kalıplaşmış ve sürekli kullanılarak bıkkınlık getirmiş kafiyelere de rastlamak mümkündür.[545]

> "Kafiye, şiir için bir ses unsurudur. Tıpkı müzikte, seslerin belli aralıklarla tekrarlanması gibi, kafiye de belli aralıklarla bir sesin tekrarıdır. Bu belli aralıklar, sadece klâsik yapıdaki şiirlerde görülen kaideci bir tarzda ortaya çıkmayabilir. Her şairin kendi şiirleri için, hattâ onun da her şiiri için farklılık gösterebilecek aralıklar düşünülebilir. Klâsik şiirde bu aralıkları temin eden, çağırılan, vezinler ve nazım

---

[538] Muallim Naci, *Edebiyat Terimleri-Istılahat-ı Edebiyye*, Hzl. M. A. Yekta Saraç, Risale Yay., İstanbul, 1996, s. 43.
[539] Ali Erol, "Şiir ve Musikî", *İlmî Araştırmalar*, S. 14 / Güz, İstanbul, 2002, s. 57.
[540] Yahya Kemal, *Edebiyata Dair*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay. , İstanbul, 1984, s. 133. (Hüseyin Vâiz-i Kâşifî ise kafiyenin önemini şöyle vurgular: "Beyit, lügatte *ev*(hane)dir. Istılahta vezinli, anlamlı söze denir. (…) Bu evin zemini *kafiye*dir. Sınırları, bütün beytin üstünde durduğu dört temelden oluşur. Birinci temelin ilk mısraına *sadr* derler. Çünki sözün başlangıcıdır. Son temelin ilk mısraına *aruz* derler. *Aruz*, çadırı sağlamlaştıran sopaya denir. Burada da beytin ayakta durması aruzun temeline bağlıdır. İkinci mısraın başlangıcına *ibtidâ* derler. Çünki ikinci mısraın başlangıcı onun üstüne oluşur. İkinci mısraın sonuna *darb* derler. Darb, lügatte çadırın eteğidir. Burada beytin sonunu çadırın eteğine benzetmişlerdir. *Sadr, aruz, ibtidâ* ve *darb* arasında kalan bölüme *haşv* derler. (…) Şiir sanatları, evin içinde çekilen sıkıntılar ve yapılan uğraşlardır." bk. Hüseyin Vâiz-i Kâşifî, *Bedâyi'ü'l-Efkâr fi-Sanâyi'i'l-Eş'âr*, Ankara Üniversitesi, DTCF Ktp. Yazmaları, İsmail Sâib I Koleksiyonu, Nu. 452, yk. 11a).
[541] Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret,* Dergâh Yay., İstanbul, 1993, s. 219.
[542] Muallim Naci, *age.*, s. 70.
[543] Doğan Aksan, *Şiir Dili*, Engin Yay., Ankara, 1999, s. 192.
[544] Muhsin Macit, "Divan Şiirinde Ahenk Unsurluı: Ritm" *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, Hzl. Mehmet Kalpaklı, YKY, İstanbul, 1999, s. s. 442.
[545] Doğan Aksan, *age.,* s. 192.

şekilleridir. İster aruz, ister hece, hattâ bir dereceye kadar serbest vezin, ses unsuru olan kafiyeyi, önceden hesap edilmiş yahut o şiir için şairin hesap ettiği aralıklarla kulağımıza veya zihin kulağımıza getirir. İşte şiirin musiki ile ilgisi burada başlar. Eskiler kafiyeyi tam bir teknik sistem hâline getirmişler, onun çeşitleri hakkında teferruatlı kitaplar yazmışlardır. Hattâ şairlere kolaylık olsun diye kafiye lugatleri tertip etmişlerdir."[546]

Eğer kafiye ve redif beytin bütünlüğü içinden çıkarılıp iki kelime arasındaki ses uyumu seviyesinde ele alınıp değerlendirilirse, yapılan iş, sadece teknik açıdan bir anlam ifade eder. Halbuki kafiyeyi oluşturan kelimelerin "edebî" değeri, ancak bunların beyitteki diğer kelimelerle olan, anlam ve söyleyiş ilişkisi içinde ele alınıp incelenmesiyle ortaya çıkarılabilir. Dolayısıyla kafiye, basit görünümünün aksine, bir yanıyla şekli, bir yanıyla üslûbu ilgilendiren karmaşık bir şiir unsurudur. Kafiye ve redif şekille ilgili olduğu kadar şairin üslûbunu ve dili kullanımını da doğrudan etkileyen âhenk unsurları olarak da değerlendirilmelidir. "Divan şiirinde kâfiye, bir şâirin nazımda kudret ve kabiliyeti hususunda bir ölçü sayılır. Şair, kâfiyelenmesi güç kelimeleri seçerek hüner ve nazma hakimiyetini göstermek ister".[547]

Bununla birlikte divan şiirinde şairler gelenekten gelen kurallara sıkı sıkıya bağlıdırlar. Diğer teknik konularda olduğu gibi kafiyenin kullanımını da gelenek belirlemektedir. Geleneğin anlayışında kafiye daha çok göz içindir. Şairler bu anlayış yüzünden kimi zaman göze göre kafiyeli sayılabilen ancak kafiyenin tanımındaki özellikleri taşımayan söz veya seslerle kafiye yapmışlardır. Ancak bu benzerlikler kafiye teşkil etmemektedir.

Burada Musa Kâzım Paşa tarafından kullanılan kafiyeler daha çok teknik açıdan ele alınıp kısaca değerlendirilmeye çalışılacaktır. Konuya bu açıdan bakıldığında Musa Kâzım Paşa'nın şiirlerinde ve özellikle de mesnevîlerinde geleneğin ve dönemin genel eğilimlerinin dışına çıkan farklı kullanımlara ve yenilik belirtilerine rastlanmadığını en başta ifade etmek gerekir.[548]

---

[546] Orhan Okay, *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, Dergâh Yay., İstanbul, 1990, s. 36.
[547] Akün, "Divan Edebiyatı", s. 402.
[548] İsmail Ünver, "XIX. Yüzyıl Divan Edebiyatı", *Büyük Türk Klasikleri*, C. 8, s. 100.

Musa Kâzım Paşa şiirlerinde genellikle bir uzun ünlü ve ünsüzden oluşan (revî ve öncesindeki uzun ünlüden oluşan) tam kafiyeyi (*kâfiye-i müreddefe* / *kâfiye-i mürdefe*) kullanmıştır.

Sepīde-dem ki olup beste revzen-i ebṣ*ār*
Uzandı ʿālem-i maʿnāya rişte-i enẓ*ār* (K.IV)

Ḳanda kim çeşmüm nigāh-ı ġamzeñe meʾn*ūs* olur
Dökdigüm eşk-i feraḥ maḥṣūd-ı oḳyan*ūs* olur (G. CXII)

Dil virenüñ rūyına dīdesi giry*ān* olur
Baġlananuñ zülfüñe ḥāli perīş*ān* olur (G. CXXVI)

Merāyā-yı ḳaderde ṣūret-i taġy*īr* yoḳdur yoḳ
Ḳażāya irtiżādan mā-ʿadā tedb*īr* yoḳdur yoḳ (G. CCVII)

Gazellerine ve kasidelerine bakıldığında Musa Kâzım Paşa'nın; *-ān* (62)[549], *-ār* (39), *-āb* (22), *-ād* (9), *-ūn* (9), *-īr* (8), *-āl* (7), *-īn* (7), *-āh* (6), *-īd* (6), *-āk* (5), *-āz* (5), *-ām* (5), *-āt* (4), *-ūş* (4), *-ās* (3), *-ūr* (3), *-īz* (2), *-ūs* (2), *-īm* (2), *-īb* (2), *-āf* (2), *-āġ* (2), *-āc* (2), *-āy* (1), *-ūy* (1), *īl* (1), *-ūz* (1), *-ūd* (1), *īḥ* (1), *īş* (1), *īk* (1), olmak üzere gazel ve kasilerdeki toplam 384 şiirin 226'sında (% 58,85) *kâfiye-i müreddefe* kullandığı görülmektedir. Musa Kâzım Paşa'nın en çok revi harfi olarak *nun, re* ve *be* harflerini kullandığı da anlaşılmaktadır.

Musa Kâzım Paşa'nın şiirlerinde çok kullanılan kafiye türlerinden biri de, yalnızca revi harfi ve eğer harekeli ise revîden önceki harfin harekesinden yararlanılarak oluşturulan yarım kafiye (*kâfiye-i mücerrede*) dir.

Ṣanmañ ki ṣabā devr-i riyāż-ı seḥ*er* eyler
Şeb-zindelere ṣubḥ-ı ṣafādan ḫab*er* eyler (K. XII)

ʿĀrif ne ḥüsn-i lafẓ u ne ḫod ṣanʿ*at*ındadur
Teʾs̱īr ü sūzişinde sözüñ ḥikm*et*indedür (G. LXXXV)

Mey-perestān-ı viṣāle hem-d*em* olmışlardanuz
Bezm-i ḫāṣü'l-ḫāṣ-ı ʿaşḳa maḥr*em* olmışlardanuz (G. CLXXII)

Niyyet-i ehl-i sitīzi keyd-i aʿd*ā* döndürir
Sevret-i şemşīr-i tīzi seng-i ḫār*a* döndürir (G. CXX)

İtmiş iḥāṭa yāri aġyār-ı n*ā*-mübārek
ʿUşşāḳ-ı dil-figāra derd ü bel*ā* mübārek (G. CCXXVIII)

[549] Ayraç içindeki rakamlar, bu seslerden oluşan kâfiyelerin gazel ve kasidelerde kaç kez kullanıldığını göstermektedir.

Bu kafiye türünde Musa Kâzım Paşa'nın; *-ā* (44), *-er* (18), *-em* (12), *-et* (10), *-en* (5), *-an* (4), *-el* (3), *-ū* (3), *-eh* (2), *-eb* (1), *-in* (1), *-ey* (1), *-ül* (1), olmak üzere gazel ve kasilerdeki toplam 384 şiirin 105'inde (% 27,34) *kâfiye-i mücerrede* kullanmıştır. Musa Kâzım Paşa'nın bu tür kafiyede de revi harfi olarak tercihinin *elif, re* ve *mim* olduğu görülmektedir.

Musa Kâzım Paşa'nın kullandığı bir diğer kafiye türü, sondan üçüncü sesi fetha okunan ve son iki harfi ünsüzle biten (revîden önce harekesiz bir harfin gelmesiyle oluşan) kelimelerin kullanıldığı *kâfiye-i mukayyede*dir.

Ey dü-çeşm-i siyehi cevher-i maġz-ı nīr*eng*
Rūḥ-ı ḳudsi nigeh-i mestine āşüfte vü d*eng* (K. XIX)

Mürġ-i dil bir cān-şikāra oldı kim fitrāk-b*end*
Ṭurresi eyler ġazāl-ı āftābı der-kem*end* (G. LXXIII)

Göñüller dīdeler ḫūn-ı cigerden r*eng* ṭutmışlar
Sebūlar şīşeler ṣahbā-yı terden j*eng* ṭutmışlar (G. CXVI)

Musa Kâzım Paşa'nın kullandığı bir diğer kafiye türü ise, revî harfi ile aralarında harakeli bir harf bulunan eliften oluşan *kâfiye-i müessese*dir.

Şemʿ-i sipihre girmez āv[ā]ze-i nev*āyiḥ*
Ser-mest-i cām-ı naḫvet gūş eylemez neṣ*āyiḥ* (G. LXV)

Şarāb-āşām-ı ʿaşḳuñ dil açar ḥāl-i mel*āmet*den
ʿIyān olsun ki uçmaġ ehlidür bu ol ʿal*āmet*den (G. CCLXIX)

Musa Kâzım Paşa'nın şiirlerinde kullandığı son kafiye türü üç sesin benzeşmesinden oluşan *zengin kafiye*dir.

Şarāb-ı derd ü zehr-i miḥnete peym*āne*dür dünyā
Hevāsı Ebī Mühlik ḫāki āteş-ḫ*āne*dür dünyā (G. XXV)

Köhne meyler ẕevḳi kim bāng-i fiġānum t*āze*ler
Lerzenāk eyler cihānı itdigüm āv*āze*ler (G. CXIII)

Bir güzelüñ oldı ruḫ u s*īne*si
Şemʿ-i dil ü cānımuñ āy*īne*si (G. CCCXLII)

Bir şiirin kafiyesi iki tane olursa buna *zû-kâfiyeteyn* adı verilir. Külliyatta bu özellikte bir gazel yer almaktadır. Arpaemini-zâde Sami'ye de nazire olan bu gazelin matlaı şöyledir:

Eşk-i deryā-cūş u derd-efz*ūn* bir mecr*ā* iki
Allāh Allāh bāde[-i] gül-g*ūn* bir mīn*ā* iki (G. CCCXXX)

Musa Kâzım Paşa iki şiirinde kafiye kelimesiyle redif kelimesini birbiriyle kafiyeli olacak biçimde kullanmıştır. Şiirin âhengini daha da güçlendiren bu kullanım *zû-kâfiyeteyn*i andırmaktadır:

Ey fürūġ-ı ṭalʿatı maḥsūd-ı t*āb*-ı āft*āb*
Noḳṭadur āyāt-ı ḥüsnüñden kit*āb*-ı āft*āb* (G. XXVII)

matla'lı gazelin öteki beyitlerindeki kafiye kelimeleri şöyledir: "ḥabāb, müsteṭāb, āsyāb, rikāb, şihāb, cenāb, ʿuḳāb, rikāb".

Ḥabāb-ı meyden evhendür ḳıbāb-ı muḥk*em*-i ʿāl*em*
ʿAnā küncānedür miḥnet-serāy-ı muẓl*em*-i ʿāl*em* (G. CCXLV)

matla'lı ikinci gazelinde ise diğer beyitlerindeki kafiye kelimeleri şöyledir: "Cem, süllem, Meryem, mübrem, kem, Rüstem, efḫam, ḫātem".

Musa Kâzım Paşa'nın "*Gazeliyyāt*" bölümündeki *musammat gazel*lerini (G. XLVI, G. LXV, G. CCXXVIII, G. CCCXVII), şiirde iç kafiye sağlamak açısından burada belirtmek yerinde olacaktır. Aşağıda matla'ları verilen iki gazelin tümünde sağlanan iç kafiye, diğer gazellerinde bir bütünlük göstermemektedir:

ʿAzm itdi bezme bir g*ül* / destinde sāġar-ı m*ül*
Min-baʿd ey taḥamm*ül* / sen ṣaġ ben selāmet (G. XLVI/2)

Dönsün hezār-ı zāra n*ey* / vaḳt-i tel*āḳī*dür yine
Meclis o meclis mey o m*ey* / sāḳī o s*āḳī*dür yine (G. CCCXVII/1)

Musa Kâzım Paşa'nın şiirleri, kafiye yapısı bakımından, kafiyenin göz için oluşturduğu âhengi ön plana çıkarıp ses unsurunu pek önemsemeyen bir çok beyit içermektedir. Teknik olarak kafiyelere bakıldığında, göze göre kafiyeli sayılabilen ancak kafiyenin tanımındaki özellikleri taşımayan söz veya seslerle kafiye yapıldığı görülmekte, buna bağlı olarak da karşımıza bazı aksaklıklar çıkmaktadır. Paşa'nın şiirlerinden seçilen aşağıdaki beyitlerde *italik* gösterilen kelimeler bu açıdan incelendiğinde, bunların kafiyeli olmadıkları görülür.

Almış pederüñ ġamın *götürmiş*
Çoḳ müjde vü çoḳ ḫaber *getürmiş* (Ms. VI/23)[550]

---

[550] Metinde "*götürmiş, getürmiş"* kelimelerinin imlası كتورمش biçimindedir.

Bu naẓm-ı naẓīmi *ẓann*-ı ġālib
Vaṣfında dimiş *cenāb*-ı Ġālib (Ms. VI/513)

Maḫrūrı serāb ider mi *sīr-āb*
İşrāb olınur mı naḳş-ı *berāt* (Ms. VI/627)

Gūş idince ricʿat itmiş *münker*eyn
İtmeden fetḥ-i dehān ü *şeffet*eyn (Ms. XVI/5)

Musa Kâzım Paşa, şiirlerinde kelime sonundaki Türkçe eklerle bu eklere ses olarak benzeyen kelimeleri kafiye olarak kullanmıştır. Arapça ve Farsça kelimelerle, Türkçe kelimeleri de şiirlerinde kafiye olarak kullandığı görülen Musa Kâzım Paşa'nın bu şekilde, kafiyeli gibi görünen şiirlerine sıklıkla rastlanmaktadır. Tespit edilenlerden bazıları şöyledir:

Ey kemān-ebrū sihām-ı ġamzeñi her *yana* ṭut
Tīr-i müjgānuñ nişān al tā ḥarīm-i *cāna* ṭut

Ey ḫayāl-i yār ṭurma dilde ḳıl çeşmüm maḳām
Şehr içi āteşlidür sāḥilde bir *kāşāne* ṭut

Cānib-i ʿuşşāḳdan kesme nigāh-ı ġamzekār
İmtiḥān it cevher-i tīġüñ dem-ā-dem *ḳana* ṭut

Gūşe-i ʿuzlet saña lāyıḳ degüldür sevdigüm
Raḳṣa çıḳ sāḳīlik eyle bāde çek *peymāne* ṭut

Şemʿ-i rūyuñdan beni dūr itme ey verd-i emel
Ḫˇāh bir bülbül ḳıyās it ḫˇāh bir *pervāne* ṭut

Eyle her āfet-nigāh-ı nāza ḳalbüñ cilvegāh
İktisāb-ı şān-ı ʿaşḳa himmet-i *şāhāne* ṭut

Açma bāb-ı dīgere Kāẓım dü-dest-i ḥācetüñ
Gāh faḫr-i kāʾināta geh Şeh-i *Merdāna* ṭut (G. XLIV)

I. beyit, III. beytin ikinci mısraı ve VII. beytin ikinci mısraında bulunan "yan, cān, kan ve Merdān" kelimelerine eklenen "-a" Türkçe, ismin yönelme hali eki olup aynı görevde olduğu için kafiye düzenine uymamaktadır.

ʿĀşıḳlaruñ temeşşuḳı ḫaṭṭ-ı *ʿiẕār*adur
Bülbüllerüñ taʿaşşuḳı faṣl-ı *bahār*adur

Elmās-feşān-ı eşk olalı çeşm-i giryenāk
Mirʾāt-ı cān u sāġar-ı dil pāre *pāre*dür

Bildüm görince ḫāl-i siyāhuñda ben gibi
Devr-i ruḫuñda bağrı yanıḳ bir *sitāre*dür

Tenvīr-i ṣūret itse de vāʿiẓ ʿulūm ile
Yanmış fetīl-i şemʿa gibi ḳalbi *ḳara*dur

Olmaz bu dār-ı nedv[e]de āsāyiş-i derūn
Ebnā-yı ins ü cāna muḫaṣṣaṣ *ḳanāre*dür

Dögse eliyle sīnesin ʿāşıḳ ʿaceb degül
İʿlān-ı ḥüzn ü māteme ṭabl u *naḳāre*dür

Seyl-āb-ı eşk ü ṣarṣar-ı āh eylemez es̱er
Nāruñ güzellerüñ yüregi seng-i *ḫāre*dür

Kim görse dūd-ı āhumı cismümle ẓann ider
Bir mescid-i ḫarāba mülāṣıḳ *menāre*dür

Kāẓım fiġān u girye vü feryād u nālişüm
Maḥsūd-ı nāy u ʿūd u kemān u *gitar*adur (G. LXXXIX)

Yukarıdaki gazelde de revî harfi ر ve redif –a dur iken I., ve IX. beyit dışında kalan beyitlerde yine kafiye ve redif teşkili hatalıdır.

Aşağıdaki gazelde IV., V., ve VI. beyitlerde bulunan "eşyā, ġavġā ve belvā" kelimelerine eklenen "-da" Türkçe, ismin bulunma hali eki olup aynı görevde olduğu için kafiyeyi bozar. Bu yüzden bu beyitler diğerleriyle kafiyeli değildir.

Tīġ-i ser-tīz-i ḳażāya merd-i gerden-dādeyüz
Biñ belā-yı mübreme bir cān ile āmādeyüz

Kesmişiz zühd ü melāmetden taʿalluḳ riştesin
Ne esīr-i devr-i tesbīḥ ü ne cām-ı bādeyüz

Urmayuz ḳullāb-ı zülf ü ḥalḳa-i ḫalḫāla el
ʿĀşıḳuz ammā ser-ā-pā ḳayddan āzādeyüz

Bilmeyüz farḳ u temeyyüz Kaʿbe vü büt-ḫāneyi
Noḳṭa-i cīm-i vücūd-ı vaḥdet-i *eşyāda*yuz

ʿĀlem-i ülfetde itdüñ rūḥ ile ṣulḥ u ṣalāḥ
Gūşe-i ʿuzletde ammā nefs ile *ġavġāda*yuz

Cān virüp cānāne derd-i ʿaşḳdan ḳurtılmaduḳ
Bī-ḫabīrüz ẕevḳ-i vuṣlatdan henūz *belvāda*yuz

ʿĀciz ü bī-çāreyüz Kāẓım gibi ṣūretde līk
ʿĀlem-i maʿnīde sulṭānuz selāṭīn-zādeyüz (G. CLXVIII)

Aşağıdaki gazelde revî olan harf ی harfidir ve Türkçe bildirme eki "-dür" ve "yine" kelimesi redifi teşkil eder. IV., V., VI. ve VII. beyitte ise revî olarak görünen

ى harfleri iyelik 3. tekil şahıs eki olup bu beyitler diğerleriyle kafiye teşkil etmemektedir. IV., V., VI. ve VII. beyitlere göre ise revî olan harf ق harfidir ve "-ıdur yine" kelimesi redifi teşkil eder. Gazelde iki şekilli bir kafiye ve redif problemi vardır.

Dönsün hezār-ı zāra ney vaḳt-i telāḳīdür yine
Meclis o meclis mey o mey sāḳī o sāḳīdür yine

Şaḳḳ-ı ʿaṣā-yı ümmete taḫrīb-i dīn ü millete
ʿİllet-i cemīʿ ʿillete Şām u ʿIrāḳīdür yine

Eyler dil-i zārum naġam bülbül gibi ey ġonçe-fem
Ölsem de ben ās̱ār-ı ġam göñlümde bāḳīdür yine

Seyr it dil-i pür-ḥayreti mezc itdi ʿaşḳa ḥikmeti
Maḥbūb sevmek ʿādeti ʿişret *mez̠āḳı*dur yine

Zāhid cihānda birse de her bir murād[a] irse de
Bāġ-ı cināna girse de cennet *burāḳı*dur yine

Iṣlāḥ-ı ḥāli milletüñ çıḳdı elinden devletüñ
Gūyā zamān-ı şevketüñ vaḳt-i *meḥāḳı*dur yine

Kāẓım beni nālān iden çeşmānumı giryān iden
Cān u dilüm sūzān iden yārüñ *firāḳı*dur yine (G. CCCXVII)

*Külliyat*ta III. sırada yer alan "Ḳaṣīde-i Celīle-i Dīger" başlıklı kasidesinin kafiyeli kelimeleri "yek-tāsı, aḫfāsı, ġārrāsı, tecellāsı ..." şeklindedir. Revî harfi " ا " tir. Burada "-sı" eki redifken, aşağıdaki beyitlerinde revî harfi س dir. Bu kaside de "ṭās, nās ve enfās" kelimeleriyle kafiye oluşturmuştur. Kasidenin 93. beytinde kafiye ve redif olarak kullanılan *ḳāsī* kelimesi redifi bozduğu için kafiye ve redif düzenine uymamaktadır.

Ḳılup āḫir vücūdın ʿillet-i eşyā getürmişdür
Feżā-yı ʿālem-i mülk-i vücūda çerḫ-i nüh-*ṭās*ı (K. III/8)

Seḥer vaḳtiymiş ol gün rūz-ı hevl-i maḥşere gūyā
Ḳıyāmetden nişān bir ḥāle īṣāl eylemiş *nās*ı (K. III/32)

Çıḳup bir kürsī-i ʿulyāya anda ḥażret-i Cibrīl
Bu ṣūretle s̱enā-yı Ḥaḳḳa maṣrūf olmış *enfās*ı (K. III/45)

Zihī ṣāḥib-kerem kim luṭf ḳılmakçün getürmişdür
ʿAdemden sāḥa-i mehd-i vücūd-ı ḫilḳate *nās*ı (K. III/47)

Sen ol kān-ı kerem sulṭān-ı ekremsin ki bī-şübhe
Nesīm-i luṭfınuñ taḳsīm olınsa ḫalḳa *enfās*ı (K. III/73)

Siyehkārī-i ʿiṣyānum ʿıyāndur ḫāl-i dil-bervār
Ḫudāyā ben gibi yoḳdur cihānda mücrim-i *ḳāsī* (K. III/93)

Benem ol ʿabd-i mücrim kim sevād-ı cürmümi muṭlaḳ
İder imḥā iderse raḥmetüñ deryā-yı ʿuẓması (K. III/94)

Konuyla ilgili örnekleri çoğaltmak mümkündür. Kimi şiirlerde de ismin belirtme hali ekiyle ve iyelik ekleriyle biten kelimelerin, sıfat-ı müşebbehelerin sonundaki uzun "î" ve nisbet î'si almış kelimelerle kafiye yapıldığı görülür. Aşağıdaki gazelde "*güzeli*, *emeli*, *temeli*" kelimelerinde "-el" kafiye "-i" eki de redif olarak kullanılabilecekken "*celī*, *ʿAlī*, *ezelī*, *ecelī*, *belī*" kelimelerinin kafiye olarak kullanıldığı beyitler aynı özelliği göstermez.

Oldı ḫurşīd-i maḥabbet dil-i zārumda celī
Geldi ṣadr-ı ḥarem-i Kaʿbede dünyāya ʿAlī

Muṣḥaf-ı ḫullete ḳıldı seni Ḥaḳḳ āyet-i Nūr
Sensin ey maẓhar-ı "lev-lāk" güzeller *güzeli*

Mihrüñ itmişdi şafaḳ gibi derūnum pür-ḫūn
Rū-nümā olmadan envār-ı ṣabā[-yı] ezelī

Mest-i vaḥdet-naẓaram öyle ki tefrīḳ idemez
Ẕāʾiḳam āb-ı ḥayāt ile şarāb-ı ecelī

Cürʿa veş ḫāk-i ḫarābāta düşüp ḳalmaḳdur
ʿĀlem-i ābdan erbāb-ı hevānuñ *emeli*

Bu ḫarābātda sāḳī olamam ābādān
Ḫāne-i ḫāṭırumuñ yandı yıḳıldı *temeli*

Bāng-i fermān-ı elesti işidince Kāẓım
Bī-tereddüd didüm iḫlāṣ ile fi'l-ḥāl belī (G. CCCXXXII)

Başka bir örnek için *Külliyat*ta VIII. sırada yer alan "Naʿt-ı Ḥażret-i İmāmü'l-Hümām ʿAlī ʿAleyhi's-Selām" başlıklı kasidesinin kafiyeli kelimelerine bakılabilir. Kasidenin kafiyeli kelimeleri "Ḫayberi, serveri, müşkilteri, defteri, bihteri,…..." şeklindedir. Burada "-ı" eki redifken "peyġam-berī, müşterī, Ḥayderī, berī" kelimelerinin kafiye olarak kullanıldığı beyitler aynı özelliği göstermez.

*Külliyat*ta V. sırada yer alan "Na't-ı Şerif-i Diger" başlıklı kasidesinin kafiyeli kelimeleri "rāygān, nihān, nişān, şān, emān…" şeklindedir. Revî harf ن dur.

Aşağıdaki beyitlerinde ise kafiye yoktur. Çünkü beyitlerdeki kafiye kelimeleri aynı şekilde türetilen ve aynı görevde olan Farsça ism-i fâillerdir.

Çeşmüñ ki zūr-ı mīle ne dem ḫūn-*çekān* olur
Mānend-i cürʿa cevher-i cān rāygān olur (K. V/1)

Bürhān-ı ḥaşri ḳāʾim ider serv-ḳāmetüñ
Dāmen be-dest-i nāz olaraḳ kim *revān* olur (K. V/4)

Ġam çekmezem belā-yı nigehden belā bu kim
Baḫt u felekde baña reḳābet-*resān* olur (K. V/11)

Eşheb-süvār-ı leyle-i İsrā ki Cebreʾil
Pervāne gibi pīş ü pesinde *devān* olur (K. V/37)

Ḫāk-i ḥaḳīre degse nigāh-ı riʿāyeti
Berg-i giyāhı ġıbṭaver-i Keh-*keşān* olur (K. V/39)

Bir şāʿir eylese kef-i iḥsānını ḫayāl
Endīşesi ḳıyāmete dek zer-*feşān* olur (K. V/45)

Aşağıdaki gazelde revî harf ن harfidir ve Türkçe ismin yönelme hali eki "-a" ve "dūd" kelimesi redifi teşkil eder. III. beyitte ise revî olarak görünen sesten sonraki "-a" zarf fiil ekidir. Bu yüzden bu beyit diğerleriyle kafiyeli değildir.

Çekmiş derūn-ı cevv-i semāda zebāna dūd
Meydāna çıḳmış āhum ile imtiḥāna dūd

Terfīʿ-i rütbe ṭavrını ḫalḳuñ degişdirür
Ebr-i maṭīr olur çıḳıcaḳ āsmāna dūd

Maẓlūm ḥālini der-i sulṭana ʿarż ider
ʿArş-ı berīne ṣāʿid olur yana *yana dūd*

Gitmez gelince ḫāṭır-ı ʿuşşāḳa derd ü ġam
Çıḳmaz girince maġz-ı ser-i üstüḫˇāna dūd

Āsāyiş-i derūnı hevādur iden hebā
Girmez vücūd-ı ṣarṣar ile bir mekāna dūd

Saḳf-ı semānuñ üstine bir āsmān yapar
Neşr itse semʿ-i āh-ı nihānum cihāna dūd

Naḫl-i maḥabbetüñ s̱emeri āh u nāledür
Kāẓım vücūd-ı āteşe olmış nişāna dūd (G. LXX)

Aşağıdaki gazelde de *nāy* kelimesi diger kelimelerle kafiye oluşturmamaktadır. Revî harfi I, II, V, VI, VII, VIII ve IX. beyitte ا iken III, ve IV. beyitte ى dir.

Benzer bir özelliği XXXIX. sıradaki "Maḥmūd Nedīm Paşa İçin Sāl-i Cedīd Ḳaṣīde-i Tārīḫiyyesi" başlıklı kasidede de görmek mümkündür. 51 beyitlik olan bu kasidede revî harfi ا iken, 11 beyitte "yāye, pāye, sāye, pirāye, vāye, dāye, ber-pāye, ser-māye" kelimeleri kullanılmış ve böylelikle revî harfi ى olmuştur.

Bir bilinmez derddür derd ü belā-yı intiẓār
Olmasun bir kimse yā Rab *mübtelā-yı* intiẓār

Fürḳatüñ ḳoymışdı cismümde hemān bir üstüḫ˅ān
Ḳıldı vaṣluñ anı da fevt-i *hümā-yı* intiẓār

Bulmayup bir çāre luṭfuñdan ümīdüm ḳaṭʿına
Cāndan ḳaṭʿ-ı ümīd itdüm *berāy-ı* intiẓār

Bükdi ḳaddüm çille-i saḫt-ı kemān-ı iftirāḳ
Dildi baġrum nāle-i dil-sūz-ı *nāy-ı* intiẓār

Muntaẓırdur cān u dil biñ ecel-i teşrīfine
İdeli ʿaşḳuñ beni vaḳf-ı *cefā-yı* intiẓār

Bārī tīr-i fürḳatüñ tevkīl idüp gönder yeter
Eyleye ġamzeñ beni çeşm-*āşinā-yı* intiẓār

Vaṣluñ istiḳbāl içün gelmişdi cānum aġzuma
Olmadan ʿālem henūz ẕevḳ-*āşinā-yı* intiẓār

Ṣoñ nefesdür ʿarż-ı dīdār eyle ḳurbān oldıġum
Kebş-i cānı ḳılmadan ʿaşḳuñ *fidā-yı* intiẓār

Zaḫm-ı cāna rīze-i elmāsdur her ḳıṭʿası
Bir bükāya beñzemez Kāẓım *bükā-yı* intiẓār (G. XCVI)

X. kasidenin kafiyeli kelimeleri "ḳahhār, iẓhār, vār, teẕkār…" şeklinde ve kafiye –ār'dır. Kasidenin 28. beytinde kafiye gereği "ez-ber" kelimesi "ez-bār" şeklinde yazılmıştır. XIX. kasidede "gül-bāng" kelimesi "nīreng, deng, āveng, reng…" gibi kelimelerle kafilendirilebilmek için "gül-beng" (b. 56) şeklinde yazılmıştır. *Rıyâz-ı Asfiyâ* adlı mesnevide "Ḥasen" kelimesiyle kafiyelenen "zamān" kelimesi de "zemen" şeklinde yazılmıştır.

XII. kasidenin 42. beytinde geçen *haşr* ya da *haşir* kelimesi kafiye gerektirdiğinden *haşer* şeklinde okunmuştur. XVIII. (b. 6) ve XXXIV (b. 14) kasidedeki [Kaʿb] İbni Züheyr kelimesi de kafiye gerektirdiğinden *İbni Zühīr* ve *Zühīr* şeklinde okunmuştur.

4.3.2.1. Kafiye Kusurları

4.3.2.1.1. Îtâ-yı celî (Kâfiye-i şâygân)

Kafiyenin aynı anlama gelecek şekilde tekrarlanması olan *îtâ*, birinci ve ikinci mısradaki kafiyeyi maktada tekrarlamak (redd-i matla) kaydıyla hoş görülmüş bir kafiye kusurudur. Aksi takdirde pek hoş karşılanmaz ve şairin güçsüzlüğünü gösterir.[551] Divan şairleri, kimi zaman kelimelerin sonuna gelen eş görevli eklerle de kafiye yaparlar. Yaygın olarak karşılaşılan bu kusura *îtâ-yı celî (kâfiye-i şâygân)* adı verilir. *Îtâ-yı celî* ve *îtâ-yı hafî* olmak üzere iki çeşit olan îtâ, Musa Kâzım Paşa'nın şiirlerinde görülen bir kafiye kusurudur.

*Külliyat*ta îtâ-yı celî'ye aşağıdaki beyitler örnek olarak gösterilebilir:

Ṣıfāt [u] ẕāt u esmā nūr-ı vāḥiddür ḥaḳīḳatde
Olur üç vech ile taʿrīf içün *ẕikr-i dil-ārā*sı (K.V/4)

Nidā itmiş çıḳup sāġar be-kef meydāna sürʿatle
Nigāh-endāz olup her cānibe *çeşm-i dil-ārā*sı (K.V/23)

ʿAceb bir şīvedür kim şāhid-i ṭannāz-ı iḥsānı
İrişmez ġavrına ʿaḳl-ı külüñ *fikr-i dil-ārā*sı (K.V/54)

Hevā-yı ʿaşḳdan ṣanma ḫabersizdür gel ey bülbül
Nesīm-i āhınuñ maḥlūlidür *būy-ı dil-ārā*sı (K.V/83)

***

Nedür bu cām-ı ḫurşīd-i zer-endūd
Bu devr-i *dil-sitān* Allāhu Ekber (K. I/4)

Nedür pervāne-i şemʿ-i şeb-efrūz
Hezār u *gülsitān* Allāhu Ekber (K. I/13)

Olur her çeşm-i aḳṣā-yı emelde
Nigāh-ı *cān-sitān* Allāhu Ekber (K. I/37)

***

Şeh-i nev-rūz idüp seyr ü sefer bu ḫākdān üzre
Bıraḳdı sāyesin evvel ḳademde *gülsitān* üzre (K. XI/1)

Degüldür ebr ü bārān dūd-ı āhı bülbül-i zāruñ
Sirişk-efşān olur dāmān-ı verd-i *dilsitān* üzre (K. XI/16)

---

[551] Muallim Naci, *Edebiyat Terimleri-Istılahat-ı Edebiyye*, Hzl. M. A. Yekta Saraç, Risale Yay., İstanbul, 1996, s. 58.

Ṣanur bir ḫātem-i fīrūzedür engüşt-i ḳudretde
Gören ʿaḳs-i semāyı cūybār-ı *gülsitān* üzre (K. XI/19)

***

O şehryār-ı muʿaẓẓam ki ḳıblegāh idinür
Ruḫām-ı bārgehin āftāb-ı *āteş-bār* (K. IV/18)

Cevāb alınca cenāb-ı Resūl-i ekremden
Zebān-ı muʿcizini ḳıldı böyle *gevher-bār* (K. IV/107)

Vedāʿ idüp ki aña ʿazm-i cāme-ḫˇāb itdi
Henūz germ idi ol cāme-ḫˇāb-ı *refref-bār* (K. IV/119)

Be-nūr-ı vech-i ʿAliyyü'r-Rıżā Taḳī vü Naḳī
Be-ʿAskerī vü be-ṣāḥib-zamān-ı *müknet-bār* (K. IV/139)

***

ʿAşḳdur başına Ferhāduñ uran tīşe-i merg
ʿAşḳdur laʿlini Şīrīnüñ iden *gevher-bār* (K. X/13)

Ḳavs veş çille-i ebrū-ḫam idüp ḳāmetini
Nāvek-i āhı ola ṣāʿiḳa-i *āteş-bār* (K. X/24)

Ol ki münşīʾ-i ḳażā eylese vaṣfın taḥrīr
İbtidā besmele-i ʿaczin iderdi *ez-bār* (K. X/28)

***

Āşinā bīgānelik görmez cenābuñdan senüñ
ʿĀşıḳ-ı zāruñla her dem hem-dem ü hem-*ḫāne*sin (Sİ. XIII /2)

Hem münezzehsin sivā ālāyişinden hem yine
Cām u sāḳī vü mey ü mey-ḫˇār ü ʿişret-*ḫāne*sin (Sİ. XIII /4)

Tekrarı îtâ-yı celîde olduğu kadar belli olmayan ve celîsinden iyi sayılmakla birlikte, zevk sahiplerine "*keşke olmasaydı / olmuş ammâ olmayaydı kâşki*" dedirten diğer bir kafiye kusuru da *îtâ-yı hafî*dir.[552] *Külliyat*ta bu kafiye kusuruna aşağıdaki beyitler örnek gösterilebilir:

Göñlüm ol bīmār u şeydādur getürmez ḫˇāb aña
Virse ṣahbā-yı ecel sāḳīsi biñ *zehr-āb* aña (G. IX/1)

Devrilüp deryāda ḳalmış fülkelerdür ḳaşlaruñ
Nūr-ı vechüñ mevc-i zülfüñ ḥalḳa-i *gird-āb* aña (G. IX/3)

***

Dil-bend-i ser-i zülfüñ olan ehl-i hevānuñ
Dünyā görinür gözlerine ḥalḳa-i *gird-āb* (G. XXXVI/2)

[552] Muallim Naci, *Edebiyat Terimleri-Istılahat-ı Edebiyye*, Hzl. M. A. Yekta Saraç, Risale Yay., İstanbul, 1996, s. 95.

Seyr it ruḫ-ı ḫoy-kerdesini lāle-ruḫānuñ
Bir yerde naṣıl ülfet ider āteş ile *āb* (G. XXXVI/5)

***

Ṣavb-ı merāma aḳmaz ise *āb*-ı iltimās
Ḳaṭʿ-ı ḥarāret eylemez işrāb-ı iltimās (G. CLXXVIII/1)

Bitmez bizim riyāż-ı tecellīde n'eyleyem
Serv-i teṣāḥub u gül-i *sīr-āb*-ı iltimās (G. CLXXVIII/4)

Meclā-yı ṭāliʿümde görinmez cemāl-i kām
Kāẓım ẓahīrüm olsa da *sīm-āb*-ı iltimās (G. CLXXVIII/6)

***

Aġlarum gözden geçirdükçe ḫayāl-i sīneñi
Eşkümi āyīne-i devrāna *sīm-āb* eyledüm (G. CCLII/3)

Ḥalḳa ḥalḳa zülfüñ itdükçe taḫayyül giryeden
Eşk-i deryā-bārumı gird-āb *gird-āb* eyledüm (G. CCLII/4)

***

Ḫırmen-i endīşesini ʿālemüñ
Ṣāʿiḳa-i ḥükmi idüp *āteşīn* (K. VII/3)

Uġradıġı berr ü biḥāruñ ider
Ḫākini müşk ü ṣuyını *ʿanberīn* (K. VII/43)

"Āh mine'l-ʿaşḳi ve ḥālātihī"
Ṣabrumı yaġmāladı bir *nāzenīn* (K. VII/23)

***

Ḫāk-i deri būsegeh-i āsmān
Naʿli sır-ı ʿarşa çeleng-i *bihīn* (K. VII/36)

Öyledür iḥsānı ki ednā ḳulı
İstese bir ḥalḳa-i *engüşterīn* (K. VII/44)

Naḫl-i "ev-ednā" da gül-i lāle-fām
Cām-ı tedellīde mey-i *gülterīn* (K. VII/54)

***

Ḥükm-i ḳażāya idemez iʿtirāż
Bir yere cemʿ olsa bütün *ʿālemīn* (K. VII/7)

Ol şeh-i ẕī-şān ki ḳılur ḳıblegāh
Ṭāḳ-ı der-i devletini *kümmelīn* (K. VII/25)

Menbaʿ-ı raḥmet ki ider kesb-i şevḳ
Nūr-ı ruḫından naẓar-ı *ʿāşıḳīn* (K. VII/30)

Mühr-i Süleymānı ʿ ināyet ḳılur
Defʿ aten ol ḫātime-i *mürselīn* (K. VII/45)

Söz bulamaz gülşen-i evṣāfuña
Bülbül-i ḳuds olsa dil-i *mādiḥīn* (K. VII/55)

***

Ravża-i cennet gibi her cānibi bāġ u bahār
Gülşen-i endīşe veş her ṭarḥı maṭbūʿ u *bihīn* (K. XXXII /2)

Lāle-i sīr-ābı ruḫsār-ı ḳadeḥden tāb-dār
Jāle-i bī-tābı ṣahbā-yı feraḥdan *bihterīn* (K. XXXII /3)

Ol Süleymān-menḳabet kim ḫātem-i iḳbāline
Devre-i ʿ arş-ı ʿ alādur ḥalḳa-i *engüşterīn* (K. XXXII /27)

Serverā şāhā hümāyūn-baḫt-ı ʿ ālī-kevkebā
Ey ḳılan dünyāyı iḥsānıyla ʿ abd-i *kemterīn* (K. XXXII /35)

Îtâ-yı celîyi içine alan ve genellikle çoğul ya da sıfat-ı müşebbehe işareti olan "ān" ile yapılan kafiyelere *kafiye-i şâygân* denir.[553] Muallim Naci'nin "*her hâlde birden fazlasının kullanılmaması daha iyidir.*"[554] dediği bu kusura da Musa Kâzım Paşa *Külliyatı*'nda sıklıkla rastlanmaktadır:

Nedür bu menʿ -i nūş-ı bāde-i nāb
Nedür laʿ l-i *bütān* Allāhu Ekber (K. I/8)

Görür her ẕerrede mihr-i cemālin
ʿ Uyūn-ı *ʿāşıḳān* Allāhu Ekber (K. I/18)

İderler vaḥdetin kes̱retde taʿ līm
Cünūd-ı *aḫterān* Allāhu Ekber (K. I/19)

Kemāl-i ṣunʿ ına ḥayretdedür hep
Ṣunūf-ı *ḳudsiyān* Allāhu Ekber (K. I/21)

Çıḳar yerden göge her laḥẓa vü ān
Fiġān-ı *ʿārifān* Allāhu Ekber (K. I/31)

Belāsın cümle ḫalḳından ziyāde
Çeker *peyġam-berān* Allāhu Ekber (K. I/33)

Muʿ allā āsitān-ı ʿ izzetüñdür
Penāh-ı *ʿācizān* Allāhu Ekber (K. I/38)

---

553 Tâhirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, Neşre Hzl. Kemâl Edib Kürkçüoğlu, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984, s. 81.
554 Muallim Naci, *Edebiyat Terimleri-Istılahat-ı Edebiyye*, Hzl. M. A. Yekta Saraç, Risale Yay., İstanbul, 1996, s. 95.

***

Olmasun yā n'eylesün ʿāşıḳ esīr-i ḥüsn ü ān
Ḥüsn ü ān āyīnesinde ṣūret-i *raḥmān* bulur (K. II/3)

Başladuḳça nāza dil-berler ider diller ḫurūş
Nitekim deryā hevādan cünbiş ü *ṭuġyān* bulur (K. II/5)

Ol şeh-i cān-āferīn kim ẕātını idrākde
ʿAḳl-ı evvel ḳuvve-i endīşesin *ḥayrān* bulur (K. II/22)

***

Vech-i s̱aḳīli ṣūret-i şeyṭānı añdurur
Ḫalḳ-ı reẕīli zāhid ile *tevʾemān* olur (K. V/16)

Ol şāʿir-i yegāne-zebānem ki sözlerüm
Efser-ṭırāz-ı mefḫaret-i *ḫusrevān* olur (K. V/21)

Baḥr-i zeḫār-ı ʿālem-i feyżem ki istesem
Āb-ı ḥayāta her nefesüm *tevʾemān* olur (K. V/25)

Ol maḫzen-i serāʾir-i Mevlā ki sözleri
Naẓm-ı celīl-i münzel ile *tevʾemān* olur (K. V/36)

Micmer-fürūz-ı bezmi olan ʿūd u ʿanberüñ
Dūd-ı siyāhı sürme-i çeşm-i *bütān* olur (K. V/48)

Tā kim nigāh-ı ġamze-i ḫūbān-ı fitne-sāz
Ḫırmen-güdāz-ı cān u dil-i *ʿāşıḳān* olur (K. V/60)

***

Aġzuña ṭaş al dem-ā-dem sākit ol Ṣıddīḳ vār
Revnaḳ-ı dürc-i dehān-ı *nāzenīnān*dur sükūt (G. XLV/5)

Ṭabʿ-ı pākümdür ḫaṭīb-i minber-ārā-yı süḫan
Başladuḳça ben söze muʿṭād-ı *yārān*dur sükūt (G. XLV/6)

***

Ẕikr-i esmā-yı Ḫudādur vaṣf-ı *ḫūbān*dan ġaraż
Nūr-ı ẕāt-ı kibriyādur vech-i *cānān*dan ġaraż (G. CXCIV/1)

Aḥsen-i taḳvīmi taʿlīm eylemekdür sālikün̄
Yād-ı zülf ü ḫaṭṭ u ḫāl ü çeşm ü *müjgān*dan ġaraż (G. CXCIV/3)

***

Hem yaḳar pervānesin hem rūy-ı riḳḳat gösterür
Beñzer ʿaynıyla çerāġ-ı ʿārıż-ı *ḫūbāna* şemʿ (G. CXCVIII/5)

Bir perīdür şīşede maḥbūs yā ṣahbā gibi
Cāmdan iẓhār ider dīdārını *yārāna* şemʿ (G. CXCVIII/7)

***

Mestūr-ı serā-perde-i eyvān-ı ḫarābāt
Müstedʿī-i feyż-i niʿam-ı pīr-i *muġān* ol (G. CCXL/2)

Bir cām-ı ṣafā-baḫşa degiş naḳd-i ḥayātı
Kāẓım gibi ser-mest-i mey-i laʿl-i *bütān* ol (G. CCXL/7)

***

Cürʿa-nūş-ı bezm-i *rindān* oldıġum demdür bu dem
Kāse-līs-i mey-*perestān* oldıġum demdür bu dem (G. CCLXI/1)

Cevher-i cāndan tecerrüd ārzū itsem n'ola
Rū-be-rāh semt-i *cānān* oldıġum demdür bu dem (G. CCLXI/6)

Tīġ-i āhumdan ṣaḳınsun Kāẓım erbāb-ı nifāḳ
Ser-fidā-yı şāh-ı *merdān* oldıġum demdür bu dem (G. CCLXI/8)

***

Mużṭaribdür dīde kābūs-ı ḫayālüñden henūz
Gelme zāhid meclis-i *rindāna* Allāh ʿaşḳına (G. CCCIV/5)

Her telinde biñ dil-i dīvāne vardur ey ṣabā
Degme luṭf it ṭurre-i *cānāne* Allāh ʿaşḳına (G. CCCIV/6)

Ser-fidā-yı ehl-i beytem yā Resūla'llāh meded
Bendeñi baḫş it şeh-i *merdāna* Allāh ʿaşḳına (G. CCCIV/9)

Sonuç yerine: Musa Kâzım Paşa'nın kafiye ve redif tesisinde XVIII. yüzyıl şiirinin kafiye ve redif anlayışına bağlı olduğunu söylemek mümkündür. Onun şiirlerinde XVII. ve XVIII. yüzyıl divan şiirinde Hint üslûbunun kafiye anlayışının bir sonucu olarak ortaya çıktığı ve yaygınlaştığı bilinen ve XV. ve XVI. yüzyıl divan şiiri için kafiye ayıplarından kabul edilen kafiye tekrarlarına, i'tâ-yı celî ve i'tâ-yı hafî gibi önemli kafiye kusurlarına sıklıkla rastlanır.

4.3.2.1.2. İkfâ

Revî harfindeki farklılıktır. Yazılışları ayrı, ses bakımından biribirine yakın revî harfleriyle yapılan kafiyeler *ikfâ* olarak adkandırılır. Musa Kâzım Paşa'nın sadece mesnevilerinde ve *Semerâtü'l-İkbâl* içindeki bir şiirinde örneği bulunan bir başka kafiye kusuru da *ikfâ*dır. Ağızdan çıkışı bakımından aynı fakat Arap harfleriyle yazılışları ayrı kelimelerde görülen ikfâya [555]şu beyitler örnek gösterilebilir:

Celb ü iḥżār itdi bā-şevḳ ü *ṭarab*
Seyyidāt ile rüʾūs-ı pāki *hep* (Ms. III/164)

[555] Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi,* s. 81.

Bāb-ı evvelden gelen māżīnüñ ʿaynü'l-fiʿli *hep*
Dāʾimā meftūḥ olur budur esās-ı *müsteḥab* (Ms. IV/5)

Esbāb-ı ṣafā olup *mürettеb*
Teprendi hevā-yı mā-sebaḳ *hep* (Ms. VI/640)

Ebnā-yı zamāna ser-be-ser *hep*
Eczā-yı fesāddan *mürekkeb* (Ms. VI/682)

Ammā aranup merām u *maṭlab*
Telḫīṣ olınursa cümlesi *hep* (Ms. VI/705)

O ḥāli görince biz daḫi *hep*
Bildük nedür anda ḳasd-ı *maṭlab* (Ms. VI/749)

Eylerdi o gülşenüñ cihān *terk*
Bir ḫārına ṣad-hezār-ı gül-*berg* (Ms. VI/822)

Ḳılmışdı o şīve-kārlar *hep*
Çoḳ pir-i edībi ṭıfl-ı *mekteb* (Ms. VI/825)

Ammā bu idi ġarīb ü *aġreb*
Kim olmışidi bu ḳalʿanuñ *hep* (Ms. VI/860)

Ey Nebiyyü'r-raḥme sulṭān-ı rüsül maḥbūb-ı *Rab*
Rabbüñ itmişdür senüñçün ʿālemi icād *hep* (Sİ. XIX/1)

Divan şiirinde bir ses unsuru ve ses tekrarı olarak benimsenen kafiye kimi şairlerde bu anlayıştan farklı, devrin kaidelerine uygun fakat ses bakımından zayıf bir biçimde görülür. Bunlar yukarıda da söz edildiği gibi göze göre yapılan ve ahengi sağlamaktan uzak kafiyelerdir.[556] Musa Kâzım Paşa'nın şiirlerinde de birbirleriyle kafiye yapılan kelimelerde, ses bakımından değer taşımayan, yazılışları benzer sesleri ihtiva eden söyleyişler yer almaktadır.

Riyāż-ı Aṣfiyā adlı mesnevide;

Vāriṡ-i peyġam-ber-i āḫir-zemen
Nūr-ı çeşm-i ḥażret-i Zehrā Ḥasen (Ms. III/67)

mısralarındaki *zemen* ve *Hasen* kelimeleri kafiyeli kabul edilmiştir. Fakat ahengi sağlama açısından herhangi bir özelliği olmayan, Nihad Sami Banarlı'ya göre sun'î bir kafiyedir[557]. Bu duruma örnek olabilecek diğer örnekler şöyle gösterilebilir:

[556] Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi,* MEB Yay., İstanbul, 2004, s. 183.
[557] Nihad Sami Banarlı, *age.,* s. 183.

Ufūl eyler ise o daḫi ege*r*
İdüñ ferḳadān-ı münīre naẓa*r* (Ms. I/13)

Muḳteżā-yı şīv[e]-i ḥükm-i ḳade*r*
Ṭurmayup bir ḥālde evvel tāb u fe*r* (Ms. II/33)

Gūş ḳılsañ kim neler söyler nele*r*
Eyleyüp zuʿmınca iẓhār-ı hüne*r* (Ms. II/45)

Ḥāṣıl olmaz nāleden ẕevḳ ü ṭara*b*
İttiḥād itmez reẕāletle ede*b* (Ms. II/51)

Hüsn-i ḫulḳ-ı Bū Bekr ʿadl-i ʿÖme*r*
Şerm-i ʿOs̱mān ṣāḥib-i ḫayrü'l-beşe*r* (Ms. II/81)

Döndi müşk-i ezfere ḫāk-i vaṭa*n*
Gelse tācirler sezādur Çīnde*n* (Ms. II/89)

Muttaṣıl renc-i ḫırāş-ı sīnede*n*
Cān atar semt-i beḳāya her gele*n* (Ms. III/37)

Ger ḳabūl eylerse olma münfaʿi*l*
Redd iderse kes başın irsāl ḳı*l* (Ms. III/101)

Ḥūr-ı ʿilliyyīni ḳıldı nāle-ze*n*
Seyyidātuñ nālesi bu ġuṣṣada*n* (Ms. III/169)

Bāb-ı ḫāmis bāb-ı rābiʿ gibi yoḳdur farḳı pe*k*
Żamm olınan ḥarf-i s̱ānī bir elif olmaḳ gere*k* (Ms. IV/38)

Ümmīde düşer pederle māde*r*
Ṣu yerine sīm ü zer dökerle*r* (Ms. VI/69)

Ayrılmaz ise süḫan dehende*n*
Olmaz süḫanuñ kemāli rūşe*n* (Ms. VI/145)

Allāh içün olsun ey sitem-ḫ*ū*
Ṣun cām-ı şarābı ṭolı ṭol*u* (Ms. VI/269)

Emvāc döküp aḳın aḳın c*ū*
Ṣaḥrālara düşdi sū-be-sū ṣ*u* (Ms. VI/306)

Ṣaḥrā-yı bihişte döndi her ye*r*
Ṭūbī ile ölçünürdi ʿarʿa*r* (Ms. VI/310)

Ammā bilemezdi anda göñlü*m*
Gülmek mi yā aġlamaḳ mı lāzı*m* (Ms. VI/365)

Ger bende olaydı tāb u mükne*t*
Ol nesne yine olurdı ḳısme*t* (Ms. VI/476)

Bu şarṭ ile ittifāḳ ar*a*
Pervīn gibi olup hüveyd*ā* (Ms. VI/665)

Şāyestesin aña cümleden se*n*
Bedter mi olur cihānda sende*n* (Ms. VI/700)

Istanbula gitmesün diyü te*k*
Gösterdi hezār levn ü örne*k* (Ms. VI/734)

Biñ mertebede vasīʿ ü rūşe*n*
Eñ içdeki ḳalʿa eñ ṭışında*n* (Ms. VI/861)

Ḥaylūlet idüp nice mesāʾi*l*
Geçmiş aradan tamām otuz yı*l* (Ms. VI/953)

Oldı gün gibi münīr ü rūşe*n*
Giceler bāriḳa-i āhumda*n* (Ms. VII/18)

Dimiş ol ḳaḥbe virüp ḫandeye sü*s*
Ṭāliʿüñ zühre imiş baḫtuña kü*s* (Ms. XV/11)

4.3.2.2. Kafiye Kelimelerinde Dil

Divan şiirinin kafiye özelliklerinden biri de, kafiyeli kelimelerin aynı dilden olmalarına dikkat edilmesidir. Yani Arapça kelimelerin Arapça kelimelerle, Farsça kelimelerin Farsça kelimelerle, Türkçe kelimelerin Türkçe kelimelerle kafiyelendirilmesi şeklinde bir görüş vardır. Öte taraftan isimlerin isimlerle, sıfatların sıfatlarla, fiillerin fiillerle kafiyeli hâle getirilmesi de uygulanan bir kuraldır. Fakat bütün bu kuralcı tavıra rağmen kafiye, genellikle sözü edilen uygulamaların dışında, bir ses unsuru olarak ahengi sağlama özelliğini korumuştur.

> "İlk anda kafiye yapılacak kelimelerin hangi dilden alındığı o kadar da önemli görünmüyor olabilir; ama, kafiyeyi şiirin başı, beyni, yönlendiricisi sayan bir gelenek için, Türkçe kelimelerin kafiye olarak kullanılması demek, şiirin de Türk'e has bir dünyaya meyletmesi demektir. Muhtemelen bunu engellemek için, Arapça ve Farsça kelimelerin birbiriyle kafiyelendirilişi garipsenmezse de başlarda bu hak Türkçe'ye tanınmaya çalışılır."[558]

[558] Özgül, *Modern Türk Şiirine Doğru*, s. 195. (Divan şiirinde Türkçe kelimelerin kafiye olarak kullanılma süreci, Özgül tarafından şöyle değerlendirilmiştir: "XV. yüzyılda *Necâtî* Türkçe kafiyeler kullanmaya gayret edecek ve devrinin en büyük şairlerinden olmasına rağmen, yeterli desteği bulamayacaktır. Küçük şahsî ve semeresiz tecrübeler bir yana, aynı hevesin yeniden ve güçlü olarak uyanışı XVII. yüzyılın sonlarında *Sâbit* ve *Nâbî* ile olur. Sâbit, Türkçe kelimeleri Arapça ve Farsça kelimelerle kafiyelendirmekte bir mahzur görmediği gibi, bütün kafiyeleri Türkçe'den seçilmiş on tane de gazel kaleme alır. Nâbî ise " *nüktedanlıcıklar / sâgar-feşanlıcıklar*" gibi garip, ama yol açıcı

Divan edebiyatı'nın önde gelen pek çok temsilcisi Arapça, Farsça, Türkçe kelimeleri birbiriyle kafiyelendirmekte bir sakınca görmemiş, aksine şairlerin bu tutumu divan şiirinin millî unsurlar kazanmasında önemli rol oynamıştır.[559] Musa Kâzım Paşa'nın seçtiği kelimelere bakıldığında Paşa'nın da bu konuda rahat davrandığı görülmektedir. Bu duruma, *Külliyat*ta pek çok örnek bulmak mümkündür.

K. IV'ün kafiyeli kelimeleri *enẓār, ḳasvetzār, dīdār, envār, hüşyār…* gibi Arapça ve Farsça kelimelerden oluşmaktadır. Aşağıdaki beyitte ise kafiye Türkçe bir kelime olan "*yalvar*" ile sağlanmıştır:

Ṭutup dü dest ile dāmānını cenāb-ı Kelīm
Didi bu daẖi girāndur amān amān *yalvar* (K.IV/115)

K. V'in kafiyeli kelimeleri, *rāygān, nihān, ʿıyān, dehān, müsteʿān…* gibi Arapça ve Farsça kelimelerdir. Aşağıdaki beyitte kafiye, Türkçe *"armaġan"* kelimesiyle yapılmış:

Olmaḳ şehīd-i ġamzesi ol çeşm-i kāfirüñ
Biñ niʿmet-i ḥayāt deger *armaġan* olur (K.V/9)

*Külliyat*tan seçilmiş olan aşağıdaki beyitler Türkçe kelime ve eklerle yapılmış kafiyelere örnek gösterilebilir. Manzumelerde, seçilen beyitlerin dışında kalan beyitler Arapça ve Farsça kelimelerle kafiyelidir:

Ne naẖle eylese fermān gelürdi reftāra
Muṭīʿ idi o ḳadar emrine cihānda ne *var* (K.IV/41)

Görince tīġ-i nigāhın dü nīm olup cevzā
Dü çeşmine sereṭānuñ cihānı eyledi *ṭar* (K.IV/83)

Dökildi ḳaldı zamān u mekān geride
İrişdi bir yere tā kim bilinmez anda ne *var* (K.IV/96)

Buyurdı ẕāt-ı Kelīme ki ey aẖi müşfiḳ
Egerçi her ne didüñse sözinde ḥaḳḳuñ *var* (K.IV/117)

Şefāʿat eyle ki ġāyet ʿaẓīmdür günehüm
Kebāʾir ehline şāhum cihānda vaʿdüñ *var* (K.IV/141)

---

tecrübeler yapar. XVIII. yüzyıl ise, kafiyede geleneksiz bir serbestinin ve Türkçeleşmenin önemli ölçüde yol katettiği bir asır olur. Özgül, *Modern Türk Şiirine Doğru*, s. 195).

[559] Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi,* MEB Yay., İstanbul, 2004, s. 182.

Baẖt eylese iʿāne döner ʿaksine felek
Ḳılsa felek müsāʿade baẖtum *yaman* olur (K.VII/12)

Pādişāh-ı ʿarş-ı mesnedsin görenler ẓann ider
Devr ider peymānedür tā āferīnişden *beri* (K.VIII/11)

Öyledür seyr-i serīʿi kim semend-i Cebreʾīl
Hem-ʿinānı olsa evvel ẖaṭvede ḳalur *geri* (K.VIII/51)

Yār içün sīnemi pür yara iderse aġyār
Yaradan ḥaḳḳı içün yāre dimem yārem *var* (K.X/62)

Serverā ẖāke düşürdi yüzümi gerd-i ḳuṣūr
Ayaḳ altında bıraḳma elüm al gel *ḳurtar* (K.X/67)

ʿUşşāḳa suʾāl eyleme ammā o ṣafādan
Bülbül gibi şeb tābe-seḥer girye*ler* eyler (K. XII/2)

Rüʾyā gibidür çeşm-i ḥaḳīḳatde bu dünyā
Kim bunda baña itse yarın ẖande*ler* eyler (K. XII/13)

Ol şāh-ı Ḥasan-nām ki ās̱ār-ı vidādı
Īmān gibi ẖalḳuñ dil-i cānında *yer* eyler (K. XII/21)

İḥsānı mühim-sāz-ı enām olsa cihānuñ
Āsāyişine ehl-i cinān ġıbṭa*lar* eyler (K. XII/30)

Ḳılsa çemen-i luṭfını rıḍvān-ı temāşā
Gülzār-ı bihişti bıraġup anı *yer* eyler (K. XII/38)

Leylī-nigehān zāhidi Mecnūna çevirmiş
Yā Rab dil-i dīvāne mi görse ne*ler* eyler (K. XII/2)

Ḳızışdı bezm-i maḥabbet amān amān sāḳī
Bu dürd ü tīre bu ṣāfī dime hemān *ṭoldur* (K. XIII/19)

Ġurre-i māh-ı muḥarrem kim ṭoġup raẖşān olur
Ehl-i īmānuñ yanar cānı sirişki *ḳan* olur (K. XIV/1)

Ḳūr ider nergislerüñ çeşmin hücūm-ı seyl-i eşk
Ġonçenüñ baġrı gülüñ berg-i ʿiẕārı *ḳan* olur (K. XIV/15,28,49)

Çıḳsa ṣadr-ı bezme bir ẖurşīd-i evc-i ʿizz ü nāz
Girse ṣaḥn-ı rezme āteş püskürür *arslan* olur (K. XIV/34)

Kasidelerde Türkçe kelime ve eklerle yapılmış diger kafiyeler şunlardır.

saña (K.XV/11), ḳan (K.XVI/2), model, el, el, güzel (K.XX/7,15,50,58), muʿciz-demem (K.XXIII/39), çevremi (K.XXXIII/12), yıḳar, çalar (K.XXXVI/4,7), yüzler, yeter (K.XXXVII/31,36).

Gazellerden;

Keṡret-i āhum mı bāʿiṡdür nedür cürmüm ʿaceb
Kāẓım ol ḫūnī bu gün bīdād *az* eyler baña (G.V/7)

Maḳṣad ancaḳ vuṣlatuñdur devlet-i dāreynden
N'eyleyem sensiz dü kevni ben gereksin *sen* baña (G.X/6)

Zevraḳ-ı ḳalbüm hevā-yı nefsüñ maġlūbıdur
İtdi keştībān-ı ġaflet ʿaḳlumı *yelken* baña (G.X/7)

Bende-i pīr-i ḫarābātam ki Kāẓım ḫoş gelür
Rind-i rüsvā pārsā-yı pāk-dāmen*den* baña (G.X/8)

Zāhide cennet gerekdür ʿāşıḳa dīdār-ı yār
Her-kese ḥālince şerbetler virir dir*ler* ṭabīb (G.XXX/4)

N'eylesün vaṣluñ temennā itmesün ehl-i ḳulūb
Ravża-i cennetde olsa ḫastegān *ister* ṭabīb (G.XXX/5)

Ḳanını boynına alma dil-i sevdā-zedenüñ
Gerdenüñ zülf-i dil-āvīz ile örtüp ḳat *ḳat* (G. XLII /6)

ʿAḳldur maẓhar-ı tekrīm ḳılan insānı
Raġbet-i fülk-i felek-sāye *dümen*dür bāʿiṡ (G. L /3)

Eylemez şekve göñül yārdan olmazsa raḳīb
Gül degül bülbüli taʿẕībe *diken*dür bāʿiṡ (G. L /4)

Devr iden bād-ı ṣabā rīzān olan şeb-nem degül
Nāle-i müstaġfirine dem ṭutup aġ*lar* ṣubḥ (G. LX /2)

Gazellerde Türkçe kelime ve eklerle yapılmış diğer kafiyeler şunlardır:

az (G.XVI/3), ṭas (G.XL/7), ḳana (G.XLIV/3), yanuñdadur (G.LXXVII/6), ḳanuñdadur (G. LXXVIII/5), ṭışından, evden (G.LXXX/5, 7), yer, erenler, ister (G.XCVIII/3, 4, 5), ḳan (G.CI/2), baña (G.CIV/10), nerde (G.CVI/4), yelpazeler (G.CXIII/2), ḳan (G.CXXIX/4), gidenden, benden (G.CXXXVII/4, 6), yazan, yaman, ḳan (G.CXXXVIII/1, 7, 9), yılan, ḳan, yaman (G.CXL/3, 5, 7), temel, model, güzel (G.CXLVI/1, 4, 7), ḳan, volḳan (G.CLVI/3, 8), eşyāda, ġavġada, belvāda (G.CLXVIII/4, 5, 6), dikenlenmiş, şenlenmiş (G.CLXXXIV/1, 6), döker (G.CXCII/5), yana (G.CXCVIII/1), gözlerümden (G.CCXIV/2), örter, beñzer, göster (G.CCXIX/1, 2, 4), altun (G.CCXX/6), varumun (G.CCXXII/4), vapur (G.CCXLVII/5), ṣavaşı, başı, yaşı, ṭaşı (G.CCCXIII/1, 2, 3, 6), ayağı, sıcağı, ṣağı,

ḳulaġı, otaġı (G.CCCXXIII/2, 3, 4, 5, 7), ḳolayı (G.CCCXXVII/7), ṣu, bu (G.CCCXXVIII/2, 3).

Külliyat'ta CXXXII sırada yer alan gazelin kafiyeli kelimelerinin tamamı Türkçe kelimelerden seçilmiştir:

Yazarken nām-ı ʿaşḳı kilk-i aʿlā-levḥa *yanmışdur*
Çerāġ-ı ʿālem-i hestī o āteşden *uyanmışdur*

Bu bezm-i ġam-fezāda sāde ṣāġarlar degül pür-ḫūn
Sebūlar şīşeler ḫumlar bütün ḳana *boyanmışdur*

Ḥamīm-i yeʾsden sīr-āb olur meydān-ı maḥşerde
O ʿaṭşān kim serāb-ı dehri māʾ ṣanmışda *ḳanmışdur*

Hevā-yı ḳāmetüñle çekdigim āh-ı ḳıyāmet-sūz
Geçüp ṭāḳ-ı semāyı ʿarş-ı aʿlāya *ṭayanmışdur*

Olur müjgānlarumdan çeşme çeşme ḫūn-ı dil cārī
Meger bārān-ı ḫullet göñlüme birden *boşanmışdur*

Açup baḥs̱-ı dehān u mū-miyānuñ ḳīl u ḳāl itmez
Vücūd-ı ʿālem-i ġayba o kim muṭlaḳ *inanmışdur*

Nice erler yemiş bir pīre-zen mekkāredür dünyā
O kāfir-kīşe Kāẓım ins ü cāndan kim *yaranmışdur* (G. CXXXII)

Aşağıda Nedimâne bir uslûpla söylenmiş olan 9 beyitlik gazelde de son beyit dışında kafiyeli kelimelerinin tamamı Türkçe kelimelerden seçilmiştir:

Çignedi reftār ile göñlüm ki bir tersā *ḳızı*
Görse ruḫsārın düşerdi mihr ü māhuñ *yıldızı*

Sīnesi āyīne-i ḫurşīdden ṣāf u münīr
ʿĀrıż-ı gül-penbesi rūy-ı şafaḳdan *ḳırmızı*

Zülf-i kāfir-mā-cerāsı dīn ü īmān düşmeni
Çeşm-i düzdīde-nigāhı ṣabr u sāmān *ḫırsızı*

Bāl-i pāk ü dil-keşi serv-i revānuñ ḫˇāheri
Reng-i rūy-ı lāle-fāmı ʿandelībüñ *baldızı*

Mey gibi ḳanı ṣıcaḳ sāḳī gibi ʿāşıḳ-nüvāz
Ḥāṣılı cāmiʿ meʾāl-i lafẓ[ı] ḳız oġlan *ḳızı*

Dāne dāne ḫāl imiş hep gerdeninde kāfirüñ
Bense incü ẓann iderdüm anı ḥālā bir *dizi*

Aġrısı ṭutdı baḳınca rūyına ʿāşıḳlaruñ
Laʿlini gördi meyüñ ayaġına indi ḥay....izi ?

Lāl idüp vaṣlın ayırdı vuṣlat-ı ġamdan beni
El-firāḳ ey ʿaşḳ ey derd ü belāyā hū *sizi*

Ḳāẓım ol dūşīze veş geçdi bu ḫoş-reftārile
Şīve-i ṭabʿ-ı Nedīmi bikr-i fikr-i ʿācizi (G.CCCXXV)

Aşağıdaki 9 beyitlik gazelde matla' ve makta' beyitlerindeki kafiyeli kelimeler Arapça ve Farsça iken, aradaki beyitlerde kafiyeli kelimelerinin tamamı Türkçe kelimelerden seçilmiştir:

Nigehüñ şerḥa-i cān u dili pür-dāġ itdi
Bir iken derdümi milyonlara iblāġ itdi

Gördi bülbül gibi uçmaḳ hevesin göñlümde
Zülf ü rūyın o gül-endām baña *baġ* itdi

Dāġ-ı hicrānı ile sīnem iden lālesitān
Aḳıdup ortasına eşkümi *ırmaġ* itdi

Cevher-i cānumı gözden düşürüp şevḳ-i lebüñ
Cürʿa-i mey gibi ṣaldı yere *ṭopraġ* itdi

Lücce-i eşke iden merdüm-i çeşmüm māhī
Ḫūblar ḫalḳa-i gīsūların *aġ* itdi

Çeşm-i bīmārıña ḳurbān olayum yek nigehi
Ḫırmen-i ḫūn-ı dile gözlerimi *ṣaġ* itdi

Āferīn himmetine ṭaʿne-i ṭaşdan devrān
Cebel-i Ḳāf ḳadar çevremi bir *ṭaġ* itdi

Pīr-i mey tevbe virüp baña papaz ḳarasına
Yüzi aġ olsun o kāfir yüzümi *aġ* itdi

Getüren ʿālemi gül-geşt-i vücūda Ḳāẓım
Kimini bülbül-i şeydā kimini zāġ itdi (G. CCCXLI)

7 beyitlik olan CCCXXIII. gazelin de 1 ve 6. beyitleri dışındaki kafiye kelimeleri (*ayaġı, ṣıçaġı, ṣaġı, ḳulaġı, otaġı*) Türkçe kelimelerden seçilmiştir.

Kasidelerde cinas sanatı olamayacak şekilde yazılışları ve anlamları aynı olan kelimelerle yapılan kafiyeler hoş görülmemiştir. Musa Kâzım Paşa'nın kasideleri arasında da bu estetik ölçülere ve kabul edilen sanat anlayışına uymadığı için değer kaybeden şiirler vardır.

dil-sitān (K I/4,36), zamān (K I/9,26), imkān (K II/1,13,24,31), cān (K II/6,14,21), aḳrān (K II/18,42), rīzān aḳrān (K II/1,20), pāyān (K II/23,40,54), yek-tāsı (K III/1,19,53), dil-ārāsı (K III/4,23,54,83), esmāsı (K III/51,59), ʿulyāsı (K III/78,80)…vb.

Gazelde de kafiye, beyitleri bütünleştiren, ritmi sağlayan önemli unsurlardan biridir. Şair, kafiye yapacağı kelimeleri özenle seçer. Bu yüzden aralarında cinas münasebeti olmayan kelimelerle ikinci kez kafiye yapılması hoş karşılanan bir durum değildir.[560] Ancak Musa Kâzım Paşa, kimi şiirlerinde kafiye tekrarına düşmekten kurtulamamıştır. Gazellerinde yazılışları ve anlamları aynı olduğu hâlde kafiye yapılan sözcüklere rastlanır. Örnek olarak;

ṣahbā (G. XIV/1, 3), iʿtibār (G. XXXII/2, 7), dem (G. LXIII/1, 6), yād (G. LXXII/3, 7), bend (G. LXXIII/1, 7), kerem (G. LXXV/4, 7), tevḥīd (G. LXXXIV/1, 7), gül (G. XCII/1, 7), āşinā (G. XCVI/6, 7), nisbet (G. CV/1, 7), zebūn (G. CXIX/1, 4), mümkin (G. CXLVII/1, 6), devrān (G. CLVI/2, 9), cān (G. CLXXVI/1, 5), reng (G. CLXXXVIII/1, 3), tīr (G. CCVII/7, 10), siyeh (G. CLVI/1, 7), cenāh (G. CCLIV/2, 3), eflāk (G. CCLXXII/2, 4), şarāb-ı nāb (G. CCCXVI/2, 3) kelimelerini tekrarlamıştır.

---

[560] Muallim Naci, *Edebiyat Terimleri-Istılahat-ı Edebiyye*, Hzl. M. A. Yekta Saraç, Risale Yay., İstanbul, 1996, s. 60; Dilçin, "Divan Şiirinde Gazel", s. 82.

4.3.3. Redif

Kafiyeden (kafiye kelimesinin *revî* harfinden) sonra gelen ve şiir boyunca aynen tekrarlanan ses/harf, sesler/ekler, kelime ya da kelime gruplarına *redif* denir. Redif, divan şiirinde âhenk ve anlam açısından önemli bir unsurdur. Yahya Kemal'in "*Türk'ün manzumeleri denilebilir ki adetâ rediften doğar. Türk redifi buldu mu, şiirin asıl özünü söylemiş demektir*."[561] şeklinde ifadesini bulan tespiti de bu önemi vurgular niteliktedir. Şairin redifli sözlerdeki tabiat güzelliği, zihnin birliği, terkibin yüceliği ve yazıdaki gücü güzelce ortaya çıkar. Redif bir veya birden fazla kelime olabilir. Belki de bir mısrada bir kelime kafiye olur gerisi de redif olabilir.[562]

Kafiye ve redif konusunda divan şairlerinin iki önemli tutumu olmuştur. Birincisi, Arap şiirinin kafiyeye yüklenen şiir anlayışı yerine, Fars şiirinin *müreddef* tarzını kabul etmesi; ikincisi de kafiyede Arap ve Fars şiirinin yerine Türk tarzı için mücadeleye başlamaları söylenebilir.[563] Bununla birlikte divan şiirindeki redifli söyleyişlerle şairler, çok zengin ses tekrarları kurarlar. Bu da Türk ve İran şiirinin müzikal zaferleri olarak kabul edilir.[564] Önemli bir âhenk unsuru olan redif, kafiyeyi bütünleyen ve zenginleştiren bir özelliğe sahiptir. Redifi olmayan şiirde sadece kafiye zevki vardır.[565] Oysa redif "beyitler arasındaki değişik duygu ve düşünceleri, redifin anlamına uygun olarak belli bir kavram etrafında birleştirir."[566] "Redif divan şiirinin en sevdiği bir kafiye tarzıdır. Kafiyenin bütünleyicisi ve zenginleştiricisi olarak ona çok yer verilmiştir. Redif, simetrik tekerrürü ile şiiri belirli bir kavram veya konu etrafında toplayan, bir atmosfer yaratan bir mihver olmuştur. Ustaca kullanıldığında şiiri bir atmosfer içine alır, onu bir dizi çağrışıma açar. (…) Çok defa şiirde belirli bir duygu ve düşünceye zemin hazırlayan ona "yek-âhenk" diye

---

[561] Mustafa Özbalcı, *Yahya Kemâl'in Duygu ve Düşünce Dünyası*, Samsun, Akçağ Yay., Ankara, 2007, s. 159.
[562] Hüseyin Vâiz-i Kâşifî, *Bedâyi'ü'l-Efkâr fî-Sanâyi'i'l-Eş'âr*, Ankara Üniversitesi, DTCF Ktp. Yazmaları, İsmail Sâib I Koleksiyonu, Nu. 452, yk. 9a.
[563] Özgül, *Modern Türk Şiirine Doğru*, s. 195.
[564] Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, MEB Yay., İstanbul, 2004, s. 184.
[565] Muallim Naci, *Edebiyat Terimleri-Istılahat-ı Edebiyye*, Hzl. M. A. Yekta Saraç, Risale Yay., İstanbul, 1996, s. 86. (Muallim Naci redifin önemini şu şekilde ortaya koyar: "Mesela müreddef bir gazel-i belîgin matlaı okunduğu vakit onu takib eden beyitlerde redifin nasıl bir maharetle tekrar edildiğini görmeğe tabîat müteşavvık olur. Redif tekerrür ettikçe taşavvuku artar. Redifsiz şiirlerde ise bu hâlet bulunmaz. (…) mezâmîni redif cezb eder. Tabîat onun câzibesine kapılıp gider". Muallim Naci, *Istılahat-ı Edebiyye*, Asadoryan Matbaası, İstanbul, 1307, s. 177-178).
[566] Dilçin, "Divan Şiirinde Gazel", s. 90.

vasıflandırılan konu bütünlüğü kazandırır".[567] Böylece redifle konu arasında bir ilişki kurulur. Divan şiirinde kafiye ve redifi konunun belirlemediği; tam tersine, bulunan kafiyenin ve redifin genellikle muhtevayı yönlendirdiği görülür. Görüleceği gibi redif, hem ses hem de anlam üzerinde etkili bir unsurdur. Bu yüzden şairler redifli söyleyişleri tercih etmişlerdir. Bu bakımdan divanlara bakıldığında redifli gazellerin redifsizlerden fazla olduğunu görmek mümkündür.[568]

Redifin sesiyle anlamın bütünleşmesi, gazellerin estetik etkisini artırdığı bilinmektedir. Divan şiirinde pek çok redif, divan şairlerince geleneğin de etkisiyle ortak olarak kullanılmıştır. Bunun dışında redifi belirleyen başka etkenler de vardır. Duygu ve düşüncelerini redifin çağrışımından faydalanarak ifade eden şair, buna göre işleyeceği konuya uygun bir redif seçer. "Redif olarak seçilen bu kelimeler, şairlerin ve aynı zamanda içinde yaşadıkları toplumun psikolojisini de yansıtırlar. Bu gibi rediflerle yazılmış şiirler kronolojik olarak sıralandığında, siyasal olaylara paralel olarak değişen toplum psikolojisini takip" etmeyi de mümkün kılarlar.[569]

Sebk-i Hindî şirinde özellikle dikkati çeken dil özelliği, redifin çok kullanılmasına sebep olarak, söz sanatlarına fazla değer verilmemesi yüzünden âhengin azalması gösterilmektedir. Şairler, bu eksikliği gidermek için zengin kafiye ve rediflerin sağladığı âhenk ve musikîden faydalanmışlardır. Musa Kâzım Paşa da şiirlerinin âhengini artırmak amacıyla kafiye ile redife önem vermiş; kullandığı bu rediflerle şiirine belli bir ritim, akıcılık ve canlılık kazandırmada başarılı olduğu söylenebilir.

Musa Kâzım Paşa'nın kasideleri ve gazelleri arasında kimi zaman redifsiz, kafiye ile söylenmiş manzumeler varsa da Musa Kâzım Paşa, şiirlerinin büyük çoğunluğunda redifi kullanmıştır. Kasideleri ve gazellerinden sadece 58 manzumesinde redif kullanmamıştır. Onun gazellerinin geneli (% 81) rediflidir. Kasidelerde ise bu oran çok düşüktür (% 39). Musa Kâzım Paşa'nın kullanmış olduğu redif çeşitlerine bakılacak olursa şu gruplar çıkarılabilir.

---

[567] Akün, "Divan Edebiyatı", s. 402.
[568] Muhsin Macit, *Divan Şiirinde Âhenk Unsurları*, Ankara, 1996, s. 88.
[569] Cemal Kurnaz, "Divan Şiirinde Belge Redifler", *Divan Edebiyatı Yazıları*, Akçağ Yay., Ankara, 1997, s. 266.

Redif genellikle bir ektir:

Olup ẓāhir ezel ṣubḥında ʿaşḳuñ mihr-i yek-tāsı
Bilinmek istemiş esrār-ı ġaybuñ kenz-i aḫfāsı (K.III)

ʿĀlem ḫadeng-i ḳavs-ı ḳażāya nişānedür
İfnā-yı nāsa ʿillet ü ḳıllet bahānedür (G. CXVIII)

Müʾes̱s̱irdür sükūtı giryesinden ʿāşıḳ-ı zāruñ
Girāndur neşʾe-i ḥayret-fezāsı meyden esrāruñ (G. CCXXV)

Redif birkaç ekten oluşan bir gruptur:

Ṭūr-ı ʿaşḳuñ dil ne kuhsār u ne ṣaḥrāsındadur
Naḫl-i ḥurḳat mive-i nār-ı tecellāsındadur (G. CXLV)

Yazarken nām-ı ʿaşḳı kilk-i aʿlā levḥa yanmışdur
Çerāġ-ı ʿālem-i hestī o āteşden uyanmışdur (G. CXXXII)

Redif bir tek kelimedir:

Çeşmüñ ki zūr-ı mīle ne dem ḫūn-çekān olur
Mānend-i cürʿa cevher-i cān rāygān olur (K. V)

Olur cünbiş-nümā-yı āftāb-ı şuʿlever raḳḳāṣ
Virür cām-ı Ceme ẕevḳ ü ṣafāsından keder raḳḳāṣ (G. CXCII)

Ḥisāb itmek saña ḳābil midür ey ʿişveger ʿāşıḳ
Taʿalluḳ itse çeşmüñ her neye ḥüsnüñ ider ʿāşıḳ (G. CCVI)

Redif bir ek ve bir kelimedir:

Şemʿ-i bezm-efrūz-ı mişkāt-ı dil ü cāndur sükūt
Cevher-i nūr-iltimāʿ-ı kān-ı imkāndur sükūt (G. XLV)

Ey ḫayāl-i rūy-ı āli verd-i aḥmerden leẕīẕ
Fikr-i būy-ı ḫaṭṭ u ḫāli müşk ü ʿanberden leẕīẕ (G. LXXIV)

Çıḳ serīr-i mülk-i istiġnāya sulṭānlıḳ budur
Ṭālib-i faḳr u fenā ol şāh-ı ẕī-şānlıḳ budur (G. CXXIV)

Redif bir kelime ve ektir:

İrişmez gūş-ı yāre nāle-i cān-kāh kūtehdür
Sır-ı ṭūl-i emelden dūd-ı şemʿ-i āh kūtehdür (G. CXXXIX)

Düşmenle girüp baḥs̱e müdārā ḳapusından
Çıḳ ṣāḥil-i āsāyişe deryā ḳapusından (G. CCLXVII)

Sūzen-i tekvīne merbūṭ olmadan cān riştesi
Kārgāh-ı dilde nesc olmışdı īmān riştesi (G. CCCXXI)

Redif bir kelime grubudur:

Bī-reng-i riyā rūy-ı riʿāyet göremem hīç
Allāh içün iḥsān u ʿināyet göremem hīç (G. LVI)

Cān virüp āyīne-i ḫurşīde Ḥaḳ rū ḳoymış ad
Naḫl-i ṭūbāyı yürütmiş ḳadd-i dil-cū ḳoymış ad (G. LXIX)

Māh-ı felek-medār geh artar geh eksilür
Dārāt-ı müsteʿār geh artar geh eksilür (G. LXXXVIII)

Redif bir ek ve bir kelime grubudur:

Eşk-i çeşm-i ḫūn-nis̱ārumdan gelir būy-ı şarāb
Dūd-ı āh-ı şuʿle-bārumdan gelir būy-ı şarāb (G. XXXIV)

Yek-vücūd-ı nāz-perverdür o zülf ü ḫāl ü ruḫ
Ṣūret-i tes̱līs̱-i dīgerdür o zülf ü ḫāl ü ruḫ (G. LXVII)

Bāde kim mīnāda hem mevcūd u hem nā-būd olur
Ġam dil-i dānāda hem mevcū[d] [u] hem nā-būd olur (G. LXXXVII)

Redif iki kelimedir:

Çeşm-i siyehüñde es̱er-i ḫˇāb ne lāzım
Şemşīr-i ḳażā-ḳudrete zehr-āb ne lāzım (G. CCLIII)

Nuḳūdın merdüm-i dānā siyeh eyyām içün ṣaḳlar
Ḳanādīl-i nücūmı āsmān aḫşām içün ṣaḳlar (G. XCIV)

Redif kelime, ek, kelimedir:

Cihān ki cürʿa-i cām-ı nigāhum olmışdur
Felek ḥabāb-ı müdām-ı nigāhum olmışdur (G. CXXIII)

Çizse ressām-ı ḳażā levḥ-i ḫayāl üstine gül
Yazamaz bir daḫi ol māh-ı cemāl üstine gül (G. CCXXXIII)

Redif ek, kelime, ekdir:

Müncelīdür mihr-i rūy-ı enverüñ āyīneden
Ṣāfdur ṣadr-ı ṣalābet-cevherüñ āyīneden (G. CCXCIII)

ʿAşḳ ṭoz ḳondurmaz ol ḳaşı kemānuñ fevḳine
Tīr-i āhum çıḳsa evc-i lā-mekān[uñ] fevḳine (G. CCCI)

Māh-rūyāna perestiş ḳılmadur dīnüm benüm
Müslimānem gün gibi rūşendür āyīnüm benüm (G. CCLVI)

Musa Kâzım Paşa'nın kaside ve gazelleri redifleri açısından incelendiğinde, divan şiirinin ortak zemini içinde farklılık göstermediği sonucuna varılabilir. XVIII. yüzyılın âhenk anlayışının bir devamı olarak şiirlerinde genellikle uzun redifler

kullanmıştır. Gazellerinde "dimāġ*ı*, çerāġ*ı*, ayaġ*ı*, ṣıçaġ*ı*" (G. CCCXXIII) gibi tek sesten, veya "bāyin*dür*, mümkin*dür*"gibi tek ekten (G. CXLVII) oluşan rediflere rastlansa da o, genellikle "ḳapusından" (G. CCLXVII), "bilür yoḳdur" (G. LXXXIII), "geh artar geh eksilür" (G. LXXXVIII), "zamāne gāh ceng ü gāh ṣulḥ" (G. LXII) gibi bir veya birden fazla kelimeden meydana gelmiş uzun redifleri kullanmayı tercih etmiştir. Şiirlerinde, redifin âhenk ve anlam üzerindeki söyleyiş imkânlarından faydalanan şairin, 310 gazeli redifli, 32 gazeli redifsiz ve 16 kasidesi redifli, 26 kasidesi de redifsizdir.[570] Mesnevilerinin büyük bir çoğunluğunda redif vardır. Özellikle gazellerin redifleri Türkçe kelimelerden seçilmeye çalışılmıştır. Kelimelerin değişik ekler alarak türemiş biçimleri, şekilleri ve oluşturdukları tamlamalar dışında, gazellerin 93 tanesi, kasidelerin 6 tanesi Türkçe rediflidir.

Ek redifler

-uñdadur	-dandur	-sız	-nüñ
-ındadur	-umdur	-yüz	-üm
-dur/-dür/-dır	-ler	-uz	-yem
-indedür	-ıdur	-lenmiş	-ından/-inden
-mıdur	-mışdur	-uñ/-üñ	-ümden
-in	-sındadur	-umuñ	-dan/-den
-lara	-itsün	-ından	-ya/-ye
-īr	-sı/-si	-ı/-i	-yı/-yi

Kelime redifler

Türkçe

baña	ṭutmışlar	göstermiş	olsun
aña	döndürir	baḳ	iden
biter	bilür	eyledüm	içinde
gibidür	ṭutar	ol	üstinde
görinür	bulınur	efendim	eyle
ider	görinmez	ḳapusından	itmedi
itdi	bulur	üzre	eyler

[570] Şairlerin redife sıcak bakmaları şiirin anlam ve müzikal imkânlarının önemli ölçüde arttırılmasının hedeflendiğini de göstermektedir. Şeyh Galib'in divanındaki 371 gazelden sadece 17'sinin redifsiz oluşu bu bakımdan önemli bir delil olarak kabul edilebilir. (Sedit Yüksel, *Şeyh Galib, Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri*, Ankara, 1980, s. 61).

itdigümdendür	oḳuruz	olmadan	gibi
itdiler	istemez	olan	iki
nedür	çeker	eylerem	arasında
eyledüñ	olmışlardanuz	eyleyen	çıḳdı
oldı	it	görinür	ile
olmışdur	bulmaz	olmasam	ḳaldı
olur	olmaz	görmesün	yetmez mi
oynar	açmış	yüzinden	olmasun
saña	birdür	yoḳ	olmadan
ṭut	bozar		

Arapça

ṭabīb	ʿabes̱	el-ġıyās̱	ṣubḥ
raḳḳāṣ	müdāhenedür	ḳābildür	ʿālidür
şemʿ/a şemʿ	ḫaṭ	lafẓ	iʿtirāż/a iʿtirāż
yetīm	ḥayf	ʿāşıḳ	mübārek
ġarībdür	lāzımsa	Allāhu Ekber	mevc

Farsça

peydā	āyīnedür	henūz	zülfüñ
mest	kūtehdür	āteş	seng
gül	riştesi	āyīneyi	def
āsā			

<u>Ek kelime redifler</u>

Türkçe

-dur baña/dür baña	-lıḳ budur	-a aş	-dur sözüm
-um görüp	-dan görinür	-uñ senüñ	-a ben
-a baġlanur	-dan çıḳar	-dur senüñ	-ına düşsün
-ı var	-sı bir	-a dökilsek	-umdan ṣaḳın
-i vardur	-den gelir	-uñdan senüñ	-um bu gice
-de ḳalmışdur	-lara beñzer	-uñam senüñ	-dür bize
-a gelmişdür	-uñ içündür	-dur göñlüm	-bir yere
-e dönmişdür	-dan gelir	-ı n’eyleyeyem	-dür yine
-da gizlidür	-ya baġlanmış	-üm benüm	
-e düşdi	-dür her biri	- lar benem	

Arapça [571]

-i ḳurebā	-dur bāʿiṡ	-yı Ḳays	-i İsmāʿīl
-a fidā	-i ṣabāḥ	-ı maḥbes	-yı nefes
-ı ḳażā	-ı feraḥ	-ı enfās	-ı ḥayret
-dür dünyā	-ı telḫ	-yı maʿāş	-yı emel
-ı āftāb	-den leẕīẕ	-dan ġaraż	-i ʿālem
-umdur şarāb	-den müteleẕẕiẕ	-a iʿtirāż/ iʿtirāż	-dür ġam
-i ġarīb	-yı intiẓār	-dan maḥẓūẓ	-ı meveddetden
-i yāḳūt	-ı fitnedür	-a şemʿ / şemʿ	-uñ fevḳine
-dur sükūt	-dan ẓuhūr	-dan fürūġ	-i Yemeni
-ı ḥayāt	-ı iltimās	-ı ʿaşḳ	-e ḳadeḥ

Farsça

-a dūd	-ı gūş	-üñ āyīneden	-i nev
-yı sitīz	-dur tüfeng	-ı ārzū	-

<u>Kelime grubu redifler</u>

eyler baña	ider ḫurşīd	itmege degmez	ne lāzım
olmaz saña	bī-ḫaber	yoḳdur yoḳ	oldıġum demdür bu dem
olmış saña	bilür yoḳdur	istemez ʿāşıḳ	ḥalḳa-ber-ḥalḳa
itmiş ḳażā	içün ṣaḳlar	olur giderek	eyler mey
ider meh-tāb	olmış yatır	üstine gül	yā Ḥüseyn
oldı hep	olsun da gör	itdüñ ey bülbül	yā Ḥasan
ile baḥs̱	ġarḳ-ı nūr	gördigüñ göñlüm	ḳoymış ad
göremem hīç	dek giderüz	arar gezerüm	geh artar geh eksilür

<u>Ek kelime grubu redifler</u>

-umdan gelir būy-ı şarāb	-da hem mevcū[d] [u] hem nā-būd olur	-uñ ey bülbül
-a ne iḥtiyāc	-dan farḳı var yoḳdur	-a Allāh ʿaşḳına
-i zamāne gāh ceng ü gāh ṣulḥ	-ümden reng reng	-dür her ḳaṭresi
-dür o zülf ü ḫāl ü ruḫ	-ı nigāhum olmışdur	

[571] *İzafet kesresi + kelime* olan redifler de buraya eklenmiştir.

Kafiyede Arapça ve Farsça kelimelere yer veren Musa Kâzım Paşa, şiirlerinde bu şekilde değişik gruplar hâlinde redifler kullanmış; bu rediflerin büyük çoğunluğunun Türkçe ek ve kelimeler olması konusunda ise, titizlik göstermiştir.

Türkçe kelimelerden seçilmiş rediflerin yanı sıra, sayıları az olmakla birlikte Farsça ve Arapça kelimeler de redif yapılmıştır. Bu redifleri incelendiğinde bir kısmının divan şiiri geleneğinde ortak olarak kullanıldığını görülmektedir *(peydâ, şarab, kazâ, bâ'is, kadeh, lezîz, şem', gül, aşk, ârzû, mey, …)*. Divan şairlerinin hemen hepsinin kullandığı redif kelimeler Musa Kâzım Paşa *Külliyatı*'nda harf sistemine göre şöyledir:[572]

ا "elif" peydâ (2), bana (9), sana (5), âşina (-); ب "be" aceb (-), sebeb (-), olup (-), görüp (1); ت "te" dost (-), akıbet (-), mest (1); ث "se" bahs (1), bais (2), el-gıyas (1), abes (2); ج "cim" genc (-), geç (-), güç (-), hîç (1); ح "ha" kadeh (1), ferah (1); خ "hı" telh (1), çerh (-), ruh (1); د "dal" meded (-), dad (-); ذ "zel" lezîz (1); ر "ra" haber (1), ver (-), geçer (-), gelür (2), gözler (-), tutar (-), ister (-); ز "ze" olmaz (4), biz (-), istemez (1), girmez (-); س "sin" heves (-), nefes (1); ش "şın" olmış (-), eylemiş (-), hoş (-); ص "sad" halâs (-); ض "dad" arz (-), garaz (1); ط "tı" hat (1); ظ "zı" haz (-); ع "ayın" şem' (1); غ "gayın" bağ (-), çerâg (-); ف "fe" zülf (-), saf (-); ق "kaf" aşk (1), yok (1), ancak (-), şevk (-), bak (1); ک "kef" gerek (-), senün (5), eyledün (1), felek (-); ل "lam" gül (3), degül (-), gel (-), dil (-), gönül (-), ol (2); م "mim" itdüm (-), oldum (-), eyledüm (1), benüm (1), idelüm (-); ن "nun" sen (-), ben (1), eylerin (-), olmasun (1), eyleyen (1), isteyen (-), sakın (1); و "vav" bu (-), su (-), ko (-), serv (-); ه "he" eyle (1), bize (-), getüre (-), olsa (-), gele (-), lâle (-), benfşe (-), şikeste (-), yine (-); ی "ye" gibi (1), eyledi (-), beni (-), gayrı (-), itdi (1), kâşki (-), düşdi (1), dahı (-).[573]

Görüleceği gibi bu rediflere pek çok şairin Divan'ında rastlamak mümkündür. Bir anlamda divan şairleri, şiirin hazır malzemesini kullanarak ortak rediflerle

---

[572] Tespit edilen redif kelimeler Mehmet Akkaya tarafından, Yunus Emre, Şeyhi, Nesimi, Yahya Bey, Necati, Ahmet Paşa, Zati, Muhibbi, Şemsî Paşa, Hayali, Cevri, Şeyhülislam Yahya, Hayreti, Usuli ve Nailî divanlarının "Gazeliyyât" bölümlerinin taranması sonucu ortaya çıkarılmıştır. (bk. Mehmet Akkaya, "Divan Şairlerinin Gazellerinde Harf tercihleri ve Redif Hususu", *İlmî Araştırmalar*, S. 3, 1996, s. 21).

[573] Bu sayılara, önünde *ek + kelime* olan redifler de eklenmiştir.

söylemiştir.[574] Diğer taraftan nazirecilik geleneğinin olduğu bu edebiyatta ortak rediflerin bulunması da kaçınılmaz kabul edilir.[575]

Bununla birlikte, ortak kullanılışların yanında şairlerin kendi buldukları orijinal redifler de vardır. Musa Kâzım Paşa *Külliyatı*'nda bulunan "*farḳı var yoḳdur*" (G. CLV) redifli gazeli de bu şekilde değerlendiririlebilir.

Redif olan kelimelerin çoğunlukla fiillerden ve onların çekimli hâlleri, özelliklede emir ve istek kiplerinde bulunduğu görülmektedir. Redifin temayı belirlemedeki işlevi[576] göz önünde bulundurulduğunda, bu rediflerin söz konusu özelliği Musa Kâzım Paşa'nın nasihat ve bilgi verici üslûbunu yansıtır niteliktedir. Bu filler genellikle*, bul-, eyle-, gör-, et-, ol-, tut-* köklerinden türemiş kelimelerdir. Bunların dışında *aç-, bağla-, bak-, benze-, bil-, bit-, boz-, bulun-, çek-, çık-, düş-,dökül-, dön-, gel-, gizle-, görün-, göster-, iste-, oku-, oyna-, sakın-, kal-, ko-, yet-, gir-, dile-, bağla-, var-,* fiillerinden türemiş kelimelerle redif yapmıştır. Şiirde bu şekilde fiilden türemiş rediflerin kullanılması ise ritmik akışkanlığın bir göstergesi sayılmaktadır.[577]

Özellikle *Semerâtü'l-İkbâl* içerisinde yer alan gazellerdeki redifler, şairin beslendiği kaynakları göstermek açısından bilgi verir nitelikte olup özellikle tasavvufî anlamlar taşımaktadır:

Müstaʿidānuñ olup ḥüsnine cān ḥażret-i Veys
ʿArż ider anları Allāha hemān ḥażret-i Veys (S.İ. LXXI)

Māh-ı mihr-efser-i ʿirfān Ḥasan-ı Baṣrīdür
Dāver-i kişver-i īḳān Ḥasan-ı Baṣrīdür (S.İ. LXXII)

Ḫudāvend-i Süleymān-menḳabet Dāvūd-ı Ṭāʾīdür
Mesīḥā-cāh u Mūṣī-menzilet Dāvūd-ı Ṭāʾīdür (S.İ. LXXIV)

Şemʿ-i mişkāt-i Hüdā ḥażret-i ʿAbdu'l-ḳādir
Pādişāh-ı ʿurefā ḥażret-i ʿAbdu'l-ḳādir (S.İ. LXXVIII)

Ḳılmış cenāb-ı Ḫallāḳ yā Aḥmede'r-Rufāʿī
Bābuñ melāẕ-ı ʿuşşāḳ yā Aḥmede'r-Rufāʿī (S.İ. LXXIX)

---

[574] Dilçin, "Divan Şiirinde Gazel", s. 91-92.
[575] Muhsin Macit, *Divan Şiirinde Âhenk Unsurları*, Akçağ Yay., Ankara, 1996, s. 89.
[576] A. Hamdi Tanpınar, *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, YKY, İstanbul, 2006, s. 35-36; Cemal Kurnaz, "Divan Şiirinde Belge Redifler", *Divan Edebiyatı Yazıları*, Akçağ Yay., Ankara, 1997, s. 265-276; Muhsin Macit, *Divan Şiirinde Âhenk Unsurları*, Akçağ Yay., Ankara, 1996, s. 83-93.
[577] Muhsin Macit, , *age.*, s. 90.

Ḳażāyā-yı ʿulūm u ḥikmetüñ kübrāsı Necmü'd-dīn
Zevāyā-yı kemāl ü ḳudretüñ mebnāsı Necmü'd-dīn (Sİ. LXXX)

Ser-ā-ser olsa da dünyā vü mā-fīhā Şihābü'd-dīn
Yine birdür cihānda āftāb āsā Şihābü'd-dīn (S.İ. LXXXI)

Ḳılsa dünyā-yı denī-ṭabʿa naẓar Muḥyi'd-dīn
Ṭaşını cevher ider ḫākini zer Muḥyi'd-dīn (S.İ. LXXXIII)

Sır-ı sulṭān-ı Necef ḥażret-i Seyyid Bedevī
Dür-i elmās-ı ṣadef ḥażret-i Seyyid Bedevī (S.İ. LXXXV)

Musa Kâzım Paşa'nın *Semerâtü'l-İkbâl* içerisinde tercih ettiği rediflere bakarak onun tasavvuf geleneğine bağlı bir şair olduğunu söylemek de mümkündür.

Vaṣfuñ ḳılur nāy u ḳudūm yā ḥażret-i Monlā-yı Rūm
Meddāḥuñ olmışdur ʿumūm yā ḥażret-i Monlā-yı Rūm (S.İ. LXXXVII)

Ẕātuñda oldı peydā yā ḥażret-i Cibāvī
Esrār-ı nesl-i Şeybā yā ḥażret-i Cibāvī (S.İ. LXXXIX)

Ḳuṭbıydı ʿaṣrınuñ şeh-i ẕī-şān-ı Naḳş-bend
Bā-ittifāḳ-ı ḳavl-i bezirgān-ı Naḳş-bend (S.İ. XCI)

Ṭutar çerḫ-i berīni şöhret-i Yaḥyā-yı Şirvānī
Geçer zīr-i zemīni saṭvet-i Yaḥyā-yı Şirvānī (S.İ. XCII)

Olduḳça rū-nümā gül-i ruḫsār-ı Gülşenī
Dünyāyı reşk-i cennet ider nār-ı Gülşenī (S.İ. XCV)

Reşk-i nūr-ı āsmānīdür cenāb-ı Sünbülī
Yūsuf-ı Kenʿān-ı s̱ānīdür cenāb-ı Sünbülī (S.İ. XCVI)

Ḳılmış cihānı bīdār dīdār-ı Aḥmediyye
Olmış dilinde der-kār esrār-ı Aḥmediyye (S.İ. XCVII)

Olur devām ile ṣavma ḳıvām-ı ʿUşşāḳī
Sürer gider senelerce ṣıyām-ı ʿUşşāḳī (S.İ. XCIX)

Aç bāb-ı mültecāyı yā ḥażret-i Hüdāyī
Gūş eyle bu recāyı yā ḥażret-i Hüdāyī (S.İ. C)

Virür em ḫāṭır-ı ġamnāke Nūru'd-dīn-i Cerrāḥī
Ṣarar merhem dil-i ṣad-çāke Nūru'd-dīn-i Cerrāḥī (S.İ.CII)

Semerâtü'l-İkbâl içerisinde yer alan gazellerde özel isimlerin redif olarak kullanıldığı şiirlerin çokluğu dikkat çekmektedir. Şairin eserine bu ismi vermesinin sebebi de buradaki şiirlerin tevhid, n'at, Hz. Hüseyin için yazılan mersiyeler ile

büyük bir çoğunluğunun tarikat büyükleri için olan medhiyelerin oluşturmasıdır. Bir kaç örnek:

Mükerrem bıżʿa-i ḫayrü'l-verādur ḥażret-i Zehrā
Ser-efrāz-ı benāt-ı Muṣṭafādur ḥażret-i Zehrā (S.İ. LVI)

Ümm-i pāk-i faḫr-i ʿālemdür cenāb-ı Āmine
Mehd-i ʿulyā-yı muʿaẓẓamdur cenāb-ı Āmine (S.İ. LVII)

Divan şiirinde rediflerle tür arasında sıkı bir ilişki vardır. Özellikle redifli gazellerde beyitler arasında bir uyum bulunduğu ve gazelin bütününe aynı ana duygunun hakim olduğu görülür. Çünkü redifin bir âheng ögesi olması yanında şiirde temayı belirleyici bir işlevi de vardır.[578] Şairler yazacakları türlere uygun düşen kelimeleri redif olarak seçmişlerdir. Yani konularla redifler bir paralellik gösterirler. Bu konu-redif paralelliğini ortaya koymak açısından, Musa Kâzım Paşa *Külliyatı*'ndaki "*lā-ilāhe illa'llāh*" redifiyle yazılmış iki tevhid gazeli (S.İ. I, III) gösterilebilir; "*-sın yā Resūla'llāh*" redifli manzume de (S.İ. XLIV) na'tdir. *Semerâtü'l-İkbâl* içerisindeki gazeller arasında yer alan "*miʿrāc*" redifli (S.İ. 32) manzume ise miraciyedir.

Rediflerle konu birliğinin sağlandığı örnekleri çoğaltılabilir. Musammatlar içinde yer alan ve terkib-bend nazım şekliyle yazılmış manzume (Mu.VII) Hz. Hüseyin için söylenmiş bir mersiyedir. Kerbela olayının konu edildiği şiirin bentlerinde redifler "*olan Ḥüseyn, Kerbelā, ehl-i beyt, Muḥammedī…*" dir. Kerbelâ hadisesinin anlatıldığı ve Hz. Hüseyin'in ölümü için mersiye türünde yazılan kasidenin (Mu. VI) redifi ise "*yâ Hüseyin*" dir.

Son olarak Musa Kâzım Paşa, şiirlerinde redifli söyleyişileri tercih etmiştir. Redifle ilgili yaptığı tasarruflarında geleneğe bağlı bir görüntü sergilemektedir. Redifin anlam ve âhenk açısından şiire sağladığı imkânlardan faydalanmada da başarılı olduğu sonucuna varılabilir.

---

[578] A. Hamdi Tanpınar, *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, YKY, İstanbul, 2006, s. 35.

4.3.4. Söz Tekrarları

Şiir dilinde önemli bir yer tutan ve ahengi sağlayan ögelerlerden biri de söz tekrarlarıdır. Belli aralıklarla tekrarlanan söz, bir ahengi oluşturmanın yanında anlama da hizmet ederek türlü ilişkilerle anlamı açıklar, vurgular, pekiştirir. Şiirinde bu anlatım tekniğinden faydalanan şair, düşündüklerini hem ses hem de anlam açısından etkili kılarak, tıpkı bir müzik eserinin tekrarlanan kısımlarının daha akılda kalıcı olması gibi, sözüne kalıcılık da vermek ister.

Hemen hemen her divan şairi, ahengi sağlamak için, şiirde ses ve kelime tekrarlarına başvurur. *Cinas, iştikak, kalb, tekrir* ve *tarsi'* gibi sanatlar, bu ses tekrarlarını sağlayan en önemli unsurlardır.[579]

Divan şiirinde de şairlerin başvurduğu bu anlatım tekniği şairlerin üslûp özelliği olarak değerlendirilir ve söz sanatları içinde yer alan tekrir sanatından ayrı bir nitelik taşıdığı kabul edilir. Burada önemli olan şiirde uygulanan tekrarların gelişigüzel değil bilinçli olarak yapılmasıdır.[580]

Özellikle anlam açısından değerlendirildiğinde, tekrarlanan söz ya da söz öbeklerinin şairin dikkat çekmek istediği unsurlarla ilgili olduğu görülmektedir. Böylece şair anlamı pekiştirmeyi ve vurgulamayı amaçlar. Bu tekrarlanan sözler, adeta ifade edilmek istenenin özün birer parçası durumundadır. Ses ya da söz tekrarları ritim açısından da:

> "*Şiir her şeyden önce anlamlı sesler dizisidir. Birbirine eş nitelikteki ses dizileri ve söz tekrarları, beyte anlamdan önce şiir görünümünü kazandıran ögelerdir. Bu ögeleri beyit içerisinde uyumlu, dengeli ve yerli yerinde kullanma, şiire anlamdan çok bir ses niteliği kazandırmakta, başka bir deyişle şiir önce bir ses olarak karşımıza çıkmaktadır. Okunduğu ilk anda insanın karşılaştığı anlatımın akıcılığı,*

---

[579] Konu ile ilgili olarak bk. Cem Dilçin, "Fuzulî'nin Şiirlerinde Söz Tekrarlarına Dayanan Bir Anlatım Özelliği", *Türkoloji Dergisi*, C. X, 1. Sayı, DTCF Yay., Ankara, 1992, s. 78-114; Cem Dilçin, "Fuzulî'nin Şiirlerinde İkilemelerin Oluşturduğu Ses, Söz ve Anlam Düzeni", *In Memoriam Abdülbaki Gölpınarlı Hatıra Sayısı I, Journal of Turkish Studies/ Türklük Bilgisi Araştırmaları*, C. 19, The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, Harvard University 1995, s. 157-202; Tunca Kortantamer, "Türk Şiirinde Ses Konusunda ve Ses Gelişmesinin Devamlılığı Üzerine Genel Bazı Düşünceler I", *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*, Akçağ Yay., Ankara, 1993, s. 273-336; Muhsin Macit, *Divân Şiirinde Âhenk Unsurları*, Akçağ Yay., Ankara, 1996.

[580] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Şiirlerinde Söz Tekrarlarına Dayanan Bir Anlatım Özelliği", *Türkoloji Dergisi*, C. X, 1. Sayı, DTCF Yay., Ankara, 1992, s. 78.

söyleyiş yumuşaklığı, deyiş kolaylığı hep bu eş nitelikli söz tekrarlarıyla sağlanmıştır."[581] şeklinde değerlendirmek mümkündür.

Musa Kâzım Paşa'nın şiirlerinde, birinci mısranın başındaki ilk kelime ikinci mısrada kafiye ve redifin dışında bir kelime olarak tekrar edilmiştir. Tekrir sanatı olarak da ifade edilebilecek bu durum, onun şiirlerinde bir âhenk unsuru olarak kullanılmış ve üslûbunda önemli bir anlatım ögesi olarak yer almıştır. Tekrir, sözün etkisini güçlendirmek amacıyla anlamın üzerinde yoğunlaştığı sözcük ya da söz öbeklerini arka arkaya yinelemek şeklinde yapılan bir edebî sanattır. Beyit içinde değişik yerlerde olabileceği gibi, aynı sözcük ya da sözcük grubunun her dize başında kullanılması biçiminde de yapılabilir.[582] Deyişbilimde, "birbiri peşi sıra gelen tümcelerin baş tarafındaki sözcük ya da sözcük gruplarının yinelenmesi" anlamındaki *ön yineleme*'ye benzemektedir. Burada da ritm ve anlam ağırlığına önem verilmektedir.[583] Şâirin şiirlerinin önemli bir kısmında, özellikle de gazellerinde ve *Semerâtü'l-İkbâl* içindeki gazellerinde redifli söyleşi tercih etmesi de aslında bunun bir göstergesidir. Özellikle kasidelerinde rastladığımız söz tekrarlarında, hem musikiyi temin ettiğini hem de anlam bakımından pekiştirme çabası içinde olduğunu söylemek mümkündür.

Musa Kâzım Paşa daha ilk kasidesinden itibaren mısra başı söz tekrarlarını konunun da etkisiyle sık kullanmıştır.[584] Kasidelerden "*Tevḥīd-i Ḥażret-i Bārī Taʿālā ve Teḳaddes*" başlıklı ve "*Allāhu Ekber*" redifinin temayı belirlediği ilk kasidede 14 beyit boyunca (1-14) mısra başında *nedür bu* ve *nedür* kelimelerini tekrar ederek, "Tanrının büyüklüğü" anlatılmakta, bu büyüklüğünün her zaman hatırlanması gerektiği öğütlenmektedir. Kasidenin bütününde şair "Tanrının büyüklüğünü", "nedir bu" söz tekrarını 14 beyit boyunca tekrar ederek evrendeki düzen ve intizamdan söz

---

[581] Cem Dilçin, "Fuzulî'nin Şiirlerinde Söz Tekrarlarına Dayanan Bir Anlatım Özelliği", *Türkoloji Dergisi*, C. X, 1. Sayı, DTCF Yay., Ankara, 1992, s. 106.
[582] Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 452.
[583] Ünsal Özünlü, *Edebiyatta Dil Kullanımları*, Doruk Yayıncılık, Ankara, 1997, s. 104.
[584] Tekke şairlerinin de kullandığı kelime hazinesi ve baş vurduğu anlatım şekillerinin yanında tekrir, secî, mecaz, atasözleri ve deyimler gibi dikkati çeken uslûp özellikleri de vardır. Tekrir de tekke şairlerinin en çok baş vurduğu unsurlardan biridir. Manzum eserlerde, bilhassa mısra başlarında kullanılan tekrarlamalar şiirlere yüksek bir heyecen katar. (Konunun örnekler için bk. Abdurrahman Güzel, "Tekke Şiiri", *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı (Halk Şiiri)*, S. 445-450, Ankara, 1989, s. 342-344.)

etmiş Tanrı'nın birliğine ve büyüklüğüne deliller getirilmiştir. "*Allāhu Ekber*" ifadesi de bu olaylar karşısında duyulan hayreti ifade etmektedir. Örnek olarak;

Nedür bu cism ü cān Allāhu Ekber
Bu peydā vü nihān Allāhu Ekber

Nedür bu bī-ʿamūd u ḥayret-efzā
Muʿallā sāyebān Allāhu Ekber

………………..

Nedür gülşen-serāy-ı ʿadne ḳarşu
Bu çetr-i ḫākdān Allāhu Ekber

Nedür bu kāse-i vājūn-ı gerdūn
Cenāb-ı neyyirān Allāhu Ekber

………………..

Nedür faṣl-ı bahār u mevsim-i ṣayf
Zemistān u ḫazān Allāhu Ekber (K.I/1, 2, 10, 11, 14)

Bir tevhid olan III. kasidede de beş beyit boyunca *zihī ṣāḥib-kerem, zihī ṣāḥib-kemāl, zihī ṣāniʿ, zihī ḳādir, zihī vāsiʿ* (K.III/47-51) sözbaşı tekrarlarını kullanılması Tanrı'nın birliğini ortaya koymak ve sıfâtlarınının güzelliğini vurgulamak içindir. Bu beyitlerin cümle yapıları da aynı şekilde olup, ki'li birleşik cümlelerle kurulmuşlardır.

Na't olan IV. kasidede, Hz. Muhammed'in mirac hadisesi anlatılırken, *ne şebdi ol şeb-i İsrā, ne şebdi ol şeb-i rūşen, ne şebdi ol şeb-i vuṣlat* (K.IV/47-49) söz tekrarları olayın büyüklüğünü anlatmak için tekrarlanmış; arkasından gelen *ya şeb degül* (K.IV/50-51) ifadesiyle, bu olayın Tanrı'nın bir hikmeti ve Hz. Muhammed'e verdiği bir mu'cize olduğu pekiştirilmiştir.

Aynı kasidenin dua bölümünde Hz. Hz. Muhammed'den şefaat dilerken, bu duayı âl-i abâ ve on iki imamı vesile ederek yapmaktadır. Bu isimleri ve bunların sıfatlarını sıralarken *ile* ve *de* anlamlarına gelen Farsça be (بِ) edatını kullanmıştır.

Musa Kâzım Paşa'nın Hz. Ali'ye yazdığı bir diğer na't kasidesinde de (K.VIII) âhenk, söz tekrarlarıyla değil; *āferīn, merḥabā, ḥabbeẕā, bāreka'llāh, ṣāneka'llāh* övgü kelimeleriyle sağlanmıştır. 5 beyit boyunca kullanılan bu kelimelerle Hz.

Ali'nin özellikleri sayılarak okuyucunun dikkati çekilmiş, daha sonraki 3 beyitte *sensin ol* söz tekrarıyla bu özellikler kuvvetlendirilmiştir.

Āferīn ey Kirdgāruñ şīr-i ṣavlet-güsteri
Zūr-ı destüñle ḳoparduñ bāb-ı ḥıṣn-ı Ḥayberi

Merḥabā ey āftāb-ı maşrıḳ-efrūz-ı ezel
Zīnet-i arż u semā revnaḳ-ṭırāz-ı serveri

Ḥabbeẕā ey çeşmesār-ı feyż-i aḳdes kim ḳażā
Āb-ı ruḫsāruñla sīr-āb itdi çerḫ-i aḫżarı

Bāreka'llāh ey nesaḳ-sāz-ı ümem kim ʿaḳl-ı kül
Ḥall ider re'yüñle her bir ʿuḳde-i müşkilteri

Ṣāneka'llāh ey melāẕ-ı evvelīn ü āḫirīn
Sende ḫatm oldı kitāb-ı sīret-i peyġam-berī

Sensin ol ʿilm-i mücessem kim kitāb-ı fażluñuñ
Ṣūret-i fihristidür rāz-ı ḳażānuñ defteri

Sensin ol mihr-i dü-ʿālem kim sipihr-i kūyuñuñ
Kevkeb-i ṣubḥ-ı hidāyetdür çerāġ-ı bihteri

Sensin ol Ḳur'ān-ı nāṭıḳ senden istiknāh ider
Eyleyüp ifnā yoluñda cevher-i cān u seri (K.VIII/1-8)

Şiirlerinde en fazla mısra başı söz tekrarlarına başvuran şairin en çok tekrarladığı sözün ise *aşk* olduğu söylenebilir. Samimî bir ehl-i beyt, gönülden on iki imama bağlı olan Musa Kâzım Paşa, Hz. Fatıma için yazdığı na'tinde adeta bir anahtar kelime gibi bu kavramı tekrarlayarak düşüncelerinde ve duygularında *aşk* ın ne derece önemli olduğunu vurgulamak, aynı zamanda bunu okuyuculara duyurmak ister. Elbetteki bu durumu tesadüfe bağlamamak ve bilinçli bir tavır olarak değerlendirmek gerekir.

*Külliyat*ta "Na't-i Hażret-i Fātımatü'z-Zehrā ʿAleyhi's-Selām" başlığıyla yer alan kasidede 11 beyit boyunca (7-17) mısra başında "aşkdur" kelimelerini tekrar ederek, "aşk nurların nuru meyhanenin şarabı, aşk peygamberlik nurudur, aşk yüz yapraklı gülün bağrını kan eden, aşk irfan ve ilimler nurunun dalgası…" gibi çeşitli benzetmelerle aşkı tarif etmeye çalışmıştır.

ʿAşḳdur şārıḳa-i şevḳ-i tecellā-yı ẓuhūr
ʿAşḳdur bāde-i ḫum-ḫāne-i nūrü'l-envār

ʿAşḳdur nūr-ı nübüvvet ki olup maẓhar-ı tām
Ḳıldı āsār-ı taʿayyünle merātib iẓhār

ʿAşḳdur sırr-ı velāyet ki bulup feyż-i vuṣūl
Eyledi cümle merātibde vücūdın iżmār

ʿAşḳdur rūḥ-ı iżāfī ki iżāfetle ḳılur
Ādemi maẓhar-ı tekrīm-i cenāb-ı ġaffār

ʿAşḳdur ʿunṣur-ı eşyāya sirāyetle olan
Ṭabʿ-ı dil-berde şeṭāret ser-i ʿāşıḳda ḫumār (K.X/7-11)

18. ve 19. beyitlerde ise "ʿāşıḳ oldur ki" kelimesi tekrarlanmaktadır. Böylece önceki beyitlerde aşkı tarif eden şair, bu aşkın mazharı olan âşıkların bir kaç vasfını anlatmış olur. Kasidenin 28-31. beyitlerinde de "ol ki" sözbaşı tekrarı olarak kullanılmıştır.

Musa Kâzım Paşa'nın Hz. Hüseyin'e yazdığı bir diğer na't kasidesinde de (K. XIII) övgüyü tek düzelikten kurtarmak için 22-25. beyitler arasında "*O*" kişi zamirini tekrarlamıştır.

O şehryār-ı cihān-ı ʿulūm u ʿirfān kim
Niḳāṭ-ı nüsḫa-i evṣāfıdur şümūs u büdūr

O pādişeh kim olurdı elinde vā-gerde
Yed-i ḳażāda güşād olmayan ʿuḳūd-ı umūr

O āftāb-ı sipihr-i kerem kim olmışdur
Kemīne zerresi mihr-i münīr-i ʿālem-i nūr

O yekke-tāz-ı firāz-ı himem ki bulmışdur
ʿUlüvv-i bārgehi ʿarşa richat-i mevfūr (K XIII/22-25)

Musa Kâzım Paşa'nın kasidelerinde tekrar ettiği diğer sözleri de şöyle gösterebiliriz. Bu sözlerin hepsi mısra başı tekrarlarıdır:

K VI/24	: Ol şehenşāh
25	: Ol ḫudāvend
26	: Ol ḥabību'llāh
K. XI/25-28	: Ne
K. XIII/56-57	: Benem o
K. XX/10-12	: Ne güher
K. XXI/27-29	: O

K. XXIV/14-16 : Ne
K. XXVI/8-11 : Ya bir
K. XXXV/1-3 : Kerem oldur ki
K. XXIII/7 : Gül gül / çil çil
K. XXIII/8-10 : Mey
K. XXIII/11-11 : Sāḳī

Musammatlar bölümündeki şiirlerinde konunun etkisiyle en fazla mısra sonu söz tekrarlarına başvuran şair, bunları manzumenin redifi olarak kullanmıştır.

Hz. Hüseyin hakkında yazılan ve "Merṡiye-i Dil-Sūz-ı Dīger" başlıklı VIII. musammatda şair I, III ve XII. bendlerde söz başı kelime tekrarlarını kullanmıştır. Bu tekrarların kullanımında en önemli faktör muhtevadır. Mersiyelerin muhtevaları incelendiğinde "başlıca beş bölümden meydana geldiği görülür".[585] Bölümlerde dünyanın geçiciliği, gaddarlığı, zalimliği, feleğe sitem; yas, övgü, olayın tasviri ile dua ve temenni yer alır. Genellikle yukarıdaki şekilde sıralanan bölümler kimi zaman birbirine girmiş durumda da olabilir. Mersiyelerin klâsik yapısından vaz geçen kimi şairlerin şiirlerinde bu bölümlerden bazıları bulunmayabilir.[586]

Şair bendde 4 beyit boyunca "Yā Rab nedür bu" tekrarının kullanmıştır. Bu bend "mersiyelerde yas" bölümünde değerlendirilebilir. Mersiyelerin asıl yazılma amacı şairin ölen kişinin kaybından dolayı duyduğu üzüntüyü dile getirmek istemesidir. Şair Tanrı'ya hitap ederek Kerbela olayının acısının büyüklüğünü kozmik unsurları kullanarak anlatmaktadır.

8 beyitlik olan III. bendde şair, 7 beyitte "Kāş ol zamān" tekrarını, redif olan "ʿadem" kelimesiyle bütünleştirip bu olayın meydana gelmemiş olmasını temenni etmektedir.

Kāş ol zamān ḫurūşa gelüp leşker-i ʿadem
Pā-māl ideydi ʿālemi İskender-i ʿadem

Kāş ol zamān zemīne geçüp tāk-ı nüh-ṭabāḳ
Olsaydı ḫayyiz-i dü-cihān miḥver-i ʿadem

---

[585] Mustafa İsen, *Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye*, Akçağ Yay., Ankara, 1994, s. XXXII.
[586] Bünyamin Çağlayan, *Kerbelâ Mersiyeleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1997, s. 53.

Kāş ol zamān sürādıḳ-ı ekvān olup şikest
Ṣad çāk ideydi mihr ü mehi ḫançer-i ʿadem

Kāş ol zamān ki teşne-leb aġlardı ehl-i beyt
Ḳılsaydı ḫūn-ı ḫalḳı heder ṣaf-der-i ʿadem

Kāş ol zamān ki oldı şeh-i Kerbelā şehīd
İtseydi ḳatl-i ʿām hemān dāver-i ʿadem

Kāş ol zamān ki ḳaṣd-ı ḥaram ḳıldı eşḳiyā
Yıḳsaydı ḫargeh-i felegi ṣarṣar-ı ʿadem

Kāş ol zamān ki oldı bu hengāme ʿālemi
Maḥv eyleseydi yek şerer-i aḫker-i ʿadem (Mu. VIII/III;1-7)

Manzumenin son bendi olan XII. bendde şair 7 beyit boyunca kendisine "Kāẓım sükūt eyle ki" şeklinde hitap ederek bu olayı tasvir etmekle herkesi üzüntüye soktuğunu, "bu nazm-ı āteşin" ile feleğin damında muharrem hilalini yaktığını, tekrar muharrem ayının geldiğini söylemekte ve bu da bize Hz. Hüseyin için yasın devamını hatırlatmaktadır.

Kāẓım sükūt eyle ki yandurduñ ʿālemi
Ṣoḳduñ libās-ı māteme ʿarş-ı muʿaẓẓamı

Kāẓım sükūt eyle ki feryād u nālişüñ
Añdurdı nāsa nevḥa-i āl-i mükerremi

Kāẓım sükūt eyle ki deryā-yı ḫūn-ı eşk
Ġarḳ eyledi ḫurūşa gelüp çerḫ-i aʿẓamı

Kāẓım sükūt eyle ki bāng-i fiġān-ı ḫalḳ
Baṣdurdı Kerbelādaki feryād-ı muẓlimi

Kāẓım sükūt eyle ki bār-ı ġumūmdan
Zih-gīre döndi [nüh] felegüñ ḳadd-i pür-ḫamı

Kāẓım sükūt eyle ki āh-ı dem-ā-demüñ
Geçdi cihānuñ itdigi āh-ı dem-ā-demi

Kāẓım sükūt eyle ki bu naẓm-ı āteşīn
Bām-ı felekde yaḳdı hilāl-i muḥarremi (Mu.VIII/ XII;1-7)

Mersiyelerde ölen kişinin iyiliklerini sayıp dökerek üzüntüyü belirten şiirler de vardır. Kerbela mersiyelerinde övülen kişi hâliyle Hz. Hüseyin'dir. Bu bendde şair Hz. Hüseyin'i övmekte, adıyla birlikte yüceltici sıfatlar kullanmaktadır. Kerbela mersiyelerinde Hz. Hüseyin iki yönden ele alınır: 1-Soyunun yüceliği, 2-Şahsi

özellikleri.[587] Şair ilk mısra'larda "Ey", ikinci mısra'larda "V'ey" tekralarını kullanarak hem soyca, hem de şahsi özellikleri açısından övgüde bulunmaktadır.

Ey şehryār-ı ʿālem-i derd ü ʿanā Ḥüseyn
V'ey noḳṭa[-i] medār-ı ġumūm u belā Ḥüseyn

Ey cevher-i yegāne-i baḥr-i velā Ḥüseyn
V'ey maʿden-i fütüvvet ü kān-ı ʿaṭā Ḥüseyn

Ey ser-fidā-yı deşne-i tīr-i ḳażā Ḥüseyn
V'ey serv-i cūybār-ı riyāż-ı rıżā Ḥüseyn

Ey pādişāh-ı maʿreke-i Kerbelā Ḥüseyn
V'ey her belā vü her siteme mübtelā Ḥüseyn

Ey āb-ı rūy-ı ḫamse-i āl-i ʿabā Ḥüseyn
V'ey ḫātem-i mükerrem-i ehl-i kisā Ḥüseyn

Ey nūr-ı çeşm-i Ḥayder-i Ḫayber-güşā Ḥüseyn
V'ey rūḥ-ı cism-i ḥażret-i ḫayrü'n-nisā Ḥüseyn

Ey vāriṣ-i ʿulūm-ı ḥabīb-i Ḫudā Ḥüseyn
V'ey baḥr-i cūd u merḥamet-i kibriyā Ḥüseyn (Mu. X/ IX;1-7)

Mersiyelerin klâsik yapısında sonda bir dua kısmı bulunur. Dua ve temenni bölümleri "ölene ve geride kalanlara olmak üzere iki bölümdür" Ölen için Allah'ın rahmet etmesi, kabrinde rahat olması ve cennete gitmesi, geride kalanlar için ise sağlık, uzun ömür ve sabır temenni edilir. Hemen hemen bütün mersiyelerde vazgeçilmez bir bölüm olarak yer alan dua kısmı için Kerbela mersiyelerinde farklıdır. Kerbela mersiyelerinde dua bölümü az yer alır. Bu Hz. Hüseyin'in hiç şüphe götürmeyecek biçimde şehit edilmesinden kaynaklanır. [588] Şehitlerinde cennete gideceği muhakkaktır.[589] Musa Kâzım Paşa da bu dua kısmını kendisi için ayırmıştır. Şehitlerin şefaat edeceklerine olan inanç yanında Hz. Hüseyin'in ehl-i beyt mensubu olması bu duruma yol açar. Musa Kâzım Paşa ehl-i beyt ve Hz. Muhammed vasıtasıyla Allah'tan dünya ve ahirette saadete ulaşmak için duada bulunur.

Yā Rab be-cāh-ı ḥażret-i sulṭān-ı Kerbelā
Yā Rab be-seyl-i ḫūn-ı şehīdān-ı Kerbelā

---

[587] Bünyamin Çağlayan, *Kerbelâ Mersiyeleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1997, s. 62-63.
[588] Mustafa İsen, *Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye*, Akçağ Yay., Ankara, 1994, s. XLV.
[589] *Kur'an*, 4/74.

Yā Rab be-āh u nāle-i dil-sūz-ı seyyidāt
Yā Rab be-eşk-i çeşm-i yetīmān-ı Kerbelā

Yā Rab be-saʿy-ı hūş-rübā-yı ġuzāt-ı Bedr
Yā Rab be-farṭ-ı himmet-i şecʿān-ı Kerbelā

Yā Rab be-hevl-i maʿreke-i müdhiş-i aḥad
Yā Rab be-nālehā-yı ġarībān-ı Kerbelā

Yā Rab be-lāle-i ciger-i Ḥamza vü Ḥasan
Yā Rab be-ġonçe-i leb-i ʿaṭşān-ı Kerbelā

Yā Rab be-ṣıdḳ-ı Fāṭıma vü Murtażā ʿAlī
Yā Rab be-ṣabr-ı dāver-i devrān-ı Kerbelā

Yā Rab be-ḥaḳḳ-ı cevher-i dendān-ı Muṣṭafā
Yā Rab be-ḫūn-ı ḫasr u meydān-ı Kerbelā

Kāẓım ḳuluña devlet-i vaṣluñ ʿināyet it
İki cihānda maẓhar-ı feyż-i saʿādet it (Mu. X/ XII;1-8)

Musa Kâzım Paşa'nın musammatlarda tekrar ettiği diğer sözleri de şöyle gösterebiliriz. Bu sözlerin hepsi mısra başı tekrarlarıdır:

Mu. I/I;1-3	: Merhabā ey
Mu. II/I;VII	: Sāḳī kelimesini her bendin başında 2 kez tekrar edilmiş.
Mu. III/XVI	: Başta be sonda yā Rab
Mu. XIII/I;5-7	: ʿAşḳdur, Ṣabrdur, Sabr ile

Yukarıda da belirtildiği gibi, verilen bu örneklerin hepsi mısra başı söz tekrarlarıdır ve en az iki beyit ile en çok 14 beyite kadar söz ya da söz grupları tekrarlanmaktadır. Musa Kâzım Paşa şiirlerinde, bir beytin içinde sese ve anlama hizmet eden tekrarlara da örnekler verilebilir:

Ḳanda vaṣf-ı ʿizzetüñ ben *ḳanda* ammā n'eyleyem
ʿĀşıḳ-ı āvāreñem göñlüm anuñla şān bulur (K. II/45)

Ben *ḳanda ḳanda* vaṣf-ı celīlüñ ne çāre kim
Ṭabʿum anuñla rūḥ bulur ter-zebān olur (K. V/55)

Ḳanda ben *ḳanda* sevād-ı aʿẓam-ı vaṣfuñ çi sūd
Ḳābil olmaz göñlüme olmaḳ o sevdādan emīn (K. XXXII /37)

Biz *ḳanda* vü iḳtidār *ḳanda*
Sen *ḳanda* vü iʿtibār *ḳanda* (Ms. VI/219)

Nefsüm hevāya maġlūb ʿaḳlum yeriyle meslūb
Ben *ḳanda ḳanda* maṭlūb yā sātire'l-meʿāyib (Sİ.VIII/6)

Ümīd-i ẕevḳ ü şevḳ-i ʿīş ü ʿişret *ḳanda* ben *ḳanda*
Eşell el ġam müʾekkel ʿaḳl muḫtel fikr nā-ber-cā (G. XXVI/4)

O gülzār-ı cinān ben kūy-ı cānāndan cüdā düşdüm
Baḳılsa çeşm-i inṣāf ile ādem *ḳanda* ben *ḳanda* (G. CCCXII /3)

Ehl-i tevḥīd eyledüñ luṭf eyleyüp Kāẓım ḳuluñ
Nūr-ı vaṣluñla çerāġ it el-*meded* yā Rab *meded* (Sİ.II/9)

Ġarīḳ-i lücce-i iḥsānı oldı fülk-i felek
Ne delv ḳaldı *ne* ḥūt u *ne* sāḥil ü *ne* kenār (K. IV/86)

O baḥr-i vaḥdete ġarḳ oldı kendi yek başına
Ne ḳaʿr var idi *ne* ḥadd-i fāṣıl u *ne* kenār (K. IV/99)

Ne ʿarż-ı rūy-ı dil ne medār-ı eser ḳılur
Ne ṣabr ile ṭarīḳ-i selāmet ʿıyān olur (K. V/14)

Ne fikr-i maʿīşet ü idāre
Ne ḳayd-ı suʾāl ü istişāre (Ms. VI/510)

Ne bīm-i cihān *ne* ḫavf-ı ʿuḳbā
Ne fikr-i taṣavvur u *ne* ḫulyā (Ms. VI/511)

4.3.5. İkilemeler

Divan şiirinde şairlerin sıklıkla kullandığı söyleyiş özelliklerinde biri de söz tekrarlarının başka bir şekli olan *ikilemeler*dir. İkileme, şiirde ahengi arttırma, anlamı vurgulama veya anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması; anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılmasıdır. "Hatta ikilemelerle şiirin anlamı arasında öyle bir bütünleşme olur ki, şiirdeki kompozisyon kelimelerle çizilen resme yaklaşır."[590] "Şairler, bu yolla, söyleyişi ve anlamı güçlendirmek, pekiştirmek ve ahengi artırmak istemişlerdir. Divanlara ilk bakışımızda, redifleri ikilemelerden oluşmuş bir çok gazel görürüz. Ayrıca mısraların başlarında, ortalarında da sık sık yinelemelerle karşılaşırız". [591] Deyişbilimde, "tümce içinde aynı sözcüğün, bağlaçla ya da bağlaçsız olarak yinelenmesi" anlamındaki *ikizleme*'nin karşılığıdır.[592]

Yukarıda da söz edildiği gibi, divan edebiyatında, redifleri ikilemelerle kurulmuş gazellerle de karşılaşılmaktadır. Paşa'nın aşağıda 8 beyitlik gazelinde ise redifleri ikilemelerle kurulmuş olmamasına rağmen içerde kullanılan ikileme türündeki kullanımlar şiire ayrı bir müzikalite katmıştır.

Dāġlar kim derd ü ġamdan sīnede der-kār olur
Dāġ *şerḥa şerḥa çāk* u *çāk*-ı dāmenvār olur

Şimdi eşküm ḳaṭredür ammā mürūr-ı vaḳtile
Ḳaṭre *seyl* ü *seyl Nīl* ü *Nīl* deryā-bār olur

*Ẕerre*si reşk-i ḳamerdür āftāb-ı ḥüsninüñ
Ẕerre lemʿa lemʿa şuʿle şuʿle berḳ-āşār olur

Ṭıfl-ı dil pīr olsa da geçmez hevā-yı *şāb*dan
Şāb merd ü merd pīr ü pīr ṭıfl-efkār olur

Nār-ı ʿaşḳuñ düşse *ḫāk*-i ʿanberīn-i cennete
Ḫāk āb u *āb bād* u *bād* āteşzār olur

Mücmelen bir *noḳta*dur ʿālem velī tafṣīl içün
Noḳta ḥarf ü *ḥarf lafẓ* u *lafẓ* maʿnī-dār olur

Şīve-i ḥükm-i ḳaderden iştikā itsem n'ola
Şīve nāz u *nāz naḫvet naḫvet* istikbār olur

---

[590] Muhsin Macit, *Divan Şiirinde Âhenk Unsurları*, Akçağ Yay., Ankara, 1996, s. 42.
[591] İsmail Ünver, "İkilemelerle Yazılmış Dört Gazel", *Türk Dili,* C. LV, S. 438, Haziran 1988, s. 291.
[592] Ünsal Özünlü, *Edebiyatta Dil Kullanımları*, Doruk Yayıncılık, Ankara ,1997, s. 108.

Toḫmı Kāẓım ider *naḫl*-i vücūd-ı ʿālemüñ
Āb *sebze sebze naḫl* ü *naḫl* pür-es̱mār olur (G. CXXVII)

Bir beyitte birden fazla olabilen ikilemeler, mısraların herhangi bir yerinde de bulunabilir. Musa Kâzım Paşa'dan seçilen örneklerdeki ikilemeler aynı kelimenin tekrarı biçiminde olup bir kısmı günlük konuşma dilinde de karşılaşılabilecek kalıplaşmış ifadelerdir. Türkçe ikilemelerin yanında Arapça ve Farsça kelimelerle yapılmış çok kullanılan ikilemeler de görülür.

Mısra başındaki ikilemeler:

Allāh Allāh ey niʿam var mı delīlüñ bu söze
Gün gibi meşhūd olan daʿvā delīl ister mi yā (K. XV/16)

Cüz cüz ṭağıldı muṣḥaf-ı efkār-ı ʿaḳl-ı kül
Göz göz açıldı dāġ-ı melāl-i Muḥammedī (Mu. VII/V-5)

Çāk çāk olsun girībānı sipihrüñ çün seḥāb
Ḫāksār itsün zemīni ġam zamān ḳan ağlasun (Mu. XII/VIII-4)

Buḳʿa buḳʿa menzil-i rūḥ-ı emīn olsa n'ola
Reşk-i gülzār-ı feżā-yı müntehādur Kerbelā (Mu. XIII/II-4)

Mısra ortalarındaki ikilemeler:

Firāḳuñ *bir ṭarafdan bir ṭarafdan* mātem-i ālüñ
Vücūdum eyledi her derde maḥrem yā Resūla'llāh (Sİ. XXXVI/5)

Ṭarf-ı rūyuñda degüldür *dāne dāne* ḫāller
Āsmān-ı ḥüsn ü ānuñ kevkeb-i raḫşānıdur (G. CXXVIII/3)

Miʿmār-ı bedīʿ ü ḥükm-i ṣāniʿ
Gösterdi *ʿaceb ʿaceb* bedāyiʿ (Ms. VI/240)

Ser-ā-pā şāne veş dil *çāk çāk*-i erre-i ġamdur
Ne yapsun zaḫm-ı bī-pāyāna merhem yā Resūla'llāh (Se. XXXVI/4)

Degül *yer yer* kevākib sīnesinde çerḫ-i devvāruñ
Oñulmaz dāğlardur tīr-i āh-ı ʿāşıḳān açmış (G. CLXXXV/2)

Mısra sonlarındaki ikilemeler:

Oldı bu hengāmede çoḳ ẕāt-ı pāk
Tiġ-i teʾs̱īr-i ʿaṭaşdan *çāk çāk* (Ms. III/134)

İdüp deryāyı *ḳaṭre ḳaṭrelerden*
Yapar seyl-i revān Allāhu Ekber (K. I/24)

Şiirde ahengi sağlamanın yanı sıra anlamın etkili bir şekilde sunulmasına yardımcı olan ikilemelerin, beytin kelime kadrosunu belirlediği de söylenebilir.[593] Örneğin aşağıdaki beyitlerde *dâne dâne* ikilemesi ben, *katre katre* göz yaşı, *zerre zerre* ikilemesi güneş, *katre katre* göz yaşı, *şerha şerha* ikilemesi kalbini parçalamak, *deste deste* saç kelimelerini çağrıştırmaktadır. Bu örnekleri artırmak mümkündür.

Dāne dāne gerdenüñde ḫāl-i Hindūlar degül
Ḳaṭre ḳaṭre çeşmümüñ boynuñda ḳalmış ḳanıdur (G. CXXIX/4)

Ẕerre ẕerre āftābı berḳ-ı ḫırmen-sūz-ı cān
Ḳaṭre ḳaṭre āb-ı nābı menbaʿ-ı deryā-yı kīn (Mu. XII/ I-4)

Şerḥa şerḥa eyleyüp ḳalbin Sekīne āhdan
Deste deste yoldı Zeyneb sünbül-i gīsūların (Mu. XII/ V-4)

İkilemelerle ilgili diğer bir durum ise bu kelime gruplarının genellikle zarf olarak kullanıldıklarıdır. Bir kısmı ise sıfat görevindedir.

Gül gül açılsun nesteren *çil çil* ṣaçılsun yāsemen
Mey-ḫāneye dönsün çemen olsun şaḳāyıḳ cām-ı Cem (K. XXIII/7)

Şafaḳ veş baġrumuñ ḳanıyla cismüm *gül gül* olmışdur
Seḥāb-ı dūd-ı āhum āsmānī sünbül olmışdur (G. XCII/1)

Çāk çāk eyler Zelīḫā-yı meveddet dāmenüm
Yūsuf-ı endīşemüñ Kāẓım cihān ḥayrānıdur (G. CXXIX/7)

Yoḳ yoḳ ġalaṭ didüm ki ḳıyāmet nedür ki ḫalḳ
Çeksün yüzine anuñ içün bīm-i ıżṭırāb (Mu. VIII/I-6)

İdüp deryāyı *ḳaṭre ḳaṭre*lerden
Yapar seyl-i revān Allāhu Ekber (K. I/24)

Degüldür jāle vü gül *ḳaṭre ḳaṭre* āb-ı rūyumdur
Olur üftāde böyle dāmen-i düstūr-ı dānāya (K. XXXIX/15)

Refte refte ebr-i sevdā ʿālemi ḳaplar tamām
Deste deste sünbül-i zülfüñ ki meyl-i dūş ider (G. CIII/14)

Dāne dāne çekmege ṣabr idemem peymāneyi
Ẕerre ẕerre olsa hep mey-ḫāneler ṭopraġı kūz (G. CLXIX/3)

Dāne dāne cevher-i eşkin döker āġūşına
Ḫ˘āce-i bāz[ār]-ı ʿaşḳuñ laʿl ü mercān istemez (G. CLXXVI/3)

---

[593] Muhsin Macit, *Divan Şiirinde Âhenk Unsurları*, Akçağ Yay., Ankara, 1996, s. 44.

Dāne dāne ḫāl imiş hep gerdeninde kāfirüñ
Bense incü ẓann iderdüm anı ḥālā bir dizi (G. CCCXXV/6)

Āb-ı tesnīm-i ʿaraḳ kim vech-i ālüñden çıḳar
Dāne dāne dürr ü mervārīddür her ḳaṭresi (G. CCCXXXIV/6)

Musa Kâzım Paşa’da geçen diğer ikilemelerin bazılarını da şöyle sıralanabilir: *aceb aceb, câm câm, dîde dîde, gül gül, halka halka, kana kana, kâse kâse, katre katre, lime lime, lahza lahza, perde perde, saf saf, şâh şâh, şule şule, gûnâ gûnâ, râh râh, refte refte, pâye pâye, yer yer …*

5. MUSA KÂZIM PAŞA KÜLLİYATI'NIN ÇEVRİYAZILI METNİ

5.1. Yazma Tanıtımı ve Külliyat'ın Çevriyazılı Metninin Hazırlanmasında İzlenen Yol

Şimdiye kadar Musa Kâzım Paşa hakkında bilgi veren kaynaklar onun sadece matbu iki eserinden söz etmişlerdir. *Külliyat* tanıtımının yapıldığı yerde de değinildiği gibi matbu bu iki eser, H. 1328 / M. 1910-11 tarihinde İstanbul'da basılan *Divan*'ı ile Hz. Hüseyin hakkında yazdığı bir kısım mersiyelerini içeren *Mekâlid-i Aşk*'tır.

Şair hakkında bilgi veren kaynaklardan *SATŞ*'lerinde İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Musa Kâzım Paşa *Külliyatı*'nın varlığına dikkat çekmiş ve Paşa'nın oğlu Şehremaneti azâsından Hasan Paşa tarafından şair Bürhanüddin-i Belhî'ye verilen ve şairin kendi yazısıyla olan *Divân'*ını vaktiyle gördüğünü söylemiştir.[594] Millî Kütüphane Yazmaları FB. 175 numarada Musa Kâzım Paşa adına kayıtlı ve H. 28 Şaban 1317 / R. 20 Kanun-ı evvel 1315 / M. 1 Ocak 1900 tarihinde istinsah edilmiş çok eksik başka bir nüshadaki müstensih kaydı da Paşa'nın *Külliyatı*'nın akıbetine açıklık getirmiştir.

Bugüne kadar varlığından başka hiç bir yerde söz edilmeyen bu yazma, son zamanlarda satın alma yoluyla Ankara Millî Kütüphane yazmalar bölümüne kazandırılmıştır. Bu nüsha Millî Kütüphane Yazmaları B. 1025 numarada kayıtlıdır. İstinsah kaydının bulunmadığı ve müellif hattı olduğuna hakkında da bir notun yer almadığı bu yazma, cildinden, kâğıdından ve içeriğinden anlaşıldığına göre İbnülemin'in gördüğünü söylediği *Divan* olmalıdır. Musa Kâzım Paşa, dağınık hâlde bulunan şiirlerini, ne zaman başladığı bilinmemekle birlikte, hayatının son yıllarında bir araya getirmeyi başarmıştır.

Basılı iki eseri ve kütüphanelerde şiirlerinin bir kısmını barındıran yazma parçaları bulunmakla birlikte, Musa Kâzım Paşa'nın kendi kontrolünde tamamlattığı, şiirlerinin tamamını içeren ve *Külliyat*ın ünik nüshası olduğu anlaşılan eser Millî Kütüphane Yazmaları B. 1025 numarada kayıtlıdır.

---

[594] *SATŞ,* s. 803.

Tek nüsha olan *Külliyat* metninin içeriği sayısal olarak şöyle bir tablo ortaya çıkarmaktadır:

	K
KASİDELER	42
GAZELLER	441
MUSAMMATLAR	71
KITALAR	101
RUBAİLER	31
MESNEVİLER	21
MUAMMALAR	10
KOŞMA	3
TARİHLER	127
TOPLAM	**847**

Külliyat nüshasında toplam **847** şiir bulunmaktadır. Metinde 103a-104b yaprakları kopukluk nedeniyle yoktur. 103a-104b'de musammatlar içerisinde olan kopukluk herhangi bir şiirde eksikliğe sebep olmamakla birlikte, bu iki yaprakta kaç manzumenin yer aldığını bilinmemektedir. Sadece şunu söylemek mümkündür; 102b'nin takip kelimesi "Mersiye…"dir.

Ankara Millî Kütüphane yazmalar bölümünde Musa Kâzım Paşa'ya ait ve *Divan* adıyla kayıtlı üç yazma daha tespit edilmiştir. Bunlar içerisinde, Millî Ktp., Yz. FB, 175 numarada kayıtlı ve H. 28 Şaban 1317 / R. 9 Kanun-ı evvel 1315 / M. 1 Ocak 1900 tarihinde istinsah edilmiş, 144 yaprak, içerik olarak da *Külliyat*tan çok eksik olan *Divan* bir nüsha görünümündedir.[595] Bunun dışında kalan ve nüsha görünümünden çok uzak olan 2 yazma parçasını[596] ise birer müsvedde ve muhtelif şiirlerin bulunduğu parçalar olarak değerlendirmek daha doğru olur.

---

[595] Musa Kâzım Paşa, *Divan-ı Kâzım Paşa,* Millî Ktp. (Ank.), Yz. FB. 175, 144 yk.
[596] Musa Kâzım Paşa, *Divan-ı Kâzım Paşa,* Millî Ktp. (Ank.), Yz. B, 200, 35 yk; Musa Kâzım Paşa, *Divan-ı Kâzım Paşa,* Millî Ktp. (Ank.), Yz. A, 2243, yk. 14.

Şairin "Eserleri" başlığı altında da üzerinde durulduğu gibi, *Külliyat*taki şiirler bu yazma parçalarıyla karşılaştırıldığında, nüsha karşılaştırması gibi bir çalışmanın mümkün olmadığı görülmüştür. Bu yazma parçalarında, *Külliyat*ta bulunmayan şiirlerin olduğu da tespit edilmiştir. Şairin düzenine yapılacak olan keyfî müdahaleden kaçınmak, karşılaştırılan kimi şiirlerin aynı şiir olduğu konusunda yaşanan tereddütler, şiirlerdeki eksiklikler ve şiirlerin *Külliyat* metnine katkılarının olmayışından dolayı, Musa Kâzım Paşa'nın tamamen kendi tertibi sonuçu ortaya çıkan eserine (*Külliyat)* bu şiirler dâhil edilmemiştir.

5.1.1. Kısaltma ve Yazma Tanıtımı*

K: Mūsā Kāẓım Paşa Ḳoniçeli, *Külliyāt*, Millî Ktp., Yz. B. 1015.

İstinsah Tarihi	:	–
Müstensih	:	–
İstinsah Kaydı	:	–
Ölçüler	:	250x150-190x100 mm.
Yaprak Sayısı	:	332
Satır Sayısı	:	21
Cilt Özellikleri	:	Yaldız köşebentli, Osmanlı tuğra şemseli, vişne rengi meşin cilt.
Yazı	:	Nesih
Kâğıt	:	Samanî cedid.
Cetvel	:	–
Baş	:	Nedür bu cism ü cān Allāhu Ekber Bu peydā vü nihān Allāhu Ekber (1b)
Son	:	Kāẓım imdād-ı mevālīd ile tārīḫin didüm Ḥaḳḳa göçdi Ḥaḳḳī-i üstād elden gitdi āh (332b)

* Yazma tanıtımında verilen bilgiler, *Külliyat*ın Ankara Millî Kütüphanedeki nüshası incelenerek elde edilmiştir. Bu nüshanın incelenmesi sonucunda elde edilen bilgiler burada kullanılmıştır. Ayrıca Nüsha tanıtımında *MKTDK*, C. 6, s. 350 (No: 683)'den yararlanılmış, ancak bu kaynaktaki kimi eksiklikler giderilmiş ve yanlışlar düzeltilmiştir.

Yazmada, 42 kaside, 1 müstezad, 342 gazel, 15 terkib-bend, 4 tercî-bend, 12 tahmis, 1 taştir, 5 murabba, 4 şarkı, 2 müselles, 6 muhammes, 2 müsebba, 15 müseddes, 101 kıta, 31 rubai, 127 tarih kıt'ası, 10 muamma, 3 koşma, 21 mesnevî ile *Semerâtü'l-İkbâl* adlı eser / tertip içerisinde 99 gazel, 3 murabba ve 1 muhammes olmak üzere toplam **847** şiir bulunmaktadır.

5.1.2. Külliyat'ın Çevriyazılı Metninin Hazırlanmasında İzlenen Yol

1. Musa Kâzım Paşa *Külliyatı*'nın müellif hattı olan nüshasına ulaşılamamakla birlikte, yukarıda açıklandığı gibi *Külliyat*, metindeki şiirlerin sıralanışından da anlaşılacağı üzere, Paşa'nın kendi gözetiminde tertip edilmiş, tertipte kimi sapmalar göze çarpmasına rağmen, tarihler de dâhil olmak üzere, nazım şekillerine göre düzenlenmiştir.[597] Çok az da olsa, bazı şiirlerin tertibinde konu esas alınarak bir sıralamaya gidilmiş, bu tercihler özellikle dönemi itibariyle bir yenilik göstergesi ve şairin tamamen kendi tasarrufunun bir sonucu olduğundan müdahale edilmemiş edilmesi de hatalı olarak görülmüştür. Metninin hazırlanmasında tanıtımı yapılan tek nüsha esas alınmıştır. *Külliyat*'ın tam olan ikinci bir nüshası bulunamadığı için, bu eserin sadece çevriyazılı metni ortaya konmaya çalışılmıştır. Klâsik bir divan tertibine de sahip olan *Külliyat*'ın düzenine hiçbir şekilde müdahale edilmemiştir.

Külliyat'ın, Ankara Millî Ktp., Yz. B. 1015'de kayıtlı olan tek nüshasının, müellif tarafından tertip edildiği tespit edildiğinden, kütüphanelerde bulunan diğer yazma parçaları yapılan çalışmanın dışında bırakılmıştır.

2. *Külliyat*'ta her nazım şekline ait şiirlerle, *Semerâtü'l-İkbâl* içinde yer alan şiirler kendi içinde ayrı ayrı Romen rakamlarıyla numaralandırılmıştır. Yazmanın yaprak numaraları metin içerisinde yanda gösterilmiştir. Dipnotta kullanılan "K" kısaltması *Külliyat*'ı göstermektedir.

3. Yazma içerisinde metin tamiri gereği metne eklenen bölümler, köşeli ayraçla ([ ]) gösterilmiştir. Dipnotlar gösterilirken önce beyit numarası, sonra metne alınan kelime yazılmış; iki nokta (:)'dan sonra fark belirtilmiştir. Aynı dizedeki dipnotlar " / ", bir beytin farklı dizelerindeki farklar ise " // " ile gösterilmiştir. Beyitlerin

[597] Mersiye türünde yazılan 26 beyitlik kaside Musa Kâzım Paşa tarafından musammatlar içerisinde aynı konunun işlendiği nazım şekilleri arasına yerleştirilmiştir.

mısralarının belirtilmesi gerekiyorsa bu durumda beyit numarasının yanına yazılan a ilk mısraı, b ise ikinci mısraı göstermektedir. Yazmada az da olsa istinsah yanlışları bulunmaktadır. Bu kelimelerin doğru yazılışlarını dipnotta verirken "K" (Külliyat) ile de yazmadaki yazılışlar fark olarak verilmiştir.

4. Vezin gereği kelimelerde oluşan ses düşmeleri ve buna bağlı olarak iki sözcüğün birbirine bağlanarak okunması gerektiği durumlar, kesme işareti (') ile gösterilmiştir. (ki ola / k'ola, ki anıñ / k'anıñ gibi).

5. Farklı şekilde okunması mümkün olan "zamān-zemān", "ʿayş-ʿıyş-ʿīş", "ʿayān, ʿıyān", "suḫan-sühen…" gibi kelimeler tek şekil seçilerek okunmuştur.

6. "Âşyân, âstân, âsyâb, âşnâ, âftâb, şehryâr…" gibi kelimelerde medli okunuştan kaynaklanan ses türemeleri gösterilmemiştir.

7. İmâle ve zihaflar çevriyazıda gösterilmemiş, sözcüklerin metindeki yazımlarına bağlı kalınmıştır.

8. Şiirlerde Kuran-ı Kerim'den yapılan iktibaslarda, ayetlerin yerleri; "ev-ednā" *Kuran*, 53/9." örneğinde olduğu gibi ayet metni, sure ve ayet numarası belirtilerek dipnotta gösterilmiştir. Hadis ya da hadis olarak bilinen bazı sözlerin ise ulaşılabildiği oranda kaynaklardaki yerleri "men ʿaref" *Keşfü'l-hafā*, II, 262." örneğinde olduğu yine dipnotta belirtilmiştir. Bunun dışında kalan diğerleri içinse kelâm-ı kibar, Arapça ibare gibi açıklamalar yapılmıştır.

9. Metinde kullanılan transkripsiyon alfabesinde *Türk İlmî Transkripsiyon Kılavuzu*'na uyulmuş;[598] Arapça, Farsça kelime ve eklerin yazımında ise büyük oranda *Türkoloji Dergisi*'nde yayımlanan "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" başlıklı makaleyle teklif edilen imlâ sistemine uyulmuştur.[599]

---

[598] *Türk İlmî Transkripsiyon Kılavuzu,* MEB, İstanbul, 1946.

[599] İsmail Ünver, "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Türkoloji Dergisi,* C. 11, S. 1, Ankara, 1993, s. 51-89. Bu konuda büyük ölçüde bu makaledeki çevriyazıda yazım birliği sağlamaya yönelik öneriler göz önünde bulundurulmuştur. Bunun dışında yine kendi içinde uyumlu olmak kaydıyla bazı kişisel tercihlerde de bulunulmuştur (Örneğin; *veş, vār, āsā* ekleri kelimeye bitişik değil ayrı yazılmıştır. *veş* eki sadece *māhveş* ve *mehveş* kelimelerinde bitişik yazılmıştır).

10. Metnin çevriyazısı yapılırken Farsça labial *hı* Ḫˇ ḫˇ şeklinde gösterilmiş ve خوش, خورشيد, خويش, خوان gibi kelimelerin yazımında Tulga Ocak'ın bu konuda önerilere uyularak *ḫˇoş, ḫˇurşīd, ḫˇīş, ḫˇān* şeklinde bir tutum benimsenmiştir.[600]

11. Arapça ve Farsça uzun ünlüler, vezin zarureti ile kısa okunsalar dahi, daima uzunluk işareti kullanılarak yazılmıştır.

12. Çevriyazılı metinde "-ān, īn, ūn" gibi sakin nun'la biten, yani kendisinden sonraki kelime sessizle başlayan ve vasl imkanı olmayan hecelerdeki *mazûl sesliler* kısa ünlülerle değil, uzun ünlülerle gösterilmiştir.[601]

13. Farsça isim ve sıfat tamlamalarında muzaf ve mevsuftan sonra kalınlık-incelik uyumu göz önünde bulundurulmuş, atıf vavları da kalınlık-incelik uyumu dikkate alınarak "u, ü / vu, vü" biçiminde yazılmıştır.

14. Arapça tamlamalarda "Allāh" kelimesinin muzafün ileyh olduğu durumlarda çizgi kullanılmamıştır: Resūlu'llāh, ẕikru'llāh gibi. Farsça tamlamalarda muzaf ve muzafün ileyh konumundaki kelimeler arasına, ikilemeler ve "her"den sonra gelenler dışında, çizgi konmuştur. Farsça birleşik isim ve sıfatlar arasına da çizgi konmuştur.

15. Yapım eki işlevi taşıyan Farsça ekler kelimeye bitişik yazılmıştır.

16. Farsça ve Arapça önekler eklendikleri kelimeden çizgi ile ayrılmıştır.

17. Farsça ikili tekrarların yazımında, tekrarlanan kelimeler arasındaki ek ve edatlar çizgi arasına alınmıştır: ān-be-ān, dem-be-dem, nev-be-nev, ser-ā-ser gibi.

18. Özel isimlere büyük harfle başlanmış, bu isimlere bağlı unvanlarda büyük harf kullanılmamıştır. Özel isimlere gelen ekler kesme işareti ile ayrılmamıştır.

19. Okunamayan kimi kelimeler ve bunlara ait dipnotlar Arap harfleriyle yazılmıştır. Anlam vermekte zorlukla karşılaşılan beyitlerin sonuna da (?) eklenmiştir.

---

[600] Tulga Ocak, "Labial *Hı*'nın Çevriyazıda Yazımı Sorunu", *Çağdaş Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış,* Nevin Önberk Armağanı, Hzl. Mehmet Ölmez, Ankara, 1997, s. 167-172.
[601] bk. Tâhirü'l-Mevlevî*, Edebiyat Lügati*, s. 21.

20. Vezin bozukluğu düzeltilemeyen mısralara dipnotta işaret edilmiştir.

21. Metinde aşağıdaki çevriyazı sistemi uygulanmıştır:

ء	ʾ
ث	S̱, s̱
ح	Ḥ, ḥ
خ	Ḫ, ḫ
ذ	Ẕ, ẕ
ص	Ṣ, ṣ
ض	Ż, ż; D, ḍ
ط	Ṭ, ṭ
ظ	Ẓ, ẓ
ع	ʿ
ع	Ġ, ġ
ق	Ḳ, ḳ
ك	ñ, g

Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun seslerin gösteriliş biçimi,

آ	Ā, ā
و	Ū, ū
ى	Ī, ī

22. Çevriyazı ve İmla: XVIII. yüzyılda yazılmış metinlerde, "Eski Anadolu Türkçesi"nin ses özelliklerine bağlı kalma konusunda araştırmacılar arasında tam bir birlik yoktur. Bununla beraber genelde Arap harfleriyle yazılan Türkçenin, özelde ise bazı açılardan bu alfabeden ayrı düşünülmesi mümkün olmayan divan edebiyatının XVII. - XVIII. yüzyıllardan son dönemlere kadar imlâ konusunda telaffuzu etkilemediği kabul edilen gelenekselleşmiş kalıplara bağlı kaldığı da bilinmektedir. Son zamanlarda XVII. ve XVIII. Yüzyıl Türkçesi ile ilgili yapılan çalışmalarda, bu yüzyıldaki ünlülerde normalleşmeye gidilmiş, ünsüzlerde ise metne bağlı kalınmıştır. (bk. İnce, Adnan, *Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Dîvânı (Tenkitli Basım)*, Yükseköğretim Kurulu Matbaası, Ankara, 1994); Horata, Osman, *Esrâr Dede, Hayatı, Eserleri, Şiir Dünyası ve Dîvânı,* Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1998;

Develi, Hayati, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar,* TDK Yay., Ankara, 1995; Develi, Hayati, "18. Yüzyıl Türkiye Türkçesi Üzerine", Doğu Akdeniz, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi, 1998, I: 27-36; Duman, Musa; *Evliya Çelebi Seyahatnâmesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri,* Ankara, TDK Yay., 1996; Gümüşkılıç, Mehmet, *18. Yüzyıl Türkçesinde Ses Hadiseleri,* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1997; Ali Emre Özyıldırım, *Keçeci-zade İzzet Molla'nın Mihnet-keşân'ı ve Tahlili,* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2002).[602]

Bu çalışmada dönem itibariyle, konuşma dilindeki değişikliklerin yazı dilini de etkilemiş olduğu düşünülerek eklerdeki ünlülerde normalleşmeye gidilebilirdi. Zaten *Külliyat*'ta ünlülerde normalleşmeye gidilmeyi gerektiren tutarsız örnekler de bulunmaktadır. Var olan imlâ özelliklerinden dolayı, farklı yazımlardaki ikiliği de ortadan kaldırmak amacıyla küçük ve büyük ünlü uyumlarına dikkat edilerek metni Türkiye Türkçesi'nin imlâsına göre yazmanın uygun olacağı tezini de savunmak mümkündür. Buradan hareketle *Külliyat*'ın imlâsında, ancak metnin müsaade ettiği ölçülerde tasarrufa gidilebilir, bu tasarrufun da çevriyazılı alfabenin kullanım esaslarıyla çelişmemesine gayret edilebilirdi. Dolayısıyla metnin imlâsı ne tamamen "Eski Anadolu Türkçesi"nin, ne de bugün kullandığımız yazı dilinin özellik ve kurallarını yansıtmaktan uzak olarak ortaya konabilirdi. XIX. yüzyılda kaleme

---

[602] Özellikle XVIII. ve XIX. yüzyıllarda yazılmış metinlerde, "Eski Anadolu Türkçesi"nin ses özelliklerine bağlı kalma konusunda aynı şairin farklı eserleri üzerine yapılan çalışmalarda bu ikiliğin görülmesi, ilginç bir örnek olması açısından hatırlanmaya değer. Ali Emre Özyıldırım tarafından doktora çalışması olarak hazırlanan Keçeci-zade İzzet Molla'nın *Mihnet-keşan* adlı mesnevisinde metnin izin verdiği ölçülerde tasarrufa gidilmiş, bu tasarrufun da transkripsiyon alfabesinin kullanım esaslarıyla çelişmemesine gayret gösterilmiştir. Böyle bir tasarrufun yapılmasına da şu şekilde bir sebep gösterilmiştir: "Bu konuda hareket noktası, eserde yer alan bir mülemma manzume olmuştur (b. 1007-1016). İlk kısmı Farsça olan bu manzume'nin kafiyeleri "tal'atet, şöhretet, ruhsatet vb..." şeklinde giderken Türkçe kısma geçildiğinde "himmet et, gayret et, cennet et vb..." yukarıdaki Farsça kelimelere kafiye yapılmıştır. Buradan hareketle genelde kelime başında (اى), kelime ortasında ise (ى) ile yazılan "kapalı e" seslerinde, özelde ise bütün ünlü seslerde günümüz telaffuzuna uygun bir değişikliğin yapılabileceği düşünülmüş; Türkçe kelime ve eklerin imlâsı sadece ünlüler açısından değiştirilmiştir." (bk. Ali Emre Özyıldırım, *Keçeci-zade İzzet Molla'nın Mihnet-keşân'ı ve Tahlili,* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2002, s. 177). Keçeci-zade İzzet Molla'nın divanları üzerine bir doktora çalışması yapan Ebubekir Sıddık Şahin ise divan metinlerini "Eski Anadolu Türkçesi"nin ses özelliklerine bağlı kalarak tespit etmiştir. (bk. Ebubekir Sıddık Şahin, *Keçeci-zâde İzzet Molla'nın Divanları: Bahâr-ı Efkâr ve Hazân-ı Âsâr*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2004).

alınmış bir metnin transkripsiyon alfabesiyle tespitinde de bu durum bir çelişki olarak görülmezdi. Hazırlanan metnin XIX. yüzyılın son çeyreğinde kaleme alınmış bir metin olduğunun bilincinde olunmakla birlikte, metni modernize ya da vulgarize etmenin "*itdüñ / işitdüñ*" (Ms. IV/10), "*iderler / giderler, iderken / giderken, gitdük / yitdük, iderdüm / giderdüm*" (Ms. VI, 71, 275, 288, 403) mesnevilerin beyitlerini "*etdiñ*"; "*ederler, ederken, gitdik, ederdim*" veya bir musammatta "*yitdi, gitdi, incitdi, itdi*" şeklinin "*yetdi, etdi*" hâline gelmesi gibi fonetik ve buna bağlı olarak ahenk özelliklerini yok edecek kimi olumsuz sonuçlara yol açabileceği endişesiyle mümkün olduğu kadar metnin imlâsına bağlı kalınmıştır. Fakat bu örneklerde dışında çok az da olsa, aynı kelime ve eklerin ikili yazılışlarının olması [*ruḫsārıña* K. XXXIII/41; *ruḫsāruñ* K. VI/48; *dīdārıña* K. XIV/60; *dīdāruñ* K. VI/48; *ʿafvıña* S.İ. XVII/3; *ʿafvuñla* Kt. XCIV/1; *evlādıña* S.İ. LXI/11; *evlāduña* S.İ. XXXIV/16; *nāzıña* G. CCXCIX/2; *nāzuñ* G. CLX/4; *bīmārıña* G. CCCXLI/6; *bīmāruñ* G. CCXXV/2; *getirmişdür* K.III/8; *getürdi* K. XX/57; *gösterirse* K.III/41; *gösterür* K.VI/53; *virir* G. CCXXX/1; *virür* G. LXVI/1; *peykerime, defterime, yerime* Ms. VI/481; *peykerüme, defterüme, yerüme* Mus. XXXIX/1 … vb] eserin yazıldığı dönemde imlânın ses özelliklerini ne kadar yansıttığıyla ilgili önemli ve tartışılmakta olan problemi çözümleme yolunda hâla ipucu olabilecek nitelikte olmaması gibi sebeplerden dolayı, ikili örnekler içerisinde metnin imlâsına göre hatalı dahi olsa kelimelerin imlâsına müdahale edilmemiş, bunun dışında; XIX. yüzyılda yazılmış bir eser olarak *Külliyat*'ın imlâsında tamamen "Eski Anadolu Türkçesi"nin ses özelliklerine sadık kalınmıştır.

METİN

KASİDELER

[1b] I TEVḤĪD-İ ḤAŻRET-İ BĀRĪ TAʿĀLĀ VE TEḲADDES
B'ismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

mefāʿīlün mefāʿīlün faʿūlün

1 Nedür bu cism ü cān Allāhu Ekber
Bu peydā vü nihān Allāhu Ekber

2 Nedür bu bī-ʿamūd u ḥayret-efzā
Muʿallā sāyebān Allāhu Ekber

3 Nedür bu naḳş-ı gūn-ā-gūn-ı hestī
Bu cevv-i bī-girān Allāhu Ekber

4 Nedür bu cām-ı ḫurşīd-i zer-endūd
Bu devr-i dil-sitān Allāhu Ekber

5 Nedür bu vaḥdet-i eşyāya ḳarşu
Teżād-ı şāygān Allāhu Ekber

6 Nedür bu derd-i ʿaşḳ-ı ḫānumān-sūz
Nedür bu ḥüsn ü ān Allāhu Ekber

7 Nedür bu ınḳılābāt-ı ḥavādiṣ
Ṣadā-yı īn ü ān Allāhu Ekber

8 Nedür bu menʿ-i nūş-ı bāde-i nāb
Nedür laʿl-i bütān Allāhu Ekber

9 Nedür bu gerdiş-i nā-sāz-ı eyyām
Bu evḳāt u zamān Allāhu Ekber

10 Nedür gülşen-serāy-ı ʿadne ḳarşu
Bu çetr-i ḫākdān Allāhu Ekber

11 Nedür bu kāse-i vājūn-ı gerdūn
Cenāb-ı neyyirān Allāhu Ekber

12 Nedür bu şuʿle-i mihr-i şafaḳ-tāb
Şarāb-ı erġavān Allāhu Ekber

13 Nedür pervāne-i şemʿ-i şeb-efrūz
Hezār u gülsitān Allāhu Ekber

14 Nedür faṣl-ı bahār u mevsim-i ṣayf
Zemistān u ḫazān Allāhu Ekber

[2a] 15 Sebebsüz böyle ser-gerdān olur mı
Bu ṭūlāb-ı cihān Allāhu Ekber

16 Olur bir reng ile her gün nümāyān
Şüʾūn-ı müsteʿān Allāhu Ekber

17 Döner zīr-i dü-dest-i ḳudretinde
Zemīn ü āsmān Allāhu Ekber

18 Görür her ẕerrede mihr-i cemālin
ʿUyūn-ı ʿāşıḳān Allāhu Ekber

19 İderler vaḥdetin kes̱retde taʿlīm
Cünūd-ı aḫterān Allāhu Ekber

20 Vücūd-ı ekremiyle ḳāʾim olmış
Bütün kevn ü mekān Allāhu Ekber

21 Kemāl-i ṣunʿına ḥayretdedür hep
Ṣunūf-ı ḳudsiyān Allāhu Ekber

22 Degül gül-ġonçeler tevḥīd içün ḫāk
Açar dürc-i dehān Allāhu Ekber

23 Olur bārān-ı feyżi kāʾināta
Bu ṣūretle ʿıyān Allāhu Ekber

24 İdüp deryāyı ḳaṭre ḳaṭrelerden
Yapar seyl-i revān Allāhu Ekber

25 Virür ʿarşa tezelzül bāng-i tevḥīd
Oḳındukça eẕān Allāhu Ekber

26 Vücūd-ı ekremin iḳrāra mecbūr
İder ḫalḳı zamān Allāhu Ekber

27 Zihī vācib yaratmış mümkinātı
ʿAdemden bī-gümān Allāhu Ekber

28 Zihī muʿṭī ki erzāḳ-ı ʿadūsın
Virür bī-imtinān Allāhu Ekber

29 Zihī ṣāniʿ ki aġṣān-ı çenārı
Ḳılur āteş-feşān Allāhu Ekber

30 İner gökden yere mānend-i bārān
Esāmī ān-be-ān Allāhu Ekber

---

30 mānend-i bārān : mānende bārān K

31 Çıḳar yerden göge her laḥẓa vü ān
Fiġān-ı ʿārifān Allāhu Ekber

32 Olur yek-dīgerinde luṭf u ḳahrı
ʿIyān-ender-ʿıyān Allāhu Ekber

33 Belāsın cümle ḫalḳından ziyāde
Çeker peyġam-berān Allāhu Ekber

34 Ṣafā-yı vaṣlına olmaz muʿādil
Ḥayāt-ı cāvidān Allāhu Ekber

35 Ḫadeng-i cevrine ṭurmaz muḳābil
Ḳażā-yı nā-gehān Allāhu Ekber

[2b] 36 Odur her taḫtgāh-ı cān u dilde
Emīr-i mihrbān Allāhu Ekber

37 Olur her çeşm-i aḳṣā-yı emelde
Nigāh-ı cān-sitān Allāhu Ekber

38 Muʿallā āsitān-ı ʿizzetüñdür
Penāh-ı ʿācizān Allāhu Ekber

39 Ḳuluñ hep çāker ü fermān-berüñdür
Melāʾik ins ü cān Allāhu Ekber

40 Olup berg-i zebān her tār-ı mūyı
Disün **Kāẓım** hemān Allāhu Ekber

41 Ḳıyām-ı ḥaşre dek ʿaşḳuñla olsun
Aña vird-i zebān Allāhu Ekber

II ḲAṢĪDE-İ DİGER

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ḳanda bir serv-i revān kim ḳāmet-i imkān bulur
Cūy-ı eşk-i ʿāşıḳānı pāyına rīzān bulur

2 Āftāb-ı ḥüsn ü ānuñ ʿaşḳdur pīrāyesi
Lā-cerem her şemʿ bir pervāne-i sūzān bulur

3 Olmasun yā n'eylesün ʿāşıḳ esīr-i ḥüsn ü ān
Ḥüsn ü ān āyīnesinde ṣūret-i raḥmān bulur

4 Ḫūb-rūlardur çerāġ-efrūz-ı bezm-i ʿitibār
ʿĀşıḳ anlardan ṣafā-yı cevher-i vicdān bulur

5 Başladuḳça nāza dil-berler ider diller ḫurūş
Nitekim deryā hevādan cünbiş ü ṭuġyān bulur

6 Ḳays veş Mecnūnı her Leylī-nigāh-ı naḫvetüñ
Hem keser cāndan ümīdin hem ḥayāt-ı cān bulur

7 Biñ ṭarīḳ-i feyż açar erbāb-ı ʿaşḳa mehveşān
Mülk-i ḥüsne her biri kendin ki bir sulṭān bulur

8 Āh elinden ol meh-i ġarrā-yı nāzuñ kim felek
Her nigāh-ı ġamze-kārın fitne-i devrān bulur

9 Pençe-i müjgānı eyler dil-perīşān zülfini
Fitne ṭarf-ı ġamzesinde ol ḳadar meydān bulur

10 Her kemān-ebrū ṭutup ḳavs-i ḳażāya ġamzesin
Berḳ-i āteş-tābdan ser-tīz ü ḫūn-efşān bulur

11 Dil naṣıl ṭāḳat getürsin ol nigāh-ı ġamzeye
Nevk-i şemşīr-i ḳażāsı tīrine peykān bulur

12 Ġamzeye meydān virür mi zülf-i pīç-ā-pīçi hīç
Her ser-i tārında baġlu biñ dil-i nālān bulur

13 Ṭut ki zülfinden rehā-yāb oldı dil müjgānınuñ
Pençesinden [yā] naṣıl ḳurtulmaġa imkān bulur

[3a] 14 Çeşm ü müjgān bir belā zülf-i perīşān bir belā
Ḥāṣılı ʿāşıḳ belā üzre belā-yı cān bulur

15 Şerm ider laʿl-i lebinden çeşme-i āb-ı ḥayāt
Mihr ü meh görse ʿiẕārın sīnesin büryān bulur

16 Sūre-i necm ü duḫānuñ rāzın eyler ḫalḳa fāş
Ḫāl ü ḫaṭ kim ʿārıżuñda ʿişveye meydān bulur

17 N'eylesün ʿāşıḳ ḥakīmüñ süllemi bürhānını
Medd-i enẓār-ı dü-çeşm-i ḥayretin bürhān bulur

18 ʿAzm idüp cisr-i mecāzīden ḥaḳīḳat şehrine
Anda bir şāhenşeh-i bī-mis̱l ü bī-aḳrān bulur

19 Ol şehenşāh-ı Müheymin kim vücūd-ı mümkināt
Lücce-i ʿilminde kendin ḳaṭreden noḳṣān bulur

20 Ol şehenşāh-ı serīr-i ʿizzet ü ḳudret ki ḫalḳ
Ḫ˘ān-ı iḥsānında rızḳın pāyına rīzān bulur

21 Ol ḫudāvend-i kerīm ü ḳādir ü ḳahhār kim
Her ne fermān eylese fi'l-ḥāl emri cān bulur

22 Ol şeh-i cān-āferīn kim ẕātını idrākde
ʿAḳl-ı evvel ḳuvve-i endīşesin ḥayrān bulur

23 Vāḥid ü Ferd ü Ṣamed Allāhu Rabbi'l-ʿālemīn
Kim ḳılan esmāsını taʿdād bī-pāyān bulur

24 Mübdiʿ-i ʿālem ki isterse kemāl-i ḳudreti
Her derūn-ı ẕerrede bir ʿālem-i imkān bulur

25 Pādişehler pādişāhı kim muḥīṭ-i şevketi
Ne ḳabūl-i izdiyād eyler ne ḫod noḳṣān bulur

26 Āb ile iṭfāsı mümkindür anuñçün āteşüñ
Cennet-i luṭfı caḥīm-i ḳahrına rüchān bulur

27 Ṣabr iden derd ü belā-yı ʿaşḳına Eyyūb vār
Her naṣıl bīmār u nā-çār olsa da dermān bulur

28 Kesb idenler rütbe-i ʿabdiyyetin iḫlāṣ ile
Yā nübüvvet yā velāyet manṣıbıyla şān bulur

29 Seyr idenler āftāb-ı luṭfınuñ yek lemʿasın
Dīdesinde müncelī biñ mihr-i tāb-efşān bulur

30 El-ʿİyāẕu'llāh görenler dīv-i bād-ı ḳahrını
Fülk-i nefs-i şūmına enfāsını ṭūfān bulur

31 Bundan istidlāl ü fehm it kim kemāl-i ḳudretin
Emr ü fermānı ne deñlü rütbe-i imkān bulur

32 Eylese her kim taḥarrī ḥādiṡāt-ı ʿālemi
Her birin taʿrīf ider bir āyet-i Ḳurʾān bulur

[3b] 33 Künhin idrāk idemez ammā vücūb-ı ẕātına
Ẕerre ẕerre ʿālemi her müddeʿī bürhān bulur

34 Bir feżā-yı dil-güşādur bārgāh-ı ʿadli kim
Anda sulṭān u gedā māhiyyetin yeksān bulur

35 Bir ḫıyābān-ı ṣafādur şerʿi kim erbāb-ı dil
Ḫār u ḫāşākinde būy-ı sünbül ü reyḥān bulur

36 İstese Ḫıżr-ı hidāyet intimā-yı ʿizzeti
Ẓulmet-ābād-ı ʿademde çeşme-i ḥayvān bulur

37 Eylese düşmenlerin kibr ü ruʿūnet ḫande-nāk
Āteş-i ġamdan yine cān u dilin sūzān bulur

38 Ḳılsa şemşīr-i belāyā ʿāşıḳānın çāk çāk
Şükr içün her zaḫm-ı cānın bir leb-i ḫandān bulur

39 Öyle bir gülzār-ı vāsiʿdür ki ṣunʿ u ḳudreti
Ḳalb-i ʿārif anda kendin bülbül-i nālān bulur

40 Yek-nigāh-ı iltifātından olanlar behre-yāb
Nāḳıṣu'l-cevher de olsa ḳadr-i bī-pāyān bulur

41 Ġam çekenler baḥr-i ʿaşḳından seḥāb āsā müdām
Cūybār-ı feyże göñlin maḳsim u mīzān bulur

42 Midḥatin īfāya yoḳdur ḫāṭır-ı şāʿirde tāb
Kendi ancaḳ kendini meddāḥ-ı bī-aḳrān bulur

43 Mālikü'l-mülkā ḫudāvendā raḥīmā ḳādirā
Ey ṭabīb-i ḳudreti her derde biñ dermān bulur

44 Sensin ol Tevvāb kim deryā-yı luṭf u ḳahrıñuñ
Farḳ u rüchānuñ vücūd-ı cennet ü nīrān bulur

45 Ḳanda vaṣf-ı ʿizzetüñ ben ḳanda ammā n'eyleyem
ʿĀşıḳ-ı āvāreñem göñlüm anuñla şān bulur

46 Vaṣfuñ itdükçe ider kesb-i teraḳḳī feyż-i dil
Öyle kim mestāne meyden rāḥat [u] vicdān bulur

47 Naḫl-i endīşem olup Ṭūr-ı tecellī-şaʿşaʿa
Ejder-i Mūsāya kilk-i muʿcizüm aḳrān bulur

48 N'eyleyem ammā ki ḳoymaz ḥālüme nefs-i ẓalūm
Baña düşmen kendine pā-dāş biñ şeyṭān bulur

49 Dād u feryād ellerinden kim mebānī-i hevā
Sāḥa-i sīnemde naḳş-ı rāsiḫü'l-erkān bulur

50 Ḳaplayup eṭrāfumı ḳat ḳat sevād-ı maʿṣiyet
Heyʾet-i arż u semāya heyʾetüm rüchān bulur

51 Keffe-i mīzān degül ṣıġmaz feżā-yı maḥşere
Cürm ü ʿiṣyānum o gün kim defter ü dīvān bulur

52 Heft dūzaḫ muḳtedir olmaz yaḳup imḥāsına
Çāresin ancaḳ ḫurūş-ı lücce-i ġufrān bulur

[4b] 53 Kim ṭurur ol gün muḥīṭ-i raḥmetüñ öñinde kim
Nüh felek yek ḳaṭresin reşk-āver-i ʿummān bulur

54 Bir nigāh-ı şefḳat it yā Rab ḥabībüñ ʿaşḳına
Kāẓım-ı zāruñ anuñla maḳṣadı pāyān bulur

55 Söz tamām oldı duʿā ḳılsam n'ola iḫlāṣ ile
Kim duʿāsuz āḫiretde vech-i istiḥsān bulur

56 Tā ki ʿuşşāḳ-ı vefā-endīşe göñlin çün çemen
Pāy-māl-i naḫl-i ṭūbī-ḳāmet-i ḫūbān bulur

57 Eylesün luṭfuñ cihānı reşk-i gülzār-ı cinān
Tā cihānuñ ravżası ārāyiş-i rıḍvān bulur

III ḲAṢĪDE-İ CELĪLE-İ DĪGER

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Olup ẓāhir ezel ṣubḥında ʿaşḳuñ mihr-i yek-tāsı
Bilinmek istemiş esrār-ı ġaybuñ kenz-i aḫfāsı

2 Taʿayyün burcına itmiş taḥavvül lā-taʿayyünden
Görinmiş vāḥidiyyetden aḥad ḫurşīd-i ġārrāsı

3 Tecellī ḳılmış esmā vü sıfāt u ẕāt ile ammā
Fürūġ-ı ẕātını göstermemiş tāb u tecellāsı

4 Ṣıfāt [u] ẕāt u esmā nūr-ı vāḥiddür ḥaḳīḳatde
Olur üç vech ile taʿrīf içün ẕikr-i dil-ārāsı

5 İdüp esmāya envār-ı meẓāhir iḳtiżā fi'l-ḥāl
Temevvüc eylemiş deryā-yı ṣunʿ-ı ḥayret-efzāsı

6 Yaratmış ẕāt-ı vālā-yı Resūli nūr-ı ẕātından
Ḥabīb-i ekrem itmiş eylemiş meclā-yı aʿlāsı

7 Enīs olmış anuñla ol ḳadar müddet ki miḳdārın
Bilür ancaḳ cenāb-ı ʿālimü's-sırr u ḫafāyāsı

8 Ḳılup āḫir vücūdın ʿillet-i eşyā getirmişdür
Feżā-yı ʿālem-i mülk-i vücūda çerḫ-i nüh-ṭāsı

9 ʿUḳūl ü enfüs ü ervāḥ ü ʿarş ü encüm ü ʿunṣur
Rehīn-i ḫilḳat olmış ʿālemüñ pinhān [u] peydāsı

10 Kitāb-ı ṣunʿa kim virmiş netīce ṣūret-i insān
Bilinmiş ḳıṣṣa-i manẓūme-i ḥubbuñ mezāyāsı

11 Emānet ʿarż olınmış heyʾet-i arż u semāvāta
Çıḳup meydāna esrār-ı ḫilāfet emr-i kübrāsı

12 İbā itmiş zemīn ü āsmān bu emr-i ẕī-şānuñ
Celāl-i bī-mis̱ālinden olup le[r]zende eczāsı

13 O bār-ı bī-girānı eylemiş taḥmīl-i insāna
Cenāb-ı müsteʿānuñ ḥikmet-i bī-mis̱l ü hem-tāsı

14 Düşüp ḫavf u recāya s̱ülle-i ervāḥ-ı ʿulviyye
Taʿaẓẓüm ḳılmaġa itmiş cesāret ṣınf-ı süflāsı

[4b] 15 Olup tefrīḳ müʾminler münāfıḳdan ʿıyān olmış
Ḳażānuñ ḥükm-i bī-teʾḫīri esmānuñ müʾeddāsı

16 Ṭoḳınmış ġayretu'llāha bu istikbār-ı nā-ber-cā
Açılmış dār-ı esrār-ı elestüñ bāb-ı ʿulyāsı

17 Olınmış anda bir bezm-i mehīb-i imtiḥān tertīb
Getirmiş ḫavf u ḫaşyet ḳalb-i ervāḥa temāşāsı

18 Hemān ṣahbā-yı tevfīḳ istemiş Ḥaḳdan Resūlu'llāh
Meʾāl-i ḥāli idrāk eyleyüp efkār-ı vālāsı

19 Geçüp ṣadr-ı ḳabūl-i ʿizzete ol ḥüsn-i istidʿā
Ḫurūş itmiş ʿulüvv-i raḥmetüñ deryā-yı yek-tāsı

20 Bu ṣūretle ʿumūmen ʿāleme ibrāz içün Allāh
Nedür nezdinde faḫr-i kāʾinātuñ ḳadr-i ʿuẓmāsı

21 Ḳılup ol bādeyi iḥsān hem itmiş sāḳī-i devrān
O sulṭān-ı ʿaẓīmüñ İbni ʿammın luṭf-ı evfāsı

22 ʿAliyyü'l-Murtażā kim nāʾil olmış iş bu iḥsāna
Maḳām-ı intihāya vāṣıl olmış şān-ı aʿlāsı

23 Nidā itmiş çıḳup sāġar be-kef meydāna sürʿatle
Nigāh-endāz olup her cānibe çeşm-i dil-ārāsı

24 Buyurmış işte bu ṣahbā-yı tevfīḳ-i İlāhīdür
Cihānuñ bāʿis̱-i iḥyāsı her derdün müdāvāsı

25 Benem sāḳīsi bu cām-ı meveddet-fāmuñ olmışdur
Benümle rū-nümā ās̱ār-ı feyż-i sīne-pīrāsı

26 Benem şāh-ı velāyet reh-ber-i ʿuşşāḳ-ı rabbānī
Olur vāṣıl benümle ẕāt-ı Ḥaḳḳa nāsuñ evlāsı

27 Ṣalādur gelsün içsün ṭālib-i Mevlā olan cānlar
Bu ṣahbādan budur ṣahbā-yı ʿaşḳuñ eñ mu[ṣaffāsı]

28 Alup eṭrāfın ol yaʿsūb-ı dīnüñ ehl-i istiʿdād
Dönerken ellerinde cām-ı gül-fām-ı tevellāsı

29 Ḫiṭāb olmış ʿumūma ṣūret-i meşrūḥada Ḥaḳdan
İşitmiş ol ḫiṭāb-ı müsteṭābı pest ü bālāsı

30 Belā-gūyān olup dest-i ʿAlīden mest olan cānlar
Belā-yı ʿaşḳuñ olmış ṭālib-i esrār u ṣahbāsı

31 Hevā-yı nefs ile pervāz iden maġrūrlar ammā
Cevāb-ı lā virüp olmış şeḳāvet mest ü rüsvāsı

32 Seḥer vaḳtiymiş ol gün rūz-ı hevl-i maḥşere gūyā
Ḳıyāmetden nişān bir ḥāle īṣāl eylemiş nāsı

33 Ḳılup kesb-i taḳarrub ḥażret-i Ḥaḳḳa belā-gūyān
Gül-i ḫurşīde dönmiş her birinüñ berg-i sīmāsı

34 Bihişt-i heşt-i bāġ-ı luṭfı meʾvā eyleyüp bunlar
Ḫudāvend-i cihānuñ olmış ʿibād u eḫillāsı

35 Düşüp ġayyā-yı buʿda lā diyenler nezd-i Bārīden
Ḳararmış şām-ı hicrāndan ziyāde rūy-ı ẓalmāsı

[5a] 36 Saʿīr-i ḳahrın ārāmgāh idüp bunlar da olmışdur
Cenāb-ı ẕü'l-celālüñ düşmen-i ẕāt u eviddāsı

37 Bu ṣūretle ḳażā kim eylemiş aḥkāmını icrā
Bilinmiş lā vü illā ḥarfinüñ sırr-ı muʿammāsı

38 Ṭutup ehl-i ġurūruñ āh u zārı dāmen-i ʿarşı
Bu olmış anlaruñ aḳṣā-yı ḥācāt u temennāsı

39 Bizi ḳılduñ kemāl-i maḳderetle imtiḥān yā Rab
Bu ṣahbā-yı ʿaẓīmüñ pek girāndur ẕevḳ-i ġarrāsı

40 ʿİnāyet eyle bir de imtiḥān it ʿacz u ḥayretle
Maḳām-ı imtiḥānuñ kim budur şeh-rāh-ı aḥrāsı

41 Rıżāyuz ḥaḳḳumuzda eyle icrā her mücāzātı
Ne ṣūret gösterirse anda aḥvālüñ merāyāsı

---

33 birinüñ : بربیک K

42 Ḳabūl itmiş bu istirḥāmı Mevlā luṭfen anlardan
Temevvüc eyleyüp deryā-yı iḥsān u ʿaṭāyāsı

43 Bıraḳmış ʿālem-i dünyāya tekrār imtiḥān emrin
Anuñ ʿuḳbāda icrā olmaḳ üzre faṣl-ı daʿvāsı

44 Bu iḥsan-ı İlāhīden olup dil-şād hep ervāḥ
Teşekkürlerle gül-bāng eylemiş mesʿūd u eşḳāsı

45 Çıḳup bir kürsī-i ʿulyāya anda ḥażret-i Cibrīl
Bu ṣūretle s̱enā-yı Ḥaḳḳa maṣrūf olmış enfāsı

46 Kerīm ü ẕü'l-celāl ü ḫālıḳ u rezzāḳ-ı maḫlūḳāt
Ḳadīr ü ferd ü yek-tā kāʾinātuñ Rabb-i aʿlāsı

47 Zihī ṣāḥib-kerem kim luṭf ḳılmakçün getirmişdür
ʿAdemden sāḥa-i mehd-i vücūd-ı ḫilḳate nāsı

48 Zihī ṣāḥib-kemāl-i maḳderet kim ʿarş-ı aʿẓamdur
Fez̤ā-yı ṣunʿınuñ yek-noḳṭa-i aḳṭār u enḥāsı

49 Zihī ṣāniʿ ki deryā-yı celāl-i cāhınuñ yoḳdur
Nuḳāṭ-ı ġāyet ü ʿumḳ u kenār u ṭūl u pehnāsı

50 Zihī ḳādir ki isterse olur bir ʿālem-i dīger
Cihānuñ ser-be-ser her cüzʾ-i ferd-i lā-tecezzāsı

51 Zihī vāsiʿ ki ʿaynen defter-i ʿilminde s̱ābitdür
Cünūd-ı mümkinātuñ cümle aḥvāliyle esmāsı

52 Ḥakīm-i bī-muʿādil ḳādir-i muṭlaḳ kim itmişdür
Cemīʿ-i kāʾinātuñ ḳudret-i bī-mis̱l ü hem-tāsı

53 Vücūh-ı kes̱retin emvāc-ı deryā gibi bī-pāyān
Vücūd-ı vaḥdetin mirʾāt-ı ẕāt-ı ferd ü yek-tāsı

54 ʿAceb bir şīvedür kim şāhid-i ṭannāz-ı iḥsānı
İrişmez ġavrına ʿaḳl-ı külüñ fikr-i dil-ārāsı

55 Olur miḥnetle ḳāʾim ʿāşıḳān-ı sīne-sūzānı
Geçer rāḥatla dāʾim ḥāl-i ʿabd-i bī-tevellāsı

[5b] 56 Ḫiṭāb-ı ʿizzeti eyler Ḫalīle āteş[i] gülşen
Virür ḥayret Kelīme şuʿle-i berḳ-i tecellāsı

57 Müretteb eylemiş erzāḳını bi'l-cümle maḫlūḳuñ
Nihāde olmadan mehd-i vücūda cedd ü ābāsı

58 Ṭuyar feryādını her nā-tüvānuñ ān-ı vāḥidde
Yeter imdādına bī-keslerüñ elṭāf-ı ʿulyāsı

59 Degüldür nāmiye ezhār u eşcārı iden inbāt
Ḳılur her şeyde iẓhār-ı taṣarruf ḥükm-i esmāsı

60 ʿUlüvv-i şānınuñ bir ṣūretin ibrāz ider her gün
Tehī dönmez sipihrüñ āsyāb-ı cām-ı mīnāsı

61 Ḳılur ṣunʿ-ı ʿaẓīmi ḫārlardan ġonçeler peydā
Ṣafā-baḫşā olur biñ bülbüle bir berg-i būyāsı

62 İder yek ḳaṭre māʾ-i nuṭfeden bir meh-cebīn īcād
Virür ḫurşīde ḥayret şuʿle-i mişkāt-ı sīmāsı

63 Seḥāb-ı nāmiye feyż alsa deryā-yı celālinden
Çıḳardı āsmāna ḫākdānuñ naḫl-i ednāsı

64 Ḫayāl ü vehme ṣıġmaz nūr-ı ẕāt-ı ḳudret-āyātı
Ber-ā-berdür kemīne ẕerresiyle baḥr-i ʿuẓmāsı

65 Cihān-ı intihā-yı feyż kim aʿyān-ı eşyādur
Dıraḫt-ı müntehā-yı ʿilminüñ berg-i muṭarrāsı

66 Taḳarrübdür feżā-yı luṭfınuñ aʿlā-yı ʿilliyyīn
Tebāʿüddür derinden nār-ı dūzaḫ çāh-ı ġayyāsı

67 Fürūġ-ı iltifātın merd-i āgeh ḳılsa der-ḫāṭır
Döner şemʿ-i münīr-i āftāba çeşm-i aʿmāsı

68 Nigāh-ı iltifātı Ādem itdi bir avuç ḫāki
Şerefle oldı mescūd-ı melāʿik vech-i zībāsı

69 Taġayyür mümteniʿdür emr ü fermānında imkānuñ
Tecemmuʿ eylese bir noḳṭada aʿlā vü ednāsı

70 Bulur emr-i İlāhīsiyle ṣūret cevher-i maʿnā
Olur ṣunʿıyla peydā çāh-ı pinhāndan ʿadem māsı

71 İlāhā pādişāhā Rabb-i ġaffār u keremkarā
Eyā kevn ü mekānuñ ḫālıḳ u sübḥān u Mevlāsı

72 Sen ol ḳayyūm u ḳādirsin vücūd-ı bī-ʿad[ī]lüñdür
Feżā-yı müntehā-yı ḳudretüñ fermān-fermāsı

73 Sen ol kān-ı kerem sulṭān-ı ekremsin ki bī-şübhe
Nesīm-i luṭfınuñ taḳsīm olınsa ḫalḳa enfāsı

74 İdüp feyż-i feḫāmet kāʾinātı ol ḳadar tevsīʿ
Döner duʿā-yı ʿarşa cüzʾ-i ferd-i lā-tecezzāsı

75 Kemāl-i iḳtidāruñ Ādem itdi bir avuç ḫāki
Olup emrüñle mescūd-ı melāʾik vech-i zībāsı

[6a] 76 Dil-i ʿuşşāḳı eyler iltifāt-ı şāhid-i ʿaşḳuñ
Çemenzār-ı kemāl-i maʿrifet ṭūṭī-i gūyāsı

77 Hezārān şükr ü minnet kim ḳuluñ da dāḫil itmişdür
O ṣınf-ı nāzenīne ḥubb-ı pāküñ feyż-i kübrāsı

78 Çekilmiş cebhe-i endīşeme ṭuġrā-yı evsāfuñ
Virilmiş ṭabʿuma vaṣṣāf-ı Bārī nām-ı ʿulyāsı

79 Benem sāyeñde şimdi ol süḫanver kim ʿibāretdür
Kelām-ı muʿcizümden rūḥ-ı ḳudsüñ nuṭḳ-ı aḥlāsı

80 N'ola andan mükerrem olsa bu naẓmum ki olmışdur
Anuñ ʿİsī benem ẕāt-ı celīlüñ vaṣf-ı ʿulyāsı

81 İder bu nev-ġazelle ḥālümi ṭaṣvīr-i endīşem
Olur daʿvā-yı ʿaşḳuñ rū-nümā ṣuġrā vü kübrāsı

82 Bu bāġuñ bir kitāb-ı ʿaşḳdur kim verd-i raʿnāsı
Hezāra derd-i dil taʿlīm ider evrāḳ-ı zībāsı

83 Hevā-yı ʿaşḳdan ṣanma ḫabersizdür gel ey bülbül
Nesīm-i āhınuñ maḥlūlidür būy-ı dil-ārāsı

84 Degüldür sünbülüñ başındaki gīsū-yı pīç-ā-pīç
Serinden rū-nümādur derd-i ʿaşḳuñ dūd-ı sevdāsı

85 Gelüp bu gülsitāna ʿandelīb-i dem-keş olmışdur
Şarāb-ı gülşen-i ʿahd-i elestüñ cām-ı mīnāsı

86 Ḥabāb-ı ḫūn-ı eşki gözlük eyler çeşm-i giryānum
Gelince ʿaynuma laʿl-i lebüñ ẕevḳ-i temāşāsı

87 El urmaḳ ḳābil olmaz gūşe-i dāmān-ı āmāle
Elümde olsa da ẕāt-ı Kelīmüñ nūr-ı beyżāsı

88 Sevād-ı dūd-ı āh u seyl-i eşk ü ḫūn-ı ḳalbümdür
Maḥabbet bengi şevḳ iksīri derd-i ʿaşḳ ṣahbāsı

---

74 duʿā-yı ʿarşa cüzʾ-i : duʿā-yı ʿarşa ḫāküñ cüzʾ-i K
86 ḫūn : ḫ̌ān K

89 Vücūd-ı çerḫ-i çārüm ṭabʿ-ı pāküm çeşme-i ḫurşīd
Dil-i muʿciz-demümdür ʿālem-i naẓmuñ Mesīḥāsı

90 Süḫan-gūlıḳla iẓhār-ı kemālāta çalış **Kāẓım**
Süḫandür bāġ-ı ʿirfānuñ gül-i ṣad-berg ü zībāsı

91 Ġazel pāyāna yetdi söz tükendi n'eyleyem kim āh
Tükenmez mā-cerā-yı eşkümüñ bārān-ı belvāsı

92 Gider ʿaḳlum başumdan ḫāṭır-ı nā-kāma geldükçe
Ḳuṣūr-ı cürmümüñ yüz biñde bir esmā-yı ḳabḥāsı

93 Siyeh-kārī-i ʿiṣyānum ʿıyāndur ḫāl-i dil-ber vār
Ḫudāyā ben gibi yoḳdur cihānda mücrim-i ḳāsī

94 Benem ol ʿabd-i mücrim kim sevād-ı cürmümi muṭlaḳ
İder imḥā iderse raḥmetüñ deryā-yı ʿuẓmāsı

[6b] IV NAʿT-I ŞERĪF-İ ḤAŻRET-İ RİSĀLET-PENĀHĪ
ṢALLAʼLLĀHU ʿALEYHİ VE ĀLİ VE SELLEM

mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Sepīde-dem ki olup beste revzen-i ebṣār
Uzandı ʿālem-i maʿnāya rişte-i enẓār

2 Görindi çeşmüme bir gülşen-i muḳaddes kim
Ḳalur yanında riyāż-ı bihişt ḳasvetzār

3 Ne gülsitān-i celīl-i diyār-ı ʿizzet kim
Virür ṣafāsı temāşā-yı leẕẕet-i dīdār

4 Zemīni sīne-i ḫūbān gibi laṭīf ü naẓīf
Zamānı ravża-i rıḍvān gibi hemīşe bahār

5 ʿUyūn-ı nergis-i mesti piyāle-i naḫvet
Ġuṣūn-ı naḫl-i şikesti nihāl-i ḳadd-i nigār

6 Dehān-ı ġonçe-i nūşīni dürc-i cevher-i dil
Zebān-ı lāle-i rengīni sūsen-i envār

7 Nümāyiş-i çemeni reşk-i aṭlas-ı eflāk
Fürūġ-ı yāsemeni nūr-ı ḳudret-i settār

8 Şarāb-ı jālesi hem-reng-i bāde-i tesnīm
Sifāl-i lālesi maḥsūd-ı sāġar-ı esrār

9 Ṣafīr-i nāle-i ferḥat-fezā-yı mürġānı
Müheyminānuñ ider cān-ı mestini hüşyār

10 Nesīmi öyle müferriḥ kim ol letāfet ile
Riyāż-ı ʿāleme olsa vezīde bir miḳdār

11 Sirāyet-i eṡer-i feyż-i luṭfı eyler idi
Şitāyı ṣayf u ḥarīfi şeref-nümā-yı bahār

12 Müsebbiḥān-ı ḥarīm-i ṣavāmiʿ-i melekūt
Ġubār-ı ḫākin ider tūtiyā-yı çeşm-i mār

13 Ġubār-ı ḫākidür ol cevher-i saʿādet kim
Ḳılur ṣafāsına ḥayret ḫavāṭır-ı aḫyār

14 Sevād-ı ḫākine dil-dāde rūḥ-ı pāk-i Betūl
Ruḫām-ı pākine üftāde Ḥayder-i Kerrār

15 Ne ḫākdür ʿaceb ol ḫāk-i gülşen-i fıṭrat
Ki anda sākin olur ẕāt-ı Aḥmed-i Muḫtār

[7a] 16 Şehī ki pençe-i ṭuġrā-yı zülf ü rūyından
Vücūda geldi ʿademden vücūd-ı leyl ü nehār

17 Mehī ki mihr-i ʿadīmü'z-zevāl-i ḥüsninde
Güneş ḳamer veş ider istifāża-i envār

18 O şehryār-ı muʿaẓẓam ki ḳıblegāh idinür
Ruḫām-ı bārgehin āftāb-ı āteş-bār

19 O tāc-dār-ı "ev-ednā"[*] ḥarem-i ḫāk-i derin
Ḳılur dü çeşmine Cibrīl kuḥl-ı cevher-dār

20 O şāh-ı mülk-i risālet ki vaṣf-ı pākin ider
Ḫaṭīb-i minber-i ḳudsī bu vech ile iẓhār

21 Resūl-i ekrem-i ṣāḥib-şefāʿat-i kübrā
Nebiyy-i muḥterem-i pāk-nihād u pāk-tebār

22 Erīke-zīb-i "fetarḍā"[**] muḫāṭab-ı "Ṭā hā"[***]
Ḥabīb-i ekrem-i Mevlā şeh-i cihān-sālār

---

[*] "ev-ednā" *Kuran*, 53/9.
19 ḥarem-i ḫāk-i derin : ḥaremgeh-i ḫāk-i derin K
[**] "fetarḍā"*Kuran*, 93/5.
[***] "Ṭā hā"*Kuran*, 20/1.

23 Fürūġ-ı ṣubḥ-ı ezel āftāb-ı evc-i emel
Melāẕ-ı āḫir ü evvel ser-āmed-i ebrār

24 Riyāż-ı cūd u ʿināyet ḥadīḳa-i ḥikmet
Sipihr-i mihr-i celālet meh-i sipihr-i medār

25 Hezār-ı gülşen-i ʿizzet ḫaṭīre-i ceberūt
Gül-i şüküfte-i ṣad-berg-i ʿālem-i esrār

26 Veliyy-i niʿmet-i ʿālem Muḥammed-i ʿArabī
Nebiyy-i raḥme resūl-i müheymin ü ġaffār

27 Yegāne-ẕāt-ı muʿaẓẓam ki ẕāt-ı Bārī veş
Naẓīr ü miṡlini görmek muḥāldür ebṣār

28 O āftāb-ı muḳaddes ki lemʿa-i raḫtuñ
Kemīne ẕerresidür şemʿ-i ṭārem-i devvār

29 ʿUlüvv-i cāhına ḥāyretde ʿaḳl-ı cevher-i kül
Cemāl-i pākine müştāḳ Īzid-i settār

30 Der-i celāline Mūsī ʿaṣā be-kef derbān
Serāy-ı şevketine Cebreʾīl ḫıdmet-kār

31 Cemāli vech-i cemīl-i celīle āyīne
Vücūdı ṣunʿ-ı İlāhiye ʿillet-i iẓhār

32 Zebānı cedvel-i āb-ı zülāl-i "mā-evḥā"*
Dehānı dürc-i bihīn-i cevāhir-i esrār

33 Serāy-ı rifʿati ḥayret-fezā-yı ʿarş-ı berīn
Feżā-yı mükneti maḥsūd-ı sāḥa-i efkār

34 Ṭabīb-i luṭfıdur ol çāre-sāz-ı ʿālem kim
Döner Mesīḥe mübārek yüzin gören bīmār

35 Belā-yı ʿaşḳdur ol ʿillet-i saʿādet kim
Düşen o derde helāk olsa istemez tīmār

[7b] 36 Mesāḥa eyleyemez bārgāh-ı cāhını çerḫ
Ḳıyām-ı ḥaşre ḳadar dönse ṭursa çün pergār

37 Olaydı rābıṭa-bend-i miyān-ı iḥsānı
Dönerdi ḥabl-i metīn-i şerīʿata zünnār

---

* "mā-evḥā" *Kuran*, 53/10.
34 luṭfıdur : laṭīfdür K

38 Nümūnedür es̱er-i şevket ü celālinde
Seḥāb-ı ṣubḥ-ı ezel āftāb-ı rūz-ı ḳarār

39 Olaydı nāmiye feyż-āşinā-yı ʿāṭıfeti
İderdi reşk-i s̱evābit şükūfesin eşcār

40 Ne çūb dikse olurdı o demde bār-āver
O rütbe müs̱mir idi naḫl-i himmeti her bār

41 Ne naḫle eylese fermān gelürdi reftāra
Muṭīʿ idi o ḳadar emrine cihānda ne var

42 Nigāh-ı mükneti olduḳda ʿankebūta ẓahīr
ʿUyūn-ı düşmene itdi şebīkesin dīvār

43 Olurdı beyże-i tīmūrdan hümā peydā
Cenāḥ-ı ḳudreti altında ṭursa bir miḳdār

44 Dü-dest-i pākidür ol ebr-i cūd u raḥmet kim
İderdi vaḳt-i ʿatş parmaġından āb īs̱ār

45 İşāretiyle ḳamer düşdi şaḳḳ olup arża
İcāzetiyle cemādāta virdi Haḳ güftār

46 İrişdi bir gicede ḳudse bā-vücūd andan
Serāy-ı ʿarşa çıḳup geldi Mekkeye tekrār

47 Ne şebdi ol şeb-i İsrā göreydi leyle-i ḳadr
Olurdı dām-ı ser-i zülfine esīr ü şikār

48 Ne şebdi ol şeb-i rūşen şihāb-ı s̱āḳıbuñ
Kemīne şuʿlesi olmışdı reşk-i berḳ-i bahār

49 Ne şebdi ol şeb-i vuṣlat ki anda Rabb-i celīl
Ḥabīb-i ekremini ḳıldı maẓhar-ı dīdār

50 Ya şeb degül yem-i nūr-ı siyāh-ı ḳudret idi
Tenezzülāt-ı İlāhīyle ʿāleme der-kār

51 Ya şeb degül ḳara sevdā-yı Kays-ı ḥikmet idi
İderdi leyle-i İsrā-yı vaḥdeti işʿār

52 Liḳāsı şān u şerefden laṭīf ü bālāter
Ṣafāsı dürr-i Necefden ʿazīz ü ḳıymet-dār

53 O şām-ı mesʿadet-encām-ı ʿizz-i vaṣlında
Olur sirāc-ı tecellā-yı ẕāt-ı şārıḳa bār

54 Bezendi arż u semāvāt olındı şehr-āyīn
Buyurdı ʿizz ile Cibrīle ḥażret-i ġaffār

55 Varup bihişte alup bir burāḳ tāc u kemer
Getür ḥabībüme olsun geyünüp aña süvār

56 Ḳonuḳlarum baña gelsün bu gice söyle ḳılup
Bütün ʿavālim-i imkān u lā-mekānı güẕār

[8a] 57 Girüp bihişt-i berīne emīn ü ḥayy-ı mübīn
Ne emr olındı ise ḳıldı cümlesin iḥżār

58 Hem ol dem āyet-i raḥmet gibi nüzūl itdi
Cenāb-ı Seyyid-i sādāta oldı müjde-nis̱ār

59 Kemāl-i ferḥat ile ḥażret-i Resūl-i güzīn
Burāḳ-ı berk-şitāba hemān ki oldı süvār

60 Başup ayaġını evvel ḳademde aḳṣāya
İḳāmet itdi ṣalāt-ı taḥiyyete iẓhār

61 İmāmet eyledi ervāḥ-ı enbiyāya tamām
İmāmesin ne güzel buldı sübḥa-i şehvār

62 Ḳurıldı cānib-i eflāke nūrdan miʿrāc
ʿUrūca başladı evc-i sipihre mihr-i vaḳar

63 Semā-yı evvel idüp ibtidā girībān-çāk
Ẓuhūr-ı fitne-i devr-i ḳamerden eyledi zār

64 Ṣarıldı māh-ı dü-dest-i ḳamer-şikāfına hem
Cemīʿ-i cürm ü ḳuṣūrından itdi istiġfār

65 Cenāb-ı Ādem ile anda eyleyüp ṣoḥbet
Duʿāsın aldı ikinci semāya oldı güẕār

66 ʿUṭārid oldı gelüp ḫāk-i pāyına rū-māl
Şerefle ḳıldı anı çerḫe kātib-i esrār

67 Ḥayāt-ı ẕātına yuḥyī yemīn idüp ḳıldı
Dü dest ü pāyına mālīde-cebhe vü ruḫsār

68 Semāʿa başladı ehl-i semā ṣafāsından
Sipihr-i s̱ālis̱e vażʿ eyleyince pāy-ı ḳarār

69 Neşāṭ-ı tām ile gūş itdi zühreñüñ çengin
Cemāl-i Yūsufı ḥüsniyle ḳıldı ḫaclet-dār

70 Yüzinde nūr-ı Ḫudā oldı gün gibi lāmiʿ
Sipihr-i çārüme kim virdi revnaḳ-ı bisyār

71 Miyāh-ı luṭfına ġarḳ oldı çeşme-i ḫurşīd
Ayaġına ṣu gibi cānın eyledi īs̱ār

72 İdüp ḫıyāṭına taʿyīn anda İdrīsi
Mesīḥden aña naḳl oldı kār-ı sūzen u tār

73 Mesīḥi dāʾire-i ʿāleme ṭabīb itdi
Ki āḫir ide müdāvāt-i ümmet-i bīmār

74 İdüp ʿaẓīmet-i pencüm-serāy-ı çerḫ-i berīn
Şerefle eyledi Hārūnı maẓhar-ı enẓār

75 Elinden atdı yere tīġ-i ḫançerin Mirrīḫ
Ḫulūṣ-ı ḳalb ile oldı ʿabīd ü ḫıdmet-kār

76 Hümā-yı himmeti pervāza eyleyüp iḳdām
Sipihr-i sādise kim açdı bāl-i istimrār

77 Ḳavuşdı mecd ile ẕāt-ı Kelīm-i ẕī-şān[a]
Anuñla eyledi ol yerde ṣoḥbet-i bisyār

[8b] 78 Görüp saʿādet-i aḥkām-ı devr-i bircīsi
Sipihre itdi anı ketḫudā-yı kār-güẕār

79 Serāy-ı heftüme baṣdı geçüp ayaḳ andan
Ḫalīl-i ekremi ḳıldı müşerref-i dīdār

80 Zuḥal ayaġını taḳbīle aḫẕ idüp ruḫṣat
Şikeste fülk-i dilin eyledi ġarīḳ-i mesār

81 Ḳadem-nihāde-i "ẕāti'l bürūc"* olup oradan
S̱evābitātı cemāliyle ḳıldı pür-envār

82 Cedī vü s̱evr ü ḥamel oldı rāhına ḳurbān
Ṭutışdı sünbüle ʿaşḳıyla oldı āteşzār

83 Görince tīġ-i nigāhın dü nīm olup cevzā
Dü çeşmine sereṭānuñ cihānı eyledi ṭar

84 Şikenc-i zülfi tamām itdi ʿaḳrebüñ kārın
Zebūn-ı pençesi oldı esed-mis̱āl şikār

---

70 gün : gün gün K
* "ẕāti'l-bürūc" *Kuran*, 85/1.

85 Ḫadeng-i ġamzesi ḳavsüñ belin büküp ḳıldı
Ṭınāb-ı ʿaşḳ ile mīzānı şāhid-i bāzār

86 Ġarīḳ-i lücce-i iḥsānı oldı fülk-i felek
Ne delv ḳaldı ne ḥūt u ne sāḥil ü ne kenār

87 Nihāl-i ḳāmetine secde eyledi sidre
Bihişt-i heşt görüp oldı ʿāşıḳ-ı ġam-ḫˇār

88 Ayaġı altına kürsī boyun virüp ṭurdı
İdince ʿizzet ile müntehādan ʿazm ü güẕār

89 İrişdi bir yere kim ḳaldı anda Cebrāʾīl
İzāle eyledi ʿaḳlı hevā-yı ʿaşḳ ile yār

90 Gelüp döşendi hemān zīr-i pāyına refref
Götürdi gitdi o şāh-ı enāmı bī-reftār

91 Sürādıḳā[ta] girüp çün ʿarāʾis-i maʿnā
İḥāṭa itdi cemīʿ-i cevānibin envār

92 Geçüp tamāmını çün ḳıldı şevḳ-i dil ḥāṣıl
Süzildi cānib-i ʿarşa o şāh-bāz-ı veḳār

93 Feżā-yı ʿarşa şerefle ayaḳ başup ḳıldı
O dem ki naʿl-i şerīfin çıḳarmaġı efkār

94 İrişdi gūşına bāng-i celīl-i “lā-taḫlaʿ”[*]
Bidāyetinden işüñ oldı ġāyeti der-kār

95 Kemāl-i şevḳ ile kim ḳıldı lā-mekāna sefer
ʿİnān-ı ṣabrın alup ẕevḳ-i rüʾyet-i dīdār

96 Ḳalup mekān u zamān u cihāt hep geride
İrişdi bir yere tā kim bilinmez anda ne var

97 Ṭurup o menzil-i aḳdesde ẕāt-ı refrefde
Ḥabīb-i ḫālıḳ-ı yek-tāya ḳalmadı aġyār

98 Temüvvüc eyledi fi’l-ḥāl baḥr-i nūr-ı siyāh
Bize ḳaranlıḳ anuñ mā-verāsı ey dil-i zār

[9a] 99 O baḥr-i vaḥdete ġarḳ oldı kendi yek başına
Ne ḳaʿr var idi ne ḥadd-i fāṣıl u ne kenār

---

[*] “lā-taḫlaʿ” *Kuran,* 20/12. (Metinde “fa’ḫlāʿ” biçimindedir.)
96 Ḳalup mekān u zamān u cihāt hep geride : Dökildi ḳaldı zamān u mekān geride K

100 Geçildi menzil-i İsrāsı “ḳābe ḳavseyn”[*]üñ
Bulındı sırr-ı “ev-ednā”[**] da cāy-ı istiḳrār

101 Bir oldı ʿāşıḳ u maʿşūḳ u ḥüsn ü ʿaşḳ anda
Vücūd-ı Ḥaḳda beḳā buldı Aḥmed-i Muḫtār

102 Yetüp kemāle teraḳḳī-i ibtihāc-ı viṣāl
Ḳılınca ʿavdeti īcāb-ı ḥikmet-i settār

103 Bu feyżden dileyüp ḥiṣṣe cümle ümmetine
Bizümçün oldı o bezm-i sürūrda ġam-ḫ˘ār

104 İrāde ḳıldı edā-yı ṣalāt-ı pencāhı
Cenāb-ı Rabb-i celīl ü müheymin ü cebbār

105 Alup bu tuḥfe-i ẕī-ḳadri ol Nebiyy-i kerīm
Semā-yı sādise kim geldi bā-kemāl-i veḳār

106 Çıḳup ḥużūrına tebrīk içün Kelīmu’llāh
O tuḥfe-i şeref-ārāyı itdi istifsār

107 Cevāb alınca cenāb-ı Resūl-i ekremden
Zebān-ı muʿcizini ḳıldı böyle gevher-bār

108 Ki ey melāẕ-ı dü-ʿālem peyām-ber-i s̱aḳaleyn
Żaʿīf-i ümmetinüñ ḥālin eyleme düşvār

109 Beni ne derde düçār itdi āl-i İsrāʾīl
Ḫudā vücūh ile ḳılmışken anları iḳdār

110 Taḥammül itmedi anlar bu tāb-ı teklīfe
Naṣıl taḥammül ider ümmet-i żaʿīf ü nizār

111 Bu emr-i vācibüñ ile niyāz-ı ḫıffetini
ʿİnāyet ile dönüp ṣavb-ı ḥażrete tekrār

112 Görüp iṣābet-i reʾy-i Kelīmi ẕāt-ı Resūl
Maḳām-ı vaṣla hemān döndi oldı yār ile yār

113 Açup dü dest recā ḳıldı ḥācetin taḳdīm
Baġışladı aña on vaḳti münʿim ü ġaffār

114 Bu müjde ile gelüp gördi çün Kelīmi yine
ʿAṭā-yı ḥażret-i Ḫallāḳı eyledi teẕkār

[*] “ḳābe ḳavseyn” *Kuran*, 53/9.
[**] “ev-ednā” *Kuran*, 53/9.

115 Ṭutup dü dest ile dāmānını cenāb-ı Kelīm
Didi bu daḫi girāndur amān amān yalvar

116 Beş altı kerre bu ṣūretle ʿazm u ʿavdet idüp
Bu penç vaḳte kim āḫir virildi ḥüsn-i ḳarār

117 Buyurdı ẕāt-ı Kelīme ki ey aḫi müşfiḳ
Egerçi her ne didüñse sözinde ḥaḳḳuñ var

118 Ḥicāb geldi baña ġayrı ʿazm ü ʿavdetden
Teşekkür eylerim iḫtārıña hezār hezār

[9b] 119 Vedāʿ idüp ki aña ʿazm-i cāme-ḫˇāb itdi
Henūz germ idi ol cāme-ḫˇāb-ı refref-bār

120 Nebiyy-i raḥme ḥabībā Resūl-i muḥteremā
Eyā şehenşeh-i fermān revān-ı cennet ü nār

121 Cebīn-i pāküñ ile rūy-ı tāb-nāküñdür
Meh[i] hemīşe tamām u gül[i] hemīşe baḥār

122 O rütbe ẕātuña virmiş şeref ki Rabb-i ḳadīr
İderse kendi ider ḳudretiyle ʿadd ü şümār

123 Edā-yı vaṣf-ı celīlüñ ne mümkin eyleye ḳul
ʿAle'l-ḫuṣūṣ benüm gibi müẕnib-i nā-çār

124 Ben ol muḥīṭ-i ẕünūb-ı kebāʾirem ki olur
Sevād-ı cürm-i dü-ʿālem yanumda yek ḫas u ḫār

125 Ben ol esīr-i belā-yı maʿāṣīyem ki ḳılur
İderse kevkeb-i baḫtum nuḥūsetin işʿār

126 Çerāġ-ı mihr-i cihān-tābı ʿillet-i ẓulmet
Otāġ-ı aṭlas-ı efkāki ḫayme-i idbār

127 Şerār-ı nār-ı ḳuṣūrum dökilse deryāya
Olurdı mevce-i āb-ı revānı āteşzār

128 Miyāh-ı çirk-i ẕünūbem temevvüc itse olur
Ḥabābı reşk-i vücūd-ı s̱evābit ü seyyār

129 Maḥall-i nefret-i endīşe gūşe-i miḥrāb
Maḳām-ı raġbet-i dil ṭāḳ-ı ebruvān-ı nigār

130 Mekān-ı ḳabż ü kesel ṣadr-ı sāḥa-i mescid
Ḳarārgāh-ı emel künc-ḫāne-i ḫammār

131 Ṭarīḳ-i Ḥaḳḳa ʿazīmetde Cebriye-meẕheb
Sülūkda reh-i buṭlāna Mürciʾe-reftār

132 Baña yeter bu feżāḥat ki her gün itmedeyüm
Ḳoyup günāhumı ḫalḳuñ ḳuṣūrın istifsār

133 Bu maʿṣiyetle ber-ā-ber muḥibb-i ʿıtretünem
Yolında her birinüñ cānum eylerem īs̱ār

134 İki cihānda melāẕ u penāhum anlardur
Ḳasem kim itmemişem ġayra ilticā deyyār

135 ʿİnāyet it ḳuluña bir nigāh-ı merḥamet it
Be-ḥaḳḳ-ı ʿiṣmet-i Zehrā be-Ḥayder-i Kerrār

136 Be-nūr-ı vech-i kerīm ü mükerrem-i Ḥaseneyn
Be-Ḥamza vü be-ʿUḳayl u be-Caʿfer-i Ṭayyār

137 Be-Kerbelā-yı muʿallā be-ḫūn-ı ekrem-i āl
Be-eşk-i dem-be-dem seyyidāt-ı ʿiṣmet-kār

138 Be-cāh-ı seyyidü'l-ʿibād u Bāḳır u Caʿfer
Be-ẕāt-ı Mūsī-i ʿĪsī-ḫıṣāl u mihr-āṣār

[10a] 139 Be-nūr-ı vech-i ʿAliyyü'r-Rıżā Taḳī vü Naḳī
Be-ʿAskerī vü be-ṣāḥib-zamān-ı müknet-bār

140 Baġışla çākeriñi ḫānedān-ı ekremüñe
O gün ki yek-dīgerinden ḫalāyık ide firār

141 Şefāʿat eyle ki ġāyet ʿaẓīmdür günehüm
Kebāʾir ehline şāhum cihānda vaʿdüñ var

142 Sezā-yı ʿāṭıfet ü müsteḥaḳḳ-ı merḥametüm
Bıraḳma ʿarṣa-i maḥşerde ʿāciz ü nā-çār

143 Yeter bu mertebe taṣdīʿa ictirā **Kāẓım**
Bilindi maḳṣaduñ irdi nihāyete güftār

144 Vücūdı raḥmet iken ʿāleme ne mümkindür
Esīr-i dūzaḫ ola ẕātuñ eyleyen iḳrār

145 Ṭoḳınsa būy-ı vidādı meşām-ı İblīse
Bulup hidāyet olurdı ṭalīʿa-i aḫyār

---

131 Cebriye-meẕheb : جبری المذهب K // Mürciʾe-reftār : مرجی رفتار K

146 Ḫulūṣ-ı ḳalb ile dā᾿im getir ṣalāt u selām
Cemīʿ-i cürm içün oldur ḥuṣūl-ı ʿafva medār

147 Cihānda ravża-i pākin ṣunūf-ı ins ü melek
Ziyāret eyleye tā "bi'l-ʿaşiyyi ve'l-ibkār"*

148 İdüp hemīşe dü çeşmin ḳarīr-i luṭf-ı Ḫudā
Ṣafāsın eyleye müzdād-ı leẕẕet-i dīdār

149 Olup cenābına muḫtaṣ şefāʿat-i kübrā
Nigāh-ı luṭfına muḥtāc ola ṣıġār u kibār

V NAʿT-I ŞERĪF-İ DĪGER

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Çeşmüñ ki zūr-ı mīle ne dem ḫūn-çekān olur
Mānend-i cürʿa cevher-i cān rāygān olur

2 Ġamzeñ ki tīġ-i nāz çeker ḳatl-i ʿām içün
Rūḥu'l-emīne cāmı selāmet-nihān olur

3 Āġūş-ı ebruvāna ki tīr-i müjeñ yatar
Bālīn-i mevt ʿāşıḳa ḫāṭır-nişān olur

4 Bürhān-ı ḥaşri ḳā᾿im ider serv-ḳāmetüñ
Dāmen be-dest-i nāz olaraḳ kim revān olur

5 Ḫaṭṭuñ egerçi māşıṭa-i fitnedür velī
Dārāt-ı ḥüsnüñe sebeb-i kesr-i şān olur

6 Ebrūlaruñ ki sāye ṣalar püşt-i laʿlüñe
ʿUşşāḳ-ı zāra ḫaṭṭ-ı berāt-ı emān olur

7 Ben n'eyleyem emānı baña her teġāfülüñ
Ārāyiş-i maḥabbet ü ārām-ı cān olur

8 Dürdī-keş-i piyāle-i ʿaşḳam ʿitāb u nāz
Ġamzeñle baña vāsıṭa-i dil-sitān olur

[10b] 9 Olmaḳ şehīd-i ġamzesi ol çeşm-i kāfirüñ
Biñ niʿmet-i ḥayāt deger armaġan olur

10 Başlarsa güft-gūya o çeşm-i kirişme-sāz
Sehm-i nigāhı tīr-i ḳażā-dāstān olur

* "bi'l-ʿaşiyyi ve'l-ibkār" *Kuran,* 3/41; 40/41.

11 Ġam çekmezem belā-yı nigehden belā bu kim
Baẖt u felekde baña reḳābet-resān olur

12 Baẖt eylese iʿāne döner ʿaksine felek
Ḳılsa felek müsāʿade baẖtum yaman olur

13 Feryād çerẖ-i kec-rev-i baẖt-ı siyāhdan
Gitdükçe cevri her birinüñ bī-girān olur

14 Ne ʿarż-ı rūy-ı dil ne medār-ı es̱er ḳılur
Ne ṣabr ile ṭarīḳ-i selāmet ʿıyān olur

15 Elbette bir ḥasūdı iderler belā baña
Kim her kelāmı dāġ-ı dil-i nā-tüvān olur

16 Vech-i s̱aḳīli ṣūret-i şeyṭānı añdurur
Ḫalḳ-ı rez̠īli zāhid ile tevʾemān olur

17 Tīġ-i zebāna n'ola idersem mürācaʿat
Mehdī ẓuhūr idince cihān pür-amān olur

18 Yoḳ ʿaczi dār u gīr-i sipihr ile ṭabʿumuñ
Ḫāmem o gūy-ı mefsedete ṣavlecān olur

19 Nevk-i ḳalemle ḥıfẓ iderem ṭabʿ-ı şūẖumı
Kenz-i mübīne mār-ı siyeh pāsbān olur

20 Ol şūẖ-ṭabʿ u rind-i cihānem ki meşrebüm
Maḥṣūd-ı feyż-i cām-ı mey-i erguvān olur

21 Ol şāʿir-i yegāne-zebānem ki sözlerüm
Efser-ṭırāz-ı mefẖaret-i ẖusrevān olur

22 Ḥassān-ı Rūm u Kaʿb-ı zamānem ki ẖāmemüñ
Bāng-i ṣarīri mülk-i kemāle ez̠ān olur

23 ʿĪsī-nihād u Ḫıżr-nijādem ki her ne dem
Cām-ı mey-i süẖan baña zīb-i dehān olur

24 Fikrüm cemāl-i şāhid-i maʿnāya ān virür
Nuṭḳum vücūd-ı ʿālem-i maʿnāya cān olur

25 Baḥr-i zeẖār-ı ʿālem-i feyżem ki istesem
Āb-ı ḥayāta her nefesüm tevʾemān olur

26 Ṣītüm ḥasūdı ṣūret-i bī-cāna döndirür
Z̠ikrüm muḥibbe māye-i rūḥ-ı revān olur

27 Kerrār-ı ṭabʿum eylese meyl-i kemān u tīr
Ḫāmem ḫadeng-i tīz ü benānum kemān olur

28 Bilmez bu ḥāl ile yine bir kimse ḳadrümi
Dünyāya her sözüm ki medār-ı zebān olur

29 İllā o şehryār-ı melāʾik ḫadem ki ḥaḳ
Ḫulḳ-ı ʿaẓīm ü ekremine naʿt-ḫ˘ān olur

[11a] 30 Ḫurşīd-i āsmān-ı nübüvvet ki şuʿlesi
Rūşen-çerāġ-ı bārgeh-i müsteʿān olur

31 Şāhenşeh-i serīr-i risālet ki ḫuṭbesi
Minber-ṭırāz-ı ṣavmaʿa-i lā-mekān olur

32 Ṣulṭān-ı enbiyā ki ulu'l-ʿaẓm-i mürselin
İfā-yı ḫıdmetiyle tefāḫur-künān olur

33 Maḥbūb-ı Ḥaḳ Muḥammed-i mürsel ki bābınuñ
Her rīze sengi būsegeh-i dāverān olur

34 Ol seyyid-i kerīm ki deryā-yı cūdınuñ
Kemter ḥabābı maḥfaẓa-i āsmān olur

35 Ol nāzenin-i Ḥaḳ ki tecellā-yı nūr-ı ẕāt
Vechinde dāʾimen ebeden müstebān olur

36 Ol maḫzen-i serāʾir-i Mevlā ki sözleri
Naẓm-ı celīl-i münzel ile tevʾemān olur

37 Eşheb-süvār-ı leyle-i İsrā ki Cebreʾīl
Pervāne gibi pīş ü pesinde devān olur

38 Miṣbāḥ-ı şuʿle-pāş-ı hidāyet ki rūz [u] şeb
Farḳ-ı serinde ebr-i hüviyyet duḫān olur

39 Ḫāk-i ḥaḳīre degse nigāh-ı riʿāyeti
Berg-i giyāhı ġıbṭaver-i Keh-keşān olur

40 Āṣār-ı feyżi nāmiye virse iḳtidār
Her berg-i yāsemen felege sāyebān olur

41 Tīġ-i ḳażāyı merḥameti itse terbiyet
Āb-ı ḥayāta çeşme-i feyż-iḳtirān olur

42 Nār-ı caḥīme sāye ṣalup ebr-i reʾfeti
Ḳahrı olınsa farż-ı bihişt revān olur

43 Gülşen-serāy-ı ʿadne dönüp ḥuḍre-i saʿīr
Gülzār-ı ḫuld-ı vādī-i dūzaḫ-nişān olur

44 Ḫurşīd-i luṭfı olsa nigehbān-ı kāʾināt
Rūy-ı fenā ʿuyūn-ı enāma nihān olur

45 Bir şāʿir eylese kef-i iḥsānını ḫayāl
Endīşesi ḳıyāmete dek zer-feşān olur

46 ʿİzz ü celāli ʿarż-ı cemāl itse ʿāleme
ʿĀlem ṣanur ki ẕāt-ı İlāhī ʿıyān olur

47 Yazsa ḳalem menāḳıb-ı şemşīr-i saṭvetin
Nevk-i zebānı tīġ-i ḳażā-dāstān olur

48 Micmer-fürūz-ı bezmi olan ʿūd u ʿanberüñ
Dūd-ı siyāhı sürme-i çeşm-i bütān olur

49 Mişkāt-ı bezm-i rezmi olan tīġ u miġferüñ
Ednā żiyāsı mihr-i ḳıyāmet-nişān olur

[11b] 50 ʿAvninden istifāde iden ehl-i iḥtiyāc
Mālik-riḳāb-ı salṭanat-ı cāvidān olur

51 Reʾyinden istināre ḳılan fikr-i bī-revāc
Miṣbāḥ-ı feyż-i ʿaḳl-ı küle şemʿdān olur

52 Ey āb-ı rūy-ı ʿillet-i īcād-ı kāʾināt
Kimdür şerefde ẕātuñ ile hem-ʿinān olur

53 Sensin o şāh-ı taḫt-ı "le-ʿamrük"* ki mürselīn
Luṭfuñla maẓhar-ı naẓar-ı müsteʿān olur

54 Sensin o yekke-tāz-ı "ev-ednā"** ki ḫıdmetüñ
Nāmūs-ı ekbere sebeb-i ʿizz ü şān olur

55 Ben ḳanda ḳanda vaṣf-ı celīlüñ ne çāre kim
Ṭabʿum anuñla rūḥ bulur ter-zebān olur

56 Bir miẕli yoḳ süḫanver-i ʿaṣram velī çi sūd
Gitdükçe nefs-i kīneverüm bed-kemān olur

57 Rīşüm ketāna döndi yüzüm pür-sevād-ı cürm
Bulduḳça sen kemālini göñlüm cevān olur

* "le-ʿamrük" *Kuran*, 15/72.
** "ev-ednā" *Kuran*, 53/9.

58 Li'llāhi şānuña düşeni işle yā Nebī
Ben düşmişem saña bu düşüş baña şān olur

59 **Kāẓım** yeter terāne-i feryād-ı cān-figār
N'olmaḳ gerek aña ki maḳāli amān olur

60 Tā kim nigāh-ı ġamze-i ḫūbān-ı fitne-sāz
Ḫırmen-güdāz-ı cān u dil-i ʿāşıḳān olur

61 Olsun ṭırāz-ı bāġ-ı cinān bendegānı hep
Ol gün ki düşmenānına dūzaḫ-mekān olur

VI NAʿT-I ŞERĪF-İ DĪGER

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Bāreka'llāh ey mükerrem-ravża-i faḫr-i cihān
Levḥaşa'llāh ey muʿaẓẓam-maʿbed-i ʿarş-āstān

2 Ravża ammā ḫārdur nisbetle berg ü bārına
Şuʿle-i naḫl-i tecellī verd-i bāġ-ı lā-mekān

3 Mescid ammā ḳıblegāh-ı Kaʿbedür kim bābınuñ
Ḥalḳası maḥsūd-ı mihr ü ṭāḳı reşk-i āsmān

4 Bir riyāż-ı feyż-i Bārīdür ki ḫāk-i aḳdesi
Faḫr ider ʿarşa vücūdıyla vücūd-ı ḫākdān

5 Ġonçe-i nükhet-feşānı lāle-i dāġ-ı derūn
Cedvel-i āb-ı revānı seyl-i eşk-i ʿāşıḳān

6 Şemʿ-i nūr-efşānına pervāne rūḥ-ı Cebreʾīl
Ṣūret-i eyvānına dīvāne ṣınf-ı ḳudsiyān

7 Rīze rīze cevher-i cān-ı ḫalāyıḳdur bütün
Sāḥasında pāy-māl-i nās olan rig-i revān

[12a] 8 Cāmiʿ-i ḥikmet ki ṭāḳ-ı gūşe[-i] miḥrābına
Çifte ḳālebdür dü-ḳavs-ı ebruvān-ı dil-berān

9 İrtifāʿ-ı minberin ḳaṭʿ idemez Rūḥü'l-emīn
Pāye pāye ḳılsa eflāk ü ʿuḳūlı nerdübān

10 Ṣan dıraḫt-ı Ṭūrdur her bir menār-ı zer-kemer
Kim virür ʿaşḳ ehline nār-ı tecellādan nişān

---

60 Ḫırmen : خسرمن K

11 Ḳubbe-i ḫaḍrā degül nev-ġonçe-i lāhūtdur
Gül-bün-i ḳudretden itmiş ʿarż-ı nūr-ı müsteʿān

12 N’ola dirsem maḥşer-i ervāḥ-ı ḳudsī kim olur
Her mübārek buḳʿasında muʿtekif biñ ins ü cān

13 Farḳı maḥşerle budur var ise cemʿ ü intişār
Anda bir gün bunda beş defʿa olur her gün ʿinān

14 Rū-nümā revzenlerinde cām-ı billūrī degül
Merdüm-i çeşm-i melāʾikdür ser-ā-pā dīdebān

15 Her müʾeẕẕin anda bir nev-bülbül-i nālendedür
Kim gül-i firdevs ider āvāzesin mengūş-ı cān

16 Sīne-çāk u dil-perīşān oldılar çārūbına
Reşkden göñlüm gibi gīsū-yı ḥavrā-yı cinān

17 Fevḳ-i saḳfında münevver ḳubbeler midür yā ḫud
Lücce-i envār-ı ḳudretde ḥabāb-ı bī-girān

18 Dūd-ı āhı zer-külāhından rehīn-i ʿarş olur
Ṣanki rūḥ-ı Mevlevīdür her fürūzān şemʿdān

19 Yād-ı gül şemʿ-i fürūzān dāġ ber-dil lālede
Dest-i beyżā-yı Kelīmu’llāhdan olmış ʿıyān

20 Ṭabʿ-ı bīmāra hevāsı maġz-ı enfās-ı Mesīḥ
ʿİllet-i ʿaşḳa liḳāsı māye-i rūḥ-ı revān

21 Çāhınuñ yek-delve-i nā-çīzi olmaz āftāb
Eylese tār-ı şuʿāʿın gerdeninde rīsmān

22 Ṣavt-ı dil-cūy-ı ḥamāmı ġıbṭa-i āvāz-ı ḥūr
Levḥ-i rengīn-i ruḫāmı reşk-i gülzār-ı cinān

23 Ḫākinüñ her ẕerresi cāndan ʿazīz olsa n’ola
Anda sākindür cenāb-ı seyyid-i kevn [ü] mekān

24 Ol şehenşāh-ı serīr-i ʿālem-i tefrīd kim
Rūḥ-ı Mūsīdür ʿaṣā ber-kef derinde pāsbān

25 Ol ḫudāvend-i ʿaẓīmü’l-ḫulḳ kim vaṣṣāfıdur
Ẕāt-ı vālā-şānınuñ ẕāt-ı ḫudāvend-i cihān

26 Ol ḥabību’llāh-ı ekrem kim vücūd-ı pākidür
S̱ānī-i Ḥaḳḳ evvel-i ḫalḳ u penāh-ı ins ü cān

27 Böyle żabṭ itmiş görüp evṣāf-ı ʿālī-şānını
Levḥ-i maḥfūẓ-ı ḳażāda ḫāme-i muʿciz-beyān

28 Pādişāh-ı “lī-maʿallāh”[*] efser-i sulṭān-ı dīn
Şehryār-ı mā-sivā çāker-i Resūl-i kāmrān

[12b] 29 Neyyir-i evc-i hidāyet maşrıḳ-ı nūr-ı ẓuhūr
ʿİllet-i ḫilḳat merāyā-yı cemāl-i müsteʿān

30 Seyyid-i efḫam Nebiyy-i muḥterem faḫr-ı ümem
Mebdeʾ-i ʿālem Resūl-i ekrem-i āḫir-zamān

31 Aḥmed-i mürsel melāẕ-ı enbiyā kim ẕātıdur
Vech-i pāk-i Ḥaḳḳa hem āyīne hem āyīnedān

32 Ḳabża-dār-ı “ḳābe ḳavseyni ev-ednā”[**] kim ṭutar
Rabb-i ʿizzet nāvek-i ebṣārına vechin nişān

33 Bir ḥaḳīḳatdür ki āb-ı cevher-i māhiyyeti
Ḳıldı anuñla taʿayyün pādişāh-ı lā-mekān

34 Naʿl-i pāki ḫayme-i ʿarş-ı mecīde māhçe
Naḳş-ı pāyı çeşm-i cān-ı ḳudsiyāna sürmedān

35 Nāra teʾs̱īr itse feyż-i āb-ı luṭf-ı meşrebi
Her-şerār-ı nār olur toḫm-ı ḥayāt-ı cāvidān

36 Düşse ammā şuʿlesi āba şerār-ı ḳahrınuñ
Her ḥabābından çıḳar biñ kürre-i āteş-feşān

37 Olsa iḳlīm-i ʿadem-pīrā seḥāb-ı mükneti
Her beyābānı olur gülzār-ı cennet-dāstān

38 İltifātı peşşe-i nā-çīze virse taḳviyet
Rūzgāra ḥükmin eylerdi Süleymān veş revān

39 Eylese ʿaṭf-ı naẓar bir bülbül-i zāra ider
Ṣūr-ı İsrāfīle feryād-ı ḫiṭāb-ı imtiḥān

40 Ẓann ider ḫaṭṭ-ı ruḫ u müjgān u ebrūsın gören
Sırr-ı ḥikmetdür kemīn ü tīr-i ḳudretdür kemān

41 Cemʿ-i eżdādı murād eylese ḥükm-i nāfiẕi
Birleşür yek-dīgerin taʿḳīb iden devr [ü] zamān

---

[*] “lī-maʿallāh” *Keşfü'l-hafā*, II, 173-174.
[**] “ḳābe ḳavseyni ev-ednā” *Kuran*, 53/9.

42 Şöyledür teʾs̱īri tāb-ı āftāb-ı ʿadlinüñ
Ḳangı mülke şuʿlesi düşse olurdı bī-gümān

43 Bülbüle ḥıṣn-ı ḫırāset nevk-i ḫār-ı cān-figār
Şemʿe fānūs-ı ḥimāyet ṣadme-i bād-ı vezān

44 Deşt-i cevv-i nā-tenāhīden atardı ḫārice
Ursa dest-i ḳudreti kūy-ı sipihre ṣavlecān

45 Kesse çerḫ-i aṭlasuñ biñ mis̱lini ḫayyāṭ-ı ṣunʿ
Eşheb-i iclāline çıḳmaz kemīne güstevān

46 Yā Resūl'allāh cemāl-i bā-kemālüñdür senüñ
Āftāb-ı bī-zevāl ü nev-baḥār-ı bī-ḫazān

47 Sensin ol peyġam-ber-i āḫir-zamān kim ẕāt-ı Ḥaḳ
"Raḥmeten li'l-ʿālemīn"* itmiş seni bī-imtinān

[13a] 48 Nūr-ı dīdāruñ çerāġ-ı bezm-i ḫāṣ-ı kibriyā
Zülf-i ruḫsāruñ fürūġ-ı sūre-i nūr u duḫān

49 Ḫāk-i kūyuñ çekse bir çeşm-i ʿalīle rūzgār
Berḳ urur āyīnesinde ṣūret-i rāz-ı nihān

50 Ḥasret-i berg-i lebüñle olsa çeşmüm girye-nāk
Laʿlden teşkīl ider eşk-i revānum baḥr u kān

51 Yoḳ edā-yı naʿtüñe ḳudret dil ü endīşede
Bir ġazel ṭarḥ ideyüm bārī berāy-ı ḥırz-ı cān

52 Ṣanma gün ḳavs-i ḳuzaḥ ibrāz ider şeb Keh-keşān
Boynı baġlu bir ḳuluñdur pādişāhum āsmān

53 Māh-ı nevdür yā felek refʿ eyleyüp engüştini
Gösterür ḫalḳa hilāl-ebrūlaruñdan bir nişān

54 Dāġdan sīnem görinmez oḳlaruñdan dāġlar
Biñ dehān açmış vücūdum her dehende biñ zebān

55 Ey ḫoş ol ṣahbā-perest-i ʿaşḳ kim bilmez henūz
Ḫūn-ı eşk-i dīdeden başḳa şarāb-ı erġavān

56 Yāre isterdüm nihānī rāzum ibrāz eylemek
N'eyleyem cān çıḳsa da çıḳmaz yine rāz-ı nihān

---

* "Raḥmeten li'l-ʿālemīn" *Kuran*, 21/107.

57 Baġlıdur fitrāk-i zülfinde hezārān Cebreʾīl
Olmışam bir Yūsuf-ı ḥüsnüñ esīri müslimān

58 Ḥaşre dek min-baʿd **Kāẓım** görmez ās̱ār-ı zevāl
Āftāb ol māh ile bir kerre ḳılsa iḳtirān

59 Yā Nebiyya'llāh meded ḳıl zevraḳ-ı efkāruma
Çār-mevc-i ıżṭırāb olmaḳdadur her ḥīn ü ān

60 Fikr-i hevl-i rūz-ı maḥşer miḥnet-i dünyā-yı dūn
İʿtisāf-ı teng-destī ṭāliʿ-i nā-mihrbān

61 Cümle-i endūhumuñ çıḳmaz yekūn u ḥāṣılı
Ḍarb olınsa ḳaṭre-i bārāna ẕerrāt-ı cihān

62 Bir nigāh-ı şefḳat it dār-ı dil-i vīrānuma
İntiẓām-ı ḥālüm olsun reşk-i gülzār-ı cinān

63 Söz tamām oldı yeter şekvā duʿā hengāmıdur
Eyle dāmān-ı niyāz u ilticāyı der-miyān

64 Tā riyāż-ı heft-ṭāḳ-ı ḫāne-i bālā-yı çerḫ
Lāle-i sīr-āb-ı mihri eyleye her gün ʿıyān

65 Nūr-ı ẕātıyla münevver eyleyüp Ḥaḳ ravżasın
Mescid-i pākin ḳıla dāʾim maṭāf-ı ḳudsiyān

66 Maẓhar-ı ġufrān idüp hem ümmet-i merḥūmesin
Ẕevḳ-i vuṣlatla ḳıla ẕātın ferīḥ ü kāmrān

[13b] VII NAʿT-I ŞERĪF-İ DĪGER

müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün

1 Ṣanma ider kim bu sipihr-i berīn
Dūr ile dünyāya taḥakküm hemīn

2 Düşmen olup ehl-i dil ü dānişe
Zāhid-i sālūsı ḳılur kām-bīn

3 Ḫırmen-i endīşesini ʿālemüñ
Ṣāʿiḳa-i ḥükmi idüp āteşīn

4 İstedigin naḥsa ḳılur mübtelā
İstedigin evc-i saʿādet-nişīn

5 Laḳlaḳadur bu sözi sāʿirlerüñ
Diñlemez aṣlā ʿurefā-yı güzīn

6 Bende-i maḥkūm-ı ḳażādur felek
Şīve-i taḳdīrden eyler enīn

7 Ḥükm-i ḳażāya idemez iʿtirāż
Bir yere cemʿ olsa bütün ʿālemīn

8 ʿAḳl-ı kül olmış ṭutalum müddeʿī
Ḳudret-i Bārīden olur mı metīn

9 Kār-ı cihān dest-i meşiyyetdedür
Vāsıṭalardur arada ān u īn

10 Kimseye virmez o ḳadar iḳtidār
Ḥażret-i Ḫallāḳ-ı cihān-āferīn

11 Ẕāt-ı Ḫudādan dile maṭlūbuñı
Nīk ü bed ey ʿārif-i dāniş-ḳarīn

12 Ġayra göñül bağlayan āvāreler
Pādişeh olsa olamaz kām-bīn

13 Aġlamaḳ isterken olur ḫandenāk
Ḫandeler eylerken olur dil ḥazīn

14 Anuñ içündür ki cihān-ı ḫalḳı hep
Almaġa tā bir nefes-i vā-pesīn

15 Laḫt-ı dil ü cānını eyler kebāb
Nāliş ü feryādın ider āteşīn

16 Eşk-i firāvān bürüyüp gözlerin
Ḥayret ü ġayretle olur pür-ṭanīn

17 Bir ġazel inşā ideyüm bārī dil
Anuñ ile eylesün āh u enīn

18 Ḫāl-i ruḫuñ şevḳidür ey meh-cebīn
Ādemi cennetde iden dāne-çīn

19 Zülfüñe āşüfte olur ʿaḳl-ı kül
Secde ḳılur ḳaşuña Rūḥu'l-emīn

[14a] 20 İtse naẓar dīde-i ḥaḳ-bīnüñe
ʿĀlem-i ḥayretde ḳalur ḥūr-ı ʿīn

21 Dīdelerüñ dökilür ḫˇāb-ı nāz
Ġamzelerüñden ṣaçılur ḫışm u kīn

22 Eyledi **Kāẓım** yine sevdā-yı ʿaşḳ
Göñlümi bīmār u ḫarāb u ḥazīn

23 “Āh mine’l-ʿaşḳi ve ḥālātihī”
Ṣabrumı yaġmāladı bir nāzenīn

24 Ol meh-i tābında ki tīġ-i ḳażā
Ḫançer-i ebrūsına eyler yemīn

25 Ol şeh-i ẕī-şān ki ḳılur ḳıblegāh
Ṭāḳ-ı der-i devletini kümmelīn

26 Mürşid-i kül pādişeh-i enbiyā
Ḫatm-i rüsül seyyid-i dünyā vü dīn

27 Mādiḥ ü vaṣṣāfı cenāb-ı vedūd
Nüsḫa-i evṣāfı Kitāb-ı Mübīn

28 ʿĀlem-i vaḥdetde refīḳ-i Ḫudā
Meclis-i kes̱retde Resūl-i güzīn

29 Aḥmed-i mürsel ki Ḫudā ẕātını
Eyledi Maḥmūd u Muḥammed Emīn

30 Menbaʿ-ı raḥmet ki ider kesb-i şevḳ
Nūr-ı ruḫından naẓar-ı ʿāşıḳīn

31 Ḫāzin-i esrār-ı ezel kim ḳażā
Reʾy-i rezīninden olur müsteʿīn

32 Rifʿat-i cāhın göremez ḳılsa çerḫ
Ḳadd-i dü-tāsın düzedüp dūr-bīn

33 Başdıġı ṭopraġ içün olmaz bahā
Olsa felek kürre-i laʿl-i s̱emīn

34 Bende-i maḥkūmı olur rūzgār
Eylese bir beşşeye luṭfın muʿīn

35 Ẕāt-ı İlāhīyi gören ẕātıdur
Dīde-i dünyā ile ʿaynü’l-yaḳīn

36 Ḫāk-i deri būsegeh-i āsmān
Naʿli sır-ı ʿarşa çeleng-i bihīn

37 Āb-ı ruḫ-ı enverin itmiş Ḫudā
ʿİllet-i ʿālem sebeb-i māʾ u ṭīn

38 Olsa irişmez derine nerdbān
Nüh felek ü heft-ṭabāḳ-ı zemīn

[14b] 39 Nāmiye feyż alsa yüzinden beter
Ḫār-ı muġaylānda gül ü yāsemīn

40 Ġāşiye ber-dūşı olur Cebreᶜīl
Olsa saᶜādetle ne dem zīb-i zīn

41 Cemᶜ olınur istese bir noḳṭaya
Evc-i semāvāt-ı ḥażīż-i zemīn

42 Būyın alup bād-ı ṣabā kūyınuñ
Ḳılsa anuñla sefer-i Hind ü Çīn

43 Uġradıġı berr ü biḥāruñ ider
Ḫākini müşk ü ṣuyını ᶜanberīn

44 Öyledür iḥsānı ki ednā ḳulı
İstese bir ḥalḳa-i engüşterīn

45 Mühr-i Süleymānı ᶜināyet ḳılur
Defᶜaten ol ḫātime-i mürselīn

46 Luṭfına maẓhar düşen āvārenüñ
Kūyı olur Kaᶜbe-i ehl-i yaḳīn

47 Uġrayanuñ ḳahrına āvāzesi
Kāse-i eflāki ider pür-ṭanīn

48 Pādişeh-i mülk-i risālet k’olur
Bezm-i İlāḥīde murabbaᶜ-nişīn

49 Ücretidür ᶜāşıḳ-ı mehcūrınuñ
Vaṣl-ı Ḫudā devlet-i dünyā vü dīn

50 Ḥāṣılı dīdārına müştāḳdur
Ḥażret-i Ḫallāḳ-ı cihān-āferīn

51 Pādişehā nūr-ı Ḫudā serverā
Ey şeh-i ẕī-şān-ı saᶜādet-ḳarīn

52 Sensin o maḥbūb-ı Ḫudā kim ider
ᶜArş-ı ᶜalā pāyuña vażᶜ-ı cebīn

53 Nūr-ı ruḫuñ laᶜl-i lebüñdür senüñ
Ey meh-i tābende-i evc-i yaḳīn

54 Naḫl-i “ev-ednā”* da gül-i lāle-fām
Cām-ı tedellīde mey-i gülterīn

55 Söz bulamaz gülşen-i evṣāfuña
Bülbül-i ḳuds olsa dil-i mādiḥīn

56 ʿĀcizem ol sözdeki ḥālā benem
Sāye-i ʿaşḳuñda süḫan-āferīn

57 Her es̱erüm tāze çemenzār-ı feyż
Kilk-i terüm cedvel-i māʾ-i maʿīn

58 Şiʿr-i selīsümdür o deryā k’olur
Sāḥilinüñ ṭaşları laʿl-i s̱emīn

[15a] 59 Ḥüsn-i edā ṭabʿuma maḫṣūṣdur
Ravża-i cennetde olur ḥūr-ı ʿīn

60 Çekse eger şāhid-i endīşemüñ
Ṣūretini ḫāme-i fikr-i rezīn

61 Ṭaşı olup ġamzesinüñ oḳları
Zülfine āşüfte olur ʿārifīn

62 Ḥayder-i endīşeyem olmaz ʿaceb
Tīġ-i ḳażā ḫāmeme ḳılsa yemīn

63 Laḫt-ı zebānumdur o şemşīr kim
Ḫançer-i Behrāma virür reşk ü kīn

64 Ḳāfiye teng oldı duʿā vaḳtidür
Lāf u güẕāfı ḳoyalum baʿd-ez-īn

65 Tā ki maḳādīr-i Ḫudānuñ ḳażā
Eyleye aḥkāmını icrā hemīn

66 Rūşen idüp çeşmini envār-ı ẕāt
Niʿmet-i vuṣlatla ola kām-bīn

67 Ḳahr idüp aʿdāsını Rabbü’l-enām
Bende-i meşkūrına olsun muʿīn

* “ev-ednā” *Kuran*, 53/9.

VIII NAʿT-I ḤAŻRET-İ İMĀMÜ'L-HÜMĀM ʿALĪ ʿALEYHİ'S-SELĀM

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Āferīn ey Kirdgāruñ şīr-i ṣavlet-güsteri
Zūr-ı destüñle ḳoparduñ bāb-ı ḥıṣn-ı Ḫayberi

2 Merḥabā ey āftāb-ı maşrıḳ-efrūz-ı ezel
Zīnet-i arż u semā revnaḳ-ṭırāz-ı serveri

3 Ḥabbeẕā ey çeşmesār-ı feyż-i aḳdes kim ḳażā
Āb-ı ruḫsāruñla sīr-āb itdi çerḫ-i aḫżarı

4 Bāreka'llāh ey nesaḳ-sāz-ı ümem kim ʿaḳl-ı kül
Ḥall ider reʾyüñle her bir ʿuḳde-i müşkilteri

5 Ṣāneka'llāh ey melāẕ-ı evvelīn ü āḫirīn
Sende ḫatm oldı kitāb-ı sīret-i peyġam-berī

6 Sensin ol ʿilm-i mücessem kim kiṭāb-ı fażluñuñ
Ṣūret-i fihristidür rāz-ı ḳażānuñ defteri

7 Sensin ol mihr-i dü-ʿālem kim sipihr-i kūyuñuñ
Kevkeb-i ṣubḥ-ı hidāyetdür çerāġ-ı bihteri

8 Sensin ol Ḳurʾān-ı Nāṭıḳ senden istiknāh ider
Eyleyüp ifnā yoluñda cevher-i cān u seri

9 ʿİlm-i esrār-ı İlāhīyi ṣunūf-ı kümmelīn
Fenn-i maʿḳūlātı dehrüñ feylesūf-ı ekberi

10 Noḳṭa-i bāʾ-i hidāyetsin ki olmış sözlerüñ
Nüsḫa-i ümmü'l-kitābuñ maġz-ı ḥikmet-maṣdarı

11 Pādişāh-ı ʿarş-ı mesnedsin görenler ẓann ider
Devr ider peymānedür tā āferīnişden beri

[15b] 12 Zīr-i eyvān-ı celālüñde sipihr-i bī-ḳarār
Farḳ-ı ẕī-şān-ı celī[l]üñde saʿādet-efseri

13 Muḳtebes bir lemʿadur nūr-ı cebīnüñden senüñ
Ey vücūd-ı ʿālemüñ rūḥ-ı feḫāmet-manẓarı

14 Ḥaclegāh-ı vaḥdetüñ mihr-i şeref-pīrāmeni
Bārgāh-ı ʿizzetüñ rūşen-çerāġ-ı enveri

---

13 Muḳtebes : متقبس K

15 Çerḫ-i devvāruñ ṣıġışmaz defter [ü] dīvānına
Biñde bir evṣāfınuñ beytü’l-ķaṣīd-i eşheri

16 Kişver-ārā-yı sitiġnāsın saña muḥtācdur
Maʿ şer-i ehl-i kemālüñ evvelīn ü āḫiri

17 Meşreb-i̱ ḫulķ u kemālüñden ʿ ibāretdür hemān
Feyż-i ʿ Īsī ḥüsn-i Yūsuf ḫaṣlet-i peyġam-berī

18 Böyle taḥrīr eylesün elķābuñı şimden girü
Kātib-i dīvān-ı ʿ aşķuñ ḫāme-i zūr-āveri

19 Āb u tāb-ı cevher-i kül dāniş-āmūz-ı ķażā
Şuʿ le-i miṣbāḥ-ı aķdes sırr-ı ẕātuñ maẓharı

20 Şemʿ -i bezm-i kibriyā kişver-ṭırāz-ı “hel etā”[*]
Fayṣal-ı rūz-ı cezā fażl u kemālüñ maḥşeri

21 Baḥr-i bī-ķaʿ r-ı ḥaķīķat künh-i rāz-ı maʿ rifet
Meʾḫaẕ-ı şerʿ ü ṭarīķat ʿ ilm ü ʿ irfān maṣdarı

22 Şāh-ı merdān şīr-i Yezdān nūr-ı vech-i müsteʿ ān
Cevher-i cān-ı cihān baḥr-i ḥaķīķat cevheri

23 Sāķī-i kevs̱er ʿ Aliyyü’l-Murtażā kim ẕātıdur
Sāġar-ı ʿ aşķuñ şarābı āb-ı şevķüñ sāġarı

24 Mihr-i ṣubḥ-ārā-yı “fi’l-ķurbā”[*] ki nār-ı ʿ aşķınuñ
Ķubbe-i arż u semādur tūde-i ḫākisteri

25 Şāh-ı kerrūbī-ḫadem kim devlet-i dāreyndür
Dergeh-i iclālinüñ iki ķadīmī çākeri

26 Neyyir-i evc-i siyādet kim ķılur bī-iştibāh
Dīde-i Rūḥü’l-emīni ḫīre vech-i enveri

27 Vāris̱-i sırr-ı ḥabīb-i ẕāt-ı Bārī kim diler
Aṣfiyā dest-i kerīminden şarāb-ı kevs̱eri

28 Ol cihān-sālār-ı ekmel kim vücūd-ı pākidür
Enbiyā vü evliyānuñ āb-ı rūy-ı mefḫari

29 Ol ḫudāvend-i serīr-i maʿ rifet kim ẕātıdur
ʿ Ālem-i şerʿ üñ ḥaķīķat-şuʿ le necm-i ezheri

---

[*] “hel etā” *Kuran*, 76/1.
[**] “fi’l-ķurbā” *Kuran*, 42/23.

30 Ḫāzin-i ʿilm-i İlāhī kim ider andan ṣaḥīḥ
Levḥ-i taḳdīri ḳażānuñ kātib-i ser-defteri

31 Āftāb-ı maşrıḳ-ı ḥikmet ki ednā ẕerresi
Şemʿine pervāne ṣaymaz mihr ü māh-ı ḫāveri

[16a] 32 Serv-i būstān-ı velāyet kim nihāl-i Ṭūrdan
Şuʿleverdür ḳadd-i bālā-yı tecellī-güsteri

33 Seyyid-i ʿālem kim olmışdur Resūl-i ekremüñ
Ṣıhr-ı pāk ü ibni ʿām u dāder-i saʿd-aḫteri

34 Māye-i enfās-ı raḥmet kim nesīm-i luṭfınuñ
Degse seng-i rū-siyāha nefḫa-i cān-perveri

35 İktisāb-ı cevher-i māhiyyet-i insān idüp
Bā-yezīd āsā olur nūr-ı velāyet maẓharı

36 Tīġ-i tīz-i ḳahrıdur ol berḳ-i ʿālem-sūz kim
Ḫırmen-i eflāke düşse yek-şerār-ı aḥḳarı

37 Aḫker-i sūzān idüp her s̱ābit ü seyyāresin
Döndürür çāh-ı caḥīme cevv-i çerḫ-i aḫżarı

38 Nūr-ı vechinden olup rūşen-çerāġ-ı āftāb
İtse iẓhār-ı tecellā-yı saʿādet-perveri

39 Ḫāk-i ġabrānuñ ḳılup her cānibin gülzār-ı Ṭūr
Maẓhar eylerdi Kelīmüñ feyżine bülbülleri

40 Eylese ḫār-ı muġaylāna nigāh-ı iltifāt
Farḳ olınmazdı nihāl-i sidreden tāb u feri

41 Ravża-i firdevse ammā ḫışm ile ḳılsa naẓar
Ḫār olurdı ḥūr-ı ʿīnüñ çeşme-i verd-i teri

42 Görmiş olsaydı ḫayāl-i ẕü'l-feḳārın ḫˇābda
Maḥv olurdı tāb-ı ḫavfından Kelīmün ejderi

43 Feyż alup enfās-ı ʿizz ü iḳtidārından nesīm
Ḳāfdan Ḳāfa ṭolaşsa sāḥa-i baḥr ü beri

44 Kürre-i ḫāküñ ḳılup ẕerrātını hep āftāb
Heft deryānuñ iderdi ḳaṭresin bir müşterī

---

30 ṣaḥīḥ : taṣḥīḥ K

45 Nükhetin virmez ġubār-ı kūy-ı cennet-būyına
Āb-ı tesnīm ile rıḍvān ezse müşk-i eẕferi

46 Taḳviyet-baḫş olsa nem-gīni kemīne ẕerreye
Keştī-i mihr-i cihān-tābuñ olurdı lengeri

47 Ḳılsa bir mūr-ı żaʿīfe ḫırmen-i iḥsānınuñ
Dāne-i nā-çīzi iẓhār-ı ṣaḥābet-güsteri

48 Rūzgāra eyleyüp ḥākim Süleymānlar gibi
Kürre-i ḫurşīd olurdı cevher-i engüşteri

49 Raḫş-ı berḳ-ās̱ārınuñ yetmez ġubār-ı pāyına
ʿAḳl u ẕihnüñ nāveki fikr ü ḫayālüñ ṣarṣarı

50 Ol hümā-bāl ü hümāyūn-yāl ü kūh-endām kim
Olsa lāyıḳdur burāḳ-ı ʿadne rāciḥ peykeri

51 Öyledür seyr-i serīʿi kim semend-i Cebreʾīl
Hem-ʿinānı olsa evvel ḫaṭvede ḳalur geri

52 Şehryārā seyyidā sulṭān-ı ʿālem-perverā
Ey serīr-i ḳudretüñ şāh-ı firişte-çākeri

[16b] 53 Sensin ol şāhenşeh-i ekmel ki itmişdür Ḫudā
Āstān-ı şevketüñ erbāb-ı ḥācet-maḥşeri

54 Nūr-ı vechüñ evvelīn mevc-i fürūġ-ı mihr-i ẕāt
Ḳalb-i pāküñ cümle esmā vü ṣıfātuñ maẓharı

55 Levḥ-i maḥfūẓ-ı maʿānīdür vücūd-ı kāmilüñ
Saña olmışdur ḳalem-rev kişver-i dānişveri

56 Nüsḫa-i esrār-ı Bārīsin kemālüñden senüñ
Bir varaḳdur āsmānuñ nüh mücelled defteri

57 Ḳıldı tīġüñ ejder-i Mūsāya dek ʿarż-ı füsūn
Tāzelendi feyż-i ḫāmeñle Mesīḥüñ demleri

58 İdemez evṣāfuñı sencīde mīzān-ı ʿuḳūl
Dirhem itse keffesinde heft-çerḫ-i çenberi

59 Gerçi kim sāyeñde ben bir şāʿir-i ʿĪsī-demem
Meryem-i endişemüñ Rūḥü'l-Kudüsdür şevheri

60 Dest-i idrāküm yetişmez dāmen-i evṣāfuña
ʿAḳl-ı faʿʿāl olsa ger efkārumuñ fermān-beri

61 Bir ġazel ṭarḥ ideyüm bārī yerinden oynasun
Şevḳ ü şādīden zemīnüñ ḳuṭbı çerḫüñ miḥveri

62 Ḫāl-i yāre eyleyüp teşbīh müşk-i ezferi
Āteş-i reşke sipend itdüm vücūd-ı ʿanberi

63 Ser-nüviştüm ḳara baḫtumdan kime şekvā idem
Bir ḫaṭ-āver dil-berüñ oldum yine sevdāgeri

64 Tevbe-kār olmış görenler laʿl ü ruḫsāruñ senüñ
Görmege cām-ı Cem ü āyīne-i İskenderi

65 Dest-i sīmīnüñde ey sāḳī degüldür cām-ı mey
Naḫl-i ümmīdüñ gül açmış nev-nihāl-i ezheri

66 ʿAcz ider taṣvīrüñi almaḳda Bih-zād-ı ḫayāl
Maġz-ı nūr olsa midād-ı ḫāme-i siḥr-āveri

67 Çeşm-i bīmāruñla sırr itsün nigāh-ı ġamzeñi
Görmeyenler ṣayd-ı āhū oldıġın şīr-i neri

68 Tīġ-i ḫāmemden ṣaḳınsun **Kāẓım** erbāb-ı nifāḳ
Bende-i āl-i ʿabāyem Ḥayderīyem Ḥayderī

69 Mevsim-i vaṣf u s̱enā geçdi tamām oldı ġazel
ʿArż-ı ḥāl itmekligüñ geldi münāsib demleri

70 Bir nigāh-ı merḥamet ḳıl ḥālüme şāhum ki tā
Olmasun cāy eyleyince şūrgāh-ı maḥşeri

71 Bār-ı ʿiṣyānumla tār-ı keffe-i mīzān şikest
Seyl-i hicrānumla müstaḳẕār caḥīmüñ aḫkeri

[17a] 72 Öyle bir ṣāḥib-kebīre mücrimem ki ṭoldurır
Dīde-i nār-ı saʿīri cürmümüñ yek defteri

73 Mücrimem ammā muḥibb-i ḫānedān-ı pāküñem
Ḳābil olmaz göñlüme olmaḳ o sevdādan berī

74 Merḥamet ḳıl merḥamet şāhum Muḥammed ʿaşḳına
Kes̱ret-i derd ü belādan oldı göñlüm serseri

75 Öyle rīzāndur ki bārān-ı belāyā üstime
Olmayup ḳādir beni ḥıfẓa sipihrüñ çāderi

76 Sīne-çāk u cān-be-leb düşdüm der-i iḥsānuña
İki destümle ṭutup ẕeyl-i Şepīr ü Şepperi

77 Ḥāşe li’llāh kim beni maḥzūn ide luṭfuñ senüñ
Şād olurken ehl-i kehfüñ kelbi ʿĪsānuñ ḫarı

78 Düşmenüm ḳahr it elüm ṭut çeşmüme gösterme hīç
Miḥnet-i faḳr u ʿaẕāb-ı ḳabr u hevl-i maḥşeri

79 Bitdi söz maḳṣad bilindi secdeden baş ḳaldırup
Başlasun artıḳ duʿāya ṣıdḳ ile kilk-i ceri

80 Tā ki iḥrāz-ı mes̱ūbāt u ḥuṣūl-ı kām içün
Ola naʿt-ı Murtażā efvāh-ı nāsuñ zīveri

81 Tā ḳıyām-ı ḥaşre dek yüz sürmege dergāhına
Birbirin taʿḳīb ide ins ü melāʾik ʿaskeri

82 Āstān-ı ravża-i pākinde her ṣubḥ u mesā
Bād-ı ṣubḥ āsā vezān olsun duʿā-yı kemteri

83 Eyleyüp rūşen hemīşe çeşmini envār-ı ẕāt
Olmasun bir ān u bir dem ẕevḳ-i rüʾyetden berī

84 Sāyesinde āl u aṣḥābı olup hep kāmrān
Pāy-māl olsun derinde düşmen-i dīnüñ seri

IX NAʿT-I CELĪL-İ DĪGER

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Girmeden sāġar-ı elfāẓa mey-i vaʿd u vaʿīd
Virdi biñ neşʾe baña keyfiyet-i güft ü şenīd

2 Dāmen-i ḫavf u recā geçdi o dem kim elüme
Tutuḳ-ı ṣubḥ-ı ezelde yoḳ idi ṣubḥ-ı ümīd

3 Ḫˇāb-ı vaḥdetde idi ḳurre-i ʿayn-ı aʿyān
Olmamışdı es̱er-i meclis-i ervāḥ bedīd

4 Sāḳī-i bezmüñ idüp pāyına mestāne sücūd
Eyledüm neşʾe-i ṣahbā-yı ṣafāyı tecdīd

5 Ḥabbeẕā bezm-i hüdā-şaʿşaʿa kim olmış idi
Gelmeden gerdişe peymāne-i māh u ḫurşīd

6 Leb-i cāmında nihān neşʾe-i feyż-i aḳdes
Mey-i nābında ʿıyān nūr-ı ḫudāvend-i vaḥīd

IX. 5 şaʿşaʿa : شعشه K

7 Cürʿası māye-i cān-perver-i āb-ı tesnīm
Ḳaṭresi tükme-i iklīl-i ser-i ʿarş-ı mecīd

[17b] 8 Alışan ẕevḳine ol bāde-i nābuñ olamaz
Ṭālib-i kevs̱er ü dil-dāde-i cām-ı Cemşīd

9 Meded ey sāḳī-i gül-çihre ayaġuñ öpeyüm
Bir ḳadeḥ meyle daḫi eyle ṣafāmı tezyīd

10 ʿAḳl u efkārum idüp mest ü ḫarāb-ı ḥayret
Ḳalb-i ġam-ḫ̬ ārumı ḳıl ḳayd-ı sivādan tecrīd

11 Sīnem āyīne olup şāhid-i ḥüsn ü ʿaşḳa
Eylesün ṭabʿumı ilhām-ı İlāhī teʾyīd

12 Demlenüp ney gibi ol şevk ile ḫāmem ḳılsun
Cevherīn naġmelerin ḳurṭa-i gūş-ı nāhīd

13 Miḥverinden felegi oynadup itsün raḳḳāṣ
Ser-be-ser ʿālemi tāb-ı es̱er-i şevḳ-i cedīd

14 Bende ol neşʾe-i zūr-āver-i dil-perver ile
Eyleyem vaṣfını bir şāh-ı enāmuñ temhīd

15 Ol şehenşāh-ı cihān şīr-i ner-i raḥmān kim
Eylemiş pençe-i ṭuġrāsını ḫallāḳ-ı ḥamīd

16 Efser-i şevket-i Cibrīle çeleng-i iḳbāl
Nüsḫa-i ḥikmet-i tenzīle nişān-ı tefrīd

17 Merkez-i dāʾire-pīrā-yı ʿulüvv-i ʿaẓamet
Ḳuṭb-ı dīn Kaʿbe-i dünyā vü sipihr-i temcīd

18 ʿAlem-efrāz-ı kerem ḥavṣala-sūz-ı ʿālem
Cevher-i cān-ı ümem sırr-ı ḫudāvend-i mecīd

19 Seyyid-i ʿıtret ü aṣḥāb-ı ʿaliyyü'l-aʿlā
Ki ider şāh-ı rüsül ẕātı ile faḫr-ı mezīd

20 Ḫıṭa-i ḥaşmete sulṭān-ı ḳażā-cāh u celāl
Mülket-i ḳudrete şāhenşeh-i sulṭān-ı ʿabīd

21 Semʿi peymāne-i ser-şār-ı ḫiṭāb-ı ʿizzet
Ḳalbi ḫum-ḫāne-i esrār-ı şarāb-ı tevḥīd

---

8 cām-ı Cemşīd : cām u Cemşīd K

22 Kef-i iḥsān-nesebi maẓhar-ı ism-i aʿẓam
Dest-bürd-i ġażabı ḫançer-i ẕü'l-baṭş-ı şedīd

23 ʿAdli ḥıfẓ eylese eşyāyı taʿaddī idemez
Çerḫ-i nüh-tāreme mīnā-yı żiyā-yı ḫurşīd

24 Luṭfı ibrāz ḳılup rūy-ı nüvāziş arża
Ḳahrı ecrām-ı semāvātı iderse tehdīd

25 Dönerek ʿarşa çıḳar dūd gibi kürre-i ḫāk
Bayılup ḫāke düşer sāye-ṣıfat çerḫ-i ʿanīd

26 ʿĀlem-i ʿizz ü celālinde iki nāḥiyedür
Kişver-i ṣubḥ-ı ezel ḫıṭṭa-i Şām-ı cāvīd

27 Baḥr-i cūdından eger maẓhar-ı feyż olsa seḥāb
Yaġdırur ḳaṭre-i bārān yerine mervārīd

[18a] 28 Es̱er-i himmetine uġrasa seyl-āb-ı revān
Ṣadme-i ṣarṣara emvācın iderse sedīd

29 Virse mülk-i ʿademe maḳdereti ẓıll-ı vücūd
Her beyābānı olur reşk-i bihişt-i ümmīd

30 Ḳılsa ammā naẓar-ı ḳahrı es̱er nāmiyeye
Ḳurıdur ʿālemi mānend-i fürūġ-ı ḫurşīd

31 İltifāt eylese erbāb-ı şaḳāya keremi
Suʿadādan ṣayılurdı ḳoca Nemrūd-ı pelīd

32 Gömilür k'o zemīnüñ sırrına vaḳt-i veġā
Dest-bürdinde olan ḳabża-i şemşīr-i ḥadīd

33 Cevher-i ʿişve elinde eriyüp ṣu kesilür
Ġamze-i çeşm-i bütān eylese tīġin taḳlīd

34 Pençe-i ḫışmına virse yaḳasın Zāl-i felek
Gerdeninde resen-i maḳtel olur ḥabl-i verīd

35 Levḥ-i maḥfūẓa daḫi ṣıġdıramaz fihristin
Ḳılsa münşīʾ-i ḳażā vaṣf-ı celīlin tesvīd

36 Seyyidā pādişehā menbaʿ-ı cūd u keremā
Ey ki her parmaġı ḳufl-ı der-i iḥsāna kilīd

---

27 mervārīd : مروراید K

37 Sensin ol neyyir-i pür-şaʿşaʿa-i himmet kim
İtse yek ẕerreyi ḫurşīd-i cemālüñ teʾyīd

38 Es̱er-i ṣadme-i envārı ider ecrāmı
Ḫāric-i dāʾire-i cevv-i semāya tebʿīd

39 Sürʿat itse ne ḳadar berḳ-i cihān-gerd-i ḫayāl
İdemez kişver-i evṣāfuñı ḳaṭʿ u taḥdīd

40 Bir ġazel ṭarḥ ideyüm bārī lebüñ şevḳiyle
Ola her mıṣraʿ-ı ber-cestesi şeh-beyt-i ḳaṣīd

41 Ey ʿitābında nühüfte-es̱er-i vaʿd u vaʿīd
Deheni cevher-i bīm ü süḫanı kān-ı ümīd

42 Aġlamaḳdan beni menʿ itdi ġubār-ı ḫāṭır
Olalı āba teyemmümde bedel ḫāk-i ṣaʿīd

43 Lüknetüñ var diyemem söyler iken ḥāṣıl ider
Leẕẕet-i laʿl-i lebüñ lafẓ u ḥurūfa taʿḳīd

44 Dizilür cevher-i dendānuñı ḳıldukça ḫayāl
Dīdeden sūzen-i müjgānuma lüʾlüʾ-i nażīd

45 Rāz-ı dil levḥa-i ḥüsnüñde ʿıyān idi anı
Ḫāme-i ḥükm-i zamān eyledi ḫaṭṭuñla resīd

46 Ayda bir māh-ı nevi zerd ü hilāl eyler çerḫ
Tīġ-i ebrūlarınuñ itmege resmin taḳlīd

47 Ḳalemüm her ṭarafa oynasa **Kāẓım** ne ʿaceb
Geh olur tīr ü kemān u gehī çevgān u cirīd

[18b] 48 Pādişāhum naẓar it ḥālüme li'llāh u resūl
Dil ü cān oldı düşüp medrese-i yeʾse muʿīd

49 Āteş-i ʿaşḳuña dil-sūḫteyem tā o ḳadar
Eriyüp yek nefesümden ṣu olur seng-i sedīd

50 Küre-i ḫāki yaḳar belki kemīne şereri
Ebr-i luṭfuñ ṣu sepüp ḳılmasa göñlüm tebrīd

51 Kime ʿarż eyleyeyüm ḥālümi ben sen var iken
Saña ben çāker ü sen bendeñe sulṭān-ı ferīd

---

37 şaʿşaʿa : شعشه K

52 Giceler ḥāmile-i fitnedür ammā her gün
İdiyor māder-i eyyām-ı belālar tevlīd

53 Bir ṭarafdan ġam-ı dünyā-yı denī bir yandan
Elem-i ʿaşḳ u hevā miḥnet-i rūz-ı tehdīd

54 Tīġ [ü] ḫançerle ider sīne vü cān u dilümi
Birisi çāk u derīd ü birisi ḳaṭʿ u berīd

55 Saña ḳaldı meded ü merḥamet ey ṣıhr-ı resūl
Ne düşerse anı ḳıl şānuña basṭ u temhīd

56 Be-Resūl-i s̱aḳaleyn ü be-cenāb-ı Zehrā
Be-Ḥüseyn ü Ḥasan nūr-ı ḫudāvend-i vaḥīd

57 Söz tamām oldı yeter verziş-i taṣdīʿ ü car
İdelüm ġayrı duʿā eylemege saʿy-ı ekīd

58 Devr idüp tā ḳadeḥ-i vaʿd ü vaʿīd-i Bārī
Neşʾe-i ḫavf u recādan ola biñ güft ü şenīd

59 Ḳıla aʿdā-yı şaḳā-pīşesini Ḥaḳ maḳhūr
Bendegānī ola dāreynde maḳbūl u saʿīd

X NAʿT-I ḤAŻRET-İ FĀṬIMATÜ'Z-ZEHRĀ ʿALEYHİ'S-SELĀM

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Ḥikmet-i bāliġa-i Rabb-i ḳadīr ü ḳahhār
Ḳıldı meclā-yı celālinde cemālin iẓhār

2 Mevcdür mevc-i vücūd itdi ʿadem deryāsın
Ḳıldı īcād dü ʿālemde nümāyān ne ki vār

3 Tevbe tevbe ġalaṭ itdüm ki didüm baḥr-i ʿadem
Sāḥil-i ḳudrete emvāc-ı vücūd itdi nis̱ār

4 Nūr-ı ẕāt eyleyüp esmā vü ṣıfātı īcāb
Oldı anlarla bu ās̱ār-ı meẓāhir der-kār

5 İḳtiżā itdi maḥabbet ki o kenz-i maḫfī
İde bu vech ile iẓhār-ı nuḳūd-ı bisyār

6 Ne maḥabbet olınur emr-i irādet taʿbīr
Ne irādet ḳılınur ʿaşḳ ile yād u teẕkār

7 ʿAşḳdur şārıḳa-i şevḳ-i tecellā-yı ẓuhūr
ʿAşḳdur bāde-i ḫum-ḫāne-i nūrü'l-envār

[19a] 8 ʿAşḳdur nūr-ı nübüvvet ki olup maẓhar-ı tām
Ḳıldı ās̱ār-ı taʿayyünle merātib iẓhār

9 ʿAşḳdur sırr-ı velāyet ki bulup feyż-i vuṣūl
Eyledi cümle merātibde vücūdın iżmār

10 ʿAşḳdur rūḥ-ı iżāfī ki iżāfetle ḳılur
Ādemi maẓhar-ı tekrīm-i cenāb-ı ġaffār

11 ʿAşḳdur ʿunṣur-ı eşyāya sirāyetle olan
Ṭabʿ-ı dil-berde şeṭāret ser-i ʿāşıḳda ḫumār

12 ʿAşḳdur ġamze-i Leylāyı ḳılan ṣāʿiḳa-tāb
ʿAşḳdur dīde-i Mecnūnı iden ebr-i baḥār

13 ʿAşḳdur başına Ferhāduñ uran tīşe-i merg
ʿAşḳdur laʿlini Şīrīnüñ iden gevher-bār

14 ʿAşḳdur şemʿi yaḳup āteşe pervānelerüñ
Eyleyen ḫırmen-i cān u diline şuʿle-nis̱ār

15 ʿAşḳdur ġonçe-i ṣad-bergüñ iden baġrını ḫūn
ʿAşḳdur bülbül-i bī-derküñ iden kārını zār

16 ʿAşḳdur lücce-i envār-ı ʿulūm u ʿirfān
ʿAşḳdur cevher-i şehvār-ı biḥār-ı esrār

17 ʿAşḳ ẕevḳin ne bilür olmayan üftāde-i ʿaşḳ
ʿAşḳ şevḳin ne ḳılur ol ki degül ʿāşıḳ-ı zār

18 ʿĀşıḳ oldur ki girībānın idüp gül gibi çāk
Rūz u şeb āh u fiġān eyleye mānend-i hezār

19 ʿĀşıḳ oldur ki idüp şemʿ veş ifnā-yı vücūd
Ḳıla yaḳduḳça serin āteşe şevḳin iks̱ār

20 Yoḳsa ʿāşıḳ mıdur ol rind-i melāmet-pīşe
Ki ola maḳṣadı sāḳī vü mey ü būs u kenār

21 Eyleyüp şīşe-i nāmūsını destiyle şikest
Ser-i bī-maġzın ide cām-ı şarāb-ı idbār

22 Yoḫsa ʿāşıḳ mıdur ol mest-i hevā-endīşe
Eyleyüp Ḥaḳ naẓarın vaḳf-ı merāyā-yı ġaddār

23 Nūr-ı īmānını ġāret ḳıla küfr-i gīsū
Ura yüz ḳarasını rūyına ḫaṭṭ-ı ruḫsār

24 Ḳavs veş çille-i ebrū-ḫam idüp ḳāmetini
Nāvek-i āhı ola ṣāʿiḳa-i āteş-bār

25 Ne sitemdür olına böylelere nisbet-i ʿaşḳ
Ne revādur dine ḫar-mühreye dürr-i şehvār

26 Meger ol ʿāşıḳ-ı ʿārif ki teraḳḳīden içün
Gire her ṣūrete mānend-i heyūlā her bār

27 Ẕikr ü fikri olup Allāh u Resūle maʿṭūf
Eyleye vaṣfın o sulṭān-ı enāmuñ teẕkār

[19b] 28 Ol ki münşīʾ-i ḳażā eylese vaṣfın taḥrīr
İbtidā besmele-i ʿaczin iderdi ez-bār

29 Ol ki teşrīf-i cihān ḳıldıġı dem māderine
Meryem ü Āsiyeyi eyledi Ḥaḳ ḫıdmet-kār

30 Ol ki taʿẓīm ḳılup ẕātına maḫṣūṣ olaraḳ
Dest-i ḳudret ile ḳabż eyledi rūḥın settār

31 Ol ki ser-levḥa-i ṭūmār-ı dile elḳābın
Böyle yazmış ḳalem-i ṣunʿ-ı celīl-i cebbār

32 Dür-i deryā-yı şeref gevher-i envār-ı ṣadef
Hem-ser-i şāh-ı Necef seyyide-i pāk-tebār

33 Bedr-i tām nıṣfet-i mihr-i sipihr-i şefḳat
Lücce-i merḥamet-ārāyiş-i ṣadr-īs̱ār

34 Ḫacle-pīrā-yı ḥarem faḫr-i nisā-yı ʿālem
Ḳurre-i ʿayn-ı ümem dürre-i tāc-ı ebrār

35 Nūr-ı miṣbāḥ-ı hüdā şemʿ-i şebistān-ı ṣafā
Ümm-i şāh-ı şühedā bint-i Nebiyy-i muḫtār

36 Burc-ı bedrin şeref-i Fāṭımatü'z-Zehrā kim
Bir kemīne ḳulıdur ben gibi çerḫ-i devvār

37 Bıżʿa-i faḫr-i cihān kim ḫadem ü cāriyedür
Āstānında celāl ü şeref ü ʿizz ü veḳār

---

35 miṣbāḥ : مصبار K

38 O yegāne-güher-i kān-ı ṭahāret ki sürer
Ḳudsiyān basdıġı h̬āke yüzini leyl ü nehār

39 Nergis-i ravża-i ruh̬sārı ʿuyūn-ı Ḥaseneyn
Bülbül-i gülşen-i dīdārı h̬ıbāb-ı Kerrār

40 Kaʿbe-i ʿiṣmetine nūr-ı Nebī pūşīde
Ḥarem-i ʿiffetine ḥıfẓ-ı İlāhī dīvār

41 Dest-i iclāline olmazdı sezā bir bilezik
Ḳurṣ-ı h̬urşīdi hilāl eylese çerh̬-i devvār

42 Köhne pūşīdesine kār-ı kef-i himmetinüñ
Felegüñ aṭlas u istebraḳı olmaz istār

43 Ölçemez sāḥa-i iḳbālini miʿmār-ı h̬ıred
Ṭūl-ı ebʿād-ı semā olsa elinde pergār

44 Çıḳamaz şāhiḳa-i cāhına şeh-bāz-ı h̬ayāl
Ṭoġrıdan ṭoġrıya ger olsa h̬ulūda ṭayyār

45 Kişver-i menziletin ḳılmaġa keşf ü tah̬mīn
Ne ḳadar dönse ṭolaşsa felek-i kec-reftār

46 Biñde bir ḳıṭʿasınuñ ʿaşrini ḳaṭʿ eylemeden
Pāy-ı iḳdāmın ider seng-i fütūr ābile-dār

47 İnse yüz sürmek içün ferşine ʿarş-ı aʿẓam
Ṭutamaz sāye gibi gün yüzine ḳarşu ḳarār

[20a] 48 Māh u h̬urşīdi görenler ser-i kūyında ṣanur
İki pervānedür olmış ser-i şemʿi nevvār

49 Āteş-i ḳahrınuñ ednā şererin görse olur
Jīve āsā eriyüp heyʾet-i dūzah̬-ı ferrār

50 Yaraşur meşʿale-i sebʿa-i seyyāre ile
Olsa ʿakkām rikābında sipihr-i seyyār

51 Kaʿbe-i ʿālem-i ʿiṣmet ki bi-Rabbi'l-Kaʿbe
Ḥarem-i Kaʿbe ider bābına ferş-i ruh̬sār

52 Ḳalbi ṣandūḳa-i esrār-ı Resūlü'ṡ-ṡaḳaleyn
Vechi mirʾāt-ı h̬udāvend-i kerīm ü ġaffār

---

44. h̬ulūd : h̬ulūdā K

53 Behre-yāb olsa şifā-ḫāne-i iḥsānından
Neşʾe-i bāde-i tesnīme döner renc-i ḫumār

54 Vācibü'ṭ-ṭāʿa o sulṭān-ı cihān kim eyler
Ẕāt-ı imkān u ʿadem emrine ṭāʿat iẓhār

55 Ebr-i dest-i güher-efşānına sāʾilüñ içün
Avuç açmış dökilür sāḥile aṣdāf-ı biḥār

56 Gül-i firdevs-i feṭānet ki be-Ḥaḳḳ olamaz
ʿAḳl-ı kül ravża-i efkārına ḫār-ı dīvār

57 Büyüse ḥaşre ḳadar günde hezārān derece
Ḥalḳa olmaz derine dāʾire-i nıṣf-ı nehār

58 Serverā muḥteremā seyyide-i pür-keremā
Ey nihāl-i niʿamı naḫl-i tecellī-i̇ s̱mār

59 Sensin ol melceʾ-i ʿālem ki der-i cūduñdur
Maḳsim-i luṭf u kerem maşrıḳ-ı nūr-ı envār

60 Gerçi ḥaddüm degül ammā heves-i naʿtüñ ile
Oldı bikr-i süḫanum reşk-i benāt-ı Ferḫār

61 N'ola bülbül gibi bir tāze ġazel ṭarḥ itsem
Eyledi şevḳ ü ṣafā-ṭabʿumı reşk-i gülzār

62 Yār içün sīnemi pür yara iderse aġyār
Yaradan ḥaḳḳı içün yāre dimem yārem var

63 Sünbül-i zülfüñi taḳlīd ideli zülf-i ʿarūs
Oldı püskülli belā başına bād-ı esḥār

64 Belki bir gün gelür ol serv-i revānum diyerek
Yollara dikdi gözin nergis-i mest-i bīmār

65 Nev-nihālüm sürinüp sāye veş arduñça gezer
Serveri zencīrlere çekmese mevc-i enhār

66 Mis̱li yoḳ bülbül-i şeydāsı ḳuluñ **Kāẓım**dur
Olsa da gülşen-i naʿtüñde nevā-sāz hezār

[20b] 67 Serverā ḫāke düşürdi yüzümi gerd-i ḳuṣūr
Ayaḳ altında bıraḳma elüm al gel ḳurtar

---

65 Serveri : Servi K

68 Ḳoyma evlādlaruñ başı içün merḥamet it
Bir alay düşmene ḳarşu olam üftāde-i nār

69 Böyledür muʿteḳidüm ḥażret-i Ḥaḳdan dileseñ
Maẓhar-ı raḥmet olur ṣınf-ı leʾīm-i küffār

70 Ḥamdü li'llāh ki hem müʾmin ü hem çākerüñem
Şu ḳadar var ki ḳuṣūr itmişem ʿiṣyānum var

71 Günehüm her ne ḳadar ekber ise nisbet eyle
Olamaz lücce-i iḥsānuña bir ḳaṭre-şümār

72 Merḥamet eyle amān bendeñe sulṭānum amān
O zamān kim ṭutasın nezd-i İlāhīde ḳarār

73 Elde pīrāhen-i pür-ḫūn-ı Ḥüseyn ile Ḥasan
Serde destār-ı dem-ālūde-i ẕāt-ı Kerrār

74 Düşmenānuñdan idüp ʿarż-ı şikāyet Ḥaḳḳa
Bendegānuñ ḳılasın maẓhar-ı fevz-i bisyār

75 Vāyemend-i şeref it ʿizz-i şefāʿatle beni
Reşk ide ḥāl-i perīşānuma ḫiyel-i ebrār

76 Pāk olup dāmen-i dil çirk-i maʿāṣīden hem
Ola cürm ü günehüm ḫāl-i ruḫ-ı istiġfār

77 Ṣıdḳ ile ġayrı duʿā eyle bilindi maḳṣūd
Vardı taṣdīʿa recā ġāyete irdi güftār

78 Tā ki heycān-ı maḥabbet ile kenz-i maḫfī
Eyleye nev-be-nev iẓhār-ı nuḳūd-ı ās̱ār

79 Ẕevḳ-i rüʾyetle olup çeşm-i dil ü cānı ḳarīr
Meşhed-i pāki ola kenz-i defīn-i envār

XI NAʿT-I İMĀM-I ḤASAN ʿALEYHİ'S-SELĀM

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Şeh-i nev-rūz idüp seyr ü sefer bu ḫākdān üzre
Bıraḳdı sāyesin evvel ḳademde gülsitān üzre

2 Ṣabā sildi süpürdi bāġ u rāġuñ ḫāk u ḫāşākin
Faḳaṭ şeb-nem-feşān-ı minnet oldı bāġ-bān üzre

XI. 2 Faḳaṭ : Faḳd K

3 Yine faṣl-ı bahāruñ feyżi iḥyā itdi dünyāyı
Görindi hüsn-i ḳudret ān-be-ān vech-i ʿıyān üzre

4 Yine her bir dıraḫt-ı sebz olup bir ḫayme-i şāhī
Ḳurıldı buḳʿa buḳʿa kūh u ṣaḥrā-yı cihān üzre

5 Yine zülf-i ʿarūsa döndirüp kākülleri̇n sünbül
Dehān-ı ḫande açdı ġonçe laʿl-i mehveşān üzre

6 Aḳın ṣaldı meger ebr-i bahārī sūy-ı gülzāra
Ruṭūbet çıḳdı farḳ-ı dāmen-i serv-i revān üzre

[21a] 7 Degül ebr-i bahārī penbeden bir nev gül-ābdāndur
Gül-āb-efşān olur sükkān-ı bāġ u būstān üzre

8 Zamān bir meclis-i rindāna tanẓīm itdi ṣaḥrāda
Ẓarīfān-ı bahārı cemʿ idüp hep imtiḥān üzre

9 Ḳadeḥ gül jāle mül bülbül muġannī serv ḫoş-reftār
Ḳadeḥ-kār olmaġa āmāde ḳavl-i şāʿirān üzre

10 Felek bir şāhid-i nāzendeye döndürdi gülzārı
Müreccaḥ ḥüsn ü ānı cümle ḫubān-ı zamān üzre

11 Semen-bū yāsemen-rū lāle-ḥad ü serv-i ʿarʿar-ḳad
Ser-ā-ser ṣūret-i mirʾāt-ı ḥüsni şarṭ-ı ān üzre

12 Nesīm ol deñlü rūḥ-efzālıḳ itdi her dıraḫt-ı ḫuşk
Nihāl-i sidreye döndi ḳażā-yı āsmān üzre

13 Hevā ol rütbe ibrāz-ı leṭāfet ḳıldı kim rıḍvān
İder tercīḥ-i ḫāk-i gülşeni bāġ-ı cinān üzre

14 Çemenzāruñ ḳumāşı farḳ olınmaz çerḫ-i aṭlasdan
O rütbe ḥüsn ü nażret geldi vech-i ḫākdān üzre

15 Degüldür şemʿ-i şaḳāyıḳ rūşenā yer yer ḥadāyıḳda
Nücūm-ı āsmānuñ ʿaksidür düşmiş çemān üzre

16 Degüldür ebr ü bārān dūd-ı āhı bülbül-i zāruñ
Sirişk-efşān olur dāmān-ı verd-i dilsitān üzre

17 Ḳızardı lehce-i yāḳūta döndi gülleruñ beñzi
ʿAceb mi ʿandelibān olsa feryād u fiġān üzre

18 Görüp ʿaksin ṣafādan üstine çil aḳçe ṣaçmışdur
Bahārın dökdi ṣanma naḫller āb-ı revān üzre

19 Ṣanur bir ḫātem-i fīrūzedür engüşt-i ḳudretde
Gören ʿaḳs-i semāyı cūybār-ı gülsitān üzre

20 Döner düşdükçe şeb-nem cevher-i mengūş-ı ḫūbāna
Seḥerde berg-i laʿl-i ġonçe-i nükhet-feşān üzre

21 Güzellenmekdedür günden güne Yūsuf gibi ġonçe
Zelīḫā veş sezā ditrerse bülbül bīm-i cān üzre

22 Geçer āvāz-ı ḳumrī ʿandelībüñ āh u feryādın
Terennüm eyledükçe şīve-i ḫˇānendegān üzre

23 Gülistān oḳudur bülbüllere yā Manṭıḳu'ṭ-Ṭayrı
İder gül-ġonçeye tefsīr ḳavl-i ʿārifān üzre

24 Ya bir sulṭān-ı ẕī-şānuñ ḳılur evṣāfını īrād
Ḫaṭīb āsā çıkup ser-minber-i serv-i çemān üzre

25 Ne sulṭān-ı muʿaẓẓam kim debīr-i ʿālem-i bālā
Yazar vaṣf-ı celīlin levḥ-i ʿarş-ı müsteʿān üzre

26 Ne kenz-i bī-muʿādil kim nuḳūd u cūdı rāciḥdür
ʿİdād-ı rīg-i deryā vü nücūm-ı āsmān üzre

27 Ne şāh-ı ehl-i dil-perver ki ʿarż-ı iftiḫār eyler
Sükān-ı kūyı ervāḥ-ı laṭīf-i ḳudsiyān üzre

[21b] 28 Ne şāhenşeh ki bir mūr-ı żaʿīfe iltifāt itse
Süleymā[n] veş olur aḥkāmı cārī ins ü cān üzre

29 Emīr-i maʿdelet-fer şehryār-ı ʿāṭıfet-güster
İmām-ı dādgerdür ser-be-ser İslāmiyān üzre

30 Ḥasan ḥulḳu'r-Rıżā sıbṭ-ı ḥabīb-i ḫāṣ-ı Mevlā kim
Ḳılurdı ḫıdmetin Cibrīl īfā baş u cān üzre

31 Mükerrem seyyid-i şübbān-ı cennet kim olur rāciḥ
Baḳılsa ḥüsnine Yūsufla vech-i imtiḥān üzre

32 O kim nisbetle dergāh-ı muʿallā-cāhına eflāk
Döner ḫas-pāredür gird-āb-ı baḥr-i bī-girān üzre

33 Ṣafā-yı bezmi fāʾiḳ neşʾe-i ṣahbā-yı tesnīme
Sihām-ı rezmi sābıḳ berḳ-i tīġ-i nā-gehān üzre

34 Kelām-ı dür-niṣārı rūḥdur erbāb-ı idrāke
Nigāh-ı ġamze-kārı tīġdür gerden-keşān üzre

35 Ḫilāfet-dūş-ı istiḥḳāḳına maḫṣūṣ bir ḫilʿat
Emānet ẕātına mevrūs̱-i ḥükm-i müsteʿān üzre

36 Ṣafī-i muḥterem kim eylemeklik ʿiṣmetin taṣdīḳ
Ferāʾiżdendür aṣḥāb-ı ʿuḳūl-ı nükte-dān üzre

37 Bulup Mıṣrī gibi bir merd-i ḥaḳ-gū eylesün taḥḳīḳ
Bu emrüñ ṣıdḳ u kiẕbinde olan şekk ü gümān üzre

38 Ẓuhūr-ı “vāli men vālāh’a”[*] vedd ü ḥubbıdur bāʿis̱
Muḥibbān-ı vefā-āsāl-i ẕāt-ı ḫānedān üzre

39 Ḥuṣūl-ı “ʿādi men ʿādāh’a”[**] ġayẓ u buġżıdur ʿillet
Şeyāṭīn-i şeḳāvet-ṭı[y]net-i Süfyāniyān üzre

40 Olur ehl-i saʿādetden idenler ʿiṣmetin iḳrār
Şeḳāvetle müşārün bi’l-benān olsa cihān üzre

41 Ḳalur çāh-ı ḍalāletde ḳılanlar ḥükmini inkār
Cenāḥ-ı zühd ile pervāze gelse lā-mekān üzre

42 Eñ ednā-pāye olmaz nerdübān-ı ḳaṣr-ı cāhında
Ḫudā ḳoysa bu heyʾetle zemīn ü āsmān üzre

43 Müʾes̱s̱ir öyle kim aḥkām-ı fermānı olur cārī
Murād eylerse ṭaşlar taḫta veş āb-ı revān üzre

44 O rütbe muḳtedir kim istese miʿmār-ı tedbīri
Yapar bārāna maḳsim berḳden bād-ı vezān üzre

45 Seḥāb-ı iltifātı sāye ṣalsa çāh-ı ġayyāya
İder āb-ı ḥamīmi ḫande enhār-ı cinān üzre

46 Geçer teʾs̱īr-i bürʾü’s-sāʿada iksīr-i Loḳmānī
Nemek-pāş olsa dest-i luṭfı zaḫm-ı ḫūn-çekān üzre

47 Olurdı ḫāne-i ḳalb-i eḥibbā ʿarşdan maʿmūr
Nigāh-ı reʾfeti göz gezdürürken ʿāşıḳān üzre

[22a] 48 Dönerdi cism-i aʿdā külbe-i zenbūra tīrinden
Kemen-dār-ı ḳażā vażʿ itmeden destin kemān üzre

49 Aḳardı çeşme çeşme ḫūn-ı dil çeşm-i ḥabābından
Düşeydi sāye-i şemşīri seyl-āb-ı revān üzre

---

[*] Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b.Ahmed Et-Temîmî El-Bustî, *Sahîhu İbn Hibbân*, Beyrut 1414 (1993), C. XV, s. 376.
[**] Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b.Ahmed Et-Temîmî El-Bustî, *age.*, s. 376.

50 Ṣanurlar Āsiyādur kişver-i cāh u celālinde
Görenler gerdiş-i ṭūlāb-ı çerḫi lā-mekān üzre

51 Ḫudāvendā sen ol sıbṭ-ı mükerremsin ki vācibdür
Saña ḥubb u iṭāʿat ümmet-i āḫir-zamān üzre

52 Şarāb-ı ḥubb-ı pāküñdür o ṣahbā-yı saʿādet kim
Olur fāʾiḳ ṣafāsı būse-i laʿl-i bütān üzre

53 Ṭarīk-i derd-i ʿaşḳuñdur o şeh-rāh-ı selāmet kim
Ḳılur ehl-i sülūkın müfteḫir kerrūbiyān üzre

54 Gelür raḳṣa yazarken vaṣf-ı pāküñ kilk-i muʿciz-dem
N'ola bir nev-ġazel ṭarḥ itse deʾb-i şāʿirān üzre

55 Görüp ḳaddüñ bıraḳmış sāye bāġ u būstān üzre
Nihāl-i sidredür ṣandum feżā-yı āsmān üzre

56 Degüldür laʿl-i leb dürc-i dehānuñda yed-i ḳudret
Ḳomış bir surḫ noḳṭa kāse-i nūn-ı nihān üzre

57 Müreccaḥdur yanumda bir şikeste nergis-i kūyuñ
ʿUyūn-ı ḥūr-ı ʿīn ü çeşm-i ġılmān cinān üzre

58 Degüldür cām-ı zerrīn-i ʿaraḳ destinde sāḳīnüñ
Açılmış nesterendür nev-nihāl-i erġavān üzre

59 İder yüz vech ile kesb-i tefevvuḳ çeşm-i ʿāşıḳda
Ġubār-ı ḫaṭṭ-ı dil-ber ḫaṭṭ-ı menşūr-ı emān üzre

60 Şehenşāhā ġıdā-yı rūḥdur vaṣfuñ baña ammā
Edā-yı midḥatüñ ḳābil degül bir nükte-dān üzre

61 ʿAceb mi ʿaczüm iẓhār eylesem vaṣf-ı celīlüñde
Bu gülşende hezār-ı ḳuds olur āh u fiġān üzre

62 Bulınmaz tāb u ṭāḳat başḳa bir ehl-i ṭabīʿatde
Fütūr īrāṯ idince ṭabʿ-ı Rüstem Dāstān üzre

63 Bi-ḥamdi'llāh benem ol şāʾir-i māhir ki endīşem
Kelīmu'llāhdur Ṭūr-ı maʿānī vü beyān üzre

64 Ṣuver-pīrā-yı iʿcāzem ki dārāt-ı Süleymānı
Yazar ḫāmem ser-i müjgān-ı mūr-ı nā-tüvān üzre

65 Dönerdi ṣūret-i bī-cāna rıḍvān farṭ-ı ḥayretde
Göreydi bikr-i fikr-i muʿcizüm bu ḥüsn ü ān üzre

66 Beyān itmek ne ḥācet ḳuvve-i iʿcāz-ı endīşem
Yeter şāhid bu naẓm-ı dil-keşüm naẓm-āverān üzre

67 Viren cürʾet nigāh-ı iltifātuñdur mübāhāta
Ne ḥaddüm yoḫsa böyle söz getürmeklik zebān üzre

[22b] 68 Veliyyü'n-niʿmetümsin her ne varum varsa sendendür
Faḳaṭ cürm ü maʿāṣī kesb-i destümdür ʿıyān üzre

69 O bed-mest-i şarāb-ı ġafletem kim cürm ü ʿiṣyānum
Medār-ı tesliyetdür rūz-ı maḥşer ins ü cān üzre

70 Siyeh-rūz-ı perīşān-rūzgār olmaḳda rāciḥdür
Dil-i sevdā-nihādem küfr-i zülf-i dil-berān üzre

71 Gören cürmüm yanında heyʾet-i ecrām-ı eflāki
Ṣanur ṭop ṭop çiçeklerdür ser-i kūh-ı girān üzre

72 Kebāʾir ehlinüñ şimdi benem sulṭān-ı metbūʿı
Baña biʿat ḳılurlar cümlesi emn ü amān üzre

73 Bulınmaz ḥadd ü ġāyet lücce-i ʿiṣyānuma ammā
Yanında luṭfuñuñ bir jāledür bir bu sinān üzre

74 Meded ṣābūn-ı iḥsānuñla pāk it leke-i cürmüm
Mübāhāt eyleyem sāyeñde pākīze-dilān üzre

75 Şefāʿat senden olmazsa benümçün ḥāl-i müşkildür
Budur dāʾim niyāzum el-amān u el-amān üzre

76 Bıraḳma ḫānedānuñ ʿaşḳına meydān-ı maḥşerde
Beni Süfyāniyāna ḳarşu feryād u fiġān üzre

77 Recā pāyāna irdi söz tükendi ṣıdḳ ile artıḳ
Duʿā-yı devletüñ çeksem n'ola silk-i beyān üzre

78 Zamān tā berg-i gülden her sene sulṭān-ı nev-rūzuñ
Ḳura çetr-i hümāyūnın feżā-yı gülsitān üzre

79 Nesīm-i raḥmet-i Ḥaḳ bād-ı teslīmāt-ı maḫlūḳāt
Ola gülşen-serāy-ı ḳabr-i pāküñde vezān üzre

80 Ṭarāvet-yāb idüp Ḥaḳ dostānuñ bāġ-ı āmālin
Nihāl-i ʿömr-i aʿdāsı ola dāʾim ḫazān üzre

XII NAʿT-I ŞERĪF-İ DĪGER

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Ṣanmañ ki ṣabā devr-i riyāż-ı seḥer eyler
Şeb-zindelere ṣubḥ-ı ṣafādan ḫaber eyler

2 ʿUşşāḳa suʾāl eyleme ammā o ṣafādan
Bülbül gibi şeb tā-be-seḥer giryeler eyler

3 Sāḳī bilür ol feyżi ki biñ mest-i ḫarābı
Yek-cām-ı ṣabūḥī ile şādābter eyler

4 Dil-dāde olup pīr-i meye sālik-i meczūb
Cūlar nitekim cānib-i baḥre sefer eyler

5 Ḳurbān olayum ḫāk-i ḫarābāta leʾm ehli
Ne ġam çeker aṣlā ne telāş u keder eyler

6 Ser-dāde idüp ḥükm-i ḳażāya dil ü cānın
Tīġ-i nigeh-i ġamzeye ḥaṣr-ı naẓar eyler

7 Āyīne dilāna ne gerek ḳayd-ı tekellüf
Bī-levḥ ü ḳalem naḳş-ı ḫuṭūṭ u ṣuver eyler

[23a] 8 Ās̱ār ile is̱bāt-ı müʾes̱s̱ir ḳılur ol kim
Necm ü ḳamer ü şems ile Ḥaḳḳa naẓar eyler

9 Ammā ki müʾes̱s̱irden olan vāḳıf-ı ās̱ār
Engüşt-i işāret ile şaḳḳ-ı ḳamer eyler

10 Kām ister iseñ ḥażret-i Allāha raḳīb ol
Kim Ḥaḳḳa reḳābet kişiyi muʿteber eyler

11 Āzāde olur daġdaġa-i her dü-serādan
Kim sīnesini ʿaşḳ odına müstaḳar eyler

12 Ṣaḥrā-yı dü-ʿālem ne ḳadar olsa da vāsiʿ
ʿĀşıḳ yine yek ḫaṭvede anı güẕer eyler

13 Rüʾyā gibidür çeşm-i ḥaḳīḳatde bu dünyā
Kim bunda baña itse yarın ḫandeler eyler

14 Encām-ı umūr āyīnedür evveliyāta
Ṣınf-ı ʿurefā hep ezelinden ḥaẕer eyler

---

5 leʾm : ليم K

15 Māhiyyet-i eşyā ki degül ḳābil-i taġyīr
Ādem ya naṣıl defʿ-i ḳażā vü ḳader eyler

16 Bir iş kim ola şīve-i taḳdīre muḫālif
Kim ḳılsa teşebbüs̱ aña muṭlaḳ żarar eyler

17 İllā oña tefvīż ḳılup Ḥaḳḳa umūrın
Tedbīr ü taṣarruf hevesinden güẕer eyler

18 Yā ol kişi kim sāḥil-i deryā-yı derūnın
Bir pādişehüñ ḥubbı ile pür-güher eyler

19 Ol şeh ki görir ṣūretini ṣırr-ı vücūduñ
Āyīne-i ruḫsārına her kim naẓar eyler

20 Ol şeh ki Ḫudā dūş-ı resūl-ı s̱aḳaleyni
Ẕāt-ı şeref-āyātına mehd ü maḳar eyler

21 Ol şāh-ı Ḥasan-nām ki ās̱ār-ı vidādı
Īmān gibi ḫalḳuñ dil-i cānında yer eyler

22 Ḫurşīd-i dü-ʿālem ki görince yüzin ʿālem
Tekbīr iderek dergehine vażʿ-ı ser eyler

23 Cemşīd-i ṭarab-ḫāne-i ḳudret ki çü sāġar
İsterse elinde felegi cilve-ger eyler

24 Sulṭān-ı felek-şenşene kim ḫulḳ-ı ʿaẓīmi
Şān u şerefin s̱ānī-i ḫayrü’l-beşer eyler

25 Şemʿ-i ḥarem-efrūz-ı hüviyyet ki vücūdı
Deyr-i ʿademi mescid-i imkān ṣuver eyler

26 Bir ḥikmete vāḳıf ki Ḫudā reʾy-i zerrīnin
Gencīne-i ḥükm-i ḳadere ḳufl-i der eyler

27 Bir mertebe ʿārif ki kemālātını Cibrīl
Taʿrīf ü beyān itmege ʿaczin siper eyler

28 Mihr-i himemi ol ḳadar ʿālī ki şerefle
“Ḳavseyni ev-ednā”*ya şuʿāʿın veter eyler

[23b] 29 Sulṭān-ı ḳażā-tāb ki şemşīr-i celālin
Çekse felegüñ üstine zīr ü zeber eyler

* “Ḳavseyni ev-ednā” *Kuran*, 53/9.

30 İḥsānı mühim-sāz-ı enām olsa cihānuñ
Āsāyişine ehl-i cinān ġıbṭalar eyler

31 Feyż-i nefesi nāmiyeye ḳılsa sirāyet
Ṭūbī gibi her ḫār u ḫası bārver eyler

32 Aḫbābı nigāh eylese kānūn-ı caḥīme
Sūzān olan aḫkerlerini verd-i ter eyler

33 Aʿdāsı velev cennet ü firdevse de girse
Şeyṭān gibi āḫir yine ʿazm-i saḳar eyler

34 Degse nigeh-i ʿāṭıfeti ʿaẓm-i remīme
Gör feyż-i ʿaẓīmin ki ne rütbe es̱er eyler

35 Hem eyleyüp iḥyā anı fi'l-ḥāl anuñ hem
Nūr-ı naẓarı ḫāki zer ü ḫuşki ter eyler

36 Olsa şeref-i ṭāliʿi ḫurşīd-i mürebbī
Ẕerrātını ecrām-ı semāvāt-fer eyler

37 ʿAks itse eger māhiyeti baḥr-i muḥīṭe
Māhīlerini reşk-i ṣunūf-ı beşer eyler

38 Ḳılsa çemen-i luṭfını rıḍvān-ı temāşā
Gülzār-ı bihişti bıraġup anı yer eyler

39 Seyr eylese nār-ı ġażabın mālik-i dūzaḫ
Sūzān olaraḳ nāle-i "eyne'l-mefer"* eyler

40 Ḫāk-i derine yüz süren aʿmālaruñ Allāh
Müjgānını hem-şuʿle-i şemʿ-i baṣar eyler

41 Ey pādişeh-i kişver-i maʿnā ne zamān kim
Evṣāfuñı Mevlā baña ḫāṭır-güẕer eyler

42 Deryā gibi cūşān olur ecnād-ı maʿānī
Meydān-ı ḫayālüm ḥaşir-ender-ḥaşer eyler

43 Ṭabʿumdur o mirʾāt-ı Sikender ki ṣafāsı
Āyīne-i devrānı rehīn-i keder eyler

44 Fikrümdür o gülzār-ı münevver ki liḳāsı
Firdevs ile daʿvā-yı ʿulüvv-i siyer eyler

---

* "eyne'l-mefer" *Kuran*, 75/10.

42. "ḥaşr ya da ḥaşir" kelimesi kafiye gerektirdiğinden "ḥaşer" şeklinde okunmuştur.

45 Geh neşr-i ḳaṣāʾidle olur nāṭıḳa-pervāz
Geh böyle ġazel ṭarḥla bez̲l-i güher eyler

46 Ol meh ki kemān ḳaşını pür-tāb u fer eyler
Tīr-i nigehi ṭabla-i mihri güz̲er eyler

47 Bu ḫaclegeh-i ġamda ʿarūsān-ı maḥabbet
Pīrāye-i ruḫsārını ḫūn-ı ciger eyler

48 Ayrılma göñül Ḥaḳ ḳapusından ki zamāne
Ebvāb-ı enāma gideni der-be-der eyler

49 Fikr-i leb-i mey-gūnı bulandurmasa eşküm
Her ḳaṭresini lüʾlüʾ-i elmās-fer eyler

[24a] 50 Dehrüñ o sürer z̲evḳini kim sīm-berāna
Geh bend-i ḥamāyıl ḳolını geh kemer eyler

51 Leylī-nigehān zāhidi Mecnūna çevirmiş
Yā Rab dil-i dīvāne mi görse neler eyler

52 **Kāẓım** o ḳadar oldı mey-āşām ki göñlüm
Cān virmek içün laʿlüñe ḳanın heder eyler

53 Söz ġāyete irdi yine şeh-bāz-ı ḫayālüm
ʿAnḳā-yı süḫan ṣaydına taḥrīk-i per eyler

54 Īfā-yı duʿā eyleyeyüm ṣıdḳ ile artıḳ
Erbāb-ı hüner sözlerini muḫtaṣar eyler

55 Tā bād-ı ṣabā cūşa gelüp vaḳt-i seḥerde
Emvāc-ı dil-ārāmını reşk-i maṭar eyler

56 Müstaġraḳ-ı dīdār ide Ḥaḳ z̲āt-ı Kerīmüñ
Ol mertebe kim fikri ʿuḳūla żarar eyler

57 Dil-şād ola hem bendeleri tā o ḳadar kim
Keyfiyyeti dünyāya cināndan ḫaber eyler

XIII NAʿT-I ŞERĪF-İ ḤAŻRET-İ İMĀM-I ḤÜSEYN ʿALEYHİ'S-SELĀM

mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Fütādeñem meded ey sāḳī-i kerem-meftūr
Şarāb-ı nāb getür[ür] inne rabbenā li-ġafūr

2 Bıraḳma ṭaʿne-i reng-i ḫumārdan deverān
Piyāle-i dil-i nālānum eylesün meksūr

3 Esīr-i pençe-i ʿaşḳ u melāmetem kerem it
Ḳoma ayaḳda beni al elüm be-Rabb-i ġayūr

4 Pür eyle şīşe mi ḳandur şarāba göñlümi gör
Çıḳar dehān-ı dilümden lüʾlüʾ-i mens̱ūr

5 Benem o bāde-perest-i ṣafā ki yoḳdur hīç
Sözümde neşve-i naḫvet gözümde kuḥl-ı ġurūr

6 Ayaġı yer mi görür ādemüñ ṣafāsından
Girince destine dāmān-ı sāġar-ı billūr

7 Güşādedür dil ü cān feyż-i bādeden nitekim
Ḳarīr-i şeb-nem olur çeşm-i nergis-i maḫmūr

8 Hezār mescid ü mey-ḫāne devr idüp gördüm
Birin nişīmen-i şīven birin serāy-ı sürūr

9 Maḳām-ı çeşme-i āb-ı ḥayātdur ẓulumāt
Olur hemīşe ḫarābātı ʿālemüñ maʿmūr

10 O ṭurfe-ḫākdür ehl-i kemāle menzil-i kām
O ḫāk-i pākdür erbāb-ı ḥāle cāy-ı ḥużūr

[24b] 11 Hevāsı bāġ-ı İremden laṭīf ü cān-perver
Ṣafāsı āb-ı ḥaremden mükerrem ü mebrūr

12 Ḫarāb olursa zevāyā-yı ʿālem olsun tek
Ḥarīm-i meykedede olmasun kemīne ḳuṣūr

13 Ġazel-serālıġa başlar hezār-ı endīşem
İdince ḫāṭıruma gül gibi piyāle ḫuṭūr

14 Kimüñle olsa ber-ā-ber ney ü mey ü ṭanbūr
Ṣabāḥ ʿīd-i ṣafāsın virür şeb-i deycūr

15 Görince zülfüñi ʿaḳlum başumdan uçdı hemān
Ṭurır mı mār ile bir āşiyān içinde ṭuyūr

16 Fütādedür dil-i zārum o serv-ḳāmete kim
Kemīne ḳumrī-i gerden be-ṭavḳıdur Manṣūr

17 Ṣu içdigi görinür gerdeninden ol māhuñ
Beyān-ı ṣūret-i mā-fī'ż-żamīr ider billūr

18 Efendi ḥalḳa-i bāb-ı rıżādadur naẓarum
Ḳuluñ bu **Kāẓım**-ı zārı derūñden eyleme dūr

19 Ḳızışdı bezm-i maḥabbet amān amān sāḳī
Bu dürd ü tīre bu ṣāfī dime hemān ṭoldur

20 Velī o bādeden eyle kerem ki sāġarınuñ
Ola mediḥası keʾs-i mizāchā kāfūr

21 Ne bāde bāde-i kevs̱er meẕāḳ-ı sāġar-ı ʿaşḳ
Ne cām cām-ı vidād-ı şehenşeh-i manṣūr

22 O şehryār-ı cihān-ı ʿulūm u ʿirfān kim
Niḳāṭ-ı nüsḫa-i evṣāfıdur şümūs u büdūr

23 O pādişeh kim olurdı elinde vā-gerde
Yed-i ḳażāda güşād olmayan ʿuḳūḍ-ı umūr

24 O āftāb-ı sipihr-i kerem kim olmışdur
Kemīne ẕerresi mihr-i münīr-i ʿālem-i nūr

25 O yekke-tāz-ı firāz-ı himem ki bulmışdur
ʿUlüvv-i bārgehi ʿarşa ricḥat-i mevfūr

26 İmām-ı mescid-i ḳudsī ḫaṭīre-i ceberūt
Ḫaṭīb-i minber-i beyt-i muʿaẓẓam-ı maʿmūr

27 Ebu'l-eʾimme emīr-i ketībe-i sādāt
Sirāc-ı ümmet ü sulṭān-ı merḥamet-mefṭūr

28 Sürūr-ı sīne-i Zehrā ḳarīr-i çeşm-i ʿAlī
Fürūġ-ı ḳalb-i peyem-ber çerāġ-ı Rabb-i ġafūr

29 Ḫudā yegāne-i ʿālem muḥīṭ-i ʿilm ü ḥikem
Şeh-i sekīne-i ʿilm āftāb-ı yem-i nüşūr

30 Ser-āmed-i şühedā ser-firāz-ı ehl-i vefā
Şehenşeh-i dü-serā dāver-i ḳażā-menşūr

31 Erīke-zīb-i imāmet Ḥüseyn ibni ʿAlī
Ki naḳş-ı pāyın ider ḳıblegāh-ı cennet ü ḥūr

[25a] 32 Diyār-ı rūşen-i vaṣf u nuʿūtı reşk-i bihişt
Hezār-ı gülşen-i ṣabr u sükūtı ism-i ṣabūr

33 İderdi ḥażret-i Cibrīl mehdini taḥrīk
İdince vālide-i pāki ʿazm-i ḫᵛāb u ḥużūr

34 Ṣafā-yı cevher-i ẕāt[ı] laṭīf-i peykerini
Mücerredāne gelürdi görince naḳż-ı şuʿūr

35 Zamān-ı beẕl ü ʿaṭāda dü desti reşk-i biḥār
Miyān-ı ḥarb ü veġāda s̱ebātı mis̱l-i dühūr

36 Dönerdi heyʾet-i evlāsına ʿiẓām-ı remīm
Nesīm-i luṭfını şemm eyleseydi ehl-i ḳubūr

37 Ẓalām-ı ḳahrını gündüz gözüyle görse felek
Bulurdı ḳurre-i ʿaynında ʿillet-i şeb-kūr

38 Ḳarīn-i taḳviyet ü iḳtidārı olsa idi
Sipihri şehd ile imlā iderdi yek zenbūr

39 Ḳażā-yı ḫırmen-i cāh u celālin itse maḳar
Olurdı dehre Süleymān ʿulüvv-i ḳadr ile mūr

40 Şikār ṣaymaz idi nesr-i ṭāʾir-i felegi
Nihāl-i maḳderetin āşiyān iden ʿuṣfūr

41 Sükān-ı kūyınuñ ednā sifāline degmez
Hezār cām-ı Cem ü tāc-ı Ḳayṣer ü Faġfūr

42 Olurdı bād-ı nesīm-i cināna ṭurfe-fürūş
Biḥār-ı merḥametinden nem alsa rīḥ-i debūr

43 Mis̱āl-i ecmelidür tār-ı zülf ü ʿārıżınuñ
Sevād-ı sūre-i leyl ü fürūġ-ı āyet-i nūr

44 Yolında cān u cihāndan geçen müselmānuñ
Olur cemāline müştāḳ çeşm-i cennet ü ḥūr

45 Helāk-i ṣayḥa-i ḳahrı olan girān-cānuñ
Şikāf-ı gūşına girmez ṣadā-yı nefḫa-i ṣūr

46 Meh-i yegāne-liḳā mihr-i āsmān-cāhā
Eyā şehenşeh-i deryā-dil-i kerem-mefṭūr

47 Sen ol kerīm-i mekārim-nihādsın ki senüñ
Olur kemīne ḳuluñ her müdebbir-i cumhūr

48 Ṣabāḥat-ı ruḫ-ı ālüñ delīl-i luṭf u ʿaṭā
Güşādegī-i cemālüñ şiʿār-ı beẕl-i vüfūr

49 Nümūde cümle ḫıṣāl-i ḥamīde ẕātuñda
Senüñle buldı kemālāt-ı Ḥaḳ kemāl-i ẓuhūr

50 Ne rütbe saʿy-i beliġ eyledümse vaṣfuñd[a]
O rütbe ʿaczümi iẓhāra olmışam mecbūr

51 ʿAle'l-ḫuṣūṣ benem şimdi ol süḫanver kim
Leʾāl-i naẓmuma eyler ḥased dür-i mens̱ūr

[25b] 52 Fetīl-i şemʿa-i idrāk [ü] nāl-i ḫāmemdür
ʿAṣā-yı muʿciz-i Mūsī nihāl-i ravża-i Ṭūr

53 O ḫāṣiyet mi var ās̱ār-ı muʿcizümde faḳaṭ
Ne deñlü ġamlu olsa oḳuyan olur mesrūr

54 Olur kerāmet-i ṭabʿumla āb-ı neysānvār
Muḥibbe şehd-i muravvaḳ ʿadūya zehr-i ḥarūr

55 ʿİnāyetüñ sebeb oldı vuḳūʿ-ı cürʿetüme
Ne ān ki faḫr ü temedduḥ ḳıla bu ʿabd-i dühūr

56 Benem o ʿāciz-i bī-ṭāḳat u liyāḳat kim
İder benümle taḥaḳḳuḳ vücūd-ı ʿacz u fütūr

57 Benem o mücrim-i nā-dān-ı bī-baṣīret kim
İder ḳuṣūrumı is̱bāt irtikāb-ı ḳuṣūr

58 Olınsa ḳısmet-i ʿālem nuḳūḍ-ı ʿiṣyānum
Ḳalur nücūm-ı semādan ziyāde naḳd-i küsūr

59 İder ʿufūnet-i çirk-āb-ı cürm ü maʿṣiyetüm
Ṭoḳunsa Ḫıżr u Mesīḥüñ meşāmına rencūr

60 Eyā şefīʿ-i ümem bir nigāh-ı merḥamet it
O dem ki ola nümāyān serāʾir-i mestūr

61 Yeter niyāz u recā söz irişdi pāyāna
Duʿāya eyleyelüm bez̠l-i müknet ü maḳdūr

62 Şarāb-ı şevḳ ile tā kim bu dār-ı ẓulmetde
Münevver ola vücūd-ı piyālehā-yı büdūr

63 Revān-ı paküñ olup mest-i bāde-i vuṣlat
Dü çeşmüñ eyleye dīdār-ı kibriyā pür-nūr

64 Ġarīḳ-i raḥmet idüp bendegān-ı z̠ī-şānuñ
ʿAdūlaruñ iki ʿālemde eylesün maḳhūr

XIV NAʿT-I ŞERĪF-İ DĪGER

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ġurre-i māh-ı muḥarrem kim ṭoġup raḫşān olur
Ehl-i īmānuñ yanar cānı sirişki ḳan olur

2 El-ʿaṭaş-gūyān-ı deşt-i Kerbelāyı yād iden
Dīni ayrı kāfir olsa dīdesi giryān olur

3 Farḳ olınmaz rūz-ı maḥşer mi ya rūz-ı Kerbelā
Ol ḳadar anda garīḳ ü nāle vü efġān olur

4 Sīḫ veş diller deler bāng ü fiġān-ı cān-güdāz
Ṣınf-ı eṭfāl ü nisā kim teşne-leb nālān olur

5 Bir içim ṣuya fidā-yı cān ider bir ġonçe-leb
Āb u tābından Furātuñ ḫārlar reyyān olur

6 Serpilüp al ḳan içinde gövdeler bī-ser yatur
Bī-beden devletlü başlar gūy veş ġalṭān olur

7 Şeb-çerāġ āsā yanup tütdükçe evlād-ı resūl
Ḳalbi şādān u Yezīdānuñ yüzi ḫandān olur

[26a] 8 Āsmāna ser çeker fevvāre-i ḫūn-ı Ḥüseyn
Ḳavs-i aʿdādan ki her tīr-i sitem perrān olur

9 Ḳatl idüp ālin binā-yı şerʿin eylerler ḫarāb
İşleri dāʾim Resūl-i ekreme ʿudvān olur

10 Bu ne ḥikmetdür Ḫudāyā olmasa miḳrāṣ-ı lā
Ḥikmet[üñ]den ben gibi hep ḳullaruñ pürsān olur

11 N'eylesün miḳrāṣ-ı lā ben mest ü rüsvāyem baña
Biñ suʾāle eylemek cürʾet medār-ı şān olur

12 Nāy veş demlenmemek ḳābil degül derd ehline
Ol ki ehl-i derddür elbet bu gün gūyān olur

13 Yā naṣıl ṣabr u sükūn itsün buña erbāb-ı dil
Kim bu ġam eflāk ü ḫāke bādī-i aḥzān olur

14 Seslenen raʿd u yaġan bārān degüldür nüh felek
Yād idüp bu vāḳıʿatı āh ider giryān olur

15 Kūr ider nergislerüñ çeşmin hücūm-ı seyl-i eşk
Ġonçenüñ baġrı gülüñ berg-i ʿiẕārı ḳan olur

16 ʿĀşıḳa lāzım degül min-baʿd ʿazm-i kūh u deşt
Dāġlar cisminde reşk-i lāle-i nuʿmān olur

17 Bārī olsun fülk-i maʿkūs fülk-i ġarḳ [u] şikest
Seyl-i eşkinden ki ḫalḳuñ her sene ṭūfān olur

18 Ey olan ḳāʾil Yezīdānuñ yine īmānına
Böyle kāfir seng-dillerde naṣıl īmān olur

19 Ey dem-ā-dem İbni Süfyānı teṣāḥübler ḳılan
Düşmen-i āl-i Nebī ḥubba nice şāyān olur

20 Laʿnet-i Ḥaḳ ber-devām olsun o ḳavm-i şūma kim
Mefsedetde her biri şeyṭāndan şeyṭān olur

21 Ġam degül yanmazsa şimdi nār-ı mātemle dilüñ
Ṣabr it ey bī-derd āḫir-menzilüñ nīrān olur

22 El-vedāʿ ey cān u ey ṣabr u taḥammül el-firāḳ
ʿĀşıḳam kārum bu gün terk-i metāʿ-ı cān olur

23 Terk-i cān ʿuşşāḳa bir iş mi tarīḳ-i ʿaşḳda
Şāh-ı devrānlar bu rāhuñ ḫākine ḳurbān olur

24 Bā-ḫuṣūṣ ol pādişāh-ı ʿālem-i tevfiḳ kim
Ṣabr-ı bī-pāyānına Eyyūblar ḥayrān olur

25 Şehryār-ı mülk-i istiġnā Ḥüseyn-i Kerbelā
Kim vücūdı ʿāleme müstelzem-i ġufrān olur

26 Ol şeh-i maẓlūm kim dökmek anuñçün ḫūn-ı eşk
Rūşenā-baḫş-ı ʿuyūn-ı cevher-i īmān olur

27 Ol şehīd-i bī-muʿādil kim gırīv-i mātemi
Bāʾiṣ-i maḥv-ı vücūd-ı ʿālem-i imkān olur

28 Şārib-i şehd-i saʿādet kim ṣu alsa destine
Şerm-i mecrūḥī-i gül-berg-i lebinden ḳan olur

[26b] 29 Çeşmesār-ı ḫūn-ı hicrān kim vücūd-ı pākinüñ
Zaḫm-ı bī-pāyāndan her mūyı ḫūn-efşān olur

---

15 çeşmin : چمشن K

30 Şāh-ı evreng-i vefā-kārī ki maḥżā dīn içün
Ḫānedānıyla şehīden vāṣıl-ı Yezdān olur

31 Çāk olur tīġ-i ecel seyr itse dāġ-ı sīnesin
Görse şemşīr-i ḳażā çāk-ı serin bī-cān olur

32 Virse berḳ-i sūzişi ednā şerāre taḳviyet
Mihr-i maḥşer şemʿa-i pervāne-i sūzān olur

33 Āba teʾs̱īr eylese feyż-i s̱ebātı her ḥabāb
Nüh-revāk-ı āsmāndan rāsiḫü'l-erkān olur

34 Çıḳsa ṣadr-ı bezme bir ḫurşīd-i evc-i ʿizz ü nāz
Girse ṣaḥn-ı rezme āteş püskürür arslan olur

35 Çekdigi bār-ı belā ḳonsa sipihrüñ başına
Deşt-i penhā-yı ʿademde gūy veş ġalṭān olur

36 Bir yere gelse cemīʿ-i ins ü cānuñ miḥneti
Defter-i ālāmına ser-nāme-i ʿunvān olur

37 Keştī-i cürm ü ḳuṣūr-ı bendegānın ġarḳ içün
Ol zamān kim her-kesüñ itdükleri mīzān olur

38 Çeşm-i zaḫmından aḳan ḫūn-ābenün her ḳaṭresi
Bāʿis̱-i cūş u ḫurūş-ı lücce-i ġufrān olur

39 Dökdigi ḫūn-ı cigerler Kerbelā ṭopraġına
Ẕāt-ı Ḥaḳḳa lāyıḳ ancaḳ cevher-i rümmān olur

40 Serverā şāhā şehīdā seyyidā dīn-perverā
Ey der-i devlet-penāhī ḳıble-i ekvān olur

41 Sensin ol şāhenşeh-i maẓlūm kim bī-iştibāh
Saña gülle ṭoḳınan şāyeşte-i nīrān olur

42 Fürḳatüñle āh u feryād eyleyüp ḳan aġlamaḳ
Her ʿibādetden büyük ʿuşşāḳa ḥırz-ı cān olur

43 Mātemüñle yandı dil ẕāt-ı ḍırāma döndi āh
Gerçi erbāb-ı vefānuñ sīnesi nīrān olur

44 Şuʿle-i dāġ-ı derūnum dīgere olmaz ḳıyās
Ẕerresi ḫırmen-güdāz-ı mihr-i tāb-efşān olur

---

40 şāhā : şādidā K

45 Dil degül yek-pāre āteşdür dil-i ġam-perverüm
Kim sözümden sūzişüm naḳş-āver-i iẕʿān olur

46 Söz degül feryād-ı maḥşerdür kelām-ı muʿcizüm
Gūş iden kāfir de olsa maẓhar-ı īmān olur

47 Bir ġazel ṭarḥ ideyüm bārī berāy-ı derd-i dil
Ṭabʿum o[l] gülşende bülbül gibi ḫoş-elḥān olur

48 Ol melek-sīmā ki gözden cān gibi pinhān olur
Yūsuf-ı cān u dile cismüm çeh ü zindān olur

[27a] 49 Birbirine girdi müjgānum hücūm-ı giryeden
Seyl-i eşküm girmese ortalarına ḳan olur

50 Aġladuḳça ḥasret-i laʿl-i lebüñle dāmenüm
Lücce-i āteş ḫurūş-ı ʿālem-i aḥzān olur

51 ʿAzm-i gülzār eylese fikr-i ruḫ-ı ālüñle āh
Çeşmüme her berg-i gül bir ḫançer-i bürrān olur

52 Teşnelükden dil şarāb-ı vaṣluña sūzān iken
Ḫūn-ı eşkümden dü çeşmüm lāle veş reyyān olur

53 Ḳāmetüñ yādıyla döksem dīdeden seyl-i sirişk
Ḥaşr olup ḳāʾim-cihān müstaġraḳ-ı ṭūfān olur

54 Eşk-i çeşmüm geydürir endāmuma ḳanlu kefen
Āb-ı şefḳat merdüm-i āgāhdan nebʿān olur

55 Çāresiz müşkil budur **Kāẓım** ki sende ṣabr yoḳ
Yoḫsa her müşkil cihānda ṣabr ile āsān olur

56 Şimdi iẓhār-ı cemāl it yā veliyya'llāh meded
Vaʿde-i ferdā yanumda māye-i ḫusrān olur

57 Vaṣl içün ṣabra mecāli olmaz erbāb-ı dilüñ
Bunda ibrāz-ı sükūnet zāhide şāyān olur

58 Başlasun artıḳ duʿāya ḫāme-i āteş-maḳāl
Kim duʿā söz āḫirinde deʾb-i meddāḥān olur

59 Tā ki her yıl ġurre-i māh-ı ḥarāmuñ ḫançeri
Zehr-i mātem-rīz-i dāġ-ı sīne-i merdān olur

60 Nāʾil olsun devlet-i dīdārıña her ṣubḥ u şām
Ṣubḥ u şām ol kim firākuñla senüñ giryān olur

XV NAʿT-I CELĪL-İ DĪGER

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ey göñül lebbeyk giryānsın belī çoḳdan mı hā
Bāʾis̱-i ḥüznüñ ne n’olsun girye-i ehl-i vefā

2 Seyl-i eşk-i ḫalḳ mı yoḳ yoḳ ne yā bir başḳa şey
ʿAşḳ u sevdā mı ḫayır yā söylenilmez bir belā

3 Söylenilmez derd olur mı söz mi bu elbet olur
Söyle ey dil söylemem li’llāh söyle merḥabā

4 Bir tükenmez mā-cerādur eşk-i ḫūnīnüm benüm
Kim aña nisbetle deryālar degül bir ḳatre mā

5 Añladuḳ maġmūmsın ġam ne ġam sıbṭ-ı Nebī
Kimdür ol ẕāt-ı mükerrem şāh-ı deşt-i Kerbelā

6 Seyyid-i şübbān-ı cennet şāfiʿ-i yevm-i nedem
Ḳurre-i şāh-ı velāyet nūr-ı çeşm-i Muṣṭafā

7 N’oldı ol şāha ne olsun ḳıldılar ṣusız şehīd
Yā evet kim eyledi Şimr-i pelīd-i bed-liḳā

[27b] 8 Būsegāh-ı Aḥmede kār itmeyüp şemşīr-i tīz
Ḳıldı reʾs-i ekremin farḳ-ı celīlinden cüdā

9 Ḳanġı rūz u hefte vü māh oldı bu kār-ı şenīʿ
Ḳanġı ḫāke düşdi ol mihr-i sipihr-i ıṣṭıfā

10 ʿAşr-i mātem māh-ı ʿāşūrā vü rūz-ı cumʿada
Kerbelāda vādī-i Ṭafṭafda oldı rū-nümā

11 Yaluñuz ol şeh mi yoḳ yā ehl-i beyti cümle
Hey ne söylersin ne ṣanduñ söyleyem bir bir saña

12 Heşt dāder çār ibni ʿamm u iki ibni aḫi
Hem dü-maḫdūm-ı güzīniyle o şāh-ı müctebā

13 Bendegānıyla geçüp cisr-i şehādetden tamām
Ḳaldı evlād-ı Nebīden yaluñuz Zeynü’l-ʿabā

14 Āh ber-leb sīne pür-sūz u dü dīde eşḳ-bār
Cism pür-teb cān u dil pā-māl-i cevr-i eşkiyā

15 Yanlarında kimseler yoḳ mıydı var ammā ḳalīl
Müslimānlar n’oldılar hep tābiʿ-i ehl-i şeḳā

16 Allāh Allāh ey niʿam var mı delīlüñ bu söze
Gün gibi meşhūd olan daʿvā delīl ister mi yā

17 Mūcib ü īcāb neydi ẓulm-i erbāb-ı fesād
N'itdi ol maẓlūmlar ḫalḳı hidāyet-āşinā

18 Ḳanġı ceyş oldı musallaṭ Kūfiyān u Şāmiyān
Kim emīr idi o ceyşe İbni Saʿd-ı pür-cefā

19 Anı kim sevḳ eyledi İbni Ziyād-ı bed-nijād
Yā aña kim virdi bu emri Yezīd-i bī-ḥayā

20 Laʿnet olsun her birinüñ cānına benden daḫi
Ol ḳadar kim ʿacz idebilmekde miḳdārın ḳażā

21 N'oldı yā Zeyne'l-ʿabā ḳaṭʿ olınan başlar ile
Bir alay tertīb idüp eczāsı eṭfāl u nisā

22 Kūfeye gönderdiler andan Dımışḳ-ı Şāma hem
Her bir[i] ʿuryān u büryān u melūl ü bī-nevā

23 Ḫūn-ı hicrāndur yemīn ü ẓulm-i ʿudvāndur yesār
Āh u efġāndur imāmet tīġ-i aʿdādur ḳafā

24 Tūşehā-yı rehleri ṭaʿn-ı ʿadū-yı bed-tebār
Maḥrem-i āgehleri Zāl-i sipihr-i bī-vefā

25 Acıyan yoḳ mı bu ḥāle var kim zaḫm-ı derūn
Aġlayan pek çoḳ kimler ser-be-ser ehl-i semā

26 Bu ne ḥikmetdür ne olsun ben gibi ʿāṣīleri
Bunlar içün aġladup ʿafv eylemek ister Ḫudā

27 Ḫırmen-i eflāke āteş urdı sūzān eyledi
Berḳ-i maḥşerdür meger **Kāẓım** bu naẓm-ı nev-edā

[28a] XVI NAʿT-I ŞERĪF-İ DĪGER

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Māh-ı mātem kim olur her yıl nümāyān yā Ḥüseyn
Tāzeler dāġ-ı derūnın ehl-i īmān yā Ḥüseyn

2 Āh u feryād itmesün yā n'eylesün erbāb-ı ʿaşḳ
Ḥasretüñle āsmān aġlar bu gün ḳan yā Ḥüseyn

---

23 aʿdādur : عدوادر K

3 N'ola olsa ḥaşre dek ṭūlāb-ı devrān mużṭarib
İtdi seyl-āb-ı şeḳā iẓhār-ı ṭuġyān yā Ḥüseyn

4 Ḫūn-ı evlād-ı ʿAlīden Kerbelā ṭopraġınuñ
Oldı her bir rīze sengi laʿl ü mercān yā Ḥüseyn

5 Naʿrahā-yı vā Muḥammed nālehā-yı yā ʿAlī
Eyledi Ruḥü'l-emīni zār u giryān yā Ḥüseyn

6 Ḥūr u ġılmānuñ ider cān u cigergāhın kebāb
El-ʿaṭaş-gūyān olan eṭfāl u nisvān yā Ḥüseyn

7 Dest urup dāmān-ı ʿaşḳa baḥr-i bī-pāyān-ı eşk
Lā-mekānı ṭutdı dūd-ı āh u efġān yā Ḥüseyn

8 Pāre pāre eyleyüp āl-i ʿiẓāmuñ ḳıldılar
Muṣḥaf-ı şīrāze-i dīni perīşān yā Ḥüseyn

9 Sāyesi üftāde-i ḫāk olmamışken ceddinüñ
Ḫāksār itdi seni erbāb-ı ʿudvān yā Ḥüseyn

10 Gül gibi devletlü başuñ ṭuʿme-i tīġ oldı ḥayf
İtmeyüp Allāhdan ḫaşyet Yezīdān yā Ḥüseyn

11 Refʿ olındı ʿarş-ı raḥmāna vücūd-ı Muṣṭafā
Ḫūn-ı pāküñ oldıġı dem ḫāke rīzān yā Ḥüseyn

12 Sen yaturken sīne-i ṣad-çāk ile āl ḳanda
Ḳanlu yaşlar dökseler çoḳ mı muḥibbān yā Ḥüseyn

13 Fürḳatüñ virdi Cemālu'llāha envār-ı celāl
Āteşüñ ḳıldı Resūlu'llāhı sūzān yā Ḥüseyn

14 Sensin ol ser-çeşme-i ehl-i hidāyet kim ider
Ḫūn-ı pāküñ ḫāne-i imkānı vīrān yā Ḥüseyn

15 Sen o mihr-i ʿālem-i evc-i hüviyyetsin k'olur
Nūr-ı pāk-i kibriyā vechüñde raḫşān yā Ḥüseyn

16 Dil-ḫarāb-ı derd-i ʿaşḳuñdur ḳuluñ **Kāẓım** senüñ
Devlet-i vaṣluñla ḳıl iḥyā vü dermān yā Ḥüseyn

17 Dūdmān-ı pāküñe olsun ṣalāt-ı bī-ḥisāb
Şemʿ-i bezm-i ḳudret oldukça fürūzān yā Ḥüseyn

XVII NAʿT-I ḤAŻRET-İ İMĀM ZEYNÜ'L-ʿĀBİDĪN ʿALEYHİ'S-SELĀM

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ḳıyās eyler görenler ḫaṭṭ-ı püşt-i laʿl-i cānānı
Der-āġūş eylemişler mūrlar mihr-i Süleymānı

[28b] 2 Bulınmaz nāfe-i müşk-i Ḫıṭāda nükhet-i gīsū
Muṭarrā sünbül-i cennetle beslense ġazālānı

3 Hilāl-i māh-ı ʿīde her gün eyler her gören taḳdīm
Müşārün bi'l-benān olmaḳda āb-rūy u cevānānı

4 Yine taṣvīrden ʿāciz ḳalur ḫurşīd-i ruḫsārı
Ezilse nūr-ı cāmidden midād-ı ḫāme-i Mānī

5 Seni Yūsuf da görse āftābum ṣubḥ-ı ṣādıḳ veş
İnerdi dāmeninden pāyına çāk-i girībānı

6 Ḫumārın bāde-i ter refʿ ider rindüñ nümāyāndur
Ṭabībüm ʿāşıḳ-ı zāruñ olur derdinde dermānı

7 Çevir peymāne-i ṣahbāyı sāḳī ṭurma reşkinden
Felekler ḫāke ṣalsun sāġar-ı ḫurşīd-i raḫşānı

8 Vücūd-ı cevher-i ferdi dehānuñ itdirür taṣdīḳ
Tebessümlerle ḥayrān itmeseñ ḥikmet-fürūşānı

9 Göñül maʿmūr-ı cām-ı feyżdür kim bir ḫarābātuñ
İder pīr-i muġānlıḳ anda rūḥ-ı Şeyḫ Ṣanʿānī

10 Ṣanurlar ṣafḥa-i Kurʾāna düşmiş ḫūn-ı ʿOs̱māndur
Görenler nüsḫa-i naẓmumda vaṣf-ı laʿl-i ḫūbānı

11 Ne laʿl-i pür-güherdür eşk-i ter kim artar eksilmez
Düşerken her müjemden ḫāke biñ yāḳūt-ı rümmānı

12 Ser ü cān u dilüm derd ü ġam-ı ḥayretde ḳoymışdur
Vaṭan sevdāsı vuṣlat ārzūsı ʿaşḳ heyecānı

13 Çevir tīġ-i rıżāya gerdenüñ mānend-i İsmāʿīl
Ḫalīlüm olmaḳ isterseñ belā-yı ʿaşḳ ḳurbānı

14 Cihānı ṭutdı ṣītüñ naġme-i bülbül gibi **Kāẓım**
Meger ḳılmaḳdasın āġāz-ı evṣāf-ı cihānbānī

---

13 mānend-i : mānende K

15 Cihānbān-ı zemīn ü āsmān mesnedgeh eyler Ḥaḳ
Bu ṭarz-ı ḫāṣ ile ṭūṭī-i endīşem s̱enā-ḫᵛānı

16 İmām-ı dād-res-i minber-ṭırāz-ı mescid-i aḳdes
Ḫudāvend-i muḳaddes sāye-i ẕī-şān-ı Yezdānī

17 Cihān-dār-ı nezāhet ḥükm-rān-ı ʿālem-i ʿiṣmet
Cihān-sālār-ı ḥikmet ḫāzin-i esrār-ı Rabbānī

18 Ḳader-tedbīr ü ʿaḳl-ı kül-kemāl ü Muṣṭafā-ḫaṣlet
Ḳażā-aḥkām-ı kerrūbī-nihād u merḥamet kānı

19 Ġubār-ı ḫāk-i rāhı etḳıyānuñ sürme-i çeşmi
Sirāc-ı ʿizz ü cāhı aṣfiyānuñ nūr-ı īmānı

20 Şeref-pīrā-yı bālā-ḫāne-i evreng-i maḥbūbī
Serīr-ārā-yı bezm-i vaṣl-ı ḫāṣü'l-ḫāṣ-ı sübḥānī

21 Kerem burcı hidāyet kevkebi iḥsān ḫurşīdi
Celālet ʿarşı ḳudret ferşi cūd u feyż ʿummānı

22 Ḥafīd-i pāk-i Ḥayder-i Seyyidü'l-ʿibād kim oldur
Ḥüseyn ibni ʿAlīnüñ sırr-ı ẕāt u cevher-i cānı

[29a] 23 O sulṭān-ı ḳader-fermān-ı eyvān-ı emānet kim
İder taġyīr-i aḥkām-ı ḳażāyı emr ü fermānı

24 O şāhenşāh-ı evreng-i saʿādet kim sezā olsa
Muʿallā-āstān-ı cāhınuñ bircīs-i derbānı

25 Ṣunūf-ı etḳıyānuñ şehryār-ı ʿālem-ārāsı
Sipihr-i ıṣṭıfānuñ āftāb-ı lemʿa-efşānı

26 Mücessem-nūr-ı ḳudret kim cemālinden olur rūşen
Fürūġ-ı mihr-i Baṭḥā iltimāʿ-ı māh-ı Kenʿānī

27 Ḫıyāż-ı kevs̱er-i evṣāfınuñ rıḍvān-perestārı
Riyāż-ı kişver-i inṣāfınuñ cennet-i ḫıyābānı

28 Zebānı bülbül-i gülzār-ı esrār-ı Resūlu'llāh
Dehānı dürc-i gevher-bār-ı rāz-ı naṣṣ-ı Ḳurʾānī

29 Ṣabā neşr itse bāġ-ı ʿadne būy-ı nāfe-i ḫalḳın
Ṭolar ġılmān u ḥūruñ müşk ü ʿanber ceyb ü dāmānı

30 Kerem kim cūybār-ı ʿālem-i şān u şerāfetdür
Dü-dest-i pākidür ol cūybāruñ menbaʿ u kānı

31 Şeref kim cevher-i iklīl-i erbāb-ı siyādetdür
Serāy-ı cāhıdur ol cevherüñ deryā-yı ʿummānı

32 Vireydi taḳviyet mūr-ı żaʿīfe ḫırmen-i luṭfı
İderdi ḥaşre dek icrā-yı aḥkām-ı Süleymānı

33 Ḳılaydı tertīb-i dünyāyı tāb-ı çeşme-i feyżi
Dönerdi ravża-i bāġ-ı bihişte her beyābānı

34 Görinse lemʿa-i şemşīr-i ḳahrı mihr-i pür-tāba
Ṭutardı ḥufre-i laḥd-i ʿademde genc-i pinhānī

35 Mevālīd eyleseydi ʿunṣurından kesb-i istiʿdād
Olurdı cümle eşyā maẓhar-ı tekrīm-i insānī

36 Ṭoḳunsaydı nigāh-ı raġbeti ḫāk-i ḫarābāta
Dinürdi Beyt-i maʿmūr-ı sipihre genc-i vīrānī

37 Müʾeṡṡir öyle kim ḥükm-i celīli itse ḳalbinden
Ṣalāḥ-ı ḥāline kevn ü fesāduñ himmet-erzānı

38 Çeküp dest-i niyāzı dāmen-i ḫūbāndan ʿuşşāḳ
İderdi tāze tevbe mehveşānuñ çeşm-i fettānı

39 Çerāġ-ı māh ideydi istināre mihr-i rūyından
Ṣabāḥ-ı ḥaşre dek görmezdi çeşmi vech-i noḳṣānı

40 Zihī feyyāż-ı münʿim kim yanında ʿayn-ı Zerḳādur
Sipihrüñ çeşme-i ḫurşīdi ḫāküñ āb-ı ḥayvānı

41 N'ola ḳalmazsa bir şey ḫāric-i ḥükminde olmışdur
Felekler noḳṭa-i merkez devāʾir aña fermānı

42 Veliyyü'n-niʿmetā ʿālem-penāhā seyyidā şāhā
Eyā evc-i celāl ü ḳudretüñ mihr-i dıraḫşānı

[29b] 43 Sen ol meclā-yı Ḥaḳ nūr-ı mücessemsin ki vechüñdür
Ḥaḳīḳat āftābı ʿilm ü ḥikmet māh-ı tābānı

44 Ḥaḳīḳatde imāmet bir muʿaẓẓam-baḥr-i ḳudretdür
Vücūd-ı bī-ʿadīlüñdür o baḥrüñ dürr-i ġalṭānı

45 Çeker kilküñ dilerse ḫaṭṭ-ı buṭlān levḥ-i maḥfūẓa
Keser tiġüñ degerse kürre-i bircīs [ü] keyvānı

46 Bulınmaz ḥadd ü ġāyet kişver-i vaṣfuñda lāyıḳdur
Berīd-i berḳ-i fikrüm geçse gitse deşt-i imkānı

47 Beyān-ı ʿacze düşdi feylesūf-ı fikr ü endīşem
Düşürmişken cihānı ḥayrete ṭabʿ-ı süḫan-dānī

48 Ben ol üstād-ı naẓmam ḫāme-i Bih-zād-efkārum
Çeker levḥ-i cebīn-i ḳaṭreye taṣvīr-i ʿummānı

49 Ben ol naẓm-āver-i Īsī-dem ü ḳudsī-nihādem kim
Müfessirdür kelām-ı muʿcizüm āyāt-ı Ḳurʾānī

50 Riyāż-ı şiʿrüm ol firdevs-i ḳudretdür derūnında
Kemīne bülbül olmaz revḥ-i Firdevsī vü Ḫāḳānī

51 Ḥarīr-i tār u pūd-ı maʿrifetdür kāle-i ṭabʿum
ʿAdīl olmaz aña kālā-yı naẓm-ı Kaʿb u Ḥassānī

52 Ḫayālümdür o yek-rān-ı serīʿü's-seyr kim fikrüm
Murād itdükçe meydān-ı süḫan-dānīde cevlānı

53 Cihānı devr idüp biñ cünbiş eyler ḳondıġı yerde
Felek yek ḫaṭve taḥrīk eyleyince esb-i devrānı

54 Yüzüñ sür ḫāke aç dest-i niyāzı cānib-i ʿarşa
Duʿā hengāmıdur artıḳ yeter baḥs-i süḫan-dānī

55 Olup cārī cihānda tā kelām-ı ʿāşıḳ u maʿşūḳ
Tehī ḳalmaya pīrān u cevāndan ʿālem-i fānī

56 Dil ü cānın o rütbe nūr-ı rüʾyet ḳılsun istīlā
Müheyminler görüp ögrensün andan ḥāl-i heymānı

57 Ṣunūf-ı bendegānın ḥaşr idüp Allāh ẕātıyla
Ola maḥsūd maḥşer-āstān-ı ʿarş-ı bünyānı

XVIII NAʿT-I ŞERĪF-İ ḤAŻRET-İ MUḤAMMED BĀḲIR ʿALEYHİ'S-SELĀM

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Minnet Allāha ki kilk-i kerem-i Rabb-i ḳadīr
Ḳıldı meddāḥ-ı Muḥammed diyü nāmum taḥrīr

2 İtdi rūşen o ḳadar ḫāne-i endīşemi kim
Şemʿ-i efkārıma fānūs olamaz mihr-i münīr

3 Eyledi ṭabʿumı şāhenşeh-i mülk-i maʿnā
Ḳuşadup tīġ-i zebānum gibi muʿciz-şemşīr

4 N’ola gelmiş ise Ḫallāḳ-ı Maʿānī evvel
Resmdür pādişehüñ ʿazm ider öñninde vezīr

[30a] 5 Benem ol bülbül-i gülzār-ı muḳaddes ki henūz
Olmadan cāygehüm ʿālem-i mülk-i tefsīr

6 Oldı ʿirfānum ile nāʾil-i feyż-i īmān
Maʿnevī kaʿbuma vāṣıl olıcaḳ İbni Zühīr

7 Döndürir nesc-i ḥarīri es̱er-i pākümden
Nitekim aṭlas-ı eflāk ile kālā-yı ḥarīr

8 ʿAcemīdür şuʿarāsı ʿAcemüñ yanumda
Necm-i şiʿrā olamaz mihr-i cihān-tāba naẓīr

9 Ḥükm-i şerʿī ile ʿörfī gibidür mā-beyni
Naẓm-ı ʿÖrfī ile ās̱ārum olınsa taḳdīr

10 Ol hümāyem ki ṭuyup ṣavlet-i dest-bürdüm
Düşdi teb-lerzeye ḳabrinde vücūd-ı ʿAlī Şīr

11 Ṭabʿ-ı pür-cūd u yesārumdan ider istiẓhār
Ḥāfıẓ u İbni Yemīn ile Niẓāmī vü Ẓahīr

12 Ṭıfl-ı şāgird olamaz mekteb-i idrākümde
Ne ḳadar ʿaṣrınuñ üstādı ise Ḫˇāce Naṣīr

13 Görse miʿyār-ı kemālātum eger İbni Kemāl
Rūḥ-ı Sāʿib gibi eylerdi ḫaṭāsın teẕkīr

14 İḥtişām-ı süḫanum Muḥteşemī eyledi lāl
Şevket-i Ḫusrev-i endīşeme olduḳda ḫabīr

15 Ṭabʿumuñ Ṭālib-i feyżi idi Bī-dil ammā
Virmedi aña göñülsüz diyü Ḫallāḳ-ı Ḳadīr

16 Şimdi seccāde-i maʿnīde benem mürşid-i kül
Ḳıldı bu mıṣraʿı Nefʿī ṭarafumdan taḥrir

17 Ol Fużūlī-i zamānem ki cenāb-ı Allāh
Beni ḳıldı şuʿarā ṣınfına sulṭān u emīr

18 Bikr-i fikrümle nigārende ḥarīm-i maʿnā
Ṭabʿ-ı şūḫumla ṭırāzende ʿarūs-ı taʿbīr

XVIII. 6 “[Kaʿb] İbni Züheyr” kelimesi kafiye gerektirdiğinden “İbni Zühīr” şeklinde okunmuştur. [Başka bir örnek için bkz. K. XXXIV 14]

19 Keştī-i baḥr-i ḥikemdür bu ḳaṣīdem yaraşur
Aña ṣandal yerine bir ġazel itse tezbīr

20 Olmadan dāḫil-i āġūş-ı kemān-ı taḳdīr
Vāṣıl olmaz hedef-i maḳṣada tīr-i tedbīr

21 Ḫāl ü ḫaṭ ḥāşiyedür naṣṣ-ı leb ü ruḫsāra
Zülf-i ḫoş-būlar ider āyet-i ḥüsni tefsīr

22 Dün gice sūre-i Yūsuf oḳudum rüʾyāda
Seni görmek mi nedür bundaki ḥüsn-i taʿbīr

23 Şuʿleden olsa zebān-ı ḳalem ü endīşem
İdemez şevḳ-i süveydā-yı derūnum taḳdīr

24 Kāfir olmış görinür ṭarf-ı ruḫuñda zülfüñ
Kendi reʾyince idüp āyet-i ḥüsnüñ tefsīr

[30b] 25 Sensin ol mihr-i cihān-tāb-ı ṣabāḥat ki ider
Ḫāk ü eflāki tecellā-yı cemālüñ tenvīr

26 Ādemüñ ḳāleb-i ḫākisin ider reşk-i güher
Kāẓım el-ḥaḳ var ise nūr-ı naẓardur iksīr

27 Ol ki münşīʾ-i ḳażā yazsa eger evṣāfın
Ṣūret-i ʿacz ü ḳuṣūrın ḳılur evvel taḥrīr

28 Ol ki bu vech ile tezyīn-i zebān itmededür
Ḥüsn-i elḳābını Şeh-nāme-nüvīs-i tevḳīr

29 Kibriyā-ḫulḳ u Ḥasan-ṭavr u Ḥüseynī-meşreb
Muṣṭafā-bezm ü ʿAlī-rezm [ü] firişte-taṣvīr

30 Müşterī-reʾy ü ḳamer-ṭalʿat u ḫurşīd-cebīn
Ferḳadān-ḳadr rişā-ṣadr felek ü cāh u serīr

31 ʿAlem-efrāz-ı kerem cevher-i cān-ı ʿālem
Şāh-ı ʿĪsī-dem ü Mūsī-şiyem ü Ḫıżr-żamīr

32 Ḳāf-ı ʿanḳā-yı şeref ḳıdve-i aḫlāf u selef
Vāriṡ-i şāh-ı Necef seyyid-i bī-miṡl ü naẓīr

33 Fayṣal-ı rūz-ı cezā maẓhar-ı tām-ı Mevlā
Pādişāh-ı dü-serā dāver-i dānā vü ḫabīr

34 Baḳar ʿilm ü ḥikem-i ḥażret-i Bāḳır ki Ḫudā
Aña Cābirle selām eyledi baʿṡ u tesyīr

35 Mürşid-i kül ki debistān-ı kemālātında
Şeyḫ-i Ekber görinür ṭıfl-ı sebaḳ-ḫˇān-ı ḥaḳīr

36 Neyyir-i şaʿşaʿa-endāz-ı hidāyet ki ider
Ḳılsa nūr-ı naẓarı ṭaşa iṣābet iksīr

37 Beyt-i maʿmūr-ı siyādet ki görince getirir
Ḳudsiyān Kaʿbe-i ruḫsār-ı münīrin tekbīr

38 Dil-i bī-kīnesi āyīne-i vech-i müteʿāl
Ḥarem-i sīnesi gencīne-i esrār-ı ḳadīr

39 Dest-i deryā-kefi erzāḳ-ı enāma maḳsim
Menzil-i pür-şerefi neyyir-i iḳbāle maṣīr

40 Rūḥ-ı Cibrīli ider bend-i kemend-i fitrāk
Olsa bāz-ı himemi bāl-güşā-yı naḫcīr

41 Maẓhar-ı berd-i selām-ı keremi olsa ʿuṣāt
Gülşen-i cennet-i firdevse döner nār-ı saʿīr

42 Başdurur şuʿle-i ḫurşīdi şuʿāʿ-i başarı
İktiḥāl eylese ḫāk-i derini çeşm-i ḍarīr

43 Ḥüsn-i aḫlāḳı ṣabāḥatda ʿadīl-i Yūsuf
Reʾy ü tedbīri iṣābetde mes̱īl-i taḳdīr

[31a] 44 Rāstdur öyle ki āyīne-i endīşesine
İnʿikās itse döner tīre kemān u zih-gīr

45 Yaraşur eylese ṭabbāḫ-ı ḳażā bezminde
Çevirüp kāse-i maʿkūs-sipihri kef-gīr

46 Virse bir sāʾile hep mā-ḥaṣal-ı kevneyni
Görinür nezd-i kerīminde yine şey-i ḥaḳīr

47 Esse bād-ı ġażabı gülşen-i bāġ-ı ḫulde
Ḳılsa seyl-i keremi nār-ı saʿīre teʾs̱īr

48 Her nihāl-i gül olup reşk-i dıraḫt-ı zaḳḳūm
Nār-ı dūzaḫ görinür lāle-i sīr-āb[a] naẓīr

49 Eylese kesb-i şeref devlet-i pā-būsından
Aṭlas-ı çerḫ ile hem-ḳıymet olur köhne ḥaṣīr

---

36 şaʿşaʿa : شعشه K

50 Ḫāk-i dergāhıdur ol şems-i maʿārif-es̱erüñ
Ṭālib-i kāf-ı kemālāt-ı dü-kevne iksīr

51 Serverā dādgerā seyyid-i ʿālī-naẓarā
Ey kemend-i keremiyle iden insānı esīr

52 Sensin ol şems-i hidāyet ki ḍalāletde ḳalur
Bilmeyen kendüsine ẕātuñı sulṭān u emīr

53 N'ola bu beyt-i dil-āvīz-i münīfi evvel
S̱ebt idüp ṣoñra eger ḥālümi ḳılsam taḥrīr

54 Ḳasem ol ḫālıḳ-ı Bī-çūna ki hergiz ser-mū
Yoḳ bu daʿvā vü yemīnümde durūġ u tezvīr

55 Ḫānedān-ı şeref-ʿunvānuñuzuñ rāhında
Terk-i cān eylemedür maḳṣad-ı aḳṣā-yı faḳīr

56 Ṭutaram ḥubbuñuzı cevher-i cānumdan eʿaz
Bilürem ḫıdmet-i vālāñuzı ʿizz ü tesvīr

57 Her ne ʿiṣyān var ise eyledüm ʿālemde velī
İtmedüm ẕātuñuzı sevmede cürm ü taḳṣīr

58 Bir efendim var iken sen gibi ʿālemde benüm
Ne revā göñlümi taḫdīş ide ḫavf u taġdīr

59 Raḥm idüp ḥāl-i dil-i zāruma li'llāh u resūl
Niʿmet-i vaṣluñ ile eyle dil ü cānumı sīr

60 İrdi söz ġāyete artıḳ ḳalem-i nādire-senc
Başlasun itmege daʿvāt u niyāzın taḥrīr

61 Meşhed-i pāki olup maşrıḳ-ı envār-ı celāl
Nūr-ı rüʾyetle ḳıla çeşmini Allāh ḳarīr

62 Bendegānın iki ʿālemde idüp ḫurrem ü şād
Ḳahr ide düşmeni bed-ḫˇāhını Ḫallāḳ-ı Ḳadīr

[31b] XIX NAʿT-I ŞERĪF-İ İMĀM CAʿFERÜ'Ṣ-ṢĀDIḲ
ʿALEYHİ'S-SELĀM

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Ey dü-çeşm-i siyehi cevher-i maġz-ı nīreng
Rūḥ-ı ḳudsi nigeh-i mestine āşüfte vü deng

2 Cān u dil ḳurṭa-i mengūşuñı itdükçe ḫayāl
Tār-ı müjgānum olur cevher-i eşke āveng

3 ʿĀrıżuñ cāna ṣafā göñlüme riḳḳat ge**tir**ür
Ḳurṣ-ı ḫurşīd virür her şeye ber-vech ile reng

4 Sīnemüñ dāġını teşbīh idemem lālelere
Eyledi zaḫm-ı ḫadengüñ beni hem-şekl-i peleng

5 Keh-keşān ṣanma olup dil-şüde-i ferḫālüñ
Beline baġladı ʿaşḳuñ felegüñ pālāheng

6 Devr-i ḥüsnüñde görüp ḥālümi der ṭub raḳīb
Reşkden āteş alup patladı mānend-i tüfeng

7 Nūr-ı ruḫsāruñı pā-māl idemez sebze-i ḫaṭ
Cevher-i ṭıynet-i yāḳūta keder virmez jeng

8 Ṭutılur dām-ı ser-i zülfüñi görse Nāhīd
Lāl olur nālemi gūş eylese destindeki çeng

9 Tābe-key zemzeme-pīrā-yı teġazzül **Kāẓım**
Eyle evṣāfına ol şāh-ı enāmuñ āheng

10 O şehenşāh-ı felek-cāh u melek-çāker kim
Yaraşur olsa aña ʿarş-ı İlāhī evreng

11 Ol ḫudāvend-i Ḫudā-ḫulḳ u Nebī-ḫaṣlet kim
ʿAḳl-ı kül zīr-i rikābında urur raḳṣ u şeleng

12 Ol ki ser-muṭrib-i iʿcāz-ı ṭarab-ḫāne[-i] ʿaşḳ
Naʿt-ı ʿulyāsını taḳsīme ider böyle ġareng

13 Şemʿ-i miḥrāb-ı hüdā cāmiʿ-i esrār-ı Ḫudā
Ḳıblegāh-ı ʿurefā Kaʿbe-i ehl-i ferheng

14 Seyyid-i nevʿ-i beşer ʿumde-i āl-i Ḥayder
Mihr-i rūşen-naẓar-ı küngüre-i heft-evreng

15 Maẓhar-ı ẕāt-ı aḥad sırr-ı merā[yā]-yı ṣamed
Vāris̱-i ʿilm-i Muḥammed şeh-i merdān-ı āreng

16 ʿArş-ı temkīn ü ḳader-maḳderet ü dehr-s̱ebāt
Levḥ-i tarṣīn ü ḳażā-menzilet ü berḳ-i pereng

17 Ḥażret-i Caʿfer-i Ṣādıḳ ki sezādur el-ḥaḳ
Naḳş-ı pāyın ser-i ḫurşīde felek ḳılsa çeleng

18 Pādişāh-ı ḥüküm-ārā-yı serīr-i taḥḳīḳ
Şehryār-ı ʿalem-efrāḫte-i kişver-i ḫeng

[32a] 19 ʿİlm ü efżāl ile sulṭān-ı cihān fermān-ber
Ḥüsn ü iḳbāl ile maḥbūb-ı zamān şīve vü şeng

20 Ṭabʿ-ı ʿālī-himemi ḳuṭb-ı medār-ı nāmūs
Dil-i ṣāḥib-keremi pādişeh-i ʿālem-i neng

21 Naḫl-i efkār-ı celīlinde ḫıred nev-bāve
Ravża-i ʿizz ü celālinde semāvāt āveng

22 Ufuḳ-ı rifʿate ḫurşīd-i saʿādet-pertev
Tutuḳ-ı ḥaşmete Cemşīd [ü] Sikender serheng

23 ʿAḳl-ı evvel-naẓar u mihr-i es̱er meh-peyker
Müntehā-kişver-i Cibrīl-i ḫıred refref-reng

24 Mevkib-i maḳdereti pür-ʿaẓamet tā o ḳadar
ʿArṣa-i maḥşer olur ḫayme-i ḫuddāmına teng

25 Luṭfı ol mertebedür kim mes̱elā yek laḥẓa
Olsa ebr-i keremi sāye-res-i zār-ı aġeng

26 Ṭoldurur cevv-i semāvātı ḥubūbātı ile
Ferşden ʿarşa ḳadar anda biten bir bāşeng

27 Ḳahrı ol rütbe müʾes̱s̱ir ki sipihr-i dūna
Ḫışm ile eylese gül-berg-i cebīnin ājeng

28 Üstüḫ̌ānın eridüp şu gibi eyler yerini
Kūh-ı Ḳāf-ı ʿadem ʿanḳālarına ʿarṣa-i ceng

29 Menzil-i menzileti öyle geniş kim olamaz
Revzen-i himmetine vüsʿat-i efkār kepeng

30 Beyże-i mūra dönerdi naẓarında eflāk
Ḳaṣr-ı iclālini seyr itse bir ednā tūreng

31 Olsa feyż-i naẓarı şāmil-i erbāb-ı ḍalāl
Beyt-i maʿmūra döner ḳadr-i ṣanem-ḫāne-i teng

32 Meclis-i ülfetine dāḫil olan yārānuñ
Cān virür pāyını būs eylemege pūr u peşeng

33 Uruşur şīve-i şeh-bāz-ı ḳaderle pençe
Maẓhar-ı maḳdereti olsa kemīne sāreng

34 Lā-melāyı pür ider edḫine-i faḫm-ı ümīd
Maṭbaḫ-ı cūdı eger açsa sipihre bāşeng

35 Degse ḫāşāk-ı ḥaḳīre naẓar-ı terbiyeti
"Ḳābe ḳavseyn"*e olur ḳadr u meziyyetle ḫadeng

36 Olsa berḳ-i ġażabı şuʿle-feşān kuhsāra
Seyl-i bārāna dönerdi eriyüp tūde-i seng

37 Ḳılsa temkīnini keştī-i sipihre lenger
Devre-i ʿarş ider iẓhār-ı żarūretle direng

38 Her biri kāse-i tesnīme olur ṭafre-niṣār
Düşse pāy-ı nigeh-i raġbetine bāde vü beng

39 ʿĀr ider ṣayd u şikār itmege nesr-i felegi
Leb-i deryā-yı celālindeki ednā ḫarçeng

[32b] 40 Ḳılsa ebrū-yı hilāl-i himemi dünyāya
Berḳ-i ḫātıf ḳadar iẓhār-ı tecellā-yı direng

41 Refʿ-i engüşt-i şehādet ḳılup iḫlāṣ ile hep
Farḳ olınmazdı Müselmān u Yahūdī vü Fireng

42 Açılurdı der-i dünyā gibi esrār-ı ḳażā
Ḳufl-ı taḳdīre Ḫudā reʾyini ḳılsaydı medeng

43 Yazsa bir şāʿir olur menḳabet-i iḥsānın
Kilk-i muʿciz-raḳamı ebr-i güher-bār ile deng

44 Ḥükmi müstelzem-i taḥvīl-i müzāc olsa ḳılur
Şuʿleyi āb-ı revān māhiyet-i şehdi şereng

45 Olsa ebr-i keremi nāmiyeye bāẕil-i feyż
Nüh-revāḳ-ı felege ṣıġmaz en ednā nāreng

46 ʿĀlem-ārā şeh-i meh-kevkebe kehfü'l-ümenā
Ey cihānbān-ı felek cāh u kerīm ü kāreng

47 Ḥaddi yoḳ ġāyeti yoḳ vaṣf-ı ciḥān ḳıymetinüñ
ʿAks ider ʿacz [ü] ḳuṣūrum ne ḳadar itsem ġang

48 Kim olur muḳtedir īfāya bi-ḥaḳḳın āyā
Ben ki bu vüsʿat-i fikr ile olursam dil-teng

---

* "ḳābe ḳavseyn" *Kuran*, 53/9.
46 kehfü'l-ümenā : كهف الا مما K

49 Ṭabʿum ol lücce-i bī-ḳaʿr-ı maʿānīdür kim
Fikr ü endīşem olur ancaḳ o deryāya neheng

50 Rāyiż-i tünd-i ḫayālüm o ḳadar çābükdür
Eylesem eblaḳ-ı Cibrīl ile ʿazm-i āheng

51 İrişür menzil-i maḳṣūdına bir demde bu o
Ḳalup evvel ḳademinde gerüde biñ ferseng

52 Ben ne ḫākem ki ola bende bu ās̱ār-ı kemāl
Fāris-i ṭabʿuma iḥsān olına böyle küreng

53 Şeref ü şān u meziyyet niye hep sendendür
Eyledüñ reşk-i Burāḳ olmış iken bir ḫar leng

54 Ḳalur ābār-ı ḍalāletde ʿAzāzīl gibi
Resen-i ʿaşḳuña urmazsa kim iḫlāṣ ile çeng

55 Dostuñ dehre Süleymānlıḳ ider mūr ise de
Düşmenüñ ḥufre-i ẕilletde yatur çün Ḫūşeng

56 Ṣıdḳ ile ġayrı duʿā eyleyelüm lāzımdur
Ẕikr ü tevḥīd edā olsa çekilmek gül-beng

57 Tā füsūn-ı nigeh-i ġamze-i āhū-çeşmān
Ehl-i ʿaşḳuñ dil-i bīmārın ide vālih ü deng

58 Ḳıla muḫliṣlerinüñ vechini Ḥaḳ bedr-i münīr
Ola düşmenlerinüñ ḳalbi gibi yüzleri zeng

XX NAʿT-I CELĪL-İ ḤAŻRET-İ İMĀM MŪSĀ KĀẒIM ʿALEYHİ'S-SELĀM

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

[33a] 1 Dest-i ḳudretle urup ḳalbüme ḥüsn-i ṣayḳal
Kīneden sīnemi pāk eyledi Ḥaḳ ʿazze ve cel

2 Ḳapladı göñlümi ser tābe-ḳadem nūr-ı sürūr
Oldı levḥ-i dilüm āyīne-i ʿaḳl-ı evvel

3 Ṣuver-ārā-yı vücūd oldı derūnumda hemān
Ol ḳadar sırr-ı İlāhī ki be-ṭarz-ı mücmel

4 Söylesem biñde birin ʿāleme bir renge girer
Vech-i pākīze-i taḳvā ile evżāʿ-ı ḥaşel

5 Ḥabbeẕā ʿāṭıfet-i bī-bedel-i rabbānī
Merḥabā merḥamet-i ḫāṣ-ı ḫudāvend-i ecel

6 Ẕerresi mihr-i celī-şaʿşaʿa-i rūz-ı ebed
Ḳaṭresi cevher-i tābende-i deryā-yı ezel

7 Nice mihr āfet-i cān u dil-i ʿāşıḳ ki anuñ
Olamaz ẕerresine mihr-i cihān-tāb model

8 Nice mihr āteş-i gül-naḫl-i tecellī ki virür
Feyż-i luṭfı “erinī”[*]-gūlıġa insāna maḥal

9 Nice [mihr] āl tutuḳ-bend-i ʿarūs-ı maʿnā
Ki degül cevher-i cān rüʾyetine ʿöşr-i bedel

10 Ne güher dāʾire-pīrā-yı nigīn-i ʿaẓamet
Ki olur lāmiʿası kevn ü mekāna meşʿal

11 Ne güher şuʿle-zen-i ḫırmen-i ekvān ki çeker
Reşkden dīdesine şāhid-i īmān-ı sebel

12 Ne güher merdümek-i çeşm-i ehl kim görinür
Cilvesi baḥr-i süveydāyı muḥīṭ ü eşmel

13 Āferīn ol güher-i māye-i istiʿdāda
Ki olur böyle bir iḥsān-ı İlāhīye maḥal

14 Bāreka’llāh o ʿālī-şeref-i fıṭrata kim
Eyleye ḳadrinüñ idrāki ʿuḳūli muḫtel

15 Maḥż-ı inʿām-ı Ḫudādur baña bu cevher-i pāk
Ḥāşe li’llāh ki ire dāmenine saʿy ile el

16 Sır-ı işrāḳ u ẓuhūrı naẓar-ı āl-i Nebī
ʿİllet-i mūcibesi luṭf-ı imām-ı ekmel

17 O imām ibni imām ol şeh-i aʿẓam ki ider
İstese sırr-ı ḳaderde görinen ʿuḳdeyi ḥal

18 O ḳażā-ḥükm ü ḳader-şīve ki lāyıḳdur aña
Olsa s̱ānī şeref ü şānda ʿaḳl-ı evvel

19 Āsmān-sāye şehenşāh-ı penāh-ı dāreyn
Lā-mekān-pāye ḫudāvend-i kerīm ü ecmel

[*] “erinī” *Kuran*, 7/143.

20 Ḳıble-i şeş-cihet ārāyiş-i dīn ü dünyā
Şemʿ-i cemʿ-i ʿaẓamet-şaʿşaʿa-i mülk ü milel

21 Ḥikem-āmūz u süḫan-dān u maʿārif-perver
Şefḳat-endīşe kerem-pīşe dil-īr ü aʿḳal

[33b] 22 Ḥażret-i Mūsī Kāẓım ki odur ʿālemde
Ḳıdve-i āl-i şehenşāh-ı ṣunūf-ı mürsel

23 Şeh-i evreng-i velāyet ki sezādur dinse
Seg-i dergāhı sipihrüñ esedinden efḍal

24 Nūr-ı miṣbāḥ-ı hidāyet ki olur maḥşer-i kām
Sālik es̱erine rūz-ı fezaʿ-i pür-ehvel

25 Meşhed-i pākidür ol mevḳıf-ı rüʾyet ki olur
Her ṭarafdan aña envār-ı İlāhī münşel

26 Dest-i cūd u keremi çeşme-i feyż-i aḳdes
Ebr-i luṭf u himemi menbaʿ-ı tesnīm-i emel

27 Sīret-i mācid-i ʿirfānı felekden evsaʿ
Ṣūret-i şāhid-i imʿānı melekden ecmel

28 Ṭabʿı ebkār-ı füyūżāta müzeyyen ḫacele
Ḳalbi esrār-ı İlāhīye muʿallā micdel

29 Cihet-i cāmiʿa-i feyż-i kemāle ẕātın
Maẓhar itmiş o ḳadar ḥażret-i feyyāż-ı ecel

30 Ḫūn idüp bağrını şemşīr-i ḳażānuñ ġażabı
Ḥilmi sırr-ı ḳaderüñ ʿaḳlını eyler muḫtel

31 Ḥükmi tebdīl-i ḫavāṣ itse ḳalur bī-temyīz
Āb-ı ḥayvān ile māhiyyet-i zehr-āb-ı ecel

32 Cemʿ-i eżdādı murād eylese ger maḳdereti
Birleşür şām-ı ebedle tutuḳ-ı ṣubḥ-ı ezel

33 Degse bir ehl-i cünūna nigeh-i ʿāṭıfeti
Ūlü'l-elbāba olurdı süḫanı ḍarb-ı mes̱el

34 Olsa ger muḥtesib-i ʿadli nigeh-dār-ı enām
Eylemez tīġ-i ecel kimseye iẓhār-ı cedel

35 Dāḫil-i cennet olur müntesib-i dergāhı
Olsa bu cehlden ʿālemde kabīḥ ü echel

36 Çāh-ı ġayyā-yı siyāsetde ḳalur aʿdāsı
Süzilüp dīde-i sūzenden eger geçse cemel

37 İtse rüʾyet es̱er-i şiddetini maʿnāda
Rūḥ-ı ḳudsīnüñ olur dīde-i cānı ehvel

38 Ḳılsa endīşesi efkār-ı muḥāli taṣvīr
Şecer-i yeʾs virür mīve-i nūşīn-i emel

39 Çerḫ-i nüh-ṭāḳa olur ṭafre-nis̱ār-ı ʿaẓamet
Ravża-i terbiyetinde yetişen s̱ūm u baṣal

40 Seyyidā pādişehā dāver-i ʿālī-naẓarā
Ey rikāb-ı ḳademi būsegeh-i mihr ü zuḥal

[34a] 41 Ṣalma ferdāya beni bunda ḳıl iẓhār-ı cemāl
Bunı taḳdīm iderüm cümle recādan evvel

42 Yoḳ ise devlet-i dīdārıña istiʿdādum
Āteş-i ʿaşḳla yandur beni ḳoyma mühmel

43 ʿArż-ı kālā-yı kemāl eyleyeyüm sāyeñde
Dil-i sūzānum idüp luṭf-ı Ḫudāya menhel

44 Benem ol şāʿir-i māhir ki açar endīşem
Tişe-i ṭabʿ ile gülzār-ı muḥāle cedvel

45 Beyże-i mihre döner her şerer-i nā-çīzi
Nūr-ı efkārum eger olsa cihāna meşʿal

46 Ḫāmem ol ney-şeker-i mıṣr-ı süḫandur ki virür
Ẕevḳ-i nūşīni şarāb-ı leb-i ḫūbāna ḫalel

47 Bülbül-i nādire-gūyem neġamāt-ı naẓmum
Berg-i gūş-ı gül-i firdevse olur dāne-i ṭal

48 Ḫıżr-ı ʿĪsī-dem-i iʿcāz-ṭırāz-ı süḫanem
Bāng-i ṣītüm ṭutar āzānı çü vaḥy-i münzel

49 Şāʿir-i nādire-gūyem ki olur müstevlī
Görse siḥr-i ḳalemüm ejder-i Mūsīye vecel

50 Ṭolar envār-ı maʿānīyle sipihr-i ṭabʿum
Urmadan naʿtüñ içün ḫāme-i muʿciz-deme el

51 N’ola bir şevḳ ile cürʾetlenüp itsem taḥrīr
Lāle-i dāġ-ı derūnum gibi bir tāze ġazel

52 Ey nigāh-ı ġażabı tīġ-i ḳażā-ḍarb-ı mes̱el
Nāvek-i ġamzeleri tīr-i ciger-dūz-ı ecel

53 Çeşmüñ itmez kereminden baña tekrār nigāh
Dönerek āteş iderise meh mānend-i düvel

54 Āyet-i ḫaṭṭ-ı lebüñ sāye-i ebrū oḳuma
Ḳılma teʾvīl ile Ḳurʾānı mebānī-i ḥiyel

55 Serv-i nāzum nice bir ş̱īve-i dāmen-çīde
Pāy-ı ümmīd şikest dīde-i āmāl eşel

56 Yaḳdı yandurdı beni micmere-i ʿaşḳuñda
Eyleyen ḫāllerüñ ṭarf-ı ruḫuñda ḥarmel

57 Öyle bir ḥāle getürdi beni taʿrīf idemem
Ẕikr-i endūh-ı mażī fikr-i ġam-ı müstaḳbel

58 Göreli ġamze-i ḫūn-rīzini **Kāẓım** yārüñ
Tīġine and içerüm sevmemişem başḳa güzel

59 Söz tamām oldı yeter ġayrı duʿā eyleyelüm
Yüz sürüp ḫāk-i der-i devlete bī-ʿacz ü kesel

[34b] 60 Tā ki āyīne-i cān u dil-i ʿuşşāḳa ola
Āteş-i ʿaşḳ-ı cihān-sūz-ı İlāhī ṣayḳal

61 Nūr-ı rüʾyetle olup dīde-i āmāli ḳarīr
Vire her maṭlabını ḥażret-i Ḥaḳḳ ʿazze ve cel

XXI ḲAṢĪDE DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ İMĀM-I ʿALİYYÜ'R-RIŻĀ ʿALEYHİ'S-SELĀM

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Teʿāla'llāh nedür ol meşhed-i vālā-yı ḫünkārī
Gül-i ṣad-berg-i cāndur ʿāşıḳāne deşne-i ḫārı

2 Ne meşhed gülşen-i nūr-ı füyūżāt-ı İlāhī kim
İder her gūşesinde ḳudsiyān bülbül gibi zārī

3 Maḳām-ı ʿaḳl-ı evvel-pāye kim s̱ānīsidür muṭlaḳ
Feżā-yı sidrenüñ bāġ-ı bihişt-ābād-ı şehvārı

4 Bulınmaz ravża-i pāk-i Nebī veş böyle bir ravża
Geçince Kerbelā vü Meşhed-i ʿulyā-yı Kerrārı

---

52 ḍarb-ı mes̱el : ḍarb u mes̱el K

5 ʿİbādet-ḫāne-i Rūḥü'l-ḳudüs kim ārzū eyler
Bütün ṣınf-ı melāʾik olmaġa rū-māl u züvvārı

6 Muʿallā ḳubbe-i Nāhīdden saḳf-ı felek-ṭāḳı
Mücellā cebhe-i ḫurşīdden ruḫsār-ı dīvārı

7 Ġubār-ı ḫāk-i pāy-ı kuḥl-i çeşm-i ḥūr-ı ʿilliyyīn
Ḥarīm-i tāb-nāki maḫzen-i esrār-ı settārı

8 Zemīn-i iḥtirāmuñ Kaʿbe-i ẕī-şān-ı ʿulyāsı
Sipihr-i iḥtişāmuñ Beyt-i maʿmūr-ı şeref-bārı

9 Ṭutuşdırmış ḳanādīl-i nücūm-ı şemʿ-i kāfūrī
Sirācı üstine pervāne itmiş çerḫ-i devvārı

10 Zihī ʿālī-binā kim āstānın eyleyüp taḳbīl
İderken ḳudsiyān icrā-yı āyīn-i ḫadem-kārī

11 Ruḫām-ı pākine levḥüñ ḫuṭūṭ-ı rāzı ʿaks itmiş
Degüldür cā-be-cā der-kār olan naḳş-ı ḳalem-kārī

12 Şerāfet bāġınuñ verd-i bihīn-i mesʿadet-būyı
Saʿādet ṭaġınuñ serv-i ṣanevber-ḳad ü reftārı

13 Ḥarīm-i pākinüñ her gūşesi bir ṭabʿ-ı Firdevsī
Mükerrem ḫākinüñ her rīzesi bir ḳalb-i ʿAṭṭārī

14 Nedür o ḥavlī-i dil-cū ile pür-āb şādurvān
Ḥabāb āsā ḳalur nüẓẓārınuñ üstinde ebṣārı

15 Muʿaẓẓam bir modeldür çeşme-i fīrūz-ı ḫurşīde
Olur żav u żiyā veş her maḥallinden ṣular cārī

16 Ḳabartma resmidür yā ḥavlısıyla cennet-i ʿadnüñ
Aḳan muṣluḳları icrā ider taḥtında enhārı

17 Ya bir maḥbūbe başın sīne-i maḥbūba vażʿ itmiş
Dü çeşminden döker tesnīm veş eşk-i feraḥ yāri

[35a] 18 Sipihrüñ baġrına mişkātı yaḳmış reşḳden biñ dāġ
Eritmiş yaġını ḳandīl-i mihrüñ şemʿ-i bīdārī

19 Leṭāfet ḥāṣılı bir ḥadde varmışdur ki olmışdur
Ḫıred idrākden ʿāciz zebān tavṣīfden ʿārī

20 Ḫudāvend-i enāmuñ aʿẓam u efḫam naẓargāhı
Resūl-i müctebānuñ meşhed-i āl-i kerem-kārī

21 Ne āl naṣṣ-ı ḳurebā-menzilet kim vācib itmişdür
Meveddet ḳılmaġı her müslimāna ḥażret-i Bārī

22 İmām-ı s̱āmin ol şāh-ı cihān-bān kim bu ṣūretle
Yazar vaṣfuñ kirāmen kātibīnüñ kilk-i seḥḥārı

23 Cihān-ı ʿizz ü şānuñ āftāb-ı saʿādet-tābı
Zemīn ü āsmānuñ şemʿ-i cemʿ-i mest ü hüşyārı

24 Muʿaẓẓam-pādişāh-ı ʿālem-i iclāl ü istiḳlāl
Mücessem-sāye-i luṭf-ı celīl-i ẕāt-ı ġaffārı

25 Şeref-sāz-ı aṣālet ser-firāz-ı ehl-i ʿulviyyet
Nedīm-i Rabb-i ʿizzet ḥāmil-i ʿirfān-ı Kerrārı

26 Semiyy-i Murtażā nūr-ı Rıżā ol sırr-ı Mūsī kim
Vidād-ı kibriyādur naḫl-i Ṭūr-ı ḳalbinüñ nārı

27 O Ḫıżr-ı çeşmesār-ı ʿilm ü ḥikmet kim Kelīmu'llāh
Olurdı görse muṭlaḳ ṭālib-i gülzār-ı esrārı

28 O Yūsuf-cāh ʿĪsī-menḳabet kim eylemişdür Ḥaḳ
Ġubār-ı ḫāk-i pāyın çeşm-i cānuñ tāc u destārı

29 O şāhenşāh kim cevv-i semāya girse almazdı
Bahār-ı luṭfınuñ ebr-i maṭīr-i raḥmet-ās̱ārı

30 Eḫillā-yı ʿiẓāmuñ āb-ı rūy-ı ṣınf-ı muḫtārı
Eviddā-yı kirāmuñ pādişāh-ı maḳderet-kārı

31 ʿİnāyet kānı şevket āsmānı feyż ʿummānı
Fażīlet yayı ʿizzet āftābı nūr kuhsārı

32 Bihişt-i ḫalḳı ġılmān-ı ṣabāḥat ʿālem-i ḳudsī
Sirişt-i pāki iḥsān u ʿināyet baḥr-i ruḫsārı

33 Hümā-yı luṭfınuñ girse cenāḥı altına dūzaḫ
ʿAẕābı ʿaẕb olurdı maġz-ı ḫiffet-kār-ı düşvārı

34 Vezān olsa semūm-ı ḳahrı ammā bāġ-ı firdevse
Dönerdi şuʿle-zār-ı dūẕaḫa eşcār u ezhārı

35 Şemīm-i sünbül-i elṭāfı teʾs̱īr itse eşyāya
Ṣafā-yı dil virür cām-ı ġamuñ ṣahbā-yı āzārı

36 Ḳażā gencīne-i inṣāfın itse ʿāleme taḳsīm
Cihānuñ farḳ olınmazdı cināndan ḥāl-i düşvārı

[35b] 37 Bulınmaz fitne-i eyyāma bir hengām-ı ʿadlinde
Meger ḫūbān-ı Rūmuñ gūşe-i çeşm-i füsūn-kārı

38 Degüldür bir sebeb taḫtında gāhī mihr-i ʿālem-tāb
Küsūf iẓhār idüp rūy-ı zemīni eylese nārı

39 Yüzin ḫāk-i der-i iḥsānına mālīde itmekden
Aşınmışdur cebīn-i pākinüñ fi'l-cümle envārı

40 Melek-yāver şehenşāhā felek-çāker ḫudāvendā
Eyā ṣāḥib-maḳām-ı ḳuṭb-ı aḳtāb-ı cihān-dārī

41 Sen ol ġavs̱-ı ümem seccāde-pīrā-yı emānetsin
Ne rütbe noḳṭa-i evṣāfınuñ dil olsa pergārı

42 Ḳalur elbet ḫuṭūṭı ḫāricinde devr-i imkānı
Edā-yı midḥatinde pāy-ı fikr ü kilk-i ıṣrārı

43 Ḫuṣūsā muṭrib-i ṭabʿumdur ol muʿciz-nevā ḳānūn
Kemān-ebrūlara ḥayret virür āvāz-ı evtārı

44 Kelīmüñ ejderinden farḳ olınmaz kilk-i iʿcāzum
Müselmān eylemişdür nice kāfir-kīş-i seḥḥārı

45 Süḫan bir cevher-i ẕī-ḳadr-i esrār-ı İlāhīdür
Żamīr-i bī-naẓīrümdür anuñ deryā-yı zeḫḫārı

46 Benümle hem-dem ü hem-nefḫa olmaz ṣūr-ı İsrāfīl
Meveddet cāmıyam nāy-ı maḥabbet ʿalem-edvārı

47 Müreccāḥdur bihişt-i ravża-i efkārum olmışdur
Anuñ kevs̱er bunuñ feyż-i İlāhī āb-ı enhārı

48 Ben ol nesrīn-i lāhūtem degül ʿanḳā şikār itmek
İder şeh-bāz-ı ṭabʿum kūh-ı Ḳāfı zib-i minḳārı

49 Ḫayālüm Yūsufistān-ı maʿānīdür olur görse
Zelīḫā veş perīşān ḥūr-ı ʿīnüñ ʿaḳl u efkārı

50 Ṣafā-yı ṣoḥbet-i eşʿārumuñ memnūnıdur ʿālem
ʿAdū-yı cānumuñ da bunda aṣlā yoḳdur inkārı

51 N'ola bu şevḳ ile bir nev-ġazel de eyleyüp taḥrīr
Dügāh itsem maḳām-ı rāḥatü'l-ervāḥ-ı eşʿārı

52 Yüzinde olmasaydı āftābuñ tāb-ı pindārı
Belāyā-yı zevālüñ her gün olmazdı giriftārı

53 Atup el boynına hep ḳoynına girmek murād eyler
Ṣafā-yı sīnesi dīvāne itmiş zülf-i dil-dārı

54 Maḳām-ı sırr-ı vaḥdetden çekenler bülbül āsā dem
Ayırmaz leẕẕet-i dīdār-ı gülden miḥnet-i ḫārı

55 Ne müşkil derd imiş yā Rab bu sevdā-yı maḥabbet kim
Belā-ender-belādur emr-i iẓhārından iżmārı

[36a] 56 Ṣunūf-ı leşker-i rıḍvāna beñzer ḫūb-rūyānuñ
Ṣaf-ı müjgān u tīġ-i ebruvān u çeşm-i ḫūn-ḫ˘ārı

57 ʿAmāya ṣūret-i elvānı taʿrīf itmeden güçdür
Beyān itmek ʿavāma ḥāl ü şān-ı āl-i Kerrārı

58 Ġazel bitdi tamām oldı ḳaṣīde ṣıdḳ ile **Kāẓım**
Duʿāya başla oldur ehl-i naẓmuñ ʿādet ü kārı

59 Bu ḳaṣr-ı nüh-revāḳı tā ki īḳā eyleyüp Allāh
Ola pāyında şerʿ-i enverüñ aḥkām-ı hemvārı

60 Güneş yüzler sürüp tā āsitān-ı pākine her gün
Ola yüz biñ melek dergāhınuñ ferrāş-ı devvārı

61 Ḳılup gülzār-ı vuṣlat meşhed-i pākin ḳarīr itsün
Dü çeşmin nūr-ı rüʾyetle cemāl-i ḥażret-i Bārī

XXII ḲAṢĪDE DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ İMĀM MUḤAMMED EN-NAḲĪ ʿALEYHİ'S-SELĀM

mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Hevā-yı ʿaşḳ ile bir şeb coşup büceyre-i cān
Dü çeşmüm eyledi çün cām-ı bāde ḫūn-efşān

2 Ḳuvā-yı ẓāhireden ḳaṭʿ olup ʿalāḳa-i ḥis
Taʿalluḳ itdi teleġraf-ı ḳalbüme lemeʿān

3 İdüp ḫayāl ile fikrüm muḫārebāt-ı ʿaẓīm
İrişdi göñlüme pek çoḳ peyām-ı rāz-ı nihān

4 Netīce ʿāzim-i füsḥat-serāy-ı derūñ oldum
Feżā-yı ʿālem-i ḳuds oldı ʿālem-i seyrān

5 Murādum ol idi sırr-ı eleste vāḳıf olup
Ne oldıġın bileyüm ḥāl ü şānumuñ el-ān

6 Düşüp bu reʾy-i ḥaḳīrüm mevāḳıf-ı taḳdīr
Ḳażā o bezme beni ḳıldı sāġar-ı raḫşān

7 Ḫıṭāb-ı ʿizzetüñ ās̱ārı gūş-ı cānumda
Tecessüm eyledi ḳıldı vücūdumı lerzān

8 Gidüp irāde elümden belī belī diyerek
Ṣarıldı ẕeyl-i s̱enāya dilüm ki nāle-künān

9 Bir āftāb-ı cihān-tāba düşdi ḥaḳ naẓarum
Gözümden oldı sirişküm hemān belā-bārān

10 Ne āftāb idi ol āftāb-ı evc-i cemāl
Nigāhı tīġ-i ḳażā çeşmi āfet-i devrān

11 Şikenc-i ṭurresi nūr-ı sevād-ı Leyle-i ḳadr
Hilāl-i ġurresi māh-ı muḥarrem ü ramażān

12 Şarāb-ı laʿl-i lebi reşk-i kevs̱er ü tesnīm
ʿİẕār-ı gül-nesebi nūr-ı cennet ü rıḍvān

[36b] 13 Şüküfte muṣḥaf-ı rūyında sırr-ı āyet-i nūr
Nühüfte gūşe-i çeşminde sūre-i furḳān

14 Ḫadeng-i ġamze vü müjgānı tīr-i tīz-i ḳażā
Peleng-i şīve-i fettānı āfet ü dil ü cān

15 Zebānı ṭūṭī-i gülzār-ı ḳudsden ḫoş-gū
Dehānı cevher-i cāndan ʿazīz ü bī-aḳrān

16 Fürūġ-ı şemʿ-i cebīni güneş gibi parlaḳ
Nuḳūş-ı faṣṣ-ı nigīni ḳader gibi pinhān

17 Niḳāṭ-ı ḫālleri merkez-i devāʾir-i ḥasen
Fürūġ-ı gerdeni ṣubḥ-ı aḫir-i ʿālem-i ān

18 Dü ebruvānı ile farḳı "ḳābe ḳavseyn"*üñ
Dü çeşm-i dilde olan nūr-ı ḳuvve-i īmān

19 Ḳuvā-yı ẓāhiri hāmūn-ı feyż-i ʿālem-i ʿaşḳ
Kelām-ı fāḫiri mażmūn-ı "Ḳāf ve'l-Ḳurʾān"**

20 Ḥarīm-i ḥalveti maḥsūd-ı bāġ-ı ʿilliyyīn
Ṣafā-yı ṣoḥbeti reşk-i tenaʿʿumāt-ı cinān

---

* "ḳābe ḳavseyn" *Kuran*, 53/9.
** "Ḳāf ve'l-Ḳur'ān" *Kuran*, 50/1.

21 Ṭutup dü-dest-i kemāl-i edeble dāmenini
Didüm o āfet-i devrāna kim amān amān

22 Nesin sen ey gül-i ṣad-berg-i gülsitān-ı cemāl
Hezār-ı cān ola ʿīd-i viṣālüñe ḳurbān

23 Didi ki cevher-i ẕāt-ı maḥabbet ü ʿaşḳam
Bulur benümle ṭarīḳ-i hidāyeti insān

24 Penāh-ı ehl-i kemāl ü meziyyetem ammā
Ḳul itdi göñlümi bir ʿabd-i ḫāṣına sübḥān

25 Maḥabbeten aña anı sevenlere her bār
Bu vech ile görinür vaṣlum eylerem iḥsān

26 Didüm ki kimdür o sulṭān-ı kişver-i iclāl
Ola senüñ gibi ṣāḥib-cemāle ḥükmi revān

27 Didi ḫulūṣ ile bir āh-ı ʿāşıḳāne çeküp
İşit kelāmumı ḳıl zīb-i nüsḫa-i vicdān

28 Güzīde-vāriṡ-i feyż-i Muḥammed-i ʿArabī
Sütūde-sırr-ı celīl-i ʿAliyy-i ʿālī-şān

29 Semiyy-i faḫr-i dü-ʿālem şeh-i Naḳī-cevvād
İmām-ı tāsiʿ-i ekrem ḫalīfe-i raḥmān

30 Cihān-ı dāniş ü ʿirfān muḥīṭ-i cūd-ı kerem
Ḥamīde-ẕāt u ṣıfāt-ı ḫuceste-şevket ü şān

31 Şehenşeh-i dü-serā āftāb-ı ʿizz ü ʿalā
Sirāc-ı nūr-ı hüdā sırr-ı seyyid-i ʿadnān

32 Burūc-ı şefḳat ü elṭāfa meşrebi ḫurşīd
Sipihr-i reʾfet ü inṣāfa ḫāṭırı mīzān

[37a] 33 Yegāne-şāh-ı serīr-i muʿaẓẓamı ki olur
Nuḳūş-ı pāyı ser-i çerḫe efser-i raḫşān

34 Seḥāb-ı luṭfı olup jāle-rīz-i nār-ı saʿīr
Nesīmi himmeti olsa rehīn-i gūrsitān

35 İderdi şuʿle-i nār-ı caḥīmi āb-ı ḥayāt
Ḳılurdı degdigi ʿaẓm-i remīmi māye-i cān

36 Dönerdi her biri mihr-i münīre ẕerrātuñ
İderdi ʿarşı iḥāṭa bu ḫākdān-ı cihān

37 Yine olurdı felekde meleklere ḫᵛāce
Ḳırāʾet itse kitāb-ı meveddetin şeyṭān

38 Ḳuvā-yı ʿāṭıfetinden virüp vücūdına fer
Civār-ı ḫırmen-i luṭfında eylese iskān

39 Cenāḥ-ı peşşe çeküp rūzgāra sedd-i sedīd
Olurdı mūr-ı Süleymāna Āṣaf-ı ẕī-şān

40 Ger olsa nāmiye-ās̱ār-ı feyżine maẓhar
Gelürdi mehd-i vücūda nebātdan insān

41 Feżā-yı müknetinüñ bir kemīne şeb-tābı
İder güneş gibi tā rūz-ı ḥaşre dek lemeʿān

42 ʿUlüvv-i rifʿati ḥayret-fezā-yı ʿarş-ı mecīd
Ṣafā-yı ṣoḥbeti maḥsūd-ı kevs̱er-i ʿirfān

43 Ḫayāl-i tīġini gözden geçürse berḳ-i ḳażā
Ḫadeng-i cānı olur ẕü'l-feḳār veş dü zebān

44 Ger itse nükhet-i ḫulḳıyla bi'l-maʿiyye nesīm
Bütün devāʾir-i aḳṭār-ı ʿālemi devrān

45 Şarāb-ı nāba dönüp hep biḥār u enhārı
Olurdı gezdigi yerler ḥadīḳa-i reyḥān

46 Çerāġ-ı dīde-i dünyā imām-ı muḥteremā
Eyā ser-āmed-i āl-i Nebiyy-i faḫr-i cihān

47 Sen ol kerīm-i kerāmet-nis̱ār-ı ʿālemsin
Ḳalur yanuñda eḥaṣṣ-ı ḫasīs Bermekiyān

48 Sen ol şehenşeh-i ʿālī-nijādsın ki olur
Serāy-ı ʿizz ü celālüñde āsmān derbān

49 Ne mümkin eyleye ḥaḳḳ-ı s̱enāñı bir şāʿir
ʿAle'l-ḫuṣūṣ benüm gibi ʿāciz ü ḥayrān

50 Naṣıl tekebbür idüp ʿaczüm itmeyem iḳrār
Naṣıl ḳuṣūr ideyüm Ḥaḳḳı eylemekde beyān

51 Faḳaṭ cevāhir-i vaṣfuñ virüp mezāda anuñ
Baña buyursa idüñ "işterā"* sını fermān

* "işterā" *Kuran*, 9/111.

52 Bahāsın itmege īfā muvaffaḳ olmaz idüm
Elümde olsa cemīʿ-i ḫazāʾin-i imkān

[37b] 53 Velī bunuñla ber-ā-ber maḥabbet ü ʿaşḳuñ
O rütbe ṭabʿuma baḫş itdi feyż-i bī-pāyān

54 Burāḳ-ı berḳ-şitābuñ geçerdi ʿaḳl-ı külüñ
Semend-i fikrüme itsem ber-ā-ber ʿaṭf-ı ʿinān

55 Görinse ehl-i cenāba ʿarūs-ı endīşem
Ḳalurdı elleri bögrinde ḥūrī vü ġılmān

56 Ḥikāye itse idüm Yūsufa Zelīḫāyı
Olurdı ḥüsn-i beyānumla ʿāşıḳ u ḥayrān

57 Teʾeddüb eyle[me]yüp hem-çü Nefʿī-i feḫḫār
ʿUlüvv-i mertebe-i ṭabʿum eylesem iʿlān

58 Şuʿāʿ-i nār-ı ḥasedle yanup bütün ecrām
Düşerdi arż-ı niyāza sipihr-i ser-gerdān

59 Ḫudā bilür ki murādum tefaḫḫur itme degül
Bu ṣūret ile de taḥdīs̱-i niʿmet ü iḥsān

60 Fidā-yı cāna müheyyā kemīne çākerüñem
Velī ḳuṣūr u küsūrum kes̱īr ü bī-pāyān

61 Muḥīṭ-i cūd u keremsin cevād nāmuñdur
Baña bu cāʾize kāfīdür el-amān amān

62 Elüm ṭut al Nebī Allāh içün maʿāṣīden
Bulam ṭahāret-i ḫāṭırla ʿiṣmet-i vicdān

63 İrişdi ġāyete söz **Kāẓım** eyle ġayrı duʿā
Ḥuṣūlı maṭlaba dest-i duʿādur āmīn-ḫˇān

64 Cihānda tā ki şarāb-ı vidād-ı āl-i Resūl
Ḳulūb-ı nāsı ide cām-ı mey gibi ḫandān

65 Olup güşāde gehī bāb-ı āsmān-ı ḫayāl
Ṣunūf-ı ehl-i dile ola ʿālem-i seyrān

66 Hemīşe rüʾyet-i Ḥaḳla ḳarīr olup çeşmi
Ṣafā-yı vuṣlat ide ḳalb-i ekremin şādān

67 ʿUlüvv-i rifʿati itsün o rütbe kesb-i kemāl
İrişmesün derine dest-i naẓra-i imkān

XXIII ḲAṢĪDE DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ İMĀM MEHDĪ ʿALEYHİ'S-SELĀM

müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün

1 Ḳıldı cihānı nev-bahār reşk-āver-i bāġ-ı İrem
Dem çekdi cām-ı rūzgār ṣahbā-yı kevs̱erden bu dem

2 Ġarḳ oldı ʿālem şeb-neme geldi ruṭūbet ʿāleme
Yer ḳalmadı derd ü ġama illā ṣaḥārā-i ʿadem

3 Nev-rūz-ı sulṭān-nām u cāh yazmış çiçeklerden siyāh
Dünyāyı itmiş ḫaymegāh ecnād-ı iḳbāl ü ḥaşem

[38a] 4 Her lāle bir peyġāledür ṣahbā içinde jāledür
Bāġ-ı cihāna hāledür bād-ı nesīm-i ṣubḥ-dem

5 Gül rūyı sünbül ṭurresi nergis dü-çeşm-i ġurresi
Āvāze-i bülbül sesi her ravża bir dār-ı ṣanem

6 Mestāneler ḳılsun ġulüv mīnālar itsün ser-fürū
Dönsün ḳadeḥ ṭolsun sebū ḫum-ḫāneler virsün selem

7 Gül gül açılsun nesteren cil cil ṣaçılsun yāsemen
Mey-ḫāneye dönsün çemen olsun şaḳāyıḳ cām-ı Cem

8 Meydür ṣabānuñ māyesi cān u cihān-pīrāyesi
Olmaz daḫīl-i sāyesi pā-māl-i endūh u elem

9 Mey neylerüñ hem-rāzıdur neyler meyüñ dem-sāzıdur
Mey ẕevḳi ney āvāzıdur ʿuşşāḳa emr-i mültezem

10 Mey ʿāşıḳānuñ cānıdur bār-ı dil-i ġam kānıdur
Cānānıdur sulṭānıdur cāndan ʿazīz ü muḥterem

11 Sāḳī amān ġavġāyı ḳo devrān ile daʿvāyı ḳo
İẓhār-ı istiġnāyı ḳo ʿuşşāḳa mey vir dem-be-dem

12 Sāḳī amān gel bezme gir mīnā-yı bengī bāde vir
Cām-ı şarābı çek çevir olsun göñüller muġtenem

13 Dönsün pey-ā-pey cām-ı mey ḳılsun dem-ā-dem nāle-i ney
Bulsun şitā vü ṣayf u dey revnaḳ-ı nehārından etem

---

7 cām-ı Cem : cām u Cem K

14 Ammā o meyden vir müdām olsun dönerken elde cām
Mey-ḫāneler beytü'l-ḥarām mestāneler şeyḫü'l-ḥarem

15 Ḳılsun o cām-ı maʿnevī mānend-i ḳalb-i Mevlevī
Dil ḫānesin Allāh evi ey sāġar-efşān-ı niʿām

16 Çekmem ibā-yı meyden el oldur baña künh-i emel
Ben görmedüm andan güzel bir lāle-ḳadd ü ġonçe-fem

17 Bir bāde vir Allāh içün bir de Resūlu'llāh içün
Nā-muntaẓır bir şāh içün Şeh-nāme tanẓīm eyleyem

18 Şāh-ı serīr-i ʿadl ü dād mihr-i sipihr-i istifād
Şāhenşeh-i ʿālī-nijād dād-āver-i vālā-himem

19 Şāh-ı velāyet-pāye māh ḫurşīd-i ḳudsī bārgāh
Nūr-ı hüdā ẓıll-i İlāh sulṭān-ı evreng-i kerem

20 Miḥrāb-ı rūy-ı şeş-cihāt ḳuṭb-ı medār-ı kāʾināt
Āyīne-i envār-ı ẕāt gencīne-i ʿilm ü ḥikem

21 İdrīs ü Ādem-maʿrifet Ḫıżr-ʿilm ü Mūsī-maḳderet
Hārūn u Yaḥyā-menzilet ʿĪsī-dem ü Yūsuf-şiyem

22 Mehdī imām-ı ins ü cān ṣāḥib-zamān-ı kāmrān
Pīrāye-i kevn ü mekān ser-māye-i ḥill ü ḥarem

[38b] 23 Ol pādişeh kim bā-edeb bekler derinde rūz [u] şeb
Şāhān-ı ẕī-şān-ı ʿArab ḫānān-ı Etrāk [ü ʿAc]em

24 Ol pādişeh kim bī-gümān teslīm iden cānın hemān
Būy-ı celālin nā-gehān eylerse ʿAzrāʾīl şem

25 Ümmü'l-kitābuñ mücmeli faṣlü'l-ḫıṭābuñ ekmeli
Nūr-ı Nebī sırr-ı ʿAlī-sıbṭeyn ü Zehrā-laḥm u dem

26 ʿArş-ı celālet-ibtisām füsḥat-serāy-ı iḥtişām
Dārü's-selām-ı iḥtirām cell-i ḫudāvend-i ümem

27 Miftāḥ-ı ebvāb-ı emel miṣbāḥ-ı mişkāt-ı ecel
Sulṭān-ı Mirriḫ ü Zuḫal şāhenşeh-i ḳudsī-ḫadem

28 Kān-ı güher-pāş-ı ʿaṭā bārān-ı feyż-i kibriyā
Ḫurşīd-i ʿirfān u ẕekā deryā-yı iḥsān u kerem

---

14 meyden : مبدک K

29 İsterse biñ kişver virür bir ʿabde efser geydürir
Seyr itmemiş Allāh bir aḳrānını tīġ ü ʿalem

30 Destinde var bir iḳtidār oḫşarsa ẓahrın bā-vefā
Yek ḥamlede eyler şikār bir gürbe biñ şīr-i ecem

31 Eyler ḥakīm-i himmeti zehr-ābı sükker şerbeti
Teʾs̱īr-i bād-ı şiddeti āb-ı ḥayātı ʿayn-ı sem

32 Aṣḥābı hem-bezm-i kirām çün cām-ı ʿizz ü iḥtişām
Aʿdāsı manṣūr-ı enām mānend-i zehr-āb-ı sitem

33 Çeşm-i ʿaḳabla ḳılsa ger vech-i sipihre bir naẓar
Envār-ı ruḫsārın ider emvāc-ı deryā-yı ẓalem

34 Ey āftāb-ı ḥüsn ü ān nūr-ı cemāl-i müsteʿān
Allāhu Ekber dir hemān ẕātuñ görenler lā-cerem

35 Gül-naḫl-i ṭūbī-sāyesin ʿarş ata ḳudret-vāyesin
Cān-ı Muḥammed-māyesin maḥbūb-ı Ḫallāḳ u Ḥakem

36 Sensin o ṣāḥib-ʿizz ü cāh luṭfuñ ḳılur bī-iştibāh
Mūrı Süleymān-bārgāh ẕerrātı mihr-i şuʿle-dem

37 Şāh-ı serīr-i mā-yeşā ẕātuñ yaratmış bī-bahā
Evṣāfuña itmez vefā olsa ḳaṣīdem reşk-i yem

38 Vaṣfuñda muṭlaḳ ḳāṣıram ʿacz u ḳuṣūrı ẓāhirem
Ammā bulınmaz şāʿirem Şāhāne-ṭabʿ u Muḥteşem

39 Yanumda Kāşānī nedür Ṭūsī vü Ḫāḳānī nedür
ʿÖrfī vü Ḳāānī nedür ʿĪsī gibi muʿciz-demem

40 Her ḳıṭʿa naẓmum bir kitāb ebyāt içinde faṣl u bāb
Maʿnāsı maḥsūd u şarāb elfāẓı reşk-i cām-ı Cem

41 Ḫāmem Kelīmüñ ejderi şiʿrüm bihiştüñ kevs̱eri
Ṭabʿum maʿārif-dāverī endīşem anlardan etem

42 Ḥācet ne basṭ-ı müknete söz yetdi ḥadd [ü] ġāyete
Artuḳ ḥużūr-ı ʿizzete ʿarż-ı duʿādur mültezem

43 Sür yerlere **Kāẓım** cebīn ḳıl ḥüzn ile āh u enīn
Olsun o āh-ı āteşīn miṣbāḥ-ı dergāh-ı ḥakem

[39a] 44 Ṭurduḳça bezm-i nüh-ḳıbāb döndükçe cām-ı āftāb
Olsun o şāh-ı kām-yāb nezd-i Ḫudāda muḥterem

45 Gelsün zamān-ı devleti ḳılsun ṣafā-yı rüʾyeti
A'yān-ı cān-ı milleti mest ü ḳarīr ü muġtenem

XXIV MAʿA-TĀRĪḪ-İ İMĀRET-İ MEKKE ḲAṢĪDE DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ ŞERĪF ʿABDU'L-MUṬṬALİB

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Bāng urup bir ṣubḥ-dem her ḫāneden nāy u nefīr
Birbirine girdi hep maḥşer gibi bernā vü pīr

2 Ṭoldı ṣahbā-yı ṣafādan cām-ı ecrām-ı semā
Ḳıldı sāḳī-i felek bezm-i cihānı müstenīr

3 Ẕerre ẕerre ḳaplayup dünyāyı nūr-ı inbisāṭ
Kürre-i ḫāk oldı reşk-i ḳurṣ-ı ḫurşīd-i münīr

4 Şevḳden ḳıldı cidār-ı Kaʿbetu'llāh ihtizāz
Miḥverinden oynadı gerdūne-i çerḫ-i esīr

5 Birbirin tebrīke āġāz eyledi rükn ü maḳām
Eşk-i şādī ḳıldı āb-ı zemzemüñ ʿaynın ḳarīr

6 Buldı bir revnaḳ cihān kim itmege ḳıldı hücūm
Ẓulmet-ābād-ı cihānı ḳudsiyān cāy u maṣīr

7 Ḥāṣılı bir ḥüsn-i ṣūret kesb idüp dünyā-yı dūn
Oldı her kūy-ı ḥaḳīri cennetü'l-meʾvā şehīr

8 Serv raḳṣān u çemen cūşān u ḳumrī nāle-senc
Lāle nūr-efşān u gül ḫandān u bülbül pür-ṣafīr

9 Bende çün Mecnūn u Leylī mest olup sāġar be-dest
Eyledüm dünyāyı aḥvāl-i ḳıyāmetden ḫabīr

10 Bāng-i şādiyle didüm yā Rab nedür bu ınḳılāb
Kim temāşāsı esīri ḥürr ider ḥürri esīr

11 Neşr-i envār-ı tebessüm eyleyüp mānend-i gül
Didi āvāz ile bülbül gibi bir merd-i Beşīr

12 Ey kelām-ı muʿcizi maḥsūd-ı āb-ı selsebīl
V'ey riyāż-ı ṭabʿı reşk-i bāġ-ı firdevs-i ḫaṭīr

13 Ḥażret-i şāhenşeh-i devrān Ḫān ʿAbdu'l-ḥamīd
Bir ḫudāvend-i cihānı Mekkeye ḳıldı emīr

14 Āferīn ol şehryāruñ dāniş ü ʿirfānına
Maḥż-ı iẓhār-ı kerāmetdür bu reʾy-i dil-peẕīr

15 Rūḥ-ı vālā-yı Resūl-i ekremi ḫoşnūd idüp
İtdi taḥṣīl-i rıżā-yı ḥażret-i Rabb-i kebīr

16 Bāng urup tekrār ol sözden didüm Allāh içün
Kimdür ol ẕāt-ı feḫāmet-güster ü rūşen-żamīr

17 Didi bī-minnet veliyyü'n-niʿmetüñdür ol senüñ
Kim olur dāʾim dü çeşmüñ ḫāk-i pāyiyle ḳarīr

[39b] 18 Seyyid-i ehl-i şerāfet revnaḳ-ı dünyā vü dīn
Neyyir-i evc-i imāret dāder-i Baṭḥā-serīr

19 Vāḳıf-ı esrār-ı Ḥayder ḥāmil-i rāz-ı Betūl
Vāriẟ-i ʿilm-i peyem-ber sırr-ı Ḫallāḳ-ı Ḳadīr

20 Nūr-ı ʿirfān maʿden-i īḳān çerāġ-ı çeşm-i cān
Muḳtedā-yı ehl-i īmān ḫusrev-i şevket-maṣīr

21 ʿUmde-i āl-i Resūlu'llāh ʿAbdu'l-muṭṭalib
Kim odur el-ḥaḳ bu gün mirʾāt-ı Mevlā-yı naṣīr

22 Ol Ḥasan-ḫulḳ u Ḥüseyn-eṭvār u Ḥayder-cūd kim
Kevkeb-i Zehrā veş olmışdur cemāli müstenīr

23 Ol kerāmet-bār u ḥikmet-yār u rıfḳ-āẟār kim
Olsa lāyıḳdur vücūd-ı ekremi ẓıll-i ḳadīr

24 Ol bülend-iḳbāl kim reşk-i ṣadā-yı raʿd olur
Bāb-ı şevket-intisābından çıḳan ṣavt u ḥarīr

25 Ṣadr-ı bedr-i āsmān-zīb-i siyādet kim ḳılur
Çerḫ-i aṭlas sidre-i iclāline vechin ḥaṣīr

26 Dāver-i ʿālī-naẓar kim müstenīr olmaḳdadur
Mehçe-i şemsiyyesinden pençe-i mihr-i münīr

27 Nuṭfe-i şāh-ı velāyet kim ʿulüvv-i himmeti
Ḳılsa ḥüsn-i imtizāc-ı ʿālemi ṣūret-peẕīr

28 Mār idüp mūr[uñ] dehān[ı] zaḫmını meʾvā olur
Ḫˇābgāh-ı kebk ü āhū lāne-i şeh-bāz u şīr

29 Kālesin reşk-i ḳumāş-ı aṭlas-ı eflāk ider
Mültecā itse cenāḥ-ı şevketin dūd-ı ḥarīr

30 Ḳāfdan Ḳāfa ḳılur fermān Süleymānlar gibi
Ḫırmeninde dāne-çīn-i kām olan mūr-ı ḥaḳīr

31 Cevher-i ferdüñ görir rāz-ı nihān-ı sīnesin
Ḫāk-i pāyın kuḥl-i çeşm-i cān iden merd-i ḍarīr

32 Nükhet-i ḫāk-i derinden behre-dār olsaydı çerḫ
Jāle veş gökden yaġardı yerlere müşk-i ʿabīr

33 Dergeh-i devlet-meʾābı ḳıble-i ins ü melek
Südde-i feyż-intisābı melceʾ-i şāh u vezīr

34 Gülsitān-ı feyżinüñ kāşānesi ḳaṣr-ı bihişt
Şuʿlezār-ı ḫışmınuñ pervānesi dār-ı saʿīr

35 Tāb-ı ḳahrından ʿibāret berḳ-i şemşīr-i ḳażā
Dest-i luṭfından kināyet çeşme-i ebr-i maṭīr

36 Eylese cemʿ-i teżādı ārzū eylerdi çerḫ
ʿUsr ü yüsri bir maḥalde rū-nümā çün şehd ü şīr

37 Dūzaḫ-ı ġamdan ḫalāṣ olmaz ʿadūsı geçse de
Rişte-i nūr-ı nigeh veş çeşm-i sūzenden baʿīr

[40a] 38 ʿAhd-i ʿadli ol ḳadar olmış maṣūn-ı fitne kim
Dīde-i ḫūbānıdur zencīr ider zülf-i ṭarīr

39 Öyle nāfiẕdür ki ḥükmi ʿavdetin ḳılsa murād
Berḳ-i ḫātıf veş giderken cānib-i āmāca tīr

40 Hem dönüp fi'l-ḥāl ḳavsüñ bister-i āġūşına
Hem nişānuñ üstine ditrer diküp göz tir tir

41 Nūr-ı maḥżā pādişāhā seyyidā dīn-perverā
Ey vücūd-ı ekremi āyīne-i Rabb-i başīr

42 Böyle mi eylerdüm evṣāf-ı celīlüñ n'eyleyem
Seng-i ġam ḳıldı vücūdum şīşesin ḫurd u ḫamīr

43 Āh elinden rūzgāruñ kim ider dāʾim beni
Bir ṭarafdan şād u ḫurrem bir ṭarafdan nāle-gīr

44 Fikr-i eyyām-ı firāḳuñ eyleyüp göñlüm melūl
Ẕikr-i ṣahbā-yı mey-i iḳbāl ider çeşm-i ḳarīr

---

37. nūr-ı nigeh veş: dü-nigeh veş K

45 Söz tamām oldı yeter taṣdīʿ-i ser iḫlāṣ ile
Başlasun artıḳ duʿāya ḫāme-i bülbül-ṣarīr

46 Tā ola devr ü zamānuñ ınḳılāb u gerdişi
Neşʾe-baḫşā-yı şarāb sāġar-ı bay u faḳīr

47 Necm-i baḫtı āftāb āsā olup ʿālem-fürūz
Dostānın eyleye dil-şād aʿdāsın ḥaḳīr

48 Yazdı **Kāẓım** bendesi tārīḫini bā-taʿmiye
Ekber-i eşrāf ʿAbdu'l-muṭṭalib oldı emīr
اكبر اشراف عبد المطلب اولدى امير
(1297/1879-80)

XXV MAʿA-TĀRĪḪ ḲAṢĪDE[-İ] NAŻĪDE-İ SŪRİYYE DER-SİTĀYİŞ-İ SULṬĀN ʿABDU'L-MECĪD ḪĀN ʿALEYHİ'R-RAḤME

mefāʿilün mefāʿīlün mefāʿilün mefāʿilün

1 Teʿāla'llāh zihī hengām-ı şādī-i neşāṭ-efzā
K'olur her ṣubḥ u şāmı reşk-i ʿīd ü ḳadr-i bī-hem-tā

2 Bu eyyāma gelince ibtidā-yı āferinīşden
Bu rütbe itmemişdür Saʿd-ı Ekber ḥükmini icrā

3 Tevārīḫ-i ümem hep ser-be-ser ḫāṭır-nişānumdur
Bu ʿaṣruñ görmemişdür şibh ü miṡlin dīde-i dünyā

4 Zihī luṭf u ʿaṭā iḥsān-ı bī-pāyān-ı Bārī kim
Ḥayāt-ı tāze buldı heyʾet-i dünyā vü mā-fīhā

5 Ṣafā itmiş cihānı öyle istīlā kim olmışdur
Feżā-yı ḫāk ü cevv-i āsmān bir nūrdan deryā

6 Degül ecrām-ı encüm şuʿle-i meh-tābuñ ʿaksinden
Olur fānūs-ı çerḫüñ sīnesinde dāġlar peydā

[40b] 7 Fişeklerdür hevāʾī-nām ṣanma atılan ḫāküñ
İder yerden göge leb-rīz-i şādī oldıġın inbā

8 Ṭuyup rāmiş-gerānuñ niʿme-i çeng-i dil-ārāsın
Elinden sāzın itdi sākit oldı zühre-i Zehrā

---

46. gerdişi : كروشى K

9 ʿAceb āvān-ı şādī vü meserret kim olınmışdur
Bu gün şān u şerefle sünnet-i şeh-zādegān icrā

10 Zihī şeh-zādegān-ı dāver-i devrān kim itmiş Ḥaḳ
Birin māh-ı felek-cāh u birin mihr-i cihān-ārā

11 Dü-necm-i āsmān-zīb-i şeref kim birbirinden hīç
Görinmez ṣūret-i farḳ u tevāfüt ferḳadān āsā

12 Meger bir tāze-bādām-ı dü-maġz-ı naḫl-i ḳudretdür
Riyāż-ı ṣulb-ı şāhīd[ür] bitürmiş ḫālıḳü'l-eşyā

13 ʿAceb mi olsalar İslāmiyānuñ ḳurretü'l-ʿaynı
Ki olmış vālid-i mācidleri şāh-ı cihān-fermā

14 Ne şāh-ı şehryārān-bend-i sulṭān-ı felek-fer kim
Naẓīrin görmemişdür dīde-i arż u semā ḥālā

15 Ne şāh-ı bī-muʿādil kim der-i şevket-medārında
Sezā-yı ḫıdmet-i derbān degüldür Ḳayser ü Dārā

16 Ne sulṭān-ı ferişte-menḳabet kim ḥüsn-i ḫulḳından
Olur şermende sükkān-ı ḥarīm-i ʿālem-i bālā

17 Şehenşāh-ı muʿaẓẓam pādişāh-ı ekrem ü erḥam
Çerāġ-ı çeşm-i ʿālem ḳuṭb-ı ḥikmet-ḫāne-i dünyā

18 Meh-i burc-ı nebāhet aḫter-i tābende-i şevket
Müşaʿşaʿ-neyyir-i ʿadl ü ʿināyet nūr-ı bī-hem-tā

19 İmām-ı ehl-i sünnet ḥażret-i ʿAbdu'l-mecīd Ḫān kim
Odur şimdi cihānda muḳtedā-yı ümmet-i beyżā

20 O ḫāḳān-ı bülend-eyvān-ı evreng-i ḫilāfet kim
Vücūd-ı pākidür ẓıll-ı ẓalil-i ḫālıḳ-ı yek-tā

21 O Fārūḳ-ı zamān şāhenşeh-i devrān kim olmışdur
Mülūk-i āl-i ʿOs̱māna medār-ı faḫr-i lā-yuḥṣā

22 Serīr-ārā-yı ḥaşmet āftāb-ı müşterī-ṭalʿat
Felek-cāh u celālet pādişāh-ı erşed ü dānā

23 Cihān-dār-ı mükemmel şehryār-ı ecmel ü aʿḳal
Cihān-sālār-ı ekmel tāc-dār-ı ekrem ü esḫā

24 Dil-i bī-kīnesinden mużṭarib āyīne-i ḫurşīd
Ṣafā-yı sīnesinden münfaʿil āb-ı ḥayāt iḳrā

25 Ḫum-ı efkārınuñ dürd-i tebāhı ʿaḳl-ı Eflāṭūn
Riyāż-ı rüşdinüñ zāġ-ı siyāhı Bū ʿAlī Sinā

26 Rikāb-ı ġurre-tābı būsegāh-ı zühre vü bircīs
Ġubār-ı ḫāk-i pāyi kuḥl-i çeşm-i ʿaḳreb ü cevzā

[41a] 27 Yed-i iḥsān-nümūdı cūybār-ı gülşen-i āmāl
Mezāyā-yı vücūdı āftāb-ı ʿālem-i maʿnā

28 Ne gülşen kim nesīm-i himmetiyle açar ezhārın
Olur ḫāşāk-ı ḫuşkı reşk-i verd-i cennetü'l-meʾvā

29 Ne kişver kim şerer-pāş olsa anda şuʿle-i ḳahrı
İder iẓhār-ı ḫaşyet şiddetinden āteş-i ġayyā

30 Dökilse ḳaṭre-i neysān-ı iḥsānı leb-i baḥre
Olurdı her pulı māhīlerüñ bir lüʾlüʾ-i lālā

31 Ṭoḳunsa berḳ-i şemşīr-i celāli ḫırmen-i çerḫe
Felekden dāne-i encümden olmazdı es̱er peydā

32 Ḫudāvendā şehenşāhā cihān-sālār-ı Cem-ḳadrā
Eyā ṣāḥib-ḳırān-ı bī-ʿadīl-i maʿdelet-pīrā

33 Sen ol Dārā-yı dārü'l-mülk-i şevketsin ki şerminden
Ṣıġınmışdur cenāḥ-ı cāhuña nüh-ṭārem-i ḫaḍrā

34 Bu vüsʿatle saña dünyāya ṣıġmaḳ ḳābil olmazdı
Ḥarīm-i baṭn-ı ḥūta Yūnusı ṣıġdurmasa Mevlā

35 Ṣıġışmaz ṣafḥa-i rūz-ı leyāle naḳş-ı evṣāfuñ
Olup ʿālem muḥarrir zer-midād olsa yedi deryā

36 Baḥār-ı reʾfetüñden aldı revnaḳ şevket-i İslām
Zamān-ı devletüñde buldı rāḥat millet-i beyżā

37 Cihān āsūde-dildür sāye-i luṭfuñda sulṭānum
Felekden az çoḳ eyler bulınmaz iştikā illā

38 İdüp her ḫaṭvede bir ḥufre-i ālāma üftāde
Ben[i] bī-çāreyi mecbūr ider bu baḫt-ı nā-bīnā

39 Benem ol çeh-nişīn-i dūzaḫ-ı miḥnet ki ḫavf eyler
Semūm-ı bād-ı āhumdan çerāġ-ı ṭārem-i aʿlā

---

27 cūybār : جوريبار K

40 Heyūlā-yı vücūdum virdi derd ü miḥnete ṣūret
Müsemmāsız ḳalurdı olmasam ʿālemde ben belvā

41 O rütbe mümtezicdür yeʾs ile eczā-yı terkībüm
Elümde sāġar-ı zehr-āb olur peymāne-i ṣahbā

42 O maġmūmem ki ḫāk olsam ġubār-ı ḫāk-i cismümden
Ḳıyām-ı ḥaşre dek hep gird-bād-ı yeʾs olur peydā

43 Ġarābet bunda kim bu rütbe olmışken sitem-dīde
Yine Cevz-i felekden iştikāya yoḳ yüzüm aṣlā

44 Neden bu āna dek āzārına ṣabr eyleyüp çerḫüñ
Der-i devlet-penāha ḥāl-i zārum ḳılmadum inhā

45 Yeter şekvā duʿāya başla **Kāẓım** ṣıdḳ ile artıḳ
Ḳılur ḥüsn-i icābet şimdi senden anı istidʿā

46 İdüp tā ḥürmet aḥkām-ı muṭāʿ-ı vācibe ʿālem
Meserretle olına sünnet-i peyġam-berī icrā

[41b] 47 Olup mülk ü ehālī sāyesinde maẓhar-ı ʿumrān
Ẓalām-ı faḳr u cehli s̱ervet ü ʿilm eyleye imḥā

48 Felek döndükçe olsun bārgāh-ı cāhı pāyında
Cihān ṭurduḳça itsün Ḥaḳ vücūdın salṭanat-pīrā

49 Hemīşe ḥıfẓ idüp şeh-zādegānıyla ḫaṭālardan
Serīr-i ʿāfiyetde eylesün tā ḥaşre dek ibḳā

50 Duʿā bitdi tamām oldı ḳaṣīde ḳaldı tārīḫüm
N'ola bir ṭarz-ı ḫāṣ ile idersem anı da imlā

51 Külāh-endāz olur bu mıṣraʿ-ı zerrīnüme pervīn
Olındı ʿavn-i Ḥaḳla sūr-ı mesnūn-ı ḫitān icrā
اولندی عون حقله سور مسنون ختان اجرا
(1264/1847-48)

XXVI DER-SİTĀYİŞ-İ ʿABDU'L-ʿAZĪZ ḪĀN ʿALEYHİ'R-RAḤMETİ VE'L-ĠUFRĀN

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Sıtanbul cümle ʿālemden bedel bir s̱ehr-i zībādır
Ṣuyı kevs̱er hevāsı nefḫa-i enfās-ı ʿĪsādır

XXVI. Kafiye kelimesi 42. beyitte "ṣādır", 60. beyitte "ḳādir" olduğundan bildirme eki olan "-dur" kafiye gerektirdiğinden "-dır" okunmuştur.

2 Ḳalur mı bundaki sāḥil-serālar ḳaṣr-ı cennetden
Olan enhār veş taḫtında cārī mevc-i deryādır

3 Ḥaḳīḳatde bu cāy-ı dil-güşādur mecmaʿu'l-baḥreyn
Aña ḥükm-i ḫilāfetle emāret Ḫıżr u Mūsādır

4 Ne şehr-i bī-muʿādil kim eñ ednā bāġ u būstānı
Riyāż-ı cennet-i ẕātü'l-İremden ḫūb u raʿnādır

5 Ne şehr-i bī-muʿādil kim baḳılsa çeşm-i diḳḳatle
Zemīni āsmānuñ nüh-revāḳından muʿallādır

6 Degüldür yā Medīne bir perī zār-ı leṭāfet kim
İki baḥr-i ʿaẓīmüñ mülteḳāsından hüveydādır

7 Degüldür yā Medīne bezm-i nūş-ā-nūş-ı ḳudsī kim
Feżā-yı ḥayret-efzāsında her niʿmet müheyyādır

8 Ya bir şūḫ-ı melek-sīmā ki ʿālem derd-i ʿaşḳıyla
Esīr-i gerdiş-i cām-ı hevā maġlūb-ı sevdādır

9 Ya bir āyīne-i ʿālem-nümā kim vech-i pākinde
Temāṡīl-i şüʾūnāt-ı İlāhī cilve-pīrādır

10 Ya bir gülzār-ı feyż-āṡār-ı rūḥānī ki her ṭarḥı
Riyāż-ı arż-ı Semsemden müzeyyendür muṭarrādır

11 Ya bir zībā modeldür gülsitān-ı ḳalb-i ruʿāfdan
Ya rūy-ı ḫāke düşmiş sāye-i firdevs-i aʿlādır

12 Leṭāfet sīretinde bāde-i ḥamrāda çün neşʾe
Melāḥat ṣūretinde sāġar-ı mīnāda ṣahbādır

13 Ḳıbāb-ı her-cevāmiʿ bir ḥabāb-ı lücce-i ḳudret
Menārāt-ı münīre reşk-i naḫl-i Ṭūr u ṭūbādır

[42a] 14 Görenler yā şeb-i resmīde tezyīn-i menārātı
Ṣanurlar her biri bir nūrdan serv-i dil-ārādır

15 Bir ednā bülbülinden şerm ider biñ Ḥāfıẓ-ı Şīrāz
Kemīne ḫārzārı reşk-i gül-geşt-i muṣallādır

16 Olanlar fetḥine maẓhar saʿādetle mübeşşerdir
Yolında cān virenler ḫāric-i taʿdād u iḥṣādır

17 Ġubār-ı ḫāk-i pāki sürme-i çeşm-i şehenşāhān
ʿİẕār-ı tāb-nāki āl-i ʿOṡmāna merāyādır

18 Viren dünyā vü dīne revnaḳ ol āl-i mükerremdür
Ḳılan te᾽yīd-i şerʿ-i enveri ol ṣınf-ı ʿulyādır

19 Ḫuṣūsā ol şehenşāh-ı felek-çāker ki çün ḫurşīd
Bütün ecrām içinde ḳurṣ-ı ẕātı ferd ü yek-tādır

20 Zihī kişver-güşā-yı Murtażā-saṭvet ki bī-şübhe
ʿUlüvv-i cāhı idrāk-i baṣā᾽irden müberrādır

21 Penāh-ı mülk ü millet pādişāh-ı maġrib ü maşrıḳ
Medār-ı dīn ü devlet şāh-ı devrān ḳuṭb-ı dünyādır

22 Şehenşāh-ı muʿaẓẓam ḥażret-i ʿAbdu'l-ʿazīz Ḫān kim
Vekīl-i pāk-i maḥbūb-ı Ḫudādur ẓıll-ı Mevlādır

23 Livā-yı ser-bülendi sāyebān-ı günbed-i eflāk
Süm-i naʿl-i semendi melce᾽-i ecrām-ı bālādır

24 Sevād-ı nāmesi ḫaṭṭ-ı ʿizār-ı şāhid-i tevfīḳ
Ṣarīr-i ḫāmesi bāng-i eẕān-ı mülk-i maʿnādır

25 Muʿallā-āsitānı cilvegāh-ı ʿālem-i ervāḥ
Muṭallā-āstīni būsegāh-ı çerḫ-i vālādır

26 Felek peymāne-i ḫurşīd ile bezminde bir sāḳī
Melek zehr-ābe-i tehdīd ile rezminde saḳādır

27 Zebān-ı dür-feşānı nāvdān-ı Kaʿbe-i ḥikmet
Leb-i muʿciz-beyānı maġz-ı enfās-ı Mesīḥādır

28 Feṣāḥat sözlerinde naġme-i bülbülde çün leẕẕet
Leṭāfet peykerinde gülde reng-i būy-ı zībādır

29 İṣābetde ʿadīli nāvek-i tedbīrinüñ taḳdīr
Ṣabāḥatda mes̱īli tīġinuñ berḳ-i tecellādır

30 Fütüvvet-ṭıynet-i pākīzesiyle sāġar u ṣahbā
Kerem-ṭabʿ-ı cevān-merdiyle ṭūṭī vü merāyādır

31 Medār-ı sāġar-ı iḳbāli farḳ-ı efser-i eflāk
Müdīr-i meclis-i iclāli bircīs ü s̱üreyyādır

32 Ne kişver kim nesīm-i luṭfı olmış nefḫa-sāz anda
Cemādātı muṭarrā ḫāki müşk ü ābı ṣahbādır

33 Ne deryā kim aña Behrām-ı ḳahrı olmış ʿaks-endāz
Leb-i gird-ābı dehşet-baḫş-ı ḳaʿr-ı çāh-ı ġayyādır

[42b] 34 Ḳılur tevfīḳ ile ḥüsn-i reḳāḳet öyle kim reʾyi
Ḥarīm-i ḥaclegehde ṣanki Yūsufla Zelīḫādır

35 Zemīn ü āsmān deryūzegerdür bāb-ı luṭfından
Der-i şevket-meʾābı melceʾ-i aʿlā vü ednādır

36 Zamān-ı devletinde bārgāh-ı şevket-i İslām
Bi-ḥamdi'llāh sipihrüñ nüh revāḳından muʿallādır

37 Nedür ol ḳuvve-i baḥriyye kim cūş u ḫurūş itse
Cihānı maḥv ider yek laḥẓada bir baḥr-i ʿuẓmādır

38 Gören üstinde sancaġıyla her fülk-i felek-seyri
Ṣanur kim kūh-ı Ḳāf üzre per açmış mürġ-i ʿanḳādır

39 Ya ejder-peyker ol vapurlar kim şekl-i heyʾetde
Geyinmiş zırhını ṣāḥib-ḳırān-ı bī-muḥābādır

40 Degüldür yā süfün ṣunʿ-ı celīl-i ḥażret-i Bārī
Yaratmış başḳa başḳa āhenīn kuhsār-ı ber-pādır

41 Ya ecrām-ı sipihrüñ ʿaksidür mirʾāt-ı deryāda
Ya inmiş sāḥa-i arża nücūm-ı çerḫ-i vāladır

42 ʿAle't-taḫṣīṣ Mesʿūdiyye ol keştī-i aʿẓam kim
Olur seyr idenüñ elbet bu maʿnā ḳalbine ṣādır

43 Felekden Saʿd-ı Ekber nāzil olmış rūy-ı deryāya
Ya ḫūd deryā içinde ḫalḳ olınmış başḳa zībādır

44 Ḫudāvendā müsellemdür bu kim ʿahd-i hümāyūnuñ
Saʿādetde şeb-i Ḳadr ü şerefde ʿīd-i aḍḥādır

45 Zamān-ı şevketüñde eyledi kesb-i ṣalāḥ-ı ḥāl
Bu feyfā-yı fenā kim ʿarṣa-i āşūb u ġavġādır

46 Cihānbān-ḳadr-i yāver-i cihān-dār-ı felek-ferşin
Yüzüñ nūr u sözüñ gevher dü destüñ kān u deryādır

47 Kerem sen olmasañ ʿālemde muṭlaḳ lafẓ-ı bī-maʿnā
Süḫan ben olmasam kem-nām u mühmel bir muʿammādır

48 Zemīn ü āsmān gūyā ṣadefdür baḥr-i ḳudretde
Miṡāl-i āftāb-endīşem anda dürr-i yek-tādır

49 Degül ḥaddüm egerçi ḫod-fürūşī ẕeyl-i vaṣfuñda
Murādum luṭfınuñ teʾṡīrini işrāb u inbādır

50 Girībān-ı felekden çekmem ammā dest-i şekvāyı
Beni giryān u nālān eyleyen ol mest-i rüsvādır

51 Rikāb-ı devletüñ feyżinden itdi göñlümi mehcūr
Bu cevr-i cān-rübāsı ʿafv olınmaz cürm-i bī-cādır

52 Müsāvīdür yanumda şām-ı şarḳī ʿālemüñ ammā
Temāşā-yı cemālüñ leẕẕeti cānumdan aḥlādır

53 ʿAceb bir ʿuḳde peydā oldı efkārumda kim ḥalli
Efendim pādişāhum ẕātuña mevḳūf-ı īmādır

[43a] 54 Şehīd-i Kerbelānuñ bundadur reʾs-i hümāyūnı
Velīkin meşhed-i ʿulyāsı zīnetden muʿarrādır

55 H̱uṣūṣā duẖter-i pāki Ruḳiyye ol kerem-kānuñ
Vücūd-ı bī-ʿadīli bunda medfūn-ı şeref-zādır

56 H̱arābe-müşrif olmış mescidiyle türbesi öyle
Ḳıyās eyler görenler ẖāṭır-ı ʿuşşāḳ-ı şeydādır

57 Şiʿār-ı ḥażretüñdür ḥürmet-i āl-i Resūlu'llāh
Baña dellāllıḳ ecr ü s̱evābı emr-i evfādır

58 Yeter taṣdīʿ-i ser artuḳ duʿāya başlasun **Kāẓım**
Bu ẖıdmet bende-i müştāḳına her şeyden evlādır

59 H̱udā ḳılsun hemīşe ʿömr ü şān u şevketin müzdād
Sıtanbul nāmı tā kim zīver-i efvāh-ı dünyādır

60 Süleymān gibi olsun ḥükmi cārī Ḳāfdan Ḳāfa
Ṣafālarla geçirsün rūzgārın ḥażret-i ḳādir

61 Olup ʿahdinde ʿālem ser-be-ser maʿmūr u ābādān
Disünler sāyesinde ḥālümüz aʿlādan aʿlādır

XXVII MAʿA-TĀRĪH̱-İ CÜLŪS ḲAṢĪDE DER-SİTĀYİŞ-İ SULṬĀN-I DEVRĀN ʿABDU'L-ḤAMĪD H̱ĀN

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Şīve-i ṭaḳdīrden āgāh olan merd-i reşīd
Inḳılāb-ı dehre ḳarşu eylemez güft ü şenīd

2 Defter-i rāz-ı ḳażādur nüsẖa-i devr-i zamān
Bir kitāb-ı ʿibret olmaz Ādeme andan müfīd

3 Hep zebūn-ı pençe-i ḥükm-i meşiyyetdür cihān
Kimseyi emrinde teşrīk eylemez Rabb-i mecīd

4 ʿAḳl içün yoḳdur ḳuyūd-ı cebr-i muṭlaḳdan rehā
Olmasa nūr-ı edeble cevher-i ṭıynet-ʿaḳīd

5 Her varaḳ bir defter-i ḥikmetdür ammā eylemiş
Ḥikmetinden ṣormaġı insāna Ḥaḳ menʿ-i ekīd

6 ʿĀrife meclā-yı ḥikmetdür bu dār-ı imtiḥān
Olsa da seyr-i sülūkında ne rütbe müstefīd

7 Ḥall olınmaz bir muʿammādur nuḳūş-ı mümkināt
Kim ḳalur derkinde ʿāciz ʿaḳl-ı faʿʿāl-ı ferīd

8 Āsiyāb-ı çerḫ bir ṣandūḳa-i uʿcūbedür
Günde biñ naḳş-ı ġarāʾib gösterir zerd ü sefīd

9 Gāh olur celb-i meṣāʾible ḳulūb-ı nāsda
Ẕevḳ nā-būd u ṣafā nā-yāb u şādī nā-bedīd

10 Gāh olur defʿi nevāʾible derūn-ı ḫalḳda
Rāḥat u ferḥat-füzūn u neşʾe-i mesti mezīd

11 Ḥāṣılı ḥāṣıl degüldür ʿizz u devlet Ādeme
Sāye-endāz olmayınca ebr-i iḳbāl-i saʿid

[43b] 12 Baḫta muḥtāc olmayan olmaz meger bir ehl-i dil
Dest-i çerḫ-i sifle-perverden olup dāmen-keşīd

13 Bir ḳadeḥ bir şīşe mey bir sāḳī-i gül-rū ile
Hem-dem-i ehl-i ṣafā ola tekellüfden baʿid

14 Yā ḳılup ʿazm ü teveccüh bārgāh-ı ḳalbine
Ḥaḳḳ ile meşġūl ola dāyim miṡāl-i İzīd

15 Yā idüp bir pādişāhuñ vaṣfına ḥaṣr-ı zebān
Ḳuvve-i endīşesiyle eyleye güft ü şenid

16 Ol şehenşāh-ı muʿaẓẓam kim vücūd-ı pākidür
Ḫāne-i dünyā vü dīne ṣūret-i rükn-i şedīd

17 Ol cihān-dār-ı mufaḫḫam kim serāy-ı cāhına
Mihr ü māh olmaz ʿulüvv-i ḳadr ile ḳufl u kilīd

18 Ol ḫudāvend-i Felāṭūn-fażl u ḥikmet-māye kim
ʿAḳl-ı ʿāşir mekteb-i idrākine olmaz muʿīd

19 Böyle yazsun baʿdemā elḳāb-ı şevket-tābını
Levḥ-i iʿcāz-ı beyāna ḫāme-i müknet müfīd

20 Baḥr-i işfāḳ u merāḥim mihr-i efḍāl ü kemāl
Ṣāḥib-i ḫulḳ-ı mekār mālik-i reʾy-i sedīd

21 Çāre-baḫşā-yı ümem şāhenşeh-i ḳudsī-şiyem
Ḥükm-rān-ı Cem-ḥaşem İskender-i Dārā-ʿabīd

22 Sāye-i Yezdān vekīl-i ekrem-i faḫr-i cihān
Server-i bī-mis̱l ü bī-aḳrān ḫudāvend-i vaḥīd

23 Ḥażret-i ʿAbdu'l-ḥamīd Ḫān kim der-i vālāsıdur
Mecmaʿ-ı feyż ü saʿādet menbaʿ-ı neyl-i ümīd

24 Rūḥ-ı cism-i mülk-i millet ṣadr-ı bedr-i salṭanat
Maʿden-i cūd u seḫāvet gülşen-i ḫulḳ-ı ḥamīd

25 Ol Süleymān-cāh Ḥayder-maḳderet kim istese
Dest-bürd-i saṭvetinde mum olur seng ü ḥadīd

26 Āsmān-ı şān u şevket kim olur bī-irtiyāb
İltimāʿ-ı neyyir-i ḫulḳ-i celīlinden bedīd

27 Ḥimmet-i Ṣıddīḳ-i Ekber şöhret-i ʿadl-i ʿÖmer
Reʾfet-i ʿOs̱mān [u] Ḥayder rüşd-i Hārūnü'r-Reşīd

28 Ṭāliʿ-i bīdārınuñ maḥcūbı şemʿ-i āftāb
Necm-i feyż-ās̱ārınuñ maḥbūbı iḳbāl-i saʿīd

29 Tīġ-i rengīni vücūd-ı rezme mirʾāt-ı ṣafā
Kilk-i müşkīni riyāż-ı bezme gül-naḫl-i nevīd

30 Reʾyi ḥall-i müşkilāta nāḫun-ı dest-i ḳażā
Fehmi faṣl-ı müddeʿāya ḫançer-i şerʿ-i mecīd

31 Luṭfı ol feyyāż-ı ḥikmetdür ider aḥbābına
Dūzaḫ-i yeʾs ü fütūrı cennet-i şevḳ ü ümīd

[44a] 32 Ḳahrı ol nār-ı siyāsetdür olur aʿdāsınuñ
Gerdeninde ḥalḳa-i zencīr-i ġam ḥabl-i verīd

33 ʿAdli olsaydı nesaḳ-sāz-ı umūr-ı kāʾināt
İḥtirāz eylerdi ednā peşşeden bād-ı vezīd

34 Cemʿ-i eżdāda taʿalluḳ itse ḥükm-i nāfiẕi
İktisāb-ı ṣūret-i tevḥīd ider ḳurb u baʿīd

35 Dāverā deryā-kefā sulṭān-ı ʿālī-meşrebā
Ey ḳılan yümn-i ḳudūmından cihānı müstefīd

36 Sensin ol sulṭān-ı mülk-ārā-yı müknet kim olur
Ḫırmen-i cāhuñda ecrām-ı semā ḥabbü'l-ḥaṣīd

37 Derd ü ġamdan ẕevḳ yoḳ göñlümde ger luṭf-ı Ḫudā
Ḥāṣıl eylerse baña sāyeñde bir şevḳ-i cedīd

38 Ol ḳadar iẓhār-ı ās̱ār eyleyem vaṣfuñda kim
Her ḳaṣīdemde nümāyān ola biñ beytü'l-ḳaṣīd

39 Mis̱li yoḳ bir şāʿir-i muʿciz-demem endīşemüñ
Kaʿbına vāṣıl degüldür ṭabʿ-ı Ḥassān u Lebīd

40 Her ḳaṣīḍem bir muʿaẓẓam-bārgāh-ı maʿrifet
Her kelām-ı muʿcizüm āyīne-i fażl-ı ferīd

41 Feyż-i Mevlā çeşme-i endīşeme āb-ı zülāl
Nūr-ı maʿnā āftāb-ı ṭabʿuma ebr-i sefīd

42 Söz tamām oldı yeter daʿvā ḫulūṣ-ı ḳalb ile
İdelüm ẕikr-i duʿā-yı devlete saʿy-ı ekīd

43 Tā ki taḳdīr-i İlāhī ḥükmin icrā eyleyüp
Ola esrār-ı ḳażā genc-i ḫafādan sır bedīd

44 Ḥaşre dek ẕātuñ olup miṣbāḥ-ı fānūs-ı cihān
Eylesün günden güne Ḥaḳ nūr-ı iḳbālüñ mezīd

45 Ḳaplayup dünyā-yı ṣītüñden ziyāde ʿaskerüñ
Düşmenüñ tīġüñden evvel ṣītüñ itsü[n] ser-berīd

46 Yazdı **Kāẓım** bendesi tārīḫini pek bī-behā
Pādişāh oldı bi-ḥavli'llāh Ḫān ʿAbdu'l-ḥamīd
پادشاه اولدى بحول الله خان عبد الحميد
(1293/1876-77)

XXVIII MAʿA-TĀRĪḪ ḲAṢĪDE[-İ] SŪRİYYE DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ SULṬĀN ʿABDU'L-ḤAMĪD ḪĀN

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Bahār-ı feyż-i Bārī verd-i ṭabʿum eyleyüp būyā
Bu ṭarz-ı ḫāṣ ile ḳıldı beni bülbül gibi gūyā

2 Cenāb-ı Rabb-i ʿizzet ḥażret-i ʿAbdu’l-ḥamīd Ḫānı
Serīr-i salṭanatda çoḳ zamānlar eylesün ibḳā

[44b] 3 ʿAceb bir mevsim-i fetretde ol şāh-ı cihān-sālār
Emīrü’l-müʾminīn oldı ʿAliyyü’l-Murtażā āsā

4 Ḳılup her bir ṭarafda ceng-i ḥarbi nāliş ü feryād
Seḥāb-ı dūd-ı āh itmişdi hep āfāḳı istīlā

5 Kelīm āsā yed-i beyżā-yı ḳudret gösterüp ḳıldı
Ferāʿīn-i belāyāyı ġarīḳ-i lücce-i ifnā

6 Ne ṭūfānlar aşırdı Nūḥ veş baḥr-i felāketde
Olınca keştī-i ʿuẓmā-yı devlet dāḫil-i mersā

7 Ḥayāt-ı tāze geldi kişver-i İslāma kim öyle
Ḫudā ʿaẓm-i remīminden ʿAzīzi eyledi iḥyā

8 Teceddüd itdi iḳbāl-i saʿādet gelmeden Mehdī
Helāke yetdi Deccāl-i ḍalālet inmeden ʿĪsā

9 ʿAceb mi ʿīd-ber-ʿīd itse ʿālem farṭ-ı şādīden
Zamān köhne-bahār u vaḳt vaḳt-i sūr-ı şevḳ-efzā

10 Degül köhne-bahār u sūr bir gündür bu cennetden
Ḥakīm-i muṭlaḳ itmiş raḥmetinden ʿāleme iʿṭā

11 Degül köhne-bahār u sūr nūr-ı ism-i Bāsıṭla
Cihāna bir tecellī eylemişdür ḥażret-i Mevlā

12 Ḳudūmından cihān köhne-bahāruñ ḫurrem ü dil-şād
Ṣafāsından zamān sūr u ḫitānuñ mest-i bī-pervā

13 Ne ġam ger köhnelikle yād olınsa köhne ṣahbā veş
İder bir cāmı biñ fikr-i cedīd erbābını şeydā

14 Bahāruñ her dü faṣlı cündidür sulṭān-ı nev-rūzuñ
Biri ṣınf-ı muḳaddem biri tālīdür aña ammā

15 Olınmaz mevsim-i evvel-bahāruñ neşʾesi inkār
Ḳılınmaz faṣl-ı dil-cūy-ı ḫarīfüñ niʿmeti iḥṣā

16 Biri eyyām-ı gül-rīz-i şebābı añdurur ʿālem
Biri hengām-ı temyīz ü vuḳūfı gösterür meclā

17 Dırāḫtānuñ döner es̱mārdan evrenge aġṣānı
Olur gül-bünlerüñ her şāḫı reşk-i sidre-i ṭūbā

18 Dönüp bir nev-ʿarūsa her nihāl-i tāze olmışdur
Ḥadāyıḳ ġıbṭa-baḫş-ı ḥaclegāh-ı cennetü'l-aʿlā

19 Çeküp bīd ü çenāruñ pāyını enhār-ı zencīre
Ṣabā kālā-yı verd ü āla urmış jāleden tamġā

20 Gören āyīne-i şeb-nemde ʿaks-i çerḫi ẓann eyler
Ḫudā her ḳaṭreden bir başḳa deryā eylemiş peydā

21 Çemen deryā-yı aḫżar sāye-i ebr-i revān keştī
Bevādī ḥalḳa-i gird-āb-ı mersā dāmen-i ṣaḥrā

22 Teʿāla'llāh zihī sūr-ı cihān-perver ki itmişdür
Zemīni ġarḳ-ı niʿmet āsmānı maḥmidet gūyā

23 Mecālis zırh-ı Dāvūdī gibi hep ḥalḳa-ber-ḥalḳa
Ḫalāyıḳ ehl-i dīvān-ı Süleymān gibi pā-ber-cā

[45a] 24 Sebūlar sāġar-ı Cemşīdden pür-tāb u āteşnāk
Ḳadeḥler lāle-i ḫurşīdden sīr-āb u şevḳ-efzā

25 Kebāb u nuḳl u mey sāḳī rebāb u çeng ü nāy u def
Semen gül lāle sünbül ḳumrī bülbül ṭūṭī varḳā

26 İḥāṭa eylemişdi öyle kim tefrīḳ olınmazdı
Çemenzār-ı cihān mı yā riyāż-ı cennetü'l-meʾvā

27 Dönerdi aḫker-i sūzāna mālik görse ġayretden
O āteş-bāzlıḳlar kim olındı giceler icrā

28 Şeyāṭīn-i ġumūmı defʿ idüp birden hevāʾīler
Olur cevv-i semāda daḫmelerden kürreler peydā

29 Degül berg-i semen çil aḳçe ṣaçmış üstine ḫāküñ
İdüp şeh-zādegānuñ sünnetin bād-ı ṣabā ıṣġā

30 Degül şeh-zāde gül naḫl-i riyāż-ı şān u şevketde
Açılmış bir çiçekdür her biri bī-miṣl ü bī-hem-tā

31 Şehenşāh-ı cihāna cümlesin baḫş eyleyüp ḳılsun
Zamān-ı devletinde pīr-i fānī ḥażret-i Mevlā

32 Ne şāh-ı āsmān-fer mihr ü meh-çāker ki ensebdür
Kevākib naʿl ü mīḫ-i esb-i cāhı olsa ser-tā-pā

---

19 verd ü āla : وردد آله K

33 Ne māh-ı maʿdelet-envār-ı eflāk-i imāmet kim
Sezādur ḫāk-i pāyı olsa kuḥl-i dīde-i dünyā

34 Şehenşāh-ı muʿaẓẓam ḥażret-i ʿAbdu'l-ḥamīd Ḫān kim
Vücūd-ı pākidür ẓıll-i ẓalīl-i ḫālıḳü'l-eşyā

35 Sipihr-i merḥametde āftāb-ı ʿāṭıfet-pertev
Feżāʾ-i maḳderetde çeşme-i tesnīm-i şefḳat-mā

36 Kerīm ol rütbe kim itmez taḥakküm ḥākim-i ḫışmı
Zamān düşmenlerinden aḫẕ-ı s̱ārı itse istidʿā

37 Felek gerdūne-i cāh u celālin idemez taḥrīk
Zemīnüñ gāvına s̱evr ü cediysin eyleye hem-pā

38 Mürebbī olsa feyż-i ebr-i iḥsānı semāvāta
Yaġardı şu gibi rūy-ı zemīne lüʾlüʾ-i lālā

39 Sirāc-ı reʾyi şemʿ-i āftābı eylese işʿāl
Görinmezdi ḳıyām-ı ḥaşre dek rūy-ı şeb-i yeldā

40 Ḳalurdı lāne-i mūr u meges̱den dūn yanında
Serāy-ı cāhına nisbet ḳılınsa günbed-i ḫaḍrā

41 Memerr-i dīv-i bāda sed iderdi mevc-i per-tābın
Göreydi sāḥil-i temkīninüñ bir ṭaşını deryā

42 Ḳılaydı ṣūret-i cemʿ-i teżādı iḳtiżā ḥükmi
Ṭutardı zīr ile ḫaṭṭ-ı tesāvī noḳṭa-i bālā

43 Maḳām-ı salṭanat kim bir muḳaddes bāġ-ı şevketdür
Bütün şāhān-ı devrān berg-i sebzī bu gül-i zībā

[45b] 44 Bulınmaz fitne dirdüm ʿahd-i ẕī-şānında ḫūbānuñ
Nümāyān olmasa ṭarf-ı ruḫında ḫaṭṭ-ı ʿanber-sā

45 Ṭoḳındı kākül-i ḫūbāna nevk-i ḫāme olmaz mı
İderse ṭabʿ-ı şūḫum ʿāşıḳāne bir ġazel inşā

46 Elinden düşse bir dem o gülüñ peymāne-i ṣahbā
Döner yanımda eşk-i ʿandelībe bāde-i ḥamrā

47 Şemīm-i sünbül-i zülfüñ düşürdi ḳıymet-i müşki
Fürūġ-ı şemʿ-i ḥüsnüñ ḳıldı māhı mihr ile hem-tā

48 Ne ġafletdür bu itmez bāng-i nālem baḫtumı bīdār
Ne āfetdür bu ḳılmaz seyl-i eşküm āhumı iṭfā

49 Getirmezdi ḫayāl-i ḫāṭıra min-baʿd Mecnūnı
Dil-i dīvānemi **Kāẓım** göreydi ḫˇābda Leylā

50 İdüp kesb-i kemāle ümmet-i merḥūmesin teşvīḳ
Resūlu'llāh buyurmış şiʿre ḥikmetdür ḫudāvendā

51 N'ola bir sünneti iḥyā idüp bu feyż-i ḥikmetden
Ḳulūb-ı nāsı ḳılsañ behre-yāb-ı ẕevḳ-i lā-yuḥṣā

52 Süḫan-fermālaruñ ʿahd-i celī[l]üñdür gülistānı
Olur her gūşede bülbül gibi pervānesi gūyā

53 Velī ṭabʿ-ı belīġümdür o ṣınf-ı ekreme şimdi
İmām u ḫˇāce vü üstād muʿallim mürşid-i dānā

54 Olur sākit terennüm eyledükçe nāy-ı endīşem
Nihāl-i gülde bülbül āsmānda zühre-i Zehrā

55 Felek fevvāre-i fikrümde ser-gerdān bir kürre
Cihān ḥavż-ı ḫayālümde yüzer zevraḳçe-i ṣahbā

56 Uzandı söz yeter daʿvā-yı baḥs̱-i şāʿirī artıḳ
Yazup tārīḫ-i pākin ḳıl duʿāya saʿy-ı mā-evfā

57 Felek tā devr ide ṭūlāb veş bu cevv-i ḳudretde
Ḳıla yer yer fuṣūl-i erbaʿa aḥkāmını icrā

58 Olup sūr-ı saʿādet ʿāleme her rūz-ı fīrūzı
Bahāristān-ı şādī ḳılsun ʿahd-i devletin Mevlā

59 Cihānı kessün alsun tīġ-i āteş-bārı çün ḫurşīd
Nevāhīden ṣayılsun kişverinde mülket-i Kisrā

60 Serinde efser-i şevket zimām-ı kām destinde
Serīr-i salṭanaṭda dāyim olsun maʿdelet-pīrā

61 Sezādur ʿarşa taʿlīḳ eylesem tārīḫ-i dür-pāşın
Olındı ʿavn-i Ḥaḳla sūr-ı dil-sāz-ı ḫitān icrā
اولندی عون حقله سور دل ساز ختان اجرا
(1299/1881-82)

[46a] XXIX ḲAṢĪDE DER-SİTĀYİŞ-İ CENNET-MEKĀN ʿABDU'L-ʿAZĪZ ḪĀN ʿALEYHİ'R-RAḤMETİ VE'L-ĠUFRĀN

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Müşte-i ġamdan olup ḫurd u ḫamīr
Dün gice bir bezmi ḳılmışdur maṣīr

2 Ehl-i bezmüñ cümlesi rind ü ẓarīf
İçlerinde kimse yoḳ benden ḥaḳīr

3 Ṣadrı yoḳ bezmüñ mis̱āl-i dāʾire
Yek-zebān-ı naġme hep bernā vü pīr

4 Sāġar u ṣahbāları ʿilm ü edeb
Şemʿ-i bezm-ārāları fikr-i münīr

5 Sözleri ẕikr-i celīl-i pādişāh
Özleri aḥvāl-i ʿālemde ḫabīr

6 Ṣoḥbet eylerken bu heyʾetle devām
Geldi iḳbāl ile bir merd-i beşīr

7 Destüme virdi benüm bir teẕkere
Didi kim olsun dil ü cānuñ ḳarīr

8 Eyledi luṭfen seni mīr-livā
Şāh-ı Cem-cāh-ı felek ṣadr u serīr

9 Secde-i şükr eyleyüp birden hemān
Cümlemiz bu vech ile ḳılduḳ ṣafīr

10 Eylesün müzdād-ı ʿömr ü şevketin
Şāh-ı devrānuñ ḫudāvend-i ḳadīr

11 Ol şehenşāh-ı felek-çāker ki Ḥaḳ
Ẕāt-ı ʿulyāsın yaratmış bī-naẓīr

12 Ol cihān-dāver ki aḳrānın henūz
Görmemişdür dīde-i çerḫ-i es̱īr

13 Ol Felāṭūn-reʾy kim tedbīrine
Ṭıfl-ı şāgird olamaz Ḫˇāce Naṣīr

14 Eṣ-ṣalā var ise görmiş söylesün
Böyle bir şāhenşeh-i rūşen-żamīr

15 Hep tevārīḫ-i selef mażbūṭdur
Ben ne ḫācet eyleyem baḥs̱-i kes̱īr

16 Sāyesinde eyledi kesb-i vücūd
Ḫāṭıra gelmez nice emr-i ḫaṭīr

17 İtdi ās̱ār-ı teraḳḳī-devleti
Yār u aġyāra bu gün niʿme'ẓ-ẓahīr

18 Ṭoldı tersāne leb-ā-leb fülk ile
Her biri zırhın geyinmiş bir dil-īr

19 Alınup yek ḫamlede Necd ü Yemen
Pek ḳolaylıḳla ele geçdi ʿasīr

20 Böyle taḥrīr eylesün elḳābını
Levḥ-i cāna ḫāme-i muʿciz-ḥarīr

[46b] 21 Ḫusrev-i ʿālem şeh-i vālā-himem
Dāver-i efḫam ḫudāvend-i dil-īr

22 Āsmān-rifʿat s̱üreyyā-menzilet
Mihr ü meh-ṭalʿat emīr-i bī-naẓīr

23 ʿĀlem-i temkīne mihr-i bī-zevāl
Evc-i istiḳlāle māh-ı müstenīr

24 Ḥażret-i ʿAbdu'l-ʿazīz Ḫān kim odur
Sāye-i ẕāt-ı ḫudāvend-i Ḳadīr

25 Āftāb-ı burc-ı şevket kim olur
Evvel-i şeb istese ṣubḥ-ı aḫīr

26 Vāṣıl olmaz ġurfe-i iclāline
Biñ ḳat olsa süllem-i çerḫ-i es̱īr

27 ʿAdli ol ġāyetde kim emr eylese
Dāye-i müşfiḳ olur āhūya şīr

28 Ḫāk-i pāyın tūtiyā itse döner
Mihr-i rūşen-perteve çeşm-i ḍarīr

29 Ḫˇāce-i bāzār-ı istiġnā olur
Reh-güẕārından geçen merd-i faḳīr

30 Biñde bir evṣāfınuñ miʿşārını
Olsa da żabṭ eylemek olmaz yesīr

31 Āsmān kāġıd sevād-ı şeb midād
Kilk-i ter eşcār u ʿālem hep debīr

32 Ẕātıdur ol Kaʿbe-i iḥsān kim
Yüz sürer dergāhına mihr-i Münīr

33 Luṭfı bir meydür ki kevs̱erden içen
Bir daḫi olmaz ġam-ı nefre esīr

34 Ḳahrı bir semdür ki muṭlaḳ şemm iden
Ḥaşre dek olmaz ḥayātından ḫabīr

35 Ḥarf-i lā çıḳmaz dehānından meger
Eyleye tevḥīd-i Mevlā-yı Ḳadīr

36 Maẓhar olsa luṭfına bir ʿankebūt
Perdesin eylerdi ʿanḳālar serīr

37 Eylese melceʾyem-i iclālini
Dürr ü gevher yaġdırır ebr-i maṭīr

38 Bezm-i luṭfı ravża-i dārü’s-selām
Nār-ı ḳahrı ḥufre-i dār-ı saʿīr

39 Serverā deryā-kefā şāhenşehā
Ey ḳılan dünyāyı luṭfıyla esīr

[47a] 40 Sensin ol sulṭān-ı ʿālem kim bu gün
Faḫr ider ẕātuñ ile tāc u serīr

41 Vaṣfuñ īfā idemez kilk-i ḳażā
Ḳanda ḳaldı ḫāme-i ʿabd-i ḥaḳīr

42 Gerçi ben bir şāʿir-i siḥr-āverem
Ḳuvve-i ṭabʿum ider sengi ḥarīr

43 Maġz-ı Ḳurʾāndur kelām-ı muʿcizüm
Olmışam iḳlīm-i maʿnīde emīr

44 N’eyleyem ġamdan açılmaz çeşm-i dil
Olsa her bir ẕerre mihr-i müstenīr

45 Virmeseydi göñlüme luṭfuñ ḥayāt
Geldigümden dehre olmazdum ḫabīr

46 Bir ġazel ṭarḥ ideyüm bu şevḳ ile
Şāhid-i luṭfuñ ḳılup zīb-i żāmīr

47 Nār-ı zülfüñ ḳıldı ʿuşşāḳa esīr
Bir ḳıla baġlandı yüz biñ nerre-şīr

48 Gördügüm günden kemān-ebrūlaruñ
Ditrer üstinde nigāhum tīr tīr

49 Mihr-i ʿālemsin hezārān māh-ı nev
Kesdigüñ ṭırnaġına olmaz naẓīr

50 Ṣanma ḫūn-āb-ı şafaḳdur başına
Dest-i cevrüñde felek yaḳmış ḥaṣīr

51 Neşʾe-i laʿlüñ bulınmaz rāḥda
Bir midür zehr-āb ile şehd-i ʿaṣīr

52 Müstaḥaḳ-cū ise yār iḥsānına
Söylemek ʿayb olmasun işte faḳīr

53 Başla ey **Kāẓım** duʿā-yı devlete
Kim disün āmīn her bernā vü pīr

54 Tā ki bezm-i ʿālem-i imkānda
Devr ide peymāne-i mihr-i münīr

55 Tā ʿuyūn-ı bendegānın luṭf ile
Böyle şāhān-ı cihān ide ḳarīr

56 Eylesün ẕātın cenāb-ı müsteʿān
Ḥaşre dek ārāyiş-i tāc u serīr

[47b] XXX MAʿA-TĀRĪḪ ḲAṢĪDE Lİ-CENĀB-I SULṬĀN-I DEVRĀN ḤAŻRET-İ ʿABDU'L-ḤAMĪD ḪĀN

mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün
[müstefʿilün faʿūlün müstefʿilün faʿūlün]

1 İẓhār-ı şān ider Ḥaḳ her gün be-ʿizz ü ḳudret
Der-kār olur muḥaḳḳaḳ her yüzde başḳa ṣūret

2 Ṭurmaz döner felekler devrān ider melekler
İnsānda ḳor mı şekler ʿazm ü s̱ebāta müknet

3 İbrāz-ı gerdiş eyler işrāb-ı verziş eyler
Göñlümde lerziş eyler ḥattā yem-i maḥabbet

4 Bir şūḫa düşdi göñlüm yandı ṭutışdı göñlüm
Gerçi alışdı göñlüm fi'l-cümle ḳıldı ülfet

5 Āṣār-ı şevḳ ü heymān eṣmār-ı ẕevḳ-i vicdān
Parlar gözümde el-ān mānend-i nūr-ı rüʾyet

6 Olmış o bedr-i kāmil bī-miṣl ü bī-muʿādil
Ḥüsninde her celāʾil ḫulḳında her meziyyet

7 Ġāyet güzel edāsı pek bī-behā liḳāsı
Ammā biraz vefāsı maḳrūn-ı ḥāl-i ḳıllet

8 Her n’olsa ben rıżāyem ser-dāde-i ḳażāyem
Bābında ḫāk-i pāyum bī-külfet ü suʿūbet

9 Pīrāye-i serümdür iklīl-i efserümdür
Maḥbūb-ı ekberümdür ol āftāb-ṭalʿat

10 Dīdārı mihr-i raḫşān ruḫsār[ı] verd-i ḫandān
Olmış vücūdı el-ān ẓıll-ı cenāb-ı ʿİzzet

11 Ḫurşīd-i tābverdür necm-i şeref-naẓardur
Sulṭān-ı baḥr ü berdür bā-iḳtidār u sevret

12 Şāhenşeh-i müfaḫḫam dād-āver-i muʿaẓẓam
Rūḥ-ı vücūd-ı ʿālem insān-ı ʿayn-ı ümmet

13 Ḫāḳān-ı mihrbānī ʿAbdu’l-ḥamīd-i s̱ānī
Oldur ḳılan cihānı maḥsūd-ı bāġ-ı cennet

14 Olmış o şāh-ı devrān ol dāver-i felek-şān
ʿİrfāna kān-ı imkān iḥsāna ḫaṭṭ-ı temmet

15 Mehdīsidür zamānuñ fikri budur cihānuñ
Ḳalmış elinde anuñ teʾyīd-i dīn ü devlet

16 Bāzū-yı iḳtidārī bārū-yı ʿizz-i Bārī
Dest-i güher-nis̱ārı ebr-i maṭīr-i şefḳat

17 Aḫlāḳ-ı ʿizz ü aʿlā ayrılmaz andan aṣlā
Çıḳsa göge çü ʿĪsī inse yere çü raḥmet

18 ʿİrfānı nūr-ı sāṭıʿ fermānı seyf-i ḳāṭıʿ
Ḳalb ü lisānı vāsiʿ baḥreyn-i ʿilm ü ḥikmet

19 Māhiyyeti ferīde efkārı ber-güzīde
Maḥsūd-āferīde şāh-ı ḳażā-ʿazīmet

[48a] 20 ʿAṣrında miṣli nā-būd ʿālemde şibhi maʿdūd
Sırr-ı mecīd ü Maḥmūd ʿabd-i ʿazīz-i ḥażret

21 Tevḥīd-i ẕü'l-celāle ḳalb-i selīmi hāle
Āyīne-i kemāle vech-i kerīmi zīnet

22 Meftūn-ı dil-ḫarābı memnūn-ı intisābı
ʿAbd-i ḳadīm-i bābı iḳbāl-i şān u şevket

23 İdrāki çün Felāṭūn iḫlāṣı reşk-i Ẕü'n-nūn
Ḳavli ʿavāma ḳānūn fiʿli ḫavāṣṣa ḥüccet

24 Hangi şeh-i cihān-dār ʿahdinde itmiş iẓhār
Bu rütbe ḥüsn-i efkār bu deñlü cell-i himmet

25 Ṣadrında nūr-ı īmān miṣbāḥ-ı feyż-i raḥmān
Destinde tīġ-i bürrān mihr-i sipihr-i ḳudret

26 Ey şehryār-ı aʿẓam v'ey tāc-dār-ı ekrem
Olmış saña müsellem iḥsān u cūd-ı reʾfet

27 Sensin o cevher-i pāk vaṣfuñda ʿāciz idrāk
Senden olur şerefnāk iclāl ü şān ü şöhret

28 Muḥtācuñam kerem ḳıl luṭfuñla muġtenem ḳıl
Maḥsūd u muḥterem ḳıl mest-i müdām-ı ferḥat

29 Şeyḫūḫat oldı dergāh ʿacz itdi kārumı zār
Elde biraz es̱er var vir ṭabʿına icāzet

30 Āmāl-i kemterānem ümmīd-i çākerānem
Māhiyyet-i terānem budur be-Rabb-i ʿizzet

31 Maṭlūbum oldı maʿlūm meydāna çıḳdı mefhūm
Ṭabʿumda ḳaldı meczūm daʿvā-yı şāʿiriyyet

32 Her ḳand[a] varsa şāʿir bir böyle naẓma ḳādir
Gelsün beri ṣalādur ḳılsun benümle ṣoḥbet

33 Bu söz degül güherdür andında muʿteberdür
Ġāyetle cilve-gerdür mānend-i ḥūr-ı cennet

34 Olmış mıdur hüveydā bir cān u dilde āyā
Fikrümdeki tecellā şiʿrümdeki ʿuẕūbet

35 Firdevsī-i zamānem Ḫāḳānī-i cihānem
Şemşīr-i ḫūn-feşānem ammā ne çāre elbet

---

33 mānend-i : mānende K

36 Ẕikr-i celāletüñde basṭ-ı ḥaṣāfetüñde
Evṣāf u midḥatüñde ʿāciz ḳalur ṭabīʿat

37 **Kāẓım** duʿāya başla borcuñ edāya başla
Cānuñ fidāya başla bā-şīme-i ʿubūdet

38 Dünyā ebu'l-füsūndur ġāyet ucı uzundur
Allāh bilür ne gündür ḥadd-i ḫitām-müddet

[48b] 39 Döndükçe çerḫ-i devrān ṭurduḳça dār-ı imkān
Olduḳça nevʿ-i insān revnaḳ-ṭırāz-ı ḫilḳat

40 Ol dāver-i cihāna o şāh-ı Cem-nişāna
Her vech ile iʿāne ḳılsun cenāb-ı ʿİzzet

41 Sāl-i cedīdi tebrīk-endīşem itdi taḥrīk
Ḳıldı bu naẓmı temlīk baña o ḥüsn-i niyyet

42 Bir sāl-i bī-bahādur iḥsān-ı kibriyādur
Her ḥīni cān-fezādur her ānı kān-ı ṣafvet

43 Ems̱āline ser olsun ḥükmen ber-ā-ber olsun
Ol şāha çāker olsun itsün edā-yı ḫıdmet

44 Aḥsen-zamānı buldı çeşmi şerefle ṭoldı
Biñ üç yüz altı oldı sāl-i cezīl-i hicret
بیک اوجیوز التی اولدی سال جزیل هجرت
(1306/1888-89)

[49a] XXXI MAʿA-TĀRĪḪ-İ SĀL ḲAṢĪDE DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ ʿABDU'L-ḤAMĪD ḪĀN

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ṣad hezārān şükr ü minnet kim cenāb-ı ḳādire
Eyledi mālik beni bir ṭabʿ-ı şūḫ-ı şāṭıra

2 Ḳıldı bir ṭabʿ-ı selīm iḥsān ki luṭfından olur
Şānını idrākden ḳāṣır ʿuḳūl u bāṣıra

3 Virdi bir endīşe-i ʿālem-nümā kim āftāb
Ṣaḳlanur yanında reşkinden seḥāb-ı ʿābire

4 Ṭabʿum ol mey-ḫāne-i ḥikmet kim olmışdur aña
Fikr ü endīşem mükerrem bir melek-ḫū bākire

5 Ol sipihr-i dāniş ü endīşeyem kim döndirür
Şuʿle-i mişkāt-ı ḫāmem māhı mihr-i nāʾire

6 Ol Kelīm-i Ṭūr-ı maʿnāyem ki mānend-i ʿaṣā
Ejder-i kilküm olur ġālib hezārān sāḥire

7 Her ḫayāl-i bī-ʿadīlüm nüsḫa-i faṣlü'l-ḫiṭāb
Her kelām-ı muʿcizüm tefsīr olınmaz ḳāsire

8 Baḥr-i bī-pāyān-ı ʿirfānem ki ṭabʿum beẕl ider
Dürr ü gevher yerine naḳd-i nücūm-ı zāhire

9 Ben o ṭūṭī-i süḫan-pervāz-ı ʿaṣram kim ḳılur
Gūş iden taḳdīm-i naẓmum evvelīn ü āḫire

10 N'ola ẕikr-i mā-meżā ile yazup bir nev-ġazel
Eylesem müstaḳbeli taṭbīḳ ḥāl-i ḥāżıra

11 Nār-ı ġam virmez keder kānūn-ı ḳalb-i ṣābıra
Dāḫil olmaz defter-i aʿmāle sūʾ-i ḫāṭıra

12 Dil esīr-i ʿaşḳıdur bir nev müselmān āfetüñ
Oḳudur raḥmet nigāh-ı ġamze-kārı kāfire

[50b] 13 Almamış gülden geçen yıl cāʾize bülbül meger
Āh u zārın beñzedür bir rinde dil-keş şāʿire

14 Ṣanmayuñ çeşmüm bükādan ḫūn-ı hicrān bağladı
Geydi göz merdümlerüm ḳaṭ ḳaṭ libāṣ-ı fāḫire

15 Ülfet-i tīmūr u senge diḳḳat it **Kāẓım** çıḳar
Ṣadme-i efkārdan berḳ-i ḥaḳīḳat ẓāhire

16 Añdurır ḫāmem yine bir ser-nikū fevvāreyi
Cūy-ı ṭabʿum ideli neşr-i nikāt-ı nādire

17 Mürşid-i müşkil-güşā-yı ḫānikāh-ı himmetem
Kim mürīd olmaz baña ṣāḥib-niṣāb-ı bādire

18 Ḥayder-i Kerrār-ı ʿirfānem baña olmaz ḥarīf
Bir yere cemʿ olsa hep naẓm-āverān-ı sāḥire

19 ʿĀciz itmez ḳuvve-i endīşemi bir şey meger
Şāh-ı devrānuñ ḳılam vaṣfın ṭırāz-ı ḫāṭıra

20 Ol nesāk-sāz-ı mehām-ı dīn ü devlet kim virür
Ḥikmet-i tedbīri taḳdīr-i ḳażāya muḫṭıra

21 Ol bisāṭ-endāz-ı evreng-i ḫilāfet kim döner
Sāḥa-i cāh u celālinde felek gök çādıra

22 Şehryār-ı bī-muʿādil kim olur rüchān-pezīr
Pāsbān-ı āsitānı her emīr ü āmire

23 Ḥażret-i ʿAbdu'l-ḥamīd Ḫān kim ḳılur bi'l-ittifāḳ
Ehl-i ḥikmet fikrini tercīḥ-i ʿaḳl-ı ʿāşire

24 Māh-ı tābān-ı ḥaṣāfet kevkeb-i cāh u celāl
Mihr-i raḫşān-ı ḫılāfet ḳuṭb-ı ʿālem-dāʾire

25 Cem-ḥaşem sulṭān-ı İskender-şiyem kim gösterir
İḳtidār-ı sāġara āyīnede biñ nādire

26 Dergeh-i ʿālem-penāhı mecmaʿ-ı erbāb-ı dil
Ḫāk-i rāh-ı ʿizz ü cāhı kuḥl-i ehl-i bāṣıra

27 Meşrebi ṣahbā-yı istiʿṣāme cām-ı zer-nigār
Meẕhebi seyr-i ila'llāha ṭarīḳ-i bāhire

28 Kān-ı bī-pāyān-ı iḥsān kim ṣayar şey-i ḳalīl
Virse maḥṣūl-i cihānı bir faḳīr-i ṣābıra

29 [51a] Eylemek ʿAbdu'l-ḥamīd-i evvele ẕātın ḳıyās
Bā-yezīdi nisbet itmekdür İmām-ı Bāḳıra

30 Münʿim-i feyyāż kim naḫcīr-i bāz-ı himmeti
Naẓra-sāz-ı iltifāt olmaz kemīne ṭāʾire

31 Ḳadr ile maḥsūd-ı ʿanḳā eyleyüp anı ḳılur
Lāne-i vīrā[ne]sin reşk-i serāy-ı ʿāmire

[51a] 32 Çeşm-i ḫūbān olmasa cāy-ı nigāh-ı ġamze-kār
Yer bulınmaz dirdüm ʿaṣrında ṭarīr-i cābire

33 Rāʾyet-i ẕī-şānı ʿarʿar gülsitān-ı şevkete
Ḫançer-i bürrānı maẓhar ḥükm-i ism-i Nāṣıra

34 Südde-i şevket-meʾābı cilvegāh-ı āftāb
Bārgāh-ı cāhı meʾvā-yı nücūm-ı zāhire

35 Ẓıll-ı Bārī kim rıżā-yı devletin kesb itmeyen
Nāʾil olmaz rūz-ı maḥşerde rıżā-yı ġāfire

36 Tāc-dārā ḫusrevā şāhenşehā dīn-perverā
Ey vücūd-ı ekremi rūḥ-ı vücūd-ı ḥāżıra

37 Sensin ol mihr-i münevver kim fürūġ-ı ḥüsninüñ
Ẕerresi ḫurşīd olup evc-i sipihr-i sāʾire

38 ʿĀşıḳ-ı dil-dādeyem evṣāfuña ammā çi sūd
Düşmez ʿanḳā-yı maʿānī dām-ı lafẓ-ı ḳāṣıra

39 Ḥāṣılı ḳābil degül īfā-yı ḥaḳḳ-ı midḥatüñ
ʿĀlem-i ġaybuñ çıḳarsam cevherin hep ẓāhire

40 Āh elinden rūzgār-ı kīne-kirdāruñ ki āh
Fikr-i eşʿāra zamān virmez dil-i müsteʾs̱ire

41 Çille-i pür-tāb-ı ġamdan eyleyüp ḳaddüm kemān
Sīnemi āmāc ider tīr-i nigāh-ı fācire

42 Gerçi yoḳdur ṭaʿn-ı erbāb-ı ġarażdan ḳurtulan
ʿĀdet olmışdur ṭaş atmaḳlıḳ dıraḫt-ı s̱āmire

43 ʿAvʿavı artar kilābuñ leyle-i meh-tābda
Ṣafvet-i ḳalbüm virür ḥiddet lisān-ı münkire

44 Vaḳtidür artıḳ duʿāya başlasam iḫlāṣ ile
Ferş idüp rūy-ı niyāzı bārgāh-ı fāṭırā

45 Tā ki evṣāf-ı şehenşāhī ile iḫlāṣ içün
Feyż-i Ḥaḳ cārī ola mīzāb-ı ṭabʿ-ı māhire

46 Şevket ü iḳbāli bī-ḥad ʿömri rūz-efzūn olup
Ola ʿahd-i devleti mümted zamān-ı āḫire

47 Ḳalbi şād u mülketi ābād u ceyşi bī-ʿidād
Düşmeni ber-bād olup düşsün belā-yı ḫāsire

48 Yazdı bir beyt-i şerefde ḫāme üç tārīḫ-i tām
Lafẓen ü maʿnen olup revnaḳ-ṭırāz-ı ḫāṭıra

49 Yümn ü iḳbāl ola Ḫān ʿAbdu'l-ḥamīde maḳdemi
Başdı rifʿat ile bālā sāl biñ üç yüz bire
يمن اقبال اوله خان عبد الحميده مقدمی
باصدی رفعتله بالا سال بیک اوجیوز بره
(1301/1883-84)

50 Pādişāhum bu daḫi tārīḫ-i dīgerdür henūz
Olmamış ḳısmet naẓ[ī]rin söylemek bir şāʿire

---

42 ḳurtulan : ḳurtulmış K

[51b] 51 Ḥaḳ muḳaddes-çeşmesār-ı feyż idüp her gün saña
Āfet itsün ḫırmen-i ʿömr-i ʿadū-yı fācire

52 Söyledüm ilhām-ı Bāriyle bu ʿālī mıṣraʿı
Pāy-ı sāl-i devr-i hicret başdı biñ üç yüz bire
پای سال دور هجرت باصدی بیک اوجیوز بره
(1301/1883-84)

XXXII ḲAṢĪDE-İ NAẒĪDE DER-SİTĀYİŞ-İ YŪSUF ʿİZZÜ'D-DĪN EFENDİ

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Dün gice ʿazm-i ḫayāl-i ḫˇāb idüp zār u ḥazīn
ʿĀlem-i maʿnāda gördüm bir maḳām-ı dil-nişīn

2 Ravża-i cennet gibi her cānibi bāġ u bahār
Gülşen-i endīşe veş her ṭarḥı maṭbūʿ u bihīn

3 Lāle-i sīr-ābı ruḫsār-ı ḳadeḥden tāb-dār
Jāle-i bī-tābı ṣahbā-yı feraḥdan bihterīn

4 Kilk-i ḳudretle yazılmış her-ser-i dīvārına
Hāẕihī “cennātü ʿadnin”* “fādḫulūhā ḫālidīn”**

5 Ḳol ḳola virmiş gezerler serv ʿarʿarlar gibi
Her çemenzār-ı bihīninde hezārān meh-cebīn

6 Ḳılmış eṭrāfın iḥāṭa sū-be-sū ehl-i naẓar
Āsmān ṭutmış elinde mihr ü mehden dūr-bīn

7 Bende ārām eyleyüp bir gūşede çün ʿandelīb
Perde perde eyledüm āvāze-i āh u enīn

8 Kimseler gūş itmeyüp ammā fiġān u nālişüm
Ḳıldı ol meh-pārelerden bir nigār-ı nāzenīn

9 Cezb idüp şeb-nem gibi ben ḫāksārı yanına
Yek-nigāh-ı nāz-ı naḫvetle ferīḥ ü kām-bīn

10 Bī-muḥābā mest olup ṣahbā-yı şādīden didüm
Bāġ-ı cennet mi bu sen ġılmān mısın yā ḥūr-ı ʿīn

---

51 muḳaddes : ḳuds K
* “cennātü ʿadnin” *Kuran*, 9/72; 13/23.
** “fādḫulūhā ḫālidīn” *Kuran*, 39/73.

11 Biñ cihān u cān deger nāz u tebessümle baḳup
Didi kim ey ġāfil-i ḫᵛābīde-baḫt u ġam-rehīn

12 Bu ne cennet ben ne ġılmānem bu ruʾyādur faḳaṭ
Nūr-ı maʿnāyem mürüvvet lafẓına ḫāṣ u ḳarīn

13 Ḫalḳ ile müştāḳ-ı ünsem līk ebnā-yı zamān
Eyleyüp iẓhār-ı vaḥşet baña olmazlar yaḳīn

14 Bir enīs itdüm tedārük şimdi ancaḳ kendüme
Āstānında anuñ olmaḳdayum bālā-nişīn

15 Ḳandadur āyā didüm ol südde-i iḥsān-nişān
Ḳanġı ẕāta eyledi hem-dem seni Rabbü'l-muʿīn

16 Didi bir şeh-zāde-i ʿālī-nijāduñ pāyıdur
Menbaʿ-ı luṭf u mürüvvet maʿden-i raḥm u ḥanīn

[52a] 17 Ol ki lāyıḳdur der-i vālā-cenābın ḳılsa çerḫ
Secdegāh-ı rūzgār u ḳıblegāh-ı māʾ ü ṭīn

18 Ol ki yazmışdur sevād-ı vaṣfını tekrīm ile
Cebhe-i mihr-i sipihre kilk-i maʿnā-āferīn

19 Nev-nihāl-i bāġ-ı şevket cūybār-ı maʿdelet
Serv-i bostān-ı necābet revnaḳ-ı dünyā vü dīn

20 Nūr-ı vechi zīnet-i pest ü bülend-i kāʾināt
Āftāb-ı himmeti şemʿ-i semāvāt u zemīn

21 Zāde-i şāh-ı cihān ser-māye-i emn ü amān
Ḳurre-i çeşm-i zamān şeh-zāde-i şevket-ḳarīn

22 Yūsuf ʿİzzü'd-dīn Efendi kim olur bī-iştibāh
ʿĀrıżından rūşenā çeşm-i emīrü'l-müʾminīn

23 Verd-i gülzār-ı kerem-pīrāye-i cāh u celāl
Muḳsim-i cūy-ı himem ārāyiş-i tāc u nigīn

24 Mihr ü meh-ḫaṣlet felek-müknet ʿuṭārid-menḳabet
Müşterī-fehm ü feṭānet zühre-i Zehrā-cebīn

25 Baḫt-ı bīdārı çerāġ-ı lāle-sūz-ı āsmān
Şemʿ-i efkārı sürāġ-ı dil-firūz-ı māʾ ü ṭīn

26 Luṭf u himmet ṭıynetinde gülde çün būy-ı laṭīf
Raḥm ü şefḳat ḫilḳatinde mülde çün ṭabʿ-ı bihīn

27 Ol Süleymān-menḳabet kim ḫātem-i iḳbāline
Devre-i ʿarş-ı ʿalādur ḥalḳa-i engüşterīn

28 Āftāb-ı evc-i müknet kim serāy-ı cāhınuñ
Kemterīn firāşıdur şāhenşeh-i ḫāver-zemīn

29 Her sözi erbāb-ı ḥāle naḳżı nā-ḳābil sened
Her kelāmı ehl-i istidlāle bürhān-ı metīn

30 Kişver-i aḫlāḳınuñ bir ṣūret-i zībāsıdur
Ravża-i firdevs-i aʿlā gülşen-i ḫuld-ı berīn

31 Ṣadme-i āsīb-i devrāndan teḥāşī eylemez
Gūşe-i dāmān-ı luṭfın eyleyen ḥıṣn-ı ḥaṣīn

32 Öyle ʿālīdür ki ʿazmi kevkeb-i iḳbālinüñ
Ḳılmaġa itmez tenezzül raḫş-ı çerḫi zīr-i zīn

33 Ol serīr-ārā-yı īḳān kim kemāl-i reşkden
Olmamaḳ mümkin degüldür mübtelā-yı ġayẓ u kīn

34 Neyyir-i iclāline çeşm-i çerāġ-ı āftāb
Ġurfe-i iḳbāline kāşāne-i çerḫ-i berīn

35 Serverā şāhā hümāyūn-baḫt-ı ʿālī-kevkebā
Ey ḳılan dünyāyı iḥsānıyla ʿabd-i kemterīn

[52b] 36 Sensin ol nūr-ı ʿuyūn-ı enfüs ü āfāḳ kim
İftiḫār eyler senüñle muḳtedā-yı müslimīn

37 Ḳanda ben ḳanda sevād-ı aʿẓam-ı vaṣfuñ çi sūd
Ḳābil olmaz göñlüme olmaḳ o sevdādan emīn

38 Nūr aḳar mīzāb-ı ḫāmemden yazarken vaṣfuñı
Şemʿ-i endīşem olup reşk-i çerāġ-ı çārümīn

39 Şāʿir-i muʿciz-maḳālem dāʾimā taḥṣīn oḳur
Naẓmuma enfās-ı ʿĪsī ṭabʿuma Rūḥu'l-emīn

40 Gülşen-i her-dem bahār-ı ʿālem-i endīşeyem
Ḫāṭırum dār-ı cināndur bikr-i fikrüm ḥūr-ı ʿīn

41 Söz tamām oldı duʿā hengāmıdur **Kāẓım** yeter
Kāle-i lāf u güzāfı ber-ṭaraf ḳıl baʿd-ez-īn

42 Ber-ḳarār olsun maḳāmında ʿulüvv-i şān ile
Kāʾinātı ber-ḳarār itdükçe Rabbü'l-ʿālemīn

43 Ẕāt-ı Yūsuf veş vücūd-ı ekremin itsün ʿazīz
Eyleyüp biʾr-i belā vü keyd-i iḫvāndan emīn

XXXIII ḲAṢĪDE-İ NAẒĪDE DER-SİTĀYİŞ-İ FUʾĀD PAŞA

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ey vücūd-ı ehl-i İslāmuñ fuʾād-ı ekremi
Ḥażret-i ʿAbdu'l-ʿazīz Ḫānuñ vezīr-i aʿẓamı

2 Ḫāk-i pāye muḫtaṣar bir ʿarż-ı ḥālüm vardur
Semʿ-i luṭf-ı vaʿd ile gūş it bu naẓm-ı berhemi

3 Başumı bir ḳara sevdā cāy idüp mānend-i şemʿ
Āteş-i bī-dād ile yandı vücūdum ʿālemi

4 Bir ḳuṣūr itdüm hevā-yı nefsüme maġlūb olup
Sehv ile cürm itme mīrāṣ-ı pederdür Ādemī

5 Söyleyüp Dervīş Paşaya sezā bir ḳıṭʿa hecv
Eyledüm taḥrīk-i deryā-yı belā-yı mübremi

6 ʿArż idüp bu ḳıṭʿayı fi'l-ḥāl o ser-ʿaskere
Virmiş ol da dār-ı şūrāya o ʿarż-ı esḳamı

7 Ṣordılar benden idüp cürm ü ḳuṣūrum iʿtirāf
Emr-i maʿḳūl üzre serd itdüm cevāb-ı elzemi

8 Ḥabse irsāl eyleyüp der-ān ʿabd-i aḥḳarın
Derd ile itdirdiler imrār-ı māh-ı mātemi

9 Eylemişler mażbaṭa ḥabsümle ṭard u nefyümi
Emr ile taḥrīr idüp bu üç cezā-yı aʿẓamı

10 Ben esīr-i dām-ı ġaflet zār-ı bīmārum henūz
Yanuma ḳoymazlar aṣlā bir enīs-i maḥremi

[53a] 11 Yirmi beş gündür riyāżet ḥabsine üfṭādeyem
Çille[-i] miḥnet çöreklendirdi ḳadd-i pür-ḫamı

12 Her naṣılsa dünki gün gūş eyledüm bir nebẕesin
Ḳıldı farṭ-ı riḳḳat u ḥayret iḥāṭa çevremi

13 Āṣafā ḥāşā dimem kim ben berīʾü'ẕ-ẕimmeyem
Sāʾil oldum aradum buldum cevāb-ı mülzemi

---

3 Āteş-i : Āteşi K

14 Cürmüme lāyıḳ cezālardan degüldür bu cezā
Ben ne āl-i Bermekīyem ḫod ne İbni Elḳamī

15 Raḥm u şefḳat ḳıl ʿināyet eyle Allāh ʿaşḳına
Yoḳladup şerʿ ü ḳavānīn-i zamān-ı aḳdemi

16 Baḳ birinde var mıdur bu dürlü aḥkām-ı cezā
Böyle ẓulm itmiş mi ibni Ādeme bir Ādemī

17 Ġayretu'llāh[a] ṭoḳınmaz mı virür mi Ḥaḳ rıżā
Yoḳ mıdur bī-çāre k'anun yoḫsa Rabb-i ekremi

18 Şefḳat-i şāh-ı cihān ḳāʾil olur mı bā-ḫuṣūṣ
Ṣoḳsalar da ṣūret-i Ḥaḳḳa durūġ-ı maẓlemi

19 Eylemez mi ʿāḳıbet āgāh olup iḥḳāḳ-ı ḥaḳ
Var iken ẕātuñ gibi munṣıf vezīr-i aʿẓamı

20 Sensin ol düstūr-ı mülk-ārā ki ṣīt-i şöhretüñ
Böyle tezyīn eylemişdür gūş-ı hūş-ı ʿālemi

21 Āṣaf-ı ṣāḥib-ḥaṣāfet müsteşār-ı salṭanat
Āftāb-ı luṭf u himmet cūd u iḥsānuñ yemi

22 Ṣadr-ı bī-hem-tā Fuʾād Paşa-yı ʿālī-cāh kim
Ẕātıdur erkān-ı pāk-i devletüñ eñ efḫamı

23 Ol ḫuḍāvend-i ḳader-tedbīr kim şāyestedür
ʿAḳl-ı evvel olsa ger Mecnūn-ı fikr-i mülhemi

24 Ol ḫıdīv-i merḥamet-güster ki dest-i luṭfıdur
Nabż-ı bīmār-ı ġamuñ ḥāẕıḳ ṭabīb-i aʿlemi

25 Yekke-tāz-ı dest-i himmet kim be-Rabb-i lā-yezāl
Ḫāne-i iḳbālinüñ olmaz felekler tevʾemi

26 Bārgāh-ı cāhınuñ mihr-i münevver mehçesi
Ġurfe-i dergāhınuñ ḳat ḳat semādur süllemi

27 Mā-verā-yı ʿālem-i imkānı seyr eyler tamām
Kūr-ı māder-zāde kuḥl olsa ġubār-ı maḳdemi

28 Çāre-sāz-ı ehl-i ḥācet kim vücūd-ı pākidür
Çeng[i] ser-āheng-i dīn ü devletüñ zīr ü bemi

---

20 gūş-ı hūş : gūş u hūş K
28 ser-āheng : سیر آهنک K

29 Feyż-i luṭfından ʿibāret āb u tāb-ı inbisāṭ
ʿAhd-i ʿadlinden kināyet naḳd-i vaḳt-i ḫurremi

30 Āstīn-i reʾfeti rūy-ı ḫaṭā-pūşīdesi
Āstān-ı devleti cūy-ı ʿ ināyet maḳsemi

[53b] 31 Maʿdelet-kārā ḫıdīvā ṣadr-ı çāker-perverā
Ey şeref-dārān-ı devrānuñ kerīm ü ekremi

32 Sen o naḫl-i sāye-dār-ı ʿāṭıfetsin kim bu gün
Āstān-ı devletüñdür raḥm ü şefḳat ʿālemi

33 Ben de ol muʿciz-demem kim bir ṭutar ʿĪsī-dilān
Nefḫa-i Cibrīl ile enfās-ı nāy-ı ḫāmemi

34 Dest-bürd-i ṭabʿ ile bir Ḥayder-i endīşeyem
Ḳuvve-i efkārumuñ yoḳdur ʿadīl ü tevʾemi

35 Ben o Firdevsī-ḫayālem olmamaḳ mümkin degül
Ḥūr-ı ʿīn naẓmumı seyr eyleyince müntemī

36 Ḥüsn ü ān-ı ṭabʿuma nāzendegān-ı mülk-i Rūm
Bikr-i fikr-i şūḫuma ḫūbān-ı Türk-i Deylemī

37 Bir ġazel ṭarḥ ideyüm bārī hevā-yı ʿaşḳ ile
Ḫāne-i efkārdan iḫrāc içün derd ü ġamı

38 Laʿl-i nābuñ gösterüp iʿcāz-ı İbni Meryemi
Yek nefesde eyledi iḥyā vücūd-ı ʿālemi

39 Baḥr-i bī-pāyān-ı envār-ı siyehdür kākül
Biñ göñül keştīsine gird-āb olur her bir ḫamı

40 Görmedüm sen gibi şemʿ ü ben gibi pervāne-dil
Olalı bu meclisüñ sāġar-keş-i cevr ü hemi

41 Eylesün berg-i leb ü ruḫsārıña ʿaṭf-ı naẓar
Görmeyen āyīne-i İskender ü cām-ı Cemi

42 ʿĀşıḳam **Kāẓım** yanumda eyleme ẕikr-i raḳīb
Ṣorma merd-i Ḥayderīden ḥāl-i İbni Mülcemi

43 Böyle mi eylerdüm evṣāf-ı güzīnüñ n'eyleyem
Tīġ-i miḥnet çāḳ çāḳ itdi vücūd-ı zehremi

44 Pek fenā vaḳte teṣādüf eyledi ṣaymam bunı
Ger girerse destüme sāyeñde ẕeyl-i ḫurremi

45 Ol ḳadar iẓhār-ı iʿcāz eyleyem vaṣfuñda tā
İştihārum eyleye sebḳat bu naẓm-ı mübremi

46 Eyleme taṣdīʿ-i ser artıḳ sükūt eyle yeter
Söz tamām oldı duʿānuñ geldi evḳāt-ı demi

47 ʿĀdet üzre tā güneş āfāḳ-ı maşrıḳdan ṭoġup
Bāb-ı tevbe olmaya mesdūd-ı vech-i Ādemi

48 Kāmrān olsun maḳāmında ḳıyām-ı ḥaşre dek
Devlet ü iḳbāl ile geçsün hemīşe ʿālemi

[54a] XXXIV DER-SİTĀYİŞ-İ ʿALĪ ĠĀLİB PAŞA

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Süḫan kim baña ilhām-ı ḫudāvend-i ḳadīr oldı
Zebānum vaṣf-ı şāh-ı ʿālem-ārāya esīr oldı

2 Şehenşāh-ı muʿaẓẓam ḥażret-i ʿAbdu'l-ʿazīz Ḫān kim
Żamīr-i rūşeni āyine-i ilhām-semīr oldı

3 Nice mülhem dinilmez ol ḫudāvend-i cevān-baḫta
Ki cedd-i bī-ʿadīli maẓhar-ı niʿme'l-emīr oldı

4 Ne teʾyīd-i Ḫudādur kim bu her reʾy-i hümāyūnı
ʿİmāret-yāb-ı arż u revnaḳ-ı çerḫ-i esīr oldı

5 Ġam u şādī ʿaceb bir ḥāle girdi ʿahd-i pākinde
Bütün ġam-ḫāneler ẕevḳ ehline ṣadr u serīr oldı

6 Zihī āvān-ı ferruḫ-fāl kim her bir şeb ü rūzı
Şeb-i Ḳadr ü ṣabāḥ-ı ʿīd-i aḍḥāya naẓīr oldı

7 Muvaffaḳ eylemiş bir āṣaf-ı ẕī-şāna Ḥaḳ ẕātın
Kemāl ü maʿrifet anda kemāle irdi pīr oldı

8 Cenāb-ı āṣaf-ı ekrem Reşīd Paşa-yı efḫam kim
ʿUlüvv-i iştihārı ġayret-i mihr-i münīr oldı

9 Cihān ol āṣaf-ı ekremle buldı zīnet ü revnaḳ
Anuñ da çeşmi luṭf-ı şāh-ı ʿālemle ḳarīr oldı

10 Ne farṭ-ı luṭfdur bu eyledi maḫdūmını dāmād
Ne maḫdūm ol ki istiḥḳāḳ u devletle müşīr oldı

11 Ne maḫdūm-ı felek-çāker ne destūr-ı keremver kim
Şerefle meclis-i vālāya aʿżā-yı kebīr oldı

12 Ne aʿżā dinse lāyıḳdur vücūd-ı pāk-i devletde
Ḫavāṣ-ı ḫamse-i bāṭın ḳadar rifʿat-pezīr oldı

13 O dādār-ı yegāne dāver-i Risṭū-feṭānet kim
Ḳılup iḳdām u verziş her hünerde bī-naẓīr oldı

14 O Ḳānūn-ı ḥikem-senc ü Şifā-yı ṣadr-ı devlet kim
Ẕekā vü rüşdi reşk-i İbni Sīnā vü Zühīr oldı

15 Zihī pāşā-yı ekrem kim sipihr-i ʿizz ü iḳbāle
Vücūd-ı bī-ʿadīli bedr-i tābān u münīr oldı

16 Zihī mesned-ṭırāz-ı ʿāṭıfet kim aṭlas-ı eflāk
Ḥarīm-i dergeh-i iclāline ferş-i ḥaṣīr oldı

17 Müşīr-i müşterī-ṭalʿat ʿAlī Paşa-yı efḫam kim
Cemīʿ-i ehl-i ḥācāta muʿīn ü dād-gīr oldı

18 Ebu'l-Fażl u mekārim maʿden-i ārāyiş ü ʿirfān
Ki her bir fende ẕātı ġayret-i İbni Cerīr oldı

19 Ḫum-ı ḫacletde ḳoydı Rüşdī Eflatūn-ı Yunanī
ʿUlüvv-i kevkeb-i iḳbāli İskender-naẓīr oldı

[54b] 20 Vezāret dūş-ı istiḥḳāḳına şāyān bir ḫilʿat
Vekālet ẕātına şāyeste bir emr-i ḫatīr oldı

21 Felek bir noḳṭa-i mevhūmdur cāh u celālinde
Ḳażā taḥrīr içün evṣāf-ı ʿulyāsın debīr oldı

22 N'ola ger Keh-keşāna dönmiş olsa gezdigi yerler
Dü-dest-i zer-feşānı ġıbṭa-i ebr-i maṭīr oldı

23 Leṭāfet ol ḳadar kim ẕāt-ı kerrūbī-nihādında
Görenler cismin ervāḥ-ı mücerredden ḫabīr oldı

24 Eyā revnaḳ-ṭırāz-ı ṣadr-ı eyvān-ı nikū-kārı
Vücūd-ı cūd-ı luṭfuñ ʿāleme püşt ü ẓahīr oldı

25 Sen ol deryā-dil ü şöhret-şikest muʿizz ü ḫātemsin
Saña luṭf u kerem baḫşāyiş-i Rabb-i ḳadīr oldı

26 İdersin her işüñ encāmını āġāzdan idrāk
Żamīr-i ḫurde-bīnüñ ġāyet endīş ü baṣīr oldı

XXXIV 14 "[Kāʿb İbni] Züheyr" kelimesi kafiye gerektirdiğinden "Zühīr" şeklinde okunmuştur. [Başka bir örnek için bkz. K. XVIII. 6]

27 Yem-i kāma ṭarīḳ-i dīger açdı keştī-i luṭfuñ
Olanlar saña bende maẓhar-ı niʿme'l-emīr oldı

28 Ḫudāvendā murādum vaṣfuñı ʿarşa çıḳarmaḳdı
Vücūdum tāb-ı ġamdan n'eyleyem ḫurd u ḫamīr oldı

29 Meger kim Yūsuf-ı dil mübtelā-yı keyd-i iḫvāndur
Babaṭaġı gibi bir cāh-ı idbāra esīr oldı

30 Firāḳ-ı āl ü evlād ile giryān olmadan her dem
Ṣadīd-i eşk-i āteş-ḫīze çeşmānum ġadīr oldı

31 Ḳuluñ ḳaldum hemān bir mübtelā-yı berzaḫ-ı ālām
Cihān hep sāye-i luṭfuñda dil-şād u mesīr oldı

32 Benüm mehd-i vücūda girmedi bir ṭıfl-ı āmālüm
Cevān-baḫtān-ı ḫalḳuñ kūdek-i ümmīdi pīr oldı

33 Tükendi āsyāb-ı derd-i ġurbet dāne-i ʿömrüm
Baña fikr-i daḳīḳ-i naẓm u nes̱r itmek ʿasīr oldı

34 N'ola iḥyā olınsam celb olup şehr-i Sıtanbula
S̱enā-yı devletüñ revnaḳ-dih-i ṭabʿ-ı faḳīr oldı

35 Olaldan müşk-i bīd-i vaṣfınuñ vaṣṣāf-ı nā-çīzi
Riyāż-ı ṭabʿumuñ ḫāk-i siyāhı hep ʿabīr oldı

36 Ḥarīrī-i ḫıbālüm tār [u] pūd-ı kāle-i naẓmum
Ser-ā-ser kākül-i ḫūbān gibi reşk-i ḥarīr oldı

37 Vaḥīd-i ʿaṣram ammā n'eyleyem kim baḫt-ı maʿkūsum
ʿAdūya gülşen-i cennet baña dār-ı saʿīr oldı

38 Kime ʿarż eyledümse ḥāl-i zārum ḳılmadı şefḳat
ʿİnāyet saña ḳaldı derd-i [d]il ġāyet kes̱īr oldı

39 Rıżāyum şānuña her [ne] düşerse anı fermān it
Baña re'y-i zerīnüñ mūcib-i faḫr-i kes̱īr oldı

40 Efendim dergehüñdür maḳsim-i erzāḳ-ı ʿālem kim
Sürenler yüzlerin ol āsitān-ı feyże sīr oldı

[55a] 41 Çerāġ itdi bütün ḫalḳ-ı cihānı vālid-i pāküñ
Faḳaṭ bu çākerüñ bī-çāre me'yūs u ḥaḳīr oldı

42 Degül ḥāşā şikāyet demlenüp ney-pāre-i ḫāmem
Maḳām-ı sūz-ı dilden perde baṣdı pür ṣarīr oldı

43 Ḫuṣūṣā şāʿirāne itdigi luṭf u ʿināyetler
Bu daʿvāya güvāhum ṣıfat-ı rūşen-żamīr oldı

44 Yeter lāf u güẕāf-ı şāʿirī artıḳ sükūt eyle
Ġazel hengāmı geldi kāfiye teng ü ʿasīr oldı

45 O müjgān-ı siyehler kim kemān-ebrūya tīr oldı
Felekler birbirine girdi hep āmāc-gīr oldı

46 Gözüm zülfinde ḳaldı geçdi şevḳ-i ʿārıżından dil
Nigāh-ı iʿtibārum Rūmdan Şāma sefīr oldı

47 Naʿīm-i vaṣluña ben nāʾil oldum farṭ-ı reşkinden
Raḳīb-i dīv-sīret ʿāzim-i "bi'se'l-maṣīr"* oldı

48 Ṭayanmaz yek-nigāh-ı çeşmüñe şīr olsa da ʿuşşāḳ
O ḫūnī-ġamzeler kim reşk-i tīġ-i Erdşīr oldı

49 O şūḫuñ mıṣraʿ-ı mevzūn-ḳaddin ḳılmaġa tażmīn
ʿUmūm-ı ehl-i ṭabʿa birden ey **Kāẓım** nefīr oldı

50 Felekde āṣaf-ı meh ḫusrev ü ḫurşīdden tā kim
İdüp kesb-i ḥayā ʿālem diye bedr-i münīr oldı

51 Hemīşe ber-ḳarār olsun cihānda vālideyniyle
Disün taʿẓīm ile ʿālem vezīr ibni vezīr oldı

52 İki tārīḫ tanẓīm itdi kim tebrīk içün ḫāmem
Hümā-yı naẓmuma iki cenāḥ-ı bī-naẓīr oldı

53 İki mıṣraʿ kim evvel cevher ü s̱ānī tamāmından
ʿAceb bir beytdür kim Beyt-i maʿmūra aḫir oldı

54 Olup bu sene aʿżā meclis-i vālāya devletle
ʿAlī Beg dāver-i devrāna dāmād u müşīr oldı

اولوب بو سنه اعضا مجلس والایه دولتله
علی بک داور دورانه داماد و مشیر اولدی
(1301/1883-84)

* "bi'se'l-maṣīr" *Kuran*, 58/8.

XXXV ḲAṢĪDE DER-SİTĀYİŞ-İ ṢADR-I ESBAḲ MERḤŪM ʿALĪ PAŞA

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Kerem oldur ki bilā-vāsıṭa-i dest-i suʾāl
Sāʾilüñ kīse-i āmālin ide māl-ā-māl

2 Kerem oldur ki niṣābında olup miḳdārı
Eyleye vaḳt u maḥallinde hemān ʿarż-ı cemāl

3 Kerem oldur ki ġubār-ı es̱er-i minnetden
Pāk ola dāmeni mānend-i ḳabā-yı iḳbāl

4 Yoḫsa iḥsān mıdur ol cūd-ı żarūrī ki ola
Alana bāʿis̱-i ḫaclet virene vizr ü vebāl

[55b] 5 ʿAdd olur mı kerem ol şeyʾ-i aḫas kim görine
Nice biñ dirheminüñ ḳıymeti rubʿ-ı mis̱ḳāl

6 Çoḳ da olmış ṭutalum minnet ile olduḳça
Aña iẓhār-ı tenezzül mi ider ehl-i kemāl

7 Eylemiş farż idelüm bir de tenezzül iẓhār
Ṣabr u sāmānın idüp farṭ-ı żarūret pā-māl

8 Öyle cūd u keremüñ luṭfı nedür mükremine
Dest-i mükremde olurken es̱er-i dāġ-ı melāl

9 Şarṭ-ı cūduñ biri de ehline luṭf olmaḳdur
Müstaḥaḳḳ olmayana ʿayn-ı şerefdür ibẕāl

10 Ḳadr-i cūdı süfehā bilmez olur bildürmek
Reng taʿrīfi gibi merdüm-i aʿmāya muḥāl

11 Ehl-i tebẕīr hem olmaz küremādan maʿdūd
Ḳılsa da mā-melekin ṣu gibi ḫalḳa īṣāl

12 Dinür ol ẕāt-ı ehl-pervere kim merd-i kerīm
Ola bir ḳāʿide-i şerʿ-i ḳavīm-i lā-zāl

13 Āb-ı rūy-ı şeref-i bezm-i cihān bunlardur
Faḫr ider bunlar ile ẕāt-ı ḥabīb-i müteʿāl

14 Līk bu ṣınf-ı celīl az bulınur dünyāda
Nitekim baṭn-ı ṣadefde güher-i ʿālü'l-ʿāl

15 Belki yoḳdur dir idüm ʿaṣrumuza nisbet ile
Olmasa ḥażret-i pāşā-yı ʿadīmü'l-ems̱āl

16 Nice paşa ki muʿallā-der-i pür-devletidür
Burc-ı h̲urşīd-i şeref-menzil-i māh-ı efḍāl

17 Nice paşa ki olur bārgeh-i rifʿatine
İktisāb-ı şeref ü ḳadr içün ʿālem rū-māl

18 Ol ki bu ṣūret-i tevḳīr ile taḥrīr itmiş
Ḥüsn-i elḳābını Şeh-nāme-nüvīs ibcāl

19 Āṣaf-ı pāk-dil ü māh-ı s̱üreyyā-menzil
Dāver-i ʿādil ü düstūr-ı sütūde-efʿāl

20 Ah̲ter-i burc-ı şeref gevher-i pākīze-ṣadef
Mihr-i deryā-kef-i pāşā-yı hümāyūn-iḳbāl

21 Şemʿ-i bezm-i naṣafet serv-i riyāż-ı şefeḳat
Maṣdar-ı maʿdelet ārāyiş-i ṣadr-ı iclāl

22 Āyet-i naṣr u ẓafer rāyet-i tevfīḳ-es̱er
Ṣadr-ı ʿālī-siyer ü dāver-i Maḥmūd-h̲iṣāl

23 Gevher-i kān-ı himem lücce-i iḥsān u kerem
Server-i ekrem ü ser-dār-ı mekārim-āsāl

24 Müşterī-reʾy ü felek-kevkebe keyvān-eyvān
Āsmān-ḳadr u ḳader-cāh u feżā-istiḳlāl

25 Ser-firāz-ı vükelā ḥażret-i ʿAlī Paşa
Kim odur devlet ile ḳıble-i erbāb-ı kemāl

[56a] 26 O ḳadir-dān-ı ʿAlī-cūd u velī-sīmā kim
Biñde bir vaṣfını taḥrīr idemez kilk-i h̲ayāl

27 Ol h̲udāvend-i felek-cāh u rişā-rifʿat kim
Derkden ʿāciz olur şānını ʿaḳl-ı faʿʿāl

28 Gülşen-i bāġ-ı ʿadālet ki gül-i ṭabʿından
Dāʾimā nükhet-i inṣāf olınur istiḥṣāl

29 Ebr-i neysān-ı mürüvvet ki nem-i luṭfından
Açmadan bir dür olur ṣadef-i dest-i suʾāl

30 Çeşme-i ʿilm ü kemālinde ḳıdr bir kūze
H̲ırmen-i cāh-ı celālinde felek bir ġırbāl

31 Ḫāme-i reʾyi kilīd-i der-i dünyāya medeng
Reşḥa-i kilki ruḫ-ı devlete şān-ı iḳbāl

32 Mehçe-i zer ʿalem-i devleti reşkinden olur
Māh-ı tābān-ı cihān devr iderek zerd ü hilāl

33 Ḳahrı dehşet-fikeni hāviye-i leyl-i firāḳ
Luṭfı revnaḳ-şiken-i cennet-i eyyām-ı viṣāl

34 Düşse yek-ẕerre-i mihr-i keremi deryāya
Dür-i gevherle sevāḥiller olur māl-ā-māl

35 Degse ger şuʿle[-i] tīġ-i ġażabı eflāke
Eriyüp ṣu gibi olurdı s̱evābit-i seyāl

36 Cemʿ-i eżdādı murād eylese ol demde olur
Beʾs ü ḫusrān ile süd ḳardaşı kām u āmāl

37 Ḥıfẓı bir mertebe kim ḳılsa es̱er eşyāya
Şemʿa fānūslıḳ eylerdi gelüp bād-ı şimāl

38 Reʾyi taḳdīr ile tevʾem o ḳadar cümle umūr
Emrini mevḳiʿ-i icrāda ider istiḳbāl

39 Ehl-i kāfuñ eline girse ġubār-ı ḳademi
Eyler iksīr-i mükerrem yerine istiʿmāl

40 Dāne-i ḫırmen-i evṣāfını taʿşīr idemez
Ḳılsa dihḳān-ı felek mihr ü mehin zer mikyāl

41 Āṣafā dād-gerā dāver-i ʿālī-güherā
Ey ḫudāvend-i nikū-baḫt-i pesendīde-ḫıṣāl

42 Sensin ol āṣaf-ı dīn-dār u kerem-güster kim
Olsa taḳvim eger sende ki ās̱ār-ı kemāl

43 Şeref-i ẕātuña nisbetle muḥaḳḳar görinür
Dīde-i munṣıfa her mertebe-i ʿālü'l-ʿāl

44 Aḫter-i ṭāliʿ ü şemʿ-i şeb-i iḳbālüñdür
Bedr-i evc-i şeref ü mihr-i sipihr-i iclāl

45 Ḳān ciger-ḫūn u ṣadef dāġ be[r]-dil olmadadur
Ġayret-i dest-i güher-pāşuñ ile rūz u leyāl

46 Kef-i pür-cūduña deryā olamaz vech-i şebeh
Olmasa elde eger ḳāʿide-i farż-ı muḥāl

[56b]

47 Günde biñ bār-ı temennā-yı ḥamūl olmadasın
Görmedüm ṭabʿ-ı kerīmüñ gibi cerr-i es̱ḳāl

48 Görinür kevkebe-i ḳadrinüñ işrāḳından
Münḥaṣır olma bu devletde saña her aḥvāl

49 Āṣafā ġāyeti yoḳ vaṣf-ı cihān-ḳıymetinüñ
Bārī taḥdīs̱-i niʿam eyleyeyüm bi'l-icmāl

50 Berg sīb-i ẕeḳanuñ üzre degül dāne-i ḫāl
Ṭurır el baġlu kenār-ı çeh-i zemzemde Bilāl

51 ʿĀrıżuñ reşki ile düşdi zevāle ḫurşīd
Ḳaşlaruñ derdi ile māh eriyüp oldı hilāl

52 Mū miyānuñla dehānuñ gibisi yoḳdur yoḳ
Var ise her ne ḳadar ḫurdeli söz ince ḫayāl

53 Rūzgār eyledi zülfüñ gibi āḫir beni de
Ḫāne ber-dūş u siyeh-rūz u perīşān-aḥvāl

54 Yem-i eşkümde gör ey dīde ḫayāl-i yāri
Ḫūb-rūyānana aʿlā yaḳışur cāme-i āl

55 Āyet-i ḫaṭṭı ẓuhūr eyledi hep ṭāliʿüme
Muṣḥaf-ı ʿārıż-ı cānāndan açdum iki fāl

56 Dūd-ı āhumdan olur ol gül-i ter rū-gerdān
Rūzgār esdigi semte idemez meyl nihāl

57 Oldı ʿaskerlige ḫūbān-ı Sıtanbul māʾil
Ḳāʿide ṭaḥtına idḫāl olalı istibdāl

58 Ḳul ḳuṣur eylese dünyāda ʿaceb mi **Kāẓım**
Eyler āyinede ʿaks-i ḥareket her tims̱āl

59 Söz tamām oldı yine başla duʿāya artıḳ
ʿArż-ı ḥāl itme bilür ḥālüñ o ṣadr-ı mifżāl

60 Mihr-i iḳbāline göstermeye Ḥaḳ rūy-ı küsūf
İrmeye dāmen-i iclāline ḫāşāk-ı kelāl

61 Mesned-i devlet ü rifʿatde muḳīm ola müdām
Ola ḫāk-i derine ser-be-ser ʿālem rū-māl

62 Her ne maḳṣūdı var ise anı iḥsān itsün
Virmesün ʿuḳde-i ḫāṭır aña Rabb-i müteʿāl

[57a] XXXVI ḲAṢĪDE DER-SİTĀYİŞ-İ ṢADR-I ESBAḲ REŞĪD PAŞA

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Eyler mi fülk-i dil gibi ʿazm-i kenār mevc
Bulmazsa ger müsāʿade-i rūzgār mevc

2 H̱ūn-āb-ı eşk-i bülbül olur ṣad hezār mevc
Güllerde gösterince nesīm-i bahār mevc

3 Āh eylesem sirişküm olur dīdeden revān
Ḳılmaz görince bād-ı vezānı ḳarār mevc

4 ʿĀḳil temelluḳ ile bulur ẖaṣmına ẓafer
Sedd-i sevāḥili öperekden yıḳar mevc

5 Rind-i hevā-pereste sükūnet muḥāldür
Bir yerde lā-cerem olamaz pāydār mevc

6 Ẕillet kenār-ı ẖākdedür ehl-i naẖvete
H̱āk-i kenāre düşse olur ẖāksār mevc

7 Bilmem ki yārdan anı kimler uçurdı kim
Dīvāne gibi ṭaşlara başın çalar mevc

8 Derd-i dili hevā-yı maḥabbet füzūn ider
Gördükçe bād-ı ṣubḥı urur sebzezār mevc

9 Hem-pāye-i merātib-i iʿdād olup gider
Kāẓım yem-i emelde olan bī-şümār mevc

10 Vaṣfın ḳılur benüm gibi bir āṣafuñ meger
Cünd-i ḥabāba olmaḳ içün ser hezār mevc

11 Ol Āṣaf-ı şehenşeh-i devrān ki ẕātıdur
Mihr-i felek-medār u yem-i şuʿle-dār mevc

12 Ol cevher-i yegāne ki yoḳdur miẕālini
Görmiş cihānda ideli ẓāhir-i biḥār mevc

13 Ol ṣadr-ı kāmrān ki derārī-i midḥatin
Ḳaʿr-ı muḥīṭ-i dilden ider der-kenār mevc

14 Raẖşında māh-ı luṭf-ı şeref-menzil-i seẖā
Cūşında neyl-i cūd-ı mekārim-şiʿār mevc

15 Ḳuṭb-ı medār-ı dāʾire-i müntehā-yı feyż
Lüʾlüʾ-i baḥr-i nüh-ṣadef-i rūzgār mevc

16 Deryā-yı dehr cūşa gelelden görilmemiş
Bir böyle ṣadr-ı ekrem ü ʿizz ü veḳār mevc

17 Düstūr-ı kār-dān-ı felek-bārgāh kim
Ḳıldıḳça cūy-ı merḥameti āşikār mevc

18 ʿĀlem ġarīḳ-i lücce-i nūr-ı ḥużūr olup
Her dilde gösterür yem-i şevḳ ü mesār mevc

19 Olmaz seḥāb-ı dest-i güher-pāşına ʿadīl
Ġayretle gelse bir yere ger ṣad hezār mevc

[57b] 20 Kesb-i taʿalluḳ itmek içün ḫāk-i pāyına
Yüzler sürer sevāḥile leyl ü nehār mevc

21 Vaṣfında ʿacz idüp n'ola eylerse baʿd-ez-īn
Ḥāmem gibi kenār-ı duʿāda ḳarār mevc

22 Olsun firāz-ı mesned-i rifʿatde kāmrān
Urduḳça baḥr-i ʿāṭıfet-i Kirdgār mevc

XXXVII ḲAṢĪDE DER-SİTĀYİŞ-İ SER-ʿASKER ḤÜSEYN ḤÜSNĪ PAŞA

mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Hevā-yı ʿaşḳ ile bülbül gibi olup mużṭar
İder terāne bu ṣavt ile kilk-i ney-şeker

2 Muḥibb-i āl-i Muḥammed Ḥüseyn Paşadur
Cihānda ḫulḳ-ı hasenle nümūne-i Ḥayder

3 Meh-i sipihr-i dirāyet ki her hünerde Ḫudā
Kemāle eylemiş iḳdām u saʿyını maẓhar

4 Ṭuyınca fażl u kemālin şehenşeh-i devrān
Şerefle eyledi ẕātın müşīr ü ser-ʿasker

5 Maḳām ṣāḥibini şimdi buldı bī-minnet
Ḳulūb-ı ʿaskere geldi mezīd ḳuvvet ü fer

6 Zihī ʿināyet-i Ḥaḳ kim bu günleri gördük
Taḳarrub eyledi vaḳt-i ṭulūʿ-ı mihr-i ẓafer

7 Zihī kerāmet-i Mevlā ki böyle bir demde
Yed-i idāresine geçdi ehlinüñ ʿasker

8 O serv-i gülşen-i cennet-nişān-ı dāniş kim
Henūz mis̱lini görmiş degül ʿuyūn-ı beşer

9 O mihr-i evc-i himem kim cihāna gelse bu dem
Kemīne yāver olurdı yanında İskender

10 O yekke-tāz-ı kerem kim derārī-i vaṣfın
Ḳılur bu vech ile ḫāmem keşīde-i maṣtar

11 Gül-i ḥadīḳa-i iḥsān bahār-ı ʿālem-i cūd
Nihāl-i ravża-i īḳān ḫıdīv-i Dārā-der

12 Müşīr-i şīr-i ṣalābet vezīr-i ʿālī-cāh
Emīr-i kişver-i himmet dil-īr-i dīn-perver

13 Miyān-ı bezmde bir şūḫ-ı şeng-i meh-ṭalʿat
Maḥall-i rezmde bir nerre-şīr-i ceng-āver

14 Sütūde-ṭāliʿ ü iḳbāline felek ḫādim
Ḫuceste-kevkeb-i iḳbāline ḳader yāver

15 Yegāne-erşed-i ʿālem ki nūr-ı reʾyiyle
Olur münevver ü rūşen-derūn her kişver

16 Riyāż-ı ʿadne döner her ḫarābe vādīsi
Şemīm-i merḥameti ḳangı mülke ḳılsa güẕer

[58a] 17 Şerār-ı āteş-i ḳahrı ṭoḳınsa Behrāma
Dönerdi ʿaẓm-i remīme elindeki ḫançer

18 İrāde eylese cemʿ-i teżāddı fi'l-ḥāl
Çerāġ-ı zaḫm-ı derūna ḳatīl olur şeş-per

19 Ḫadeng-i ḥükmi müʾes̱s̱ir o rütbe ḳılsa murād
Geçüp felekleri ʿarş-ı mecīde eyler es̱er

20 Sütūde-ẕāt u ṣıfātā ḫuceste-menḳabetā
Eyā sipeh-keş-i rūşen-żamīr-i pāk-siyer

21 Sen ol dil-īr-i müsellemsüñ eylesen mes̱elā
Ḳażā-yı cūd-ı şecāʿatde ḫalḳa ʿarż-ı hüner

22 Cihān ġanī vü tehī baḥr ü kān müflis olup
Ṭutardı cām-ı ecel tīġüñe sipihri siper

23 Bi-ḥaḳḳın işte sen olduñ müşīr-i ʿālemde
Olur bu ḳavli muṣaddaḳ cemīʿ-i ehl-i hüner

24 Ayaḳlar altına düşdi ḳumāş-ı istiʿdād
Olınmaz oldı ḫazef-pāre ile farḳ-ı güher

25 Nefīr-i ʿāma dönüp hep cünūd-ı ehl-i kemāl
Bütün uṣūl-i niẓāmātı oldı zīr ü zeber

26 Didüm nefīrde bir fıḳra geldi ḫāṭıruma
Ki çāresiz işiden ẕātı ḫand-nāk eyler

27 Firāş-ı mevte düşüp bir faḳīr Bektāşī
Dimiş ki oġluna ey nūr-ı çeşm ü cān-peder

28 Mezāra benle ber-ā-ber nefīrimi gömdür
Budur vaṣiyyetüm icrādan itme ḫavf u ḥaẕer

29 Çocuḳ dimiş ki başumla ber-ā-ber emrüñ līk
Sebeb nedür buña söyle ḳuṣūra ḳılma naẓar

30 Kemāl-i ḥüzn ile bir āh idüp o bī-çāre
Dimiş budur emelüm ḳāʾim olıcaḳ maḥşer

31 Ebu'l-beşerden İmām-ı Ḥüseyne dek bir bir
Büyüklerüñ varup ayaġına sürüp yüzler

32 Cenāb-ı Ḥaḳḳa şefāʿatlerin niyāz ideyüm
Ḳabūl olursa ne aʿlā niyāzum olmasa ger

33 Çeküp ḫulūṣ ile bir yuf borusı cümlesine
Ṣafā-yı ḫāṭır ile eyleyem caḥīme sefer

34 Ḳoluñda geldüm efendim nefīr-i ḫāme be-dest
Kibār-ı ʿaṣrı gezüp āstānuña mużṭar

35 Naʿīm-i luṭfuñ ile ḳıl çerāġ-ı çākerüñi
Yeter yanıḳlıġum itme caḥīm-i yeʾsi maḳar

36 Duʿā zamānıdur artıḳ teʾeddüb it **Kāẓım**
Yeter bu mertebe taṣdīḳ-i ictisār yeter

[58b] 37 Meh āftāba ki nāʾib-menāb olup giceler
Verir cünūd-ı nücūma niẓām tābe-seḥer

38 Ḫudā muvaffaḳ idüp her işde ḥaşre ḳadar
Derinde devlet ü iḳbāl ola iki çāker

XXXVIII MIṢIRLI FĀŻIL MUṢṬAFĀ PAŞANUÑ MĀLİYYE NĀẒIRLIĠI ZAMĀNINDA SÖYLENİLEN ḲAṢĪDEDÜR

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Cān mest-i mey-i encümen-ārā-yı ḳademdür
Dil muʿtekif-i Kaʿbe-i esrār-ı ḥikemdür

2 Ol cān ki degül mesti o ṣahbā-yı ṭahūruñ
Cān dinmez aña cevher-i mevhūm-ı ʿademdür

3 Ol dil ki degül maḥremi ol Kaʿbenüñ el-ḥaḳ
Şāyān-ı tecellī olamaz beyt-i ṣanemdür

4 Cān aña dinür kim olıcaḳ mest-i maḥabbet
Her naʿresi mengūş-ı ṣanādīd-i ümemdür

5 Dil dinmege şāyeste o dildür ki ṣafāsı
Şöhret-şiken-i cūy-ı gülistān-ı İremdür

6 Cemʿ itmege saʿy it bu iki cevher-i pāki
Kim her birinüñ ʿārife taḥṣīli ehemdür

7 Iṭlāḳ olamaz ehl-i dilüñ ġayrına ʿārif
Ger rind-i Mesīḥā-dem ü ger şeyḫ-i ḥaremdür

8 ʿİrfān ile tevʾem ṣayılur ḥüsn-i ṭabīʿat
Yā lāzım u melzūm maḳāmında ʿalemdür

9 Söz mertebe-i evvelidür fażl u kemālüñ
Her nevʿi ʿulūmuñ aña dārāt u ḥaşemdür

10 İḥsān-ı Ḫudādur bu velī saʿy ile olmaz
İḳdām-ı hebā reşk ü ḥased mūriṡ-i ġamdur

11 Ammā olamaz reşk ü ḥased eyle مامكده
Bir niʿmet-i bī-minnet-i ḫallāḳ u ḥakemdür

12 El-minnetu li'llāh ki bu niʿmet-i ḫāṣuñ
Bī-saʿy u ṭaleb-nāʾil ü müstaġraḳ-ı yemdür

13 Allāh murād eyleyicek böyle olur iş
Elṭāf-ı Ḫudā ḫāric-i taʿdād u raḳamdur

14 Ḳılsun yine iḥsānı ile şükrine nāʾil
İfā-yı teşekkür daḫi bir dürlü niʿamdur

15 Bu luṭfuñ ider şükrin o kim ṭabʿ-ı selīmi
Tevḥīḍ-i Ḫudā naʿt-ı nübüvvetle be-hemdür

16 Yā medḥ-i şehenşāh-ı cihāna ola muʿtād
[59a] Yā böyle bir Āṣaf-şiyeme ʿabd-i deremdür

17 Ol āṣaf-ı ẕī-şān ki der-i cāh u celāli
Mālişger-i Türk ü ʿArab u Rūm [u] ʿAcemdür

18 Ol ṣadr-ı felek-kevkebe ki ẕātına nisbet
Ḫurşīd-i cihān ẕerre gibi aḥḳar u kemdür

19 Ol fāżıl-ı devrān ki kemāl-i ʿaẓametle
Yüz sürmek içün pāyına çerḫüñ ḳadi ḫamdur

20 Faḫrü'l-vükelā Muṣṭafī Paşa ki vücūdı
Bādī-i ṣuver-bend-i heyūlā-yı ʿademdür

21 Düstūr-ı kerem-pīşe ki erbāb-ı kemāle
Endīşesi iḥsān u ʿaṭā fikri keremdür

22 Dārā-der ü Cem-cāh ki peymāne-i luṭfı
Mihr-i felek-ārā-yı eḳālīm-i himemdür

23 Bir kīn-i güher kān-ı leṭāfet ki melāʾik
Yanında ḫazef-pāre-i kem-ḳıdr u beḳamdur

24 Evreng-i ṣalābetde ḫudāvend-i yegāne
Dīhim-i şerefde güher-i pāk-i şiyemdür

25 Gülzār-ı emīrī de ṭurur serv-i ser-efrāz
Meydān-ı dil-īrī de yürir şīr-i ecemdür

26 Sī-mürġ-i kerem ẕātına şeh-bāz-ı yed-āmūz
Ruḫsār-ı ümem dergehine ferş-i ḳademdür

27 Her levḥ-i ruḫām-ı deri mirʾāt-ı Sikender
Her köhne-sifāl-i segi peymāne-i Cemdür

28 Çārūb-keş-i bārgeh-i devlet ü iḳbāl
Mensūb-ı der-i devleti şemşīr ü ḳalemdür

29 Ḫırmengeh-i cāhında felek dāne-i ḫardal
Mīzān-ı celālinde cihān nīm-diremdür

30 Kāf-ı keremi kāffe-i ʿāleme kāfī
Nūn-ı niʿamı kāse-i eflāk-ı şikemdür

31 Ey kāfile-sālār-ı girāmī ki hemīşe
Ḫāk-i ḳademüñ ḳıble-i erbāb-ı ḥaşemdür

32 Sen melceʾ-i bī-minnetisün ümm-i cihānuñ
Cāhuñ daḫi bir maḳsim-i erzāḳ-ı ümemdür

33 Ey nāẓır-ı māliye-i devlet ki nüfūsuñ
Ḳıymet-şiken-i sikke-i dīnār [u] diremdür

34 Sen devlet ü dārāt ile Cemşīd-i zamāne
Cūduñ saña bir cām-ı cihān-tāb-ı ḥikemdür

[59b] 35 Ẕātuñ gibi memdūḥ-ı muʿaẓẓam ele girmez
Her ehl-i dile midḥatüñ efkār-ı ehemdür

36 Bir dil ki degül mest-i mey-i sāġar-ı vaṣfuñ
Ṣahbā-yı maḥabbet ise de içdigi semdür

37 Ḥāmem n'ola başlarsa ġazel-gūlıġa artıḳ
Kālā-yı hüner ʿarż idecek mevsim ü demdür

38 Gül ʿārıẕ-ı ḫū-gerdeñe dil-ḫūn-ı sitemdür
Reng-i lebüñe nisbet ile laʿl-i beḳamdur

39 Ṣahbā-yı lebüñ āteş-i seyyāle-i ḳudret
Dürc-i dehenüñ ḥoḳḳa-i yāḳūṭ-ı ʿademdür

40 Bu vech-i şebeh başuma devlet yetişür kim
Zülfüñ gibi ḥālümde perīşān u dijemdür

41 Kār itmez aña ḫançer-i ser-tīz-i nigāhuñ
Dür-dāne-i eşki delecek tīr-i müjemdür

42 Dünyāyı ḫarāb itse n'ola cūşiş-i eşküm
Her ḳaṭre-i ḫūn-ābesi bir seyl-i ʿaremdür

43 **Kāẓım** ḳıyamam baḳmaġa ol āfet-i cān
Gūyā nigehüm gül-ruḫına ḫār-ı elemdür

44 Söz bitdi yeter vaṣf u ġazel başla duʿāya
Meydān-ı neng ḳāfiye pek teng ü etemdür

45 Cān u dil-i ʿārif gibi ḳadri ola ʿālī
Nisbetle dine ẕātına her mertebe kemdür

---

44 Meydān-ı : Meydānuñ K

[60a] XXXIX MAḪMŪD NEDĪM PAŞA İÇİN SĀL-İ CEDĪD ĶAṢĪDE-İ TĀRĪḪİYYESİ

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 ʿAceb bir çille-keşdür ķavs-ı ebrū-yı dil-ārāya
Düşer oķ gibi dil ḫāṭır-nişānı olmadan yāya

2 Ṭaķılmış tār-ı ķullāba ṣanurlar ṣayd-ı māhīdür
Görenler irtibāṭ-ı ķalbümi zülf-i semen-[s]āya

3 Virür mūy-ı miyānı ẕikri ḥayret fikr-i bārīke
İder dürc-i dehānı ḫand-i cüz-i lā-tecezzāya

4 N'olur ey naḫl-i nev-res şuʿle-efşān-ı tecellī ol
Cemālüñ "len terānī"*-gū iken naḫvetle Mūsāya

5 Cigergāhum kebāb-ı nār-ı ġam olmaķ mı taʿbīri
Nemek-rīz oldı gördüm düşdi sāķī cām-ı ṣahbāya

6 Geçüp maḥbūb-ı meyden düşdi fikrüm dām-ı tesbīhe
Benāt-ı naʿşdan meyl eyledüm ʿıķd-ı s̱üreyyāya

7 N'ola yek cürʿa meyden olsa maḫmūrān-ı ġam iḥyā
Nigāh-ı ḫūb-rūyān cān bağışlar cism-i meclāya

8 Degül yer yer kevākib sāġar-ı ser-şārı olmışdur
Felek bir bezm-i ʿişretdür müretteb rūz-ı ferdāya

9 Ṣabā ġurbetde key ḫāk-i vaṭan ḥasretlerin yād it
Yoluñ düşdükçe kūy-ı yāre meʾvā-yı eḥibbāya

10 Ḫalāṣ eyler şikest-i seng-i ġamdan cevher-i cānın
Ḫużūr-ı pīr-i meyde yüz sürenler pāy-ı mīnāya

11 Yarın ser-defter-i ʿuşşāķ olur meydān-ı maḥşerde
Yazan bir mıṣraʿı mevzūn ol ķadd-i dil-ārāya

12 Kemān-ebrūlara ṭāķāt getirmez nāvek-i enẓār
Ķurılmış ķavs-i ķudretdür çekilmiş ʿarş-ı aʿlāya

13 Ḫaṭā olmaz şikāyet ķılsa göñlüm çīn-i zülfüñden
Düşürdi ehl-i ʿaşķı hep o kāfir ķara sevdāya

14 Niķāṭ-ı lafẓ-ı rengīnin gören ās̱ārumuñ **Kāẓım**
Ķıyās eyler ki düşmiş jālelerdür verd-i ḥamrāya

* "len terānī" *Kuran*, 7/143.

15 Degüldür jāle vü gül ḳaṭre ḳaṭre āb-ı rūyumdur
Olur üftāde böyle dāmen-i düstūr-ı dānāya

16 O düstūr-ı mükerrem āṣaf-ı ekrem kim olmışdur
Vezīr ibni vezīr ü ṣıhr-ı şāhenşāh-ı Cem-pāye

17 O paşa-yı muʿaẓẓam dāver-i efḫam ki elyaḳdur
Olursa āstānı mültecā aʿlā vü ednāya

18 Muʿallā-debdebe düstūr-ı mebrūr-ı ḥaṣāfet-fer
Saʿādet-kevkebe mihr-i felek-cāh u melek-pāye

[60b] 19 Nesīm-i ṣubḥ-ı reʾfet āftāb-ı evc-i ʿulviyyet
Gül-i bāġ-ı ʿināyet ṣadr-ı bedr-i merḥamet-sāye

20 Serīr-ārā-yı tevfīḳāt-ı bī-pāyān-ı Rabbānī
Çerāġ-efrūz-ı fānūs-ı sipihr-i maʿdelet-sāye

21 Kerīm-i bende-perver ḥażret-i Maḥmūd Paşa kim
Vücūdın eylemişdür Ḥaḳ vücūd-ı dehre pīrāye

22 Zihī ṣāḥib-niṣāb-ı luṭf u iḥsān kim müreccaḥdur
Cemāli āftāba desti ebre ḳalbi deryāya

23 Zihī eşheb-süvār-ı ʿarṣa-i cāh u celālet kim
Urır çevgān-ı himmet-baḫtı gūy-ı çerḫ-i vālāya

24 Ḫıredmend-i Felāṭūn-fehm ü ḥikmet-senc ü muʿciz-gū
Necīb ü nükte-dān u rind ü mihr-ās̱ār u meh-vāye

25 Sipihr-i iḳtidārı öyle ʿālīdür ki rifʿatde
Olur her pāyesi maḥsūd-ı evreng-i s̱üreyyāya

26 Çerāġ-ı nūr-ı ẕātı añdurır miṣbāḥ-ı ḫurşīdi
Nesīm-i iltifātı beñzer enfās-ı Mesīḥāya

27 Olur ḳat ḳat felekler şemʿ-i necm-i baḫtına fānūs
İder ḥüsn-i kifāyet yek nigāhı dār-ı dünyāya

28 Gelür jeng-i küdūret meşrebinden cām-ı Cemşīde
Virür ḥayret ṣafā-yı ṭıyneti āb-ı muṣaffāya

29 Görüp teʾs̱īr-i bürʾü's-sāʿa-i dārū-yı iḥsānın
Alaydı āftāb-ı ṭalʿatın pīş-i temāşāya

30 Atup destinden usṭurlābını ḫāke Ebu'l-Maʿşer
Olurdı mūcib-i ʿillet şifāsı İbni Sīnāya

31 Ḳılur ḫāk-i ḥaḳīrüñ müşk-ābın bāde-i tesnīm
Seḥāb-ı feyż-i luṭfı sāye ṣalsa ḳangı ṣaḥrāya

32 Geçüp andan hem olsa sāyebān-ı ʿarṣa-i maḥşer
Dönerdi naḫl-i pür-tāb-ı ḳıyāmet naḫl-i ṭūbāya

33 Nesāḳ-sāz-ı beyābān olsa ḥükm-i şīme-i ʿadli
Olurlar gürg-i bārān-dīdeler āhulara dāye

34 Semend-i ḫāmesiyle olsa hem-pā tevsen-i efkār
Ḳalur zīr-i rikābında şitāb itdükçe çün sāye

35 Ḫudāvendā sen ol memdūḥ-ı efḫamsın ki evṣāfuñ
Ṣığışmaz sāḥa-i güncāyiş-i taʿdād u iḥṣāya

36 Ne gördi çeşm-i devrān ẕat-ı Maḥmūduñ gibi memdūḥ
Ne sevḳ itdi felek bir ben gibi meddāḥ dünyāya

37 Benem ol nāvek-endāz-ı süḫan kim şimdi meydānda
Çıḳup bir pehlevān el urmamışdur çekdigim yāya

[61a] 38 Benem ol şāʿir-i vaḥy-āzmā kim kilk-i feyyāżum
Olur mīzāb-ı raḥmet Beyt-i maʿmūr-ı muʿallāya

39 Girībān-çāk olurdı el çeküp dāmān-ı Yūsufdan
Görinseydi ḫayāl-i ṣūret-i naẓmum Zelīḫāya

40 Temāşā eyleseydi ṭurre-i ṭarrār-ı endīşem
Esīr olmazdı Ḳaysuñ ḫāṭır-ı Mecnūnı Leylāya

41 Dönerlerdi ser-ā-ser ṣūret-i dīvāra ḥayretden
Benāt-ı bikr-i fikrüm ʿarż-ı dīdār itse ḥavrāya

42 Ṣanur gülzār-ı cennetden çıḳar bir nehr-i cārīdür
Görüp naẓm-ı selīsüm eyleyen diḳḳat mezāyāya

43 Olur iḳrār-ı nā-çār ile s̱ābit Ḥaḳḳ-ı rüchānum
Benümle ḳangı üstād-ı süḫan ḳalḳışsa daʿvāya

44 Bilürler naẓm-ı pāküm dür süḫandan ġāyet-i maṭlūb
Teraḳḳī eyleyenler nūr-ı esmādan müsemmāya

45 Sözüm gül-berg-i ḳudsīdür ki şemm itse müheyminler
Dönerler şevḳ-i şādīden hezār-ı zār-ı şeydāya

46 ʿAceb mi ḳavlümi şıḳ begler ammā itmese taṣdīḳ
Hep onlardur iden taʿrīż-i ḥükm-i Ḥaḳ teʿālāya

47 Süḫan pāyāna irdi lāf u daʿvā el virür ey dil
Duʿā hengāmıdur dön bārgāh-ı ʿarş-ı aʿlāya

48 Felek taḳlīd idüp tā ḫançer-i ebrū-yı cānānı
Virür her ay başında ḥüsn-i ṣūret bir yeñi aya

49 Ṭayansun saṭḥına ʿarş-ı ʿaẓīmüñ süllem-i baḫtı
Teraḳḳī eyledükçe sāl-i ʿālem pāye-ber-pāye

50 Gelüp yüz yılda bir hem böyle bir sāl-i hümāyūn-fāl
Süḫan-fermālara olduḳça ḥāṣıl ḥüsn-i ser-māye

51 Yazup tebrīk içün ṭārīḫ-i sāmīsin didi hātıf
Bu sāli Ḥaḳ saʿādet-fāl ide Maḥmūd Paşaya
بو سالی حق سعادت فال ایده محمود پاشایه
(1300/1882-83)

XL MAʿA-TĀRĪḪ-İ VEZĀRET ḲAṢĪDE DER-SİTĀYİŞ-İ MÜŞĪR-İ MĀ-BEYN-İ HÜMĀYŪN ḤAŻRET-İ ḤAḲḲĪ PAŞA

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Şāh-ı devrānuñ ḫudāvend-i ḳadīr
Ḳılsun ʿömr ü şevket ü şānın kes̱īr

2 Ol şehenşāh-ı felek-çāker ki Ḥaḳ
Ẕāt-ı ʿulyāsın yaratmış bī-naẓīr

3 Ol cihān-dāver ki aḳrānın henūz
Görmemişdür çeşm-i ecrām-ı münīr

4 Ol Felāṭūn-reʾy kim tedbīrine
Ṭıfl-ı şāgird olamaz Ḫˇāce Naṣīr

[61b] 5 Belki Eflāṭūna beñzetmek anuñ
Reʾy-i sāmīsin olur cürm-i kebīr

6 Ẓıll-ı Ḥaḳdur ẕāt-ı vālā-cevheri
Reʾy-i ilhām olmamaḳ olmaz cedīr

7 Yā kerāmetdür ya ilhām-ı Ḫudā
Olamaz bir başḳa ḥükm-i dil-peẕīr

8 Rūz-ı fīrūz-ı cülūsından berī
Eyleyüp mihr-i saʿādet-müstenīr

9 İtdi ās̱ār-ı teraḳḳī-devleti
Sāyesinde reşk-i eflāk-i es̱īr

10 Her işi tefvīż idüp erbābına
Ḳıldı iḥyā dehri ol şāh-ı kebīr

11 Cümleden işte bu ẕāt-ı efḫamuñ
Ṣūret-i iḫlāṣına olup ḫabīr

12 Nāẓır-ı mā-beyn iken iclāl ile
Ḫıdmetin taḳdīr idüp ḳıldı müşīr

13 Ol müşīr-i müşterī-tedbīr kim
Reşk ider iḳbāline şāh u emīr

14 Ol mekārim-pīşe kim dergāhınuñ
Olsa derbānı sezādur Erdşīr

15 Ol kerem-endīşe kim şāyestedür
Ḳıblegāh itse derin bernā vü pīr

16 Böyle taḥrīr eylesün evṣāfını
Levḥ-i cāna ḫāme-i muʿciz-ṣarīr

17 Āṣaf-ı ekrem ḫıdīv-i muḥterem
Dāver-i efḫam ḫudāvend-i dil-īr

18 Āsmān-rifʿat s̱üreyyā-menzilet
Mihr ü meh-ṭalʿat vezīr-i bī-naẓīr

19 ʿĀlem-i temkīne mihr-i bī-zevāl
Burc-ı inṣāfa meh-i rūşen-żamīr

20 Ḥaḳḳī Paşa kim dil-i āgāhıdur
Maẓhar-ı nūr-ı ḫudāvend-i ḳadīr

21 Āftāb-ı evc-i himmet kim olur
Evvel-i şeb istese ṣubḥ-ı aḫīr

22 Vāṣıl olmaz ġurfe-i iclāline
Ḳat ḳat olsa süllem-i çerḫ-i es̱īr

23 Ḥabbeẕā düstūr-ı ʿālī-cāh kim
ʿAdl ü inṣāf ile olmışdur şehīr

24 ʿAdli ol ġāyetde kim emr eylese
Dāye-i müşfiḳ olur āhūya şīr

[62a]

25 Ḫāk-i pāyın tūtiyā itse döner
Mihr-i rūşen-şuʿleye çeşm-i ḍarīr

26 Ḫˇāce-i bāzār-ı istiġnā olur
Reh-güẕārından geçen merd-i faḳīr

27 Ḫırmen-i evṣāfınuñ miʿşārını
Olsa da żabṭ eylemek olmaz yesīr

28 Āsmān kāġıd sevād-ı şeb midād
Her giyāh-ı ter ḳalem ʿālem debīr

29 Luṭfı bir mey kim olur maḥsūd-ı Cem
Cürʿasın nūş eyleyen merd-i ḥaḳīr

30 Ḳahrı bir sem kim felek şemm eyleye
Olmaz ās̱ār-ı ḥayātından ḫabīr

31 Baḥr-i cūdından nem alsa ʿāleme
Dür döker bārān gibi ebr-i maṭīr

32 Ḥarf-i lā çıḳmaz dehānından meger
Eyleye tevḥīd-i Ḫallāḳ-ı ḳadīr

33 Āṣafā dād-āverā deryā-kefā
Ey vezīr-i dāniş-ārā vü baṣīr

34 Sensin ol düstūr-ı ekrem kim bu gün
Şemʿ-i bezm olmaz saña mihr-i münīr

35 Kim ḳılur āyā edā-yı midḥatüñ
ʿAcz iderken ḫāme-i bülbül-ṣarīr

36 Şāʿir-i siḥr-āverem kim istesem
Ḳuvve-i ṭabʿum ḳılur sengi ḥarīr

37 Maġz-ı Ḳurʾāndur kelām-ı muʿcizüm
Mülk-i maʿnīde benem şimdi emīr

38 Āh eger derd ü elemden āṣafā
Olmasaydı cān u dil ḫurd u ḫamīr

39 Döndürirdi ravża-i evṣafuñı
Gülsitān-ı cennete ṭabʿ-ı dil-īr

40 Bārī bir tāze ġazel ṭarḥ ideyüm
Ḥüsn-i ṭabʿumdan cihān olsun ḫabīr

41 Tāze zülfüñ ḳıldı ʿuşşāḳı esīr
Bir ḳıla baġlandı yüz biñ nerre-şīr

42 Gördigüm günden kemān-ebrūlaruñ
Ditrer üstinde nigāhum tīr tīr

43 Mihr-i ʿālemsüñ hezārān māh-ı nev
Kesdigüñ ṭırnaġına olmaz naẓīr

[62b] 44 Ṣanma ās̱ā[r]-ı şafaḳdur başına
Dest-i ẓulmüñden felek yaḳmış ḥaṣīr

45 Müstaḥaḳ-cū ise yār iḥsānına
Yoḳ zekāt-ı vaṣlına benden fakīr

46 Neşʾe-i laʿlüñ bulınmaz rāḥda
Beñzemez māʾ-i maʿīne şehd ü şīr

47 Söz yeter **Kāẓım** duʿāya başla kim
Ṣıdḳ ile āmīn disün bernā vü pīr

48 Birbirin taʿḳīb idüp tā mihr ü meh
Devr ide cām-ı sipihr-i müstedīr

49 Ḥaḳ ḳıla luṭfıyla şāh-ı ʿālemüñ
Dīde-i āmālini dāʾim ḳarīr

50 Bi'l-bedāhe yazdı tārīḫin ḳalem
Bā-saʿādet Ḥaḳḳī Beg oldı müşīr
با سعادت حقی بک اولدی مشیر
(1281/1864-65)

XLI ḲAṢĪDE-İ BELĪĠA DER-SİTĀYİŞ-İ MÜŞĪR-İ ḪĀṢṢA SELĪM PAŞA

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Minnet ol ḫālıḳ-ı ẕī-şāna ki kilk-i taḳdīr
Ḳıldı bu vāḳıʿayı zīver-i silk-i taḥrīr

2 Vaḳʿa-i sāl-i ẓafer-fāl kim erbāb-ı kemāl
Eylemişler idi keşfen anı evvel tebşīr

---

43 Kesdigüñ : کسایکلک K
44 şafaḳdur : şefḳatdür K

3 Yaʿnī ol ḥādis̱e kim devlet-i Rūs-ı menḥūs
Ehl-i İslāmuñ idüp maḥvını menvī-i żamīr

4 İmtiyāzından açup ṣınf-ı reʾāyānuñ baḥs̱
Eyledi Mençiḳofı bu sözi teblīge sefīr

5 Vükelā ʿāciz olup redd ü ḳabūlinde anuñ
İtdiler mütteḥiden bezm-i ʿumūmı taṣvīr

6 Anda taḳbīḥ olınup Rūsyānuñ teklīfi
Keyfiyet Avrupaya resmen olındı tasṭīr

7 ʿĀḳıbet yek dil olup devlet ile anlarda
İtdiler bir ikişer filo donanma tesyīr

8 Dönmedi çar velī küfr-i ʿinādīsinden
Olmadı ḥüsn-i tavassuṭları bir çāre-pez̲īr

9 Beşike Körfezine dāḫil olınca gemiler
Girdi Eflāḳa bozup ʿahdi aʿdā-yı şerīr

10 Başladı itmege icrā-yı fesād ʿaleni
Sāḳ-ı iḳdāmın idüp ḥarb ü veġāya teşmīr

11 Ġayretu'llāh ẓuhūr eyledi İslāma hemān
Geldi bir ḫˇāhiş ü ġayret ki olınmaz taʿbīr

[63a] 12 Seyl veş ordulara hep aḳın itdi ʿasker
Öyle kim faṣl-ı bahār içre gelür ebr-i maṭīr

13 Üç ṭarafdan açılup bāb-ı ẓafer-tāb-ı cihād
Oldı her bir ḳula irsāl birer dāne vezīr

14 Şīr-i ner gibi ḳılup cümlesi āheng-i ḳıtāl
İtdiler düşmen-i bed-ṭıyneti ḳahr u tedmīr

15 Gümrī eṭrāfını ġāret ḳılup Aḥmed Paşa
Aldı Oltancayı bir āṣaf-ı Fārūḳ-naẓīr

16 Bir sipeh-dār Baṭumdan ḳılup ammā ḥamle
Şekutil ḳalʿasını eyledi ẓabṭ u tesḫīr

17 Bozdı hem düşmeni hem ḳalʿa-güşālıḳ itdi
Oldı aḳrānına rüchān-ı tefevvuḳla şehīr

18 Ḫalḳ bu himmetini gūş idicek Nefʿinüñ
Ḳıldı bu maṭlaʿ-ı ġarrāsını yād u tez̲kīr

19 “Āferīn ey ʿalem-efrāḫte ser-dār-ı dil-īr
Ṣaf-der-i ḳalʿa-güşā ṣaf-şiken-i düşmen-gīr”

20 Nice ser-dār-ı ġażanfer-fer ü ḫurşīd-naẓar
Ki ḳılur ḫıdmetini gökde melekler taḳdīr

21 Ol ki geçmiş eline ḳabża-i tīġ-i tevfīḳ
Gelmeden ʿālem-i imkāna vücūd-ı şemşīr

22 Seyf-i meslūl-ı ẓafer nāvek-i nuṣret-şeh-per
Dāver-i Cem-siper ü Āṣaf-ı Risṭū-tedbīr

23 Lücce-i luṭf u kerem cevher-i deryā-yı himem
Server-i muḥterem ārāyiş-i şān u tevḳīr

24 O Selīm-ism ü velī-şöhret ü ḫaṣlet ki deger
Ne ḳadar eyleseler āyet-i vāsfın tevḳīr

25 Neyyir-i şaʿşaʿa-endāz-ı hüviyyet ki ider
Ḳılsa nūr-ı naẓarı ḫāke iṣābet iksīr

26 Şemʿ-i tābende-i fānūs-ı hidāyet ki döner
Ḥıfẓ içün üstine pervāne gibi çerḫ-i esīr

27 Āsmān dergeh-i iḳbāline ḳat ḳat ʿatebe
Keh-keşān-ġurfe-i iclāline zerrīn ḥaṣīr

28 Kilk-i muʿciz-eseri āyet-i ʿizz ü iḳbāl
Tīġ-i vālā-güheri āyet-i fetḥ ü tesḫīr

29 Baḫt-ı bīdārı ṣabāḥatde ʿadīl-i Yūsuf
Reʾy ü efkārı iṣābetde mesīl-i taḳdīr

30 Dest-bürdiyle nigārende livā-yı nuṣret
Nūr-ı fikriyle ṭırāzende ʿarūs-ı tedbīr

31 Ḥāris-i mülk ü milel ḥāfıẓ-ı şerʿ ü ḳānūn
Vāḳıf-ı ser-düvel-i maẓhar-ı tevfīḳ-i ḳadīr

[63b] 32 Degse tīġ-i ġażabı küngüre-i eflāke
Pāre pāre dökilür cevher-i ḫurşīd-esīr

33 Serverā dādgerā āṣaf-ı ʿālī-naẓarā
Ey kemend-i keremiyle iden insānı esīr

34 Hep senüñle biledür şimdi ḳulūb-ı İslām
Olmadı zerre ḳadar kimse yüzüñden dil-gīr

35 Merḥamet sende kerem sende mürüvvet sende
Dehenüñ dürc-i ḥalāvet süḫanuñ şehd-i ʿaṣīr

36 Ṣıdḳ ile başla duʿā itmege artıḳ **Kāẓım**
Nālişüñ eyledi sükkān-ı semāyı dil-gīr

37 Tā olup böyle nice vāḳıʿalar ʿālemde
Naṣr-ı İslām ile Mevlā ide küffārı ḥaḳīr

38 Eyleyüp ẕātını Ḥaḳ fetḥ-i celīle maẓhar
İde aʿdā-yı tebeh-kārını ḳahr u tedmīr

39 Çigneyüp leşker-i İslām ile Petersburġı
Rūsya imparaṭorın ide bir ʿabdi esīr

MUSAMMATLAR

[TERKĪB-BEND VE TERCĪʿ-BENDLER]

I BĀDE-NĀME BE-NAẒĪRE-İ NEFʿĪ

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

I

1 Merḥabā ey āb-ı āteş-pāre-i pākīze-reng
Ḫān-mān-sūz-ı riyā ḫırmen-güdāz-ı nām u neng

2 Merḥabā ey cevher-i cān u dil-i erbāb-ı ʿaşḳ
Bādī-i raḳṣ-ı piyāle bāʿis̠-i āheng-i çeng

3 Merḥabā ey şemʿ-i bezm-efrūz-ı yārān-ı ṣafā
İftiḫār-ı pīr-i mey pīrāye-i sāḳī-i şeng

[64a] 4 Sensin ol ʿayn-ı ḥayāt-ı ʿālem-i endīşe kim
Ḫıżr olur yek-cürʿa-i cān-baḫşuña ḫayrān u deng

5 Sensin ol deryā-yı ḥikmet kim ḥakīmi ḫum-nişīn
Cūybār-ı feyżüñe nisbet ḳalur ʿayn-ı şereng

6 Sensin ol şevḳ-i şeṭāret-pīşe kim elbet virür
Reşk-i rūy-ı enverüñ āyīne-i devrāna reng

7 Bulmamışdur āb u tābuñ çeşmesār-ı āftāb
Ḥāşe li'llāh kim saña aḳrān ola āfyūn u beng

8 Farḳ olınmaz āb-ı ḥayvāndan ṣafā-yı sāġaruñ
Nāz ider Ḫıżr u Mesīḥe cürʿa-i cān-perverüñ

II

1 Mey degül maġz-ı ṣafā-yı şīşe[-i] peymānesin
Āb-ı rūy-ı cevher-i laʿl-i leb-i cānānesin

2 Āftāb u māhtāb eyler ruḫuñdan iktisāb
Vird-i ʿālem bülbül ü şemʿ-i cihān-pervānesin

3 Şerm ider ednā ḥabābuñdan ḳıbāb-ı āsmān
Sen bu ḫırmengāhda ḫurşīd veş pervānesin

4 Cān virür dil-mürde-i ālāma ẕevḳ-i ṣoḥbetüñ
Nefḫa-i feyż-āver-i Cibrīl mi āyā nesin

5 Āşinā bīgānelik görmez cenābuñdan senüñ
ʿĀşıḳ-ı zāruñla her dem hem-dem ü hem-ḫānesin

6 İltifātuñdan ḫarābāt ehlin ābādān iden
Gūyiyā kenz-i defīn-i gūşe-i vīrānesin

7 Vuṣlatuñ insānı mest eyler firāḳuñ hūşyār
Merhem-i dāġ-ı derūn-ı ʿāḳil ü dīvānesin

8 Şevḳ ü şādīden ḳılur keyfiyyetüñ dünyāyı mest
Gerdişüñ eyler sipihrüñ gerdiş ü devrin şikest

III

1 Duḫt-ı rezsin saña merdān-ı cihān dil-dādedür
Şīşeler ḫumlar sebūlar emriñe āmādedür

2 Seyr iden mihr-i cemālüñ evc-i ʿişret-ḫānede
Ẓann ider kendin riyāż-ı cennetü'l-meʾvādadur

3 Muġtenemdür ḫˇan-ı luṭfuñdan şehenşāh u gedā
Zāhid-i ġam-pīşe ancaḳ vaʿde-i ferdādadur

4 Ṣūretüñ yāḳūt-ı terdür ʿālem-i maʿnīde līk
Cevher-i keyfiyyetüñ tavṣīfden āzādedür

5 Ḳulḳul-ı mīnālaruñdan şerm ider ṣavt-ı hezār
Neşʾe-i cān-baḫşuña nisbet ʿaraḳ pek sādedür

6 Gerdişüñ devr-i teselsülden muʿarrādur senüñ
Var ise devr-i teselsül sāġar-ı mīnādadur

[64b] 7 Senden aʿlā hem-dem olmaz ʿāşıḳa ammā çi sūd
ʿİşve-perversin maḳāmuñ evc-i istiġnādadur

8 N'ola pīr-i mey gibi bilmezse zāhid ḥürmetüñ
Cevherin cevher-fürūş eyler behā vü ḳıymetüñ

IV

1 Zaḫm-ı cāna merhem-i luṭfuñ gibi em bulmadum
Ehl-i derde senden aʿlā yār u hem-dem bulmadum

2 Cām veş döndüm ṭolaşdum bezmgāh-ı ʿālemi
Vuṣlatuñdan başḳa bir ẕevḳ-i dem-ā-dem bulmadum

3 Nice maʿmūr olmasun sāyeñde ʿişret-ḫāneler
ʿĀlem-i vaṣluñ gibi ʿālemde ʿālem bulmadum

4 Ehl-i ʿīşüñ pākdür jeng-i küdūretden dili
Anlaruñ ṣoḥbetlerinde miḥnet ü ġam bulmadum

5 Azıcuḳ dil-şād olan erbāb-ı ʿişretdür yine
Zümre-i zühhādda dil-şād u ḫurrem bulmadum

6 Raḫne-dār olmaz süyūl-ı fitne-i ālāmdan
Hīç cām-ı mey ḳadar bünyād-ı muḥkem bulmadum

7 ʿĀlemi çekdüm çevirdüm ḥadde-i enẓārdan
Sen gibi bir şūḫ-ı mümtāz u müsellem bulmadum

8 Tā ki devrān eyleye cām-ı cihān-tāb-ı felek
Eylesün ʿālem yoluñda beẕl-i cān u mā-melek

V

1 Nice tāb olmaz saña bir merd ḳudret bundadur
Ḳāmetüñ pā-mālidür dünyā ḳıyāmet bundadur

2 Māye-i ẕevḳ-i maḥabbetsin ṭabīb-i rūzgār
Senden ister bir devā her derde ḥikmet bundadur

3 Ādemi derd-i ḫumāruñ cāndan eylerken yine
Rāhuña cānlar virir ʿālem ġarābet bundadur

4 Ṣāf iken mirʾāt-ı sīneñ sīne-i mirʾātdan
Görse de görmez seni zühd ehli ḥayret bundadur

5 ʿĀşıḳa şevḳuñla ölmekdür ḥayāt-ı cāvidān
İttifāḳ-ārā-yı erbāb-ı maḥabbet bundadur

6 Ṣorma **Kāẓım**dan maḳām-ı cünbiş ü ārāmını
Ḳıl teveccüh ḳalbüñe ās̱ār elbet bundadur

7 İçdigüm mey ʿaşḳ u sāḳīdür cenāb-ı Bū Türāb
Ẕātına evlādına olsun ṣalāt-ı bī-ḥisāb

II SĀḲĪ-NĀME-İ ĠARRĀ

mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün
[müstefʿilün faʿūlün müstefʿilün faʿūlün]

I

[65a] 1 Sāḳī çevir dem-ā-dem cām-ı ṣafā-medārı
Bezm-i felekde ṭutsun ḫurşīd-i şermsārı

2 Sāḳī amān ḥarām it nāḳışları tamām it
Rindānı mest-i kām it defʿ it ġam-ı ḫumārı

3 Ey māh-ı ʿālem-ārā sensin cihānda ḥālā
Dīhīm-i ẕevḳ ü şevḳüñ sulṭān-ı şehryārı

4 Ey maʿden-i mürüvvet rindāna virme mühlet
Ḳıl muttaṣıl ʿināyet ṣahbā-yı ġam-güsārı

5 Dök āb-ı āteşīni mīnā-yı şuʿle-bāra
Yaḳ çün çerāġ-ı lāle-dāġ-ı dil-i nizārı

6 Peymānelerde ṣahbā hem-çü perī-be-şīşe
Añdursun ebr içinde berḳ-i şerer-nis̱ārı

7 Hep sende ḳaldı ümmīd ey nūr-ı çeşm-i ḫurşīd
Mānend-i māh u ḫurşīd devr eyle ṭurma bārī

8 Bābuñda hep gedāyuz muḥtāc-ı bī-nevāyuz
Bir cām ile unutdur ālām-ı rūzgārı

9 Sensin bu gün bu bezmüñ sulṭān-ı Cem-nişānı
Ẕerrātuñ āftābı ecrāmuñ āsmānı

II

1 Sāḳī kemīn-i cāmı al destüñe ḳıyām it
Her yana baş ayaġuñ āteş gibi ḫırām it

2 Sāḳī düşürme elden peymāne-i ṣabūḥı
Tā ṣubḥ-ı ḥaşr olınca rindāna beẕl-i cām it

3 Meydür ʿilāc-ı ʿācil merd-i marīż-i ʿaşḳa
Merhem sürüp elüñle maḳrūn-ı iltiyām it

4 Mey-māye-i maḥabbetsin nūr-ı çeşm-i cānsın
Göster cemāl-i pāküñ dünyāyı mest-i kām it

5 Dönderse bāde başuñ ṭurma çevir piyāle
Olsun cezā[-yı] ʿamelden icrā-yı intiḳām it

6 Rindāna dürd-i ṣahbā pīr-i meye ʿaraḳ vir
ʿUşşāḳa laʿlüñ öpdür zühhāda çoḳ selāmet it

7 Ḫāk-i vaṭanda ammā ḥürriyeti görir iseñ
Būs eyle dest ü pāyın tevḳīr ü iḥtirām it

8 Jön Türklerüñ belāsın şıḳ begler iddiʿāsın
Ḫalḳuñ bu ibtilāsın teblīġe ihtimām it

9 Olsun fidā yoluñda cān-ı ġam-āşināmuz
Ey āftāb-ı ʿişve senden budur recāmuz

I/7 Mānend-i : Mānende K

III

1 Sāḳī ḳadeḥ-nis̱ār ol yaġdur şarāb-ı nābı
Muṭrib ṣafāya bul yol çaldur ney ü rebābı

[65b] 2 Sāḳī hevā-yı meyle mīnā-yı çerḫi döndir
Muṭrib ṣadā-yı neyle çāk eyle nüh ḳıbābı

3 Mey jeng-i ḳalbi silsün ġam sīneden kesilsün
Neyler terāne ḳılsun def çeksün ıżṭırābı

4 Meyden yapup gülistān neyden hezār-ı nālān
Ḳıl sāġar-ı dıraḫşān ḫurşīd-i şuʿle-tābı

5 Nāy u kemān u ṭanbūr ḳānūn u çeng ü sanṭūr
Çalsun ʿIraḳla Māhūr diñsün meye cevābı

6 Ḫum-ḫānelerde ṣahbā coşsun mis̱āl-i deryā
Ḳılsun ferīḥ ü iḥyā rindān-ı dil-ḫarābı

7 Olsun terāne-i ney maḥsūd-ı nefḫa-i ṣūr
İtsün piyāle-i mey şermende āftābı

8 Añdurdı gülde şeb-nem şeb-nemde ʿaks-i meh-tāb
Ṣahbāda naḳş-ı ḥüsnüñ peymā[ne]de şarābı

9 Ġam terk-i ʿālem itsün rindān pür-neġamdur
Ṭursun sipihr-i devvār devrān-ı cām-ı Cemdür

IV

1 Sāḳī piyālelerle bir lālezār göster
ʿArż it cemāl-i pāküñ bāġ u bahār göster

2 Sāḳī elüñde sāġar ʿazm eyle bezm-i nūşa
Naḫl-i riyāż-ı Ṭūrı āteş-nis̱ār göster

3 Yaġdur şarāb-ı nābı bārān gibi cihāna
Mānend-i feyż-i aḳdes bir iḳtidār göster

4 Dök zülf-i müşk-rīzüñ ruḫsār u gerden üzre
Āteşlere ṣarılmış pīçīde-mār göster

5 Eyle ḥabāb-ı meyde ʿaks-i lebüñ temāşā
Mirʾāt-ı cān içinde naḳş u nigār göster

6 Ḫūbānı bezme celb it ʿuşşāḳ ile ber-ā-ber
Mey-ḫānelerde būy-ı serv ü çenār göster

III/9 devvār : دورار K

7 Bir elde zülf ü rūyuñ bir elde sāġar-ı mey
Cemʿ eyle mihr ü māhı leyl ü nehār göster

8 Pür-çīn it ebruvānuñ baḳduḳça ehl-i zühde
Ur ṭaşa tīġ u ḫançer nār u şerār göster

9 Ḥaşr it nigāh-ı luṭfuñ ʿuşşāḳ-ı dil-figāra
Peymāne-i ṣafāyı gülşende ḳıl idāre

V

1 Sāḳī felek muḫālif ḥükm-i zamān kemdür
Baḫt ise nā-müsāʿid devr ise pür-sitemdür

2 Sāḳī mizāc-ı ümmet efsāne-i ġarābet
Rindān ḫarāb-ı ḥayret zühhād-ı muġtenemdür

[66a] 3 Ey şāh-ı kişver-i dād sen eylemezsüñ imdād
Ḳābil olur mı āzād cānum esīr-i ġamdur

4 Bir māha düşdi göñlüm yandı ṭutışdı göñlüm
Āḫir uyuşdı göñlüm miḥnetle pür-elemden

5 Oldı serümde peydā pīçīde mār-ı sevdā
Ammā gözümde ḥālā gīsū-yı ḫam-be-ḫamdur

6 Dime bu dürd-i ṣāfī ṣun cām-ı ġam-şikāfı
Mā-fāt içün telāfī ger sence mültezemdür

7 Meydür ḥayāt-ı ʿālem zaḫm-ı derūna merhem
Mey içmege dem-ā-dem devrān u dem bu demdür

8 Dāġ-ı dil-i nizāra ḳıl derd-i meyle çāre
Bu bezm-i pür-ḫumāra mey yādgār-ı Cemdür

9 Cünbiş-fürūş-ı nāz ol reftāre eyle iḳdām
Bir elde şīşe-i mey bir elde cām-ı gül-fām

VI

1 Sāḳī ser-i felekde tā āftāb dönsün
Ṭursun elüñde mīnā-cām-ı şarāb dönsün

2 Sāḳī çerāġ-ı ḥüsnüñ pervāne-sūz olınca
Nār-ı firāḳa cānın yaḳsun kebāb dönsün

3 Destüñde şīşe-i mey çıḳ raḳṣ-ı ġayretinden
Mihr ü mehi çevirsün bu nüh ḳıbāb dönsün

V/6 dürd-i ṣāfī : dürd ü ṣāfī K

4 Peymāne-i şarābı rindāna bī-ʿaded vir
Bir başḳa renge girsün rūz-ı ḥisāb dönsün

5 Sebz-i ḫaṭuñ terāş it gül-berg-i ʿārıżuñdan
Aç bāb-ı ictihādı ḥükm-i kitāb dönsün

6 Olsun o rütbe cārī seyl-āb-ı şevḳ-i ḫāṭır
Her bir cedāvilinde biñ āsyāb dönsün

7 Ṣahbā-perest-i ʿaşḳa ser-mest olınca vir mey
Taḳbīl iden ayaġuñ hep kām-yāb dönsün

8 Ṭūlāb-ı ʿīş ü nūşı ḳıl öyle kim idāre
Ser-rişte-i maḥabbet bī-pīç [ü] tāb dönsün

9 İtdükçe devr-i dāʾim ecrām-ı çerḫ-i mīnā
Dūr olmasun elüñden ḫurşīd-i cām-ı ṣahbā

VII

1 Sāḳī amān yetişdür cām-ı cihān-nümāyı
Ednā bir iltifātı sulṭān ider gedāyı

2 Sāḳī piyāle göster meyden şelāle göster
ʿUşşāka nāle göster al deste çeng ü nāyı

3 Ṣordum ṭabīb-i ʿaşḳa [dün] derdlik ʿilācın
Didi ki şīşe çekmek olmışdur eñ ḳolayı

[66b] 4 Bir zaḫm u rīşeyem ben muḥtāc-ı şīşeyem ben
Bir cām-ı meyle defʿ it göñlümden ibtilāyı

5 İtmiş cenāb-ı ʿİzzet rūz-ı ezelde ḳısmet
Rindāna ṣıdḳ-ı ʿiffet zühhāda būriyāyı

6 Destinde sübḥa zühhād çeksün elemle evrād
Sen nāy u meyle ḳıl şād ʿuşşāḳ-ı bī-nevāyı

7 Meyler dehāna gelsün neyler zebāne gelsün
Rıḍvān cihāna gelsün seyr eylesün ṣafāyı

8 Sāyeñde **Kāẓım**-ı zār olsun ġarīḳ-i dīdār
Ḳıl mest olınca tekrār cām-ı feraḥ-fezāyı

9 Luṭf it āyāġ-ı meyden destüñ ayırma sāḳī
Tār u nümā olınca ʿuşşāḳa vech-i bāḳī

III BAHĀRİYYE-İ CELĪLE-İ ĀL-İ ʿABĀ

mefāʿīlün mefāʿīlün faʿūlün

I

1 Yine geldi bahār-ı ʿālem-efrūz
Çerāġ-ı lāle oldı āsmān-sūz

2 Yine ḳıldı musaḫḫar kāʾinātı
Cünūd-ı ḥażret-i sulṭān-ı nev-rūz

3 Çemen ḫˇāb-ı ʿademden oldı bīdār
Nigāhın çeşm-i nergis ḳıldı dil-dūz

4 Pür itdi naʿre-i mestānelerden
Gülüñ gūşın hezār-ı naġme-āmūz

5 Amān sāḳī yetiş bir cām-ı mey ṣun
Bulınmaz her zamān bu rūz-ı fīrūz

6 Bu gün bā-ḳudret-i Rabbü's-semāvāt
Şeb [ü] rūz eyledi ʿarż-ı müsāvāt

II

1 Geyüp nev-cāme-i ḫaḍrā çemenzār
İder firdevs ile daʿvā çemenzār

2 Ḳılur ṭāvūs veş tezyīn-i endām
Sipihri eyler istihzā çemenzār

3 Döner gülzār-ı ʿadne buḳʿa buḳʿa
Olur ʿāşıḳlara meʾvā çemenzār

4 Girince mevsimi ürdibihiştüñ
Bihişte eyler istiġnā çemenzār

5 Sezādur eylese āyīne vechin
ʿArūs-ı mihre bī-pervā çemenzār

6 Ki olmış ḫāk-i pāy-ı şāh-ı emced
Ḥabīb-i ḫālıḳ-ı yek-tā Muḥammed

III

[67a] 1 Çeker her naḫl-i terden ser şükūfe
Ser-i kuhsāra gül serper şükūfe

2 Ṭutar bezm-i çemen pīrāmeninde
Şarāb-ı şeb-neme sāġar şükūfe

3 İder rūy-ı zemīni reşk-i eflāk
Çerāġān eyleyüp yer yer şükūfe

4 Tehī düşmez şecerden rūy-ı ḫāke
Zemīnüñ ʿaynını örter şükūfe

5 Oḳur bu maṭlaʿı tekrār tekrār
Lisān-ı ḥāl ile ez-ber şükūfe

6 Mükerrem şemʿ-i miḥrāb-ı imāmet
ʿAliyyü'l-Murtażā şāh-ı velāyet

IV

1 Göz açmış ḫˇābdan mestāne nergis
Ṭutar destinde bir peymāne nergis

2 Maḳām eyler dü çeşmin perde perde
Ḫayāl-i ʿārıż-ı cānāne nergis

3 Esīr-i ʿaşḳıdur nūr-ı nigāhın
Ḳılur zülf-i ʿarūsa şāne nergis

4 Çerāġ-ı ḥüsnine perverdüñ itmiş
Dil-i sūzānını pervāne nergis

5 Nigāh-ı raġbetinden eylemiş dūr
Riyāż-ı ʿālemi dīvāne nergis

6 Meger ḥayrānıdur çeşm-i Betūlüñ
Cenāb-ı Fāṭıma binti Resūlüñ

V

1 Yaturdum beste vü dil-ḫaste ġonçe
Kenār-ı ḫārda peyveste ġonçe

2 Bu gülzār-ı fenāda ḫār ucından
Olur āzürde her nev-reste ġonçe

3 Gözüm laʿlüñdedür cennetden ey gül
Ḳoparsam günd[e] biñ ber-ceste ġonçe

4 Ruḫundur dāġdan āzāde lāle
Lebüñdür ḫārdan vā-reste ġonçe

5 Ḫudāyā gül-bün-i bāġ-ı emelden
Geçeydi destüme bir deste ġonçe

6 Ṣoraydum ḥāl-i ehl-i ibtilāyı
İmāmum şeh Ḥasan ḫulḳu'r-Rıżāyī

VI

[67b] 1 Ḳılur ruḫsārını şemᶜ-i çemen gül
Ayırmaz bülbüli pervāneden gül

2 Bu ḫāristān-ı ġamda çāk-ber-çāk
İder ṣad dāmen [ü] ṣad pīrehen gül

3 Degül şeb-nem dem-ā-dem aġlamaḳdan
Ṭutar destinde bir ḳanlu kefen gül

4 Ne mümkin olmamaḳ ḫāṭır-perīşān
Elinden rūzgāruñ yāsemen gül

5 Şikāyet eylemez ḥālinden ammā
Görir her bār biñ ḫār-ı miḥen gül

6 ᶜUbeyd-i şāh-ı deşt-i Kerbelādur
Cihān-sālār-ı ehl-i ibtilādur

VII

1 Açıldı burḳaᶜ-ı ḫaḍrā-yı lāle
Görindi çihre-i zībā-yı lāle

2 Degüldür dāġlar üstād-ı ṣunᶜuñ
Ṭaşır tamġāsını kālā-yı lāle

3 Şarāb-ı nāba çekmez cām-ı minnet
Olur şeb-nemle pür mīnā-yı lāle

4 Ser-ā-pā şuᶜledür mānend-i ṣahbā
Güşāde ᶜārıż-ı ḥamrā-yı lāle

5 Virir rūz-ı ḳıyāmetden nişāne
Nihāl-i ḳāmet-i bālā-yı lāle

6 Esīr-i ᶜaşḳıdur Zeynü'l-abānuñ
ᶜAlī ibni Ḥüseyn-i Kerbelānuñ

VIII

1 Ḳılup refᶜ-i niḳāb-ı ḫāk nesrīn
Cemālin ᶜarż ider bī-bāk nesrīn

2 Degül yer yer kevākib nükhetinden
Dimāġ-ı çerḫi itmiş çāk nesrīn

3 İder çārūb mihr āsā cihānı
Ḫas u ḫār-ı şitādan pāk nesrīn

4 Geçer ʿömrüm gibi bāġ-ı cihāndan
Hemīşe çābük ü çālāk nesrīn

5 Cenāb-ı ḫānedān-ı ehl-i beytüñ
Ḳılup menzillerin idrāk nesrīn

6 Muḥammed Bāḳıra efkende olmış
O sulṭān-ı enāma bende olmış

IX

[68a] 1 Açıldı gül gibi rūy-ı şaḳāyıḳ
Cihānı ṭutdı gül-būy-ı şaḳāyıḳ

2 Sezādur ḳıble-i ezhār olursa
Ḫam-ı miḥrāb-ı ebrū-yı şaḳāyıḳ

3 Virir Ṭūr-ı tecellī-zāra ḥayret
Nihāl-i ḳadd-i dil-cūy-ı şaḳāyıḳ

4 Dil-i Cibrīli ḫūn-ı ḥasret eyler
Şemīm-i müşk-i gīsū-yı şaḳāyıḳ

5 Ṣalar tīġ-i ḳażānuñ baġrına çāk
Nigāh-ı çeşm-i pür-gūy-ı şaḳāyıḳ

6 Ẓarīfān-ı bahāruñ berteridür
Muḥibb-i ṣādıḳ olmış Caʿferīdür

X

1 İdüp dāg-ı dilin bīrūn sūsen
Ḳılur Leylāları Mecnūn sūsen

2 Degül reng-i şafaḳ-i pīrāmeninde
Sipihrüñ baġrın eyler ḫūn sūsen

3 ʿArūs-ı ḥaclegāh-ı gülsitāndur
Geyer nev-cāme-i gül-gūn sūsen

4 Ṭutar yek-pāre berg-i şuʿleden cām
Elinde nūr ile meşḥūn sūsen

5 Çerāġ-ı çeşmin eyler āftābuñ
Gül-i rūyıyla şevḳ-efzūn sūsen

6 Virir dergāh-ı **Kāẓım**dan nişāne
Zemīnin ḳıble eyler āsmāna

XI

1 Ṭutar Mecnūn gibi ṣaḥrā benefşe
İder Leylāya istiġnā benefşe

2 Büker boynın ser-i zülfüñ ucından
Olur müstaġraḳ-ı sevdā benefşe

3 Çevirmez gülşen-i firdevse senden
Nigāh-ı raġbetin aṣlā benefşe

4 Oḳur dā᾽im hevā-yı kākülüñle
Hezāra sūre-i İsrā benefşe

5 Olur gūyā bu naẓm-ı āteşīni
Lisān-ı ḥāl ile gūyā benefşe

6 ᶜAlī Mūsā Rıżānuñ çākeriyem
Fidā-yı ᶜaşḳıyam fermān-beriyem

XII

[68b] 1 Görindi ṣūret-i kākülde reyḥān
Perīşān düşdi devr-i gülde reyḥān

2 Temāşā eylesün zülfin diyenler
Bulınmaz ṣūret-i sünbülde reyḥān

3 Açıldı çeşm-i cān devr-i lebüñde
Nümāyān oldı cām-ı mülde reyḥān

4 Gören ṭarf-ı ruḫunda sebz-i ḫaṭṭuñ
Ṣanur bitmiş kenār-ı gülde reyḥān

5 Es̱er ḳoymaz zükām-ı derd ü ġamdan
Meşām-ı ḫāṭır-ı bülbülde reyḥān

6 Yed almış ẕāt-ı vālā-yı Taḳīden
Münīb olmış o şāh-ı müttaḳīden

XIII

1 Çözince ṭurre-i ṭarrār sünbül
Ḳılur dünyāyı ᶜanber-bār sünbül

2 Yüzinden nūr aḳar ḳandīl ḳandīl
Cihān ṭurduḳça olsun var sünbül

3 İder çün mūy-ı āteş-dīde rūyuñ
Görince pīç [ü] tāb iẓhār sünbül

4 Esīr-i zülfiyem bir gül-ruḫuñ kim
Olur çeşmümde ʿayn-ı ḫār sünbül

5 Ṭarīḳ-i ʿaşḳa ḥüsn-i intisābın
İder bu vech ile iḳrār sünbül

6 Cenāb-ı Şeh Taḳīye bendeyem ben
Esīr-i ʿaşḳıyam tā zindeyem ben

XIV

1 Ṭuyınca inhizām-ı berdi şeb-bū
Çıḳup gülzāra boy gösterdi şeb-bū

2 Görüp ḫāl-i ʿiẕāruñ oldı dil-sīr
Çemende ben gibi ġam yerdi şeb-bū

3 Düşürdi eyleyüp rūyuñ irāʾe
Gözinden ʿandelībüñ virdi şeb-bū

4 Perīşān-ḥāldür zülfüñ ġamıyla
Riyāż-ı ʿaşḳa postı serdi şeb-bū

5 Olup sāġar-keş-i dürd-i maḥabbet
Dem-ā-dem āh ider söylerdi şeb-bū

6 İmām-ı ʿAskerīye ʿasker olsam
Yolında cān virüp bir server olsam

XV

[69a] 1 Virür serv-i revāna dil ṣanavber
İder ṭaġlar başın menzil ṣanavber

2 Eser farḳ-ı serinde bād-ı sevdā
Degüldür ʿaşḳdan ġāfil ṣanavber

3 Ayırmaz ḫākden pāy-ı s̱ebātın
Hevāya olsa da māʾil ṣanavber

4 Ḫazān-dīde olurdı olmasaydı
Muḥibb-i ṣādıḳ u kāmil ṣanavber

5 Olup āmāde-i emr ü işāret
Ṭurır hemvāre pā der-gil ṣanavber

XV/1 serv-i revān : سروردانه K

6 ʿAlem-dār olmaḳ içün bī-bahāne
Cenāb-ı Mehdī-i ṣāḥib-zamāne

XVI

1 Be- ḥaḳḳ-ı Aḥmed ü Maḥmūd yā Rab
Be-cāh-ı Ḥayder-i mevdūd yā Rab

2 Be-Zehrā vü be-ḫūn-ı pāk-i sıbṭeyn
Be-nūr-ı Zeynel-i mesʿūd yā Rab

3 Be-Bāḳır Caʿfer ü Kāẓım Rıżā vü
Taḳiyy-i ekrem-i ẕi'l-cūd yā Rab

4 Be-envār-ı Naḳī vü ʿAskerī hem
Be-ser-i Mehdī-i mevʿūd yā Rab

5 Be-ẕāt-ı çār-deh-i maʿṣūm-ı ẕī-şān
Be-seyl-i eşk-i ḫūn-ālūd yā Rab

6 Sefīh ü mücrimem ʿafv it günāhum
Beyāż olsun meded rūy-ı siyāhum

XVII

1 İder ḥasretle verdi yād bülbül
Ḳılur şeb-tā-seḥer feryād bülbül

2 Görir ḫār-ı sitemden dāʾim āzār
Olur āh itmege muʿtād bülbül

3 Ḳafes-bend olmaz ammā dām-ı ġamdan
Degüldür ḳābil-i āzād bülbül

4 Ne gülden ne dikendendür fiġānı
İder āh u fiġāndan dād bülbül

5 Gül-i āl-i Resūlüñ şiftesidür
Ḳılur Ḥayderden istimdād bülbül

6 Ne bülbül **Kāẓım**-ı āteş-nevādur
Kemīne-çāker-i āl-i ʿabādur

[69b] IV TERKĪB-BEND BE-NAẒĪRE-İ CENĀB-I RŪḤĪ

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

I

1 Ṣanmañ ki ṣurāḥī gibi peymāne-perestüz
Biz mest-i serāsīme-i ṣahbā-yı elestüz

2 Mey veş yerimüz var ser-i erbāb-ı ṣafāda
Ger cürʿa gibi ḫāk-i ḫarābātda pestüz

3 Āyīnelerüz ehl-i naẓar ṣaydına dāʾim
Hüşyār ile hüşyār oluruz mest ile mestüz

4 Ārāmumuz olmaz şeref-i şuʿle-i meysüz
Pervāne-ṣıfat şemʿ-i şerer-bār ile hestüz

5 El irdiremez dāmenine pençe-i ḫurşīd
Bir mihr-i cihān-tāb ile kim dest-be-destüz

6 Geh beste-zebānuz ḳalem āsā ser-i mūdan
Geh gerden-i Mecnūn gibi zencīr-şikestüz

7 Üftādelerüz gūşe-i ebrū-yı bütāna
Ne muʿtekif-i deyr [ü] ne miḥrāb-nişestüz

8 Zāhid senüñ olsun ne ise niʿmet-i bāḳī
Besdür bize bu bezmde bir sāġar u sāḳī

II

1 Sāḳī getir ol cāmı ki peymāne-i Cemdür
ʿAşḳ ehline āyīne vü zühd ehline semdür

2 Sāḳī getir ol köhne-şarābı ki ayağı
Mālişgeh-i ruḫsār-ı ṣanādīd-i ümemdür

3 ʿUşşāḳ-ı sitem-ḫˇāra ṣalādur ne ṭururlar
Defʿ-i ġama mey-nūş idicek mevsim ü demdür

4 Ġam defʿine bir çāre mi var dil-ber ü meysüz
Ger şūḫ-ı Mesīḥā-dem ü ger şeyḫ-i ḥaremdür

5 ʿAşḳ olsun o mestāneye kim çekdigi cāmuñ
Eñ muḫtaṣarı kāse-i eflāk-şikemdür

IV. Bu manzumenin başlığı metinde "Terciʿ-Bend Be-Naẓīre-i Cenāb-ı Rūḥī" dir.

6 Reftāre gel ey sāḳī-i gül-çihre ki ḳaddüñ
Maḥşerde bile leşker-i rindāna ʿalemdür

7 Zāhid bize taʿrīf ü beyān itme bihişti
Her gūşesi mey-ḫānelerüñ bāġ-ı İremdür

8 Mest-i mey-i ʿaşḳuz "erinī"*-gūy-ı viṣālüz
Ser-tā-ḳadem āyīne-i envār-ı cemāliz

III

1 Bir özge ṭarab-ḫāne idi ādeme ʿālem
Ẕevḳinde devām olsa ṣafāsında beḳā hem

2 İḳbālini taʿḳībe şitāb itmese idbār
İdbārına ās̱ār-ı belā olmasa munżam

[70a] 3 Yoḳ çāre ḳarārı olamaz cām-ı sipihrüñ
Ṭurmaz şikem-i kāse-i maʿkūsda zemzem

4 Devrān kime bir ḫand[e] içün virdi icāzet
Tā ġonçe gibi eylemedi bağrını pür-dem

5 Bu meykedenüñ ḫākine diḳḳatle baḳılsa
Elbet görinür ādeme her ẕerresi bir Cem

6 Yek laḥẓa yine ẕevḳin o eyler ki bu bezmüñ
Mey-nūş ide bir şūḫ ile ḫalvetde dem-ā-dem

7 İḥsānuña ḳalduḳ meded ey sāḳī-i müşfiḳ
Mecrūḥ-ı ġamuñ senden olur zaḫmına merhem

8 Ṣahbā-yı ṣafā-güsteri li'llāh sebīl it
Rūḥ-ı şühedā-yı ġam içün ecr-i cezīl it

IV

1 ʿĀşıḳ sitem-i yār ile muʿtād olayım dir
ʿĀrif bu ḳuyūdātdan āzād olayım dir

2 Aṣḥāb-ı kerem varını īs̱āre ṭaleb-kār
Erbāb-ı sitem ʿāleme cellād olayım dir

3 Tedrīs ile ister irişe Ḥaḳḳa müderris
Ṣınf-ı ḥükemā ʿaḳl ile irşād olayım dir

4 Esrār-ı Ḫudādan dem urur ney gibi bengi
Rindān-ı ḫarābātda ābād olayım dir

---

* "erinī" *Kuran*, 7/143.

5 Pīş-i ḳademinde göremez çāhı müneccim
Devr-i felek-i aṭlasa mirṣād olayım dir

6 Hem sālik olur her biri bir meslege ḫalḳuñ
Hem bir birine mürşid ü üstād olayım dir

7 Bu maṭlaʿ-ı meşhūrı çeküp silk-i beyāna
Ḫāmem de bu taḳrīb ile dil-şād olayım dir

8 Ḫallāḳ-ı cihān ʿāleme ḳılduḳda tecellī
Her ādemi bir ḥāl ile ḳılmış müteselli

V

1 Deryā-yı maḥabbetde olup mevc-i hüveydā
Esrārını esmāda ʿıyān itdi müsemmā

2 Bir cevher-i sīm-āb ẓuhūr itdi kim andan
Āb-ı ruḫ-ı ḫoy-kerdesidür ʿillet-i eşyā

3 Taʿyīn-i merātib ḳılup envār-ı maḥabbet
Her ṣūret-i şaḫṣiyyeye olmışdı heyūlā

4 İẓhār u beyān eyledi emr-i s̱aḳaleyni
Kim birisi ṣāmit birisi nāṭıḳ u gūyā

5 Sırr-ı aḥadiyyet iki şıḳḳ üzre görindi
Çün ṣūret-i ḳavseyn-i dü-ebrū-yı dil-ārā

[70b] 6 Dört elle ṭutar dāmenini ol iki nūruñ
Kim olmış ise vāḳıf-ı esrār-ı süveydā

7 Sāḳī baña bir bāde getir raġmına anuñ
Kim şerʿ ü ḥaḳīḳatd[e] gör[ür] tefriḳa ḥālā

8 Yek dīgere yoḳ şerʿ ü ḥaḳīḳatde mübāyin
Āyīne imiş birbirine ẓāhir ü bāṭın

VI

1 Ey ḫ˘āce yeter ḥırṣ-ı merātib heves-i cāh
Yek başına virmez saña bu ḫāneyi Allāh

2 Āḫir bıraġursın ne ḳazanduñsa cihānda
İḳbāl ile dünyāya ger olsañ da şehenşāh

3 Aldanma ṣaḳın safsaṭa-i ʿilm-i rüsūma
Tā ʿucb u riyā eylemesün nefsüñi güm-rāh

4 Miḥrāblaruñ ṭaşına bīhūde baş urma
Baḳ gūşe-i ebrūsına bul kendiñe bir māh

5 Sen ser be-zemīn olmaġı ṭāʿat mi ṣanursın
Ey dem-be-hevā çekmeyicek nāle-i cān-kāh

6 Rind olsa da ẕevḳin bulamaz cām-ı ṣabūḥuñ
Mānend-i ṣabā eylemeyen āh-ı seḥergāh

7 Bu derd ile ney nāle ider girye piyāle
Lāyıḳ mı ki sen ādem iken ḳılmayasın āh

8 Yā āh u fiġān eyle yüri bāb-ı amāna
Yāduñla ḫarābāta girüp çeng ü çeġāne

VII

1 Devr-i ḳadeḥ olsun yürisün bāde-i gül-fām
Devr itdi yeter çerḫ-i denī eylesün ārām

2 Gel cāme degiş ḫırḳa-i peşmīneyi ṣūfī
Biñ sübḥa-i ṣad-dāne deger sālike bir cām

3 Çek sāġar-ı ṣahbāyı ġam u vesveseden geç
Bīhūde dü-tā eylemesün ḳaddüñi ālām

4 Yetmez mi saña māʾide-i "naḥnü ḳasemnā"*
Tā key idesin rızḳuñı taḥṣīl içün iḳdām

5 Bir işde ki Allāh ide ibrāz-ı kefālet
Lāzım mıdur ol bābda endīşe vü ālām

6 Bir loḳma içün minnet-i dūnān çekilür mi
Müʾminlere şāyeste midür secde-i aṣnām

7 Ol maḳṣada laʿnet ki ola emr-i ḥuṣūli
Vā-beste-i ḥüsn-i naẓar-ı düşmen-i ḫod-kām

8 Çekmez o ḳadar s̱ıḳleti mīzān-ı ḥamiyyet
Nā-kesdür iden nā-kese emniyyet ü minnet

VIII

[71a] 1 Ey dil bu şikāyet nice bir derd-i serüñden
Taʿcīz olıyor ehl-i semā nālelerüñden

2 Miṣbāḥ-ı kevākib degül eflākde āhuñ
Yandurdı ḳopan odları bir bir cigerüñden

---

* "naḥnü ḳasemnā" *Kuran*, 43/32.

3 Cān virmeye yoḳ maḳderetüñ yā niye geldüñ
Bu meslaḫaya ravża-i firdevs es̱erüñden

4 Kār itmek idiyse ġarażuñ çoḳ żararuñ var
Bu dād u sitedgāh-ı fenāya seferüñden

5 Yoḳ çāresi her miḥnete ḳatlanma gerekdür
Tā defᶜ olıcaḳ bār-ı emānet üzerüñden

6 Ġam çekmez idüñ bu çekilen miḥnete bilsen
Āḫir ne ṣafā kesb ideceksin kederüñden

7 Ruʾyā gibidür ᶜayn-ı ḥaḳīḳatde bu ᶜālem
Ġaflet es̱erin maḥv idegör dīdelerüñden

8 Her emriñi Allāha idüp ṣıdḳ ile tefvīż
Gūş eyleme ger ḫalḳ-ı cihān eylese taᶜrīż

IX

1 Ebnā-yı zamān tābīᶜ-i aḥkām-ı zamāndur
Ger ṣadr-ı felek-kevkebe ger şāh-ı cihāndur

2 Ammā o zamānında bulınduḳ ki cihānuñ
Her neşʾesi müstaġnī-i taᶜrīf ü beyāndur

3 Ne zühd ü taᶜaṣṣubdan es̱er var ᶜulemāda
Ne şeyḫ-i riyā-pīşeleri çille-keşāndur

4 Her medrese bir mıṣṭaba-i ᶜalem-i rindī
Her zāviye bir meykede-i ṭurfe-nişāndur

5 Zāhidleri hem-kāse-i erbāb-ı ḫarābāt
Mey-ḫˇāreleri zehr-feşān-ı hez̠eyāndur

6 Teklīf ü tekellüfden es̱er yoḳ o ḳadar kim
Temyīz ü beyān eylemesi ᶜaḳla ziyāndur

7 Vīrāne-i dünyā mı bu yā ravża-i cennet
Yā ṣūret-i yaḫşide ᶜıyān ᶜayn-ı yamandur

8 Iṣlāḥ-ı cihān olsa idi vācibe vācib
Iṣlāḥını mümkindi ṭaleb ḥāle münāsib

X

1 Ey zümre-i ᶜuşşāḳı olan ṭaᶜn ile mevsūf
Tā ki olasın cehl ü taᶜaṣṣub ile maᶜrūf

2 Bu ḥāl ile kürsīye degül ʿarşa da çıḳsañ
Olmaz yine esrār-ı İlāhī saña mekşūf

3 Dil ḫānesini pāk idegör çirk-i riyādan
Tebyīż idemez rūy-ı siyeh-kārı yeşil ṣūf

[71b] 4 Taḫmīn ü taḫlīle efendi bilinür mi
Bir heykel-i ḳudsī ki ola rüʾyete mevḳūf

5 Ḳābil midür envār-ı ṣafā eyleye işrāḳ
Ol sīnede kim jeng-i sivā olmaya maḥẕūf

6 Yā dāmen-i cānāne vü yā cāndan el[üñ] çek
Olmaz naẓar-ı vāḥid iki cānibe maʿṭūf

7 Tīġ ü teberin ṭaşa çalarlar güvenenler
Biz de idelüm ey dil ü cān ʿāleme gel yuf

8 Tā ḫāme-i ḫoş-naġmemüzüñ ṣavt-ı ṣarīri
Yuf eylemede baṣdıra āvāz-ı nefīri

XI

1 Bu meykedenüñ sāġar-ı ser-şārına ṣad yuf
Pīr-i mey ü mey-ḫˇār u ḳadeḥ-kārına ṣad yuf

2 Bir mey ki anuñ der-pey ola renc-i ḫumārı
Şevḳ ü ṭarab u neşʾe-i pindārına ṣad yuf

3 Bir neşʾe ki vā-beste ola bāde vü benge
Yuf öyle ṣafānuñ mey ü esrārına ṣad yuf

4 Bir bezm-i ṭarab kim ola müstelzem-i keṡret
Rāmişgerine çengine miżmārına ṣad yuf

5 Dünyāda ki müʾmin çeke ġam ẕevḳ ide kāfir
Yuf öyle serāyuñ der ü dīvārına ṣad yuf

6 Yār olmayıcaḳ n'eyleyelüm cān u cihānı
Ol bezm-i ġamuñ niʿmet-i bisyārına ṣad yuf

7 Aḥkām-ı zamānuñ dem ü devrānına nefrīn
Devr-i feleg[üñ] gerdiş ü girdārına ṣad yuf

8 Dünyā yine nā-merd-i denī-ḫaṣletüñ olsun
Tek nīk ü bed eşyā arasun dengini bulsun

XII

1 Tennūre-i ḫilḳat giyüp ecrām-ı devāʾir
Āġāz-ı semāʿ eyledi bu çār ʿanāṣır

2 Gehvāre-i āġūşa çeküp māder-i eyyām
Eṭfāl-i mevālīdi ider ʿāleme ẓāhir

3 Feyfā-yı ʿademden ser-i ṣaḥrā-yı vücūda
Bīhūde mi seyr ü sefer eyler bu meẓāhir

4 Mestāne idüp her birini neşʾe-i tevḥīd
Taḥṣīl-i kemālāta ider sāʾir ü dāʾir

5 Āyīne olup cümlesine ṣūret-i insān
Sırr-ı aḥadiyyet görinür anda Ḫudā bir

6 Yuf aña ki bu mertebeyi eyleyüp iḥrāz
Ālāy-ı İlāhīye ola münkir ü kāfir

[72a] 7 Ālāyiş-i dünyāya virüp naḳd-i ḥayātın
Ḫas-pāre-i nā-çīze ider bez̲l-i cevāhir

8 Yā Rab bu ne esrār-ı ḫafīdür bu ne ḥikmet
Ḳoymaz ḥarem-i ḥikmetüñe kimseyi ḥayret

XIII

1 Bilmem var ise gökdeki ervāḥ u melekde
Hüşyār-ı maḥabbet göremem zīr-i felekde

2 Yā Rab ne ʿaceb neşʾesi var ʿālem-i ʿaşḳuñ
Bīmārı ser-i kārdadur ṣaġı döşekde

3 Düşmiş maraż-ı ākileye var ise zāhid
Kim ʿadne duḫūl itse ḳalur çeşmi yemekde

4 Olmış o ḳadar neşʾesi zāʾil ki cihānuñ
Āsār-ı ḥalāvet bulamam nān u nemekde

5 Bi'llāh ne bed dāʾiredür ʿālem-i hestī
Ḳuṭb olsa da ādem bulınur noḳṭa-i şekde

6 İẓhār-ı ḥaḳīḳat ḳılan erbāb-ı naẓardur
Meydāna çıḳar nīk ü bedüñ ḳadri miḥekde

7 Elfāẓı bıraḳ evc-i maʿānīye sefer ḳıl
Bālā-rev olup bāz gibi ḳalma tünekde

8 Pāk eylemeyen āyīne-i dīde-i cānı
Rūşen göremez rūy-ı temās̱īl-i cihānı

XIV

1 Ey ehl-i rüʾyet bu mıdur şān-ı ʿibādet
Kim şekve-künān eyleyesin pürsiş-i ḥikmet

2 Taḥḳīḳ-i merām itmege ḥayret bıraġur mı
Virmiş ṭutalum ḥikmetini ṣormaġa ruḫṣat

3 Yetmez mi saña ʿacz ile iẓhār-ı teḳābül
Ol dāʾire-i ḳudrete kim yoḳ aña ġāyet

4 Bir göz ki degül menbaʿ-ı ḫūn-āb-ı taḥayyür
Gözdür dimek olmaz mı aña ʿayn-ı ihānet

5 Ḫayr oldıġına şāhid-i dīger aranur mı
Ol şeyde ki meʾcūr ide bir ādemi niyyet

6 Yā Rab bu ne ḫāṣiyyet-i uʿcūbe ki olmaz
Ḫurşīde baḳup ṭurmaġa bir dīdede müknet

7 Gör sırr-ı ẓuhūrında ẓuhūruñ ki nihāndur
Envār-ı celālinde cemāl-i aḥadiyyet

8 Pāk eyleyen āyīnesini jeng-i sivādan
Ġayrı göremez her nereye baḳsa Ḫudādan

XV

[72b] 1 Devrüñ ki ne luṭfında ne ḳahrında beḳā var
Baḫtuñ ki ne vaʿdinde ne ḫulfinda vefā var

2 İncinme anuñ ḳahrına luṭfıyla sevinme
Ḳahrında dime miḥnet ü luṭfında ṣafā var

3 Şād olma bunuñ vaʿdine ḫulfinden üzülme
Vaʿdinde dime rāḥat u ḫulfinde eẕā var

4 Aldanma ṣaḳın gerdişine cām-ı sipihrüñ
Her ẕevḳine der-pey nice biñ dürlü belā var

5 Mekrinden anuñ ṣaġ u şen olduḳça ḥaẕer ḳıl
Ḳılduñ kimi kim luṭf ile ʿālemde sezāvār

6 İdrāk idemez neşʾesini sāġar-ı ʿaşḳuñ
Ḳalbinde anuñ kim es̱er-i ḥubb-ı sivā var

XV/1 luṭfında : luṭfında vü K

7 Peymāne-keş-i şirk-i celī olmadan eşnaᶜ
ᶜĀlemde maᶜāṣī göremem zerḳ u riyā var

8 Bu derd-i ᶜuḍālüñ bulamaz kimse ᶜilācın
Refᶜ itdi Ḫudā kāle-i iḫlāṣ revācın

XVI

1 Āyīne-i ḳudsī-güher-i sırr-ı bedūḥuz
Biz ādeme Ḥaḳdan virilen cevher-i rūḥuz

2 Tecrīd ile çıḳdıysa semāvāta Mesīḥā
Tevḥīd ile biz ᶜarş-ı İlāhīye süṭūḥuz

3 Bīhūde mi cān virmedeyüz rüʾyet-i yāre
Vuṣlatla ḳıṣāṣ olmaġa şāyeste cürūḥuz

4 Düşmen felek-evreng ise biz ᶜālem-i taḳdīr
ᶜĀlem şeb-i nīreng ise biz şuᶜle-i yūḥuz

5 Miṣbāḥ oḳusun ḥaşre ḳadar her gice zāhid
Biz ṣubḥ-ı ezelden beri ser-mest-i ṣabūḥuz

6 Cürm itmede icrā-yı ḳuṣūr itmedük ammā
İẓhār-ı nedāmetde yine reşk-i naṣūḥuz

7 Cānlar virirüz rāhına evlād-ı Resūlüñ
Deryā-yı belāyāda yüzer keştī-i Nūḥuz

8 Ḫāk-i ḳadem-i ehl-i vefā ᶜāşıḳ-ı zāruz
Aġyār ile aġyār oluruz yā[r] ile yāruz

XVII

1 Tā rūz-ı ezelden ḳılup ālüfte belāya
Ḥaḳ bende-i ḫāṣ itdi beni āl-i ᶜabāya

2 Deryā-yı maḥabbet idüp ibrāz-ı telāṭum
Uġratdı göñül fülkesini dürlü hevāya

3 Ammā nice sāl oldı ki ḥacc itme hevāsı
Dünyāyı ḥarām itdi bu bī-berg ü nevāya

[73a] 4 Bu derd ile cān virmedeyüm līk ne çāre
Yoḳ maḳderetüm baḳmaġa ol ṣavb-ı ᶜalāya

5 Elden ḳomayor dāmenümi pençe-i iflās
Üftāde idüp göñlümi envāᶜ-ı belāya

6 Olsun ṭutalum aḳçede bir vech ile ḥāṣıl
Yā uġrayalum himmet-i merdān-ı Ḫudāya

7 Ṭāḳat mi gelür hīç ḳanaldan geçilirken
Ḥaccāca Mıṣırludan olan cevr ü cefāya

8 Sen ʿazm idüp Allāh içün ey bād-ı sebük-pā
ʿArż it şeh-i kevneyne bu aḥvāli ser-ā-pā

XVIII

1 Ārāmum alup şevḳ-i reh-i kūy-ı Muḥammed
Mest itdi beni neşʾe-[i] gül-būy-ı Muḥammed

2 Dünyāda ki nā-ḳābil imiş rüʾyet-i dīdār
ʿUşşāḳa nedür yā görinen rūy-ı Muḥammed

3 Ṣad-pār[e] ider sīnesini tīġ-i ḳażānuñ
Yek-cünbiş-i ḳavseyn-i dü-ebrū-yı Muḥammed

4 Cemʿ eyleyemez ʿaḳl-ı perīşānını taḳdīr
Bir dil ki ola ʿāşıḳ-ı gīsū-yı Muḥammed

5 Tartılsa eger ḳıymeti biñ rütbe gir[ā]ndur
Māhiyyet-i eşyā ile yek-mūy-ı Muḥammed

6 Ḥaḳ ḳıldı beni ṣubḥ-ı ezel olmadan evvel
El-minnetü li'llāh s̱enā-gūy-ı Muḥammed

7 Giryān oluram nāmını añdukça ṣafādan
Eşk-i terime dinse n'ola cūy-ı Muḥammed

8 Ḳurbānıyam Allāh u Resūlü'ṣ-s̱aḳaleynüñ
Zehrā-yı mükerremle ʿAlī vü Ḥaseneynüñ

XIX

1 Sen benlügüñi bende ʿıyān eyle İlāhī
Benden beni al sende nihān eyle İlāhī

2 Ẕātuñla ḳılup göñlüme iẓhār-ı tecellī
Maḥv it beni bī-nām u nişān eyle İlāhī

3 Deryāya ṣalup ḳaṭre-i nā-çīz-i vücūdum
Yek ẕerre iken mihr-i cihān eyle İlāhī

4 Cismümden idüp s̱evb-i iżāfātı izāle
Çün şuʿle ser-ā-pā dil ü cān eyle İlāhī

5 Pāy-ı emelüm i̱s̱r-i ḥabībüñden ayırma
Göñlüm güher-i ḥubbuña kān eyle İlāhī

6 Çıḳduḳça fiġānum ḥarem-i ʿaşḳa ġamuñla
Her naġmesini reşk-i eẕān eyle İlāhī

[73b] 7 Leb-teşne dilem kevs̱er-i ġufrān ile ḳanmam
Luṭfuñla beni ʿayn-ı amān eyle İlāhī

8 Raḥm eyle ḳuluñ **Kāẓım**-ı nā-çāra efendim
Hicrānuñ ile yandı yeter nāra efendim

V NAẒĪRE-İ DĪGER BE-TERKĪB-BEND-İ RŪḤĪ

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

I

1 Ṣanmañ bizi kim neşʾe-i ṣahbā ile mestüz
Biz mest-i mey-i ʿişve-i sāḳī-i elestüz

2 Cibrīl ile pervāz iderüz evc-i ʿalāda
Ger sāye-ṣıfat şimdi bu ġam-ẖānede pestüz

3 Muʿtād-ı sücūd olsaḳ ʿaceb mi ḳalem āsā
Ervāḥ-ı muḳaddeslerüz Allāh-perestüz

4 Yoḳdur es̱er-i jeng-i küdūret dilimüzde
Mirʾāt-ı mücellā gibi bī-reng-şikestüz

5 Fevḳinde bedīhī görinür ḳabża-i ḳudret
Bir mihr-i cihān-tāb ile kim dest-be-destüz

6 Yüz ṭutsa da ṣūretlerimüz rūy-ı fenāya
Mānend-i heyūlā yine her ḥālde hestüz

7 Māʾil degülüz ẖāl ü ẖaṭ u ḥüsn-i bütāna
Ne dāne-şümār-ı ġam u ne dām-nişestüz

8 Mūsī-i süẖan muʿcize-i Ṭūr-ı vücūduz
Müstaġraḳ-ı envār-ı tecellā-yı şühūduz

II

1 Sāḳī kerem it bir ṭolı peymāne-i ṣahbā
Farḳ itmeye tā ʿālem-i farḳı dil-i şeydā

V. Bu manzumenin başlığı metinde "Naẓīre-i Dīger Be-Tercīʿ-Bend-i Rūḥī" dir.

2 Āşüfte-i ʿaşḳam olamam dil-ber ü meysüz
Oldur iki ʿālemde baña maḳṣad-ı aḳṣā

3 Ṭoldur o mey-i ṣāfdan ammā ki ṣafāsı
Olmış sebeb-i ḫilḳat-i māhiyyet-i eşyā

4 Nūş eyleyelüm ʿaşḳına bir mihr-i cihānuñ
Kim nūr-ı hüviyyetdür olan anda hüveydā

5 Bir bāde de vir raġmına ol zāhid-i ḫuşkuñ
Kim ḫalḳı meẕelletde görir kendini aʿlā

6 O bāde-i cān-baḫş-ı şeref-māye kim eyler
Yek cürʿası biñ mürde-i ṣad-sāleyi iḥyā

7 Hep ẕevḳine dāʾirdür o ṣahbā-yı ṭahūruñ
Bu gerdiş-i nüh-ṭāḳ-ı felek ʿarş-ı muʿallā

8 Mey ḥubb-ı İlāhī ola sāḳī şeh-i merdān
İnsān mıdur ol bādeyi nūş itmeyen insān

III

[74a] 1 Ādem aña dirler ki ḥaḳīḳatd[e] kemāhī
Her yüzden aña ẓāhir ola vech-i İlāhī

2 Esmādan ide sırr-ı müsemmāya teraḳḳī
Āyīne-i ḳalbinde görüp nūr-ı siyāhı

3 Esrār-ı ḥaḳīḳat budur ey reh-rev-i ʿirfān
Bu nükteyi fehm itmege ol ṭālib ü rāhī

4 Yek-dīgerüñ āyīnesidür cümle meẓāhir
Her gördigi ṣūret görinen ḳendi nigāhı

5 Hep sāyesidür şārıḳa-i ẕāt u ṣıfātuñ
Eşyāda nümāyān ṣuver-i nā-mütenāhī

6 Cehd it olasın vāḳıf-ı esrār-ı maḥabbet
Bu sözleri idrāk idemez ehl-i melāhī

7 Bir gün irişür menzil-i maḳṣūdına elbet
Meşʿal-keş iden ḳāfile-i nāleye āhı

8 Erbāb-ı dile bedraḳadur bārıḳa-i āh
Ḳadrin ne bilür eylemeyen nāle-i cān-kāh

IV

1 Her bir ser-i mūyumda ʿıyān olsa da biñ ser
Tīġ-i sitemüñ eylese hep ḫāke ber-ā-ber

2 Dönmem yine ben virdigüm iḳrār-ı ezelden
Tā ḥaşre ḳadar dönse ʿaleyhümde felekler

3 Ben ʿāşıḳ-ı rüsvā-şüde-i her dü-serāyem
Tevbīḫ ü sitem luṭf u ʿināyet baña n'eyler

4 Ben rind-i ṣabūḥī-keş-i peymāne-i ʿaşḳam
Besdür baña bir dil-ber ile bir ṭolı sāġer

5 Sāḳī getir ol sāġarı kim raġmına anuñ
Bir cān içün ʿālemde nice laṭme-i ġam yer

6 Ġam māye-i cāndur dile ammā ki ġam-ı ʿaşḳ
Dünyā-yı denīnüñ nesine olmalı mużṭar

7 Ẕevḳin o sürer her dü cihānuñ ki yanında
Yeksān ola peymāne-i zehr-āb ile kevs̱er

8 Ne ṭālib-i kevs̱er ne ṣafā-cūy-ı naʿīmem
Ben ʿāşıḳ-ı dīdār-ı ḫudāvend-i kerīmem

V

1 Ey ṭālib-i esrār-ı merāyā-yı ḥaḳāyıḳ
Mirʾāt-ı heyūlā gibi her ṣūreteʿāşıḳ

2 Bi'llāh nesin sen niye geldük bu fenāya
Ẕevḳ ü emelüñ ne ne idi neşʾe-i sābıḳ

3 Allāh ise maḳṣūduñ eger nefsüñi ögren
Sensin dür-i şeh-dāne-i deryā-yı daḳāyıḳ

[74b] 4 Gelmez mi ʿaceb yāda o demler ki iderdük
Bir cām-ı ṣafā-baḫş ile tecdīd-i mevās̱ıḳ

5 Ümmīd-i ticāretle olup ʿāzim-i ġurbet
Bu bender-i ālāma getirdi bizi sāʾiḳ

6 Çıḳdı es̱er-i ḥubb-ı vaṭan ḫāṭırumuzdan
Ẕevḳ oldı o işler ki degüldür bize lāyıḳ

7 Nisyānı ḳo tecdīde çalış ʿahd-i elesti
Ricʿat ḳılamaz aṣlına Ḥaḳdan olan ābıḳ

8 Maṭlūb-ı ḥaḳīḳatse viṣāl ise murāduñ
Āyīne-i mebdeʾde gör esrār-ı maʿāduñ

VI

1 Gencīne-i maḫfīde nihān gevher idük biz
O kān-ı ḥaḳīḳatde sebīke-zer idük biz

2 Bir ravża-i bī-rengi idi cümleye menzil
Bī-gül-bün ü bī-ḫār-ı gül-i aḥmer idük biz

3 Bir dāʾire-i vaḥdet idi merkezimüz hep
Ol künc-i nihān-ḫānede sākinler idük biz

4 Esrār-ı ʿamā penbe-i ḫākisterimüzdi
Kānūn-ı hüviyyetde ʿıyān aḫker idük biz

5 Ne ism ile mevsūm ne ās̱ār ile müs̱bet
Ne z̠evḳ ile meʾlūf ne ḫod mużṭar idük biz

6 Ol mertebede yoġ idi reng-i eneʾiyyet
Bī-ṣavt u zebān u dil [ü] cān söyler idük biz

7 ʿAşḳ eyledi bu vech ile tertīb-i maḳāmāt
Yoḫsa bu ḫarābāta gelüp n'eyler idük biz

8 ʿAşḳ āteş-i vehhāc-ı ḫıred-sūz-ı ʿamādur
Bāb-efken-i ṭılsım-şiken-i kenz-i ḫafādur

VII

1 Enfās-ı maḥabbetle coşup baḥr-i hüviyyet
Esmāya nüzūl eyledi sırr-ı aḥadiyyet

2 Eñ aʿẓam-ı esmāsı olup nūr-ı Muḥammed
Anuñla ʿıyān oldı geyüp kisve-i ḫilḳat

3 Levḥ ü ḳalem ü ʿarş-ı ʿalā kürsī-i vālā
Ervāḥ u ʿuḳūl u felek ü çār-ṭabīʿat

4 Yek-dīgerine mūcib ü īcāb olup āḫir
Bu kevn ü fesād oldı ʿanāṣırdan ʿibāret

5 Andında mevālīd gelüp mehd-i ẓuhūra
İnsān ile ḫatm oldı bu tertīb-i meşiyyet

6 Pīşānī-i ādemde ẓuhūr eyledi ol nūr
Oldı o şeref-bāʿis̱-i tekrīm-i ḫilāfet

[75a] 7 Ḫayr-ı ḫalef-i ādem iseñ sen de o nūrı
Taḥṣīle çalış tā olasın nā᾿il-i vuṣlat

8 Her kimde nümāyān ise envār-ı Muḥammed
ʿĀlemde olur ʿaşḳ-ı İlāhiyle mü᾿eyyed

VIII

1 Merdān-ı Ḫudā hep siper-i tīġ-i ḳażādır
Ḥaḳdan ne gelürse aña teslīm ü rıżādır

2 Olmışsa belāya ne ḳadar anları ṭālib
Anlar o ḳadar ṭālib-i endūh u belādır

3 Peymāneleri dīde-i bīmār-ı taḥayyür
Ṣahbāları ḫūn-ı ciger-i hūş-rübādır

4 Ammā yine bu ḥāl-i felāketle ber-ā-ber
Her birisi bir neyyir-i eflāk-ı ṣafādır

5 Meclisleri revnaḳ-şiken-i bāġ-ı vesīle
Ṣoḥbetleri hem-neş᾿e-i ṣaḥbā-yı liḳādır

6 Envār-ı maḥabbetleri dil-dāde-i ʿaşḳa
Hem derd virür hem yine her derde devādır

7 Yā Rab bu ne ḫāṣiyyet-i uʿcūbe ki fi'l-ḥāl
Te᾿s̱īri olur cemʿ-i teżād itmege ḳādir

8 Bunlar niʿam-ı aʿẓamıdur ḫalḳa Ḫudānuñ
Ol bende birin bul saña lāzım ise cānuñ

IX

1 Dünyāyı ṭutarken şeref ü şöhret ü şānı
Olmaz bu ṣunūfuñ yine ʿālemde nişānı

2 Meşrebleri ḥaḳ mez̠heb ü meslekleri ḥaḳdur
Her biri olur nūr-ı ẓuhūrında nihānī

3 Her reng ile ālūde müberrā yine andan
Ne ehl-i cihān u ne caḥīmī ne cinānī

4 Ṣūretleri meclā-yı mücellā-yı maḥabbet
Sīretleri āyīne-i vech-i Ṣamadānī

5 Her ḳanda ararsañ orada ḥāżır u nāẓır
Mevlā-yı ḳadīrüñ ola ḥāşā ki mekānı

6 Tevfîḳ-i İlāhiyle olur anlara vuṣlat
Ne ḥikmet ider fā᾽ide ne cifr ü maʿānī

7 Tevfîḳ-i menūṭ-ı kerem-i Rabb-i ʿalādur
Taḥṣīl ide gör şerʿa tevessül eyle anı

8 Kim ḳılmaz ise ḥikmet-i ādāb-ı şerīʿat
Keşf olmaz aña vech-i dil-ārā-yı ḥaḳīḳat

X

[75b] 1 Esrār-ı Ḫudā bāde vü esrār ile olmaz
İẓhār-ı ʿalā cübbe vü destār ile olmaz

2 Bir mertebedür mertebe-i ʿaşḳ ki muṭlaḳ
Yitmek aña evrād ile eẕkār ile olmaz

3 Şeh-rāh-ı saʿādet budur ammā bu ṭarīḳuñ
Bulmaḳ yolını ḳuvve-i efkār ile olmaz

4 Ṣabr u himem ü ṣafvet ü iḫlāṣ-ı dil ister
Māl u şeref ü cāh ile enṣār ile olmaz

5 Ẕilletde ara ʿizzeti kim kesb-i kemālāt
Kibr ü ʿiẓam ü naḫvet ü pindār ile olmaz

6 Bil cehlüñ unut bildigüñ ol vāḳıf-ı esrār
Envār-ı ledünn ʿilm-i sivā-bār ile olmaz

7 Yoḳ menfaʿati laḳlaḳa-i fażl-ı rüsūmuñ
Bu nūr-ı cihān-tābdur ol nār ile olmaz

8 Bir dil ki degül maẓharı esrār-ı naṣūḥuñ
İḥsānı nedür aña Fütūḥāt u fuṣūḥuñ

XI

1 Söz kim ola muḥtāc-ı zebān ḳāldür aḳvāl
Ḳābil olamaz ḳāl ile tefhīm olına ḥāl

2 Maʿnā-yı mücerred dehen-i lafẓa ṣığışmaz
Āyīneñi ṣāf eyle ki ʿaks eyleye tims̱āl

3 Saʿy it olasın vāḳıf-ı esrār-ıİlāhī
Ẓann itme taṣavvufla biter iş ṣaḳın ābdāl

4 Esmāsına beñzer mi şemā᾽ilde müsemmā
Ger hey᾽et-i maʿḳūl ola ger ṣūret ü eşkāl

5 ʿĀrif olamaz ʿilm-i rüsūm ile müderris
Ḫardur yine ḫar naḳl-i kitāb itse de biñ sāl

6 Erbāb-ı hevānuñ ḥaẕer it dāmına düşme
Şeyḫüm didigüm ẕāt seni ḳılmasun iġfāl

7 Olmazsa muḳadder saña bir kāmile vuṣlat
Ḳıl şerʿa teveccüh kim odur menhec-i āmāl

8 Taḳvā ile vaṣf eyledi baḳ kendini Mevlā
Taḳvā yolını ṭut ki odur meslek-i aḳvā

XII

1 Ḥaḳdan dile irşādıñı ey ṭālib-i irşād
Sīneñde eger var ise ālām-ı Ḫudā-dād

2 Derd ehlini Ḥaḳ ḫāk-i meẕelletde bıraḳmaz
Atmaz yere ās̱ār-ı pesendīdesin üstād

3 Bir ḫāk-i siyeh kim ola devr eyleyerek şemʿ
Ol şemʿ-i şeb-efrūz olınur bir gice īḳād

[76a] 4 Aḥkām-ı ḳażā ḳābil-i taġyīr degüldür
Ne āb-ı revān ḫāk ne ḫod āteş olur bād

5 Bu ʿaşḳ-ı ḥaḳīḳī bu mecāzī dime saʿy it
Göñlüñdeki ālām ola günden güne müzdād

6 Bī-fāʾide mi gezdi beyābānları Mecnūn
Bīhūde mi ṭaġlar başını bekledi Ferhād

7 Lā-büd ḳavuşur seyl-i revān nehr ile baḥre
Āzādeye ne merd-i muḳayyed olur āzād

8 Ḫusrānda ḳomaz ādemi derd ü elem-i ʿaşḳ
Erbāb-ı dile ʿayn-ı keremdür sitem-i ʿaşḳ

XIII

1 Ey ʿaşḳ yeter gūşe-i ḳalbümde nihān ol
Her ẕerre[-i] cismümde güneş gibi ʿıyān ol

2 Ḳıl çeşmümi envār-ı cemālüñle münevver
İḳlīm-i vücūdumda şehenşāh-ı zamān ol

3 Göster yüzüñi göñlümi firdevs-i ḫaṭīr it
Ṣal başuma bir sāye baña şevket ü şān ol

4 Destümde yürür sāġar-ı raḫşān-ı mükerrem
Ḳarşumda ṭurur sāḳī-i gül-çihre-i cān ol

5 Ḳaldum bu ḫarābātda pek bī-kes ü tenhā
Üftādeñem al destümi tevfīḳ-resān ol

6 Muʿtād-ı sükūt eyleme bülbül gibi söylet
Gūş eyle sözüm ḥālüme dāʾim nigerān ol

7 Her nālede bir rıṭl-ı girān eyle ʿināyet
Her zaḫmuma biñ rīze-i elmās-feşān ol

8 Bir ḥāle getirdi beni kim ḥālet-i mestī
Her naʿrede tecdīd iderüm ʿahd-i elesti

XIV

1 Pür-şuʿle olup nāy-ı nevā-sāz-ı maḥabbet
Āteşlere yaḳdı beni āvāz-ı maḥabbet

2 Dil düşdi hevā-yı ser-i endūh u belāya
Cān eyledi biñ şevḳ ile ibrāz-ı maḥabbet

3 Ḳadrin ne bilür māʾide-i derd ü belānuñ
Ol dil ki degül ḳābil-i iḥrāz-ı maḥabbet

4 Yol buldı gözümden çıḳup āġūşuma düşdi
Ṣandūḳa-i sīnemde olan rāz-ı maḥabbet

5 Bīmār olalı çeşm-i siyeh-mestüñe oldum
Āmāc-ı ḫadeng-i nigeh-i nāz-ı maḥabbet

6 Eyler dil-i Cibrīli esīr-i ġam-ı fitrāk
Bāl açsa göñül ṣaydına şeh-bāz-ı maḥabbet

[76b] 7 Yā Rab beni bundan beter it ʿaşḳa giriftār
Tā kim olayum ʿāşıḳ-ı ser-bāz-ı maḥabbet

8 Māhiyyet-i imkānı geçüp nāvek-i āhum
Āyīne-i dīdār ola āmāc-ı nigāhum

XV

1 Ṣūretde eger ẓulm-i cehāletle ẕelīlüz
Maʿnīde velī bār-ı emānetle celīlüz

2 Cibrīl ise ger rū-be-reh-i Kaʿbe-i maḳṣūd
Envār-ı maḥabbet gibi pīşinde delīlüz

3 Maʿẕūr ola ger māʾil iseñ ḥüsn-i cemāle
Dünbāle-rev-i ẕāt-ı ḫudāvend-i cemīlüz

4 Ġam ḫançer-i dil-dūz ise biz gerden-i İsḥāḳ
Ẓulm āteş-i cān-sūz ise biz cism-i Ḫalīlüz

5 Yoḳ ḫaşyetimüz ḥamle-i endūh-ı riyādan
Mestānelerüz pīr-i ḫarābāta daḫīlüz

6 Yārān-ı ṣafānuñ ḳulı ḳurbānıyuz ammā
Ḫaṣmuñ serine tīġ-i ḳażā çeşmine mīlüz

7 Müzdād iderüz şevḳini erbāb-ı vefānuñ
Pervānelere şemʿalaruz şemʿa fetīlüz

8 Bilmezse n'ola ḳadrimüzi zāhid-i bī-neng
Ḫurşīdi görince kūr olur dīde-i ḫarçeng

XVI

1 Her-kesde bu efkārı ḫayāl eyleme **Kāẓım**
Endīşe-i efkār-ı muḥāl eyleme **Kāẓım**

2 Terġīb ise kāfī bu ḳadar remz ü işāret
Min-baʿd yeter basṭ-ı maḳāl eyleme **Kāẓım**

3 Tā key idesin ẕevḳ içün itlāf-ı cevāhir
Bī-mūcib ü īcāb-ı vebāl eyleme **Kāẓım**

4 Maḫmūr-ı ciger-teşne bulur çeşme-i feyżi
ʿAşḳ ehline teklīf-i viṣāl eyleme **Kāẓım**

5 Der-pīş ḳılup leẕẕetini ʿālem-i cemʿüñ
İẓhār-ı teraḳḳī[-i] kemāl eyleme **Kāẓım**

6 Ṭur zīr-i livāsında şehenşāh-ı enāmuñ
Yek başuña ġavġā vü cidāl eyleme **Kāẓım**

7 Evlād-ı Resūlüñ yolına cān-sipār ol
Aʿdāsını ber-vech ile māl eyleme **Kāẓım**

8 Hemvāre ṣalāt eyle Resūl-i s̱aḳaleyne
Cān u dil-i Kerrār u Betūl ü Ḥaseneyne

XV/3 Dünbāle-rev-i: دنبالررو K

[77a] VI MERS̱İYE-İ CELĪLE BE-NĀM Lİ-CENĀB-I İMĀM ḤASAN ʿALEYHİ'S-SELĀM

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ṭoġmadı vechüñ gibi bir māh-ı tābān yā Ḥasan
Devre āġāz ideli mihr-i dıraḫşān yā Ḥasan

2 Kevkeb-i zehrā-yı ʿiṣmetsin yüzüñden berḳ uran
Nūr-ı Ḥaḳ sırr-ı Resūl ü şāh-ı merdān yā Ḥasan

3 Seyyid-i şübbān-ı cennetsin naẓīr olmaz saña
Pādişāh-ı Kerbelādan başḳa sulṭān yā Ḥasan

4 Ḥayf kim sulṭān-ı dīne kīn iden ḳavm-i laʿīn
Aḫẕ-ı s̱āra oldılar senden şitābān yā Ḥasan

5 Altı defʿa zehr-i ḳātil virdirüp āḫir seni
İtdiler şehd-i şehādet nūş-ı devrān yā Ḥasan

6 Caʿde Binti Eşʿas̱ī ıḍlāl idüp merdān-ı şūm
Eyledi el birligi ol iki şeyṭān yā Ḥasan

7 Sūde-i elmās ile tesmīm idüp ẕātuñ dirīġ
Ḳıldılar evlād u ālüñ dil-perīşān yā Ḥasan

8 Kesdi tāb u ṭāḳatüñ şemşīr-i cevr-i rūzgār
Yaḳdı cānuñ nār-ı ẓulm-i İbni Süfyān yā Ḥasan

9 Geldi seyl āsā femüñden ḫūn-ı gül-gūn-ı ciger
Laḫt-ı ḳalbüñ pāre pāre oldı rīzān yā Ḥasan

10 Ḳırḳ sekiz yaşında olduñ ʿāzim-i dār-ı cinān
Dil-figār u cān-nizār u sīne-sūzān yā Ḥasan

11 ʿArşa çıḳdı dūd-ı āh-ı ḫānedān-ı aʿẓamuñ
Ḫāke indi zāʾirān-ı ʿarş-ı raḥmān yā Ḥasan

12 İtdi istīlā vücūd-ı kevni mānend-i leyāl
Mātemüñle ẓulmet-i ālām u aḥzān yā Ḥasan

13 Ġarḳ olurdı ḳaṭresinde eşkümüñ fülk-i felek
Muttaṣıl devr itmese ṭūlāb-ı imkān yā Ḥasan

14 ʿAyn-ı ḫāk-i Kerbelādur cāme-ḫˇāb-ı devletüñ
Mevc urur her cānibinde ḫūn u hicrān yā Ḥasan

15 Hey ne kāfir-kīş imiş aʿdā-yı bī-inṣāf kim
Olmadı kendi ḳuṣūrından peşīmān yā Ḥasan

16 Hep bilür ʿālem ki ẓulmen üstiñe ʿasker çeküp
Muḳtedā oldı reʾīs-i ehl-i ṭuġyān yā Ḥasan

17 Laʿnet-i Ḥaḳ ber-devām olsun o ḳavm-i şūma kim
Eyler evlād-ı Resūlu'llāha ʿudvān yā Ḥasan

[77b] 18 Sensin ol maẓlūm-ı aʿẓam kim olur ġamdan helāk
Fāciʿātuñ fikr iden erbāb-ı īmān yā Ḥasan

19 Nūş idüp zehr-i firāḳ cedd-i ümemüñ ṭıfl iken
Vālidüñ derdiyle olduñ zār u ġiryān yā Ḥasan

20 Müddet-i ʿömrüñden aṣlā itmedi bir gün mürūr
H̱āṭır-ı meksūruñ olsun şād u ḫandān yā Ḥasan

21 Olmayup āzāde ḥattā çilleden baʿde'l-vefāt
Tīrlerden cismüñe ṣaplandı peykān yā Ḥasan

22 Gösterüp tīġ-i ḳażāya gerden-i ḥüsn-i rıżā
Eyledüñ ḥamd ü s̱enā-yı Rabb-i mennān yā Ḥasan

23 Yūsuf-ı āl-i Muḥammedsin güzel ḫalḳ eylemiş
H̱ulḳuñı ḥüsnüñden on ḳat ẕāt-ı Yezdān yā Ḥasan

24 Cevher-i ḳalb-i Muḥammed ḳurre-i ʿayn-ı ʿAlī
Lüʾlüʾ-i deryā-yı ʿizzetsin nümāyān yā Ḥasan

25 Yek-nigāh-ı merḥamet ḳıl **Kāẓım**-ı bī-çāreye
Sāye-i luṭfuñda olsun ġarḳ-ı Ġufrān yā Ḥasan

26 Ẕevḳuñ efzūn eylesün bārān-ı feyż-i müsteʿān
Dāʾim olduḳça riyāż-ı mülk-i imkān yā Ḥasan

[78a] VII MERS̱İYE-İ DİL-SŪZ-I ḤÜSEYN-İ MAẒLŪM

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

I

1 Ey ber-güẕār-ı ṣāḥib-i isr[ā] olan Ḥüseyn
V'ey yādgār-ı Ḥayder ü Zehrā olan Ḥüseyn

2 Mengūş-ı ʿarş u zīnet-i evreng-i lā-mekān
İklīl-i faḫr-i cennet-i aʿlā olan Ḥüseyn

3 İsm-i Ṣabūra maẓhar-ı mebrūr-ı bī-naẓīr
Nūr-ı cemāl-i Ḥaḳḳa merāyā olan Ḥüseyn

4 Cism-i laṭīfi ġarḳa-i gird-āb-ı baḥr-i ḫūn
Reʾs-i şerīfi rumḥ ile aʿlā ola[n] Ḥüseyn

5 Tīġ-i ḳażāya gerdenüñi eyledüñ siper
Ey çākçāk-i ḫançer-i aʿdā olan Ḥüseyn

6 Zār itdi miḥnetüñ Esedu'llāh-ı Ġālibi
Ey şīr-i bīşezār-ı belāyā olan Ḥüseyn

7 Aġlatdı ʿarş u ferşi vuḳūʿ-ı şehādetüñ
Ey ser-fidā-yı ḫālıḳ-ı yek-tā olan Ḥüseyn

8 Dil teşne sīne teşne ciger teşne teşne-cān
Olduñ ġarīḳ-i raḥmet-i iḥsān-ı müsteʿān

II

1 Yā Rab ne ḳanlu sufre imiş ḫˇān-ı Kerbelā
Cān virdi bir içim ṣuya sulṭān-ı Kerbelā

2 Ṣad-pāre düşdi yerlere enṣāb-ı Bū Türāb
Leb-teşne virdi serlerin ʿaṭşān-ı Kerbelā

3 Āl-i Muḥammedüñ dökilen ḫūn-ı ālidür
Yāḳūt u laʿl ü lüʾlüʾ ü mercān-ı Kerbelā

4 Cūy-ı sirişk ü ḫūn-ı dil-i ehl-i beytden
Döndi riyāż-ı cennete meydān-ı Kerbelā

5 Ṣaḥrā-yı lā-mekānı yaḳup ḳıldı simsiyāh
Berḳ-i fiġān u āh-ı yetīmān-ı Kerbelā

6 ʿUryān u pāre pāre ciger aç u bī-ʿilāc
ʿAzm itdi bezm-i ḥażrete mihmān-ı Kerbelā

7 Sevḳ oldı gitdi Şāma ḳadar seyyid ebb ile
Gül-gūn-rüʾūs-ı pāk-i şehīdān-ı Kerbelā

8 Yükseldi ol ḳadar ki fiġān seyyidātdan
ʿAks itdi bāng-i nāleleri şeş-cihātdan

III

1 Yā Rab nedür bu ḥāl-i selāṭīn-i ehl-i beyt
Ḫūn itdi ʿarşı nāle-i ḫūnīn-i ehl-i beyt

2 Tīz-āb-ı eşk ü şuʿle-i feryād u āhdan
Döndi ʿaḳīḳa lehce-i sīmīn-i ehl-i beyt

[78b] 3 Baḳ eşḳiyā-yı Şāma neler itdiler neler
Luṭf u keremken anlara āyīn-i ehl-i beyt

4 Laʿnet uṣūl ü ferʿine ḳavm-i Ümeyyenüñ
Eyler kebīr ü aṣġarı nefrīn-i ehl-i beyt

5 Ḳābil midür teʿāḳub-ı derd-i ġumūm ile
Min-baʿd cīr-i ḫāṭır-ı ġamgīn-i ehl-i beyt

6 Bād-ı fesād-ı maʿşer-i Süfyāniyāndur
Pejmürde oldı sünbül ü nesrīn-i ehl-i beyt

7 Bilmez ṣafā-yı bālini ḥāl-i ifāḳatuñ
Maḫṣūṣdur şehādete bālīn-i ehl-i beyt

8 ʿĀlemde eñ şedīd ü medīdi meẓālimüñ
Olmışdı rızḳ u ḳısmeti evlād-ı Hāşimüñ

IV

1 Yā Rab nedür bu āl-i ʿabāya eẕā nedür
Ẕāt-ı Resūl-i ekreme cevr ü cefā nedür

2 Sıbṭ-ı Nebī degül mi cenāb-ı Ḥasan Ḥüseyn
Nūr-ı vücūd-ı Fāṭıma vü Murtażā nedür

3 Ümmet olan ihānet ider mi Nebīsine
Ümmet degülseler olınan iddiʿā nedür

4 Olmaz mı ḳatl-i āli içün münkesir Resūl
Taʿẕīb-i Muṣṭafāya sebeb ne ṣafā nedür

5 Almaḳ degül mi bedr ü Ḥüseyn intiḳāmını
Ṣıffīn ile muḥārebe-i Kerbelā nedür

6 Maḥv oldı ḫānedān-ı celīl-i Muḥammedī
Bundan büyük meẓālim-i küfr-intimā nedür

7 Allāh içün teʾemmül idüp söyle müslimān
Süfyāniyāna sence cezā vü sezā nedür

8 Yaġsun o rütbe cānlarına laʿnet-i Ḳadīr
Ḳalsun muḥīṭ-i raḥmeti yanında çün ġadīr

V

1 Düşdi türāba nūr-ı cemāl-i Muḥammedī
Girdi seḥāba mihr-i celāl-i Muḥammedī

2 Taḫrīb olındı maḥkeme-i şerʿ-i kibriyā
İfnā ḳılındı ḳıdve-i āl-i Muḥammedī

3 Ṭoldı derūnı ḳan ile ḳabrinde Ḥayderüñ
Bārāna döndi eşk-i zülāl-i Muḥammedī

4 Söndi çerāġ-ı çeşm-i dil ü cān-ı Fāṭıma
Yandı esās-ı ḫāne-i bāl-i Muḥammedī

5 Cüz cüz ṭaġıldı muṣḥaf-ı efkār-ı ʿaḳl-ı kül
Göz göz açıldı dāġ-ı melāl-i Muḥammedī

[79a] 6 Ẕebḥ itdiler on altı nefer āl-i emcedin
Bir günde düşmenān-ı ʿıyāl-i Muḥammedī

7 Ḥayretde ḳoydı ʿālemi yā Rab bu bābda
Esrār-ı ḥikmet ile kemāl-i Muḥammedī

8 ʿUşşāḳuñ ʿaḳl u ṣabrını yaġmā iden budur
Ẕāt-ı Kelīmi "in hiye"*-gūyā iden budur

VI

1 Olduḳda enbiyāya eşedd-i belā naṣīb
Olmış Resūl-i muḥtereme müntehā naṣīb

2 İẓhār-ı ḳudret eylemiş üstād-ı ḥüsn ü ʿaşḳ
Çıḳmış cenāb-ı Fāṭımaya Murtażā naṣīb

3 İḥsān olınmış anlara ẕāt-ı Ḥasan Ḥüseyn
İtmiş bu derde Ḥaḳ şeref-i bī-bahā naṣīb

4 Ḳurʾānda hem bu derde virüp nām-ı ehl-i beyt
Ḳılmış Resūl-i ekreme eñ aḳrabā naṣīb

5 Sulṭān-ı enbiyā ile bu çār-yār içün
İtmiş şerefle şöhret-i āl-i ʿabā naṣīb

6 Olmaz suʾāl-i ḥikmet ü ḥükminden eylemiş
Aʿdāya ḫande sevdigine Ḥaḳ bükā naṣīb

7 Āl-i ʿabā ki pençesidür dest-i ḳudretüñ
Olmış Ḥüseyne fāciʿa-i Kerbelā naṣīb

---

* "in hiye" *Kuran*, 6/29; 7/155; 23/37; 44/35; 53/23.

8 Fehm it maḳām-ı ẖamse-i āl-i ʿabā nedür
Āl-i ʿabāya ḥādis̱e-i Kerbelā nedür

VII

1 Bir tīġ-i ġam ki dest-i sitemden ʿıyān olur
Ġavġā-yı Kerbelāya girer zer-feşān olur

2 Sulṭān-ı Kerbelānuñ ider sīnesin nişān
Bir nāvek-i ḳażā ki ne demdür kemān olur

3 Evlād-ı Muṣṭafāda ider tīrin imtiḥān
Her cān-sitān ki ḳabża alur pehlevān olur

4 Derd ü belā defīnesidür ẖāk-i Kerbelā
Naḳd-i fesād u fitnesi pek rāyigān olur

5 Āb-ı revānı girye-i cān-sūz-ı ehl-i beyt
Bād-ı vezānı ṣarṣar-ı āh u fiġān olur

6 Taḥrīr-i vāḳıʿātı fuḥūle girān gelir
Taṣvīr-i ḥādis̱ātı ʿuḳūle ziyān olur

7 Oldur fežā-yı maḥşeri ẓulm ü ẖıyānetüñ
Ṣayfı şitā zamān-ı bahārı ẖazān olur

8 Bī-ḳīl ü ḳāl ḳavlümi teslīm ider ʿumūm
Dünyāda Kerbelā çölidür maʿden-i ġumūm

VIII

[79b] 1 Ḫāk-i ʿIrāḳ baġī vü şeḳāvet mekānıdur
Ṣaḥrā-yı Kerbelā luḳamuñ künh ü kānıdur

2 Rūy-ı sevād-ı Şām ile devr-i emīr-i şūm
Her fitnenüñ güzīde zemīn ü zamānıdur

3 Ḥall-i şarāba ḳāʾil olup nūş iden Yezīd
Müʾminlerüñ emīr-i feẖāmet-nişānıdur

4 Taẖrīb-i dīne ālet olan tīġ-i eşḳiyā
Bārān-ı ẖūn-ı āl-i Nebī nāvdānıdur

5 Minberlerinde sebb-i ʿAlīye müdāvemet
Mescidlerüñ vaẓīfe-i her-ẖuṭbe-ẖˇānıdur

6 Meclislerinde āl-i Nebīden mücānebet
Şām u ʿIrāḳ ekābirinüñ ḥāl ü şānıdur

7 Bay u gedāsı āl-i Resūl-i mükerremüñ
A῾dā-yı māl u düşmen-i dil ḫaṣm-ı cānıdur

8 Bunlarda ḥāṣıl olmamış ey ḳavm-i mü᾽minīn
Ās̱ār-ı raḥm ü şefḳat ü nāmūs u ῾ırż u dīn

IX

1 Sulṭān-ı Kerbelādan alup yek naẓar belā
Neşr itdi Kerbelā çöline tāb u fer belā

2 Sādāt u seyyidātdan eṭfāl-i zāra dek
İster şarāb-ı eşk ü kebāb-ı ciger belā

3 Tā sürmeyince ḫāk-i der-i ehl-i beyte yüz
Bir yerde ḥāṣıl eyleyemez müstaḳar belā

4 Yek-dīgerin te῾āḳub ider rūz u şeb gibi
Dā᾽im ġumūm u miḥnet ü derd ü keder belā

5 Yā Kerbelāya itdi Ḫudā her belāyı cāy
Yā her belāya cāy-ı ḳarār oldı Kerbelā

6 Derd ü belāyı her nice isterse ehl-i beyt
İster hemīşe anları her derd ü her belā

7 Yoḳdur cihānda ῾āşıḳ-ı nā-kāma ḳurtuluş
Allāha her kim ῾āşıḳ olursa çeker belā

8 **Kāẓım** kelām-ı ῾aşḳ ile ḫatm-i merām ḳıl
İbḳā-yı nām-ı māteme iḳdām-ı tām ḳıl

VIII MERS̱İYE-İ DİL-SŪZ-I DĪGER

mef῾ūlü fā῾ilātü mefā῾īlü fā῾ilün

I

1 Yā Rab nedür bu sūziş ü ġavġā-yı bī-ḥisāb
Ṣaldı derūn-ı enfüs ü āfāḳa pīç [ü] tāb

2 Yā Rab nedür bu ġulġule-i nāliş ü fiġān
Virdi sükūn-ı arża ḫalel çerḫe inḳılāb

[80a] 3 Yā Rab nedür bu demdeme-i āh-ı sūznāk
Sükkān-ı ῾arşı itdi ciger-ḫūn u dil-kebāb

4 Yā Rab ne ḳara gün ki bu gün āh u giryeden
Bayıldı yerlere yayılup māh u āftāb

5 Gūyā bu gün ḳıyāmet olup ʿāleme ʿıyān
Oldı şikeste-bārgeh-i çerḫ-i nüh-ḳıbāb

6 Yoḳ yoḳ ġalaṭ didüm ki ḳıyāmet nedür ki ḫalḳ
Çeksün yüzine anuñ içün bīm-i ıżṭırāb

7 Keştī-i kevni eyledi ġarḳ-āb-ı baḥr-i ġam
Emvāc-ı ḫūn-ı nā-ḥaḳ-i evlād-ı Bū Türāb

8 Ṭaʿrīż idüp zamāne bu gün āl-i Aḥmede
Ġadr itdi ḫānedān-ı cenāb-ı Muḥammede

II

1 Ṣad çāk olup sürādıḳ-ı eyvān-ı Kerbelā
Oldı şikeste ḫayme-i sulṭān-ı Kerbelā

2 Surḫ-ı şafaḳ degül görinen āsmānda
Ṭutdı cihānı ḫūn-ı şehīdān-ı Kerbelā

3 Rūḥü'l-emīne oldı gülū-gīr-i inbisāṭ
Kuḥl-i ġubār-ı ḫāk-i ḫıyābān-ı Kerbelā

4 Āteş ṣavurdı ḫırmenine mihr-i maḥşerüñ
Yandı ṭutışdı öyle ki meydān-ı Kerbelā

5 İtdi ṣımāḫ-ı küngüre-i ʿarşı çāk çāk
Bāng-i bülend-i nāle-i ʿaṭşān-ı Kerbelā

6 Ḳıldı feżā-yı ʿālem-i lāhūtı şuʿlezār
Āh-ı şerer-feşān-ı yetīmān-ı Kerbelā

7 Ḫūn-ı Ḥüseyn ile ḳızarup āh her yeri
Gülzār-ı ʿadne döndi beyābān-ı Kerbelā

8 Çün Muṣṭafādur ʿillet-i īcād-ı kāʾināt
Elbet Ḥüseyn olur sebeb-i maḥv-ı kāʾināt

III

1 Kāş ol zamān ḫurūşa gelüp leşker-i ʿadem
Pā-māl ideydi ʿālemi İskender-i ʿadem

2 Kāş ol zamān zemīne geçüp tāk-ı nüh-ṭabāḳ
Olsaydı ḫayyiz-i dü-cihān miḥver-i ʿadem

3 Kāş ol zamān sürādıḳ-ı ekvān olup şikest
Ṣad çāk ideydi mihr ü mehi ḫançer-i ʿadem

4 Kāş ol zamān ki teşne-leb aġlardı ehl-i beyt
Ḳılsaydı ḫūn-ı ḫalḳı heder ṣaf-der-i ʿadem

5 Kāş ol zamān ki oldı şeh-i Kerbelā şehīd
İtseydi ḳatl-i ʿām hemān dāver-i ʿadem

[80b] 6 Kāş ol zamān ki ḳaṣd-ı ḥaram ḳıldı eşḳiyā
Yıḳsaydı ḫargeh-i felegi ṣarṣar-ı ʿadem

7 Kāş ol zamān ki oldı bu hengāme ʿālemi
Maḥv eyleseydi yek şerer-i aḫker-i ʿadem

8 Ġarḳ eyleyüp cihānı yem-i ḳahr-ı müsteʿān
Çerḫi ḳırılsa yerlere geçseydi āsmān

IV

1 Ḥubb u velāya lāzım olup miḥnet ü ʿanā
Ḫˇān-ı belāya ḳıldılar ol demde kim ṣalā

2 Tīr-i ḳażāya nefs-i nefīs ḳılup hedef
Aldı hevā-yı sebḳati sulṭān-ı enbiyā

3 Nevbet gelince silsile-i s̱ümme'l-ems̱ele
Tīġ-i belāya cān u serin ṭutdı Murtażā

4 Pey-rev olup cenāb-ı Ḥasan cedd-i pākine
Zehr-i sitemle eyledi ʿazm-i reh-i beḳā

5 Tīġ-i münāfıḳīne ḳılup sīnesin siper
Ṭutdı ṭarīḳ-i vālidini şāh-ı Kerbelā

6 Derdā ki oldı zevraḳ-ı āl-i Nebī şikest
Meydān-ı Kerbelāda coşup lücce-i belā

7 Tā ʿarşa çıḳdı zemzeme-i vā Muḥammed āh
Ḳaṣd-ı ḥaram ḳılınca o gün ḫaṣm-ı bed-liḳā

8 Dil-teng olup o nevḥadan ervāḥ-ı ḳudsiyān
Az ḳaldı lerzeden yıḳıla ʿarş-ı müsteʿān

V

1 Ḫūn-ı Ḥüseyn düşdi o dem kim zemīne dek
Ḳan aġladı cihān felek-i heftümīne dek

2 Sükkān-ı āsmān u zemīn geydi ḳaralar
Ervāḥ-ı ḳudsiyān ile Rūḥü'l-emīne dek

3 Oldı büyūt-ı ḫāṭır-ı İslāmiyān ḫarāb
Erkān-ı dil ü ḫāne-i şerʿ-i mübīne dek

4 Ḫāk-i helāke ṣaldı serin āh u giryeden
ʿĀlem bu ḥüzn ü mātem ile ḥūr-ı ʿīne dek

5 Girdi libās-ı māteme ervāḥ-ı enbiyā
Tā bü'l-beşerden ʿÎsī-i gerdūn-nişīne dek

6 Kūr itdi çeşm-i enfüs ü āfāḳı dūd-ı āh
Ferş-i ḥażīż-i ḫākdan ʿarş-ı berīne dek

7 Bā-ḳavl-i muḫteşem o ġubār oldı ġam-niṡār
Tā dāmen-i celāl-i cihān-āferīne dek

8 Emr-i muḫāldür aña ger nisbet-i keder
Bir dil kedersiz olmaz o her dilde cilveger

VI

[81a] 1 Ḫavfum budur ki ḳāʾim olup ʿarṣa-i cezā
Mīzān-ı maʿdelet olıcaḳ anda rū-nümā

2 Dūşında ḳanlu pīrehen-i ḥażret-i Ḥüseyn
Başında nūr-ı aḫżar-ı destār-ı Murtażā

3 Dil-rīş ü sīne-çāk u ciger-ḫūn u cān-figār
Bir heyʾet ile ẓāhir olup mefḫar-ı nisā

4 Dāmen-i rükn-i ʿarşa urup pençe-i fiġān
Ḳalb-i ḥazīn ile idicek ʿarż-ı iştikā

5 Baḥr-i celāl Rabb-i celīl eyleyüp ḫurūş
Bir ehl-i cürme ḳalmaya ümniyye-i rehā

6 Tā enbiyāya dek şüfeʿā hep boyun büküp
Her biri kendi nefsi içün eyleye bükā

7 Kimden ümīd-i merḥamet eyler o gün ʿaceb
Āl-i Resūli ṭuʿme-i tīġ iden eşḳiyā

8 Bir ẕāta ḳıydı āh kim ol ḳavm-i rū-siyāh
Yek ẕerredür cemāline nisbetle mihr ü māh

VII

1 Reʾs-i Ḥüseyni nīzeye kim dikdi Kūfiyān
Destārın atdı yerlere sükkān-ı āsmān

2 Ḫurşīd çıḳdı zīr-i ufuḳdan bürehne-ser
Māh urdı ṣadrına felek-i tīġ-i ḫūn-feşān

3 Şemşīr-i āh ile açılan çāk u şerḥadur
Ey dil felekde ẓāhir olur ṣanma Keh-keşān

4 Ḫūn-ı şafaḳla şīşe-i ḫaccāma döndi çerḫ
Tīġ-i ḳażā vü ḫançer-i Mirrīḫi ṭutdı ḳan

5 Bir serverüñ ki mehdini ṣallardı Cebreʿīl
Taʿẓīm iderdi ẕātına ḫallāḳ-ı ins ü cān

6 Bir mecmaʿuñ ki her biri bir nūr-ı maḥż idi
Eylerdi sürme ḫāklerin çeşm-i ḳudsiyān

7 Şemşīr-i ẓulm ile o şehi eyleyüp şehīd
Ṭaġıtdı [tīr-i] ġadr ile ol cemʿi Şāmiyān

8 Ṭoldı dem-i Ḥüseyn ile ṣaḥrā-yı Kerbelā
Dünyāyı ṭutdı zemzeme-i nāy-ı Kerbelā

VIII

1 Ol ḳavm-i bī-ḥayā kim idüp iʿtisāf-ı tām
Rumḥ üzre reʾs-i pāklere virdiler niẓām

2 Ḫacletle girdi mihr-i cihān ebr-i tīreye
Ġayretle çekdi meh felege tīġ-i intiḳām

3 Feryād u zāra başladı eczā-yı kāʾināt
Āvāz-ı vā Ḥüseyn ile ṭoldı cihān tamām

[81b] 4 Ṣaḥrā-yı lā-mekāna çıḳup gird-i infiʿāl
Deşt-i vücūba ṣarṣar-ı ġam ḳıldı iḳtiḥām

5 Semt-i sitīz ü maʿrekeden eyleyüp güẕer
Ṭutdı ṭarīḳ-i Kūfeyi kim eşḳiyā-yı Şām

6 Oldı nümūde dīde-i ḫūn-bār-ı Zeynebe
ʿUryān-ı ser bürīde-i ten ḥażret-i İmām

7 Bir āh-ı cān-güdāẕ ḳılup sīneden güşād
Kevn ü mekānı eyledi müstaġrāḳ-ı ẓalām

8 Feryād-ı āteşīn ile ol ḳurretü'l-Betūl
Döndi Medīneye didi "[yā] eyyühe'r-Resūl"

IX

1 Bu küşte-i ġarīb Ḥüseynüñ degül midür
Bu nūr-ı dil-firīb Ḥüseynüñ degül midür

2 Efzūn teninde yāra vücūd-ı sitāreden
Bu server-i ḥasīb Ḥüseynüñ degül midür

3 Bu ḫāk u ḫūn içinde yatan ser-būrīde ten
Ser-dār-ı pür-şekīb Ḥüseynüñ degül midür

4 Aʿdā elinde āl-i ʿıyāli esīr olan
Bu seyyid-i nesīb Ḥüseynüñ degül midür

5 Tīġ-i ḳażāya sīnesini eyleyen siper
Bu dāver-i rebīb Ḥüseynüñ degül midür

6 İcrā-yı şerʿ-i pāküñ içün naḳd-i cān viren
Bu ṣaf-der-i necīb Ḥüseynüñ degül midür

7 Maẓlūmlıḳla ḥaşre dek ibḳā-yı nām iden
Bu ḫusrev-i lebīb Ḥüseynüñ degül midür

8 Döndi bu ḥāl ile yine ol sırr-ı Murtażā
Ḳıldı cenāb-ı Fāṭımaya ʿarż-ı iştikā

X

1 Yā bıżʿatü'r-Resūl baḳ ehl-i kisāya baḳ
Bīgāneler elinde esīr āşināya baḳ

2 Müşfiḳ şefīʿ-i maḥşer olan nūr-ı çeşmüñüñ
Dest-i ʿadūda çekdigi derd ü belāya baḳ

3 Pejmürde ḳıldı seng-i sitem berg ü bārını
Naḫl-i riyāż-ı dīn olan āl-i ʿabāya baḳ

4 Tīġ-i sitemle n'eylediler cism-i pākini
Daʿvā-yı müslimi iden ehl-i şaḳāya baḳ

5 Bī-ser yatur bürehne vücūd-ı mükerremi
Perverde-i kenāruñ olan meh-liḳāya baḳ

6 Ḫāristān-ı ẓulme felek dikdi gül gibi
Baḳ ser-nüvişt-i pādişeh-i Kerbelāya baḳ

[82a] 7 Aʿdā-yı nābe-kāra muʿīn oldı ʿāḳıbet
Devr-i muḫālif-i felek-i bī-vefāya baḳ

8 Feryād devr-i ẓālim-i cevr-iʿtiyāddan
Ṣad şekve ehl-i münkir ü baġy ü fesāddan

XI

1 Ey nuṭfe-i Muʿāviye ey dīv-i dil-ḫarāb
Ey necs-i kelb-i Hāviye ey püşt-i bī-ḥicāb

2 Fikr eyle ḥāl-i āl-i eb ü cedd-i māderüñ
Neslüñde var mı baḳ hele bir merd-i müsteṭāb

3 Ceddüñ şehīd idüp dür-i dendān-ı Aḥmedi
Ḳıldı babañ laʿīni daḫi ḳaṣd-ı Bū Türāb

4 Ekl itdi māderüñ ciger-i pāk-i Ḥamzayı
Çekdüñ Ḥüseyne ẓulm ile sen tīġ-i şuʿle-tāb

5 Virdüñ sevād-ı Yes̱rib ü Baṭḥā[yı] ġārete
İtdüñ bir iki sāġar içün küfri irtikāb

6 Sulṭān-ı enbiyā ne cefā ḳıldı kim saña
Ḳılduñ firāz-ı minberini menzil-i kilāb

7 Olmaz cezāsı eyledigüñ melʿanetlerüñ
Pür olsa bār-ı laʿnet ile çerḫ-i nüh-ḳıbāb

8 Yaġsun o rütbe cān-geze laʿnet-i Ḳadīr
Ḳalsun muḥīṭ-i raḥmeti yanında çün ġadīr

XII

1 **Kāẓım** sükūt eyle ki yandurduñ ʿālemi
Ṣoḳduñ libās-ı māteme ʿarş-ı muʿaẓẓamı

2 **Kāẓım** sükūt eyle ki feryād u nālişüñ
Añdurdı nāsa nevḥa-i āl-i mükerremi

3 **Kāẓım** sükūt eyle ki deryā-yı ḫūn-ı eşk
Ġarḳ eyledi ḫurūşa gelüp çerḫ-i aʿẓamı

4 **Kāẓım** sükūt eyle ki bāng-i fiġān-ı ḫalḳ
Baṣdurdı Kerbelādaki feryād-ı muẓlimi

5 **Kāẓım** sükūt eyle ki bār-ı ġumūmdan
Zih-gīre döndi [nüh] felegüñ ḳadd-i pür-ḫamı

6 **Kāẓım** sükūt eyle ki āh-ı dem-ā-demüñ
Geçdi cihānuñ itdigi āh-ı dem-ā-demi

7 **Kāẓım** sükūt eyle ki bu naẓm-ı āteşīn
Bām-ı felekde yaḳdı hilāl-i muḥarremi

8 Oldı şikest[e] bārgeh-i iḳtidār-ı çerẖ
Min-baʿd ḥüsn-i gerdişe yoḳdur medār-ı çerẖ

[82b] IX MERS̱İYE-İ CĀN-SŪZ-I DĪGER BE-NAẒĪRE-İ ṢALĀḤĪ

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

I

1 Bir ṣubḥ-dem kim eyleyüp āfāḳı lāle-gūn
Oldı bürīde-ser gibi ẖurşīd-i rū-nümūn

2 Eflāki şuʿlezār ḳılup āteş-i şafaḳ
Kānūn-ı ẖāki eyledi gird-āb-ı baḥr-i ẖūn

3 Teʾs̱īr-i ḥādis̱āt ile ervāḥ-ı bī-ḥużūr
Feryād-ı kāʾinā[t] ile ecrām-ı bī-sükūn

4 Āteş bıraḳdı ẖırmen-i gülzār-ı cennete
Sükkān-ı ʿadni āh u fiġān eyleyüp zebūn

5 Oldı ḳıyām-ı sāʿate āmāde mümkināt
Dikdi helāk-i ẖalḳa dü çeşmin sipihr-i dūn

6 Raʿd eyleyüp ṣadā-yı bülend ile bir ẖiṭāb
Didi ki ey muʿāşir-i ẕī-fehm ü ẕū-fünūn

7 Hengām-ı reste-ẖīz degüldür bu inḳılāb
Devr-i muẖālif-i felek ü dehr-i bü'l-füsūn

8 Enḳāż-ı Kaʿbeden ḳılup inşā-yı Sūmenāt
Oldı fidā-yı renc-i remed ḳurretü'l-ʿuyūn

9 Yüz gösterüp meṣāʾib-i dil-sūz-ı Kerbelā
Yaḳdı cihānı āteş-i cān-dūz-ı Kerbelā

II

1 Zānū-yı Kerbelāya idüp vażʿ-ı ser belā
Cemʿ oldı anda kesb-i kemāl itdi her belā

2 Evlād-ı Muṣṭafāya ḳılup intisāb-ı tām
Anlar belā vü anlar ile buldı fer belā

3 Ṣaḥrā-yı Kerbelānuñ idüp ẖūn-ı āl ile
Seng-i sevād ü ẖākini rengīnter belā

4 Ruḫsār-ı seyyidātı ḫırāşīde-i fiġān
Eṭfāl-i zārı ṭuʿme-i tīġ-i keder belā

5 Nevk-i nigehde ẓāhir olup ḳaṭre ḳaṭre ḫūn
Gösterdi ḫār ucında gül ü lāleler belā

6 Her ḳanda itse nāvek-i tīr-i ḳażā ẓuhūr
Sulṭān-ı Kerbelāyı ṭutardı siper belā

7 Āl-i Resūli eylediler teşne-leb şehīd
Yā Rab cihānda bundan olur mı beter belā

8 Mehd-i vücūda basmadı muṭlaḳ ayaḳ henūz
Bir derd ü ġam bu ʿarṣada mānend-i Kerbelā

9 Yandı ṭutışdı anda ciger-gūşe-i Betūl
Yā Rab ne dirdi görse idi ḥażret-i Resūl

III

[83a] 1 Mülk-i ʿIrāḳa nāẓır olan kevkeb-i nifāḳ
Ṣalmışdı Kerbelā çöline şuʿle-i şiḳāḳ

2 Bir yanda çetr-i leşger-i aʿdā-yı rū-siyāh
Bir yanda tīġ-i şuʿle-i ḫurşīd-i bed-siyāḳ

3 Dil çāk çāk u teşne-ciger āb-ı munḳaṭıʿ
Düşmen ḳavī vü baḫt denī çerḫ bī-vifāḳ

4 Feryād u nāle maḥrem-i efvāh-ı seyyidāt
Ḫūn-āb-ı dīde hem-dem-i eṭfāl-i pür-meşāḳ

5 Her bir ṭarafda ġulġule-i bāng-i el-ʿaṭaş
Her yanda rū-nümūde belāyā-yı lā-yuṭāḳ

6 Aḥbāb mest-i cām-ı şehādet ʿadū leʾīm
Yeʾs āşikāre ġurre-i ümmīddür meḥāḳ

7 Leb-teşne-i viṣāl-i Nebī şāh-ı dīn-penāh
Şevḳ-i şehā[de]t ile olup sükkerīn meẕāḳ

8 Meydān-ı kārzāra ki ḳıldı sürüp semend
İḥrāḳ-ı ḫūn-ı düşmene teşmīr-i dest ü sāḳ

9 Sükkān-ı āsmān u zemīn oldı nāle-zen
Gūş-ı cihānı ṭutdı bu naġme o nāleden

II/8 mānend-i : mānende K

IV

1 Refʿ oldı āsmāna meger millet-i Resūl
Yoḳdur ʿIrāḳ u Şāmda bir ümmet-i Resūl

2 Ḥükkām-ı Şām u Kūfeye oldı fidā bütün
Aḥkām-ı şerʿ-i enver-i Ḥaḳ sünnet-i Resūl

3 Oldı esīr-i dest-i eyādī-i eşḳiyā
Nūr-ı ʿuyūn-ı ʿālem olan ʿıtret-i Resūl

4 Ḫūn-ı Ḥüseyni ḳıldı o eller ki cūybār
Anlarla eylemişler idi bīʿat-i Resūl

5 Mefrūż iken meveddet-i ḳurbı nüṣūṣ ile
Süfyāniyāna oldı fidā ḥürmet-i Resūl

6 Bu ḳavm-i şūmı laʿnet ile eylemez mi yād
Her ḥāl ü her maḥalde ʿaceb ḥażret-i Resūl

7 Kāş eyleseydi ʿālemi zīr ü zeber Ḫudā
Ol gün gelüp ḫurūşa yem-i ġayret-i Resūl

8 Rūy-ı necāt görmesün evlād-ı ibni ḥarb
Olduḳça rū-nümā şeref ü ʿizzet-i Resūl

9 Söndi çerāg-ı dīdesi Zehrā vü Ḥayderüñ
Oldı şikeste ḳalbi cenāb-ı Peyem-berüñ

V

1 Teʾs̱īr-i teşnegiyle kim ol Ḥayder-i büsūl
Esbinden itdi āyet-i raḥmet gibi nüzūl

[83b] 2 Ġarḳ oldı gitdi baḥr-i viṣāl-i şehādete
Ḫurşid-i āsmān-ı şeref eyledi ufūl

3 Girdi sevād-ı māteme ābā vü ümmühāt
Düşdi mużīḳ-i derd ü ġama enfüs ü ʿuḳūl

4 Feryāda geldi ʿālem-i ḳudsīde Cebreʾīl
Sulṭān-ı Kerbelāya degin aġladı fuhūl

5 Dāmān-ı Kirdgāra ḳonup gird-i infiʿāl
Ḫuddām-ı bārgāh-ı Ḫudā oldı hep melūl

6 Yā Rab ne seng-sīne imiş ḳavm-i şūm-ı Şām
Ṭuġyānlarından itmediler ẕerre veş nükūl

7 İcrā-yı nehb ü ġāret içün bir alay pelīd
Ḳaṣd-ı ḥarem-serāy-ı Nebī ḳıldı çün Moġūl

8 Ḳahrından atdı maġribe cān gökde āftāb
Şerminden itdi cāy-ı beyābānı yerde ġūl

9 Mevcūd-ı mā-melek ne ise ġaṣb idüp buġāt
Ḥıfẓ-ı Ḫudāda ḳaldı hemān ẕāt-ı seyyidāt

VI

1 Vażʿ-ı sinān olınca ser-i şāh-ı dīn-penāh
Atdı serinden efserini ḫāke mihr ü māh

2 Ḫāk oldı seyl-i eşk ile gird-āb-ı baḥr-i ḫūn
Ḳıldı seḥāb-ı nāle semāvātı simsiyāh

3 Ṣubḥ itdi ṣanmañ ʿarż-ı şafaḳ dökdi ḳanını
Āhū-yı āftāba degüp nevk-i tīr-i āh

4 Çıḳdı ḥużūr-ı ʿizzete feryād-ı ehl-i beyt
İs̱bāt-ı müddeʿāya olup her biri güvāh

5 Deryā-yı ḫūn içinde yatur çün ḥabāb-ı mey
Ol kim sürerdi dergehine āsmān cibāh

6 Şimr-i pelīdüñ oldı siper tīġ-i ẓulmine
Maḥbūb-ı Ḥaḳ ki sürmişidi ol yere sifāh

7 Nā-maḥremān içinde ṭurırlar açıḳ ṣaçıḳ
Anlar ki rūyına ḳılamazdı felek nigāh

8 Bulmaz felāḥ vaḳʿa-nüvīsān-ı Kerbelā
Bu derd ü ġam sipihr[üñ] ider ḥālini tebāh

9 Yā Rab n'olurdı olmadan evvel bu fāciʿa
Mefḳūd olaydı ḳuvve-i idrāk ü sāmiʿa

VII

1 Bāz-ı hüdā kim eyledi pervāz-ı lāneden
Ḳaṭʿ-ı taʿalluḳ itdi saʿādet zamāneden

2 Sevḳ itdi şehr-i Kūfeye düşmen ketībesin
Bīzār idüp zemīn ü zamānı çeġāneden

[84a] 3 Evvel ḳademde maḳtel-i āl oldı rū-nümūn
Bir bir görindi hep şühedā bār-ı ḫāneden

4 Yek-dīgerine ḳıldı irāʾe muḫadderāt
Farḳ eyleyüp şehīdlerin bir nişāneden

5 Feryād yā aḫi vü ebi bāng-i yā Nebī
Tā ʿarşa çıḳdı ḫˇāher ü evlād u atadan

6 Döndürdi çerḫi şīşe-i ḥaccāma āh u zār
Ḫūn-ı ciger çekīde olup her terāneden

7 Zeyneb ki gördi dāderini ser-bürīde ten
Yāḳūt gibi yerlere düşmiş ḫızāneden

8 Bir ṭarz-ı āteşīn ile kim eyledi fiġān
Dāmen-keşīde oldı taḥammül miyāneden

9 Ḳıldı kemāl-i ḥüzn ile ol ser-i Bū Türāb
Sulṭān-ı enbiyāya bu ṣūretle pür-ḫiṭāb

VIII

1 Bu serv-i ser-bürīd Ḥüseynüñ degül midür
Bu ʿarʿar-ı mecīd Ḥüseynüñ degül midür

2 Nūr-ı cemāli encümen-efrūz-ı kibriyā
Bu neyyir-i saʿīd Ḥüseynüñ degül midür

3 Ḫūn-geşte ḳalb ü ḳālebi yāḳūt-ı ter gibi
Bu seyyid-i reşīd Ḥüseynüñ degül midür

4 ʿUryān vücūd-ı ekremi ġarḳ-āb-ı baḥr-i ḫūn
Bu cevher-i ferīd Ḥüseynüñ degül midür

5 Revnaḳ viren menāzil-i evc-i şehādete
Bu kevkeb-i ümīd Ḥüseynüñ degül midür

6 Aḥkām-ı ser-nüvişti ḳażā-yı ḫacīl iden
Bu nüsḫa-i müfīd Ḥüseynüñ degül midür

7 Yek ḳaṭre ḳanı bāʿiṯ-i iʿdām-ı kāʾināt
Bu server-i vaḥīd Ḥüseynüñ degül midür

8 Ten ḫāk ü ser bürīde ciger ḫūn teşne leb
Bu ṣaf-der-i şehīd Ḥüseynüñ degül midür

9 Fi'l-cümle ʿarż-ı maḳṣad idüp faḫr-i ʿāleme
Döndi o ġamla didi ki Zehrā-yı ekreme

IX

1 Yā bıżᶜatü'r-Resūl eyā ḳurretü'l-ümem
Bizden nigāh-ı luṭfuñı luṭfuñla ḳılma kem

2 Dil-rīş ü sīne-çāk u ciger-ḫūn-ı ġurbetüz
Pā-māl-i esb-i ġadr-i ᶜadū mübtelā-yı ġam

3 Yek ḳaṭre āba ḥasret ile virdi naḳd-i cān
Tīġ-i sitemle yaralanup bunca muḥterem

[84b] 4 Oldı şikār-ı pençe-i āl-i Ümeyye ḥayf
Perverde-i kenāruñ olan āhū-yı ḥarem

5 ᶜUryān u ser-bürīd yatur sīne çāk çāk
Sırr-ı Resūl-i ekrem olan ẕāt-ı muḥterem

6 Feryād çerḫ-i kec-rev-i ḥükm-i zamāneden
Kim her birinden oldı ᶜıyān başḳa bir sitem

7 Çekdi Ḥüseyne çerḫ-i denī tīġ-i şuᶜle-tāb
Virdi Ḥasan cenābına devr-i zamāne sem

8 Her derd ṣaḥn-ı sīnemüze oldı ḫayme-zen
Her ġam der-i serāyumuza dikdi bir ᶜalem

9 Teşnīf idüp bu nāle ile gūş-ı māderin
Döndi muḫāṭab eyledi rūḥ-ı birāderin

X

1 Ey dāder-i mükerremüm ey cān ber-ā-berüm
Sırr-ı ᶜaẓīm-i cedd ü peder cān māderüm

2 Ey kāş kim yoluñda olup ben senüñ fidā
Çıḳsaydı görmeseydi seni böyle gözlerüm

3 Gelmez ḳıyām-ı ḥaşre ḳadar ḳalbüme sükūn
Cān çıḳsa yansa āteşe dil sönse peykerüm

4 Mümkin mi defᶜ-i ẓulmet-i ġam baña baᶜd-ez-īn
Söndi çerāġ-ı cān u dilüm düşdi aḫterüm

5 Bi'llāh ḥāl-i zāruma aġlarduk ibtidā
Ey cān min göreydüñ eger ḥāl-i mużṭarum

6 Ḳıldı iḥāṭa öyle meṣāʾib vücūdumı
Gūyā ki kürre-i ġam u endūha miḥverüm

7 Girmez meşām-ı ḫāṭıruma būy-ı tesliyet
Tā ḥaşr olınca cennet-i ʿadn olsa ger yerüm

8 ʿUryān u bī-kefen ḳoyan eller bu gün seni
Ḳıldı benüm de pā-zede-i ġaṣb-ı muʿcezüm

9 Feryād Şimr-i şūm-ı şeḳāvet-nihāddan
Ṣad-şekve İbni Saʿd ile İbni Ziyāddan

XI

1 Bilmem ne idi mūcib ü īcāb ey dirīġ
Büt-ḫāne oldı Kaʿbe vü mīzāb ey dirīġ

2 Naḫl-i pelīd pāyın idüp ḥavż-ı āb-ı rū
Gülzār-ı dīne virmediler āb ey dirīġ

3 Ol saḫt sīneler ki cehennem ṭaşıydı hep
Her biri ḳırdı biñ dür-i nā-yāb ey dirīġ

4 Taḫrīb olındı gülşeni Baṭḥā vü Yes̱ribüñ
Ḫāk-i Dımışḳa virmek içün tāb ey dirīġ

[85a] 5 Baḥr-i belā ḫurūşa gelüp ḳıldı ʿāḳıbet
Keştī-i āl-i Aḥmedi ġarḳ-āb ey dirīġ

6 Dünyāyı ṭutdı velvele-i deyr ü Sūmnāt
Oldı şikeste minber ü miḥrāb ey dirīġ

7 Der-pençe itdi mühr-i Süleymānı Ehremen
Geçdi Yezīde ḥükm-i cihān-tāb ey dirīġ

8 Yā Rab nedür bu ḥikmet ü bu şīve-i ḳader
Fikr ü ḫayāli ḳalbi deler cāna kār ider

XII

1 **Kāẓım** hemīşe nāle çeküp āh u zār ḳıl
Gülşen-serāy-ı şīvene göñlüñ hezār ḳıl

2 Yād eyledükçe āl-i Nebī teşnegānını
Ḳan aġla ḫūn-ı dīdelerüñ cūybār ḳıl

3 Olsuñ delik delik cigerüñ tīr-i āhdan
Zaḫm-ı derūn-ı cān u dilüñ bī-şümār ḳıl

4 Her bār müşt-i mātem urup vech ü sīneñe
Başdan ayaġa dek bedenüñ dāġ-dār ḳıl

IX/XI. Bu bend bir beyit eksiktir.

5 Çetr-i sipihr[e] āteş-i āhuñ idüp ʿamūd
Mānend-i berḳ-i nālelerüñ şuʿle-bār ḳıl

6 Ṭoldur cihānı dāne-i ḫūn-āb-ı eşk ile
Āhuñla ḫırmen-i felegi tār u mār ḳıl

7 Bir naẓm-ı āteşīn ile her yıl terennüm it
Hem kendüñ aġla ʿālemi hem ḫūn-nis̱ār ḳıl

8 Āl-i Resūle Fātiḥa-ḫˇān-ı s̱enā olup
Süfyāniyānı laʿnet ile sengsār ḳıl

9 Ṭurduḳça bārgāh-ı sipihr ü mükevvenāt
Ḳılsun Resūl ü āl-i Resūle cihān ṣalāt

X MERS̱İYE-İ DĪGER

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

I

1 Bir bāġa oldı dil-şude kim ʿandelīb-i cān
Ṭopraġı ṣu yerine içer kāse kāse ḳan

2 Yek ḳaṭre āb virmeyüp ol bāġa bāġbān
Dökmiş zemīne berg ü bahārın dem-i ḫazān

3 İtmiş şikeste güllerini bād-ı imtiḥān
Ḳılmış zamāne lālesinüñ dāġını ʿıyān

4 Gül-bünlerinde zāġ-ı siyeh ṭutmış āşiyān
Olmış dü-çeşm-i nergis-i maḫmūrı ḫūn-feşān

5 Serv-i revānı ḫāke düşüp sāye veş hemān
Müjgān-ı ḫūn-giriftelere dönmiş erġavān

[85b] 6 Bülbül görüp bu ḥāli fiġān eylesün fiġān
Bu mā-cerāya ḥaşre ḳadar aġlasun cihān

7 Bārān idüp sirişkini sükkān-ı āsmān
Çıḳup sipihre şuʿle-i feryād-ı ʿāşıḳān

8 Ḳılsun dü dest nāliş ü feryād rūzgār
Bāġ-ı sipihr ü ġonçe-i ḫurşīdi tār u mār

II

1 Yā Rab ne bāġdur ki dinür aña Kerbelā
Bāġ u belā vü meşhed-i evlād-ı Muṣṭafā

2 Ol yerde ṭutdı ʿālemi feryād-ı el-ʿaṭaş
Ol yerde aḳdı şu yerine ḫūn-ı evliyā

3 Ḳıldı şikeste zevraḳ-ı āl-i Muḥammedi
Ol baḥr-i bī-kenār[e]de ḫīz-ābe-i belā

4 Söndürdi şemʿ-i dīde-i Zehrā vü Ḥayderi
Ol cāmiʿ-i mużāyaḳada ṣarṣar-ı fenā

5 Sādāt-ı dīni eyledi bir bir bürīde-ser
Şemşīr-i iʿtisāf ile ol yerde eşḳıyā

6 Ḫāk-i helāke düşdi bütün oldı nā-bedīd
Ezhār-ı nā-şüküfte-i gülzār-ı ıṣṭıfā

7 Ṭutdı cihānı zemzeme-i bāng yā ʿAlī
Çıḳdı sipihre demdeme-i vā Muḥammedā

8 Dil-ḫūn olup o naʿre-i cān-sūzdan melek
Ġarḳ oldı baḥr-i ḥayrete keştī-i nüh-felek

III

1 ʿAzm-i ġurūb [u] vuṣlat idüp āftāb-ı dīn
Ḳaldı ẓalām-ı mātem içinde muvaḥḥidīn

2 Maẓlūmlar ḳanıyla şafaḳ-reng olup zemīn
Ṭās-ı sipihri āh u fiġān ḳıldı pür-ṭa[n]īn

3 Ḫūn-ı Ḥüseynden ḳızarup mihr-i jāle-çīn
Mīnā-yı çerḫüñ eyledi ruḫsārın āteşīn

4 Leb-teşnelükle inler iken bunca nāzenīn
Ṣad-pāre itdi her birin erbāb-ı küfr ü kīn

5 Göçdi tamām-ı āl-i Nebī zār u dil-ḥazīn
Ḳaldı muḫadderāt ile bir Zeynü'l-ʿābidīn

6 Feryād seyyidāta idüp ʿarş-ı Ḥaḳḳ enīn
Cennāt-ı ʿāliyānda zār itdi ḥūr-ı ʿīn

7 Dil-teng olup bu fāciʿadan ṣınf-ı müşrikīn
Yandı ṭutışdı āteş-i ḫacletle müʾminīn

8 Yā Rab ne ḳanlu ẓālim-i bī-dīn imiş Yezīd
Bükdi rüʾūs-ı ʿālemi mānend-i müşk-i bīd

IV

[86a] 1 Telvīs̱ idüp o kelb emāret maḳāmını
Refʿ itdi ʿarşa ẓulm ü ihānet ḫıyāmına

2 Ümmü'l-ḫabāʾis̱üñ ḳılup iʿlān ibāḥetin
Bozdı ṭaġıtdı şerʿ-i ḳavīmüñ niẓāmını

3 Sefk-i dem ü zināya idüp inhimāk-ı tām
Fısḳ u fücūruñ eyledi icrā tamāmını

4 İbni Ziyād u Şimri idüp ālet-i fesād
Meydān-ı iʿtisāfa çıḳardı merāmını

5 Sulṭān-ı Kerbelāya çeküp ḫançer-i sitem
Ṣad-pāre pāre eyledi āl-i ʿiẓāmını

6 Zuʿmınca aldı faḫr-i cihāndan bu ṭarz ile
Ecdād-ı bed-nijādınuñ [ol] intiḳāmını

7 Şetm itmeye mi kāfire sen söyle müslimān
Ḥüccet ṣanup elümde Emālī kelāmını

8 Laʿnet o kelbe vālidine cedd-i şūmına
Enṣār u āl u ḳavm ü tebār-ı ẓalūmına

V

1 Refʿ olmış āsmāna meger Dicle vü Fürāt
Ḫūn-ı Ḥüseyn ile ṣuladı yerleri ʿuṣāt

2 Zār eyledükçe teşne-leb eṭfāl ü seyyidāt
Ṭutdı cihānı bāng-i fiġān-ı muʿaḳḳibāt

3 Oldı ʿalīl aġlamadan çeşm-i kāʾināt
Döndi ʿuyūn-ı ḥasrete ser-çeşme-i ḥayāt

4 Ġamdan şaşırdı gerdişini çerḫ-i bī-s̱ebāt
Ṭoñdı fütūr-ı yeʾs ile efkār-ı mümkināt

5 Āl-i Resūl-i ekreme ʿālem ḳılup ṣalāt
Süfyāniyāna eyledi laʿnet mükevvenāt

6 Feryād vā Ḥüseyn ile lerzān olup cihāt
Girdi libās-ı māteme ābā vü ümmehāt

7 Efġān idüp bu ġamla ṣunūf-ı mücerredāt
Ḳan aġladı şükūfe-i cennāt-ı ʿāliyāt

8 Kāş ol fiġāndan yıḳılup bārgāh-ı ʿarş
Teslīm-i cān ideydi ʿumūmā sipāh-ı ʿarş

VI

1 Tīr-i belā ki ḳavs-i ḳażādan ẓuhūr ider
Evvel Resūl-i muḥteremi bī-ḥużūr ider

2 Meydān-ı Kerbelāda çeker ibtidā ʿalem
Her gird-bād-ı fitne ki dünyāyı kūr ider

3 Sulṭān-ı Kerbelā veş olur teşne-leb şehīd
Ḥaḳ bir ḳuluñ ki maẓhar-ı ism-i ṣabūr ider

[86b] 4 Hem-çün Yezīd ḫalḳuñ olur başına bela
Göñlinden ol ki ḫavf-ı İlāhīyi dūr ider

5 Raḥmet o rind-i ʿaşḳa ki cām-ı ġumūmdan
İẓhār-ı şükr ü kesb-i ṣafā vü sürūr ider

6 Laʿnet o ehl-i ẓulme ki bulduḳça iḳtidār
Ḫalḳ-ı cihāna cevr ü cefāsın vüfūr ider

7 Gör sırr-ı ḥikmetin ki bu miḥnet-serāda Ḥaḳ
Erbāb-ı ḥāli fidye-i ehl-i ġurūr ider

8 Miḳrāż-ı lā-zebānumı ḳaṭʿ itmeseydi āh
Bu ḥikmet-i ḫafīden olurdum cevāb-ḫᵛāh

VII

1 Keşṭī-i kevne lerze ṣalup lücce-i celāl
Nār-ı caḥīme virdi veleh āteş-i cidāl

2 Ḫāk-i siyāha oldı revān öyle ḫūn-ı āl
Gülzār-ı ʿadne döndi ser-i ʿarṣa-i ḳıtāl

3 Ḥayret hezār-ı ḳudsi idüp lāl ü bī-mecāl
Ḳıldı cünūd-ı derd ü belā ʿarşı pāy-māl

4 Ḳaṭʿ eyleyüp taʿalluḳın ʿālemden ehl-i ḥāl
Düşdi derūn-ı enfüs ü āfāḳa iḫtilāl

5 İtdi iḥāṭa ʿālemi ol rütbe kim melāl
Fevz ü felāḥa ḳalmadı ümmīd ü iḥtimāl

6 Dünyāyı ıżṭırāba ṣalup gerdiş-i kelāl
Zīr-i felekde ḳalmadı āsār-ı iʿtidāl

7 Bālā-yı lā-mekāna çıḳup gird-i infiʿāl
Az ḳaldı tīre-sāz ola deryā-yı lā-yezāl

8 Yā Rab nedür bu fāciʿa kim leşger-i ġumūm
Tā ʿālem-i vücūba ḳadar gösterir hücūm

VIII

1 Hetk eyleyüp sitāre-i nāmūs ḥürmetüñ
Gör n'itdi yā Resūl bu gün ʿāṣī ümmetüñ

2 Evlād-ı pāküñ eylediler hep ṣusız şehīd
Fikr itmeyüp muʾāḫezesin Rabb-i ʿizzetüñ

3 Elbette sırr-ı ḥikmeti vardur velī çi-sūd
Yaḳdı metāʿ-ı ṣabrumı sırrı bu ḥikmetüñ

4 Mest-i şarāb-ı ḫullet-i ʿaşḳam ʿaceb degül
Maʿẕūr olursa sözleri mest-i maḥabbetüñ

5 Fikr eyledükçe ṣabr u taḥammül ḳalur mı hīç
Āl ḳanlar içre yatdıġını āl u ʿıtretüñ

6 Gāv-ı zemīni eyler idi rişte veş nizār
Bir cüzʾi ḳonsa başına bu bār-ı miḥnetüñ

[87a] 7 Ġavvāṣ-ı baḥr-ı ḥayret olanlar bu bābda
Bilsün kenār u ḳaʾrı bulınmaz bu ḥayretüñ

8 Bir derde düşmişem ki hezārān belāsı var
Ne iḥtimāl-i ṣabr ne ṣabruñ ṣafāsı var

IX

1 Ey şehryār-ı ʿālem-i derd ü ʿanā Ḥüseyn
V'ey noḳṭa[-i] medār-ı ġumūm u belā Ḥüseyn

2 Ey cevher-i yegāne-i baḥr-i velā Ḥüseyn
V'ey maʿden-i fütüvvet ü kān-ı ʿaṭā Ḥüseyn

3 Ey ser-fidā-yı deşne-i tīr-i ḳażā Ḥüseyn
V'ey serv-i cūybār-ı riyāż-ı rıżā Ḥüseyn

4 Ey pādişāh-ı maʿreke-i Kerbelā Ḥüseyn
V'ey her belā vü her siteme mübtelā Ḥüseyn

5 Ey āb-ı rūy-ı ḫamse-i āl-i ʿabā Ḥüseyn
V'ey ḫātem-i mükerrem-i ehl-i kisā Ḥüseyn

6 Ey nūr-ı çeşm-i Ḥayder-i Ḫayber-güşā Ḥüseyn
V’ey rūḥ-ı cism-i ḥażret-i ḫayrü’n-nisā Ḥüseyn

7 Ey vāriṡ-i ʿulūm-ı ḥabīb-i Ḫudā Ḥüseyn
V’ey baḥr-i cūd u merḥamet-i kibriyā Ḥüseyn

8 Sensin ṣunūf-ı āl-i Resūlüñ ser-āmedi
Senden görindi ʿāleme ṣabr-ı Muḥammedī

X

1 Her kim bu mehd-i şūmda ser-mest-i ḫˇāb olur
Ḥāl ü kemāline mütenāsib müṣāb olur

2 Her kim olur bu bezm-i maḥabbetde bāde-ḫˇār
Laḫt-ı derūnı nār-ı sitemle kebāb olur

3 Merdān-ı ʿaşḳa ʿayn-ı velādur belā vü ġam
Ġamsız ḳalursa her ne zamān dil ḫarāb olur

4 Ammā naẓar ḳıl āl-i ʿabānuñ belāsına
Ḥaḳḳuñ nuḳūd-ı luṭfı ḳadar bī-ḥisāb olur

5 Tafṣīl olınsa miḥnet-i sulṭān-ı Kerbelā
Nüh-defter-i semāya ṣıġışmaz kitāb olur

6 Yā Rab ne āteşīndür ālām-ı ehl-i beyt
Yek şuʿlesiyle mihr-i ḳıyāmet kebāb olur

7 Farż olmasun mı ʿāşıḳa ḳan aġlamaḳ bu dem
Kim ḫūn-ı ehl-i beyt ile yerler ḫizāb olur

8 Tā ḥaşre dek felek o demi añsun aġlasun
Büryān-ı sīḫ-i mātem olup yansun aġlasun

XI

[87b] 1 Ḳılsun ḫamīde-ḳāmetini bār-ı inḳılāb
Yaḳsun metāʿ-ı cān u dilin āteş-i ḥicāb

2 Selb eyleyüp ḳarārını ālām u ıżṭırāb
Ḫūn eylesün derūnını āṡār-ı pīç [ü] tāb

3 Çeşm-i ümīdi görmesün aṣlā ḥużūr-ı ḫˇāb
Baġrın şerār-ı āteş-i endūh idüp kebāb

4 Ṭutsun cihānı eyledigi āh-ı şuʿle-tāb
Virsün şafaḳ gibi yüzine ḫūn-ı dil ḫıżāb

5 Seyl-āb-ı eşki gülşen-i ʿömrin ḳılup ḫarāb
Çeksün hemīşe nāliş ü feryāddan ʿaẕāb

6 Pīşānī-i niyāzın idüp ferş-i ḫāk-i bāb
Ebr-i siyāhı ʿārıżına eylesün niḳāb

7 Her gün sürüp yüzin deriñe mis̱l-i āftāb
ʿÖẕr ile disün ey şeh-i ẕī-şān u kām-yāb

8 Ben bir kemīne-ālet-i icrā-yı ḥikmetem
Fermān-ber-i meşiyyet ü maḥkūm-ı ḳudretem

XII

1 Yā Rab be-cāh-ı ḥażret-i sulṭān-ı Kerbelā
Yā Rab be-seyl-i ḫūn-ı şehīdān-ı Kerbelā

2 Yā Rab be-āh u nāle-i dil-sūz-ı seyyidāt
Yā Rab be-eşk-i çeşm-i yetīmān-ı Kerbelā

3 Yā Rab be-saʿy-ı hūş-rübā-yı ġuzāt-ı Bedr
Yā Rab be-farṭ-ı himmet-i şecʿān-ı Kerbelā

4 Yā Rab be-hevl-i maʿreke-i müdhiş-i aḥad
Yā Rab be-nālehā-yı ġarībān-ı Kerbelā

5 Yā Rab be-lāle-i ciger-i Ḥamza vü Ḥasan
Yā Rab be-ġonçe-i leb-i ʿaṭşān-ı Kerbelā

6 Yā Rab be-ṣıdḳ-ı Fāṭıma vü Murtażā ʿAlī
Yā Rab be-ṣabr-ı dāver-i devrān-ı Kerbelā

7 Yā Rab be-ḥaḳḳ-ı cevher-i dendān-ı Muṣṭafā
Yā Rab be-ḫūn-ı ḫasr u meydān-ı Kerbelā

8 **Kāẓım** ḳuluña devlet-i vaṣluñ ʿināyet it
İki cihānda maẓhar-ı feyż-i saʿādet it

XI MERS̱İYE-İ DĪGER

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

I

1 Ey felek n'olduñ ne kesb-i rifʿat ü şān eyledüñ
Bunca cān yaḳduñ göñül yıḳduñ ciger ḳan eyledüñ

2 Ādem ü Ḥavvāyı dūr itdüñ cināndan Hābili
Dest-i Ḳābille helāk-i seng-i ʿudvān eyledüñ

[88a]

3 Nār-ı Nemrūda idüp ilḳā Ḫalīl-i ekremi
Eşk-i çeşm-i Nūḥı reşk-i mevc-i ṭūfān eyledüñ

4 Ḳıldı ġam Yaʿḳūbı aʿmā giryeden kim Yūsufı
Keyd-i iḫvān ile zīb-i çāh u zindān eyledüñ

5 Cevr-i ṭāḳat-sūz-ı Firʿavna Kelīmi mübtelā
Cism-i Eyyūb-ı ṣabūrı ḳūt-ı kirmān eyledüñ

6 Çıḳdı çerḫ-i çārüme ḳurtulmadı ġamdan Mesīḥ
Gerden-i Yaḥyāyı cāy-ı tīġ-i bürrān eyledüñ

7 Olmadı āzāde cevrüñden ḥabīb-i kibriyā
Ravża-i rıḍvāna derd ile ḫırāmān eyledüñ

8 Dāġlardan lālezāra döndi ruḫsār-ı Betūl
Aḥmed-i Muḫtārı kim ḫāk içre pinhān eyledüñ

9 Mākiṣīn ü māriḳīn ü ḳāṣıdīne el virüp
Ḥayder-i Kerrārı dil-ḫūn u perīşān eyledüñ

10 Seyyid-i şübbān-ı cennetken Ḥüseyn ile Ḥasan
Āh kim ḥürmetlerin icrāda noḳṣān eyledüñ

11 Birini endūh-ḫˇār-ı tīġ-i āzār-ı Yezīd
Birini zehr-ābe-nūş-ı İbni Süfyān eyledüñ

12 Pençe-i āhumla ben de dāmenüñ çāk eyleyem
Evc-i istikbārıñı ruḫ-sūde-i ḫāk eyledüñ

II

1 Vālī-i Şām oldı ol dem kim Yezīd-i bed-liḳā
Ḳaṣd-ı evlād-ı Resūl'ullāha ḳıldı ictirā

2 Gūş idüp bu vaḳʿa-i cān-sūzı erkān-ı ʿIrāḳ
Şeh Ḥüseyn ibni ʿAlīden ḳıldılar biʿat recā

3 Virmedi ruḫṣat ẓuhūr-ı fitneye Baṭḥāda Ḥaḳ
Oldı ʿazm-i Kūfeye meʾmūr şāh-ı Kerbelā

4 İbni ʿammın gönderüp evvel hem ardınca anuñ
Eyledi ol cānibe sürʿatle tehzīz-i livā

5 İtdiler ammā cenāb-ı müslimi ẓulmen şehīd
Eyleyüp her cānibe sevḳ-i ʿasākir eşḳiyā

6 Kerbelāda iki leşger ḳavuşup yek-dīgere
Lā-cerem der-kār olınca āteş-i ḥarb ü veġā

7 Her kim olmışdı muḫālif ibtilā ol servere
Terk ile ol ḳavmi oldı dāḫil-i ehl-i vefā

8 ʿAbd ü ibn ü dāderiyle ittifāḳā cān virüp
Ṭutdılar iḫlāṣ ile dāmān-ı feyż-i ihtidā

9 S̱āniyen şehd-i şehādet-nūş idüp aṣḥāb u āl
Ḳaldı üç maḫdūm-ı pāk ile imām-ı evliyā

10 Aḫẕ idüp ġayret-i ʿAlī Ekberüñ ārāmını
Urdı ṣaff-ı düşmene kendin mis̱āl-i Murtażā

[88b] 11 Destine alup ʿAlī Aṣġarı ammā Ḥüseyn
İstedi ol kūdek-i maẓlūm içün bir ḳaṭre mā

12 Her ṭarafdan üstine oḳ yaġdırup ḳavm-i Yezīd
Ḳıldılar leb-teşne ol maʿṣūmı da ḳatl ü şehīd

III

1 Bī-cemāʿat ḳaldı ol dem kim imām-ı ins ü cān
Tīġ-i āteş-tāb ile mānend-i mihr-i āsmān

2 Eyleyüp ricʿat derūn-ı ḫayme-i iclāline
Ḥażret-i Zeynü'l-ʿabāyı der-kenār itdi hemān

3 Teşnegān-ı ehl-i beyte ṣundı āb-ı tesliyet
Dāmen-i ṣabra el urdı ol maṣāʿib-dīdegān

4 Cümlesin ḥıfẓ-ı Ḫudāya terk ü tefvīż eyleyüp
Ḳıldı meydān-ı sitīze şevḳ ile ʿaṭf-ı ʿinān

5 Gelmedi reng-i teġayyür himmet-i vālāsına
Her ne ṣūretle anı ḳıldıysa Mevlā imtiḥān

6 Her belā kim eyledi Ḥaḳdan nüzūl itdi ḳabūl
Tā olınca vāṣıl-ı ẕāt-ı cenāb-ı müsteʿān

7 Ḥarb idüp yek başına bir ceyş-i bī-pāyān ile
Dest-bürd-i Ḥayder-i Kerrārdan virdi nişān

8 Kesr idüp ehl-i nifāḳuñ enf-i istikbārını
Zūr ile nehr-i Fürāta girdi ol ṣāḥib-ḳırān

9 Ḳoymadı anı fütüvvet kim ḳıla defʿ-i ʿaṭaş
Aġladurken ehl-i beytin ḥasret-i āb-ı revān

10 Çıḳdı meydāna yine ammā ḳalup cevlāndan
Esb-i pākinden inince ḫāke ol şāh-ı cihān

11 Bī-muḥābā üstine ṣavlet ḳılup Şimr-i laʿīn
Tīġ çekdi būsegāh-ı Aḥmede ol bī-amān

12 Kaʿbe-i dīnüñ yıḳıldı āh rükn-i aʿẓamı
ʿĀlemi yaḳdı ḫarāb itdi Ḥüseynüñ mātemi

IV

1 Kerbelāyı ṭaşt-ı pür-ḫūn eyleyüp aʿdā-yı dīn
Buldı ḥükmin lā-cerem taḳdīr-i Rabbü'l-ʿālemīn

2 Miḥnet-i aʿdā-yı şāh-ı Kerbelā gördi hemān
Ehl-i beytin ḳıldı Mevlā şerr-i düşmenden emīn

3 Vardılar bir ḥāl ile İbni Ziyāduñ bezmine
Āh ber-leb sīne pür-sūz u göñül zār u ḥazīn

4 Sitt-i Zeynebden suʾāl-i ḥāl[e] āġāz eyledi
Gösterüp farṭ-ı tekebbürle kemāl-i ġayẓ u kīn

5 Bī-tekellüf eyledi redd-i cevāb-ı mā-yalīḳ
ʿAmmesin teskīn ile fi'l-ḥāl Zeynü'l-ʿābidīn

[89a] 6 Eyleyüp bu ḥāl-i kānūn-ı nifāḳ[ın] şuʿle-bār
Ḳaṣd idince ol şeh-i ẕī-şāna ol dīv-i laʿīn

7 Ṣarılup Zeyneb fiġān u zāra āġāz eyledi
Giryeden ṣadr-ı Sekīne oldı pür dürr-i s̱emīn

8 Göñlüne dehşet düşüp bu nāle-i cān-sūzdan
Seyyidātı Şāma gönderdi o reʾs-i müşrikīn

9 Şāma kim vardı cenāb-ı ḫānedān-ı ehl-i beyt
Ḳıldılar bezm-i Yezīde vażʿ-ı pāy-ı bihterīn

10 Celb idüp reʾs-i şehīd-i Kerbelāyı meclise
İtdi dür dendānına taʿrīż ol kelb-i mehīn

11 ʿĀḳıbet irsāl idüp şehr-i Resūle cümlesin
Ḫalḳa ḳarşu eyledi iẓhār-ı vażʿ-ı dil-nişīn

12 Yüz sürüp ḳabr-i Resūl-i ekreme Zeynü'l-ʿabā
Ḳıldı Zeyneble ber-ā-ber böyle ʿarż-ı iştikā

V

1 Yā Resūla'llāh ʿāṣī ümmetüñ ḳan itdiler
Terk idüp īmānların iẓhār-ı ʿudvān itdiler

2 Eyleyüp ilḥāḥ ile hem Kūfeye daʿvet bizi
Hem yine hep iḳtidā-yı āl-i Süfyān itdiler

3 Biʿat-ı āl-i Ebī Süfyān iden bī-dīnler
Kīne-i mektūmın iẓhār u nümāyān itdiler

4 Menʿ idüp āb-ı Fürātı bir alay maʿṣūmdan
Her birin ḫūn-ı sirişkin reşk-i bārān itdiler

5 Pāre pāre eyleyüp ekbād-ı evlāduñ tamām
Ḫānedān-ı ekremüñ maḥv u perīşān itdiler

6 Bunca sādāt-ı güzīni ṭuʿme-i şemşīr ü kīn
Bir pelīdüñ göñlüni mebsūṭ u ferḥān itdiler

7 Ḳurre-i ʿaynuñ Ḥüseynüñ teşne-leb oldı şehīd
Ser-bürīde cismini ḫāk içre ġalṭān itdiler

8 Rāh-ı şeyṭān-ı laʿīne bezl-i cān u mā-melek
Meslek-i ṣıdḳ u ṣavābı terk ü nisyān itdiler

9 Şekve kim Şimr ü Yezīd İbni Ziyād u Saʿddan
Her biri bir vech ile iẓhār-ı ṭuġyān itdiler

10 Nāvek-i taʿrīż atup hem ālüñe hem şerʿüñe
Hem saña hem ḥażret-i Allāha ʿiṣyān itdiler

11 İtmedi belki Ḫalīlu'llāha Nemrūd-ı laʿīn
Anı kim bu ḳavm-i bed-kirdār u nā-dān itdiler

12 Her cefāyı gerçi kim İbni Ziyād itdi bize
Her ne itdiyse Yezīd-i bed-nijād itdi bize

VI

[89b] 1 Ey idenler mātem-i āl-i Resūl-i kibriyā
V'ey ḳılanlar daʿvī-i ḥubb-ı ʿAliyyü'l-Murtażā

2 Fikr idüp dāʾim şehīd-i Kerbelānuñ ḥālini
Āh u feryād eyleyüp ḳan aġlayuñ ṣubḥ u mesā

3 Āsmān-sūz ol meded ey berḳ-i āh-ı cān-güdāẕ
Ġarḳ-ı eşk it ʿālemi ey dīde-i ṭūfān-fezā

4 Āteşe yansun o dil kim āh u zār itmez bu gün
Çıḳsun ol göz kim bu dem zār eyleyüp ḳılmaz bükā

5 Sell-i şemşīr-i teberrā eyleyüp aʿvānına
Şetm ü nefrīn it Yezīd-i bed-liḳāya dāʾimā

6 Gösterüp farṭ-ı maḥabbet ḫānedān-ı ekreme
Ẕikr ü fikrüñ ola dā᾿im şāh-ı mülk-i lā-fetā

7 Dāmen-i evlād-ı Zehrādan ayırma destüñi
Melce᾿üñ olsun dü ᶜālemde Ḥasan ḫulḳu'r-Rıżā

8 Terk-i cān eyle Ḥüseyn-i Kerbelānuñ rāhına
Olmaḳ isterseñ eger maḳbūl u maḥbūb-ı Ḫudā

9 Hevl-i maḥşerden teḥāşī eylemez ol kim olur
Bende-i Bāḳır muḥibb-i Ṣādıḳ-ı Zeynü'l-ᶜabā

10 Şeş-ciḥāt-ı ᶜālemüñ her biri bir sulṭānıdur
Hādī vü Mehdī Taḳī vü ᶜAskerī Kāẓım Rıżā

11 Cümlesi bir vech ile çekmiş belā-yı ᶜaşḳı līk
Cāmiᶜ-i derd ü meṣā᾿ibdür şehīd-i Kerbelā

12 Nāle ḳıl āh it dem-ā-dem ᶜaşr-i mātemdür bu gün
Āh u feryād idecek demdür Muḥarremdür bu gün

VII

1 Vāḳıf-ı sırr-ı ᶜulūm-ı Muṣṭafāsın yā Ḥüseyn
Maẓhar-ı tām-ı cenāb-ı kibriyāsın yā Ḥüseyn

2 Nūr-ı vechüñdür ḳarīr-i çeşm-i Zehrā-yı Betūl
Ġonçe-i gülzār-ı ṣulb-i Murtażāsın yā Ḥüseyn

3 Cevher-i eczā-yı nūr-ı ᶜunṣuruñdur ᶜaḳl-ı kül
Şuᶜle-i miṣbāḥ-ı mişkāt-ı hüdāsın yā Ḥüseyn

4 Fayṣal-ı dārü'l-ḳażādur cedd-i vālā-cevherüñ
Sen serir-ārā-yı [kerb-i] Kerbelāsın yā Ḥüseyn

5 Müntesibdür her meṣā᾿ib dergeh-i iclālüñe
Şehryār-ı mülk-i ālām u belāsın yā Ḥüseyn

6 Revnaḳ-ı miḥrāb u minber zīnet-i arż u semā
Rūḥ-ı ᶜālem muḳtedā-yı aṣfiyāsın yā Ḥüseyn

7 Pādişāhum iddiᶜā-yı bendegī ḥaddüm degül
Ben gedāyem sen şeh-i mülk-i beḳāsın yā Ḥüseyn

8 Dergeh-i ẕī-şānuñuñ bir rū-siyeh ḳıṭmīriyem
Cümle maḫlūḳāt içün şefḳat-nümāsın yā Ḥüseyn

[90a] 9 Dāmen-i iḥsānuña düşdüm meded ḳurtar beni
“ʿUrvetü’l-vüs̱ḳā”[*]-yı erbāb-ı recāsın yā Ḥüseyn

10 Ben ne ḥācet söyleyem ḥāl-i dil-i nā-kāmumı
Ḥālüme her bir cihetden āşnāsın yā Ḥüseyn

11 **Kāẓım**-ı bī-çāreñem redd itme bābuñdan amān
Baḥr-i bī-pāyān-ı iḥsān-ı Ḫudāsın yā Ḥüseyn

12 Tā ki devrān eyleye bu āsyāb-ı bī-s̱ebāt
Ẕātuña evlādıña olsun ṣalāt-ı kāʾināt

XII MERS̱İYE-İ DĪGER

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

I

1 Bir ʿaceb fānūs-ı ḥikmetdür ki bu çerḫ-i berīn
Şuʿle-i ḥırmān olur devr-i liḳāsından mübīn

2 Luṭf u ḳahrı öyle kim yek-dīgere peyvestedür
Eyler eşkāl-i ġarībi ʿālemi ḥayret-rehīn

3 Ṣubḥı şām-ı fitne-i devr-i ḳamerden münḳabıż
Şāmı ṣubḥ-ı rūz-ı maḥşerden mehīb ü āteşīn

4 Ẕerre ẕerre āftābı berḳ-ı ḫırmen-sūz-ı cān
Ḳaṭre ḳaṭre āb-ı nābı menbaʿ-ı deryā-yı kīn

5 Āh elinden kim o sırr-ı ḥikmetüñ ditrer ṭurur
Ṣatvetinden cevher-i sīm-āb veş Rūḥü’l-emīn

6 Ḫırmen-i ṣabrın yaḳar elbetde bir berḳ-i belā
Olsa insānuñ żamīri reşk-i kūh-ı āhenīn

7 Dāne-çīn-i kām ḳılmaz girse ādem cennete
Düşmeyince dūş-ı cānından ḳabā-yı māʾ ü ṭīn

8 Bülbül āsā n’ola iñlerse ṣunūf-ı evliyā
Gül gibi ḫūnīndür ġamdan derūn-ı enbiyā

II

1 Enbiyāya nāzil olmışdur eşedd-i her belā
Lücce-i raḥmetdür anlar anlara cevher belā

---

[*] “ʿUrvetü’l-vüs̱ḳā” *Kuran*, 2/256.

2 Nār-ı ʿaşḳuñ micmer-i zerrīnidür ḳalb-i velī
Rū-nümādur anuñ içün anda çün āẕer belā

3 Dil ki nīrān-ı maḥabbet āteş-i sūzānıdur
Lā-cerem olmaḳ gerekdür aña ḫākister belā

4 Yā çemenzār-ı ḳulūbuñ cūy-ı feyż-ās̱ārıdur
Devr idüp sīr-āb ider her gūşesin yer yer belā

5 Ḳaçma ʿārifseñ belāyādan ki merd-i ʿārife
Olmış iḥsān-ı celīl-i ḫālıḳ-ı ekber belā

6 Bulmasa derd ü belā nezd-i Ḫudāda iʿtibār
Meşhed-i āl-i Resūl olmazdı ḫāk-i Kerbelā

[90b] 7 Kerbelā bir baḥr-i bī-pāyān-ı ġam gird-ābıdur
ʿĀlem-i imkāna hep çekmişdür andan ser belā

8 Pādişāh-ı Kerbelādur ḳıdve-i ehl-i yaḳīn
Çekmemişdür ol ḳadar derd ü belāyā mürselīn

III

1 Nüsḫa-i īmānların anlar ki taḥrīf itdiler
Biñ kitāb-ı mefsedet teʾlīf ü taṣnīf itdiler

2 Şeh Ḥüseyni Kūfeye daʿvet ḳılup melʿūnlar
Kerbelā ḫākinde ol maẓlūmı tevḳīf itdiler

3 Ehl-i beyte ʿarż idüp nā-ḥaḳ Yezīdüñ biʿatin
Ḳudsiyāna secde-i aṣnām teklīf itdiler

4 Eyleyüp āl-i Resūl-i muḥteremden ḳaṭʿ-ı āb
Ḳanlarıyla yerleri isḳāya tehnīf itdiler

5 Ḳalkışup şerʿ-i ḳavīm ü ḫānedānuñ maḥvına
Hem Resūlu'llāhı hem Allāhı taḫfīf itdiler

6 İtmedi muṭlaḳ Kelīmu'llāha Firʿavn-ı laʿīn
Ehl-i beyti öyle kim taḥḳīr ü tezyīf itdiler

7 Ān-be-ān cevr ü eẕāyı artırup hem birbirin
Ẓulm ü āzār itmege teşvīḳ ü taḥlīf itdiler

8 Leyle-i ʿaşr-i muḥarrem kim hemān oldı ṣabāḥ
Çekdi evlād-ı resūlüñ üstine aʿdā silāḥ

IV

1 Bir ṭarafdan cūşiş-i cünd-i ʿadū-yı bed-nijād
Bir ṭarafdan sūziş-i mihr-i sipihr-i bī-sedād

2 Pend bī-teʾs̱īr ü ümmīd ü tesellī münḳaṭıʿ
Derd bī-ḥadd ü devā nā-būd u ḫāṭır nā-murād

3 Baḫt nā-sāz u felek maʿkūs u devrān bed-nüvāz
Dost kem-miḳdār u ṭāliʿ dūn düşmen bī-ʿidād

4 Naʿrehā-yı el-ʿaṭaş sāmān-güdāz-ı sāmiʿa
Çāk çāk-i ṭīġ [ü] ḫançer ḫānmān-sūz-ı fuʾād

5 Sīne mecrūḥ ü ciger pür-ḫūn ü ḫāṭır münkesir
Cān nizār ü ten zaḫım-dār ü ḳuvā bī-ittiḥād

6 Ehl-i ṭāʿat ser-be-ser āmāde-i ḥükm-i ḳażā
Eşḳıyā ṣaf ṣaf ḫadeng-endāz-ı ʿudvān u ʿinād

7 N'eylesün bilmezdi kim sulṭan-ı deşt-i Kerbelā
Ḥıfẓ-ı ezvāc ide yā ʿazm-i cināna ictihād

8 Cümlesin āḫir ḳılup tevdīʿ-i luṭf-ı Kirdgār
Ḳıldı nāmūs-ı şerīʿat uġrına cānın nis̱ār

V

[91a] 1 Yād idüp ammā veṣāyā-yı ekīd-i dāderin
ʿAḳd ü tezvīc itdi anda Ḳāsıma bir duḫterin

2 Çeşm-i ḥasretle bakup yek-dī[g]ere ol iki nūr
Gözlerinden dökdiler yaş yerine cān cevherin

3 Ümmi Leylā ṣarılup oġlı ʿAliyy-i Ekbere
Reşk-i Mecnūn eyledi ḥāl-i dil-i ġam-perverin

4 Şerḥa şerḥa eyleyüp ḳalbin Sekīne āhdan
Deste deste yoldı Zeyneb sünbül-i gīsūların

5 Ümmü Güls̱ūm bir ṭarafdan eyleyüp āh u fiġān
Çeşme-i ḫūn-ı derūn itdi mübārek gözlerin

6 Seyr idüp evc-i ʿalādan ehl-i beytüñ ḥālini
Çāk çāk etdi felek dāmān-ı mihr-i enverin

7 ʿĀḳıbet ḫ˘āb-ı ḥużūra vardı hep aṣḥāb u āl
Nūş idüp birbiri ardınca şehādet kevs̱erin

8 Hey ne ḥikmet kim tecellā eyleyüp ism-i ṣabūr
Pāy-māl oldı seḥāb-ı ẓulmete deryā-yı nūr

VI

1 Söndi nūr-ı dīde-i Zehrā-yı ʿiffet-kār ḥayf
Munṭafī oldı çerāġ-ı sīne-i Kerrār ḥayf

2 Būse-gāh-ı Aḥmed-i Muḫtār olan cāy-ı laṭīf
Oldı Yā Rab ʿarża-i şemşīr-i āteş-bār ḥayf

3 Dīv-bād-ı fitneden ḥıfẓ itmeyüp fānūs-ı çerḫ
Ẓulm ile diñnendi şemʿ-i meclis-i ebrār ḥayf

4 Bir şeḳāvet ṭaşı kim cevr ü cefā bünyādıdur
Ḳırdı maḥv etdi hezārān cevher-i şehvār ḥayf

5 Gülsitān-ı dīni pā-māl eyledi seyl-i sitem
Oldı āfet-dīde bāġ-ı ʿālem-i envār ḥayf

6 Pāre pāre ḳıldı ḫār-ı ġam ki bir reng-i güli
Bülbül-i ḳuds eylemişdi anı der-i minḳār ḥayf

7 Ḥikmetinden ṣormaḳ olmaz Ḥaḳḳa ammā ḫūn ider
Ādemüñ cān u dilin bu ḥikmet ü esrār ḥayf

8 Mest-i rüsvā-yı maḥabbetdür dil-i āşüfte-kār
Mestüñ olmaz sözleri şāyān-ı semʿ-i iʿtibār

VII

1 Farż iken İslāma ḥubb u iḥtirām-ı ehl-i beyt
Nāzenīnān-ı İlāhiyken kirām-ı ehl-i beyt

2 Ḳudsiyān eylerken iẓhār-ı temennā olmaġa
Ḫāk-i pāy-ı Muṣṭafā kemter-ġulām-ı ehl-i beyt

3 Ḳılmadı tīġ-i sitemden gerden-i cānın rehā
Şeh Hüseyn İbni ʿAlī yaʿnī İmām-ı ehl-i beyt

[91b] 4 Ḫançer-i āzār-ı ḳavm-i melʿanet-kirdār ile
Pāre pāre oldı escād u ʿiẓām-ı ehl-i beyt

5 Oldı pā-māl-i ḫuyūl-ı leşker-i aʿdā-yı dīn
Bārgāh-ı ʿarşa hem-serken ḫıyām-ı ehl-i beyt

6 Ḫāne-i şerʿ-i mübīn āsā elinde düşmenüñ
Tār-mār oldı esās-ı intiẓām-ı ehl-i beyt

7 Kāviş-i ʿudvān ile faṣṣ-ı nigīn-i dehrden
Maḥv u imḥā olmaġa az ḳaldı nām-ı ehl-i beyt

8 Her ne ẓulm ʿālemde kim bir ehl-i ʿudvān eyledi
Anı evlād-ı Resūle İbni Süfyān eyledi

VIII

1 Ṭaşa ursun başını āb-ı revān ḳan aġlasun
Ḫāke ṣalsın mihr ü māhın āsmān ḳan aġlasun

2 Gir[d]-bād-ı āhın īṣāl itsün ʿarşa rūzgār
ʿĀlemi devr eyleyüp bād-ı vezān ḳan aġlasun

3 Çeşme-i ẓulmetde ḳalsun ḥaşre dek āb-ı ḥayāt
Ḫıżr idüp āh-ı dem-ā-dem nīm-cān ḳan aġlasın

4 Çāk çāk olsun girībānı sipihrüñ çün seḥāb
Ḫāksār itsün zemīni ġam zamān ḳan aġlasun

5 Eyleyüp rıḍvān-serāy-ı cenneti Beytü'l-ḥazen
Nāle çeksün ḥūr u ġılmān-ı cinān ḳan aġlasun

6 Nevḥalar bünyād ḳılsun müntehāda Cebreʾīl
Girye-bār olsun ʿuyūn-ı ḳudsiyān ḳan aġlasun

7 Çeşme-sār olduḳça ḫūn-ı teşnegān-ı ehl-i beyt
İñlesün lāhūtiyān ü lā-mekān ḳan aġlasun

8 Āteş-efrūz-ı belā vü miḥnet ü ġamdur bu gün
Māh-ı cān-sūz-ı muḥarrem rūz-ı mātemdür bu gün

IX

1 Düşdi ol dem kim yere ḫūn-ı şehīd-i Kerbelā
Refʿ olındı ʿarşa ḳabrinden cenāb-ı Muṣṭafā

2 Zīb-i rumḥ oldı o gün kim reʾs-i vālā-yı Ḥüseyn
Ḫāke atdı tāc u destārın cemīʿ-i enbiyā

3 Ḥayder ü Zehrāyı ḳıldı nezd-i Ḥaḳda bī-ḥużūr
Ḫūn-ı erbāb-ı şehādet eşk-i eṭfāl ü nisā

4 Iżṭırābından ḫarābe ṭutdı yüz ʿarş-ı mecīd
Ġāret itdükçe ḫıyām-ı ḫānedānı eşḳiyā

5 Ṣanmayuñ ḫūn-ı şafaḳdur dāmen-i āfāḳda
Āftābuñ berḳ-i şemşīrinden oldı rū-nümā

6 Seyyidātuñ seyr idüp rūy-ı melāl-engīzini
Ḳıpḳızıl oldı ḥicābından sipihr-i bī-vefā

[92a] 7 Ḳābil-i icrā degüldür mātem-i āl-i Resūl
Olsa ḳat ḳat nüh revāḳ-ı āsmān mātem-serā

8 Nūş-ı ṣahbā-yı şehādetdür bu derdüñ çāresi
Ölmeden Kāẓım oñulmaz ehl-i ʿaşḳuñ yāresi

XIII TERKĪB-BEND

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

I

1 Cān virüp irdi Ḥüseyn-i Kerbelā cānānına
ʿĀlem-i ʿaşḳuñ naẓar ḳıl ʿīdine ḳurbānına

2 Terk-i cān itmekdür evvel pāye-i miʿrāc-ı ʿaşḳ
Girmesün meydān-ı ʿaşḳa ḳıymayanlar cānına

3 ʿĀşıḳ-ı dil-teşneyi ḫūn-ı ciger sīr-āb ider
İltifāt itmez cihānuñ çeşme-i ḥayvānına

4 Ḳıl temāşa ḥālini āl-i Resūl-i ekremüñ
Sevḳ idüp fikr ü ḫayālüñ Kerbelā meydānına

5 ʿAşḳdur her bir belāya ādemi ṣabr itdiren
Ṣabrdur müʾminlerüñ revnaḳ viren īmānına

6 Ṣabrdur āyāt-ı nūrā[n]iyyet-i fevz ü felāḥ
Ṣabrdur āteş uran ẓulm ü sitem bünyānına

7 Ṣabr ile maḳṣūdına irmiş cemīʿ-i enbiyā
Ṣabr ile bulmış velīler yol maḥabbet kānına

8 Hīç söz yoḳ ṣabr içün ammā belā-yı Kerbelā
Berḳ urur sulṭān-ı ṣabruñ ḫırmen-i vicdānına

9 Dil hilāl-i ḫançer-i ṣabr u şehīd-i ḥayretem
Merḥamet ḳıl göñlümüñ yā Rab bu ḥāl ü şānına

10 Kerbelā aḥvālini bir nebẕe taʿrīf eyleyem
Ehl-i beytüñ şānını ḥālümce tavṣīf eyleyem

II

1 Gülsitān-ı ḳaṣr-ı iḥsān-ı Ḫudādur Kerbelā
Lālezār-ı bārgāh-ı kibriyādur Kerbelā

2 Ṣāh-rāh-ı lā-mekān olsa ʿaceb mi her yeri
ʿĀlem-i miʿrāc-ı āl-i Muṣṭafādur Kerbelā

3 Ḫūn-ı evlād-ı Nebīdür anda seyl-āb-ı revān
Selsebīl-i ʿizzet-i Rabb-i ʿalādur Kerbelā

4 Buḳʿa buḳʿa menzil-i rūḥ-ı emīn olsa n'ola
Reşk-i gülzār-ı feżā-yı müntehādur Kerbelā

5 Cān virür ehl-i saʿadet ẕerre ẕerre ḫākine
Burc-ı ḫurşīd-i sipihr-i iʿtilādur Kerbelā

[92b] 6 Şuʿle-i naḫl-i tecellāsı Ḥüseynüñ ḳanıdur
Ṭavr-ı esrār-ı maḳām-ı Muṣṭafādur Kerbelā

7 Ḫūn-ı sādāt u sirişk-i seyyidāt-ı pākden
ʿAyn-ı baḥreyn-i eşedd-i ibtilādur Kerbelā

8 Ṣadr-ı vālā-ḳadridür bezm-i elestüñ ġālibā
Menbaʿ-ı ġam cāmiʿ-i derd ü belādur Kerbelā

9 Ey ṣoran sulṭān-ı ʿaşḳuñ menzil-i vālāsını
Meşhed-i pāk-i Ḥüseyn-i Kerbelādur Kerbelā

10 Kerbelādur bismil-i rāz-ı ḫudāvend-i ʿalīm
Anda ẓāhirdür rümūz-ı āyet-i ẕebh-i ʿaẓīm

III

1 Ḥāmil-i sırr-ı ʿAliyyü'l-Murtażāsın yā Ḥüseyn
Nūr-ı ḫurşīd-i cebīn-i Muṣṭafāsın yā Ḥüseyn

2 Ḥüsn-i ʿālem-sūzuña yek ẕerre olmaz āftāb
Āftāb-ı ʿālem-i ḥüsn ü bahāsın yā Ḥüseyn

3 Ebruvānuñdur maḳām-ı "ḳābe ḳavseyn"*-i cemāl
Tīr-i āmāc-ı ḳażā-yı kibriyāsın yā Ḥüseyn

4 Vālid ü māder cenāb-ı dāder-i pāküñle sen
Maẓhar-ı teşrīf-i naṣṣ-ı "hel etā"** sın yā Ḥüseyn

5 Seyf-i meslūl-ı şerīʿatdür zebān-ı muʿcizüñ
Dāḫil-i silkü'l-leʾāl-i enbiyāsın yā Ḥüseyn

6 Ḫāk-i pāyuñ kuḥl-i cān eyler cünūd-ı ḳudsiyān
Zīb-i ʿarş u zīnet-i tīġ-i ḳażāsın yā Ḥüseyn

---

* "ḳābe ḳavseyn" *Kuran*, 53/9.
** "hel etā" *Kuran*, 76/1.

7 Ḳadr ü şānuñ ʿarş-ı aʿlādan aẓīm olsa n'ola
Rākib-i dūş-ı Resūl-i müctebāsın yā Ḥüseyn

8 Sen de iẓhār-ı tecellā eyledi ism-i Ṣabūr
Reşk-i Eyyūb-i celīlü'l-ibtilāsın yā Ḥüseyn

9 Şāh-ı evreng-i şehādet ṣadrıdur ıṣṭıbār
Seyyid-i sādāt-ı deşt-i Kerbelāsın yā Ḥüseyn

10 Bāʿiṡ-i īcād-ı eşyā cedd-i pāküñdür senüñ
ʿİllet-i ifnāsı dünyānuñ helāküñdür senüñ

IV

1 Ey ṣabā ey ġam-güsār-ı bülbül-i gülzār-ı ʿaşḳ
Şuʿle-ḫīz-i şevḳ-i vuṣlat nefḫa-rīz-i nār-ı ʿaşḳ

2 Bir ḫaber vir gerdiş-i cām-ı şehādetden baña
Cān u dil olsun ḫarāb-ı bāde-i şehvār-ı ʿaşḳ

3 Bende-i āl-i Resūl ister der-āġūş itmege
Tīġ-bend olmaz miyān-ı zāhide zünnār-ı ʿaşḳ

4 Cevher-i sīr-āb-ı vuṣlat Kerbelā ḫākindedür
Āftāb-ı ḥüsn ile hem-pāyedür miḳdār-ı ʿaşḳ

[93a] 5 Ṣorma Cibrīl-i ṣafādan ḥubb-ı ḥaḳ cevlāngehin
Ḫādedān-ı Muṣṭafādur maşrıḳ-ı envār-ı ʿaşḳ

6 Seyyidāt-ı ehl-i beytüñ nāle-i ḫūnīnidür
Tīġ-i ser-tīz-i felāket berḳ-i āteş-bār-ı ʿaşḳ

7 Neşʾe-yāb olmaz şarāb-ı sāġar-ı ālāmdan
Olmayan bezm-i ezelde dāḫil-i iḳrār-ı ʿaşḳ

8 Kerbelā ḫākinde buldı āl-i Zehrā veş ḳarār
Devr idüp dünyā vü mā-fīhāyı hep pergār-ı ʿaşḳ

9 Kim döker ḫūn-ı derūnın sāġar-ı ṣahbā gibi
Olmasa ẕevḳ-āşinā-yı neşʾe-i esrār-ı ʿaşḳ

10 ʿAşḳdur āyīne-i vech-i celīl-i kibriyā
Maʿden-i ʿaşḳ u maḥabbetdür Ḥüseyn-i Kerbelā

V

1 Rām ider ʿuşşāḳ-ı bīmāra ḥakīm-i ḳudreti
ʿAşḳ emrāżı maḥabbet derdi ḫullet ʿilleti

2 İştikā itmez belā-yı ʿaşḳdan erbāb-ı dil
Pāre pāre olsa da ġamdan dil-i bī-mükneti

3 Āb-ı tesnīm-i belāyā vü şehādet şehdidür
Ḥażret-i Bārī teʿālānuñ şarāb-ı vuṣlatı

4 Müntehā-yı derd-i dil ezhārıdur ḫūn-ı Ḥüseyn
Ṣaçdı ḫāk-i Kerbelāya Ḥaḳḳ o toḫm-ı kürbeti

5 ʿĀlem-i maḥşerde de olmaz bu āteş munṭafī
Yetmese imdāda Allāhuñ muḥīṭ-i raḥmeti

6 Seyyid-i şübbān-ı cennetdür o sulṭān-ı enām
Lā-cerem her bir belāyādan girāndur miḥneti

7 Eylemiş elṭāf-ı Ḥaḳ saḳf-ı serāy-ı Kerbelā
Bārgāh-ı lā-mekān-pīrā-yı deşt-i ʿizzeti

8 Başḳa tafṣīl istemez bu bārgāhuñ ʿaksidür
Āl-i Süfyānuñ sevād-ı küfr ü ẓulm ü bidʿati

9 N'ola cāy-ı ḥaşri işġāl itse cürm-i eşḳıyā
Keffe-i mīzāna ṣıġmaz anlaruñ keyfiyyeti

10 Ḳudretiyle aḫẕ-ı s̱ār itsün cenāb-ı Kirdgār
Ber-devām olduḳça dār-ı ḳudret-i Perverdigār

VI

1 Ey olup rūz-ı ezelde āşinā-yı ehl-i beyt
Cevher-i cānın ḳılan vaḳf-ı velā-yı ehl-i beyt

2 Bāʿis̱-i kesb-i rıżā-yı ẕāt-ı Ḥaḳdur ʿāşıḳa
İktisāb-ı devlet-i ḥüsn-i rıżā-yı ehl-i beyt

3 Ṣıġmaz evrāḳ-ı semānuñ defter-i nüh-cildine
Ṣūret-i erḳām-ı evṣāf u s̱enā-yı ehl-i beyt

[93b] 4 Çeşm-i Ḥaḳ bünyān-ı ʿaşḳa vech-i vaḥdet gösterir
Luṭf u iḥsān-ı Ḫudā cūd u ʿaṭā-yı ehl-i beyt

5 İstedi ol ḫamseye altıncı olmaḳ Cebreʾīl
Bundan añla n'oldıġıñ āl-i ʿabā-yı ehl-i beyt

6 Ṣanmañ iẓhār-ı şafaḳ eyler fürūġ-ı āftāb
Āsmān pür-ḫūn olur her gün berāy-ı ehl-i beyt

7 Ṣubḥ-dem şeb-nem-feşān olmaz tehī bād-ı ṣabā
Farż-ı ʿayn olmışdur icrā-yı ʿazā-yı ehl-i beyt

8 Dem çeküp çāk-i girībān eylesün mānend-i ṣubḥ
Dest-bürd-i āh ile sāġar-gedā-yı ehl-i beyt

9 Rūz-ı ḥaşri añdırur dünyāya feryād u fiġān
Dem-be-dem tiẕkār olınduḳça bükā-yı ehl-i beyt

10 Kāş o dem kim şāh-ı deşt-i Kerbelā oldı şehīd
Geştī-i imkānı ġarḳ itseydi ẕü'l-baṭş-ı şedīd

VII

1 Aġlamaḳdan āh u feryāda liyāḳat ḳalmadı
Añlaşıldı mā-cerā tafṣīle ḥācet ḳalmadı

2 Ser-be-ser imḥā olındı muṣḥaf-ı āl-i Resūl
Ḥażret-i Zeynü'l-ʿabādan başḳa āyet ḳalmadı

3 Geçdi dest-i ḳavm-i Süfyāna zimām-ı iḳtidār
Mesned-i müknetde bir ṣāḥib-diyānet ḳalmadı

4 Ẓulmet-i ẓulm ile leb-rīz oldı feyfā-yı cihān
Şuʿle-i şeb-tāb veş nūr-ı ʿadālet ḳalmadı

5 Dāmen-i dünyā-yı telvīs̱ itdi çirk-āb-ı fücūr
Hīç bir ḫāṭırda ās̱ār-ı ṭahāret ḳalmadı

6 Āh u vā-veylā götürdi inşirāḥ-ı ʿālemi
ʿArż-ı rūy-ı ibtisāma ḥāl ü ṭāḳat ḳalmadı

7 Ḫānedān-ı pāke ḥaṣr oldı metāʿ-ı ibtilā
Cünd-i ʿaşḳa başḳa mebnā-yı iḳāmet ḳalmadı

8 Maḥv olup ḥāl-i tevellāsı ḳulūb-ı ʿālemüñ
ʿĀlem-i ṣūrīde envār-ı ṣadāḳat ḳalmadı

9 Eski ġamlardan gelüp her yıl teceddüd māteme
Birbirinden farḳ u temyīz-i delālet ḳalmadı

10 Ḳaṣr el-ān u kemākāndan açup ebvāb-ı rāz
Tīġ-i ḥāmem eyledi ḳaṭʿ-ı ḳuyūd-ı iḥtirāz

VIII

1 Gūş iden naẓm-ı naẓīmüm sīnesin ṣāf eylesün
Her ne söylerse disün inṣāf ile lāf eylesün

2 Āsyāb-ı ʿālemüñ her devrine ḳılsun nigāh
Nūr-ı imʿānın ser-ā-ser vaḳf-ı eṭrāf eylesün

[94a] 3 Fikr idüp eslāfuñ eyyām-ı neşāṭ u miḥnetin
Diḳḳat üzre cümlesin taṭbīḳ-i aḫlāf eylesün

4 Ḳadḥ u meḥdi ḳaldırup aḥvāle olsun dīde-dūz
Dūzaḫ ü firdevsi ḳoysun ʿazm-i Aʿrāf eylesün

5 Ḫāk-i pāk-i Kerbelādan tā sevād-ı Şāma dek
Ehl-i beytüñ çekdigin yād itsün inṣāf eylesün

6 İsteyen āl-i Resūli dāġ yaḳsun ṣadrına
Medd-i āh u nālesin īṣāl-i ālāf eylesün

7 Ġarḳ olınca aġlasun deryā-yı eşke āsmān
Dem-be-dem ḫūn-ı ciger ṭūfānın iżʿāf eylesün

8 Olmayan ālām u miḥnetle enīs-i iʾtilāf
Terk idüp daʿvā-yı ʿaşḳı zühdin isʿāf eylesün

9 Biz muḥibb-i ser-fidā-yı ehl-i beytüz zāhidān
Sīnesin varsun maḳām-ı vedd-i eclāf eylesün

10 Olsa da dönmez sözinden bende[-i] āl-i Resūl
Ḥubb-ı evlād-ı ʿAlīdür Ḥaḳḳa ebvāb-ı vuṣūl

IX

1 Çekmez el dāmān-ı āl-i Aḥmed-i Muḫtārdan
Dönmeyen rūz-ı ezelde virdigi iḳrārdan

2 Mest olur ḥubb-ı İlāhiyle ḳıyām-ı ḥaşre dek
Neşʾe-yāb-ı feyż olanlar Ḥayder-i Kerrārdan

3 Ḳılmasun bir ʿāşıḳ-ı bī-çāresin Allāh dūr
Āstān-ı ḥażret-i Zehrā-yı ʿiṣmet-kārdan

4 Naḳd-i cānın beẕl ider sıbteyn-i pāküñ rāhına
Ḥiṣṣe-cūy-ı kām olanlar cennet ü dīdārdan

5 Necm-i pür-tāb-ı saʿādetdür cenāb-ı ehl-i beyt
Nāzil olmışlar semā-yı ʿālem-i envārdan

6 N'ola erbāb-ı ḍalālet anlara olsa ʿadū
Nūra ṭaʿn itmek uṣūl olmışdur ehl-i nārdan

7 Laʿnet-i Ḥaḳ ber-devām olsun o ḳavm-i şūma kim
İtmeyüp ḫaşyet cenāb-ı Vāḥid [ü] Ḳahhārdan

8 Farż iken ʿarż-ı meveddet ḫānedān-ı Aḥmede
Yan çizüp ḥubb u velāda ḫaṭṭ-ı istiḳrārdan

9 Āl-i Süfyānı teṣāḥüble ḳılar ʿāşıḳlaruñ
Sīnesin ṣad-pāre seng-i ṭaʿn-ı nā-hemvārdan

10 ʿĀlem-i kevn ü fesādı Rabbüm ıṣlāḥ eylesün
Ḳahr idüp münkirleri ʿuşşāḳı iflāḥ eylesün

X

1 Ṭurma **Kāẓım** ṭurma feryād u fiġān u mātem it
Dem-be-dem icrā-yı şehr-āyīn-i sulṭān-ı ġam it

[94b] 2 Çıḳ serāy-ı şevḳ ü şādīden feżā-yı miḥnete
Terk-i cān u ser ḳılup yek başına bir ʿālem it

3 Ṭabla-i ḫurşīdi ṣad-çāk itsün āhuñ oḳları
Çille-i ālāmdan ḳaddüñ kemān āsā ḫam it

4 Eylesün cān u dilüñ ʿazm-i ḥużūr-ı müsteʿān
Āh u feryāduñ serāy-ı lā-mekāna süllem it

5 Geştī-i eflāki ġarḳ itsün sirişküñ ṭalġası
Giryenāk ol ol ḳadar iẓhār-ı ḥüsn-i aʿẓam it

6 Āh u zār-ı ehl-i beyte pey-rev olsun nālişüñ
Ḳanda ārām eyleseñ anlarla göñlüñ hem-dem it

7 Ḫāṭıruñdan çıḳmasun ālām-ı deşt-i Kerbelā
Yād idüp ol demleri ḳalbüñ dem-ā-dem behrem it

8 Dest-bürd-i tīġ-i riḳḳat eylesün ḳanuñ sebīl
Teşnegān-ı Kerbelānuñ rūḥ-ı pākin ḫurrem it

9 Söz tamām oldı duʿāya başlayup āḫir sözüñ
Ḫıdmet-i āmīn-ḫˇānlıḳla ʿazīz ü mükrem it

10 Sāḥa-pīrā-yı şühūd olduḳça rūd-ı mümkināt
Eylesün āl-i Resūl-i ekreme Rabbüm ṣalāt

XIV MERṢİYE-İ CELĪLE Lİ-CENĀB-I İMĀM-I ḤÜSEYN ʿALEYHİ'S-SELĀM

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

I

1 Eyleyüp şemşīr-i Şimri nāvdān ḫūn-ı Ḥüseyn
Oldı baḥr-i raḥmete andan revān ḫūn-ı Ḥüseyn

X 9 ḫˇān : ḫān

2 Şemʿa-i envār-ı Bārī kim ider her lemʿasın
Ḥabbe-i tesbīḥ-i ẕikr-i ḳudsiyān ḫūn-ı Ḥüseyn

3 Maʿden-i feyż-i ḥayāt oldı fežā-yı Kerbelā
Ṭarḥ idüp şu yerine iksīr-i cān ḫūn-ı Ḥüseyn

4 Gösterir ism-i Ṣabūruñ vüsʿat-i bī-ġāyesin
Ḳaṭresinden baḥreler eyler ʿıyān ḫūn-ı Ḥüseyn

5 Fer viren ṣanmañ şafaḳdur ḫāfıkeyne ṣubḥ u şām
Āftāb āsā olup gözden nihān ḫūn-ı Ḥüseyn

6 Mevc urur her ḳaṭresinden lücce-i envār-ı ẕāt
ʿArşa dek olmış zemīn ü āsmān ḫūn-ı Ḥüseyn

7 Ravża-i ʿizz ü celāl-i kibriyā ezhārıdur
Ḫūn-ı evlād-ı kirāmıyla hemān ḫūn-ı Ḥüseyn

8 ʿİllet-i rūz-ı cezā muṭlaḳ o ḫūn-ı pākdür
ʿİllet-i eşyā naṣıl kim maẓhar-ı "lev-lāk"*dür

II

[95a] 1 Kerbelāda ser virüp mişkāt-ı nūr-ı kibriyā
Eyledi bī-ḳaydı ser ʿazm-i ḥużūr-ı kibriyā

2 Pādişāh-ı Kerbelādur şevket ü iclāl ile
Maẓhar-ı keyfiyyet-i ism-i ṣabūr-ı kibriyā

3 Kerbelā ṣaḥrā-yı Eymendür tecellā-yı ġama
Cism-i şāh-ı Kerbelādur naḫl-i Ṭūr-ı kibriyā

4 Mā-cerā-yı Kerbelānuñ ṣūret-i īcābıdur
Baṭş-ı kübrā ile maḥşerde ẓuhūr-ı kibriyā

5 Ḥikmetinden ṣorma ey dil Kerbelā aḥvālinüñ
Ḫāric-i keşf ü kerāmetdür umūr-ı kibriyā

6 Kerbelānuñ her belāsı bir ʿaṭā żımnındadur
Ḳābil olmaz basṭ-ı iḥsān-ı vaḳūr-ı kibriyā

7 Farḳ olınmaz Kerbelādur dü belādan nitekim
Yek nefesdür ism-i raḥmān u ġafūr-ı kibriyā

8 Kerbelā luṭf-ı celīl-i kibriyānuñ kānıdur
Kibriyā sulṭān-ı deşt-i Kerbelā sulṭānıdur

* "lev-lāk" *Keşfü'l-hafā*, II, 164.

III

1 Kenz-i maḫfīden görindi "ḳul hüve'llāhu aḥad"*
Oldı esmā vü ṣıfātından meẓāhir lā-yuʿad

2 Lafẓ-ı Hūnuñ merciʿi insān-ı kāmildür o da
Ẕāt-ı vālā-yı Muḥammeddür ʿıyān ey serv-ḳad

3 Gösterüp āyīne-i nām-ı aḥadda Aḥmedi
Sırrın ifşā itdi ol āyīnenüñ mīm-i Ṣamed

4 Nūr-ı miṣbāḥ-ı Ḫudādur nūr-ı vech-i Muṣṭafā
Hīç ol nur-ı semā vü arża küfv olmaz aḥad

5 Ḫalḳ olınmışdur ʿAlī vü Fāṭıma ol nūrdan
Ḳılmış ol nūr-ı ẓuhūra anları Ḥaḳ iki ḫad

6 Mīve-i naḫl-i nübüvvetdür Ḥasan ile Ḥüseyn
Seyyideyn-i ehl-i cennet ḳurretü'l-ʿayn-ı ṣaded

7 Ol dü-çeşm-i kāʾinātı eyledi bir bir şehīd
Zehr ü tīġ-i ġadr ile aʿyān-ı erbāb-ı ḥased

8 Ḫānedān-ı Aḥmedi maḥv itdi erbāb-ı şaḳā
ʿAfv olınmaz ẓulmdür ẓulm-i ʿaẓīm-i Kerbelā

IV

1 Ṭurma ey cān ṭurma āġāz-ı fiġān u nāle ḳıl
ʿArş u ferşe eşküñi fevvāre vü şellāle ḳıl

2 Destgāh-ı girye vü zār it dil-i bīmārıñı
Āh-ı āteş-güsterüñ ol destgāha kāle ḳıl

3 Cānuñ olsun nāleden bülbül gibi mātem-serā
Sīneñi gülzār-ı ġam dāġ-ı derūnuñ lāle ḳıl

[95b] 4 Kāse-i vārūnını çerḫüñ çevir bir āh ile
Bāde-i eşk-i şafaḳ-elvānuñı peyġāle ḳıl

5 Āhdur mihr-i maḥabbet āteşin iẓhār iden
Şuʿle-i feryād u zāruñ berḳ veş seyyāle ḳıl

6 Baḥr-i ġamdan rūzgāra karşu git vapur vār
Göñlüñi fülk-i felāket āhuñı dünbāle ḳıl

7 Ṣūr-ı İsrāfīli añdursun fiġān u nālişüñ
Ḫayme-i eflāki çāk it ḳudsiyānı vāle ḳıl

* "ḳul hüve'llāhu aḥad" *Kuran*, 112/1.

8 Mātem-i āl-i Resūl-i Rabb-i ʿizzetdür bu gün
Mātem itmek müʾmine ʿayn-ı ʿibādetdür bu gün

V

1 Levḥ-i maḥfūẓı taḥarrī itse çeşm ü sāmiʿa
Bir belā olmaz belā-yı Kerbelādan fāciʿa

2 Giryesiz dönmez yine ṭūlāb-ı çeşm-i ʿāşıḳān
Seyl-i eşki çıḳsa da mīzāb-ı çerḫ-i sābiʿa

3 Sehl ṣanmañ dökmek evlād-ı Muḥammed ḳanını
ʿAfvı güç bir cürmdür şirk eylemekden şāriʿa

4 Mekr-i Bārīden ḫ[al]āṣ olmaz olursa Bā-yezīd
Ṭutmayan göñlinde ḥubb-ı Murtażādan ḳāriʿa

5 Zāʾil olmaz sīnelerden ẓulmet-i derd ü ġumūm
Dāġ-ı diller dönse ecrām-ı şümūs-ı sāṭıʿa

6 Bir muḥīṭ-i miḥnet ü ġamdur ki deşt-i Kerbelā
Ḳaṭresinde ġarḳ olur biñ fülk-i necm-i lāmiʿa

7 Fāciʿāt-ı Kerbelā yanında muḍḥik fıḳradur
Tā ḳıyām-ı ḥaşre dek der-kār olan her şāyiʿa

8 Kerbelānuñ yazsa aḥvālin kirāmen kātibīn
Defter-i nüh-cild olur mānend-i çerḫ-i heftümīn

VI

1 Ḳanda evlād-ı ʿAlī kim ḫançer-i bürrān ṭutar
Ḳudsiyān ditrer zemīn ü āsmānı ḳan ṭutar

2 Surḫ ile taṣvīr olınsa levḥa rezm-i Kerbelā
Deşne-i Mirriḫ ü tīr-i ḳavs-ı ḫavf-ı cān ṭutar

3 Teşnegānuñ nālesinden bādesi hicrān olup
Ḥavż-ı kevs̱er cāmlardan dāġ-ı ḫūn-efşān ṭutar

4 ʿArşa çıḳduḳça sitemden dūd-ı āh-ı ehl-i beyt
Ḥūr [u] ġılmān göz yaşından cenneti ṭūfān ṭutar

5 Yüz sürer ḫāke serāy-ı müntehādan Cebreʾīl
Ḫūn-ı evlād-ı Muḥammedle gözin giryān ṭutar

6 Lā-mekān-pīrā olan rūḥ-ı şehīd-i Kerbelā
Seyyidātuñ giryesinden göñlini nālān ṭutar

[96a] 7 Bārgāh-ı kibriyā lerzān olur ol nāleden
Dīde-i ḫuddām-ı ḳurbı heybet ü heymān ṭutar

8 Cemʿ olup ʿuşşāḳ ile her bār bī-ḳayd-ı rüsūm
Zār ider mātem ḳılur bi'ẕ-ẕāt ālām u ġumūm

VII

1 Mü'min-i pāk-iʿtiḳād elbet bu gün giryān olur
Eşki yem āhı seḥāb ü sīnesi volḳan olur

2 Ṣıdḳ ile icrā-yı emr-i mātem-i āl-i Resūl
Bir ʿibādetdür ki ecr-i bī-ḥisāb es̱mān olur

3 Aġlayan ʿaṭşān-ı deşt-i Kerbelā aḥvāline
Fülk-i baḥr-i raḥmet-i raḥmāna keştibān olur

4 Ḳābil olmaz eşk-i deryā-bār içün taʿyīn-i ḥad
Ṣūret-i ḥāl-i tebākī mūcib-i Ġufrān olur

5 Başḳadur keyfiyyet-i ṣahbā-yı ḥubb-ı ḫānedān
Nūş iden mest-i elest-i ʿālem-i ʿirfān olur

6 Āb-ı eşkin dökse sehven belki bir āteş-perest
Ḳalbi pür-īmān maḳāmı cennet ü rıḍvān olur

7 Fārīġ olmaz ney gibi feryāddan erbāb-ı dād
Bir nefes aḫẕ itmege nefsinde nā-dermān olur

8 Farż-ı ʿayn olmışdur el-ḥaḳ ʿāşıḳa ḳan aġlamaḳ
Cāme-i cismin ḳılup ṣad-pāre ʿuryān aġlamaḳ

VIII

1 Jāle-rīz-i eşkdür her ṣubḥ-dem bād-ı seḥāb
Ser çeker ḫūn-ı şafaḳla āsmāna aftāb

2 Gūş idelden ḳanlara ġalṭān olup re's-i Ḥüseyn
Zīver-i rumḥ oldıġın mānend-i verd-i lāle-tāb

3 Yaġdurır bārān-ı eşk ü berḳ-i āhın rūzgār
Kerbelā ḫāk-i şerefnākinde bī-ḥadd ü ḥisāb

4 Dāġ-ı dil ibrāz iderler derd ü ġamdan ṣanma kim[658]
Gösterür baḥ[r]ler ṣadef ḳurṣ-ı ṣadefler dürr-i nāb

5 Ḳudsiyānuñ iltimāʿ-ı āh-ı āteş-bārıdur
Giceler cevv-i semāda parlayan tīġ-i şihāb

VIII 4 derd ü ġamdan : دردد و غمدن K

6 Her seḥer demler çeküp zār u fiġān eyler ṭuyūr
Ḳanlu yaşın aḳıdur her bār çeşminden kebāb

7 Mātem-i āl-i Resūlu'llāh ider eşyā tamām
Cürᶜa-rīz-i eşkdür bu ḥüzn ile ḥattā şarāb

8 Sen yine ġamdan idüp āzāde zāhid cānuñı
Ṣubḥ-ı kāẕib eyle Şām aᶜyānına imānuñı

IX

[96a] 1 Sürmelensün neşᵓesinden çeşm-i ḫūn-āşām-ı şām
Reᵓs-i maẓlūmīn ile zeyn oldı ḥıṣn-ı kām-ı şām

2 Cāme-i endām-ı ẓulme ṭaḳdı altun tükmeler
Dest-i ᶜudvān-ı vülāt-ı aẓlem ü bed-nām-ı şām

3 Hādim-i şerᶜ ü şerāfet düşmen-i is̱nā ᶜaşer
Çār-deh-i maᶜṣūm-ı pāküñ żıddıdur ḥükkām-ı şām

4 Eyledi dīn-i mübīn[i] suḫre-i Gebr ü Yehūd
Bir alay kez̠z̠āb-ı ṣāḥib-daᶜvī-i İslām-ı şām

5 Ṣoḥbetinden neşᵓe-yāb olmaz ḳulūb-ı ehl-i derd
ᶜĀrif-i cām olsa ger sāḳī-i bī-ārām-ı şām

6 Döndürirdi āftābı cāh-ı ġayyā delvine
Menzil-i ārāmı ger olsaydı bir gün bām-ı şām

7 Oldı dünyā-yı denīnüñ ẓulm ü ᶜudvān maᶜdeni
Melᶜanet-ābād-ı Kūfe mefsedet-fercām-ı şām

8 Her biri küfr ü nifāḳuñ menzil-i ārāmıdur
Fitnenüñ ṣubḥ-ı aḫīri irtidāduñ şāmıdur

X

1 Āl-i Süfyānı teṣāḥub ḳılmadur şānuñ senüñ
Sönmiş ey zāhid çerāġ-ı çeşm-i iẕᶜānuñ senüñ

2 ᶜĀlemi ḳan aġladurken vā-fiġān-ı Kerbelā
Sen ne kāfir-mā-cerāsın acımaz cānuñ senüñ

3 "Men bükā"* ḳavl-i şerīfi ḫandenāk eyler seni
Hep senüñ olsun efendi ᶜilm ü ᶜirfānuñ senüñ

IX 1 oldı : oldılar K

* "Men bükā"

4 Eylemez mi ḫāṭıruñdan naṣṣ-ı “fi’l-ḳurbā”* güẕer
Yoḫsa āyāt u ḥadīs̱e yoḳ mı īmānuñ senüñ

5 Yādıña gelmez mi Zehrā vü ʿAlī vü Muṣṭafā
Ḥaḳḳı ẕikr itmez mi aṣlā ḳalb-i nā-dānuñ senüñ

6 Āteşe yansun metāʿ-ı sūʾ-i fehmüñ kim odur
Bāʿis̱-i cürm ü ḳuṣūr u baġy ü ṭuġyānuñ senüñ

7 Pāk ü taṭhīr itmez evsāḫ-ı derūnuñ iġtisāl
Ḳalbüñi silsün süpürsün aġla çeşmānuñ senüñ

8 Şemʿ-i cemʿ-i mātem-i āl olmayan dil mürdedür
Āteş-i dūzaḫla sūzān olsa da efsürdedür

XI

1 Ḳırdı cām-ı cevher-i cānum ġam-ı sevdā-yı ʿaşḳ
Mest-i rüsvāy itdi göñlüm neşve-i ṣahbā-yı ʿaşḳ

2 Ṣūret-i bī-cāna döndüm ḥayret ü heymāndan
ʿAḳl u fikrüm aldı bāng-i nāy-ı mevlānā-yı ʿaşḳ

3 Bülbül-i gülzār-ı vaṣf-ı ḫānedān-ı Aḥmedem
Ḳumrī-i şimşād-ı aḳdes ṭūṭī-i mevlā-yı ʿaşḳ

[97a] 4 Şāʿir-i muʿciz-beyānem mers̱iye-ḫᵛān-ı Ḥüseyn
Kāẓım-ı āteş-zebānem rind-i bī-pervā-yı ʿaşḳ

5 Ḳanlu yaş ṣanmañ gözümden fırlayan fevvāre vār
Ḳıldı deşt-i ḫulletinde Ḥaḳ beni mecrā-yı ʿaşḳ

6 N’ola daʿvā-yı velāyet eylesem bu naẓm ile
Kīmiyādur böyle eşʿār-ı ker[ā]met-zāy-ı ʿaşḳ

7 İşte ās̱ār-ı celīlem işte erbāb-ı süḫan
Lüʾlüʾ-i yek-tā-yı ʿaşḳam lüʾlüʾ-i yek-tā-yı ʿaşḳ

8 Maḳṣadum bu faḫrden taḥdīs̱-i niʿmetdür benüm
Bende-i āl-i ʿabāyem ḥubb-ı Ḥaḳdur maʿdenüm

* “fi’l-ḳurbā” *Kuran*, 42/23.

XV MERṢİYE-İ CELĪLE-[İ] DĪĠER Lİ-CENĀB-I İMĀM-I ḤÜSEYN ʿALEYHİ'S-SELĀM

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

I

1 Aġla ʿāşıḳ aġla ṣınf-ı ʿāşıḳān aġlar bu gün
Āh u zār eyler melāʾik ins ü cān aġlar bu gün

2 ʿĀlem-i ġam mevsim-i mātem muḥarrem şehridür
Mātem-i āl-i Muḥammedle cihān aġlar bu gün

3 Ümm [ü] ābā vü mevālīdüñ olur rāmī seleb
ʿAyn-ı aʿyān-ı zemīn ü āsmān aġlar bu gün

4 Aḳıdur seyl-āb-ı eşkin südreden Rūḥü'l-Emīn
Çeşmeşār-ı ḳuds ü çeşm-i ḳudsiyān aġlar bu gün

5 Ġarḳ-ı ḫūn eyler ḳażā arż u semā pīrāmenin
Kūh u deşt ü mihr ü māh-ı Keh-keşān aġlar bu gün

6 Şuʿle-i nār-ı saʿīri söndürir enhār-ı eşk
Ḥūr u ġılmān ravża-i cennetde ḳan aġlar bu gün

7 Beñzemez bu rūz-ı sāmān-sūz-ı rūz-ı reste-ḫīz
Şād olur münkir münāfıḳ müslimān aġlar bu gün

8 Ḳahramanlar ḫançer-i ġamdan olurlar sīne-çāk
Tīġler ḳan yaş döker tīr ü kemān aġlar bu gün

9 Öyle cāmiʿdür meṣāʾib mescid-i imkānı kim
Minber ü miḥrāb u tekbīr ü eẕān aġlar bu gün

10 Āteş-i sūzān-ı çār-ervāḥ-ı ḳudsī çün seḥāb
Ḫande-rīzān-ı feżā-yı lā-mekān aġlar bu gün

11 Bir ʿaceb gündür bu gün kim çalḳanup deryā-yı nūr
Gösterir ḫalḳa kemāl-i ḳudretin ism-i Ṣabūr

II

[97b] 1 Dest-i dil bir Yūsuf-ı ḥüsnüñ ki dāmānındadur
Biñ Zelīḫā cān be-kef zindān-ı hicrānındadur

2 Yūsuf-ı ʿadnān ʿAzīz-i Mıṣr-ı "fi'l-ḳurbā"* Ḥüseyn
Nūr-ı mişkāt-ı nübüvvet rūy-ı raḫşānındadur

XV-1/10 sūzān-ı : āhınuñ K

* "fi'l-ḳurbā" *Kuran*, 42/23.

3 Sıbṭ-ı maḥbūb-ı celīl-i kibriyā kim şübhesiz
Ḥubb-ı Ḥaḳḳ ʿuşşāḳa ḥubb-ı ẕāt-ı ẕī-şānındadur

4 Özge sırru'llāh kim ḥıfẓ-ı vücūd-ı dīn içün
Kendisi nezd-i Ḫudā başı ʿadū yanındadur

5 ʿİzz ile gehvāresin taḥrīk iderken Cebreʾīl
Pāre pāre cism-i pāki ḥarb meydānındadur

6 Seyyid-i şübbān-ı cennet kim maḳālīd-i bihişt
Zīr-i engüşt-i dü-dest-i luṭf u iḥsānındadur

7 Āh u zār itsün ṣarılsun gūşe-i dāmānına
Ol ki Allāhuñ ümīd-i ʿafv u ġufrānındadur

8 Allāh Allāh bu ne ḥālāt-ı taḥammül-sūz kim
Berḳ-i teʾs̱īri cihānuñ ḫırmen-i cānındadur

9 Devlet-i dünyā vü ʿuḳbā ey Muḥammed ümmeti
Āl-i Zehrā-yı Betūlüñ zīr-i fermānındadur

10 Anlara bizden meveddet ecrin ister müsteʿān
İş bu fermān-ı ʿaẓīmü'ş-şānı Ḳurʾānındadur

11 Hey ne kāfir şey imişler Kūfiyān u Şāmiyān
İtdiler āl-i Resūli ṭuʿme-i tīġ ü sinān

III

1 Cemʿ olup Süfyāniyānuñ şemʿine ehl-i nifāḳ
Ḳıldılar iṭfāsına ḳandīl-i dīnüñ ittifāḳ

2 Ḳatl idüp sıbṭ-ı Resūl-i müctebāyı İbni Ḥarb
Pāre pāre itdi Ḳur'ānı velīd-i bed-siyāḳ

3 Oldı maḥsūd-ı vücūd-ı baḥr-i ḥamrā-yı şafaḳ
Ḫūn-ı evlād-ı ʿAlīden ḫıṭṭa-i Şām [u] ʿIrāḳ

4 Perde-pīrāy-ı seḥāb oldı ḥicābından nücūm
Birbirine girdi ʿārından sipihr-i çār-ṭāḳ

5 Dīde-i Yaʿḳūba döndi çeşmesār-ı mihr ü māh
Gūşe-i zindāna düşdi Yūsuf-ı ḥüsn-i vifāḳ

6 Pençe-i mercāna döndi girye[-i] ḫūnīnden
Nār-ı enẓār-ı melek müjgān-ı çeşm-i nüh-ṭabāḳ

7 Eyledi ḫum-keşe naḫl-i sidreyi bār-ı belā
İtdi ṭūbī-i cinānı bād-ı ġam işkeste sāḳ

8 Çıḳdı cevv-i āsmāndan ḫārice ṣabr u sükūn
Girdi sūrāḫ-ı ḳulūb-ı ʿāleme mār-ı şiḳāḳ

9 Tīġ-i mesmūm-ı belādan itmez istīlā-yı ḫaṭ
Ḫᵛān-ı deşt-i Kerbelādan olmayan şīrīn-meẕāḳ

[98a] 10 Beñzemez kānūn-ı ṣadr-ı ehl-i beyte āsmān
Olsa da her kevkebi dār-ı saʿīr-i iḥtirāḳ

11 Ehl-i beyt-i Muṣṭafādur maʿden-i ḥüzn ü melāl
Anlarun ḳalbinde gösterdi kemālin ẕü'l-celāl

IV

1 Ṣabr ider ḥükm-i Ḫudāya dāʾimā erbāb-ı ḳurb
Ṣabrdur zerrīn-kilīd-i ḥikmet-i ebvāb-ı ḳurb

2 Kesse başın ṣubḥa dek her gice miḳrāṣ-ı ḳażā
Artırır şevḳ ü ṣafāsın şemʿ veş aṣḥāb-ı ḳurb

3 Ehl-i derdüñ dūd-ı āhından ṣaḳın ey seng-dil
Dūd-ı āh-ı ehl-i dildür tīġ-i berḳ-elḳāb-ı ḳurb

4 Leẕẕet-i vuṣlat belā-yı ʿaşḳ miḳdārıncadur
Şehryār-ı Kerbelādur seyyid-i aḥzāb-ı ḳurb

5 Beñzemez dīger belāyāya belā-yı Kerbelā
Maḥv ider cān u cihānı nār-ı ʿālem-tāb-ı ḳurb

6 Anda eṭfāl ü nisānuñ nāle-i dil-dūzıdur
Nefḫa-i bāng-i bülend-i nāy-ı ʿizzet-yāb ḳurb

7 Oldı evlād-ı Muḥammed ḳanınuñ her ḳaṭresi
Jāle-i verd ü viṣāl ü lāle-i sīr-āb-ı ḳurb

8 ʿAyn-ı ḳudretden aḳar dāʾim muḥibbān üstine
Şehd-i şīrīn-i şehādet āb-ı zer-mīzāb-ı ḳurb

9 Gūy-ı cevgān-ı felāketdür vücūd-ı ehl-i beyt
Rāz-ı ʿaşḳı böyle ibrāz itmiş usṭurlāb-ı ḳurb

10 Sūznāk eyler fiġān u nālesin mānend-i ʿūd
Ḳanġı ṭanbūr-ı derūna ursa el mıżrāb-ı ḳurb

11 Serpilür ʿāşıḳ maḳām-ı ḳurbda bī-ḫavf u bīm
Ṣadme-i berḳ-i tecellādan düşer ḫāke Kelīm

III/9 istīlā-yı ḫaṭ : استقاى خط K

V

1 Meşhed-i āl-i Resūl-i kibriyādur Kerbelā
"Ḳābe ḳavseyn"[*]-i Ḥüseyn-i Kerbelādur Kerbelā

2 Ravża-i pāk-i Resūlu'llāhdan bir ḳıṭᶜadur
Ġıbṭa-baḫşā-yı feżā-yı müntehādur Kerbelā

3 Andan aᶜlā bir maḳām olmaz cihān-ı ᶜaşḳda
Ġāyetü'l-ḥadd-i celāl ü iᶜtilādur Kerbelā

4 ᶜĀlem-i ṣūretde envār-ı şehādet gülşeni
Gülşen-i maᶜnīde bezm-i iltiḳādur Kerbelā

5 Anda icrā eylemişdür ḥükm-i aḳṣāsın ḳażā
İntihā-yı menzil-i ḳerb ü belādur Kerbelā

6 Ẕerre ẕerre ḫāk-i pāki neşr ider envār-ı mihr
Mihr-i ᶜaşḳ u maşrıḳ-ı ṣubḥ-ı velādur Kerbelā

[98b] 7 Mātem-i āl-i Muḥammedle ḳıyām-ı ḥaşre dek
Ḥāʾiz-i ᶜulviyyet-i ᶜarş-ı ᶜalādur Kerbelā

8 Baş urur her ṭaşına her bār bir ṣınf-ı melek
Kaᶜbetu'l-iḫlāṣ-ı teslīm ü rıżādur Kerbelā

9 Çeşm-i ḫarçengi ḳarīr itmez żiyā-yı āftāb
Dīde-i zühhāda mestūr-ı ṣafādur Kerbelā

10 Cāy-ı ārām eylemekçün ᶜāşıḳ-ı cān-dādeye
Cennet-i firdevs-i aᶜlādan sezādur Kerbelā

11 Ey iden mātem güninde sürme çekmek ārzū
İndirür ṣabr it gözüñ maḥşer güni çoḳ ḳara ṣu

VI

1 Uġraşurdı yirmi biñ nā-merd ile tenhā Ḥüseyn
Aġlaşurken teşnelikden āl-i Mevlānā Ḥüseyn

2 Merd-i meydān-ı şehādet kim iderdi dem-be-dem
Tīġ veş her cānibinden ḫūn-ı dil icrā Ḥüseyn

3 Ḳalmadı derd ü belāyādan bu miḥnet-ḫānede
Olmayan mensūb-ı bāb-ı merḥamet-pīrā Ḥüseyn

---

[*] "ḳābe ḳavseyn" *Kuran*, 53/9.
V/5 ḥükm-i aḳṣāsın : حكم افضاسن K

4 Ser bürīde sīne çāk [ü] dil ḫarāb u cān figār
Eyledi ʿazm-i ḥużūr-ı ḥażret-i Mevlā Ḥüseyn

5 Serdiler ḫāk-i helāke cism-i pākin eşḳıyā
Dūş u āġūş-ı Resūli eylemişken cā Ḥüseyn

6 Ṣaplayup başın sināna ḳıldılar ser[v]-i revān
Çekmedi gitdi taḥammül mesleginden yā Ḥüseyn

7 Tā Resūlu'llāha varınca bütün aṣḥāb-ı ḳurb
Mübtelādur mübtelā illā Ḥüseyn illā Ḥüseyn

8 Kūfiyān-ı dūzaḫ-encāmuñ şehīd-i ġadridür
Seyyid-i şübbān-ı ehl-i cennet-i aʿlā Ḥüseyn

9 Olmadı deryā-yı ʿusret çār-mevcinde rehā
Sırr-ı Ḥaḳ nūr-ı Resūl-i Ḥayder ü Zehrā Ḥüseyn

10 Almamışdur lā-cerem islām u īmāndan naṣīb
Mātem itmezse bu gün her kim senüñçün yā Ḥüseyn

11 Yā Ḥüseyn-i Kerbelā berḳ-i seḥāb-ı mātemüñ
Ḫırmen-i cānın ṭutuşdurdı vücūd-ı ʿālemüñ

VII

1 Gitdi bir ṣūretle kim Allāha şāh-ı Kerbelā
Geldi istiḳbāline ḥüsn-i rıżā-yı Kerbelā

2 Döndi ḫūn-ı ālden gülşen-serāy-ı ʿadne ḫāk
Ṭoldı nūr-ı raḥmet-i raḥmān ile cevv-i semā

3 Cemʿ idüp hep enbiyā vü evliyā ervāḥını
Öññine düşdi cenāb-ı Muṣṭafā vü Murtażā

[99a] 4 Ḳıldılar ʿazm-i ḥużūr-ı ʿizzet-i Perverdigār
Oldı deşt-i bī-nişān-ı lā-mekān mātem-serā

5 Ayılup bayıldı ḥüzninden ṣafā-būyān-ı ḳurb
Döndi ṣaḥn-ı Kerbelāya heyʾet-i ʿarş-ı ʿalā

6 Küfr ü īmānuñ kemālin ʿāleme iʿlām içün
İbni Süfyān-ı emāret virdi ol dem kim ḳażā

7 Nār-ı ẓulminden yanup dāmān-ı sāmān-ı ʿAlī
Dest-i mekrinden şehādet cāmın içdi müctebā

8 Hem o āteşden olup īḳāẓ bu nār-ı fiten
Yandı maḥv oldı serāy-ı ḫānedān-ı Muṣṭafā

9 Pāre pāre eyleyüp sıbṭ-ı Resūl-i ekremi
Anlara çignetdiler cism-i laṭīfin eşḳiyā

10 Gezdirildi nīzeler üzre rüʾūs-ı ehl-i beyt
Rabṭ olup ḳayd-ı işāret tārına ṭıfl u nisā

11 Tesliyet-baḫşā olup ḥattā Resūlu'llāha Ḥaḳ
Yevm-i aḥzāba olındı terk-i faṣl-ı mā-sebaḳ

VIII

1 Çeşm-i imʿāndan geçirir kerh ḥālī müslimān
Baḳ ne bī-inṣāf söz söyler Emālī müslimān

2 Görmeyüp cāʾiz Yezīde laʿneti baʿde'l-helāk
İltizām eyler oña rīz-i ḍalāli müslimān

3 Kim eẕā itse Resūl-i ekreme melʿūn olur
Oḳu Ḳurʾān-ı celīl-i ẕü'l-celāli müslimān

4 Ālinüñ ḳatli eẕā olmaz mı bir peyġam-bere
Kim ḳabūl eyler bu lāf-ı bī-meʾāli müslimān

5 İtmedi muṭlaḳ Celīlu'llāha Nemrūd-ı laʿīn
Böyle bir ġadr-i ʿaẓīm-i bī-mis̱āli müslimān

6 Kāfir-i muṭlaḳdur el-ḥaḳ düşmen-i āl-i ʿabā
Eylemez müʾmin bu sözde ḳīl u ḳālī müslimān

7 Farż iken her müslimāna ḥubb-ı evlād-ı Resūl
Anlara ẓulmüñ olur mı iḥtimāli müslimān

8 Ser-i sulṭān-ı aḥad cüz-i Muḥammeddür Ḥüseyn
Kim görir şāyeste anuñla ḳıtāli müslimān

9 Mümkin olmazsa bulup bu emri ögrenmek saña
Ṣubḥ-ı ṣādıḳ-pīşe bir ṣāḥib-kemāli müslimān

10 Añla künh-i iʿtiḳād-ı ehl-i sünnet n'oldıġın
Çeşm-i diḳḳatden geçir oḳu celāli müslimān

11 Eylesün Süfyāniyāna ol ḳadar laʿnet Ḫudā
Almasun milyarınuñ yek cüzʾini arż u semā

IX

[99b] 1 Ṣayḳal-ı mātem virir āyīne-i īmāna tāb
Nār-ı ʿaşḳ eyler çerāġ-ı cānı reşk-i āftāb

2 Dāḫil-i rūz-ı ḥisāb olmaz maḥabbet-küştesi
Olmamış rūz-ı ezelde anlara rūz-ı ḥisāb

3 Şānını ehl-i kemālüñ sözleri aʿlā ider
Nāliş ü efġānlarından bellidür nāy u rebāb

4 Rūy-ı zerdi sevdirir insāna ʿaşḳ erbābını
Vechi budur kim ider altunı ʿālem intiḫāb

5 Olmaz evlād-ı Resūlüñ vechine ammā şebīh
Eylese ḫūn-ı şafaḳla rūyını dünyā ḫiżāb

6 Ḳābil-i ülfet degüldür fāciʿāt-ı Kerbelā
Beyt-i maʿmūr olsa ḳalbi ādemüñ eyler ḥarāb

7 Kim baña itse Ḥüseyne didi vācibdür aña
Cennet-i aʿlā cenāb-ı İbni ʿAmmı Bū Türāb

8 Baḳ naṣıl iʿẓām ḳılmışdur o şāh-ı aʿẓamuñ
Ḳadr ü şānın ḥażret-i Peyġam-ber-i ʿālī-cenāb

9 Aḳsun ol göz kim bu gün aḳmaz sirişki dem-be-dem
Yansun ol cān kim bu dem olmaz yanup reşk-i kebāb

10 Farżdur icrā-yı mātem müʾmine terk eyleyen
Şerʿi istiḫfāfa ḳalḳışmış olur bī-irtiyāb

11 Mātem it mātem ki **Kāẓım** mātem-i āl-i ʿabā
Müʾmin eyler ehl-i küfri müʾminīni evliyā

[100a] XVI MERS̱İYE-İ DĪGER

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

I

1 Derdā ki gerdiş-i felek-i bed-şiyem saña
Oldı medār-ı miḥnet ü ālām u ġam saña

2 Kesb-i tefeyyüż eyledi dünyāda her belā
İẓhār idüp inābetin ey muḥterem saña

3 Sāġar-dih-i helāhil olan ẕāt-ı Şeppere
Çekdi dü-dest-i ẓulm ile tīġ-i sitem saña

4 Taḥrīk idince Kūfeye rāyāt-ı devletüñ
Oldı şuʿāʿ-ı āteş-i āhuñ ʿalem saña

5 Yā şāh-ı Kerbelā ne revā bunca ġam saña
Derd-i dem-ā-dem ü elem-i dem-be-dem saña

II

1 Sen pādişāh-ı mesned-i ḳurb u ḳabūlsin
Sen ḳurre-i dü-çeşm-i cenāb-ı Resūlsin

2 Serv-i riyāż-ı dīn ü ciger-pāre-i ʿAlī
Nūr-ı sürūr-ı sīne-i ẕāt-ı Betūlsin

3 Şīr-i H̱udādur ey şeh-i ẕī-şān vālidüñ
H̱ayrü'l-ḫalefsin ol şehe şibl-i besūlsin

4 Ẕevḳ eylemekde sāye-i ceddüñde kāʾināt
Vā-ḥasretā ki sen yine zār u melūlsin

5 Yā şāh-ı Kerbelā ne revā bunca ġam saña
Derd-i dem-ā-dem ü elem-i dem-be-dem saña

III

1 Meydān-ı Kerbelāya çeküp rāyet-i himem
Ḳılduñ rikāb-ı devletüñi mecmaʿ-ı elem

2 Ṣabruñ düşürdi ḥayrete ehl-i meṣāʾibi
Bir bir gelüp mülāzemetüñ ḳıldı cümle ġam

3 Cemʿ oldı zīr-i ẓılluña ervāḥ-ı enbiyā
Rekz eyledüñ o menzil-i ʿulyāya kim ʿalem

4 Sen ber-güzīde bir gül-i ṣad-berg iken henūz
Ṣındurdı naḫl-i ḳāmetüñi ṣarṣar-ı sitem

5 Yā şāh-ı Kerbelā ne revā bunca ġam saña
Derd-i dem-ā-dem ü elem-i dem-be-dem saña

IV

[100b] 1 Çekdüñ ṣabāvetüñde ġam-ı cedd-i ekremüñ
Öksüz bıraḳdı ümm-i şefīḳ-i mükerremüñ

2 Ṣīt-i şehādetin işidüp ʿamm-ı pākinüñ
Gördüñ belā-yı vālid-i ẕī-şān ü erḥamuñ

3 Zehr-i firāḳ-ı dāderi nūş eyleyüp tamām
Hażm eyledüñ meṣāʾib-i evlād-ı efḫamuñ

4 Tīġ-i sitemle cismüñ idüp pāre pāre āh
Ḳıldı Yezīde tuḥfe felek reʾs-i aʿẓamuñ

5 Yā şāh-ı Kerbelā ne revā bunca ġam saña
Derd-i dem-ā-dem ü elem-i dem-be-dem saña

V

1 İtdüñde Kerbelāya sefer şāh-ı Kerbelā
Ḳılmışdı ḫūn-ı eşki siper şāh-ı Kerbelā

2 Bir bir görüp şehādet-i evlād u ālini
Gözden dökerdi ḫūn-ı ciger şāh-ı Kerbelā

3 Meydān-ı ṣabra ṭaş diküp ḳıldı sīnesin
Āmāc-ı tīr-i ḥükm-i ḳader şāh-ı Kerbelā

4 Gör luṭfı kim ʿadūsını dil-şād idüp ḳılur
Nefsinde iḫtiyār-ı keder şāh-ı Kerbelā

5 Yā şāh-ı Kerbelā ne revā bunca ġam saña
Derd-i dem-ā-dem ü elem-i dem-be-dem saña

VI

1 Biz mātemüñle sīne dögersek maḥallidür
Bismilgeh-i belā ki çökersek maḥallidür

2 Hem-çün kemān-ı çille-i miḥnetle ḳaddümüz
Dāl-i dile dönince bükersek maḥallidür

3 **Kāẓım** ḳuluñ gibi tükedüp eşk-i dīdeyi
Ḫūn-ābe-i derūn dökersek maḥallidür

4 Yād eyledükçe çekdigüñ ālāmı çerḫe biz
Şemşīr-i āh u nāle çekersek maḥallidür

5 Yā şāh-ı Kerbelā ne revā bunca ġam saña
Derd-i dem-ā-dem ü elem-i dem-be-dem saña

XVII MERṠİYE-İ DİGER

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

I

1 Māh-ı mātem kim ṭoġar her yıl bu nīlī bāmdan
Şevḳ u şādī hicret eyler kişver-i İslāmdan

2 El çeküp ehl-i recā dāmān-ı istirḥāmdan
Şuʿle-i ḥırmān olur peydā çerāġ-ı kāmdan

[101a] 3 Bī-mecālem öyle kim ālām-ı bī-ār[ā]mdan
Nūr-ı ṣubḥı gözlerüm seçmez sevād-ı şāmdan

4 Çün demī ṣād olmazam devr-i cefā-encāmdan
Bārī hergiz ṭoġmayaydum māder-i eyyāmdan

II

1 Teşne şāh-ı Kerbelāyı eyledükçe yād-ı dil
Cān olur tenden göñül cān u cihāndan münfaʿil

2 Ḳābil olmaz tesliyet ṣabr eylemek mümkin degül
Miḥnetüm artar güẕār itdükçe ʿömrüm muttaṣıl

3 Āteş-i endūh idüp kānūn-ı sīnem müştaʿil
Ḫırmen-i ṣabrum ḳılar berḳ-i belāyı mużmaḥil

4 Çün demī ṣād olmazam devr-i cefā-encāmdan
Bārī hergiz ṭoġmayaydum māder-i eyyāmdan

III

1 Āh [u] feryādum görüp ʿayb itmesün bī-derdler
Fikr-i hevl-i Kerbelādandur baña bu derd-i ser

2 Eyleyüp cān u dilim mihr-i maḥabbet müsteḳar
Olmışam rūz-ı ezelden bende-i is̱nā ʿaşer

3 Öyle itmişdür derūn-ı sīneme ġam kim es̱er
Zāʾil olmaz ḥaşre dek mirʾāt-ı cānumdan keder

4 Çün demī ṣād olmazam devr-i cefā-encāmdan
Bārī hergiz ṭoġmayaydum māder-i eyyāmdan

IV

1 Bir dem olmaz kim gide dilden ġam-ı āl-i ʿabā
Ẕikr-i vālā-yı Ḥasan fikr-i Ḥüseyn-i Kerbelā

2 Ḥāṣılı bilmem nedür ʿālemde ās̱ār-ı ṣafā
ʿĀşıḳ-ı zāram benümle tevʾem olmışdur belā

3 İnse de gökden müdāvāt idemez ʿĪsī baña
Ḥāl-i zārumdan şikāyet olmasun yā Rabbenā

4 Çün demī ṣād olmazam devr-i cefā-encāmdan
Bārī hergiz ṭoġmayaydum māder-i eyyāmdan

V

1 Dil-ḫarāb-ı miḥnetüm her bār ābād olmazam
Mübtelā-yı ḥasretem diyār-ı dil-şād olmazam

2 Dāʾimā meʾlūf-ı derdem ẕevḳ-i muʿtād olmazam
Bir nefes ġamdan rehā mātemden āzād olmazam

3 Merd-i maẓlūmem ḫalāṣ-ı dām-ı bī-dād olmazam
Her ne olsam ḥāṣılı mehcūr-ı feryād olmazam

4 Çün demī şād olmazam devr-i cefā-encāmdan
Bārī hergiz ṭoġmayaydum māder-i eyyāmdan

VI

1 Ḫāk-i pāk-i Kerbelādur cevher-i māhiyyetüm
Ḫūn-ı hicrānla muḫammerdür ḫamīr-i ṭıynetüm

2 Ārzū-bīgāne bir dīvāne-i yeʾs-ülfetüm
Nāle-muʿtādem figān-kārem bükā ḫāṣiyyetüm

3 Yoḳdur ās̱ār-ı meserretden naṣīb ü ḳısmetüm
Bir muʿaẓẓam-heykel-i ḥüzn-i diyār-ı riḳḳatüm

4 Çün demī şād olmazam devr-i cefā-encāmdan
Bārī hergiz ṭoġmayaydum māder-i eyyāmdan

VII

1 Deşne-i māh-ı muḥarremden olup mecrūh-ı cān
Mātem-i āl-i Muḥammedle gözüm ṭolduḳça ḳan

2 Lāle veş ḳılduḳça baġrum dāġ-ı ḫūnīn-i ʿıyān
Eyledükçe çille-i ġam nāvek-i ḳadüm kemān

3 Ḫırmen-i sāmānumı sūzān idüp berḳ-i figān
Eyledüm Kāẓım bu muʿciz maṭlaʿ-ı vird-i zebān

4 Çün demī şād olmazam devr-i cefā-encāmdan
Bārī hergiz ṭoġmayaydum māder-i eyyāmdan

XVIII MERS̱İYE-İ DĪGER

mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün
[müstefʿilün faʿūlün müstefʿilün faʿūlün]

I

1 Ẓālimler el urup hep şemşīr-i cān-rübāya
Ḳaṣd itdiler ser-ā-pā evlād-ı Muṣṭafāya

2 Ḏevrān olup müsāʿid ol ḳavm-i bī-ḥayāya
Īṣāl olındı bī-dād ser-ḥadd-i intihāya

3 Kimler ider taḥammül yā Rab bu ibtilāya
Āmāc idüp vücūdın biñ nāvek-i ḳażāya

4 Düşdi Ḥüseyn atından ṣaḥrā-yı Kerbelāya
Cibrīl var ḫaber vir sulṭān-ı enbiyāya

II

1 Aṣḥāb ü ālinüñ hep kibārı vü ṣıġārı
Bir bir ḳılup öñinde ʿazm-i ḥużūr-ı Bārī

2 Dil-teng idüp ṣusızlıḳ tā ʿarşa oldı sārī
Eṭfāl ü seyyidātuñ feryād-ı bī-ḳarārı

3 Her yüzden itdi tażyīḳ aʿdā o şehryārı
Āḫir çıḳup elinden dāmān-ı iḫtiyārı

[102a] 4 Düşdi Ḥüseyn atından ṣaḥrā-yı Kerbelāya
Cibrīl var ḫaber vir sulṭān-ı enbiyāya

III

1 Yārān olup ser-ā-ser mest-i mey-i şehādet
Meydānda ḳaldı tenhā ol neyyir-i saʿādet

2 Bu ḥāl olup ʿadūya ser-māye-i cesāret
Eṭrāfın aldı birden eşrār-ı pür-ḍalālet

3 Yetmiş iki yerinden mecrūḥ olup nihāyet
Bundan ziyāde ḥarbe Ḥaḳ virmeyüp icāzet

4 Düşdi Ḥüseyn atından ṣaḥrā-yı Kerbelāya
Cibrīl var ḫaber ver sulṭān-ı enbiyāya

IV

1 Cūş eyleyüp belāyā mānend-i mevc-i ṭūfān
Keştī-i ehl-i beyti ḳıldı şikest ü vīrān

2 Maḳtūl olup ser-ā-ser aṣḥāb u āl u ḫˇīşān
Yek-tā-re[v] oldı ol māh çün āftāb-ı raḫşān

3 Ṣaldırdı her ṭarafdan ḫınzīr veş Yezīḍān
Āḫir olup vücūdı mānend-i lāle āl ḳan

4 Düşdi Ḥüseyn atından ṣaḥrā-yı Kerbelāya
Cibrīl var ḫāber ver sulṭān-ı enbiyāya

V

1 Ol şāh-ı dīn-penāhı tenhā görince düşmen
İtdi hücūm u ṣavlet şiddetle her ṭarafdan

2 Mānend-i ḳaṣr-ı cennet açup vücūdı revzen
Her cānibinde ḳandan bir çeşme oldı rūşen

3 Aḥkāmın itdi icrā taḳdīr-i Rabb-i ẕü'l-men
Kāẓım olup nihāyet bī-tāb ḥarb iderken

4 Düşdi Ḥüseyn atından ṣaḥrā-yı Kerbelāya
Cibrīl var ḫāber ver sulṭān-ı enbiyāya

XIX MERṢİYE-İ DĪGER

müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün

I

1 Ey derd ü ġamdan aġlayan şāhān-ı Kerbelāyı gör
Cevr ü sitemden iñleyen mihmān-ı Kerbelāyı gör

2 Yanma yaḳılma ḥālüñe sūzān-ı Kerbelāyı gör
Mevc-i belāya ġam yeme ṭūfān-ı Kerbelāyı gör

3 Devrān ne ḥāle ḳoydı baḳ meydān-ı Kerbelāyı gör
Beñzer mi ẓulm-i dīgere ʿudvān-ı Kerbelāyı gör

[102b] 4 Gel ey Resūl-i kibriyā ʿaṭşān-ı Kerbelāyı gör
Al ḳan içinde teşne-leb sulṭān-ı Kerbelāyı gör

II

1 Senden ümīd-i luṭf idüp erbāb-ı ibtilā ʿAlī
Dāmān-ı iltifātuña itmişler ilticā ʿAlī

2 Leb-teşnelikle cān virüp evlād-ı Muṣṭafā ʿAlī
Dönmiş feżā-yı maḥşere meydān-ı Kerbelā ʿAlī

3 Ṭutmış cihānı ser-te-ser bāng-i nidā-yı yā ʿAlī
Olup Betūl-i ekremi yā rūḥ-ı Murtażā ʿAlī

4 Gel ey Resūl-i kibriyā ʿaṭşān-ı Kerbelāyı gör
Al ḳan içinde teşne-leb sulṭān-ı Kerbelāyı gör

III

1 Emr-i Yezīd-i şūm ile İbni Ziyāduñ ʿaskeri
Gösterdi ehl-i beytüñe ālām-ı hevl-i maḥşeri

2 Hep pāre pāre ḳıldılar āl-i ʿAḳīl u Caʿferi
Mecrūḥ u bī-beden yatur al ḳan içinde serleri

3 Seyr it ne ḥāle ḳoydılar evlād-ı pāk-i Ḥayderi
Seyl eşk-i çeşm-i Zeynebi ḫūn-ı ʿAliyy-i Ekberi

4 Gel ey Resūl-i kibriyā ʿaṭşān-ı Kerbelāyı gör
Al ḳan içinde teşne-leb sulṭān-ı Kerbelāyı gör

IV

1 Eyler Ruḳiyye dīdeden her dem isāle ḳanlu yaş
İder Sekīne sīnesin mecrūḥ urup her ṭaşa baş

2 Feryādı Ümmi Gülṡūmüñ ḳılmış cihānı dil-ḫırāş
Zeynü'l-ʿabānuñ eylemiş emrāż u ġam ṣadrın firāş

3 Almış vücūd-ı ekremin hep seyyidātuñ irtiʿāş
Olmış mı ʿayn-ı ʿālemüñ manẓūrı böyle bir ṣavaş

4 Gel ey Resūl-i kibriyā ʿaṭşān-ı Kerbelāyı gör
Al ḳan içinde teşne-leb sulṭān-ı Kerbelāyı gör

V

1 Āl-i Resūle eyleyüp Süfyāniyān ḳaṣd u ġulū
Bir ṭıfl-ı nāza virmedi raḥm eyleyüp birisi ṣu

2 **Kāẓım** bu ḳanlu fāciʿa ḳılmaz mı çerḫi tīre-rū
Ṭolmaz mı cevv-i āsmān ḫūn-ı cigerle sū-be-sū

3 Ḫūn-ı Ḥüseyne ḳanmayup bi'llāh o ḳavm-i fitne-cū
Cism-i laṭīfin itdiler pā-māl-i esb-i tünd-ḫū

4 Gel ey Resūl-i kibriyā ʿaṭşān-ı Kerbelāyı gör
Al ḳan içinde teşne-leb sulṭān-ı Kerbelāyı gör

[105a*]

XX TERKĪB-BEND DER-SİTĀYİŞ-İ SER-ʿASKER MUḤAMMED ʿALĪ PAŞA

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

I

1 İtmeyüp ʿāleme iẓhār-ı bürūdet-sermā
Reşk-i eyyām-ı bahār oldı bu yıl faṣl-ı şitā

2 Şehr-i kānūn ışıdup ʿālemi temmūz gibi
Ol ḳadar eyledi iẓhār-ı leṭāfet ki havā

3 Ḳılup ebnā-yı çemen kesb-i ḥayāt-ı tāze
Naġme-zīr olmaġa az ḳaldı hezār-ı şeydā

4 Degişüp rengini aḥkām-ı fuṣūl-ı devrān
Başḳa bir ṣūret-i merġūbeye girdi dünyā

* 103a-104b yaprakları Külliyatta yoktur. Metnin yaprak numaraları değiştirilmemiştir.

5 ʿÖmrlerdür ki nice faṣlını gördük dehrüñ
Muʿtedil böyle bir eyyāmını bilmem aṣlā

6 Ḳış ḳıyāmet ḳoyacaḳ yerde ışındı ʿālem
ʿAcebā ʿaksine mi döndi sipihr-i ḫaḍrā

7 Ben felekden hele bu gerdişi ümmīd itmem
Meger emr itmiş ise āṣaf-ı fermān-fermā

8 Nice āṣaf ki ider ḫāme-i iʿcāz-ı ṣarīr
Levḥ-i tevḳīre bu elḳāb ile nāmın taḥrīr

II

1 Ṣadr-ı meh-mertebe māh-ı ufuḳ u mihr-i celāl
Pādişeh-kevkebe düstūr-ı hümāyuñ-iḳbāl

2 Müşterī-reʾy ü ʿuṭārid-raḳam u zühre-cebīn
Māh-sīmā vü felek-bāb u s̱üreyyā-iclāl

3 Mültecāʾ-i vükelā melceʾ-i erbāb-ı ʿAlī
Ser-firāz-ı vüzerā āṣaf-ı ferḫunde-ḫıṣāl

4 Ḥāmī-i mülk ü milel nāṣır-ı dīn ü devlet
Ḳurre-i çeşm-i düvel ġurre-i tāc-ı efḍāl

[105b] 5 Āsmān-cāh-ı Muḥammed ʿAlī Paşa ki Ḫudā
Eylemiş dergehini ʿāleme cāy-ı āmāl

6 O felek-mertebe düstūr-ı ḳader-yāver kim
Eyler aḥkāmını icrāya ḳażā istiʿcāl

7 O hümā-sāye ki kesb-i şeref itmeklik içün
Nesr-i ṭāʾir yaraşur pāyına olsa rū-māl

8 Nüh felek necm-i şeref-ṭāliʿnüñ çākeridür
Āsmān ben gibi bir bende-i fermān-beridür

III

1 Südde-i bārgehi ḳıble-i ehl-i ʿirfān
Rīze-i ḫāk-i rehi sürme-i çeşm-i aʿyān

2 Ṭabʿı deryā-yı şeref-cūşiş-i elṭāf u kerem
Desti ebr-i güher-efşān-ı bahār-ı iḥsān

3 Ḳalbi āyīne-i esrār-ı ḫudāvend-i ʿalīm
Sīnesi maḫzen-i envār-ı yaḳīn ü īmān

4 Cevherin ḫāke döküp müflis olur bir günde
Dest-i pür-cūdını taḳlīd ḳılursa ʿummān

5 Pāye-i süllem-i cāhında bulınmaz ġāyet
Ġāyet-i rütbe-i iʿdāda bulınsa imkān

6 Vech-i tims̱āl-i melek-ṣūretidür var ise ger
Aña āyīne-i devrānda naẓīr ü aḳrān

7 Āftāb-ı şeref-efżā-yı ʿināyet kim olur
Naẓarı degse ḫaz̠ef-pāreye laʿl ü mercān

[106a] 8 Yüz sürüp ṣubḥ u mesā bābına mānend-i felek
Yaraşur böyle ḫiṭāb eylese hep ins ü melek

IV

1 Ey mühim-sāz-ı cihān ṣadr-ı be-nām-ı devlet
Merkez-i dāʾire-ārā-yı devām-ı devlet

2 Tevsen-i kār-ı cihān girdi eline olalı
Dest-i iḳbālüñe peyveste zamān-ı devlet

3 Sensin ol ṣāḥib-i devlet kim olurlar pā-māl
Ḫāk-i dergāhuña erkān-ı ʿiẓām-ı devlet

4 Sen o naẓẓām-ı cihānsın ki bulur ḥüsn-i niẓām
Nesaḳ-ı reʾy-i rezīnüñle ḳıvām-ı devlet

5 Sen eger olmasañ ʿālemde ne mümkindi ola
Zīb-i engüşt-i şeref-ḫātem-i nām-ı devlet

6 Būy-ı iḳbālüñi şemm eyleyeli olmışdur
Renc-i zükāmdan āzāde meşām-ı devlet

7 Dest-i iḳbālüñi meʾvā ideli bulmışdur
Nesr-i ṭāʾir şerefin mürg-i merām-ı devlet

8 Devletüñ devlet-i İslāmı ʿazīz itdi senüñ
Berḳ veş düşmene Ḥaḳ tīġuñı tīz itdi senüñ

V

1 Āṣafā vaṣfuñı ḥaddüm degül itmek taḥrīr
Ḥālümi ʿarż ideyüm bārī naḳīr ü ḳıṭmīr

2 Yedi yıl oldı livā kātibiyem ḫāṣṣada ben
Künc-i idbārda ḳaldum ne muʿīn ü ne ẓahīr

3 Cümle mā-dūnumı mā-fevḳum idüp ḳıldı felek
Beni merkez gibi bir dāʾire-i ġamda esīr

4 Ayaḳ altındayam Allāh içün olsun ḳurtar
Ölmeden al elümi dest-i ecel dāmen-gīr

5 Ser-hezār-ı gül-i evṣāfuñ olan çākeriñem
N'ola bir biñ başılıḳ ile olınsam tevḳīr

6 Kimseden eylemem iẓhār-ı şikāyet ancaḳ
Baḫt-ı nā-sāzum idüp hep beni zār u dil-gīr

7 Eyle dil-sīr-i nevāl-i keremüñ öyle ki tā
ʿÖmrüm olduḳça ḳılup vaṣf-ı celīlüñ taḥrīr

8 Ḳuvve-i muʿcize-i ṭabʿumı iẓhār ideyüm
Şāʿiriyyet ne imiş ʿarż u bedīdār ideyüm

VI

1 Ḳılayum vaṣfuñ ile öyle ḳaṣāyid inşā
Kim ola her biri āvīze-i ʿarş-i aʿlā

2 Gūş idüp eyleye mażmūnına ḥayret Ḥassān
Ẕikr ü tesbīḥe bedel oḳuya sükkān-ı semā

3 Şāʿir-i şevḳ-ṭırāzum nefeḫāt-ı ṭabʿum
Dem-i ʿİsī veş ider ʿaẓm-i remīmi iḥyā

4 Bülbül-i gülşen-i rāzam nefeḫat-ı süḫanem
Ṭūṭī-i ḳudsüñ olur gūşına mengūş-ı ṣafā

5 Lāf daʿvā ile **Kāẓım** yeter artıḳ taṣdīʿ
Eşk-i şādī dökerek eyle duʿā-yı evfā

6 Tā ki taʿḳīb ḳılup birbirin ʿālemde fuṣūl
Eyleye vaḳti ile her biri ḥükmin icrā

7 Tā gehī faṣl-ı şitā böyle olup reşk-i bahār
Ola āzāde kömür ġāʾilesinden fuḳarā

8 Ḥaḳ senüñ ḫāne-i iḳbālüñi ābād itsün
Gün-be-gün devlet ü iḳbālüñi müzdād itsün

XXI MÜSEBBAʿ BE-TAŻMĪN-İ MIṢRAʿ Lİ-CENĀB-I ŞEYḪ NAẒĪF-İ MEVLEVĪ

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

[106b] 1 Tā çend idelüm vādī-i ġafletde tek-ā-pū
Cān ṭālib-i dil-dār ola dil bende-i gīsū
Maḳṣūd maḥabbetse ṭarīḳi bu degül bū
Biñ şīr-i dili ṣayd ide bir gözleri āhū
Düşmez bize bu mertebe fikr-i ḫam-ı ebrū
Ey ehl-i maḥabbet gelüñ Allāh[a] ṭutup rū
"Allāh içün Allāh diyelüm Hū diyelüm Hū"

2 Tezyīf ḳılup ḳavlini ṣınf-ı ḥükemānuñ
Ẕikr eyleyelüm raġmına erbāb-ı hevānuñ
İḥyā idelüm meslegini ehl-i vefānuñ
Müzdād ola tā neşʾesi aṣḥāb-ı ṣafānuñ
Cemʿiyyetine fer virelüm Ḥaḳḳa uyanuñ
Āteş-zen olup ḫırmenine çirk-i riyānuñ
"Allāh içün Allāh diyelüm Hū diyelüm Hū"

3 Devrān yürisün sāġar-ı tevḥīd ṭolansun
Rindān-ı Ḫudā cūş u ḫurūş itsün uyansun
Cānlar ṭutuşup āteş-i tevḥīd ile yansun
Ḥayret bürisün dilleri göz ḳana boyansun
Seyr eyleyen aḥvālimüzi maḥşeri ansun
Ṣahbā-yı ṣafā-teşneleri neşʾeye ḳansun
"Allāh içün Allāh diyelüm Hū diyelüm Hū"

4 Dilden çıḳarup daġdaġa-i cān u cihānı
Sūzān idelüm āteş-i ʿaşḳa dil ü cānı
Tā çend bıraḳsun bizi ḥayretde bu fānī
Olduḳça süveydāda sivā nām u nişānı
Maḥv itmek içün ḫançer-i tevḥīd ile anı
Meydāna atup sīnedeki rāz-ı nihānı
"Allāh içün Allāh diyelüm Hū diyelüm Hū"

5 Żımnında nice vaʿd-i celīl eyleyüp ityān
Fermān buyurır ẕikr-i kes̱īri bize sübḥān
İmānuñ eger var ise Ḳurʾāna Müselmān
İḫlāṣ-ı derūn eyle gel ol tābiʿ-i fermān
Tā çend olasın cehl ü taʿaṣṣubla perīşān
Gel mütteḥidā dāḫil-i devrān olup ey cān
"Allāh içün Allāh diyelüm Hū diyelüm Hū"

6 Bir dāʾiredür kevn ü mekān vaḥdeti şāmil
Hep merkeze ṭutmış yüzini ḫāric ü dāḫil
[107a] Ammā ki olup perde-i ġayret yine ḥāʾil

Olmış kimi bu ḥālden aña kimi ġāfil
Bu yerde müderris idemez ḥall-i mesāʾil
Vaṣlatsa murāduñ baña gel pey-rev ol ey dil
"Allāh içün Allāh diyelüm Hū diyelüm Hū"

7 Ey rūz u şeb olmaḳ dileyen Ḥak ile ḳāʾim
Cemʿiyyet-i efkār ile ol ẕikre müdāvim
Olmazsa da erbāb-ı ḥaḳīḳatde ʿalāyim
Bīdār gerek göñli gözi olsa da nāʾim
ʿĀşıḳsañ eger olma reh-i dīgere ʿāzim
Bu nuṭḳ-ı Naẓīfüñ ṭutup aḥkāmını **Kāẓım**
"Allāh içün Allāh diyelüm Hū diyelüm Hū"

XXII MERS̱İYE-İ DİL-SŪZ

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Geldi zamān-ı mātem-i sulṭān-ı Kerbelā
Ṭutdı cihānı nāle-i ʿaṭşān-ı Kerbelā
Yer yer ṣaçıldı h̬ūn-ı şehīdān-ı Kerbelā
Al al açıldı lāle-i nuʿmān-ı Kerbelā
Yoġrıldı h̬ūn-ı āl ile meydān-ı Kerbelā
Gül-gūn olup şafaḳ gibi eyvān-ı Kerbelā
Gitdi ġurūba mihr-i dıraḫşān-ı Kerbelā

2 Süfyāniyān musallaṭ olup her diyāra ḥayf
Fısḳ u fücūra başladılar āşikāre ḥayf
Āh̬ir o ḥāle vardı ki sūʾ-i idāre ḥayf
İslāmiyānuñ oldı bütün vechi ḳara ḥayf
Bu derde kimse bulmayup ʿālemde çāre ḥayf
Āl-i Resūli eylediler pāre pāre ḥayf
Geldi ẓuhūra vaḳʿa-i sūzān-ı Kerbelā

3 Kuḥl-ı ʿuyūn-ı ʿālem iden h̬āk-i rāhını
Naṣb itdi Kerbelā çölüne bārgāhını
Devrān ḳılup şikeste cemīʿ-i sipāhını
İtdi Yezīde tuḥfe ser-i ġam-penāhını
Ey dil bunuñla añla cihānuñ refāhını
Gülṡūm ü Zeynebüñ göreli dūd-ı āhını
Maḥv oldı būy-ı sünbül ü reyḥān-ı Kerbelā

4 Ḳaṭʿ-ı ṭarīḳ-i āb ḳılup leşker-i ʿuṣāt
Deryā-yı ḥüzn ü māteme ġarḳ oldı şeş-cihāt
[107b] Çıḳduḳça ʿarşa el-ʿaṭaş āvāz-ı seyyidāt
Ḥasretle çaġlar aġlar idi Dicle vü Fürāt
Raḥm itmeyüp netīce o ḳavm-i sitem-simāt

Bu melʿanetde eyldiler ol ḳadar s̱ebāt
Hep teşne gitdi cennete merdān-ı Kerbelā

5 Ebr oldı dūd-ı āh-ı nihānı Sekīnenüñ
Bārāna döndi eşk-i revānı Sekīnenüñ
Ṭutdı fiġānı kevn ü mekānı Sekīnenüñ
Geldi ġamından aġzına cānı Sekīnenüñ
Öyle kesildi tāb u tüvānı Sekīnenüñ
Aḳdı o rütbe yerleri ḳanı Sekīnenüñ
Kān-ı ʿaḳīḳa döndi beyābān-ı Kerbelā

6 Taḫrīb idüp diyār-ı ṭaḥammül medīnesin
Maḥv eyleyüp vücū[d]-ı tecellüd ḳarīnesin
Tābūt-ı sīneden çıḳarup cān sekīnesin
Dünyāya ṭaġıdup ġam u mātem defīnesin
Der-beste itdi ṣabr u selāmet ḫazīnesin
Ḳırdı baṭırdı āl-i Muḥammed sefīnesin
Ḫīz-ābe-i meṣāʾib-i ṭūfān-ı Kerbelā

7 Söylerdi böyle her şeh ü şeh-zād yā ʿAlī
Olduḳ ki öyle miḥnete muʿtād yā ʿAlī
Yoḳ tāb u ṭāḳat itmege feryād yā ʿAlī
İtmez cihānda kimse bize dād yā ʿAlī
Ḳılmaz bu ẓulmi ḳavmine Şeddād yā ʿAlī
Gördüñ o rütbe renciş ü bīdār yā ʿAlī
Deryā-yı ḫūna döndi gülistān-ı Kerbelā

8 Ey İbni Saʿd ey felegüñ necm-i nekbeti
Şāmuñ emīr-i leşker-i şūm-ı nüḥūseti
Fikr itmeyüp muʾaḫaẕe-i Rabb-i ʿizzeti
Atduñ Ḥüseyne nāvek-i nefrīn ü nefreti
Hep pāre pāre itdirüp evlād-ı ʿıṭreti
Yıḳduñ esās-ı ḫāne-i şerʿ-i nübüvveti
Maḥv oldı ġayretüñle cihānbān-ı Kerbelā

9 Olsun şikeste ellerüñ ey Şimri bī-ḥayā
İtdüñ ḥavāle bir yere kim tiġ-i pür-cefā
Taḳbīl ider sürerdi yüzin aña Muṣṭafā
Gelmez mi hīç yādıña sulṭān-ı enbiyā
[108a] Ās̱ār-ı hevl-i rūz-ı nedem ḳahr-ı Kerbelā
Çekdi senüñ elüñden eyā düşmen-i Ḫudā
Peymāne-i şehādeti ḫāḳān-ı Kerbelā

10 Ey ẕü'l-cenāḥ n'oldı yoḳ üstüñde serverüñ
Ārām-ı cān u zīnet-i zīn-i münevverüñ
Ḫūn-ı derūn ile boyanup cism-i enverüñ
Olmış delik delik cigerüñ gibi peykerüñ
Bi'llāh söyle n'oldı nedür ḥāl-i mużṭaruñ

Başuñdan uçdı gitdi mi ol devlet-i serüñ
Ḳalduñ mı böyle bādiye-pūyān-ı Kerbelā

11 Ey ẕü'l-cenāḥ şāh-ı kerem-ḫaṣletüñ ḳanı
Nūr-ı ʿuyūn-ı mefḫaret ü müknetüñ ḳanı
Merkūbı oldıġuñ şeh-i ẕī-şevketüñ ḳanı
Ol kān-ı merḥamet o velī-niʿmetüñ ḳanı
Öldürdi intiẓār bizi şefḳatüñ ḳanı
Gelmekde ḫaymegāha ʿadū ġayretüñ ḳanı
Olduñ esīr-i dest-i Yezīdān-ı Kerbelā

12 Ey ẕü'l-cenāḥ-ı berḳ-şitāb u ḳamer-rikāb
Ḫūn-ı cigerle itmedesin gözlerüñ ḫıḍāb
Ten ḫaste cān şikeste ciger ḫūn u dil ḫarāb
N'itdüñ Ḥüseynümi diyü ḳılsa yarın ḫiṭāb
Zehrā-yı efḫama ne virürsin ʿaceb cevāb
Söyle ṭuyup kelāmını bī-ḳayd-ı irtiyāb
Olsun şühūd-ı ḥāl-i yetīmān-ı Kerbelā

13 Aṣma ḳulaḳ kelām-ı saḫīf-i Emāliye
Baḳ nüsḫa-i ʿaḳāyid-i ʿālī-feḥāviye
Ḥarb eyleyüp imān-ı ʿAliyle Muʿāviye
Oldı reʾīs-i fırḳa-i ġāvī-i bāġiye
Cürʾet idüp bu yolda cemīʿ-i mesāviye
Vir dirdi ẕāt-ı Şeppere zehr-āb-ı ḳażiye
İtdi Yezīdi ḳātil-i şāhān-ı Kerbelā

14 Bir cevherem ki ḥażret-i Rabbü'l-ʿalā benüm
İtmiş necīre-i Necefi āb-ı maʿdenüm
Der-kār olup serāʾir-i ḳalb-i müheyminüm
Ezhār-ı naḫl-i sidre gibi açsa gülşenüm
Gülşen-serāy-ı bāġ-ı bihişt olsa meskenüm
Āh eyledükçe gül gül olur yareden tenüm
Kāẓım benem hezār-ı ḫoş-elḫān-ı Kerbelā

[108b] XXIII TEVḤĪD-İ BĀRĪ TAʿĀLĀ MÜSEDDES

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ṭutışdı āteş-i ʿaşḳuñla miṣbāh u dil ü cānum
İrişdi lā-mekāna dūd-ı şemʿ-i āh u efġānum
ʿAlīl oldı dem-ā-dem aġlamaḳdan çeşm-i giryānum
Emānum kesdi ḥasret ḳalmadı feryāda dermānum
Ḳoma ḫāk-i meẕelletde firāḳuñla ḳala cānum
Elüm al düşmişem ḳaldur beni Mevlā-yı raḥmānum

2 Efendim ḫālıḳum Rabbi'r-raḥīm ü Kirdgārumsın
Melāẕum melceʾüm şāhum ṭabīb-i ġam-güsārumsın
Devā-sāz-ı dil-i bīmār u ṭabʿ-ı dil-figārumsın
Baṣīr-i çeşm-i giryānum semīʿ-i āh u zārumsın
Ḳoma ḫāk-i meẕelletde firāḳuñla ḳala cānum
Elüm al düşmişem ḳaldur beni Mevlā-yı raḥmānum

3 Derūnum ḫūn-ı hicrān çeşm-i cānum ḥayret almışdur
Çıḳup elden ʿinān-ı maḳderet ʿaḳlum buñalmışdur
Ḳırılmış fülk-i fikrüm baḥr-i istiġrāḳa ṭalmışdur
Baña benden meded yoḳ luṭf ḳıl iş saña ḳalmışdur
Ḳoma ḫāk-i meẕelletde firāḳuñla ḳala cānum
Elüm al düşmişem ḳaldur beni Mevlā-yı raḥmānum

4 Ḫayāl-i ḫ˘āb-ı ġafletle geçüp ḳayd-ı tesellādan
Kesildüm miḥnet-i imrūz ile ümmīd-i ferdādan
Sivā naḳşın çıḳarmaḳ olmadı mümkin süveydādan
Netīce ḳalmadı bir başḳa çārem bu temennādan
Ḳoma ḫāk-i meẕelletde firāḳuñla ḳala cānum
Elüm al düşmişem ḳaldur beni Mevlā-yı raḥmānum

5 Kesildi dūd-ı āhum nāliş ü feryāddan ḳaldum
Tükendi seyl-i eşküm girye-i muʿtāddan ḳaldum
Ümīdüm şemʿi söndi şevḳ-i istimdāddan ḳaldum
Tamām oldı işüm ibrāz-ı istiʿdāddan ḳaldum
Ḳoma ḫāk-i meẕelletde firāḳuñla ḳala cānum
Elüm al düşmişem ḳaldur beni Mevlā-yı raḥmānum

[109a] 6 Göñül meʾyūs ḫāṭır pür-küdūret tesliyet nā-būd
Belā sāmān-güdāz u ġam taḥammül-sūz derd efzūn
Felek düşmen zamāne nā-müsāʿid baḫt nā-mesʿūd
Bu ḥāletle beni kimler teṣāḥüb ide yā maʿbūd
Ḳoma ḫāk-i meẕelletde firāḳuñla ḳala cānum
Elüm al düşmişem ḳaldur beni Mevlā-yı raḥmānum

7 Cihānı mest-i cām iden ism-i Kerīmüñdür
Ḳılan iḥyā ser-ā-ser ʿālemi luṭf-ı ʿamīmüñdür
Bilen bī-çāregānuñ ḥālini ẕāt-ı ʿalīmüñdür
ʿİnāyet **Kāẓım**-ı zāra senüñ şān-ı ʿaẓīmüñdür
Ḳoma ḫāk-i meẕelletde firāḳuñla ḳala cānum
Elüm al düşmişem ḳaldur beni Mevlā-yı raḥmānum

XXIV DĪGER

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Āyet-i ḥüsnüñ ḳıyās olmaz kelām-ı şāriḥe
Sūre-i iḫlāṣdur ẕātuñ cemālüñ Fātiḥa
Ḫāṭırumda ḳalmayup ġamdan kemīne rāyiḥa
Ḥāṣıl itse cān u vicdānum hezārān sābiḥa
Ṣormam esrār-ı kitāb-ı ḥüsnüñi bir şāriḥe
Sūre-i İḫlāṣdur ẕātuñ ṣıfātuñ Fātiḥa

2 Ḫālıḳu'l-evḳāt u devrānsın zamān olmaz saña
Āftāb-ı lā-mekānsın āsmān olmaz saña
Ḥāṣılı bundan büyük şān u nişān olmaz saña
Sensin ancaḳ sen seni basṭ u beyān olmaz saña
Ṣormam esrār-ı kitāb-ı ḥüsnüñi bir şāriḥe
Sūre-i İḫlāṣdur ẕātuñ ṣıfātuñ Fātiḥa

3 Ẕerredür mihr-i cemālüñden semāvāt u zemīn
Ḳaṭredür baḥr-i celālüñden biḥār-ı heftümīn
Nūr-ı ḥüsnüñdür sirāc-ı evvelīn ü āḫirīn
Hep vücūduñdan ʿibāretdür vücūd-ı ʿālemīn
Ṣormam esrār-ı kitāb-ı ḥüsnüñi bir şāriḥe
Sūre-i İḫlāṣdur ẕātuñ ṣıfātuñ Fātiḥa

4 Ebruvānuñ pençe-i iclāl-i ṭuġrā-yı ḳażā
Tār-ı müjgānuñ ḫadeng-i ḥükm-i ḳavs-i mā-yeşā
İḳtidār-ı pāküñe olmaz ḥudūd u intihā
Naḳş-ı ʿilmüñden ʿibāretdür sevād-ı mā-sivā
Ṣormam esrār-ı kitāb-ı ḥüsnüñi bir şāriḥe
Sūre-i İḫlāṣdur ẕātuñ ṣıfātuñ Fātiḥa

5 Evvel ü āḫir ʿaẓīm ü vāḥid-i ḳahhārsın
Bāṭın u ẓāhir ʿazīz ü ḳādir-i cebbārsın
Ḥayy u ḳayyūm-ı ḥakīm ü bāsıṭ-ı settārsın
Nūr u raḥmānsın raḥīm ü münʿim-i ġaffārsın
Ṣormam esrār-ı kitāb-ı ḥüsnüñi bir şāriḥe
Sūre-i İḫlāṣdur ẕātuñ ṣıfātuñ Fātiḥa

[110a] XXV MÜSEDDES-İ DĪGER

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 (E) ʿĀzim-i kūy-ı rıżāyem şāh-rāhumdur ʿAlī
(K) Bende-i āl-i ʿabāyem pādişāhumdur ʿAlī

XXV. Bu müseddes Kāẓım Paşa, Eşref Paşa ve tespit edilemeyen bir şair tarafından müşterek söylenmiştir. (K) Kāẓım Paşa'yı (E) Eşref Paşa'yı (L) tespit edilemeyen şairi gösterir.

(K) Ḫāk-i pāy-ı Muṣṭafāyem ʿizz ü cāhumdur ʿAlī
(E) Melceʾüm ṣāḥib-risālet dād-ḫˇāhumdur ʿAlī
(E) Cānda mihrümdür Muḥammed dilde māhumdur ʿAlī
(L) Ḳıblegāhumdur Muḥammed secdegāhumdur ʿAlī

2 (K) Revnaḳ-ı īmān u dīnümdür cenāb-ı Fāṭıma
(E) Cevher-i ḳalb-i ḥazīnümdür cenāb-ı Fāṭıma
(E) Ġavs̱-ı dāreyn ü muʿīnümdür cenāb-ı Fāṭıma
(K) Merciʿüm ḥıṣn-ı ḥaṣīnümdür cenāb-ı Fāṭıma
(E) Cānda mihrümdür Muḥammed dilde māhumdur ʿAlī
(L) Ḳıblegāhumdur Muḥammed secdegāhumdur ʿAlī

3 (E) Ḥażret-i sıbṭeyn ü Bāḳır Caʿfer ü Zeynü'l-ʿabā
(K) ʿAskerī Hādī vü Mehdī vü Taḳī Kāẓım Rıżā
(K) Cümlesin ḳılmış Ḫudā necm-i sipihr-i ihtidā
(E) Ḫalḳa anlardur dü ʿālemde imām-ı muḳtedā
(E) Cānda mihrümdür Muḥammed dilde māhumdur ʿAlī
(L) Ḳıblegāhumdur Muḥammed secdegāhumdur ʿAlī

[110b] 4 (K) Selb idüp ārāmumı bir āftāb-ı māh-rū
(E) Geh Medīne geh Necefdür dilde meks̱-i ārzū
(E) Nükhetin eyler göñül ol ravżateynin cüst-cū
(K) Beyt-i maʿmūr olsa ḳılmaz bāb-ı ġayra ser-fürū
(E) Cānda mihrümdür Muḥammed dilde māhumdur ʿAlī
(L) Ḳıblegāhumdur Muḥammed secdegāhumdur ʿAlī

5 (E) Ḫāk-i Yes̱rib tūtiyā-yı dīde-i ʿuşşāḳdur
(K) Cevher-i baḥr-i Necef mār-ı ġama tiryāḳdur
(K) Sāḥası ol kaʿbeteynüñ aḳdes-i āfāḳdur
(E) Cān u dil hep anlara yüz sürmege müştāḳdur
(E) Cānda mihrümdür Muḥammed dilde māhumdur ʿAlī
(L) Ḳıblegāhumdur Muḥammed secdegāhumdur ʿAlī
6 (K) Aḫẕ idüp ḳaṭʿ-ı taʿalluḳla cihāndan imtiyāz
(E) Eylemem meyl-i neşīb ü raġbet-i fevḳ u firāz
(E) Ḥāṣılı bir yerde olmaz cān u dil ārām-sāz
(K) Geh temennā-yı ʿIrāḳ eyler geh ümmīd-i Ḥicāz
(E) Cānda mihrümdür Muḥammed dilde māhumdur ʿAlī
(L) Ḳıblegāhumdur Muḥammed secdegāhumdur ʿAlī

7 (E) Rūy-ı ḥācātı çevirdüm minber ü miḥrābdan
(K) İnḥirāf itdüm ʿibādet-ḫāne-i esbābdan
(K) Dest-şūyem sübḥa-i zerrīn-i encüm-tābdan
(E) Kesb-i feyż-i cāvidān itdi aʿlā bu bābdan
(E) Cānda mihrümdür Muḥammed dilde māhumdur ʿAlī
(L) Ḳıblegāhumdur Muḥammed secdegāhumdur ʿAlī

8 (K) Seng-i ṭaʿn-i zāhid-i güm-rāhdan olmam melūl
(E) Çāk çāk itse ḫavāric cismümi itmem nükūl

(E) İki şāhuñ ḳulluġın kim eyledüm ṭavʿan ḳabūl
(K) Ḳābil olmaz kimseye anlarsız Allāha vuṣūl
(E) Cānda mihrümdür Muḥammed dilde māhumdur ʿAlī
(L) Ḳıblegāhumdur Muḥammed secdegāhumdur ʿAlī

9 (E) Teşne-i ḫūn-ābe-i eşküm bulınmaz rāḥda
(K) Şuʿle-i āhum görinmez ṣūret-i miṣbāḥda
[111a] (K) N'ola cān virsem bu ḥikmet-ḫāne-i eşbāḥda
(E) Yüz ṭutup baş kesmişem tā ʿālem-i ervāḥda
(E) Cānda mihrümdür Muḥammed dilde māhumdur ʿAlī
(L) Ḳıblegāhumdur Muḥammed secdegāhumdur ʿAlī

10 (E) Feyż-i muḫtārı sürāġ-ı Kaʿbe-i taḥḳīḳdür
(K) Nūr-ı Kerrār[ı] çerāġ-ı ʿālem-i tevfīḳdür
(K) Biri ṣāḥib-mihr-i biʿs̱et birisi taṭbīḳdür
(E) İki ʿālemde saʿādet bunları taṣdīḳdür
(E) Cānda mihrümdür Muḥammed dilde māhumdur ʿAlī
(L) Ḳıblegāhumdur Muḥammed secdegāhumdur ʿAlī

11 (K) Dehri tenvīr ideli mihr-i ṣabāḥ-ı ihtidā
(E) Çerḫe zīnet vireli māh-ı münīr-i "hel etā"*
(E) Naẓm-ı "fi'l-ḳurbā"**da manṣūṣ olalı ḥubb u velā
(K) Çıḳdum es̱er-i maḥabbetden be-ḥaḳḳ-ı "ihdinā"***
(E) Cānda mihrümdür Muḥammed dilde māhumdur ʿAlī
(L) Ḳıblegāhumdur Muḥammed secdegāhumdur ʿAlī

12 (E) Naḫl-i bāġ-ı maʿrifet-feyż-intimā-yı Ḥayderem
(K) Vāḳıf-ı rāz-ı ḳażā sırr-āşinā-yı Ḥayderem
(K) Ser-fidā-yı ḫānedān vaḳf-ı rıżā-yı Ḥayderem
(E) Mest-i ʿaşḳ-ı Muṣṭafā sāġar-gedā-yı Ḥayderem
(E) Cānda mihrümdür Muḥammed dilde māhumdur ʿAlī
(L) Ḳıblegāhumdur Muḥammed secdegāhumdur ʿAlī

13 (K) ʿĀşıḳam jeng-i sivādan pākdür dā'im özüm
(E) Ṣādıḳam ḫūn-ābe-i ḥasretle ṭolmışdur gözüm
(E) Bārgāh-ı ʿizzete mālīdedür **Eşref** yüzüm
(K) Bende-i āl-i ʿabāyem ben budur **Kāẓım** sözüm
(E) Cānda mihrümdür Muḥammed dilde māhumdur ʿAlī
(L) Ḳıblegāhumdur Muḥammed secdegāhumdur ʿAlī

* "hel etā" *Kuran*, 76/1.
** "fi'l-ḳurbā" *Kuran*, 42/23.
*** "ihdinā" *Kuran*, 1/6.

XXVI MÜSEDDES-İ DĪGER

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Cūş ider ʿaşḳuñla cūy-ı eşk-i çeşmānum ʿAlī
Bāng urur şevḳuñla berḳ-i āh u efġānum ʿAlī
[111b] Ser-fidā-yı rāhuñam tāzendedür cānum ʿAlī
Senden ayrılmam ġamuñla olsam īmānum ʿAlī
Merḥamet ḳıl ḥālüme ey Şīr-i Yezdānum ʿAlī
Seyyidüm rūḥum efendim Şāh-ı Merdāmum ʿAlī

2 Āl u evlād u eʾimme ġavs̱-ı efẖam ʿaşḳına
Çār deh maʿṣūm u sıbṭeyn-i mükerrem ʿaşḳına
Ẕāt-ı Zehrā-yı Betūl ü faḫr-i ʿālem ʿaşḳına
Vech-i pāk-i ẕü'l-celāl ü ism-i aʿẓam ʿaşḳına
Merḥamet ḳıl ḥālüme ey Şīr-i Yezdānum ʿAlī
Seyyidüm rūḥum efendim Şāh-ı Merdāmum ʿAlī

3 Sen sipihr-i merḥemetde āftāb u māhsın
Şehr-i ʿilm ü ḥikmete hem bāb hem şeh-rāhsın
Pādişāh-ı evliyā sırr-ı Resūlu'llāhsın
İstivā-yı ʿarş-ı ḳudret baḥr-i bī-eşbāhsın
Merḥamet ḳıl ḥālüme ey Şīr-i Yezdānum ʿAlī
Seyyidüm rūḥum efendim Şāh-ı Merdāmum ʿAlī

4 Nev-bahār-ı luṭfa destüñ ebr-i feyż-ās̱ār iken
Evc-i iḥsāna cemālüñ mihr-i pür-envār iken
Lücce-i cūduñ cemīʿ-i ʿāleme der-kār iken
Kimden ümmīd-i ʿināyet eyleyem sen var iken
Merḥamet ḳıl ḥālüme ey Şīr-i Yezdānum ʿAlī
Seyyidüm rūḥum efendim Şāh-ı Merdāmum ʿAlī

5 Cism ü cānum ṭabʿ-ı reʾfet-kārıña meftūndur
ʿAḳl u fikrüm zülf-i Leylī-bārīke Mecnūndur
Ceyb ü dāmānum eger luṭfuñla hep meşḥūndur
Şāʿirem erbāb-ı şiʿre cāʾize mesnūndur
Merḥamet ḳıl ḥālüme ey Şīr-i Yezdānum ʿAlī
Seyyidüm rūḥum efendim Şāh-ı Merdāmum ʿAlī

6 Eyleyüp nūr-ı cemālüñden tecellī nār-ı ʿaşḳ
Ḳıldı müstaġraḳ Kelīm-i ṭabʿumı ās̱ār-ı ʿaşḳ
[112a] Ḥaḳ seni itmiş cihāna mihr-i āteş-bār-ı ʿaşḳ
Vir baña dāʾim pey-ā-pey sāġar-ı ser-şār-ı ʿaşḳ
Merḥamet ḳıl ḥālüme ey Şīr-i Yezdānum ʿAlī
Seyyidüm rūḥum efendim Şāh-ı Merdāmum ʿAlī

7 **Kāẓım**-ı ʿabd-i ṣadāḳat-perverem bābuñda ben
Hīç āzād istemez bir çākerem bābuñda ben

Cān fidāya ḥāżır u fermān-berem bābuñda ben
Muttaṣıl olmak temennī eylerem bābuñda ben
Merḥamet ḳıl ḥālüme ey Şīr-i Yezdānum ʿAlī
Seyyidüm rūḥum efendim Şāh-ı Merdāmum ʿAlī

XXVII MÜSEDDES-İ DĪGER

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 (K) Şemʿ-i miḥrāb-ı imāmetdür Ḥüseyn-i Kerbelā
(E) Minber-efrūz-ı ḫiṭābetdür Ḥüseyn-i Kerbelā
(E) Cāmiʿ-i ḫalḳ-ı saʿādetdür Ḥüseyn-i Kerbelā
(E) Nūr-ı envār-ı ḥaḳīḳatdür Ḥüseyn-i Kerbelā
(K) Nāzenīn-i Rabb-i ʿizzetdür Ḥüseyn-i Kerbelā
(E) Seyyid-i şübbān-ı cennetdür Ḥüseyn-i Kerbelā

2 (E) Baḥr-i raḥmetdür Muḥammed ebr-i iḥsāndur ʿAlī
(K) Mihr-i ḥikmetdür Muḥammed māh-ı ʿirfāndur ʿAlī
(K) Faḫr-i ʿālemdür Muḥammed şāh-ı merdāndur ʿAlī
(E) Cevher-i cāndur Muḥammed nūr-ı īmāndur ʿAlī
(E) Verd-i gülzār-ı nübüvvetdür Ḥüseyn-i Kerbelā
(K) Bülbül-i bāġ-ı veṣāyetdür Ḥüseyn-i Kerbelā

3 (K) Dest-i aʿdādan helāhil-nūş-ı şīvendür Ḥasan
(E) Dāġ ber-dil bir şehīd-i mekr-i düşmendür Ḥasan
(E) Ḥüsn-i ḫulḳ u ḥüsn-i ṣūret ile aḥsendür Ḥasan
(K) Nūr-ı çeşm-i Fāṭıma maḥbūb-ı ẕü'l-mendür Ḥasan
(K) Nuḫbe-i şāh-ı velāyetdür Ḥüseyn-i Kerbelā
(E) Vāris̱-i sırr-ı risāletdür Ḥüseyn-i Kerbelā

4 (K) Bāḳır-ı ʿilm-i ḥaḳīḳat ḥażret-i Bāḳır ki Ḥaḳ
(E) Ḫıżr ile ẕāt-ı şerīfin eylemişdür hem-sebaḳ
[112b] (E) Nüh felek ümmü'l-kitāb-ı dānişinde yek varaḳ
(K) Sābiʿ-i Sebʿü'l-Mes̱ānīdür be-ḳavl-i "ma'ttefaḳ"
(K) Reh-ber-i ehl-i ṭarīḳatdür Ḥüseyn-i Kerbelā
(E) Ḥāmī-i şerʿ ü ḥaḳīḳatdür Ḥüseyn-i Kerbelā

5 (E) Naḳd-i mevrūs̱-ı nübüvvetdür kemāl-i Caʿferī
(K) Maẓhar-ı "el-faḳrü faḫrī"*dür ḫıṣāl-ı Caʿferī
(K) Luṭf-ı Ḥaḳdur ictihād-ı bī-mis̱āl-i Caʿferī
(E) Ḳıldı ser-ḫayl-i eʾimme imtis̱āl-i Caʿferī
(E) Mesned-ārā-yı ḫilāfetdür Ḥüseyn-i Kerbelā
(K) Ṣadr-pīrā-yı imāmetdür Ḥüseyn-i Kerbelā

XXVII. Bu müseddes Kāẓım Paşa ve Eşref Paşa tarafından müşterek söylenmiştir. (K) Kāẓım Paşa'yı (E) Eşref Paşa'yı gösterir.

* "el-faḳru faḫrī" *Keşfü'l-hafā*, II, 87.

6 (K) Kāẓım-ı ġayẓü'l-eʿādī mūsī-i Mūsī-şiyem
(E) Dest-i beyżā-yı mekārim şāh-ı ḳudsiyyet-ḥaşem
(E) Naḫl-i gülzār-ı tecellī Eymen-ārā-yı ḥikem
(K) Nūr-ı miṣbāḥ-ı hüviyyetdür o şāh-ı muḥterem
(K) Ṣūret-i mirʾāt-ı rüʾyetdür Ḥüseyn-i Kerbelā
(E) Cevher-i deryā-yı vaḥdetdür Ḥüseyn-i Kerbelā

7 (E) Āftāb-ı evc-i rifʿatdür ʿAlī Mūse'r-Rıżā
(K) Baḥr-i bī-pāyān-ı ḳudretdür ʿAlī Mūse'r-Rıżā
(K) Ẕāʾiḳ-i zehr-āb-ı miḥnetdür ʿAlī Mūse'r-Rıżā
(E) Mübtelā-yı kerb-i ġurbetdür ʿAlī Mūse'r-Rıżā
(E) Şārib-i şehd-i şehādetdür Ḥüseyn-i Kerbelā
(K) Ṭuʿme-i tīġ-i felāketdür Ḥüseyn-i Kerbelā

8 (E) ʿĀşir-i is̱nā ʿaşer şāh-ı ser-āmeddür Taḳī
(K) Maʿşer-i İslāma hādī-i müʾeyyeddür Taḳī
(K) "ʿUrvetü'l-vüs̱ḳā"* -yı ümmet şāh-ı emceddür Taḳī
(E) Vefḳ-i bāzū-yı yemīn-i şerʿ-i Aḥmeddür Taḳī
(E) Meyl-i mīzān-ı ʿadāletdür Ḥüseyn-i Kerbelā
(K) Nūr-ı evreng-i emāretdür Ḥüseyn-i Kerbelā

9 (K) Pādişāh-ı evliyādur ẕāt-ı vālā-yı Naḳī
(E) Dürr-i baḥr-i ıṣṭıfādur ẕāt-ı vālā-yı Naḳi
(E) Ṣubḥ-ı nev-rūz-ı hüdādur ẕāt-ı vālā-yı Naḳī
(K) Mīve-i naḫl-i rıżādur ẕāt-ı vālā-yı Naḳī
[113a] (K) Serv-i gülzār-ı semāḥatdür Ḥüseyn-i Kerbelā
(E) Būstān-pīrā-yı reʾfetdür Ḥüseyn-i Kerbelā

10 (K) Ḳıble-i ḥācetdür ins ü cāna bāb-ı ʿAskerī
(E) Cünd-i manṣūr-ı melāʾikdür riḳāb-ı ʿAskerī
(E) Başḳadur teʾs̱īr-i gül-bāng-i ḫiṭāb-ı ʿAskerī
(K) Seyf-i meslūl-ı İlāhīdür ḥabāb-ı ʿAskerī
(K) Ṣaf-der-i ṣāḥib-şecāʿatdür Ḥüseyn-i Kerbelā
(E) Server-i ehl-i celādetdür Ḥüseyn-i Kerbelā

11 (E) Ḳuṭb-ı eflāk-i hüdādur Mehdī-i āḫir-zamān
(K) Zübde-i āl-i ʿabādur Mehdī-i āḫir-zamān
(K) Sırr-ı pāk-i Muṣṭafādur Mehdī-i āḫir-zamān
(E) Nūr-ı ẕāt-ı kibriyādur Mehdī-i āḫir-zamān
(E) Mihr-i ʿālem-tāb-ı ḳudretdür Ḥüseyn-i Kerbelā
(K) Dest-i luṭf-ı Rabb-i ʿizzetdür Ḥüseyn-i Kerbelā

12 (K) Gerçi ol şehler ki bir bāġuñ gül ü nesrīnidür
(E) Bir mükerrem naḫl-i feyżüñ mīve-i nūşīnidür
(E) Cümlesi bir āsmān-ı ḥikmetüñ pervīnidür

* "ʿUrvetü'l-vüs̱ḳā" *Kuran*, 2/256.

(K) Her biri mülk-i beḳānuñ şāh-ı bā-temkīnidür
(K) Dürre-i tāc-ı saʿādetdür Ḥüseyn-i Kerbelā
(E) Ḳurre-i ʿayn-ı ʿ ināyetdür Ḥüseyn-i Kerbelā

13 (E) Olalı ser-dāde-i ḥubb u velā-yı ḫānedān
(K) Ḥamdü li'llāh eyledüm kesb-i ḥayāt-ı cāvidān
(K) N'ola **Kāẓım** eylemezsem farṭ-ı cürmümden fiġān
(E) Eyledüm **Eşref** gibi bu maṭlaʿı vird-i zebān
(E) Melceʾ-i erbāb-ı ḥācetdür Ḥüseyn-i Kerbelā
(K) Şāfiʿ-i yevm-i nedāmetdür Ḥüseyn-i Kerbelā

XXVIII MÜSEDDES-İ DĪGER

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Nā-ḥaḳ dökilen ḳanını añdukça Ḥüseynüñ
Ey dīde aḳıt yaş yerine ḳurre-i ʿaynuñ
Bu bār-ı belā ḳaddini bükdi ḳamereynüñ
Ḳan aġladı ḳabrinde şehīdānı Ḥuneynüñ
[113b] Her mūyına biñ cān fidādur Ḥaseneynüñ
Zehrā vü ʿAlī ẕāt-ı Resūl-i S̱aḳaleynüñ

2 Ḫançer-keş-i ebrū olıcaḳ māh-ı muḥarrem
Dünyāyı ṭutar velvele-i şīven u mātem
Feryāda gelüp ravża-i firdevsde Ādem
Müstaġraḳ-ı deryā-yı ġumūm oldı dü ʿālem
Her mūyına biñ cān fidādur Ḥaseneynüñ
Zehrā vü ʿAlī ẕāt-ı Resūl-i S̱aḳaleynüñ

3 Bir āh ideyüm kim dü cihān āteşe yansun
Īmān getürüp āḫirete kāfir inansun
Deryā-yı sirişküm ser-i eflāke ṭayansun
Şemşīr-i siyeh-tā[b-ı] ḳażā ḳana boyansun
Her mūyına biñ cān fidādur Ḥaseneynüñ
Zehrā vü ʿAlī ẕāt-ı Resūl-i S̱aḳaleynüñ
4 Ger ḳaṭʿ-ı suʾāl eylemese deşne-i taḳdīr
Dāmān-ı ḳażāya ṣarılur nāle-i şeb-gīr
Āh itmemege çāre mi var āh kim ey pīr
Dünyāyı ḫarāb itdi bu ġam yoḳ yine tedbīr
Her mūyına biñ cān fidādur Ḥaseneynüñ
Zehrā vü ʿAlī ẕāt-ı Resūl-i S̱aḳaleynüñ

5 Bār-ı ġam evzār-ı belā bükdi belüm āh
Āh eylemeden başḳa işe varmaz elüm āh
Ey ehl-i vefā müttefiḳan gel diyelüm āh
Āh itmeyelüm de n'idelüm n'eyleyelüm āh

Her mūyına biñ cān fidādur Ḥaseneynüñ
Zehrā vü ʿAlī ẕāt-ı Resūl-i S̱aḳaleynüñ

6 Laʿnetle añup nāmını her bār Yezīdüñ
Sög vālid ü evlādına ol ḳaḥbe pelīdüñ
Gūş eyleme aḳvālini zühhād-ı ʿanīdüñ
Yoḳ bunda yeri laḳlaḳa-i güft ü şenīdüñ
Her mūyına biñ cān fidādur Ḥaseneynüñ
Zehrā vü ʿAlī ẕāt-ı Resūl-i S̱aḳaleynüñ

[114a] 7 Ey daʿvī-i İslām iden erbāb-ı şeḳāvet
Envāʿ-i ḥicāb-āver-i ruḫsāre-i ümmet
Eyā ne idi bāʿis̱-i ibrāz-ı ʿadāvet
Kim eylediñüz bunca fesādāt u ihānet
Her mūyına biñ cān fidādur Ḥaseneynüñ
Zehrā vü ʿAlī ẕāt-ı Resūl-i S̱aḳaleynüñ

8 Dehrüñ yere mi geçdi ʿaceb āb-ı ḥayātı
Leb-teşne şehīd eylediler bunca ġuzātı
Min-baʿd gerekmez felegüñ ḫalḳa s̱ebātı
Çerḫi ḳırılup ʿaksine dönsün ḥarekātı
Her mūyına biñ cān fidādur Ḥaseneynüñ
Zehrā vü ʿAlī ẕāt-ı Resūl-i S̱aḳaleynüñ

9 Feryād bu gün Ādeme naḳż-ı edeb olmaz
Dīvāneye dönse eleminden ʿaceb olmaz
Erbāb-ı dile gerçi zamān-ı ṭarab olmaz
Bu vaḳʿa gibi māteme aʿlā sebeb olmaz
Her mūyına biñ cān fidādur Ḥaseneynüñ
Zehrā vü ʿAlī ẕāt-ı Resūl-i S̱aḳaleynüñ

10 Ġafletle geçirme günüñ ey çeşm-i dil ü cān
ʿAṭf it felegüñ gerdişine naẓra-i imʿān
Bi'llāh degüldür dökilen ḳaṭre-i bārān
Sükkān-ı semānuñ olıyor göz yaşı rizān
Her mūyına biñ cān fidādur Ḥaseneynüñ
Zehrā vü ʿAlī ẕāt-ı Resūl-i S̱aḳaleynüñ

11 Ṣu virmediler pādişeh-i ḳurb-ı ḳabūle
Ṣu virmediler teşne-leb evlād-ı Betūle
Yād itmesi cennet getirir ehl-i ʿuḳūle
Yā Rab bu ihānet ne revā āl-i Resūle
Her mūyına biñ cān fidādur Ḥaseneynüñ
Zehrā vü ʿAlī ẕāt-ı Resūl-i S̱aḳaleynüñ

12 Bu fāciʿa ger ḥükm-i şüʾūn-ı ezelīdür
Biñ ḥikmet-i esrār-ı Ḫudā bunda celīdür
[114b] Ṣabr itmege yoḳ çāre buña n'eylemelidür

Bu maḥşer-i ġam maḳtel-i evlād-ı ʿAlīdür
Her mūyına biñ cān fidādur Ḥaseneynüñ
Zehrā vü ʿAlī ẕāt-ı Resūl-i S̱aḳaleynüñ

13 Açduñ bize bir yāre ki ey çerḫ-i sitem-zād
Ḳan aġlayor aḥvālümüze ḫançer-i bīdād
Yetmez bu ġama ḳıldıġumuz nāliş ü feryād
Erbāb-ı dil itsün yeñi feryādlar īcād
Her mūyına biñ cān fidādur Ḥaseneynüñ
Zehrā vü ʿAlī ẕāt-ı Resūl-i S̱aḳaleynüñ

14 **Kāẓım** yetişür perde-birūn-ı edeb olma
Bir āh ile ifnāsına dehrüñ sebeb olma
Meydān-ı maḥabbetde velī pür-ṭarab olma
Aġla gice gündüz naẓar-endāz-ı şeb olma
Her mūyına biñ cān fidādur Ḥaseneynüñ
Zehrā vü ʿAlī ẕāt-ı Resūl-i s̱aḳaleynüñ

XXIX MERS̱İYE-İ DĪGER MÜSEDDES

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Destüm ey cellād-ı ġam pek baġla Allāh ʿaşḳına
Ḫançer-i cevr ü cefāyı zaġla Allāh ʿaşḳına
Olmadan bīmār göñlüm ṣaġla Allāh ʿaşḳına
Ey ḫadeng-i ʿaşḳ sīnem daġla Allāh ʿaşḳına
Āh u feryād eyle ey dil aġla Allāh ʿaşḳına
Ey sirişk-i dīde ṭurma çaġla Allāh ʿaşḳına

2 Miḥnet-i cān-sūz-ı şāh-ı Kerbelāyı yād ḳıl
Ehl-i beytüñ çekdigi miḥnetleri īrād ḳıl
Bāde vir bünyād-ı ṣabrı nāliş ü feryād ḳıl
Derd ile ḫūn eyle baġruñ āhuñ āteş-zād ḳıl
Āh u feryād eyle ey dil aġla Allāh ʿaşḳına
Ey sirişk-i dīde ṭurma çaġla Allāh ʿaşḳına

3 Aġla ʿāşıḳ aġla ʿaşr-i māh-ı mātemdür bu gün
Āh u feryād idecek demdür muḥarremdür bu gün
[115a] Āh u zār itmek ʿibādetden muḳaddemdür bu gün
Dem-be-dem ḳan aġlamaḳ ʿuşşāḳa elzemdür bu gün
Āh u feryād eyle ey dil aġla Allāh ʿaşḳına
Ey sirişk-i dīde ṭurma çaġla Allāh ʿaşḳına

4 Ḥayf kim tīġ-i sitemle bir alay kelb-i ʿanīd
Ḳıldı eşcār-ı riyāż-ı dīni ḳaṭʿ u nā-bedīd
Būsegāh-ı Aḥmede ḫançer ḳoyup Şimr-i pelīd
İtdi sırr-ı Murtażāyı teşne-leb zār u şehīd

Āh u feryād eyle ey dil aġla Allāh ʿaşḳına
Ey sirişk-i dīde ṭurma çaġla Allāh ʿaşḳına

5 Eyleyüp şeyṭānı sebḳat bir seg-i murdār ḥayf
Çekdi evlād-ı Resūle tīġ-i āteş-bār ḥayf
Ḳaplayup kevn ü mekānı ẓulmet ü āzār ḥayf
Şām-ı hicrān oldı ṣubḥ-ı vuṣlat-ı dil-dār ḥayf
Āh u feryād eyle ey dil aġla Allāh ʿaşḳına
Ey sirişk-i dīde ṭurma çaġla Allāh ʿaşḳına

6 Kerbelā ṭopraġına rīzān olan her ḳaṭre ḳan
Sīne-i ṣabr-ı Resūle açdı tīġ-i ḫūn-feşān
Ditreyüp bu ẓulm ü cevrüñ şiddetinden lā-mekān
Eyledi laʿnet Yezīdāna cenāb-ı müsteʿān
Āh u feryād eyle ey dil aġla Allāh ʿaşḳına
Ey sirişk-i dīde ṭurma çaġla Allāh ʿaşḳına

7 Beñzemez dīger belāyāya belā-yı Kerbelā
Ḫāric-i ṣabr u ṭaḥammüldür cefā-yı Kerbelā
Eyleyüp kebş-i dil ü cānı fidā-yı Kerbelā
Olalum sāġar-keş-i mātem-serā-yı Kerbelā
Āh u feryād eyle ey dil aġla Allāh ʿaşḳına
Ey sirişk-i dīde ṭurma çaġla Allāh ʿaşḳına

8 Gūş ḳıl ehl-i nifāḳuñ cürʾet-i bī-bākini
Añmayup Ḥaḳḳuñ Resūl-i maẓhar-ı “lev-lāk”[*]ini
Terk idüp ḫāk üzre sādātuñ ten-i ṣad-çākini
Revnaḳ-ı rumḥ itdiler bir bir rüʿūs-ı pākini
[115b] Āh u feryād eyle ey dil aġla Allāh ʿaşḳına
Ey sirişk-i dīde ṭurma çaġla Allāh ʿaşḳına

9 Ṣanma kim reng-i şafaḳdan oldı aḥmer ḫāfıkeyn
Yaḳdı yandurdı cihānı şuʿle-i ḫūn-ı Ḥüseyn
Eşk-i çeşmüñ ḳalmadıysa ḫūn-ı dilden eyle deyn
Kim bu gün ḳan aġlamaḳdur ehl-i ʿaşḳa farż-ı ʿayn
Āh u feryād eyle ey dil aġla Allāh ʿaşḳına
Ey sirişk-i dīde ṭurma çaġla Allāh ʿaşḳına

10 Ṭuʿme-i tīġ-i meẓālim āl-i Zehrādur bu gün
Ehl-i derde her belā vü ġam müheyyādur bu gün
Vaḳt-i mātemdür zamān-ı beṣṣ ü şekvādur bu gün
Rūz-ı maḥşerden hezārān dehşet-efzādur bu gün
Āh u feryād eyle ey dil aġla Allāh ʿaşḳına
Ey sirişk-i dīde ṭurma çaġla Allāh ʿaşḳına

---

[*] “lev-lāk” *Keşfü’l-hafā*, II, 164.

11 Ye᾽s ü mātemdür miḥekk-i imtiḥānı ʿāşıḳuñ
Girye-i germ-i dem-ā-demdür nişānı ʿāşıḳuñ
Dīdesinde bellidür rāz-ı nihānı ʿāşıḳūñ
ʿAyn-ı raḥmetdür dü-çeşm-i ḫūn-feşānı ʿāşıḳuñ
Āh u feryād eyle ey dil aġla Allāh ʿaşḳına
Ey sirişk-i dīde ṭurma çaġla Allāh ʿaşḳına

12 Ehl-i beytüñ çekdigi ālāmı der-ḫāṭır ḳılup
Żaʿf-ı ten virdükçe derd-i dil ḥayāt-ı cān bulup
Geh girībān-çāk idüp geh rīş [ü] ruḫsārın yolup
Kāẓım-ı zāra hemīşe hem-dem ü hem-derd olup
Āh u feryād eyle ey dil aġla Allāh ʿaşḳına
Ey sirişk-i dīde ṭurma çaġla Allāh ʿaşḳına

XXX MERS̱İYE-İ DĪGER

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Ṣanma devrān ki muḥarrem ayın iʿlān itdi
Tīġ-i ʿudvānını iẓhār u nümāyān itdi
Açdı mātem ḳapusın ʿālemi giryān itdi
Āl-i Süfyānı faḳaṭ maẓhar-ı iḥsān itdi
[116a] Ḳanını dökdi Ḥüseynüñ cigerin ḳan itdi
Ehl-i beytüñ aḳıdup göz yaşın ʿummān itdi

2 Veled-i aṣġarını gösterüp ol şāh-ı vaḥīd
Didi bir ṣavt-ı bülend eyle ki ey ḳavm-i Yezīd
İtmeyüñ bārī bu maʿṣūmı ciger-teşne şehīd
Meded Allāh içün olsun baḳuñ ol ḳavm-i pelīd
Ḳanını dökdi Ḥüseynüñ cigerin ḳan itdi
Ehl-i beytüñ aḳıdup göz yaşın ʿummān itdi

3 Şimr-i melʿūn çeküp cevr ü cefā ḫançerini
Başdı tā sīnesine pāy-ı sitem-güsterini
Bedeninden ayırup āh mübārek serini
Ḫūn-ı pākiyle ḫıḍāb itdi ruḫ-ı enverini
Ḳanını dökdi Ḥüseynüñ cigerin ḳan itdi
Ehl-i beytüñ aḳıdup göz yaşın ʿummān itdi

4 Ümmi Gülṡūm ḳapanup yerlere hem-çün āhū
Yolaraḳ ṣaçlarını Zeyneb ü Şehrbānū
El-ʿaṭaş-gū iken evlād-ı Muḥammed yā hū
Bu ne ʿudvān ki yine virmeyüp aʿdā bir ṣu
Ḳanını dökdi Ḥüseynüñ cigerin ḳan itdi
Ehl-i beytüñ aḳıdup göz yaşın ʿummān itdi

5 Allāh Allāh bu ne esrār-ı ḥikem-pīrādur
Ḫān-mān-sūz u ciger-dūz u esef-efzādur

Beni maʿẕūr ṭutuñ derd ile dil şeydādur
İbni Süfyān gibi nezdümde felek rüsvādur
Ḳanını dökdi Ḥüseynüñ cigerin ḳan itdi
Ehl-i beytüñ aḳıdup göz yaşın ʿummān itdi

6 Ey iden Aḥmed-i Muḫtāra ṣalāt u ḥürmet
Yoḳ mıdur ẕerre ḳadar sende mürüvvet ü ġayret
Āl ü evlādına eyler mi bu cevri ümmet
Yine mi itmeyelüm ḳavm-i Yezīde laʿnet
Ḳanını dökdi Ḥüseynüñ cigerin ḳan itdi
Ehl-i beytüñ aḳıdup göz yaşın ʿummān itdi

[116b] 7 Laʿnet ol kelb-i ʿaḳūruñ peder ü māderine
Dil ü cān u ciger ü ḳāmet ü pāy u serine
Ḳavm ü enṣār u tebār u ḫadem ü leşkerine
Ki geçüp her biri **Kāẓım** o pelīdüñ yerine
Ḳanını dökdi Ḥüseynüñ cigerin ḳan itdi
Ehl-i beytüñ aḳıdup göz yaşın ʿummān itdi

XXXI MERS̱İYE-İ DĪGER MÜSEDDES

feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Meded ey çeşm-i dil ü cān aġla
Gülme bir s̱āniye her ān aġla
Kerbelā vāḳıʿasın yād ḳılup
Āteş-i mātem ile yan aġla
Aġla ey dīde-i giryān aġla
Demidür ṭurma hemān ḳan aġla

2 Māh-ı cān-sūz-ı muḥarremdür bu
Mevsim-i şīven ü mātemdür bu
Bende-i āl-i Resūle bi'llāh
Muttaṣıl aġlayacaḳ demdür bu
Aġla ey dīde-i giryān aġla
Demidür ṭurma hemān ḳan aġla

3 Eyleyüp şāhid-i ġam ʿarż-ı cemāl
Baġrumı deldi yine mātem-i āl
Dāḫil-i gülşen-i firdevs olsam
İdemem kesb-i meserret fi'l-ḥāl
Aġla ey dīde-i giryān aġla
Demidür ṭurma hemān ḳan aġla

4 Eşkdür ʿāşıḳ-ı nālāna nişān
ʿAşḳdur daʿvī-i ḥubba bürhān
Bilinür ʿāşıḳ olan çeşminden

Ola gör ʿāşıḳ iseñ eşk-efşān
Aġla ey dīde-i giryān aġla
Demidür ṭurma hemān ḳan aġla

[117a] 5 Ẕikr-i aḥvāl-i şehīd it ṭurma
Sebb-i enṣār-ı Yezīd it ṭurma
Var ise ḥubb-ı Ḫudā ḳalbüñde
Girye vü zārı şedīd it ṭurma
Aġla ey dīde-i giryān aġla
Demidür ṭurma hemān ḳan aġla

6 Vāḳıf-ı sırr-ı maḥabbetseñ eger
Nāʾil-i devlet-i vuṣlatsañ eger
Yolın evlād u Resūlüñ yolına
Ṭālib-i cennet ü rüʾyetseñ eger
Aġla ey dīde-i giryān aġla
Demidür ṭurma hemān ḳan aġla

7 Miḥnet-i şāh-ı şehīdānı düşün
Ehl-i beyt itdigi efġānı düşün
Kerbelā ṣaḥn-ı ciger-sūzında
Tīġ-i ġadr ile aḳan ḳanı düşün
Aġla ey dīde-i giryān aġla
Demidür ṭurma hemān ḳan aġla

8 Olayum dirseñ eger nāʾil-i kām
Sāḥa-i ḥaşrde ber-vefḳ-i merām
Kāẓım-ı zār u perīşān gibi
Yād idüp teşne-şehīdānı müdām
Aġla ey dīde-i giryān aġla
Demidür ṭurma hemān ḳan aġla

XXXII MERS̱İYE-İ DĪGER MÜSEDDES

müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün

1 Sīne dögüp ey dil ü cān mātem it
Ḳan yaş aḳıt girye-künān mātem it
Āh u fiġān eyle emān mātem it
ʿĀşıḳ iseñ ṭurma hemān mātem it
Müʾmin olan mātemi muʿtād ider
Ḥaḳḳı seven nāliş u feryād ider

[117b] 2 Sīne dögüp ney gibi ḳıl nāleler
Dāġlar aç sīneñe çün nāleler
Ġıbṭa idüp göz yaşuña jāleler
Ḥālüñe ḳan aġlaya peyġāleler

Mātem it ey ʿāşıḳ-ı āşüfte-dil
Mātem ider müʾmin olan muttaṣıl

3 Ṣu gibi ṭaşlarla dögüp sīneñi
Dest-i irādetle ḳır āyīneñi
Ḫāke ṣalup ḫırḳa-i peşmīneñi
Māteme vaḳf it dil-i bī-kīneñi
Mātem ider müʾmin-i pāk-iʿtiḳād
Müʾmin iseñ mātemi ḳıl iʿtiḳād

4 Sīneñe eşküñ aḳıdup miṡl-i Nīl
Giryeden it merdüm-i çeşmüñ ʿalīl
Eyle Ḥüseyn uğrına ḳanuñ sebīl
İsteme īmānuña dīger delīl
Mātem ider maẓhar-ı īmān olan
Cāna ḳıyar merd-i müselmān olan

5 Sīneden it nāvek-i āhuñ güşād
Ḳavs-i ḳażāyı bürüsün gird-bād
Öyle fiġān eyle kim ey nā-murād
Raḥm ide feryāduña Rabbü'l-ʿibād
Mātem ider Ḥaḳdan ʿaṭā isteyen
Sīne döger ehl-i ʿazāyum diyen

6 Şerḥadan it sīneñi dāġ üsti dāġ
Ḳıl ḥarem-i ʿizzete āhuñ çerāġ
Eylemeyüp āh u fiġāndan ferāġ
ʿĀlem-i imkānda olduḳça ṣaġ
Mātem it Allāh u Resūl ʿaşḳına
Yaḳ cigerüñ nūr-ı Betūl ʿaşḳına

7 Sīne açup ḫançer-i ḫūn-ḫ̆āreye
Cismüñi döndür dil-i ṣad-pāreye
[118a] Baḳma bu yolda açılan yāreye
Hem-dem olup Kāẓım-ı bī-çāreye
Mātem it ey cān emān mātem it
Ṭurma emān aġla hemān mātem it

XXXIII MÜSEDDES-İ DĪGER

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ziyy-i Bektaşīde baʿżı Rāfiżīler erzeli
Nūş-ı ṣahbādur ṣanup mirʾāt-ı ḳalbüñ ṣayḳalı
Eyleyüp tefsīr keyfince kelām-ı ekmeli
Ḥaşr iderlermiş muḥibb-i Ḥaydere cām-ı ʿAlī

Ḥāşe li'llāh ʿişrete rāżı olup āl-i ʿAlī
Ruḫṣat iʿṭā ide pīrüm Ḥācī Bektaş-ı Velī

2 Bādeyi dāʾim Yezīd-i bed-liḳā eylerdi nūş
Şeh Ḥüseyn ibni ʿAlī tehlīl ile cūş u ḫurūş
Muḳtedāsı işrine gitmek müsellemdür cüyūş
Sen düşün baḳ ḳanġı cānibdensin ey īmān-fürūş
Ḥāşe li'llāh ʿişrete rāżı olup āl-i ʿAlī
Ruḫṣat iʿṭā ide pīrüm Ḥācī Bektaş-ı Velī

3 Ey iden daʿvā-yı ḥubb-ı ḫānedān-ı Muṣṭafā
Ḳılma bu ġam-ḫānede ümmīd-i ṣahbā-yı ṣafā
Ḳābil olmaz ictimāʿ-i vech-i tārīk ü żiyā
Eyleme peymāne-i meyden temennā-yı velā
Ḥāşe li'llāh ʿişrete rāżı olup āl-i ʿAlī
Ruḫṣat iʿṭā ide pīrüm Ḥācī Bektaş-ı Velī

4 Diñle benden kümmelinüñ remz-i pür-teʾvīlini
ʿĀrif ol ehl-i kemālüñ añla ḳāl u ḳīlini
Mümkin olmaz gerçi ityān eylemek tekmīlini
Maḳṣadum ehl-i ḍalālüñ cerḥidür taḍlīlini
Ḥāşe li'llāh ʿişrete rāżı olup āl-i ʿAlī
Ruḫṣat iʿṭā ide pīrüm Ḥācī Bektaş-ı Velī

5 Ḳalbdür mey-ḫāne-i ḥubb ẕāt-ı Ḥaḳdur bādesi
Pīr-i der pīr-i muġān genc-i ṣafā seccādesi
[118b] Reh-berüñdür sāḳī-i gül-çihre dil üftādesi
Nuṭḳ-ı mürşiddür piyāle-nūş iden dil-dādesi
Ḥāşe li'llāh ʿişrete rāżı olup āl-i ʿAlī
Ruḫṣat iʿṭā ide pīrüm Ḥācī Bektaş-ı Velī

6 Ẕevḳ-i mestī neşʾe-i keyfiyet-i iḳrārdur
Naġme-i çeng ü çeġāne ṣoḥbet-i dil-dārdur
Naʿre-i mestāne hāy u hūy-ı şevḳ-ās̱ārdur
Bezm-i nūş-ā-nūş-ı şādī ḥalḳa[-i] eẕḳārdur
Ḥāşe li'llāh ʿişrete rāżı olup āl-i ʿAlī
Ruḫṣat iʿṭā ide pīrüm Ḥācī Bektaş-ı Velī

7 Emr-i mekrūh u ḥarām ile helāl ü müsteḥab
Rūşenādur ʿāleme **Kāẓım** bilür erbābı hep
Olmaz erbāb-ı ṭarīḳat māʾil-i ʿīş ü ṭarab
Mübtelā-yı cām olanlar bī-edebdür bī-edeb
Ḥāşe li'llāh ʿişrete rāżı olup āl-i ʿAlī
Ruḫṣat iʿṭā ide pīrüm Ḥācī Bektaş-ı Velī

XXXIV MÜSEDDES-İ DİGER

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Bir dil-şikāra oldı ki göñlüm ġazālı bend
Āhū-yı āftāba atar ṭurresi kemend
ʿArż-ı cemāl idince yine mest-i nīm-ḫand
Gördüm iki ruḫında iki ḫāl çün sipend
Güllerde dāġ-ı lāle nedendür didüm didi
Zaḫm-ı ḫadeng-i āh u fiġānuñ durur senüñ

2 Geymiş şerefli başına naḫvet külāhını
Yaḳmış sipihrüñ āteş-i ġayretle māhını
Pinhān idüp göñülde taḥammül sipāhını
Ṭutdum ḥarīm-i sīnede düzd-i nigāhını
Neñdür bu ey perī bu ne fendür didüm didi
Ġamzemdür ol ki düşmen-i cānuñ durur senüñ

3 Ḫūn-āb-ı eşki revġan idüp göz çerāġına
Merhem yerine ṭaş başup sīne dāġına
[119a] Neẓẓāre-rīz iken o mehüñ gül yanaġına
ʿAḳlum alındı bir ses irüp cān ḳulaġına
Bu nāleler ne raʿd-ı ḥüzündür didüm didi
ʿAks-i ṣadā-yı āh u fiġānuñ durur senüñ

4 Fer virdi ṣaḥn-ı gülşene bir naḫl-i sāye-bār
Dünyāyı ṭutdı velvele-i ṣīt-i nev-bahār
Bir naẓm-ı āteşīn ile feryād idüp hezār
İẓhār-ı eşk-i riḳḳat idince o gül-ʿiẕār
Teʾs̱īr iden sükāna süḫandur didüm didi
Ās̱ār-ı ṭabʿ-ı siḥr-beyānuñ durur senüñ

5 Ol serv-i nāzı ḳılmaḳ içün cüst-cūyına
Ḫūn-ı sirişküm aḳdı revān oldı kūyına
Nā-geh nigāh-ı cān ṭolaşup zülf ü rūyına
Taʿrīż ile sevād-ı ḫaṭṭ-ı müşk-būyına
Göñlüm ḫarāb iden bu fitendür didüm didi
Miskīn berāt-ı emn ü emānuñ dur[ur] senüñ

6 Ḫurşīde ebr-i ḫacleti meʾvā idüp güli
Eflāki ḳayd u bende çeküp tār-ı sünbüli
Gird-āb-ı ḥayrete düşürüp ḫalḳı kāküli
Şemşīre dest urınca nigāh-ı teġāfüli
Raḥm eyle raḥm-i ḫulḳ-ı ḥasendür didüm didi
Ẕevḳum helāk-ı rūḥ-ı revānuñ durur senüñ

7 ʿAşḳuñ sipihri döne döne eyleyüp ḫarāb
Döndi ġamuñla aḫker-i sūzāna āftāb

Virme baña irāʾe içüñ ḫalḳa ıżṭırāb
Sāyeñde ġam yemem ben eyā şāh-ı kām-yāb
Göñlüm ümīd-i vaṣl ile şendür didüm didi
Kāẓım bu söz ḫayāl ü gümānuñ durur senüñ

XXXV MÜSEDDES ŞARḲI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Sāye-i luṭfuñda ey şāhenşeh-i ʿālī-tebār
Kām-yāb olmaḳdadur erbāb-ı fażl u iḳtidār
[119b] Her duʿālardan muḳaddem ḳullaruñ leyl ü nehār
Eylerüz bu maṭlaʿı zīb-i zebān-ı iftiḫār
Görmesün çeşm-i cihān min-baʿd dīger şehryār
Ḥaşre dek sen ol serīr-i salṭanatda ber-ḳarār

2 Sen o sulṭān-ı muʿaẓẓamsın ki ey ẓıll-i Ḫudā
Yek nigāhuñ ḫār u ḫārāyı ider gevher-rübā
Ḳābil olmaz eylemek iḥsānuña şükr ü s̱enā
Budur ümmīd ü recāmuz ẕāt-ı Ḥaḳdan dāʾimā
Görmesün çeşm-i cihān min-baʿd dīger şehryār
Ḥaşre dek sen ol serīr-i salṭanatda ber-ḳarār

3 Ẓıll-ı Ḥaḳ şāh-ı felek-cāh u ʿināyet-sāyesin
Āftāb-ı şevket ü māh-ı s̱üreyyā-pāyesin
Baḥr-i elṭāf u ʿaṭā sulṭān-ı nuṣret-rāyesin
Ḥāṣılı bir pādişāh-ı maʿdelet-pīrāyesin
Görmesün çeşm-i cihān min-baʿd dīger şehryār
Ḥaşre dek sen ol serīr-i salṭanatda ber-ḳarār

XXXVI MÜSEDDES-İ DĪGER

mefʿūlü mefāʿīlün mefʿūlü mefāʿīlün

1 Dök zülfüñi ruḫsāruñ pür-naḳş u nigār olsun
Süz çeşmüñi dīdāruñ kim görse şikār olsun
Aç sīneñi envāruñ ḫurşīd-şiʿār olsun
Göster yüzüñi ʿālem hep bāġ u baḥār olsun
Kim görse gül-i rūyuñ maḥsūd-ı hezār olsun
Bülbül gibi dem çeksün göñlüm gibi zār olsun

2 Çıḳ bezme otur ṣadra meʾlūf-ı mey-i nāb ol
Āyīne-i devrāna ḫurşīd-i cihān-tāb ol
Ne zāhidi gūş eyle ne zühd ile aḥbāb ol
Çek cām-ı ṣafā-baḫşı ẕevḳ ile feraḥ-yāb ol

Kim görse gül-i rūyuñ maḥsūd-ı hezār olsun
Bülbül gibi demçeksün göñlüm gibi zār olsun

3 Envāʿi çiçeklerle Kāẓım ṭonanur ṣaḥrā
Tefrīḳ idemez ādem cennet mi bu yā dünyā
[120a] Cūlār gibi pür cūş ol ey serv-i çemen-pīrā
Hem kendüñ al iç bir mey hem vir baña bir ṣahbā
Kim görse gül-i rūyuñ maḥsūd-ı hezār olsun
Bülbül gibi dem çeksün göñlüm gibi zār olsun

XXXVII MÜSEDDES-İ DĪGER

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Kesb idüp ās̱ār-ı pākümden ṣafā
Eyleyüp naẓmum taḥarrī dāʾimā
Ey ṣoran şiʿr-i belīġümden baña
Böyle tebşīr itdi Mevlā-yı mā
Ez-kerāmāt-ı bülend-i evliyā
Evvelīn şiʿrest s̱ānī kīmiyā

2 Söz şarāb-ı ġam-helākümdür benüm
Şīşe-ṭabʿum sīne-çākümdür benüm
Şiʿr [ü] naẓm-ı tābnākümdür benüm
Kīmiyā memdūḥ-ı pākümdür benüm
Ez-kerāmāt-ı bülend-i evliyā
Evvelīn şiʿrest s̱ānī kīmiyā

3 Olma maġlūb-ı hevā-yı vāhime
Uyma ehl-i ḥikmet-i nā-müslime
Şiʿr ü inşādan ne ḥāṣıldur dime
Kīmiyā olmaz diyü ġamlar yime
Ez-kerāmāt-ı bülend-i evliyā
Evvelīn şiʿrest s̱ānī kīmiyā

4 Şiʿrdür maḥbūbe-i ʿirfān-neseb[663]
Şiʿrdür ser-māye-i şevḳ ü ṭarab
Şiʿre ḥikmetdür dimiş maḥbūb-ı Rab
Şiʿr ile maʿlūm olur ḥüsn-i āb
Ez-kerāmāt-ı bülend-i evliyā
Evvelīn şiʿrest s̱ānī kīmiyā

---

4 naseb : nisbet K

[120b] MUḪAMMESĀT VE TAḪMĪSĀT

XXXVIII MUḪAMMES

mefāʿīlün mefāʿīlün faʿūlün

1 Görüp seyr ü sülūkın mümkinātuñ
Teyaḳḳun ḳıldum aṣlın kāʾinātuñ
Senüñle pür derūnı şeş-cihātuñ
Ṣıfātuñda nihāndur nūr-ı ẕātuñ
Nümāyān cümle eşyāda ṣıfātuñ

2 Güzelsin nāzenīn-i bī-nişānsın
Devā-yı derd-i ḳalb-i ʿāşıḳānsın
Ne cāna cismsin ne cisme cānsın
Ṣıfātuñda nihāndur nūr-ı ẕātuñ
Nümāyān cümle eşyāda ṣıfātuñ

3 Şühūd u şāhid ü meşhūd sensin
Vücūd u vācid ü mevcūd sensin
Bilinmez bir ġanī maʿbūd sensin
Ṣıfātuñda nihāndur nūr-ı ẕātuñ
Nümāyān cümle eşyāda ṣıfātuñ

4 Olan iḥyā[-yı] nefḫat nefḫa senden
Bu rāz-ı mübhemi añlar müberhen
Gören sensin görinen gösteren sen
Ṣıfātuñda nihāndur nūr-ı ẕātuñ
Nümāyān cümle eşyāda ṣıfātuñ

5 Cihān müstaġraḳ-ı envār-ı esmā
Meẓāhir ṣūret-i ās̱ār-ı esmā
Müsemmādur ḳılan iẓhār-ı esmā
Ṣıfātuñda nihāndur nūr-ı ẕātuñ
Nümāyān cümle eşyāda ṣıfātuñ

6 Ṣıfātuñ şerḥ idüp emr-i nübüvvet
Virür ẕātuñ ḫaber sırr-ı velāyet
Yüzüñden ẓāhir ü bāṭın ḥaḳīḳat
Ṣıfātuñda nihāndur nūr-ı ẕātuñ
[121a] Nümāyān cümle eşyāda ṣıfātuñ

7 Bilen bu nükteyi **Kāẓım** velīdür
Ẓuhūrından büṭūnı müncelīdür
Hemān ʿayn-ı Muḥammedle ʿAlīdür
Ṣıfātuñda nihāndur nūr-ı ẕātuñ
Nümāyān cümle eşyāda ṣıfātuñ

XXXIX MUḪAMMES-İ DĪGER

feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Düşdi ḫavfuñla lerze peykerüme
Merḥamet eyle ḳalb-i mużṭaruma
Urma luṭf it ḳuṣūrumı serüme
Baḳma yā Rab sevād-ı defterüme
Anı yaḳ āteşe benüm yerüme

2 Ṣāḥibü'l-cūd ve'l-ʿaṭāyāsın
ʿĀlemü's-sır ve'l-ḫafāyāsın
Ḥālüme benden özge dānāsın
Baḳma yā Rab sevād-ı defterüme
Anı yaḳ āteşe benüm yerüme

3 Düşünüp ḫilḳatüm zamān zamān
İderüm āh u nāle ān-be-ān
Mücrimem mücrimem emān emān
Baḳma yā Rab sevād-ı defterüme
Anı yaḳ āteşe benüm yerüme

4 Eyleyüp seyl-i raḥmetüñ ifnā
Başḳa ʿiṣyānum olmasa farżā
Bu vücūdum yeter günāh baña
Baḳma yā Rab sevād-ı defterüme
Anı yaḳ āteşe benüm yerüme

5 Ṣorma aʿmālümi be-ḥaḳḳ-ı Resūl
Ḳılma rüsvā beni be-cāh-ı Betūl
Ne s̱evābum ne cürmüm eyle ḳabūl
Baḳma yā Rab sevād-ı defterime
Anı yaḳ āteşe benüm yerime

6 Görme lāyıḳ ḥużūr-ı ʿizzetüñe
Çıḳmasun bārgāh-ı ḥażretüñe
Beni celb it aña bedel ḳatuña
Baḳma yā Rab sevād-ı defterime
Anı yaḳ āteşe benüm yerime

7 Tīre-dil rū-siyāh nā-dāndur
Benden on ḳat beter perīşāndur
Ḥāṣılı pür ḳuṣūr u ʿiṣyāndur
Baḳma yā Rab sevād-ı defterüme
Anı yaḳ āteşe benüm yerüme

XXXIX. Bu muhammes metinde 153b-180a arasında yer alan "Ser-güzeşt" içerisinde 166a'da "Münācāt" başlığı altında da yer almakta olup 5 ve 6. bentler buradan eklenmiştir.

8 Fāʾiḳam şerde her eşer ḳuluña
Beñzemez ẕilletüm diger ḳuluña
[121b] Yüzümüñ ḳarası yeter ḳuluña
Baḳma yā Rab sevād-ı defterüme
Anı yaḳ āteşe benüm yerüme

9 **Kāẓım**em mübtelā-yı ʿiṣyānem
Müẕnib ü müstmend ü nālānem
İtdigüm cürme hep peşīmānem
Baḳma yā Rab sevād-ı defterüme
Anı yaḳ āteşe benüm yerüme

XL TAḪMĪS-İ NAʿT-I CENĀB-I FUŻŪLĪ

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Derdüñ devā vü ḥubbuñ idüp mültecā baña
Cām-ı ġamuñdan eyle ʿināyet ṣafā baña
Dūş olmasun mekāre[-i] fikr-i sivā baña
"Yā Rab hemīşe ʿaşḳuñı ḳıl reh-nümā baña
Gösterme ol ṭarīḳi ki yetmez saña baña"

2 ʿĀlem egerçi ādeme ṣaḥrā-yı seyrdür
Dimem şu kār-ı şer baña şu maḥż-ı ḫayrdur
Ger ḫāk-i pāk-i Kaʿbe vü ger seng-i deyrdür
"Ḳaṭʿ eyle āşnāluġum andan ki ġayrdur
Ancaḳ öz āşnālaruñ it āşnā baña"

3 Seyl-ābe-i fenāya virüp berg ü bārumı
Maḥv it metāʿ-ı cān u dil ü ġam-güsārumı
Nezʿ eyleyüp elümde olan iḫtiyārumı
"Bir yirde s̱ābit it ḳadem-i iʿtibārumı
Kim reh-ber-i şerīʿat ola muḳtedā baña"

4 Olmazsa cürm ü maʿṣiyetüm dād-ḫ̬āh eger
Ḳılmazsa çāre ḥālüme ḥāl-i tebāh eger
Geçmezse çār-sūy-ı beḳāda günāh eger
"Yoḳ bende bir ʿamel saña şāyeste āh eger
Aʿmālüme göre vire ʿadlüñ cezā baña"

5 Sulṭān-ı lā-yezāl ü ʿaẓīm ü ḳadīmsin
Bī-keslere meded-res olan bir kerīmsin
Sen benden özge ḥālüme yā Rab ʿalīmsin
"Ben bilmezem baña geregin sen ḥakīmsin
Menʿ eyle virme her ne gerekmez saña baña"

[122a] 6 Ḥüsn-i rıżāñı ideli yā Rabbenā murād
Ne ārzū-yı kām ider oldum ne nā-murād
Bilmem cihānda ḥāṣılı ben mā-ʿadā murād
“Oldur baña murād ki oldur saña murād
Ḥāşā ki senden ayru ola müddeʿā baña”

7 Sensin fütāde-dillere ʿālemde dest-gīr
Senden olur çerāġ-ı emel rūşen ü münīr
Mücrimse her ne rütbe ḳuluñ **Kāẓım**-ı ḥaḳīr
“Ḥabs-i hevāda ḳıla Fużūlī-ṣıfat esīr
Yā Rab hidāyet eyle ṭarīḳ-i [fenā] baña”

XLI TAḪMĪS-İ MUṬARRAF Lİ-CENĀB-I FUŻŪLĪ

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 “Ey olup Miʿrāc bürhān-i ʿulüvv-i şān saña”
Ey gelüp ʿarş üzre cismen ruḫṣat-ı cevlān saña
Ey yetüp ṣavb-ı Ḫudādan günde biñ iḥsān saña
Ey ḳılup erzān cihānda vaṣlını sübḥān saña
“Ḫāke indi gökden istiḳbāl içün Ḳurʾān saña”

2 “Ḥīn-i daʿvā-yı nübüvvet müddeʿī ilzāmına”
Vaḳt-i tebliġ-i risālet müddeʿī ilzāmına
İḳtiżā eylerse ḥüccet müddeʿī ilzāmına
Başḳa āyetler ne ḥācet müddeʿī ilzāmına
“Cāhil iken il senüñ ʿilmüñ yeter bürhān saña”

3 “Kilk-i ḥükmüñ çekdi naṣṣ-ı sāʾir-i edyāna ḫaṭ”
Şerʿ-i pāküñ eyledi taṣḥīḥ-i elfāẓ-ı ġalaṭ
Ḳalmadı ʿālemde bir şeyʾ ṣadme-i şekden saḳat
Her ṣuḥufdan gizlik ʿilmüñ ḳılup maḥv-ı nuḳaṭ
“Ḥükm iṡbāt itdi nefy-i sāʾir-i edyān saña”

4 “Bāḳī muʿcizler ne lāzım dīn-i ḥaḳ iṡbātına”
Baḳsun erbāb-ı kütüb İncil’ine Tevratına
Ḳanmayup müşrik münāfıḳ anlaruñ āyātına
Muʿcize īcāb ider ehl-i şerüñ iskātına
“ʿĀlem içre muʿciz-i bāḳī yeter Ḳurʾān saña”

5 “Vaṣf-i Cibrīl-i emīn itmiş ḳabūl-i ḫıdmetüñ”
Enbiyā ḳılmış temennī olmaġa hep ümmetüñ
Ẕātına mirʾāt idüp Mevlā münevver ṭalʿatuñ
Ḳoydı İsrāfīli ḥayretde kemāl-i ḳurbetüñ
[122b] “Sırr-ı Ḥaḳ keşfine anuñla yetüp fermān saña”

6 “Ol ḳadar ẕevḳ-i şefāʿat cevher-i ẕātuñda var”
Ümmetüñ maḥşerde iḥsān almaġa ʿiṣyān arar
Gelmeyüp sāyeñde aṣlā yāduma ālām-ı s̱ār
N’ola eylersem ḳuṣūrumla hemīşe iftiḫār
“Kim gelür maʿnīde ibrāz-ı ḫaṭā iḥsān saña”

7 “Māh-ı nevdür yoḳsa sen ḳılduḳda seyr-i āsmān”
Ṣadr-ı çerḫe itdi pāy-ı merkebüñ vażʿ-ı nişān
Gurre-i ġarrā degül her māh iden vechin ʿıyān
Tā görüp bilsin diyü ḥaḳī[ḳa]tüñ ḫalḳ-ı cihān
“Ḳaldurup parmaḳ getirmiş āsmān īmān saña”

8 “Yā Nebī luṭfuñ **Fużūlī**den kem itme ol zamān”
Cürmine dāʾir olan ḳavli işitme ol zamān
Cism ü cānın nār-ı dūzaḫla arıtma ol zamān
Terk idüp **Kāẓım** ḳuluñ firdevse gitme ol zamān
“Kim olur teslīm miftāḥ-i der-i ġufrān saña”

XLII TAḪMĪS Lİ-CENĀB-I ZEKĀYĪ

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ẓuhūruñ maṭlaʿ-ı şerʿ-i münevver yā Resūla’llāh
Büṭūnuñ zāhirüñden pāk-i envār yā Resūla’llāh
Cenāb-ı Ḥaḳḳa sensin tām maẓhar yā Resūla’llāh
“Cemālüñ nūr-ı ḳudretle muṣavver yā Resūla’llāh
Ḳaşuñ miḥrābına Allāhu Ekber yā Resūla’llāh”

2 Yüzüñdür levḥ-i mirʾāt-ı İlāhī evvel ü āḫir
Olur her bir ḳıluñdan nūr-ı vech-i kibriyā ẓāhir
Görür çeşm-i baṣīretle olanlar ḥüsnüñe nāẓır
“Aḥad nūrına maẓhar sırr-ı ẕātuñ kenz-i maḫfīdür
Vücūduñ vāḥidiyyetden muḫammer yā Resūla’llāh”

3 Dü çeşmüñ sürme-i “mā-zāġ”* ile pür-zīb ü pür-ferdür
Vücūduñ “raḥmeten li’l-ʿālemīn”** ile mübeşşerdür
Muʿanber kākülüñ nūr-ı siyāh-ı Rabb-i ekberdür
“ʿİẕāruñ āyet-i nūr-ı İlāh ile münevverdür
Lebüñ vaṣfında cārī naẓm-ı kevs̱er yā Resūla’llāh”

4 Görenler āteş-i ḳahr u celālüñ dūzaḫa ṭoldı
Olanlar maẓhar-ı luṭfuñ ṣafādan bilmedi n’oldı
[123a] Vidād u saṭvetüñ cümle ḳulūb-ı biʾse yol buldı

---

* “mā-zāġ” *Kuran*, 53/17.
** “Raḥmeten li’l-ʿālemīn” *Kuran*, 21/107.
XLII-3 āyet-i nūr-ı İlāh : آيت الله نور K

Livā-yı nuṣretüñ "innā fetaḥnā"[*] ile fetḥ oldı
Zamān-ı ḥaşre dek dā'im muẓaffer yā Resūla'llāh"

5 Degişmem cennetü'l-me'vāyı būy-ı ḫāk-i kūyuñla
Ser-ā-ser kā'inātı ṭutmazam bir tār-ı mūyuñla
Hevā-dārum o rütbe bād-ı zülf-i müşk-būyuñla
"Virirdüm rāhuña biñ cānum olsa şevḳ-i rūyuñla
Viṣālüñ bir nefes olsa müyesser yā Resūla'llāh"

6 Olınmaz sırr-ı ẕātuñ ẕāt-ı bārī gibi istiknāh
Bu sözde müttefiḳdür yek dil olmış cümle ehlu'llāh
Cemāl-i lā-yezālüñden görindi ʿāleme Allāh
"Kelāmuñ vaḥy-i Ḥaḳ vechüñde ẓāhir nūr-ı vechu'llāh
Ḳamu ẕāt u ṣıfātuñ Haḳḳa maẓhar yā Resūla'llāh"

7 Tarīḳ-i ʿaşḳda cān u dilüm ṣāḥib-s̱ebāt eyle
Yüzümden maḥv-ı ās̱ār-ı sevād-ı seyyi'āt eyle
Ḳuluñ **Kāẓım** gibi maḥsūd-ı erbāb-ı necāt eyle
"ʿİnāyet eyle luṭfuñla nigāh-ı iltifāt eyle
Zekāyī bī-kesüñ ḥālī mükedder yā Resūla'llāh"

XLIII TAḪMĪS Lİ-CENĀB-I SÜNBÜL-ZĀDE VEHBĪ

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Zebānuñ mevrid-i vaḥy-i Ḫudādur yā Resūla'llāh
Dehānuñ dürc-i naṣṣ-ı kibriyādur yā Resūla'llāh
Ser-ā-pā cismüñ āyāt-ı Ḫudādur yā Resūla'llāh
"Ṣaçuñ "ve'l-leyl"[**] rūyuñ "ve'ḍ-ḍuḥā"[***] dur yā Resūla'llāh
Cemālüñ mihr-i evc-i ıṣṭıfādur yā Resūla'llāh"

2 Ḫamīr-i naḫl-i ṭūbādan degüldür māye-i ḳaddüñ
Maḳām-ı müntehīden müntehādur pāye-i ḳaddüñ
Fürūġ-ı nūr-ı Ḥaḳdur naḫl-i cān-pīrāye-i ḳaddüñ
"Zemīne düşmese cāy-ı ʿaceb mi sāye-i ḳaddüñ
Vücūduñ pür-tevfīż-i Ḫudādur yā Resūla'llāh"

3 Mürebbī-i cihāndur nār-ı ʿaşḳuñ evvel ü āḫir
Senüñ çün ḫalḳ olınmışdur meẓāhir bāṭın u ẓāhir
Ḫudānuñ aʿẓam-ı esmā-yı pāki sensin Allāh bir
"Ḫiṭāb-ı ʿizzet-i "lev-lāk"[****] e maẓhar ẕāt-ı pāküñdür
Ẓuhūruñ bādī-i arż u semādur yā Resūla'llāh"

---

[*] "innā fetaḥnā" *Kuran*, 48/1.
[**] "ve'l-leyl" *Kuran*, 74/33; 81/17; 84/17; 89/4; 91/4; 92/1; 93/2.
[***] "ve'ḍ-ḍuḥā" *Kuran,* 93/1.
[****] "lev-lāk" *Keşfü'l-hafā*, II, 164.

[123b] 4 İder emvācını maḥsūd u gevher düşse ʿummāna
Ḳılur her rīze-sengin laʿl ü gevher degse bir kāna
N'ola hem-neşʾedür dirsem şarāb-ı luṭf-ı Yezdāna
"Ḥayāt-efzā olur leb-teşne-i ṣaḥrā-yı ʿiṣyāna
Zülāl-i şefḳatüñ āb-ı beḳādur yā Resūla'llāh"

5 Olan bā-ʿavn-i Bārī maẓhar-ı tevfīḳ ez-cümle
Maḳām-ı ṣıdḳ u iḫlāṣın ḳılan taḥḳīḳ ez-cümle
Seni evvel naẓarda eyleyen taṣdīḳ ez-cümle
"Ṣadīḳ-i yār-ı ġāruñ hażret-i Ṣıddīḳ ez-cümle
Ser-efrāz-ı gürūh-ı evliyādur yā Resūla'llāh"

6 Li-vechi'llāh olan her rūz u her şeb ṣāʾim ü ḳāʾim
Dü-çeşm-i intibāhın ān-ı vāḥid itmeyen nāʾim
Fidā-yı cān iden ḥıfẓ-ı ʿibādu'llāh içün dāʾim
ʿAdālet-pīşe ḥayr-endīşe ol fārūḳ-ı aʿẓam kim
Cihānda pīşvā-yı ittiḳādur yā Resūla'llāh

7 Ḫıred vaṣf-ı celīlinde olur ḫāmem gibi ebkem
Melāʾik şerm ider andan buyurmış seyyid-i ʿālem
İki nūr-ı cihān-pīrāya olmış hem-ser ü maḥrem
"Şehīd ü kātib-i Fürḳān ʿOs̱mān İbni ʿAffān hem
Münevver-ṭalʿat u kān-ı ḥayādur yā Resūla'llāh"

8 Vücūd-ı cūd u iḥsān-nis̱ār ol ṣıhr-ı mümtāz[uñ]
Şehenşāh-ı serīr-i iḳtidār ol ṣıhr-ı mümtāzuñ
Cihān-ı dāniş ü ʿizz ü veḳār ol ṣıhr-ı mümtāzuñ
"Süvār-ı Düldül ü ẕū-ẕü'l-feḳār ol ṣıhr-ı mümtāzuñ
Der-i ʿilm-i ledünnī Murtażādur yā Resūla'llāh"

9 İki nūr-ı mücessem kim dü kevni eylemiş rūşen
Degüldür birbirinden farḳı aṣla ḳābil ü emken
Biri mihr-i cihān-ārā biri māh-ı felek-mesken
"Ḥüsn-i ẕātında aḥsen hem Ḥüseyn ol sıbṭ-ı müstaḥsen
Ṭarāvet-baḫş-ı ḫāk-i Kerbelādur yā Resūla'llāh"

10 Şarāb-ı cānumı ḳıldı muṭahhar māye-i ʿaşḳuñ
Müzeyyen ḳıldı dil peymānesin pīrāye-i ʿaşḳuñ
Çıḳardı ʿarşa ḳadar nerdübān-ı pāye-i ʿaşḳuñ
"Ġınā virdi dü ʿālemde baña ser-māye-i ʿaşḳuñ
Ġubār-ı āstānuñ kīmiyādur yā Resūla'llāh"

[124a] 11 Der-i cūduñ ṭururken ʿarş u ferşüñ bābını çalmam
Riyāż-ı ʿadne girsem ravża-i kūyuñ ḳoyup ḳalmam
Ser-ā-ser tūtiyā olsa dü ʿālem bir naẓar ṣalmam

---

9 felek-mesken : felek ü mesken K

“Ṣafā ….. sürmesini gözden çıḳardum ....almam (?)
O ḫāk-i pāk-i kuḥl-i rūşenādur yā Resūla’llāh”

12 Budur naḳd-i niyāzı **Kāẓım**-ı nā-çār u miskīnüñ
Ḳuṣūrın rūyına urma o bed-mest-i maʿāṣīnüñ
Olursa ger ḳabūl-ı bārgāh-ı ʿarş-ı temkīnüñ
“Meded bu kemterīn-i ümmetüñ **Vehbī**-i ʿāṣīnüñ
Şefāʿatdür suʾāli bir gedādur yā Resūla’llāh”

13 Nesīm-i ẕikr ü fikrüm ravża-i cāh u celālüñde
Hevā-yı ʿaşḳ u şevḳum gülşen-i bezm-i viṣālüñde
Tesābīḥ ü ṣalātum kūy-ı ʿizzet-ittiṣālüñde
“Taḥiyyāt u selāmum ravża-i [cennet]-miṡālüñde
Vezān olmaḳda hem-tāb-ı ṣabādur yā Resūla’llāh”

XLIV TAḪMĪS-İ DĪGER Lİ-CENĀB-I FUŻŪLĪ

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ʿĀşıḳ-ı ṣādıḳ belā-yı ʿaşḳdan şādān olur
Teşnegān-ı Kerbelā şemşīrden reyyān olur
Ḳanda var bir lāle dāġ-ı sīnesin raḫşān olur
“Ġonçe baġrı dehr bī-dādıyla evvel ḳan olur
Ṣoñra yüz luṭf ile göñli açılur ḫandān olur”

2 Laʿl ü yāḳūta dönüp dillerde ḫūn-āb-ı ciger
Ḳıṭʿa-i elmās olur gözde ḥabāb-ı eşk-i ter
Dūd-ı āhından seḥābuñ ḳaṭʿ idüp āḫir naẓar
“Ḳaṭre-i bārān ki bir müddet ṣadef ḥabsin çeker
Yoġ iken ḳadri bulup ḳıymet dür-i ġalṭān olur”

3 Ḳıldıġıçün jālelerle lāle ülfet nice gün
Aldıgıçün ġonçe ṭomruḳlarda zaḥmet nice gün
Gördügiçün bārdan nergis bürūdet nice gün
“Çekdigiçün dāne ṭopraġ içre şiddet nice gün
Baş çekü[p] ḫırmenlenür ārāyiş-i bostān olur”

4 Terk-i daʿvā-yı maḥabbet eylemez merd-i muḥıḳ
Şevḳi artar şemʿ veş olduḳça ʿāşıḳ muḥterıḳ
Cümle erbāb-ı süḫan olmış bu sözde müttefiḳ
“Ḳahrdan ikrāh idenler luṭfa olmaz müstaḥaḳ
Müstaʿidd-i derd olanlar ḳābil-i dermān olur”

[124b] 5 Salṭanat iḥsān içün Ḫallāḳ-ı Bīcūn Yūsufa
Luṭf u ḳahrı eylemiş taʿlīm-i gerdūn Yūsufa
Cāh-ı miḥnetden ʿıyān olmış ṭoġup gün Yūsufa
“Miḥnete ṣabr eyleyen rāḥat bulur çün Yūsufa
Salṭanat taḫtınuñ evvel pāyesi zindān olur”

6 Çāre-bahş olmazsa bir derde Ḥakīm-i lā-yezāl
Āb-ı ḥayvān merg ider ḥāṣıl naṣīḥat iḫtilāf
Şīve-i ḥükm-i ḳaderle itmeyüp ādem cidāl
"Ger rıżā olsa ḳażāya müşkil olmaz hīç ḥāl
ʿĀrife ṣabr ile her müşkil ki var āsān olur"

7 Ḳulını fiʿliyle taṭbīḳ itmeyenler bā edeb
İktisāb-ı ḥüsn-i aʿmāle çalışsun rūz [u] şeb
Fāʿil-i ḫayr olmayan olmaz ʿazīz ü münteḫab
"Fiʿldür aṣl-i rıżā-yı Ḥaḳ ne kim aṣl u neseb
Ḫāk-i fermān-ber beşer ʿāṣī melek şeyṭān olur"

8 İtmeyüp ḥubb-ı ʿAlīden başḳa şeyʾ idrāk dil
Ḳılsa taḥṣīl-i rıżā-yı ṣāḥib-i levlāk dil
ʿAşḳ u şevḳu'llāh ile āşüfte vü bī-bāk dil
"Sāyir-i maḫlūkdan bir kimse olsa pāk-dil
Ehl-i beytüñ fırḳasından ṣayılur Selmān olur"

9 Bāʿiṡ-i faḫr ü meziyyet olsa da māl ü nisbet
Ādeme ber-vech-i maṭlūb virmez āṡār-ı ṭarab
Bir büyüklük yoḳdur ʿālemde edebden münteḫab
"Ḫˇāh seyyid ḫˇāh ʿāmī kām bulmaz bī-edeb
Fiʿli müstaḥsen olan müstevcib-i iḥsān olur"

10 Düşse biñ dām-ı belāya ḳurtılur encām-ı kār
Keyd idenler aña şerminden ṣolur encām-ı kār
Māh-ı Kenʿān veş ʿAzīz-i Mıṣr olur encām-ı kār
"Yüz meşaḳḳat çekse kām-i dil bulur encām-i kār
Her kimüñ ʿālemde mevlāsı Şeh-i Merdān olur"

11 Eyleyüp ḫoşnūd kendinden Resūl-i ekremi
Añdurır mühr-i Süleymānı nuḳūş-ı ḫātemi
[125a] Dem urup eyyām-ı Mehdīden zamān-ı āḫiri
"Tābiʿ-i fermān ider ḥükmine cümle ʿālemi
Murtażā ḥükmine her kim tābiʿ-i fermān olur"

12 İstiḳāmetdür ḫazāndan eyleyen servi emīn
Ṭoġrılıḳdur şemʿa iksā itdiren tāc-ı behīn
Eylemez bir müstaḳīme kimseler iẓhār-ı kīn
"Tīre olmaz rāst-rev ger çekse bend-i āhenīn
Rāst-rev tīr ü sinānuñ zīveri peykān olur"

13 Bāb-ı şehr-i ʿilm ü ḥikmet sırr-ı Ḳu rʾān u ṣalāt
Aʿẓam-ı esmā-yı ḥüsnā maẓhar-ı ẕāt u ṣıfāt
N'ola ger sāġar-gedā-yı luṭfı olsa mümkināt
"Ol şehenşeh kim eger bir mūra ḳılsa iltifāt
Mūr ḥükm eyler Süleymān üstine sulṭān olur"

14 Ẕikr ü fikr-i Murtażādur dīn ü dünyā şenlügi
ʿAşḳ u şevḳinden olur ḥāṣıl göñül rūşenlügi
Āşinā çıḳmaz aña terk itmeyenler benlügi
“Ol imām-ı dīn ü dünyā kim anuñ düşmenlügi
Müşriküñ dīnine vü dünyāsına noḳṣān olur”

15 Nerre-şīr-i ẕāt-ı Bārī kim ider ḫavf u ḥaẕer
Pençe-i Ḫayber-güşāsından sipihr-i kīnever
Olsa da burc-ı esedden ekber ü pür-tāb u fer
“Ṭaş olur arslan eger ḳahr ile eylerse naẓar
Ḥükm ḳılsa düşmeni ḳaṣdına ṭaş arslan olur”

16 Būy-ı rūyın ʿāleme neşr itse ger bād-ı vezān
Ḫārzār-ı ḫāke reşk eyler gülistān-ı cinān
Ẕātına bir maḳderet virmiş ki Rabb-i müsteʿān
“Ẕerreyi mihr-i ruḫından alsa pertev āsmān
Āsmān üzre tamām encüm meh-i tābān olur”

17 Ol Ḫudā ḫalḳ u ḥabīb-i ẕāt-i Bārī-menḳıbet
ʿAḳl-ı kül-reʾy ü ḳażā-ḥükm-i müheymin-menzilet
Ḥāṣıl itmiş öyle kim cāh u celāl-ı maḳdiret
“Feyż-i luṭfıyla eger insāna ḳılsa terbiyet
[125b] Ḳadr ile insān melek-nisbet ʿaẓīmü’ş-şān olur”

18 İttiḫāẕ-ı dāder itmiş ẕātını ḫayrü’l-beşer
Eylemiş ḳalb-i selīmin Ḥaḳ maḳām-ı müstaḳar
Ol ḳadar icrāya meʾmūr olmış aḥkāmın ḳader
“Alsa ʿayn-ı iltifātından melekler ger naẓar
ʿAḳl-ı kāmil kesb idüp her biri bir insān olur”

19 Ḥubb u buġżından ʿibāretdür saʿādāt u şaḳā
Sevmeyen ehl-i nifāḳ olmış sevenler etḳıyā
Cennet ü nāra ḳasem itmiş cenāb-ı kibriyā
“Luṭf u ḳahrından bulur muḳbil ʿaṭā müdbir cezā
Ḳaṭʿ u faṣl-ı ḥaşr içün ol laḥẓa kim dīvān olur”

20 Dest-i ḳudret vireli ṣūret sipihr-i ṣāʿile
Olmamış devrān mülāḳī öyle şāh-ı ʿādile
Her iki ʿālemde fayṣaldur cemīʿ-i müşkile
“Kevs̱er-i cennet anuñ ḥükmindedür bu vech ile
Cümle neslinden hemīn Ādem aña mihmān olur”

21 İʿtilā-yı bārgāh-ı cāh içün ʿarş-ı İlāh
Eylemiş dergāhına ḥaṣr-ı nigāh-ı iktināh
Ḳabr-i pākin keşf idüp vaḳtiyle ḳılmış cilvegāh
“Nūḥ ṣanduġına keştī veş aparmışdur penāh
İḥtiyāt eyler ki nā-geh bir daḫi Ṭūfān olur”

22 Virmiş İbrāhīme İsmāʿīli mennān ḳadr içün
Eylemiş inşā-yı beyti aña fermān-ḳadr içün
Emr idüp ẕebḥin ḳılup hem ʿafv u iḥsān ḳadr [içün]
“Gerçi inmiş gökden İsmāʿīle ḳurbān ḳadr içün
Ḥaḳ bilür ḳadr içün İsmāʿīl aña ḳurbān olur”

23 Nāy olur her naġmesi gūş aṣsa ednā bir sese
Ricʿat eyler aṣlına ʿazm-i remīme “ḳum”[*] dese
Ṭāʾir-i ḳudsī olur baḳsa kemīne kerkese
“Muʿcizi bir gülşen-i pākīzedür kim istese
ʿAndelīb ol gülşene Dāvūd-i ḫoş-elḥān olur”

[126a] 24 Dest-i ḥürmetle żarīḥ-i esʿadından ẕerreyi
Ḥüsn-i ṣūretle riyāż-ı meşhedinden ẕerreyi
Pāk niyyetle maḳām-ı emcedinden ẕerreyi
“Her kim iḫlāṣ ile ḫāk-i merḳadinden ẕerreyi
Alsa anuñla ṭabābet eylese Loḳmān olur”

25 Eylemiş ẕāt-ı celīlin ḥażret-i Rabb-i ḳadīr
Ṣūret-i redd ü ḳabūl-i nāsa miʿyār-ı ḫaṭīr
Ḥubb u buġż-ı Murtażādur ʿillet-i ʿadn ü saʿīr
“Dostı ger maʿṣiyet ḳılsa olur ġufrān-peẕīr
Düşmeni biñ ṭāʿat itse mūcib-i ʿiṣyān olur”

26 Feyż-i desti hem-meẕāḳ eyler şerengi şīreye
Ẕevḳ-i ḥubbı yādı tercīḥ itdirir hem-şīreye
Nūr-ı vechi döndürir ḫurşīdi çeşm-i ḫayrete
“Ebr-i luṭfı sāye-endāz olsa ḫāk-i tīreye
Cirm-i ḫāk-i tire reşk-i ravża-i rıḍvān olur”

27 Devre āġāz itdigi çerḫüñ olaldan müştehir
Gelmemiş bu bezme emṣāli henūz Allāh bir
Kim olur şānın bu ḥayṣiyyetle fehme muḳtedir
“ʿAḳl kim ġavvāṣ-i deryā-yı kemāl-i ʿilmdür
Cevher-i ẕātın taṣavvur eylese ḥayrān olur”

28 Tār-ı fikri tāc-ı miʿrāc-i viṣāle terkdür
Nūr-ı çeşmi verd-i rūy-ı lā-yezāle berkdür
Luṭfı ṣahbā-yı ḥayāt u ḳahrı zehr-i merkdür
“Fehm kim seyyāḥ-i iḳlīm-i diyār-i derkdür
Vādī-i idrākini seyr itse ser-gerdān olur”

29 Ṣunʿ-ı Ḥaḳla olalı ecrām-ı ʿulvī āşikār
ʿAbd-i ser-gerdānıdur ṭūlāb-ı çerḫ-i bī-ḳarār[667]
Ol şeh-i Merdān ki hep evlādıdur ḳuṭb-ı medār

---

[*] “ḳum” *Kuran*, 78/8.
29 ʿAbd-i ser-gerdānıdur : عبد سركر كدانيدر K

“Devri anuñ āl ü āṣḥābından almaz rūzgār
Devr anuñdur devr ilen tā nice kim devrān olur”

30 Gösterüp fenninde ḳudretler Sinimmār-ı ḫıred
ʿArż-ı iʿcāz itse bennā-yı füsūn-kār-ı ḫıred
Devr idüp dünyāları pergār-ı efkār-ı ḫıred
“Ḳaṣr-i vaṣfınuñ bināsın ḳılsa miʿmār-i ḫıred
ʿİzz ü cāh ü devlet ü iḳbāl dört erkān olur”

[126b] 31 Şemʿ-i āmālin ṭutup kendi eliyle söndürür
Düşmen-i bed-ḫˇāhına māl u ʿiyālin göndürür
Cāme-i īmānına gerd-i şeḳāvet ḳondurur
“Ol sipihr-i devlet ü iḳbāl kim yüz döndürür
Devlet ü iḳbāl her kimden ki rū-gerdān olur”

32 Devr idüp peymāne-i ḫurşīd ü meh her ṣubḥ u şām
Ber-ḳarār olduḳça devrānda bu ḥāl-i intiẓām
Sāyesinde eyleyüp **Kāẓım** gibi taḥṣīl-i kām
“Var ümīdüm feyż-i luṭfından **Fużūlī** kim müdām
Tā dilümde ḳuvvet-i nuṭḳ ü tenümde cān olur”

33 Ḥubb-ı āl-i Muṣṭafādur revnaḳ-ı ḳalb-i selīm
Anlara ʿarż-ı meveddet emr ider Rabb-i raḥīm
Eyleyüp ḫāmem gibi nāy-ı zebānum müstaḳīm
“Dem uram evṣāf-i evlād-i ʿAlīden nitekim
Mādiḥ-i āl-i ʿAlī müstevcib-i ġufrān olur”

XLV TAḪMĪS-İ DĪGER

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Ey virüp kāle-i īmāna vücūdıyla revāc
Ey açup bārgeh-i vaṣla müceddid minhāc
Ey olan luṭfına bi’l-cümle ḫalāyıḳ muḥtāc
“Ey ġubār-ı ḳademi ʿarş-ı berin başına tāc
Şeref-i ẕātuña ednā-yi merātib Miʿrāc”

2 Oldı teşrīfüñ ile dehri ḫitāmī-i rüsül
Ḳıldı tekrīm ile Ḥaḳ ẕātuñı ḥāmī-i rüsül
Müntesib bābuña ervāḥ-ı kirāmī-i rüsül
“Müntehī şerʿüñe edyān-i tamāmī-i rüsül
Baḥrsin sāʾir-i erbāb-i risālet emvāc”

3 Noḳṭa-i bāʾ-i bidāyet seni ḳılmış Īzid
Kāse-i nūn-ı nihāyet seni ḳılmış Īzid
Ser-be-ser ʿāleme raḥmet seni ḳılmış Īzid

“Ḫāzin-i genc-i şefāʿat seni ḳılmış İ̄zid
[127a] Hīç kim yoḳ ki saña olmaya āḫir muḥtāc”

4 Ṭutmayan emrüñ olup rūz-ı cezāda maḥẕūl
Tābiʿ-i şerʿüñ ider Ḥaḳ dü cihānda maḳbūl
Ne ʿaceb ümmetinüñ her emeli bulsa ḥuṣūl
“Sünnetüñ maġfiret esbābına minhāc-i vuṣūl
Ṭāʿatüñ maʿṣiyet emrāżına tedbīr-i ʿilāc”

5 Kīmiyā-yı naẓaruñ ḫāki idüp cevher-pāş
Nükte-i ḳahruñ ider laʾl-i girān-ḳıymeti ṭaş
Ser-be-ser oldı cihān ḫalḳına kim gün gibi fāş
“Ḫalḳa taḳlīd-i sülūkuñ sebeb-i ḥüsn-i maʿāş
Mülke taġyīr-i ṭarīḳuñ es̱er-i sūʾ-i mizāc”

6 Nūr-ı ruḫsāruñ idüp vechine mirʾāt-ı şühūd
Sebeb-i ḫilḳat-i devrān seni ḳılmış maʿbūd
Gelmesen ʿāleme sen dönmez idi çerḫ-i kebūd
“Ḳāʾim olmazdı niẓām [ü] nesaḳ-i aṣl-i vücūd
Virmeseydüñ es̱er-i ʿadl ile dünyāya revāc”

7 **Kāẓım** āsā ne ḳadar olsa da nā-ḳābil-i feyż
Seni cāndan seven elbette olur nāʾil-i feyż
İdeli ḳullarına ẕātunı Ḥaḳ bāẕil-i feyż
“Şükr li’llāh ki **Fużūlī**yi idüp dāḫil-i feyż
Raġbetüñ dāʾire-i ḫavfdan itmiş iḫrāc”

XLVI MUḪAMMES MERS̱İYE-İ ḤÜSEYN ʿALEYHİ’S-SELĀM

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Devr idüp ṭūlāb-ı çerḫ-i [kīne]-gerdān yā Ḥüseyn
İtdi icrā ḥükmüni mīzāb-ı devrān yā Ḥüseyn
Cürm ü noḳṣānın ḳılup dünyāya iʿlān yā Ḥüseyn
Māh-ı mātem kim olur her yıl nümāyān yā Ḥüseyn
Tāzeler dāġ-ı derūnın ehl-i īmān yā Ḥüseyn

2 Devre āġāz ideli peymāne-i pür-tāb-ı ʿaşḳ
Dil-ḫarāb itdi cihānı teşne-i tīz-āb-ı ʿaşḳ
Ṣubḥ-ı ṣādıḳ veş girībān-çāk olurken bāb-ı ʿaşḳ
Āh u feryād itmesün yā n’eylesün erbāb-ı ʿaşḳ
Ḥasretüñle āsmān aġlar bu gün ḳan yā Ḥüseyn

3 Ḥālden ḥāle olup ḥükm-i zamāne münḳalib
Südde-i Süfyāniyāna oldı ʿālem müntesib
[127b] Olmadı gitdi felek semt-i ṣalāḥa münceẕib

N'ola olsa ḥaşre dek dūlāb-ı devrān mużṭarib
İtdi seyl-āb-i şeḳā iẓhār-ı ṭuġyān yā Ḥüseyn

4 Mihr-i enverdür gül-i ḥamrāsı bāġ u rāġınuñ
Āb-ı kevs̱erden muṣaffādur ṣuyı ırmaġınuñ
Kerbelā gülşenidür gūyā ki cennet bāġınuñ
H̱ūn-ı evlād-ı ʿAlīdür Kerbelā ṭopraġınuñ
Oldı her bir rīze-sengi laʿl ü mercān yā Ḥüseyn

5 Çekinüp tā lā-mekān ṣaḥrālaruñ hicrān yili
Pür ġubār eyler riyāż-ı ẖāṭır-ı ehl-i dili
Ḳabr-i Zehrādan çıḳup mecnūn ider her ʿāḳilī
Naʿrehā-yı vā-Muḥammed nālehā-yı yā ʿAlī
Eyledi Rūḥü'l-emīni zār u giryān yā Ḥüseyn

6 Hey ne kāfir-mā-cerādur İbni Saʿd-ı bī-ḥicāb
Ḳıldı evlād-ı güzīn-ı Muṣṭafādan ḳaṭʿ-ı āb
Ditreyüp mānend-i Zehrā meşhedinde Bū Türāb
Ḥūr u ġılmānuñ ider cān u cigergāhın ẖarāb
El-ʿaṭaş-gūyān olan eṭfāl ü nisvān yā Ḥüseyn

7 Ḳaṭre ḳatre baḥr-i bī-pāyān olup bārān-ı eşk
Keştī-i kevn ü mekānı ḳapladı ʿummān-ı eşk
Ol ḳadar cūş u ẖurūşa geldi kim ṭūfān-ı eşk
Dest urup dāmān-ı ʿarşa baḥr-i bī-pāyān-ı eşk
Lā-mekānı ṭutdı dūd-ı āh u efġān yā Ḥüseyn

8 Bir alay melʿūn ki küfri ʿayn-ı īmān bildiler
H̱avf-ı Ḥaḳ ḥubb-ı Resūlu'llāhı dilden sildiler
Ḳaṣd idüp āẖir saña cism-i laṭīfüñ dildiler
Pāre pāre eyleyüp āl-i ʿiẓāmuñ ḳıldılar
Muṣḥaf-ı şīrāze-i dīni perīşān yā Ḥüseyn

9 Küfr ü īmān-tāb olup ṣahbā-yı buġż u veddüñüñ
Muḳteżāsı nār u cennetdür ḳabūl u reddüñüñ
Añlaşılsun ḥükmi bundan kim ʿadāvet ḥaddüñüñ
Sāyesi üftāde-i ẖāk olmamışken ceddüñüñ
H̱āksār itdi seni erbāb-ı ʿudvān yā Ḥüseyn

10 Olalı mihmān-serāy-ı ʿālem-i imkāna żayf
Görmedüñ ṣahbā-yı derd ü ibtilādan başḳa keyf
[128a] Bī-tekellüf üstine aʿdā çeküp şiddetle seyf
Gül gibi devletlü başuñ ṭuʿme-i tīġ oldı ḥayf
İtmeyüp Allāhdan ẖaşyet Yezīdān yā Ḥüseyn

XLVI. 4 gülşenidür : gülşen-i zībāsıdur K
6 mānend-i : mānende K
9 ḥaddüñüñ : حدینک K

11 Dī̇v-bād-ı Kerbelādan cūş iden baḥr-i belā
Ḳoymadı bir gūşesinde sāḥa-i dehrüñ ṣaḳā
N’ola feryād itse ʿālem çün hezār-ı bī-nevā
Refʿ olındı ʿarşa gül-berg-i vücūd-ı Muṣṭafā
H̱ūn-ı pāküñ oldıġı dem ẖāke rīzān yā Ḥüseyn

12 Leşger-i aʿdā tereddüdler ḳılup her yanda
Tīġler ellerde eller ẖançer-i bürrānda
Āl u aṣḥābuñ fidā-yı cān idüp meydānda
Sen yaturken sīne-i ṣad-çāk ile āl ḳanda
Ḳanlu yaşlar dökseler çoḳ mı muḥibbān yā Ḥüseyn

13 Tīġ-i ġadr ile gidüp ʿuḳbāya hep evlād u Āl
H̱ayl-i düşmenle iderken sen tek ü tenhā cidāl
Deşt-i imkāndan vücūba refʿ olup gerd-i melāl
Riḳḳatüñ virdi Cemālu’llāha envār-ı celāl
Āteşüñ ḳıldı Resūlu’llāhı sūzān yā Ḥüseyn

14 Maẓhar-ı ġufrān olur elbet seni her kim sever
Ḥubb u buġżuñdan ʿibāretdür vücūd-ı ẖayr u şer
Ey cemāl-i bā-kemāli ḳurre-i ẖayrü’l-beşer
Sensin ol ser-çeşme-i ehl-i şehādet kim ider
İnʿidāmuñ ẖāne-i imkānı vīrān yā Ḥüseyn

15 Bendegānuñ her ne olsa ravża-i rıḍvān bulur
Düşmenüñ elbet miyān-ı çāh-ı ġayyāda ṣolur
Saña gülle ṭoḳınan bilmez mi kim āyā n’olur
Sen o mihr-i ʿālem-i sırr-ı hüviyyetsin k’olur
Nūr-ı ẕāt-ı kibriyā vechüñde raẖşān yā Ḥüseyn

16 Cevher-efşān-ı tecellā eyleyüp Ḥaḳ maʿdenüñ
Fer virüp bezm-i eleste şemʿ-i rūy-ı rūşenüñ
Girmeden mehd-i şüḥūda cism-i gül-pīrāhenüñ
Dil-ẖarāb-ı derd-i ʿaşḳuñdur ḳuluñ **Kāẓım** senüñ
Devlet-i vaṣluñla ḳıl iḥyā vü dermān yā Ḥüseyn

17 Ey sürūr-ı sīne-i Zehrā vü rūḥ-i Bū Türāb
Ḳurre-i çeşm-i Resūl-i ekrem-i ʿālī-cenāb
[128b] Sende gelmişdür ẓuhūra ṣabr-ı Ḥaḳ bī-irtiyāb
Dūdmān-ı pāküñe olsun dürūd-ı bī-ḥisāb
Şemʿ-i bezm-i ḳudret olduḳça fürūzān yā Ḥüseyn

XLVII DĪGER MUḪAMMES MERS̱İYE

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Görmeyüp rūy-ı menāfīʿ verziş ü tedbīrden
Ḳılmadum taḫlīṣ-i dāmen pençe-i taḳdīrden
Ḫūn olup çün ġonçe bağrum ʿāḳıbet taḥsīrden
İḫtiyār-ı ʿuzlet itdüm nāle-i şeb-gīrden
Ḳaldı göñlüm āhdan āhum daḫi teʾs̱īrden

2 Ebr olup ruḫsāre-i mihr-i ümīde dūd-ı āh
Tīre ḳıldı kevkeb-i iḳbālümi baḫt-ı siyāh
Tesliyet-baḫş-ı dil-i nā-kām olurken āh āh
Dest-bürd-i nā-ümīdi eyleyüp ḥālüm tebāh
Ḳaldı göñlüm āhdan āhum daḫi teʾs̱īrden

3 Şemʿ-i āhumdan olup rūşen-çerāġ-ı āsmān
Devr iderken seyl-i eşkümden ḥabāb āsā cihān
Söndürüp kānūn-ı şevḳum şurṭa-i ḥükm-i zamān
Şöyle bī-tāb itdi kim göñlüm sipihr-i bī-emān
Ḳaldı göñlüm āhdan āhum daḫi teʾs̱īrden

4 **Kāẓım** āsā çille-i hecrüñle ey ḳaşı hilāl
Tīr-i ġam bağrın delüp ḳaddin büküp renc-i melāl
Görmeyüp feryāda żaʿfından vücūd-ı iḥtimāl
Söylemiş bu mıṣraʿ-ı dil-sūzı bir ehl-i kemāl
Ḳaldı göñlüm āhdan āhum daḫi teʾs̱īrden

[129a] XLVIII DĪGER MUḪAMMES

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Sīnemde derd-i ʿaşḳuñ ile ḫūn olup kebed
Ḳaplar dü çeşmüm ağlamadan dem-be-dem remed
Deryūze-i ʿināyetüñem urma dest-i red
Eyyām-ı ġam uzandı emān virme ġayrı meded
Allāh içün Muḥammed içün yā ʿAlī meded

2 Tā key firāḳuñ eylesün imḥā ḥużūrumı
Yaġmāya virsün ʿaşḳ metāʿ-ı şuʿūrumı
Döndür ümīde rişte-i yeʾs ü fütūrumı
Baḫş it Betūl-ı efḫama cürm ü ḳuṣūrumı
Allāh içün Muḥammed içün yā ʿAlī meded

3 Baḳduḳça ebruvān-ı hilāl-i muḥarreme
Döndürdi ḫūn-ı eşkümi ālām u ġam yeme
Ġarḳ eyle fülk-i cürmümi ol baḥr-i pür-deme

Baġışla bendeñi Ḥaseneyn-i mükerreme
Allāh içün Muḥammed içün yā ʿAlī meded

4 Vādī-neverd-i kişver-i evṣāf-ı pāküñem
Mecnūn-ı Leylī-i keremüñ sīne-çāküñem
Bir ʿāşıḳ-ı belā-keş ü derd-inhimāküñem
Raḥm eyle ser fidā-yı ġamuñ dil-helāküñem
[129b] Allāh içün Muḥammed içün yā ʿAlī meded

5 Ḥāşā ki fikr-i ṭanṭana-i mā-sivā beni
Bir ān u bir zamān ide senden cüdā beni
Ammā budur hemīşe niyāz u recā beni
Al tāb u iḳtidārumı ḳoyma bükā beni
Allāh içün Muḥammed içün yā ʿAlī meded

6 Oldum daḫīl-i bāb-ı ʿināyet-şiʿāruña
Düşdüm yüz üzre pāy-ı merāḥim-ḳarāruña
Dört elle ṣarılup yed-i iḥsān-ı şānuña
Ḳaldum teṣāḥub-ı naẓar-ı ġamze-kāruña
Allāh içün Muḥammed içün yā ʿAlī meded

7 Ebr-i bahāra döndi şişüp giryeden gözüm
Bir renge girdi hecrüñ ile gice gündüzüm
Yoḳdur recā-yı vuṣlata aṣlā eger yüzüm
Budur hemīşe **Kāẓım**-ı bī-çāre veş sözüm
Allāh içün Muḥammed içün yā ʿAlī meded

XLIX MUḪAMMES MERS̱İYE-İ DİL-SŪZ

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ey mükerrem naʿl-i pāyı efser-i ʿarş-ı İlāh
Ḥüsn-i ʿālem-sūzına pervāne şemʿ-i mihr ü māh
Berg-i rūyuñ incidürken penbe-i nūr-ı nigāh
Gül gibi reʾs-i şerīfüñ revnaḳ-ı rumḥ oldı āh
Yā Ḥüseyn-i Kerbelā vā seyyidā vā seyyidāh

2 Vālidüñ şāh-ı velāyet eyledi Rabb-i celīl
Ḫˇāba varsa vālideñ ṣallardı mehdüñ Cebreʾīl
Sell idüp tīġ-i ihānet bir reẕīl ibni reẕīl
Ḳıldı ḫāk-i Kerbelāda şu gibi ḳanuñ sebīl
Yā Ḥüseyn-i Kerbelā vā seyyidā vā seyyidāh

3 Ṭabʿuñ olmışken ḳarīn-i ülfet-i bīdād-ı seyf
Eyledi ḫˇān-ı viṣāle ẕātuñı Allāh żayf
Bī-sebeb bir nuṭfe-i melʿūn idüp iẓhār-ı keyf

Çekdi dest-i melʿanetle üstüñe şemşīr-i ḥayf
Yā şehīd-i Kerbelā vā seyyidā vā seyyidāh

4 Nūş idüp cām-ı firāḳ-ı vālideyn-i ekremüñ
Eyledüñ idrāk-i derd-i hecr cedd-i aʿẓamuñ
[130a] Yaḳdı fevt-i dāderüñle ġam fuʾād-ı efḫamuñ
Ḳatl idüp evlāduñ aʿdā ẓulm ile dökdi demüñ
Yā Ḥüseyn-i Kerbelā vā seyyidā vā seyyidāh

5 Pādişehsin çekdigüñ ḳavs-i belā şāhānedür
Ġam senüñle dest ü dāmen derd-i zülf ü şānedür
Āşinā-yı ʿaşḳsın rāḥat saña bīgānedür
Her belā şemʿ-i cemāl-i pāküñe pervānedür
Yā Ḥüseyn-i Kerbelā vā seyyidā vā seyyidāh

6 Yüz sürer derd ü meṣaʾib pāyuña leyl ü nehār
İltifātuñla belā kesb eyler ʿizz ü iʿtibār
Devre āġāz ideli mihr-i sipihr-i iḳtidār
Görmedi çeşm-i cihān ẕātuñ gibi bir dil-figār
Yā Ḥüseyn-i Kerbelā vā seyyidā vā seyyidāh

L TAḪMĪS-İ ĠAZEL Lİ-CENĀB-I FUŻŪLĪ

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 İntiḫāb itdi firākuñ mübtelālardan beni
Ḳıldı müstaġnī ġamuñ ḫavf u recālardan beni
Eyledi mehcūr-ı vaṣluñ āşinālardan beni
"Fārīġ itdi mihrüñ özge meh-liḳālardan beni
Ḥırz imiş ʿaşḳuñ meger ṣaḳlar belālardan beni"

2 Çāk-i sīnemden girer peykān-ı tīrüñ ḳanuma
Berḳdür şemşīr-i ġamzeñ ḫırmen-i sāmānuma
Küfr-i zülfüñden tecellī eyleyüp īmānuma
"Cānum alduñ gösterüp yüz luṭf minnet cānuma
Eyledüñ vā-reste özge dil-rübālardan beni"

3 Çıḳsa da saḳf-ı semāya dūd-ı āh-ı ḥasretüm
Mey gibi dāʾim ayaġa düşmedür ḫāyṣiyetüm
Ṭutmañ ey bī-derdler Ḳays ile yeksān ṣoḥbetüm
"Vāmıḳ u Ferhād tek rüsvāya ḳılmañ nisbetüm
Bir faḳīrem ṣaymayuñ ol ḫod-nümālardan beni"

4 Şevḳe taḥvīl eyledüñ ḥüzn ü dil-i nā-kāmumı
Mübtelā itdüñ şarāba ṭabʿ-ı ḫūn-āşāmumı
Defter-i ʿuşşāḳdan silmek mi ḳaṣduñ nāmumı
"ʿİşve vü nāz ile refʿ itdüñ ġam u ālāmumı
Siḥr ile bīgāne ḳılduñ āşnālardan beni"

[130b] 5 Mürġ-i sevdā lāne yapdıysa ser-i Mecnūn[ı] ger
Geldi biñ mār-ı belā ṭutdı benüm sīnemde yer
Dil esīr-i pençe-i müjgānuñam kāfir yeter
"Ḳıl tekellüm zülfüñ endūhını göñlümden gider
Bir füsūn ile ḫalāṣ it ejdehālardan beni"

6 Bāġ-ı cennetden ġaraż birʿ īş-i nā-maḥṣūr ise
Ḥūr u ġılmāndan emel ol fikr-i dūr-ā-dūr ise
ʿArż-ı ṭāʿatden maḳāṣıd şehvet-i pür-şūr ise
"Ġāyet-i zühd ü verāʿ zāhid viṣāl-i ḥūr ise
Vechi yoḳ menʿ eylemek ḥūrī-liḳālardan beni"

7 Mest-i rüsvāyem ḳıyāmet ḳopsa da ayılmazam
Sāye-i ṭūbā-yı ḳaddüñde belādan yılmazam
Kāẓımem ṣabr u taḥammül gibi himmet bilmezem
"Her cefā ḳılsañ **Fużūlī** veş şikāyet ḳılmazam
ʿAşḳ eṭvārında ṣanmañ bī-vefālardan beni"

LI TAḪMĪS-İ ĠAZEL-İ DĪGER Lİ-CENĀB-I FUŻŪLĪ

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 ʿAşḳuñ āteş bıraḳur micmer-i iẕʿānumuza
Erġanūn pey-rev olur nāliş ü efġānumuza
Ḫaṭuñ İncīl oḳudur deyr-i dil ü cānumuza
"Küfr-i zülfüñ ṣalalı raḫneler īmānumuza
Kāfir aġlar bizüm aḥvāl-i perīşānumuza"

2 Dest-i redd urma gelüp bismil-i ʿaşḳa çü güneh
Olma māniʿ yoluña naḳd-i revānın dükene
Atma ġamzeñ oḳını çille-i ebrū çekene
"Cevri çoḳ eyleme kim olmaya nā-geh tükene
Az idüp cevri cefālar ḳılasın cānumuza"

3 Künc-i ġam-ḫānemüzi sāḳī-i ʿĪsī-dem alup
Virse biñ cām-ı ṣafā derdümüzi ol hem alup
Ḳılsa ḳısmet ne ḳadar zühremüzi ʿālem alup
"Eksük olmaz ġamumuz bunca ki bizden ġam alup
Her gelen ġamlı gider şād gelüp yanumuza"

4 Şām-ı hicrān uzanup ṣubḥ-ı visāle yitdi
Dāmen-i ṣabrı elinden dil-i zāruñ gitdi
Felegüñ ḫāṭırını **Kāẓım**-ı zār incitdi
"Ġam-ı eyyām-ı **Fużūlī** bize bī-dād itdi
[131a] Gelmişüz ʿacz ile dād itmege sulṭānumuza"

LII TAḪMĪS-İ ĠAZEL-Ī RĀĠIB PAŞA

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ḥaḳāret ehl-i istiʿdād olan yārānadur şimdi
ʿİnāyetler keremler merd-i bī-iẕʿānadur şimdi
Maʿārif-aşnālarla cihān bīgānedür şimdi
"Medārı Āsyā-yı devletüñ nā-dānadur şimdi
Cehālet ṣayd-ı mürġ-i kāma dām u dānedür şimdi"

2 Ġalaṭdur cāh ile gelmez dimeklük cāhile rifʿat
Ḫaṭādur dāniş ü fażlın taṣavvur-māye-i ʿizzet
Bıraḳ ʿilm ü kemālin cemʿ-i māle eyle kim himmet
"Ḳumāş-ı maʿrifet kāsid metāʿ-ı bender-i raġbet
Heves taḥṣīl-i kālā-yı ser ü sāmānadur şimdi"

3 Esüp bu rūzgāruñ dīv-bād-ı cevri çün āteş
Ġubār-ālūde itdi ol ḳadar kim göñlüm ey mehveş
Bulınmaz şimdi erbāb-ı küdūretde baña bir eş
"Ṣafāya sāġar-ı mīnā neşāṭa bāde ḥasret-keş
ʿAceb esbāb-ı bezm-i ʿişretem rindānadur şimdi"

4 Kemend-i zülf-i sünbül-tābuña dil olmadan bende
İderdi çeşmümi giryende cevrüñ ey şeker-ḫande
Olınca seyl-i eşküm perde perde böyle nālende
"Ḫamūş oldı hezāruñ şuʿle-i āvāzı gülşende
Baña hem-bāl-i sūziş şevḳ ile pervānedür şimdi"

5 Şafaḳ-reng eyledüm ḫūn-ı cigerle sīne-i kāmı
Degişdüm bāde-i ṣāf-ı emelle derd-i ālāmı
Şarāb-ı kevs̱er olsa añmam artıḳ cām-ı gül-fāmı
"Görüp ḫāli ṣafādan gerdiş-i nā-sāz-ı eyyāmı
Elümde günbed-i mīnā tehī-peymānedür şimdi"

6 Olup muḫtel-dimāġ-ı ārzū-yı meşreb-i baḫtum
Girüp ebr-i zevāle āftāb-ı maṭlab-ı baḫtum
Ḳılup kesb-i kes̱āfet māh-ı tābān-ı şeb-i baḫtum
"Gözi aydın raḳībüñ tīrelendi kevkeb-i baḫtum
Sevād-ı şām-ı ġam mı sevdigüm ṣaydānedür şimdi"

7 Ne bilsün derd-i ʿaşḳa düşmeyenler ibtilā ḥālin
Düşerseñ sen de bir gün ögrenürsin mübtelā ḥālin
[131b] Eger çi söylemez **Kāẓım** gibi dāʾim saña ḥālin
"Ṣorarsañ **Rāġıb**-ı bī-çārenüñ ey bī-vefā ḥālin
Ġamuñla geşt-i deşt ü kūh ider dīvānedür şimdi"

LIII TAḪMĪS-İ ĠAZEL-Ī DĪGER MÜŞĀRÜN ʿİLEYH

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ṣarıl dāmānına pīr-i muġānuñ himmet isterseñ
Elüñ çek kākül-i ḫūbāndan cemʿiyyet isterseñ
Zen-i dünyāyı taṭlīḳ eyle ẕevḳ-i ʿuzlet isterseñ
"Cihān ālāyişinden dest-şūy ol rāḥat isterseñ
Ḳanāʿat dāmenin elden bıraḳma niʿmet isterseñ"

2 Dü destüñ sebze-i bī-gāne veş mūy-ı serüñ yolsun
Dü çeşmüñ şīşe-i ḥaccāma dönsün ḫūn ile ṭolsun
Semūm-ı āhdan yansun dehānuñ ʿārıżuñ ṣolsun
"Tehī-dest olma bārī berg-i sebzüñ tāze dāġ olsun
Ḥarīm-i bezm-i ḫāṣü'l-ḫāṣ-ı ʿaşḳa ruḫṣat isterseñ"

3 ʿUrūc itdükçe evc-i ʿālem-i bālāya feyżüñle
Tevāżuʿ-pīşe ol ṣal her ḥażīże sāye feyżüñle
Dem-ā-dem şevḳ-i lā-yuḥṣā virüp dünyāya feyżüñle
"Tenezzül rifʿatin kesb eyle her ednāya feyżüñle
Felekde mihr-i ʿālem-tāba beñzer şöhret isterseñ"

4 Cezā cins-i ʿameldendür ṣaḳın ey ʿömrümüñ varı
Nigāhuñ eyleme muʿtād āzār u cefā-kārı
Budur ḫavfum olup bir āfetüñ āḫir giriftārı
"Olursın çeşm-i bīmāruñ gibi bī-tāb ü bīmārı
Nigāh-ı şefḳat ile ḫastegāna ṣıḥḥat isterseñ"

5 İdüp esbāb-ı ʿaşḳ u ʿişreti hemvāre āmāde
Ḳuṣūr-ı fikr-i ferdāyı esāsından virüp bāde
Olup ḥāżır miṡāl-i bāde her bezm-i feraḥ-zāde
"Yolın çün sāʿid-i sīmīn-i sāḳī cām-ı ṣahbāda
Ṣafā-yı ḫāṭıra dāʾir eger keyfiyyet isterseñ"

6 Girānterdür felekden iḳtirānı her sebük-maġzuñ
Çekilmez bir belādur imtinānı her sebük-maġzuñ
Ṣaḳın **Kāẓım** veş olma mīzbānı her sebük-maġzuñ
"Helāk eyler seni vażʿ-ı girānı her sebük-maġzuñ
Veḳārı terk it ey **Rāġıb** çekilmez s̱ıḳlet isterseñ"

[132a] 7 Çeküp ẕeyl-i suṭūr-ı ḳalbüñe bu beyti ez-berden
Geçüp rāh-ı maḥabbetde hevā-yı ʿaşḳ ile serden
Taʿalluḳ riştesin ḳaṭʿ eyleyüp ben gibi her yerden
"Muḥibb-i ehl-i beyt ol göñlüñi ayırma Ḥayderden
Cihānda feyż ü rifʿat āḫirinde cennet isterseñ"

LIV TAḪMĪS-İ SÜNBÜL VEHBĪ RAḤMETU'LLĀHİ ʿALEYH

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Ṭıfl-ı cāna şeb-i hecrüñde ḥikāyāt oḳuruz
Cemʿ-i erḳām-ı ġama cebr ile kerrāt okuruz
Zülf-i rūyuñda ki ve'l-leylden āyāt oḳuruz
"Ḫāl ü ḫaṭṭuñda niçe ḥüsn-i ʿibārāt oḳuruz
Ebruvānuñla nigāhuñdan işārāt oḳuruz"

2 Añladuḳ biz felegüñ būḳalemūn oldıġını
Luṭfı gird-ābe-i deryā-yı füsūn oldıġını
Söylemezseñ ne ḳadar ṭurfe nümūn oldıġını
"Sāz-ı dehrüñ bilürüz perde-birūn oldıġını
Muṭribā biz de uṣūl ile Maḳāmāt oḳuruz"

3 Naḳd-i kām ü emeli eylemeyüp cerr ü suʾāl
Südde-i ḳaṣr-ı tevekkülde ṭurursañ biñ sāl
Bī-ṭaleb geçmez ele ḥalḳa-i bāb-ı iḳbāl
"Devr-i ebvāb iledür şimdi güşād-ı āmāl
Biz hemān der-be-der olmışda Fütūḥāt oḳuruz"

4 Keşf idüp ʿilletin ʿālemde sürūr u kederüñ
Añlayup ẕāt-ı heyūlāsı nesidür ṣūverüñ
Vāṣıl olduḳ dir iken künhine sırr-ı ḳaderüñ
"Bilmedüñ mūcibini zillet-i ehl-i herüñ
Gerçi ḳānūn ile esbāb-ı ʿalāmāt oḳuruz"

5 İtmedi rūy-ı feraḥ-çeşmümüze ʿarż-ı cemāl
Ḳılmadı göñlümüzi şād cenāb-ı müteʿāl
Ḥāṣılı baḫtumuza ṭoġmadı māh-ı iḳbāl
"Münceli̇ olmadı gitdi şeb-i tār-ı āmāl
Bunca gündür ki Meṣābīḥ ile Miṣbāḥ oḳuruz"

6 İtme **Kāẓım** gibi bīhūde cidāl ey Vehbī
Zūr ile vāṣıl-ı kām olma muḥāl ey Vehbī
Gelse min-baʿd n'ola ḳalbe kelāl ey Vehbī
"Ḳalmadı ġayrı tek-ā-pūya mecāl ey **Vehbī**
[132b] Oturup gūşe-i ʿuzletde taḥiyyāt oḳuruz"

LV TAḪMĪS

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Yandı cānum cism ise ber-bād elinden göñlümüñ
Dāʾimā olmaḳdayam nā-şād elinden göñlümüñ
Olmadum bir laḥẓacıḳ āzād elinden göñlümüñ

Çāresiz ḳaldum Ḫudāyā dād elinden göñlümüñ
"Dād elinden göñlümüñ feryād elinden göñlümüñ"

2 Miḥnet ü endūh ile olmış meger ülfete dil
Ḫavf idüp teşnīʿden olmaz sitemden münfaʿil
Ḥāṣılı terk-i melāmet eylemek mümkin degül
Dem-be-dem ḳan aġlayup āh itmek ister muttaṣıl
"Dād elinden göñlümüñ feryād elinden göñlümüñ"

3 Yār içün aġyārdan ölsem d[e] feryād eylemem
Ḫār ucından verd-i nāza ʿarż-ı bī-dād eylemem
Ḫānegīdür düşmenüm ġayruya isnād eylemem
Hep ḳabāḥat göñlümüñdür kimseden dād eylemem
"Dād elinden göñlümüñ feryād elinden göñlümüñ"

4 Dest-i ẓulminden hemīşe dīdeler pür-ḫūndur
Dāʾimā ḫāṭır-perīşān olmaġa meftūndur
Rāḥata rāżī degül derd ü ġama memnūndur
Nefʿ ü ḍarruñ bilmez aṣlā özge bir mecnūndur
"Dād elinden göñlümüñ feryād elinden göñlümüñ"

5 Hem şümār-ı ġāyet-i aʿdād olup dāġ-ı derūn
Çıḳdı dest-i maḳderetden dāmen-i ṣabr ü sükūn
Göñlümüñ ḥāl-i melāmet-iştimāli rū-nümūn
Tābe-key dest-i ġamında olmaḳ ey **Kāẓım** zebūn
"Dād elinden göñlümüñ feryād elinden göñlümüñ"

6 Kām olur nāʾil olanlar intisāb-ı Ḥaydere
Nā-ümīd olmaz olanlar bende bāb-ı Ḥaydere
Yüz sürüp ḫāk-i der-i feyż-iktisāb-ı Ḥaydere
Ḥālüm ʿarż itsem disem ben de cenāb-ı Ḥaydere
"Dād elinden göñlümüñ feryād elinden göñlümüñ"

LVI TAḪMĪS-İ ĠAZEL-Ī CENĀB-I NEDĪM

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ḫıdiv-i taḫt-ı ġavṣ-ı ḫusrev-i ḫūbān mısın kāfir
Şehenşāh-ı cemāl ü mihr-i dāġ-efzā mısın kāfir
Cihānı kesdüñ alduñ dāver-i devrān mısın kāfir
"Taḥammül mülkini yıḳduñ Hülāgū Ḫān mısın kāfir
Bütün dünyāyı yaḳduñ āteş-i sūzān mısın kāfir"

2 Fürūġ-ı nūr-ı vechüñ merkezinden mihr indürmiş
Ḫumār-ı çeşm-i mestüñ ḥüsnüñi ḫalḳa begendirmiş
Mey-āşāmlıḳ seni ey māh-rū ġāyet bezendürmiş
"Şarāb-ı āteşīnüñ keyfi rūyuñ şuʿlelendirmiş
Bu ḥāletle çerāġ-ı meclis-i mestān mısın kāfir"

3 Alur ʿuşşāḳ-ı zārı bir baḳışda şīve vü nāzuñ
İder biñ fitne peydā her nigehde çeşm-i ġammāzuñ
Ne ḥūride ne ġılmānda görilmiş miṡl ü enbāzuñ
"Ḳız oġlan nāzı nāzuñ şeh-levend āvāzı āvāzuñ
Belāsın bende bilmem ḳız mısın oġlan mısın kāfir"

4 Şeb-i zülfüñ cihānı uġradup hep ḳara sevdāya
Virüp yek ẕerre-i ḫurşīd rūyuñ māh-pīrāya
Cemālüñ şerm ü ḥayret-baḫş ider vech-i tecellāya
"Niçün şıḳ şıḳ baḳarsuñ böyle mirʾāt-ı mücellāya
Meger sen daḫi kendi ḥüsnüñe ḥayrān mısın kāfir"

5 Olup gülzār-ı ʿaşḳuñ ʿandelību verd-i ḫandānlar
Yolında cān virirken bī-muḥābā cümle cānānlar
Senüñ çün ʿālem eylerken ser-ā-ser āh u efġānlar
"Nedür bu gizli gizli āhlar çāk-ı girībānlar
ʿAceb kendüñ gibi bir āfet-i sūzān mısın ḳāfir"

6 Ġamuñla mūy-ı āteşdedür ḥüsnüñ gören diller
Ḳulaḳdan ʿāşıḳ olmış görmeyen bī-çāreler iñler
Ḫulāṣa hem gören mużtar seni hem görmeyen mużtar
"Saña kimisi cānum kimi cānāmum diyü söyler
Nesin sen ṭoġrı söyle cān mısın cānān mısın kāfir"

7 Ṭuyup evṣāf-ı ḥüsnüñ ārzū-yı vuṣlat itmişdüm
Cemālüñ görmeden **Kāẓım** gibi ʿaşḳuñla bitmişdüm
[133b] Ne inkār eyleyem meftūnuñ olmış ḫāne yitmişdüm
"**Nedīm**-i zārı bir kāfir esīr etmiş işitmişdüm
Sen ol cellād-ı bī-dīn düşmen-i īmān mısın kāfir"

M U R A B B A ͑ Ā T

LVII MURABBA͑ MÜNĀCĀT

mefā͑ īlün mefā͑ īlün

1 Be-ḥaḳḳ-ı Aḥmed-i Muḫtār
Şifā vir baña yā ġaffār
Be-cāh-ı Ḥayder-i Kerrār
Şifā vir baña yā ġaffār

2 Ḥüseyn-i Kerbelā cānum
Ḥasandur nūr-ı īmānum
Betūle baḫş it ͑ iṣyānum
Şifā vir baña yā ġaffār

3 Mu͑ aẓẓam Rabb-i a͑ lāsın
Müsemmā cümle esmāsın
Ḥakīm-i fevc-i yek-tāsın
Şifā vir baña yā ġaffār

4 Düşüp **Kāẓım** veş āşūba
Şu͑ ūrum oldı meslūba
Ġamuñla döndüm Eyyūba
Şifā vir baña yā ġaffār

[134a]

LVIII MURABBA͑ NA͑ T-I NEBĪ ͑ ALEYHİ'S-SELĀM

fā͑ ilātün fā͑ ilātün fā͑ ilātün fā͑ ilün

1 Faḫr-i ͑ ālemsin ṭufeylüñdür cemī͑ -i enbiyā
Yā Resūla'llāh Ebu'l-Ḳāsım Muḥammed Muṣṭafā
Nūr-ı vechüñdür merāyā-yı cenāb-ı kibriyā
Yā Resūla'llāh Ebu'l-Ḳāsım Muḥammed Muṣṭafā

2 Şāh-ı evreng-i ͑ aẓīm-i ͑ ālem-i "lev-lāk"[*]sın
Mihr-i ḫırmen-sūz-ı ͑ aḳl u dāniş ü idrāksin
Nūrsın nūr-ı mücerredsin sivādan pāksin
Yā Resūla'llāh Ebu'l-Ḳāsım Muḥammed Muṣṭafā

3 Bārgāh-ı Rabb-i ͑ izzetdür mu͑ allā dergehüñ
͑ Arş ile hem-ḳadr ü rif͑ atdür mu͑ allā dergehüñ
Bir ḳapanmaz bāb-ı raḥmetdür mu͑ allā dergehüñ
Yā Resūla'llāh Ebu'l-Ḳāsım Muḥammed Muṣṭafā

---

[*] "lev-lāk" *Keşfü'l-hafā*, II, 164.

4 Çāker-i ḫāṣuñ ḳuluñ **Kāẓım** daḫīlüñdür senüñ
Bülbül-i gülzār-ı evṣāf-ı celīlüñdür senüñ
Derdine bir çāre ḳıl ʿabd-i ʿalīlüñdür senüñ
Yā Resūla'llāh Ebu'l-Ḳāsım Muḥammed Muṣṭafā

LIX NAʿT-I ʿALĪ ʿALEYHİ'S-SELĀM

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ḳıldı deryā-yı şeb-i hicrān yine iẓhār med[ed]
Yā veliyya'llāh ʿAlī ibni Ebī Ṭālib meded
Ġarḳ-ı ḫūn-ı ḥasret oldı keştī-i cān u kebed
Yā veliyya'llāh ʿAlī ibni Ebī Ṭālib meded

2 Müşterī çıḳdum ḳumāş-ı ʿaşḳa naḳd-i cān be-kef
Oldı seyl-āb-ı sirişküm reşk-i deryā-yı Necef
Bir ġarīb üftādeyem ḳaldur elüm al vir şeref
Yā veliyya'llāh ʿAlī ibni Ebī Ṭālib meded

[134b] 3 Çāker-i ḫullet-nişānuñ bende-i müştāḳuñam
Ser-fidā-yı ḫānedānuñ dāḫil-i mīs̱āḳuñam
ʿĀcizem muḥtāc-ı luṭf u reʾfet ü eşfāḳuñam
Yā veliyya'llāh ʿAlī ibni Ebī Ṭālib meded

4 ʿAḳlumı vā-reste-i fikr-i ḳuyūd-ı keṣret it
Göñlümi şemʿ-i şeb-ārā-yı ḥarīm-i vaḥdet it
Dīde-i ġam-dīdemi mirʾāt-ı nūr-ı rüʾyet it
Yā veliyya'llāh ʿAlī ibni Ebī Ṭālib meded

5 Bir ṭarafdan iştiyāḳuñ bir cihetden rūzgār
Cānuma ḳaṣd eyledi ḳıldı vücūdum ḫāksār
Maḥv olup tāb u taḥammül ḳalmadı ṣabr u ḳarār
Yā veliyya'llāh ʿAlī ibni Ebī Ṭālib meded

6 ʿAṭf-ı semʿ-i iʿtibār itmez felek feryāduma
Kimseler ḳılmaz riʿāyet ḫāṭır-ı nā-şāduma
Bī-muʿīnem bī-kesem raḥm it yetiş imdāduma
Yā veliyya'llāh ʿAlī ibni Ebī Ṭālib meded

7 Mübtelā-yı dām-ı ālām u esīr-i maḥbesem
Müstmendem ʿācizem zārem ġarīb ü bī-kesem
Berḳ-i miḥnet-dīde bir ḥürmetgeh-i ḫār u ḥasem
Yā veliyya'llāh ʿAlī ibni Ebī Ṭālib meded

8 Kīne-i mektūmın ibrāz eyleyüp devrān baña
Seng-i cevrin yaġdurır bārān gibi her ān baña
Sende ḳaldı merḥamet bir çār[e] ḳıl iḥsān baña
Yā veliyya'llāh ʿAlī ibni Ebī Ṭālib meded

9 Bülbül-i gülşen-serāy-ı cennet-i evṣāfuñam
Ḳumrī-i gerden be-ṭavḳ-ı ḫıdmet-i evṣāfuñam
Kāẓımam ʿabd-i ḳadīm-i devlet-i evṣāfuñam
Yā veliyya'llāh ʿAlī ibni Ebī Ṭālib meded

[135a] LX MURABBAʿ MERS̱İYE-İ CELĪLE

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Mātemüñle aġlamaḳdan oldı çeşmānum ʿalīl
Yā Ḥüseyn-i Kerbelā innī daḫīl innī daḫīl
Gūşe-i fürḳatde ḳoyma göñlümi zār u ẕelīl
Yā Ḥüseyn-i Kerbelā innī daḫīl innī daḫīl

2 Ḫāk-i pāy-ı Muṣṭafādur çeşmümüñ nūr u feri
Ḥubb-ı Zehrā vü ʿAlīdür göñlümüñ tāc-ı seri
Dāder-i saʿd-aḫterüñdür naḳd-i cānum cevheri
Yā Ḥüseyn-i Kerbelā innī daḫīl innī daḫīl

3 Ḥażret-i Zeynü'l-ʿabānuñ bende-i fermānıyam
Şeh Muḥammed Bāḳıruñ biñ cān ile ḳurbānıyam
Caʿferīyem ṣādıḳu'l-ḳavlem ṣadāḳat kānıyam
Yā Ḥüseyn-i Kerbelā innī daḫīl innī daḫīl

4 Münḥaṣırdur vaṣf-ı pāk-i Kāẓıma cān u dilüm
Ḥalḳa-i bāb-ı Rıżādan ġayrıya varmaz elüm
Ḥubb-ı vālā-yı Taḳīdür dilde ancaḳ ḥāṣılum
Yā Ḥüseyn-i Kerbelā innī daḫīl innī daḫīl

5 Ehl-i istiʿdāda Hādīdür imām u muḳtedā
Nūr-ı ẕāt-ı ʿAskerī şemʿ-i münīr-i ıṣṭıfā
Mehdī-i ṣāḥib-zamāndur dāver-i ṣāḥib-livā
Yā Ḥüseyn-i Kerbelā innī daḫīl innī daḫīl

6 Gülşen-i dāreyni ʿaşḳuñ eyledi āẕer baña
Miḥnet ü ālām u endūh oldı niʿmetler baña
Luṭf idüp rüʾyāda olsun rūyuñı göster baña
Yā Ḥüseyn-i Kerbelā innī daḫīl innī daḫīl

7 Derd-i hecrüñdür dil-i şūrīdemi nālān iden
Şuʿlezār-ı ḥasretüñdür sīnemi sūzān iden
Mātemüñdür dīde-i ġam-dīdemi giryān iden
Yā Ḥüseyn-i Kerbelā innī daḫīl innī daḫīl

[135b] 8 Dergeh-i devlet-meʾabuñdur melāẕ u melceʾüm
Meşhed-i ʿizzet-niṣābuñdur melāẕ u melceʾüm

Sen efendimsin cenābuñdur melāẕ u melceʾüm
Yā Ḥüseyn-i Kerbelā innī daḫīl innī daḫīl

9 Rabṭ idüp dest-i niyāzı gūşe-i dāmānuña
Ṣıdḳ ile itdüm deḫālet dergeh-i iḥsānuña
Eyle icrā rāżıyam her ne düşerse şānuña
Yā Ḥüseyn-i Kerbelā innī daḫīl innī daḫīl

10 Kimseyi **Kāẓım** gibi taṣdīʿ-i ḥācāt eylemem
Kimseden ʿālemde ümmīd-i ʿināyāt eylemem
Dergehüñden başḳa dergāha münācāt eylemem
Yā Ḥüseyn-i Kerbelā innī daḫīl innī daḫīl

LXI MURABBAʿ İLĀHĪ

müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün

1 Söyle selāmum ey ṣabā olduḳça ruḫ-sāy-ı ḥarem
Ol ravżaya kim andadur ẕāt-ı Nebiyy-i muḥterem
Ṣallū ʿalā şemsü'ḍ-ḍuḫā ṣallū ʿalā nūrü'l-hüdā
Ṣallū ʿalā aʿle'l-ʿalā maḥbūb-ı Rabb-i ẕü'l-kerem

2 Ol nūr-ı āzāl u ebed āyīne-i vech-i Ṣamed
Maḥbūb-ı ẕī-şān-ı aḥad maḳṣūd-ı aḳṣā-yı ümem
Ṣallū ʿalā şemsü'ḍ-ḍuḫā ṣallū ʿalā nūrü'l-hüdā
Ṣallū ʿalā aʿle'l-ʿalā maḥbūb-ı Rabb-i ẕü'l-kerem

3 Baʿde'r-resūl-i müctebā oldı ʿAliyyü'l-Murtażā
Pīrāye-i arż u semā ser-māye-i levḥ ü ḳalem
Ṣallū ʿalā şemsü'ḍ-ḍuḫā ṣallū ʿalā nūrü'l-hüdā
Ṣallū ʿalā aʿle'l-ʿalā maḥbūb-ı Rabb-i ẕü'l-kerem

4 Ey ebr-i āh-ı şuʿle-bārān-ı eşküm ḳıl nis̱ār
İtsün maḥabbet-i āşikār şevḳ-i derūnum dem-be-dem
Ṣallū ʿalā şemsü'ḍ-ḍuḫā ṣallū ʿalā nūrü'l-hüdā
Ṣallū ʿalā aʿle'l-ʿalā maḥbūb-ı Rabb-i ẕü'l-kerem

5 Yaḳmazsa nār-ı iştiyāḳ ʿuşşāḳa kār itmez meşāḳ
Āh ez-firāḳ āh ez firāḳ ey gül-bün-i bāġ-ı İrem
Ṣallū ʿalā şemsü'ḍ-ḍuḫā ṣallū ʿalā nūrü'l-hüdā
Ṣallū ʿalā aʿle'l-ʿalā maḥbūb-ı Rabb-i ẕü'l-kerem

[136a] LXII MURABBAʿ-I DĪGER

6+5=11

1 İdemez mā-sivā mübtelā beni
Göñlüm seni ister Allāhum seni

Saña nez̲r itmişem bu cān u teni
Göñlüm seni ister Allāhum seni

2 Bildirdüñ āyāt-ı beyyinātuñla
Gördüm iḥsānuñı her ṣıfātuñla
Bir tecellī eyle nūr-ı z̲ātuñla
Göñlüm seni ister Allāhum seni

3 Ḥabībüñ Muhammed Muṣṭafā içün
Ḥaseneyn ü Zehrā Murtażā içün
Vaṣluñ erzān eyle bu gedā içün
Göñlüm seni ister Allāhum seni

4 Ṣahbā-yı luṭfınuñ mestānesiyem
Çerāġ-ı ʿaşḳınuñ pervānesiyem
Leylī-i vaṣlınuñ dīvānesiyem
Göñlüm seni ister Allāhum seni

5 Ne māl u cāh u ne nām isterem
Ne dünyā ne ʿuḳbāda kām isterem
Vuṣlatuñdan hemān peyām isterem
Göñlüm seni ister Allāhum seni

6 "Men ʿaref"* dersini eyledüm ez-ber
ʿAṭaşum kesmedi benüm ol kevs̲er
Müşṭāḳ-ı dīdārem cemālüñ göster
Göñlüm seni ister Allāhum seni

7 **Kāẓım** ḳuluñ gibi her dem ü her ān
Geh giryān oluram gāhī pür-efġān
Bulamam başḳa bir tesellī-i cān
Göñlüm seni ister Allāhum seni

LXIII DĪGER

6+5=11

1 İştiyāḳuñ nārı yaḳdı cānumı
Emān yā Muḥammed iḥsān senündür
Vaṣluñ inṭiẓārı dökdi ḳanumı
Emān yā Muḥammed iḥsān senündür

2 Senüñçün yaratdı ʿālemi Ḫudā
Viṣālüñ eyledi her derde devā
Öldüm ḥasretüñden ḳıl vaṣluñ ʿaṭā
Emān yā Muḥammed iḥsān senündür

* "men ʿaref" *Keşfü'l-hafā*, II, 262.

3 Helāk itdi göñlüm āh-ı cigergāh
Ḳurbānuñ olayum yā Resūla'llāh
[136b] Yetiş imdāduma ḥasbeten li'llāh
Emān yā Muḥammed iḥsān senündür

4 Maḥabbet āteş-i cāna kār itdi
Vücūdum dāġlardan lālezār itdi
Aḳıtdı eşkümi cūybār itdi
Emān yā Muḥammed iḥsān senündür

5 Ne ḫavf-ı cehennem ne bīm-i maḥşer
Ne cennet isterem ne āb-ı kevs̱er
Firāḳuñla baḳma cemālüñ göster
Emān yā Muḥammed iḥsān senündür

6 Buyurduñ "reʾānī feḳad raʾe'l-ḥaḳ"*
Yüzüñden görindi cemāl-i muṭlaḳ
Sezā-yı şefḳatüñ benüm muḥaḳḳak
Emān yā Muḥammed iḥsān senündür

7 Ümīdüm destini her yana ṣaldum
Meded-res olmadı kimse buñaldum
Kāẓım ḳuluñ gibi bī-çāre ḳaldum
Emān yā Muḥammed iḥsān senündür

LXIV ḲOŞMA

6+5=11

1 Ḳalḳ eller ṭuymadan emān gidelüm
Uyan ey sevdigüm uyan gidelüm
Ṣabāḥ oldı emān emān gidelüm
Uyan ey sevdigüm uyan gidelüm

2 Ortalıḳ aġardı ṭañ beri atdı
Güneş ẓāhir oldı yıldızlar batdı
Ṣaġumuz ṣolumuz düşmen ḳuşatdı
Uyan ey sevdigüm uyan gidelüm

3 Günler aḫşāmlıdur yollar uzaḳdur
Selāmet yaḳası ḫaylī ıraḳdur
Gözcümüz pek çoḳdur düşmen ḳıyaḳdur
Uyan ey sevdigüm uyan gidelüm

---

* Müslim b. El-Haccâc Ebu'l-Hüseyn El-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, Beyrut, tsz, C.IV, s. 1776.

4 Geç irür menzile yolda uyuyan
Ġaflet insān içün ziyāndur ziyāndur
Furṣat elimüzden çıḳmadan emān
Uyan ey sevdigüm uyan gidelüm

5 **Kāẓım** ḳuluñ dönmez sözinden geri
Öldürsen ayrılup gitmez ileri

Yeter ḫˇāb-ı nāzuñ aḫşāmdan beri
Uyan ey sevdigüm uyan gidelüm

6 Şāh-ı Merdān ḳulı Bedevīlerüz
Yolumuz ṭoġrıdur Ḥaḳḳa giderüz
[137a] Niçe bir aldanup ġaflet iderüz
Uyan ey sevdigüm uyan gidelüm

LXV MÜSTEZĀD MÜNĀCĀT

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün
mefʿūlü faʿūlün

1 Yā Rab beni luṭfuñla ḫalāṣ it bu belādan
Her dürlü ḳażādan
Ḳurtar yaḳamı pençe-i keyd ü ruḳabādan
Āzār u cefādan

2 Yā Rab kerem it düşmenümi eyleme memnūn
Aḥbābumı dil-ḫūn
Taḫlīṣ ḳılup gerdenümi ṭavḳ-ı cezādan
Mest eyle ṣafādan

3 Yā Rab yüzümi baḫt-ı siyeh eyledi ḳara
Taḳdīre ne çāre
Rızḳum var imiş dāne-i endūh u cefādan
Ayırma rıżādan

4 Yā Rab bu belā başuma taḳdīr idi geldi
Tedbīr kesildi
Yoḳ bir meded eyler baña ṣınf-ı küberādan
Cins-i ümerādan

5 Yā Rab kime feryā[d] ideyüm iş saña ḳaldı
Ġam her yanum aldı
Al cānumı ḳurtar sitem-i her dü-serādan
Erbāb-ı şeḳādan

6 Yā Rab ġaraż erbābını ḥaḳḳumda üşürme
Daʿvāya düşürme

Āzāde-ser it daġdaġa-i çūn u çerādan
Ḥükm-i süfehādan

7 Yā Rabb baña ol āfet-i devrānı şefūḳ it
Ṣıddīḳ ü ṣadūḳ it
Tenvīr ḳılup sīnesini mihr ü vefādan
H̱urşīd-i ṣafādan

8 Yā Rab buña cilveñ mi ya cirmüm mi sebebdür
Bilmem ne ʿacebdür
Ṭāliʿ beni ḥıfẓ eylemeyüp renc ü ʿanādan
Öldürdi bükādan

9 Yā Rab ḳuluña ʿazv olınur ise ḳabāḥat
Bī-cürm ü cināyet
Sen ẕimmetümi tebriye ḳıl cümle ẖaṭādan
Ṭaʿn-ı cühelādan

10 Yā Rab beni evlād u ʿıyālümle ser-a-pā
Ātīde vü ḥālā
[137b] Āzāde idüp ḳayd-ı ġam-ı her dü-serādan
Ḳıl ehl-i rehādan

11 Yā Rab bu ḳuluñ **Kāẓımı** iḥsānuña ḳul it
Şāyān-ı ḳabūl it
Evvel bu temennāyı ider cümle recādan
Sen bār-ı H̱udādan

LXVI MURABBAʿ ŞARḲI

mefāʿīlün mefāʿīlün faʿūlün

1 Kemānlar dem çeker mānend-i bülbül
Açıl gül gül gibi ey sāġar-ı mül
Ṣurāḥīler disün rindāna ḳulḳul
Açıl gül gül gibi ey sāġar-ı mül

2 Dönüp mey-ẖāneler bāġ u bahāra
Ḳadeḥler örnek olsun lālezāra
Aġız açdurmasun neyler hezāra
Açıl gül gül gibi ey sāġar-ı mül

3 İḥāṭa eylesün deryāyı meh-tāb
Yürütsün zevraḳ-ı ṣahbāyı aḥbāb
Riyāż-ı ʿadne dönsün ʿālem-i āb
Açıl gül gül gibi ey sāġar-ı mül

4 İrişsün āsmāna bāng-i yā hey
Çeküp dem pey-rev olsun zühreye ney
Sebūlar şīşeler ṭolsun pey-ā-pey
Açıl gül gül gibi ey sāġar-ı mül

LXVII DĪGER ŞARḲI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ṭutdı çeşmüm meh-liḳālardan seni
Pek begendüm dil-rübālardan seni
Ṣaḳlasun Rabbüm ḫaṭālardan beni
Pek begendüm dil-rübālardan seni

2 Feyżin icrā eylemiş cūy-ı neseb
Ḳaplamış ruḫsārın envār-ı edeb
[138a] Ḥāṣılı ey lāle-ḫadd ü ġonçe-leb
Pek begendüm dil-rübālardan seni

3 Ḥūr u ġılmān mı melek-peyker misin
Yoḫsa ḫurşīd-i cihān-perver misin
Āb-ı kevs̱er mi şarāb-ı ter misin
Pek begendüm dil-rübālardan seni

4 Ḥüsn-i ʿālem-tābuña yoḳdur mis̱āl
Nūr-ı cāmidden yaratmış ẕü'l-celāl
Ḥaḳ budur **Kāẓım** gibi ey meh-cemāl
Pek begendüm dil-rübālardan seni

LXVIII DĪGER ŞARḲI

mefāʿīlün mefāʿīlün faʿūlün

1 Ṣalup sevdālara zülf-i siyāhuñ
Beni başdan çıḳardı kec-külāhuñ
Ḥarīm-i cānuma geçdi nigāhuñ
Beni başdan çıḳardı kec-külāhuñ

2 Esīr-i ʿaşḳuñ oldı dil ezelden
Yıḳıldı ḫāne-i ṣabrum temelden
ʿİnān-ı iḫtiyārum gitdi elden
Beni başdan çıḳardı kec-külāhuñ

3 Gözümden dūr olup semt-i selāmet
İḥāṭa eyledi göñlüm melāmet
Şikāyet olmasun şāhum şikāyet
Beni başdan çıḳardı kec-külāhuñ

4 N'ola Kāẓım ḳuluñ mānend-i Ferhād
Olursa dā'imā feryād-ı muʿtād
Meded ey pādişāh-ı kişver-i dād
Beni başdan çıḳardı kec-külāhuñ

[138b] LXIX [ŞARKI]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Gül midür bu yā muṣavver resm-i cānānum mıdur
Nāle-i bülbül ṣadā-yı āh-ı efġānum mıdur
Farḳ u temyīz eylemem tāb-ı hücūm-ı ʿaşḳdan
Āteş-i sūzān mıdur bu yā dil ü cānum mıdur

2 Sīne mecrūḥ u ciger pür-ḫūn u ḫāṭır pür-ġubār
Dīde zār u dil nizār u ten ḫarāb u cān figār
Ḥāṣılı bilmem benüm bu çekdigüm derd-i ḫumār
Muḳteżā-yı ṭāliʿüm mi yoḫsa ʿiṣyānum mıdur

3 Ṣubḥa dek ḳan aġlamaḳdan cām veş ey ġonçe-leb
Pāre pāre oldı cān u dil gözümden çıḳdı hep
Bilmem ey āfet elüñden çāk çāk olmış ʿaceb
Dāmen-i sāmān-ı ṣabrum mı girībānum mıdur

4 Ol ḳadar tīr-i maḥabbet deldi baġrum bī-gümān
Ḥālümi şerḥ itmege yoḳ ḳudretüm Kāẓım inān
Gösteren dünyāya ḫurşīd-i ḳıyāmetden nişān
Şuʿle-i āhum mı bilmem dāġ-ı sūzānum [m]ıdur

M Ü S̱ E L L E S̱ Ā T

LXX MÜS̱ELLES̱ İLĀHĪ

7+7=14

1 Cūlar leb-i deryāyı ben ararum H̱udāyı
Mecnūn sever Leylāyı ben ḥażret-i Mevlāyı
Mevlām benüm raḥmāndur göñlüm aña ḥayrāndur

2 Şemʿa yanar pervāne ben vecḥ-i Ṣamedāna
Bülbül gül-i ẖandāna ben ʿāşıḳam sübḥāna
Sübḥān ulu sulṭāndur göñlüm aña ḥayrāndur

3 Aylar günüñ ʿuşşāḳı ben Rabbümüñ müştāḳı
Rindān esīr-i sāḳī ben mest-i vech-i Bāḳī
Bāḳī olan Ḥannāndur göñlüm aña ḥayrāndur

4 Mey mübtelā-yı sāġar ben cām-ı ʿaşḳa maẓhar
Ḳumrī fidā-yı ʿarʿar ben ḳadd-i şūẖ-ı dil-ber
[139a] Dil-ber ki bī-nişāndur göñlüm aña ḥayrāndur

5 Zāhid sever namāzı ben āh-ı cān-güdāẕı
Kāẓım diler niyāzı ben yāre ʿarż-ı nāzı
Nāz-ı şān mehveşāndur göñlüm aña ḥayrāndur

LXXI MÜS̱ELLES̱ NAʿT-I ʿALĪ ʿALEYHİ'S-SELĀM

müfteʿilün fāʿilün müfteʿilün fāʿilün

1 Maẓhar-ı tām-ı H̱udā şāh-ı ʿAlīdür ʿAlī
Vāris̱-i ẖayrü'l-verā şāh-ı ʿAlīdür ʿAlī
Şīr-i ner-i lā-fetā şāh-ı ʿAlīdür ʿAlī

2 Server-i āl-i Resūl hem-ser-i ẕāt-ı Betūl
Ekmel-i ehl-i vuṣūl maḳsim-i nūr-ı ʿuḳūl
Menbaʿ-ı ṣıdḳ u ṣafā şāh-ı ʿAlīdür ʿAlī

3 H̱ıżr-ı hiḍāyet-niṣāb reh-ber-i ṣıdḳ u ṣavāb
Ḥayder-i ʿālī-cenāb şāh-ı velāyet-meʾab
Maʿden-i cūd u seẖā şāh-ı ʿAlīdür ʿAlī

4 Seyyid-i is̱nā ʿaşer dāder-i ẖayrü'l-beşer
Dāver-i rūşen-naẓar vāḳıf-ı rāz-ı ḳader
Fayṣal-ı dārü'l-ḳażā şāh-ı ʿAlīdür ʿAlī

5 Maẓhar-ı ism-i ʿalīm āyet-i Rabbü'r-raḥīm
Nūr-ı cesīm ü besīm ṣıhr-ı Nebiyy-i Kerīm
Hem-ser-i faḫrü'n-nisā şāh-ı ʿAlīdür ʿAlī

6 Ḥāmī-i dīn-i mübīn nāṣır-ı şerʿ-i güzīn
Yār-ı Resūl-i emīn revnaḳ-ı rūy-ı zemīn
Mefḫar-ı ehl-i semā şāh-ı ʿAlīdür ʿAlī

7 Gevher-i kān-ı kerem ḫāzin-i luṭf u himem
Ḳurre-i ʿayn-ı ümem pādişeh-i muḥterem
Şāfīʿ-i rūz-ı cezā şāh-ı ʿAlīdür ʿAlī

8 Beẕl ile meʾlūf olan cūd ile maʿrūf olan
ʿİlm ile mevṣūf olan düşmenine yuf olan
Ṣāḥib-i ʿizz ü ʿalā şāh-ı ʿAlīdür ʿAlī

[139b] 9 ʿĀşıḳ-ı āv[ā]reye **Kāẓım**-ı bī-çāreye
Her dil-i ġam-ḫ̌āreye ḥāṣılı her yāreye
Merhem-i ṣıḥḥat-nümā şāh-ı ʿAlīdür ʿAlī

MESNEVİLER

M E S N E V İ Y Y Ā T

I

faʿūlün faʿūlün faʿūlün faʿūl

1 Resūl-i Ḫudā mefḫar-i kāʾināt
ʿAleyhi's-selām ve ʿaleyhi'ṣ-ṣalāt

2 Olup ḥacca ʿāzim li-ecli'l-vedāʿ
Be-ḥükm-i ḫudāvend-i bī-imtināʿ

3 İdüp ḥac ziyāret ferīḥ ü füḫūr
Gelürken dönüp bā-kemāl-i sürūr

4 Ġadīr-i ḫamı ḳıldı çün cilvegāh
O deryā-yı ḥikmet Felāṭūn-penāh

5 Ḳurup anda minber ṣuʿūd eyleyüp
Cenāb-ı Ḫudāya dürūd eyleyüp

6 ʿAlīyi ḥużūra getürüp hemān
Eliyle elinden ṭutup bī-gümān

7 Didi oldum ise kime ben velī
Velīdür o şaḫṣa bu ẕāt-ı ʿAlī

[140a] 8 Melāẕum dü-ʿālem-penāh-ı enām
Cenāb-ı Muḥammed ʿaleyhi's-selām

9 Buyurmış saʿādetle kim bir ṣabāḥ
Ki ey sālikān-ı ṭarīḳ-i felāḥ

10 Gerek Ḥaḳḳa dāʾir gerek mā-sivā
Ne eşkāl olursa size rū-nümā

11 Anı mihr ü māha beyān eyleyüñ
Cevābuñ cihāna ʿıyān eyleyüñ

12 Ger olmışsa anlar zevāle ḳarīn
Ḳıluñ necm-i Nāhīde vażʿ-ı cebīn

13 Ufūl eyler ise o daḫi eger
İdüñ ferḳadān-ı münīre naẓar

14 Bu ḫams-ı mübārek olursa nihān
Kitāb-ı mübīne uruñ baş u cān

15 Benem āftāb u ḳamerdür ʿAlī
Vücūd-ı aḥaddur o nūr-ı celī

16 Betūl-i kerem-pīşedür necm-i Nāhīd
K'odur zīb-i şām u ṣabāḥ-ı ümīd

17 Cenāb-ı Ḥüseyn ü Ḥasan-ferḳadān
Olur anlar ile münevver cihān

II ḲAṢĪDE[-İ] MES̱NEVĪ DER-SİTĀYİŞ-İ SULṬĀN-I DEVRĀN ḤAŻRETÜ'L-ĠĀZĪ ʿABDU'L-ḤAMĪD ḪĀN

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Şükr ü minnet kim ḫudāvend-i Ḥamīd
Ḳıldı luṭfından cihānı müstefīd

2 Eyleyüp fażlıyla iksā-yı vücūd
İtdi ṭūṭī-i ḳafes-bend-i şühūd

3 Ḳıldı mescūd-ı melāʾik Ādemi
İbni Ādemle münevver ʿālemi

4 Ādeme virdi emānet cevherin
ʿArşa īṣāl itdi anuñla serin

5 Eylemekçün müʾmine beẕl-i s̱evāb
Her münāfıḳ kāfire ḳahr u ʿaẕāb

6 Ol güherdür ḳuvve-i ʿaḳl-ı maʿād
Ol güherdür şuʿle-i nūr-ı sevād

7 Ol güherdür vācibi is̱bāt iden
Nefse ʿaczin gösterüp iskāt iden

8 Ol güher ḳıldı Ḫalīli bī-sebaḳ
Mihr ü mehden dāḫil-i tevḥīd-i Ḥaḳ

9 Ādemi tafḍīl ü teşrīf eyleyen
Maẓhar-ı tekrīm ü teklīf eyleyen

[140b] 10 Hep anuñ envār-ı feyż-ās̱ārıdur
Berg ü bār u ravża-i esrārıdur

11 Eylemez ammā o nūr-ı ẕü'l-celāl
Her ser-i dīvānede ʿarż-ı cemāl

16 Birinci mısrada vezin bozuktur. Son tef'ile bir hece fazladır.

12 Burclar menziller ister mihr ü māh
Bī-serīr-i şevket olmaz pādişāh

13 Sāḳī-i peymāne-i bezm-i ezel
Şemʿ-i bezm-efrūz-ı aḳṣā-yı emel

14 Eyleyüp ṣahbā-yı luṭfın derr ü ṣāf
Virmiş ervāḥa anuñla ittiṣāf

15 Meşrebince cümle ser-mest eylemiş
Kimisin ʿālī kimin best eylemiş

16 Kimine ʿaḳl-ı maʿād itmiş ʿaṭā
Kimini ʿaḳl-ı maʿāşa mübtelā

17 Żıdd olur elbet maʿād ile maʿāş
Ṣabr u temkīn ile çün ḥırṣ u telāş

18 Vālideyn oldı cihāna heft ü cār
Oldı anlardan mevālīd āşikār

19 Devr ile mānend-i cām-ı lāle-fām
Geldi bezm-i ʿāleme ḥüsn-i niẓām

20 Neşʾe-i insān olup āḫir ʿıyān
Ādem oldı mīve-i bāġ-ı cihān

21 ʿĀleme Ādem emīr ü muḳtedā
Ādeme ʿālem maḳām-ı iʿtilā

22 Biri ṣahbā-yı muṣaffā biri cām
İkisi birbirine mirʾāt-ı tām

23 Bunda taḥṣīl olınur ʿilm ü kemāl
Bunda ḥāṣıldur viṣāl-i lā-yezāl

24 Terk idüp Ādem bunuñçün cenneti
İḫtiyār itdi bu dār-ı ġurbeti

25 Menzil-i ārām olup evlādına
Düşdiler ıṣlāḥına ifsādına

26 Ḫalḳ gitdükçe tefennün eyledi
Dīn ü milletler taʿayyün eyledi

27 Geldi nevbet devr ile devletlere
Noḳṭalardan ḥāṣıl oldı dāʾire

28 Cümle milletlerden ammā müslimīn
Oldılar tevḥīd ile Ḥaḳḳa yaḳīn

29 Neşr-i envār-ı maʿārif ḳıldılar
Ḥaḳḳı evvel bildiler bildirdiler

30 Ḫusrevān-ı millet-i İslāmiyān
İtdiler bu yolda beẕl-i māl u cān

[141a] 31 Ḳudretince ḫıdmet itdi her biri
Āl-i ʿOs̱māndur velī mihterleri

32 Ditretüp dünyā[y]ı çün berg-i ḫazān
Oldılar fermān-fermā-yı cihān

33 Muḳteżā-yı şīv[e]-i ḥükm-i ḳader
Ṭurmayup bir ḥālde evvel tāb u fer

34 Geh teraḳḳī geh tenezzül eyledi
Nice eşkāle taḥavvül eyledi

35 İḳtidāra oldı bādī ittifāḳ
ʿAksini gösterdi ās̱ār-ı nifāḳ

36 Olmadı bir başḳa keyfiyyet müfīd
Tā bu vaḳt ü ḥāl olınca ser-bedīd

37 Her zamān bir dāver-i ʿālī-maḳām
Oldı mehd-i ʿāleme virdi niẓām

38 Bunda yoḳdur hīç bir cāy-ı naẓar
Pek bedīhīdür bu ḳavl-i muʿteber

39 N'eyleyem emrüñ bu dāruñ aġrebi
Yoḳdur ʿirfānuñ kitāb u mektebi

40 Ḥāliyā bu ʿaṣr-ı ḥikmet-bārda
Böyle āvān-ı teraḳḳī kārda

41 Bir alay erbāb-ı efkār-ı ʿacīb
ʿĀḳil ü dīvāne nā-dān u edīb

42 Mübtelā-yı fikret ü endīşedür
Ṣūret-i Ḥaḳda ḍalālet-pīşedür

43 Evvelā ṣınf-ı güzīn-i şāʿirān
Cümleden biri faḳīr-i ter-zebān

44 Yā o maṭbūʾāt-ı ʿālī-menḳıbet
Her biri bir İbni Sīnā-menzilet

45 Gūş ḳılsañ kim neler söyler neler
Eyleyüp zuʿmınca iẓhār-ı hüner

46 Kimi Sūdāndan idüp baḥs̱-i sevād
Kimi Hindün żabṭını eyler murād

47 Kimi dir olmaz teraḳḳī rū-nümā
Ḳol ḳola gezmezse erkekle nisā

48 Ḥāṣılı her biri çün bārān u berḳ
Ḫalḳı eyler pür-hirās u ġarḳ u ḥarḳ

49 Müşkil ol kim defʿinüñ yoḳ çāresi
Her biri bir dürlü āteş-pāresi

50 Tīġden kim eylese daʿvā-yı dem
Muḳteżāsın der-kenār itmez ḳalem

[141b] 51 Ḥāṣıl olmaz nāleden ẕevḳ ü ṭarab
İttiḥād itmez reẕāletle edeb

52 Hep bu sözler ṣanʿat-ı aġyārdur
Toḫm-ı şūm-ı ḫudʿa-i eşrārdur

53 Bir ṭaḳım dīvāne-i ʿaḳl-ı maʿāş
Mest-i maġrūr u giriftār-ı telāş

54 Ḫāk olurlar ʿarṣa-i taḳlīdde
Küfr iderler ṣūret-i tevḥīdde

55 Ḥāşe li'llāh kim bu ḳavmüñ maḳṣadı
Ola teʾyīd-i ṭarīḳ-i Aḥmedī

56 Ādemüñ mirʾātı istiʿdādıdur
ʿAḳl istiʿdādınuñ bünyādıdur

57 Tercemāndur sözleri efkārına
Āhdur şāhid göñüller nārına

58 Ey ṭaraf-dārānı dīn ü devletüñ
Ġayret ü miḥnet-keşānı milletüñ

59 Ḥaḳ ḳulı bāb-ı risālet bendesi
Maʿdelet mecbūrī ṣıdḳ efkendesi

60 Mü᾽min-i pāk ü muḥibb-i mü᾽minīn
Pey-rev-i erbāb-ı iḫlāṣ u yaḳīn

61 Vāḳıf-ı sırr-ı merāyā-yı müfād
Ṣūret-i tims̱āl-i ḥüsn-i iʿtikād

62 Bir ḳadeḥ çek bāde-i inṣāfdan
Ṣayd-ı ʿanḳā-yı kemāl it Ḳāfdan

63 Ṣāf ḳıl cūy-ı revān veş sīneñi
Mihr ü māha ḳarşu ṭut āyīneñi

64 Ur sözüm bir bir miḥekk-i diḳḳate
Şāhidüñ żabṭ eyle ẕeyl-i ḥüccete

65 Olmayup Allāh içün aṣlā ḫamūl
Kiẕb ise redd it ṣavāb ise ḳabūl

66 Gerçi lāzımdur teraḳḳī-ārzū
Keyd-i aʿdādan tevaḳḳī-arzū

67 İster icrā-yı tedāvī lā-cerem
Ḫasta ṣaġ olsun gerek ṣāḥib-herem

68 Düşme bīhūde telāş u şeklere
Nerdübān ile çıḳılmaz göklere

69 Ḳollayup çerḫ-i muʿāllā-gerdişi
Maʿrifet imkāna ṣoḳmaḳdur işi

70 ʿĀḳile levḥ-i merāyā-yı maḥāl
Eylemez ʿarż-ı cemāl-i ḥasb-i ḥāl

71 S̱ābit olmışdur nice ās̱ār ile
Jeng-i ẓulmet maḥv olur envār ile

[142a] 72 Şimdi şeh-rāh-ı ṣavāb u ihtidā
Ḥaḳḳa ricʿatdür ʿumūmen ibtidā

73 Ḥāl ü şānın fikr idüp nisvān u merd
İtmeli taʿdād-ı cürmin ferd ferd

74 Ḳılmalı şerʿ-i şerīfe intisāb
Ḫālıḳ u maḫlūḳdan ḫavf u ḥicāb

75 S̱āniyen ṣıdḳ u ṣafā-yı ḳalb ile
Cümle efkār-ı saḳīmi selb ile

76 İtmeli şāh-ı cihāna ittibāʿ
Ẕerreler āsā güneşle iltimāʿ

77 Bā-ḫuṣūṣ ol ḫusrev-i ẕī-şān kim
Ẓıll-ı pāk-i ḫālıḳ-i ekvān kim

78 Eyleyüp reʾyin Felāṭūnlar ḳabūl
Nuṣḥ u pendinden döner insāna ġūl

79 Muḳtedā-yı ehl-i taḥḳīḳ ü yaḳīn
Hem ḥakīm ü hem emīrü'l-müʾminīn

80 Şāh-ı devrān ḥażret-i ʿAbdu'l-ḥamīd
Kim olur ẕātında dāʾim ser-bedīd

81 Hüsn-i ḫulḳ-ı Bū Bekr ʿadl-i ʿÖmer
Şerm-i ʿOs̱mān ṣāḥib-i ḫayrü'l-beşer

82 Āftāb-ı ʿālem-i cāh u celāl
Sāye-i memdūd-ı Rabb-i lā-yezāl

83 Cām-ı ʿirfānuñ şarāb-ı kevs̱eri
Bezm-i imkānuñ çerāġ-ı enveri

84 Lāle-i sīr-āb-ı envār-ı naẓar
Verd-i ṣad-berg-i gülistān-ı ḳader

85 Ol ḳadar luṭf u ʿināyet-pīşedür
Kān-ı iḥsāna dü desti tīşedür

86 Ḳıldı hengām-ı cülūsından beri
Neşr-i envār-ı kerāmet-güsteri

87 Keştī-i dīn ü mübīni Nūḥ vār
İtdi ṭūfān-ı belādan der-kār

88 Oldı sulṭān-ı müceddid devlete
ʿİllet-i s̱ānī ḥayāt-ı millete

89 Döndi müşk-i eẕfere ḫāk-i vaṭan
Gelse tācirler sezādur Çīnden

90 Devr idüp ṭūlāb-ı çerḫ-i āftāb
Pāydār olduḳça āb u āsyāb

[142b] 91 Bā-kemāl-i şevket ü iḳbāl ü şān
Eylesün efzūn ʿömrin müsteʿān

92 Sāyesinde ḫalḳ olup hep kām-bīn
Ḥaşre dek olsun ʿadūsı dil-ḥazīn

93 ʿArż-ı dīdār eyleyüp mihr-i merām
Geldi **Kāẓım** mevsim-i ḫatm-i kelām

94 Ḥāṣılı ben bildigüm bī-irtiyāb
Böyledür va'llāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb

[143a] III RİYĀŻÜ'L-AṢFİYĀ

B'ismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Allāh adıyla ḳılup fetḥ-i kelām
Virelüm ḥamd ü s̱enāyā intiẓām

2 Başlayup tevḥīde b'ismi'llāh ile
Ḫatm-i enfās idelüm Allāh ile

3 Allāh adın ṣıdḳ ile kim ḳılsa yād
Ber-murād eyler anı Rabbü'l-ʿibād

4 Allāh adın añsa her dāʾim kişi
Fetḥ ide[r] Ḥaḳḳ aña her müşkil işi

5 Allāh adın eyleyen vird-i zebān
Girse nār-ı dūzaḫa görmez ziyān

6 Her kim Allāh dise bir iḫlāṣ ile
Defʿ olur andan cemʿ-i ġāʾile

7 İsm-i pākin ẕikr iden meẕkūr olur
Her ne ʿiṣyān eylese maġfūr olur

8 Cān u dilden eyleyüp āh u enīn
Allāh Allāh diyelüm her ān ü ḥīn

9 Maḥv olup sırr-ı süveydādan sivā
Ḳalsın ancaḳ ḥubb-ı ẕāt-ı kibriyā

10 Birdür ol rūzī-resān-ı kāʾināt
Şekk iden tevḥīdine bulmaz necāt

11 İbtidā vü intihā olmaz aña
Varlığı ẕātından olmış rū-nümā

12 Derk olınmaz künh-i ẕāt-ı ḥażreti
Her ne işlerse ṣorılmaz ḥikmeti

13 Naḫl-i aḫżardan ḳılup iẓhār-ı nār
Bir dikenden biñ gül eyler āşikār

14 Eyleyüp ʿuşşāḳ-ı zārın dil ḫarāb
Düşmenüñ eyler anuñla kām-yāb

15 Şīve-i taḳdīri pek dil-dūzdur
Ḥikmeti ġāyet taḥammül-sūzdur

16 Eyleyen ümmīd-i ḥüsn-i ḫātime
İtmesün taʿrīż ḥakem-i ḥākime

[143b] 17 Cān u dilden döndirüp Mevlāya rū
Ẕikri olsun her nefes Allāh hū

18 Ey iden Ḥaḳdan ümīd-i iltifāt
Ḫamse-i āl-i ʿabāya ḳıl ṣalāt

Allāhümme ṣalli ve sellim ve bārik ʿalā-seyyidinā Muḥammed ve ʿAlī ve Fāṭıma ve'l-Ḥüseyn ve'l-Ḥasan bi-ʿadedi ḳaṭarāti baḥri raḥmetike'l-vāsiʿa

19 Ḫāme-i ʿĪsī-dem-i ehl-i hüner
Ḳoymamış söylenmemiş bir söze ger

20 Farṭ-ı ḥubb-ı ḫānedān-ı Muṣṭafā
Didi kim taʿrīż idüp bir gün baña

21 Ey ġarīḳ-i niʿmet-i āl-i Resūl
Daʿvī-i iḫlāṣ iden merd-i ḥamūl

22 N'ola yazup Kerbelānuñ ḥālini
Teşne-leb maẓlūmlar aḥvālini

23 Aġlasañ aġlatmış olsañ ʿālemi
Ṣūret-i tevḥīde ḳoysañ mātemi

24 Basṭ olınsa ṣūret-i ehl-i kisā
Nāmına dinse *Riyāż-ı Aṣfiyā*

25 Eyleyüp fermānını menġūş-ı cān
Anda bu manẓūmeyi yazdum hemān

26 Oḳuyup bu ḳıṣṣayı her reʾs-i sāl
Eyledükçe mātem-i evlād ü āl

27 Budur ümmīdüm ki erbāb-ı ṣalāḥ
Cürm ü taḳṣīrüm ḳılup ʿafv u semāḥ

28 ʿAnber-i iḫlāṣ ile pür-rāyiḥa
İdeler ihdā baña bir Fātiḥa

29 Ey iden Ḥaḳdan ümīd-i iltifāt
Ḫamse-i āl-i ʿabāya ḳıl ṣalāt

Allāhümme ṣalli ve sellim ve bārik ʿalā-seyyidinā Muḥammed ve ʿAlī ve Fāṭıma ve'l-Ḥüseyn ve'l-Ḥasan bi-ʿadedi ḳaṭarāti baḥri raḥmetike'l-vāsiʿa

30 Devre āġāz ideli bu āsyāb
Ḫırmen-i ʿömrin ḳılar ḫalḳın ḫarāb

31 Eyler eczā-yı vücūd-ı mümkināt
Birbirin ifnā ile kesb-i ḥayāt

32 ʿĀlemüñ tīġ-i eceldür ḥāriṡi
Ẕāt-ı Bārīdür cihānuñ vāriṡi

33 Lā-cerem eşyā olup maḥv u helāk
Vech-i bāḳīdür dem-ā-dem tābnāk

[144a] 34 Bir müsāfir-ḫānedür dünyā-yı dūn
Kim ḳılar mihmānların zār ü zebūn

35 Her kim olsa cāme-ḫˇāb-ārā-yı mehd
Der-kenār eyler anı elbette laḥd

36 Ḫalḳa ḳılmışdur cihānı müsteʿān
Dār-ı teklīf ü maḳām-ı imtiḥān

37 Muttaṣıl renc-i ḫırāş-ı sīneden
Cān atar semt-i beḳāya her gelen

38 Görmeyüp luṭfın ʿuyūn-ı enbiyā
Dest-i āzārından aġlar evliyā

39 Maẓhar-ı taḫyīr iken ẕāt-ı Resūl
ʿAzm-i ʿuḳbā itmeyi ḳıldı ḳabūl

40 Anda kim bīzār ola maḥbūb-ı Rab
Ḳanġı ḫāṭır kesb ider ẕevḳ ü ṭarab

41 ʿĀḳıbet mesmūmen oldı ol cemīl
ʿĀzim-i bezm-i ḫudāvend-i celīl

42 Gitdi ardınca cenāb-ı Fāṭıma
Az zamānda uġrayup pek çoḳ ġama

43 Ḳıṣṣasın żabṭ itmiş erbāb-ı siyer
İsteyenler anlara ḳılsun naẓar

44 Gülmedi bir gün cenāb-ı Bū Türāb
Tā şehādetle olınca kām-yāb

45 Birbirin taʿḳīb idüp emvāc-ı ġam
Ḳıldı ḫūn-āb-ı sirişkin reşk-i yem

46 Oldı çün ol maḫzen-i sırr-ı nuṣūṣ
Mesned-ārā-yı ḫilāfet bā-ḫuṣūṣ

47 Her ṭarafdan açılup bāb-ı miḥen
Ḳapladı dünyāyı Yeʾcūc-i fiten

48 Eyledi ḳalb-i mevālīdi ḥazīn
Mākis̱īn ü mārıḳīn ü ḳāṣidīn

49 İbtidā yüz gösterüp ḥarb-i Cemel
Āteş-i baġy oldı gitdükçe ecel

50 Vaḳʿa-i Şām itdi ardınca ẓuhūr
Girdiler tek dīgere ẓulmetle nūr

51 Öldi elli biñ kişi aṣḥābdan
Ṭuʿme-i şemşīr-i ḫūn-rīz-i fiten

52 İşte bu seyl-i belā-yı cān-figār
Eyledi dīn-i mübīni raḫne-dār

53 Kesmeden hem ceng-i ḥarbīler sesi
Çıḳdı meydāna Ḫavāric fitnesi

54 Ġāyet-i küfr-i ḍalāle gitdiler
Ḥayder-i Kerrārı tekfīr itdiler

[144b] 55 Gördi kim olmaz naṣīḥat kārger
Maḥv idüp ol ḳavm-i şūmı ser-be-ser

56 Eyleyince bā-şükūh-ı ʿizz ü şān
Nehrevāndan Kūfeye ʿaṭf-ı ʿinān

57 İbni Mülcem-nām bir kāfir pelīd
Ḳıldı ol şāhenşeh-i dīni şehīd

58 Zāʾil oldı maşrıḳ-ı dīnüñ güni
Nūr-ı īmānuñ ḳırıldı gül-büni

59 Ey iden Ḥaḳdan ümīd-i iltifāt
H̱amse-i āl-i ʿabāya ḳıl ṣalāt

Allāhümme ṣalli ve sellim ve bārik ʿalā-seyyidinā Muḥammed ve ʿAlī ve Fāṭıma ve'l-Ḥüseyn ve'l-Ḥasan bi-ʿadedi ḳaṭarāti baḥri raḥmetike'l-vāsiʿa

60 Çünki bā-taḳdīr-i ẕāt-ı kibriyā
Çekdi ṣahbā-yı şehādet Murtażā

61 Muḳtedā-yı müʾminīn oldı Ḥasan
Ḳıldı iʿlān-ı ḫilāfet Kūfeden

62 Yüz sürüp ayaġına ṣadr ü sedīr
Çeşm-i eflāk ü zemīn oldı ḳarīr

63 Her ṭarafdan ṭoplanup ehl-i süyūf
Ṭutdılar zīr-i livāsında ṣufūf

64 İbni Süfyān kim bu ḥāli itdi gūş
Neşʾesinden mey gibi itdi ḫurūş

65 Çıḳdı altmış biñ kişi İslāmdan
Bi'l-maʿiyye anuñ ile Şāmdan

66 Fetḥ-i ebvāb-ı ḳıtāl ü ḥarb içün
Āl ü evlād-ı Resūl'i ḍarb içün

67 Vāriṡ-i peyġam-ber-i āḫir-zemen
Nūr-ı çeşm-i ḥażret-i Zehrā Ḥasen

68 Görmeyüp ġavġāda āṡār-ı felāḥ
İstedi ḳılmaḳlıġı ṣulḥ u ṣalāḥ

69 İtdi beş teklīf ile baʿṡ-ı Resūl
Ẕikri eyler ādemi zār u melūl

70 Evvelā olınmaya bī-irtiyāb
Pāye-i minberde sebb-i Bū Türāb

71 S̱āniyen ola Ḥüseyn-i Kerbelā
Rıbḳa-i teklīf-i bīʿatden rehā

72 S̱āliṡen bir kimseyi vālī-i Şām
Ḳılmaya bir vech ile ḳāʾim-maḳām

73 Rābiʿan maʿlūm olan baʿż-ı ricāl
Olmaya maḳrūn-ı āzār u nikāl

[145a] 74 Ḫāmisen her yıl imān-ı ẕü'l-kerem
Başradan ala iki yüz biñ derem

75 Çünki teblīġ-i peyām itdi Resūl
Olınup bu ḫamsenüñ dördi ḳabūl

76 Didiler ḳābil degüldür muṭlaḳā
Olmamaḳ sebb-i ʿAliyyü'l-Murtażā

77 Ḳanġı mescidde Ḥasan ola meger
Andan ol gün olına ṣarf-ı naẓar

78 Oldı bāḳī bu şütūm-ı kīnever
Tā olınca dāver-i ʿālem ʿÖmer

79 Refʿ idüp ol fiʿli anuñ himmeti
Yerine važʿ itdi meşhūr āyeti

80 Ḫˇāh nā-ḫˇāh eyledi iki ṭaraf
İşbu beş şarṭ üstine ʿahd ü ḥalef

81 Ṭurmayup ʿahdinde ammā İbni Ḥarb
Ṭoldı ẓulmiyle diyār-ı şarḳ u ġarb

82 Oġlunı ʿahdinde itmegiçün emīr
Ḳıldı icrā-yı mekīdet bī-naẓīr

83 Ḳanda ārām eylediyse müctebā
Olmadı dest-i cefāsından rehā

84 Altı defʿa zehr ile ṣundurdı cām
Tā ide fevtiyle īfā-yı merām

85 Ḥaḳ beşin de eyleyüp teʾḫīrini
Ḫalḳ ü īcād itmedi teʾs̱īrini

86 ʿĀḳıbet vaḳt-i ecel itdi ḥulūl
Buldı sūʾ-i maṭlaba ṭālib vuṣūl

87 Caʿde Binti Eşʿas̱ī Mervān ile
Mārı pā-dāş eyleyüp şeyṭān ile

88 Eyledi ifnā o şāh-ı ʿālemi
Gülşen-i cennetde iġvā ādemi

89 Söndi şemʿ-i gūşe-i miḥrāb-ı dīn
Ẓulmet-i mātemde ḳaldı müʾminīn

90 Ey cihānda ben de insānum diyen
Müʾminüm ḥaḳḳā müselmānum diyen

91 Sīneni jeng-i ġarażdan ṣāf ḳıl
Sen düşün Allāh içün inṣāf ḳıl

92 Vācib itmişken ḫudāvend-i ʿibād
Ehl-i beyte ḳılmaġı ḥubb u vidād

93 Eyleyüp dāmādına şetm-i şedīd
Kim ḳılur peyġam-ber evlādın şehīd

94 Ey iden Ḥaḳdan ümīd-i iltifāt
[145b] Ḫamse-i āl-i ʿabāya ḳıl ṣalāt

Allāhümme ṣalli ve sellim ve bārik ʿalā-seyyidinā Muḥammed ve ʿAlī ve Fāṭıma ve'l-Ḥüseyn ve'l-Ḥasan bi-ʿadedi ḳaṭarāti baḥri raḥmetike'l-vāsiʿa

95 Kerbelā aḥvālin erbāb-ı siyer
Böyle żabṭ itmiş be-ḳavl-i muʿteber

96 Çün emīr oldı Yezīd-i bed-tebār
Küfrin iẓhār eyledi bī-iḫtiyār

97 İtdi istiḥlāl beng ü bādeyi
Serdi ḳaʿr-ı dūzaḫa seccādeyi

98 Ḳıldı eṭrāfa perīşān-nāmeler
Kim oḳur laʿnet gören ʿallāmeler

99 Eyleyüp maḥrem Medīne ʿāmilin
Aña iẓhār itdi esrār-ı dilin

100 Didi ey rükn-i rekīn-i devletüm
Celb idüp ʿarż it Ḥüseyne biʿatüm

101 Ger ḳabūl eylerse olma münfaʿil
Redd iderse kes başın irsāl ḳıl

102 Aḫẕ idüp bu nāme-i şūmı Velīd
Nāzükāne ḳıldı mefhūmın bedīd

103 Gūş idince ḳavlin ol şāh-ı cihān
ʿAzm-i Batḥā itdi Yes̱ribden hemān

104 Ḳıldı semt-i Merveden kesb-i Ṣafā
Ḳurb-ı “ev-ednā”* da hem-çün Muṣṭafā

105 Girdiler birbirine rükn ü maḳām
Secde itdi rūyına beytü’l ḥarām

106 Dökdi zemzem pāyına çoḳ eşk-i ter
H̱āl-i ruẖsārıyla fer buldı ḥacer

107 Ol ḳadar icrā-yı şehr-āyīn olur
Şehr-i Mekke reşk-i ʿilliyyīn olur

108 Bu ẖaberler kim olur eṭrāfa şāʿ
Kūfe aʿyānı iderler istimāʿ

109 ʿAhd idüp īfā-yı resm-i biʿate
Ḳıldılar cürʾet pey-ā-pey daʿvete

110 Gördi kim ol ẖāzin-i esrār-ı ḥaḳ
Eyler eyyām-ı belā ʿarż-ı şafaḳ

111 Seyl-i taḳdīre çekilmez bend ü sed
İdemez tiġ-i ḳażāyı kimse red

112 Celb idüp İbni ʿAḳīli yanına
Anı gönderdi ʿIrāḳ erkānına

113 İki maẖdūmın alup İbni ʿAḳīl
Oldı şehr-i Kūfeye çünki daẖīl

[146a] 114 Biʿat itdi yirmi biñ ehl-i neberd
ʿAhd idüp cān virmege hep ferd ferd

115 Müslim īʿlām eyleyüp bu ṣūreti
Eyledi daʿvet ʿIrāḳa ḥażreti

116 Görmeyüp lāyıḳ o şāh-ı pür-himem
H̱ūn ile rengīn ola ẖāk-i ḥarem

117 Refʿ-i rāyet itdirüp oldı hemān
Cānib-i şarḳa saʿādetle revān

118 Çün yetüp şehr-i Resūle bir gice
Ḳıldı icrā-yı ziyāret gizlice

---

* “ev-ednā” *Kuran*, 53/9.

119 Ṭuymadan teşrīfin erbāb-ı şiḳāḳ
Eyledi ol şeb yine ʿazm-i ʿIrāḳ

120 Baḳmadı ḳaṭʿan ṣoluna ṣaġına
Tā irince Kerbelā topraġına

121 Vāḳıf-ı aḥvāl olup İbni Ziyād
Her yola gönderdi biñ ehl-i fesād

122 Buldırup ḳatl itdi āḫir Müslimi
Ḥayf ḳan aġlatdı vāfir müslimi

123 Hem iki ṭıfl-ı yetīmin bir pelīd
Ḳıldı ol ṣūretle kim ḳatl ü şehīd

124 Riḳḳat iẓhār eyleyüp kerrūbiyān
Dökdi bārān-ı sirişki āsmān

125 Ey iden Ḥaḳdan ümīd-i iltifāt
Ḫamse-i āl-i ʿabāya ḳıl ṣalāt

Allāhümme ṣalli ve sellim ve bārik ʿalā-seyyidinā Muḥammed ve ʿAlī ve Fāṭıma ve'l-Ḥüseyn ve'l-Ḥasan bi-ʿadedi ḳaṭarāti baḥri raḥmetike'l-vāsiʿa

126 Kerbelāya geldigi gün ḥażretüñ
Süllem-i tārīḫi sāl-i hicretüñ

127 Māh-ı nevden eyleyüp refʿ-i ʿalem
Eyledi altmış bire vażʿ-ı ḳadem

128 Anda ārām olınup on gün tamām
Çıḳdı ʿaşr-i evvel-i şehr-i ḥarām

129 Oldı bu on günde pek çoḳ vāḳıʿa
Kim virir ẕikri ḫırāş-ı sāmiʿa

130 Yevm-i s̱ālis̱de ʿuṣāt-ı bī-ḥicāb
İtdiler āl-i Nebīden ḳaṭʿ-ı āb

131 Yevm-i sābiʿde bulup şiddet-i ʿaṭş
Iżṭırāba başladı her māhveş

132 Āh u zār itdükçe eṭfāl-i güzīn
Sidreden aġlardı Cibrīl-i emīn

[146b] 133 Nāle çekdükçe ʿaṭaşdan seyyidāt
Ḫūn iderdi baġrını āb-ı ḥayāt

134 Oldı bu hengāmede çoḳ ẕāt-ı pāk
Tīġ-i teʾs̱īr-i ʿaṭaşdan çāk çāk

135 Ebr olup çıḳdı semāya āhlar
Dehri ṭutdı nāle-i cān-kāhlar

136 Yevm-i ʿāşirde gürūh-ı eşḳiyā
Ḳıldılar ḥarb ü ḳıtāle ictirā

137 Elli altı bende vü on altı āl
Cümlesi yetmiş iki ṣāḥib-kemāl

138 Yirmi biñ nā-merde ḳarşu bī-telāş
Oldılar āmāde-i ḥarb ü ṣavaş

139 El urup tīġ ü sinān u ẖançere
Serdiler çoḳ düşmen-i dīni yere

140 Nūş idüp āẖir şehādet cāmını
ʿĀlemüñ terk itdiler ālāmını

141 Birbiri ardınca āl ü bendegān
Ḳıldılar ʿazm-i ḥużūr-ı müsteʿān

142 Eyledi ol ḳavm-i ʿudvān inhimāk
Cümlesin üftāde-i ẖāk-i helāk

143 Maḥv idüp āl-i Resūl-i emcedi
Yıḳdılar bünyād-ı şerʿ-i Aḥmedi

144 Her kim itmezse bu gün feryād u āh
Dīn ü īmānında vardır iştibāh

145 Ey iden Ḥaḳdan ümīd-i iltifāt
Ḫamse-i āl-i ʿabāya ḳıl ṣalāt

Allāhümme ṣalli ve sellim ve bārik ʿalā-seyyidinā Muḥammed ve ʿAlī ve Fāṭıma ve'l-Ḥüseyn ve'l-Ḥasan bi-ʿadedi ḳaṭarāti baḥri raḥmetike'l-vāsiʿa

146 Oldı ol dem kim Ḥüseyn-i Kerbelā
ʿĀzim-i ḳurb-ı cenāb-ı kibriyā

147 Mest-i cām-ı kām olup aʿdā-yı şūm
Ḫaymegāha itdiler birden hücūm

148 Almaduḳ şey ḳoymayup ḳavm-i buġāt
Ḥıfẓ-ı Ḥaḳda ḳaldı ancaḳ seyyidāt

149 Her ne kim var idi tālān itdiler
Kaʿbe-i dīni perīşān itdiler

150 İstedi Zeynü'l-ʿabāyı ide mest
Şimr-i Ẕü'l-Cevşen urup şemşīre dest

151 Ditreşüp bu ḥālden ṭıfl u nisā
Bir aġızdan ḳıldılar zār u bükā

[147a] 152 Gūş-ı sükkān-ı semāyı itdi ger
Ehl-i beytin ḳıldıġı feryādlar

153 İbni Saʿd olup işe vāḳıf hemān
Eyledi ol ḳāfiri andan revān

154 Dīde giryān ü ciger āteş-nis̱ār
Seyyidātı ḳıldılar maḥmil-süvār

155 İtdiler āheng-i āġāz-ı sürūd
Ḳatl-i Yaḥyā ile çün ḳavm-i Yehūd

156 Zīb-i rumḥ oldı ser-i ṣad-çākler
Ḳaldı ḫāk üzre vücūd-ı pākler

157 Geldiler İbni Ziyāduñ bezmine
Oḳıyup sāpāş ʿazm ü rezmine

158 Her biri bir cürʾetin itdi beyān
Ditredi ṣoḥbetlerinden ḳudsiyān

159 Mest olup şevḳinden ol dīv-i ġurūr
Ḫaylī ʿavʿav itdi çün kelb-i ʿaḳūr

160 Bir mükemmel ceyş tertīb eyledi
Ehl-i beyti Şāma tesrīb eyledi

161 Şāma kim geldi cenāb-ı ḫānedān
Şād-mān oldı bütün Süfyāniyān

162 Ḳıldılar her ḫānede tezyīnler
İtdiler icrā-yı şehr-āyīnler

163 Ṭoplayup erkān-ı menḥūsın Yezīd
Eyledi teşkīl bir bezm-i cedīd

164 Celb ü iḥżār itdi bā-şevḳ ü ṭarab
Seyyidāt ile rüʾūs-ı pāki hep

165 Şeh Ḥüseynüñ re᾿sin aldı yanına
Bir ḳaḍīb ile urup dendānına

166 Küfrini te᾿yīd ü iʿlān eyledi
Kā᾿ inātı zār u giryān eyledi

167 Gelmeyüp ṭāḳat bu cevr-i dā᾿ime
Anda fevt oldı Ruḳiyye Fāṭıma

168 Yādgārıydı imām-ı ekremüñ
Nūr-ı çeşmānı o rūḥ-ı ʿālemüñ

169 Ḥūr-ı ʿilliyyīni ḳıldı nāle-zen
Seyyidātuñ nālesi bu ġuṣṣadan

170 Ṣūretā ḥattā Yezīd-i bed-fiʿāl
Gösterüp bu ḥāle ḥüzn ü infiʿāl

171 İtdi iẓhār-ı rüsūm-ı dil-nüvāz
Cümlesin iʿzāz ile sevḳ-i Ḥicāz

172 Oldılar çün dāḫil-i şehr-i Resūl
Şām-ı ġurbetden gelüp āl-i Betūl

[147b] 173 Dīde pür-ḫūn u göñül zār ü ḫarāb
Sīne mecrūḥ ü ciger laḥd-i kebāb

174 Çıḳdı eflāke fiġān ü nāleler
Āhdan mihr itdi peydā hāleler

175 Āl ü aṣḥāb-ı Muḥammedle tamām
Cümle efrād-ı ehālī ḫāṣ ü ʿām

176 Ḳıldılar ol rütbe kim āh u fiġān
Oldı hengām-ı ḳıyāmetden nişān

177 Ġarḳ idüp ḫūn-āb-ı eşke ʿālemi
Ṭutdı dünyāyı Ḥüseynüñ mātemi

178 Yazmadum te᾿s̱īr içün ḥarf-i ḫilāf
İtmedüm **Kāẓım** ḳabūl-i iḫtilāf

179 Rāst-gūlıḳ baña feyż-i ḫāṣdur
Söz degül naẓmum dürr-i iḫlāṣdur

180 Oldı bu ṣūretle cārī vāḳıʿāt
Eylesün taḥḳīk-i şekk iden zevāt

181 Budur ümmīdüm be-ḥaḳḳ-ı Muṣṭafā
Eyleye ẕāt-ı cenāb-ı kibriyā

182 Ḳadrimi hem-rütbe-i Aṣḥāb-ı Kehf
Nāmumı Ḳıṭmīr-i sulṭān-ı Necef

183 Hem ḳılup bu naẓm-ı nā-çīzüm müdām
Maẓhar-ı tevfīḳ-i ʿizz ü iḥtirām

184 Olalar müstaġraḳ-i ʿafv ü emān
Diñleyenlerle oḳuyan oḳudan

185 Ey iden Ḥaḳdan ümīd-i iltifāt
Ḫamse-i āl-i ʿabāya ḳıl ṣalāt

Allāhümme ṣalli ve sellim ve bārik ʿalā-seyyidinā Muḥammed ve ʿAlī ve Fāṭıma ve'l-Ḥüseyn ve'l-Ḥasan bi-ʿadedi ḳaṭarāti baḥri raḥmetike'l-vāsiʿa

[148b] IV MANẒŪME-İ MEFHŪME-İ BİNĀDUR
B'ismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Besmeleyle eyleyüp ḥamd-i ḫudāvend-i aḥad
Ḳıl Resūl-i ekreme ʿarż-ı ṣalāt-ı lā-yuʿad

2 Āl u aṣḥāba s̱enālarla duʿā-yı pādişāh
Ṣıdḳ ile īfā olınduḳdan gerü bī-iştibāh

3 Belle ey ṭālib otuz beş bābı ḥāvīdür binā
Altısı andan s̱ülās̱ī[-i] mücerred muṭlaḳā

4 Fā vü ʿayn u lām taʿbīr olınur yoḳ sāʾiri
Her kelāmuñ ibtidā vü evsaṭıyla āḫiri

5 Bāb-ı evvelden gelen māżīnüñ ʿaynü'l-fiʿli hep
Dāʾimā meftūḥ olur budur esās-ı müsteḥab

6 Oḳunur ʿaynı mużāriʿ fiʿlinüñ mażmūm līk
Olamaz bu bābda māżīye müstaḳbel şerīk

7 Müteʿaddīdür bināsı eks̱eriyyetle gehī
Lāzım içün de olur gūş eyle ey serv-i sehī

8 Bāb-ı s̱ānīnüñ eger māżīleri meftūḥ olur
Evvelüñ żıddı mużāriʿ meksūr oḳunur

IV. 8 Beytin 2. dizesinde vezin bozuktur.

9 Beñzer ʿaynıyla bināsı resm-i bāb-ı evvele
Oḳuyan diḳḳat ile naẓm fehm ider ṣormaz ile

10 Bāb-ı s̱ālis̱de gelür meftūḥ-ı bā-şārṭ-ı celī
Cümle māżī vü mużāriʿ fiʿlinüñ ʿaynı sevī

11 Şarṭ odur yā lām u yā ʿaynında bī-şek-i ẓunūn
Altı ḥarf ḥalḳdan ola birisi rū-nümūn

12 İşte bunlardur o altı ḥarf yoḳdur mā-ʿadā
Ḥā vü ḫā vü ʿayn u ġayn u hemze vü bā ḥafr-i hā

13 Bu ʿalāmetle bināsı evvel ü s̱ānī gibi
Baʿżı kerre lāzım olur müteʿaddī aġlebi

14 Fiʿli māżī bāb-ı rābiʿde bütün meksūrdur
Dāʾimā fiʿl-i mużāriʿ fetḥ ile meẕkūrdur

15 Farḳı der-kār ise de iʿrābda evzānınuñ
ʿAynıdur ammā bināsı bünye vü iḫvānınuñ

16 Bāb-ı ḫāmisde mużāriʿlerle māżīnüñ tamām
ʿAynı mażmūm oḳunur yoḳ vech-i dīger ve'ṣ-selām

17 Eylemiş ammā bināsı lāzıma ḥaṣran mümās
Eyleyen bünyād-ı fenn-i ṣarf içün vażʿ-ı esās

[149a] 18 Bāb-ı sādis ṣūret-i uḫrā ile manẓūrdur
And[a] māżī de mużāriʿ fiʿli de meksūrdur

19 Olmış aḥkām-ı feḥāvāda binā-yı muḥkemi
Bāb-ı evvel ile s̱ānīnüñ naẓīr ü tevʾemi

20 Hem otuz beş bābdan üç nevʿ ile on iki bāb
Zāʾid olmışdur s̱ülās̱ī üstine ʿınde'l-ḥisāb

21 Başḳa başḳa her birin añmaḳ dilerseñ ey hümām
Ḳıl rubāʿi vü ḫumāṣī vü südāṣīyle benām

22 Nevʿ-i evvel kim rubāʿī dinilür üç bābdur
Ḥarf-i vāḥid żammı bu ebvābda ādābdur

23 İbtidāsına gelür bir hemze bāb-ı evvelüñ
Ḳılmaġa tafṣīl maʿnāsın o lafẓ-ı mücmelüñ

24 Müteʿaddīden olup resm ü bināsı rū-nümā
Lāzım olmaḳlıḳda cāʾizdür idince iḳtiżā

25 Bāb-ı s̱ānīnün ḳonur fāsıyla ʿaynı beynine
Bir ziyāde ḥarf kim ola mümās̱il ʿaynına

26 Vażʿ olınmışdur bināsı ḳuvve-i teks̱īr içün
Ḳışladur gūyā cünūd-ı şīve-i taʿbīr içün

27 Bāb-ı s̱ālis̱ ṣūret-i dīgerle olmış muttaṣıf
ʿAyn u lāmı beynine imlā olınur bir elif

28 Şirket-i is̱neyn içün olmış bināsı rū-nümūn
Vāḥid içün de olur baʿżen velī olmaz füzūn

29 Nevʿ-i s̱ānīden birinci bābuñ ey nūr-ı ʿuyūn
İbtidāsına ḳonur bir hemze bir de ḥarf-i nūn

30 Olmış aḥkām-ı bināsı ṭavʿ ile emri ḳabūl
Ṣūret-i āḫerle bulmaz anda bu maʿnā ḥuṣūl

31 Bāb-ı s̱ānīde olup bir hemze imlā ibtidā
Fā vü ʿaynuñ beynine żamm olınur bir ḥarf-i tā

32 Bāb-ı evvelle olup ṭarḥ-ı bināsı yek esās
Eylemez ber-vech ile aṣlā ḳabūl-i indirās

33 Bāb-ı s̱ālis̱ evveline olınup hemze raḳam
Āḫirine lām cinsinden ḳonur bir ḥarf hem

34 Vażʿ olınmışdur binā-yı muḥkemi iʿẓām içün
Ṣavb-ı ʿulyā-yı kemāle varmaġı iḳdām içün

35 Bāb-ı rābiʿ ibtidā vażʿ olınup bir ḥarf-i tā
Hem ḳonur bir ḥarf-i dīger der-miyān-ı ʿayn u fā

36 ʿAyn u fānuñ beynine vażʿ olınan ḥarf-i diger
ʿAynı cinsinden anuñ olmaḳ gerekdür muʿteber

37 Olmış iẓhār-ı tekellüf çün bināsı rū-nümā
Vech-i āḫerle aña ḳābil degüldür ibtinā

38 Bāb-ı ḫāmis bāb-ı rābiʿ gibi yoḳdur farḳı pek
Żamm olınan ḥarf-i s̱ānī bir elif olmaḳ gerek

[149b] 39 Olmış erkān-ı bināsı şirket-i is̱neyn içün
Olsa da zāʾid dinilmez oldı böyle n'içün

40 Nevʿ-i s̱ālis̱den birinci bāb-ı istifʿāldür
Evveline hemze sīn ü tā ḳomaḳ āmāldür

41 Müteʿaddīdür bināsı eks̱eriyyetle hemān
Baʿżı kerre olsa da bir fiʿl-i lāzım çün ʿıyān

42 Bāb-ı s̱ānī evvele bir hemze bir ḥarf āḫire
ʿAynı cinsinden gerek olmaz ḥurūf-ı sāʾire

43 Lām u ʿaynı beynine bir vāv terḳīm olınur
Fiʿl-i lāzım çün bināsı vażʿ u taḥkīm olınur

44 Bāb-ı s̱ālis̱de ḳonup bir hemze fāʾü'l-fiʿline
İki vāv olur ʿilāve ʿayn u lāmı beynine

45 Olmayup tanẓīm ü inşāsında noḳṣān u ziyād
Bāb-ı s̱āniyle ider resm-i bināsı ittiḥād

46 Bāb-ı rābiʿ evvele bir hemze vażʿıyla keẕā
Bir elif ḳonur miyān-ı ʿayn u lāma ey fetā

47 Āḫirine lāmı cinsinden ḳonup ḥarf-i dīger
Bāb-ı s̱ālis̱ veş olur üss-i esāsı muʿteber

48 Līk eblaġdur maʿānīsi bunuñ ol bābdan
Böyle taʿrīf ü beyān itmiş bütün erbāb-ı fen

49 Hem otuş beş bābdan bir bāb olmışdur ʿıyān
Kim rubāʿī[-i] mücerred dinür aña ey cevān

50 ʿUnṣurı dört ḥarfdür tezyīd olınmış ḥarfi yoḳ
Rūşenā bir necm-i zehrādur ġılāf u ẓarfı yoḳ

51 Beñzer aḥkām u bināsı ḫāne-i pür-tābınuñ
İbtidāsına s̱ülās̱ī[-i] mücerred bābınuñ

52 Gördi emr-i iḳtidāyı enseb ü elyaḳ aña
Altı bāb oldı otuz beş bābdan mülḥaḳ aña

53 İşte bu ebvābda maʿnā-yı mülḥaḳdan murād
Ḥāṣıl olmaḳdur hemān maṣdarlarında ittiḥād

54 Bāb-ı evvelde gelüp bir vāv beyne'l-ʿayn [u] fā
Lāẓım içün vażʿ olınmışdur bināsı muṭlaḳā

55 Bāb-ı s̱ānīde olur bir ḥarf-i yā vāva bedel
Müteʿaddīdür bināsı istemez dīger temel

---

45 noḳṣān : vü noḳṣān K

56 Bāb-ı s̱ālis̱de gelür bir vāv beyne'l-ʿayn u lām
Müteʿaddīdür bunuñ daḫi bināsı ey hümām

57 Bāb-ı rābiʿde gelüp vāvuñ yerine ḥarf-i yā
Lāzım olmaḳ iḳtiżā eyler bināsı dāʾimā

58 Bāb-ı ḫāmisde olup bir ḥarf-i munżam āḫire
Bāb-ı s̱ānī veş çıḳar naḳş-ı bināsı ẓāhire

59 Bāb-ı sādisde o ḥarfüñ yerine bir yā gelür
Bāb-ı rābiʿle bināsı hem-dem ü hem-bā gelür

[150a] 60 Bu rubāʿī üstine zāʾid daḫi üç bāb var
Ol otuz beş bābdan kim ẕikri itmişdür güẕār

61 İki nevʿe itdiler ḳısmet bu üç bābı velī
Nevʿ-i s̱ānī ikidür bir bāb-ı nevʿ-i evveli

62 Nevʿ-i evvel bābınuñ māżīsine bir tā ḳonur
Ḥarf-i evvel olmaḳ üzre anda evvel tā oḳunur

63 N'ola bu bābuñ bināsı olsa tevḳīre sezā
Her şeyʾe uyup ḳabūl itmek içündür muṭlaḳā

64 Nevʿ-i s̱ānīden birinci bāba ey nūr-ı ʿuyūn
İbtidā bir hemze żammıyla gelür bir ḥarf-i nūn

65 ʿAyn u lāmuñ beynine ol nūn yazılmaḳ gerek
Nevʿ-i evvelle bināsı tā kim ola müşterek

66 Bāb-ı s̱ānī evvele bir hemze bir ḥarf āḫire
Żamm ile iḫrāc olınmışdur bināsı ẓāhire

67 Lām-ı s̱āniyle gerek hem-cins ola ammā o ḥarf
Çünki lāzımdur bināsı istemez bir başḳa ẓarf

68 Oldı hem beş bāb ṣor ögren varup erbābına
Şu otuz beş bābdan mülḥaḳ tedaḥrec bābına

69 İşbu bāb-ı ḫamsede lāzımdur eşkāl-i binā
Żamm olınur cümlesinüñ evveline ḥarf-i tā

70 Bāb-ı evvelde görür baḳınca ehl-i bāṣıra
Lāmı cinsinden ḳonur bir ḥarf-i dīger āḫire

65 Beytin 1. dizesinde vezin bozuktur.

71 Bāb-ı s̱ānīde gelüp bir vāv beyne'l-ʿayn u fā
Bāb-ı s̱ālis̱de olur vāva bedel ol yerde yā

72 Bāb-ı rābiʿde olup s̱ānī gibi bir vāv żam
Olınur ʿaynıyla lāmı beynine ḳayd u raḳam

73 Bāb-ı ḫāmisde nihāyet āḫire bir yā gelür
Bitdi söz taʿrīf-i ilḥāḳ eylemek evlā gelür

74 Bil ki ey ṭālib şu beş bāba gelen mez̲kūr tā
Eyler efʿālüñ muṭāvaʿ olmasını iḳtiżā

75 Maʿnā-i ilḥāḳ ḥarf-i dīgerüñ efʿālidür
Olmaz evvelde vasaṭla āḫire ol münḥaṣır

76 Şu otuz beş bābdan bāḳī dü-bāb-ı ġurre-ṭāḳ
Eyleyüp iḥrancemeye kesb-i feyż-i iltiḥāḳ

77 Bāb-ı evvelde gelür bī-külfet ü reyb ü ẓunūn
Evvele hemze miyān-ı ʿayn u lāma ḥarf-i nūn

78 Lāmı cinsinden ḳonur bir ḥarf āḫir āḫire
Olınur iḫrāc lāzım çün bināsı ẓāhire

79 Bāb-ı s̱ānīde bu bābuñ ʿaynıdur bā-şarṭ-ı ān
Olmaya āḫirki ḥarfi lām cinsinden ʿıyān

80 Belle ey ṭālib ki taṣrīf olınan fiʿl-i ʿadīd
Yā s̱ülās̱ī yā rubāʿīdür yā anlardan mezīd

[150b] 81 Lā-cerem sālim yā ġayr-ı sālim olur her biri
Olur aḳsāmı sekiz yoḳdur ṭarīḳ-i dīgeri

82 İşte şu z̲ikr olınan efʿāl ey cān-pez̲er
Hetf ḳısmuñ biri ile olur elbet cilveger

83 Ḳısm-ı evvel kim ṣaḥīḥ ʿunvānın itmişdür ʿalem
Olmaz anda hemze [vü] vāv yā elif tażʿīf hem

84 Ḳısm-ı s̱ānīye mużāʿaf didiler erbāb-ı fen
ʿAynı idġām olınur lāma olup bir cinsden

85 Ṣūret-i idġām üç nevʿ ile olmış müttesiʿ
Biri vācib biri lāzım biri emr-i mümteniʿ

86 Ḳısm-ı s̱ālis̱ kim lefīf olmış anuñ cinsi iki
Biri maḳrūn u biri mefrūḳ ey ṭıfl-ı z̲ekī

87 ʿAyn u lāmı ḥarf-i ʿilletden ise maḳrūn olur
Lām u fāsı muʿtel olmış ise mefrūḳ oḳınur

88 Ḳısm-ı rābiʿ fiʿl-i nāḳıṣdur ki lāmı lā-cerem
Ḥarf-i illetden biri olmaḳ gerekdür mültezem

89 Ḳısm-ı ḫāmis kim olur mehmūz nāmıyla be-nām
Yā olur mehmūz-ı fā vü ʿayn yā mehmūz-ı lām

90 Ḥarf-i aṣlīnüñ olursa ḳanġısı hemze eger
Olur ol ḥarfüñ maḥalliyle hemīṣe nāmver

91 Ḳısm-ı sādis oldı ecvef kim anuñ bī-iştibāh
Eyler ʿayn-ı fiʿlini bir ḥarf-i ʿillet cilvegāh

92 Ḳısm-ı sābiʿ kim aña taʿbīr olınmışdur miṡāl
Ḥarf-i ʿilletden gerekdür ola fāsı lā-muḥāl
93 Yā ṣaḥīḥ ü yā mużāʿafdur bu aḳsām-ı münīf
Yā miṡāl ü nāḳıṣ u mehmūz u ecvef yā lefīf

94 Ḥıfẓ idüp **Kāẓım** oḳuyan [oḳudan] ehl-i sedād
Eylesün bit Fātiḥayla rūḥumı ābād u ṣād

[151b] V MANẒŪM[E-İ] MEFHŪM[E]-İ ʿAVĀMİLDÜR
B'ismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Besmele ḥamd u ṣalāt ile duʿā-yı pādişāh
Hep olınduḳdan gerü taḳdīm-i dergāh-ı İlāh

2 Bil ʿAvāmil nüsḫası yüz şeyʾ ile üç bābdur
Altmışı ʿāmil otuz maʿmūl onı iʿrābdur

3 Cins-i ʿāmil maʿnevī lafẓī dü ḳısma münḳasım
Ḳısm-ı lafẓīde semāʿī vü ḳıyāsīdür begim

4 Ḳırḳ ṭoḳuz efrādı nevʿi beş semāʿīnüñ ʿıyān
Nevʿ-i evvel yirmidür bir lafẓı cerr eyler hemān

5 Bā vü tā vü kāf u lām u vāv fā ḥatte ilā
Rubbe vü ḥāşā vü ʿan levlā laʿalle ki ʿalā

6 Müẕ ʿadā münẕu ḫalā min ḥarfīdür yigirmi tām
Bu ḥurūfuñ gūş ḳıl maʿnāsın artuḳ ey hümām

7 Oldı bā ilṣāḳ içün fī ẓarf u istiʿlā ʿalā
İbtidā maʿnāsına min intihā içün ilā

8 Münẕu müẕ geçmiş zamānda ibtidā içün olur
Kāf teşbīh eylemekçün bir şeyʾ-i ṣūret bulur

9 Oldı istis̱nā içün ḥāşā ḫalā ile ʿadā
Lām hem taʿlīl hem taḫṣīṣ içündür muṭlaḳā

10 Rubbeyi taḳlīle taḫṣīṣ eyleyen ehl-i raḳam
Vāv tā'ya didiler vāv-ı ḳasem tā-yı ḳasem

11 Muttaṣıl olsa żamīre ḥarf-i levlā lā muḥāl
İmtināʿ-ı şeyʾ ile ġayruñ vücūdıdur meʾāl

12 Dāldur taʿlīle ki icrā-yı cerr eyler hemān
Māʾ-i istifhāma dāḫil olsa bī-reyb ü gümān

13 Ḥarf-i ʿan baʿdu tecāvüz çün ḳılup kesb-i vücūd
Oldı maʿnā-yı tereccīçün laʿalle rū-nümūd

14 Ḥarf-i ḥatte intiḥāʾ-i ġāyete maḫṣūṣdur
İştibāha yoḳ maḥalli sözlerüm manṣūṣdur

15 Nevʿ-i evvelden yigirmi ḥarf olup bunda tamām
Nevʿ-i s̱ānīsi sekiz ḥarf üzre bulmışdur niẓām

16 İnne vü enne keʾenne leyte vü lekinne lā
İkide illā laʿalle ḥarfī yoḳdur mā-ʿadā

17 İnne enne dāʾimā taḥḳīḳ maʿnāsındadır
Ṣūret-i teşbīhe olmışdur keʾenne münḥaṣır

[152a] 18 Olmış istidrāk içün lekinne ḥarfī rū-nümā
Vārid olmışdur tereccīçün leʿalle ey fetā

19 Lā vü illā cümleye maʿlūm olan āyātdur
Biri nefy ü birisi müstelzem-i is̱bātdur

20 Leyte olmışdur temennī içün ey nūr-ı baṣar
Ḳalmadı ḥarf-i nevāṣıbdan bize şekden es̱er

21 Bu sekiz kim oldı esmā-yı nevāṣıbla be-nām
İsmini naṣb eyleyüp refʿ-i ḫaber eyler müdām

22 Nefy cinse lā vü istis̱nāya illā münḥaṣır
Mā-ʿadāsına dinür fiʿle müşābih ḥarfdir

23 Nevʿ-i s̱ālis̱ mā vü lādur leyse aḥkām u es̱er
Ḳanda olsa refʿ idüp ismin ḳılur naṣb-ı ḫaber

24 İsme dāḫil olur altmışdan şu ẕikr olan otuz
Fiʿle maḫṣūṣ oldı bāḳī [ol] otuzdan on ṭoḳuz

25 Oldı nevʿ-i rābiʿi dört ḥarf en len key iẕen
İşte bunlardur mużāriʿ fiʿlini naṣb eyleyen

26 Maṣdariyyet çün olup maḫṣūṣ ammā ḥarf-i en
Oldı istiḳbālde nefy-i müʾekkedin lafẓ-ı len

27 Key sebeb maʿnāsını tefhīm ü istilzām ider
Hem iẕen şarṭ u cezā mefhūmını iʿlām ider

28 Nevʿ-i ḫāmis cümleten on beş ḥurūf-ı muḥterem
Dördi lām-ı emr ü lāʾ-i nehy ile lemmā vü lem

29 Mā vü iẕmā vü iẕāmā vü metā vü ḥays̱ümā
Eyyü men in eyne vü mehmā vü ennā ey fetā

30 Lām-i emr ü lāʾ-i nehy oldı ṭaleb maʿnāsına
Nefyi māżīnüñ lem ü lemmā sebeb maʿnāsına

31 Ḥays̱ümā vü eyne vü ennā bu üç ẓarf-ı mekān
Oldı iẕmā vü iẕāmā vü metā ẓarf-ı zamān

32 Eyyü in mehmā vü mā men ḥarfi ey nūr-ı baṣar
Muṭlaḳā şarṭ u cezā maʿnāların ifhām ider

33 Cezm ider bir fiʿli dördi iki fiʿli on biri
Bunlara ḥarf-i cevāzim dinilür yoḳ dīgeri

34 O iki fiʿlüñ birisi şarṭdur biri cezā
Söyleyem artıḳ ḳıyāsī ḳısmın ey ṭālib saña

35 Nüh ʿadeddür bu ḳısım evvelkisi muṭlaḳ fiʿl
Refʿ ü naṣb eyler yine dāḫil olursa muttaṣıl

[152b] 36 Oldı her bir fiʿle bir mefʿūlden lā-büd müdām
Ḳanġı fiʿlüñ olsa merfūʿı dinür fiʿl-i tamām

37 Fiʿl-i nāḳıṣ dinilür olursa muḥtāc-ı ḫaber
Nāʾib olmaz ḫaber-i naṣb üzre olmaḳ muʿteber

38 Fiʿl-i tāmuñ ġāyeti olmaz o nā-maḥdūddur
Fiʿl-i nāḳıṣ kāne ṣāre leyse veş maʿdūddur

---

26 Beytin 2. dizesinde vezin bozuktur.

39 Fiʿl-i maʿlum ism-i fāʿille ʿadīl eyler ʿamel
Fiʿl-i mechūl ism-i mefʿūle güzel beñzer güzel

40 Bunlar ammā altı şeyʾe müstenid olmazsa ger
ʿĀmil-i lafẓī ḳıyāsīden olup itmez es̱er

41 Altı şeyʾ mevṣūf u mevṣūl ile lafẓ-ı mübtedā
Ḥarf-i nefy ü ḥarf-i istifhām u ẕī-ḥāl ey fetā

42 Altı bāḳī ʿāmilinde istinādı vardur
Yoḳ ʿAvāmilde maḥalli anlaruñ iẓhārdur

43 ʿĀmil-i lafẓī ḳıyāsī vü semāʿī bi't-tamām
Añlaşıldıysa neden olmış ʿibāret ey hümām

44 Maʿnevīsi ikidür fehm eyle cins-i ʿāmilüñ
Böyledür bu fende aḳvāli cemīʿ-i fāżıluñ

45 Refʿ ider biri mużāriʿ fiʿlini ammā biri
Mübtedā-yı refʿ ider yoḳdur vücūd-ı ẓāhiri

46 Nevʿ-i ʿāmil bitdi nāy-ı ḫāme-i āteş-zebān
Eylesün maʿmūlüñ artuḳ cins ü efrādın ʿıyān

47 Ṣınf-ı maʿmūl iki ḳısma münḳasımdur bī-niẓāʿ
Bi'l-aṣāle biri maʿmūl ü biri bi'l-ittibāʿ

48 Ḳısm-ı evvel çār nevʿ ü nevʿ-i evvel nüh ʿaded
Cümlesi iʿrābda metbūʿı ile yek ṣaded

49 Çār nevʿüñ her biri bir ism ile meẕkūrdur
Biri merfūʿ u biri manṣūb ile meşhūrdur

50 Birine mecrūr dirler cerri olmış isme ḫāṣ
Fiʿl-i meczūm dinilür birisine bi'l-iḫtiṣāṣ

51 Nevʿ-i evvelde ṭoḳuz şeydür muʿayyen muttaṣıl
Bunlaruñ noḳṣān u zāyid olması mümkin degül

52 Nāʾib-i fāʿil ile fāʿil ḫaberle mübtedā
Kāne vü iḫvānınuñ ismiyle ism-i mā vü lā

53 Öyle mā vü lā ki beñzer leyse'ye aḥkāmda
Olmasun sehv ü ḫaṭā tefhīm-i istifhāmda

54 Lā li-nefyi'l-cinsi bir de inne'ye olan ḫaber
Biri de fiʿl-i mużāriʿdür eyā cān-ı peder

55 Ol mużāriʿ bir mużāriʿdür ki ey serv-i sehī
Muṭlaḳā ola nevāṣıbdan cevāzimden tehī

[153a] 56 Nevʿ-i s̱ānī kim aña manṣūb olındı tesmiye
Cümle efrādı on üçdür beñzemez ol ġayrıya

57 Muṭlaḳā mefʿūl ile mefʿūlü bih mefʿūlü leh
Ḥāl ile temyīz ü istis̱nā vü mefʿūlün maʿah

58 Bir de ism-i lā li-nefyi'l-cins ile mefʿūlü fīh
Ḥıfẓ it ey ṭālib bu naẓmı olma nā-dān u sefīh

59 Biri mā vü lā'ya biri inne'ye olan ḫaber
Biri ḥarf-i inne'nüñ ismidür ey reşk-i ḳamer

60 Biri de ol bir mużāriʿ fiʿlidür kim bī-gümān
Evvelinde ola bir ḥarf-i nevāṣıbdan nişān

61 Nevʿ-i s̱ālis̱ kim aña mecrūr dirler ikidir
Yā iżāfetle olur yā ḥarf-i cerre münḥaṣır

62 Nevʿ-i rābiʿ bir mużāriʿ fiʿlidür bā-şarṭ-ı in
Anda bir ḥarf-i cevāzim ola der-kār u ʿıyān

63 Yirmi beş oldı bunuñla cümle maʿmūl-i aṣīl
Geldi nevbet ḳısm-ı s̱ānīye Ḫudā niʿme'l-vekīl

64 Beşdür efrādı bu ḳısmuñ diñle ey naḫl-i emel
ʿAṭf u teʾkīd ü ṣıfat ʿaṭf-ı beyān ile bedel

65 ʿAṭfuñ ammā on ḥurūf ile olur ḥükmi revān
Eylesem bir bir gerekdür zīver-i silk-i beyān

66 Vā vü fā vü s̱ümme vü ḥattā vü ev emmā vü em
Lā vü bel lākindür on ḥarf kim oldı raḳam

67 İki şıḳ üzre olup teʾkīd-i lafẓ u maʿnevī
Şıḳḳ-ı lafẓīsi olur tekrār-ı lafẓ ile ḳavī

68 Maʿnevīsi on kelāmuñ ẕikrine maʿṭūfdur
Böyle elfāẓ-ı muʿarrefle o da maʿrūfdur

69 "Nefsehū ve ʿaynuhū ve külluhū kilāhumā
Ecmaʿ iktaʿilhū ibtaʿ ebṣaʿ ve kiltāhumā"

---

66 Beytin 2. dizesinde vezin bozuktur.

70 Oldı hem ẕāt-ı bedelde çār-şıḳḳ-ı bī-saḳat
“Kül mine’l-kül cüz mine’l-kül” iştimāl ile ġalaṭ

71 Ḳısm-ı maʿmūlüñ olup bunda tamām aḳsāmı hep
Bāb-ı iʿrāba ṭayandı dest-i iḳdām u ṭaleb

72 Muṭlaḳā iʿrāb ṭaʿbīr olınur bi’l-beyyine
Her kelāmuñ ṣūret-i ṭaġyīr-i lāmü’l-fiʿline

73 Cevher-i efrādı ondur olsa ger ʿadd ü şümār
Ẕātı var ammā ṣıfātıyla maḥall ü nevʿi var

74 Ẕāt-ı iʿrāba ḥaḳīḳat lafẓīde olmış ʿalem
Biri ḥarf ü birisi ḥaẕf u ḥareke biri hem

[153b] 75 Ṣūret-i ḥaẕfıyla oldı ḥareke cinsi üçer
Ḥarfüñ ammā dörtdür efrādı ḳıl ḥaṣr-ı naẓar

76 Fetḥa vü żammıyla kesre vāv yā vü elif ü nūn
Ḥaẕf-ı āḫir ḥaẕf-ı nūn ḥaẕf-ı ḥareke bī-zünūn

77 İşte bu ondur o on kim ānifen yād eyledük
Cümlesin tafṣīl ü icmāl üzre taʿdād eyledük

78 Üç ṣıfat vardur bütün iʿrāb içün yoḳ dīgeri
Biri lafẓen biri taḳdīren maḥallendür biri

79 Oldı iʿrābuñ maḥalline ʿaded ey nev-nihāl
Ḳurṭa-i gūş-ı ḳabūl eyle sözüm bī-ḳīl ü ḳāl

80 Munṣarıf müfred ile cemʿ-i mükesser munṣarıf
Bir de ġayr-ı munṣarıf dinmekle olan muttaṣıf

81 Sitte[-i] muʿtellenüñ esmāsı olmışdur yeri
Biri de cemʿ-i müʾennes̱ ġayr-ı sālim eks̱eri

82 Hem olur ʿışrūn ile cemʿ-i müʾennes̱ sālimi
Eylemiş taʿdād bunlardan bu fennüñ ʿālimi

83 Biri de olmış ʿumūm üzre ṣunūf-ı tenbīḥ
Ḥıfẓ idüp bu resmi ḳıl īfā-yı resm-i is̱nīh

84 Āḫiri ḥarf-i ṣaḥīḥ olan mużāriʿ fiʿli hem
Āḫirinde bir żamīr olursa merfūʿan raḳam

85 Āḫiri maʿmūl olan fiʿl-i mużāriʿlerde bil
Böyledür merfūʿan olmazsa żamīr-i muttaṣıl

86 Biri de cemᶜ-i müʾenneṡ nūnınuñ ġayrı hemān
Āḫiri merfūᶜ żamīr olan mużāriᶜ dür ᶜıyān

87 Nevᶜ-i iᶜrāb oldı dört şey üstine bend-i ṣuver
Biri refᶜ ü biri naṣb u biri cezm ü biri cer

88 Dörtdür refᶜüñ nişān-ı ḫāṣı ey reşk-i sürūş
Ḍamme vü vāv ile elf ü nūndur ḳıl zīb-i gūş

89 Oldı ḥāl-i naṣb içün hem beş ᶜalāmet rū-nümūn
Fetḥa vü kesr eyle ḥarf-i yā vü elf ü ḥaẕf-ı nūn

90 Cerrüñ üçdür belle ey ṭālib nişānı dāʾimā
Biri ḍamme biri kesre biri olmış ḥarf-i yā

91 Oldı cezmüñde nişānı üç bunuñla söz tamām
Ḥaẕf-ı nūn ḥaẕf-ı ḥareke ḥaẕf-ı āḫir ve's-selām

92 Ẕāt-ı Bārīden niyāzum hep budur **Kāẓım** hemān
Ḥıfẓına ḳādir ola bu naẓm-ı pāki oḳuyan

[154a] VI SER-GÜẔEŞT

mefᶜūlü mefāᶜilün faᶜūlün

1 Bir pīr-i ḫuceste-ḥāl ü ḫoş-dem
Seyyāḥ-ı cihān-neverd-i ᶜālem

2 Üstād-ı enām ü şūḫ-meşreb
Her ᶜilm ü kemāle ders ü mekteb

3 Peymāne gibi derūnı pür-nūr
Ṣahbā gibi ẕevḳ ü şevḳi mevfūr

4 Kāşānemüze müsāfir olmış
Vīrāne dür ü güherle ṭolmış

5 Ḳılmış pederüm ziyāde ḥürmet
Taḥṣīl-i rıżāsına ᶜazīmet

6 Üç gice ḳılup şerefle ārām
Dördünci güni olınca aḫşām

7 Dimiş pedere gel ey Ḥüseynüm
Ey ḳurre-i çeşm ü nūr-ı ᶜaynum

8 Dil çalmaġa ḫoş ṭarīḳ bulduñ
Allāh evine güzel ṣoḳulduñ

9 Her neyse şiʿār-ı mīzbānı
İcrāya muvaffaḳ olduñ anı

10 Mihmānuñ idüm riʿāyet itdüñ
Cān gūşı ile sözüm işitdüñ

11 Göñlümde coşup muḥīṭ-i himmet
Ḳıldı bunı iḳtiżā maḥabbet

12 Elden ne gelürse anı fi'l-ḥāl
Īs̱ār ideyüm begendigüñ al

13 Vardur dehenüñde āh-ı serdüñ
Göñlüñde nice nühüfte derdüñ

14 Dilden çıḳarup getir lisāna
Dök bādeyi cām-ı zer-feşāna

15 Sen söyle ben eyleyem duʿāyı
Seyr eyle icābet-i Ḫudāyı

16 Her neyse murāduñ eyle īrād
Bizden ṭaleb ü Ḫudādan īcād

17 Fi'l-ḥāl peder ḳılur duʿālar
İẓhār-ı vidād-ı bī-riyālar

18 Öpmiş elini ayaġın almış
Deryā-yı ümīde fülki ṣalmış

19 Dimiş el açup ferīḥ ü dil-şād
Ḥaḳdan dilerem ben erkek evlād

20 Her ne diledümse virdi maʿbūd
Budur baña şimdi emr-i maḳṣūd

[154b] 21 Ol pīr ḳılup hemān teveccüh
Bī-ḳayd-ı teẕekkür ü tefevvüh

22 İtmiş sefer-i diyār-ı maʿnā
Cemʿ-i güher-i biḥār-ı maʿnā

23 Almış pederüñ ġamın götürmiş
Çoḳ müjde vü çoḳ ḫaber getürmiş

24 Dimiş ki saña cenāb-ı mennān
Ḳıldı bir oġul ʿatā vü iḥsān

25 Ammā ne oġul Ebu'l-feżāʾil
Maḥsūd-ı enām ü rind-i ḫoş-dil

26 ʿĪsī-dem ü çeşmesār-ı ḥikmet
Deryā-dil ü dür-nis̱ār-ı ḥikmet

27 O gül benüm idi saña verdüm
Ben ḫār u cefāya sīne gerdüm

28 Āmācını buldı tīr-i ḥācet
Maṭlūbuñı virdi Rabb-i ʿizzet

29 İḥsān-ı Ḫudāya ḳıl teşekkür
Elṭāf-ı ʿināyetin teẕekkür

30 Ḥaḳḳā ki edā-yı ḫıdmet itdüm
Elden bu gelürdi himmet itdüm

31 İcrā-yı vedāʿ idüp pederle
Gitmiş pederi ḳoyup kederle

32 Ammā bu vedāʿı geçmeden sāl
Rūşenter olup ṣabāḥ-ı āmāl

33 Sene iki yüz otuz yedide
Biñ yıl daḫi andan ileride

34 Şaʿbān ayınuñ yedinci rūzı
Bir yevm-i rubūʿ-ı dil-fürūzı

35 Yanya denilen livāya mülḥaḳ
Ḳoniçe dinen ḳażāda el-ḥaḳ

36 Dünyāya gelüp bu ʿabd-i nālān
Gehvāre-i tend[e] ḳılmış efġān

37 Dil-şād olup taʿalluḳātum
Virmiş şeref anlara ḥayātum

38 Ġurbetde imiş peder o demde
Ḳılmış vaṭana sefer o demde

39 Aʿmāmuma şevḳ idüp taʿalluḳ
Her birisi eylemiş taṣadduḳ

40 Olmış fuḳarāya beẕl ü ikrām
Taṭyīb-i ḳulūba saʿy u iḳdām

41 Oldı evimüzde ʿīd-ber-ʿīd
Beytü'ş-şerefind[e] ṭoġdı ḫurşīd

[155a] MAḲĀLE-İ ŪLĀ

42 Varmış meger ol ḳażāda bir pīr
Her bir nigehi ḫadeng-i teʾs̱īr

43 Tīr-i ecele naẓarda tevʾem
Şemşīr-i ḳażā gibi müsellem

44 Eflāke diküp nigāh-ı şūmın
Fetḥ itse dehān-ı pür-semūmın

45 Üftāde olup zemīne Behrām
Taḥvīl-i mekān idermiş ecrām

46 Kuhsāra ḳılarsa yek neẓāre
Eylermiş o demde pāre pāre

47 Göz ḥabsine alsa fülk-i mihri
Teng eylerimiş aña sipihri

48 Deryāyı serāba döndürirmiş
Bīn nār-ı caḥīmi söndürirmiş

49 Feryāda gelüp felek yüzinden
Ḳan aġlar imiş cihān gözinden

50 Bir gün o pelīd-i dīv-sīret
ʿAmmum evine ḳılup ʿazīmet

51 Nā-geh orada faḳīri görmiş
Yanumda ṭuran uşaġa ṣormış

52 Dimiş bu çoçuḳ kimüñdür āyā
Hem cismi semīn ü hem tüvānā

53 Bāzūları pehlevāna beñzer
Tāb u feri heft-ḫᵛāna beñzer

54 Ṣahbā ṣaçılup dudaḳlarından
Ḳan ṭamlıyor al yanaḳlarından

55 Endāmı güzel cemāli rūşen
Her cānibi bir birinden aḥsen

56 Der-ḥāl ḳılup nigāhı çün tīr
Maġz-ı ser-i üstüḫˇāna teʾs̱īr

57 Cānum çekilüp dilüm bayılmış
Cismüm yere sāye veş yayılmış

58 Aġzumdan olup köpük revāna
Feryādum irişmiş āsmāna

59 Gūş olınup ol sesüm ḥaremden
Çıḳmış felege ġırīv ü şīven

60 Taḥḳīḳine keşf-i sāḳ iderler
Tedbīrüme ittifāḳ iderler

61 Ammā ki bulınmayup ʿilācı
Feryādlar itdüm acı acı

[155b] 62 Üç gün sürüp ol fiġān u nāle
Ten kilke döner dil anda nāle

63 Āḫir kesilüp fiġān ü feryād
Çün ḫāk oluram sükūta muʿtād

64 Mehcūr düşer dehen nefesden
Uçmış gibi mürġ-i cān ḳafesden

65 Bī-hūşluġum yeter kemāle
Ḫurşīd-i emel düşer zevāle

66 Alnumda ṭoġar sitāre-i mevt
Rūşen görinür emāre-i mevt

67 Elṭāf-ı celīle-i İlāhī
Bī-çārelerüñ olup penāhı

68 Bir ʿaṭse gelür ḥayāt olur ḥis
Güm-rāhlara necāt olur ḥis

69 Ümmīde düşer pederle māder
Ṣu yerine sīm ü zer dökerler

70 Biñ ḫˇāce vü biñ ṭabīb olur celb
Her biri ider ḥużūrını selb

71 Ṣanʿatları neyse serd iderler
Her ṣubḥ u mesā gelür giderler

72 Ammā ki ṭabīb-i luṭf-ı Mevlā
Maṭlūb veş eylemez müdāvā

73 Olsun mı nümūde rūy-ı ṣıḥḥat
Emr eylemeyince Rabb-i ʿizzet

74 Çekmezse kenāra ḳavs-i taḳdīr
Menzil-res olur mı tīr-i tedbīr

75 Tedbīr-i ḳażāya ḥāʾil olmaz
Ġırbāl ile mihr ü meh ṭutılmaz

76 Kendinden olup meger ʿināyet
ʿİllet ola ʿillet-i ifāḳat

77 El-ḳıṣṣa bu ḥāl-i nā-şenīde
Üç sāle olup hemān resīde

78 Olmışdı vücūd-ı nā-tüvānum
Māhī-i sirişk-i ḫūn-feşānum

79 Sīnemde ṣayılmaz idi yāre
Ṣayılsa felekdeki siṭāre

80 Günden güne bī-ḳarār olurdum
Ṭūlāb-ı ġama medār olurdum

81 Cismümde müselsel üstüḫˇānlar
Ṣan ḳıldan örülme nerdübānlar

82 Her silsile-i verīd ü şiryān
Vech-i şebeh-i miyān-ı ḫūbān

[156a] 83 ʿAynıyla dönüp tenüm sipihre
Her dāġı mümās̱il oldı mihre

84 Ne ekl ü ne şürb ü ḫod ne ses var
İs̱bāt-ı ḥayāta bir nefes var

85 Bir şeb buñalup ġamumla dāye
Tefvīż ḳılup işin Ḫudāya

86 Öyle düşünür ki en nihāyet
Nev-rūz Dedeye ḳıla deḫālet

87 Nev-rūz Dede anda bir velīdür
Ās̱ār-ı kerāmeti celīdür

88 Ḳabrinde beni bıraġa bir şeb
Tā ẓāhir olınca ṣubḥ-ı maṭlab

89 Ferdā ki o mest-i bī-muḥābā
Eyler bu taṣavvurātın icrā

90 Anda bıraġup beni döner hem
İtmez bu ḫuṣūṣa ferdi maḥrem

91 İḫlāṣ ile eyleyüp tevekkül
Maḥẕūrını eylemez te᾿emmül

92 Anuñ bu ḫulūṣ-ı bī-riyāsı
Āteşli sözi yanıḳ duʿāsı

93 ʿArşa çıḳarır ġubār-ı ferşi
Üftāde ider zemīne ʿarşı

94 Bir birine hep girer melā᾿ik
Eşkiyle ṣular caḥīmi mālik

95 Der-ḥāl esüp nesīm-i raḥmet
Dünyāyı ṭutar şemīm-i raḥmet

96 Nev-rūz Dedeyi cenāb-ı Allāh
Eyler baña bir şefīʿ-i evvāh

97 Bīdār ḳılup o türbe-dārı
Eyler güle dīdebān hezārı

98 Alup ele destin āşikāre
Mum gibi diküp ser-i mezāra

99 Teslīm ider aña bu ġarībi
Dil-ḫasteye gösterir ṭabībi

100 Eyler o da ṣubḥa dek ḥimāye
Dāye gelicek işi ḥikāye

101 Alup beni bā-sürūr u ferḥat
Dāyem ki ḳılar eve ʿazīmet

102 Bā-iẕn-i Ḫudā o ḫastelikler
Hem-şīreme hep sirāyet eyler

103 Ḳırḳıncı güni o ṭıfl-ı nā-kām
Eyler ser-i laḥdi mehd-i ārām

[156b] 104 Ṣūretde ben olurum şifā-yāb
O ḥücre-i laḥd içindedür ḫˇāb

105 Sīretde ḳılup o ʿazm-i vuṣlat
Ben nūş iderüm şarāb-ı fürḳat

106 Nev-rūz Dede türbe-dārı ammā
Bu sırrı idüp o gice ifşā

107 Eyler pederi o merd-i ʿārif
Bu vāḳıʿa-i ʿacībe vāḳıf

108 Ey ṭālib-i cām u ẕevḳ-i irşād
Ġaflet yeter olma ḫˇāb-ı muʿtād

109 Ṭoldur dür-i ʿaşḳ ile ḳulaġuñ
Yaḳ şuʿle-i āh ile çerāġuñ

110 Efsāne ile geçürme evḳāt
Maḥṣūl-ı kelāma ḳıl mürāʿāt

111 Hem ṣanma ki bir fesānedür bu
Söz söyleme ki bahānedür bu

112 Āyīne-i cevher-i naẓardur
Gencīne-i ḥikmet ü ʿiberdür

113 Şeh-rāh-ı mecāzdan güẕer ḳıl
Şekvā-yı beliyyeden ḥaẕer ḳıl

114 İnṣāf ile eyle bir teʾemmül
Ne niʿmet imiş bize tevekkül

115 Şāyed yoḳ ise bu ḳābiliyyet
Ṭabʿuñda meẕāḳ-ı ḥulv-i ḥikmet

116 Bülbül gibi itme āh u feryād
Pervāne veş ol sükūta muʿtād

MAḲĀLE-İ DĪGER

117 İnsān içün oldı ʿālem īcād
Ādem yaradıldı derde muʿtād

118 Ġam Ādemüñ Ādem ʿālemüñdür
ʿĀlem senüñ ʿālem-i ġamuñdur

119 Ġamdan büyük ādeme em olmaz
Ġamsız olan ādem ādem olmaz

120 Maġmūm gerek cihānda ādem
Ġamla bilinür ṣafā-yı ʿālem

121 İmrār idüp ʿālemi naẓardan
Ders al ḳıṣaṣ-ı Ebu'l-beşerden

122 Bīhūde mi terk-i cennet itdi
Ġam çekmege ʿazm-i ġurbet itdi

123 Taʿlīm olınınca aña esmā
Bildi ne imiş ġumūm u belvā

[157a] 124 Ādemdi ġumūma oldı muʿtād
Şāgird idi ḳıldı ʿazm-i üstād

125 Olmışsañ o şāha sen de bende
Esrār-ı eb oynamışsa sende

126 Göñlüm gibi ġamla ülfet eyle
Ġam çekmege ʿazm ü himmet eyle

127 Ġam ġonçe-i gül-bün-i belādur
Ehl-i dile her belā velādur

128 ʿAşḳ ehli ġam u belāsız olmaz
Āyīneler incilāsız olmaz

129 Eñ başlusı miḥnet ü belānuñ
Olmışdur enīsi enbiyānuñ

130 H̱or görme belāyı ḥürmet eyle
Ṭut dāmenini maḥabbet eyle

131 Taḳdīm ḳılup ciger kebābın
Vir ḫūn-ı sirişkden şarābın

132 Ġam nehri olur belāya vāṣıl
Deryā-yı belādan ʿaşḳ ḥāṣıl

133 Bünyād-ı belā esāsıdur ʿaşḳ
Sulṭān-ı ʿanā livāsıdur ʿaşḳ

134 Oldur sebeb-i vücūd-ı imkān
Āyīne-i nūr-ı ʿilm ü ʿirfān

135 Ṣūretde olur sebeble ẓāhir
Maʿnīde ḥaḳīḳat-ı meẓāhir

136 Her-kesde irādī vü żarūrī
Bir ṣūret ile olur ẓuhūrī

137 Ammā ezelen ġam-ı irādī
Āşüfte idüp bu nā-merdi

138 Teʾdībüme eyledi ʿināyet
Dīrīne ḥuḳūḳuma riʿāyet

139 Ḳoymaz beni ḥālüm üzre tenhā
Bülbülsüz olur mı verd-i raʿnā

140 Bir şemʿ ne yerde olsa der-kār
Pervāne olur aña ḳafā-dār

141 Geldükde cihāna dāyem oldı
Mehd-i şeref-i ḥimāyem oldı

142 Bīmār ḳılup ṭabābet itdi
Luṭf itmege ḳahrı ālet itdi

143 Nev-bāve görüp şecerde ḳalmaz
Dür genc-i ṣadefde şöhret almaz

144 Ġurbetde bulur güher riʿāyet
Ellerde gezer güzel kitābet

[157b] 145 Ayrılmaz ise süḫan dehenden
Olmaz süḫanuñ kemāli rūşen

146 Seyr itmez ise cihānı ḫurşīd
Ṭoġmaz bir arada ṣubḥ-ı ümmīd

147 Mey olmasa mübtelā-yı fürḳat
Olmazdı ḳadeḥ-şinās-ı ḥürmet

148 Mehcūr ḳılup beni vaṭandan
Çün cevher-i cān ayırdı tenden

149 Beş yaşında olmadan resīde
Oldı dil ü cān sitem-keşīde

150 Istanbula ʿazm idüp pederle
Terk-i vaṭan eyledük kederle

151 İtdi bunı iḳtiżā zamān[e]
Bülbül ḳıla terk-i āşiyāne

152 Efkār-ı ʿamīḳa ḳalmadı yol
Bir başḳa ṭarīḳa medd-i şāḳūl

153 Naḳdīne-i cān nis̱ār olındı
Terk-i vaṭan iḫtiyār olındı

154 Esbābı ziyāde ġam-fezādur
Ġāvġālı belālı mā-cerādur

155 Miḥnetden alup dimāġ lez̠z̠et
Çünki vaṭan oldı baña ġurbet

156 Ḥaṣr olmadı ẕātuma belāyā
Birlikde bulındı hep familya

157 Şīven yerine şu ḥāl-i mez̠ḳūr
Fi'l-cümle ki göñlüm itdi mesrūr

158 Ḫoş gelmedi ʿaşḳa intiẓāmum
Teşvīşe düşürdi anı kāmum

159 Maḥfūẓ gerek hemīşe gevher
Al kīse içinde yaraşur zer

160 Ḫandān olur ise ġonçe elbet
Ẓāʾil olur andaki şerāfet

161 Āzādeligüñ güzel hevāsı
Eyler ser-i servi ḳuş yuvası

162 Ās̱ār-ı ṣafā-yı ḫod-peresti
Āyīnelere virür şikesti

163 Āv[ā]relik itdi cūyı giryān
Şevḳ eyledi baġrını meyüñ ḳan

164 Ārāmın alup gül ü hezāruñ
Başın yaḳan āteşe çenāruñ

165 Hep neşʾe-i sāġar-ı hevādur
Āvārelik ile mübtelādur

[158a] 166 Bu ḥāli idüp teʾemmül-i tām
Teʾdībüme itdi ḥüsn-i iḳdām

167 Mekteble idüp hemān muḳayyed
Bildürdi nedür ḥuḳūḳ-ı ebced

MAḲĀLE-İ DĪGER

168 Budur kühen-i esās-ı bünyād
Bīhūde mi ḳıldı ḫalḳ u īcād

169 Bu nakş u nigārı kilk-i taḳdīr
Bī-aṣl sebebi itdi taḥrīr

170 İcrā-yı mürekkebāt-ı eşyā
Yek başına mı olur hüveydā

171 Yek-dīgere irtibāṭ-ı ʿālem
Bu ṣūret-i inżıbāṭ-ı ʿālem

172 Tertīb-i nüfūs u ʿaḳl u idrāk
Levḥ ü ḳalem ü nücūm u eflāk

173 Ālāyiş-i ḫāk-i meskenet-keş
Pīrāyiş-i āb u bād u āteş

174 İẓhār-ı celāl-i ḥikmet eyler
İs̱bāt-ı kemāl-i ḳudret eyler

175 Yoḳ ḳudret-i vaṣfına nihāyet
Eñ ġāyeti noḳṭa-i bidāyet

176 Hem ḥikmetine yetişmez idrāk
Sed çekdi o rāha "mā-ʿarafnāk"*

177 Ammā yine ārzū gerekdür
Her niʿmeti cüst-cū gerekdür

178 Geldüñ ne içün bu dehr-i dūna
Bāʿis̱ ne bu naḳş-ı bü'l-füsūna

179 Evvel ne idük yā şimdi n'olduḳ
Ne żāyiʿ idüp ʿaceb ne bulduḳ

180 Nā-çār gerekdür ibtidāmuz
Anā mütenāsib intihāmuz

181 Īcāb idicek maʿād u mebde
İs̱bāt olınur lüzūm-ı melce

---

* Abdu'r-raûf El-Münavî, *Feyzü'l-Kadir*, Mısır, 1356, C. II, s. 410.

182 Anda neden iḫtiyārumuz yoḳ
Bunda ne içün ḳarā[ru]muz yoḳ

183 ʿİbretle cihāna bir nigāh it
Ḥikmet nedür anda iktisāb it

184 İnsānda nedür ʿulüvv-i ṭıynet
Her dürlü kemāle ḳābiliyyet

[158b] 185 Maḥv oldı vücūd-ı ṭılsım-ı zār
Gencīne-i ʿaşḳ olındı ibrāz

186 Ol genc-i ḫafīden oldı ẓāhir
Bi'l-cümle cevāhir-i meẓāhir

187 İnsāna idüp tecellī-i ẕāt
Ḥaḳ kendine ḳıldı anı mirʾāt

188 Bāḳīsin idüp ṣıfāta maẓhar
Oldı kimi seng kimi cevher

189 Esmāsını eyledi mürebbī
Her biri bir isme didi Rabbī

190 Hem ḳıldı kim iḳtiżā maḥabbet
Farḳ ola hidāyet ü ġavāyet

191 Bir bezm-i ʿumūm olındı tertīb
Ervāḥ-ı kirām o bezme tesrīb

192 Ol bezme elest olındı taʿbīr
İtmez bu maḳāmı kimse tefsīr

193 Ammā ki cenāb-ı Rabb-i ʿizzet
Bu bendesine virüp icāzet

194 Bir nebẕe beyāna cürʾet itdüm
İl ṣuṣdıġı yerde ṣoḥbe[t] itdüm

195 Ol meclis-i ʿīş-i pür-ṭarabda
Ol bezm-i mükerrem-i edebde

196 Sāḳī[-i] kerīm-i luṭf-ı Mevlā
Her rūḥa ḳılup piyāle ʿaṭā

197 Tekvīn ṣıfatına tāb virdi
Ḳudret gibi bir şarāb virdi

198 Tekvīn ṣıfatına itdi maẓhar
Kim ḥāżır idiyse anda yek-ser

199 Ervāḥı ḳılup bu cām-ı ḳudret
Ser-mest-i mey-i ġurūr u naḫvet

200 Her noḳṭası bir kitāba döndi
Her ẕerresi āftāba döndi

201 Şāhenşeh olup bütün gedālar
Baḥr oldı kemīne ḳaṭre mālar

202 Yek-dīgerin eyleyüp ferāmūş
Her birisi düşdi mest ü medhūş

203 Envār-ı celāl-i Rabb-i mennān
Meydāna getirdi ḥāl-i nisvān

204 Eylerken o ḥāl ile nihāyet
Yek başına her biri imāret

205 Nā-gāh irişüp ḫiṭāb-ı Bārī
Ayırdı vücūd-ı nūr u nārı

[159a] 206 Bir ṣınfı diyüp belādur inḥāl
Miḥrāb-ı niyāza oldı rū-māl

207 Kim ḳılmadı anları melāhī
Maḥcūb-ı maḥabbet-i İlāhī

208 Bir ṣınfı mucīb olup niʿamla
Ḳatl eyledi nefsini o semle

209 Maġrūr-ı kemāl-i ḳudret oldı
Şāyeste-i ḳahr u laʿnet oldı

210 Nisyān ḳılup ol cenāb-ı Ḥaḳḳı
İtmişdi enāniyet teraḳḳī

211 Çün oldı vücūd-ı neşʾe zāʾil
Meydānda görindi ḥaḳla bāṭıl

212 Ṣu ẓann olınan ṣarāb çıḳdı
Efsāne ḫayāl ü ḫˇāb çıḳdı

213 Maḳṣūd imiş imtiḥān bilindi
Ḳim yaḫşi vü kim yaman bilindi

214 Ayrıldı saʿādet ü şeḳāvet
Erbāb-ı maḥabbet ü ʿadāvet

215 Ammā ki cemīʿ-i ehl-i ʿiṣyān
Bu zemzeme ile oldı giryān

216 Yā Rab kerem eyle ḳılma taʿcīl
Bir maʿṣiyet ile ḳahr u tenkīl

217 Ser-mest-i şarāb-ı ḳudret olduḳ
Maġrūr-ı ʿulüvv-i rifʿat olduḳ

218 Ḳudret kişiye ʿadüvv-i cāndur
Ġāyetle ḫaṭarlu imtiḥāndur

219 Biz ḳanda vü iḳtidār ḳanda
Sen ḳanda vü iʿtibār ḳanda

220 Var ise ger imtiḥāna ḥācet
Kāfī mi degüldür ʿacz ü ḥayret

221 Bir kerre de öyle imtiḥān it
İḥsānuñı ʿāleme ʿıyān it

222 Ger anda olursa ḥāl böyle
Ḳıl ne gerek ise ol dem öyle

223 Sulṭān-ı şeref-serīr-i tevḥīd
Şāhenşeh-i bārgāh-ı temcīd

224 Rezzāḳ-ı cihān u Rabb-i eşyā
Ḫallāḳ u Ḳadīr ü Ḥaḳ teʿālā

225 Raḥm eyledi luṭf u şefḳat itdi
Mesʿūllerin ʿināyet itdi

226 Īcād ḳılup mükevvenātı
Meydāna getirdi şeş-cihātı

[159b] 227 Eflāk-i ʿanāṣır u mevālīd
Hep vaʿd ü vaʿīd-i bīm ü ümmīd

228 Tertīb olınup bu heyʾet üzre
Deryā-yı muḥīṭ-i ḳudret üzre

229 Dünyā-yı denīyi ḳıldı miʿyār
Ervāḥı o sūya sevḳ ü tisyār

230 Nezʿ itdi ʿulūm-ı iḳtidārın
Aldı üzerinden iʿtibārın

231 Bir nefs-i ẓalūmı ḳıldı tevʾem
Zāġ oldı hezār-ı zāra hem-dem

232 Devr itdirilüp bütün ʿavālim
Geldüñ bu maḳāma bī-mezāḥim

233 Bī-nūr-ı şuʿūr u tāb u müknet
Ġarḳ-ābe-i baḥr-i ʿacz ü ḥayret

234 Es̱nā-yı menāzil-i seferde
Ol merḥalehā-yı pür-ʿiberde

235 Envār-ı ḫulūṣ u ʿaşḳ u tevfīḳ
Ās̱ār-ı ḍalāl u küfr ü tefsīḳ

236 Aḫlāk-ı ḥamīde vü ẕemīme
Eṭvār-ı selīme vü saḳīme

237 Ḳadr ü şeref ü maʿārif ü māl
İḳbāl ü kemāl ü cāh u iclāl

238 Bir ravża-i maḳderet-şiʿāra
Bir gülşen-i ʿizz ü iʿtibāra

239 Hep ġars olınup şükūfe virdi
Her birisi bir kemāle irdi

240 Miʿmār-ı bedīʿ ü ḥükm-i ṣāniʿ
Gösterdi ʿaceb ʿaceb bedāyiʿ

241 Meydāna ḳodı muḳadderātı
Mirʾāt-ı ṣafā vü sırr-ı ẕātı

242 Ervāḥı kemāl-i ḥayret aldı
Ol cāy-ı güzīne baḳdı ḳaldı

243 İlhām olınup cenāb-ı Ḥaḳdan
Kim ne diler ise bāb-ı Ḥaḳdan

244 Ol ravżaya bir neẓāre ḳılsun
Maṭlūbı ḳadar şükūfe alsun

245 Ol yine şerefden itdi ervāḥ
Maṭlūbın alınca ʿazm-i eşbāḥ

246 Oldı o çiçek refīḳ-i cānı
Maḥṣūl-i kelām-ı imtiḥānı

247 Devr eyle bu bezme geldüñ āḫir
Esrār-ı ḫafiyye oldı ẓāhir

[160a] 248 Lafẓ-ı ezele bu oldı maʿnā
Fi'l-cümle bilindi ol muʿammā

249 Tafṣīli bu mücmelüñ beḳādur
Maʿlūm olur anda her serāʾir

250 Olmışsa muḳaddemātı nice
Daʿvā bulur öylece netīce

251 Taġyīr bu işde ḳābil olmaz
Ṣu āteş ü rūzgār kil olmaz

252 Olmışsa kimüñ refīḳi tevfīḳ
Aña açılur ṭarīḳ-i taḥḳīḳ

253 ʿAşḳ olmış ise kimüñle hem-dem
Eyler anı bezm-i vaṣla maḥrem

254 Her bir şerefüñ maḥallidür ʿaşḳ
Her kimde olursa bellidür ʿaşḳ

255 Anuñla gelür vücūda taḳdīr
Şemşīr ider ḳażāya teʾs̱īr

256 Bir dilde ki ʿaşḳ ola nümāyān
Her derd olur aña ʿayn-ı dermān

257 Ās̱ārı belā vü derd ü ġamdur
Niḳmet görinişli bir niʿamdur

258 Anuñla coşar biḥār u enhār
Anuñla olur revāne enhār

259 Hem ḳudret idüp sipihre iḥsān
Ḳıldı anı ʿāleme nigehbān

260 Dünyāya anı müdebbir itdi
Taḳdīrini aña nāẓır itdi

261 Tedrīc ile ṣābı pīr ider çerḫ
Ṭut yapraġını ḥarīr ider çerḫ

262 Bir sīneye çerḫ açınca yāre
Loḳmān daḫi bulmaz aña çāre

ḪİṬĀB-I SĀḲĪ

263 Sāḳī baña bir piyāle ṭoldur
ʿAzm eyledigüm maḫūf yoldur

264 Ḳaldur ʿaraḳı şarāb-ı ter vir
Al sīm ü zeri dür ü güher vir

265 Yārüm ḳadeḥ istesem pür eyle
Aṣdāf-ı ümīdi pür dür eyle

266 Al destüñe cām-ı şuʿle-tābı
Yaḳ āteş-i ġayrete kebābı

[160b] 267 Vir sāġarı benden eşk-i ter al
Ṣu yerine laʿl-i şuʿlever al

268 Laḫt-ı cigerüm bu devr-i nā-sāz
Döndürdi kebāba eyleme nāz

269 Allāh içün olsun ey sitem-ḫū
Ṣun cām-ı şarābı ṭolı ṭolu

270 Ney-şekker-i kilk-i pür-belāġat
Ḳılsun saña ḥālümi ḥikāyet

TAMĀMĪ-İ SÜḪAN

271 Sāḳī-i şarāb-ı bezm-i taḥrīr
Meşşāṭa-i nev-ʿarūs-ı taʿbīr

272 Müşkīn-raḳam-ı siyāh-cāme
Hem ṣoḥbet-i nāme yaʿnī ḫāme

273 Üşkūfe-i vāridāt-ı ʿaşḳı
Gül-deste-i sāniḥāt-ı ʿaşḳı

274 Bu ṣūret ile alup lisāna
Važʿ itdi ṣurāḥī-i beyāna

275 Taḥṣīl-i kemāle saʿy iderken
Mektebde oḳur yazar giderken

276 Sinnüm ṭoḳuza olup resīde
Mānend-i nihāl-i nev-demīde

277 Āġāzī-i ʿīş-i nev-cevānī
Dāmānumı ṭutmaġa nihānī

278 Açmışdı nigāh-ı çeşm-i sürʿat
Yaḳlaşmış idi dem-i reşādet

279 Ḳānūn-ı hevā-yı ʿīş ü bāzī
İtmekde idi terāne-sāzī

280 ʿAşḳ ile intihāz-ı furṣat
İtdi dil ü cānuma sirāyet

281 Tedbīrini vaḳtine düşürdi
Kāşāne-i cāna derd üşürdi

282 Bir ẕāt ile kim iderdük ülfet
Bir gün bizi evcek itdi daʿvet

283 Teklīfine eyledük icābet
Bir ḳaç gice anda istirāḥat

284 Ḳadırġa līmānı imiş ol cā
Zevraḳçe-i dürr ü ʿaşḳa mersā

285 Dördünci güni ki yevm-i cumʿa
Bī-ḥarf u ḫilāf u lafẓ-ı sümʿa

[161a] 286 Evde ḳoşup oynamaġa yıḳdum
Tenhā-rev olup sūḳāġa çıḳdum

287 Bir ḳaç çocuġa idüp teṣādüf
İtdüm dil ü cān ile terādüf

288 Bir ravża-i dil-güşāya gitdük
Ādem gibi bāġ-ı ʿAdne yitdük

289 Ammā ne riyāż-ı ferḥat-efzā
Maḥsūd-ı feżā-yı ʿarş-ı aʿlā

290 Her cānibi lālezār u gülşen
Cennet gibi her yeri müzeyyen

291 Mānend-i derūn-ı ḳalb-i kāmil
Emsāli görilmemiş maḥāfil

292 Hem faṣl-ı bahār idi o mevsim
Dil mekteb-i ʿaşḳ u cān muʿallim

TAʿRĪF-İ ṢIFAT-I BAHĀR

293 Sulṭan-ı serīr-i mülk-i fīrūz
Mehdī-i zamāne yaʿnī nev-rūz

294 Ṣaḥrā-yı cihānı itdi teşrīf
Ālāyiş-i berdi pāk u tanẓīf

295 Dünyāya virüp ḥayāt-ı cāvīd
Bu köhne ribāṭı itdi tecdīd

296 İẓhār-ı siyādet eyledi ḫāk
Dāmānına el uzatdı eflāk

297 Her sebz-i dıraḫt-ı pür-ṭarāvet
Maḥsūd-ı ḫıyām-ı bāġ-ı cennet

298 Her serv-i revān-ı sidre-ḳāmet
Bir āfet-i cān-ı pür-ḳıyāmet

299 Her jāle güzīde ṭamla yāḳūt
Ḫurşīdi ider żiyāsı mebhūt

300 Her yer döşenüp bisāṭ u aḫżar
Olmış çemen-i sipihre hem-ser

301 Ṣu yerine ebr-i nev-bahārī
Dökmiş yere dürr-i āb-dārī

302 Şeb-nemle ṭolı piyāle-i gül
Pür-eşk-i feraḥ dü-çeşm-i bülbül

303 Enfās-ı nesīm-i ḫayr muḳaddem
İʿcāz-dem-i Mesīḥe tevʾem

304 Berg-i gül ü dāġ-ı lāle-i ter
Reşk-āver-i āftāb-ı maḥşer

[161b] 305 Ṭıfl-ı çemene seḥāb-ı ʿābir
Bostānçe-i māder-i ʿanāṣır

306 Emvāc döküp aḳın aḳın cū
Ṣaḥrālara düşdi sū-be-sū ṣu

307 Ẕevḳe ḳol atup çerāġ-ı dil-sūz
Pervāneler oldı meclis-efrūz

308 Deryā gibi mevc urup leṭāfet
Ġarḳ oldı sefāyin-i ḳasāvet

309 Mest olsa ʿaceb mi ḫalḳ-ı dünyā
Bārān yerine yaġardı ṣahbā

310 Ṣaḥrā-yı bihişte döndi her yer
Ṭūbī ile ölçünürdi ʿarʿar

311 Enhār o ḳadar ki cūşa geldi
Sükkān-ı ʿadem ḫurūşa geldi

312 Her gūşede tūde tūde lāle
Mey-ḫʷārelere ṭutar piyāle

313 Dünyāyı yem-i neşāṭ idüp ġarḳ
Cennetle cihānda ḳalmadı farḳ

TETİMME-İ SÜḪAN

314 Bu ḥālī görince pīr ü bernā
Cūlar gibi ḳıldı ʿazm-i ṣaḥrā

315 Kuh[s]āra dönüp derūnı şehrüñ
Şehr oldı bütün kenārı nehrüñ

316 Mecnūn gibi ṭaġa düşd[i] ʿālem
Leylī gibi evde ḳaldı mātem

317 Ṣu başları oldı hep perīzār
Mānend-i dü-çeşm-i ʿāşıḳ-ı zār

318 Bi’l-ḫāṣṣa ol maḥall-i pāke
Ol ravża-i cennet āb u ḫāke

319 Cemʿ oldı kim ol ḳadar ḫalāyıḳ
Ancaḳ ʿadedin bilürdi ḫālıḳ

EVṢĀF-I BİHĪN-İ NÜZHETGĀH

320 Bir cāy-ı feraḥ-niṣār u ḫoş-dem
Kim anda döner ṣafāya mātem

321 Vaṣfında lisān u ḫāme ḳāṣır
Mānend-i tecelliyāt-ı şāʿir

322 ʿArʿarları mescid-i ṣafāya
Pāyında menāre sidre-pāye

[162a] 323 Berg-i gül-i alı baḫr-i ḫūn-āb
Her ġonçe-i nev-şüküfte gird-āb

324 Evrāḳı içinde lāle-i ter
Müşkīn-ḫaṭ ile ʿiẕār-ı dil-ber

325 Nergisleri ʿayn-ı çeşm-i Cibrīl
Ser-mest-i şarāb-ı feyż-i tenzīl

326 Her zülf-i ʿarūsı reşk-i Leylā
Zencīr-i cünūn-ı Kays-ı şeydā

327 Her ḫārı mis̱āl-i ġamze-i yār
Ṣayd-ı dil-i ʿāşıḳāne der-kār

328 Her şeb-nemi dāġ-ı lāle-i feyż
Her lālesi bir piyāle-i feyż

329 Her seng-i siyāhı cevher-i cān
Her mevc-i miyāhı nūr-ı īmān

330 Şīvenleri aḫter-i felek-fer
Gül ḳurṣ-ı münīr-i mihr-i maḥşer

331 Olmaz o ḳadar bihīn ü enfes
Kālā-yı güzīn-i çerḫ-i aṭlas

332 Ḥayret getirir ṣafāsı cāna
Vüsʿatde zemīn ü āsmāna

333 Her gūşesi bir riyāż-ı rıḍvān
Her ṭarḥı maḳām-ı ḥūr u ġılmān

334 Āyīne-i āb-ı cān-fezāsı
Üstinde ḥabāb-ı dil-rübāsı

335 Maḥsūd-ı sipihr-i mihr-i cāndur
Deryā-yı muḥīṭ-i lā-mekāndur

336 Sünbülleri nūrdan ḳanādīl
Zerrīn-varaḳ-ı kitāb-ı İncīl

337 Berg-i gül ü yāsemenle reyḥān
Emvāc-ı laṭīf-i āb-ı ḥayvān

338 Ḫāk-i siyehiyle müşk-i eẕfer
Hem bu ise de ṣafāsı dīger

339 Vezn olsa ṣuyıyla āb-ı ḥayvān
Tercīḥ ider idi anı insān

340 Dünyāda bu dürlü cāy-ı zībā
Görmiş diyemem ʿuyūn-ı eşyā

341 Bu söz gelür ʿaḳla pek mülāyim
Yā cennet ola yā arż-ı semsem

TETİMME-İ KELĀM

[162b] 342 Ḳılduḳ o maḥalde ṭarḥ-ı ülfet
Anlarla ki geh ẕikri itdi sebḳat

343 Peymane-i laʿb olup idāre
Germ oldı ṣafālar āşikāre

344 Hem geldi ḳavuşdı nice eṭfāl
Mānend-i nücūm-ı ʿizz ü iḳbāl

345 Şemʿ oldı o cumʿa bir melek-ḫū
Ṭurdı benüm ile ḳarşu ḳarşu

346 Bir duḫter idi o reşk-i ġılmān
Meftūnı olurdı görse rıḍvān

347 Bir şemʿ idi kim o māh-ı siyāh
Pervānesi mihr-i ʿālem-ārā

348 Şāhīn baḳışlı āhū gözli
Şīrīn gülişli ṭatlı sözli

349 Dil menzilinüñ meh-i tamāmı
Cān burcınuñ āftāb-ı kāmı

350 Her ġamzesi nāvek-i ḳażā-tāb
Müjgānına ebruvānı mihrāb

351 Cevvāle-i cān-rübā-yı ʿişve
Ser tābe-ḳadem żiyā-yı ʿişve

352 Nev-bāve-i naḫl-i nūr-ı cāmid
Es̱mār-ı ḥadīḳa-i meḥāmid

353 Ḳāmūs-ı füsūn-ı nāz u naḫvet
Mefhūm-ı mücessem-i leṭāfet

354 Ebrūsı kemān-ı dest-i taḳdīr
Gīsūsı cünūn-ı ʿaşḳa zencīr

355 Engüşti hilāl-i muṣḥaf-ı cān
Ruḫsārı fürūġ-ı mihr-i īmān

356 Ḫāl-i ruḫına hezār-ı şeydā
Dāġ-ı dil ü noḳṭa-i süveydā

357 Dürc-i deheni vücūd-ı evhām
Ṣavt-ı süḫanı berīd-i ilhām

358 İẓhār-ı tebessümi dil-ārā
Envār-ı tekellümi tecellā

359 Gördüm yüzini şikeste oldum
Çeşmi gibi mest ḫaste oldum

360 Vecd ʿārıż olup hezār-ı cāna
Çoḳ aradı çıḳmaġa bahāne

361 Göñlümde bir ıżṭırāb buldum
Laḫt-ı cigerüm kebāb buldum

[163a] 362 Defʿ itmege yoḳ elümde ḳudret
Fehm itmege dāniş ü rüʾyet

363 Ḥayretle idüp kenāre āheng
Tenhā oturup ḥazīn ü dil-teng

364 Didüm düşünüp ne ḥāldür bu
Ne şūriş ü iḫtilāldür bu

365 Ammā bilemezdi anda göñlüm
Gülmek mi yā aġlamaḳ mı lāzım

366 Fer buldı ġumūm-ı ıżṭırābum
Bir rütbeye vardı inciẕābum

367 Eṭrāfı gezüp o māh-pāre
Geldi o maḥalle bi'l-beşāre

368 Ḳarşumda ṭurup mis̱āl-i miḥrāb
Ebrūların eyledi kemān-tāb

---

364 ḥazīn ü dil-teng : حزین دولتنک K

369 Bende yüzine diküp nigāhum
Ḳıldı ayaġını secdegāhum

370 Gūyā ki ezel maḥabbet itdük
Bu ṣūreti anda ṣoḥbet itdük

371 Bir müddet o ḥālet üzre ṭurduḳ
Bir şiddet ü ḥayret üzre ṭurduḳ

372 İmdādumuza yetüp niḥāyet
Refʿ eyledi ḥayreti ṣabāvet

373 O baña ṣarıldı ḳıldı taḳbīl
İẓhār-ı kemāl-i ʿaşḳı taʿcīl

374 Ben baṣdıġı ḫāki eyleyüp būs
Oldum o ḳadar şerefle meʾnūs

375 Yek başumuza olup revāne
Döndük o maḥalde ferḳadāne

376 Ne and[a] var idi dāye lālā
Ne bende telāş-ı anne baba

377 Gūyā yine itdi dehre ricʿat
Leylī ile Ḳays-ı pür-felāket

378 Ḳılduḳça cemāline neẓāre
Şevḳ ʿārıż olup dil-i nizāre

379 Bu naẓm ile eyledüm tekellüm
Bu naġme ile bir az terennüm

ĠAZEL

380 Ey cemāli şemʿine pervāne-i cān oldıġum
Yek naẓarda ḫançer-i ʿaşḳıyla ḳurbān oldıġum

[163b] 381 Laḥẓa laḥẓa cām veş baġrum ḳılup gird-āb-ı ḫūn
Döne döne sīḫ-i hicrānında büryān oldıġum

382 ʿĀrıżūn yaġmāya virdi ṣabr u ʿaḳl u dīnümi
Hep budur zülfüñ ucından dil-perīşān oldıġum

383 Niʿmet-i feyż-i viṣālüñden ʿibāretdür hemān
ʿĀlem-i ervāḥdan eşbāḥa pūyān oldıġum

384 Bir nefes dūr olmamaḳdur ʿaşḳdan muṭlaḳ murād
Ney gibi **Kāẓım** ser-ā-pā dāġ-ı hicrān oldıġum

385 Gūş eyleyicek bu naẓmı ol māh
Derd ile didi tebāreka'llāh

386 Ḥayrān ḥayrān tebessüm itdi
Giryān giryān tekellüm itdi

387 Āteş kesilüp gül-i cemāli
Peymāneye döndi rūy-ı āli

388 Gūş itdigi bāng-i iḫtiṭābın
Naẓm itdi bu vech ile cevābın

ĠAZEL

389 Ey beni şemʿ ü özin pervāne taḫmīn eyleyen
ʿAşḳ ile terk-i ḳuyūd-ı meẕheb ü dīn eyleyen

390 ʿAşḳ odı evvel düşer maʿşūḳa andan ʿāşıḳa
Böyle göstermiş ṭarīḳi ʿaşḳı taʿyīn eyleyen

391 Şemʿ-i ḥüsnümde fürūzāndur çerāġ-ı ḫāṭıruñ
Cevher-i ʿaşḳı benem hep saña terhīn eyleyen

392 Kaʿbe-i ʿaşḳuñ benümle ḳıldı erkānın tamām
Leylī vü Şīrīn ü ʿAẕrāyı mecānīn eyleyen

393 Bīn oñulmaz yāre açmışdur ġamuñla sīneme
Derd-i ʿaşḳumla seni dil-ḫūn u ġamgīn eyleyen

394 Redd-i ṣadr iẓhār-ı ʿacz itsem n'ola **Kāẓım** gibi
Ey beni şemʿ ü özin pervāne taḫmīn eyleyen

SER-ENCĀM-I SÜḪAN

395 Evrād-ı zebānum oldı nā-gāh
Ol māhı görince Allāh Allāh

396 Baḳduḳça baña didi hem ol mah
El-ḳudreti ve'l-kemālu'llāh

[164a] 397 Gitdükçe ḳızup tenūr-ı ülfet
Germ oldı ṣafā-yı bezm-i vuṣlat

386. Beyitte sekt-i melih yapılmıştır.

398 Ne ḳayd-ı ṭaʿām u fikr-i lāne
Ne bīm-i ʿitāb-ı dāye anne

399 Ṣular ḳararınca ḳılduḳ ārām
O baña muṭīʿ ben aña rām

400 Ammā ki kemāl-i ʿaşḳ ü ḥayret
Göstermedi nuṭḳa rūy-ı ruḫṣat

401 Ṣordurmadı baña nām ü şānın
Yazdum dil ü cāna ḥüsn ü ānın

402 Hep ḥayrete dāʾir idi sözler
Gözlerdi o çeşm-i mesti gözler

403 Eyyām-ı firāḳı fikr iderdüm
ʿAḳlum gelür ise ben giderdüm

404 El-ḳıṣṣa yetüp kemāle ferḥat
İrdi şeb-i hecre rūz-ı vuṣlat

405 İḳbāl-i zevāle itdi āheng
O bār ile geldi tāliʿa zeng

406 Çoḳ gördi yarım güni zamāne
Bir bāġçede iki fidana

407 Teslīṭ buyurdı bāġ-bānı
Mānend-i belā-yı āsmānī

408 Geldi bizi buldı anda tenhā
Bī-bāk ü ḫarāb ü mest ü rüsvā

409 O ḫalḳı ise biḥār u beri
Eylerler imiş gezüp taḥarrī

410 Ṭutdı elimüzden aldı gitdi
Güller arasında ḫār bitdi

411 Bizden aña ʿaks idüp telehhüf
Geh ḥayret iderdi geh teʾessüf

412 Ol māhı getürdi ḫānesine
Ḫurşīd ḳavuşdı annesine

---

407 Mānend-i : Mānende K

413 Bilmezdi benüm mekān u dārum
Yoġ idi beyāna iḳtidārum

414 Yād oldıġumı teferrüs itdi
Eṭrāfı bütün tecessüs itdi

415 Āḫir evi buldı girdi ḳāfir
Virdi beni aldı naḳd-i vāfir

416 O ḫalḳı görince oldılar şād
Ben ġamla muḳayyed anlar āzād

417 Ol gice baña ḥarām olup ḫˇāb
Göñlüm ġam u fürḳat itdi bī-tāb

[164b] 418 Şemʿ ile yanup o şeb ber-ā-ber
Ṣubḥ oldı baña ṣabāh-ı maḥşer

419 Ne vuṣlata vardı iḥtimālüm
Ne ṣabr u taḥammüle mecālüm

420 Ol gün hem idüp eve ʿazīmet
Ümmīde çekildi ḫaṭṭ-ı temmet

421 Dīvāneye döndürüp beni ʿaşḳ
Çün miḥnete ḳıldı levḥa-i meşḳ

422 Cismüm eriyüp hilāle döndi
Cān nāle göñül ḫayāle döndi

423 Aġlardum añup cemāl-i yāri
Her-kes uy[uy]ınca zāri zāri

424 Ḫurşīdi görince rūy-ı cānān
ʿAynumda ṭoġup iderdüm efġān

425 Her gördigüm eyleyüp bahāne
Feryād ḳılırdum ʿāşıḳāne

426 Baḳdı baña çoḳ ṭabīb ü ḫˇāce
Yol bulmadı birisi ʿilāca

427 Üç māh ḳadar sürüp bu sevdā
Bād esdi temevvüc itdi deryā

428 Ḥaylūlet idüp velī ṣabāvet
İtdirmez idi beyān-ı ḥālet

429 Āḫir irişüp kemāle belvā
Derd ü elem oldı nān u ḥelvā

430 Alışdı cefālara dil ü cān
Nisyān ile buldı ḳıṣṣa pāyān

MAḲĀLE-İ DĪGER

431 Şeh-nāme-nüvīs-i ḥüsn-i taʿbīr
Eyler yine bir maḳāle taḥrīr

432 Sinnüm ṭoḳuza olup resīde
Fi'l-cümle açılmış idi dīde

433 Farḳ eyler idüm şeb ü nehārı
Zülf-i siyeh ü ʿiẕār-ı yārı

434 Temyīz ḳılurdum eşk ü āhı
Ḫuşk ü ter ü āteş ü mübāhı

435 Nezdümde olurdı emr-i rūşen
Gül-bāng-i ṣafā vü ṣavt-ı şīven

436 Göñlümde var idi feyż-i īḳān
Çeşmümde ḫayāl-i nūr-ı ʿirfān

[165a] 437 Fıṭriydi göñülde meyl-i ṭāʿat
Sevdā-yı ʿubūdet ü ʿibādet

438 Īfā-yı ṣalāt u ṣavm iderdüm
Kim ḳılmasa bozsa levm iderdüm

439 Bir şeb ki o şebdi nice bī-reyb
Muṭlaḳ şeb-i ḳadr-i ʿālem-i ġayb

440 Yirminci şebi meh-i ṣıyāmuñ
Yek ān yeri ḥüsn-i iḥtirāmuñ

441 Ārāma ṣalāt olındı tercīḥ
Başlandı edāya çün terāvīḥ

442 Bir ḥāfıẓ-ı ʿandelīb-elḥān
Olmışdı imām oḳurdı Ḳurʾān

443 Ben de olup ol ṣalāta dāḫil
Ādem gibi bāġ-ı ʿAdne vāṣıl

444 Taḥṣīl-i ḥużūra cezm iderdüm
Nefsümle cidāl ü rezm iderdüm

445 O eyleridi tekāsül iẓhār
Ben kesb-i ṣafā vü z̠evḳ-i bisyār

446 Anda görinürdi ḥāl-i żucret
Ben de es̠er-i sükūn ü ḥayret

447 Luṭfıyla ḳılup Ḫudā tecellī
İtdi baña pek büyük tesellī

448 Ḳıldı beni nefsüm üzre ġālib
Müstaġraḳ-ı lücce-i meṭālib

449 Zülfüyle bürindi rūy-ı cānān
Ẓulmetde görindi āb-ı ḥayvān

450 ʿAynumda bir ʿālem oldı peydā
Bī-külfet-i ṣūret ü heyūlā

451 Elfāẓdan ayrılup maʿānī
Farḳ eyledi dīde cism ü cānı

452 Yüz gösterüp āftāb-ı vaḥdet
Maḥv oldı sitārehā-yı kes̠ret

453 Eşyāda görindi nūr-ı aḳdes
Terkīb ü ḥulūlden muḳaddes

454 Ansız dü cihān içinde yer yoḳ
Odur görinen gören diger yoḳ

455 Hem hem-dem-i ḫalḳ u hem muʿarrā
Müstecmiʿ-i ḥarf ü lafẓ u maʿnā

456 Bundan ileri gidilmek olmaz
Bilmek bu yeter ki bilmek olmaz

457 Ḳılmaz ʿulemā bu ḥāli tavṣīf
Ebnā-yı ʿadem-vücūdı taʿrīf

[165b] 458 Her ne didüm ise şöyle böyle
Hem o gibidür degül hem öyle

459 Bir söz ki olur lisāna muḥtāc
Yā ḫāme-i ter-zebāna muḥtāc

460 Muṭlaḳ anı bil ki ḳāldur ḳāl
Ḳāl ile beyān muḥāldür ḥāl

461 Ol ṣoḥbete āşinā-zebān yoḳ
Dilde aña başḳa tercemān yoḳ

462 Ḳābildi bu ḥāli ḫalḳa ityān
Aʿmāya beyān olınsa elvān

463 El-ḳıṣṣa bu ẕevḳ-i pür-beşāret
Ḳıldı beni vāḳıf-ı işāret

464 Her ne oḳudıysa muḳtedāmuz
Her neyse żamīr ü müddeʿāmuz

465 Oldı baña ıṭṭılāʿ ḥāṣıl
Bī-ḳayd-ı żarūret ü ġavāyil

466 Bilmem ne ḳadar metānet itdüm
Bu ḥāl ile kesb-i leẕẕet itdüm

467 Ṣūretde pek az zamāndur ammā
Maʿnāda ġarīb ü ḥayret-efzā

468 Her s̱āniyesi hezār-ı sāʿet
Her sāʿati mis̱l-i sāl-i cennet

469 Ḥayret yetişüp elümden aldı
Fülk-i dili baḥr-i ʿaşḳa ṣaldı

470 Ol yemde görinmeyüp kenāre
Gird-āb-ı ġam oldı āşikāre

471 Ḫīz-ābe-i eşk cūşa geldi
Emvāc-ı belā ḫurūşa geldi

472 Oldum o ḳadar fiġāna muʿtād
Dād itdi elümden āh u feryād

473 Bir māh sürüp bu vecd ü ḥālet
Maḥv eyledi ʿāḳıbet ṣabāvet

474 İḥsān yine hep ṣabāvetüñdür
Gülşen o gül-i leṭāfetüñdür

475 Ne’m var idi kim ne ġāyib itdüm
Ol ẕevḳe de sāyesinde yitdüm

476 Ger bende olaydı tāb u müknet
Ol nesne yine olurdı ḳısmet

477 Ḳırḳ altıya vardı sinn ü sālüm
Yoḳ kesb-i kemāle iḥtimalüm

478 Ne derd-i firākdan es̱er var
Ne bezm-i viṣālden ḫaber var

[166a] 479 Yüz ḳara sevād-ı maʿṣiyetden
Dil-bend hevāya her cihetden

480 Bilmem neye müncer ola ḥālüm
ʿAfv olmaz ise eger vebālüm

MÜNĀCĀT

481 a Düşdi ḫavfuñla lerze peykerime
b Merḥamet eyle ḳalb-i mużṭarıma
c Urma luṭf it ḳuṣūrumı serüme
d Baḳma yā Rab sevād-ı defterime
e Anı yaḳ āteşe benüm yerime

482 a Ṣāḥibü'l-cūd ve'l-ʿaṭāyāsın
b ʿĀlemü's-sır ve'l-ḫafāyāsın
c Ḥālüme benden özge dānāsın
d Baḳma yā Rab sevād-ı defterime
e Anı yaḳ āteşe benüm yerime

483 a Düşünüp ḫilḳatüm zamān zamān
b İderüm āh u nāle ān-be-ān
c Mücrimem mücrimem emān emān
d Baḳma yā Rab sevād-ı defterime
e Anı yaḳ āteşe benüm yerime

484 a Eyleyüp seyl-i raḥmetüñ ifnā
b Başḳa bir cürmüm olmasa farżā
c Bu vücūdum yeter günāh baña
d Baḳma yā Rab sevād-ı defterime
e Anı yaḳ āteşe benüm yerime

485 a Ṣorma aʿmālümi be-ḥaḳḳ-ı Resūl
b Ḳılma rüsvā beni be-cāh-ı Betūl
c Ne s̱evābum ne cürmüm eyle ḳabūl
d Baḳma yā Rab sevād-ı defterime
e Anı yaḳ āteşe benüm yerime

486 a Görme lāyıḳ ḥużūr-ı ʿizzetüñe
b Çıḳmasun bārgāh-ı ḥażretüñe
c Beni celb it aña bedel ḳatuña
d Baḳma yā Rab sevād-ı defterime
[166b] e Anı yaḳ āteşe benüm yerime

487 a Tīre-dil rū-siyāh nā-dāndur
b Benden on ḳat beter perīşāndur
c Ḥāṣılı pür ḳuṣūr u ʿiṣyāndur
d Baḳma yā Rab sevād-ı defterime
e Anı yaḳ āteşe benüm yerime

488 a Fāʾiḳam şerde her eşer ḳuluña
b Ẕilletüm beñzemez diger ḳuluña
c Yüzümüñ ḳarası yeter ḳuluña
d Baḳma yā Rab sevād-ı defterime
e Anı yaḳ āteşe benüm yerime

489 a Kāẓımem dil-esīr-i hicrānem
b Müẕnib ü müstmend ü nālānem
c İtdigüm cürme hep peşīmānem
d Baḳma yā Rab sevād-ı defterime
e Anı yaḳ āteşe benüm yerime

EVṢĀF-I ʿĀLEM-İ ṢABĀVET

490 Sulṭān-ı serīr-i mülk-i maʿnā
Raḥmān u raḥīm ü Ḥaḳ teʿālā

491 Bir ʿālem-i bī-bahā yaratmış
Her ādeme āşinā yaratmış

492 Ne ʿālem-i bī-bahā ki eşyā
Anuñla olur ṭarāvet-efzā

493 Ne ʿālem-i bī-adīl ü aḳrān
Andan irişür kemāle insān

494 Nām-āver-i ʿālem-i ṣabāvet
Gül-ġonçe-i ravża-i ṭarāvet

495 Ebr-i güher-i ḫızāne-i feyż
Ḫurşīd-şeref-i nişāne-i feyż

496 Peymāne-i bezm-i şādmānī
Mīnā-yı raḥīḳ-i kāmrānī

497 Ol ġonçe-i gülşen-i ṣafānuñ
Ol naḫl-i bahār-ı ıṣṭıfānuñ

498 Her bendesi ʿīş ü nūşa māʾil
Her çākeri ẕevḳ ü şevḳa ḳābil

499 Yoḳ reng-i şikeste sāġarında
Āṡār-ı kesāfet aḫterinde

[167a] 500 Ṣahbā-yı bihīni reşk-i kevṡer
Peymānesi āftāb-ı maḥşer

501 Āşüfte-mizāc u şūḫ-meşreb
Āzāde-i ḳayd-ı dīn ü meẕheb

502 Eṡmār-nümā-yı ʿaḳl u cennet
Sāġar-keş-i intibāh u ġaflet

503 Peymāne-şikest-i ṣulḥ u āşūb
Efsāne-perest-i ḫūb u nā-ḫūb

504 Ülfetde ʿadīl-i ẕāt-ı Leylā
Vaḥşetde meṡīl-i Ḳays-ı şeydā

505 Her-kesle ḳılur dilerse ülfet
Bī-daġdaġa-i rüsūm-ı külfet

506 İsterse ider beyān-ı nefret
Her ādeme bī-delīl ü ʿillet

507 Terkīb-i teżāda muḳtedirdür
İmkān ü ʿadem yanında birdür

508 Bir neşʾe-i bī-bahādur el-ḥaḳ
Bir niʿmet-i pür-ṣafādur el-ḥaḳ

509 Vechinde nuḳūş-ı būriyā yoḳ
Ṭabʿında zeḫārif-i riyā yoḳ

510 Ne fikr-i maʿīşet ü idāre
Ne ḳayd-ı suʾāl ü istişāre

511 Ne bīm-i cihān ne ḫavf-ı ʿuḳbā
Ne fikr-i taṣavvur u ne ḫulyā

512 Deryāsına ḳaṭresi müsāvī
Mānend-i kelām-ı bī-feḥāvī

513 Bu naẓm-ı naẓīmi ẓann-ı ġālib
Vaṣfında dimiş cenāb-ı Ġālib

514 Allāha bile olursa ser-keş
Ḫavf eylemez anı yaḳmaz āteş

515 İḥsānına kör dilenci İblīs
Ḳaşmir başısı Aristaṭālīs

516 Uʿcūbe-ṭırāz-ı bī-muʿādil
Nāḳış görünüşli merd-i kāmil

517 Ṣad ḥayf ki ḳıymeti bilinmez
Bir daḫi o ʿāleme gelinmez

ḪİṬĀB-I SĀḲĪ

518 Sāḳī kerem eyle derdmendem
Maġmūm u ġarīb ü müstmendem

[167b] 519 Oldum elem-i ḫumār-ı ġamdan
Derd ü ġam-ı intiẓār-ı ġamdan

520 Lāyıḳ mı bu olalum ciger-ḫūn
Ṭursun öñümüzde cām-ı gül-gūn

521 Allāh içün olsun eyle inṣāf
Ṭoldur baña bir ḳadeḥ mey-i ṣāf

522 Al destümi vir ayāġ-ı ṣahbā
Efsürde-çerāġum ile iḥyā

523 Ḳıl göñlümi mest-i bāde-i kām
Noḳṣānumı bir ḳadeḥle itmām

524 Sāḳī saña ḳaldı luṭf u himmet
Sen ḳılmaz iseñ eger mürüvvet

525 Allāh bilür ki bende ġam çoḳ
Īfā-yı merāma maḳderet yoḳ

526 Mecrūḥ-ı ciger ḫarāb-ı ʿaşḳam
Maḫmūr-ı şarāb-ı nāb-ı ʿaşḳam

---

512 Mānend-i : Mānend K

527 Muḥtācuñam itdüm istiʿāne
Ḳıl başuñ içün baña iʿāne

528 Bir gülle hezār-ı zārı iḥyā
Eyle baña bir piyāle iʿṭā

MAḲĀLE-İ DĪGER

529 Miʿmār-ı serāy-ı ʿilm ü ḥikmet
Yaʿnī ḳalem-i sütūde-ḫaṣlet

530 Bu naḳş u nigārı ḳıldı bünyād
Peymāne içinde āteş īḳād

531 Altı yıl olup muḳīm-i mekteb
İtdüm ḫatemātumı müretteb

532 Taʿlīm-i ḫaṭa müdāvim oldum
Taḥṣīl-i kemāle ʿāzim oldum

533 İtdüm oḳumaġa ṣarf-ı mechūd
Teʾṣīṣ-i binā-yı ʿİzz ü Maḳṣūd

534 Eylerken ʿAvāmili ḳırāʾet
İẓhār-ı merāma saʿy u ġayret

535 Oldı sene ḳırḳ ṭoḳuzda kāmil
Ispartaya vālidüm muḥaṣṣıl

536 Birlikde anuñla ʿāzim olduḳ
Bir yıl o maḥalde ḳāʾim olduḳ

537 Hem sünnetüm oldı anda icrā
Esbāb-ı sürūr hep müheyyā

[168a] 538 Olmaz derece mükellef oldı
Altmış biñe ṭoġrı maṣraf oldı

539 Evvel bu olup medār-ı taʿṭīl
Sedd oldı baña ṭarīḳ-i taḥṣīl

540 Ḳalb oldı hevāya ʿaḳl u efkār
Bir derdi zamāne ḳıldı bisyār

541 Pervīn Benāt-ı naʿşa döndi
Bezm-i edebüñ çerāġı söndi

542 Gitdükçe taʿaddüd itdi bāzī
A ʿmāl-i silāh u esb [ü] tāzī

543 Göñlüm heves-i şikāre düşdi
Cān şīşesi sengsāre düşdi

544 Şeh-bāz-ı hevāya oldı rū-māl
Başumda ṭuran hümā-yı iḳbāl

545 Tercīḥ ḳılup hezār-ı zāġı
Āteş böcegine şeb-çerāġı

546 Yād olsa yanumda nām-ı ẖargūş
Efkārum olurdı mest ü medhūş

547 Her dürlü kilāba cān virirdüm
Başumda yer olsa gezdirirdüm

548 Ṣamsunlar idi nedīm-i ẖāṣum
Envāʿına vardı iẖtiṣāṣum

549 Olmışdı yanumda bes ber-ā-ber
İnsānlar ile kilāb-ı aḥḳar

550 Olmaz burası egerçi inkār
Kelbüñ nice ḥüsn-i ẖaṣleti var

551 Şāyeste degüldür anı taḳbīḥ
Ebnā-yı zamānı aña tercīḥ

552 Nefsümle idince vażʿ-ı nisbet
Taḳdīm iderüm kilābı elbet

553 Ammā bu degül merām ü maḳṣūd
Fiʿlüm ola niyyetümle mesʿūd

554 İt gibi ḳoşup verā-yı ṣayda
Üftāde[si]em belā-yı ṣayda

555 Düşde gözüme görinse erneb
Ditrerdi tenüm mis̱āl-i s̱aʿleb

556 ʿIndümde hezār-ı çeşmi āhū
Degmez idi bir şikāre yā hū

557 Hem besler idüm nice gügercin
Ṭūṭī vü ḳanarya kebk ü şāhīn

558 Evḳātum olup hevāya maṣrūf
Olmışdum uçar ḳaçarla meʾlūf

[168b] 559 Terk itmege yoḳdı iḳtidārum
Destümde ʿinān-ı iḫtiyārum

560 At binme ḳılıç ḳuşanma ẕevḳi
Göñlümden alup cemīʿ-i şevḳi

561 Tīġ aldum ele be-cāy-ı ḫāme
Esb oldı baña kitāb u nāme

562 Oldum o ḳadar silāḥa mecbūr
Kim görse dir idi geldi mescūr

563 Yanumda kemāl-i ser-firāzı
Olmışdı uṣūl-i nīze-bāzī

564 Her ṣūret-i iḥtirāma elyaḳ
Degnek oyunıydı bence ancaḳ

565 Tīġ urma niḥāyet-i maʿārif
Ögrenmeyen anı olmaz ʿārif

566 Nezdümde degerdi bir silaḥ-şūr
Biñ ḫusrev-i Çīn ü şāh-ı Faġfūr

567 Ne gündüzin eyleyüp iḳāmet
Ne gice iderdüm istirāḥat

568 Taʿlīm-i uṣūl-i rezm iderdüm
Taḥṣīline ʿazm ü cezm iderdüm

569 Şeş-māh devām u ġayret itdüm
Erbābına ḥüsn-i ḫıdmet itdüm

570 Pür-müknet olup dil-i nizārum
Maṭlūbumı virdi Kirdgārum

571 Aḳrānum içinde fāʾiḳ oldum
Sāpāş-ı enāma lāyıḳ oldum

572 Ger yüksek ola nişān ger alçaḳ
Her atdıġumı ururdum el-ḥaḳ

---

566 ḫusrev-i Çīn ü şāh-ı Faġfūr : ḫusrev-i Çīn-i şāh u Faġfūr K.

573 Behrāma üzengi parladurdum
Ḫurşīde sipihri ṭarladurdum

574 Ben eyler iken helāk-i evḳāt
ʿAşḳ itdi büyük büyük mükāfāt

575 ʿAzl olduḳ o yerden ʿavdet itdük
Istanbula ʿazm ü ricʿat itdük

576 Kesb-i hünere olup mülāzım
Dīvān ḳalemine oldum ʿāzim

577 İtdüm iki yıl devām u iḳdām
Ber-nehc-i bihīn-i deʾb-i aḳlām

578 Fi'l-cümle tecāhüd eyledüm līk
Bir neşʾe ḳılup hevāmı taḥrīk

[169a] 579 Destümden irādem oldı zāʾil
Başumda tekes̱s̱ür itdi müşkil

580 Gitdükçe fenā buñaldı göñlüm
Dīvāneye döndi ḳaldı göñlüm

581 Bir ʿārife keşf idüp bu ḥāli
Çaġırdum eẕān içün Bilāli

582 Tedbīri ile anuñ ser-ā-ser
İḳnāʿ olınup pederle māder

583 Ser-ʿaskere ḳıldılar ifāde
Taḥṣīl idüp ol daḫi irāde

584 Ḥarbiyyeye eyledüm ʿazīmet
İki sene anda ḥüsn-i ḫıdmet

TETİMME-İ KELĀM

585 Ḥarbiyyede oldıġum zamānlar
Hem-meclisüm idi nev-cevānlar

586 Anlarla iderdüm üns ü ülfet
Ol āfet-i [cān ile maḥabbet]*

587 Geçmezdi hevā miyānemüzden
Ġam dūr idi āşyānemüzden

* 586 Bu mısra metinde silinmiştir.

588 Kör olmış idi ʿuyūn-ı ḥāsid
Ḫ˘ābīde zamān felek müsāʿid

589 Bīdār idi çeşm-i necm-i iḳbāl
Her gice ṭoġardı māh-ı āmāl

590 Bu ḥāl ile geçdi māh u ṣālüm
Yirmi iki ay ṣaḥīḥ ü sālim

591 Nā-gāh sipihr-i kīne-kirdār
Ās̱ār-ı ġarībe ḳıldı iẓhār

592 Ḫurşīd-i ṣafā zevāle döndi
Cismüm eriyüp ḫayāle döndi

593 Āḫir yıḳılup firāşe düşdüm
Cān ḳaydı ile telāşa düşdüm

594 Yaʿḳūb gibi gelüp fiġāne
Beytü'l-ḥazen oldı ḫaste-ḫāne

595 Bir çille çıḳardum anda kāmil
Kendümden ümīdüm oldı zāʾil

596 Elden ne gelürse itdi icrā
Cemʿiyyet idüp olan eṭibbā

[169b] 597 Şerbet didi kimi virdi maʿcūn
Aldurdı kimi legen legen ḫūn

598 ʿĀdet o idi o dem ṭabībān
Alurdı ne olsa ḫasteden ḳan

599 Teşrīḥe dönüp tenüm ḳafes vār
Kim görse dir idi bir nefes var

600 Gitdükçe teşeddüd itdi ʿillet
Hīç fāʾide ḳılmadı ḥaẕāḳat

601 Aḥvālümi vālidem ḳılup gūş
İtmiş pederi fiġānı medhūş

602 Ser-ʿaskeri eyleyüp o izʿāc
İtdi beni andan aḫẕ u iḫrāc

TENBĪH

603 Ey mest-i şarāb-ı cām-ı ġaflet
Peymāne-keş-i müdām-ı ġaflet

604 Gör ẕevḳ-i mülāḳa-i mecāzı
ʿUşşāḳa degül mi ʿayn-ı bāzī

605 Ḥāşā buña beñzeye ḥaḳīḳat
Şeb-tāb ola āftāba nisbet

606 Tīr olsa ne rütbe ṭoġrı taṣvīr
Olmaz yine bir kemāna tesḫīr

607 Taʿrīf-i ṣafā-yı cām-ı ṣahbā
Leb-teşneleri ḳılur mı irvā

608 Yoḳ luṭfı taḫayyül-i mecāzuñ
Bīhūde ṭaġıtma ḫ˘āb-ı nāzuñ

609 Nev-bāve-i muʿteber degüldür
Faḫr eyleyecek es̱er degüldür

610 Maṭlūbuñ ise eger ʿalāḳa
Vuṣlatsa sebeb bu iftirāḳa

611 Yetmez mi saña cenāb-ı Allāh
Feryād u fiġāna her seḥergāh

612 Virmiş kime ẕevḳ-i ser-firāzı
ʿĀlemde bu sāġar-ı mecāzı

613 Āyīnedür ol dimişler ammā
Güçdür aña ḳılma ṣūret iʿṭā

614 ʿAḳl almayacaḳ taḥammül ister
Hem bir ṭarafa tevessül ister

615 Sende o belāya maḳderet yoḳ
Öñnüñde bir ehl-i merḥamet yoḳ

[170a] 616 Bir ġamla ḳılup firāre āheng
Bir ḫastelik itdi göñlüñi teng

617 ʿAşḳ āteşini hevā mı ṣanduñ
Şemşīr-i ḳażāyı rā mı ṣanduñ

618 Bu yolda çoḳ imtiḥān gerekdür
Eñ evveli terk-i cān gerekdür

619 Kimde var ise maḥabbet-i cān
Anda olamaz vidād-ı cānān

620 Bir dīdede iki ḳara olmaz
Bir tācda çifte dürre olmaz

621 Bir burc olamaz dü mihre menzil
Bir şehrde iki bedr-i kāmil

622 ʿAşḳ istemez inḳisām ü şirket
Birdür iki olamaz maḥabbet

623 Sen eyledigüñ mecāza ṣığmaz
Rüsvāylıḳ imtiyāza ṣığmaz

624 Yaḳında ḥaḳīḳata telāḳī
Zühhād ile cemʿ olur mı sāḳī

625 Taʿyīni ḥaḳīḳat ü mecāzuñ
Māhiyyetidür sinekle bāzuñ

626 Kālā-yı mecāzuñ ehl-i taḥḳīḳ
Baḳmaz yüzine olınsa tażyīḳ

627 Maḥrūrı serāb ider mi sīr-āb
İşrāb olınur mı naḳş-ı ber-āb

628 Anda es̱er-i riyā bulınmaz
Ol meslege intihā bulınmaz

629 Bir kāmile nefsüñ eyle teslīm
Andan bu uṣūlı aḫẕ u taʿlīm

630 Ammā aramaḳla ol bulınmaz
Ansız daḫi Ḥaḳḳa yol bulınmaz

631 Şeb-tā-seḥer eyle āh u feryād
Ol ḫavf u recāya mest ü muʿtād

632 Ḥaḳdan yine kendiñi ṭaleb ḳıl
İfā-yı şerāʾiṭ-i edeb ḳıl

TETİMME-İ SÜḪAN

633 Bir māhda evde ḫasta ḳaldum
Her dürlü ʿilāc ü nüsḫa aldum

634 Ās̱ār-ı memāt olup hüveydā
Ümmīd kesildi benden ammā

[170b] 635 Ḫıżır-ı kerem ṭabīb-i ḳudret
İmdāda yetişdi virdi ṣıḥḥat

MAḲĀLE-İ DĪGER

636 Çeşm-i emelüm Ḫudā ḳılup şen
Oldı pederüm Emīn-i Maʿden

637 Ṣırma gümüşine döndi kārum
Maḥv oldı göñüldeki ġubārum

638 Mis işlerüm oldı ḫāliṣ altun
Eyyām-ı bahāra döndi kānūn

639 Cismümde ne renc ü ḫastelik var
Göñlümde ne ḫod şikestelik var

640 Esbāb-ı ṣafā olup müretteb
Teprendi hevā-yı mā-sebaḳ hep

641 Bu oldı baña ikinci taʿṭīl
Ḳuṭṭāʿ-ı ṭarīḳ-i feyż-i taḥṣīl

642 Baḥren peder eyleyüp ʿazīmet
Bir ḥükm-i zamāne ḳıldı sürʿat

643 Ben vālideye olup mülāzım
Oldum ḳaradan anuñla ʿāzim

644 Otuz iki günde dāḫil olduḳ
Bi'l-emn ü selāma vāṣıl olduḳ

645 Bir ḥālde bulduḳ ol maḥalli
Kim n'oldıġı olmaz idi belli

646 Vālī-i vilāyet-i Ṭırabzūn
Aḥvālini eylemiş dīger-gūn

647 Dirlerdi ḫazīne-dār-zāde
ʿOs̱mān Paşa ol sitem-nihāde

648 Maʿdenleri eyleyüp ḫarābe
Ṣoḳmışdı ehālīyi ʿaẕāba

649 Şemşīr-i meẓālime virüp zāġ
Ḳılmışdı o bāġ-ı mesken-i zāġ

650 Ser-tā-ser idüp o mülki ġāret
Çiftliklerin eylemiş ʿimāret

651 Meşʿal-keş olup diyār-ı ẓulme
Yaḳmış fuḳarāyı nār-ı ẓulme

652 Her yüzden idüp ḫasār-ı mīrī
Ḳılmış o memāliki esīri

653 Hep nuḳre-i ḥāṣılāt-ı maʿden
Bī-şāʾibe-i taṣavvur u ẓan

[171a] 654 Sābıḳlarına olınca nisbet
Mevcūd idi beşde bir nihāyet

655 Bu ḥāli ṭuyunca ḥayret itdük
Iṣlāḥına saʿy u ġayret itdük

656 Erbāb-ı vuḳūfı eyledük cemʿ
Maʿḳūl söze ḥavāle-i semʿ

657 Bir ḳaç gün olındı istişāre
Aḳdāḥ-ı tefekkürāt-ı idāre

658 Çoḳ ḳālebe dökdiler kelāmı
Āḫir buña virdiler niẓāmı

659 İbẕāl olınup nuḳūd u himmet
Cidden ṣıġanursa sāḳī ġayret

660 Teʾs̱īri görilmeyüp recānuñ
Ardı kesilürse irtişānuñ

661 Her neyse ḥisāb-ı sāl-i sābıḳ
Maḥṣūl-ı yekūn-ı māl-ı sābıḳ

662 Beş mis̱lini ideler żamīme
Alınmaya kimseden cerīme

663 Gelmezse ḥuṣūle işbu taḫmīn
Kendüleri ide anı tażmīn

664 Bu mertebeden olursa zāʾid
Anlara ola nümāsı ʿāʾid

665 Bu şarṭ ile ittifāḳ-ārā
Pervīn gibi olup hüveydā

666 Üç dāne sened ḳılındı taḥrīr
Ḳırḳ üç ḳoca başı itdi temhīr

667 Oldı pederüñ güzel ẓahīri
Dört biñ kīse yılda nefʿ-i mīri

668 Allāh bilür ṣadāḳat itdi
Her vech ile ḥüsn-i ḫıdmet itdi

669 Fikr eylemedi menāfiʿ-i ẕāt
Daʿvāsını ḳıldı ḫaṣmı is̱bāt

670 Bu ḥāli ṭuyınca vālī-i şūm
Bildi ki olur bu işde maḥkūm

671 Istanbula ādem itdi isrā
Her bir ṭarafa nuḳūd u eşyā

672 Maṭlūbı gibi ḳılup iṣābet
Āmāc-ı merāma irdi rüşvet

673 ʿAzl olduḳ aña virildi maʿden
Reh-berlige geçdi merd-i reh-zen

674 Dört yüz kīse uġraduḳ ziyāna
Geçdi acısı ḥarīm-i cāna

[171b] 675 Zāġ-ı siyeh oldı bāġa vālī
Ḳavuşdı murādına ehālī

676 Ḳurda ḳoyunı sipāriş itdük
Tilkiyi ṭavuḳla barış itdük

TAʿRĪŻ

677 Ey sālik-i rāh-ı istiḳāmet
Meddāḥ-ı refāh-ı istiḳāmet

678 Ās̱ār-ı ṣadāḳata naẓar ḳıl
Miʿyār-ı ʿadālete naẓar ḳıl

679 Gör ḥālini aṣdiḳā-yı ʿaṣruñ
Erkānını muḳtedā-yı ʿaṣruñ

680 Māhiyyetin añla dehr-i şūmuñ
Aḥvālini ṣāḥib-i rüsūmuñ

681 Erbāb-ı merātib ü menāṣıb
Müstecmiʿ-i şīme-i meʿāyib

682 Ebnā-yı zamāna ser-be-ser hep
Eczā-yı fesāddan mürekkeb

683 Yā ġadr ü ihānet ile maʿyūb
Yā böyle bir ehl-i cāha mensūb

684 Hep manṣıb u cāhı anlar almış
Devlet ḫavene elinde ḳalmış

685 İslām nice kesb-i ḳuvvet itsün
Aʿdāsına ʿarż-ı müknet itsün

686 Millet naṣıl eylesün teneffüs
Sulṭān-ı cihān işi tecessüs

687 Her hangisine riʿāyet itse
Revnaḳda ṣadr-ı devlet itse

688 Her gün nice biñ ihānet eyler
Hīç olmaz ise ḫilāf söyler

689 Biñ cān ile eyler irtikābı
Evvel ḳademinde hem-rikābı

690 Ẓālimlere eyleyüp riʿāyet
Maẓlūm ider ʿālemi nihāyet

691 Bir sīnede ḳalmadı tesellī
Yüz ṭutdı cihān fenāya belli

692 Günden güne el-ḫaṭāti manṣūṣ
Iṣlāḥı hemān Ḫudāya maḫṣūṣ

[172a] TENBĪH

693 Ey dehre açup dehān-ı taʿrīż
Ḫalḳa uzadan zebān-ı taʿrīż

694 Bilmem ki nesin nedür murāduñ
Bu meslek içinde ictihāduñ

695 Iṣlāḥ-ı cihānsa maḳṣaduñ ger
Ol nefsüñe ibtidā muẓaffer

696 Allāha bile bu vācib olmaz
Kimdür bu emelde ḫāʾib olmaz

697 İtmekse murāduñ emr-i maʿrūf
Evvel sen ol ittiḳāya meʾlūf

698 Düşmez saña hem bu kār-ı düşvār
Öñnüñde çoḳ ehl-i maḳderet var

699 Yoḳ ḫalḳı müẕnib eylemege
Bī-fāʾide herze söylemege

700 Şāyestesin aña cümleden sen
Bedter mi olur cihānda senden

701 Ḳıl nefs-i ḫabīs̱üñi meẕemmet
Teʾdībine beẕl-i naḳd-i himmet

702 Yā olmayup öyle fikr-i maʿdūd
Bir ẓabṭ-ı veḳāyiʿ ise maḳṣūd

703 Yazmış anı bī-hirās ü bī-bāk
Vaḳtiyle hezār-ı ehl-i idrāk

704 Tanẓīm olınup nice siyerler
Geçmiş ser-i kāra çoḳ es̱erler

705 Ammā aranup merām u maṭlab
Telḫīṣ olınursa cümlesi hep

706 Bu sözleri ben gibi yazanlar
Mermerlere sikkesin ḳazanlar

707 Envāʿ-ı fesād idüp ḥikāyet
ʿAṣrından ider bütün şikāyet

708 Geçmişler ile ḳılur tefaḫḫur
Nefsinde kemāl ider taṣavvur

709 Bi’llāh o iş degüldür öyle
Ey ḫāme kelām-ı Ḥaḳḳı söyle

710 Sen olma reh-i ḫilāfa ẕāhib
Olmaz saña egrilik münāsib

711 Her kim bu maḳūle ṣoḥbet itmiş
Hep nefsine ḥüsn-i ḫıdmet itmiş

712 Ṣūretde murādı Ḥaḳḳı iẓhār
Sīretde hevā-yı nefs-i izbār

[172b] 713 Ās̱ār-ı ḫumār-ı çeşm-i beddür
Keyfiyyet-i sāġar-ı ḥa[se]ddür

714 Āmāline vāṣıl olsa kendi
Yazmazdı o sözleri efendi

715 Çoḳ tecrübem itdi bunda sebḳat
Derk eyledigüm budur nihāyet

716 Olduḳça cihānda ṣınf-ı ādem
Bu vechiledür ḳıyām-ı ʿālem

717 Āsāyişine fesādı ġālib
İḳbāline kāʾināt ṭālib

TETİMME-İ SÜḪAN

718 Geldi pedere bir emr-i sāmī
Ḥāvī nice luṭfı her kelāmı

719 Āḫir bu idi meʾāl ü mażmūn
Ārāmgeh ola bize Ṭırabzūn

720 Bir māh olınmadan iḳāmet
Bir başḳa maḥall ola ʿināyet

721 Çün ʿazlimüz eylemişdi işrāb
Tabīr-i yesīr-i ḥasbe'l-īcāb

722 Nisyān olına bunuñla mā-fāt
Bulmış ola ḥükmüni mükāfāt

723 Bir ḥükm-i irāde-i ṣadāret
Ḳılduḳda Ṭırabzona ʿazīmet

724 Olduḳ Şāṭır oğlına müsāfir
Ṭutduḳ anı maʿnevī meẓāhir

725 Ferdāsı görildi Vālī Paşa
Der-pīş olınup reh-i müdāra

726 Meḳtūbı peder irāʾe ḳıldı
Paşa anı redd idüp ṭaḳıldı

727 Oldı bu ʿubūdiyetle der-kār
İtdi o ḫulūṣ-ı ḳalbin iẓhār

728 Gösterdi aña bu çoḳ ṭaviyyet
ʿArż itdi aña o dürlü ḥürmet

729 Ṣan girdi ḳırāba tīġ-i Fārūḳ
ʿĀşıḳlarına ḳavuşdı maʿşūḳ

730 Mesmūm idi ṭatlı ṭatlı sözler
Aġlardı yürek gülerdi yüzler

731 Āyīneler itdi ʿaks-i ibrāz
Bir ipde görindi çifte cān-bāz

[173a] 732 Üç gün bu revişle geçdi eyyām
Birlikde olup ṣabāh u aḫşām

733 Her dürlü kelāma dil alışdı
Ḳılmaḳlıġa ketḫudā çalışdı

734 Istanbula gitmesün diyü tek
Gösterdi hezār levn ü örnek

735 Aldanmayup anlara peder hīç
Bu ḥīle ki ḳılmadı es̱er hīç

736 Didi bu maḥalde ben niḥāyet
Bir ay ḳadar eylerüm iḳāmet

737 İmkānda degül ziyāde ṭurmaḳ
Uymaz baña muṭlaḳā oṭurmaḳ

738 Ḳaṭʿiyyen olup murādı maʿlūm
Kār eylemeyince luṭf-ı mesmūn

739 Bir başḳa desīse ḳıldı tertīb
Anuñla helākin itdi taṣvīb

740 Bir ādemi var idi nihānī
Böyle işe ḳullanurdı anı

741 Yek-tā idi fenn-i mefsedetde
Aḳrānı yoḳ idi melʿanetde

742 Bed-mest ü cehūl ü kīne-kirdār
H̱ūn-rīz-i ẓalūm u melʿanet-kār

743 Aʿyān idi anda bir ḳażāda
Celb itdi anı reh-i ḫafāda

744 Bu kārı aña iḥāle itdi
O dīvi bize ḥavāle itdi

745 Ems̱āli var idi bu uṣūlüñ
Maḳtūl o ẓālim-i cehūlüñ

746 Bir şeb o pelīd-i ḫūk-manẓar
Yüz elli şaḳī ile ber-ā-ber

747 Baṣdı Şāṭıroġlunuñ ḳonaġın
Ürkütdi bütün oġul uşaġın

748 Der-ān pederi tefaḥḥuṣ itdi
Bed-mest idi çoḳ sögüp segitdi

749 O ḥāli görince biz daḫi hep
Bildük nedür anda ḳasd-ı maṭlab

750 Ṣanʿatla alup yuḳarı çıḳduḳ
Bir oṭada bir bucaġa ṭıḳduḳ

751 Çökdi üzerine iki ādem
Bir elde bıçaḳ bir elde perçem

752 Yek-dīgerine ṣarıldı itbāʿ
Gitdükçe degişdi reng ü evżāʿ

[173b] 753 Fehm eylediler egerçi ḥāli
Yoġ idi necātuñ iḥtimāli

754 Vardı yanumuzda yetmiş ādem
Ev ṣāḥibinüñ bir ol ḳadar hem

755 Bir oġlıda vardı şīr-i pür-dil
Ol sancaḳ içinde bī-mümās̱il

756 Meşhūr idi āteş-i celāli
Anı çaġırırdı hep ehālī

757 Ol daḫi bizümle hem-ʿināndı
Yek-dest ü zebān-ı dīk-cināndı

758 Aẕ ḳalmış idi ki ol keş-ā-keş
İḳād ide bir sögünmez āteş

759 Efrād bu ḥāli bildiginden
Ṣoñ kerteye iş çekildiginden

760 Teşhīr-i silāḥa urmayup el
Birbirine her-kes oldı engel

761 Hem ayrı idi ḥarem ḳonaġı
Bir ḳurşun atam maḥal bayaġı

762 Aṣla peder olmadan ḫaber-dār
İtdük o pelīdi dāma düçār

763 Yoḳ idi kelāma iḳtidārı
Çıḳmışdı elinden iḫtiyārı

764 Altında yatup iki uşaġuñ
Būs eyleridi elin ayaġın

765 Olmışdı ḫalāṣı ġayr-ı ḳābil
İmdādına yetse de ʿ Azāzīl

766 Paşaya bir ādem itdük isrā
Bu vāḳıʿ ayı beyān ü inhā

767 Gūş eyleyicek fenā bozulmış
Ḳan aġlayacaḳ maḥalde gülmiş

768 Bizden giden ādem ile fi'l-ḥāl
Bir maḥremin itdi sevḳ ü isbāl

769 Sürʿ atle gelüp hemān o meʾmūr
Ol dīvi görince böyle maḳhūr

770 Ṭanbūr gibi burup ḳulaġın
Defʿ itdi sūḳāġa hep uşaġın

771 Ḳaldurdı o kelbi aldı gitdi
Meydānda olan gürülti bitdi

772 İtbāʿ ü efendi biz daḫi hep
Cemʿ iyyet idüp be-vefḳ-i maṭlab

773 Ḳılduḳ pedere beyān-ı vāḳiʿ
Oturduḳ olınca ṣubḥ-ı ṭāliʿ

[174a] 774 Olmışdı o gün hem anda meşhūr
Istanbula gitmek üzre vapur

775 Vapura hemān ʿazīmet itdük
Paşaya beyān-ı ḥālet itdük

776 Düşmiş işidince inḫırāşa
Ems̱āli görilmedük telāşa

777 Gönderdi ḫazīne-dār aġasın
Ardı ṣıra ẕāt-ı ketḫudāsın

778 İtdi pederi serāya daʿvet
O ḳılmadı bu söze icābet

779 Ardı uzadı muḫāberātuñ
İḳdāmları bu iki ẕātuñ

780 Üç defʿa ikisi gitdi geldi
Dördüncide ketḫudā[sı] bildi

781 Refʿ oldı meyāneden müdārā
Az ḳaldı teceddüd ide ġavġā

782 Oldı ḳapudan da bezme dāḫil
Żıdd anlar ile bizümle yek dil

783 Mā-beyn bulınmayup nihāyet
Istanbula eyledük ʿazīmet

784 Devletde o dem cenāb-ı Pertev
Ṣāḥib-şeref idi çün meh-i nev

785 Düşdük derine deḫālet itdük
Her vāḳıʿayı ḥikāyet itdük

786 İẓhār-ı teʾessüf itdi bisyār
İtdi ḳapu ketḫudāsın iḥżār

787 Ṣūretde bu ḥāle pek yerindi
Güldi yüzi maʿnevī sevindi

788 İżmārını eyleyüp sipāriş
Ḳalsun didi bu maḥalde bu iş

789 On beş gün içinde ol felek-cāh
Bendergeh-i kāma açdı şeh-rāh

790 Bilmem ki naṣıl ṭolab çevirdi
Dört yük ġuruş aḳçe bize virdi

791 Ne yāre ṭuyurdı ne raḳībe
Maḥv oldı bu vaḳʿa-i ġarībe

792 ʿAṣrında buña velī dinürdi
Āyīnesi müncelī dinürdi

793 Böyle olıcaḳ velīsi artıḳ
Taʿrīf olınur mı ḥāl-i fāsıḳ

794 Mülkiyyeye eyleyüp neẓāret
İʿmār ider idi bā-ʿadālet

[174b] 795 Ḫayr u ḥasenāt iderdi pek çoḳ
Aḫlāḳ-ı kerīmeden neler yoḳ

ḪİṬĀB-I ʿİTĀB

796 Ey ḫāme yeter kelām u āhı
Ol meslek-i maḳṣad üzre rāhı

797 Sür rūyuñı ḥoḳḳa-i midāda
Ḳıl nūr-ı sevāddan istifāde

798 Lāyıḳ mı saña bu yüz ḳarası
Kim keşf idesüñ ʿuyūn-ı nāsı

799 Ḫālīse de kīneden cinānuñ
Ġāyet iki yüzlidür zebānuñ

800 Daʿvāñı kitāba uydurırsuñ
Ḥaḳsızlıḳ içinde ḥaḳ bulursuñ

801 Allāh içün ey sütūde-ʿunvān
Vādī-i ḍalāle olma pūyān

802 Ḳaddüñ gibi istiḳāmet eyle
Ṭosṭoġrı kelām-ı Ḥaḳḳı söyle

TETİMME-İ KELĀM

803 Istanbula çünki vāṣıl oldum
Ādem gibi ʿadne dāḫil odum

804 Taḥṣīle olup yine heves-kār
Ders oldı baña Kitāb-ı İẓhār

805 Boş gezmede görmeyüp meziyyet
İtdüm ḳaleme devāma niyyet

806 Hem vālidem itdi saʿy u teşvīḳ
İmdāduma yetdi ḥüsn-i tevfīḳ

807 Ammā bu idi niẓām-ı eyyām
Mektebden olurdı ʿazm-i aḳlām

808 Dirlerdi o mektebe maʿārif
Olurdı girenler aña ʿārif

809 Ol mektebe ben de ʿāzim oldum
Andan ḳaleme müdāvim oldum

810 İdrākümi ḥāl-i ḥayret aldı
Göñlüm gözüm anda ṭoñdı ḳaldı

811 Bir mekteb idi o mekteb-i pāk
Kim vaṣfına irmez ʿaḳl ü idrāk

[175a] 812 Bir mekteb idi bihişt ile deng
Bir deyr idi ġıbṭa-baḫş-ı Erteng

813 Bir mekteb idi o reşk-i cennet
ʿAḳla getürirdi fikri cennet

814 Bir mekteb idi o dār-ı taḥṣīl
Şāgirdi olurdı görse Cibrīl

815 Bir mekteb idi olurdı Leylā
Her andaki şūḫa Ḳays-ı şeydā

816 Her bir ṭarafı riyāż-ı rıḍvān
Her cānibi maḥşer-i cevānān

817 Biñ āfet-i cān-şikāra maḥfil
Biñ mihr-i cihān-medāra maḥfil

818 Taṣvīri seyir ideydi Mānī
Gözden düşürirdi naḳş-ı cānı

819 Hep anı bulurdı gezse Bih-zād
ʿAşḳ ehline bir maḥabbet-ābād

820 Boy boy gezinürdi serv-ḳadler
Yol yol açılurdı lāle-ḫadler

821 ʿUşşāḳa maṭāf idi cidārı
Her cānibi ḳıble Kaʿbe vārī

822 Eylerdi o gülşenüñ cihān terk
Bir ḫārına ṣad-hezār-ı gül-berg

823 Kim görse anı olurdı mużṭar
Żabṭ itmişidi bütün perīler

824 Elbette belāsını bulurdı
Bir āfet-i cāna çarpılurdı

825 Ḳılmışdı o şīve-kārlar hep
Çoḳ pīr-i edībi ṭıfl-ı mekteb

826 Manẓūrı olaydı bu cevānān
Düşmezdi helāke Şeyḫ Ṣanʿān

827 Āhū-yı ḥaremdi anda gūyā
Her āfet-i āftāb-sīmā

828 Hep lāle-ʿiẕār u yāsemen-bū
Sünbül-ḫaṭ u ġonçe-lāʿl ü gül-rū

829 Ol dār-ı bihīni ḳılsa Manṣūr
Tercīḥ-i bihişt olurdı maʿẕūr

MAḲĀLE-İ DĪGER

830 Seyyāḥ-ı cihān-neverd-i ḥikmet
Yek-tā-rev-i meslek-i ḥaḳīḳat

[175b] 831 Teftīşe düşüp ṭarīḳ-i ʿaşḳı
Der-pīş ḳılup refīḳ-i ʿaşḳı

832 Eyler bu revişle bī-mevāniʿ
Taṣvīr-i vücūd-ı ḥāl-i vāḳiʿ

833 Eyyām-ı ḥażer[de vü] seferde
Her vech ile sāye-i pederde

834 Bī-ülfet idüm ġam u elemle
Ceybüm pür idi zer ü diremle

835 Ne ḳayd-ı ʿıyāl ü fikr ü evlād
Ne ḫāṭıra-i tedārük-i zād

836 Göñlüm ḳılup āftāb-ı āmāl
Ser-mest-i şarāb-ı ʿizz ü iḳbāl

837 Maṣrūf idi ẕevḳ ü şevḳe varum
Pek ḫoş geçer oldı rūzgārum

838 Her gün ḳaleme devām iderdüm
Feyż almaġı iltizām iderdüm

839 Eñ başlı emel benümçün el-ḥaḳ
Taḥṣīl-i kitābet idi ancaḳ

840 Elfāẓa idi riʿāyetüm hep
Maʿnā degül idi anda maṭlab

841 Aṣlā bilemez idüm kemāli
ʿĀlemde vücūd-ı ehl-i ḥāli

842 Āyīneye ḳılsam ʿaṭf-ı enẓār
Esrārını eylemezdüm efkār

843 Tims̱ālümi ādemī ṣanurdum
Ṣūretde ḳalur da aldanurdum

844 ʿİrfāna yoḳ idi iltifātum
Mechūlüm idi ṣıfāt u ẕātum

845 Eşkāl-i beşerde bir baḳardum
Otlı ṣulı yer arar gezerdüm

846 Ās̱ār-ı ṭahāret-i cibillī
Envār-ı kemāl-i feyż-i fıṭrī

847 Bu ḥālüme ġayr-ı kāʾil oldı
Elṭāf-ı Ḫudāyı sāʾil oldı

848 Bir şeb dil ü cānum itdi ḥayrān
Bu vāḳıʿa-i ġarībe seyrān

849 Peymāneye virdi bāde zīnet
Berḳ eyledi ḫırmen-i iṣābet

ṢŪRET-İ VĀḲIʿA

[176a] 850 Bir gice dönüp piyāle-i ḫˇāb
Olmışdı dü dīde mest ü bī-tāb

851 Uyḳuya ṭalup derin derin dil
Ḳāleb gibi cān yatardı ġāfil

852 Der-beste olup ḳuvā-yı ẓāhir
İşlerdi hemān dükān-ı ḫāṭır

853 Nā-geh uzanup nigāh-ı īḳān
İḳlīm-i mis̱āle oldı pūyān

854 Bir şehr-i şeref-nişāna gitdüm
Cennet gibi bir mekāna yitdüm

855 Ammā ne ʿaceb Sevād-ı Aʿẓam
Miʿmār-ı cenāb-ı Rabb-i ekrem

856 Dāḫil olup ol maḥall-i pāke
Sürdüm yüzümi ġubār-ı ḫāke

857 Esvāḳını devr idüp ṭolaşdum
Bir ḳalʿaya kim varup ulaşdum

858 Gördüm nice ḳudret ü bedāyiʿ
Ems̱āli görilmemiş ṣanāyiʿ

859 Ḳat ḳat idi ol ḥiṣār-ı bālā
Ecrām-ı sipihr-i mis̱l ü hem-pā

860 Ammā bu idi ġarīb ü aġreb
Kim olmışidi bu ḳalʿanuñ hep

861 Biñ mertebede vasīʿ ü rūşen
Eñ içdeki ḳalʿa eñ ṭışından

862 Ekberdi muḥīṭden muḥāṭı
Enver idi zīnet ü bisāṭı

863 Bu ḥıṣn-ı bihīn-i tāb-dāruñ
Tā orta yerinde iç ḥiṣāruñ

864 Bir taḫt-ı şeref-nişān ḳonılmış
Ḳarşusına şemʿdān ḳonılmış

865 Olmışdı o taḫt-ı tāc-dārı
Maḥsūd-ı serīr-i ʿarş-ı Bārī

866 Kılmışdı hem ol çerāġ-ı meẕkūr
Ol şehr ile ol ḳılāʿı pür-nūr

867 Çekmişdi o ḳalʿanuñ nice ġūl
Eṭrāf u civārına şaranpol

868 İṭfā içün ol çerāġ-ı pāki
Ol nūr-ı şerīf-i tābnāki

869 Her birisi saʿy idüp yatardı
Biñ dürlü muzaḫrafāt atardı

870 Gitdükçe o şemʿ olup fürūzān
Eylerdi gelen metāʿı sūzān

[176b] 871 Bu ḥāli görince ol serāda
Olmışdı taḥayyürüm ziyāde

872 Andan yine şehre ʿavdet itdüm
Her cānibe ḥaṣr-ı diḳḳat itdüm

873 Bir ḳalʿa olup daha nümāyān
İtdüm aña da nigāh-ı imʿān

874 Ṣandūḳa-i ḥikmet-i İlāhī
Mecmūʿa-i fażl-ı lā-tenāhī

875 Gördüm o maḥalde beş ḫazīne
Her biri deger nice defīne

876 Rūşen ṭurır ortasında bir şemʿ
Eṭrāfına ḳılmış ol beşi cemʿ

877 Ḫem ḫāric-i şehrden beş ādem
İṣāl-i ḫaber ḳılur dem-ā-dem

878 Olmış o çerāġa rabṭ u irdāf
Ol beş kişiden birer teleġraf

879 Devr eyler o şehri bir melek-ḫū
Pāy-ı seri baġlu ḳalbi dāġlu

880 Her bir ṭarafına bend urulmış
Dört dāne aġır kemend urulmış

881 Yanınca gezer nice cerī vār
Kendi gibi ṭatlı ʿaskeri var

882 Bir derde daḫi fütāde o māh
Kim defʿine ḳādir ancaḳ Allāh

883 Bir fāḥişe ile hem-ser olmış
Dest-i siteminde mużṭar olmış

884 Ḥükminde var iştirāk-ı tāmı
Nāfiẕ o şehirde her kelāmı

885 İtbāʿı ziyāde şevherinden
Sūzında şerārı aḫkerinden

886 Maġrūr u cehūl ü mest-i ser-keş
Her birisi kendi gibi āteş

887 Ḥayrān ḥayrān dönüp o yerden
Fikr eyler iken şu gördigüm ben

888 Nā-geh belirüp yanumda bir pīr
Bu vāḳıʿayı ol itdi taʿbīr

889 Didi ne güzel işāret oldı
Ḥaḳdan bu saña beşāret oldı

890 Bil kendiñi añla n'oldıġuñ sen
Ders al yüri sırr-ı "men ʿaref"*den

891 Ben söyleyeyüm sen olma sāʾil
Ol şehre dinür vücūd-ı kāmil

[177a] 892 Esvāḳa kim olduk anda reh-yāb
Şiryān ü verīd ü tār-ı aʿṣāb

893 Evler ki o şehrde ʿıyāndur
Ecsād-ı laṭīf-i üstüḫ͏ˇāndur

894 O ḳalʿa ki eyledük temāşā
Göñlüñ idi oldı saña meʾvā

895 Ol taḫta dinür serīr-i īḳān
Ol şemʿ-i münīre nūr-ı īmān

896 Dīhīm-i şeref-nişān-ı ḥaḳdur
Bāṭıl giremez mekān-ı ḥaḳdur

897 Ḫāricde ki gördigüñ melāʿīn
İnsāna ʿadū olan şeyāṭīn

---

887 İlk mısrada sekt-i melih yapılmıştır.
* "men ʿaref" *Keşfü'l-hafā*, II, 262.

898 Atduḳları her metāʿ-ı ḫāsir
Ḳalbe dökilen mey-i ḫavāṭır

899 Seyr eyledigüñ maḳām-ı dīger
Baş dir içine dimāġ dirler

900 Rūşenter olan çerāġ-ı bī-bāk
Ecsām-ı laṭīf-i ʿaḳl u idrāk

901 Yanında ṭuran ḫazāyin-i genc
Ḫāricde vücūdı ḥiss olan penc

902 Erkān-ı ḳuvāsıdur vücūduñ
Efrād-ı Ḥavāsıdur vücūduñ

903 Cāndur o şehirde devr iden māh
Aḫlāḳ-ı ḫamīde cünd-i āgāh

904 Nefs oldı refīḳa-i ẓalūmı
Aḫlāk-ı ẕemīme ceyş-i şūmı

905 Olmış aña ḳayd u bend-i ʿāṣir
Anuñla olur cihānda ẓāhir

906 Bu sözleri söyleyüp ṣavuşdı
Meydān şebe ḳaldı gün ḳavuşdı

907 Kār itdi sözi dil-i nizāra
Ot degdi vücūd-ı penbe-zāra

908 Ḳaldum ẓulumāt içinde bī-nūr
Çeşmümden o ʿālem oldı mestūr

909 Ṣūretde egerçi oldum āgāh
Maʿnīde esīr-i ẓulmet ey vāh

910 Tedbīr ü tefekkür eyledüm çoḳ
Bilmem ki bu çār-sūda yoḳ yoḳ

911 Her şeyüñ olur ḥuṣūli rūşen
İnsānlara terk-i mā-sivādan

912 İş yapmaġa ʿazm ü himmet ister
Erbābına ḥüsn-i ḫıdmet ister

[177b] 913 Göñlümde maḥabbet oldı peydā
Cān buldı vücūd-ı saʿy-ı evfā

914 Teʾs̱īr ḳılup ḫulūṣ-ı niyyet
Ben ḳılmadum ol yola ʿazīmet

915 İḥsān-ı Ḫudā ẓuhūra geldi
Ḫurşīd-i emel çıḳup yüceldi

916 On gün güẕer itmeden bu ḥāli
Dil naḳd-i şerefle oldı māli

917 Sermā sebebiyle ẕāt-ı maʿbūd
Ḳıldı beni mest-i cām-ı maḳṣūd

918 Her ḳanda ẓuhūra gelse iḫlāṣ
İnsānı maḳāṣıd eyler ifḥāṣ

ṢIFAT-I SERMĀ

919 Bir ḳışdı o yıl neʿūẕü bi'llāh
Cānından iderdi ādem ikrāh

920 Hemvāre yaġardı berf ü bārān
Eflāke çıḳardı mevc-i ṭūfān

921 Dünyāya çıḳaydı nār-ı dūzaḫ
Ol günde olurdı şuʿlesi yaḫ

922 Sönmişdi ocaġ-ı ẓulm ü bīdād
Yanmazdı çerāġ-ı āh u feryād

923 Ḫākisterine bürinmiş aḫker
Sincāb-ı seḥāba mihr-i enver

924 Dervīşlik el virüp zemīne
Girmişdi kemend-i erbaʿīne

925 Yaḫ-beste olup içindeki mā
Mīnāda perīye döndi ṣahbā

926 Buz ḳapladı rūy-ı arżı muḥkem
Bir sırça serāya döndi ʿālem

927 Berf ile ẓalām-ı şām-ı deycūr
Virmekde ṣafā-yı müşk ü kāfūr

928 Bu berf degül dür-i ʿAdendür
Çil aḳçe yā berg-i yāsemendür

---

915 Ḫurşīd-i emel : Ḫurşīdi emel K

929 Ḥallāc-ı sipihrüñ ınḳılābı
Ṣaçmış yere penbe-i seḥābı

930 Efsürde olup çerāġ-ı envār
Buz ṭutdı derūn-ı laʿl-i şehvār

931 ʿĪsī bu zamān çıḳup sipihre
ʿAṭf-ı naẓar eyleseydi mihre

[178a] 932 Ṭoñdurma ṭabaġı ẓann iderdi
Gökde ṭuramaz yere inerdi

933 Ṭutmışdı cihānı ol ḳadar yaḫ
Ditrerdi yanarken ehl-i dūzaḫ

934 Tercīḥ olınurdı ʿadne ḥammām
Münḳal başı idi cāy-ı ārām

935 Ṭoñdurmış idi ayaġını mey
Yerlerde yatardı bī-nefes ney

TETİMME-İ SÜḪAN

936 Daḳḳ oldı ḳapu ḫilāf-ı ʿāde
Ben ḳıldum anı varup güşāde

937 Bir şeyḫ içerüye oldı dāḫil
Ardı ṣıra bir mürīd-i ḫoş-dil

938 Didi ki şitā mecālüm aldı
Çeşmüm ḳararup dilüm buñaldı

939 Bir sāʿat eger var ise imkān
Olmaḳ dilerem bu evde mihmān

940 Fi'l-ḥāl dü destin eyleyüp būs
Ḳıldum dil-i zārı aña meʾnūs

941 Didüm bu ne sözdür Allāh Allāh
İḥsān buyuruñ sizüñ bu dergāh

942 Müʾmin evidür bu Rabb-i mennān
Müʾminleri eylemişdür iḫvān

943 Fi'l-ḥāl ḳılup yuḳarı iṣʿād
Mażbūṭ u sıcaḳ maḥalle iḳʿād

944 Çay ḳahve çıbuḳ yemek getirdüm
Ruḫsārumı pāyına yetirdüm

945 İtdüm be-ḫulūṣ u ṣıdḳ-ı evfā
Lāzım gelen iḥtirāmı icrā

946 Hem vālidem eyledüm ḫaber-dār
Geldi o da ḳıldı ferḥat iẓhār

947 Biñ ḥürmet ü biñ nüvāziş itdi
Taṭyībine saʿy u verziş itdi

948 Gitdükçe tezāyüd itdi ülfet
Açıldı mecelle-i maḥabbet

949 Her yüzle dökildiler kelāma
Söz girdi ṭarīḳ-i intiẓāma

950 Cerr eyledi bir birin tekellüm
Aḥvāl-i ʿatīḳalar tecessüm

951 Reh-ber gibi söz idüp delālet
Bir birini bildiler nihāyet

[178b] 952 Olurlar imiş enīs ü hem-dem
Ülfetleri var imiş muḳaddem

953 Ḥaylūlet idüp nice mesāʾil
Geçmiş aradan tamām otuz yıl

954 Bilmezler imiş meger ḥayātın
Yek-dīgerinüñ beḳā-yı ẕātın

955 Ülfetleri eyleyüp teceddüd
Şevḳ itdi pederde çoḳ taʿaddüd

956 Üç dört gice eyleyüp müsāfir
Ol Kaʿbe-i fażlı oldı zāʾir

957 Vācib bilüp iḥtirām-ı tāmın
Mengūş-ı dil eyledi kelāmın

958 Bende olup anlar ile ḳāʾim
Ṭurdum dizinüñ ucında dāʾim

959 Pervāne-i şemʿ-i ḫıdmet oldum
Müstedʿī-i luṭf u himmet oldum

960 İḳdām ḳılup riʿāyetinde
Maḥv olmışidüm maḥabbetinde

961 Tertīb-i muḳaddemāt idüp Ḥaḳ
Bu vech ile virdi bezme revnaḳ

962 Didi pedere o ẕāt-ı ekrem
Bir ḫāṭıra oldı baña mülhem

963 Çün teşne-i ins olındı tecdīd
Olmaz mı ḳılursaḳ anı teʾyīd

964 Virsen baña oġluñuñ birini
Ben baġlayam ol mehüñ serini

965 Baş üzre didi peder der-in-ḥāl
Göstermedi reng-i rūy-ı imhāl

966 Var idi iki li-eb birāder
Her ikisi since benden ekber

967 Birisi Ḫalīl ü biri Yaḥyā
Bu himmete bir birinden evlā

968 Çaġırdı Ḫalīli ḳıldı talṭīf
Evvel bu ḫuṣūṣı aña teklīf

969 O evlā lākin ḳılup bahāne
ʿAfv[ın] ṭaleb itdi nāzükāne

970 Her biz söze ḳarşu buldı bir söz
Gösterdi ki yoḳdur anda ol göz

971 Yaḥyāyı çaġırdı geçdi andan
O ḫastelik ʿarż idüp yalandan

972 Gösterdi icābete tekāsül
Şeyḫ itmedi hem aña temāyül

[179a] 973 Dūrdan aña [bir] nigāh iderdüm
Aḥvālüme aġlar āh iderdüm

974 Yoḳ idi ümīd ü iḥtimālüm
ʿArż eyler idüm Ḫudāya ḥālüm

---

969 Beytin 1. dizesinde vezin bozuktur.

975 Seyr eyle meşiyyet-i Ḫudāyı
Gör ḳudret-i ẕāt-ı kibriyāyı

976 Taḳdīri naṣıl gelür ẓuhūra
Taḥvīl ḳılur ẓalāmı nūra

977 Bī-çārelere riʿāyet eyler
Bī-vāyelere ʿināyet eyler

978 İḫlāṣ ile dirse her kim Allāh
Ḳoymaz anı bī-delīl ü güm-rāh

979 Bir bendesine iderse ḥürmet
Eyler aña ins ü cān maḥabbet

980 Ger bir ḳulını ḳılarsa taḥḳīr
Zehr olur aña şarāb-ı tevḳīr

981 Īcādını eyleyince fermān
Birdür aña mūr ile Süleymān

982 Ḥayṡiyyet-i āftāb-ı enver
Yek ẕerre ile yanında yek-ser

983 Eşyāda ʿıyān olan tefāżul
Esmāda ẓuhūr iden teḳābül

984 Hep neşʾet ider maḥabbetinden
Āṡār-ı şuʾūn-ı ḥikmetinden

985 Ḳāşāne-i ḳurbı reşk-i cennet
Ġam-ḫāne-i buʿdı dār-ı niḳmet

986 Ḳurbiyyetine kim olsa lāyıḳ
Tāc-ı ser ider anı ḫalāyıḳ

987 Buʿdiyyetine kim olsa düçār
Her derd ü ġama olur giriftār

988 Yoḳ ḥikmetini suʾāle imkān
Eyler ne dilerse anı fermān

989 Sulṭān-ı serīr-i mā-yeşādur
ʿAdl ü ḥakem ü ʿaẓīm ü ḳādir

990 El-ḳıṣṣa cenāb-ı Rabb-i ekrem
Bu ḥālüme şeyḫi ḳıldı mülhem

991 Taṣrīḥ ile istedi pederden
Ḳurtardı derūnumı kederden

992 Çaġırdı beni peder der-in-ḥāl
İtdirdi dü-dest-i şeyḫe rū-māl

993 Didi seni istiyor efendi
Bilmem ki ʿaceb neñi begendi

[179b] 994 Nice degül idi böyle niyyet
Ḥaḳ ḳıldı saña bu feyżi ḳısmet

995 Allāh hemān mübārek itsün
İḫlāṣ u vefāñı gerçek itsün

996 Mesmūʿum olınca bu kelāmı
Taḥvīl-i sücūd idüp ḳıyāmı

997 Her ikisinüñ ḳılup elin būs
Kesb-i şeref itdi nefs-i menḥūs

998 Ol rütbe sevindüm oldum iḥyā
Dünyā benüm oldı anda gūyā

999 Bir fātiḥa ḫatm idüp ḳarārı
Encāma yetürdi intiẓārı

1000 Şeyḫ itdi maḳāmına ʿazīmet
Bir hefte güẕār idüp nihāyet

1001 Birlikde pederle biz de gitdük
Ol ẕātdan aḫẕ-ı biʿat itdük

1002 Dil bāb-ı rıżāya oldı bende
Cān gerden uzatdı tiġ-bende

1003 Teslīm ü rıżā olup dil ü cān
Bismilgehe geldi yatdı ḳurbān

1004 Düşdi öñüme cenāb-ı reh-ber
Āmāde olup bütün erenler

1005 Geçdüm içerüye dört ḳapudan
Gördüm ḥarem-i bihişti rūşen

1006 İcrā olınup cemiʿ ü ādāb
Devr ile ḳavuşdı baḥr-i seyl-āb

1007 Mürşid öñine resīde oldum
Yek-pāre çü şuʿle-dīde oldum

1008 Diz çökdüm öñinde bīʿat itdüm
Dest-i emel ü merāma yetdüm

1009 İḳrārumı aldı virdi tevḥīd
Mīs̱āḳ-ı elesti ḳıldı tecdīd

1010 Āḫir el açup duʿā olındı
Gül-bāng ile ġāyeti bulındı

1011 Ferdā ṭaġılup cemīʿ-i yārān
Ḳaldı benüm ile nefs ü şeyṭān

1012 Cān derd ü belā-yı ʿaşḳı ṭālib
Dil mest-i hevā be-ḳavl-i ġālib

1013 Evvel ne idi ne oldı bilmem
Leb-rīz idi ol ne ṭoldı bilmem

1014 Gelmez ne ḳadar olınsa himmet
Bal bal dimek ile aġza lez̠z̠et

[180a] 1015 Şeyḫ olsa da Bā-yezīd-i Bisṭām
Dervīşde olmayınca iḳdām

1016 Bir fāʾideyi müfīd olur mı
Kālā-yı siyeh sefīd olur mı

1017 Merhem bulamaz bu derd-i cān-kāh
Luṭf itmeyicek cenāb-ı Allāh

MAḲĀLE-İ DĪGER

1018 Sī-mürġ-i firāz-ı Ḳāf-ı iʿcāz
Eyler bu revişle meyl-i pervāz

1019 Ney pāre-i kilk-i nāle-perdāz
Olur bu ṭarīḳ ile süḫan-sāz

[180b] VII EḤİBBĀDAN BİR Z̠ĀTA YAZILAN CEVĀB-I NĀMEDÜR

feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Ey ʿināyetlü efendim cānum
Dāder-i ekrem-i ʿāli-şānum

2 Yār-ı ṣıddīḳ-i vefā-muʿtādem
Cān-ı Şīrīn-i dil-i Ferhādem

3 Gül-i bāġ-ı emelüm sensin sen
Bülbül-i ʿaşḳuñam ey ġonçe-dehen

4 Eylemişdür beni Ḫallāḳ-ı Ḳadīr
Tā ezelden saña meftūn u esīr

5 N'eyleyem göñlümi çerḫ-i devvār
Dāʾimā nār-ı firāḳuñla yaḳar

6 Eyleyüp ḫāk-i vaṭandan mehcūr
Ḳılur ādem gibi cennetden dūr

7 Keşf içün bādiye vü ṣaḥrāyı
Gezdirir dāʾire-i dünyāyı

8 Elem-i ḥasret-i aḥbāb u ʿıyāl
Ḥarem-i cānumı eyler pā-māl

9 Siyyemā ḥasret-i gül-rūyuñdan
Döndi bir bülbüle her mūy-ı beden

10 Nār-ı āhum felegi itdi kebāb
Oldı eşkümle cihān cām-ı şarāb

11 Nālişüm ḫalḳı iderken nālān
Ḥālüme ʿālem olurken giryān

12 Māh-ı cān-sūz-ı muḥarrem geldi
Mevsim-i şīven ü mātem geldi

13 Mātem-i āl-i Resūl-i s̱aḳaleyn
Ẕikr-i aḥvāl-i cenāb-ı Ḥaseneyn

14 Eyleyüp derdümi biñ ḳat efzūn
Ḳomadı ẕerre ḳadar ṣabr u sükūn

15 Ṣabr u ār[ā]m u ḥużūrum gitdi
Gitdi efkār u şuʿūrum gitdi

16 Oldum ol rütbe fiġāna muʿtād
Geldi feryāda elümden feryād

17 Göricek eşkümi seyl-i bārān
Ṭoñdı buz gibi taḥayyürle hemān

18 Oldı gün gibi münīr ü rūşen
Giceler bāriḳa-i āhumdan

[181a] 19 Gūyiyā tīġini cellād-ı ḳażā
Dest-i feryāduma itdi iʿṭā

20 Nāy veş eyler iken ḳalb-i ḥazīn
Mātem-i āl-i Muḥammedle enīn

21 Geldi mānend-i beşīr-i Yaʿḳūb
Baña bir nāme[-i] Yūsuf-üslūb

22 Getirüp çeşm-i dile feyż-i naẓar
Cānuma cān ḫaberin virdi eger

23 Şiddet-i miḥnet-i yeʾs ü mātem
Ṣadme-i berḳ-i belāyā vü elem

24 ʿAḳl ü idrākümi maḥv itmişidi
Serde ḥissüñ es̱eri bitmişidi

25 Olmayup vaḳtüm anı efkāra
Eyledüm sīnemi pāre pāre

26 Tā ki ʿaşr itdi o ḥāletle mürūr
Refte refte başuma geldi şuʿūr

27 Ḫarını aldı esüp ṣarṣar-ı ġam
Sākit oldı yem-i cūşān-ı elem

28 Ölüm atlatdı dil-i zār u nizār
Çıḳdı ḳurtıldı kefenden bīmār

29 Geldi endīşeme ol nāme-i pāk
Ḳıldı ten cevher-i cānın idrāk

30 Eyleyüp revnaḳ-ı dest-i tebcīl
Leb-i ādāb ile itdüm taḳbīl

31 Mührini eylemeden fetḥ ü güşād
İtdi envār-ı feraḥ göñlümi şād

32 Açup itdükde nigāh-ı ḥasret
Beni mest eyledi būy-ı vuṣlat

33 Geldi gūyā yeñiden cismüme cān
Oldı gül gibi derūnum ḫandān

34 Ne ʿaceb nāme-i nāmī-gevher
İdemez mis̱lini tanẓīm-i beşer

35 Süllem-i vaṣfına olmaz ġāyet
Verd-i bī-ḫār ser-ā-pā nükhet

36 Ḫaṭı hem-reng-i şeb-i ḳadr-i saʿīd
Rūz-ı ʿīde varaḳı ṣubḥ-ı sefīd

37 Noḳṭası cevher-i kān-ı maʿnā
Ḥarfi miftāḥ-ı cihān-ı maʿnā

38 Hemzeler ṣūret-i fevvāre-i cān
Bāları ḳaṣr-ı dile şādurvān

39 Tāları mihr ü ḳamer-pīrāye
S̱āları necm-i s̱üreyyā-sāye

[181b] 40 Cīmler çün şiken-i ṭurre-i yār
Mürġ-i dil ṣaydına dāyim der-kār

41 Ḥāları ḥüsn ü cemāle nāẓır
Ḫālar āyīne-i şevḳa ḫāṭır

42 Dāl idi devlet-i ʿaşḳa dālı
Dāmen-i pāk-i maḥabbet ẕālı

43 Rāları reşk-i hilāl-i ebrū
Zāları ġamze-i çeşm-i pür-gū

44 Sīni dendān-ı emel mirʾātı
Şīni şān ü şerefüñ merḳātı

45 Ṣādlar ṣayd-ı ḳulūba mirṣād
Ḍādlar māşıṭa-i ḥubb u vidād

46 Maġz-ı bādām-ı leṭāfet ṭālar
Tevʾem olmış aña ḥarf-i ẓālar

47 Çeşmedür āb-ı ḥayāta ʿaynı
Gaynlar da anuñ olmış ʿaynı

48 Yaraşur eylese yārān-ı ṣafā
Fāların dürre-i iklīl-i vefā

49 Ḳāf-ı ʿanḳā-yı ʿināyet Ḳāfı
Kāf-ı iksīr-i saʿādet Ḳāfı

50 Zülf-i dil-dār[ı] gibi her bir lām
Cān u dil ṣaydına ḳullāb-ı merām

51 Görinür ḳadr ü şerefde mīmi
Muṣḥaf-ı menziletüñ ḥāmīmi

52 Nūnlar dürr-i ʿAdenden nāzük
Belki taṣvīr-i dehenden nāzük

53 Vāvlar ḳāleb-i tīġ-i ebrū
Hālar āyīne-i çeşm-i pür-gū

54 Lām elif ḫançer-i tīz-i tevḥīd
Yālar es̱mār-ı riyāż-ı temcīd

55 Dir baḳan mıṣraʿ-ı ber-cestesine
Baḳalum ḳāmet-i yārüñ nesine

56 Öyle ebyāt-ı laṭīfi pür-nūr
Reşk ider ḥüsnine Beyt-i maʿmūr

57 Cümle eczā-yı bihīniyle tamām
Bir güzel şūḫ-ı ferişte-endām

58 Giremez baḫs̱-i mezāyāsına dil
Anuñ evṣāfı degüldür ḳābil

59 Fem-i cānān gibi ġāyet terdür
Hīç söz ṣıġmayacaḳ bir yerdür

60 Ḥāṣılı cāna meserret yetdi
Geldi ol nāme küdūret gitdi

[182a] 61 Oḳudum şevḳ ile tekrār itdüm
Zīver-i nüsḫa-i eẕkār itdüm

62 Midḥat ü şükrini īfā idemem
Biñde bir vaṣfını imlā idemem

63 Nice ḳılduñ ise göñül mesrūr
Seni de şād ide Ḫallāḳ-ı Ġafūr

64 Siyyemā cümle eḥibbā-yı kirām
Eylemişler baña irsāl-i selām

65 İki ʿālemde be-farṭ-ı iclāl
Olalar nāʾil-i ʿizz-i āmāl

66 Baʿde-ẕā ey gül-i bāġ-ı tevḳīr
İdeyüm ḥāl-i faḳīri taḳrīr

67 Olalı ḫāḳ-i vaṭandan mehcūr
Oldı dil seng-i sitemden meksūr

68 Ġonçe veş baġrumı ġam ḫūn itdi
Eşk-i ḫūnīnümi Ceyḥūn itdi

69 Ḥasb-i ḥāl itmege bir ādem yoḳ
Važʿ-ı dāġ eylemege merhem yoḳ

70 Cām-ı zerrīn ü şarābı ṭursun
Nuḳl-i nūşīn-i kebābı ṭursun

71 Rind-i ḫoş-ṭabʿ u ẓarīf ehl-i dili
Eli aġzına uyar bir güzeli

72 Sūḳ u bāzār ü maḥall-i ārām
Bir temiz ḳahve yā ḫud bir ḥammām

73 Bāġ u būstān u mesīre bir yer
Bir çemen-ṣuffe yā bir köhne-şecer

74 İçecek bir ṣuyı yoḳ ḫünkārum
Çıḳmasun mı göge āh u zārum

75 Ṣararup berg-i duḫān gibi beden
Çubuġa döndi tütün derdinden

76 Başmamış bu yere pā Rūm u ʿIraḳ
Rūmili dinme ḫaṭādur muṭlaḳ

77 Ẕevḳuñ āṣār u nişānı mefḳūd
Belki nāmın işiden nā-mevcūd

78 Gelse bir merd-i ʿAcem bu ṣuya
Cān virür bir lüle tönbakuya

79 Uyḳu girmez gözüme ṣubḥa ḳadar
Ḳaşınup eylemeden terk-i maḳar

80 Perre raḳḳāṣ baʿūża muṭrib
Ṣıçradur ʿaḳlumı her şeb ẓıb ẓıb

[182b] 81 Ol ḳadar vaḥşī ehālīsi emān
Ṭaġdan inmiş ayıdur ṣanki hemān

82 Kimi Tātār kimisi etrāk
Bir birinden mütemerrid-i nā-pāk

83 Cümle aḥvāli buña taṭbīḳ it
Ben ne tafṣīl ideyüm sen ne işit

84 Görmedüm böyle maḥall-i murdār
Ne ḳadar itdüm ise geşt ü güẕār

85 Ġam ise ḥālüme bir dem ḳoymaz
Ṣabrı güç terki żarūrī uymaz

86 Derd ile nāliş ü āh itmedeyüm
Niḳam-ı āhı dügāh itmedeyüm

87 Ḳodı bir ḥāle beni āh u fiġān
Cismüme bār olıyor cevher-i cān

88 Eylesün ḥażret-i Allāh rehā
Be-Resūl-i be-ʿAlī vü Zehrā

89 Sen hemān devlet ile ābād ol
İki ʿālemde ferīḥ ü şād ol

90 Budur ancaḳ baña aḳṣā-yı ümīd
Ḳavlüñi ḳılma göñülden tebʿīd

91 Ḫaber-i ʿāfiyetüñ irsāl it
Ḫastayem āb-ı ḥayāt isbāl it

92 Hem idüp bendeñe luṭf u ekrem
Eyle aḥbāba selāmum iʿlām

93 Evvelā ḥażret-i Şeyḫe maḫṣūṣ
Eylerem destin öpüp ʿarż-ı ḫulūṣ

94 Yaʿnī ol ẕāt-ı kerāmet-ʿunvān
Mürşid-i ehl-i sülūk-ı devrān

95 Muṣṭafā-nām u ʿAlī-sīretdür
Hem Ḥüseynī vü Ḥasan-ṣūretdür

96 Ḥarem-i cān u dilümde yeri var
Her nigāhumda birer peykeri var

97 İştiyāḳ-ı dilüm eyle iʿlān
Naẓar-ı himmetin itsün iḥsān

98 S̱āniyen ḥażret-i Saʿdu'llāha
Gözümüñ nūrı o ṣāḥib-cāha

99 Ṣöyle iḫlāṣ-ı derūnum söyle
Ġam-ı hecriyle cünūnum söyle

100 Ḥaḳ bilür çāker-i ṣıdḳ-āveriyem
ʿĀşıḳ-ı ṣādıḳ-ı fermān-beriyem

101 Fürḳati ʿömrümi itmekde tebāh
Nāye döndüm eleminden vallāh

[183a] 102 Nūr-ı ʿaynum biri de Mīr Fehīm
Zāde-i dāver-i ẕī-şān-ı kerīm

103 Gül-i ṣad-berg-i riyāż-ı emelüm
Cānumuñ cevheri ʿömrüm güzelüm

104 Maḥrem-i rāz-ı dil-i nālānum
Başumuñ tācı efendim cānum

105 Aġladan gözlerimi ḥasretidür
Beni āşüfte iden ḥażretidür

106 Aña bu göñlümi taḳdīm iderüm
Başdıġı yerleri tels̱īm iderüm

107 Rābiʿān yār-ı ṣadīḳ-i yek-tā
Mīr Dürrī-i mekārim-ārā

108 Maḥrem-i rāz-ı derūnumda o yār
Hīç yoḳdur aña ʿālemde uyar

109 Ḫāk-i pāyına vekāletle varup
Ṭarafumdan bu risāletle varup

110 Di ki ey dürr-i vefānuñ ṣadefi
Gevher-i ṣıdḳ u ṣafānuñ Necefi

111 Çākerüñ **Kāẓım**-ı bī-çāre saña
O esīr-i ġamuñ āvāre saña

112 Farṭ-ı iḫlāṣ u maḥabbetle tamām
ʿArż u taḳdīme ider basṭ-ı kelām

113 Dür-i şehvār-ı duʿā-yı meʾs̱ūr
Lüʾlüʾ-i ṣāf-ı s̱enā-yı mevfūr

114 Daḫi maḫdūmları beglerümüñ
Üç nefer şūḫ-ı melek-peykerümüñ

115 Çeşm ü ruḫsārını telṡim iderüm
ʿArż-ı gül-deste-i tekrīm iderüm

116 Ḫāmisen Zühdī Begüñ ḫāk-i derin
Gerd-i ḫāk-i ḳadem-i pür-güherin

117 Sürme-i dīde-i tebcīl iderüm
Dāmen-i pākini taḳbīl iderüm

118 Ferḳadān-ı felek-i ʿizz ü ʿalā
Ḳurre-i aʿyun-ı erbāb-ı vefā

119 Ḥażret-i Ḥaḳḳī-i ẕī-şāna daḫi
Mīr Ḥamdī-i kerem-kāna daḫi

120 Eyle bā-şārṭ-ı vekālet ey yār
ʿArż-ı kālā-yı ḫulūṣ-ı bisyār

121 Bir de Ṣıddīḳ Beg ol ẕāt-ı kerīm
Ki ider şānını ʿālem taʿẓīm

122 Būs idüp dāmenini ṣubḥ u mesā
İderüm luṭfını ümmīd ü recā

[183b] 123 Mūy-ı tāb-zāde cenāb-ı Aḥmed
O gül-endām-ı gülistān-ı ṣaded

124 ʿArż-ı kālā-yı sitiġnā iderek
Kişver-i naḫvet ü nāza giderek

125 Eylemez luṭf idüp irsāl-i selām
Hīç aḥvāl-i dilüm istiʿlām

126 N’eyleyem kim dil-i nā-kām-ı ḥazīn
Aña olmışdur ezelden terhīn

127 Bir dem olmaz ki çıḳa ʿaḳlumdan
Ẕikrini eylemeyem zīb-i dehen

128 Eyle iḫlāṣ u selāmum taḳdīm
Sūziş-i ḳalb-i nizārum tefhīm

129 Dāder-i muḥteremüm ʿİzzete de
O kerem-kān u vefā-ḫaṣlete de

130 Ṣıdḳ ile dürr-i derūn-ı evfā
Gevher-i ṣāf-ı s̱enā-yı esnā

131 Revnaḳ-ı rişte-i itḥāf olınur
Pursiş-i ḫāṭırı irdāf olınur

132 Muṣṭafā Begle cenāb-ı Sālim
O iki māşıṭa-i āmālim

133 Beni üftāde-i ʿaşḳ eylediler
Elem ü miḥnete meşḳ eylediler

134 Ġamlarından dil ü cānum ḫasta
Nālişüm ʿarşa olur peyveste

135 Eylesem hangisini fikr ü ḫayāl
Dīgeri göñlüm ider istiḳbāl

136 Birisi merdüm-i çeşm-i pür-ḫūn
Birisi ʿayn-ı süveydā-yı derūn

137 Ṣabr olur mı bu ḳadar yārelere
O iki āfet-i cān-pārelere

138 Farḳı yoḳ biri birinden mümtāz
Bende birden iderüm ʿaşḳa niyāz

139 Daḫi bir ẕāt-ı mekārim-ḫaṣlet
Ki henūz itmediñüz siz ülfet

140 Nām-ı vālāsına Eşref dirler
Müşterī-reʾydür ol reşk-i ḳamer

141 O benüm yār-ı vefā-dārumdur
Maḥrem-i rāz-ı dil-i zārumdur

142 İderüm ʿarż-ı niyāz-ı mevfūr
Ḥüsn-i teblīġine iḥsān buyur

143 ʿÖmerüñ de öperüm gözlerini
Hīç nisyān idemem sözlerini

[184a] 144 Ṭanıyor yārini bi’llāh göñül
Ḳılmıyor ġayrı naẓargāh göñül

145 Rācī vü Nācīye de bi’t-taḫṣīṣ
İderüm ṣıdḳ u ḫulūṣum telḫīṣ

146 Mīr Ḥayderle Ḥüseyn ü İslām
Gönderirler baña her bār selām

147 Üçünüñ de iderüm bā-iḫlāṣ
Ḫāṭır-ı pākini bir bir ifḥāṣ

148 Hep ṣoranlarla ʿAlī Zülfī Aġa
Olınur maẓhar-ı tekrīm-i duʿā

149 Gitmiş Eyyūbī-i bī-çāre dirīġ
Aña bir fātiḥa eyle teblīġ

150 Ḥażret-i Şükrī Beg ol rind-i ẓarīf
Bu mes̱eldür gel olınmaz taʾrīf

151 ʿĀḳıbet ḳıldı raḳībin ihlāk
Ṣaydını aldı o bāz-ı çālāk

152 Eyledükçe aña Mevlā raḥmet
Ola bu nāʾil-i ẕevḳ-i vuṣlat

153 Bu duʿā ile ber-ā-ber her bār
İderüm farṭ-ı ḫulūṣum işʿār

154 Geldi söz Mīr Cemāle artıḳ
Girelüm baḥs̱-i viṣāle artıḳ

155 Mīve-i naḫl-i emeldür o perī
Ṣuya düşmişse de şimdi şükri

156 Ḫaṭ gelüp ṭarf-ı ruḫ-ı sīnesine
Ṭoz ṭoḳunmış dime āyīnesine

157 Eylemiş ṣunʿ-ı cenāb-ı cebbār
Şecer-i ḥüsn-i baḥārın iẓhār

158 Yüz bulup ḫaṭṭ-ı siyeh çıḳdı yüze
Baḳar artıḳ o perī-çihre söze

159 Olsa da cāmiʿ-i ruḫ-sāy ḫarāb
Görinür yine yerinde miḥrāb

160 Zāʾil itmez şekerüñ ṭaʿmını mūr
Fer virür ṣāl-i sefīde semmūr

161 Sünbül-i zülfini teşmīm iderüm
Lāle-i ḫaddini tels̱īm iderüm

162 Gözimüñ nūrı bā-Mīr Behcet
Neyliyor bilmem o ṭıfl-ı şermet

163 H̱āmdur mīve-i vaṣlı ammā
Ṣoḥbeti ṭabʿa virür ḥüsn-i ṣafā

164 Ḳıl vekāletle dü çeşmin taḳbīl
Aġlasun ḥasret ile çeşm-i ʿalīl

[184b] 165 İrdi rāh-ı ṣadede pāy-ı süẖan
Oldı ẓāhir mes̱el-i "vāfeḳa şen"

166 Söz bitüp midḥat-i cānān geldi
Ḳāleb-i mürdelere cān geldi

167 Ḥüsn-i dil-sūzını telmīḥ ideyüm
Nām-ı sāmīsini taṣrīḥ ideyüm

168 Yaʿnī ol mīr-i mekārim-güster
Ḥażret-i ʿİzzet-i ʿāşıḳ-perver

169 Şān-ı ẕī-şān-ı serīr-i ẖūbı
Dil-i miḥnet-zedenüñ maṭlūbı

170 H̱usrev-i bī-bedel-i kişver-i nāz
Dil-ber-i muḥterem-i bende-nüvāz

171 Ġerçi kim vāḳıf-ı aḥvālümdür
Ġonçe-i ravża-i āmālümdür

172 Meded ey maḥrem-i rāzum şāhum
Yār-ı ṣıddīḳ-i dil-i āgāhum

173 Avlayup bir gün o māhı tenhā
H̱āk-i pāyına olup nāṣiye-sā

174 Eyle tafṣīl-i ʿubūdiyyetümi
Söyle iẖlāṣ u ẖuṣūṣiyyetümi

175 Di ki ey server-i ceyş-i ẖūbān
Ola ḳoç başuña ʿālem ḳurbān

176 Dil-esīr-i ġam-ı ʿaşḳı Cibrīl
Şerḥ-i āyāt-ı ʿiẕārı İncīl

177 Ḳavs-i ebrūları şemşīr-i ḳażā
Nāvek-i ġamzeleri berḳ-i belā

178 Nigehi mīr-livā-yı ʿişve
Ṣaf-ı müjgānı ālāy-ı ʿişve

179 Leb-i şīrīnüñe Şīrīn Ferhād
Sāye-i ḳadd-i bülendi şimşād

180 Kākülüñ dārına rıḍvān Manṣūr
Çeşm ü ebrūña fidā cennet ü ḥūr

181 Her gören midḥat-i ḥüsnüñ söyler
Vaṣfuñı gökde melekler eyler

182 Görse ruḫsāruñı nūr-ı tevfīḳ
Ṣūretüñ ʿarşa iderdi taʿlīḳ

183 Vāmıḳ-ı ʿaşḳuñ olurdı ʿAẕrā
Ḳaysı cennetde geçirdi Leylā

184 Midḥat-i pāküñe yoḳdur pāyān
Ey göñül ravża-i nūr-ı ʿirfān

185 Çākerüñ **Kāẓım**-ı nā-kām ü ẕelīl
Ḳadem-i ekremüñ eyler taḳbīl

[185a] 186 Bir selāmuñ ider ümmīd ü recā
Olsa mektūbuñ olurdı iḥyā

187 İtme redd ʿāşıḳ-ı āvāreñdür
Gül-ruḫuñ öksüzi bī-çāreñdür

188 Devletüñde n'ola olsaydı çerāġ
Nūr-ı vaṣluñla yaḳup sīneye dāġ

189 Ben de ey māh senüñ māʾilüñem
Ser-i kūyuñda gezer sāʾilüñem

190 Beñzemez baña o rind-i eşbeh
Ḳurṣ-ı ḫurşīde naẓīr olmaz meh

191 Bir midür çeşm-i dürüst-i şehlā
Nice teşbīh olınur şemse Sühā

192 Muḫlişem bende egerçi cānā
Başḳadur andaki ās̱ār-ı vefā

193 Bülbülem ben saña ol pervāne
Yanmaġa artıḳ aña pervāne

194 İşte bu vech ile taʿrīf eyle
Yazdıġum sözleri bir bir söyle

195 Perde-i ġayret olup arada sed
Böyle taʿrīf idemezseñ şāyed

196 Ey gözüm nūrı kerem ḳıl bārī
Oḳu bu maṭlaʿ-ı ʿaşḳ-āsārı

197 Virme aġyāra yüz ey māh-liḳā
Elüñe alma yanumda meclā

198 Eyledüm böylece ben ḫatm-i kelām
Sen de ol ṣūret ile ḳıl iʿlām

199 Diyelüm şevḳ ile ṣoḥbet bāḳi
Söz tamām oldı maḥabbet bāḳī

VIII AYVAZ ḤİKĀYESİ

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Vanlı bir Ermenī Ayvaz iderek bezl-i vücūd
Cemʿ ider bir senede ḫaylīce eşyā vü nuḳūd

2 Naḳd-i ārāmın alur zevḳ-i mey-i bezm-i vaṭan
Neşʾe-i ḫˇāhiş-i müfriṭle ḳılur ʿazm-i vaṭan

3 Eyleyüp saʿyini mevṣūl-i ṭarīḳ-i ṣılaya
Yolda hem-pālıḳ ider başlıca bir ḳāfileye

4 Güvenür her biri yanında olan pādāşa
İrişürler giderek çünki Delikli ṭaşa

5 Ḳaṭʿ ider yollarını bir süri ḳuṭṭāʿ-ı ṭarīḳ
Ṣılacı zümresini ber-ā-ber iderler tefrīḳ

[185b] 6 Az çoḳ her neleri varsa ḳılarlar ġāret
Eyler Istanbula bī-çāreler ʿazm ü ʿavdet

7 Bu o ḫırṣ ile hemān cānını alup dişine
Ṣarf ider maḳderetin aḳçe ḳazanmaḳ işine

8 Bulur aġyārdan iḳbāl-i cihānı ḫālī
Senesinde ḳazanur żāyiʿ olan emvāli

9 Yemez içmez uyumaz ġayret ider el-ḥāṣıl
Gelüp ol menzil-i maʿhūda olur çün vāṣıl

10 Yine şiddetle çıḳar öñnine bir çoḳ sārıḳ
Aḫẕ iderler nesi var ise kemā fi's-sābıḳ

11 Döner Istanbula sürʿatle mis̱āl-i Tātār
Farṭ-ı himmetle ider żāyiʿini istiḥżār

12 Ḥāṣılı beş sene anda ṣırasıyla ṣoyulur
Dāstān şeklin alup ḳıṣṣası artıḳ ṭuyulur

13 Ögrenürler anı ol yerde gezen sārıḳlar
İçlerinden biri dir raḥm idüp altıncı sefer

14 Arḳadaşlar bu ḥarīfi nice yıldur ṣoyaruz
Evine barḳına evlādına ḥasret ḳoyaruz

15 Öldürüp eyleyelüm bārī rehā zaḥmetden
Görmesün dīdeleri bir daḫi rūy-ı zehr[d]en

16 Gūş idince bu sözi Ermenī efġān itmiş
Anları nāliş ü feryād ile ḥayrān itmiş

17 Dimiş Allāh içün olsun baña şefḳat ḳıluñuz
Başlu īrād u ʿaḳārum size ḥürmet ḳıluñuz

18 Mūcib-i ḳatl olacaḳ cürm ü günāhum bilmem
Ne nifāḳ itdi size baḫt-ı siyāhum bilmem

19 Söyleyüñ neyse ḳuṣūrum ideyüm istiʿfā
Geç mi ḳaldum aġalar az mı getirdüm eşyā

IX ḤİKĀYE-İ BĀZ U ḪUNFESĀ

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Birleşüp şāhīn ile bir ḫunfesā
Nīk ü bed bir yerde olmış rū-nümā

2 Āşnā-yı būm olup nesr-i felek
Eylemiş şeyṭān ile ülfet melek

3 İktisāb-i üns idüp sūd u gezend
Hem-dem olmış ṣūret-i pest ü bülend

4 ʿArż-ı dīdār eyleyüp cemʿ-i teżād
Āb u ateşde görinmiş ittiḥād

5 Meyl idüp yek-dīgere zībā vü zişt
Resm olınmış bir yere nār u bihişt

[186a] 6 Nūr u ẓulmetle vücūd-ı ḫayr u şer
Bir yere gelmiş mis̱āl-i baḥr ü ber

7 Saʿd ile olmış nüḥūset hem-ʿinān
Müşterī ḳılmış zuḥalle iḳtirān

8 Verd-i ḫoş-bū ḫār ile olmış enīs
ʿĀrif-i bi'llāh mülḥidle celīs

9 Açılup bāb-ı süḫan baʿd-ez-selām
Varmış ol ser-ḥadde kim sevḳ-i kelām

10 Eyleyüp bāza s̱enālar ḫunfesā
Dimiş ey maḥsūd-ı sī-mürġ ü hümā

11 Seyyidü'l-ḳavm-i celālet-lānesin
Ḫırmen-i dünyāda sen bir dānesin

12 Cān bağışlar ehl-i ẕevḳe ṣoḥbetüñ
ʿAyn-ı kevs̱erdür şarāb-ı vuṣlatuñ

13 Ülfetüñ feyż-iktisāb itdi beni
İltifātuñ kām-yāb itdi beni

14 N'eyleyem ey ṭāʾir-i evc-i celāl
Ṭavr u mişvā[r]uñda nāḳıṣdur kemāl

15 Meşrebüñde yoḳ ṣafāya intisāb
Olamazsın ben gibi ʿāli-cenāb

16 İnse māniʿdür ġurūr u naḫvetüñ
Ẓulme māʾildür müzāc u ḫilḳatüñ

17 Bā-ḫuṣūṣ ey ʿişve-bāz-ı tünd-ḫū
Ḳılmayup üss-i esāsın cüst-cū

18 Ṣayd idersin kebk ü ṭāvūs u ḥamām
Ekl idersin laḥm-ı mekrūh u ḥarām

19 Dem-be-dem ḳan içmege muʿṭādsın
Ġamze-i ḫūbān gibi bīdārsın

20 Meşrebüñ tīz ü sözüñ merdānedür
Hīç şek yoḳ himmetüñ şāhānedür

21 N'eyleyem kim ḥiddetüñ eyler füzūn
H̱aṣm u aġyāruñ ḳavī baẖtuñ zebūn

22 H̱alḳ içinde görmeyüp cāy-ı refāh
Deşt ü kuhsārı idersin cilvegāh

23 Hem-cenāh olsañ gelüp bu kemtere
Bir tüyüñ muṭlaḳ düşürmezdüm yere

24 Ġarḳ idüp baḥr-i nevāl ü niʿmete
Vāsıl eylerdüm kemāl-i ʿizzete

25 Cān-ı çeşmānuñ olup seyr ü ḳarīr
Leẕẕet-i dünyādan olurduḳ ẖabīr

26 Urmayup dāmān-ı ṣayda dest ü tā
Aġzuñuñ ṭadın bilürdük baʿde-mā

[186b] 27 Bāz kim bu sözleri itmiş simāʿ
Ḥayretinden eyleyüp devr ü simāʿ

28 Farṭ-ı līnetle dimiş ey yādgār
Ey ḥakīm-i ẕū-fünūn-ı rūzgār

29 Sen de taʿyīn it nedür rızḳuñ senüñ
Cevherüñden añlaşılsun maʿdenüñ

30 Ḳanda ḥāṣıldur saña dāmān-ı pāk
Var iken sende bu ṭabʿ-ı herze-nāk

31 Ekl [ü] şürbüñ ṭabʿuña mirʾātdür
Ṭıynetüñ terkīb-i ḳāzūrātdur

32 Sen ne dūd u ne hevām-emāresin
Tīre-rū bir cānlı yesteh pāresin

33 Gūş idince ẖunfesā bu sözleri
H̱ışm ü ḥiddetden ḳızarmış gözleri

34 Sen dimiş fehm itmemişsin ey ḥarīf
Baña iḥsān ḳıldıġın rubb-ı laṭīf

---

32 pāresin : pāresüñ K

35 Ben ṭabīb-i ḥāẕıḳ-ı rūşen-dilem
ʿĀrif-i ḥikmet-şināsem kāmilem

36 Reng-i rūyum nūr-ı esveddür benüm
Özge terkīb-i mükerremdür tenüm

37 Ẕemm ü taḳbīḥ eyleyüp aḥvālümi
Seng-i āzār ile ḳırduñ bālümi

38 Bildigüñ gibi degüldür iş senüñ
Ẕāhib olmış fikretüñ yañlış senün

39 Her ṭaʿāmum bir güzel maʿcūndur
Şehd aña nisbet şereng-i dūndur

40 Gūh ise nāmı n’ola mānend-i kūh
Baña andandur bu ās̱ār-ı şükūh

41 Aña ḥaddüñ mi ḥakāretle naẓar
Feyż alur andan bozulsa müşk-i ter

42 Bāġ u būstāna iderler taʿbiye
H̱āke anuñla virürler terbiye

43 Ṣufreti altuna beñzer rūyınuñ
Şöhreti dünyāyı ṭutmış būyınuñ

44 Terk-i cān eyler yolında kāġ u lāġ
Andan olmaz dūr bir enf ü ḳulaġ

45 ʿAḳluñ irmez leẕẕet-i pür-tābına
Anı ṣor fikr-i cedīd erbābına

46 Andadur ẖāṣiyyet-i eşyā bütün
Ṣūret-i terkīb ü eczāsın düşün

47 Eylemem ben sen gibi bīhūde lāf
Maġz-ı ḥikmetdür kelāmum bī-ẖilāf

[187a] 48 Gūş idüp bu herzeyi bī-çāre bāz
Baḳ dimiş ey feylesūf-ı kār-sāz

49 Maḳṣadum taʿrīżden vā-restedür
Herze-ẖˇārı miʿdeye vā-bestedür

50 Çün degülsüñ fāruḳ-ı merġūb u kem
Boḳ yiyüp ḥikmetden urma bārī dem

X ḤİKĀYE-İ ŞEYḪ ḤAMMĀMĪ

feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Merd-i şöhret-şiken-i Bisṭāmī
Şeyḫ-i pākīze-liḳā Ḥammāmī

2 Çekmece başına bir gün oturur
Kīse-i naḳd-i ṣafāya el urur

3 Müşterīnüñ göricek nedretini
Ḫademe zümresinüñ ḥayretini

4 Ṭoplamış başına dellākları
Çiçek açmış gibi misvākları

5 Ṣoḥbet-i seyr-i sülūka girmiş
Ḫalvetīlikde ḳarārı virmiş

6 Der-i germ-ābe açılmış nā-gāh
Eylemiş cümlesi ol ṣūya nigāh

7 Bir Yehūdī girüp ol dem içeri
Düşmiş ol heyʾete tīr-i naẓarı

8 İḳtiżā-yı beşeriyyetle hemān
Ḳuvve-i şehveti itmiş ġaleyān

9 Bir desīse arayup ārāma
Ḥālin eglenmeyerek ḫuddāma

10 Başlamış dimege tekrār tekrār
Çıġara kāġıdı kibrītler vār

11 Ḥażret-i Şeyḫi bu evżāʿ-ı Yehūd
Nār-ı ḥiddetle idüp ẕāt-ı vuḳūd

12 Dimiş ey ḫar pezeveng-i bī-ʿār
Tābe-key cevr ü ihānet iẓhār

13 Çıḳ yıḳıl git bizi taʿcīz itme
Seni incitmeyeni incitme

14 Söz ki bu rütbeyi iḥrāz itmiş
Aradan ḥüsn-i müdārā gitmiş

15 Dimiş ol ṭarafa Yehūd-ı bī-neng
Gülerek ben mi efendi pezeveng

[187b] XI ḤİKĀYE-İ ḪˇĀCE NAṢRU’D-DĪN

mefāʿilün mefāʿilün faʿūlün

1 Cenāb-ı Ḫˇāce Naṣru’d-dīn bir gün
Degirmenden gelürken aḫẕ idüp un

2 İder ḳāḍī-i belde celb ü daʿvet
Ḳılur bir iş ṣanup Ḫˇāce icābet

3 Meger teşhīr içün bir şāhid-i zūr
Bulurlar bir eşek bulmaġa mecbūr

4 Alup bī-çārenüñ cebren ḥımārın
Görirler ol ḥarīfüñ neyse kārın

5 O gün aḳşām olınca Ḫˇāce bekler
Geh aġlar geh güler gāhī pinekler

6 Geçer geçmez aradan bir iki māh
Yine ol ḫıdmet içün ḫˇāh u nā-ḫˇāh

7 Elinden merkebin alup giderler
O merd-i kāẕibi teşhīr iderler

8 Üçünci defʿa kim ber-nehc-i sābıḳ
Gelür teşhīrden evvel merd-i fāsıḳ

9 Segirdüp yanına bī-çāre Ḫˇāce
Ḳavuḳ başında düşende ferāce

10 Dimiş yā geç bu ḫūydan ey birāder
Ya al Allāh içün kendiñe bir ḫar

XII BEKÇİ ḤİKĀYESİ

mefʿūlü mefāʿilün faʿūlün

1 Bir şaḫṣ-ı laṭīfe-senc-i pür-fen
Bāzāra çıḳup giderken evden

2 Nā-gāh görür beş altı ādem
Bir birine gösterüp dem-ā-dem

3 Eyler yoluñ ortasında ḫande
Hep ḫande ider gelen gidende

4 Āyā neyi aldılar meẕāḳa
N’olsun bu diyü düşüp merāḳa

5 Sürʿatle gider baḳar ne baḳsun
Her kimde var ise oda yaḳsun

6 Oldıġı maḥalle bekcisidür
Kendi sinever köpekcisidür

[188a] 7 Şekli ḳurumış çenāra beñzer
Yā Şām işi bir menāra beñzer

8 Eyler bu daḫi görince ḫande
Aḫşām geh olur eve revende

9 Bu vāḳıʿayı naḳīr ü ḳıṭmīr
Eyler bacıya beyān u taḳrīr

10 Ṣūretde ḳılur ḥicāb ḫātūn
Sīretde olur ferīḥ ü memnūn

11 Ferdāsı hemān bulur ḥarīfi
Alur içeri o ḫar ẓarīfi

12 Yek-dīgerini bulur iki ḫar
Geh o añırır gehī bu ẓırlar

13 Aḫşāma ḳadar iderler ülfet
İcrā-yı meẕāḳ u defʿ-i şehvet

14 Zevci gelicek o fitne-bünyād
Eyler çatıya ḥarīfi iṣʿād

15 Sürʿatle ḳılur güşāde bābı
“Geç ḳalduñ” ile ider ḫiṭābı

16 Sāʿat üç olınca eglenürler
Geh ṭatlı geh acı söylenürler

17 Bekçi uyumış meger ṭavanda
Rüʾyā görir imiş ol zamānda

18 Terzīlin irāde eyleyüp ḥaḳ
Rüʾyā da görir o dīv-i aḥmaḳ

19 Nevbetçi gelüp be-resm-i ʿāde
Eyler aña bir ḥarīḳ ifāde

20 “Yanġın var”a başlayup bu fi’l-ḥāl
Eṭrāfı ḳılınca ṣavtı pā-māl

21 ʿĀlem işidir gelür telāşa
ʿAvret şaşırır düşer ḫırāşa

22 Bir bir dökilür sūḳāġa her-kes
Diñler nereden gelür diyü ses

23 Ev ṣāḥibi kim görir bu ḥāli
Añlar işi fehm ider meʾāli

24 Bir pencere eyleyüp güşāde
Āvāz ile dir ki bī-irāde

25 Ey ḫalḳ telāşa düşmeyüñ siz
Bīhūde ṣavaşa düşmeyüñ siz

26 Yanġın bizim evde rū-nümādur
Yanmaḳ baña āteşe sezādur

27 Ḳundaġını ben ḳodum elümle
Yaḳdum evüm āteşe dilümle

[188b] XIII ḪİKĀYE-İ RİND-İ DĀNĀ

mefāʿīlün mefāʿīlün faʿūlün

1 Alup bir şīşe mey bir rind-i dānā
İderken çār-sūdan ʿazm-i ṣaḥrā

2 Havā birden bire bozmış ḳararmış
Buluṭlar ser-be-ser eṭrāfı ṣarmış

3 Nüzūle başlamış şiddetle bārān
Olurmış arada hem ṭolu rīzān

4 O rindüñ şīşesin itmiş şikeste
Tenin bī-tāb cānın mest ü ḫaste

5 Dökilmiş ḫūn-ı eşk āsā şarābı
Alınmış verd-i ṣad-bergüñ gül-ābı

6 Egilmiş yerden almış bir büyük ṭaş
Dimiş göge baḳup ol merd-i ḳallāş

7 Hüner bu seng-i saḫtı ḳırmalıdur
Yapılmaz maʿrifet göstermelidür

8 Meger bir ḫˇāce varmış ol arada
Naẓīri gelmemiş çirkīn liḳāda

9 O rindüñ kim kelāmın eylemiş gūş
Dimiş ey bī-edeb şerīr-i medhūş

10 Teraḳḳī itdi fısḳuñ fācir olduñ
Ṭoḳınduñ zülf-i yāre kāfir olduñ

11 Olur mı hīç ḳum sāʿatde ruḳḳa
İder mi ḳul olan taʿrīż ḥaḳḳa

12 Baḳup ruḫsārına ḥayrān ḥayrān
Kelāmın diñleyüp ḫandān ḫandān

13 Cenāb-ı ḫˇācenüñ ol rind-i dānā
Virüp destine bir levḥ-i merāyā

14 Dimiş kim nice ḫalḳ itmiş seni baḳ
Teṣāḥub itdigüñ ey merd-i aḥmaḳ

15 Bu taʿrīż olıcaḳ mesmūʿ-ı ḫˇāce
Düşüp ḥiddetle dūşından ferāce

16 Dimiş ey kem-nigāh u kūteh-efkār
Ṭarīr ü seyyiʾü'l-ḫulḳ u dil-āzār

17 Kemāl-i maʿrifetden bī-ḫabersin
Heyūlā gibi ṣūret-bīn-i ḫarsın

18 Egerçi vardur ḥüsnümde noḳṣān
Anı ʿilmümle ikmāl itdi sübḥān

19 Hüner var bende gel ḳıl istifāde
Senüñ başındaki ḳıldan ziyāde

20 Ṭuyınca bu sözi çoḳ ḫande ḳılmış
Meger başı anuñ ṭās gibi kelmiş

[189a] 21 Açup başın dimiş ey ḫˇāce-i şūm
Kemāl-i fażluñ oldı şimdi maʿlūm

XIV ḤİKĀYE-İ DĪGER

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Māderiyle bir perī-rū nev-cevān
Kūylarından şehre olurken revān

2 Arḳadan sürʿatle bir merd-i Moġul
Bunlara gelmiş refīḳ olmış çü ġūl

3 Bir zamān birlikde itmiş ʿazm-i rāh
Dīde-i mesmūm-ı şehvetle nigāh

4 Başlamış ol şūḫı telṡīm itmege
Maḳṣadın taṣrīḥ ü tefhīm itmege

5 Gösterüp geh cebr ü geh rūy-ı rıżā
Her ṭarafdan aḳıdup bir dürlü mā

6 Eylemiş icrā vü nā-merd-i vażīʿ
ʿĀḳıbet her birine fiʿl-i şenīʿ

7 İtdi çün ol çifte āhūyı şikār
Zehrin ifrāġ itmege mānend-i mār

8 Neşʾesinden baḳmayup ṣaġa ṣola
Esb-rān olup hemān girmiş yola

9 Arḳasından ʿavret ammā şermnāk
Oġluna dimiş ki ey "rūḥī fedāk"

10 N'itdi gördüñ mi bize ol çīre-dest
Şīşe-i nāmūsumuz oldı şikest

11 Vācib oldı ṣarf-ı naḳd-i ihtimām
Eylemekçün aḫẕ-ı ṡār u intiḳām

12 Görseñ ol şaḫṣı bilür misin ʿaceb
Ey gül-i ṣad-berg-i gülzār-ı edeb

13 Gūş idüp ol māh ḳavl-i māderin
Böyle basṭ itmiş cevāb-ı bihterin

14 Ben naṣıl ol dīvi teşḫīṣ eyleyem
Kendi ḥaḳḳumda feżāḥat söyleyem

15 Eyleyüp ḫum-geşte naḫl-i ḳāmetüm
Sūde-i ḫāk itdi rūy-ı ʿiṣmetüm

16 Ḳılmayup ruḫsārıma ʿaṭf-ı naẓar
İtdi bālīn-i serīnüm müstaḳar

17 Ḥāṣılı ardumda ārām eyledi
Vardı geldi ẕevḳin itmām eyledi

18 İtmedi ammā saña bu vaḥşeti
Celb içün būs-ı lebüñden şehveti

[189b] 19 Yüz yüze ṭurdı senüñle ey nine
Sen ṭanursın anı ṭanursuñ yine

XV ḤİKĀYE-İ MAḤBŪB-PERESTĀN

feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 İki maḥbūb-perest-i bed-kār
Eyleyüp bir yoluñ aġzında ḳarār

2 Her ṭarafdan söz açup dūr u dırāz
Eglenürlerken o iki beçe-bāz

3 Gel dimişler ṭutalum bir niyyet
İdelüm baḫtumuza emniyyet

4 Kim geçerse öñümüzden evvel
Zen ü maḥbūbdan ey mest-i emel

5 Senüñ olsun o ikincisi benüm
Yoḳlayup baḫtumuzı eglenelüm

6 Çün bu ṣūretle olup ḳavl ü ḳarār
Her iki cānibe ʿaṭf-ı enẓār

7 İbtidā bir zen-i pür-şīve geçer
Anı taʿḳīb iderek bir de püser

8 Bu olur bir birine bāʿiṡ-i reşk
Döker ikinciye birincisi eşk

9 Bunı üç defʿa ḳılurlar tekrār
Bi't-teṣādüf üçi de öyle çıkar

10 Farṭ-ı ḥiddetle birinci nā-dān
Olıcaḳ arḳadaşına nigerān

11 Dimiş ol ḳaḥbe virüp ḫandeye süs
Ṭāliʿüñ zühre imiş baḫtuña küs

XVI ḤİKĀYE-İ ḤAKĪMĀNE

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ʿAṭsa-rīz olduḳça bir merd-i güzīn
Himmet eylermiş bu ṣūretle hemīn

2 Yaʿni bā-iḫlāṣ-ı bī-reyb ü ẓunūn
Dirmiş "āmentu bi-rabbī fā's-maʿūn"*

3 Fevt olup āḫir o merd-i ḫoş-ḫıṣāl
Gūşe-i ḳabrinde hengām-ı suʾāl

4 Kendine bir aḳsırıḳ gelmiş ḳatı
Oḳumış der-ḥāl meẕkūr āyeti

5 Gūş idince ricʿat itmiş münkereyn
İtmeden fetḥ-i dehān ü şeffeteyn

[190a] 6 Seyr idüp bu ḥāli bir ehl-i şühūd
Söylemiş ḫalḳa ḳılup ḥaḳḳa sücūd

7 Ḥiṣṣe-yāb-ı ẕevḳ olup bu ḳıṣṣadan
Çek elüñ dāmān-ı derd ü ġuṣṣadan

8 Nice eylerse taʿayyüş bir kişi
Öyle olur vaḳt-i āḫirde işi

9 Bu sözüm ʿāşıḳlara bürhāndur
Ḳavl-i pāk-i ʿillet-i imkāndur

10 Mevtdür āyīne-i vech-i ḥayāt
Anda egler ḥüsn ü ḳubḥın kāʾināt

11 Hem buyurmış Kāẓım ol ḫayrü'l-beşer
"Mevt kāfī vāʿiẓüñdür yā ʿÖmer"

---

* "āmentu bi-rabbī[küm] fā's-maʿūn" *Kuran*, 36/25.

XVII ARILAR

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Açıldı çeşm-i fikr ü iʿtibārum oldı revnaḳ-bār
Nigāh-ı raġbet-i imʿānuma bir cünd-i ʿiṣmet-kār

2 Olurlar maẓhar-ı vaḥy-i İlāhī nūr-ı ḳudretle
Ḥakīm-i ẕü'l-cenāḥ-ı maʿrifetdür her biri der-kār

3 Ṣabā-reftārlardur leşker-i tātār veş ammā
Degüller ḳavm-i Cengiz ü Hülāgū gibi bed-kirdār

4 Cünūdu'llāhdur ṣınf-ı melāʾik gibi hep ẕī-bāl
Olurlar her neye ʿazm ü teveccüh ḳılsalar ṭayyār

5 Çiçeklerden alurlar bal öyle bir nezāketle
Ṣanur gül ḳoklıyor seyr eyleyenler bülbül-i enẓār

6 Mürüvvet-kārlar kim ḥükm-i ṭabʿ-ı ʿaskeri üzre
Kime eylerseler zaḫm-ı sinān-ı nīş ile āzār

7 Silāḥın terk ile eyler fidā-yı cān zaḥmından
ʿAdū-yı ḫān-mānı olsa da ol şaḫṣ-ı raḥm-ās̱ār

8 İderler ḳışlalar inşā Siminnār-ı ṭabīʿatla
Ḳalur parmaġı aġzında temāşā eyleyen miʿmār

9 Nedür ol heyʾet ol hendese ol ṣanʿat u ḥikmet[i]
Nedür ol ṭāʿat u ol ittiḳān-ı ittiḥād-ās̱ār

10 Muṭahhar her biri rūḥ-ı hezār-ı bāġ-ı cennetden
Münevver her biri mānend-i verd-i gülşen-i efkār

11 Ḫazīn āv[ā]zlı şahin baḳışlı tīz fikretli
İṭāʿatli ṣalābetli ẕekī vü pāk ü ġayret-dār

12 Ṭutup dāmānını ʿizzetle bir yaʿsūb-ı ẕī-şānuñ
Ṣafā-yı bāl iderler sāyesinde kesb ü istiḥżār

13 Şehenşāh-ı cihāna leşker-i İslām veş **Kāẓım**
Fidā-yı cāna ḥāżır bekler yine cümlesi her bār

---

4. Olurlar : اولورلورلر K

[190b] XVIII TAḲRĪŻ

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Kaʿbe-i fażl u hüner ʿAbdu'l-laṭīf-i Ṭāʾifī
Kim odur el-ḥaḳ bu gün ʿallāme-i Rūm u ʿArab

2 ʿİlm-i naḳlīde kemāl[i] Bū Ḥanīfe-menzilet
Fenn-i ʿaḳlīde kelāmı Bū ʿAlīden münteḫab

3 Ṭabʿ-ı bī-bāki sifāl-i bezm-i esrār u ḥikem
Ẕihn-i derrākı nihāl-i ravża-i ʿilm ü edeb

4 Kesb-i envār-ı maʿārifle iderken iştiġāl
Nā-gehān manẓūrı olmış bu kitāb-ı bü'l-ʿaceb

5 Bī-bedel bir nüsḫadur nāmı *Esāsü'l-İḳtibās*
Bir birinden her ʿibārātı metīn ü müsteḥab

6 Miṡli yoḳ bir Yūsuf-ı ḥüsn ü baḫā ammā çi sūd
Dāmenin çāk eylemiş dest-i Zelīḫā-yı naṣab

7 Gül gibi evrāḳını itmiş perīşān rūzgār
Çoḳ zamānlar gūşe-i nisyānda ḳalmış teşne-leb

8 Beẕl idüp fi'l-ḥāl naḳd-i himmet-i merdānesin
Eylemiş ol şāhid-i nāzendeyi reşk-i ẕeheb

9 Seyyid ʿAbdu'llāh-ı Mekkī-nām ẕāta gösterüp
Ser-be-ser ḳılmış ḥikāye vāḳıʿāt u ḥāli hep

10 Ol şerāfet-bīşede ḥaṣr-ı nigāh-ı luṭf idüp
Ṣarf-ı naḳd-i maḳderetle ṭabʿına olmış sebeb

11 Her ikisin kām-yāb itsün cenāb-ı müsteʿān
Ḳıldılar iṡbāt-ı şān u rifʿat-ı fażl u neseb

12 Birisi noḳṣānın ikmāl eyleyüp ol nüsḫanuñ
Emr-i taʿmīriyle itdi ḫıdmet-i ʿilm ü edeb

13 Birisi envār-ı feyżin ṭabʿ ile neşr eyleyüp
Eyledi **Kāẓım** ḳulūb-ı ehl-i fażlı pür-ṭarab

14 Ol iki ẕāt-ı şerīfi eylesün meʾcūr-ı ḥaḳ
Mihr ü meh dūr eyleyüp olduḳça ḳāʾim rūz [u] şeb

XIX ŞUʿARĀDAN ʿALĪ FERRUḪ BEGÜÑ KERBELĀ ʿUNVĀNI ALTINDA NAẒM EYLEDİGİ ḲIṢṢA-İ DİL-SŪZ-I KERBELĀNUÑ TAḲRĪŻİDÜR

mefʿūlü mefāʿilün faʿūlün

1 **Kāẓım** naẓar eyle Kerbelāya
Nīrān-ı ṣavāʿiḳ-i belāya

2 Bu maḳteli sen kitāb ṣanma
Ġam lüccesidür ser-āb ṣanma

3 H̱ˇāb egleme ʿālem-i şühūdı
Ẓann itme ʿadem yem-i vücūdı

[191a] 4 Tārīḫ degül bu ejdehādur
Taṣvīr-i ḳażā-yı Kerbelādur

5 İtmişse de ger Fużūlī-i pīr
Vaḳtiyle bu fāciʿātı taḥrīr

6 Ol āb-ı ḥamīmdür bu āteş
Dünyāda buña görilmemiş eş

7 Yā Rab bu ne cevdet-i ḳarīḥa
Efkār u ṣaḥīḥa vü ṣarīḥa

8 Āteş dökilür terānesinden
Dūzaḫ ditirer çeġānesinden

9 Ḥer ṣafḥası cilvegāh-ı aḫter
Her noḳṭası kūh-ı şīr ü ejder

10 Bāzār-ı beḳāsı sāniḥātuñ
Maḥşer yeri sūziş ü nikātuñ

11 Ey nāẓım-ı āteşīn-efkār
Fevvāre-i şuʿle ḥavż-ı envār

12 Mirʾāt-ı leṭāfetüñ perīsi
Efkār-ı cedīde enverīsi

13 Ben de bunı istemişdüm ammā
Açılmadı bārgāh-ı maʿnā

14 Ḳıl ʿarż-ı teşekkür-i firāvān
İtmiş saña ḳısmet anı mennān

15 Ems̱āli yapılmamış es̱erdür
Aḳrānı görilmemiş güherdür

16 Yoḳ yoḳ buña naẓm-ı ter dinilmez
Yoḳ yoḳ bu söze siyer dinilmez

17 Dil ḥaşlaması ciger kebābı
Cān nān-ı ʿazīzi ḳan şarābı

18 Cāndur süḫan ü siyer degüldür
Maḳdūr-ı yed-i beşer degüldür

19 Her beyti ḥarīm-i ḳaṣr-ı maʿnā
Her mıṣraʿı bāb-ı naṣr-ı maʿnā

20 Feyfā-yı ʿacāyib ü ġarāʾib
Ṣaḥrā-yı metāʿib ü maṣāʾib

21 Gülzār-ı mükerrem-i şehādet
Bāzār-ı saʿādet ü şeḳāvet

22 Añdurmadadur ḫaṭ-ı niḳāṭı
Ecrām-ı semā ile ṣırāṭı

23 Göstermede lafẓ-ı müstetīri
Bir noḳṭada cennet ü saʿīri

24 Nerde bulınur bu raḫş-ı fikret
Bu fikr ile hem-ʿinān ṭabīʿat

[191b] 25 Farż eyleyelüm ki rāygāndur
Ġāyetle kes̱īr ü şāygāndur

26 Virmezse cenāb-ı Rabb-i ʿizzet
İnsāna o feyże maẓhariyyet

27 Ḳābil midür eylemek tedārik
Olmaḳ o şereflü baḫta mālik

28 Aḳvālümi olmayup muṣaddıḳ
Yā farż ḳılup beni müşevviḳ

29 Ḥaml eylese kim mübālaġāta
ʿAzm itse reh-i mübāḥas̱āta

30 İşte ḳalem işte levḥ-i meydān
İşte süḫan işte ol süḫan-dān

31 Beş beytine bir naẓīre yazsun
Nāmın ser-i ṭāḳ-ı levḥe ḳazsun

32 Ḥayret burasında hem kelāmuñ
ʿİbret burasında ol merāmuñ

33 Ol şāʿir-i mes̱nevī-selīḳā
Ol bülbül-i āsmān-ḥadīḳa

34 Yirmi yaşına resīde ancaḳ
Olmaz derece güzīde ancaḳ

35 Bir mülkiye mektebinde ṭālib
Üstād-ı maʿārif ü mevāhib

36 Maḥbūb-ı ḳulūb-ı genc ü ʿāḳil
Ḫoş-ṣūret ü ḫoş-kelām ü ḫoş-dil

37 Fażl u şerefüñ ferīd-i ʿıṭrı
Sāl-i edebüñ hilāl-i fıṭrı

38 Ṣad reşk ü hezār bāreke'llāh
Milyonlar ile tebāreke'llāh

39 Budur saña ey cihān-ı maʿnā
Ḥaḳdan benüm itdigüm temennā

40 Olsun dil ü cān-ı nāzenīnüñ
Müstaṣḥibi ḥażret-i Ḥüseynüñ

XX TAḲRĪŻ

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Eylesün Ṣafvet Begüñ Rabb-i aḥad
Ḫıdmetin meşkūr u ecrin lā-yuʿad

2 Bir ḫıyābān-ı ṣafā ḳıldı güşād
Gülsitān-ı ḥikmete bā-ictihād

3 Bāreke'llāh ḫāme-i seḥḥārına
Ḥüsn-i ṭabʿ u ḳuvve-i efkārına

[192a] 4 İtdi bir nehc-i belāġat intiḫāb
Kim ḳılur taḳdīr-i fikrin şeyḫ ü şāb

5 Ṭoplayup her yerden ezhār-ı ḥikem
Bir ḥadīḳa yapdı ġāyet munṭaẓam

6 Ḳaʿrına indi muḥīṭ-i ḥikmetüñ
Fevḳına çıḳdı ʿulüvv-i rifʿatüñ

7 Şimdi hep yazmaḳdadur ehl-i şebāb
Çoḳ mesāʾil çoḳ resāʾil çoḳ kitāb

8 Görmedüm mis̱lin bunuñ ammā henūz
Nāmına dinse sezā ḥıṣn-ı künūz

9 H̱ıṭṭa-i fażl u diyār-ı maʿrifet
Ravża-i ʿilm ü bahār-ı maʿrifet

10 Maġz-ı āyāt u aḥādīs̱-i güzīn
Laġz-ı esrār-ı kelām-ı kümmelīn

11 Ḥāṣılı çün ẖāṭır-ı ehl-i kemāl
Nüsẖa-i ḥayret-fezā-yı bī-mis̱āl

12 Öyle parlaḳ nüsẖa kim bī-irtiyāb
Nüsẖa-i s̱ānīsi olmaz āftāb

XXI ʿASĀKİR-İ BAḤRİYYE MĪR-ALAYLARINDAN BU SEBEBE MEBNĪ LİVĀ NAṢB OLINAN EYYŪB ṢABRĪ PAŞA’NUÑ *MİRʾĀT-I ḤAREMEYN*-NĀM KİTĀBDAN MEDĪNE-İ MÜNEVVERE İÇÜN SÖYLENEN TAḲRĪŻDÜR

mefʿūlü mefāʿilün faʿūlün

1 Eyyūb-ı zamāne Ṣabrī Paşa
Gösterdi cihāna bir temāşā

2 Yapdı ḥaremeyne çifte mirʾāt
İtdi es̱eriyle ḳadrin is̱bāt

3 İnṣāf ile gel baḳ ey kerem-ẖū
Āyīnesidür Medīnenüñ bu

4 Tārīẖ-i muṣavver ü mükemmel
Her ṣūreti bī-naẓīr ü ecmel

5 Hem itmede ẖaylī fenne ẖıdmet
Kim görse ider sitāyiş elbet

6 Ems̱āli görilmemiş güzeldür
Vaṣf eylemege sezā maḥaldür

7 Olmaz mı maḥalli iḥtirāmuñ
Mirʾātı olan iki maḳāmuñ

[192b] 8 Yā Rab ne iki maḳām-ı vālā
Maḥsūd-ı bihişt ü ʿarş-ı aʿlā

9 Evvelkisi ḫāne-i Ḫudādur
S̱ānīsi maḳām-ı Muṣṭafādur

10 Tekbīr ḳılur gören cemālin
Ḥaḳḳa irişür bulan viṣālin

11 Rāciʿ görinür her ehl-i dīne
Ḳadr ü şeref-i mekān-mekīne

12 Her ikisini görince ey māh
El-bette dir idüm Allāh Allāh

13 Mīḳāt-ı tecelliyāt-ı Ḥaḳdur
Miḥrāb-ı cemīʿ-i “mā ḫalaḳ”[*]dur

14 Ey merd-i edīb-i bī-muʿādil
Ser-nāme-i nüsḫa-i efāżıl

15 Āyīne-i āftāb-ı dāniş
Şāyeste-i midḥat ü sitāyiş

16 Mirʾātuñı görse ger Sikender
Āyīnesini ḳırardı yek-ser

17 Mirʾāt degül bu levḥ-i cāndur
Vicdān-ṭırāz-ı ʿāşıḳāndur

18 Yā ʿālem içinde başḳa ʿālem
Āyīne-i dil gibi muʿaẓẓam

19 Ḥüccāca olur güzel menāsik
ʿUşşāḳı ider Ḫudāya sālik

20 Bu himmetüñe söz olmaz illā
Īfā-yı duʿā-yı ḫayr-ı evfā

21 Meşkūr ola saʿy u ictihāduñ
Ḫayr eyle hemīşe yād aduñ

---

[*] “mā-ḫalaḳ” *Kuran*, 2/228; 10/5; 26/166; 30/8.

SEMERÂTÜ'L-İKBÂL

[193b] ṢEMERĀTÜ'L-İḲBĀL

I DER-TEVḤĪD-İ ḤAŻRET-İ BĀRĪ TAʿĀLĀ
B'ismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

meʿfāilün feʿilātün meʿfāilün feʿilün

1 Elümdedür teber-i lā-ilāhe illa'llāh
Dilümdedür güher-i lā-ilāhe illa'llāh

2 Fürūġ-ı cevher-i cān pāsbān-ı īmāndur
Ḥurūf-ı muʿteber-i lā-ilāhe illa'llāh

3 Zebān-ı müʾmine uġrar ḳavāfil-i tevḥīd
Odur reh-i memer-i lā-ilāhe illa'llāh

4 Memālik-i dil-i ʿuşşāḳı pāy-ı taḫt idinür
Ḫıdīv-i dādger-i lā-ilāhe illa'llāh

5 Ġubārı zer ṭaşı cevher şarābı kevs̱er ider
Ṭoḳınsa yek-naẓar-ı lā-ilāhe illa'llāh

6 Teneʿʿumāt-ı naʿīm ü ṣafā-yı rüʾyetdür
Ṭaʿām-ı mā-ḥażar-ı lā-ilāhe illa'llāh

7 Elem çeker mi ḫadeng-i gezend-i şeyṭāndan
O kim ṭutar siper-i lā-ilāhe illa'llāh

8 İki cihānda olur neşʾe-yāb-ı sāġar-kām
Kim olsa behrever-i lā-ilāhe illa'llāh

9 Çekildi nām-ı heyūlā henūz ʿademde iken
Derūnuma ṣuver-i lā-ilāhe illa'llāh

10 Olur ʿumūmını ḥāvī ʿulūm-ı tevḥīdüñ
Kelām-ı muḫtaṣar-ı lā-ilāhe illa'llāh

11 Feżā-yı ʿarşa ṣıġışmaz kitāb olur **Kāẓım**
Yazılsa ger siyer-i lā-ilāhe illa'llāh

II
fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ey cemāl-i lā-yezāli "kul hüve'llāhu aḥad"*
Şerḥ-i āyāt-ı ʿulüvv-i ẕātı "Allāhu'ṣ-ṣamed"**

* "ḳul hüve'llāhu aḥad" *Kuran*, 112/1.
** "Allāhu'ṣ-ṣamed" *Kuran*, 112/2.

2 Sensin ol şāhenşeh-i cān-āferīn-i mümkināt
Kim vücūd-ı vācibüñdür “lem yekün küfven aḥad”*

3 Nūr-ı vechüñden ʿibāret evvel-i ṣubḥ-ı ezel
Tār-ı zülfinden kināyet āḫir-i şām-ı ebed

[194a] 4 Ẕāt-ı ġaybü’l-ġaybüñ idrākinde müstaġraḳ ʿuḳūl
Vaṣfdan ʿāciz ṣıfāt-ı pāküñüñ ehl-i ḫıred

5 Ḥikmetüñ ilḳā idüp her ḫāke biñ serv-i revān
İḳtidāruñ ḫākden iẓhār ider yüz lāle-ḫad

6 Ṣanʿatuñ baḥrinde bir mevhūm ḳaṭre ʿaḳl-ı kül
Ḳudretüñ taḫtınd[a] lā-şey ġāyet-i nehc-i ʿaded

7 Heşt cennet ravża-i luṭfuñda s̱ābit bir dıraḫt
Heft dūzaḫ ʿarṣa-i ḳahruñda s̱ābit bir veted

8 Hüsn-i taḳdīrüñle tevʾem ṭayyibāta ṭayyibüñ
Ḥükm ü fermānuñla hem-dem ʿaḳl u rūḥa nefs-i bed

9 Ehl-i tevḥīd eyledüñ luṭf eyleyüp **Kāẓım** ḳuluñ
Nūr-ı vaṣluñla çerāġ it el-meded yā Rab meded

III

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Arama başḳa güzel lā-ilāhe illa’llāh
Diyelüm ṣıdḳ ile gel lā-ilāhe illa’llāh

2 Ḫākden ḳaldırup itmişdür anı vāṣıl-ı kām
Kime virmiş ise el lā-ilāhe illa’llāh

3 Ḥıṣn-ı īmān sebeb-i feyż-i ḥayāt-ı cāndur
Ādeme vaḳt-i ecel lā-ilāhe illa’llāh

4 Cüst-cū eyleme bir başḳa esās olmışdur
Cümle edyāna temel lā-ilāhe illa’llāh

5 Ṣıdḳ u iḫlāṣ ile bir kerre diyen dünyāda
Çekmez ʿuḳbāda ḫalel lā-ilāhe illa’llāh

6 Künh-i esrār-ı Ḫudāyı arayan anda bulur
Oldı her sırr[a] maḥal lā-ilāhe illa’llāh

---

* “[ve] lem yekün[lehū] küfven aḥad” *Kuran*, 112/4.

7 Minnet Allāha ki evvel nefesüm ey **Kāẓım**
Oldı tā rūz-ı ezel lā-ilāhe illa'llāh

8 Kereminden budur ümmīd-i hem-āḫir-nefes
Ḳıla Ḥaḳ ʿazze ve cel lā-ilāhe illa'llāh

IV

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Ey āftāb-ı ṣubḥ-ı ezel vācibü'l-vücūd
Sulṭān-ı lā-mekān-ı serīr-āferīn-i cūd

2 Şāhenşeh-i ḳadīm ki ẕāt-ı ʿaẓīminüñ
Yoḳ ibtidā vü ġāyetini ḳaṭʿ ider ḥudūd

3 Ṭuġrā-yı nām-ı ḳudreti Ḳahhār u ẕü'l-celāl
Naḳş-i nigīn-i merḥameti münʿim-i vedūd

4 Deryā-yı ẕātınuñ güheri nūr-ı Aḥmedī
Eşyā-yı pākinüñ es̱eri ʿālem-i şühūd

5 Kemter-feżā-yı maḳdereti mülk-i lā-ḫalā
Ednā-ḫıyām-ı maʿrifeti çerḫ-i bī-amūd

[194b] 6 Her ẕerre mihr-i ẕātını is̱bāta bir delīl
Her ḳaṭre baḥre ṣunʿını işrāba ʿayn-ı rūd

7 Bulmaz feżā-yı midḥatinüñ cüzʾ-i evvelīn
Bāz-ı ḫayāl ḳılsa da pervāz yā ḫulūd

8 Yoḳ iḳtidār-ı dil Ṣamedānīde naʿtuña
Ḳıl ṭabʿumı nesāyim-i ʿaşḳuñla sen küşūd

9 Yazduḳça vaṣf-ı pāküñi **Kāẓım** ḫulūṣ ile
Vech-i kerīm-i levḥe ḳalem eylesün sücūd

V

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Ey ḳılan meşʿale-i āhumı ḫurşīd-revāc
Cümleden ẕātı ġanī ẕātına ʿālem muḥtāc

2 Eridür mūm gibi baġrını derd-i ʿaşḳuñ
İltifātuñ kime geydürse eger zerrīn-tāc

3 Virür emvāta ecel feyż-i ḥayāt-ı ebedī
ʿĀleme ḳılsa ṭabīb-i keremüñ bez̠l-i ʿilāc

4 Ḥāşā li'llāh ki Ḫalīlüñ ola ʿālemde ẕelīl
ʿİzzetüñ kim vire Nemrūd[a] senüñ istidrāc

5 Cān virür ẕāʾiḳa-i sāġar-ı zehr-āb-ı ecel
Ḳılsa emvāta ṭabīb-i keremüñ bez̠l-i ʿilāc

6 Naẓaruñ sīne-i ḫārāyı ḳılup āyīne
Ḫārdan ṣunʿuñ ider biñ gül-i ṣad-berg iḫrāc

7 Eyle ıṣlāḥ ḳuluñ **Kāẓım**ı tevfīḳüñ ile
Ḳalmasun cān u dilinde es̠er-i sūʾ-i mizāc

VI

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ṭefevvuḳ itdi çerḫ-i nüh-ḳıbābı yā kerīma'llāh
Ġamuñla eşkümüñ ednā ḥabābı yā kerīma'llāh

2 Derūnum özge āteşgāh-ı ʿaşḳuñdur ki āhumla
Döner üstinde cān u dil kebābı yā kerīma'llāh

3 İden ḥüsn-i idāre hep hevā-yı āh u eşkümdür
Tehī dönmez maḥabbet āsyābı yā kerīma'llāh

4 Kemāl-i ʿacz ile ibrāz-ı ḥācetdür dil-i zāruñ
Ḳapuñda her suʾāl ü her cevābı yā kerīma'llāh

5 Meded bir çāre-baḫş ol cāna yetdüm derd-i hecrüñle
Unutdı dil ḥużūrı dīde ḫ̌ābı yā kerīma'llāh

6 Göñül mest ü ḫarāb-ı cām-ı ġamdur n'eyleyem kim āh
Şümār olmaz bu cāmuñ dil-ḫarābı yā kerīma'llāh

7 Sen ol sulṭān-ı aʿẓamsın derüñde bes ber-ā-berdür
Cihānuñ ẕerresiyle āftābı yā kerīma'llāh

8 N'ola ger bunda olsam maẓhar-ı vaṣluñ unutdurdı
Şeb-i hecrüñ baña rūz-ı ḥisābı yā kerīma'llāh

[195a] 9 Hemīşe der-i ʿaşḳuñdur ḳuluñ bu **Kāẓım**-ı zāruñ
Dil ü cānında naḳd-i āb u tābı yā kerīma'llāh

VII

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Dil olup erre-keş-i naʿre-i yā Rab yā Rab
Ḫūn-ı eşkümle cihān oldı leb-ā-leb yā Rab

2 Şemʿ-i āhumla çerāġān ideli ehl-i semā
Rūz-ı rūşen görinür çeşmüme her şeb yā Rab

3 Cūʿ-ı dil niʿmet-i firdevs ile olmaz zāʾil
Eyle erzāḳumı vaṣluñla müretteb yā Rab

4 Çıḳsa meydāna eger sūziş-i sīnem eriyüp
ʿAyn-ı sīm-āba döner çerḫ-i müheddeb yā Rab

5 Göremem ṣadr-ı berīninde vücūd-ı felegüñ
Noḳṭa-i dāġ-ı derūnum gibi kevkeb yā Rab

6 Birbirin ḳılmada der-cān u dilüm istirḳāb
Oldum iḥsānuña ol rütbe muḳarreb yā Rab

7 Sen gereksin baña bi'llāh fidādur yoluña
Dāder ü māder ü zevc ü veled ü eb yā Rab

8 Neyyir-i cānumı ḳıl evc-i viṣāle īṣāl
Olmasun ḫāk-i ḥażīż-i ġama aḳreb yā Rab

9 **Ġavṡ**-i bī-çāreye iḥsān senüñdür ancaḳ
Ne düşerse anı ḳıl şānuña enseb yā Rab

VIII

mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün
[müstefʿilün faʿūlün müstefʿilün faʿūlün]

1 Yā ḫālıḳü'l-berāyā Rabb-i ḳadīr ü ġālib
Yā vāhibü'l-ʿaṭāyā iḥsān-ı kün-meṭālib

2 Sensin Ḫudā-yı ekrem her zaḫm-ı cāna merhem
Müşkil-güşā-yı ʿālem maṭlūb-ı cümle ṭālib

3 Oldum ġamuñla bitdüm hecrüñle cāna yitdüm
Rabbüm yetiş ki gitdüm oldum ecel-muṣāḥib

4 Döndi yolum ṣırāṭa yoḳ çāre iḥtiyāṭa
Ḳıldı bütün iḥāṭa eṭrāfumı meṣāʾib

5 Mānend-i zülf-i ḫūbān ḥālüm olur perīşān
Sen eylemezsen iḥsān ey maẓharü'l-ʿacāyib

6 Nefsüm hevāya maġlūb ʿaḳlum yeriyle meslūb
Ben ḳanda ḳanda maṭlūb yā sātire'l-meʿāyib

7 Yalvardıġuñ diler Ḥaḳ nāzuñ geçer muḥaḳḳaḳ
[195b] **Kāẓım** sükūta varmaḳ olmaz saña münāsib

IX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Mübtelā-yı intiẓārem yā ilāhe'l ʿālemīn
ʿĀşıḳam hecrüñle zārem yā ilāhe'l ʿālemīn

2 Şemme-i verd-i viṣālüñle bekām it göñlümi
Bāġ-ı ʿaşḳuñda hezārem yā ilāhe'l ʿālemīn

3 Ġāyet-i imkāna vardı ıżṭırābum el-amān
Merḥamet ḳıl dil-figārem yā ilāhe'l ʿālemīn

4 Şemʿ-i bezm-i vuṣlat it yaḳma firākuñ nārına
Āteş-i ġamla çenārem yā ilāhe'l ʿālemīn

5 Aldı başumdan zamān ʿaḳlumı sevdā-yı ʿaşḳ
Pek perīşān-rūzgārem yā ilāhe'l ʿālemīn

6 Nīle dem-sāz eyleyem bilmem dil-i nālānumı
ʿĀcizem bī-iḳtidārem yā ilāhe'l ʿālemīn

7 Ḥāl-i zārum ṣıdḳ u iḫlāṣum saña maʿlūmdur
Ḥasretüñle bī-ḳarārem yā ilāhe'l ʿālemīn

8 Derd mühlik çāre güç ṣabr u taḥammül mümteniʿ
Ḥālüme ḥayret-niṣārem yā ilāhe'l ʿālemīn

9 Dest-i iḥsānuñla sen ḳurtar meded **Kāẓım** gibi
Her belādan ḥiṣṣe-dārem yā ilāhe'l ʿālemīn

X
mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Mirʾāt-ı dili jeng-i nümūd itme İlāhī
Bī-behre-i envār-ı şühūd itme İlāhī

2 Āhum ḥarem-i ḫayme-i teʾs̱īre irişdir
Çetr-i felek-i dūne ʿamūd itme İlāhī

3 Çün sāġar-ı gül göñlümi pür-ḫūn-ı derūn it
Bülbül gibi bīhūd[e] sürūd itme İlāhī

[196a] 4 ʿAşḳ itdi yeter bendeñi rüsvā-yı maḥabbet
Rüsvā-şude-i yevm-i ḫulūd itme İlāhī

5 Cān u dilüm it merkez-i ıṭlāḳa devāʾir
Pergār-ı zevāyā-yı ḳuyūd itme İlāhī

6 Ḳıl nāmiye-i ʿaşḳuñ ile ḳalbümi iḥyā
Efkārımı esrāruma dūd itme İlāhī

7 Ḳıl nūr-ı cemālüñle ḳuluñ **Kāẓım**ı ḥayrān
Ḥayret-zede-i çeşm-i kebūd itme İlāhī

XI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Tende cānum dilde cānānumdur Allāhum benüm
Secdegāhum dīnüm īmānumdur Allāhum benüm

2 Mest-i ṣahbā-yı bihişt-i "li-maʿallāh"* um bu gün
Ḫāne-i ḳalbümde mihmānumdur Allāhum benüm

3 N'ola dāʾim cilvegāh itse dil-i vīrānemi
Mülkiyem sulṭān-ı ẕī-şānumdur Allāhum benüm

4 Bir dem ānsız ṣabr u ārāmum muḥāl-ender-muḥāl
Māye-baḫş-ı cevher-i cānumdur Allāhum benüm

5 Ravża-i tevḥīdinüñ bir bülbül-i nālānıyam
Gülsitānum verd-i ḫandānumdur Allāhum benüm

6 Reşk-i bāġ-ı lā-mekā[n] olsa ʿaceb mi ḫāṭırum
Gül-bünüm serv-i ḫırāmānumdur Allāhum benüm

7 Rūz [u] şeb **Kāẓım** esīr-i dām-ı ʿaşḳ u şevḳıyam
Āftābum māh-ı tābānumdur Allāhum benüm

XII
müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün

1 Bir şemʿayem dāʾim yanar ʿaşḳuñla Allāhum senüñ
Mānend-i şemʿ-i şuʿle-bār ʿaşḳuñla Allāhum senüñ

X. 3 derūn : devrān K
* "li-maʿallāh" *Keşfü'l-hafā*, II, 173-174.

2 Ben benlügüm virdüm saña sen bende olduñ rū-nümā
Dil gitdi ḳaldı dil-rübā ʿaşḳuñla Allāhum senüñ

3 Cūş eyledi baḥr vücūd ġarḳ oldı hep būd u ne-būd
Ne ʿūd-zen ḳaldı ne ʿūd ʿaşḳuñla Allāhum senüñ

4 Gāhī geh efġān eylerem sırr-ı ḥaḳīḳat söylerem
Bi'llāh bilmem n'eylerem ʿaşḳuñla Allāhum senüñ

5 Yanup ṭutuşdı oldı kül ḫār u hezār-ı zār u gül
Bir ḥāle girdi cüzʾ ü kül ʿaşḳuñla Allāhum senüñ

6 Yeksān olup bālā vü pest birleşdi ẕāt-ı nīst ü hest
Ḥayret beni mest itdi mest ʿaşḳuñla Allāhum senüñ

7 Maḥv eyleyüp cān u teni benlik gidüp buldum seni
Oldum maḥabbet maʿdeni ʿaşḳuñla Allāhum senüñ

8 **Kāẓım** gibi rūşen-dilem her ber-murāda nāʾilem
Ṣahbā-yı vaṣla sāʾilem ʿaşḳuñla Allāhum senüñ

XIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

[196b] 1 Vāḥid ü ferd ü aḥadsin nūrsın bir dānesin
"Lem yekün küfven aḥad"* bir bī-bedel cānānesin

2 Āşinā bīgānelik görmez cenābuñdan senüñ
ʿĀşıḳ-ı zāruñla her dem hem-dem ü hem-ḫānesin

3 Çeşm-iʿāşıḳdan yine sensin gören dīdārıñı
Ḥikmet ü ḳudret bu kim hem şemʿ ü hem pervānesin

4 Hem münezzehsin sivā ālāyişinden hem yine
Cām u sāḳī vü mey ü mey-ḫˇār ü ʿişret-ḫānesin

5 Ẕātuñ idrāk itmeden idrāk ʿācizdür senüñ
Nūr-ı ġaybü'l-ġayb-ı maḫfī kenz-i bī-vīrānesin

6 Ḫˇān-ı iḥsānuñdan olmaz düşmenüñ maḥrūm-ı dil
Münʿim-i rūzī-nis̱ār-ı ʿāḳil ü dīvānesin

7 Redd-i ṣadr iẓhār-ı ʿacz itsem n'ola **Kāẓım** gibi
Vāḥid ü ferd ü aḥadsin nūrsın bir dānesin

* "[ve] lem yekün[lehū] küfven aḥad" *Kuran*, 112/4.

XIV 7+7=14

1 Ey sīnesi yanıḳlar gelüñ Allāh diyelüm
ʿĀşıḳlar uyanıḳlar gelün Allāh diyelüm

2 Yanup dilden ḫavāṭır göz olsun Ḥaḳḳa nāẓır
Ṭuracaḳ dem degüldür gelün Allāh diyelüm

3 Ey Allāhı sevenler yolında cānlar virenler
Reh-i ʿaşḳa girenler gelün Allāh diyelüm

4 Göñül pası açılsun sivā ḥubbı geçilsün
Vefā ehli seçilsün gelün Allāh diyelüm

5 Ṭutup Ḥaḳḳa yüzümüz pāk idelüm özümüz
Bir olsun hep sözümüz gelün Allāh diyelüm

6 Füzūn olup ṣafālar yemm olsun ḳaṭre mālar
Gelüñ ey āşinālar gelün Allāh diyelüm

7 Ḥażerde vü seferde ṣafāda vü kederde
Şeb ü rūz u seḥerde gelün Allāh diyelüm

8 Maḥabbet şemʿi yansun göñül bezmi donansun
Görenler ʿadni ansun gelün Allāh diyelüm

9 Geçüp **Kāẓım** cihāndan çeküp el īn ü āndan
Göñül diliyle cāndan gelün Allāh diyelüm

XV

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Ey ḫudāvend-i ḳadīr-i aḥadiyyet-āyāt
Ḫālıḳ-ı kevn ü mekān ḥākim-i rūz-ı ʿaraṣāt

2 Şāh-ı āzāl ü ebed mihr-i sipihr-i ʿizzet
Āsmān-ı ʿaẓamet lücce-i bī-ḳaʿr u cihāt

3 Künh-i elṭāf u kerem çāre-nis̱ār-ı ʿālem
Rızḳ-baḫşā-yı ümem münʿim-i iḥsān-simāt

[197a] 4 Nūrsın nūruñ ile kevn ü mekān ḳāʾimdür
Ẓāhir olmaz güneş olmazsa vücūd-ı ẕerrāt

XIV. Bu manzume hece vezni ile yazılmıştır.
XV. 2 bī-ḳaʿr : بى و قعر K
4 kevn ü mekān : كون كون و مكان K

5 Ṣunʿuñ eyler dileseñ her ḳılı s̱uʿbān-ı mübīn
Ḳudretüñ ẕerreleri ʿarş-ı ʿaẓīmü’d-derecāt

6 Nārda ḳahr u celālüñ şereri mīve-i merg
Ābda luṭf u cemālüñ es̱eri feyż-i ḥayāt

7 Çıḳarır maḳderetüñ seng-i siyehden āteş
Ḫākden ḥāṣıl ider terbiyetüñ ḳand-i nebāt

8 Her giyeh ṣunʿuña bir āyet-i bī-mis̱l ü naẓīr
Her varaḳ ẕātuñı tevḥīde delīl ü is̱bāt

9 Bülbül-i dil-şudedür gülşen-i tevḥīdüñde
Çākerüñ **Kāẓım**-ı bī-çāreyi ḳıl maẓhar-ı ẕāt

XVI

müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün

1 Yā Vāsiʿ ü ʿAdl ü Ṣabūr “yessir lenā ḫayre’l-umūr”[*]
Yā Berr ü Tevvāb u Ġafūr “yessir lenā ḫayre’l-umūr”

2 Yā Ferd ü Ḥayy ü ẕü’l-Kerem Sübbūḥ u Ḳuddūs ü Ḥakem
Luṭfuñdan ümmīd eylerem “yessir lenā ḫayre’l-umūr”

3 Ey Mālik-i mülk-i cihān Rabb-i muʿīn ü müsteʿān
Budur niyāzum el-emān “yessir lenā ḫayre’l-umūr”

4 Sensin penāh-ı mümkināt rūzī-nis̱ār-ı kāʾināt
Eṭrāfum aldı müşkilāt “yessir lenā ḫayre’l-umūr”

5 Bīmār-ı derd-i fürḳatem zār u zebūn-ı ḥasretem
Ser-mest-i cām-ı ḥayretem “yessir lenā ḫayre’l-umūr”

6 Ḳoyma firāḳuñla ġarīb ḳıl devlet-i vaṣluñ naṣīb
Budur suʾālüm yā Mucīb “yessir lenā ḫayre’l-umūr”

7 Rabbüm meded āvāreyem **Kāẓım** gibi pür-yāreyem
Muḥtācuñam bī-çāreyem “yessir lenā ḫayre’l-umūr”

XVII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 “Yā Ḳadīme’l-cūd yā Rabbe’ş-şekūr
Ve’hdenī faẓlen ilā dārü’s-sürūr”

[*] “yessir lenā ḫayre’l-umūr” Bize işlerin hayırlısını nasip et.

2 Cāna yetdüm fürḳatüñle el-emān
Ḳıl tecellā-yı viṣālüñle ẓuhūr

3 Raḥmetüñ her şeyden ekberdür senüñ
ʿAfvıña nisbet nedür cürm ü ḳuṣūr

4 Bende istiʿdād yoḳsa luṭfuña
Ẕātuña güçlük mi var iḥsān buyur

5 Ben neyem yek-ḳaṭre-i baḥr-i ʿadem
Hep senüñdür cism ü cānum yā Ġafūr

6 Görme lāyıḳ kim beni nefs-i denī
Vuṣlatuñdan eyleye mehcūr u dūr

[197b] 7 ʿAbd-i ḫāṣuñdur ḳuluñ **Kāẓım** senüñ
Ḥāşā li'llāh kim ola mest-i ġurūr

XVIII NUʿŪT-I CELĪLE-İ ḤAŻRET-İ NEBEVĪ

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Ey Aḥmed ü Maḥmūd u Ebu'l-Ḳāsım u "Ṭā-hā"
"Yā-sīn"-laḳab-ı maẓhar-ı teşrīf-i "fe-terḍā"*

2 Maḥbūb-ı aḥad nūr-ı ṣamed seyyid-i emced
Sulṭān-ı rüsül pādişeh-i ṣūret ü maʿnā

3 Ḫāk-i ḥaremi sürme-i çeşm-i meh ü ḫurşīd
Naʿl-i ḳademi tāc-ı ser-i ʿarş-ı muʿallā

4 Dībāce-ṭırāzende-i mecmūʿa-i "lev-lāk"**
Ser-ṣaṭr-ı şeref-nāme-i dīvān-ı "ev-ednā"***

5 Ey bülbül-i ḳudsī-neġam-ı gülşen-i tefrīd
Gül-naḫl-i hedā serv-i çemenzār-ı tecellā

6 Sensin o şeh-i mülk-i ḥaḳīḳat ki senüñdür
Ecrām-ı felek ins ü melek cennet-i aʿlā

7 Evṣāfuñı neşr itmege indi yere Ḳurʾān
Miʿrācuñı keşf itmege çıḳdı göge Īsā

---

* "fe-terḍā" *Kuran*, 93/5.
** "lev-lāk" *Keşfü'l-hafā*, II, 164.
*** "ev-ednā" *Kuran*, 53/9.

8 Gül-berg-i ruḫ-ı aḳdesüñüñ ʿāşıḳı ʿālem
Aḫlāḳ-ı kerem-güsterüñüñ mādiḥi Mevlā

9 Bir ʿabd-i s̱enā-ḫˇānuñam ey seyyid-i kevneyn
İḫlāṣ-ı derūnum saña maʿlūm u hüveydā

10 Bi'llāh yeter nār-ı firāḳuñ ile yandum
Al cānumı yā ḳıl beni vaṣluñ ile iḥyā

11 **Kāẓım** yetişür perde-birūn-ı edeb olma
Derd ehline düşmez bu ḳadar nāliş ü şekvā

XIX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ey Nebiyyü'r-raḥme sulṭān-ı rüsül maḥbūb-ı Rab
Rabbüñ itmişdür senüñçün ʿālemi īcād hep

2 Hep bilür ʿālem ki ḳılmışdur cihāna kibriyā
Āstān-ı merḥamet-kānuñ melāẕ-ı münteḫab

3 Münteḫab bir verd-i ḳudretsin ki ṭūlāb-ı felek
Devr idüp ʿaşḳuñla iñler bülbül āsā rūz u şeb

4 Rūz u şeb zār eylemekden ḥasretüñle cān u dil
Ḳalmadı cānumda ṭāḳat oldı dil-āzürde leb

5 Leb-güşā-yı vaṣfuñam rūz-ı ezelden yā Nebī
Görme lāyıḳ kim beni hecrüñ ḳıla pür-tāb u teb

6 Tāb-ı dil-sūz-ı ġamuñdan eyle vaṣluñla ḫalāṣ
Sāye-i luṭfuñda olsun cism ü cānum pür-ṭarab

[198a] 7 Bir ṭarabdur ḥamdu li'llāh **Kāẓım**-ı zāruñ senüñ
Yā Nebī olsun fidā rāhuñda cān u ümm ü eb

XX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ey vücūd-ı ekremi āyīne[-i] envār-ı ẕāt
Vāṣıl olmışdur kemāle sende her ḥüsn-i ṣıfāt

2 Gūş idüp sebz-ḫaṭṭuñ ile leblerüñ ḫāṣiyyetin
Çeşme-i ẓulmetde ḳalmış reşkden āb-ı ḥayāt

3 Vāḳıf olmaḳ çün dehān-ı muʿcizüñ esrārına
Fevc fevc olmış gelür ḥālā ʿademden mümkināt

4 Nūr-ı dīdāruñ temāşā eyleyen ehl-i naẓar
İstemez muṭlaḳ seni taṣdīḳa dīger muʿcizāt

5 İltifātuñdan cihāna ḳıbledür Beytü'l-ʿatīḳ
Saṭvetüñle ḫāk-i ẕilletde yatur Lāt u ʿUzāt

6 Çerḫ urur ʿaşḳunla ecrām-ı semā eyler simāʿ
Ḫalḳ u īcād olalı bu ḫāniḳāh-ı bī-s̱ebāt

7 İltifātuñdan ayurma luṭf ḳıl **Kāẓım** ḳuluñ
ʿĀdetüñdür yā Resūla'llāh ġarībe iltifāt

XXI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Eṣ-ṣalātü ve's-selām ey şehryār-ı rūzgār
Mihr-i ḳudsi pertev-i ʿālem-medār-ı rūzgār

2 Çeşmesār-ı feyż-i aḳdessin olur sīr-āb-ı kām
Āb-ı rūyuñdan bütün bāġ u baḥār-ı rūzgār

3 Kaʿbe-i kūyuñda kesb eyler ḥayāt-ı cāvidān
Müstmendān-ı cihān u ġam-güsār-ı rūzgār

4 İtmese ʿaşḳ u hevāyı nūr-ı ḥüsnüñ iḳtiżā
Ḫalḳ olınmazdı vücūd-ı bī-ḳarār-ı rūzgār

5 Hep dikilmişdür şikāf-ı revzen-i iḥsānuña
Nīze-i enẓār-ı çeşm-i intiẓār-ı rūzgār

6 Yā Nebī nūr-ı firāḳuñdur çerāġ-ı āhumı
Eyleyen maḥsūd-ı mihr-i şuʿle-bār-ı [r]ūzgār

7 ʿAbd-i maḥż olmaḳ derüñde **Kāẓım**-ı bī-çāreye
Ḫoşdur olmaḳdan şeh-i ʿālī-tebār-ı rūzgār

XXII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 İns ü cān hep çākerüñdür yā Resūla'llāh senüñ
Nüh felek fermān-berüñdür yā Resūla'llāh senüñ

2 Naḫl-i bāġ-ı ıṣṭıfāsın verd-i bī-ḫār-ı vefā
ʿĀrıż-ı nāzükterüñdür yā Resūla'llāh senüñ

3 Bezm-i ḫāṣü'l-ḫāṣ-ı vuṣlatda çeken ümmet ġamın
Ẕāt-ı vālā-cevherüñdür yā Resūla'llāh senüñ

[198b] 4 Lücce-i esrār-ı Ḥaḳsın bāʿis̱-i īcād-ı ḫalḳ
Āb-ı rūy-ı enverüñdür yā Resūla'llāh senüñ

5 ʿAynuma almam serāy-ı cenneti dārü's-selām
Bendeñe ḫāk-i derüñdür yā Resūla'llāh senüñ

6 Sen şehenşāh-ı rüsülsin pādişāh-ı evliyā
Dāder-i saʿd-aḫterüñdür yā Resūla'llāh senüñ

7 Ehl-i beytüñden ayırma **Kāẓım**-ı bī-çāreñi
Bir s̱enā-gū kemterüñdür yā Resūla'llāh senüñ

XXIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Noḳṭa-i sırr-ı süveydā ḫaṭṭ u ḫālüñdür senüñ
Cān u dil fānūs-ı miṣbāḥ-ı ḫayālüñdür senüñ

2 Çār menzil şerḥ-i āyāt-ı ḫıṣāl-i muʿcizüñ
Ẕāt-ı Ḥaḳ vaṣṣāf-ı ḫalḳ-ı bī-mis̱ālüñdür senüñ

3 Maẓhar-ı tām-ı Ḫudāsın şemʿ-i mişkāt-ı hüdā
Nūr-ı vech-i kibriyā ruḫsār-ı ālüñdür senüñ

4 Şemʿüñüñ pervāne-i pür-sūzıdur rūḥ-ı Kelīm
Naḫl-i gülzār-ı tecellī yāl ü bālüñdür senüñ

5 Ṣāḥib-i miʿrāc u kevs̱ersin saʿādāt-ı dü-kevn
Hep metāʿ-ı ḫıṭṭa-i cāh u celālüñdür senüñ

6 Ẕerresi ḫırmen-güdāz-ı şuʿle[-i] ḫurşīd olan
Āftāb-ı ʿālem-i ḳudsī cemālüñdür senüñ

7 Fer viren arż u semāvāta degüldür mihr ü māh
Necm-i rūşen ṭāliʿ-i ferḫunde-fālüñdür senüñ

8 Pādişāhum ḳılma bābuñdan cüdā **Kāẓım** ḳuluñ
Dil esīrüñ çākerüñ ʿabdüñ Bilālüñdür senüñ

XXIV

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Ey güher-pāre-i ʿaşḳı dil-i ʿuşşāḳ-ı ṣadef
Būs-ı dāmānı şeref-baẖş-ı dehān-ı refref

2 Sen o maḥbūb-ı H̱udāsın ki sır-ı ʿarşa olur
Naḳş-ı naʿl-i ḳademüñ tükme-i iklīl-i şeref

3 Cümle maẖlūkına Īzid seni ḳılmış sulṭān
Saña iẓhār-ı ʿubūdiyyet ider şāh-ı Necef

4 Sensin ol ṣāḥib-i miʿrāc kim eyler terfīʿ
Pāye-i cāhuñı mirḳāt-ı suṭūr-ı muṣḥaf

5 Zil gibi nāle ḳılup sīnesini dögmededür
H̱āricinde ḳalalı dāʾire-i şerʿüñ def

6 **Kāẓım** āyīne-i iẖlāṣuña ḳondurma ġubār
Lekedür kāle-i ḥüsn-i meh-i tābāna kelef

XXV

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

[199a] 1 Eyā şāhenşeh-i refref-süvār-ı ʿālem-i miʿrāc
Ḳılur öpdükçe pāyuñ ḳaṭʿ-ı pāye süllem-i miʿrāc

2 Sen ol māh-ı "fe-terḍā"*-cāhsın kim rifʿatüñ bulmaz
Olursa mevc-i nā-maʿdūd-ı pāye kerem-i miʿrāc

3 Sen ol ṣāḥib-kemān-ı "ḳābe ḳavseyni ev-ednā"** suñ
İder āmāc-ı vaṣla tīz-i ʿazmüñ her dem-i miʿrāc

4 Ġubār-ı ẖāk-i pāyuñ cevher-i tāc-ı ser-i eflāk
Rikāb-ı müsteṭābuñ ḳıble-i ṭāḳ-ı ẖam-ı miʿrāc

5 İdersin yek ḳademde ʿazm ü ʿavdet ʿālem-i ḳudse
Olursın bir naẓarda revnaḳ-ı zīr ü bem-i miʿrāc

6 Ḥaremgāh-ı viṣāli saña taẖṣīṣ itdi Ḥaḳ bunda
Ger olmışlarsa da İdrīs ü ʿĪsī maḥrem-i miʿrāc

* "fe-terḍā" *Kuran*, 93/5.
** "ḳābe ḳavseyni ev-ednā" *Kuran*, 53/9.

7 Bu luṭfa ümmetüñde ḥiṣṣe-yāb olmış ki itmişdür
Ṣalātı anlara miʿrāc-ı Rabb-i ekrem-i miʿrāc

8 Mükerrem şerʿ-i pāküñdür muʿallā ḫāne-i ḳurba
Ṭarīḳ-i müstaḳīm-i şāh-rāh-ı eslem-i miʿrāc

9 Meded vaṣluñla iḥyā ḳıl ḳuluñ bu **Kāẓım**-ı zārı
Be-sırr-ı leyle-i esrār be-nūr-ı efḫam-ı miʿrāc

XXVI

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Ey derd-i ʿaşḳı ʿillet-i īcād-ı cüzʾ ü kül
Ḫurşīd-i āsmān-ı hedā seyyid-i rüsül

2 Güm-kerde-rāh-ı vādī-i ʿaşḳam delīlüm ol
Yā sākine'l-Medīneti yā hādiʾe's-sübül

3 Olsun lehīb-i dūzaḫa "ḥammāletü'l-ḥaṭab"*
Ẕātü'-ḍ-ḍırām-ı ʿaşḳuñ ile yanmayan göñül

4 Ṭaş olsa ebruvānuña baş egmeyen olur
Ḫāk-i ḫażīż-i ẕillete üftāde çün ḥubul

5 Laʿlüñ ḫayāli ile aḳan ḳanlu yaşuma
Aḳıtdı aġızın ṣuyını kāse kāse mül

6 Ṣavt-ı bülend-i āhum ider ʿarşı lerzenāk
Çūb-ı vidād sīnemi dögdükçe çün dühül

7 Ey cān çıḳ tenümden olup kūyuña revān
Ey şek ṭurma pāyuna var ṣu gibi dökül

8 Ol bülbülem ki gülşen-i ʿaşḳuñda yā Nebī
Her āh-ı āteşīnüm olur bir nihāl-i gül

9 **Kāẓım** viṣāl-i yāre taḥammül ne iḥtimāl
Nār-ı firāḳa yandı vücūdum gül oldı gül

XXVII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Yā Resūla'llāh müştāḳ-ı viṣālüñdür göñül
Ārzūmend-i cemāl-i bā-kemālüñdür göñül

---

* "ḥammaletü'l-ḥaṭab" *Kuran*, 111/4.

[199b] 2 Çıḳmaz ās̠ār-ı maḥabbet sīneden cān çıḳsa da
Çeşm-i bülbül şīşe-i derd-i ḫayālüñdür göñül

3 Sürme bābuñdan nigā[h]-ı şefḳatüñden ḳılma dūr
Mübtelā-yı çeşm-i "mā-zāġ"* iktiḥālüñdür göñül

4 Ḫāk-i pāyuñdan cüdā düşmek ne mümkin sāye vār
Bülbül-i gül-naḫl-i ḳadd-i bī-mis̠ālüñdür göñül

5 Gizlenür zīr-i ḥabābında hezārān āsmān
Mevc-i ṭūfān cūşiş-i baḥr-i celālüñdür göñül

6 Cāna yetmiş şuʿle-i ġamdan ṭutuşmış sīnesi
Bir yanıḳ pervāne-i şemʿ-i cemālüñdür göñül

7 Maẓhar-ı ʿizz-i şefāʿat ḳıl ḳuluñ **Kāẓım** gibi
ʿAbd-i muḥtācuñ esīr-i bī-mecālüñdür göñül

XXVIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Eṣ-ṣalātü ve's-selām ey şāfiʿ-i yevm-i nedem
Aḥmed-i mürsel ḥabīb-i Ḥaḳ Nebiyy-i muḥterem

2 Eylemiş Īzid dehānuñ maşrıḳ-ı envār-ı vaḥy
Her kelām-ı muʿcizüñ bir baḥr-i esrār-ı ḥikem

3 Ebruvān-ı ġurre-tābuñ "ḳābe ḳavseyn"** -i kemāl
Nūr-ı ruḫsāruñ merāyā-yı ḫudāvend-i ümem

4 Naḳş-ı pāyuñdur muʿizz-i ʿarṣa-i ṣabr u s̠ebāt
Dest-i cūduñdur müẕill-i ḳadr-i dīnār u direm

5 Rūz-ı maḥşer iltifāt itmez şehīd-i ḳāmetüñ
Ḫāzin-i cennet çekerse naḫl-i ṭūbā-yı ʿalem

6 Senden eyler ser-be-ser ʿālem ümīd-i merḥamet
ʿĀleme birlikde geldi kendi ẕātuñla kerem

7 Yā Resūla'llāh cemālüñ gösterüp şād it beni
Tābe-key **Kāẓım** gibi hecrüñle feryād eyleyem

* "mā-zāġ" *Kuran*, 53/17.
** "ḳābe ḳavseyn" *Kuran*, 53/9.

XXIX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ey Resūl-i rāst-gū dil-dāde-i evṣāfuñam
Senden oldum maẓhar-ı īmān senüñ vaṣṣāfuñam

2 Eyledüñ ʿafv u ʿināyet ben ḳuṣūr itdükçe sen
Ḥaḳ bilür ḥayrān-ı luṭfuñ vālih-ittiṣāfuñam

3 H̱ākden ḳaldur meded ʿizz ü şefāʿatle beni
ʿĀşıḳ-ı zāruñ ḳuluñ deryūze-i elṭāfuñam

4 Çeşm-i dil dāʾim ẖayāl-i ʿaşḳuña eyler ẖıṭāb
Baḥr-i ẕātuñ cevheri sensin senüñ aṣdāfuñam

5 Ḳand-i esrār-ı ḥaḳīḳatdür disem çoḳ mı sözüm
Ṭūṭī-i mirʾāt-ı nūr-ı sīne-i şeffāfuñam

6 Ṣon nefesde bārī ḳıl dīdār-ı pāküñ cāʾize
Kāẓım-ı bī-çārenem vaṣṣāf-ı ṭabʿ-ı ṣāfuñam

XXX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

[200a] 1 Yā Muḥammed Muṣṭafā yā İbni ʿAbdu'l-muṭṭalib
Vuṣlatuñla şād ḳıl hecrüñden oldum mużṭarib

2 Iżṭırāb-ı dil kemāle vāṣıl oldı el-amān
Miḥnet ü endūhumı eyle ṣafāya münḳalib

3 İnḳılāb-ı çerẖ ḥālüm pek perīşān eyledi
Olmışam baẖt u ḳaderden iştikāyı mürtekib

4 İrtikāb-ı cürmdür muṭlaḳ zebūn iden beni
Çāre bilmezler dil-i bīmāruma erbāb-ı ṭıb

5 Ṭıp ṭıp itse ẖavfdan **Kāẓım** dil-i zārum n'ola
Nefs pür ṭuġyān hevā ġālib şerīʿat muḥtesib

XXXI

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Dehānuñ sırrını taḥḳīḳ içün ey maẓhar-ı "lev-lāk"*
Cihānuñ aġzını yoḳlar gezer her rūz u şeb misvāk

2 Temāşā eyleyen vech-i münīrüñ dīde-i cāndur
Cemāl-i bā-kemālüñ eylemez nūr-ı baṣar idrāk

3 Hevā-yı kākülüñle āsmāna bir naẓar ḳıldum
Ṭoḳuz ḳandīlli bir sünbül görindi çeşmüme eflāk

4 Nigāh-ı raġbet itmez devlet-i mülk-i Süleymāna
Nigīn-i cāna nām-ı ʿaşḳuñı naḳş eyleyen ḥakkāk

5 Ḳuluñ **Kāẓım** ḳadar ālūde-dāmen ümmetüñ yoḳdur
Anı deryā-yı luṭfuñ pāk u taṭhīr itmese ey pāk

XXXII

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Ḫurşīd-i şeref-bār-ı nübüvvetsin efendim
Āyīne-i esrār-ı ḥaḳīḳatsin efendim

2 Verd-i ruḫuñ āşüftesidür bülbül-i ḳudsī
Pīrāye-i gülzār-ı maḥabbetsin efendim

3 Senden ḳılur iẓhār-ı cemāl ʿāleme Allāh
Müstecmiʿ-i āṣā[r]-ı hüviyyetsin efendim

4 Şāhenşeh-i evreng-i kerem mihr-i dü-ʿālem
Sulṭān-ı cihān-bān-ı fütüvvetsin efendim

5 Ben ʿāciz ü bī-çāre ḳuluñ **Kāẓım**-ı zārem
Sen maḳsim-i envār-ı mürüvvetsin efendim

XXXIII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Gören ẕātuñ görür ḥaḳḳı kemāhī yā Resūla'llāh
Ki sensin maẓhar-ı tām-ı İlāhī yā Resūla'llāh

---

* "lev-lāk" *Keşfü'l-hafā*, II, 164.

[200b] 2 Sen olduñ pādişeh rūz-ı ezelde cünd-i ervāḥa
Senüñdür ḫātemiyyet taḫtgāhı yā Resūla'llāh

3 Der-i Ġufrān-nişānuñ āstān-ı ḫānedānuñdur
Dü kevnüñ melceʾi ḫalḳuñ penāhı yā Resūla'llāh

4 Cebīn-i bī-hemāl ü verd-i rūy-ı bī-mis̱ālüñdür
Dil ü cānuñ münevver mihr ü māhı yā Resūla'llāh

5 Helāk olsam da ben ʿaşḳuñla bülbüller gibi iñler
Riyāż-ı ḳabrümüñ ḫāk ü giyāhı yā Resūla'llāh

6 Degüldür dāġlardan sīne göz göz görmege vechüñ
Göñül derd açdı çeşm-i intibāhı yā Resūla'llāh

7 Senüñ bir ümmet-i ḫāṣuñ ḳuluñdur **Ġavs̱**-ı bī-çāre
Yanar ʿaşḳuñla dāʾim şemʿ-i āhı yā Resūla'llāh

XXXIV

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Yüzüñ āyīne-i vech-i Ḫudādur yā Resūla'llāh
Sözüñ vaḥy-i celīl-i kibriyādur yā Resūla'llāh

2 Ḫaṭīb-i minber-i miʿrāc sensin naḳş-ı naʿleynüñ
Ṭırāz-ı efser-i ʿarş-ı ʿalādur yā Resūla'llāh

3 Nedīm-i bezm-i ḫāṣü'l-ḫāṣ-ı vuṣlatsın ki vaṣṣāfuñ
Cenāb-ı ḫālıḳ-i arż u semādur yā Resūla'llāh

4 Vücūd-ı aḳdesüñ deryā-yı cūd-ı raḥmet-i Bārī
Derüñ dār-ı niyāz-ı enbiyādur yā Resūla'llāh

5 Ne ḥācet keşf-i esrār-ı rümūz-ı "men reʾānī"* ye
Münāfıḳ münkir ʿāşıḳ-āşinādur yā Resūla'llāh

6 Ġubār-ı āstānuñdur o iksīr-i mükerren kim
ʿUyūn-ı mümkināta tūtiyādur yā Resūla'llāh

7 Seni sevmekde Allāha raḳībem ḥamdü li'llāh kim
Ser ü cānum yoluñda hep fidādur yā Resūla'llāh

8 Ayırmam destümi ser-ḫalḳa-i bāb-ı temennādan
Ḳapuñ şāh u gedāya mültecādur yā Resūla'llāh

---

* Müslim b. El-Haccâc Ebu'l-Hüseyn El-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, Beyrut, tsz, C.IV, s. 1776.

9 Cemīʿ-i āl u aṣḥāb-ı güzīnüñ rūz-ı maḥşerde
ʿUṣāt-ı ümmete reʾfet-nümādur yā Resūla'llāh

10 Vidād-ı ehl-i beytüñdür göñülde naḳş olan ammā
Penāhum ḫamse-i āl-i ʿabādur yā Resūla'llāh

11 Ḫuṣūṣā Ḥayder-i Ḫayber-güşādur ibni ʿAmuñ kim
İmām-ı evliyā şīr-i Ḫudādur yā Resūla'llāh

12 Cenāb-ı Fāṭıma ḫayrü'n-nisā ol bıḍʿa-i päküñ
Mükerrem necm-i Ẓehrā-yı hüdādur yā Resūla'llāh

13 Dü kevnüñ ḳurretü'l-ʿaynını kim sıbṭeyn-i mümtāzuñ
Dü ḳuṭb-ı āsmān-ı ıṣṭıfādur yā Resūla'llāh

14 Yüzüm yoḳ ʿarż-ı ḥācāta siyeh-kārī-i ʿiṣyāndur
Vücūdum aʿẓam-ı cürm ü ḫaṭādur yā Resūla'llāh

[201a] 15 Şefāʿatden unutma rūz-ı maḥşer **Kāẓım**-ı zārı
Der-i vālāña düşmiş bir gedādur yā Resūla'llāh

16 Taḥiyyāt u selāmum ẕātuña evlāduña her dem
Vezān olmaḳda hem-tāb-ı ṣabādur yā Resūla'llāh

XXXV

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Muʿallā dergehüñ ʿarş-āstāndur yā Resūla'llāh
Maṭāf-ı ins ü cān u ḳudsiyāndur yā Resūla'llāh

2 Sen ol şāhenşeh-i "lev-lāk"*-ı müsnedsin ki biñ Mūsī
ʿAṣā ber-kef ḳapuñda pāsbāndur yā Resūla'llāh

3 Ġubār-ı ḫāk-i pāyuñ kuḥl-i çeşm-i enfüs ü āfāḳ
Baña her naḳş-ı pāyuñ sürmedāndur yā Resūla'llāh

4 Cemāl-i bī-miṣālüñ şeb-çerāġ-ı lāle-i īmān
Muʿanber kākülüñ reyḥān-ı cāndur yā Resūla'llāh

5 Naẓīr olmaz o ruḫsār-ı mübīn ü zülf-i müşkīne
Mükerrem sūre-i nūr u duḫāndur yā Resūla'llāh

6 Görenler ravża-i cennet-miṣālüñ dūzaḫa girmez
ʿUṣāt-ı ümmete dārü'l-emāndur yā Resūla'llāh

* "lev-lāk" *Keşfü'l-hafā*, II, 164.

7 Benem ol mücrim-i ṣāḥib-kebīre eñ ufaḳ cürmüm
Tesellī-baḫş-ı ṣınf-ı mücrimāndur yā Resūla'llāh

8 Bulınmaz defter-i ʿiṣyānumuñ miḳdārına pāyān
Hezār-emsāl-i evrāḳ-ı ḫazāndur yā Resūla'llāh

9 Nücūm-ı āsmān ṭartılsa ger cürm ü ḳuṣūrumla
Yine ecrām-ı ʿiṣyānum girāndur yā Resūla'llāh

10 Ġarīḳ-i lücce-i eşk-i nedāmet bir tehī-destem
Maḳālüm el-amān u el-amāndur yā Resūla'llāh

11 Penāh u çāre-sāzum ḥubb-ı ẕāt u ehl-i beytüñdür
Ümīdüm iltifāt-ı ḫānedāndur yā Resūla'llāh

12 Ne ḥācet iştikāya iḥtirāḳ-ı nār-ı hicrāndur
Sözümden sūziş-i ḳalbüm ʿıyāndur yā Resūla'llāh

13 Faḳīr-i müstmend ü ʿāciz ü zār u güneh-kārem
Ḳuluñ **Kāẓım** gibi kārum fiġāndur yā Resūla'llāh

14 Riyāż-ı kūy-ı cennet-būyuña cūy-ı ṭaḥiyyātum
Dem-ā-dem ḫūn-ı eşküm veş revāndur yā Resūla'llāh

XXXVI

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ṭoġınça ġurre-i māḥ-ı muḥarrem yā Resūla'llāh
Olur bār-ı belādan ḳāmetüm ḫam yā Resūla'llāh

2 Cihān tecdīd-i lübs-i mātem eyler ehl-i beytüñ çün
Teceddüd eyledükçe sāl-i ʿālem yā Resūla'llāh

3 Devā-sāz ol meded kuḥl-ı ġubār-ı ḫāk-i pāyuñla
ʿAlīl itdi gözüm eşk-i dem-ā-dem yā Resūla'llāh

[201b] 4 Ser-ā-pā şāne veş dil çāk çāk-i erre-i ġamdur
Ne yapsun zaḫm-ı bī-pāyāna merhem yā Resūla'llāh

5 Firāḳuñ bir ṭarafdan bir ṭarafdan mātem-i ālüñ
Vücūdum eyledi her derde maḥrem yā Resūla'llāh

6 Ben ol maġmūm [u] mesmūmem firāḳ-ı ehl-i beytüñle
Gören cismüm ṣanur ḥüzn-i mücessem yā Resūla'llāh

7 O meʾyūsam felekde çāre-sāz olmaḳdan ʿācizdür
Baña Loḳmān u Ḫıżr u İbni Meryem yā Resūla'llāh

8 Ġumūm-ı ḳalbümüñ ṭoplansa cüzʾ-i lā-tecezzāsı
Olurdı ʿarş-ı aʿẓamdan muʿaẓẓam yā Resūla'llāh

9 Tükenmez cūy-ı eşküm mā-cerā-yı Kerbelādandur
Olur efzūnter itdükçe mātem yā Resūla'llāh

10 Bu derd-i ibtilā hep ḥażretüñdendür baña mīrāṡ
Şeh-i mülk-i belā sensin müsellem yā Resūla'llāh

11 Belā-keşlikde yoḳdur ẕāt-ı vālā şānuña aḳrān
Meger sıbṭeyn-i pāküñ ola tevʾem yā Resūla'llāh

12 Ḳuluñ **Kāẓım** belādan ḥiṣṣe-yāb-ı ṡümme'l-emṡāldür
Aña her gün muḥarrem her ṣafā ġam yā Resūla'llāh

XXXVII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Senüñdür devlet-i miʿrāc-ı devlet yā Resūla'llāh
Saña maḫṣūṣdur Ḥaḳdan bu ḥürmet yā Resūla'llāh

2 Sen ol māh-ı tedellī şāh-ı evreng-i “ev-ednā”[*]sın
Vücūduñdur vücūd-ı ḫalḳa ʿillet yā Resūla'llāh

3 Zihī ʿizzet ki eyler midḥatüñ naẓm-ı celīlinde
Olup müştāḳ-ı ḥüsnüñ Rabb-i ʿizzet yā Resūla'llāh

4 Bi-Rabbi'l-Kaʿbe cümle enbiyā nāʾib-menābuñdur
Senüñ çün eylemiş īfā-yı ḫidmet yā Resūla'llāh

5 ʿAceb mi parmaġuñdan āb-ı nāb olmışsa ger cārī
Dü-dest-i ekremüñdür dest-i ḳudret yā Resūla'llāh

6 Elüñde gündelik bir dest-mālüñdür bütün ḫalḳuñ
Temennī ḳıldıġı dāmān-ı furṣat yā Resūla'llāh

7 Sen ol āyīne-i esrār-ı Ḥaḳsın nūr-ı vechüñdür
Cihān-pīrā olan şems-i ḥaḳīḳat yā Resūla'llāh

8 Beni hem ḳadr-i Selmān ile ḥubb-ı ehl-i beytüñle
Budur maṭlūb u maḳṣūdum mürüvvet yā Resūla'llāh

9 Belāyā ḥaṣr u tażyīḳ eyliyor İslāmı her yandan
Eli bögrinde ḳaldı cümle ümmet yā Resūla'llāh

---

[*] “ev-ednā” *Kuran*, 53/9.

10 Egerçi muḳteżā-yı cürmümüzdür ʿācizin ʿafv it
Ḫarāb oldı yıḳıldı mülk ü millet yā Resūla'llāh

11 Ġarībüñdür ḳuluñ **Kāẓım** meded vaṣluñla iḥyā ḳıl
Bulınsun yüsr ile ʿusra maʿiyyet yā Resūla'llāh

XXXVIII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

[202a] 1 Bilür tedbīriñi reʾyinden elyaḳ yā Resūla'llāh
Ḳażā fermānuña olmış muʿallaḳ yā Resūla'llāh

2 Ḳılup āyīne ẕātuñ ẕātına Ḥaḳ nūr-ı vechüñden
Cemīʿ-i mümkinātı ḳıldı müştaḳ yā Resūla'llāh

3 Heyūlā-yı vücūba mümteniʿdür olmasa ẕātuñ
Ṣuver-pīrā-yı imkān olma muṭlaḳ yā Resūla'llāh

4 Sen ol şāh-ı muʿaẓẓamsın ki irsāl itdi Ḳurʾānı
Seni bezm-i viṣāle daʿvete Ḥaḳ yā Resūla'llāh

5 N'ola iklīl-i ʿarşa tükme-i faḫr olsa naʿleynüñ
Vücūduñ virdi mevcūdata revnaḳ yā Resūla'llāh

6 Nuʿūt-ı pāküñe neẕr itmişem naḳdīne-i ṭabʿum
Be-cāh-ı Murtażā ile muvaffaḳ yā Resūla'llāh

7 Ḳuluñ da şāʿirānuñ silkine luṭf ile ilḥāḳ it
Miṡāl-i Kaʿb u Ḥassān u Ferezdaḳ yā Resūla'llāh

8 Bıraḳma dūzaḫ-ı ġafletde yansun nār-ı nisyāna
Derūnum āteş-i ʿaşḳuñla sen yaḳ yā Resūla'llāh

9 Ḳuluñ **Kāẓım** fidā-yı ḫānedān-ı ehl-i beytüñdür
Saʿādet ehline ḳıl anı mülḥaḳ yā Resūla'llāh

XXXIX

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Gelür mi ṭāḳat ol ḥüsn ü cemāle yā Resūla'llāh
Ki teṡīr eylemişdür ẕü'l-celāle yā Resūla'llāh

2 Vekīl-i muṭlaḳ oldun ḫātem-i ḫatm-i nübüvvetle
Şehenşāh-ı serīr-i lā-yezāle yā Resūla'llāh

3 Sen ol şāh-ı denī sulṭān-ı ẕī-şān-ı tedellīsin
Serāyuñ ḳıbledür ehl-i kemāle yā Resūla'llāh

4 Geçüp evvel ḳademde bārgāh-ı "ḳābe ḳavseyn"*i
İrişdüñ meclis-i ḫāṣ-ı viṣāle yā Resūla'llāh

5 Ne mümkin kārgāh-ı ṭabʿ u endīşemd[e] nesc olmaḳ
Ḳumāş-ı midḥatünden başḳa kāle yā Resūla'llāh

6 Gözümde ḳan iderler birbirin sebḳatde müjgānum
Ġubār-ı ḫāk-i pāyuñ iktiḥāle yā Resūla'llāh

7 Ḳuluñ **Kāẓım** ezelden ʿabd-i ḫāṣ-ı ḫānedānuñdur
Bağışla cürmini evlād u āle yā Resūla'llāh

XL

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ṣafā-yı vuṣlatuñ gelmez beyāna yā Resūla'llāh
Ṣığışmaz midḥatüñ nüh āsmāna yā Resūla'llāh

2 Sezādur ḳılsa ṭāḳ-ı āstānuñ Kaʿbetü'l-ʿuşşāḳ
Ḳaşuñ taṣvīr iden miḥrāb-ı cāna yā Resūla'llāh

3 Muḥaḳḳaḳ mīve-çīn-i kām olur naḫl-i viṣālüñden
Eken toḫm-ı ġamuñ ṭarḥ-ı cenāba yā Resūla'llāh

[202b] 4 Ḥabīb-i ḥażret-i Ḥaḳ ʿillet-i īcād-ı eşyāsın
Vücūduñ maḥż-ı raḥmetdür ciḥāna yā Resūla'llāh

5 Ṭabīb-i ins ü cānsın neşʾe-i ṣahbā-yı ʿaşḳuñdur
Devā derd-i derūn-ı ʿāşıḳāna yā Resūla'llāh

6 Meded bir ʿāşıḳ-ı leb-teşneyem içmek müyesser ḳıl
Raḥīḳ-i feyż-i ʿaşḳuñ ḳana ḳana yā Resūla'llāh

7 Ḳuluñ **Kāẓım** gibi ḫāliṣ-ʿıyārem ḥubb-ı pāküñde
Dilerseñ ur miḥeḳḳ-i imtiḥāna yā Resūla'llāh

XLI

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Firāḳuñ selb idüp ʿaḳl u şuʿūrum yā Resūla'llāh
Ṭağıtdı ḥasretüñ ḫ˘āb-ı ḥużūrum yā Resūla'llāh

---

* "ḳābe ḳavseyn" *Kuran*, 53/9.

2 Ḫayāl-i gülşen-i rūyuñ ṣafā-yı ḫāk-i kūyuñdur
Gözümde nūr göñlümde sürūrum yā Resūla'llāh

3 N'olur ḥālüm şefāʿat eylemezseñ rūz-ı maḥşerde
Maʿāṣī-pīşe ʿabd-i pür-ḳuṣūrum yā Resūla'llāh

4 Zamān-ı reʾyi itdüm ḫāke dest-i iḫtiyārumdan
Saña tefvīż idüp cümle umūrum yā Resūla'llāh

5 Yaḳīnümdür viṣālüñ ʿālem-i maʿnāda luṭf olmaḳ
Derūñden ben eger ṣūretde dūrum yā Resūla'llāh

6 Süleymānlar saña muḥtācdur **Kāẓım** gibi bense
Feżā-yı ḫırmen-i luṭfuñda mūrum yā Resūla'llāh

XLII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Bulur feyż-i ḥayāt-ı cāvidānī yā Resūla'llāh
Yoluñda ṣarf idenler naḳd-i cānı yā Resūla'llāh

2 Nigāh-ı iltifāt-ı çeşm-i "mā-zāġ"* iktiḥālüñdür
Ḳılan rūşen ʿuyūn-ı ʿāşıḳānı yā Resūla'llāh

3 Sevād-ı müşk-i zülf ü ḫāl ü ḫaṭṭuñdan ʿibāretdür
Nikāt-ı sūre-i sebʿu'l-meṡānī yā Resūla'llāh

4 Zemīn ü āsmān gūyā ṣadefdür baḥr-i ḳudretde
Vücūduñdur anuñ dürr-i girānı yā Resūla'llāh

5 İrişdüñ bezm-i vaṣla ṭarfetü'l-ʿayn içre ṭayy itdüñ
Feżā-yı ʿarş u ferş ü lā-mekānı yā Resūla'llāh

6 Żaʿīf ümmetlerüñden bir ḳuluñdur çākerüñ **Kāẓım**
Şehīd-i Kerbelāya baḫş it anı yā Resūla'llāh

XLIII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Geçüp şirretle evḳāt-ı ḥayātum yā Resūla'llāh
Vücūd-ı maḥż-ı ʿiṣyān oldı ẕātum yā Resūla'llāh

2 Bulınsa ġāyet-i aʿdād biñ miṡliyle cemʿ olsa
Yine çıḳmaz yekūn-ı seyyiʾātum yā Resūla'llāh

* "mā-zāġ" *Kuran*, 53/17.

[203a] 3 Ne ṣarf itsem gerekdür çār-sūy-ı deşt-i maḥşerde
Menāhīden ʿibāret vāridātum yā Resūla'llāh

4 Kebāʾir ehline vaʿd-i celīlüñ olmasa muṭlaḳ
Ḫuṭūr itmezdi ḳalbümde necātum yā Resūla'llāh

5 Gider her rūz biñ defter ṭolup ẓahr u yesārumdan
Yemīnümden alınmaz bir berātüm yā Resūla'llāh

6 N'ola bu cürm ile **Kāẓım** gibi şāyān-ı ʿafv olsam
ʿUbeyd-i ehl-i beyt-i ṭāhirātum yā Resūla'llāh

XLIV NAʿT-I ŞERĪF-İ ḤAŻRET-İ NEBEVĪ

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Şehenşāh-ı serīr-i ıṣṭıfāsın yā Resūla'llāh
Nebiyyü'r-raḥme maḥbūb-ı Ḫudāsın yā Resūla'llāh

2 Nübüvvet tācını geymişdüñ Ādem ḫalḳ olınmazdan
Ezelden sen şeh-i mülk-i beḳāsın yā Resūla'llāh

3 ʿAceb mi ṣoñra gelseñ dehre evvel ḫalḳ olınmışken
Ḫaberden ṣoñra gelmiş mübtedāsın yā Resūla'llāh

4 Ser-ā-ser cümlesi āyāt-ı Ḥaḳsın saṭr-ı bismi'llāh
Anuñ çün muḳtedā-yı enbiyāsın yā Resūla'llāh

5 Ḥabībüñ mihr-i ṣāṭıʿ her ḥadīs̱üñ naṣṣ-ı ḳāṭıʿdur
Ser-ā-pā nūrsın nūr-ı hedāsın yā Resūla'llāh

6 Ḫudāvend-i "le-ʿamrük"* mesned-i "lev-lāk"**-ı efsersin
Müsellem-pādişāh-ı ıṣṭıfāsın yā Resūla'llāh

7 Sebeb nūr-ı ẓuhūr-ı mümkināta mihr-i ʿaşḳuñdur
Ḥabīb-i ḫālıḳ-ı arż u semāsın yā Resūla'llāh

8 Vücūd-ı ekremüñdür baḥr-i ẕātuñ mevc-i deryāsı
Şeh-i ṣāḥib-celāl ü kibriyāsın yā Resūla'llāh

9 Ḫaṭā yoḳdur sözümde ger ḳasem ḳılsam bi-Rabbi'l-beyt
Hemān ʿayn-ı cenāb-ı kibriyāsın yā Resūla'llāh

10 Be-cāh-ı Murtażā-vuṣlat kerem ḳıl **Kāẓım**-ı zāra
Melāẕ u melceʾ-i ehl-i recāsın yā Resūla'llāh

---

* "le-ʿamrük" *Kuran*, 15/72.
** "lev-lāk" *Keşfü'l-hafā*, II, 164.

XLV

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Ey Resūl-i dü-cihān bende Nebiyy-i Ḳureşī
Ẕāt-ı Bārī gibi yoḳ ẕāt[ın]uñ ʿālemde eşi

2 Cevher-i ʿaşḳı vücūd-ı s̱aḳaleynüñ sebebi
Şuʿle-i ḥüsn-i cihān-tābı dü ʿālem güneşi

3 Zülf-i müşkīnine dil-beste bütün Çīn ü H̱oten
H̱āl-i Hindūsına āşüfte cemīʿ-i Ḥabeşī

4 Felegüñ secde ḳılur pāyına is̱nā ʿaşeri
ʿĀlemüñ ḳıble ider dergehini heft ü şeşi

[203b] 5 Ġıbṭa-fermā-yı sipihr olsa da āḫir yıḳılur
Pehlevānān-ı cünūd ile ṭutanlar güreşi

6 Ḥasret-i zülf ü ʿiẕārın çeken āv[ā]relerüñ
H̱ārdur çeşmine evrāḳ-ı gül-i ṣubḥ u ʿişi

7 Gül-i ruḫsārına kim ẕāt-ı H̱udādur ʿāşıḳ
Hangi mestānedür olmaz ʿacebā naʿre-keşi

8 Ḳurıdur ḳanumı hecr-i lebi ol mertebe kim
Añdırır āhlarum nāle-i rūz-ı ʿaṭaşı

9 Ḳat ḳat olmış ṭolaşup üstine ditrer **Kāẓım**
Ḥıfẓ içün nūr-ı naẓardan felek ol māh-veşi

XLVI

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Ey şehenşāh-ı rüsül cümle velīnüñ ḥüsni
Yūsuf-ı ekrem-i Mekkī vü ʿazīz-i Medenī

2 Vire seng-i deri revnaḳ-şiken-i dürr-i ʿAden
H̱āk-i pāyüñ ḳademi reşk-i ʿaḳīḳ-i Yemenī

3 Bende-i ḫāl-i ruḫ-ı āli Bilāl-i Ḥabeşī
Ser-fidā-yı dür-i dendānı Üveysü'l-Ḳaranī

4 Görmemiş çeşm-i felek evc-i risāletde henūz
Mihr-i rūyuñ gibi bir necm-i saʿādet göreni

5 Ḥasret-i zülf-i dil-āvīzüñ ile bād-ı ṣabā
Ṭolaşur ebr-ṣıfat aġlayaraḳ her çemeni

6 Çoḳ müreccaḥ görinür berg-i gül-i cennetden
Bülbül-i ḳudse ser-i kūyınuñ ednā dikeni

7 Eşigüñ ṭaşına yaṣlanmada ḳaldı naẓarum
Sīnede ḥāṣıl idüp cevher-i ḥubb-ı vaṭanı

8 Nā᾽il itmez şeref-i vaṣl-ı cihān ḳadriñe Ḥaḳ
Ḫānedānuñ sevenüñ rāhına cān virmeyeni

9 Yetiş imdāda ḳuluñ **Kāẓımı** ber-dār itdi
Rūḥ-ı Manṣūr gibi ṭurre-i ʿaşḳuñ reseni

XLVII DĪGER

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ḳılınca dest-i iḥsānuñ işāret yā Resūla'llāh
Çalar sīnemde ġam ṭabl-ı beşāret yā Resūla'llāh

2 Cihān-ı feyż-i aḳdes mürşid-i seccāde[-i] külsin
İderler enbiyā senden inābet yā Resūla'llāh

3 Meded dil-mürdegān-ı ümmetüñ luṭfuñla iḥyā ḳıl
Cihān-sūz olmadan rūz-ı ḳıyāmet yā Resūla'llāh

4 Egerçi iʿtiẕāra maḳderet yoḳ līk ʿilletdür
Ḫuṣūl-i cürme ümmīd-i ʿināyet yā Resūla'llāh

[204a] 5 Sevād-ı maʿṣiyetdür ḫāl-i rūy-ı şāhid-i ʿiṣyān
Anuñla derk olur şān-ı şefāʿet yā Resūla'llāh

6 Revācın kim bilürdi kāle-i bāzār-ı iḥsānuñ
Ḫarīdār olmasa erbāb-ı ḥācet yā Resūla'llāh

7 Güneh-düşmen iṭāʿat-dost bir ṣafī-dilem ammā
Bıraḳmaz ḥālüme ḥāl-i melāmet yā Resūla'llāh

8 ʿİnān-ı iḫtiyārum aldı elden pençe-i taḳdīr
Yoḳ efʿālümde şarṭ-ı istiṭāʿat yā Resūla'llāh

9 Benī deryā-yı luṭf u şefḳatüñ taṭhīr ider ancaḳ
O gün kim ola icrā-yı ʿadālet yā Resūla'llāh

10 Fidā-yı āl-i Zehrāyem beni baḫş it o sulṭāna
Be-cāh-ı ḥażret-i şāh-ı velāyet yā Resūla'llāh

11 Ne ḥācet imtiḥāna ʿabd-i iḥsāndur ḳuluñ **Kāẓım**
İder nefs-i ẓalūmından şikāyet yā Resūla'llāh

XLVIII DĪGER

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Fetīl-efrūz olup ʿaşḳuñla āhum yā Resūla'llāh
Yanar mişkāt-ı çeşmümde nigāhum yā Resūla'llāh

2 Hümā-yı iltifātuñ sāye-baḫş-ı farḳ-ı āmāl it
İrişsün efser-i ʿarşa külāhum yā Resūla'llāh

3 Benem vaʿd-i kerīmüñ vech ile şāyān-ı iḥsānuñ
Büyükdür cümleden cürm ü günāhum yā Resūla'llāh

4 Ġarīb ü müstmend ü bī-nevāyem bāb-ı luṭfuñdur
Melāẕum melceʾüm ümmīdgāhum yā Resūla'llāh

5 Biri le[r]zende deryā veş biri giryende ebr āsā
Dil ü dīdemdür ʿaşḳuñda güvāhum yā Resūla'llāh

6 Hezār-ı ʿaşḳuñam ölsemde ben feryāddan ḳalmaz
Mezārumdan biten berg-i giyāhum yā Resūla'llāh

7 Devā-yı derd-i dil sensin ṭabīb-i iltifātuñdur
Ḳuluñ **Kāẓım** gibi ben çāre-ḫ˘āhum yā Resūla'llāh

XLIX DĪGER

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Saña geldüm geçüp cān u cihāndan yā Resūla'llāh
Mükerremdür baña kūyuñ cināndan yā Resūla'llāh

2 ʿUlüvv-i ḳadri vardur cismüñi lems eyleyen ḫāküñ
Feżā-yı ʿarş u ferş ü lā-mekāndan yā Resūla'llāh

3 Hevā-yı vaṣl ile cān virse ʿāşıḳ çoḳ mı kūyuñda
Düşen ʿaşḳa olur elbette cāndan yā Resūla'llāh

[204b] 4 Degüldür raʿd u berḳ eyler semāvāt ehli vā-veylā
Ġamuñla ḳıldıġum āh u fiġāndan yā Resūla'llāh

5 Ḳuluñ **Kāẓım** senüñ ḳıṭmīr-i bāb-ı ehl-i beytüñdür
Ayırma anı silk-i ḫānedāndan yā Resūla'llāh

L

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ṣaḥābīnüñ kibārı ḥażret-i Ṣıddīḳ-i Ekberdür
Resūlüñ yār-ı ġārı ḥażret-i Ṣıddīḳ-i Ekberdür

2 Cenāb-ı Murtażā bile o şāha iḳtidā itdi
Velīler şehryārı ḥażret-i Ṣıddīḳ-i Ekberdür

3 Cünūdu'llāhdur aṣḥab-ı pāk-i Aḥmed-i Muḥtār
O cündüñ ser-hezārı ḥażret-i Ṣıddīḳ-i Ekberdür

4 Bulınmaz ẕātını faḳr u fenāda eyleyen sebḳat
O mülkin tāc-dārı ḥażret-i Ṣıddīḳ-i Ekberdür

5 Resūlu'llāhdan ṣoñra reʾīs ü efḍali ḫalḳuñ
Ḫudanuñ cān-sipārı ḥażret-i Ṣıddīḳ-i Ekberdür

6 Mükerrem bir nihāl-i gülşen-i īmāndur iḫlāṣ
O naḫlüñ berg ü bārı ḥażret-i Ṣıddīḳ-i Ekberdür

7 Ne devletdür bu kim ḳabrinde de sulṭān-ı kevneynüñ
Enīs ü hem-civārı ḥażret-i Ṣıddīḳ-i Ekberdür

8 Budur ben bildigüm **Kāẓım** serāy-ı mülk-i tevḥīdüñ
Şeh-i ṣāḥib-veḳārı ḥażret-i Ṣıddīḳ-i Ekberdür

LI NAʿT-I ŞERĪF-İ ḤAŻRET-İ ŞĀH-I VELĀYET

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Şemʿ-i mişkāt-ı ʿuyūn-ı ehl-i ḳurbādur ʿAlī
Maẓhar-ı ẕāt-ı celīl-i Ḥaḳ teʿālādur ʿAlī

2 Ser-be-ser Ḳurʾān-ı Nāṭıḳdur vücūd-ı ekremi
Hem-zebān-ı bülbül-i gülzār-ı illādur ʿAlī

3 Āsmān-ı ʿaşḳuñ on birdür muʿaẓẓam yıldızı
Faḫr-i ʿālem mihri māh-ı ʿālem-ārādur ʿAlī

4 Nerre-şīr-i ḫālıḳ-ı yek-tā vaṣiyy-i Muṣṭafā
Vālid-i Şeppīr ü Şepper zevc-i Zehrādur ʿAlī

[205a] 5 Sāḳī[-i] kevs̱er emīr-i lā-naẓīr-i ins ü cān
Şāfīʿ-i maḥşer imām-ı bī-muḥābādur ʿAlī

6 Müncelī oldı hüviyyet bā᾿-i bismi'llāhdan
Ol mübārek yā Muḥammed noḳṭa-i bādur ʿAlī

7 Şibh-i tāmın görmemiş **Kāẓım** dü-çeşm-i mümkināt
Lücce-i nūr-ı aḥad sulṭān-ı yek-tādur ʿAlī

LII VELEHŪ EYŻĀN

müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün

1 Ey dü cihān mülkine dāver ʿAlī
Ḥayder-i Kerrār u keremver ʿAlī

2 Mürşid-i kül reh-ber-i ehl-i yaḳīn
Ḳuṭb-ı cihān seyyid-i ekber ʿAlī

3 Hem-ser-i ẕī-şān-ı cenāb-ı Betūl
Müşterek-i nesl-i peyām-ber ʿAlī

4 Ṣāḥib-i Ḳanber şeh-i Düldül-süvār
Şīr-i H̱udā fātiḥ-i H̱ayber ʿAlī

5 Cevher-i esrār-ı merāyā-yı cūd
Künh-i ḥaḳāyıḳ şeh-i kişver ʿAlī

6 ʿĀlem-i luṭf u himeme pādişāh
Şehr-i ʿulūm u ḥikeme der ʿAlī

7 Tāc-ı ser ü millet-i yaʿsūb-ı dīn
Nūr-ı hüdā şāfiʿ-i maḥşer ʿAlī

8 Maẓhar-ı teşrīf ü hem rākiʿūn
Şefḳat u iḥsān-ı muṣavver ʿAlī

9 Mā-ṣadaḳ-ı muḥterem-i ünemā
Neş᾿e-i ṣahbā-yı muṭahhar ʿAlī

10 Fātiḥa-i muṣḥaf-ı is̱nā ʿaşer
H̱ātime-i çār-ı muvaḳḳar ʿAlī

11 İki cihānuñ güneşi Muṣṭafā
Ol güneşe māh-ı münevver ʿAlī

12 Bāde-i ʿaşḳuñ ile mest itdi mest
Ḥaḳ beni ey sāḳī-i kevs̱er ʿAlī

13 Eyle meşām-ı dil-i nā-kāmumı
Būy-ı viṣālüñle muʿaṭṭar ʿAlī

14 Ḳıldı ḫudāvend-i cihān-āferīn
Kāẓım-ı zārı saña çāker ʿAlī

LIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Pādişāh-ı evliyāsın yā ʿAliyye'l-Murtażā
Şāfiʿ-i rūz-ı cezāsın yā ʿAliyye'l-Murtażā

[205b] 2 Vālid-i Şeppīr ü Şepper zevc-i vālā-yı Betūl
İbni ʿAmm-ı Muṣṭafāsın yā ʿAliyye'l-Murtażā

3 Eylemiş ẕātuñ ḳasīm-i nār u cennet ẕü'l-celāl
Fayṣal-ı dārü'l-ḳażāsın yā ʿAliyye'l-Murtażā

4 Bülbül-i gülzār-ı ḳudsīdür ruḫuñ āşüftesi
Verd-i bāġ-ı "hel etā"* sın yā ʿAliyye'l-Murtażā

5 Pençe-i Ḫayber-güşā ki olamaz ʿālem ḥarīf
Nerre-şīr-i kibriyāsın yā ʿAliyye'l-Murtażā

6 Senden ister kām-ı dil pest ü bülend-i kāʾināt
Zīnet-i arż u semāsın yā ʿAliyye'l-Murtażā

7 Ḥaḳ ṭabīb-i çāre-sāz itmiş seni bu ümmete
Raḥmet-i maḥż-ı Ḫudāsın yā ʿAliyye'l-Murtażā

8 Ḫalḳ-ı ʿālem bir yere gelse ʿadīl olmaz saña
Ṡānī-i ḫayrü'l-verāsın yā ʿAliyye'l-Murtażā

9 Maẓhar-ı ḫalḳ-ı kerīm itmiş seni Rabb-i kerīm
Baḥr-i iḥsān u ʿaṭāsın yā ʿAliyye'l-Murtażā

10 Şuʿle-i şemʿ-i hüviyyetdür vücūd-ı vāḥidüñ
Nūrsın nūr-ı hüdāsın yā ʿAliyye'l-Murtażā

11 Her ġazāda eyledüñ iṡbāt-ı ḥubb-ı ẕāt-ı Ḥaḳ
Seyyid-i ehl-i vefāsın yā ʿAliyye'l-Murtażā

12 Ḫākden ḳaldur elin al Kāẓım-ı bī-çārenüñ
Melceʾ-i şāh u gedāsın yā ʿAliyye'l-Murtażā

* "hel etā" *Kuran*, 76/1.

LIV

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Ben ḫāksāra bir naẓar it yā Ebā Türāb
Ḫāk-i vücūdumı güher it yā Ebā Türāb

2 Derd ü ġamuñla ḥāṣıl olan ḫūn-ı eşkümi
Cūy-ı ḥadīḳa-i seḥer it yā Ebā Türāb

3 Hecrüñle āsmāna çıḳan dūd-ı āhumı
Ebr-i bahār-ı feyż-es̱er it yā Ebā Türāb

4 Ḫırmen-güdāẕ-ı ṣabrum olan berḳ-i miḥnete
Dest-i ḥimāyetüñ siper it yā Ebā Türāb

5 Yüz sürmege yüzüm yoḳ ise āstānuña
Rū-māl-i ḫāk-i reh-güẕer it yā Ebā Türāb

6 İḥyā idüp leḥāẓe-i luṭfuñla göñlümi
Ḫurşīd-i ʿaşḳa müstaḳar it yā Ebā Türāb

7 **Kāẓım** ḳuluñı ḥażret-i sıbṭeyne baḫş idüp
Vaṣluñla şād u kāmver it yā Ebā Türāb

LV

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Ey bāb-ı şehr-i ʿilm-i Nebī Murtażā ʿAlī
V’ey şehryār-ı cümle-velī Müctebā ʿAlī

[206a] 2 Miḥrāba baş keser mi gören ebruvānuñı
Ey Kaʿbe-i imāmet ü sırr-ı Ḫudā ʿAlī

3 Beñzer kenār-ı baḥrde ʿayn-ı teyemmüme
Kūyuñ ḳoyupda Kaʿbeye ʿazm itme yā ʿAlī

4 Oldı ṭavāf-ı Kaʿbe-i kūyuñda rū-nümā
ʿUşşāḳa ecr-i Merve vü ẕevḳ-i Ṣafā ʿAlī

5 Mirʾāt-ı sırr-ı ẕāt-ı cenāb-ı Resūlisin
Senden görindi ʿāleme Rabbü’l-ʿalā ʿAlī

6 Sensin imām-ı ehl-i ḥaḳīḳat ki aṣfiyā
Eyler cenāb-ı efḫamuña iḳtidā ʿAlī

7 Vaṣf itdi ẕāt-ı ekremüñi ẕāt-ı kibriyā
Şānuñda geldi māʾide-i "hel etā"* ʿAlī

8 Ḳoyma ḥażīż-i ḫāk-i meẕelletde çākerüñ
Yā Rab be-cāh-ı Fāṭıma vü Muṣṭafā ʿAlī

9 **Kāẓım** müfād-ı bāṭın-ı tenzīl böyledür
Ṣallū ʿale'n-Nebiyyi ve ṣallū ʿalā ʿAlī

LVI

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Mükerrem bıżʿa-i ḫayrü'l-verādur ḥażret-i Zehrā
Ser-efrāz-ı benāt-ı Muṣṭafādur ḥażret-i Zehrā

2 Çerāġ-ı çeşm-i Aḥmed cān-ı Ḥayder efser-i sıbṭeyn
Merāyā-yı cenāb-ı kibriyādur ḥażret-i Zehrā

3 Eʿazz-ı cüz-i terkīb-i vücūd-ı faḫr-i ʿālemdür
Dür-i şehvār-ı baḥr-i ıṣṭıfādur ḥażret-i Zehrā

4 İder ümmīd-i reʾfet dergehinden fāsıḳ u ebrār
Şefīʿ-i eşfaḳ-ı rūz-ı cezādur ḥażret-i Zehrā

5 Berīdür cevher-i sīr-ābı aʿrāż-ı naḳāyisden
Ser-ā-pā nūrdur nūr-ı hüdādur ḥażret-i Zehrā

6 Olur cāh u celālin ʿaḳl-ı küll idrākden ʿāciz
Ḥabīb-i ḫāṣ-ı maḥbūb-ı Ḫudādur ḥażret-i Zehrā

7 Aña mekşūfdur envār-ı esrār-ı Resūlu'llāh
Ḥaḳāyıḳ-senc ü ḥikmet-āşinādur ḥażret-i Zehrā

8 Sevenler ālini maḥrūm ḳalmaz iltifātından
Cihān-ı cūd u iḥsān u ʿaṭādur ḥażret-i Zehrā

9 O sulṭān-ı enāma ʿarż-ı ḥācet eyle kim **Kāẓım**
Melāẕ u melceʾ-i şāh u gedādur ḥażret-i Zehrā

LVII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ümm-i pāk-i faḫr-i ʿālemdür cenāb-ı Āmine
Mehd-i ʿulyā-yı muʿaẓẓamdur cenāb-ı Āmine

* "hel etā" *Kuran*, 76/1.

2 Luṭf-ı Ḥaḳla nūr-ı īmān-ı ezel iẓhārına
Cümle ümmetden muḳaddemdür cenāb-ı Āmine

[206b] 3 Ol ṣadefden oldı lüʾlüʾ-i risālet müncelī
Maşrıḳ-ı ḫurşīd-i aʿẓamdur cenāb-ı Āmine

4 Jāj-ḫāyı ḳılma ey zāhid ṣaḳın īmānuñı
Nezd-i Ḥaḳda pek mükerremdür cenāb-ı Āmine

5 Dīv-i ekferdür iden ḥaḳḳında sūʾ-i iʿtiḳād
Cümle sırru'llāha aʿlemdür cenāb-ı Āmine

6 ʿArż-ı ḥāl it yüz sürüp **Kāẓım** der-i iḥsānına
Mis̱li yoḳ sulṭān-ı ekremdür cenāb-ı Āmine

LVIII

meʿfāilün feʿilātün meʿfāilün feʿilün

1 Şefīʿa-i dü-serādur Ḫadīcetü'l-Kübrā
Melāẕ-ı ehl-i recādur Ḫadīcetü'l-Kübrā

2 Odur eñ evvel iden faḫr-i ʿālemi taṣdīḳ
İmāme-i ʿurefādur Ḫadīcetü'l-Kübrā

3 Ser-āmed-i zevecāt-ı Resūl ü Ümmi Betūl
Riyāż-ı ehl-i ʿabādur Ḫadīcetü'l-Kübrā

4 Kemāl ü fażlına yoḳdur nihāyet ü ġāyet
Muḥīṭ-i ʿizz ü ʿalādur Ḫadīcetü'l-Kübrā

5 Sipihr-i luṭf u kerem āftāb-ı evc-i himem
Cihān-ı cūd-ı seḫādur Ḫadīcetü'l-Kübrā

6 Mücerredāta virürdi firāseti ḥayret
Müsellem-i ʿuḳalādur Ḫadīcetü'l-Kübrā

7 Veliyyetü'n-niʿam itmiş anı bu ümmete Ḥaḳ
Kebīretü'l-küberādur Ḫadīcetü'l-Kübrā

8 Deḫālet it der-i iḥsānına varup **Kāẓım**
Meded-res-i żuʿafādur Ḫadīcetü'l-Kübrā

LIX

mefᶜūlü fāᶜilātü mefāᶜīlü fāᶜilün

1 Ey āftāb-ı maşrıḳ-ı ṣubḥ-ı ṣafā Ḥasan
V'ey neyyir-i saᶜādet-i evc-i ᶜalā Ḥasan

2 Sırr-ı Nebiyyü'r-raḥme ciger-pāre-i ᶜAlī
Nūr-ı sürūr-ı sīne-i ḫayrü'n-nisā Ḥasan

3 İsmüñ şehādet itmededür ḥüsn-i ḫulḳ ile
Ẕātuñ ögüp yaratdıġına kibriyā Ḥasan

4 Dehr itdi mübtelā-yı eşedd-i belāsını
Sen ehl-i derde olmış iken mültecā Ḥasan

5 Aġlatdı çeşm-i enfüs ü āfāḳı mātemüñ
Bitmez ḳıyām-ı ḥaşre dek ol mā-cerā Ḥasan

6 Ġam virdi ẕāt-ı Ḥaḳḳa dir idüm şehādetüñ
Ġamdan münezze[h] olmasa ẕāt-ı Ḫudā Ḥasan

7 Ṣabrum ṭutışdı āteş-i şīvenle öyle kim
Çoḳ şey ṣorardum olmasa miḳrāṣ-ı lā Ḥasan

[207a] 8 Laᶜnet Emīr-i Şām ile Mervān-ı şūma kim
Anlardan oldı saña cemīᶜ-i cefā Ḥasan

9 **Kāẓım** ḳuluñdur ᶜāşıḳ-ı zāruñdur eyle şād
Vaṣluñla ceddüñ ᶜaşḳına li'llāh yā Ḥasan

LX

fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 Mübtelā-yı intiẓārem yā Ḥüseyn ibni ᶜAlī
ᶜĀşıḳam hecrüñle zārem yā Ḥüseyn ibni ᶜAlī

2 Nükhet-i verd-i ᶜiẕāruñla bekām it göñlümi
Bāġ-ı ᶜaşḳunda hezārem yā Ḥüseyn ibni ᶜAlī

3 Ġāyet-i imkāna vardı ıżṭırāb-ı ḫāṭırum
El-amān pek dil-figārem yā Ḥüseyn ibni ᶜAlī

4 Şemᶜ-i bezm-i vuṣlat it yaḳma firāḳuñ nārına
Āteş-i ġamdan çenārem yā Ḥüseyn ibni ᶜAlī

5 Neyle dem-sāz eyleyem bilmem dil-i şūrīdemi
ʿĀcizem bī-iḳtidārem yā Ḥüseyn ibni ʿAlī

6 Ḥāl-i zārum ṭavr u mişvārum saña maʿlūmdur
Ḥasretüñle bī-ḳarārem yā Ḥüseyn ibni ʿAlī

7 Derd mühlik çāre güç ṣabr u taḥammül mümteniʿ
Ḥālüme ḥayret-nis̱ārem yā Ḥüseyn ibni ʿAlī

8 Dest-i iḥsānuñla sen ḳurtar meded **Kāẓım** gibi
Her belādan ḥiṣṣe-dārem yā Ḥüseyn ibni ʿAlī

LXI MERS̱İYE-İ ŞERĪF

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Şemʿ-i şeb-pīrā-yı bezm-i ibtilāsın yā Ḥüseyn
Merd-i gerden-dāde-i tīġ-i ḳażāsın yā Ḥüseyn

2 H̱āṭır-ı meksūrıña rāḥat meger bīgānedür
Her belā-yı derh-i dūna mübtelāsın yā Ḥüseyn

3 Bir vücūb-ās̱ār-ı mümkindür vücūd-ı kāmilüñ
Ḳurre-i çeşm-i Ḥabīb-i kibriyāsın yā Ḥüseyn

4 Sende cemʿ oldı nübüvvetle velāyet cevheri
Cevher-i baḥreyn-i ʿizz ü ıṣṭıfāsın yā Ḥüseyn

5 Sendedür ḫulḳ-ı ḥasen sırr-ı ʿAlī feyż-i Betūl
Vech-i Ḥaḳ nūr-ı mübīn-i Muṣṭafāsın yā Ḥüseyn

6 Senden eyler her şaḳī vü mütteḳī ümmīd-i kām
Melceʾ-i erbāb-ı ẕüll-i iʿtilāsın yā Ḥüseyn

7 ʿĀşıḳ-ı üftādeyem düşdüm der-i iḥsānuña
Ehl-i ḥācāta melāẕ u mültecāsın yā Ḥüseyn

8 Rāh-ı ʿaşḳuñda şehādetdür murādum ḥāṣıl it
Münʿim-i feyyāż-ı bī-mis̱l ü bahāsın yā Ḥüseyn

9 Yaḳdı cānum dökdi ḳanum intiẓār u iştiyāḳ
Merḥamet ḳıl merḥamet maḥż-ı ʿaṭāsın yā Ḥüseyn

[207b] 10 Ben bir ednā ʿabd-i ʿiṣyān-pīşeyem **Kāẓım** gibi
Sen serīr-ārā-yı mülk-i in[ti]māsın yā Ḥüseyn

11 Ẕātuña evlādıña olsun ṣalāt-ı bī-ḥisāb
Tā ki revnaḳ-baḫş-ı ḫāk-i Kerbelāsın yā Ḥüseyn

LXII MERS̱İYE-İ DĪGER

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Pādişāh-ı ṣūret ü maʿnā Ḥüseyn-i Kerbelā
Server-i bī-mis̱l ü bī-hem-tā Ḥüseyn-i Kerbelā

2 Nūr-ı çeşm-i faḫr-i ʿālem feyż-baḫşā-yı ümem
Seyyid-i dünyā vü mā-fīhā Ḥüseyn-i Kerbelā

3 Ġam-güsār-ı Ḥayder ü Zehrā melāẕ-ı mümkināt
İftiḫār-ı Ādem ü Ḥavvā Ḥüseyn-i Kerbelā

4 Maẓhar-ı teşrīf-i niʿme'r-rākib olmış eyleyüp
Ẕāt-ı Ḥaḳda ẕātını ifnā Ḥüseyn-i Kerbelā

5 Serv-i būstān seyyidāt-ı mihr-i evc-i merḥamet
Şāh-ı pür-cūd u kerem-fermā Ḥüseyn-i Kerbelā

6 Āftāb-ı feyż-i aḳdes çeşme-i ḫurşīd-i ʿaşḳ
Şemʿ-i fānūs-ı cihān-pīrā Ḥüseyn-i Kerbelā

7 Ḳıblegāh-ı nūr-ı ʿunṣur secdegāh-ı şeş-cihet
Sırr-ı ẕāt-ı ḫālıḳ-i yek-tā Ḥüseyn-i Kerbelā

8 Mübtelā-yı derd ü miḥnetdür bütün erbāb-ı ḳurb
Cümleden mümtāz u müstes̱nā Ḥüseyn-i Kerbelā

9 Bağrına ṭaşlar başup giymekdedür hep ḳaralar
Mātemüñle Kaʿbe-i ʿulyā Ḥüseyn-i Kerbelā

10 Gösterir ism-i Ṣabūra maẓhar-ı tām oldıġın
Ḳılmayup bir derdden şekvā Ḥüseyn-i Kerbelā

11 Dil esīr-i derd-i ʿaşḳuñdur ḳuluñ **Kāẓım** senüñ
Vuṣlatuñla eyle iḥyā yā Ḥüseyn-i Kerbelā

LXIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ḳurb-ı Ḥaḳ pīrāmenüñdür yā Ḥüseyn ibni ʿAlī
Ẕeyl-i ḳudret dāmenüñdür yā Ḥüseyn ibni ʿAlī

2 N'ola olsa āb-ı rūy-ı kān u imkān cevherüñ
Ṣulb-i Ḥayder maʿdenüñdür yā Ḥüseyn ibni ʿAlī

3 Feyż-i aḳdesden nümā bulmış ʿaceb bir dānesin
Baṭn-ı Zehrā ḫırmenüñdür yā Ḥüseyn ibni ʿAlī

4 Maẓhar-ı tevḥīd olur çāk-i girībānuñ gören
Ṣubḥ-ı vuṣlat gerdenüñdür yā Ḥüseyn ibni ʿAlī

5 Sen ne Yūsufsın cihānı giryeden aʿmā iden
Vaḳʿa-i pür-şīvenüñdür yā Ḥüseyn ibni ʿAlī

[208a] 6 Sensin ol maẓlūm kim pā-māl-i esb-i eşḳiyā
Ḫūn-feşān olmış tenüñdür yā Ḥüseyn ibni ʿAlī

7 ʿAynuma almam ġubār-ı tūtiyāyı kuḥl-ı cān
Ḫāk-i pāk-i medfenüñdür yā Ḥüseyn ibni ʿAlī

8 Silk-i erbāb-ı necāta çek beni **Kāẓım** gibi
ʿArṣa-i maḥşer senüñdür yā Ḥüseyn ibni ʿAlī

LXIV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Yā şehīd-i Kerbelā ümmīdgāhumsın benüm
Ben bir ednā çākerüñ sen pādişāhumsın benüm

2 Eyleyen iḥyā nigāh-ı reʾfetüñdür göñlümi
Çāre-sāz-ı müşfiḳ-i ḥāl-i penāhumsın benüm

3 Ḥāşe li'llāh kim ḳuṣūrum dūr ide senden beni
Sen veliyyü'n-niʿmet-i bī-iştibāhumsın benüm

4 Kuḥl-ı çeşm-i iftiḫārumdur sevād-ı maʿṣiyet
Sen ki maḥşerde şefīʿ-i dād-ḫ˘āhumsın benüm

5 Senden ister kām göñlüm ġayra ḳılmaz ser-fürū
Ḳıblegāhum melceʾüm şāhum penāhumsın benüm

6 Redd-i ṣadr iẓhār-ı ʿacz itsem n'ola **Kāẓım** gibi
Ben bir ednā çakerüñ sen pādişāhumsın benüm

LXV

mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün
[müstefʿilün faʿūlün müstefʿilün faʿūlün]

1 Ẕātuñ gibi ferīde yā ḥażret-i Ruḳiyye
Olmış mı āferīde yā ḥażret-i Ruḳiyye

2 Vechüñ gül-i aṣālet ceddüñ şeh-i velāyet
Yoḳ şānuña nihāyet yā ḥażret-i Ruḳiyye

3 Nūr-ı Nebiyy-i Muḫtār sırr-ı Ḥüseyn ü Kerrār
Rūyuñda oldı der-kār yā ḥażret-i Ruḳiyye

4 Sen melceʾ-i cihānsın miḥrāb-ı ḳudsiyānsın
Sulṭān-ı kāmrānsın yā ḥażret-i Ruḳiyye

5 Ḳılmış cenāb-ı mennān ẕātuñ cihāna her ān
Ḳuṭb-ı medār-ı ẕī-şān yā ḥażret-i Ruḳiyye

6 Bir rind-i ter-zebānem meddāḥ-ı ḫānedānem
Rāhuñda cān-feşānem yā ḥażret-i Ruḳiyye

7 **Kāẓım** ḳuluñ köleñdür ṣahbā-yı ʿaşḳa döndür
Luṭfuñla ḳalbi şendür yā ḥażret-i Ruḳiyye

LXVI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ḳurre-i çeşm-i cihāndur ḥażret-i Beytü'l-ʿAtīḳ
Ḳalb-i müʾminden nişāndur ḥażret-i Beytü'l-ʿAtīḳ

2 Var ise düşmiş ḳılurken secde-i Bārī yere
Tāc-ı ʿarş-ı müsteʿāndur ḥażret-i Beytü'l-ʿAtīḳ

[208b] 3 Her gören Allāhu Ekber dir cemāl-i enverin
Āftāb-ı ḥüsn ü āndur ḥażret-i Beytü'l-ʿAtīḳ

4 Enfüs ü āfāḳa olmışsa ʿaceb mi ḳıblegāh
Mültecā-yı ḳudsiyāndur ḥażret-i Beytü'l-ʿAtīḳ

5 Beyt-i maʿmūr ise ḳalbi ger vücūd-ı ʿālemüñ
ʿĀlem-i imkāna cāndur ḥażret-i Beytü'l-ʿAtīḳ

6 Anı ḳıldı şāh-ı merdāna vilādet-ḫāne Ḥaḳ
Eşref-i kevn ü mekāndur ḥażret-i Beytü'l-ʿAtīḳ

7 Ṭut yüri dest-i edeble dāmenin **Kāẓım** gibi
Ḥalḳa-i bāb-ı amāndur ḥażret-i Beytü'l-ʿAtīḳ

LXVII

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 ʿArż-ı dīdār ideli şehr-i celīl-i ramażān
Oldı biñ cān ile ʿuşşāḳ daḫīl-i ramażān

2 Rūze-dārānın ider nāʾil-i ifṭār-ı ḥużūr
Her gice māʾide[-i] luṭf-ı cezīl-i ramażān

3 Naḳş-ı pür-şaʿşaʿa-i ḥüsnine şaʿbān eyler
Gice yüz virse merāyā-yı cemīl-i ramażān

4 ʿĪd-i vaṣlıçün ider cānını kurbān yolına
Ḳılsa hangi ḳulın Allāh Ḫalīl-i ramażān

5 Ḳadr-i ẕī-şānını zāhid ne bilür benden ṣor
Gelmedi ʿālem-i imkāna ʿadīl-i ramażān

6 Ḳılmayan ṣavm u terāvīḥ s̱enāsın īfā
Olamaz nāʾil-i ālāy-ı nebīl-i ramażān

7 Öyle dil-ḫūn-ı nizārem ġam-ı hecriyle baña
Dinse **Kāẓım** yaraşur ʿabd-i ʿalīl-i ramażān

LXVIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Merḥabā ey şehr-i ʿıtḳu'n-nār u raḥmet merḥabā
Merḥabā ey māh-ı mihr-efrūz-ı reʾfet merḥabā

2 Merḥabā ey āb-ı rūy-ı sāl ü eyyām ü şühūd
Merḥabā ey seyyid-i evḳāt-ı ümmet merḥabā

3 Merḥabā ey ʿizzetin idrākden ʿāciz beşer
Merḥabā ey cevher-i dāreyn-i ḳıymet merḥabā

4 Merḥabā ey ʿālemüñ müşfiḳ şefīʿ-i ekremi
Merḥabā ey künh-i iḥsān u mürüvvet merḥabā

5 Merḥabā ey mültecā-yı ehl-i ʿiṣyān u ḳuṣūr
Merḥabā ey fayṣal-ı yevm-i nedāmet merḥabā

6 Merḥabā ey ṣāḥib-i ālāy-ı ifṭār u saḥūr
Merḥabā ey kāʾināta maḥż-ı niʿmet merḥabā

7 Merḥabā ey yār-ı ġārı **Kāẓım**-ı bī-çārenüñ
Merḥabā ey cān-ı erbāb-ı maḥabbet merḥabā

[209a] LXIX DER-SİTĀYİŞ-İ LEYLETÜ'L-ḲADR

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ṣāhid-i nūr-ı hüdānuñ zülf-i müşk-efşānısın
Merḥabā ey Leyletü'l-Ḳadr-i mübārek merḥabā
H̱alḳa biñ [gün]den ẖayırlı ẖāliḳuñ iḥsā[nı]sın
Merḥabā ey Leyletü'l-Ḳadr-i mübārek merḥabā

2 Emr-i Bāriyle inüp gökden yere rūḥ u melek
Maḳdem-i pāküñ ider ẖāki semāya müşterek
Maḥż-ı raḥmetdür vücūduñ ʿāleme bī-reyb [ü] şek
Merḥabā ey Leyletü'l-Ḳadr-i mübārek merḥabā

3 On iki şehr-i mükerrem şāhıdur şehr-i ṣıyām
Eylemiş ẕātuñla pādāş anı H̱allāḳ-ı enām
Tā ṭulūʿ-ı fecre dek sāyeñde cārīdür selām
Merḥabā ey Leyletü'l-Ḳadr-i mübārek merḥabā

4 Çākerüñ **Kāẓım** ṭutup dergāhuña rūy-ı recā
Ẕāt-ı pāküñden ider luṭf u şefāʿāt ilticā
....*
Merḥabā ey Leyletü'l-Ḳadr-i mübārek merḥabā

LXX DER-SİTĀYİŞ-İ LEYLE-İ CELĪLE-İ MEVLİDÜ'N-NEBĪ ʿALEYHİ'S-SELĀM

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Sevād-ı aʿẓam-ı mülk-i ṭarabdur leyle-i mevlūd
ʿAẓīmü'l-menḳabet bir başḳa şeydür leyle-i mevlūd

2 Meh-i evc-i risālet anda ḳıldı ʿālemi teşrīf
Ser-ā-pā nūrdur nūr-ı ʿacebdür leyle-i mevlūd

3 Sezādur olsa nār-ı ʿaşḳ ile Mecnūnı Leylālar
Perīşān-zülf bir şūẖ-ı ʿArabdur leyle-i mevlūd

4 N'ola şevḳ-i ḳudūmı miẖverinden çerẖi oynatsa
Berīd-i maḳdem-i maḥbūb-ı Rabdur leyle-i mevlūd

5 Açup dest-i niyāzuñ ṭurma **Kāẓım** ṣubḥa dek yalvar
Ṭulūʿ-ı necm-i Ġufrāna sebebdür leyle-i mevlūd

---

* LXIX. 4 Bu mısra metinde yazılmamıştır.

LXXI MEDḤİYYE DER-ḤAḲḲ-I ḤAŻRET-İ VEYSÜ'L-ḲARANĪ

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Müstaʿidānuñ olup ḥüsnine cān ḥażret-i Veys
ʿArż ider anları Allāha hemān ḥażret-i Veys

2 Nigeh-i çeşmin ayırmaz idi ufḳ-ı aʿlādan
"Ḳābe ḳavseyn"* e atar nāvek-i cān ḥażret-i Veys

3 Şerer-i aḥḳarını şuʿle-i ḳudsi ferr ider
Olsa her ḳangı çerāġa nigerān ḥażret-i Veys

[209b] 4 Ḳurṣ-ı ḫurşīd gibi nūr-ı ṣafā çeşmesidür
Zīr ü bālāya olur feyż-resān ḥażret-i Veys

5 Maḳsim-i bād u nesīm-i nefes-i raḥmāndur
Ḫıżr u ʿĪsī gibi bī-şekk ü gümān ḥażret-i Veys

6 Sālikānında hemān cezbe arar ṣormaz hīç
ʿİlm ü ʿirfān gibi ās̱ār u nişān ḥażret-i Veys

7 İki lüʾlüʾ küpedür ʿarşa cenāb-ı Ḥaseneyn
Olmış ol şehlere lālā o zamān ḥażret-i Veys

8 Maṭmaḥ-ı dīdesi envār-ı cemāl-i Ḥaḳdur
Eyler esrārını Allāha ʿıyān ḥażret-i Veys

9 Eylemiş her ḳalbini cevher-i ʿaşḳa maʿden
Gelmeden maʿden-i imkāna cihān ḥażret-i Veys

10 Oldı her şuʿlesi maḥsūd-ı süheyl-i Yemenī
Yaḳdı kim göñlüme bir nār-ı nihān ḥażret-i Veys

11 Girmeden kūdek-i cān mehd-i vücūda **Kāẓım**
Eyledi gūşuma telḳīn-i ezān ḥażret-i Veys

Tārīḫ-i Vilādet	Müddet-i ʿÖmr-i Saʿādet	Zamān-ı Vuṣlat-ı ʿAliyyeleri
[—]	[—]	[37/657-58]

LXXII DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ ḤASANÜ'L-BAṢRĪ

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Māh-ı mihr-efser-i ʿirfān Ḥasan-ı Baṣrīdür
Dāver-i kişver-i īḳān Ḥasan-ı Baṣrīdür

* "ḳābe ḳavseyn" *Kuran*, 53/9.

2 Tāc-dār-ı felek-evreng-i ʿulüvv-i himmet
Āftāb-ı şeref ü şān Ḥasan-ı Baṣrīdür

3 Ḥalḳa-i bāb-ı amān dāmen-i luṭf-ı Yezdān
Baḥr-i pür-gevher-i iḥsān Ḥasan-ı Baṣrīdür

4 Sāġar-ı ʿaşḳı çeküp sāḳī-i kevs̱erden olan
Mest-i müstaġraḳ-ı heymān Ḥasan-ı Baṣrīdür

5 Ey ṣoran cāmiʿ-i esrār-ı velāyet ḫaberin
Şemʿ-i miḥrāb-ı bezirgān Ḥasan-ı Baṣrīdür

6 Çeşme-i āb-ı ḥayāt-ı kerem-i Rabbānī
Dest-i cūd-ı şeh-i merdān Ḥasan-ı Baṣrīdür

7 Reh-ber-i cümle sübül mürşid-i seccāde-i kül
Kākül-i dil-ber-i ʿadnān Ḥasan-ı Baṣrīdür

8 Gül-i ṣad-berg-i cinān lāle-i şevḳ-āver-i cān
Bülbül-i ravża-i īmān Ḥasan-ı Baṣrīdür

9 Ṣınf-ı ʿuşşāḳ-y yekī dīn-i mübīnüñ diregi
Sūre-i Yūsuf-ı Ḳurʾān Ḥasan-ı Baṣrīdür

10 Ben gibi ʿabd-i s̱enā-ḫ̬ānıdur ʿālem **Kāẓım**
[210a] Dāver-i aʿẓam-ı devrān Ḥasan-ı Baṣrīdür

Tārīḫ-i Vilādet	Müddet-i ʿÖmr-i Saʿādet	Zamān-ı Rıḥlet-ı ʿAliyyeleri
[—]	[—]	[110/728-29]

LXXIII DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ ḤABĪB-İ ʿACEMĪ

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Eyleyüp yeʾsümi ümmīd Ḥabīb-i ʿAcemī
Gösterir ḫākde ḫurşīd Ḥabīb-i ʿAcemī

2 Bende-i ḫāṣ-ı Nebiyy-i ʿArabī kim olamaz
Ẕāt-ı Selmān gibi taḳlīd Ḥabīb-i ʿAcemī

3 Mālik ol mektebe kim istese mātem günini
Merd-i meʾyūsa ider ʿīd Ḥabīb-i ʿAcemī

4 Cān bulup ʿaẓm-i remīm-i kefere müʾmin olur
Eylese cehr ile tevḥīd Ḥabīb-i ʿAcemī

5 Ḳuṭb-ı ẕī-şān-ı cihān-dāʾire kim lāyıḳdur
Eylese daʿvī-i tefrīd Ḥabīb-i ʿAcemī

6 Baḥr-i iḥsānuña nuṣṣār ne ʿināyet ḳılsa
Ḥalḳa-bā-ṣūret-i teʾyīd Ḥabīb-i ʿAcemī

7 Belki şükr eyler iken nāʾil-i iḥsānı olan
İder ol luṭfını tecdīd Ḥabīb-i ʿAcemī

8 Çeşme-i feyż-i ʿAlī kim süḫan-ı pākin ider
Āb-ı kevs̱er gibi cāvīd Ḥabīb-i ʿAcemī

9 Naẓarı ḫār-ı muġaylāna ṭoḳınsa sehven
Ravża-i ʿadne ḳılur bīd Ḥabīb-i ʿAcemī

10 Yetişürdi baña tā rūz-ı ḳıyāmet **Kāẓım**
Virse yek-sāġar-ı Cemşīd Ḥabīb-i ʿAcemī

Tārīḫ-i Vilādet	Müddet-i ʿÖmr-i Saʿādet	Zamān-ı Rıḥlet-ı ʿAliyyeleri
[—]	[—]	[—]

LXXIV DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ DĀVŪD-I ṬĀʾĪ

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ḫudāvend-i Süleymān-menḳabet Dāvūd-ı Ṭāʾīdür
Mesīḥā-cāh u Mūsī-menzilet Dāvūd-ı Ṭāʾīdür

2 ʿAceb mi çeşme-i feyż-i hüdā olmışsa her mūyı
Muḥīṭ-i bī-kerān-ı maḳderet Dāvūd-ı Ṭāʾīdür

3 Sezādur ʿarṣa-i maḥşerde olsa fayṣal-ı s̱ānī
Kef-i mīzān-ı ḳısṭ u maʿdelet Dāvūd-ı Ṭāʾīdür

4 Sirāc-ı bezm-i aḳdes nūr-ı vech-i Ḥayder-i Kerrār
Ḥasan-ḫulḳ u Ḥüseynī-menḳabet Dāvūd-ı Ṭāʾīdür

5 Cihānbān-ı mürüvvet kim bütün erbāb-ı iḥsāna
Medār-ı ʿizz ü şān ü mefḫaret Dāvūd-ı Ṭāʾīdür

[210b] 6 Gedā-yı dergehinden pādişehler eyler istimdād
Cihān-ı cūd u baḥr-i mekrümet Dāvūd-ı Ṭāʾīdür

7 İder Mūsī de olsa istifāde Ḫıżr ʿilminden
Serīr-ārā-yı mülk-i maʿrifet Dāvūd-ı Ṭāʾīdür

8 Ġubār-ı ḫāk-i pāy-i tūtiyā-yı çeşm-i ʿālemdür
Muḳaddes ḳıblegāh-ı şeş-cihet Dāvūd-ı Ṭāʾīdür

9 Zemīn ü āsmāna şāmil olmış pertev-i luṭfı
Mükerrem āftāb-ı merḥamet Dāvūd-ı Ṭāʾīdür

10 Reʾīs-i evliyā kim her velāyet ehlinüñ **Kāẓım**
Serinde gerdeninde tāc u şed Dāvūd-ı Ṭāʾīdür

Tārīḫ-i Vilādet	Müddet-i ʿÖmr-i Saʿādet	Zamān-ı Rıḥlet-ı ʿAliyyeleri
[—]	[—]	[165/781-82]

LXXV DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ MAʿRŪF-I KERḪĪ

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ṣabāhü'l-ḫayr-ı gülzār-ı cināndur ḥażret-i Maʿrūf
Bahāristān-ı feyż-i müsteʿāndur ḥażret-i Maʿrūf

2 Nigāh-ı raġbet itmez lāne-i iḳbāl-i dünyāda
Tez̲erv-i ḳuds-i firdevs-āşiyāndur ḥażret-i Maʿrūf

3 Döner ecrām-ı ʿulvī sāḥasında naḳş-ı ber-āb
O deñlü baḥr-i feyż-i bī-girāndur ḥażret-i Maʿrūf

4 Eger çi dāḫil-i burc-ı bedendür dil gibi ammā
Feleklerden muʿaẓẓam bir cihāndur ḥażret-i Maʿrūf

5 Odur merdāne İslāmuñ Süleymān İbni Dāvūdı
Celālet sübḥasında zer-nişāndur ḥażret-i Maʿrūf

6 Olur cārī yüzinden āb-ı feyż-i raḥmet-i Bārī
Meveddet Kaʿbesinde nāvdāndur ḥażret-i Maʿrūf

7 Ṭaḳılmış dest-i ʿulyā-yı ʿAliyle gūş-ı imkāna
Güher-i mengūş-ı rāz-ı müsteʿāndur ḥażret-i Maʿrūf

8 Geçer berḳ-i ḳażāyı nāvek-i teʾs̱īr-i enẓārı
Pür olmış dest-i ḳudretde kemāndur ḥażret-i Maʿrūf

9 Cihān ʿāciz ḳalur taʿdād-ı emvāc-ı kemālinden
Bilinmez bir muḥīṭ-i ʿizz ü şāndur ḥażret-i Maʿrūf

10 Semāvāt-ı velāyet cevvini pür eylemiş **Kāẓım**
Nihāyetsiz büyük bir keh-keşāndur ḥażret-i Maʿrūf

Tārīḫ-i Vilādet	Müddet-i ʿÖmr-i Saʿādet	Zamān-ı Rıḥlet-ı ʿAliyyeleri
[—]	[—]	[200/815-16]

LXXVI DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ SIRRĪ SAḲAṬĪ

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

[211a] 1 Feyż-i Ḥaḳ maḳsimidür ḫāne-i Sırrī Saḳaṭī
Cān u dil ʿālemidür lāne-i Sırrī Saḳaṭī

2 Degse bir mūra Süleymān ile hem-şevket ider
Es̱er-i himmet-i merdāne-i Sırrī Saḳaṭī

3 Kim bilürdi ne imiş neşve-i esrār-ı ʿAlī
Gelmese gerdişe peymāne-i Sırrī Saḳaṭī

4 Ḥarem-i Kaʿbe-i tekrīme ḫaṭīm olmışdur
Nezd-i ʿuşşāḳda kāşāne-i Sırrī Saḳaṭī

5 Ṭavḳıdur gerden-i cānında ḥamām-ı ḳudsüñ
Rişte-i sübḥa-i ṣad-dāne-i Sırrī Saḳaṭī

6 Yūsuf-ı Mıṣr-ı vilāyet ki Zelīḫā veş olur
Her gören ʿāşıḳ-ı dīvāne-i Sırrī Saḳaṭī

7 Özi ḫum-ḫāne-i ḥikmet sözi ṣahbā-yı ṣafā
Ṭolıdur kenz ile vīrāne-i Sırrī Saḳaṭī

8 Lā-mekān-debdebe bir dār-ı celālet-ferdür
Ḫāṭır-ı Fāṭır-ı şāhāne-i Sırrī Saḳaṭī

9 Şāh-ı merdānuñ ider āyet-i şānın tefsīr
Ḳuvve-i müknet-i ferzāne-i Sırrī Saḳaṭī

10 **Kāẓım** inṭāḳ-ı Ḫudādur sözümi añlayamaz
Olmayan ʿāşıḳ-ı mestāne-i Sırrī Saḳaṭī

Tārīḫ-i Vilādet	Müddet-i ʿÖmr-i Saʿādet	Zamān-ı Rıḥlet-ı ʿAliyyeleri
[—]	[—]	[257/870-71]

LXXVII DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ CÜNEYD-İ BAĠDĀDĪ

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Görinür gün gibi her ḫānede envār-ı Cüneyd
Seyyid-i ṭāʾifedür ẕāt-ı şeref-bār-ı Cüneyd

2 Şuʿle-i naḫl-i tecellā gibi eyler lemeʿān
Çeşm-i merdān-ı Ḫudā-bīnde dīdār-ı Cüneyd

3 Fevḳ-i ebed be-hemī fikr it elidür Allāhuñ (?)
Dest-i beyżā-fer olan dest-i cihān-dār-ı Cüneyd

4 Ḳalur esrār-ı büṭūn-ı nebevīden maḥrūm
Olmayan bāde-ḫor-ı sāġar-ı eẕkār-ı Cüneyd

5 Şehr-i ʿilmüñ ki mübārek ḳapusı Ḥayderdür
Eyler ol bābda bu eblaḳ-ı efkār-ı Cüneyd

6 Başı baġlanmayanuñ ḥabl-i metīn-i ʿaşḳa
Olamaz göñli kemer-beste-i iḳrār-ı Cüneyd

7 Ḳıblegehdür naẓar-ı ehl-i dil ü dānişde
Ḥarem-i Kaʿbe gibi mıṣṭaba-i dār-ı Cüneyd

8 ʿArş-ı aʿlāyı alur dāʾire[-i] ṣoḥbetine
Dönse perkār-ṣıfat sāġar-ı esrār-ı Cüneyd

[211b] 9 ʿAzm-i Baġdād olamaz baʿde ḫarābi'l-Başra
Giremez cennete āhenger-i inkār-ı Cüneyd

10 Lāy-ḫˇārısı benem şimdi bu bezmüñ **Kāẓım**
Böyle mestāne olur naẓm-ı s̱enā-kār-ı Cüneyd

Tārīḫ-i Vilādet	Müddet-i ʿÖmr-i Saʿādet	Zamān-ı Rıḥlet-ı ʿAliyyeleri
[—]	[—]	[297/909-10]

LXXVIII DER-SİTĀYİŞ-İ PĪR ḤAŻRET-İ ʿABDU'L-ḲĀDİR EL-GEYLĀNĪ

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Şemʿ-i mişkāt-i Hüdā ḥażret-i ʿAbdu'l-ḳādir
Pādişāh-ı ʿurefā ḥażret-i ʿAbdu'l-ḳādir

2 Ṣubḥ-ı āzālda olmış kerem-i Bārīyle
Āftāb-ı dü-serā ḥażret-i ʿAbdu'l-ḳādir

3 Baḥr-i iḥsān-ı İlāhī ki ider bir ḳulına
Kān-ı imkānı ʿaṭā ḥażret-i ʿAbdu'l-ḳādir

4 Ġavs̱-ı aʿẓam ki der-i maḳderetin ḳılmışdur
Melceʾ-i şāh u gedā ḥażret-i ʿAbdu'l-ḳādir

5 Ḥaseneyn-ʿāṭıfet ü Ḥayder-i Kerrār-şiyem
Muṣṭafā-cūd u seḫā ḥażret-i ʿAbdu'l-ḳādir

6 Bāz-ı eşheb ki olur ṣaydı hümālar açsa
Şeh-per-i ʿizz ü ʿalā ḥażret-i ʿAbdu'l-ḳādir

7 Baş ḳoyar cümle velī pāyına boynın ideli
Ferş-i maḥbūb-ı Ḫudā ḥażret-i ʿAbdu'l-ḳādir

8 Şeyḫ Ṣanʿān gibi meydān-ı meşiyyetde ḳalur
Kimden olmazsa rıżā ḥażret-i ʿAbdu'l-ḳādir

9 ʿİllet-i küfr ü şeḳā ḳalmaz idi ḳalbinde
Ḳılsa İblīse devā ḥażret-i ʿAbdu'l-ḳādir

10 Belki eylerdi ṭoḳınsa naẓarı dünyānuñ
Arżını reşk-i semā ḥażret-i ʿAbdu'l-ḳādir

11 Bendedür her ne ḳadar ṭāliḥ ise **Kāẓım**-ı zār
Sen Ebu'ṣ-Ṣāliḥa yā ḥażret-i ʿAbdu'l-ḳādir

Tārīḫ-i Vilādet	Müddet-i ʿÖmr-i Saʿādet	Tārīḫ -ı Rıḥlet-ı Seniyyeleri
[ʿAşḳ=470/1077-78]	[Kemāl=91]	[Kemāl-i ʿAşḳ=561/1165-66]

[212a] LXXIX DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ AḤMED ER-RUFĀʿĪ

mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün
[müstefʿilün faʿūlün müstefʿilün faʿūlün]

1 Ḳılmış cenāb-ı Ḫallāḳ yā Aḥmede'r-Rufāʿī
Bābuñ melāẕ-ı ʿuşşāḳ yā Aḥmede'r-Rufāʿī

2 Bedr-i şeb-i rıżāsın ḫurşīd-i ittiḳāsuñ
Sālār-ı evliyāsın yā Aḥmede'r-Rufāʿī

3 Sensin cihān-ı esrār olmış yüzüñde der-kār
Nūr-ı cemāl-i Kerrār yā Aḥmede'r-Rufāʿī

4 Sen sırrısın ʿAlīnüñ ʿālīsi kümmelīnüñ
Memdūḥı her velīnüñ yā Aḥmede'r-Rufāʿī

5 İki ʿalem virüp Ḥaḳ itmiş dü kevne ilḥāḳ
Şāhenşeh-i muvaffaḳ yā Aḥmede'r-Rufāʿī

6 Maḥkūmuñ olmış āteş olmaz elüñde ser-keş
Ḳābil midür saña eş yā Aḥmede'r-Rufāʿī

7 Ḳalbüñ dür-i Necefdür mirʾāt-ı lev-keşefdür
Müstecmiʿ-i şerefdür yā Aḥmede'r-Rufāʿī

LXXIX. 2 evliyāsın : evliyāsuñ K

8 Olmışdur āsitānuñ miḥrābı ʿārifānuñ
Maʿlūm[ı]dur cihānuñ yā Aḥmede'r-Rufāʿī

9 ʿAşḳuñla bī-ḳarārem bīmār u bī-medārem
Meslūb-ı iḫtiyārem yā Aḥmede'r-Rufāʿī

10 Derdüñ devā-yı dildür cānumla muttaṣıldur
Her feyżi müştemildür yā Aḥmede'r-Rufāʿī

11 **Kāẓım** ḳuluñ be-ġāyet senden umar ʿināyet
Ḳıl maẓhar-ı şefāʿat yā Aḥmede'r-Rufāʿī

Tārīḫ-i Vilādet	Müddet-i ʿÖmr-i Saʿādet	Tārīḫ-i Vuṣlat-ı ʿAliyyeleri
[512/1118-19]	[64]	[578/1182-83]

LXXX DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ PĪR NECMÜ'D-DĪN-İ KÜBRĀ

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ḳażāyā-yı ʿulūm u ḥikmetüñ kübrāsı Necmü'd-dīn
Zevāyā-yı kemāl ü ḳudretüñ mebnāsı Necmü'd-dīn

2 Resūl-i müctebānuñ bülbül-i gülzār-ı esrārı
Celāl-i kibriyānuñ maẓhar-ı ʿulyāsı Necmü'd-dīn

3 Muḥīṭ-i iḳtidāruñ cevher-i sīr-āb-ı şehvārı
Sipihr-i iştihāruñ necm-i bī-hem-tāsı Necmü'd-dīn

4 Felek fānūs-ı ḥikmetdür feżā-yı ʿizz ü ḳudretde
Anuñ ḫurşīd veş şemʿ-i cihān-pīrāsı Necmü'd-dīn

5 Cihān bir ravżatü'l-esrārdur meydān-ı ḥikmetde
O naḫlistān-ı rāzuñ ʿarʿar-ı bālāsı Necmü'd-dīn

[212b] 6 Ḥüseyn-i Kerbelānuñ cürʿa-nūş-ı cām-ı ālāmı
Şarāb-ı derd-i ʿaşḳuñ mest-i bī-pervāsı Necmü'd-dīn

7 Nücūm-ı feyżi ṣıġmaz āsmān-ı fikre olmışdur
Cihān luṭf-ı vücūduñ ʿālem-i uḫrāsı Necmü'd-dīn

8 Kemīne kelbi imiş yek nigāh-ı sehv ile iḥyā
Serīr-i iʿtilānuñ dāver-i dānāsı Necmü'd-dīn

9 Uyandurdı çerāġ-ı ṭabʿumı envār-ı evṣāfuñ
Açıldı āteş-i ʿaşḳuñla göñlüm pāsı Necmü'd-dīn

10 N'ola **Kāẓım** gibi vechüñde ṭutsam göñlümi dāʾim
Ṣunūf-ı ʿāşıḳānuñ Kaʿbe-i ʿulyāsı Necmü'd-dīn

Tārīḫ-i Vilādet Müddet-i ʿÖmr-i Saʿādet Tārīḫ-i Rıḥlet-ı Seniyyeleri
[540/1145-46] [76] [618/1221-22]

LXXXI DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ ŞİHĀBÜ'D-DĪN-İ SUHREVERDĪ

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ser-ā-ser olsa da dünyā vü mā-fīhā Şihābü'd-dīn
Yine birdür cihānda āftāb āsā Şihābü'd-dīn

2 Ṭarīḳ-i Suhreverdīden giderler ʿālem-i ʿaşḳa
Ḫulūṣ-ı ḳalb ile dāʾim diyenler yā Şihābü'd-dīn

3 Şihāb-ı s̱āḳıb-ı ḥaḳdur ḳulūb-ı bendegānından
Metāʿ-ı ḫāṭır-ı sūʾī ider imḥā Şihābü'd-dīn

4 Mükerrem bāb-ı şehr-i ḥikmetüñ bevvābı olmışdur
Ḳılur Ḫıżr u Mesīḥe ʿarż-ı istiftā Şihābü'd-dīn

5 Felek tesnīm ü kevs̱er virse cām-ı mihr ü māhile
Diler dest-i ʿAliden sāġar-ı ṣahbā Şihābü'd-dīn

6 Dönerdi bir ferişte ḥüsn ü sīret Ādeme İblīs
Ḳılaydı ṣūret-i ıṣlāḥın istidʿā Şihābü'd-dīn

7 Süleymān-ı zamān eyler kemīne mūr-ı nā-çīzi
İderse yek-nigāh-ı luṭf ile iḥyā Şihābü'd-dīn

8 Dökerdi āb-ı bārān gibi rıḍvān ḫāke tesnīmi
Baḳup rūy-ı semāya ḳılsa istifsār Şihābü'd-dīn

9 Kerīm ol rütbe kim tevḥīd-i Ḥaḳdan başḳa bir yerde
Dehānından çıḳarmaz ḥarf-i lā aṣlā Şihābü'd-dīn

10 İrerdi şübhesiz başum göge ʿĪsī gibi **Kāẓım**
Baña her ne ʿināyet ḳılsa Mevlānā Şihābü'd-dīn

Tārīḫ-i Vilādet Müddet-i ʿÖmr-i Saʿādet Tārīḫ -ı Rıḥlet-ı ʿAliyyeleri
[539/1144-45] [90] [632/1234-35]

[213a] LXXXII DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ PĪR EBŪ MEDYEN

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Tecellā-naḫl-i Ṭūr-ı ʿaşḳa Mūsādur Ebū Medyen
Vücūd-ı vaḥdete mirʾāt-ı ʿulyādur Ebū Medyen

2 Derūnın ẕevḳ-i ḥubb-ı ṣāḳī-i kevs̱erle ṭoldurmış
Döner bir cām-ı āteş-tāb-ı ṣahbādur Ebū Medyen

3 Ṣalā dil-teşnegān-ı derd-i ʿaşḳa gelsün içsünler
Mübeccel-ḥavż-ı tesnīm-i Muṣṭafādur Ebū Medyen

4 Olanlar reh-neverd-i ʿaşḳ ṭutsun dāmen-i pākin
Ṣunūf-ı sālikāna rāh-peymādur Ebū Medyen

5 Feżā-yı feyż-i aḳdes gülsitān-ı ḥubb-ı Ḥayderdür
O gülşende hezār-ı nefḥa-pīrādur Ebū Medyen

6 Velāyet gūyiyā bir bāġ-ı cennetdür derūnında
Dem-ā-dem bārver bir naḫl-i Ṭūbādür Ebū Medyen

7 N'ola ʿanḳā-yı muġrib olsa nām-ı maḳderet-fāmı
Cenāb-ı bāz-ı eşheb şeh-per ü pādur Ebū Medyen

8 Ḳıyās eyler görenler kūy-ı cennet-būyını muṭlaḳ
Naẓīr ü mis̱li yoḳ bir başḳa dünyādur Ebū Medyen

9 Yetişmez dāmen-i evṣāfına enẓār-ı endīşem
Nihāl-i ṭūl-i āmālümden aʿlādur Ebū Medyen

10 Ayırma künc-i dāmān-ı temennādan elüñ **Kāẓım**
Ḫudāvend-i Kerīm-i reʾfet-ārādur Ebū Medyen

Tārīḫ-i Vilādet	Müddet-i ʿÖmr-i Saʿādet	Tārīḫ-i Rıḥlet-i ʿAliyyeleri
[—]	[—]	[589/1193]

LXXXIII DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ MUḤYİ'D-DĪN EL-ʿARABĪ

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Ḳılsa dünyā-yı denī-ṭabʿa naẓar Muḥyi'd-dīn
Ṭaşını cevher ider ḫākini zer Muḥyi'd-dīn

2 Ḥacer-i esvedidür Kaʿbe-i dīnüñ olmış
Vāris̱-i seyyid-i sādāt-ı beşer Muḥyi'd-dīn

3 Şāh-ı evreng-i fażīlet ki müsemmā itmiş
Anı iʿzāz ile sulṭān-ı ḳader Muḥyi'd-dīn

4 Ḫātem-i sırr-ı velāyet ki maḳālātın ider
"Ḳābe ḳavseyn"*-i kemālāta veter Muḥyi'd-dīn

LXXXII. 3 Beytin 2. dizesinde vezin bozuktur.
* "ḳābe ḳavseyn" *Kuran*, 53/9.

5 Ṣıfat-ı ʿilm ki bir ḳuvve-i ḳudsī-ferdür
Olmış ol nūr-ı İlāhīye maḳar Muḥyi'd-dīn

6 Nāy-ı vaḥdetle urup sırr-ı ʿAlīden nāle
Eylemiş ʿālemi pür dürr-i güher Muḥyi'd-dīn

[213b] 7 Ḳavlin iṡbāta Fütūḥāt u Fuṣūṣı şāhid
Eylese daʿvī-i ferdiyyet eger Muḥyi'd-dīn

8 ʿAlem itmiş süḫanın cünd-i ʿulūm u ḥikemi
ʿĀlem-i ġaybdan ekvāna çeker Muḥyi'd-dīn

9 Ser-be-ser mihr-i cihān-tāba dönerdi ẕerrāt
Neşr-i feyż eylese mānend-i seḥer Muḥyi'd-dīn

10 Rāżīyem dāver-i ẕī-şān-ı enām olmaḳdan
Ḳılsa **Kāẓım** beni yanında nefer Muḥyi'd-dīn

Tārīḫ-i Vilādet	Müddet-i ʿÖmr-i Saʿādet	Tārīḫ-i Rıḥlet-i ʿAliyyeleri
[560/1164-65]	[78]	[638/1240-41]

LXXXIV DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ PĪR SEYYİD ʿALĪ EBU'L-ḤASAN-I ŞĀZELĪ

müfteʿilün fāʿilün müfteʿilün fāʿilün

1 Ḥāmil-i sırr-ı ʿAlī Pīr ʿAlī Şāzelī
Ḳuvve-i ḳudret eli Pīr ʿAlī Şāzelī

2 Baḥr-i ʿulūm [u] ḥikem māh-ı ṡüreyyā-ʿalem
Seyyid-i vālā-şiyem Pīr ʿAlī Şāzelī

3 Āyet-i feyż ü kemāl rāyet-i ʿizz ü celāl
Maʿden-i Ḥasan-ḫıṣāl Pīr ʿAlī Şāzelī

4 Ḳurre-i ʿayn-ı yaḳīn ṭurre-i Rūḥü'l-emīn
Nūr-ı Resūl-i güzīn Pīr ʿAlī Şāzelī

5 Ḳāʾid-i cünd-i fuḥūl ṣāʿid-i ṣadr-ı ḳabūl
Ḳıdve-i āl-i Betūl Pīr ʿAlī Şāzelī

6 Aḥmed-i Maḥmūd-der Ḥayder-i Kerrār-fer
Merd-i Ḥüseynī-naẓar Pīr ʿAlī Şāzelī

7 Dāver-i ḳudsī-cenāb lücce-i vüsʿat-niṣāb
Şāh-ı celālet-meʾāb Pīr ʿAlī Şāzelī

8 Maẓhar-ı ism-i Raʾūf server-i ehl-i küşūf
Ṣāḥib-i kilk ü süyūf Pīr ʿAlī Şāzelī

9 Ġavs̱-ı cihān-dār olan menbaʿ-ı envār olan
Pīr ü Kerrār olan Pīr ʿAlī Şāzelī

10 Eyledi bi'l-iltizām gönlümi **Kāẓım** bekām
Mürşid-i ḳudsī-maḳām Pīr ʿAlī Şāzelī

Tārīḫ-i Vilādet	Müddet-i ʿÖmr-i Saʿādet	Tārīḫ-i Rıḥlet-i ʿAliyyeleri
[ʿAşḳa]	[—]	[634/1236-37]

[214a] LXXXV DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ AḤMED EL-BEDEVĪ

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Sır-ı sulṭān-ı Necef ḥażret-i Seyyid Bedevī
Dür-i elmās-ı ṣadef ḥażret-i Seyyid Bedevī

2 Rūḥ-ı mīzāb-ı suṭūḥ-ı ḥarem-i Kaʿbe-i ʿaşḳ
Mihr-i eflāk-i şeref ḥażret-i Seyyid Bedevī

3 Eylemiş nāvek-i ʿizzet naẓar-ı Ḥaḳḳa dilin
Ṣulb-i Ādemde hedef ḥażret-i Seyyid Bedevī

4 Evliyālar dizilir pīşüñe ḥażretine
Ḳulların eylese ṣaf ḥażret-i Seyyid Bedevī

5 Pür ider cevher-i ḥikmetle derūnın her kim
Açsa iḥsānına kef ḥażret-i Seyyid Bedevī

6 Çeşm-i himmetle nigāh eylese māhuñ yüzine
ʿĀrıż olmazdı kelef ḥażret-i Seyyid Bedevī

7 Yaraşur olsa Resūl-i s̱aḳaleyne **Kāẓım**
İki dünyāda ḫalef ḥażret-i Seyyid Bedevī

LXXXVI VELEHŪ EYŻĀN

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Derūn-ı ehl-i ʿaşḳa Ḥaḳ teʿālā yā Ebi'l-Ferrāc
Yüzüñden eyler iẓhār-ı tecellā yā Ebi'l-Ferrāc

2 Ṣanur Cibrīldür heft āsmānuñ müntehāsında
Suṭūḥ üzre iden vechüñ temāşā yā Ebi'l-Ferrāc

3 N'ola efrāddan taʿdād olınsa cevher-i ẕātuñ
Olur ḫurşīd-i devrān ferd-i yek-tā yā Ebi'l-Ferrāc

4 ʿUlüvv-i fıṭratuñdur ḥüsn-i aḫlāḳı iden īcāb
Ḳılan emvāc-ı deryādur müheyyā yā Ebi'l-Ferrāc

5 Sen ol nūr-ı Ḫudā āl-i Resūl ü sırr-ı Ḥaydersin
Naẓīrüñ görmemişdür çeşm-i eşyā yā Ebi'l-Ferrāc

6 Ḥayāt-ı cān bulur feyżüñden ʿālem-i cedd-i pāküñdür
İden ʿuḳbāda āb-ı kevs̱er iʿṭā yā Ebi'l-Ferrāc

7 Sen ol bālā-nişīn-i maḳderetsin kim olur maḥsūd
Vücūduñla riyāż-ı ʿadne ṭanṭā yā Ebi'l-Ferrāc

8 Yanumda luṭf-ı bī-maʿnā ḳalurdı ʿarṣa-i dünyā
Cenābuñ olmasa andan hüveydā yā Ebi'l-Ferrāc

9 Ebu'l-Ferrācı sensin dār-ı ḥüzn-ābād-ı dünyānuñ
Olur nāzil semādan ḫāke esmā yā Ebi'l-Ferrāc

10 Ḳuluñ **Kāẓım** senüñ ʿabd-i ḳadīm ü cān-sipāruñdur
[214b] Anı vaṣluñla ḳıl dil-şād ü iḥyā yā Ebi'l-Ferrāc

Tārīḫ-i Vilādet	Müddet-i ʿÖmr-i Saʿādet	Tārīḫ-i Rıḥlet-i Seniyyeleri
[596/1199-1200]	[77]	[675/1276-77]

LXXXVII DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ MEVLĀNĀ-YI RŪMĪ

müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün

1 Vaṣfuñ ḳılur nāy u ḳudūm yā ḥażret-i Monlā-yı Rūm
Meddāḥuñ olmışdur ʿumūm yā ḥażret-i Monlā-yı Rūm

2 Sen ʿālemüñ ūlāsısın evlād-ı kül mevlāsısın
Şems-i cihān-pīrāsısın yā ḥażret-i Monlā-yı Rūm

3 Sulṭān-ı ʿālī-cāhsın ḫünkār-ı ehlu'llāhsın
Sırr-ı cenāb-ı şāhsın yā ḥażret-i Monlā-yı Rūm

4 ʿĀlemde mānend-i ʿAlī ḳıldı kelāmuñ müncelī
Esrār-ı naẓm-ı münzeli yā ḥażret-i Monlā-yı Rūm

5 İtmez nebīlerden ḥisāb gerçi siy-i ehl-i ḫicāb
Ammā elüñde var kitāb yā ḥażret-i Monlā-yı Rūm

6 Eşyā olınca iḫtirāʿ cez̠beñden itmiş intifāʿ
Ḥālā felek eyler simāʿ yā ḥażret-i Monlā-yı Rūm

7 Ḫurşīd-i vaḥdet evcisin baḥr-i ḥaḳīḳat mevcisin
Ḥavrā-yı ʿiṣmet zevcisin yā ḥażret-i Monlā-yı Rūm

8 Mirʾāt-ı raḥmāndur dilüñ mīzāb-ı iḥsāndur elüñ
Redd itme bābuñda ḳuluñ yā ḥażret-i Monlā-yı Rūm

9 Feryād idüp mānend-i ney ḳan aġlarum çün cām-ı mey
ʿAşḳuñla göñlüm oldı ḥay yā ḥażret-i Monlā-yı Rūm

10 Iṣlāḥ idüp aḥvālümi iḥsān buyur āmālümi
Cebr it şikeste bālümi yā ḥażret-i Monlā-yı Rūm

11 ʿUşşāḳa kūyuñ Mekkedür belki ḥarīm-i Bekkedür
Sikkeñ başumda sikkedür yā ḥażret-i Monlā-yı Rūm

12 **Kāẓım** gibi biñ ʿabd-i ḫāṣ dergāhuñ itmişdür menāṣ
Tennūre-pūş-ı iḫtiṣāṣ yā ḥażret-i Monlā-yı Rūm

Tārīḫ-i Vilādet	Müddet-i ʿÖmr-i Saʿādet	Zamān-ı Rıḥlet-i ʿAliyyeleri
[604/1207-08]	[59]	[663/1264-65]

LXXXVIII DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ SEYYİD İBRĀHĪM-İ DESŪḲĪ

mefāʿīlün mefāʿīlün faʿūlün

1 Velāyet kānınuñ laʿl-i ʿaḳīḳi
Desūḳīdür Desūḳīdür Desūḳī
[215a] Maḥabbet bezminüñ cām-ı raḥīḳi
Desūḳīdür Desūḳīdür Desūḳī

2 Sipihr-i iʿtilā-yı şān u şöhret
Maḳām-ı müntehā-yı ʿizz ü rifʿat
Feżā-yı feyż ü deryā-yı fütüvvet
Desūḳīdür Desūḳīdür Desūḳī

3 Kemālāt-ı İlāhīnüñ cihānı
Cihānuñ seyyid-i ṣāḥib-zamānı
Resūl-i ekremüñ eñ mihrbānı
Desūḳīdür Desūḳīdür Desūḳī

4 Gören envārını mihr-i fütūḥuñ
Bilen esrārını sulṭān-ı rūḥuñ
Sirāc-ı cānı ḫāḳān-ı suṭūḥuñ
Desūḳīdür Desūḳīdür Desūḳī

5 Dü çeşmi Muṣṭafā vü Murtażāda
Dü desti ḥalḳa-i bāb-ı rıżāda

Vücūdın maḥv iden ḥubb-ı Ḫudāda
Desūḳīdür Desūḳīdür Desūḳī

6 Sözi erbāb-ı ʿaşḳa seyf-i ḳāṭıʿ
Yüzi ehl-i ʿuyūna nūr-ı lāmiʿ
Özi āyīne[-i] ruḫsār-ı ṣāniʿ
Desūḳīdür Desūḳīdür Desūḳī

7 ʿUlüvv-i mükneti taḫmīn olınmaz
Semuvv-ı şānına aḳrān bulınmaz
Ḫulāṣa **Kāẓım** esrārı bilinmez
Desūḳīdür Desūḳīdür Desūḳī

Tārīḫ-i Vilādet	Müddet-i ʿÖmr-i Saʿādet	Zamān-ı Rıḥlet-i ʿAliyyeleri
[633/1235-36]	[43]	[676/1277-78]

LXXXIX DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ SAʿDÜ'D-DĪN-İ CİBĀVĪ

mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün
[müstefʿilün faʿūlün müstefʿilün faʿūlün]

1 Ẕātuñda oldı peydā yā ḥażret-i Cibāvī
Esrār-ı nesl-i Şeybā yā ḥażret-i Cibāvī

2 Bālā-rev-i ümemsin ẕi'l-cūd-ı ẕü'l-keremsin
Sulṭān-ı muḥteremsin yā ḥażret-i Cibāvī

3 ʿAşḳuñ mey-i ṣabūḥı şevḳuñ Ebu'l-Fütūḥı
Sensin "fidāke rūḥī" yā ḥażret-i Cibāvī

4 Fiʿlüñ kebāb-ı ḥikmet ḳavlüñ şarāb-ı cennet
Vechüñ gül-i ḥaḳīḳat yā ḥażret-i Cibāvī

[215b] 5 İtmiş seni ser-ā-ser ḫurşīdden münevver
Ḥubb-ı Resūl ü Ḥayder yā ḥażret-i Cibāvī

6 Miṣbāḥ-ı nūr-ı ḳuddūs olmış yürekde maḥṣūs
Ḥüsnüñdür aña fānūs yā ḥażret-i Cibāvī

7 Olduñ be-Ḥaḳḳ-ı Yezdān revnaḳ-fürūz-ı īmān
Mānend-i mihr-i raḫşān yā ḥażret-i Cibāvī

8 Ḥaḳ refʿ idüp maḳāmuñ ṭutmış cihānı nāmuñ
Olmış felek ġulāmuñ yā ḥażret-i Cibāvī

9 Sırr-ı Ḫudā özüñdür bedrü'd-dücā yüzüñdür
Nūrü'l-hüdā sözüñdür yā ḥażret-i Cibāvī

10 ʿAşḳuñla oldı **Kāẓım** evṣāfuña mülāzım
Ḳıl maẓhar-ı merāḥim yā ḥażret-i Cibāvī

Tārīḫ-i Vilādet	Müddet-i ʿÖmr-i Saʿādet	Tārīḫ-i Rıḥlet-i ʿAliyyeleri
[—]	[—]	[700/1300-01]

XC DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ PĪR ḤĀCĪ BEKTĀŞĪ VELĪ

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Sır-ı Ḥaḳ nūr-ı Muḥammed gül-i ṣad-berg-i ʿAlī
Ḥāci Bektaş-ı Velīdür Ḥāci Bektaş-ı Velī
Dür-i deryā-yı ḳadem gevher-i kān-ı ezelī
Ḥāci Bektaş-ı Velīdür Ḥāci Bektaş-ı Velī

2 Eyleyüp şekl-i gügercinde cihān-sālārı
Ḥalḳa ibrāz ḳılan maḳderet-i settārı
Bir işāretle yerinden yüriden dīvārı
Ḥāci Bektaş-ı Velīdür Ḥāci Bektaş-ı Velī

3 Merd-i dürdī-keşi peymāne-i kām-ı vuṣlat
Sāḳī-i bezm-i füyūżāt-ı ʿulüvv-i himmet
ʿAḳl-ı kül-menzilet ü ʿarş-ı İlāhī-vüsʿat
Ḥāci Bektaş-ı Velīdür Ḥāci Bektaş-ı Velī

4 Ḥāmil-i cevher-i esrār-ı Betūl ü Kerrār
Nāşir-i pertev-i envār-ı Resūl-i Muḫtār
Maẓhar-ı merḥamet-i Rabb-i celīl [ü] cebbār
Ḥāci Bektaş-ı Velīdür Ḥāci Bektaş-ı Velī

[216a] 5 Kef-i mīzān-ı şerīʿatde veliyy-i efḫam
Nezd-i erbāb-ı ṭarīḳatde emir-i ekrem
Meẕheb-i ehl-i ḥaḳīḳatde İmām-ı Aʿẓam
Ḥāci Bektaş-ı Velīdür Ḥāci Bektaş-ı Velī

6 Muṣṭafā-ḫulḳ ʿAlī-kevkebe-i kevkeb olan
Ḥüsni Ḥasan u Ḥüseynī-neseb ü meşreb olan
Zinet-i arż u semā revnaḳ-ı rūz u şeb olan
Ḥāci Bektaş-ı Velīdür Ḥāci Bektaş-ı Velī

7 **Kāẓım** ʿuşşāḳa iden dergehini ḳıble-i cān
Eṡer-i ḥubbı olan māye-i nūr-ı īmān
Şehryār-ı dü-serā mihr-i sipihr-i ʿirfān
Ḥāci Bektaş-ı Velīdür Ḥāci Bektaş-ı Velī

Tārīḫ-i Vilādet	Müddet-i ʿÖmr-i Saʿādet	Tārīḫ-i Rıḥlet-i Seniyyeleri
[679/1281-82]	[59]	[738/1337-38]

XCI DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ ŞĀH-I NAḲŞ-BEND

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Ḳuṭbıydı ʿaṣrınuñ şeh-i ẕī-şān-ı Naḳş-bend
Bā-ittifāḳ-ı ḳavl-i bezirgān-ı Naḳş-bend

2 Taʿrīf ider leṭāʾif-i ḫumsıyla ʿārife
Āl-i ʿabāyı ḥażret-i sulṭān-ı Naḳş-bend

3 Ḳullandı çifte cāmını sāḳī-i kevs̱erüñ
Ẕikr-i ḫafī vü cehr ile ḫāḳān-ı Naḳş-bend

4 Ey şehryār-ı kişver-i naḳş-ı mükevvenāt
Ẕātuñla irdi ġāyete ʿunvān-ı Naḳş-bend

5 Kim görse ḫāk-i merḳadini secdegāh ider
Rūşendür ol ḳadar şeref ü şān-ı Naḳş-bend

6 Setr eylemiş buṭūnını nūr-ı ẓuhūr ile
Çün āftāb-ı kevkeb-i raḫşān-ı Naḳş-bend

7 İẓhār ider kemālini kālā-yı vaḥdetüñ
Ḥüsn-i nuḳūş-ı ẓāhir-i erkān-ı Naḳş-bend

8 Cemʿ oldı anda ʿādet-i sādāt-ı ṣūfiye
Rengīnterdür ʿālem-i ʿirfān-ı Naḳş-bend

9 İs̱bāt-ı müddeʿāsına efʿālidür delīl
ʿİlm ü ʿameldür aʿẓam-ı bürhān-ı Naḳş-bend

[216b] 10 Ṣāḥib-serīr-i salṭanat-ı cāvidān olur
Her kim olursa bende-i fermān-ı Naḳş-bend

11 Ser-māye-i maḥabbetümi itdi müstezād
Kāẓım nuḳūd-ı himmet ü iḥsān-ı Naḳş-bend

Tārīḫ-i Vilādet	Müddet-i ʿÖmr-i Saʿādet	Tārīḫ-i Rıḥlet-i ʿAliyyeleri
[—]	[—]	[—]

XCII DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ YAḤYĀ-YI ŞİRVĀNĪ

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ṭutar çerḫ-i berīni şöhret-i Yaḥyā-yı Şirvānī
Geçer zīr-i zemīni saṭvet-i Yaḥyā-yı Şirvānī

2 Ḳabūl itmez göñül āyīnesinde başḳa bir ṣūret
Cenāb-ı Ḥaḳladur hep ḫalvet-i Yaḥyā-yı Şirvānī

3 Nice ṣāḥib-ẓuhūr erler ẓuhūr itmiş ṭarīḳinden
Olur maʿlūm bundan ḳudret-i Yaḥyā-yı Şirvānī

4 Ḳılur keştī-i çerḫi lücce-i ḥayretde ser-gerdān
Vezān olduḳça bād-ı himmet-i Yaḥyā-yı Şirvānī

5 Küdūret-baḫş olur mevc-i ṣafāsı āb-ı tesnīme
Şarāb-ı şevḳdendür ṣoḥbet-i Yaḥyā-yı Şirvānī

6 Virür ẕevḳ-i ḥayāt-ı cāvidānī cām-ı kevs̱er vār
Mey-āşāmān-ı ʿaşḳa ülfet-i Yaḥyā-yı Şirvānī

7 Mükerremdür sipihrüñ Beyt-i maʿmūrından ʿuşşāḳa
Muʿallā-āstān-ı devlet-i Yaḥyā-yı Şirvānī

8 Sülūk-ı zühd ü ʿaşḳuñ mecmaʿü'l-baḥreyni olmışdur
Ṭarīḳ-i ḥikmet-ender-ḥikmet-i Yaḥyā-yı Şirvānī

9 Nigāh-ı raġbet itmez sāġar-ı Cemşīd ü Ḫurşīde
Olan sāġar-gedā-yı reʾfet-i Yaḥyā-yı Şirvānī

10 Münevverdür cemāli nūr-ı mişkāt-ı nübüvvetden
Çerāġ-ı kibriyādur ṣūret-i Yaḥyā-yı Şirvānī

11 Ṣarıl dest-i edeble dāmen-i iḥsānına **Kāẓım**
Hemān ʿayn-ı ʿAlīdür ḥażret-i Yaḥyā-yı Şirvānī

Tārīḫ-i Vilādet	Müddet-i ʿÖmr-i Saʿādet	Zamān-ı Rıḥlet-i ʿAliyyeleri
[—]	[—]	[862/1457-58]

XCIII DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ PĪR ḤĀCĪ BAYRAM-I VELĪ

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

[217a] 1 Mālik-i ḫulḳ-ı ḥasen ehl-i velāyet güzeli
Çeşme-i feyż-i Nebī maḫzen-i esrār-ı ʿAlī
Recebü'l-ferd-i Hüdā şuʿle-i ḫurşīd-i celī
Şehr-i şaʿbān-ı şeref māh-ı ṣıyām-ı ezelī
Ḥāci Bayram-ı Velīdür Ḥāci Bayram-ı Velī

2 Maẓhar-ı ʿizzet idüp ẕātını Ḫallāḳ-ı Ḳadīr
Eylemiş nūr-ı celāliyle cemālin tenvīr
N'ola faḫr itse anuñla felege ḫāk-i ḥaḳīr
ʿĀlem-i maḳderete mihr-i cihān-tāb-ı naẓīr
Ḥāci Bayram-ı Velīdür Ḥāci Bayram-ı Velī

3 Leb-i muʿciz-es̱eri bāb-ı Fütūḥāt-ı kemāl
Dil-i rūşen-güheri kān u dār-ı müteʿāl
Olmamış kimseye bu mevhibe-i ʿālü'l-ʿāl
ʿAhd-i ʿālīsini ʿuşşāḳa iden ʿīd-i viṣāl
Ḥāci Bayram-ı Velīdür Ḥāci Bayram-ı Velī

4 ʿĀlem-i ʿaşḳda hem-pālarına sābıḳ olan
Bezm-i ḥayretde zebān-ı dil ile nāṭıḳ olan
Luṭf-ı Bārī ile her bir şerefe lāyıḳ olan
ʿĪd-i Aḍḥā gibi aḳrānına hep fāʾiḳ olan
Ḥāci Bayram-ı Velīdür Ḥāci Bayram-ı Velī

5 Sürmem olsaydı eger ḫāk-i siyāhı **Kāẓım**
Rüʾyet eylerdi gözüm Ḥaḳḳı kemāhī **Kāẓım**
Olmaz iḥsānına ḥadd-i mütenāhī **Kāẓım**
Baḥr-i envār-ı füyūżāt-ı İlāhī **Kāẓım**
Ḥāci Bayram-ı Velīdür Ḥāci Bayram-ı Velī

Tārīḫ-i Vilādet	Müddet-i ʿÖmr-i Saʿādet	Zamān-ı Rıḥlet-i ʿAliyyeleri
[753/1352-53]	[80]	[833/1429-30]

XCIV DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ PĪR ZEYNÜ'D-DĪN-İ ṢAFĪ

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Çıḳar eflāke āb-ı himmet-i ṭūlāb-ı Zeynü'd-dīn
Başar dünyāyı seyl-i reʾfet-i mīzāb-ı Zeynü'd-dīn

2 Dökilmiş zülf-i ʿanber-bār veş ruḫsār-ı dil-dāra
Leṭāfet-intimādur ḥāl-i bī-tāb-ı Zeynü'd-dīn

3 Devām-ı ẕikr ü cūʿ u ṣoḥbet ü terk-i ḫˇāb u rāḥatdur
Ḳadīmī-āşinā vü dāʾimī aḥbāb-ı Zeynü'd-dīn

[217b] 4 Ṣafānuñ cemʿ idüp efrādın itmiş menʿ aġyārın
Maḳām-ı mevhibindür ʿādet ü ādāb-ı Zeynü'd-dīn

5 Sezādur iktisāb-ı şöhret itse āftāb āsā
Kitāb-ı cāmiʿü'l-envārdur miḫrāb-ı Zeynü'd-dīn

6 Geçüp cān u cihāndan ṭālib-i Mevlā olan gelsün
Açıḳdur cümle erbāb-ı sülūka bāb-ı Zeynü'd-dīn

7 Kilīdi İbni Sīnā ʿālem-i dünyāya ʿaṣrında
Olurdı bī-tereddüd dāḫil-i aṣḥāb-ı Zeynü'd-dīn

XCIII. 5 mütenāhī : müntehāhī K

8 Kitāb-ı midḥatin tebyīżden ʿāciz ḳalur olsa
Edībān-ı zamān bi'l-imtiḥān kitāb-ı Zeynü'd-dīn

9 Virür Zeyneb lisān-ı iḥtirāma ẕikr-i vālāsı
ʿAẓīmü'l-menḳabetdür ṣūret-i elḳāb-ı Zeynü'd-dīn

10 Daḫīl-i luṭfı ol yüzler sürüp dergāhına **Kāẓım**
Sirāc-ı merḥametdür necm-i ʿālem-tāb Zeynü'd-dīn

Tārīḫ-i Vilādet	Müddet-i ʿÖmr-i Saʿādet	Zamān-ı Rıḥlet-i ʿAliyyeleri
[—]	[—]	[838/1434-35]

XCV DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ PĪR İBRĀHĪM-İ GÜLŞENĪ-İ HEYBETĪ

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Olduḳça rū-nümā gül-i ruḫsār-ı Gülşenī
Dünyāyı reşk-i cennet ider nār-ı Gülşenī

2 Ḍarb-ı miṡāl-i ʿālem olur vech-i Heybetī
İsm-i Celāle başlasa sālār-ı Gülşenī

3 Āṡār-ı maʿnevīsine söz var mı kim ider
Her beyt-i bī-muʿādilini dār-ı Gülşenī

4 ʿUlvīdür ol ḳadar eṡer-i būy-ı feyżi kim
Dāmān-ı Cebreʾili ṭutar ḫār-ı Gülşenī

5 Verd-i Muḥammedī gibi ġāyet laṭīfdür
Ḥüsn-i nümāyiş-i gül-i dīdār-ı Gülşenī

6 Ḳalmaz meşām-ı ḳāhire-i cān u dil tehī
Ḳaplar cihānı nükhet-i gülzār-ı Gülşenī

7 Maḥsūd-ı gülşen itmiş ise āteşi Ḫalīl
Döndürdi nāra gülşeni envār-ı Gülşenī

8 Bülbül gibi ḳıyāmete dek dem çeker ṭurır
Rūz-ı ezelde eyleyen iḳrār-ı Gülşenī

9 Ecrām-ı āsmāna döner her ḥabāb-ı nāb
Deryāya [d]üşse sāye-i ezhār-ı Gülşenī

10 ʿAşḳ āteş-i derūnın ider reşk-i lālezār
Ḳılduḳça ʿandelīb-i dil eẕkār-ı Gülşenī

[218a] 11 **Kāẓım** fiġāna başla ki bülbül gibi saña
Olsun şüküfte ġonçe-i esrār-ı Gülşenī

Tārīḫ-i Vilādet	Müddet-i ʿÖmr-i Saʿādet	Zamān-ı Rıḥlet-i ʿAliyyeleri
[830/1426-27]	[90]	[940/1533-34]

XCVI DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ SÜNBÜL SİNĀN-I MERZİFONĪ

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Reşk-i nūr-ı āsmānīdür cenāb-ı Sünbülī
Yūsuf-ı Kenʿān-ı s̱ānīdür cenāb-ı Sünbülī

2 Her telinde zülf-i dil-ber gibi bir dil baġlıdur
Bāġ [u] rāġ-ı mihrbānīdür cenāb-ı Sünbülī

3 Āsmān dergāhına ancaḳ ṭoḳuz ḳandīl olur
Öyle nūr-ı lā-mekānīdür cenāb-ı Sünbülī

4 İki deryā-yı siyādet dürrinüñ lālāsıdur
Ẕāt-ı Selmāna müdānīdür cenāb-ı Sünbülī

5 Neşr-i būy-ı feyż ider dāʾim bu bāġ u rāġda
Sünbül-i mülk-i maʿānīdür cenāb-ı Sünbülī

6 Mest olur nefḫ-i nesīminden meşām-ı ṣubḥ u şām
Nev-bahār-ı kāmrānīdür cenāb-ı Sünbülī

7 Dem çeker şeb tā-seḥer ism-i celīl-i Hū ile
ʿAndelīb-i cāvidānīdür cenāb-ı Sünbülī

8 Dergehinden her sene icrā olur āb-ı ḥayāt
Çeşmesār-ı zindegānīdür cenāb-ı Sünbülī

9 Mülteḳā-yı kāmıdur baḥreyn-i ʿaşḳ u ḥikemüñ
Sırr-ı vaḥdet tercemānīdür cenāb-ı Sünbülī

10 Yüz sürüp **Kāẓım** deḫālet ḳıl der-i vālāsına
Ehl-i ʿaşḳuñ sāyebānıdur cenāb-ı Sünbülī

Tārīḫ-i Vilādet	Müddet-i ʿÖmr-i Saʿādet	Zamān-ı Rıḥlet-i ʿAliyyeleri
[—]	[—]	[936/1529-30]

XCVII DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ AḤMED ŞEMSÜ'D-DĪN-İ ṢARUḪANĪ

mefˁūlü fāˁilātün mefˁūlü fāˁilātün
[müstefˁilün faˁūlün müstefˁilün faˁūlün]

1 Ḳılmış cihānı bīdār dīdār-ı Aḥmediyye
Olmış dilinde der-kār esrār-ı Aḥmediyye

2 Efkārı pek ḳaviymiş meˀmūr-ı maˁnevīymiş
Ẕātında munṭaviymiş ās̱ār-ı Aḥmediyye

[218b] 3 İtmiş Yigitbaşılıḳ nāmıyla kesb-i şöhret
Bulmış yüzinde ṣūret aḳdār-ı Aḥmediyye

4 Maˁlūm imiş özinde meşhūd imiş gözinde
Gün gibi her sözinde envār-ı Aḥmediyye

5 Mirˀāt-ı ḳalb-i pāḳi āyīne-i İlāhī
Ruḫsār-ı tābnāki gülzār-ı Aḥmediyye

6 Evc-i kemāli bulmış nūr-ı şerefle ṭolmış
Olmış bi-ḥaḳḳın olmış bīdār-ı Aḥmediyye

7 Bir pāk-dil velīdür ser-yāver-i ˁAlīdür
Ẕātında müncelīdür eṭvār-ı Aḥmediyye

8 Şehr-i viṣāle gitmiş ḥadd-i kemāle yetmiş
Seyl-āb-i çeşmin itmiş enhār-ı Aḥmediyye

9 Güftār-ı bī-naẓīri tevḥīd-i ẕāt-ı Bārī
Efkār-ı müstenīri eẕkār-ı Aḥmediyye

10 Ṭut emr-i kibriyāyı sev āl-i Murtażāyı
Kāẓım budur Ḫudāyı kirdār-ı Aḥmediyye

Tārīḫ-i Vilādet	Müddet-i ˁÖmr-i Saˁādet	Zamān-ı Rıḥlet-i ˁAliyyeleri
[—]	[—]	[1041/1631-32]

XCVIII DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ PĪR ŞAˁBĀN-I VELĪ

mefˁūlü mefāˁīlü mefāˁīlü faˁūlün

1 Şehr-i receb-i rāz-ı ˁAlī ḥażret-i Şaˁbān
ˁİd-i ramażān-ı ezelī ḥażret-i Şaˁbān

2 Ol şāh-ı şeref-cāh ki ẓāhirde de olmış
Ṣāḥib-şeref-i nām-ı velī ḥażret-i Şaˁbān

3 Ol Yūsuf-ı s̱ānī ki sezādur dinilür[se]
Ṣınf-ı ʿurefānuñ güzeli ḥażret-i Şaʿbān

4 Bir māʾidedür feyż-i Ḥaḳ olmış o ṭaʿāmuñ
H̬ūn-ı ḥarem-i bī-bedeli ḥażret-i Şaʿbān

5 Bir ḳudrete mālik ki gören dirdi budur bu
Ḥaḳḳuñ ṣıfat-ı ḳudret eli ḥażret-i Şaʿbān

6 Bir ṣāḥib-i himmet ki bütün ʿālemüñ itmiş
Dergāhını cāy-ı emeli ḥażret-i Şaʿbān

7 Ol H̬ıżr-ı hüdā kim çevirür āb-ı ḥayāta
İsterse şarāb-ı eceli ḥażret-i Şaʿbān

8 ʿAşḳ olsa idi ḥüsni gibi ḳābil-i taṣvīr
Elbette olurdı modeli ḥażret-i Şaʿbān

9 H̬urşīde şeref-h̬āne olur ḳılsa tah̬ayyül
Yek laḥẓa maḳām-ı Zuh̬ali ḥażret-i Şaʿbān

[219a] 10 **Kāẓım** ḳulınuñ ḳıl dil-i vīrānını maʿmūr
Ey ḳaṣr-ı velāyet temeli ḥażret-i Şaʿbān

Tārīh̬-i Vilādet	Müddet-i ʿÖmr-i Saʿādet	Zamān-ı Rıḥlet-i ʿAliyyeleri
[895/1490-91]	[79]	[976/1568-69]

XCIX DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ PĪR ḤÜSĀMÜ'D-DĪN-İ ʿUŞŞĀḲĪ-İ BUH̬ĀRĪ

meʿfāilün feʿilātün meʿfāilün feʿilün

1 Olur devām ile ṣavma ḳıvām-ı ʿUşşāḳī
Sürer gider senelerce ṣıyām-ı ʿUşşāḳī

2 Sirişk-i āl ile ṣavm-ı viṣāl şerbetidür
Şarāb-ı kevs̱er-i bāġ-ı merām-ı ʿUşşāḳī

3 Tecessüs eyleme h̬āricde bāġ-ı dilde ara
Ḳażāya ḥüsn-i rıżādur niẓām-ı ʿUşşāḳī

4 Ṭarīḳ-i ʿaşḳda bir başḳa güft-gū olamaz
Müdām-ı ẕikr-i H̬udādur kelām-ı ʿUşşāḳī

5 Sükūt ü cūʿ u seher ẕikr ü fikr-i ḥalvetdür
Cihāt-ı sitte-i emr-i mehām-ı ʿUşşāḳī

6 Efendi gitmeyelüm gel amān Buḫārāya
Pür itdi ʿālemi feyż-i Ḥüsām-ı ʿUşşāḳī

7 Cünūd-ı ʿaşḳ ile birdür derūn u bīrūnı
Felekden olsa da aʿẓam ḫıyām-ı ʿUşşāḳī

8 Ḫadeng-i āha sipihrüñ olur mı mihri siper
Diler sürādıḳ-ı ʿarş-ı sihām-ı ʿUşşāḳī

9 Ḳadem-nihāde-i mehd-i elest iken ʿālem
Ḳulaġuma çalınurdı maḳām-ı ʿUşşāḳī

10 Bu ḫāneḳahda benem şimdi ḫālişan **Kāẓım**
Muḥibb-i ṣādıḳ u kemter-ġulām-ı ʿUşşāḳī

Tārīḫ-i Vilādet	Müddet-i ʿÖmr-i Saʿādet	Zamān-ı Rıḥlet-i ʿAliyyeleri
[—]	[—]	[1003/1594-95]

C DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ PĪR ʿAZĪZ MAḤMŪD-I HÜDĀYĪ

mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün
[müstefʿilün faʿūlün müstefʿilün faʿūlün]

1 Aç bāb-ı mültecāyı yā ḥażret-i Hüdāyī
Gūş eyle bu recāyı yā ḥażret-i Hüdāyī

2 Ẕātuñ cenāb-ı Maʿbūd ḳılmış ʿazīz ü maḥmūd
Ḳıl sen de baña bir cūd yā ḥażret-i Hüdāyī

[219b] 3 Olsuñ elüñle münfek göñlümden ʿuḳde-i şek
İder "nidāʾe ʿabdik" yā ḥażret-i Hüdāyī

4 Nāmuñla aldı şöhret saʿyüñle buldı ṣūret
Ḥalvetde ḥāl-i celvet yā ḥażret-i Hüdāyī

5 ʿAşḳ eylemiş hüveydā bir şuʿlesin ser-ā-pā
Çün mihr-i ʿālem-ārā yā ḥażret-i Hüdāyī

6 Ẓıll-ı ẓalīl-i Ḥaḳsın şāhenşeh-i eḥaḳsın
Her luṭfa müstaḥaḳsın yā ḥażret-i Hüdāyī

7 Bābuñ meʾāb-ı ʿālem ġavs̱iyyetüñ müsellem
Luṭf it saña daḫīlem yā ḥażret-i Hüdāyī

8 Nāzuñ geçer Ḫudāya işler sözüñ ḳażāya
Eyle ḳuluñ ḥimāye yā ḥażret-i Hüdāyī

C. 3 İder : İderek K

9 Aṣḥāb-ı Kehf-i ẕī-şān Ḳıṭm[ī]re itdi iḥsān
Ben olmayam [m]ı insān yā ḥażret-i Hüdāyī

10 Bīmār u bī-medārem me᾿lūf-ı āh u zārem
Senden ümīdvārem yā ḥażret-i Hüdāyī

11 **Kāẓım** ḳuluñ ider dād pīş-i derūñde feryād
Ḳıl dā᾿im ġamdan āzād yā ḥażret-i Hüdāyī

Tārīḫ-i Vilādet	Müddet-i ʿÖmr-i Saʿādet	Zamān-ı Rıḥlet-i ʿAliyyeleri
[948/1541-42]	[90]	[1038/1628-29]

CI DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ MIṢRĪ

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 İmām-ı evliyā ṣāḥib-livādur ḥażret-i Mıṣrī
Kerāmet-pīşedür ʿĪsī-liḳādur ḥażret-i Mıṣrī

2 Ṣuʿūd itmiş velāyet cāhına rāh-ı meveddetden
Mükerrem bende-i āl-i ʿabādur ḥażret-i Mıṣrī

3 Bu söz müs̱betdür ās̱ārıyla yoḳ taʿrīfe ḥācet hīç
Gül-i ṣad-berg-i gülzār-ı ṣafādur ḥażret-i Mıṣrī

4 Delīl-i bī-ʿadīl midür bu daʿvāya Ḥaseneyne
Maḥabbet pīşegāna muḳtedādur ḥażret-i Mıṣrī

5 Muʿallā-ḫāne-i iclālidür eflāk-i nüh-ṭāḳuñ
Daḫil-i ehl-i beyt-i Muṣṭafādur ḥażret-i Mıṣrī

6 Aḳar nūr-ı maḥabbet kilk-i ruḫsār u zebānından
Açılmış çeşmesār-ı Murtażādur ḥażret-i Mıṣrī

7 Kerem-kānı meveddet dūdmānı ʿaşḳ deryāsı
Ser-ā-ser cāmiʿ-i ḫulḳ-ı rıżādur ḥażret-i Mıṣrī

8 Çeker cām-ı ṭahūrı intimā ḫum-ḫānesinden hep
Müsellem mest-i ṣahbā-yı velādur ḥażret-i Mıṣrī

[220a] 9 Fidā-yı cān u ser ḳılmaḳ yolında iftiḫārumdur
Başumda tāc boynumda ridādur ḥażret-i Mıṣrī

10 Elüm dāmān-ı iḥsānında bir ʿabd-i s̱enā-ḫ̬ānum
Baña **Kāẓım** ezelden āşinādur ḥażret-i Mıṣrī

C. 11 Beytin 2. dizesinde vezin bozuktur.

Tārīḫ-i Vilādet	Müddet-i ʿÖmr-i Saʿādet	Zamān-ı Rıḥlet-i ʿAliyyeleri
[1027/1617-18]	[78]	[1105/1694-95]

CII DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ PĪR NŪRÜ'D-DĪN-İ CERRĀḤĪ

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Virür em ḫāṭır-ı ġamnāke Nūru'd-dīn-i Cerrāḥī
Ṣarar merhem dil-i ṣad-çāke Nūru'd-dīn-i Cerrāḥī

2 Olur teʾs̱īr-i ḫurşīd-i naẓarla maʿden elmāsı
Nigāh itse ḫas [u] ḫāşāke Nūru'd-dīn-i Cerrāḥī

3 O ṣāḥib-sırr-ı Ḥayder kim derūnın eylemişdür kān
Vidād-ı ṣāḥib-i "lev-lāk"* e Nūru'd-dīn-i Cerrāḥī

4 Velāyet-şuʿle bir mihr-i felek-pīrāye kim ṣığmaz
Derūn-ı ḫāne-i idrāke Nūru'd-dīn-i Cerrāḥī

5 Ḥakīm-i bī-muʿādil kim yazardı istese teşrīḥ
Vücūd-ı nüsḫa-i eflāke Nūru'd-dīn-i Cerrāḥī

6 Ḳılar ẕerrātını maḥsūd-i şemʿ-i mihr-i ʿālem-tāb
Nigāh eylerse rūy-ı ḫāke Nūru'd-dīn-i Cerrāḥī

7 Döner destinde tīġe nīşter nisbet ḳabūl itmez
Hezārān ʿārif-i bī-bāke Nūru'd-dīn-i Cerrāḥī

8 S̱üreyyā gibi ṣalḳım gösterir evc-i celālinde
İderse terbiyet bir tāke Nūru'd-dīn-i Cerrāḥī

9 Nihāl-i sidre dir tā müntehādan aña ṭūbī lek
El ursa ḳanġı bir misvāke Nūru'd-dīn-i Cerrāḥī

10 Çevirdi naḳş-ı mihr-i ʿaşḳ içün levḥ-i dile **Kāẓım**
Zebānum kāviş-i ḥakkāke Nūru'd-dīn-i Cerrāḥī

Tārīḫ-i Vilādet	Müddet-i ʿÖmr-i Saʿādet	Zamān-ı Rıḥlet-i ʿAliyyeleri
[1089/1678-79]	[46]	[1135/1722-23]

CIII DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ MUṢṬAFĀ EL-BEKRĪ

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ṭarīḳuñ şāh-rāh-ı ʿāşıḳān yā Muṣṭafa'l-Bekrī
Refīḳuñ luṭf-ı Rabb-ı müsteʿān yā Muṣṭafa'l-Bekrī

* "lev-lāk" *Keşfü'l-hafā*, II, 164.

[220b] 2 Mesīḥ-i maʿrifetsin feyż-i enfās-ı laṭīfüñden
Ḥayāt-ı cān bulur dil-mürdegān yā Muṣṭafa'l-Bekrī

3 Bahār-ı ʿāṭıfet ṭabʿ-ı leṭāfet-iştihāruñdur
Virür gülzār-ı cennetden nişān yā Muṣṭafa'l-Bekrī

4 ʿArabda Ḥalvetī āyīnin icrā eyleyen sensin
Bu himmet sende olmış şāygān yā Muṣṭafa'l-Bekrī

5 Daḫīl-i dergeh-i iḥsānuñam luṭf eyle çün Yūsuf
Elümden çekme dāmānuñ amān yā Muṣṭafa'l-Bekrī

6 Budur senden niyāzum **Kāẓım** āsā ḳıl recā Ḥaḳdan
Benümçün ʿaşḳ-ı Ġufrān u Rıżā yā Muṣṭafa'l-Bekrī

Tārīḫ-i Vilādet	Müddet-i ʿÖmr-i Saʿādet	Zamān-ı Rıḥlet-i ʿAliyyeleri
[1099/1687-88]	[63]	[1162/1748-49]

Be-Ḥüseyn ü Ḥasan u Ḥayder ü Zehrā vü Resūl
Eyle eşʿārumı Yā Rab keremüñle iclāl
Mīve-i naḫl-i dilümdür ola bu ās̱āruñ
İsm ü tārīḫ-i bihīni **S̱emerātü'l-İḳbāl** Sene: 1306/1888-89
ثمرات الاقبال

GAZELLER

[221b] K İ T Ā B Ü ' L - Ġ A Z E L İ Y Y Ā T

ḤARFÜ'L-ELİF

I

mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Açıldı göñlüme rāz-ı meveddet-i ḳurebā
Ḥarīm-i cānuma ṭoldı maḥabbet-i ḳurebā

2 Vücūd-ı vaḥdet-i ʿaşḳuñ ḥavās-ı ḫamsesidür
Çerāġ-ı penc-i żiyādur ḥakīḳat-i ḳurebā

3 Delīl-i emr-i celīl-i taḳaddüm olmışdur
Cenāb-ı āl-i ʿabā-cāha āyet-i ḳurebā

4 Ḳılar medīḥaların beş vaḳit namāza bedel
Olan daḫīl-i der-i feyż-i ḥażret-i ḳurebā

5 Yoḳ olsun ol dil-i ġāfil ki olmaya ḥāṣıl
İçinde pertev-i ṣıdḳ-ı ʿubūdet-i ḳurebā

6 Ṭapardı anlara miḥrābı terk idüp zāhid
Bileydi n'oldıġın iclāl ü şevket-i ḳurebā

7 Ḥasan Ḥüseyn ü Resūl ü ʿAlī vü Zehrādur
Vücūd-ı muḥterem eczā-yı heyʾet-i ḳurebā

8 Güşāde pençesidür dest-i ḳudretüñ **Kāẓım**
Ḳonılsa levḥ-i beyāna meziyyet-i ḳurebā

II

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 "Hāte keʾsen min-müdāmi'l-ʿaşḳ yā nūre'l-hüdā"
Olmaz erbāb-ı melāmet ʿaşḳ u sevdādan cüdā

2 ʿAşḳdur ol vech-i bāḳī kim yüzindendür anuñ
Gülde envār-ı leṭāfet mülde ās̱ār-ı ridā

3 Feyż-i aḳdes ʿālem-i maʿnīde feyż-i ʿaşḳdur
Kim olur feyż-i muḳaddes ẕātına sāġar-gedā

4 Rāh-ı ʿaşḳa girmeyen çıḳmaz ḥużūr-ı ʿizzete
ʿAşḳdur seyr-i ila'llāha delīl ü muḳtedā

5 Ey ḳılan ʿaşḳ ehline rāz-ı maḥabbetden suʾāl
Söyle kim ḳābil midür ifşā-yı esrār-ı Ḫudā

6 Ṣanma mekr-i ʿaşḳdan zāhidler olmışdur emīn
Virmeyen cānın bu yolda eyler īmānın fidā

[222a] 7 ʿAşḳ mebhūt eyledi **Kāẓım** dil-i nālānumı
Öyle kim elṭāf-ı zārı mest-i ḫˇāb eyler ṣadā

III

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Olup deryā-yı ẕātuñdan ṣıfāt-ı muʿteber peydā
Muḳaddes her ṣıfātuñ eyledi yüz biñ es̱er peydā

2 İdüp esmā-yı pāküñ iḳtiżā īcād-ı eşyāyı
Nümāyān oldı nūr-ı ḳudret-i ẕātuñla her peydā

3 Ḫudāvendā sen ol ḳayyūm u ḳādirsin ki emr itseñ
Olur her ẕerreden biñ āftāb-ı şuʿlever peydā

4 İdüp ṣunʿ-ı bedīʿüñ müctemiʿ efrād-ı eżdādı
Ḳılur eczā-yı ʿunṣurdan mürekkeb cism-i ter peydā

5 Ḳılup baṭn-ı ṣadefde iḳtidāruñ ḳaṭreyi lüʾlüʾ
İder ḫurşīd-i feyżüñ sengden laʿl ü güher peydā

6 Dıraḫt-ı kāʾinātı toḫm-ı ʿaşḳuñ ideli ibrāz
Olur ṣunʿuñla ednā bir çekirdekden şecer peydā

7 Kemāl-i cūd u luṭfuñ virdi ṣūret bāġ-ı cennāta
Zinād u seng-i ḳahruñ eyledi nār-ı saḳar peydā

8 Olur ḫavfuñla ḳalb-i ʿabd-i müʾminde recā ḥāṣıl
Recā itdükçe eyler cism-i zārı lerzeler peydā

9 Ne ḥācet ʿarż-ı ḥāle **Kāẓım**-ı bī-çāreden yā Rab
Saña maʿlūmdur aḥvāli hep pinhān u ger peydā

IV

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 İder mīm-i ʿadem reşk-i femüñle dilde ḫūn peydā
Ḳılur zülfüñ ucından ʿaḳl-ı kül reng-i cünūn peydā

2 Hevā-yı ḳāmetiyle çeşm-i ʿāşıḳdan aḳan yaşın
Olur her ḳaṭresinde biñ nihāl-i ser-nigūn peydā

3 Ẓuhūr-ı sebze-i ḫaṭ bāʿis̱-i āsāyiş-i dildür
ʿAḳīb-i fitnede olmaḳ muḳarrerdür sükūn peydā

4 Düşüp bülbül güle pervāne şemʿe eylemişlerdür
Beyābān-ı ṭalebde her biri bir reh-nümūn peydā

5 Ṭabīb-i luṭf-ı Ḥaḳdan pek ḳolaydur istemek dermān
Bulup bir çāre ḳılsaḳ **Kāẓımā** derd-i derūn peydā

V

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ben o Mecnūnam ki Leylālar niyāz eyler baña
ʿAḳl-ı kül bir reʾy içün biñ keşf-i rāz eyler baña

2 Mest-i cām-ı ḥayretem "lā-taḳrabū"* şānumdadur
Kimde ḳudret var teklīf-i namāz eyler baña

3 Minnet-i tīr-i nigāhuñ çekmem ey ḳaşı kemān
Nāvek-i ḳavs-i ḳażā bilmem ne nāz eyler baña

[222b] 4 Nāy veş ben dem-be-dem sırr-ı ḥaḳīḳat söylerem
Zāhid-i nā-sāzı gör ʿizz ü mecāz eyler baña

5 ʿAşḳ bikr-i fikrümüñ ḥüsn ü kemālin seyr idüp
Derd ü ġamdan ḳat ḳat iḥżār-ı cihāz eyler baña

6 Öyle bīmārem ki derdümden ḳılup yārem daḫi
Çeşm-i cellādın ṭabīb-i çāre-sāz eyler baña

7 Kes̱ret-i āhum mı bāʿis̱dür nedür cürmüm ʿaceb
Kāẓım ol ḫūnī bu gün bīdād az eyler baña

VI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Yā ʿAlī ḳullıḳ saña şehlükden evlādur baña
Nār-ı ʿaşḳuñ cennetü'l-aʿlādan aʿlādur baña

2 Çeşme-i ṣaḥrā-yı feyżüñ ʿayn-ı feyż-i lā-mekān
Nūr-ı Aḥmed-tāb u vechüñ vech-i illādur baña

---

* "lā-taḳrabū" *Kuran*, 4/43.

3 ʿArʿar-ı ʿadnān gibi ḳaddüñ cihāna sırr-ı nūr
Mūsī-i ʿaşḳam meger naẖl-i tecellādur baña

4 H̱amse-i āl-i ʿabānuñ mıṣraʿ-ı s̱ānīsisin
Menzilüñ Beytü'l-ʿatīḳ-i Ḥaḳ teʿālādur baña

5 Ḥażret-i Ḥaḳ Ādeme taʿlīm-i esmā eyledi
Ẕāt-ı pāküñ ẖˇāce-i ẕī-şān-ı dānādur baña

6 Ẕerre āsā istemem bir māhdan nūr-ı ḥużūr
Āftāb-ı evc-i luṭfuñ ʿālem-ārādur baña

7 H̱alḳa ḥubbuñdan ʿibāretdür cinānuñ kevs̱eri
H̱ulletüñ tesnīm-i ʿadn-i vaṣl-ı Mevlādur baña

8 Āsmān bilmez mi erbāb-ı süẖan sulṭānını
ʿArşa dek ḳat ḳat cilālanmış merāyādur baña

9 Ḥaḳ bu kim Ḳurʾān-ı Türkīdür bu naẓm-ı bihterīn
Kāẓım iḥsān-ı Resūl-i Rabb-i yek-tādur baña

VII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Fidādur rāhuña ey pādişāh-ı mülk-i istiġnā
Metāʿ-ı cān u dil ser-māye-i dünyā vü mā-fīhā

2 Ḥuṣūl-ı ẕevḳ maṭlab-ı ārzū-yı nefsi defʿ itmez
Hevā bulduḳça şiddet arturır emvācını deryā

3 Olur taḥvīl rengi ḳabż u basṭuñ bir tesellīden
Ne taʿbīr eylesin ol vech ile ṣūret bulur rüʾyā

4 Viren baẖt u ḳaderdür ādeme ḳadr ü şeref yoẖsa
Sebū-yı āb ile ṭıynetde birdür kūze-i ṣahbā

5 Gören cism-i nizārum ṣormasun cān-ı żaʿīfümden
Dürüst olmaz saḳīm olduḳça lafẓı bir sözüñ maʿnā

6 Giriftār olma ey dil gūşe-i idbārına çün būm
Künūz-ı ġamla māl-ā-māl bir vīrānedür dünyā

[223a] 7 Ḳażāyā-yı süẖandan bir netīce umma ey **Kāẓım**
Ẕekātı iḳtiżā itmez niṣāb-ı ʿālem-i ẖulyā

VIII

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Yā Rab hevā-yı ʿaşḳuñı ḳıl āşinā baña
Bīgāne eyle ol ki cüdādur saña baña

2 Sevḳ eyle ol ṭarīḳa ki pāy-ı irādetüm
Olsun ḥabīb-i muḥteremüñ muḳtedā baña

3 Ḳılmam melāl-i ʿaşḳdan iẓhār-ı infiʿāl
Her mūyum olsa nevk-i ḫadeng-i ḳażā baña

4 Dil-teşne-i meveddetüm olsam sipihr-i dūn
Virmez bu çeşmesārda bir ḳaṭre mā baña

5 Ālām-ı ʿaşḳ eyledi ifnā vücūdumı
Rūşen görindi dār-ı fenādan beḳā baña

6 Ben ʿizz u cāhı n'eyleyeyem evc-i salṭanat
Besdür bu ġam-serāda ḥażīż-i fenā baña

7 Ṣaḥrā-neverd-i derd-i belāyem belā bu kim
Olmaz maḥabbetüñle müʾes̱s̱ir belā baña

8 Sensin hemīşe istedigüm senden ey Kerīm
Ḥāşā ki ārzū ola ḥubb-ı sivā baña

9 Ālāyiş-i cihāna taʿalluḳ ne iḥtimāl
Kāẓım görindi cevher-i cāndan ġınā baña

IX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Göñlüm ol bīmār u şeydādur getirmez ḫˇāb aña
Virse ṣahbā-yı ecel sāḳīsi biñ zehr-āb aña

2 İltihāb-ı sīnemi müzdād ider seyl-āb-ı eşk
Hey ne āfet kim gelür āb-ı revāndan tāb aña

3 Devrilüp deryāda ḳalmış fülkelerdür ḳaşlaruñ
Nūr-ı vechüñ mevc-i zülfüñ ḥalḳa-i gird-āb aña

4 N'eylesün meftūn-ı ḥüsnüñ Sūmenāt u Kaʿbeyi
ʿĀrıżuñ āteş ḳaşuñdur gūşe-i miḥrāb aña

5 Levḥ-i ruḫsāruñ kitāb-ı ḥüsn ü āndur ḫāl ü ḫaṭ
Ḫāme-i ḳudretle ḳonmış noḳṭa vü iʿrāb aña

6 İrtifāʿ-ı cāhuñ almaḳdan ḳalur ʿāciz felek
İtse ecrām-ı nücūmı bir bir usṭurlāb aña

7 Ey ḫoş ol Mecnūn-ı Leylā nā-şinās-ı ʿaşḳ kim
Reşkden dīvānedür **Kāẓım** ulü'l-elbāb aña

X

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Fürḳatüñ virmez ifāḳat renc ü miḥnetden baña
Olsa ṭaşlardan yürek timu[r]lardan ten baña

[223b] 2 Ey Ḫalīle nār-ı Nemrūdı gülistān eyleyen
Āteş-i ʿaşḳuñla ḳıl bu gülşeni gül-ḫan baña

3 Ġam yemem ʿuryān iderse çeşmümi sevdā-yı ʿaşḳ
Geydürür ḳat ḳat dü çeşmüm yaşı pīrāhen baña

4 Dostum ʿaşḳuñla tenhālıḳdan itmem iştikā
Yār u hem-demdür belā vü mātem ü şīven baña

5 Ḫāk-i kūyuñdan çevirmem veche-i ʿazmüm senüñ
Miḥnetüñ her naḳş-ı pāyum itse bir medfen baña

6 Maḳṣad ancaḳ vuṣlatuñdur devlet-i dāreynden
N'eyleyem sensiz dü kevni ben gereksin sen baña

7 Zevraḳ-ı ḳalbüm hevā-yı nefsüñ maġlūbıdur
İtdi keştībān-ı ġaflet ʿaḳlumı yelken baña

8 Bende-i pīr-i ḫarābātem ki **Kāẓım** ḫoş gelür
Rind-i rüsvā pārsā-yı pāk-dāmenden baña

XI

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Ġamzeñ ki tīr-i tīzdür ey ḳaşı yā saña
Kim görse çeşmüñi urılur muṭlaḳā saña

2 Biñ revzen açsa cān evine kāş ḫançerüñ
Tā her birinden olsa ġamum rū-nümā saña

3 Bīgāne oldı ehl-i dile ʿālem-i ḥużūr
Ey mey-fürūş-ı nāz olalı āşinā saña

4 Bir ḫār içün hezāruñ idersin şikest ü zār
İnṣāf virsün ey gül-i raʿnā Ḫudā saña

5 Ẓannum budur ki rūz-ı ezel olmamış naṣīb
Ṣabr u sükūn bendeñe raḥm ü vefā saña

6 Kendüñ gibi bir āfet-i devrāna yan yaḳıl
Benden budur müʾes̱s̱ir ü muḥriḳ duʿā saña

7 **Kāẓım** imām-ı ehl-i melāmet misin nesin
Pīr-i muġānlar itmededür iḳtidā saña

XII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Nūr-ı vechüñ şemʿ-i şevḳ-efzā-yı vicdāndur baña
Küfr-i zülfüñ sünbül-i gülzār-ı īmāndur baña

2 N'eyleyem bāġ-ı cinānuñ ser-nigūn ṭūbāsını
Ḳāmetüñ serv-i revān-ı ravża-i cāndur baña

3 Ḫāke ṣalsun çeşmesār-ı māh-ı ḫurşīdi felek
Çeşme ancaḳ dīde-i pür-ḫūn u giryāndur baña

4 Ṣoḥbet-i ḫūbāndan menʿ itmesün nāṣıḥ beni
Terk-i cān ol ṣoḥbetüñ terkinden āsāndur baña

5 Şemʿ-i bezm-i ḥayretem devr-i sevād-ı İlāhī
Cevher-i kuḥl-ı kemāl-i ʿayn-ı ʿirfāndur baña

[224a] 6 Āftābum sāye veş ardumdan ayrılmaz müdām
Mevc-i seyl-āb-ı sirişküm ḫār-ı dāmāndur baña

7 **Kāẓım** ol ḫāk-i ḥaḳīr-i pāy-māl-i ʿālemem
Mūrlar hem-pāye-i ẕāt-ı Süleymāndur baña

XIII

mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Sevād-ı ḫaṭṭ-ı ruḫuñ virmese ḥicāb saña
Nigeh taṣavvur olınmazdı bī-niḳāb saña

XII. 5 sevād-ı İlāhī : sevād u İlāhī K
6 sāye veş : ساویه K

2 Gül-i tebessüm açıldı yüzüñde giryemden
Getirdi ḥüsn-i güşāyiş şarāb-ı nāb saña

3 Bilürsin ʿāşıḳ-ı zāruñ kitāb-ı Maḳṣūdın
Binā-yı ʿaşḳı kim ögretdi bāb bāb saña

4 Ne zülf-i yāre ṭoḳınduñ ʿaceb ne tel ḳırduñ
Şikeste-ḫāṭır imiş ey göñül rebāb saña

5 Ġazā-yı ekber it öldür raḳībi sulṭānum
Günāhı var ise olsun benüm s̱evāb saña

6 Bulınmaz ehl-i hevānuñ işinde ʿazm ü s̱ebāt
Bu ḥāli döne döne söyler āsyāb saña

7 Ümīdün iki cihānda penāh ise **Kāẓım**
Cenāb-ı Ḥayder ü Zehrā yeter meʾāb saña

XIV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ġam yemem virmezse sāḳī sāġar-ı ṣahbā baña
Kāse kāse ḫūn-ı dil nūş itdirür dünyā baña

2 Ben o Mecnūn-ı ḳulūbem Ḳays veş mecnūn olur
ʿArṣa-i maḥşerde rūḥ-ı Leylī vü ʿAẕrā baña

3 Gelmez istiġnā ḫurūṣ-ı ẕevḳ-i nūş-[ā]-nūşdan
Āsmān cām olsa feyż-i kibriyā ṣahbā baña

4 Eyledüm ṭūl-i emelden öyle bir āh-ı bülend
ʿĀlem-i ḥayretde ḳaldı cennet u ṭūbā baña

5 Dil ḫoşem andan ki nisyān itdirür yek-dīgerin
Bir birin taʿḳīb idüp ālām-ı lā-tuḥṣā baña

6 Rind-i rüsvāyem sifāl ü muṭrib ü mey-ḫānedür
Tāc-ı Cem taḫt-ı Sikender kişver-i Dārā baña

7 N'eyleyem **Kāẓım** bisāṭ-ı salṭanat sevdāsını
ʿAşḳ mülkin ḳıldı rūzī ḫālıḳ-ı yek-tā baña

XV

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Göñlümüñ yāresi tīġ-i nigeh-i yāre fidā
Cigerüm yāresi ol mest-i ciger-ḫˇāra fidā

2 Şebümi rūşen iden şuʿle-i āhum şereri
Günümi tīre ḳılan zülf-i siyeh-kāra fidā

[224b] 3 Ḫavf-ı dūzaḫla ṣaḳın terk-i mey itme zāhid
Ḳılma pervāne gibi cān u dilüñ nāra fidā

4 Ey ḫoş ol rind-i tehī-kīse kim eyler felegüñ
Mihr-i raḫşānını yek-sāġar-ı ser-şāra fidā

5 Çıḳsa Manṣūr gibi dāra "ene'l-Ḥaḳ" çağı**rır**
Eyleyen cān u serīn ṭurre-i ṭarrāra fidā

6 Çekemez ḥalḳa-i āġūşa o tersā-beçeyi
İtmeyen rişte-i īmānını zünnāra fidā

7 Fitne-i maḥşer ü āşūb-ı ḳıyāmet **Kāẓım**
Olsun ol serv-i revān ḳāmet ü reftāra fidā

XVI

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Yaraşur eylese ġamzeñ ne ḳadar nāz baña
Oldı ẓalmā-yı ʿademde nigeh-endāz baña

2 Āftāb-ı ruḫuñ itdükçe tecellī görinür
ʿĀlem-i ġayb ü hüviyyetde olan rāz baña

3 Olurum cevriñi gördükçe ḥarīṣ-i āzār
Ne cefā eyleseñ ey kān-ı sitem az baña

4 Çeşm-i ḫūn-pāşum ider maʿden-i laʿl ü yāḳūt
Ne dem isterse felek ḳılmaġı iʿzāz baña

5 Yāre āmāc-ı sihām-ı naẓarından ṣordum
İtdi mirʾāt-ı ruḫ u sīnesin ibrāz baña

6 Bāng-i nālem degül ʿaks eyleyen eṭrāfumdan
Ḫaber-i ġam getirür āh-ı nevā-sāz baña

7 Āyet-i ṭabʿ-ı selīmüm sözüme şāhiddür
Kāẓım aḳrān olamaz Ḥāfıẓ-ı Şīrāz baña

XVII

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Ey füsūn-ı nigehi maġz-ı dil ü cān-ı ḳażā
Küfr-i zülf-i siyehi cevher-i īmān-ı ḳażā

2 Baġlıdur ṭurre-i ṭarrāruña aḥkām-ı ḳader
Müntesibdür ḫaṭ-ı reyḥānuña fermān-ı ḳażā

3 ʿAşḳ kuhsār-ı ʿademden aḳıdur seyl-i vücūd
Seni maḥbūb-ı ḳulūb ideli sulṭān-ı ḳażā

4 Benem ol rind-i belā-keş ki daḫīl olmışdur
Dil-i sūzānuma tīġ-i şerer-efşān-ı ḳażā

5 Ṭutaram pençe-i āhumla girībānından
Elime girmez ise gūşe[-i] dāmān-ı ḳażā

6 Ḳāmetüñ yevm-i ḳıyāmetde de ṣıġmaz ḳabına
Tengdür cilve-i reftāruña meydān-ı ḳażā

7 Ḫūn-ı eşküm ile laḫt-ı cigerümdür **Kāẓım**
[225a] Ṭamla yāḳūt-ı ḳader laʿl-i Bedaḫşān-ı ḳażā

XVIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Pādişāh-ı bī-muʿādilsin mis̱āl olmaz saña
Dāʾim ü bāḳī vü ʿādilsin zevāl olmaz saña

2 Cān viren rāhuñda kesb eyler ḥayāt-ı cāvidān
ʿĀşıḳ öldürmek bu ḥāletle vebāl olmaz saña

3 ʿAşḳ resmin senden ögrenmiş cemīʿ-i mümkināt
ʿĀşıḳ olmaḳ gibi ʿālemde kemāl olmaz saña

4 Ol ḳadar iẓhār-ı ḥikmet eylemiş kim ḳudretüñ
Ḥikmetüñden bir suʾāle iḥtimāl olmaz saña

5 Evvel ü āḫir bilürler ẓāhir ü bāṭın seni
İbtidā vü intihā farż u ḫayāl olmaz saña

6 Gāh idersüñ baḥri ḳaṭre gāh deryā ḳaṭreyi
Her ne emr itseñ olur emr-i muḥāl olmaz saña

7 Ṣayḳal-ı ṣunʿ-ı bedīʿüñ anı ḳılmış iḳtiżā
Vech-i ādem gibi meclā-yı cemāl olmaz saña

8 Görmeden ḥayrān-ı ḥüsnüñdür ʿuyūn-ı kāʾināt
Bundan özge şāhid-i ʿizz ü celāl olmaz saña

9 Çākerüñ **Kāẓım** ḳılur dāʾim temennā-yı viṣāl
Gör ne cāhildür ki bilmez ʿarż-ı ḥāl olmaz saña

XIX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ḳaşlaruñ menşūr-ı ṭuġrā-yı cemāl olmış saña
Manṣıb-ı ḫūbı ʿaṭā-yı ẕü'l-celāl olmış saña

2 Fitne-i āḫir-zamāndur ṭūb olup ben bildigüm
Devr-i ruḫsār-ı ḳamer-tābuñda ḫāl olmış saña

3 Ṭoplanup nūr-ı sevād-ı çār-menzil bir yere
Zülf ü ḫaṭṭ ebrū-yı çeşm-i bī-miẟāl olmış saña

4 Meyl idüp miḥrābdan ṭutduñ ḫam-ı ebrūya yüz
Ḳanġı āfetdür göñül bu ecre dāl olmış saña

5 Mū-miyān-ı yāre pek bel bel baḳarsın zāhidā
Ḳīl u ḳāle kesb-i istiʿdād-ı ḥāl olmış saña

6 Sende ey **Kāẓım** degüldür saʿy ile ḥāṣıl bu feyż
Muṭlaḳ iḥsān-ı cenāb-ı lā-yezāl olmış saña

XX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ferd-i yek-tāsın taṣavvur olamaz aḳrān saña
Hīç müʾmin yoḳ ki itmez böylece īmān saña

2 Cān alup virmekden āḫir bir nefes yoḳ ortada
Sen virürsin ḫalḳa cān anlar virürler cān saña

3 İster ʿarż it ister ʿarż itme cemāl-i pākini
Kāfirem ger olmamışam ʿāşıḳ u ḥayrān saña

[225b] 4 Fürḳatüñden oldum istiʿdād luṭf it vaṣluña
Ḳābiliyyet yoḫsa bende güç midür iḥsān saña

5 Vech-i müʾmindür tecellī-i cemālüñ maẓharı
Sırr-ı maḥż āyīne-i endāmdur insān saña

6 Dāmenüñ elden bıraḳmaz ʿāşıḳ-ı şūrīde-dil
Ẓāhir olmış künc-i maḫfīsin göñüldür kān saña

7 Sen ʿaceb bilmem kimüñ cānı kimüñ cānānısın
Enfüs ü āfāḳ hep ʿaşḳuñla ḳul ḳurbān saña

8 Ġam mıdur cürm eylese ʿabdüñ sevüp ehl-i mecāz
Baḥrsin virmez żarar çirk-ābe-i ʿiṣyān saña

9 Aġlarum āh eylerüm **Kāẓım** gibi hecrüñle āh
Tā olınca vaṣluña meydān baña imkān saña

XXI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ḥasret-i ruḫsār u zülfüñ kim muḳarrerdür baña
Dāġ-ı sīnem lāle āhum sünbül-i terdür baña

2 Şāh-ı Cem-cāh-ı ḫarābātem lebüñ şevḳiyle ben
Yāy-ı ḫam evreng ü cām-ı bāde efserdür baña

3 İstemem zāhidden iksīr olsa da ḥüsn-i naẓar
İltifāt-ı pīr-i mey kibrīt-i aḥmerdür baña

4 Kaʿbeye ḳılmam naẓar miḥrāba itmem ser-fürū
Kaʿbe rūyuñ ḳaşlaruñ miḥrāb-ı enverdür baña

5 Çekmem el ölsem de dāmān-ı mey ü maḥbūbdan
Kevs̱er ü ġılmān dü ʿālemde müyesserdür baña

6 Kārbān-ı deşt-i endūh-ı felāket-menzilem
Meşʿal-i āhum ṭāliʿa ʿaşḳ reh-berdür baña

7 Mest-i rüsvā-yı melāmet-meşrebem **Kāẓım** gibi
Cāme-i ṣad-pāre-himmetdür ser-ā-serdür baña

XXII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ġam yemem virmezseñ ey sāḳī mey-i gül-gūn baña
Kāse kāse ḫūn-ı dil nūş itdirür gerdūn baña

2 Pāy-ı ḫum cām-ı şarāb u gūşe-i mey-ḫānedür
Mülk-i Cem taḫt-ı Sikender tāc-ı Efrīdūn baña

3 Andanum dil-şād kim geldükçe nisyān itdirür
Bir birin taʿḳīb ile ālām-ı gūn-ā-gūn baña

4 Fāriġ itmez sözlerüñ vāʿiẓ melāmetden beni
Ser be-bālīn-i helākem n'eylesün efsūn baña

5 Ben o Mecnūnam görüp maḥşer güni sulṭānlıġum
Reşk ider rüsvālıġından ʿaḳl-ı Eflāṭūn baña

6 N'eyleyem **Kāẓım** bisāṭ-ı salṭanat endīşesin
[226a] ʿAşḳ mülkin ḳıldı rūzī ḫālıḳ-ı Bī-çūn baña

XXIII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Tecellī-bīn olan ẕāt-ı Kelīm-i pür-şuʿūr āsā
Bilür kim her varaḳ mirʾāt-ı Ḥakdur naḫl-i Ṭūr āsā

2 Olur ẕevḳ-āşinā-yı ʿālem-i ḫˇāb-ı ḥużūr elbet
Ṣoḳan zīr-i cenāḥ-ı ʿuzlete başın ṭuyūr āsā

3 Vücūdı göz göz olsa zaḫm-ı dūd-ı ġamdan āh itmez
Bilen ẕevḳ-i belā-yı ʿaşḳı Eyyūb-ı ṣabūr āsā

4 Sifāle ser-fürūsı şīşenüñ ser-keşligindendür
Medār-ı ẕillet olmaz ādeme kibr ü ġurūr āsā

5 Heyūlā-yı maḥabbet ḳābil-i her-ṣūret olmışdur
Görinmez kendi ammā gösterir eşyāyı nūr āsā

6 Döner ṣahbā-yı gül-fām ile ṭolmış cām-ı Cemşīde
Baʿīd oldukça çeşmüm mihr-i rūyuñdan büdūr āsā

7 Esīr-i ʿaşḳıyam bir şāh-ı ḥüsnüñ kim bu gün **Kāẓım**
Süleymānlar gedādur ḫırmen-i cevdetde mūr āsā

XXIV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Sāḳī-i devrānı kim mest-i şuʾūn itmiş ḳażā
Kāse-i çerḫi çevirmiş vāj-gūn itmiş ḳażā

2 Ḫār-ı ġamdan ṣanma bülbüller hemān āzürdedür
Her güli her ġonçeyi meşḥūn-ı ḫūn itmiş ḳażā

3 Bī-sebeb ḫalḳuñ çıḳarmaz göklere feryādını
Dūd-ı āhı çetr-i eflāke sütūn itmiş ḳażā

4 Levḥ-i heycā hīçe ṭarḥ-ı ṣūret-i maʿdūm idüp
Nāmına hestī dimiş ʿarż-ı füsūn itmiş ḳażā

5 Devlet-i dünyāya seyr it inhimāk-ı ʿālemi
Ey diyen biñ tevsen-i devlet ḥarūn itmiş ḳażā

6 Eylemez ʿārif ḳaderden serd-i āh-ı iştikā
Şīve-i taḳdīri de zār u zebūn itmiş ḳażā

7 Aşdı başından cihānuñ deyni sevdālar gibi
Gūyiyā dehr-i tecellī-i düyūn itmiş ḳażā

8 Müşk-i bīdi serv-ḳadlerle görüp boy ölçenür
Başına bir müşt urmış ser-nigūn itmiş ḳażā

9 Ben miyem **Kāẓım** faḳaṭ Leylī-pesend-i ḥüsn ü ān
Ser-be-ser dünyāyı meʾlūf-ı cünūn itmiş każā

XXV

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Şarāb-ı derd ü zehr-i miḥnete peymānedür dünyā
Hevāsı Ebī Mühlik ḫāki āteş-ḫānedür dünyā

2 Nigāh-ı raġbet itmez şuʿle-i miṣbāḥ-ı inṣāfa
Ẓalām-ı iʿtisāfuñ şemʿine pervānedür dünyā

[226b] 3 Gelen bīzārlıḳla cān atar ṣaḥrā-yı uḫrāya
Ḥużūr-ı istirāḥatden tehī kāşānedür dünyā

4 Ayırmaz ṭurre-i fısḳ u fitenden dest-i iḳdāmın
Rüʾūs-ı mefsedet meʾnūs-ı nāsa şānedür dünyā

XXIV. 2 ḫūn : ḫoş K

5 Esīr-i gūşe-i idbār-ı şūmı olma būm āsā
Künūz-ı ġamla māl-ā-māl bir vīrānedür dünyā

6 Hezārān ʿāşıḳuñ Ceyḥūn-ı ḫūn-ı nā-ḥaḳın **Kāẓım**
Sülāf-ı bezm-i itlāf eylemiş mestānedür dünyā

XXVI

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ḫayāl ü intiẓār u cevr ü ʿaşḳuñla olur cānā
Gözüm bīdār u ten bīmār ü cān bīzār u dil rüsvā

2 Baña hep ḳāmet ü ruḫsār u zülf ü çeşmüñ olmışdur
Ḳıyāmet-rūz u ġam-efrūz u ḫāṭır-sūz u derd-efzā

3 Mey içsem ġam yesem feryād ḳılsam aġlasam çoḳ mı
Sitem rūşen ʿadū şen sīne pür-şīven felek aʿdā

4 Ümīd-i ẕevḳ ü şevḳ-i ʿīş ü ʿişret ḳanda ben ḳanda
Eşell el ġam müʾekkel ʿaḳl muḫtel fikr nā-ber-cā

5 Buña ʿaḳl u dirāyet ṣabr u ġayret n'eylesün **Kāẓım**
Göñül āşüfte yār ülfete ṭāliʿ ḫufte baḫt aʿmā

ḤARFÜ'L-BĀʾ

XXVII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ey fürūġ-ı ṭalʿatı maḥsūd-ı tāb-ı āftāb
Noḳṭadur āyāt-ı ḥüsnüñden kitāb-ı āftāb

2 Vechüñ ol baḥr-i melāḥatdür olur ṣūret-nümā
Her kemīne ḳaṭresinden bir ḥabāb-ı āftāb

3 İrtifāʿ-ı cāhuñ almaḳdan ḳalur ʿāciz felek
Olsa usṭurlābı ḳurṣ-ı müsteṭāb-ı āftāb

4 Görmedi bir dāne[-i] necm ḫāl-i ruḫsāruñ gibi
Ḫırmenistān-ı semāda āsyāb-ı āftāb

5 ʿĀrıżuñ gördükçe ḳalmaz çeşm-i giryānumda nem
Jāledür gūyā ider ʿazm-i rikāb-ı āftāb

6 ʿAcz ider taṣvīr-i dīdāruñda Bih-zād-ı ḫayāl
Olsa nāl-i ḫāmesi reşk-i şihāb-ı āftāb

7 Merdüm-i zāra tevāżuʿkār olur rūşen-derūn
Ḫākden ḳaṭʿ-ı naẓar ḳılmaz cenāb-ı āftāb

8 Ṣanma luṭfından ḳılur her gün çıḳup basṭ-ı cenāḥ
Seyr ider feyfā-yı āfāḳı ʿuḳāb-ı āftāb

9 **Kāẓım** ol deryā-yı feyż-ās̱ār-ı ʿaşḳam kim olur
[227a] Eşkümüñ her ḳatresi mālik-rikāb-ı āftāb

XXVIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Raḥm ider devrān seḥāb-ı āh u efġānum görüp
Āsmān aġlar sirişk-i çeşm-i giryānum görüp

2 Çekdi destin Yūsuf-ı cāndan Zelīḫā-yı ümīd
İttiḥād-ı çāk-i dāmān u girībānum görüp

3 Ḳanda olsam ṭaʿne ṭaşın yaġdırır devrān baña
Āh-ı ʿumrān-nā-şināsum ḳalb-i vīrānum görüp

4 Şefḳatinden ṣanma ḫāke ʿarż-ı mihr eyler felek
Gösterür baġrında dāġın dāġ-ı sūzānum görüp

5 Ġayretinden başına volḳan yaḳar kuhsārlar
Şemʿ veş başumda āh-ı şuʿle-efşānum görüp

6 Virdi āb u āteşe ḫāk-i vücūdum rūzgār
ʿĀrıż-ı ḫo[y]-kerdeñe meyl-i dil ü cānum görüp

7 Ṭoldı āh u nāleden **Kāẓım** kemānuñ sīnesi
Gūş idüp feryād u zārum ṭabʿ-ı nālānum görüp

XXIX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Devre çıḳmış ṣubḥ-dem yārüm ṣalup yüzden niḳāb
Ḥaşre dek min-baʿd diñlensün çerāġ-ı āftāb

2 Gel ṣular çıḳsa gül-ābı sen nesin ey verd-i ter
Ḥüsnüñ artar terleyüp çıḳduḳça rūyuñdan gül-āb

3 Bī-nemek meydür lebüñ devrinde tāb-ı mihr ü māh
Devr ider sāġar-gedādur dergehüñde nüh ḳıbāb

4 Öyle rüsvādur hilāl-ebrūlaruñ taḳlīdden
Gösterir bir birine parmaḳla anı şeyḫ ü şāb

5 Ḫˇāb-ı nāzuñdan şikāyet ḳıldıġum ʿayb eyleme
Pādişehsin ġafletüñ eyler cihānı dil-ḫarāb

6 İḥtiyācı ẓāhir olmazdı sipihrüñ mihrine
Māh-ı nev bir gün rikābuñdan senüñ alsaydı tāb

7 Bir alay bī-çāredür ḫāṭır-ḫarāb-ı derd ü ġam
Ṣanmayuñ Aṣḥāb-ı Kehf olmış yaturlar mest-i ḫˇāb

8 Ten ġubārın al getür üstümden ey seyl-āb-ı eşk
Ḳalmasun cānumda ġam cismümde ḥāl-i ıżṭırāb

9 Aġlama **Kāẓım** ḳapandı dāġ-ı sūzānum diyü
Bir ḳapu bend eylese Mevlā ider biñ fetḥ-i bāb

XXX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Çeşm-i bīmāruñ görince ey melek-peyker ṭabīb
Ḳıldı bālīn-i belā-yı ʿaşḳa vażʿ-ı ser ṭabīb

2 ʿĀlemüñ sensin ṭabīb-i cānı bīmārān-ı ʿaşḳ
Olsa da derdinden itmez ārzū dīger ṭabīb

[227b] 3 Sensiz ʿācizdür devā-sāz olmadan ʿömrüm baña
Gelse dünyā bir yere ḫalḳ olsa ser-tā-ser ṭabīb

4 Zāhide cennet gerekdür ʿāşıḳa dīdār-ı yār
Her-kese ḥālince şerbetler virir dirler ṭabīb

5 N'eylesün vaṣluñ temennā itmesün ehl-i ḳulūb
Ravża-i cennetde olsa ḫastegān ister ṭabīb

6 Hey ne ġāfildür ḳılup ṭaḳdīre ḳarşu ictihād
Emr-i tedbīrümde eyler kendini mużṭar ṭabīb

7 Ḫāṭır-ı bīmāruma virmez dem-i ʿĪsī devā
Kāẓım olmazsa vidād-ı ḥażret-i Ḥayder ṭabīb

XXXI

müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün

1 Ḳılma ruḫ-ı ālüñe destüñ niḳāb
Görme revā kim ṭutıla āftāb

2 Silme gözüm yaşlarını olmasun
Ḳanum ile ellerüñ ey gül-ḫıżāb

3 Añma raḳībi beni nisyān ile
Deyr yapup eyleme mescid ḫarāb

4 Rūz-ı ḥisāb olsa da olmaz yine
Miḥnet ü āzāruña rūzī ḥisāb

5 ʿĀşıḳa ruḫṣat mı virir ṣormaġa
Laʿl-i lebüñ ġamze-i ḥāżır-cevāb

6 Ḫūn-ı dil ü laḫt-ı cigerdür baña
Bezm-i firāḳuñda şarāb u kebāb

7 Bunca ki dāġ açdı ġamuñ sīnemi
Olmadı cān çıḳmaḳ içün fetḥ-i bāb

8 Cennete girse ider ādem senüñ
Dāne-i ḫāl-i ruḫuñı intiḫāb

9 Seyr-i sülūkuñ ne bilür ẕevḳini
Eylemeyen pīr-i meye intisāb

10 **Kāẓım** olur kāse-i eflāke ẓarf
Lücce-i eşkümde olan her ḥabāb

XXXII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ẕerreyem bir ḫūr-ẕāt-ı şuʿle-bārumdur şarāb
Çeşmeyem āb-ı ḥayāt-ı ḫoş-güvārumdur şarāb

2 Nūr-ı aḳdes-tābıdur tenvīr iden efkārumı
Revnaḳ-ı bāzār-ı ʿizz ü iʿtibārumdur şarāb

3 Ḳılmasun bir ḳaṭre sen Rabbüm derūnumdan cüdā
Bāʿiṡ-i ālām-ı ḳalb-i bī-ḳarārumdur şarāb

4 Z̲evḳidür şevḳ-i dil-i maḫzūnumı efzūn iden
Şemʿ-i mişkāt-ı derūn-ı ġam-güsārumdur şarāb

[228a] 5 Cem benümçün anı itmişdür bu bezme yādgār
Vāḳıf-ı esrār-ı ṭabʿ-ı dil-figārumdur şarāb

6 Ḳābil olmaz ayrı düşmek bezm-i vuṣlatdan baña
Rūḥ-ı cismüm nūr-ı çeşm-i ḫūn-nis̱ārumdur şarāb

7 Ḥürmetin inkāra **Kāẓım** nice yoḳdur iḥtimāl
Māye-i feyż-i vücūd-ı iʿtibārumdur şarāb

XXXIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Feyż-yāb-ı ʿālem-i ābum nedīmümdür şarāb
Çeşmesār-ı gülşen-i ṭabʿ-ı selīmümdür şarāb

2 Ṭā dem-i ṣubḥ-ı ezelden neşʾevār-ı luṭfıyem
Ġam-güsārum hem-demüm yār-ı ḳadīmümdür şarāb

3 Şevḳ-baḫş-ı kāmdur dāʾim meşām-ı cānuma
Bülbül-i şeydā-dilem verd-i şemīmümdür şarāb

4 ʿĀlem-i mestīde buldum ʿālem-i ıṭlāḳa yol
Reh-ber-i fevz-i ṭarīḳ-i müstaḳīmümdür şarāb

5 Āb-ı tesnīme degişmem cürʿa-i cān-perverin
Cevher-i māhiyyet-i bī-ḫavf [u] bīmümdür şarāb

6 Efser-i şān u şerāfetdür ayaġı başuma
Seyyidüm şāhum Ḫudavend-i kerīmümdür şarāb

7 **Kāẓım** ancaḳ ḥubb-ı z̲āt-ı kibriyādur maḳṣadum
Dem-be-dem kim zīver-i naẓm-ı naẓīmümdür şarāb

XXXIV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Eşk-i çeşm-i ḫūn-nis̱ārumdan gelir būy-ı şarāb
Dūd-ı āh-ı şuʿle-bārumdan gelir būy-ı şarāb

2 Teşne-i ṣahbā-yı laʿl-i nābuñam bu derd ile
Ölsem ey sāḳī mezārumdan gelir būy-ı şarāb

3 ʿAşḳ ḥavż-ı kevs̱er itdi berke-i efkārumı
Naẓm-ı pāk-i āb-dārumdan gelir būy-ı şarāb

4 Ben melāmet bāġınuñ bir bülbül-i nālānıyam
Naġme-i feryād-ı zārumdan gelir būy-ı şarāb

5 H̱ūn-ı eşkümden olur her başdıġum bir lālezār
Ehl-i ʿaşḳa reh-güẕārumdan gelir būy-ı şarāb

6 Cūybār-ı ʿaşḳdur **Kāẓım** zebān-ı muʿcizüm
Ṣoḥbet-i şevḳ-intişārumdan gelir būy-ı şarāb

XXXV

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Dünyāyı yaḳsa āteş-i āh-ı şeb-i ġarīb
Yanmaz çerāġ-ı püf-zede-i maṭleb-i ġarīb

2 Melhūf olur melāl-i küsūf u zevālden
H̱urşīd-i ʿālem olsa daẖi kevkeb-i ġarīb

[228b] 3 Bāzār-ı ʿadne dönse de ʿaynen bu çār-sū
Ber-vech-i ārzū olamaz mekseb-i ġarīb

4 Yaġdırsa ẖāke ṣu yerine āsmān şarāb
Olmaz güşāde rū çemen-i meʾreb-i ġarīb

5 H̱amyāze-rīz-i yeʾs ü esīr-i ġumūmdur
Peymāne-nūş-ı kevs̱er olursa leb-i ġarīb

6 Cānın vücūd-ı berg-i ẖazān gibi ditredür
Şīr-i jiyāna olsa musallaṭ teb-i ġarīb

7 Aġlar bu dār-ı nedveye dāʾim gelen gider
Kāẓım cihānda işte bu dār aġreb-i ġarīb

XXXVI

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Ey gūşe-i ebrūları ʿaşḳ ehline miḥrāb
Erbāb-ı dile ġamzeleri tīġ-i ḳażā-tāb

2 Dil-bend-i ser-i zülfüñ olan ehl-i hevānuñ
Dünyā görinür gözlerine ḥalḳa-i gird-āb

XXXV. 2 küsūf u zevālden : كسوف و زدالدن K

3 Ayılmaz eger ṭoġsa da ḫurşīd-i ḳıyāmet
Ḫāk-i ser-i kūyuñda olan mest-i şeker-ḫˇāb

4 Aḥvālüme raḥm itdi görüp yārümi aġyār
Bir dost baña eyledi düşmenlerüm aḥbāb

5 Seyr it ruḫ-ı ḫoy-kerdesini lāle-ruḫānuñ
Bir yerde naṣıl ülfet ider āteş ile āb

6 Teklīf-i şarāb eyleme zāhidlere sāḳī
Hem-bezm olamaz āteş-i sūzān ile aḫşāb

7 Esbā[b]a göñül baġlamaz erbāb-ı tevekkül
Kāẓım ne ḳadar olsa cihān ʿālem-i esbāb

XXXVII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ben esīr-i ḫˇāb-ı ḥayret çeşm-i ḫūbān dil-firīb
N'eylesün biñ āfet-i devrāna bir merd-i ġarīb

2 Vech-i tevḥīde dönerler ṣūret-i tes̱līs̱den
Āftābum görseler ruḫsāruñı ehl-i ṣalīb

3 ʿAzm-i gülzār eyle ey serv-i revān cūlar gibi
Bülbülüñ nuṭḳı ṭutulsun güller olsun ʿandelīb

4 Mest olup mīnā-yı ṣahbānuñ ṣafāsından bu gün
Bende ḳıldum bir dil-i rūşen-temennā yā naṣīb

5 Ḳalmadı göñlümde es̱mār-ı ḥayātuñ lez̠zeti
Ḳanda ḳalmışdur ki ārām eylesün ṣabr [u] şekīb

6 Dest-bürd-i ʿaşḳa teslīm-i girībān eyledi
Pençe-i ḫurşīd-i ruḫsāruñ görüp keffü'l-ḫażīb

7 Eyleme şemşīr-i cevrüñ mübtelālardan dirīġ
Olmasun dil ḫastegān-ı ʿaşḳ-ı mehcūr-ı ṭabīb

[229a] 8 Bir şeh-i ḥüsnüñ ki **Kāẓım** bende-i müştāḳıyām
Olmış ʿuşşāḳ-ı perīşān-ḥāline Mevlā raḳīb

9 Yā Resūla'llāh derüñdür bāb-ı raḥmet kim olur
Dūr olan olmaz cenāb-ı Ḥaḳḳa maḳbūl ü ḳarīb

XXXVIII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Hilāl-ebrūlaruñ evṣāfını taṣmīm ider meh-tāb
Meh ü ḫurşīde fażl-ı richatüñ teslīm ider meh-tāb

2 Mey-āşāmānı taḥrīż eylemekçün ʿālem-i āba
Leb-i deryāyı reşk-i cennet ü tesnīm ider meh-tāb

3 Çıḳup ḫāver-zemīn-i Şāmdan cünd-i kevākible
Gezer şeb-tā-seḥer Aydın ilin tanẓīm ider meh-tāb

4 Süzüp kef-gīr-i mehden āb u tāb-ı ḥüsn-i ḫurşīdi
Anuñla bir güzel bezm-i ṣafā tersīm ider meh-tāb

5 Tefeyyüż eylemiş bir meh-cemālüñ mihr-i ʿaşḳından
Nücūma sūre-i leyl ü ḍuḥā taʿlīm ider meh-tāb

6 Ṭutup dāmānını dest-i edeble Şems-i Tebrīzüñ
Der-i Monlāyı çerḫ-i çārüme taḳdīm ider meh-tāb

7 N'ola Şems-i süḫanverden naẓīre istesem **Kāẓım**
Ṭarīḳ-i iḳtibāsı ṭabʿuma tefhīm ider meh-tāb

XXXIX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Küfr-i zülfüñ revnaḳ-ı ruḫsār-ı īmān oldı hep
Āyet-i ḥüsnüñ gören kāfir müselmān oldı hep

2 Ḫūn-ı dil fevvāre-i eşk-i firāvān oldı hep
Dest ü dāmen maʿden-i yāḳūt u mercān oldı hep

3 Bād-bān-ı ʿaḳlum açmışdum hevā-yı zülfüñe
ʿAḳl u fikr ü ḫāṭırum birden perīşān oldı hep

4 Çār-mevc-i ġam ḳapatdı keştī-i endīşemi
Cūşiş-i seyl-āb-ı eşküm reşk-i ʿummān oldı hep

5 Sen ne āfetsin ne āteş-pāresin ey gül seni
Gūş iden ʿāşıḳ gören meftūn u ḥayrān oldı hep

6 Gerdiş-i devrāne uy sāḳī çevir peymāneyi
Döndi ʿālem tevbe-i meyden peşīmān oldı hep

7 İpligi bāzāra çıḳdı kārgāh-ı naḫvetüñ
ʿĀrıż-ı dil-berde **Kāẓım** ḫaṭ nümāyān oldı hep

ḤARFÜ’T-TĀ

XL

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Āh-ı ʿalev-efşāndan iẓhār-ı hirās it
Al tīġ-i ḳażāyı ele tertīb-i ḳıyās it

[229b] 2 İtme ṭaleb-i māʾide çün ḳavm-i Mesīḥā
Maḳdūruñ olan niʿmete īfā-yı sipās it

3 Geç daġdaġa-i ḥubb-ı sivā dāʿiyesinden
Tevḥīd-i İlāhīde dilüñ reh-ber-i nās it

4 Şeh-dānelerin cevher-i ḫūn-āb-ı sirişküñ
Esb-i nigeh-i dīde-i giryāna ḳuṭās it

5 Dönsün felegüñ ḳubbesine dāġ-ı derūnuñ
Dök ḫūn-ı ciger ḫıştların vażʿ-ı esās it

6 ʿĀşıḳsañ eger āhuñı refʿ eyleme ʿarşa
Ṭut dāʾire-i sīnede cānuñla mümās it

7 **Kāẓım** felegüñ keyfi gelüp neşʾever olsun
Ḫurşīd-i cihān-tābı mey-i eşküñe ṭās it

XLI

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Ey şūḫ müʾeẕẕin var iken sende bu ḳāmet
Farż oldı baña gūşe-i mescidde iḳāmet

2 Ḳim görse ider rūyuña zülfüñ gibi secde
Ġamzeñ ṣaf-ı müjgānuña ḳılduḳça emānet

3 Her ḳanda olursa mey ü maḥbūbsız olmaz
Cemşīd ü Sikender gibidür ehl-i melāmet

4 Çün seng-i felāḫın atılır bir yere āḫir
Dönse ser-i eflākde pergār-ı ʿadālet

5 Dostuñdan ödünç alma ṣaḳın düşmen olursın
Eyyām-ı ḳażā olsa da hengām-ı ḳıyāmet

6 Baḳmaz naẓar-ı ḥayret ile aṭlas-ı çerḫe
Muḥtāc-ı nemek olsa da erbāb-ı aṣālet

7 **Kāẓım** ḳuluñı nūr-ı viṣālüñle çerāġ it
Düşdüm der-i iḥsānuña yā Şāh-ı Velāyet

XLII

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Neşʾe-i vaṣl ile oynarsa n'ola vāṣıl-ı ẕāt
Raḳṣ ider ṣaḥfe-i deryāya düşünce ḳaṭarāt

2 Nisbet-i ṣādıḳa Ḥaḳ ẓāhir olınca bilinir
Görinür mihr-i cihān-tāb çıḳınca ẕerrāt

3 Müʾminüñ çirk-i ẕünūb ile ḳararmaz ḳalbi
Ṣāfdur iç yüzi tozlansa da rūy-ı mirʾāt

4 Ḳalma ṣūretde pes-i perdeye ʿaṭf-ı naẓar it
Bu ḥikem-ḫāne-i maʿnīde kimüñdür ḥarekāt

5 Ḳāmetüñ derdi ile cān viren āvārelere
Teng olur rūz-ı ḳıyāmetde feżā-yı ʿaraṣāt

6 Ḳanını boynına alma dil-i sevdā-zedenüñ
Gerdenüñ zülf-i dil-āvīz ile örtüp ḳat ḳat

[230a] 7 Ḫıżr u Mūsāsı benem ʿālem-i ʿaşḳuñ **Kāẓım**
Ḳalemüm naḫl-i tecellā süḫanum āb-ı ḥayāt

XLIII

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 ʿAşḳ çeşmüm ḳılalı kān-ı güzīn-i yāḳūt
Naẓarum ḫāki ider māʾ-i maʿīn-i yāḳūt

2 Leb-i cān-baḫşuña aḳrān olamaz bāde-i nāb
Beñzemez mühr-i Süleymāna nigīn-i yāḳūt

3 Rind-i vaḥdet-naẓaram çeşmüme yeksān görinür
Ṣūret-i seng ile ruḫsār-ı bihīn-i yāḳūt

4 Ḳan oturdı diline reşk-i ruḫuñla laʿlüñ
Ṭoñdı laʿlüñ göricek nūr-ı cebīn-i yāḳūt

5 Cevher-i eşküme nisbetle ḫazef-pāre ḳalur
Dür-i sīr-āb-ı Necef seng-i s̱emīn-i yāḳūt

6 Dūndur şīvesi sebz-i ḫaṭ-ı ruḫsāruñdan
Ne ḳadar muʿciz ise ḫaṭṭ-ı metīn-i yāḳūt

7 **Kāẓım** açdum yine yārān-ı süḫan-fermāya
Tīşe-i fikr ile bir tāze-zemīn-i yāḳūt

XLIV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ey kemān-ebrū sihām-ı ġamzeñi her yana ṭut
Tīr-i müjgānuñ nişān al tā ḥarīm-i cāna ṭut

2 Ey ḫayāl-i yār ṭurma dilde ḳıl çeşmüm maḳām
Şehr içi āteşlidür sāḥilde bir kāşāne ṭut

3 Cānib-i ʿuşşāḳdan kesme nigāh-ı ġamze-kār
İmtiḥān it cevher-i tīġüñ dem-ā-dem ḳana ṭut

4 Gūşe-i ʿuzlet saña lāyıḳ degüldür sevdigüm
Raḳṣa çıḳ sāḳīlik eyle bāde çek peymāne ṭut

5 Şemʿ-i rūyuñdan beni dūr itme ey verd-i emel
Ḫˇāh bir bülbül ḳıyās it ḫˇāh bir pervāne ṭut

6 Eyle her āfet-nigāh-ı nāza ḳalbüñ cilvegāh
İktisāb-ı şān-ı ʿaşḳa himmet-i şāhāne ṭut

7 Açma bāb-ı dīgere **Kāẓım** dü-dest-i ḥācetüñ
Gāh faḫr-i kāʾināta geh Şeh-i Merdāna ṭut

XLV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Şemʿ-i bezm-efrūz-ı mişkāt-ı dil ü cāndur sükūt
Cevher-i nūr-iltimāʿ-ı kān-ı imkāndur sükūt

2 Nāḳış u kāmil görir luṭfın ṭutar dāmānını
Cāhile ḥıṣn-ı ḥimāyet ʿārife şāndur sükūt

3 Külçe-i sīm ü şiʿār-ı ʿilm ise gūyendelik
Bedre-i zerdür nişān-ı mihr-i ʿirfāndur sükūt

[230b] 4 Her muṣībetden olur sālim daḫīl-i dergehi
Ravża-i dārü'sselām-ı ehl-i īḳāndur sükūt

5 Aġzuña ṭaş al dem-ā-dem sākit ol Ṣıddīḳ vār
Revnaḳ-ı dürc-i dehān-ı nāzenīnāndur sükūt

6 Ṭabʿ-ı pākümdür ḫaṭīb-i minber-ārā-yı süḫan
Başladuḳça ben söze muʿṭād-ı yārāndur sükūt

7 **Kāẓım** ʿaczümden degüldür ṣuṣdıġum bülbül gibi
Muḳteżā-yı şīve-i evḳāt u ezmāndur sükūt

XLVI

mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün
[müstefʿilün faʿūlün müstefʿilün faʿūlün]

1 Deryā-yı ḥüsn ü ʿaşḳa olmaz kenār u ġāyet
Bürhān-ı süllemīde ḳābil degül nihāyet

2 ʿAzm itdi bezme bir gül destinde sāġar-ı mül
Min-baʿd ey taḥammül sen ṣaġ ben selāmet

3 ʿAşḳuñ yolı yamandur pür seng-i imtiḥāndur
Terk-i metāʿ-ı cāndur evvel ḳademde ʿādet

4 Zinhār bu fežādan bu dār-ı bī-beḳādan
Yoḳdur ġam-ı belādan bir cānibinde rāḥat

5 Yā Rab ne mey tükendi ne göñlüm oldı sīr-āb
Döndükçe virdi cāna peymāneler ḥarāret

6 Bozdı nişān u şānın çoḳ nāvek ü kemānuñ
Müjgān u ebruvānuñ ey şūḫ-ı pür-şehāmet

7 Rindān-ı bezm-i ʿaşḳuñ **Kāẓım** yanında ḫoşdur
İstebraḳ-ı felekden peşmīne-i melāmet

XLVII

mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Nigāh-ı ġamzeñ iden berḳ-i şuʿle-bār-ı ḥayāt
Sirişküm eyledi bārān-ı nev-bahār-ı ḥayāt

2 Hezār-ı gülşen-i ʿaşḳam sen olmasañ gözime
Dikendür ey gül-i ber-ceste lālezār-ı ḥayāt

3 Ṭabīb-i ḫaste-dilānsın Mesīḥ veş nefesüñ
Şarāb-ı mergi ider āb-ı ḫoş-güvār-ı ḥayāt

4 Hevā-yı ʿaşḳsız olmaz beḳā-yı mülk-i vücūd
Teneffüs itmege vā-bestedür ḳarār-ı ḥayāt

5 Deler geçer yine bir gün ḫadeng-i ḳavs-i ecel
Cihān geyinse de hep zırh-ı tāb-dār-ı ḥayāt

6 Şarāb-ı laʿl-i leb-i yāre teşnedür göñlüm
Vücūdum olsa da mecrā-yı çeşmesār-ı ḥayāt

7 Gören cemālini **Kāẓım** o āfet-i cānuñ
Ġubār-ı pāyına eyler hemān nis̱ār-ı ḥayāt

XLVIII

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

[231a] 1 Ḳurılup ṣaḥn-ı ʿuḳūl üzre ḫıyām-ı ḥayret
Rāyigān oldı bütün ḫalḳa maḳām-ı ḥayret

2 Cām-ı ʿaṣruñ ne ʿaceb neşʾesi var ey sāḳī
Oldı hep bay u gedā mest-i müdām-ı ḥayret

3 Derd-i iflāsa olup merg-i müfācā[t] munżam
Bürüdi dīde-i dünyāyı ẓalām-ı ḥayret

4 Elem-i cūʿ-ı taḥassürle helāk olduḳ āh
Ne zamān olsa gerek ʿīd-i ṣıyām-ı ḥayret

5 Ṣınf-ı ʿuşşāḳı bu ḥāletde görirdük evvel
Şimdi cümle ʿuḳalā oldı ġulām-ı ḥayret

6 Ḳalbi mermer gibi olsa yeri var ḫūbānuñ
Düşe nūr her ḥarem-i cāna ruḫām-ı ḥayret

7 Şāh u dervīşüñ alup ʿaḳlını hem-ḥāl itdi
Kāẓımā neşʾe-i rüşvet ile cām-ı ḥayret

XLIX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Görmedüm çeşmüñ gibi bir sāḥir ü ʿayyār mest
Ġamze-i fettān-i müdrik merdüm-i bīmār mest

2 Cām-ı ʿaşḳuñ kimden ögrensem ʿaceb keyfiyyetin
Vāṣıl-ı dil-dār mest ü ṭālib-i dīdār mest

3 Gerçi hep mest-i elestüz sevdigüm ammā ki biz
Ẕevḳ-i ṣahbā-yı lebüñden olmışuz tekrār mest

4 Kendi ʿaybın görmez aṣlā ʿayb-bīnān-ı zamān
Eylemez bir vech ile keyfiyyetin iḳrār mest

5 Muḳteżā-yı neşʾe-i cām-ı ezeldür var ise
Cāhil-i her-kār mest ü vāḳıf-ı esrār mest

6 Ben gibi ayılmaz ey **Kāẓım** ṣabāḥ-ı ḥaşre dek
Her kimi eylerse ḥubb-ı vāḥid-i ḳahhār mest

ḤARFÜ'S̱-S̱Āʾ

L

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Beni ihlāke ne tīġ u ne resendür bāʿis̱
Nār-ı gīsū ile ol çāh-ı ẕeḳandur bāʿis̱

[231b] 2 Ġamzelerdür dil-i ʿuşşāḳı iden mest ü ḫarāb
Selb-i āsāyişe erbāb-ı fitendür bāʿis̱

3 ʿAḳldur maẓhar-ı tekrīm ḳılan insānı
Raġbet-i fülk-i felek-sāye dümendür bāʿis̱

4 Eylemez şekve göñül yārdan olmazsa raḳīb
Gül degül bülbüli taʿẕībe dikendür bāʿis̱

5 Sebz-i ḫaṭ ḳıldı ʿaraḳ-rīz-i ḥacālet zülfüñ
Girye-i ebr-i bahārīye çemendür bāʿis̱

6 Çilledür **Kāẓım** iden ḳad-i kemānı iki ḳat
Ḳāmet-i ḫam-şude-i pīre miḥendür bāʿis̱

L. 5 bahārīye : بهاریی یه K

LI

mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Ḫurūş-ı ḫūn-ı dile āh u zārdur bāʿis̱
Telāṭum-ı yeme hep rūzgārdur bāʿis̱

2 Olur ḳırān-ı kevākib vuḳūʿ-ı şūrişe dāl
Ḥudūs̱-ı fitneye muṭlaḳ kibārdur bāʿis̱

3 Cünūna farṭ-ı z̠ekādur sebeb ki insānuñ
Esüp ṣavurmasına iḳtidārdur bāʿis̱

4 Ḳuṣūr ḳuldadur ammā ḳuluñ ḳuṣūrına hep
Ümīd-i merḥamet-i Kirdgārdur bāʿis̱

5 Degül ḫadeng-i ḳażādan şikāyet ey **Kāẓım**
Fiġānuma nigeh-i ġamze-kārdur bāʿis̱

LII

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Bülbül çemende gülsüz eger çekse dem ʿabes̱
Meclisde dil-ber olmayıcaḳ cām-ı Cem ʿabes̱

2 Ḥaḳdan suʾāl-i ḫāṭır içün bir hediyyedür
Gelmez derūn-ı ehl-i dile derd-i ġam ʿabes̱

3 Laʿlüñ gibi cihānda nemek-rīz bir şarāb
Yoḳdur diyü idersem olur mı ḳasem ʿabes̱

4 ʿİlm-i ḥurūfı ʿāleme taʿlīm ider müdām
Fāş itse [ḥarf ü] noḳṭayı olmaz ḳalem ʿabes̱

5 Düşdük ki bir zemīne feyfā-yı ʿālemüñ
Mensīdür anda emr-i ehem mültezem ʿabes̱

6 Āġāz-ı kāre baḳma ḥisāb it ʿavāḳıbın
Z̠irāʿa virmez ehl-i ticāret selem ʿabes̱

7 Āmed-şud-ı kenār-ı viṣāl eylemek diler
Maġlūb olan hevāsına çün mevc-i yem ʿabes̱

8 Fānī olup vücūd-ı Ḫudāda beḳā olan
[232a] **Kāẓım** ider mi baḥs̱-i ḥudūs̱ u ḳıdem ʿabes̱

LIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 El-ġıyās̱ ey vāḳıf-ı ḥāl-i dil-i zār el-ġıyās̱
Olma zülf-i ḫūb-rūyāna hevā-dār el-ġıyās̱

2 Sen ne āfetsin ne āteş-pāresin sāḳī ider
Dest-i nāz u naḫvetüñden mest ü hüşyār el-ġıyās̱

3 Kesmiş almış ḫançer-i ġamzeñ göñüller mülkini
El-ġıyās̱ ey çeşm-i fettān-ı füsūn-kār el-ġıyās̱

4 Küfr-i zülfüñden olur aṣḥāb-ı īmān dād-ḫˇāh
Nūr-ı ḥüsnüñden ider erbāb-ı inkār el-ġıyās̱

5 Yaḳdı cism ü cānumı nār-ı meveddet el-amān
Aldı ʿaḳl u fikrümi envār-ı dīdār el-ġıyās̱

6 ʿĀciz ü zārem daḫīl-i reʾfet ü eşfāḳuñam
Bī-nihāyet el-meded bī-ḥadd ü miḳdār el-ġıyās̱

7 Göz göz olsa dāġ-ı miḥnetden vücūduñ ney gibi
İtme **Kāẓım** kimseye zinhā[r] zinhār el-ġıyās̱

LIV

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Āftāb eyleyemez ṭalʿat-ı cānān ile baḥs̱
Māh u bircīs ü sühā mihr-i dıraḫşān ile baḥs̱

2 Baġrumuñ başı döner lāleye dāġ-ı ġamdan
Gözümüñ yaşı ider laʿl-i Bedaḫşān ile baḥs̱

3 Ṣaḳın ey çerḫ ṣaḳın nāliş ü feryādumdan
Şīşesin eyleme ol tīşe-i bürrān ile baḥs̱

4 ʿAşḳ āteş vireli cān evine itmededür
Āhumuñ şuʿleleri şuʿle-i nīrān ile baḥs̱

5 Ḫaṭ ḳılar ʿārıżuña medd-i zebān-ı taʿrīż
ʿĀlem-i ḥüsnüñ ider mūrı Süleymān ile baḥs̱

6 Göreli ġonçe-femüñ güllere baḳmaz bülbül
Vāḳıf-ı sırr-ı ʿadem eylemez imkān ile baḥs̱

7 Tīzdür şīve-i reftār-ı maḥabbet **Kāẓım**
İder ol serv-i revān ʿömr-i şitābān ile baḥs̱

LV

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Düşmesün ʿārif olan ġayret-i aḳrāna ʿabes̱
Pīr-i meyde görinür sübḥa-i ṣad-dāne ʿabes̱

2 Çeşm-i bülbül-ḳadeḥe gül gibi ṣahbā yaraşur
Yārdan ġayr-ı naẓar dīde-i giryāna ʿabes̱

3 Rindler mescide mey-ḫāneye gitmiş ṣūfī
İtmiş el-ḥaḳ ḥareket ʿāḳil ü dīvāne ʿabes̱

4 Noḳṭa-i nūr-ı naẓar ḫāl-i ruḫuñdur gözüme
Olmaz āteşde semenderler içün lāne ʿabes̱

[232b] 5 Sāyesinde gezinenler şecer-i āmālüñ
Ṭutmasun Ḳāf-ı ḳanāʿatde varup ḫāne ʿabes̱

6 Vech-i Yūsufdur iden dīde-i Yaʿḳūbı ʿalīl
Sīne-çāk olmadı zülfüñ göreli şāne ʿabes̱

7 Mūr ile mār-ı zaḫım-ḫordeye beñzer **Kāẓım**
Ġam hücūm eylemez aṣlā dil-i nā-dāna ʿabes̱

ḤARFÜ'L-CĪM

LVI

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Bī-reng [ü] riyā rūy-ı riʿāyet göremem hīç
Allāh içün iḥsān u ʿināyet göremem hīç

2 Żımnında yā dünyā olur āmāde yā ʿuḳbā
Aġrāżdan āzāde ʿibādet göremem hīç

3 Bir mey ki ola neşʾesi müstelzem-i minnet
Kevs̱erse de ẕevḳinde leṭāfet göremem hīç

4 Evvel daḫi meẕmūm idi Ḥaḳ-gūylıḳ ammā
Şimdi aña mānend-i ḳabāḥat göremem hīç

5 Gezdüm aradum ʿālemi hep gūşe-be-gūşe
ʿUzlet gibi meʾvā-yı selāmet göremem hīç

6 Her neşvenüñ ās̱ār-ı ḫumārın çeker insān
Ḫˇār olmamış erbāb-ı sefāhet göremem hīç

7 Kesb ü hünerüñ ʿilletidür ġayret ü iḳdām
Bī-verziş ü ser-māye ticāret göremem hīç

8 Ne miḥnet-i efkār ne ġam var ne esāret
Dünyāda ḥamāḳat gibi rāḥat göremem hīç

9 Ṣınf-ı vükelā şimdi ḳomisyoncılıḳ eyler
Evvelki ḳadar rüşvete ḥācet göremem hīç

10 **Kāẓım** işimüz maḥkeme-i maḥşere ḳaldı
Ben başḳa meḥākimde ʿadālet göremem hīç

LVII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Dūd-ı āhı girye-i germüm ider reşk-i sirāc
Görmedüm eşküm gibi bir āb-ı āteş-imtizāc

2 Āh u zārumdur sebeb dilden ḫurūş-ı eşküme
Bāddan peydā olur deryāda ḥāl-i irticāc

3 Şemʿ-i sūzānlar lisān-ı ḥāl ile eyler beyān
Āhumuñ başında āfet oldıġın zerrīn-tāc

4 Hep yed-i ḳudretdedür miftāḥ-ı ebvāb-ı umūr
İtme Ḥaḳdan ġayrıya iẓhār-ı rūy-ı iḥtiyāc

5 Sen devā-cū ol benümçün çekdigüñ miḥnetlere
Ben ṭabībem istemem derd-i dile senden ʿilāc

[233a] 6 Ṣūretinden bellidür ṣāfī-dilānuñ sīreti
Ṣormaġa ḥācet ḳomaz mā-fī'ż-żamīrinden zücāc

7 Ṭālib-i iksīr-i ʿaşḳa el verir āh u sirişk
Rūḥ-ı cism-i kīmiyādur cevher-i kibrīt ü zāc

8 Uçmaḳ ehlinden ṣayup **Kāẓım** uçurma zāhidi
Uçsa da taʿdād olınmaz ṣınf-ı ṭāʾirden dücāc

LVIII

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Ey ḳılan āteş-i ʿaşḳ ile cihānı vehhāc
Cümleden ẕātı ġanī ẕātına ʿālem muḥtāc

2 Ḥāşe li'llāh ki Ḫalīlüñ ola maḳhūr u ẕelīl
Nice Nemrūda virirken keremüñ istidrāc

3 Eridür şuʿle-i ʿaşḳuñla vücūdın çün şemʿ
İltifātuñ kime geydürmiş ise zerrīn tāc

4 Cān baġışlar dil-i bīmārına zehr-ābe-i merg
Kime eylerse ṭabīb-i himemüñ beẕl-i ʿilāc

5 Seng-i ḫārāyı ḳılup yek naẓaruñ āyīne
Ḫārdan ṣunʿuñ ider ġonçe-i ṣad-berg iḫrāc

6 Pīr-i Kenʿān gibi ḳıl nāʾil-i vuṣlat beni de
Ey viren Yūsufa bāzār-ı melāḥatde revāc

7 Eyle ıṣlāḥ ḳuluñ **Kāẓım**ı tevfīḳuñ ile
Ḳalmasun cān u dilinde es̱er-i sūʾ-i mizāc

LIX

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Seyr-i sülūk-ı Ḥaḳda firāra ne iḥtiyāc
Deryā-yı maʿrifetde kenāra ne iḥtiyāc

2 Virmez naḳīṣa şānına mihrüñ tevāżuʿı
Erbāb-ı maḳderetde veḳāra ne iḥtiyāc

3 ʿĀlem zebūn-ı pençesidür zūr-ı ʿaşḳuñuñ
Ey şāh-bāz-ı ḥüsn şikāra ne iḥtiyāc

4 Vuṣlat deminde ḳılma gözüm yaşına naẓar
Cām-ı ṣafāyı ʿadd ü şümāra ne iḥtiyāc

5 Maḳṣad fiġān u zār ise bu gülsitānda
Ben var iken vücūd-ı hezāra ne iḥtiyāc

6 Tā key bu iltizām-ı tek-ā-pū cihānda kāş
Bir emre olmasaydı ne çāre ne iḥtiyāc

LIX. 3 ʿaşḳuñuñ : ʿaşḳınuñ K

7 Oldukça mancınıḳ-ı ḳażā seng-i fitne-bāz
Kāẓım bu ābgīne-ḥiṣāra ne iḥtiyāc

[233b] ḤARFÜ'L-ḤĀ'

LX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Āstānuñ yaṣlanup beklerdi biñ bīmār ṣubḥ
Olmadan rūz-ı ezelde vāżıḥ u der-kār ṣubḥ

2 Devr iden bād-ı ṣabā rīzān olan şeb-nem degül
Nāle-i müstaġfirine dem ṭutup aġlar ṣubḥ

3 Tūde tūde cemʿ olan ṣanmañ ufuḳd[a] ebrdür
Baġlamış Zāl-i sipihrüñ başına destār ṣubḥ

4 Sīne-çāk-i ʿaşḳdur bir māh-ı bī-mihrüñ ider
Neyyir-i dāġ-ı derūnın ʿāleme iẓhār ṣubḥ

5 Fırladur gül-ġonçe-i ḫurşīdi başından yere
Āftābum görmesün ruḫsāruñı zinhār ṣubḥ

6 Farḳ olınmazdı demi enfās-ı Rūḥu'llāhdan
Kiẕbe muʿtād olmasaydı āh eger her bār ṣubḥ

7 Rūşenā dillerdür ehl-i ġafleti bīdār iden
Eyler ebnā-yı cihānı ḫᵛābdan bīdār ṣubḥ

8 Eşk-i çeşmüm seyr idüp **Kāẓım** ṭoġınca āftāb
Dökdigi ḫūn-ı şafaḳdan eylemez mi ʿār ṣubḥ

LXI

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Alışup ẕevḳ-i şarāb-ı leb-i ḫūbāna ḳadeḥ
Devr ider ʿālemi mey-ḫāne be-mey-ḫāne ḳadeḥ

2 Sāḳiyā ḫāl-i ruḫuñ necm-i süheylī mi nedür
Seni gördükçe döner laʿl-i Bedaḫşāna ḳadeḥ

3 İḫtilāle düşürür ʿālemi bir ehl-i fesād
Biñ mey-āşāmı yaḳar devr ile bir dāne ḳadeḥ

4 Ṣubḥa dek tevbe-şikest olmaġa döndi ṭurdı
İdüp iẓhār-ı nedem virdigi peymāna ḳadeḥ

5 Ne yaman fitnedür ol āfet-i devrān ki ider
Çeşm-i ġam-dīdesini ʿāşıḳ-ı nālāna ḳadeḥ

6 Ṭabʿ-ı ṣāfī gözi pāki vü derūnı pür-ḫūn
Pek müşābih görinür heyʾet-i rindāna ḳadeḥ

7 Ṭutuşur meşʿale-i ṣabr u taḥammül **Kāẓım**
Parladuḳça gelüp āteş gibi meydāna ḳadeḥ

LXII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Eyler eṭfāl-i zamāne gāh ceng ü gāh ṣulḥ
Göste**ir** fāl-i zamāne gāh ceng ü gāh ṣulḥ

2 Ṣulḥa raġbet cengden nefret ḳılar dem olmasa
Deʾb ü āsāl-i zamāne gāh ceng ü gāh ṣulḥ

3 Ḥükm-i taḳdīr-i İlāhī böyledür iẓhār ider
Devr-i mikyāl-i zamāne gāh ceng ü gāh ṣulḥ

[234a] 4 Ceng vācib seyyidü'l-aḥkāmdur ṣulḥ u ṣalāḥ
Eylesün Zāl-i zamāne gāh ceng ü gāh ṣulḥ

5 Olmasa pāy-ı neḳād üzre ḳıyāmı ʿālemüñ
Eylemez āl-i zamāne gāh ceng ü gāh ṣulḥ

6 Ḳalmadı devrinde cām-ı ṣubḥ u şāmuñ ıṭrād
İtdirir sāl-i zamāne gāh ceng ü gāh ṣulḥ

7 Ceng ider **Kāẓım** dem-ā-dem āl-i İbni Ḥarb ile
Olsa da ḥāl-i zamāne gāh ceng ü gāh ṣulḥ

LXIII

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Cām-ı şebāne gerdiş idüp tā dem-i ṣabāḥ
Bir başḳa ʿālem oldı bu şeb ʿālem-i ṣabāḥ

2 Taḳlīb ider ṣaḥāyif-i eyyāmı rūzgār
İẓhār-ı naḳş-ı ḳudret içün ḫātem-i ṣabāḥ

3 Enfās-ı Rūḥ-ı Ḳuds ile hem-feyż olup nesīm
Vażʿ-ı Mesīḥ-i ferḥat ider Meryem-i ṣabāḥ

4 ʿĪsī gibi semāya çıḳar her gün āftāb
Ḫīṭān-ı fecrden ḳurılup süllem-i ṣabāḥ

5 Encüm-şümār-ı leyle-i hicrān olan bilür
Kāẓım ne dām u dāne imiş şeb-nem-i ṣabāḥ

6 Ṣubḥī-laḳab bir āṣaf-ı ẕī-şān ki mihr ü māh
Ruḫ-sāy-ı ḫāk-i pāyi olur her-dem-i ṣabāḥ

7 Vech-i şebehdür ʿārıż u ḫāl-i cebīnine
Envār-ı mihr ü necm-i seḥer-maḳdem-i ṣabāḥ

8 Şāyestedür olursa o kān-ı feḫāmetüñ
Fülk-i celīl-i cāhına mersā yem-i ṣabāḥ

9 Ḥaḳ reşk-i ʿīd ü ḳadr ḳılup ṣubḥ u şāmı
Olsum ferīḥ-i rūz u şeb ü ḫurrem-i ṣabāḥ

LXIV

mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 İdāre itmedi ṭūlāb-ı çerḫi āb-ı feraḥ
Felek piyālesine ḳonmadı şarāb-ı feraḥ

2 Ḥarīṣ-i maʿṣiyet olma ümīd-i ġufrānla
Ziyān-resīde ider ādemi ḥisāb-ı feraḥ

3 Olur yüzüñ mütecellī seḥāb-ı zülfüñden
Çıḳar sevād-ı süveydādan āb u tāb-ı feraḥ

4 Tükendi müddet-i ʿömrüm gün āḫir oldı henūz
Görinmedi gözüme gitdi āftāb-ı feraḥ

5 Bu çār-sūda benem ol faḳīr-i şādī kim
Müyesser olmadı bir gün baña niṣāb-ı feraḥ

6 Yā ṣadr-ı seng-i muṣallā yā ḫāk-i maḳberedür
Cihānda var ise insāna cāme-ḫˇāb-ı feraḥ

[234b] 7 Yaḳup teʿāḳubına **Kāẓım** ʿusr ile yüsrüñ
Ne dil-ḫarāb-ı ġumūm ol ne kām-yāb-ı feraḥ

LXV

mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün
[müstefʿilün faʿūlün müstefʿilün faʿūlün]

1 Şemʿ-i sipihre girmez āv[ā]ze-i nevāyiḥ
Ser-mest-i cām-ı naḫvet gūş eylemez neṣāyiḥ

2 Artırdı ḥubb-ı bāḳī göñlümde iştiyāḳı
"Hāti'ṣ-ṣabūḥa sāḳī ḳad eşraḳa'l-ḳarāyiḥ"

3 ʿAşḳuñ ġam u melāli aldı bu bī-mecāli
"Yā ʿālimen bi-ḥālī lā-tüks̱iri'l-cerāyiḥ"

4 Defʿ-i ġam u ḫumāra bulmaḳ ḳadeḥle çāre
Beñzer o iftiḫāra müstelzemü'l-feżāyiḥ

5 ʿĀrifler aldatılmaz Ḥaḳḳa yalan ṣatılmaz
Ketm olınur atılmaz bir cānibe ṣarāyiḥ

6 Yā Rab budur temennā şānuñda bī-muḥābā
Naẓm ide ṭabʿ-ı şeydā söylenmedük medāyiḥ

7 Her āh-ı cān-güdāẕum olmazdı ʿarşa ʿāzim
Kāẓım o verd-i nāzum neşr itmese fevāyiḥ

ḤARFÜ'L-ḪĀʾ

LXVI

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Īmā ider viṣālini yārüñ ḫiṭāb-ı telḫ
İnsāna ṭatlı neşʾe virür her şarāb-ı telḫ

2 Ḫar-meşrebān olur acı sözlerle terbiye
Meşhūrdur mevāşīyi beg besler āb-ı telḫ

3 Çekdüm cihānı defter-i efkāra ser-be-ser
Hīç görmedüm ḥisāb-ı feraḥ veş ḥisāb-ı telḫ

4 Redd eylemez daḫīlini bir naḫl-i sāye-dār
Merd-i kerīm sāʾile virmez cevāb-ı telḫ

5 Mīzān-ı çeşm-i diḳḳate ur baḳ olur mı hīç
Ġaflet gibi zamānede insāna ḫᵛāb-ı telḫ

6 Ẓannum budur bulınmaya bir elde rūz-ı ḥaşr
Kāẓım şu ser-nüviştüme beñzer kitāb-ı telḫ

7 Cehd eyledüm fidāya yine ṭatlı cānumı
Bāb-ı ʿalīlden olsa da baña ʿitāb-ı telḫ

LXVII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Yek-vücūd-ı nāz-perverdür o zülf ü ḫāl ü ruḫ
Ṣūret-i tes̱līs̱-i dīgerdür o zülf ü ḫāl ü ruḫ

[235a] 2 Āsmān-ı ḥüsn ü ān itmiş cemālüñ ẕü'l-celāl
Ebr ü necm ü māh-ı enverdür o zülf ü ḫāl ü ruḫ

3 Rūy-ı gül-būyuñ gibi bir micmer-i sīmīnde
Dūd u ʿūd u nār-ı aḥmerdür o zülf ü ḫāl ü ruḫ

4 Sünbül ü fülfül ḳomış eṭrāfına sāḳī vażʿ
Bir ḳadeḥ ṣahbā-yı kevs̱erdür o zülf ü ḫāl ü ruḫ

5 Sūre-i leyl ü nücūm u āyet-i nūr üstine
Özge tefsīr-i muṣavverdür o zülf ü ḫāl ü ruḫ

6 Ravża-i cennet-liḳāsında ṣabāḥat mülkinüñ
Reng reng ezhār-ı ezherdür o zülf ü ḫāl ü ruḫ

7 ʿĀlem-i ḥüsn ü bahāsın ey felek-çāker saña
Çīn ü Hind ü mülk-i Āzerdür o zülf ü ḫāl ü ruḫ

8 Serde sevdā sīnede dāġ u göñülde şevḳ içün
ʿİllet ü īcāb u maṣdardur o zülf ü ḫāl ü ruḫ

9 Olmayan ḳıymet-şinās-ı dürr-i deryā-yı Necef
Añlamaz **Kāẓım** ne cevherdür o zülf ü ḫāl ü ruḫ

ḤARFÜ'D-DĀL

LXVIII

mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Feżā-yı maḥşeri bir gün serīr ider ḫurşīd
Cihānı başına ḫalḳuñ saʿīr ider ḫurşīd

2 Kemāl-i ḳudreti seyr eyle ḳurṣ-ı vāḥid iken
ʿUyūn-ı enfüs ü āfāḳı sīr ider ḫurşīd

3 Çeküp ḫafāya ẓuhūr-ı nücūm-ı zāhireyi
Nuḳūş-ı keṣreti vaḥdet-maṣīr ider ḫurşīd

4 Gezer mesācid-i eflāki yüz sürüp ḫāke
Lisān-ı ḥāl ile vaʿẓ-ı keṣīr ider ḫurşīd

5 Leʾīme luṭfı nedür nūr-ı ʿilm ü ʿirfānuñ
Ṭoḳınsa dīde-i būma ḍarīr ider ḫurşīd

6 Ḳılup kemāl ü zevālüñ teʿāḳubın taṣvīr
Hilāli dūr ile bedr-i münīr ider ḫurşīd

7 Münevver eyledi **Kāẓım** sevād-ı sīnemi ʿaşḳ
Kemīne ẕerreyi rūşen-żamīr ider ḫurşīd

LXIX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Cān virüp āyīne-i ḫurşīde Ḥaḳ rū ḳoymış ad
Naḫl-i ṭūbāyı yürütmiş ḳadd-i dil-cū ḳoymış ad

2 Ḫāme-i iʿcāz-ı ḳudret sūre-i nūr üstine
Çifte b'ismi'llāh çekmiş tīġ-i ebrū ḳoymış ad

3 Rāz-ı ʿaşḳı eyleyüp taʿlīm ʿallāmü'l-ġuyūb
Ṭūṭī-i iʿcāz-ı tāze çeşm-i pür-gū ḳoymış ad

[235b] 4 Fitne-i āḫir-zamānı cemʿ idüp bir noḳṭaya
Kilk-i aḥkām-ı meşiyyet ḫāl-i Hindū ḳoymış ad

5 Mezc idüp āb-ı ḥayātı bāde-i tesnīm ile
Sāḳī-i ḥikmet şarāb-ı laʿl-i ḫoş-bū ḳoymış ad

6 Şuʿle-i nūr-ı siyāhı ṭoñdırup üstād-ı ṣunʿ
Ḥaddeden çekmiş tel itmiş tār-ı gīsū ḳoymış ad

7 Külçe külçe sīm-i ḫāmı eyleyüp billūr-fām
Zerger-i taḳdīr **Kāẓım** sāḳ u bāzū ḳoymış ad

LXX

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Çekmiş derūn-ı cevv-i semāda zebāna dūd
Meydāna çıḳmış āhum ile imtiḥāna dūd

2 Terfīʿ-i rütbe ṭavrını ḫalḳuñ degişdirür
Ebr-i maṭīr olur çıḳıcaḳ āsmāna dūd

3 Maẓlūm ḥālini der-i sulṭana ʿarż ider
ʿArş-ı berīne ṣāʿid olur yana yana dūd

4 Gitmez gelince ḫāṭır-ı ʿuşşāḳa derd ü ġam
Çıḳmaz girince maġz-ı ser-i üstüḫˇāna dūd

5 Āsāyiş-i derūnı hevādur iden hebā
Girmez vücūd-ı ṣarṣar ile bir mekāna dūd

6 Saḳf-ı semānuñ üstine bir āsmān yapar
Neşr itse semʿ-i āh-ı nihānum cihāna dūd

7 Naḫl-i maḥabbetüñ s̱emeri āh u nāledür
Kāẓım vücūd-ı āteşe olmış nişāna dūd

LXXI

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Āşināya ne bu bīgānelik ey ʿişve-nihād
Yādlar ḥālüme aġlar ben iderken seni yād

2 Aġladuḳça götürir cismümi seyl-āb-ı sirişk
Āh çekdükçe hevā göñlümi eyler ber-bād

3 Ol ḳadar oldı yaḳīnüm ki firāḳuñla ecel
Bir nefes almaġı sensiz iderüm istibʿād

4 Ey ḫoş ol mest-i rıżā cūy-ı ḳażā kim felegüñ
Ne dem-i ḳahrına ġam yer ne olur luṭfına şād

5 Şīşe-i tīşeden itdi anı devrān sīr-āb
Cān-ı Şīrīnine ġāyet ṣuṣamışdı Ferhād

6 Ḳurre-i ʿaynum olan cān u ciger-pāresidür
Dāmen ü sīneme gözden dökilen ḫūn-ı fuʾād

7 Künc-i mey-ḫānede **Kāẓım** yıḳılup ḳalmaḳdur
Bu ḫarābātda ʿaşḳ ehline olmaḳ ābād

LXXII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

[236a] 1 Ṭarf-ı ruḫsāruñda zülfüñ ḥalḳası ey ʿişve-zād
Gösterür deryā-yı nūr üstinde gird-āb-ı sevād

2 Ḫāk iderse serv-ḳāmetler hevāsı göñlümi
Ḫāk-i ḳabrümden olur peydā hezārān girdbād

3 Sür çıḳar ey ġam görürseñ dilde ās̱ār-ı ṣafā
Ol ḥarem kendi ḥarīmüñdür senüñ gezdirme yād

4 Biñ belā çekmek gerek bir kerre dil-şād olmaġa
Ḫavf iden derd ü belādan olmasun mesrūr u şād

5 Şuʿlelerden ḳılduñ eṭrāfum ḥiṣār-ı āteşīn
Dāʾim ol ey dūd-ı āhum rifʿatüñ olsun ziyād

6 Kūr-ı māder-zād rüʾyā görmeden maḥrūmdur
ʿĀlem-i maʿnāyı idrāk eylemez aʿmā-nihād

7 Delse geçse sīneñi āh itme **Kāẓım** tīr-i ġam
Geç geçenden sen daḫi ol bī-vefāyı itme yād

LXXIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Mürġ-i dil bir cān-şikāra oldı kim fitrāk-bend
Ṭurresi eyler ġazāl-ı āftābı der-kemend

2 Fülfül-i ḫālüñ midür berg-i ruḫ elüñde yā
Āteş-i sūzāna düşmiş dest-i ḳudretden sipend

3 Fikr-i māżī eyleme min-baʿd yetmezsin aña
Berḳ-i ḫāṭıfdan tedārük eylesek ʿömrüm semend

4 Düşme tedbīrümle derde benden el çek ey ṭabīb
Ḫoş bilür ol kim devāsın eylemişdür derdmend

5 Ḳılma şeydā göñlüme terk-i melāmet pendini
İtmesün vāʿiẓ seni rüsvā olup ifşā bu pend

6 İltifātı sāḳī-i mestüñ budur ʿaşḳ ehline
Geh şarāb-ı nāb ider īs̱ār gāhī zehr-ḫand

7 Bilmezem **Kāẓım** varup kimden kime dād eyleyem
Yār-i bī-raḥm-i felek ẓālim zamāne kīne-bend

ḤARFÜ'Ẕ-ẔĀL

LXXIV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ey ḫayāl-i rūy-ı āli verd-i aḥmerden leẕīẕ
Fikr-i būy-ı ḫaṭṭ u ḫāli müşk ü ʿanberden leẕīẕ

2 Āteş-i hecr ü firāḳı nār-ı nīrān-iltihāb
Āb-ı tesnīm-i viṣāli şehd-i ezherden leẕīẕ

3 Vech-i pür-tābuñ şarāb-ı laʿl-i nābuñdur senüñ
Cennet-i firdevsden aʿlā vü kevs̱erden leẕīẕ

4 Luṭfuña taḳdīm ider nāz u ʿitābuñ ʿāşıḳān
Kim gelir maḫmūra mey ḳand-i mükerrerden leẕīẕ

[236b] 5 İştihā-yı ḥubb-ı dünyādur Ḫudā göstermesün
Ṭaʿm-ı ṣahbā-yı vidād u ibn ü māderden leẕīẕ

6 Öfke baldan ṭatlıdur ammā gelir ʿāriflere
Şīme-i luṭf u semāḥat şīr ü sükkerden leẕīẕ

7 Eyledüm **Kāẓım** dü kevnüñ leẕẕet ü ẕevḳin ḫayāl
Bulmadum bir şey vidād-ı Rabb-i ekberden leẕīẕ

LXXV

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Göñlüm ki olur derd ü elemden müteleẕẕiẕ
Yār olsa baña ġam mı sitemden müteleẕẕiẕ

2 Ḳadrin ne bilür cevher-i şeh-dāne-i ʿaşḳuñ
Ol kim ola dīnār u diremden müteleẕẕiẕ

3 Āḫir seni cevr itmeden ʿāciz ḳoyacaḳdur
ʿUşşāḳuñ olup miḥnet ü ġamdan müteleẕẕiẕ

LXXIV. 5 ṣahbā-yı vidād : طهباى وداد K

4 Ḳurbān olayum rāhına anuñ ki dem-ā-dem
Her ferde olur luṭf u keremden mütelez̠z̠iz̠

5 Feryād iderek giryeler itsün kim olursa
Meydān-ı maḥabbetde ḥaşemden mütelez̠z̠iz̠

6 İẓhār-ı ḳanāʿat idemez nefs-i tebeh-kār
Ẓulm ehli olur cevr ü niḳamdan mütelez̠z̠iz̠

7 **Kāẓım** ḥased ol rinde kim olmış dil-i zārı
Keyfiyyet-i ṣahbā-yı keremden mütelez̠z̠iz̠

ḤARFÜ'R-RĀ

LXXVI

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Merg-i ş̱ādī ki müfācā-yı ḳasāvet gibidür
Tesliyet merdüm-i meʾyūsa şemātet gibidür

2 Mütekebbirlere ḳibr itme taṣadduḳ ṣayılur
Ẓālimi ẓulm ile teʾdīb ʿadālet gibidür

3 Müʾminüñ eyle ḥaẕer şuʿle-i idrākinden
Fikr-i erbāb-ı naẓar ʿayn-ı kerāmet gibidür

4 Kerem-i nā-be-maḥal cūddan olmaz maʿdūd
Ḥükm-i tebẕīr ü seref ẕüll ü denāʾet gibidür

5 Çeşm-i imʿān ile baḳsañ işine dünyānuñ
İstiḳāmet şu zamānlarda seḳāmet gibidür

6 Ḫalḳı teʾvīle alışdırdı uṣūl-i taḥlīf
Şimdi her vā vü ḳasem sirḳate ālet gibidür

7 Geçdük iḥsānlarından küberā-yı ʿaṣruñ
Bir mażarratları degmezse ʿināyet gibidür

8 Oldı muʿtād-ı dürūġ öyle ki ebnā-yı zamān
Ṭoġrı söz söylemek iẓhār-ı feżāḥat gibidür

[237a] 9 Görinür ḥaddi tecāvüz iden emrüñ żıddı
Nā-be-cā ḥürmet ü talṭīf ḥaḳāret gibidür

10 Ceyb-i imsāk-i iḫsāra maḳālīd-i ġınā
Dest-i kāfirdeki engüşt-i şehādet gibidür

11 Ehl-i İslāma Fıransızca taʿallüm **Kāẓım**
Naẓar-ı ḳadr-i ekābirde diyānet gibidür

LXXVII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Rüʾyet-i vācib nigāh-ı çeşm-i fettānuñdadur
Ḳaṭʿ-ı aḳṣā-yı merātib tīġ-i bürrānuñdadur

2 Laʿl-i nāḇuñ bāde-i kevs̱er mi yā āb-ı ḥayāt
H̱ıżr u ʿĪsī gūşe-i çāh-ı zeneẖdānuñdadur

3 İsteyen görmek cemāl-i Ḥaḳḳı baḳsın vechüñe
Nūr-ı ḳudret āftāb-ı rūy-ı raẖşānuñdadur

4 İştikā itmez ṭabībem derdden bīmār-ı ʿaşḳ
Āh u zārı ṣūret-i tedbīr-i dermānuñdadur

5 H̱avfum andandur gelüp bir gün girībānuñ ṭutar
Şimdi ol dest-i teẓallümler ki dāmānuñdadur

6 Sen ki aḳrebsin baña ḥabl-i verīdümden benüm
Ḳanda ārām eylesem cān u dilüm yanuñdadur

7 Bir naẓar kāfīdür iḥyā itmege **Kāẓım** ḳuluñ
Cevher-i cān-ı żaʿīfi kān-ı iḥsānuñdadur

LXXVIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Dest-i dil bir Yūsuf-ı ḥüsnüñ ki dāmānındadur
Biñ Zeliẖā cān be-kef zindān-ı hicrānındadur

2 Sen ne ẖātemsin ider mihrüñ Süleymān ḥırz-ı cān
H̱ātem-i ẕī-şānı Allāhuñ Süleymānındadur

3 Bāreka'llāh ol ʿAlī-cūd [u] sitem-mefḳūde kim
Ceyb ü hemyānı dü-dest-i luṭf u iḥsānındadur

4 Āh u feryādum ṭuyup ʿayb itmesün bī-derdler
Bülbülüñ şān u meziyyet bāng-i efġānındadur

5 Ḥaḳḳı yoḳdur iştikāya cām-ı meyden zāhidüñ
Boynına olsun vebāli elleri ḳanındadur

6 Nūş-ı ṣahbāyı ṣafā-yı gül-ʿarāḳ terk itdirür
Merd-i dānānuñ ḥasūdı kendi aḳrānındadur

7 Rütbe-i iʿcāza çıḳmış sözleri Ḳurʾān gibi
Kāẓımuñ sırr-ı belāġat ṭabʿ-ı Ḥassānındadur

8 Bend ider yek tār-ı mūyuñ biñ dil-i dīvāneyi
[237b] Siḥr-i Mārūtı sevād-ı zülf-i müjgānındadur

LXXIX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ḳıldı göñlüm dīde vü ruḫsār u ḫāl ü zülf-i yār
Girye-bār u ḫūn-nis̱ār [u] dāġd[ā]r u tār-mār

2 Yeʾs virdi ġam getürdi cism ü cānum itdi ḫurd
Baḫt-ı dūn u teng-destī cūy[b]ār u rūzgār

3 Fürḳatüñdür ḫāṭır u çeşmān u cān u sīnemi
Eyleyen nālān u giryān u żaʿīf ü şerḥa-bār

4 Kākül ü ḫāl ü dü çeşm ü laʿlüñe olsun fidā
Avrupa Hind u bilād u Iṣfahān u Ḳandehār

5 Faḳr u ġurbet ṣabr u ġayretdür iden **Kāẓım** beni
Dil-figār u bī-ḳarār u nām-dār u cān-sipār

LXXX

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Ehl-i dil olsa da maġmūm yine şen görinür
Mihre ās̱ār-ı küsūf irse de rūşen görinür

2 Muʿteberdür hüner-i nāsdan ʿayb-ı ʿuḳalā
ʿĀlemüñ fāsıḳı da ber-zede-dāmen görinür

3 Olamaz şeyḫ-i riyā-pīşeye vāʿiẓ aḳrān
Mekr-i şeyṭān ḥıyel-i nefsde ehven görinür

4 Ṭāliʿüm necm-i Süheyl olsa sezādur yüregüm
Seng-i gül-reng ʿaḳīḳ-i ġama maʿden görinür

5 Sāḳiyā ṣāf o ḳadar gerden-i billūruñ kim
İçdigüñ bāde-i gül-fām ṭışından görinür

6 Ḥüsn-i efʿāline aldanma [ri]yā-pīşelerüñ
Lā-cerem fāḥişeler ḫalḳa müzeyyen görinür

7 Ne ḳadar olsa da bīgāne-ṭabīʿat **Kāẓım**
Ṣūret-i şādiye nisbetle ġam evden görinür

LXXXI

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Nefsüm muḳīm-i kūy-i hevā dil ġarībdür
Olmaz ḳıyās Ḳābile Hābīl ġarībdür

2 İster medār-ı feyż ola zāhid taʿaṣṣubın
Sāʾil ġarīb ü baḥs̱ ü mesāʾil ġarībdür

3 Şāhid ṭutar maḳālesini müddeʿāsına
Erbāb-ı maḳderetde delāʾil ġarībdür

4 Virmez taʿaccüb ādeme cāhda ḥubb-ı cāh
Ammā o fikre düşse bir ʿāḳil ġarībdür

5 Tes̱lis̱ iken maḥabbet-i sāḳī vü nuḳl ü mey
Olmış ṣafāsı vaḥdeti şāmil ġarībdür

6 Emvāc-ı baḥre döndi zamānuñ ḥavādis̱i
Efkārlar ġarib ü maḥāfil ġarībdür

[238a] 7 Ībḳā yolında nāmın ifnā-yı nefs ider
Kāẓım muʿāmelāt-ı efāżıl ġarībdür

LXXXII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Sūziş-i pervāneden şemʿ-i şeb-ārā bī-ḫaber
Āteşe yanmış raʿiyyet şāh ḥālā bī-ḫaber

2 Hem-zebān-ı ebruvān u ġamze-i fettānuñam
Ṣīt ü ṣavt ʿārī sözümden lafẓ u maʿnā bī-ḫaber

3 Ol ḳadar maḫfīdür esrār-ı maḥabbet sīnede
ʿAḳl u dil bihūd u cān ḥayrān süveydā bī-ḫaber

4 Ḥālet-i bezm-i viṣāli kimden ögrensem ʿaceb
Cām ser-gerdān u sāḳī mest ü ṣahbā bī-ḫaber

5 Bilmez evhām u ḫavāṭır n'oldıġın ṣāfī-dilān
Kim olur naḳş-ı derūnından merāyā bī-ḫaber

6 Kendi nefsinden ḫaber-dār olmayan ġāfil ṣanur
ʿĀrif-i āgāh-dil mefḳūd u dünyā bī-ḫaber

7 **Kāẓım** ol ḫāk-i ḥaḳīrem kim disem şāyestedür
Ṣūret-i terkīb-i cismümde heyūlā bī-ḫaber

LXXXIII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ṣafā-yı cām-ı bezm-i vaṣluñı cānā bilür yoḳdur
Seni zuʿmunca ʿālem hep bilür ammā bilür yoḳdur

2 Ṭabībüm senden özge bir ḥakīm-i ḥāẕıḳ olmaz līk
Senüñ her derde dermān oldıġın ḥaḳḳā bilür yoḳdur

3 Miyānuñ inceden ince aransa bellidür ammā
Dehānuñ sırrını Allāh bilür ḥālā bilür yoḳdur

4 Ser-ā-pā ögrenürken bir birin aḥvālini ʿālem
ʿAceb ḥikmet ki kendi nefsini aṣlā bilür yoḳdur

5 Bu ṣaḥrā-yı fenādān ʿazm-i ʿuḳbā ideli Mecnūn
Felekde ben gibi bir ʿāşıḳ-ı rüsvā bilür yoḳdur

6 Gezer her vādī-i nā-reftede reftār ider ḫāmem
Bulınmaz şāʿirem ben ḳadrümi illā bilür yoḳdur

7 Ḥurūf-ı ṣavta ṣıġmaz söylenilmez söyleyen bilmez
Dimem kim sırr-ı ʿaşḳı **Kāẓım**ā ḥāşā bilür yoḳdur

LXXXIV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ehl-i istiʿdāda ʿālem mekteb-i tevḥīddür
Ṣunʿ-ı Ḥaḳḳa her varaḳ bir defter-i temcīddür

[238b] 2 Nīk ü bed mirʾāt-ı esmādur meẓāhir ser-be-ser
Dīd[e]-i ʿibretle baḳ her ẕerre bir ḫurşīddür

3 Dāmen-i şükr ü ḳanāʿatden ayurma destini
"Kenz-i lā-yefnā"[*] ḳanāʿatdür rıżā taḥmīddür

---

[*] "Kenz-i lā-yefnā" *Keşfü'l-hafā*, II, 102.

4 Āşinā-yı ḳabż u basṭum maḥrem-i ḫavf u recā
Nāsdan efkārumı ḥıfẓ eyleyen ümmīddür

5 Sālik-i rāh-ı riyāsın destüñ el vermez baña
Āh ey şeyḫ-i ṭarīḳat meslegüñ taḳlīddür

6 Serv-ḳāmetler ḫayāli dīde-i ʿuşşāḳda
Ṣan kenār-ı cūda ser çekmiş nihāl-i bīddür

7 Vāḳıf-ı sırr-ı ṣalāt-ı dāʾimūnem **Kāẓım**ā
Her kelāmum naʿt-ı Bārī her sözüm tevḥīddür

LXXXV

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 ʿĀrif ne ḥüsn-i lafẓ u ne ḫod ṣanʿatındadur
Teʾs̱īr ü sūzişinde sözüñ ḥikmetindedür

2 Dil-sūz-ı şemʿ-i ʿaşḳa ne mümkin ḥuṣūl-ı kām
Pervānenüñ helāki dem-i vuṣlatındadur

3 Fıḳdānıdur kemāline ehl-i dilüñ delīl
Farṭ-ı müzeyyeni güherüñ nedretindedür

4 Māʾilsin ʿizz ü cāha ṣaḳın iştihārdan
Āfet işüñ içinde degül şöhretindedür

5 Bir bādedür ki bāde-i iḳbāl-i rūzgār
Ġam neşʾesinde derd ü elem ṣoḥbetindedür

6 Şemʿ-i münīre ẓulmet-i şebdür medār-ı şevḳ
İnsānuñ intibāhı keder ḫāletindedür

7 Ġaflet bıraḳmaz itmege temyīz-i nīk ü bed
Rāḥat baḳılsa her kişinüñ miḥnetindedür

8 **Kāẓım** ne ḥikmet eks̱er-i ebnāʾ-i ʿaṣrımuz
İnsān ḳıyāfetinde eşek sīretindedür

LXXXVI

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 ʿĀşıḳ ne māl u cāha ne dünyāya baġlanur
Tār-ı belā-yı zülf-i semen-sāya baġlanur

2 Bir dil ki ebruvān-ı dil-ārāya baġlanur
Beñzer o saḫt-ı çilleye kim yāya baġlanur

3 Bār-ı sivāya olma ḥaḳāretle dīde dūn
Bir riştedür ki dāmen-i ʿĪsāya baġlanur

4 Her bir telinde biñ sır-ı Cibrīl olur ʿıyān
Mecnūn-dil ki ol ṣaçı Leylāya baġlanur

5 Bel baġlar ol ḳadar dil ü cān sīne-bendiñe
Gūyā niṭāḳ-ı Kaʿbe-i ʿulyāya baġlanur

[239a] 6 ʿUşşāḳ vaʿd-i yāre ider itse iʿtimād
Baġlansa ḫaste ḳavl-i eṭibbāya baġlanur

7 **Kāẓım** cemīʿ-i bend-i belādan emīn olur
Ol kim ḫulūṣ-ı ḳalb ile Mevlāya baġlanur

LXXXVII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Bāde kim mīnāda hem mevcūd u hem nā-būd olur
Ġam dil-i dānāda hem mevcū[d] [u] hem nā-būd olur

2 Bir tecellīden ʿibāretdür vücūd-ı mümkināt
Naẓra-i ūlāda hem mevcūd [u] hem nā-būd olur

3 İsm-i bī-cism-i ʿademdür yā dehān-ı muʿcizüñ
Var ise eşyāda hem mevcūd [u] hem nā-būd olur

4 Çeşm-i ʿibretle baḳılsa ṣūret ü maʿnāsına
İttiḥād-ārāda hem mevcūd [u] hem nā-būd olur

5 Saʿd u naḥsında sipihrüñ olmaz ās̱ār-ı ḳarār
Nīk ü bed dünyāda hem mevcūd [u] hem nā-būd olur

6 Varlıġı yoḳlıḳdadur ehl-i fenānuñ derd-i ʿaşḳ
ʿĀşıḳ-ı şeydāda hem mevcūd [u] hem nā-būd olur

7 İḫtiyār-ı ẕevḳ-i ʿuzlet eyleme **Kāẓım** müdām
Leẕẕet istiġnāda hem mevcūd [u] hem nā-būd olur

LXXXVIII

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Māh-ı felek-medār geh artar geh eksilür
Dārāt-ı müsteʿār geh artar geh eksilür

2 Olmaz dümūʿ-ı dīde-revān bir siyāḳda
Emvāc-ı cūybār geh artar geh eksilür

3 Yoḳdur hevā-yı ʿaşḳda ās̱ār-ı iʿtidāl
Enfās-ı rūzgār geh artar geh eksilür

4 Ḥaḳdur hemīşe s̱ābit olan bir ḳarārda
Eşyāda iḳtidār geh artar geh eksilür

5 Ẓıldur sevād-ı kevn ü mekān ẓılda lā-cerem
Temkīn-i intişār geh artar geh eksilür

6 Cāh u celāli yek-nesaḳ olmaz merātibüñ
Emvāc-ı iştihār geh artar geh eksilür

7 **Kāẓım** s̱ebātı yoḳ o ḳadar ḥāl ü ḳālümüñ
Göñlümde derd-i yār geh artar geh eksilür

LXXXIX

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 ʿĀşıḳlaruñ temeşşuḳı ḫaṭṭ-ı ʿiẕāradur
Bülbüllerüñ taʿaşşuḳı faṣl-ı bahāradur

2 Elmās-feşān-ı eşk olalı çeşm-i giryenāk
Mirʾāt-ı cān u sāġar-ı dil pāre pāredür

[239b] 3 Bildüm görince ḫāl-i siyāhuñda ben gibi
Devr-i ruḫuñda bağrı yanıḳ bir sitāredür

4 Tenvīr-i ṣūret itse de vāʿiẓ ʿulūm ile
Yanmış fetīl-i şemʿa gibi ḳalbi ḳaradur

5 Olmaz bu dār-ı nedv[e]de āsāyiş-i derūn
Ebnā-yı ins ü cāna muḫaṣṣaṣ ḳanāredür

6 Dögse eliyle sīnesin ʿāşıḳ ʿaceb degül
İʿlān-ı ḥüzn ü māteme ṭabl u naḳāredür

7 Seyl-āb-ı eşk ü ṣarṣar-ı āh eylemez es̱er
Nāruñ güzellerüñ yüregi seng-i ḫāredür

8 Kim görse dūd-ı āhumı cismümle ẓann ider
Bir mescid-i ḫarāba mülāṣıḳ menāredür

9 **Kāẓım** fiġān u girye vü feryād u nālişüm
Maḥsūd-ı nāy u ʿūd u kemān u gitaradur

XC

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Öyle Mecnūnam ki bilmem çekdigüm sevdā nedür
Ben kimem Leylā-yı dil kimdür dil-i şeydā nedür

2 ʿİllet-i īcād-ı ʿālem bir maḥabbetdür hemān
Yā Rab ol bir lafẓda bu bī-ʿaded maʿnā nedür

3 Derd-i dilden āh u vā-veylā iden ʿāşıḳ degül
ʿĀşıḳ oldur itmeye idrāk-i vā-veylā nedür

4 Mübtelā-yı miḥnet-i ʿaşḳam velī müşkil bu kim
ʿİllet-i miḥnet ne bilmem çekdigüm belvā nedür

5 Luṭf idüp ḥāl-i dilümden eylemez yārüm suʾāl
Ṣorsa ammā bilmezem ḥāl-i dil-i rüsvā nedür

6 Ben de bir māhīsiyem deryā-yı imkānuñ çi sūd
Bilmezem māhiyyet-i deryā ne ḥāl-i mā nedür

7 Bī-ḫaberlerdür iden daʿvā-yı istiḳbāl-i ʿaşḳ
Ben ki merd-i ʿārifem **Kāẓım** baña daʿvā nedür

XCI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Görse ḳavs-ı ebruvānuñ ġurre-i ġarrā biter
Gün yüzüñ seyr itse ḫurşīd-i cihān-ārā biter

2 Bitmez iş olmaz müsellemdür bu miḥnet-ḫānede
Ṣabr it ey ʿāşıḳ ġam-ı dünyā degül dünyā biter

3 Mihr-i maḥşerden ne ġam ol serv-ḳāmet var iken
Başdıġı yerden ser-i ʿuşşāḳa bir ṭūbā biter

4 Ölsem ey gül-rū hevā-yı ḫāl-i ruḫsāruñla ben
Ḫāk-i ḳabrümden ser-ā-ser ḥabbetü'ṡ-sevdā biter

5 Şīve-i ḥükm-i ḳaderden öyle sūzānum ki āh
Ehl-i maḥşer görse ḥālüm āh u vā-veylā biter

[240a] 6 Ḥadd-i te'dīb-i felekden aġlama ey ṭıfl-ı dil
Vālideynüñ urdıġı yerden gül-i ḥamrā biter

7 Nükhet-i zülfüñ getirse dūzaḫa bād-ı nesīm
Çāh-ı ġayyāda muṭarrā sünbül-i būyā biter

8 Uymaz aḥbāb-ı ḳadīme ṣoḥbet-i yārān-ı nev
Eski bāde neş'esin virmez şarāb-ı nā biter

9 **Kāẓım** açdum bir zemīn-i dil-güşā aḥbāba kim
Güllerinden şuʿle ḫārından gül-i raʿnā biter

XCII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Şafaḳ veş baġrumuñ ḳanıyla cismüm gül gül olmışdur
Seḥāb-ı dūd-ı āhum āsmānī sünbül olmışdur

2 Hezār āsā degüldür ṭıfl-ı ebced-ḫ˘ān-ı ʿaşḳ ey gül
Yanup yaḳılmada pervāne üstād-ı kül olmışdur

3 Heyūlā-yı maḥabbet kesb idüp her serde bir ṣūret
Benüm başumda sevdā ol perīnüñ kākül olmışdur

4 Görenler ebruvānum dīde-i giryānum üstinde
Ṣanurlar cūy-ı eşke iki gözli bir pül olmışdur

5 Göñülde ḳanlu bir ṣu idi eşküm şevḳ-i laʿlüñle
Ṭolup peymānehā-yı çeşmüme şimdi mül olmışdur

6 Çeker renc-i zükām-ı būy cevrin her gül-endāmuñ
Riyāż-ı ʿaşḳa göñlüm bir gedükli bülbül olmışdur

7 Resūl-i ekremüñ **Kāẓım** riyāż-ı bāġ-ı ʿaşḳında
Zemīn ü āsmān iki varaḳlı bir gül olmışdur

XCIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 İtdi sīnem ḫaṭṭ u ebrū ġamze vü laʿl-i nigār
Pür-ġubār-ı çille-kār u şerḥa-dār u ḫūn-nis̱ār

2 Cevr ü hecr ü derd ü ġam dil sīne cān u cismümi
Eyledi nālān u mecrūḥ u helāk u zār zār

3 Kākül ü ḫāl ü dü çeşm ü laʿlüñe olsun fidā
Avrupa Hind ü diyār-ı Iṣfahān u Ḳandehār

4 Tīġ ü tīr ü ḫançer ü müjgānuñ eyler göñlümi
Līme līme dīde dīde çāk çāk ü şāne vār

5 Faḳr u ġurbet ṣabr u ġayretdür iden **Kāẓım** beni
Dil-figār u bī-ḳarār u tā medār u cān-sipār

XCIV

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Nuḳūdın merdüm-i dānā siyeh eyyām içün ṣaḳlar
Ḳanādīl-i nücūmı āsmān aḫşām içün ṣaḳlar

2 Sebeb ṣorma ḥabībe reʾfetinden ṣınf-ı ʿuşşāḳa
Cünūdın pādişehler şevketin iʿlām içün ṣaḳlar

[240b] 3 Ümīd-i kām ider dil ḫaṭ gelince cām-ı laʿlüñden
Şarāba iştihāsın rindler hep şām içün ṣaḳlar

4 Felek bād-ı fenādān rūzgāruñ şemʿ-i kāfūruñ
Vuḳūʿ-ı sūziş-i pervāne-i nā-kām içün ṣaḳlar

5 Müvāsāt-ı raḳībe el-ḥaẕer aldanma **Kāẓım**[ā]
ʿAdū ās̱ār-ı ġayẓın intiḳām-ı nām içün ṣaḳlar

XCV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Māh-ı Naḫşeb mi ruḫuñ mihr-i cihān-ārā mıdur
Bāde-i ter mi lebüñ āb-ı ḥayāt-efzā mıdur

XCIII. 3 Iṣfahān : اسفهان K

2 Oldı Yaʿḳūb-ı ġamı bir Yūsuf-ı ḥüsnüñ göñül
Bilmem ol mihr ü ʿAzīz-i Mıṣr-ı istiġnā mıdur

3 Ḫalḳa ḫalḳa sünbül-i zülfüñ midür dūşuñda yā
Künc-i ḥüsnüñ ḥıfẓ içün pīçīde ejderhā mıdur

4 Dürr-i dendānuñ mıdur dürc-i dehānuñda veyā
Ḥoḳḳa-i yāḳūt içinde lüʾlüʾ-i lālā mıdur

5 Belli başlı var mıdur bir ʿāşıḳ-ı muʿciz-demüñ
Yā miyān u zülfüñe ʿālem bütün şeydā mıdur

6 ʿĀrıż u ebrūlaruñ mı dehri tenvīr eyleyen
Ḳurṣ-ı ḫurşīd-i felek yā ġurre-i ġarrā mıdur

7 Baḳ ḫayāl-i kākülüñ midür dil ü dīdemde yā
Āba ḳonmış şişelerde sünbül-i dü-tā mıdur

8 Bir nefesde eyledüñ iḥyā ser-ā-ser ʿālemi
Ṣubḥ-ı ṣādıḳ mı kelāmuñ yā dem-i ʿĪsā mıdur

9 Var mı bu vaṣf itdigüñ dil-ber cihānda **Kāẓım**ā
Yoḫsa maʿşūḳuñ ḥabīb-i ḫālıḳ-ı yek-tā mıdur

XCVI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Bir bilinmez derddür derd ü belā-yı intiẓār
Olmasun bir kimse yā Rab mübtelā-yı intiẓār

2 Fürḳatüñ ḳoymışdı cismümde hemān bir üstüḫˇān
Ḳıldı vaṣluñ anı da fevt-i hümā-yı intiẓār

3 Bulmayup bir çāre luṭfuñdan ümīdüm ḳaṭʿına
Cāndan ḳaṭʿ-ı ümīd itdüm berāy-ı intiẓār

4 Bükdi ḳaddüm çille-i saḫt-ı kemān-ı iftirāḳ
Dildi baġrum nāle-i dil-sūz-ı nāy-ı intiẓār

5 Muntaẓırdur cān u dil biñ ecel-i teşrīfine
İdeli ʿaşḳuñ beni vaḳf-ı cefā-yı intiẓār

[241a] 6 Bārī tīr-i fürḳatüñ tevkīl idüp gönder yeter
Eyleye ġamzeñ beni çeşm-āşinā-yı intiẓār

XCV. 3 pīçīde : پچيد K
7 dü-tā mıdur : ريا ميدر K

7 Vaṣluñ istiḳbāl içün gelmişdi cānum aġzuma
Olmadan ʿālem henūz ẕevḳ-āşinā-yı intiẓār

8 Ṣoñ nefesdür ʿarż-ı dīdār eyle ḳurbān oldıġum
Kebş-i cānı ḳılmadan ʿaşḳuñ fidā-yı intiẓār

9 Zaḫm-ı cāna rīze-i elmāsdur her ḳıṭʿası
Bir bükāya beñzemez **Kāẓım** bükā-yı intiẓār

XCVII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Āteş-i cān-sūz-ı ʿaşḳa sīne kim kānūn olur
Şemʿ-i dūd-ı āhumuñ pervānesi gerdūn olur

2 Ḫaṭṭ-ı nev bir fitnedür ṭarf-ı ruḫ-ı ālūñde kim
Fitne-i devr-i ḳamer ol kāfire meftūn olur

3 Şevḳum artar ḫāk-i kūyuñ ḳoḳlayup dökdükçe yaş
Tūtiyā yaş dökdigi gözlerde nūr efzūn olur

4 Olma māniʿ ġamze tīġin çekse çeşmüñ ḳatlüme
Pādişehsin her ne fermān eyleseñ ḳānūn olur

5 Serv-ḳāmetler ḫırām itdükçe bāġ u rāġda
Ġayretinden bīdler ṭūbā gibi vārūn olur

6 Ben ne Mecnūnam ki benden ders alur ehl-i ḫıred
Sen ne Leylāsın ki Leylālar saña Mecnūn olur

7 Her-kesüñ ḳalbinde bir arslan yatar **Kāẓım** benüm
Ḫāne-i ḳalbümde ḥubb-ı Murtażā meskūn olur

XCVIII

mefāʿīlün mefāʿīlün faʿūlün

1 Görenler ḳāmetüñ bī-şübhe dirler
Ḥużūr-ı ḳalb ile Allāhu Ekber

2 Nihāl-i sidredür ḳaddüñ zemīne
Kemīne ẓıllıdur düşmiş ṣanevber

3 ʿIyāndur nūr-ı Ḥaḳḳ eşyāda olmış
Mesācid müʾmin-i āgāha her yer

4 Ḥużūr-ı şeyḫe bī-reh-ber çıḳılmaz
Delīl-i Kaʿbe lāzımdur erenler

5 Ṣudan iḥyā olur eşyā cihānda
Ḥuṣūl-i kām-ı dil göz yaşı ister

6 Velīler iḳtidārın bulmaz ebrār
Muʿādil olamaz tesnīme kevs̱er

7 Düşüp **Kāẓım** ḳuluñ ʿaşḳuñla ḫāke
Gezer sāyeñde ẕātuñla ber-ā-ber

XCIX

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

[241b] 1 Anlar ki ḳılsa ḫāke naẓar kīmiyā ider
Yā Rab niçün bu ḫāki naẓardan cüdā ider

2 ʿĀşıḳ naṣıl cemālüñe ḳaçsun ḥılālden
Rūyuñ ki küfr-i zülfüñ ile iḫtifā ider

3 Senüñ ʿadāvetinden olur ʿālemüñ emīn
Her kim cünūn-ı ʿaşḳa düşüp ilticā ider

4 Ṣanmañ dem-i bahārda kim raʿd ider ẓuhūr
Erbāb-ı ʿīş ü ʿişrete devrān ṣalā ider

5 Eyler dü-dest-i nālişi dāmān-ı ʿarşı ḫāk
Her kim ḫulūṣ-ı ḳalb ile Ḥaḳḳa duʿā ider

6 Seyl-āb-ı eşki ġıbṭa virür āb-ı kevs̱ere
Sulṭān-ı Kerbelāya o göz kim bükā ider

7 **Kāẓım** o merde ʿāşıḳ olur kim bihişt-i heşt
Şemşīr-i ʿaşḳa baş uzadur cān fidā ider

C

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ne mihr-i ʿālem-ārādan ne teʾs̱īr-i żiyādandur
Bu reng-ā-reng meşhūdāt ṣunʿ-ı kibriyādandur

2 Sebū-yı cān u dildür bāde-i eşki iden ḫūnīn
Ṣafā-yı levni mānuñ ṣafvet-i levn-i inādandur

3 Dime farṭ-ı bükādan ḳudretüm yoḳ āh u efġāna
Dem-ā-dem ḳıldıġuñ āh u fiġānlar ol bükādandur

4 İden teşvīş-i ḥāl ü ḫāṭır-ı insānı dünyādur
Ẕükūruñ çekdigi renc ü meşaḳḳatler nisādandur

5 Sen inṣāf it olur mı bir müsemmā ḳābil-i taġyīr
Nüzūli cümle esmānuñ ki eşyāya semādandur

6 ʿAceb mi āşināya eylesem bīgāneyi tercīḥ
Benüm her gördigüm bīgānelikler āşinādandur

7 Bu ʿaşḳ u meşḳ **Kāẓım** luṭf-ı Ḥaḳdur göñlüme ammā
Vesīle faḫr-i ʿālemdür recā āl-i ʿabādandur

CI

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Peşīmān yār her cevrinden efġān itdigümdendür
Peşīmān oldıġum yārüm peşīmān itdigümdendür

2 Görüp ḳayd-ı belā kim gördigin ḫūn-āb-ı eşkümle
Fiġānum dāmen-i cānānı āl ḳan itdigümdendür

3 Göñül kim bāde-i ḥasret çeker peymāne peymāne
Hemīşe intiẓār-ı bezm-i cānān itdigümdendür

4 Dem-ā-dem ney gibi feryād u zār oldıġum muʿtād
Vücūdum mübtelā-yı dāġ-ı hicrān itdigümdendür

5 Perestiş ḳıldıġum vicdān ile miḥrāb-ı ebrūya
Cemāl-i bī-mis̱ālüñ ḳıble-i cān itdigümdendür

[242a] 6 Yanup yaḳıldıġum ʿiṣyānuma nār-ı nedāmetle
Ḫulūṣum revġan-ı ḳandīl-i īmān itdigümdendür

7 Fiġān u nālişümden iştikāsı ʿālemüñ **Kāẓım**
Cihānı başına āhumla zindān itdigümdendür

CII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Zülf-i sünbül-tābuñuñ başumda sevdā ḫˇābı var
Düşmişem bir dāma kim biñ ḫalḳa-i gird-ābı var

2 Her ṭaraf mey-ḫānedür ʿaşḳ ehline faṣl-ı bahār
Lāleden peymāne şeb-nemden şarāb-ı nābı var

3 Ẓāhir ü bāṭın yüzüñden ḳıblegāh-ı ehl-i ʿaşḳ
Gūşe-i ebrūlaruñ gibi iki miḥrābı var

4 Olmamaḳ ḳābil midür diller rubūde zülfüñe
Her şikenc-i tārınuñ kim bī-ʿaded ḳullābı var

5 Baña ṣor zāhid ne bilsün cām-ı mey māhiyyetin
Her işüñ ehl-i vuḳūfı her şeyüñ erbābı var

6 Ṣubḥ-ı vaṣla çıḳmanuñ **Kāẓım** ṭarīḳi yoḳ gibi
Dūzaḫ-ı şām-ı firāḳuñ ol ḳadar iḥḳābı var

CIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Neşʾe-i mey kim görenler rūyını gül-pūş ider
ʿAşḳ ʿaḳl-ı evveli bülbül gibi medhūş ider

2 Deyre varsan söyledür iʿcāz-ı laʿlüñ bütleri
Çerḫe baḳsan kuḥl-ı çeşme Zühreyi ḫāmūş ider

3 N'eylesün gülzār-ı firdevs ü şarāb-ı kevs̱eri
Ol ki gül-rūyuñ görüp muʿciz-kelāmuñ gūş ider

4 Refte refte ebr-i sevdā ʿālemi ḳaplar tamām
Deste deste sünbül-i zülfüñ ki meyl-i dūş ider

5 Cām-ı iḳbālüñ girāndur devri ammā ṣāḳiyā
Biñ mey-āşāmı bir ednā cürʿası ser-ḫūş ider

6 Āferīn ol merde kim aḫẕ-ı vużū-yı ʿaşḳ içün
Dīdeden eşkin revān-ı berke-i āğūş ider

7 Ol sürer bu meclisüñ **Kāẓım** ṣafāsın kim müdām
Tāze sāḳīler elinden köhne meyler nūş ider

CIV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Mihr-i evc-i ḥayretem farḳ itmem istis̱nā nedür
Ben neyem ʿālem ne sırr-ı vaḥdet-i eşyā nedür

2 Mest-i müstaġraḳ degüldür isteyen ṣahbā-yı ʿaşḳ
Mest odur kim bilmeye keyfiyyet-i ṣahbā nedür

3 Derd-i dilden bī-ḫaberlerdür ider dermān ṭaleb
Ehl-i derd içün devā ne derd-i lā-yuḥsā nedür

[242b] 4 Ḫalḳ-ı ʿālem ser-be-ser ṭurmış cihān ġavġāsına
Ṣorsam ammā kimseler bilmez ki bu ġavġā nedür

5 Seyre geldük biz bu cāyı ʿālem-i envārdan
Şimdi ārām eylemekçün bunda istidʿā nedür

6 ʿİllet-i īcād-ı ʿālem bir maḥabbetdür hemān
Yā Rab ol bir lafẓda bu bī-ʿaded maʿnā nedür

7 Rind-i deryā-nūş-ı bezm-i ḥayret-ender-ḥayretem
Dil sebū-yı bāde-i tevḥīd u cān-peymā nedür

8 Geh ṣafā vü ḥüzn geh ḫavf u recā geh ḳabż u basṭ
Bir ʿaceb ḥāletdeyem kim bilmezem ḥālā nedür

9 Neşr-i envār-ı viṣāle var iken ḳudret bu gün
Ḥikmetinden ṣormaḳ olmaz vaʿde-i ferdā nedür

10 Ḥaḳḳı idrāk itmeyenler ḫavf ider maḫlūḳdan
Ben ki merd-i ʿārifem **Kāẓım** baña pervā nedür

CV

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Ḫāl-i ruḫ-ı ḫūbāna kimüñ nisbeti vardur
Daʿvā-yı maḥabbetde enāniyyeti vardur

2 İḳdām ile ādem geçemez silk-i kibāra
Yā arḳa ya ṭāliʿ gibi bir ʿilleti vardur

3 Meydür meger āyīne-i devrān ki sipihrüñ
Her naḳş-ı ḥabābında bir[er] ṣūreti vardur

4 Hep şuʿle-i dīdāra yanarlar yaḳılurlar
Pervānelerüñ şemʿ ile germ-ülfeti vardur

5 Yek ẕerreye ʿaṭf-ı naẓar-ı ʿibret olınsa
Ḫurşīd gibi cevher-i māhiyyeti vardur

6 Yoḳ çāresi her müʾmin-i pākīz[e]-nihāduñ
Yā ʿilleti yā ḳılleti yā ẕilleti vardur

7 Peymāne-i ṣahbā-yı vücūd olsa da imkān
Bezm-i ʿadem-ābāda yine nisbeti vardur

8 **Kāẓım** yıḳılup düşse ider pāyını taḳbīl
Mestānelerüñ pīr-i meye ḥürmeti vardur

CVI

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Dü-çeşm-i ārzū kim bezm-i şevḳ-āverde ḳalmışdur
Biri sāḳīde elbet birisi sāġerde ḳalmışdur

2 Firāḳ-ı ʿārıż-ı ḫaṭ-āverüñle ey perī göñlüm
O aḫker-pāreye beñzer ki ḫākisterde ḳalmışdur

3 Şarāb-ı laʿl-i dil-berden olur zāhid gibi mehcūr
Anuñ kim göñli muṭlaḳ sāġar-ı kevs̱erde ḳalmışdur

4 Gidüp ʿaḳlum başumdan gelmedi sevdā-yı zülfüñle
O sī-mürġ-ı hevāyı kim bilür kim nerde ḳalmışdur

[243a] 5 Vefā bir mürġ-i dest-i nūr imiş vaḳtiyle ʿālemde
ʿAdem-pervāz olup nāmı hemān dillerde ḳalmışdur

6 Mizāc-ı ḫalḳı nerm itdi nezāket öyle kim **Kāẓım**
Ṣalābetden es̱er timur ile mermerde ḳalmışdur

CVII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Mesned-i ʿaşḳa beni ol gün ki taʿyīn itdiler
Defter-i ehl-i cünūndan Ḳaysı terḳīn itdiler

2 Ṣubḥ-ı vaṣlı eyleyüp vā-beste şām-ı maḥşere
Ḫūb-rūlar vaʿde-i ferdā-yı teʾmīn itdiler

3 Gelmedi eyyām-ı ʿömri kimseye bir gün ḳadar
Müddet-i dünyāyı çoḳ taḳrīb ü taḫmīn itdiler

4 Döndiler rūyuñ görenler Kaʿbe vü büt-ḫāneden
Dil virenler saña terk-i mez̠heb ü dīn itdiler

5 Çıḳmadı bir tevʾem erbāb-ı maḥabbetden baña
Bunca kim taʿdād-ı efrād-ı mecānīn itdiler

6 Gül gibi pür-ḫūn idenler bağrını peymānenüñ
Çeşm-i bülbül şīşelerle bezmi tezyīn itdiler

7 Çekdiler **Kāẓım** beni ṣabr u taḥammül ḳaydına
ʿĀşıḳa cevr itmegi anlar ki āyīn itdiler

CVIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Cevher-i esrār-ı maʿnāya ṣuver āyīnedür
Ḳudret-i Mevlāya eşyā ser-be-ser āyīnedür

2 Kendi ẕātından büyük mirʾāt olur mı ʿārife
Dīde-i bīnāya envār-ı naẓar āyīnedür

3 Sīne-i ʿāşıḳda iẓhār-ı kemāl eyler melāl
Tīġ-i āteş-bāra ruḫsār-ı siper āyīnedür

4 Neşr ider anuñla dünyāya nuḳūş-ı şöhretin
Zāhid-i zerrāḳa ʿuzlet muʿteber āyīnedür

5 Ḥüsn-i ṣunʿı gösterir Ḥaḳḳuñ celāl-i ḳudretin
Mīve-i nūşīne evrāḳ-ı şecer āyīnedür

6 Āh u zāra bir güneh kāfīdür istiġfār içün
Şiddet-i nār-ı saʿīre yek şerer āyīnedür

7 ʿĀrıżuñdur eyleyen gūyā ṭutılmış göñlümi
Ṭūṭī-i lāle nedīm-i nüktever āyīnedür

8 Seyr ider andan ḫafāyā-yı umūr-ı ʿālemi
Şāʿire ḥüsn-i ṭabīʿat bir güher āyīnedür

9 Sende göz yoḳ var ise **Kāẓım** görüp fehm itmege
Merdüm-i Ḥaḳ-bīne yoḫsa her ḥacer āyīnedür

CIX

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

[243b] 1 Ḫāl-i rūyuñ ki süveydā-yı dil ü cānumdur
Küfr-i zülf-i siyehüñ cevher-i īmānumdur

2 Nāz u reftārına ḳurbān olayum ḳāmetinüñ
Naḫl-i muʿciz s̱emer-i ravża-i vicdānumdur

3 Benüm ol māh-ı sitiġnā ki leb-i māh u şān
Ḫˇān-ı yaġmā-yı fütūrumda nemekdānumdur

4 Āsmānuñ çeviren sīnesini ġırbāle
Nāvek-i āh u fiġān-ı ʿalev-efşānumdur

5 Maḥşer-i fitne olan ṭurre-i sünbül-tābuñ
Bāʿiṡ-i tefriḳa-i ḥāl-i perīşānumdur

6 **Kāẓım** āṡārum iden gül gibi pür-jāle-i feyż
Reşeḥāt-ı ḳalem-i ṭabʿ-ı süḫandānumdur

7 Bende-i āl-i ʿabāyem ki cenāb-ı Ḥaseneyn
Birisi şāhum efendim biri sulṭānumdur

CX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Dīde-i āfet-nigāhuñ ḫˇābgāh-ı fitnedür
Ġamze-i cādū-siyāhuñ dād-ḫˇāh-ı fitnedür

2 Ebruvān-ı cān-şikāruñ ḳavs-ı āṡār-ı sitem
Nāvek-i müjgān-ı fettānuñ penāh-ı fitnedür

3 Çeşm-i seḥḥāruñ mücessem ʿālem-i keyd ü füsūn
Ḫāl-i ruḫsāruñ mükerrem pādişāh-i fitnedür

4 Āftāb-ı nāz u naḫvetsin şehenşāh-ı ġurūr
Başdıġuñ yerler maḳām-ı ʿizz ü cāh-ı fitnedür

5 Dil-rübālardan şikāyet ʿāşıḳa cāʾiz degül
Her biri yek başına ḫurşīd ü māh-ı fitnedür

6 El çek ey şeyḫ-i ṭarīḳat ʿarż-ı bīʿatden baña
Bī-ḥaḳīḳatsin sülūkuñ resm ü rāh-ı fitnedür

7 Maḥşer-āşūb iden **Kāẓım** cihānı başuma
Āh o bālā-ḳāmet-i ṭūbī sipāh-ı fitnedür

CXI

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Dil-i dīvāne-fer kim dīde-i ḥussāda gelmişdür
Şikār-ı bī-ḫaberdür nāvek-i ṣayyāda gelmişdür

2 Sevād-ı ḫaṭ degül ruḫsār-ı ālüñ eyleyen pā-māl
Cünūdu'llāhdur ʿaşḳ ehline imdāda gelmişdür

3 Gören derd-i ġumūmuñ kes̱retin dār-ı derūnumda
Ṣanır ḳavm-i Hülāgū ḫıṭṭa-i Baġdāda gelmişdür

4 Sipihrüñ gerdişinden müştekī bir benmiyem ancaḳ
Bu mehd-i bī-ḳarāra her gelen feryāda gelmişdür

5 Tehī gelmez elinde sübḥa zāhid bezm-i rindāna
Dönen peymānenüñ miḳdārını taʿdāda gelmişdür

[244a] 6 Fidā-yı cān-ı Şīrīn eylerem her zülfi Leylāya
Bu sevdā ne ser-i Ḳaysa ne ḫod Ferhāda gelmişdür

7 Merāyā-yı viṣālüñ sırrın idrāk itmezem ammā
Maḳām-ı terk-i hestī ḫāṭır-ı nā-şāda gelmişdür

8 Vücūdın ş̱īve-i ʿaşḳ eylemişdür iḳtiżā **Kāẓım**
Ne kim ketm-i ʿademden ʿālem-i īcāda gelmişdür

CXII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ḳanda kim çeşmüm nigāh-ı ġamzeñe meʾnūs olur
Dökdigüm eşk-i feraḥ maḥsūd-ı oḳyanūs olur

2 Dūd-ı āhumdur o naḫl-i Ṭūr kim çeşm-i Kelīm
Şuʿle-i nār-ı tecellī-bārına fānūs olur

3 Dāmenüñ dest-i Zelīḫā ṭutsa ey Yūsuf-cemāl
Reşkden cānum esīr-i pençe-i efsūs olur

4 Ḳetm-i esrār-ı derūna ḳādir olmaz Cebreʾīl
Ġamze-i naḫvet-nihāduñ anda kim cāsūs olur

5 Bir Mesīḥī-āfetüñ zünnār-bend-i zülfiyem
Ṣūr-ı İsrāfīl deyr-i ʿaşḳına nāḳūs olur

6 Öyle bīzārem kelām-ı mühmelinden zāhidüñ
Şāhid-i endīşeme her ḥarfi bir kābūs olur

7 İḳtirān eylerse **Kāẓım** ṭāliʿümle Müşterī
Necm-i iḳbāli züḥalden tīre vü menḥūs olur

CXIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Köhne meyler ẕevḳi kim bāng-i fiġānum tāzeler
Lerzenāk eyler cihānı itdigüm āvāzeler

2 Āftābuñ maḥv ider ġayret fürūġ-ı ṭalʿatın
Āteş-i rūyuñ ṣabā zülfüñle kim yelpāzeler

3 Nev-ʿarūs-ı yeʾs ü mātemdür gözüm merdümleri
Yüzlerin meşşāṭa ġam-ı ḫūn-ı dille ġāzeler

4 Her nefes bir nāvek-i feryādum eyler ber-hevā
Ey kemān-ebrū elüñden çekdigüm ḫamyāzeler

5 Çāk çāk itmez vücūdum ḫançer-i ʿaşḳuñ tehī
Çıḳmaġa eyler tehiyye cānuma dervāzeler

6 N'eylesün ehl-i ḫıred miḳyās-ı erbāb-ı cünūn
Kāle-i fikrin rimāḥ-ı āh ile endāzeler

7 Ḫaṭ degül **Kāẓım** kenār-ı muṣḥaf-ı ruḫsārda
Nüsḫa-i cāndan görinmiş rişte-i şīrāzeler

CXIV

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Gören ṣahbā-yı terde çalḳanup ḳurṣ-ı ḥabāb oynar
Ṣanup mirʾāt-ı İskenderde ʿaks-i āftāb oynar

[244b] 2 Ne naḫl-i tāzedür ol serv-ḳāmet gelse reftāre
Olur ḳāʾim-ḳıyāmet miḥverinde nüh ḳıbāb oynar

3 Ḳıyās itmez mi sīnem seyr idenler şemʿ-i āhumla
Seḥāb-ı ḫākdān perverde berḳ-i pür-şitāb oynar

4 Görür rūy-ı sivāya çeşm-i diḳḳatle baḳan cānlar
Feżā-yı ʿālem-i nā-yābda mevc-i serāb oynar

5 Yayılsun gūşe-i mescidde zāhid bu riyālarla
Çeküp mey-ḫānede mestāneler cām-ı şarāb oynar

6 Ḫarābātı meger esrār-ı vaḥdet eylemiş maʿmūr
Girüp bir ḥāle **Kāẓım** anda cümle şeyḫ ü şāb oynar

CXV

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Sirişküm baḥre āhum ḫayme-i eflāke dönmişdür
Cihān çeşmümde deryāda dönen ḫāşāke dönmişdür

2 N'ola min-baʿd cānum ṭurmaġa iẓhār-ı ʿacz itse
Vücūdum yārelerden cāme-i ṣad-çāke dönmişdür

3 ʿAceb ṣayyāddur şeh-bāz-ı çeşmüñ mürġ-i dillerden
Kemend-i zülfinüñ her ḥalḳası fitrāke dönmişdür

4 Açar bir nām içün biñ zaḫm-ı mühlik ḳalb-i insāna
Sipihrüñ devr-i cevri kāviş-i ḥakkāke dönmişdür

5 Ayaġın başmasun ḫāk-i ḫarābāta amān sāḳī
O kim çirk-i riyādan zāhid-i nā-pāke dönmişdür

6 Mürūr-ı erre-i ġam ṭaʿne-i seng-i felāketle
Dil ü cānum vücūd-ı şāne vü misvāke dönmişdür

7 Çerāġ-ı ʿālem-i envārdur ṭabʿum ki sevḳinden
Ḳalem destimde **Kāẓım** şuʿle-i idrāke dönmişdür

CXVI

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Göñüller dīdeler ḫūn-ı cigerden reng ṭutmışlar
Sebūlar şīşeler ṣahbā-yı terden jeng ṭutmışlar

2 Geçenler ārzū-yı Kaʿbe vü büt-ḫāne ḳaydından
Girüp füsḥat-serāy-ı vaḥdete evreng ṭutmışlar

3 Beni hem-pā ṭutanlar Kays ile deşt-i melāmetde
Senüñ Leylā ile yek-tār-ı mūyuñ deng ṭutmışlar

4 Görenler laʿl-i nābuñla niḳāṭ-ı ḫāl-i ruḫsāruñ
Çeküp cān u cihāndan el şarāb u neng ṭutmışlar

5 Degül müjgān müjgān üzre gelmiş çeşm-i mestüñde
İki ṣaf-beste ʿasker birbiriyle ceng ṭutmışlar

6 Degüldür meşreb-i zühd ü melāmet ḳābil-i teʾlīf
Vücūd-ı rindi şīşe ehl-i zühdi seng ṭutmışlar

7 Gelen bu bezme **Kāẓım** cān atar ṣaḥrā-yı uḫ̮rāya
[245a] Meger dār-ı beḳāyı nāsa seyr-āheng ṭutmışlar

CXVII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Her kimüñ başında Leylā-yı sivā sevdāsı var
Ḳaysdan dīvānedür ẕihninde cinnet pāsı var

2 Kim olur yā Rab bu bezm-i ġam-fezāda neşʾe-yāb
Bādenüñ derd-i seri sāḳīnüñ istiġnāsı var

3 Az çoḳ bülbül sürer ẕevḳin bu dār-ı miḥnetüñ
Lāleden gülden piyāle jāleden ṣahbāsı var

4 Bunda iẓhār-ı teferrüd kimseye ḳābil degül
Her-kesüñ yek-dīgerinden ʿarşa dek aʿlāsı var

5 Emr-i düşvār oldı taḥṣīl-i rıżā-yı ehl-i cāh
Şimdi her nev-devletüñ bir vażʿ-ı nev-peydāsı var

6 Ey ṣoran eslāf ile ebnā-yı ʿaṣruñ fürḳati
Bunlaruñ fażl u kemāli anlaruñ daʿvāsı var

7 Ḥamdu li'llāh eyledük teşkīl-i millet meclisi
Kāẓım artıḳ devletüñ mefrūż bir şūrāsı var

CXVIII

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 ʿĀlem ḫ̮adeng-i ḳavs-ı ḳażāya nişānedür
İfnā-yı nāsa ʿillet ü ḳıllet bahānedür

2 Āh-ı şeb ü enīn-i seḥerden kesilmesün
Ol kim piyāle-cūy-ı ṣabūḥ-ı şebānedür

3 Göz şīşesinde sünbül-i zülfüñ ḫ̮ayāline
Müjgān-ı ḫ̮ūn-giriftelerüm çifte şānedür

4 Teʾs̱īri olmaz aġlamanuñ āh u zārsız
Mīzāb-ı feyżi ʿālem-i ābuñ terānedür

5 Raḫ̮ş-ı emel müsābaḳat eyler burāḳ ile
İnsāna ārzū ne büyük tāziyānedür

6 Yā Rab nedür bu himmet-i vālā-yı pīr-i mey
Dergāhı her ṭarīḳa açıḳ āstānedür

7 Ṭutmaz ḳıyām-ı ḥaşre ḳadar nālişüm ḳarār
Cānum kemān-ı miḥnet ü göñlüm kemānedür

8 Vāʿiẓ anuñca dūzaḫı āteş-feşān olur
Laḫt-ı zebānı nār-ı caḥīme zebānedür

9 **Kāẓım** görince yārin ider gizli gizli āh
Bī-çārenüñ ifādesi pek maḥremānedür

CXIX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Rindler kim neşʾe-i meyden zebūn olmış yatır
Fülkelerdür cūşiş-i yemden nigūn olmış yatır

2 Ḥasret-i ḫāl-i ruḫuñla nūr-ı ʿaynum cān u dil
Lālelerdür dāġlardan baġrı ḫūn olmış yatır

[245b] 3 Dilde belvā-yı belādan serde sevdā-yı cünūn
Çifte ejderdür ġamuñla rū-nümūn olmış yatır

4 Şeh-süvārum raḫş-ı ṭabʿuñ kim arar ṭurġunlıġın
Ḥasretinden tevsen-i cānum zebūn olmış yatır

5 Kākül-i Leylāya minnet eylemem mānend-i Ḳays
Seyl-i eşküm reşk-i zencīr-i cünūn olmış yatır

6 Çıḳsa da cān sīneden çıḳmaz maḥabbet cevheri
Nūr-ı īmānum gibi naḳş-ı derūn olmış yatır

7 Pek taḳarrüb eyledi **Kāẓım** uyanmaḳ vaḳti kim
Şevket-i İslām maḳrūn-ı sükūn olmış yatır

CXX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Niyyet-i ehl-i sitīzi keyd-i aʿdā döndürir
Sevret-i şemşīr-i tīzi seng-i ḫāra döndürir

2 Emrine maḥkūm ider ḥükm-i zamāne ʿālemi
Cümle ecrām-ı nücūmı çerḫ-i mīnā döndürir

3 Luṭfı yoḳdur sāġar-ı iḳbāle ʿaḳl u dānişüñ
Döndirirse anı luṭfen Ḥaḳ teʿālā döndürir

4 Ṣāf-diller şevḳ-i ṣadrından ider devr ü semāʿ
Ṣūret-i fevvāreyi teşkīl iden mā döndürir

5 Ādemüñ efkārını işġāl iden vicdānıdur
Şol fenār āsā ki şemʿ-i şuʿle-pīrā döndürir

6 Anı ser-gerdān iden yā Rab nedür çün āftāb
Āsyāb-ı nüh-ḳıbābı ʿarş-ı aʿlā döndürir

7 Düşdi bir gird-āba **Kāẓım** fülk-i dil kim gerdişi
Keştī-i arż u semāyı bī-muḥābā döndürir

CXXI

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Zen-i dünyāyı ṣanmañ ḫāṭır-ı meksūrı cābirdür
O kāfir-mā-cerā bir derde yār olmaz Ḫudā birdür

2 Esīr-i ʿaşḳıyam bir pādişāh-ı mülk-i ḥüsnüñ kim
Ḳıyām-ı ḥaşre dek nāmı şeref-baḫş-ı menābirdür

3 Beni ḳılsun ziyāret ārzū-yı Ḳays iden cānlar
Riyāż-ı ḫāṭır-ı aḫlāf [u] eslāfa meḳābirdür

4 Bu feyfā-yı felāket kimseye cāy-ı ḳarār olmaz
Nüfūs u rūḥ-ı sālik cism-i hālik ʿömr-i ʿābirdür

5 Teḥāşī itmesün āteşden ol kim saña yanmışdur
Temennī ḳılmasun gülzār-ı ʿadni ol ki ġābirdür

6 Nedür ḫayrı ʿaceb ʿālemde medḫūl olmadan ġayrı
O şerīrüñ ki kārı dūr-ı ebvāb-ı ekābirdür

7 Ṣorarsañ devr-i nā-sāz-ı felekden **Kāẓım**-ı zāra
[246a] Neler çekmişdür ammā söylemez bī-çāre ṣābirdür

CXXII

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Maʿnā-yı kīn lafẓ-ı müdārāda gizlidür
Āteş derūn-ı ṭıynet-i ḫārāda gizlidür

2 Sāḳī başılma neşʾe-i iḳbāle kim ḫumār
Keyfiyyet-i şarāb-ı muṣaffāda gizlidür

3 Cevhersiz inbisāṭ idemez kisve-i ʿaraż
Vaḥdet vücūd-ı kes̱ret-i eşyāda gizlidür

4 Elbet gelir ẓuhūra ḫaṭ-ı mehveşān gibi
Ol ġam ki ḳalb-i ʿāşıḳ-ı şeydāda gizlidür

5 Ḳıl āb-ı Ḫıżrı çeşme-i ẓulmetde cüst-cū
Lez̠z̠et ʿitāb-ı telḫ-i dil-ārāda gizlidür

6 Leyl-i celīl-i ḳadri gibi sāl-i ʿālemüñ
Ḫ̌āb-ı ḥużūr-ı müddet-i dünyāda gizlidür

7 **Kāẓım** inanma ehl-i hevānuñ sükūnına
Cūş u ḫurūş-ı sīne-i deryāda gizlidür

CXXIII

mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Cihān ki cürʿa-i cām-ı nigāhum olmışdur
Felek ḥabāb-ı müdām-ı nigāhum olmışdur

2 Hevā-yı laʿl-i lebüñ ḳıldı eşkümi gül-fām
Müdām-ı bāġ-ı merām-ı nigāhum olmışdur

3 Perī-beşīşeye döndi gözümde endāmuñ
ʿArūs-ı ḫacle-i kām-ı nigāhum olmışdur

4 Nihāl-i ḳadd-i bülendüñ gözümden olmaz dūr
Sütūn-ı çetr-i benām-ı nigāhum olmışdur

5 Esīr-i ʿaşḳıyam ol ser-keşüñ ki ṭurreleri
Zimām-ı raḫş-ı hümām-ı nigāhum olmışdur

6 İṣābet-i naẓarumla ḳırıldı sāġar-ı mey
Gözüm helāk-i sihām-ı nigāhum olmışdur

7 Ḫayāl ü ḫāl ü cemālüñ tüter dü çeşmümde
Sipend-i micmer-i dām-ı nigāhum olmışdur

8 Ayurmam iki gözüm ṭarf-ı ebruvānuñdan
Siyeh-ḳırāb-ı ḥüsām-ı nigāhum olmışdur

9 Sihām-ı ġamzesi **Kāẓım** o āfet-i cānuñ
Güzīde şīr-i künām-ı nigāhum olmışdur

CXXIV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Çıḳ serīr-i mülk-i istiġnāya sulṭānlıḳ budur
Ṭālib-i faḳr u fenā ol şāh-ı ẕī-şānlıḳ budur

2 İltifāt itme zen-i dünyāya Belḳīs olsa da
Pehlevānlıḳ merdlik erlik Nerīmānlıḳ budur

[246b] 3 Āb u āteş arasında ḳalsañ ey keştī-i dil
Çıḳma rāh-ı istiḳāmetden müselmānlıḳ budur

4 Sen otur dönsün ḫayālüñ ḫāṭıruñ ʿuşşāḳda
Dil-rübālıḳ şūḫlıḳ serv-i ḫırāmānlıḳ budur

5 ʿAzm ü cezm itme ṭarīḳ-i mescid ü mey-ḫānede
Yekke-tāz-ı ʿilm ü ʿirfān ol mühimdānlıḳ budur

6 Bed-şiyemler ṣūret-i insānda ḥayvāndur bütün
Nās ile ḥüsn-i maʿīşet eyle insānlıḳ budur

7 Düşme tesḫīr-i cihāna ḫātem-i iḳbāl ile
Dīv-nefse ḥākim ol **Kāẓım** Süleymānlıḳ budur

CXXV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Nūr-ı ḥüsnüñ ḫīre-sāz-ı dīde-i idrāk olur
Seyr iden çāk-i girībānuñ girībān-çāk olur

2 Mihr-i raḫşān-ı hidāyetsin gören dīdārıñı
Ẓulmet-i endīşe-i cān u cihāndan pāk olur

3 Eylese rıḍvān temāşā kūyuñı ādem gibi
Terk idüp gülzār-ı cinānı muḳīm-i ḫāk olur

4 Görse şemşīr-i nigāh-ı ġamzeñ ey çeşm-i kebūd
Ḳudsiyān gerden be-ṭavḳ-ı ḫalḳa-i fitrāk olur

5 Öyle sūzānum ki tāb-ı āftāb-ı ʿaşḳdan
Dūd-ı āhum sāyebān-ı ḫayme-i eflāk olur

6 Ḫuşkdur ol rütbe zāhid kim ḫamīr-i ṭıynetüñ
Kilk-i ter degse dehān-ı şūmuña misvāk olur

7 Bende-i muḳbil odur **Kāẓım** bu ḫıdmet-ḫā[ne]de
Seyyid ü mevlāsı şāh-ı ḫıṭṭa-i "lev-lāk"* olur

CXXVI

müfteʿilün fāʿilün müfteʿilün fāʿilün

1 Dil virenüñ rūyına dīdesi giryān olur
Baġlananuñ zülfüñe ḥāli perīşān olur

2 ʿĀşıḳ-ı ʿiṣmet-nişān nefsine virmez ʿinān
Nefse uyup aldanan ṣoñra peşīmān olur

3 Ḳılsa da Rabbü'l-ümem ḳullarını muḥterem
Ḳul olanuñ lā-cerem cürmi firāvān olur

4 Ādem iseñ muttaṣıl ḫūblara secde ḳıl
Bilmeyen insānı bil suḫre-i şeyṭān olur

5 Ġāyet-i dünyā-yı dūn n'olsa gerek bī-ẓunūn
Güllerinüñ baġrı ḫūn bülbüli nālān olur

6 Emr-i mücāzāt ider cins-i ʿamelden ẓuhūr
ʿĀleme iḥsān iden maẓhar-ı iḥsān olur

7 Bāriş-i neysān mı ne **Kāẓım**-ı zāruñ yine
[247a] Sözleri ʿaşḳ ehline gevher-i raḫşān olur

CXXVII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Dāġlar kim derd ü ġamdan sīnede der-kār olur
Dāġ şerḥa şerḥa çāk u çāk-ı dāmenvār olur

2 Şimdi eşküm ḳaṭredür ammā mürūr-ı vaḳtile
Ḳaṭre seyl ü seyl Nīl ü Nīl deryā-bār olur

3 Ẕerresi reşk-i ḳamerdür āftāb-ı ḥüsninüñ
Ẕerre lemʿa lemʿa şuʿle şuʿle berḳ-ās̱ār olur

4 Ṭıfl-ı dil pīr olsa da geçmez hevā-yı şābdan
Şāb merd ü merd pīr ü pīr ṭıfl-efkār olur

5 Nār-ı ʿaşḳuñ düşse ḫāk-i ʿanberīn-i cennete
Ḫāk āb u āb bād u bād āteşzār olur

* "lev-lāk" *Keşfü'l-hafā*, II, 164.

6 Mücmelen bir noḳṭadur ʿālem velī tafṣīl içün
Noḳṭa ḥarf ü ḥarf lafẓ u lafẓ maʿnī-dār olur

7 Şīve-i ḥükm-i ḳaderden iştikā itsem n'ola
Şīve nāz u nāz naḫvet naḫvet istikbār olur

8 Toḫmı **Kāẓım** ider naḫl-i vücūd-ı ʿālemüñ
Āb sebze sebze naḫl ü naḫl pür-eṡmār olur

CXXVIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Cān u dil kim bir Ḫalīlüñ vālih ü ḥayrānıdur
Rūḥ-ı İsmāʿīl tīġ-i ʿaşḳınuñ ḳurbānıdur

2 Kāse kāse ḫūn-ı dil nūş eylemek olmaḳ kebāb
ʿAşḳ ḳānūnı maḥabbet şerʿinüñ erkānıdur

3 Ṭarf-ı rūyuñda degüldür dāne dāne ḫāller
Āsmān-ı ḥüsn ü ānuñ kevkeb-i raḫşānıdur

4 Dil naṣıl ṣabr eylesün yā Rabb o çeşm-i sāḥire
Her ser-i müjgānı bir tīr-i ḳażā peykānıdur

5 Ṭaş diküp ġamzeñ nişān alsun kemān-ebrūlaruñ
Nāvek-endāz-ı nigāh ol sīnem oḳ meydānıdur

6 Söz müʾeṡṡirdür ṭabīʿat sārıḳ u şöhret belā
Ādemi medḫūl u maḳbūl eyleyen yārānıdur

7 Her kelāmuñ ʿārifāne her sözüñ ḥikmet-niṡār
Fikr ü endīşeñ meger **Kāẓım** maʿārif kānıdur

CXXIX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Göñlümüñ ṣabr u taḥammül hem-dem-i ẕī-şānıdur
ʿAḳlumuñ nūr-ı teʾemmül muḥterem mihmānıdur

2 Āsmān-ı raḫş-ı nigāh cānumuñ cevlāngehi
Lā-mekān-ı ḳaṣr-ı refāh ḳalbümüñ meydānıdur

3 Güllerinden ḫārı farḳ olmaz riyāż-ı ṭabʿumuñ
ʿĀlem-i feyżüñ mükerrem cennet ü rıḍvānıdur

[247b] 4 Dāne dāne gerdenüñde ḫāl-i Hindūlar degül
Ḳaṭre ḳaṭre çeşmümüñ boynuñda ḳalmış ḳanıdur

5 Ḫaṭṭ-ı laʿlüñ āyet-i taḥrīm-fermā-yı şarāb
Ḳaşlaruñ furḳān ḥüsnüñ sūre-i raḥmānıdur

6 N'ola tesnīm-i lebüñ ṭutsam müreccaḥ kevs̱ere
Cūybār-ı cānımuñ āb-ı ḥayāt-efşānıdur

7 Çāk çāk eyler Zelīḫā-yı meveddet dāmenüm
Yūsuf-ı endīşemüñ **Kāẓım** cihān ḥayrānıdur

CXXX

mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Ol ebruvān ki cebīn-i nigārdan görinür
Hilāl-i şehr-i emeldür nehārdan görinür

2 Vücūd-ı vaḥdeti yoḳdur mecāl-i inkāra
Güneş çıḳınca cemīʿ-i diyārdan görinür

3 Derūnı egri olur ḫalḳa ṭoġrılıḳ ṣatanuñ
Bu nükte rāst-ı ḳıyām-ı menārdan görinür

4 Kemālini es̱eri eyler ādemüñ is̱bāt
Meyüñ meziyyeti keyf ü ḫumārdan görinür

5 Viren mürūr-ı zamāndan fenā cihāna bu ḥāl
Ḫuṭūṭ-ı sīne-i seng-i mezārdan görinür

6 ʿUyūn-ı ʿāleme rūy-ı reḫāṣat-ı eşyā
Rez̠īle-i ṭamaʿ-ı iḥtikārdan görinür

7 Ġarīḳ-i baḥr-i ʿamīḳ-i melāmetem **Kāẓım**
Baña diyār-ı selāmet kenārdan görinür

CXXXI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Tīr-i ʿaşḳuñ açmasa sīnemde göz göz yāreler
Dest-i ġayretle vücūdum cāmesin cān pāreler

2 Ġarḳ olur ḫūn-āb-ı eşke gözlerüm merdümleri
Ḫūblar seyrāna çıḳduḳça geyüp al ḫāreler

3 Mey degül zehr olsa insān içmege mecbūr olur
Dil-rübālar kim ḳadeḥ-kār olmaġa yalvaralar

4 Dil-perīşān olmaduḳ ādem mi ḳor sevdā-yı ʿaşḳ
Zülf-i sünbül tābe-key bād-ı ṣabā kim areler

5 Dāne-i eşkümle dāġ-ı sīnemüñ tims̱ālidür
Çerḫ urur ṣanmañ felekde s̱ābit ü seyyāreler

6 Başına teller ṭaḳınsun ṭurre-i ṭarrār-ı yār
Tār u mār oldı yüzinden ʿāşıḳ-ı āv[ā]reler

7 Tā ṣabāḥ-ı ḥaşre dek **Kāẓım** olur cünbiş-fürūş
Iżṭırāb-ı sīnemi taḳlīd iden gehvāreler

CXXXII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

[248a] 1 Yazarken nām-ı ʿaşḳı kilk-i aʿlā levḥa yanmışdur
Çerāġ-ı ʿālem-i hestī o āteşden uyanmışdur

2 Bu bezm-i ġam-fezāda sāde ṣāġarlar degül pür-ḫūn
Sebūlar şīşeler ḫumlar bütün ḳana boyanmışdur

3 Ḥamīm-i yeʾsden sīr-āb olur meydān-ı maḥşerde
O ʿaṭşān kim serāb-ı dehri māʾ ṣanmışda ḳanmışdur

4 Hevā-yı ḳāmetüñle çekdigim āh-ı ḳıyāmet-sūz
Geçüp ṭāḳ-ı semāyı ʿarş-ı aʿlāya ṭayanmışdur

5 Olur müjgānlarumdan çeşme çeşme ḫūn-ı dil cārī
Meger bārān-ı ḫullet göñlüme birden boşanmışdur

6 Açup baḥs̱-ı dehān u mū-miyānuñ ḳīl u ḳāl itmez
Vücūd-ı ʿālem-i ġayba o kim muṭlaḳ inanmışdur

7 Nice erler yemiş bir pīre-zen mekkāredür dünyā
O kāfir-kīşe **Kāẓım** ins ü cāndan kim yaranmışdur

CXXXIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ol veṣāyā kim dehān-ı merd-i dānādan çıḳar
Cevher-i ʿālem-bahādur ḳaʿr-ı deryādan çıḳar

2 Bir muʿammādur ki terkīb-i nuḳūş-ı mümkināt
Cümle esmāʾ-i İlāhī ol muʿammādan çıḳar

3 Ḥüsn-i ḫulḳa dāldur nūr-ı laṭīf-i ḥüsn ü ān
Maʿnī-i rengīn elfāẓ-ı dil-ārādan çıḳar

4 Şiddet-i ümmīddür müstelzem-i yeʾs ü fütūr
Ricʿat-i ġam ricʿat-i ḥarf-i tesellādan çıḳar

5 Sīnesi pür-nūr-ı īmāndur ṣalābet ehlinüñ
Cevher-i ezher-i derūn seng-i ḫārādan çıḳar

6 Nükhet-i zülfüñ ḳılur ʿuşşāḳı meftūn-ı cünūn
Ḳara sevdālar vücūd-ı māl-i ḫulyādan çıḳar

7 Çıḳma çerḫ-i çārüme tecrīd ile ʿĪsī gibi
Merd iseñ **Kāẓım** sivā naḳş-ı süveydādan çıḳar

CXXXIV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Tāblar kim ḳılmış ol zülf-i semen-sādan ẓuhūr
Derd ü belvālardur eyler ḳara sevdādan ẓuhūr

2 Sīne-i sīmīn-i ḫūbāndur mürüvvet maʿdeni
Gevher-i sīr-āb ider aṣdāf-ı deryādan ẓuhūr

3 Dāne-çīn-i cennet-i āmāl idi dihḳān-ı dil
İtmeden ādem miyān-ı ḫāk ile mādan ẓuhūr

4 İrişür Ḫıżr-ı hidāyet müʾmine ḳable'l-ecel
Mehdī-i mevʿūd ider evvel Mesīḥādan ẓuhūr

5 Ṭoġdı kuhsār-ı maḳāṣıddan nücūm-ı ārzū
Naʿş-ı aġyār eyledi seng-i muṣallādan ẓuhūr

[248b] 6 Naḳş olınmışdı ḫuṭūṭ-ı ʿaşḳ levḥ-i cānuma
İtmeden eşyā zebān-ı kilk-i aʿlādan ẓuhūr

7 Bir ḳadeḥ mey virdi **Kāẓım** sāḳī-i kevs̱er baña
Eyledi nūr-ı tecellā dest-i beyżādan ẓuhūr

CXXXV

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Çeşmüñ ne dem ki tīġ-i be-dest-i ʿitāb olur
Bir göz yumup açınca dü ʿālem ḫarāb olur

2 Ḫurşīd-i bī-zevāl ki dirler yüzüñdür ol
Her ẕerresi meşārıḳ-ı ṣad-āftāb olur

3 Sāġar-keşān-ı ʿaşḳuñ ayılmaz ile'l-ebed
Erbāb-ı ḳurbuñ ecri be-ġayr-ı ḥisāb olur

4 Ser-mestem ol şarābdan ecrām-ı āsmān
Kemter piyālesinde müselsel ḥabāb olur

5 Oldum o şemʿ-i ḥüsne ki pervāne pertevin
Seyr itse āftāb-ı ḳıyāmet kebāb olur

6 Terḳīm olınsa feẕlekesi ser-nüviştimüñ
Nüh-cild-i āsmāna ṣıġışmaz kitāb olur

7 **Kāẓım** ḥabīb-i ḫālıḳ-ı yek-tāya ʿāşıḳ ol
Aġyār Kirdgār-ı saʿādet-niṣāb olur

CXXXVI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Derd-i ʿaşḳuñ olsa da dillerde istīlāsı bir
Zümre-i ʿuşşāḳuñ olmaz āh u vā-veylāsı bir

2 Kes̱ret-i eşyā vücūd-ı vaḥdeti olmaz maḥal
Ḫalḳ-ı ʿālem lā-yuʿad elfāẓdur maʿnāsı bir

3 Her maḳāmında lisānı başḳadur ʿāriflerüñ
Nāle-i nāyuñ degüldür naġme-i raʿnāsı bir

4 Bir melāmet mülkinüñ sulṭānı Ḳays-ʿunvānıyam
Her beyābānında biñ Mecnūnı var Leylāsı bir

5 Selb ü īcāb iḳtiżā-yı ḥikmet-i tevḥīddür
Lā vü illānuñ olur maʿnā-yı cān-pīrāsı bir

6 Ṣāf-ṭabʿān eylemez farḳ u temeyyüz nīk ü bed
Ṭıfl-ı maʿṣūmuñ olur āmāl ü istiġnāsı bir

7 Ḫūblar dām-ı ser-i zülfinden olmazdum cüdā
Āh eger olsaydı **Kāẓım** başumuñ sevdāsı bir

CXXXVII

müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün

1 Āh u fiġān dār-ı ḥazenden gelir
Gevher-i şehvār ʿAdenden gelir

2 Ādemi rāḥatsız ider iḳtidār
Ḍıyḳ-ı nefes farṭ-ı semenden gelir

[249a] 3 Mürġe ḳafes māniʿ-i pervāzdur
Ḳabż u kesel cāna bedenden gelir

4 Dehre gelüp gitmededür bunca ḫalḳ
Söz ne gelenden ne gidenden gelir

5 Her ne gelirse başına ʿalemüñ
Ḥażret-i Ādem gibi zenden gelir

6 Nefsüm olur bār-ı belā göñlüme
Cümle fenālıḳ baña benden gelir

7 Bir ḫaber almış yine Hüdhüd gibi
Kāẓım-ı āv[ā]re Yemenden gelir

CXXXVIII

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Ne dāver-i zamāne ne devr-i zamān bozar
Ḥükm-i ḫuṭūṭ-ı levḥ-i cebīni yazan bozar

2 Laʿlüñ ki ẕevḳ-i meyden olur ḫand[e]nāk şevḳ
İnsān degül ʿaḳīdesini ḳudsiyān bozar

3 ʿĪsī verā-yı revzene-i āftābdan
Seyr itse tāb-ı ḥüsnüñi ʿaḳlın hemān bozar

4 Ġayretle çillesin ṭaşırır nāvek-i ḳażā
Rā ḳaşlaruñ ki tīr-i müjeñle nişān bozar

5 Tā yol bulınca kūyuña bu ḫārzārda
Ey gül hezār-beççe hezār āşiyān bozar

6 Çoḳ ḳīl ü ḳāli mūcib olur ince bir ḫayāl
Biñ ʿāşıḳuñ şuʿūrını bir mū miyān bozar

7 Sāḳī ḥabāb-ı mey ne çiçekdür güzellerüñ
Ruḫsār-ı nāz u naḫvetini pek yaman bozar

8 Yetmez mi bu delīl kim eşrāṭ-ı sāʿate
Aḥkām-ı şerʿi ḥākim olan müslimān bozar

9 Erbāb-ı ʿaşḳ n'eylesün öyle vużūyı kim
Kāẓım esās-ı ḥikmeti bir ḳaṭre ḳan bozar

CXXXIX

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 İrişmez gūş-ı yāre nāle-i cān-kāh kūtehdür
Sır-ı ṭūl-i emelden dūd-ı şemʿ-i āh kūtehdür

2 Cihānda dāʾimā maḥdūd olan nūr-ı İlāhīdür
Vücūd-ı ẓıll-i eşyā ki dırāz u gāh kūtehdür

3 Belādur dām-ı gīsū ḥufre-i sīb-i zeneḫdāndan
Maḥabbet şehrinüñ zendānlarından çāh kūtehdür

4 Sen ol serv-i çemenzār-ı tecellāsın ki yanuñda
Nihāl-i sidre nāḳış naḫl-i Ṭūr ey māh kūtehdür

5 Esīr-i ʿaşḳıyam bir şehryār-ı mülk-i ḥüsnüñ kim
Sözinden nefḫa-i enfās-ı Rūḥu'llāh kūtehdür

[249b] 6 Ḥayāt-ı müsteʿārı bir nefesdür nāy-ı imkānuñ
Bu vīrān-ḫāneden ḳaṣr-ı cināna rāh kūtehdür

7 Maḥal yoḳ ḳīl ü ḳāle mū-miyān-ı yārda **Kāẓım**
Bedāhet ʿāleminde rāh-ı istiknāh kūtehdür

CXL

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Ol dil ki ebruvānuñı ḫāṭır-nişān ṭutar
Tīr-i nigāh-ı ġamze ki āmāc-ı cān ṭutar

2 Seyr it başumda sāye-i sevdā-yı kākülüñ
Bāz-ı belāyı gör nerede āşiyān ṭutar

3 Açma şikenc-i zülfüñi meşşāṭa şānesiz
Bir ustadur ki hep el eliyle yılan ṭutar

4 Baş gösterirse ṭarf-ı ruḫuñda siyāh ḫaṭ
Rūy-ı cihānı fitne-i āḫir-zamān ṭutar

5 Keştī-i āsmānı ider döne döne ġarḳ
Eşküm ki çeşme çeşme aḳup dehri ḳan ṭutar

6 Ṣad-āferīn o merde ki rāz-ı dehānını
Yoḳ dir yoḳ işidür dil ü cāndan nihān ṭutar

7 Yaḫşi güzellerüñ baḳup aldanma ḥüsnine
Ḥummā-yı derd ü ġamları **Kāẓım** yaman ṭutar

CXLI

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Merd-i dānā bu güẕergehde müsāfir bulınur
Dāʾimā ʿazm-i beḳā itmege ḥāżır bulınur

2 Ṭutmasun ḫāk-i ḫarābātda zühd ehli maḳām
Ṭurmasun anda aṣāġir ki ekābir bulınur

3 Ḳalb-i ʿāşıḳ olamaz derd ü belādan ḫālī
Ḥarem-i Kaʿbede her bār mücāvir bulınur

4 Ne ḳadar şāhid-i bāzār ise de ṭūl-i emel
Yine her ʿāḳil ü bāḳille muʿāşir bulınur

5 Dönse pervāne gibi üstine ṭūlāb-ı felek
Ādemüñ noḳṭa-i ifnāsına dāʾir bulınur

6 Ṭolıdur cevher-i ḥikmetle ḳulūb-ı ʿurefā
Pādişehlerde tefārīḳ-i nevādir bulınur

7 Ben gibi bülbül-i muʿciz-demi azdur **Kāẓım**
Yoḳsa bu bāġda çoḳ şāʿir-i māhir bulınur

CXLII

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Ḫūbān ki muṭarrā gül-i zībālara beñzer
Āşüfte-dilān bülbül-i gūyālara beñzer

2 Ebrū-yı kemān-tābları sāde-ruḫānuñ
Gündüz görinen ġurre-i ġarrālara beñzer

[250a] 3 Meftūn-ı ḫarābāt olan erbāb-ı melāmet
Vīrānedeki kenz-i ḫafāyālara beñzer

4 Rindān-ı vefā-perverüñ eẕkār-ı cemīli
İnsāna ṣafā virmede ṣahbālara beñzer

5 Ḥüsn-i naẓarı ḫūblara ehl-i ḳulūbuñ
Gül-berge düşen jāle-i raʿnālara beñzer

6 Merdān-ı Ḫudā olsa da hem meslek-i zühhād
Tesbīḥdeki lüʾlüʾ-i lālālara beñzer

7 Āyīne-i devrānda teṣāvīr-i şuʾūnāt
Emvāc-ı pey-ā-pey r[ūd] u deryālara beñzer

8 Tenvīr-i ʿuyūn itmede iẓhār-ı naẓarla
Ṣınf-ı ʿurefā şemʿ-i şeb-ārālara beñzer

9 Bezm-i edebüñ sāġar-ı ṣahbāları **Kāẓım**
Cennetde biten lāle-i ḥamrālara beñzer

CXLIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ʿĀrıż-ı ḫūbānı ḫaṭla hāle-dār olsun da gör
Gülsitānlar ẕevḳin eyyām-ı bahā[r] olsun da gör

2 Ḳāf-ı istiġnāda pervāz eyleyen ʿanḳālara
Üstüḫˇān-ı ḫˇān-ı maṭlab āşikār olsun da gör

3 Ey gören ḥāl-i faḳīri çeşm-i istiḥkār ile
Ḳadr ü şānın ʿāzim-i dārü'l-ḳarār olsun da gör

4 Añdurır [ra]ḥmetle pek çoḳ Şeyḫ-i Necdī-himmeti
Beççe-i zühhād pīr ü iḫtiyār olsun da gör

5 Ravża-i dünyā ḳalur mı gülşen-i firdevsden
Ḫūblar revnaḳ-ṭırāz-ı lālezār olsun da gör

6 Ney süvār-ı nāzdur ol ṭıfl-ı dil-bāzum henūz
Türk-tāza başlasun eşheb-süvār olsun da gör

7 Millet-i İslāmda **Kāẓım** maʿārif müknetüñ
Ṣınf-ı erbāb-ı kemāle iʿtibār olsun da gör

CXLIV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Āh-ı āteş-güsterüm kim ḳāmet-i himmet çeker
Ṭūrdan nār-ı tecellā berḳ urur ġayret çeker

2 Çekmemiş levḥ-i vücūda ṣūretin naḳḳāş-ı ṣunʿ
Bunca kim iẓhār-ı ḳudret eyleyüp ṣūret çeker

3 Menʿ olınmaz cām çekmekden ezel mestānesi
Mübtelā-yı ʿaşḳ olanlar lā-cerem miḥnet çeker

4 Kaʿbetü'l-ʿuşşāḳ olur rūz-ı ḳıyāmet ol maḳām
Ḳanda bir serv-i revān kim ḳāmet-i ʿiṣmet çeker

5 Her biri bir ʿāşıḳuñ dūd-ı sevād-ı āhıdur
Ebr-i feyż-āşārlar kim ʿāleme raḥmet çeker

[250b] 6 Ġam yiyüp dem çekmege geldük bu bezme ādemī
Ṭoġrı dirler āb u dāne gezdirir ḳısmet çeker

7 Ṣanma eşk ü āhdur fülk-i dilüñ ʿarż itdigi
Keştī-i çerḫe işāret gösterir āyet çeker

8 Dest-i tedbīrin çeküp gitmezse nabżumdan ṭabīb
Çāresiz bir derde başın uġradur zaḥmet çeker

9 Ol kemān-ebrū elinden çekdigüm ḫamyāzeyi
Çekse **Kāẓım** Rüstem-i Zāl-i felek ʿusret çeker

CXLV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ṭūr-ı ʿaşḳuñ dil ne kuhsār u ne ṣaḥrāsındadur
Naḫl-i ḥurḳat mīve-i nār-ı tecellāsındadur

2 Cennet ü rıḍvān degüldür maḳṣad-ı ehl-i ḥużūr
İmtidād u ḥayret-i vuṣlat temennāsındadur

3 Cān naṣıl rāḥat bulur cismümde seyl-i eşkden
Ol belānuñ merdüm-i çeşmüm ki mecrāsındadur

4 Şāʿir ol şāʿir ki işrāḳ eylesün sīneñde ʿaşḳ
Ṭūr-ı Mūsīnüñ tecellā naḫl-i ḫaḍrāsındadur

5 Yāre iẓhār-ı tevellī eylemek bir iş degül
İş anuñ icrā-yı aḥkām-ı teberrāsındadur

6 Eylemez envār-ı ḥikmetsiz ḥükūmetler devām
Ḥikmetu'llāh-ı ʿaẓīmüñ şerʿ-i ġarrāsındadur

7 Ser-fidā-yı ḫākiyem **Kāẓım** anuñ kim maḳdemi
ʿArş-ı aʿlānuñ firāz-ı farḳ-ı ʿulyāsındadur

CXLVI

mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Viren esās-ı umūra ḫalel müdāhenedür
Bütün ḳuṣūr u küsūra temel müdāhenedür

2 Metāʿ-ı ṣıdḳ u s̱ebātuñ revācı yoḳdur yoḳ
Bu çār-sūda nuḳūd-ı emel müdāhenedür

3 Girer mizācına nabżın bulur işin yüridür
Cemīʿ-i nāsa müʾes̱s̱ir ḥıyel müdāhenedür

4 Nifāḳ-ı ehl-i şiḳāḳuñ şiʿārı oldıġına
Nişān ḫulūṣ u tabaṣbuṣ model müdāhenedür

5 Yıḳılsa gitse cihāndan cehenneme zāhid
Yine rükūbına muḫtaṣ cemel müdāhenedür

6 Ẓuhūr-ı yeʾs ü fütūra sebeb vücūd-ı heves
Vücūd-ı ʿucb ü ġurūra maḥal müdāhenedür

7 Ḳabīḥ olursa da reʾy-i kibārı taḳdīr it
Hüner zamānede **Kāẓım** güzel müdāhenedür

CXLVII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

[251a] 1 Zen-i dünyāyı ehl-i himmetüñ taṭlīḳi bāyindür
Cihānı terk iden ervāḥa ricʿat ġayr-ı mümkindür

2 Degüldür mevc-i teşvīş-i hevādan sīnesi ḫālī
Ḥabāb āsā o dil kim ʿālem-i āb içre sākindür

3 Dem urmış nāle-i Manṣūrdan ney aṣsalar lāyıḳ
Budur kārı o Ḥaḳ kūyuñ ki ḫalḳ ile mübāyindür

4 Dönerse vaʿd-i vaṣlından ne ġam peymā veş sāḳī
Anuñ peymānını bintü'l-ʿineb īfāya żāmindür

5 Raḳībüñ ḫūn-ı eşk-i āline aldanma sulṭānum
Boyar bir reng ile dünyāyı kāfir pek müdāhindür

6 Vücūd-ı vācibe yoḳdur muḥālüñ nisbeti ammā
Vücūduñ ẓıllidür imkān dimeklik emr-i mümkindür

7 N'ola vīrān olursa gūşe-i mey-ḫāneler **Kāẓım**
Derūnında olan ḫumlar sebūlar hep defāyindür

CXLVIII

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Āh eyledigüm zülf-i siyeh-kāruñ içündür
Ḳan aġladıġum ġamze-i ḫūn-ḫˇāruñ içündür

2 Mestāneligüm neşʾe-i ṣahbā-yı lebüñden
Dīvāneligüm ṭurre-i ṭarrāruñ içündür

3 Mecnūnlıġum Leylī-i zülfüñ eleminden
Dil-ḫūnlıġum ḥasret-i güftāruñ içündür

4 Ṣad-pāreligüm ḫançer-i müjgānuñ elinden
Bī-çāreligüm dīde-i bīmāruñ içündür

5 Bī-ḫodlıġum derd-i firāḳuñ es̱eriyle
Bīdārlıġum rüʾyet-i dīdāruñ içündür

6 Ser-geşteligüm ẕevḳ-i şarāb-ı ezelīden
Dil-besteligüm gerden ü ruḫsāruñ içündür

7 Ṭūṭī gibi ḫoş-gūlıġı hep **Kāẓım**-ı zāruñ
Ey ġonçe-dehen laʿl-i şeker-bāruñ içündür

CXLIX

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ḫıredmendānı nūr-ı ʿaşḳ ile irşād ḳābildür
Hezārān şemʿi bir miṣbāḥdan īḳād ḳābildür

2 Ḥisāba gelmeyen dāġ-ı derūnumdur benüm yoḫsa
Nücūm-ı āsmānī yek-be-yek taʿdād ḳābildür

3 Çıḳarmaḳ mümteniʿdür ḳullaruñ mülkinden Allāha
ʿAdemden böyle biñ mülk eylemek īcād ḳābildür

4 Egerçi ḳābil olmaz kāfire çıḳmaḳ cehennemden
ʿAẕābuñ ʿaẕbe taḥvīlinde yoḳ eżdād ḳābildür

5 Olur düşvār döndürmek yolından merd-i hüşyārı
Dil-i şeydāyı ḳılmaḳ her şeye münḳād ḳābildür

[251b] 6 Vücūd-ı ḳābiliyyetdür esāsı ʿilm ü ʿirfānuñ
Olur şāgird olan üstāddan üstād ḳābildür

7 Hüner ḫalḳuñ yüzinden añlamaḳdur ʿaḳl u efkārın
Teṣāvīr-i enāmı almaḳ ey Bih-zād ḳābildür

8 Sözüm taṣdīḳ ü taḳdīr eylese ol ġonçe-fem **Kāẓım**
Kelām īcādına iẓhār-ı istiʿdād ḳābildür

CL

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Leẕẕet-i cūd u ʿaṭāyı Ḥayder ü Ḥātem bilir
Ḳıymet-i mirʾātı İskender şarābı Cem bilir

2 Dil-ḫarāb-ı ʿaşḳıyam kim bir Mesīḥī-āfetüñ
Dīde-i fettānı ne ʿİsī ne ḫod Meryem bilir

3 Mestdür ṣahbā-yı ḥayretle dil-i vaḥdet-şinās
Öyle kim ne kevs̱er-i şādī ne zehr-i ġam bilir

4 Duḫt-ı rez bu meclisüñ bir şāhid-i bāzārıdur
Şīvesin söyler cihān ḥüsnin bütün ʿālem bilir

5 Vāḳıf-ı esrār-ı vicdān olmayan kūteh şuʿūr
Vaḥdeti kes̱ret ḳıyās eyler serābı yem bilir

6 Bir ṭabīb-i ḥāẕıḳ olmaz çeşm-i fettānuñ gibi
Ḥāl-i bīmārīden añlar yāreye merhem bilir

7 Ḥaḳḳum inḳār eylemez **Kāẓım** felek ḫaṣmumsa da
Ḳadrini İsfendiyāruñ lā-cerem Rüstem bilir

CLI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Mihr-i ʿaşḳuñ göñlüm itmişdi ser-ā-pā ġarḳ-ı nūr
Naḫl-i Ṭūrı itmeden nār-ı tecellā ġarḳ-ı nūr

2 Ḳābiliyyetdür hidāyet-baḫş olan sāḥirlere
İtmedi Firʿavniyānı dest-i beyżā ġarḳ-ı nūr

3 Būy-ı pīrāhen getirdi dīde-i Yaʿḳūba bād
Dāmeninden Yūsufuñ oldı Zelīḫā ġarḳ-ı nūr

4 Fer bulur ḫūn-āb-ı dil gördükçe rūyuñ kim olur
Şuʿle-i ḫurşīd[d]en emvāc-ı deryā ġarḳ-ı nūr

5 N'eylesün dil-dāde-i ḥüsnüñ caḥīm ü cenneti
Āteş-i ʿaşḳuñdan olmışdur süveydā ġarḳ-ı nūr

6 Rūşenā olmaz meṣābīḥ-i nücūm-ı ṭāliʿüm
Ey gözüm nūrı yüzüñden olsa dünyā ġarḳ-ı nūr

7 **Kāẓım** ol şemʿ-i tecellādur ki kilk-i muʿcizüm
İltihābından olur elfāẓ u maʿnā ġarḳ-ı nūr

CLII

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Terk-i kebīre ḥubb-ı meṡūbātdan gelir
Tevḥīḍ-i ẕāt nefy ile iṡbātdan gelir

[252a] 2 Rūḥuñ maḳāmı sırr-ı merāyā-yı ḳalbdür
Cibrīl müntehā-yı semāvātdan gelir

3 Ḳalmaz taʿaẓẓüm-i vüzerā nezd-i şāhda
Māhuñ ḫusūfı mihre mülāḳātdan gelir

4 Ḫūbānı ḥüsn ü ānı ider mübtelā-yı nāz
Naḫvet vücūd-ı ḥaşmet u dārātdan gelir

5 Esmāya intisābı ʿıyāndur meẓāhirüñ
Ḥakem-ṣıfāt maḥkeme-i ẕātdan gelir

6 Mestānesi mesācide düşmiş zamānenüñ
Zāhidleri ḥarīm-i ḫarābātdan gelir

7 Maʿkūsdur muʿāmelesi ṣāf-dillerüñ
Kāẓım bu nükte ḫāṭıra mirʾātdan gelir

CLIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ḳaṣduñ ey āfet yine hangi dil-i nā-kāmadur
İltifātuñ hep bu gün āyīne-i endāmadur

2 Ḳanumı tīġüñ döküp başum götürsün pāyuña
Ser-nüviştüm saña ḳudretden yazılmış nāmedür

3 Ḫaṭ leb-i işrāb-ı cām-ı vuṣlat eylerse n'ola
Sūre-i kevs̱er rümūzātın yazar ʿallāmedür

4 Ḳaplamış zülfüñ ser-ā-ser gerden ü ruḫsārını
Kāfirüñ dāʾim hücūmı kişver-i İslāmadur

5 Cemʿ olan ḫūn-ābe-i eşküm degül āġūşuma
Merdüm-i çeşmānumuñ ṭarḥ itdigi al cāmedür

6 Ḫūn-feşān itmez nigāhın çeşm-i fettānuñ tehī
Ṣūret-i taḳlīdi dāyim ḫançer-i Behrāmadur

7 Gūşe-i mey-ḫāneyi **Kāẓım** degişmem cennete
Ravża-i cennet baña ol cāy-ı pür-hengāmedür

CLIV

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Kerāmet-pīşelerde himmet ü enẓār ʿālīdür
Kerem-endīşelerde ʿādet ü kirdār ʿālīdür

2 Mis̱āl olmaz viṣāl-i kibriyāya devlet-i dāreyn
Ebū Bekr ü ʿÖmerle Ḥayder-i Kerrār ʿālīdür

3 Olur merdūd-ı Bārī ḫāke tercīḥ eyleyen nārı
Düşün faṣl-ı bahārı ḫāk-i ḥikmet-bār ʿālīdür

4 Ne rütbe ḳılsa erbāb-ı sitiġnā kesb-i ʿulviyyet
Ḥaḳīḳatde yine merd-i tevāżuʿkār ʿālīdür

5 Terāş itdir yüzüñden sebz-ḫaṭṭuñ eglesün görsün
Diyen ṣahbā-yı terden neşʾe-i esrār ʿālīdür

6 Bıraḳmaz bār-ı efkār ādemi serpilmege ey dil
Bu ḫāristān-ı ġamda naḫl-i bī-es̱mār ʿālīdür

[252b] 7 Çıḳışmaz kimse **Kāẓım** Ḥayder-i ṭabʿumla daʿvāya
Kelām-ı muʿcizümde ḳuvvet ü efkār ʿālīdür

CLV

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Hevā-yı nefsüñ enfās-ı hevādan farḳı var yoḳdur
Nuḳūş-ı mā-sivānuñ naḳş-ı mādan farḳı var yoḳdur

2 Rıżā-cūy-ı ḳażā ḥükm-i ḳaderden iştikā itmez
Faḳīr-i ṣābirüñ ṣāḥib-ġınādan farḳı var yoḳdur

3 İçenler āb-ı tesnīm-i viṣālüñ istemez kevs̱er
Bihiştüñ ḫāk-i kūy-ı dil-rübādan farḳı var yoḳdur

4 Muʿīn olmaḳda merdān-ı Ḫudāya ḥīn-i ḥācetde
Kemīne müttekānuñ mültecādan farḳı var yoḳdur

5 Baḳılsa çeşm-i inṣāf ile mīzān-ı ḥaḳīḳatde
Devānuñ derd-i āzāruñ ʿaṭādan farḳı var yoḳdur

6 Zamān-ı baḥr-i ḥavādis̱īn ü ān emvāc-ı hīç-ā-hīç
Cihān-ı bī-beḳānuñ sīmiyādan farḳı var yoḳdur

7 Dü desti çifte şemşīr-i zebāndur merdüm-i lālüñ
Sükūt-ı nā-be-cānuñ iddiʿādan farḳı var yoḳdur

8 Ḳalem bir bülbül-i muʿciz-ṣadādur dest-i kāmilde
ʿAṣā-yı Mūsevīnüñ ejdehā[d]an farḳı var yoḳdur

9 Ọ ḳāfir-mā-cerā çeşm-i siyāh ol zülf-i ḫoş-būnuñ
Ġazāl-ı Çīnden müşk-i Ḫıṭādan farḳı var yoḳdur

10 Mey-āṣāmān-ı vaḥdet böyle taḥḳīḳ eylemiş **Kāẓım**
Ḫumāruñ neşʾe ekdāruñ ṣafādan farḳı var yoḳdur

ḤARFÜ'Z-ZĀ

CLVI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Tīşe-i ʿaşḳ itdi göñlüm ḫānesin vīrān henūz
Olmadan vażʿ-ı esās-ı ḫāne-i imkān henūz

2 Bir ḳadeḥ parlatdı kim sāḳī[-i] ṣahbā-yı ezel
Mest ü ḥayrāndur döner ol neşʾeden devrān henūz

3 Bir şehīd-i tīġ-i ʿudvānam ki cellād-ı ḳażā
Aḳıdur añdukça nāmum gözlerinden ḳan henūz

4 Ol çerāġ-ı āsmān-sūzem ki şemʿ-i āftāb
Olmadı pervāne-i āhum ḳadar sūzān henūz

5 Ol meh-i tābān-ı ʿirfānam ki çeşm-i āsmān
Görmedi göñlüm gibi bir kevkeb-i raḫşān henūz

6 Ben senüñ ḳurbānuñ olmışdum Ḫalīlüm gelmeden
Ḥaḳdan İbrāhīme İsmāʿīl içün ḳurbān henūz

7 Eylemem ālām-ı tīġüñden olurken ıżṭırāb
Ḫavfum andandur gidersin tende varken cān henūz

8 Şemʿ veş başumda tāc olmışdı āhum şuʿlesi
Ḫākden yer yer nümāyān olmadan volḳan henūz

[253a] 9 Görmemişdür ṣafvet-i efkārumuñ miʿşārını
Olalı ṣūret-nümā āyīne-i devrān henūz

10 Geldigüm günden mey-āşām-ı ġamem bu meclise
Olmadum keyfümce **Kāẓım** mest ü ser-gerdān henūz

CLVII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Var idi ālām u ġamdan bende biñ ʿālem henūz
ʿĀlem-i mehd-i vücūda gelmeden bir ġam henūz

2 İncidirdi göz yaşum arżı semāyı nālişüm
Olmadan arż u semā bünyādı müstaḥkem henūz

3 Mest ü ḥayrān eylemişdi cānumı ṣahbā-yı ʿaşḳ
Yoḳ iken bezm-i elestüñ sāġarında dem henūz

4 Dāne-çīn-i ḫırmen-i kām itdi ḫālüñ bālümi
Ḫūşe-i bāġ-ı bihişti görmeden ādem henūz

5 Rīze-i elmās ekerdüñ sen ṭabībüm yāreme
Dürc-i terkīb-i vücūda girmeden merhem henūz

6 Mevc-i seyl-āb-ı sirişküm ḳaplamışdı ʿālemi
Ravża-i rūy-ı zemīne düşmeden şeb-nem henūz

7 **Kāẓım** el-ḥaḳ görmedüm ṭūl-i emelden mā-ʿadā
Rütbe-i aʿdād veş bī-intihā süllem henūz

CLVIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Nāy-ı dil enfās-ı ḳudsīden ururdı dem henūz
Āşinā-yı nefḫ-i Cibrīl olmadan Meryem henūz

2 Oynadırdı ḫāk ü eflāki yerinden nālişüm
Ḳılmadan ʿūd-ı ḳażā iẓhār-ı zīr ü bem henūz

3 Gerdiş-i ālām u ġam itmişdi ser-gerdān beni
Devre-i ʿarş itmeden iẓhār-ı keyf ü kem henūz

4 Bundanam dil-ḫūn seng-i ṭaʿneden kim olmadı
Cemʿ olup eṭrāfuma dīvār-ı müstaḥkem henūz

5 Reşk-i ruḫsāruñla olmışdı hilāl-ebrūlaruñ
Ḳabża-i mihr itmeden māh-ı münīri ḫam henūz

6 Baş ururdı kūyuñūñ her ṭaşına merdān-ı ʿaşḳ
Geymeden ṣūret ḫamīr-i ṭıynet-i Ādem henūz

7 Cürʿa-rīz-i eşk idi **Kāẓım** gözüm peymānesi
Cāmdan seyr itmeden bezm-i cihānı Cem henūz

CLIX

mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Aġardı mūy-ı serüm hep yüzüm siyāh henūz
Tükendi ʿömr göñül pür-hevā-yı cāh henūz

2 Dirīġ mürtekib-i her-günāh iken dimedüm
Kemāl-i ḥüzn ü nedāmetle bir gün āh henūz

[253b] 3 Sütūn-ı çetr-i cünūn itdi dūd-ı āhumı ʿaşḳ
Ḳurılmadan bu ṭoḳuz ḳubbe-bārgāh henūz

4 Pür oldı vaʿd-i viṣālüñle gūş-ı cān ammā
İzāle olmadı göñlümden iştibāh henūz

5 Çerāġ-ı çeşmümi ḳıldı maḥabbetüñ bīdār
Vücūda gelmeden envār-ı intibāh henūz

6 Ḫumār-ı derd-i firāḳuñla dil-ḫarāb oldum
Şarāb-ı leblerüñe itmeden nigāh henūz

7 Ṭarīḳ-i ʿaşḳda ṣāḥib-sülūk idüm **Kāẓım**
Açılmamışken ʿademden vücūda rāh henūz

CLX

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Temāşā-yı leb-i gül-fāmdan ol kim ṣafā bulmaz
Şarāb-ı kevs̱er içse ḳāse kāse incilā bulmaz

2 Geçirse tīşe-i endīşesinden kān-ı imkānı
Göñül ʿaşḳuñ gibi bir cevher-i ʿālem-bahā bulmaz

3 Degül cennetde ādem cüst-cūy-ı lā-mekān itse
Yine ḫālüñ gibi şeh-dāne bir ḥabbe ġıdā bulmaz

4 Şikār-ı ʿaşḳıyam bir şāh-bāz-ı evc-i nāzuñ kim
Hümā-yı Ḳāf-ı ḳudret dām-ı zülfinden rehā bulmaz

5 Mesīḥ-i rūḥı gūyā eyleyen enfās-ı ḳudsīdür
Dehān-ı nāya ney-zen nefḫa ḳılmazsa ṣadā bulmaz

6 Ser-ā-ser kāʾinātuñ eylese aḥvālini teftīş
Zekāt-ı ḥüsnine yārüm faḳīr āsā gedā bulmaz

7 Ṭabībüm dil-helāk-ı derd-i ʿaşḳuñdur ḳuluñ **Kāẓım**
Bütün ʿālem Mesīḥā olsa da sensiz şifā bulmaz

CLXI

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ḫarābāt ehlinüñ zāhid gibi ḳalbinde kīn olmaz
Mesācidler ḳadar mey-ḫāneler miḥnet-mekīn olmaz

2 İden insānı kāmil ḥüsn-i istiʿdāddur yoḳsa
Nihāl-i tāk-i ḥüsn-i terbiyetle yāsemīn olmaz

3 Sebeb ḍarb-ı s̱aḳīl-i çūbdur āv[ā]ze-i ṭabla
Leked-h̲ʷār-ı taʿaddī olmayan h̲āṭır ḥazīn olmaz

4 Temāyül zāyil eyler iʿtidāl-i ḥāl-i ḳısṭāsı
H̲udādan müʾmin-i āgāh meʾyūs u emīn olmaz

5 Ḥabāb-ı mā gibi yoḳdur beḳāsı çetr-i eflāküñ
Esāsı āb olan kāşānenüñ saḳfı metīn olmaz

6 İrüşmez kaʿb-ı erbāb-ı şühūda ehl-i istidlāl
Başar ʿayn-ı başīret gibi parlaḳ dūr-bīn olmaz

7 Yine h̲āk-i siyehdür ʿaybın örten cism-i h̲ākinüñ
Kenār-ı māder āsā ṭıfl-ı mehd-i bihterīn olmaz

[254a] 8 Ḳanāʿat-kīmiyā ṣabr u rıżādur **Kāẓım** eczāsı
ʿIḳāb u ʿīd ile şems ü ḳamer ṣūret-rehīn olmaz

CLXII

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Āyīne-i ʿiẕār u leb olmaz ġubārsız
Gel nevk-i h̲ār u bāde görilmez h̲umārsız

2 Feryād-ı ʿāşıḳāne gerek kūy-ı yārda
Çıḳmaz ṣafāsı bāġ u bahāruñ hezārsız

3 Enfās-ı ʿaşḳa maḥrem olan sīne ney gibi
Āh u fiġān ider sebeb ü ih̲tiyārsız

4 Göz yaşıdur müdām şeref-i çeşm-i ḥasrete
Devr eylemez piyāle-i mey h̲oş-güvārsız

5 Devletlere lüzūmı ʿıyāndur taʿaṣṣubuñ
Olmaz ḥarīm-i h̲āne ḥırāset-cidārsız

6 Ser-mestiyem o bāde-i feyżüñ ki āsmān
Bir ser-nigūn piyālesidür iʿtibārsız

7 Esmādur ih̲tirāʿına ʿillet meẓāhirüñ
ʿAnḳā-yı Ḳāf-ı maḳderet olmaz şikārsız

8 H̲ūn-āb-ı çeşm-i bülbül ile bulsa perveriş
Olmaz bu bāġ u rāġda gül-ġonçe h̲ārsız

9 Bī-dūd-ı āh u nāle olan ḫānikāh-ı cān
Kāẓım ḫarābe mescide beñzer menārsız

CLXIII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Felek fülkinde tā kim Nūḥ veş bir nā-ḫudā olmaz
Ḫalāyıḳ mevc-i ṭūfān-ı belāyādan rehā olmaz

2 Riyā vü sümʿaya yoḳdur maḥal mey-ḫāne küncinde
Ḫarāb olmış mesācid ṣuffesinde būriyā olmaz

3 Vücūd-ı sebze-i bīgānede bir toḫma rāciʿdür
Sebebsiz kimseye icrā-yı ʿazv ü iftir[ā] olmaz

4 Bütün dünyāyı virseñ nāle-i “hel min-mezīd”* eyler
Cehennem gibidür sicn-i ṭabīʿat imtilā olmaz

5 Mülūk-ı müslimīnüñ reʾyi ilhām-ı İlāhīdür
Vücūduñ sāye-i memdūdı ẕātından cüdā olmaz

6 Ḥaḳīḳatde cehāletdür gedālıḳ yoḫsa ʿālemde
Maʿārif ehli faḳr u fāḳa çekmekden gedā olmaz

7 İden giryende **Kāẓım** çeşm-i inbiḳi ḥarāretdür
Derūnı yanmayan bī-çārenüñ ʿaynında mā olmaz

CLXIV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Cünbiş-i pervāne olmaz şemʿ-i şeb bīdārsuz
ʿĀşıḳ-ı sūzān teneffüs idemez dil-dārsuz

[254b] 2 Mübtelā-yı laʿl-i nābuñ dil-esīr-i zülfüñem
Çeşm-i maḫmūrum açılmaz bāde vü esrārsuz

3 Pāk iden eşk-i nedāmetdür göñül āyīnesin
Leke-i ʿiṣyān çıḳmaz āb-ı istiġfārsuz

4 Ḳābil olmaz merd-i nā-bīnāya icrā-yı sülūk
Eylemez ḳaṭʿ-ı menāzil tīrler sūḳārsuz

* “hel min-mezīd”, *Kuran*, 50/30.

5 İntiẓām-ı ʿāleme ʿadl ü siyāsetdür sebeb
Müstedīr olmaz ḫuṭūṭ-ı dāʾire perkārsuz

6 Berḳdür bārāna **Kāẓım** bāʿis̱-i feyż-i nüzūl
Ḫūn-ı dil gözden dökilmez āh-ı āteş-bārsuz

7 Cürʿa-i ḥubb-ı ʿAlīden nūş iden mestāneler
Vāṣıl-ı Mevlā olurlar ḫalvet ü ez̠kārsuz

CLXV

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Ṣıdḳ u iḫlāṣa iṭāʿat gibi bürhān olmaz
Ḥaḳḳa teslīm ü rıżādan büyük īmān olmaz

2 Berḳ-i lāmiʿden olur ebr-i bahārī giryān
Cigeri yanmayanuñ dīdesi giryān olmaz

3 Nūr-ı maḥż olma gerekdür aña mānend-i Ḫalīl
Her-kese āteş-i Nemrūd gülistān olmaz

4 Nerede olsa bulur ādemi cellād-ı ecel
Tīġ-i ḫūn-rīz-i ḳażā defʿine imkān olmaz

5 Merd-i āgāha ne ġam mezlaḳa-i ḫātimeden
İşin evvel düşünen ṣoñra peşīmān olmaz

6 Nīk ü bed cins-i ʿamelden olur insāna cezā
Yaḳmayan ʿālemi āteş gibi sūzān olmaz

7 Cānı cānāna fidā eyleyegör kim **Kāẓım**
Terk-i cān eylemeyen vāṣıl-ı cānān olmaz

CLXVI

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Zülf-i siyehinden o mehüñ dūş görinmez
Bir yerde ki sevdā görinür hūş görinmez

2 Īmān gibidür mez̠heb-i ʿāşıḳda ṣadāḳat
Ehl-i dilüñ ʿahdinde ferāmūş görinmez

3 Ḳoymaz o küleh sīnemizüñ dāġını devrān
Sulṭān-ı ġamuñ sikkesi maġşūş görinmez

4 Biñ kūze mey içsem bu ḫarābātd[a] sāḳī
Hep nīş-i ciger-rīş gelir nūş görinmez

5 Faḫr eylemez erbāb-ı hüner nev-hevesān veş
Yem seyl-i ṣaḥārī gibi pür-cūş görinmez

6 Ey ḥırṣ ile dünyā ṭamaʿın pīşe ḳılan cān
N’oldı Cem ü Dārā vü Siyāvuş görinmez

[255a] 7 **Kāẓım** o perī-peykeri āġūşa da çeksem
Bu ḥüsn ü leṭāfetle der-āġūş görinmez

CLXVII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 El irişmez gūşe-i dāmānuña ey verd-i nāz
Ḳılsa ʿazm-i müntehā Cibrīl āh-ı nāle-sāz

2 Āh u feryād itmesün yā neylesün erbāb-ı ʿaşḳ
ʿÖmr ḳāṣır maḳderet kūteh emel dūr u dırāz

3 Ġam yemem hecrüñle ölmekden olurken ey melek
Devlet-i dīdāruña bir furṣat itsem intihāz

4 Zaḫm-ı cāna ḳandan olsun merhem-i maṭlab ʿıyān
Baḫt menḥūs u ḳader maʿkūs u cānān cān-güdāz

5 Perde-bīrūn-ı meveddet añlamaz bu naġmeyi
Ṣınf-ı ʿuşşāḳa maḳām-ı kāmdur nāz u niyāz

6 Gūşe-i nisyānda kimdür söyle ḳalmış müslimān
Sāye-i şāhānede her millet aldı imtiyāz

7 Geç hevā-yı mū-miyāndan ʿazm-i bezm-i vuṣlat it
Kāẓım ehl-i ʿişmete cisr-i ḥaḳīḳatdür mecāz

CLXVIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Tīġ-i ser-tīz-i ḳażāya merd-i gerden-dādeyüz
Biñ belā-yı mübreme bir cān ile āmādeyüz

2 Kesmişiz zühd ü melāmetden taʿalluḳ riştesin
Ne esīr-i devr-i tesbīḥ ü ne cām-ı bādeyüz

3 Urmayuz ḳullāb-ı zülf ü ḥalḳa-i ḫalḫāla el
ʿĀşıḳuz ammā ser-ā-pā ḳayddan āzādeyüz

4 Bilmeyüz farḳ u temeyyüz Kaʿbe vü büt-ḫāneyi
Noḳṭa-i cīm-i vücūd-ı vaḥdet-i eşyādayuz

5 ʿĀlem-i ülfetde itdüñ rūḥ ile ṣulḥ u ṣalāḥ
Gūşe-i ʿuzletde ammā nefs ile ġavġādayuz

6 Cān virüp cānāne derd-i ʿaşḳdan ḳurtılmaduḳ
Bī-ḫabīrüz ẕevḳ-i vuṣlatdan henūz belvādayuz

7 ʿĀciz ü bī-çāreyüz **Kāẓım** gibi ṣūretde līk
ʿĀlem-i maʿnīde sulṭānuz selāṭīn-zādeyüz

CLXIX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ḥubb-ı Ḥayder ḫāṭır-ı zühhādda ḳılmaz bürūz
İctimāʿ itmez ẓalām-ı leyl ile envār-ı rūz

2 Bir tecellī eylemiş laʿlüñ şarāb-ı nāba kim
Neşʾesinde leẕẕet-i tesnīm bāḳīdür henūz

3 Dāne dāne çekmege ṣabr idemem peymāneyi
Ẕerre ẕerre olsa hep mey-ḫāneler ṭopraġı kūz

[255b] 4 Bir şererdür şuʿle-i fażl u hünerden sīm ü zer
Bir modeldür ṣad-ı erbāb-ı maʿārifden künūz

5 Yā Rab olmaz mı baña bir gün bu ʿālemde ola
Dīde pür-nūr u göñül mesrūr u dil-ber dil-fürūz

6 ʿArş u ferşi başına ʿaşḳ ehlinüñ zindān ider
Şemʿ-i āh-ı cān-güdāz u seyl-i eşk-i sīne-sūz

7 Yāre ḥālüñ ṣorsa **Kāẓım** sākit ol bir āh idüp
Muʿteberdür ʿārife taṣrīḥ-i ḥācetden rümūz

CLXX

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Yine ṭūfān-fer olup seyl-i belā[yā]-yı sitīz
Keştī-i ʿālemi ġarḳ eyledi deryā-yı sitīz

2 Çıḳarır ẓāhire hep nükte-i esrār-ı fütūḥ
Nām-ı nuṣret mi nedür nām-ı muʿammā-yı sitīz

3 Muṣḥaf-ı ṣulḥı çalışsa ne ḳadar ḥıfẓa enām
Āyet-i ḥarb oḳudur ḫˇāce-i dānā-yı sitīz

4 Bir içim ṣu görinür çeşmüme tīġ ü ḫançer
Düşeli cān evine āteş-i ḥummā-yı sitīz

5 Olmaz endāze-i şemşīr ile aḫẕ u iʿṭā
Şimdi ṭopdan ṣatılur kāle-i zībā-yı sitīz

6 Gel a bārān u sinān server-i ser-i aʿdā gel
Bāġ-ı cennet gibidür müʾmine ṣaḥrā-yı sitīz

7 Gūş-ı pür-hūşına merdān-ı cihānuñ **Kāẓım**
Bāng-i tekbīr gelir zemzeme-i nāy-ı sitīz

CLXXI

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Şemʿ-i iḳbāli uyandurmaġa Mişkāt oḳuruz
Naḳd-i āmāli ḥisāb itmege kerrāt oḳuruz

2 Fikr-i zülfüñle Ḥarīrīye düşüp ḥāşiyeler
Sīne-i ṣāfuñı telmīḥde Mirʾāt oḳuruz

3 Cāvidān olalı ʿaşḳuñ bize ey fażl-ı Ḫudā
Muṣḥaf-ı vech-i mübīnüñde ḥurūfāt oḳuruz

4 Muṭribüñ ṣadra Şifā virmez ise Ḳānūnı
Dil-i bīmāra münāsib nice ebyāt oḳuruz

5 Yazacaḳ oḳuyacaḳ naṣṣ-ı emel yoḳ **Kāẓım**
Baʿde-mā gūşe-i ʿuzletde taḥiyyāt oḳuruz

CLXXII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Mey-perestān-ı viṣāle hem-dem olmışlardanuz
Bezm-i ḫāṣü'l-ḫāṣ-ı ʿaşḳa maḥrem olmışlardanuz

2 Kūzesin bizden pür itsün isteyen feyż-i ḥayāt
Cūybār-ı āb-ı Ḫıżra maḳsem olmışlardanuz

[256a] 3 Cürʿa-i ḫavf u ḫaṭardan pākdür peymānemüz
ʿİşret-ābād-ı tevekkülde Cem olmışlardanuz

4 Ḫāke yüz sürmek şerefdür āftāb āsā bize
Vāḳıf-ı sırr-ı vücūd-ı ʿālem olmışlardanuz

5 Kenz-i maḫfinüñ dil-i vīrānemüzdür menzili
Cennet-i vicdānı bulmış ādem olmışlardanuz

6 Mūsī-i Eymen-ṭırāz-ı naḫl-i Ṭūr-ı himmete
ʿĀlem-i tecrīde İbni Meryem olmışlardanuz

7 Cāy-ı nüzhetdür buyursun **Kāẓım** erbāb-ı süḫan
Bu zemīn-i bī-bahāya mülhem olmışlardanuz

CLXXIII

mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Kemāl-i lem-yezelī müşrif-i zevāl olmaz
Naḳīṣa lücce-i ḳudretde iḥtimāl olmaz

2 Maḥabbet-i vaṭana beñzemez maḥabbet-i dīn
Şarābı bāde-i kevs̱erle hem-sifāl olmaz

3 Ẓuhūr-ı cez̲beye bādī vidād-ı Bārīdür
Hevā-yı ʿaşḳda ās̱ār-ı iʿtidāl olmaz

4 Ṭarīḳ-i Ḥaḳ budur Allāhı rüʾyet emrinde
Cemāli rüʾyet olur müʾmine cilā olmaz

5 Helāk-i ʿaşḳa bükā itmek eylemez īcāb
Şehīd olan kişi muḥtāc-ı iġtisāl olmaz

6 Ḳuṣūr u cürm ü küsūra esās varlıḳdur
Vücūd u nefs ḳadar ādeme vebāl olmaz

7 Belāya ṣabr u ḳażāya rıżā gerek **Kāẓım**
Meveddet ehline bundan büyük kemāl olmaz

CLXXIV

mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Ne reʾs-i kūhe ne ḫod pāy-ı dāre dek giderüz
Bulup ṭarīḳati kūy-ı nigāre dek giderüz

2 Bir elde çāk-i girībān bir elde istidʿā
Rikāb-ı şāh-ı ʿadālet-şiʿāra dek giderüz

3 Göñül şikeste vü beste derīçe-i ṭāliʿ
Ḥużūr-ı dil bulınur bir diyāre dek giderüz

4 Kefen be-dūş-ı helākuz ḫadeng-i ġamzeñden
Şikāyet itmege tā Kirdgāre dek giderüz

5 Geçince cennet-i kūyuñ ḫayāli ḫāṭırdan
Vaṭan vaṭan diyü dārü'l-ḳarāra dek giderüz

6 Sevād-ı jeng-i maḥabbet bürürse dīdemüzi
Senüñle Şāma degül Zengibāra dek giderüz

7 ʿİnāyet olmaz ise ẕāt-ı Ḥaḳdan ey **Kāẓım**
[256b] Bu baḫt-ı şūm ile künc-i mezāra dek giderüz

CLXXV

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Kālā-yı cihān ʿaṭf-ı nigāh itmege degmez
Ḥasretle yanup derd ile āh itmege degmez

2 ʿAṣruñ mey ü maḥbūbına aldanma ki ẕevḳi
Āyīne-i iḫlāṣı siyāh itmege degmez

3 Bir püfle sönen şemʿ-i şeref şuʿle-i iḳbāl
Īḳādı içün ʿömr-i kütāh itmege degmez

4 Daʿvā-yı maḥabbetleri ḫūbān-ı zamānuñ
Bir āh ile ibrāz-ı güvāh itmege degmez

5 Miḥrāb ile birdür şerefi minberüñ ammā
Her cāy-ı ʿalā vażʿ-ı cibāh itmege degmez

6 **Kāẓım** felegüñ devlet-i bī-būy-ı beḳāsı
Deryā-yı tek-ā-pūda şināh itmege degmez

CLXXVI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ḫān-mān-sūz oldıġın ʿuşşāḳı cānān istemez
Mülkine vīrānlıġın dünyāda bir cān istemez

2 Derd ḳadrin bilmeyen bī-derdler dermān diler
Ol ki ehl-i derddür ʿālemde dermān istemez

3 Dāne dāne cevher-i eşkin döker āġūşına
H̱ˇāce-i bāz[ār]-ı ʿaşḳuñ laʿl ü mercān istemez

4 Laʿl-i nābuñ būs idüp ḳanın ḳurıtdı ʿālemüñ
Cām-ı meyden rindler sāḳī tehī ḳan istemez

5 Bir çekilmez çilledür **Kāẓım** belā-yı derd-i ʿaşḳ
N'eyleyem kim ol belā terkin dil ü cān istemez

CLXXVII

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Rind-i sāġar-be-kef ü mest-i sebū ber-dūşuz
Düşmen-i neşʾe-i idrāk-i ʿadū-yı hūşuz

2 Bize keyfiyyet-i rāz-ı lebüñ açmaz mı şarāb
Cām veş ḳulḳul-i mīnāya dem-ā-dem gūşuz

3 İşigüñ ṭaşı olursa yeridür meşhedümüz
ʿĀlem-i ʿaşḳda bir cevher-i ẖārā-pūşuz

4 Ṣunmaduḳ zehrimi ḳaldı bize dehrüñ sāḳī
Biz bu ġam-ẖāneye geldük geleli ser-ẖūşuz

5 Āşinā-yı leb-i ẖūbān olalı ey **Kāẓım**
Ney gibi sırr-ı ʿalīden dem uran ẖāmūşuz

[257a] ḤARFÜ'S-SĪN

CLXXVIII

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Ṣavb-ı merāma aḳmaz ise āb-ı iltimās
Ḳaṭʿ-ı ḥarāret eylemez işrāb-ı iltimās

2 Bār-ı laṭīf-i naẖl-i emel āb-dār olur
Düşse ḥadīḳa-i dile meh-tāb-ı iltimās

3 Maʿlūm olurdı ḥüsn-i Ḫudā-dād-ı ehliyet
Tezyīn-i ṣūret itmese es̱vāb-ı iltimās

4 Bitmez bizim riyāż-ı tecellīde n'eyleyem
Serv-i teṣāḥub u gül-i sīr-āb-ı iltimās

5 Görmez vücūd-ı maḳṣadı rüʾyā ḳadar gözüm
Olsam ne rütbe muġtenem-i ḫˇāb-ı iltimās

6 Meclā-yı ṭāliʿümde görinmez cemāl-i kām
Kāẓım ẓahīrüm olsa da sīm-āb-ı iltimās

7 Vaṣf-ı ʿalīde açdı berāy-ı niyāz-ı dil
Bu nev-zemīni kilk-i şeref-yāb-ı iltimās

CLXXIX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Virmez ās̱ār-ı kesāfet ḥüsnüñe enẓār-ı nās
Ḫāne-i āyīnede olmaz ziḥām-ı inʿikās

2 Ṭarf-ı rūyuñda görenler zülf-i müşkīnüñ ṣanur
Ḳābil-i beytü'l-ḥarāmı her cihetden ehl-i Fās

3 Mümteniʿdür ḥāl-i istiġrāḳı taʿrīf ü beyān
Manṭıḳu'ṭ-ṭayr[a] olınmaz vażʿ-ı eşkāl u ḳıyās

4 Ḳadrin aḫlāḳ-ı ḥamīde arturur ehl-i dilüñ
Ḥüsn-i ḫūbānı ider efzūn tezyīn-i libās

5 Māh u cāh örter ʿuyūnuñ nāḳıṣ u kem-māyenüñ
Ḳullanılmaz bī-ṭalāḳ muṭlaḳ evānī-i nicās

6 Ḳulḳul-ı mīnāya sāḳī olmasun āzürde mey
Avuç açdı cāmlar ḫumlar sebūlar ṭutdı ṭās

7 Ḳıṭʿa[-i] elmāsa **Kāẓım** āb u āteşden ne ġam
Olmaz ehlu'llāh içün dāreynde ḫavf u hirās

CLXXX

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Cūy-ı gülzār-ı ḥayāt eyleyüp ʿĪsāyı nefes
Döndürir bülbüle ḫas-pāre iken nāyı nefes

2 Bād-ı āhumla döner ʿaksine çerḫ-i devvār
Çevirür istedigi ṣūrete mīnāyı nefes

3 Oldı hem-feyż-i ṣafā çeşme-i āb-ı Ḫıżra
İdeli pīr-i muġān sāġar-ı ṣahbāyı nefes

4 Ṣāf-ṭabʿāna hevā jeng-i küdūret getürir
Muġber eyler nitekim sīne-i meclāyı nefes

[257b] 5 Ḳabż ider rūḥını bir hū ile Ḥaḳ ʿuşşāḳuñ
Söndürir istese biñ şemʿ-i şeb-ārāyı nefes

6 Māye-i feyż-i vücūd-ı dü-cihān bir demdür
Gösterir ḳāleb-i ādemde bu maʿnāyı nefes

7 Āhum āteş-zen-i ārām-ı cihāndur **Kāẓım**
Yek şererle yaḳar āteşlere dünyāyı nefes

CLXXXI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Eyleyüp āyīne-i levḥ sīne-i Leylāyı Ḳays
Ḳıldı ṣūretden temāşā şāhid-i maʿnāyı Ḳays

2 İtme Mecnūndur diyü sāḳıṭ-naẓardan ḥālini
Sebḳat itmişdür hezārān ʿāḳil ü dānāyı Ḳays

3 Çıḳmaġa bir ferce istermiş bu miḥnet-ḫāneden
Bī-sebeb devr itmemiş cūlar gibi ṣaḥrāyı Ḳays

4 Olmamış dil-bend-i tār-ı kākül-i Leylā tehī
Ḳılmış istimzāc-i ṭabʿ-ı şūriş-i sevdāyı Ḳays

5 İḫtiyār itmiş serinde mürġ-i miḥnet lānesin
Terk idüp ẓıll-ı hümā-yı devlet-i dünyāyı Ḳays

6 Öyle ser-mest-i melāmet kim meveddet ehlinüñ
Baḫş ider her ṭaşına dünyā vü mā-fīhāyı Ḳays

7 **Kāẓım** olmazdı bu rütbe şīr-i bī-pervā-yı ʿaşḳ
İçmemiş olsaydı şīr-i ḥażret-i Zehrāyı Ḳays

CLXXXII

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Beñzemez āteş-i sevdāya şihāb-ı maḥbes
Başḳadur sūziş-i tīz-āb-ı ʿaẕāb-ı maḥbes

2 ʿAlem-i āhen ider ḫayme-i eflāk-i penāh
Kime pā-bend-i cezā olsa ṭınāb-ı maḥbes

3 Ḥufre-i nār-ı saʿīre ṣoḳılur ehl-i fücūr
Çıḳsa maḥşer güni meydāna uḳāb-ı maḥbes

4 Ṭutuşur nūş idenüñ āteş-i ġamdan cigeri
Çāh-ı ġayyā mı nedür menbaʿ-ı āb-ı maḥbes

5 Ḥāline ehl-i cinānuñ yanar aṣḥāb-ı caḥīm
Raḥle-pīrā-yı bihişt olsa kitāb-ı maḥbes

6 Andan ehven görinür çeşmüme rāḥat döşegi
Ṣıḳdı **Kāẓım** o ḳadar cānumı tāb-ı maḥbes

CLXXXIII

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Eylemezdi dile teʾs̱īr-i sürūd-ı enfās
Māye-i cevher-i cān olmasa rūd-ı enfās

2 Mürde-i ḫas-pāreyi insān gibi gūyā eyler
Feyż-i ʿĪsī mi nedür māye-i dūd-ı enfās

[258a] 3 Bir nefesdür çeviren dāʾire-i imkānı
Tāba ṣor baḳ ne imiş būd [u] ne-būd-ı enfās

4 Ṣıdıḳ-ı ḳahr-ı feżādan yıḳılurdı muṭlaḳ
Ṭutmasa ḫayme-i eflāki ʿamūd-ı enfās

5 Rāzın ifşā ider insān ġażab ḥālinde
Görinür vaḳt-i bürūdetde vücūd-ı enfās

6 Bir ṭarīḳ ile ider seyr-i ila'llāh **Kāẓım**
Olsa bī-ḥad ne ḳadar ẕāt-ı cünūd-ı enfās

ḤARFÜ'Ş-ŞĪN

CLXXXIV

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Sır-ı sevād-perestüm dūd-ı āhumdan dikenlenmiş
Cünūn iḳlīminüñ kuhsārı pek aʿlā çemenlenmiş

2 Degüldür rū-nümā ʿaksüm ḥabāb-ı cūy-ı eşkümde
Mecānīn-i maḥabbet farḳa gelmiş pīrehenlenmiş

3 Meger her tārı bir Manṣūra dār-ı istirāḥatdür
Uzanmış ṭurre-i ṭarrār-ı efkārum resenlenmiş

4 N'ola ol āfet olsa çeşm-i giryānum görüp ḫandān
Nihāl-i ḳāmeti seyl-āb-ı eşkümden semenlenmiş

5 Leb-i ḫūbāna ḳurbānem ki gāhī ġonçe geh güldür
Dil-i ḫūnīne dönmiş ġonçeler kim nesterenlenmiş

6 Düşürmiş zāhidi āb u hevā ḫāk-i ḫarābāta
Sönüp zühdüñ ocaġı meclis-i rindān şenlenmiş

7 Süheylī-tābdur necm-i Üveysī-ṭāliʿüm **Kāẓım**
Dönüp eşküm ʿaḳīḳa mülk-i endīşem Yemenlenmiş

CLXXXV

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Dil-i zārumda ġamzeñ ṣanma zaḫm-ı ḫūn-çekān açmış
Ḫalīlu'llāhdur eyler ṣalā dünyāya ḫˇān açmış

2 Degül yer yer kevākib sīnesinde çerḫ-i devvāruñ
Oñulmaz dāġlardur tīr-i āh-ı ʿāşıḳān açmış

3 Nigāh-endāz-ı nāz ol çeşmüme gör ḳanlu müjgānuñ
Ne rūşen-ḥavżdur eṭrāfı ṣaf ṣaf erġavān açmış

4 N'ola ger dürilüp ḳalmışsa tāb-ı mevc-i ḥüsnüñden
Ḳaşuñ bir fülkedür gīsūlaruñdan bād-bān açmış

5 Dönen cevv-i semāda mihr ü meh ẓann eyleme senden
İder ẕilletle deryūze dü destin āsmān açmış

6 Ser ü sīnemde göz göz yāreler kim ḫūn-nis̱ār eyler
Ḳızarmış lāleler ḫūnīn güllerdür dehān açmış

[258b] 7 Ṣarīrinden ṭurılmaz ḫāme-i muʿciz-demüñ **Kāẓım**
Yine levḥ-i beyāna bir tükenmez dāstān açmış

CLXXXVI

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Bal çalup aġzumuza ṣoḥbet-i ḥelvā-yı maʿāş
İderüz ṣubḥa ḳadar her gice ḫulyā-yı maʿāş

2 Nāmın ʿālem bilür ammā yüzini görmiş yoḳ
Mürġ-i ʿanḳā mı nedür mürġ-i dil-ārā-yı maʿāş

3 Giderek ṣufre tenezzül idecekdür görinür
Rūḥ-ı mīzān-ı ḥarāret gibi ibḳā-yı maʿāş

4 Nār-ı cān-sūz-ı firāḳıyla yaḳup dünyāyı
Ḳıldı Mecnūn-ı melāmet-zede Leylā-yı maʿāş

5 Girse zindān-ı ġumūma ne ʿaceb Yūsuf-ı cān
Dāmen-i ṣabrını çāk itdi Zelīḫā-[yı] maʿāş

6 Süfün-i ṣabr u şekībāsını nāsuñ ṭopdan
Yaḳdı mirʾāt-ı Sikender gibi meclā-yı maʿāş

7 Ṭutalum ḫıdmet idenler geçinür sirḳatle
Bārī olsa müteḳāʿidlere iʿṭā-yı maʿāş

8 ʿİllet-i ākileye uġradı bī-çāre meger
Ḳaṭʿ olınmaḳdadur üç defʿadur aʿżā-yı maʿāş

9 Fenn-i mālī bilür erbāb-ı hünerden ṣordum
Didiler māliyyedür nām-ı muʿammā-yı maʿāş

10 Böyle bir neşʾesiz eyyāmı degüldür meşhūd
Devre āġāz ideli sāġar-ı ṣahbā-yı maʿāş

11 Gireli dāʾire-i ḥükmine tensīḳātuñ
Bozdı āhengini çeng-i neġam-efzā-yı maʿāş

12 Yine bir pāresi girmez żuʿafānuñ eline
Olsa dükkān-ı cihān ṭop ṭolu kālā-yı maʿāş

13 İder evrāḳ-ı ḥavālātda ifnā-yı vücūd
Girse de ṣūret-i maṭlūba heyūlā-yı maʿāş

14 Pīre-zenler gibi bīhūde nefes ḫarc itme
Çāk çāk olsa çıḳarmaz sesini nāy-ı maʿāş

15 Bu ayı virse de virmez öbür ayı maʿlūm
İtmesün ādem olan ġayrı temennā-yı maʿāş

16 Açdur öyle ki ḫalḳuñ gözi ṭoymaz **Kāẓım**
Günde biñ māʾide indürse Mesīḥā-yı maʿāş

CLXXXVII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Belāhet-pīşeler kim zāhid-i ḫod-rāya baġlanmış
Kemīne riştelerdür merḳad-i mevtāya baġlanmış

2 Ḫamīde-ḳāmetümle rişte-i eşk-i firāvānum
Müselsel iki māʾī çilledür bir yāya baġlanmış

[259a] 3 Nihāl-i sidre olmış āşyānı bülbül-i ḳudsüñ
Dil-i nā-kām-ı ʿāşıḳ ḳāmet-i bālāya baġlanmış

4 Bu gün cām-ı viṣālüñ gerdişinden bī-ḫaberlerdür
O bī-idrākler kim vaʿde-i ferdāya baġlanmış

5 Senāyī veş olanlar mest-i cām-ı Lāyḫˇorīden
Geçüp cān u cihāndan sāġar-ı ṣahbāya baġlanmış

6 Sebūlar şīşeler peymāneler mey-ḫāne küncinde
Müzeyyen fülkelerdür sāḥil-i deryāya baġlanmış

7 Çözenler nār-ı hestīden ʿalāyıḳ ʿuḳdesin **Kāẓım**
Ḫulūṣ-ı ḳalb ile hep ḥażret-i Mevlāya baġlanmış

CLXXXVIII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Leb-i ḫaṭ-āverin sāḳī zümürrüd-reng göstermiş
Ne efsūn eylemiş bilmem şarābı beng göstermiş

2 Çeken levḥ-i vücūda naḳşını ol mest-i ḫūn-ḫˇāruñ
Elinde ḳanlu ḫançer sīnesinde seng göstermiş

3 Vücūdı toḫm-ı hīç-ā-hīçdendür naḫl-i imkānuñ
Anı ḫurşīd-i aḳdes böyle reng-ā-reng göstermiş

4 Kemer-bend eyleyen nıṣf-ı nehārı Zāl-i eflāke
Anuñ üstinde mihri seng-i pālāheng göstermiş

5 Ḳurup şeb perdesin şemʿ-i nücūmın eylemiş īḳād
Felek bāzī-gerān-ı ġaflete nīreng göstermiş

6 Maḳām-ı ʿaşḳı taḳrīb eyleyen ehl-i ḫarābāta
Hidāyet ṣāḥilin zühhāda ṣad-ferseng göstermiş

7 Çıḳan zīr-i fesūñden sünbül-i zülfüñ degül ṭop ṭop
Hümā-yı Ḳāf-ı naḫvet şeh-per açmış çeng göstermiş

8 Dehān-ı yāri ben beñzetdüm ammā cevher-i ferde
Anı taṣvīr iden üstād andan teng göstermiş

9 Çeküp levḥ-i ḫayāle gördigi ḫūbānı endīşem
Göñül kāşānesin büt-ḫāne-i Erteng göstermiş

10 Süḫan iḳlīminüñ Tīmūrı ḫāmeñdür senüñ **Kāẓım**
Neden neşr-i kemāl itmekde ʿöẕr-i leng göstermiş

CLXXXIX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Eylemez āh u fiġān-ı ʿāşıḳ-ı nālānı gūş
Olsa ol meh-pārenüñ her mūy-ı müşk-efşānı gūş

2 Söylemekden diñlemek ḫoşdur dinürse diñleme
Dil gibi şāyān-ı ḥürmet eylemez insānı gūş

3 Ḳılsalar ʿömrüm şikāyet āh u zārumdan saña
Diñleme ol ḳavli ḳıl ben itdigüm efġānı gūş

4 "İrciʿī"* fermānını bekler ḳulaġum sesdedür
İdeli ism-i Mümīt-i ḫālıḳ-ı ẕī-şānı gūş

[259b] 5 Munṭaẓır ṭurmam n'ola ṣīt-i ḥadīs̱-i ḫaṭṭuña
Müʾmine vācibdür itmek ḥażret-i Ḳurʾānı gūş

6 Ney gibi söyler ne gelse aġzına laḫt-ı zebān
Cān gibi ṣadrında ṣaḳlar ṣoḥbet-i merdānı gūş

7 Gūş-ı cānuñ ḳulḳul-i mīnāya ṭut mānend-i cām
Eyleme **Kāẓım** ṣadā-yı vāʿiẓ-i nā-dānı gūş

CXC

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Mey āteş sāġar āteş sāḳī-i ṣahbā-nis̱ār āteş
Naṣıl germ olmasun ülfet ki meclis hep yanar āteş

---

* "İrciʿī", *Kuran*, 89/28.

2 ʿAceb mi bülbül itse āteşe düşmiş gibi feryād
Gül āteş gül-bün āteş gülşen āteş lālezār āteş

3 Semender-ṭıynetān-ı ʿaşḳa āteş-ḫānedür ʿālem
Ḥarīf āteş zemistān āteş ü ṣayf u bahār āteş

4 Gelüp bir cām parlat meclise āteş gibi sāḳī
Ḳıyās itsün görenler eyler iẓhār-ı şerār āteş

5 Ne ġam taḥṣīl-i mā-fāt-ı şitāba olmasam nāʾil
Vücūdum oldı nār-ı faḳr ile mis̱l-i çenār āteş

6 İderler vaḳt-i ḥācetde riʿāyet tīz-ṭabʿāna
Ḳılur faṣl-ı şitāda iktisāb-ı iʿtibār āteş

7 Şehīdān-ı maḥabbet bīm-i şemşīr-i sitem çekmez
Müsellemdür remāda eylemez ʿālemde kār āteş

8 Vücūdum şuʿle-i ẕātü'ḍ-ḍarām-ı ʿaşḳdur **Kāẓım**
Dil āteş sīne āteş nāle āteş āh u zār āteş

9 Nesīm-i nār u cennetsin senüñ hep yā veliyya'llāh
Ḳuluñ fermān-berüñdür āb u ḫāk ü rūzgār āteş

ḤARFÜ'Ṣ-ṢĀD

CXCI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ʿĀşıḳ-ı ġam-ḫˇārı tār-ı zülf-i müşk-efşāna aṣ
Dāra çek aġyār-ı bed-kirdārı gūristāna aṣ

2 Ḳoyma mürġ-i cān u dil ḳalsun ḳafes-bend-i vücūd
Ṭut çevir başuñdan āzād it ya bir meydāna aṣ

3 Olsam ey sāḳī lebüñ derdiyle bu mey-ḫānede
Ḳabrüme bir ṭaş sebū dik üstine peymāne aṣ

4 Ṣaḳlamaz sūʾ-i naẓardan ḥüsnini artıḳ ḥicāb
Ḳıl ḳuluñ ʿāşıḳ ḥamāyil gerden-i cānāna aṣ

5 Eñ büyük aʿdāsı insānuñ hevā-yı nefsidür
Merd iseñ kes anı tīġüñ ʿarş-ı istiḥsāna aṣ

CXC 6 tīz-tabʿāna : يتر طبيعاته K

6 Terk-i daʿvā-yı “ene’l-Ḥaḳ” eylemez Manṣūr-ı dil
Dāra çek ister şikenc-i ṭurre-i ḫūbāna aṣ

[260a] 7 Rütbe-i iʿcāzın is̱bāt eylesün Ḳurʾān gibi
Kāẓım eşʿāruñ cidār-ı Kaʿbe-i ʿirfāna aṣ

CXCII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Olur cünbiş-nümā-yı āftāb-ı şuʿlever raḳḳāṣ
Virür cām-ı Ceme ẕevḳ ü ṣafāsından keder raḳḳāṣ

2 Ya çıḳmış ḥūrdur bāġ-ı cināndan bezm-i dünyāya
Ya inmiş nūrdur gökden yere ol sīm-ber raḳḳāṣ

3 Görenler sāḳiyā peymānelerde cünbiş-i ʿaksüñ
Ṣanırlar raḳṣ iderken eyler iẓhār-ı hüner raḳḳāṣ

4 Zemīn ü āsmān oynar yerinden āftāb āsā
Çıḳup meydān-ı raḳṣa eyledükçe cilveler raḳḳāṣ

5 Girer zīr-i seḥāba ḫacletinden mihr-i ʿālem-tāb
Gül-i ruḫsārına zülf-i siyāhuñ kim döker raḳḳāṣ

6 Ṭurur ḳat ḳat felekler seyrine ḥayrān o ser-gerdān
Şerefle ʿarż-ı dīdār eyleyince çün ḳamer raḳḳāṣ

7 Bu luʿbetkede **Kāẓım** öyle bıḳdum lehv u bāzīden
Nigāh-ı raġbet itmem olsa ʿālem ser-be-ser raḳḳāṣ

ḤARFÜ’Ż-ŻĀD

CXCIII

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Sevdā-yı ʿaşḳ itdi dil ü cāna iʿtirāż
Ḳılduḳça şāne zülf-i perīşāna iʿtirāż

2 Göster dehān-ı muʿcizüñ is̱bāt-ı cevher it
Ḳavl-i ḥakīme eyle ḥakīmāne iʿtirāż

3 Ḳābil mi ḥall-i ʿuḳde-i müşkilterīn-i dil
Olmazsa ṭurre-i süḫana şāne iʿtirāż

4 Kim red ider müṣādemesin Ḥaḳḳa bāṭıluñ
Mānend-i tīġ girmese meydāna iʿtirāż

5 Dökme şikenc-i zülfüñi ruḫsāruñ üstine
Ḳılma devād-ı küfr ile īmāna iʿtirāż

6 Ger ḳılmasaydı cenneti bir ḥabbeye fidā
Ḫālüñ iderdi Ādeme biñ dāne iʿtirāż

7 **Kāẓım** zamān olur ki bu kevn-i fesādda
Yek mūr ider hezār-ı Süleymāna iʿtirāż

CXCIV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ẕikr-i esmā-yı Ḫudādur vaṣf-ı ḫūbāndan ġarażı
Nūr-ı ẕāt-ı kibriyādur vech-i cānāndan ġaraż

2 Ḫamse-i āl-i ʿabāyı yād u īrād itmedür
ʿAşḳ u şevḳ ü intibāh-ı ʿilm ü ʿirfāndan ġaraż

[260b] 3 Aḥsen-i taḳvīmi taʿlīm eylemekdür sālikuñ
Yād-ı zülf ü ḫaṭṭ u ḫāl ü çeşm ü müjgāndan ġaraż

4 Feyż-i ṣahbā-yı ezeldür āb-ı kevs̱erden murād
Cām-ı gül-fām-ı emeldür bāġ-ı rıḍvāndan ġaraż

5 Bir kemīne-ʿabd-i maḥżuñdur ḳuluñ **Kāẓım** senüñ
Ḳalb-i vīrāndur anuñçün ʿarş-ı raḥmāndan ġaraż

ḤARFÜ'Ṭ-ṬĀ

CXCV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ḳıldı ṣanmañ ʿārıż-ı berrāḳ-ı yāri ḳara ḫaṭ
Kisvedür nūr-ı siyehden Kaʿbe-i ruḫsāra ḫaṭ

2 Manṣıb-ı ḥüsninden anuñ ʿuzleti tefhīm içün
Pādişāh-ı ʿaşḳdan gelmiş ʿiẕār-ı yāre ḫaṭ

3 Ehl-i ʿaşḳa vaṣluñı tebşīr ider ceffe'l-ḳalem
Nesḫ içün ḥükm-i kitāb-ı naḫvetüñ hemvāre ḫaṭ

4 Farḳı yoḳdur ḳıl ḳadar belli miyānında anuñ
Ḳīl ü ḳāli kessün artıḳ ṭurre-i ṭarrāra ḫaṭ

5 Ruẖlaruñ andan o ḥüsnüñden ḳılur kesb-i kemāl
Gülşen-i rūyuñda döndi tāze sünbülzāra ẖaṭ

6 Pür-ġubār itmiş dil-i ʿuşşāḳı rūy-ı dil-beri
Red idüp İşrāḳıyūnuñ ḳavlini yek-pāre ẖaṭ

7 Eşk ü āhumla olur rūşen zemīn ü āsmān
Fer virür **Kāẓım** gelüp rūy u leb-i dil-dāra ẖaṭ

ḤARF'Ẓ-ẒĀ

CXCVI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Neşr ider incü gibi dürr-i dehān-ı yār lafẓ
Gösterür ketm-i ʿademden oldıġın der-kār lafẓ

2 Dil gibi kesb-i vuḳūf itmiş dehānuñ sırrına
Yoḳ yere olmaz lisān-ı nāsda seyyār lafẓ

3 Ḫūb-rūlarda dime maʿnāsı yoḳdur lüknetüñ
Ṭatlı dillerden görir ayrılmaġı düşvār lafẓ

4 Añlamaz feḥvā-yı istiġrāḳı aṣḥāb-ı şuʿūr
Ṣoḥbet-i ilhāma olmaz maḥrem-i esrār-ı lafẓ

5 Ḳıldı maʿnā-yı maḥabbet dilde is̱bāt-ı vücūd
Olmadan ẖˇāb-ı ʿademden āgeh ü bīdār lafẓ

6 Ḳādir olmaz virmege rāz-ı dehānuñdan ẖaber
Cemʿ olınsa bir yere biñ dürlü maʿnī-dār lafẓ

7 Bellidür **Kāẓım** kelāmından kemāl-i ādemüñ
[261a] Dāʾimā eyler maʿānī cevherin iẓhār lafẓ

CXCVII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 İder ʿuşşāḳı sevdā āh-ı āteş-zāddan maḥẓūẓ
Ḳılur rindānı ṣahbā nāliş ü feryāddan maḥẓūẓ

2 Taḳayyüd bāʿis̱-i ḥüzn ü kederdür ṣāf-ṭabʿāna
Olur eṭfāl-i mekteb-āşinā āzāddan maḥẓūẓ

3 Ṭabīʿat iḳtiżā eyler vidād-ı ḫūb-rūyānı
Kim olmaz ṣoḥbet-i erbāb-ı istiʿdāddan maḥẓūẓ

4 Hezār-ı gülşen-i ḫaddüñ teẕerv-i naḫl-i ḳaddüñdür
Ne gülden şād olur göñül ne ḫod şimşāddan maḥẓūẓ

5 Şarāb-ı nāb ider fi'l-cümle zehr-i ḫāṭırum imḥā
Olur maḥṣūr-ı aʿdā az çoḳ imdāddan maḥẓūẓ

6 Ḳılur kesb-i mesār ezhār-ı ās̱ārın görüp şāʿir
Ḳalur bir vālid elbet rüʾyet-i evlāddan maḥẓūẓ

7 Açıldı verd-i dil **Kāẓım** nesebüm ḥubb-ı Ḥayderden
Mürīd-i maḫlaṣ oldı devlet-i irşāddan maḥẓūẓ

ḤARFÜ'L-ʿAYN

CXCVIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Saʿy ider her şeb lisān-ı ḥāl ile iʿlāna şemʿ
Ḳıṣṣa-i Sūz u Güdāz-ı ʿaşḳı yana yana şemʿ

2 Maḥrem-i ehl-i ḥaḳīḳat olmaz erbāb-ı mecāz
Eylemez çeşm-āşinālıḳ mihr-i tāb-efşāna şemʿ

3 Nūr-ı vechinden olur rūşen cihān bir ʿārifüñ
Biñ çerāġ-ı ḫufteyi bīdār ider bir dāne şemʿ

4 Ehl-i derde ṣorma rāz-ı ʿaşḳdan ey bī-ḫaber
Ser virür ifşā-yı esrār eylemez nā-dāna şemʿ

5 Hem yaḳar pervānesin hem rūy-ı riḳḳat gösterür
Beñzer ʿaynıyla çerāġ-ı ʿārıż-ı ḫūbāna şemʿ

6 Şevḳ ile pervānegāne itdirür devr ü semāʿ
Neşr idüp āyīn-i şemsi ṣubḥa dek her yana şemʿ

7 Bir perīdür şīşede maḥbūs yā ṣahbā gibi
Cāmdan iẓhār ider dīdārını yārāna şemʿ

8 Āftābum neşr-i envār it görüp ruḫsāruñı
Ḫacletinden çıḳmasun sen var iken meydāna şemʿ

9 ʿĀlem-i zühd ü melāmet rūşen olmaz şevḳsiz
Mescid ü mey-ḫānede **Kāẓım** gerekdür yana şemʿ

ḤARFÜ'L-ʿĠAYN

CXCIX

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

[261b] 1 Dil ḥāṣıl itdi ẕevḳ-i mey-i tābdan fürūġ
Deryāya düşdi penbe-i meh-tābdan fürūġ

2 Ġaflet-medār-ı müknet olur şūḫ dillere
Eṭfāl-i nev-demīde bulur ḫᵛābdan fürūġ[697]

3 Āh-ı derūnı ḫūn-ı ciger ser-bülend ider
Ṭūlāb-ı gird-bāda gelür ābdan fürūġ

4 Sūrāḫ-ı semʿ-i zāhide girmek ne iḥtimāl
Eflāke çıḳsa naġme-i mıżrābdan fürūġ

5 Pervānegān-ı şevḳe maḥal yoḳ bu bezmde
Refʿ oldı şemʿ-i ḫāṭır-ı aḥbābdan fürūġ

6 Çeşm-i leʾīmi luṭf u kerem eylemez ḳarīr
Gelmez ḥaşīşe cevher-i sīm-ābdan fürūġ

7 ʿUşşāḳı şemʿ-i rūşen ider şevḳ-i ebruvān
Kāẓım gelürse zāhide miḥrābdan fürūġ

ḤARFÜ'L-FĀʾ

CC

müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün

1 ʿAşḳ ḳılar gönlümi pür-tāb-ı tef
Ġam getirür cānuma şān u şeref

2 Bir naẓar it ḥālüme ʿömrüm tamām
Ġamze-i ḫūn-ḫᵛāruña olsun ʿalef

3 Sebz-i ḫaṭuñ ile yüzüñden terāş
Refʿ olına ṣūret-i mehden kelef

---

[697] CXCIX. 2 ḫᵛābdan : ḫūbdan K

4 ʿArż-ı cemāl eyle dönüp Kaʿbeden
Rūyuña ṭutsun yüzini her ṭaraf

5 Ḳoyma yüzin ḳızdıra erbāb-ı ʿaşḳ
Sīnelerin dögmege mānend-i def

6 Dür dişüñe cevher-i cānın virür
ʿĀşıḳ olup saña ḳulaḳdan ṣadef

7 Berḳ-i cihān-sūz-ı elemdür iden
Ḫırmen-i sāmānını ḫalḳuñ telef

8 Ey şeref-i aṣlına maġrūr olan
Olma ṣaḳın bāde gibi nā-ḫalef

9 İki cihānda ulu sulṭān olur
Kāẓım olan bende-i şāh-ı Necef

CCI

müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün

1 Yār yanumdan ideli inṣirāf
Kaʿbe veş eyler beni belvā ṭavāf

2 Mihre muḳābil ṭutar āyīnesin
Olsa o meh-rūy ile kim sīne ṣāf

[262a] 3 Bir naẓar it ḳudrete ey çeşm-i cān
Sīnesin açmış o perī tābe-nāf

4 Maẓhar-ı Ġufrān olamaz ḥüzn ile
Maʿṣiyetin eylemeyen iʿtirāf

5 Ḳavli gibi fiʿli de zühd ehlinüñ
Ḳābil-i taṣdiḳ degüldür ḫilāf

6 ʿAşḳuñ ile vir bize yā Rab necāt
"Min ḫaṭari'z-zühd ve mimmā niḫāf"

7 Ḳāf-ı ḳanāʿatde bulur maḳṣadın
Kāẓım olan ṭālib-i isrāf-ı Kāf

CCII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Yāre her cevr ü cefāyı ögredür aġyār ḥayf
Anı kim aġyār ider ʿuşşāḳa itmez yār ḥayf

2 Ḳıldı dil āfāḳını ebr-i küdūret tīre-sāz
Kişver-i İslāmiyānı çignedi küffār ḥayf

3 Ḫˇāba varmışdı ezel bezminde çeşm-i ṭāliʿüm
Hey ne mestidür bu ḥālā olmadı bīdār ḥayf

4 Ṭutdı sürdükçe ayaġa mey yüzin baş üzre yer
Düşdi ser-keşlikle ḫāk-i ẕillete esrār ḥayf

5 Aldı ibrīḳ-i meyi zāhid yed-i meşʾūmına
Oldı naḫcīr-i bürūdet mürġ-i āteş-ḫˇār ḥayf

6 Sīne-i ṣāfın çelī-pālar ṭutup īmān gibi
Mū miyānından ṣarılmış ol bütüñ zünnār ḥayf

7 **Kāẓım** olmışdur meger deryā-yı vaṣlından cüdā
Çaġlar aġlar ben gibi seyl-ābe vü enhār ḥayf

CCIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Naġme-i bāng-i eẕānı eylemez telmīḥ def
Her gice zühhād elinde dönse çün tesbīḥ def

2 Eylemekçün dem çeküp ṭurmaz kemān u ney gibi
Çeng ü ḳānūn u rebābuñ nālesin tevşīḥ def

3 Hem ṭutar el üzre hem sille-zen-i teʾdīb olur
Her kime itse uṣūl-i ülfetin taṣrīḥ def

4 Bir deriyle bir kemik ḳalsa ider yüz ḳızdırup
S̱ıḳlet-i devr-i kebīr-i ʿālemi teşrīḥ def

5 Eglemiş esrārını **Kāẓım** maḳām-ı vaḥdetüñ
Eylemez yek-digerinden naġmesin tercīḥ def

ḤARFÜ’K-ḲĀF

CCIV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Kaʿbe-i ruḫsāra yüz ṭut ḫāl-i ʿanber-sāye baḳ
Gör ḥaḳīḳat āftābın kevkeb-i yek-tāya baḳ

[262b] 2 Ṣāf-ṭabʿāna ḥayāt-endāz olur feyż-i naẓar
Ṣūret-i āb-ı revāna sīne-i meclāya baḳ

3 Gör ḫamīde-ḳadd ile kūyuñda dūd-ı āhumı
ʿArşa īṣāl-i sihām eyler kepāze yāya baḳ

4 Göñlümi cāh-ı zeneḫdāna düşürdi gözlerüm
Yūsufuñ iḫvān elinden düşdigi belvāya baḳ

5 Ölçenürmiş bedr olınca mihr-i ruḫsāruñla māh
Öñnin ardın ṣaymayup ḳalḳışdıġı daʿvāya baḳ

6 Gūşına bilmem ne söyler nāy-zen bī-çārenüñ
Ses virür her cānibinden nāy-ı riḳḳat-zāya baḳ

7 Dāġ-ı sīnemden dem-ā-dem ḫūn-ı dil fevrān ider
Muʿcizāt-ı ġamla āteşden çıḳan deryāya baḳ

8 Muḫtefīdür kūze-i fürḳatde ṣahbā-yı viṣāl
Gir diyār-ı ẓulmete āb-ı ḥayāt-ārāya baḳ

9 Maẓhar-ı enfās-ı Mevlānā olup mānend-i ney
Dem urur sırr-ı ʿAlīden **Kāẓım**-ı şeydāya baḳ

CCV

müfteʿilün fāʿilün müfteʿilün fāʿilün

1 Ṣanma açup sīnemi şerḥ idecek yāre yoḳ
Yāre göñül yāresin açmaġa bir çāre yoḳ

2 Başdı göñül mülkini öyle ki ṭūfān-ı eşk
Merdüm-i çeşmüm ḳadar bir görinür ḳara yoḳ

3 Ḥālümi yā Rab kime ʿarż u beyān eyleyem
Ḥāl dilinden bilür bir dil-i āv[ā]re yoḳ

4 ʿĀlem-i ḥüsnüñ hezār mihr-i cihān-tābı var
ʿĀşıḳına ġam-güsār sen gibi meh-pāre yoḳ

5 Sīnemi dāġ-ı keder ḳapladı kim ol ḳadar
Cevv-i semāda gezer kevkeb-i seyyāre yoḳ

6 Ḳuṭb-ı cihān olsa da ṭutma elin kim anuñ
Nisbet-i maḫṣūṣası Ḥayder-i Kerrāre yoḳ

7 Ṭut ki livā olmışuz sāye-i şāhāneden
Kīsede **Kāẓım** yine ḫarc idecek pāre yoḳ

CCVI

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ḥisāb itmek saña ḳābil midür ey ʿişveger ʿāşıḳ
Taʿalluḳ itse çeşmüñ her neye ḥüsnüñ ider ʿāşıḳ

2 Çıḳup arżuñ buḫārı ṣanma kim gökden iner bārān
İderler āh u girye saña gök dil-dāde yer ʿāşıḳ

3 Tehī olmaz ḥabāb u jāle peydā baḥr ile berde
Cemālüñ seyr içün her bir ṭarafdan baş çeker ʿāşıḳ

4 İderler kāse-i ḫurşīd ile ehl-i semā taḳsīm
Lebüñ şevḳıyla dökdükçe gözinden laʿl-i ter ʿāşıḳ

[263a] 5 Olur her mūyı bir peykān-ı dil-dūz ey kemān-ebrū
Ḫadeng-i ġamzeñe cānın nişān ṭutmazsa ger ʿāşıḳ

6 Görüp pervānenüñ cān virdigin şemʿüñ ayaġında
Taḥammülden ḳalınca eyler ʿuḳbāya sefer ʿāşıḳ

7 İki fevvāre tanẓīm eyleyüp göñlinde eşkinden
Ḳılur anlarla ḥavż-ı dīdesin pür-zīb u fer ʿāşıḳ

8 Geh aġlar geh güler geh mest olur ki ʿāḳil ü dānā
Heyūlā gibi her bir ṣūrete **Kāẓım** girer ʿāşıḳ

CCVII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Merāyā-yı ḳaderde ṣūret-i taġyīr yoḳdur yoḳ
Ḳażāya irtiżādan mā-ʿadā tedbīr yoḳdur yoḳ

2 Fuṣūṣ-ı rāz-ı ʿaşḳuñ sīnelerde şerḥi var ammā
Nuṣūṣ-ı ḥüsn ü ānı muḥtevī tefsīr yoḳdur yoḳ

3 Felek biñ ḳurṣ-ı ḫurşīd itse her gün ʿāleme ibrāz
Nevāl-i iltifātından yine dil-sīr yoḳdur yoḳ

4 Sivā naḳşı bulınmaz sīne-i ʿārifde çün zühhād
Mesācidde kilīsālar gibi taṣvīr yoḳdur yoḳ

5 Çeker tīr-i kemān āġūşına ḳaddi büküldükçe
Cevānāndan sitiġnā ḥāṣıl itmiş pīr yoḳdur yoḳ

6 Esīr-i pençe-i hicrānıyam bir meh-liḳānuñ kim
Sipihrüñ mihr-i raḫşānında ol tenvīr yoḳdur yoḳ

7 Geçüp kevn ü mekānı ʿazm-i bezm-i müsteʿān eyler
Sihām-ı āh-ı maẓlūmāne beñzer tīr yoḳdur yoḳ

8 İder yek şuʿlesi ḫurşīd-i ḥaşrüñ ḫırmen-i sūzān
Şerār-ı nāle veş bir berḳ-i pür-teʾsīr yoḳdur yoḳ

9 Geçirdüm ṣaydgāh-ı ʿālemi başdan başa gözden
Şikār-ı dām-ı ālām olmamış naḫcīr yoḳdur yoḳ

10 Naṣıl ḫamyāze çekse çille-i zülf-i siyāhuñdan
Gözi ay ḳaşı yā ardında ḳalmaz tīr yoḳdur yoḳ

11 Cihānı dīv-i ġam der-pençe itdi ol ḳadar **Kāẓım**
Süleymānlarda öyle ḳuvve-i tesḫīr yoḳdur yoḳ

12 Felek bir pīşezār-ı ʿizz ü ḳudretdür derūnında
Cenāb-ı Ḥayder-i Kerrāra tevʾem şīr yoḳdur yoḳ

CCVIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ḫūn-ı çeşminden ider aḫz-ı vużū düçār-ı ʿaşḳ
Böyledür aḥkām-ı şerʿ-i Aḥmed-i Muḫtār-ı ʿaşḳ

2 Bir yanıḳ pervāne ṣaymaz mihr ü māhı şemʿine
Şuʿle-i rūşen-çerāġ-ı ʿālem-i envār-ı ʿaşḳ

3 Ezdiyād-ı ʿaşḳ içündür hep temennā-yı viṣāl
İstemez dermān ṭabībüm yoḫsa bir bīmār-ı ʿaşḳ

[263b] 4 Ṣoñ nefesde neşʾe-i taṣdīḳden maḥrūm olur
Çekmeyen rūz-ı ezelden sāġar-ı ser-şār-ı ʿaşḳ

5 Maẓhar-ı sırr-ı yedu'llāh olmaġa vā-bestedür
Cilv[e]-rīz olmaz her elde kūze-i iḳrār-ı ʿaşḳ

6 Gitdiler müddetlerin ikmāl idüp Ferhād u Ḳays
Şimdi meydān-ı melāmetde benem sālār-ı ʿaşḳ

7 Her ser olmaz lāne ey **Kāẓım** hümā-yı devlete
Sīne-i erbāb-ı dildür maḫzen-i esrār-ı ʿaşḳ

CCIX

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Meydür emeli nuḳl ü nigār istemez ʿāşıḳ
Bir neşʾe diler būs u kenār istemez ʿāşıḳ

2 Geh zülfüñ añup nāle ider gāh ʿiẕāruñ
İmrār-ı ġama leyl ü nehār istemez ʿāşıḳ

3 Zencīr-i cünūn besdür aña ṭaʿne ṭaşından
Ḥıfẓ olmaġa bir başḳa ḥiṣār istemez ʿāşıḳ

4 Olmış o ḳadar ʿaşḳuñ ile ḫufte[-i] muʿtād
Sulṭān-ı cihān olsa veḳār istemez ʿāşıḳ

5 Sen sāye ṣalup baş ucına ḳabrini nūr it
Ey naḫl-i revān serv [ü] çenār istemez ʿāşıḳ

6 Tār-ı ser-i zülfüñde ṭutar menzil-i ārām
Manṣūr gibi dār u diyār istemez ʿāşıḳ

7 **Kāẓım** o gül-endām ile olsunda ber-ā-ber
Gül-ḫanda yatur bāġ u bahār istemez ʿāşıḳ

CCX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 N'oldı ey sāḳī bu bezme cām-ı feyż-āṣār yoḳ
Var biñ sāġar velī bir sāġar-ı ser-şār yoḳ

2 Varını ortaya ḳoymaḳdan çekinme yoḳ diyüp
Terk ü tecrīd ehliyüz birdür bizümçün var yoḳ

3 Çekmiş el sükkānı eşk ü āhdan bu gülşenüñ
Ḫūblar dem-beste gūyā bir hezār-ı zār yoḳ

4 Öyle mest itmiş hevā-yı ḳāmetüñ kim ʿālemi
Ṣubḥ-ı maḥşer ḳāʾim olsa görmege huşyār yoḳ

5 Devr-i cevrin maḥv ider devr-i ḳadeḥ ammā çi sūd
Neşʾesi s̱ābit degül devrinde istiḳrār yoḳ

6 Ey cihānı var iden yoḳdan yoḳ eyle varlıġum
Ḳalmasun ʿālemde rūy u rāyet-i iẓhār yoḳ

7 ʿĀlem-i ʿaşḳuñ degişmiş neşʾesi **Kāẓım** meger
Dār-ı dünyā ṭopṭolu Manṣūrdur ber-dār yoḳ

[ḤARFÜ’L-KĀF]

CCXI

mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

[264a] 1 O ṭıfl-ı dil-şikenüñ kim ḥabīb olur giderek
Benümle ḫalḳ-ı cihān hep raḳīb olur giderek

2 Ṭarīḳ-i ʿaşḳa giren ʿāḳıbet viṣāle irür
Ḥaḳīḳat ehl-i mecāza naṣīb olur giderek

3 Mücerreb-i ʿuḳalādur bu ehl-i tecribenüñ
Ḫadeng-i reʾyi ziyāde muṣīb olur giderek

4 Sülūk-ı ḳāmil ider merd-i nāḳışı muṭlaḳ
Suʾāli pīşe ḳılanlar mucīb olur giderek

5 Buñalsa ḳul yetişür Ḫıżr-ı luṭf-ı Rabbānī
Belā-yı ʿaşḳa düşen pür-şekīb olur giderek

6 Büyük ʿaṭiyye[-i] ḥaḳdur mekārim-i aḫlāḳ
Ḫudāya muḥsin olan pek ḳarīb olur giderek

7 Kemāle vāṣıl olur müstaʿīd olan ʿāşıḳ
Hezār-beççe büyür ʿandelīb olur giderek

8 Bu ḥüsn-i ṣafvet-i ṭabʿıyla **Kāẓım**ā sālim
Şikest-i revnaḳ-ı tām-ı Lebīb olur giderek

CCXII

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

[264b] 1 Aġladur ḥālüme düşmenleri tīġ-i nigehüñ
Dostum ʿaynuma geldükçe dü-çeşm-i siyehüñ

2 Naḫl-i Ṭūbāyı ider ḳāmet-i şūḫı pā-māl
Ayaġuñ başdıġı yerlerde biten her giyehüñ

3 Arturur fitne-i müjgānı füsūn-ı ġamzeñ
Ümerādur sebeb-i ḥüsn-i sülūki sipehüñ

4 Cez̠be-i ʿaşḳuñ ider ehl-i sülūka taʿlīm
Rūz u şeb devr u semāʿ eylemesi mihr u mehüñ

5 Olamaz bir daḫi sāḥil-res-i mersā-yı şühūd
Dil-i zārum gibi bir fülki muḥīṭ-i velehüñ

6 İltifāt-ı seg-i kūyuñla mübāhāt iderüm
Kīmiyādur naẓarı bendesine pādişehüñ

7 El-amān çaġrışur āsūde-nişīnān-ı ʿadem
Olsa sāġar be-kef fitne dü-çeşm-i siyehüñ

8 **Kāẓım** olmazsa eger maẓhar-ı ʿafv-ı Ġufrān
Nār-ı mīzānı ḳırar bār-ı s̠aḳīl-i günehüñ

CCXIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Benmiyem ancaḳ şehīd-i tīġ-i bürrānuñ senüñ
Ḳatl-i ʿām eyler nigāh-ı çeşm-i fettānuñ senüñ

2 Āsmān Allāhu Ekber dir ḳaşuñ miḥrābına
Şemʿ-i cemʿ-i lā-mekāndur rūy-ı raḫşānuñ senüñ

3 Yāda almaz ey kemān-ebrū każā nāveklerin
Çille-dārān-ı ḫadeng-i tīr-i müjgānuñ senüñ

4 Girse de bāġ-ı bihişte eylemez kesb-i ḥużūr
Mübtelā-yı dām-ı zülfüñ dil-perīşānuñ senüñ

5 Neşʾeverdür ḥavż-ı kevs̠erden gözümde sāḳiyā
Sāġar-ı laʿl-i lebüñ çāh-ı zeneḫdānuñ senüñ

6 Sen ne āfetsin ki ey cām-ı emel ṣahbā gibi
Ḥürmetüñ vācib bilür kim görse devrānuñ senüñ

7 Bülbül-i gülzār-ı ḳudsīsin göñül bu bāġda
Ġonçe-i ṣad-berglerdür ḫār-ı dāmānuñ senüñ

8 Söyleme sūz-ı dilüñ **Kāẓım** sözinden añladum
Şuʿledür yek-pāre şemʿ-i ḳalb-i sūzānuñ senüñ

CCXIV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ʿAşḳ olur peydā dil-i ġam-perve[r]ümden reng reng
Mecv urur ṣahbā derūn-ı sāġarumdan reng reng

2 Bir tecellī ḳıldı kim mihr ü maḥabbet göñlüme
Oldı deryālar ḫurūşān gözlerümden reng reng

3 Fülk-i eflāke işāretler çeker keştī-i dil
Dūd-ı āhum bī-sebeb çıḳmaz serümden reng reng

[265a] 4 Çekdi bir ṣūret ki levḥ-i cānuma naḳḳāş-ı ṣunʿ
Rū-nümādur ṭalʿatı eşk-i terümden reng reng

5 Ol hezār-endīşe ṭāvūs-ı semender-peykerüm
Āteşīn güller biter bāl ü perümden reng reng

6 Nūr iner ḳandīl ḳandīl ṣanmayuñ gökden yere
Ḳan aḳar çeşm-i ʿalīl-i aḫterümden reng reng

7 Şāh-ı istiġnā-sipāhum dāmen-efşāndur müdām
Rāyet-i āyāt-ı nuṣret leşkerümden reng reng

8 Ben cünūn iḳlīminüñ sulṭānı bī-aḳrānıyam
Cūş ider sevdā serīr ü efserümden reng reng

9 Berḳ-i belvā öyle sūzān itdi kim cān ḫırmenin
Şuʿleler peydā olur ḫākisterümden reng reng

10 **Kāẓım** ol āyīne-i envār-ı ʿaşḳam kim olur
Rū-nümā ḥüsn-i maḥabbet cevherümden reng reng

CCXV

mefāʿilün mefāʿīlün mefāʿilün mefāʿilün

1 Vücūdından ne ḥāṣıl bezm [ü] rezm-ārā-yı ekvānuñ
ʿAdemdür māye vü pīrāyesi mīnā-yı imkānuñ

2 Degül ḫūn-ı şafaḳ-reng-i ruḫından āl āl olmış
Felek peymāne-i ṣahbāsıdur ḫurşīd-i raḫşānuñ

3 Hevā-yı ʿaşḳ ḳoymaz kimsede cemʿiyyet-i ḫāṭır
Perīşān-ḥāldür gīsū-yı sünbül-būyı ḫūbānuñ

4 Ümīd-i ketm-i rāz itmek ʿabes̱dür ṣāf-dillerden
Yüzinden bellidür mā-fi'ż-żamīri cām-ı devrānuñ

5 Gümüş servisine deryāda meh-tābuñ müreccaḥdur
Ḫayāl-i naḫl-i ḳaddi çeşm-i giryānumda cānānuñ

6 Egerçi dem çeküp bülbül gibi zār eylemez ammā
Derūnı ḫūndur ḫār-ı cefādan verd-i ḫandānuñ

7 Nigāh-ı ġamze-kāruñ luṭfına aldanma **Kāẓım**
Belādur giryesinden ḫandesi şemşīr-i bürrānuñ

CCXVI

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Virür ḥüsn-i leṭāfet iltifātı cāna cānānuñ
Açar çeşm-i ʿalīlin būy-ı Yūsuf pīr-i Kenʿānuñ

2 Vücūd-ı vaḥdet-i eşyā içün erbāb-ı ʿirfāna
Güzel vech-i şebehdür ṣūreti ʿummān u rümmānuñ

3 Ḫayālüñle sezādur çoḳ yaşarsa merdüm-i çeşmüm
Mübārekdür ḳudūmı mīzbāna merd-i mihmānuñ

4 Ẓuhūr-ı nūr-ı ʿaşḳa olmaz ebr-i mā-sivā māniʿ
Geçilmez ḫār u ḫasla öñine seyl-i firāvānuñ

5 N'olur ṣahbā-yı ġamdan rind-i deryā-nūşa kim Mecnūn
Bulur fevvāre ẕevḳin gird-bādından beyābānuñ

[265b] 6 ʿAzīzüm farḳ olınmaz gūşe-i dāmān-ı Yūsufdan
Girībān-ı taḥammül dest-i āzārında ḫūbānuñ

7 Seḥāb-ı tīre veş devr-i felekden aġlama **Kāẓım**
Felekde gūy-ı ser-gerdānıdur çevgān-ı raḥmānuñ

CCXVII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ḳaşlaruñ ḳavseyn-i envār-ı tecellādur senüñ
Sırr-ı "ev-ednā"* cebīnüñden hüveydādur senüñ

* "ev-ednā" *Kuran*, 53/9.

2 Sensin ol mihr-i ḥaḳīḳat şuʿle kim māhiyyetüñ
Cümle aʿrāż-ı naḳāyiṣden müberrādur senüñ

3 Fitne-i āḫir-zamān kim maḥşer-i āşūbdur
Devr-i ruḫsāruñ ḳamer-tābuñda peydādur senüñ

4 Gitdi ʿaḳlum bārī gel başumda sen ṭur ey cünūn
Sāye-i luṭfuñ serümde andan aʿlādur senüñ

5 Ey ḫoş ol mest-i maḥabbet kim ḳıyāmet ḳopsada
Naḫl-i Ṭūbā-ḳāmetüñ fikriyle ber-pādur senüñ

6 Ḫūn-ı nā-ḥaḳdan geçilmez kūy-ı maḳtel-būyuña
Bārgāhuñ meslaḫ-ı ʿuşşāḳ-ı şeydādur senüñ

7 Mübtelā-yı cām-ı ʿaşḳuñ n'eylesün mey neşʾesin
Laʿl-i nābuñ bāde-i kevs̱erden iclādur senüñ

8 Meyl-i aġyār eyleme ey āftāb-ı evc-i nāz
Pādişehsin menzilüñ taḫt-ı sitiġnādur senüñ

9 İncedür ḳıldan ḳılıçdan tīzdür dirler ṣırāṭ
Rāh-ı ʿaşḳuñdan kināye bir muʿammādur senüñ

10 Cān u dilden kes taʿalluḳ riştesin **Kāẓım** yüri
ʿĀlem-i tecrīde esbābuñ müheyyādur senüñ

CCXVIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ġam yemem sīnem delerse tīr-i müjgānuñ senüñ
Ḫavfum andandur erir bağrumda peykānuñ senüñ

2 Cān u dil yaḳmaḳdadur ẕevḳ-i dil ü cānuñ senüñ
Küfr-i zülfüñden siyehdür nūr-ı īmānuñ senüñ

3 Farḳ olınmaz ḳāmetüñ naḫl-i münīr-i Ṭūrdan
Maṭlaʿ-ı nūr-ı tecellādur girībānuñ senüñ

4 Ḳaṭre ḳaṭre gözlerümden ḳan degül rīzān olan
Şuʿle şuʿle āteş-efşān oldı hicrānuñ senüñ

5 Gösterir vaḥdetde kes̱ret sünbül-i zülfüñ gibi
Mübtelā-yı derd-i ʿaşḳuñ dil-perīşānuñ senüñ

6 Āfet-i devr ü zamānsın kāʾināta fitnedür
Ġamze-i cādū-nigāh-ı çeşm-i fettānuñ senüñ

7 Perde perde oldı deycūr-ı şuʿūrum tār u mār
Tār u mār oldukça zülf-i nükhet-efşānuñ senüñ

[266a] 8 ʿArş u ferşi yokladum hep tīşe-i āhumla āh
Ḳandasın ey cevher-i āmāl yoḳ kānuñ senüñ

9 El çek ey mest-i teġāfül-pīşe tīġ-i nāzdan
Ṣıġmaz oldı meslaḫ-ı imkān-ı ḳurbānuñ senüñ

10 Gūş idüp ās̱āruñ itmişdür Fużūlī ittiḫād
Pek fużūlī dökmeyor **Kāẓım** felek ḳanuñ senüñ

CCXIX

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Dökilüp vechüñe ruḫsāruñı örter zülfüñ
Kisvedür Kaʿbe-i dīdāruña dil-ber zülfüñ

2 Saña dil-beste olan baġlanamaz bir dīne
Ehl-i īmāna ruḫuñ kāfire beñzer zülfüñ

3 Ḳıldı āşüftelerin silsile-cünbān-ı cünūn
Dökilüp sīne-i kāfūruña kāfer zülfüñ

4 Şerm ü ḫacletle bozılsun görüp ebkār-ı çemen
Gonçeye laʿl-i lebüñ sünbüle göster zülfüñ

5 Günde biñ şekle girüp ravża-i ruḫsāruñda
Gāh olur sünbül ü reyḥān geh ejder zülfüñ

6 Bāz-ı ḥüsnüñ ne ḳadar ögsem uçursam yeri var
Sebz-i ḫaṭṭuñla aña oldı dü şeh-per zülfüñ

7 Saña **Kāẓım** gibi bir ben degülem dīvāne
Ṣarılup boynuña ey sūḫ muʿanber zülfüñ

CCXX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Gūşe-i dāmānumı eşkümle pür-ḫūn eyledüñ
Ḥayf kim biñ ḳan idüp bir cāme gül-gūn eyledüñ

2 Pāye pāye süllem-i āhum çıḳarduñ göklere
Refte refte āsmāna ʿarż-ı efsūn eyledüñ

3 Ḫāl-i ruḫsāruñ tecellī eyle[y]üp bir dāneden
Ādemi ol dāne-i vaḥdetle meftūn eyledüñ

4 Ḳan revān itdüñ dü çeşmümden çeküp peykānlaruñ
El ile derd-i derūnum perde-bīrūn eyledüñ

5 Döndi başum dāġlardan lālezār-ı sīneme
Muʿcizāt-ı ʿaşḳ ile kuhsārı hāmūn eyledüñ

6 Āferīn ey ʿaşḳ ḳılduñ çeşm ü cānum şuʿlezār
Ṭaşı laʿl itdüñ siyeh ṭopraġı altun eyledüñ

7 Ḥāşe li'llāh kim ḳala **Kāẓım** ḳuluñ zār u ḥazīn
Pādişāhum sen bütün dünyāyı memnūn eyledüñ

CCXXI

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Yaḳdum şerār-ı āh ile çoḳ şuʿle-bār seng
Seyr itmedüm ruḫuñ gibi āteş-nis̱ār seng

[266b] 2 Sen şāha olsa ben gibi biñ ḳul fidā ne ġam
Yek cevherüñ yerin ṭutamaz ṣad hezār seng

3 Aġyār-ı seg-nihādı ṭutup ṭaʿne ṭaşına
Meydān-ı şān-ı maʿdelete dikdi yār seng

4 Dil kūy-ı dil-rübāda bulur ḳadr-i menzilet
Üstād elinde ḥāṣıl ider iʿtibār seng

5 Cürm ü ḳuṣūr ile bilinür ḳadr-i maġfiret
Eyler ʿayār-ı sīm ü zeri āşikār seng

6 Ṭaşkendī-i zamāne mi İbni Ḥacer midür
Vāʿiẓ hemīşe nāsa atar bī-şümār seng

7 **Kāẓım** ḫilāf-ı cins ile ülfet maḫūfdur
Olmaz vücūd-ı şīşe ile yār-ı ġār seng

CCXXII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Āhı eşkümden müʾes̱s̱irdür dil-i bīmārumuñ
Ṣāfdur mīnā-yı meyden neşʾesi esrārumuñ

2 Kān-ı imkāndan çıḳar meydān-ı nezd-i vācibe
Cevher-i teʾs̱īri dūd-ı āh-ı āteş-bārumuñ

3 Kārgāh-ı ʿilm ü ʿirfān kāle-i zer-tārıyam
Penbe-i tevḥīddendür riştesi zünnārumuñ

4 Bī-vücūdem öyle kim dürd-i dehān-ı yār ile
Ḳābil olmaz ṣūret-i taʿrīfi yoḳdan varumuñ

5 ʿArṣa-i maḥşerde bir sulṭān-ı Cem-ʿunvān olur
Cürʿasın nūş eyleyen peymāne-i ser-şārumuñ

6 Ḥūr-ı ʿīn añdursada fi'l-cümle bikr-i fikrümi
Naẓm-ı Firdevsīde yoḳdur lehcesi güftārumuñ

7 Eylemez zühd ü melāmet kār u bārın ārzū
ʿAşḳdan maḳṣūdı **Kāẓım** ṭabʿ-ı şevḳ-ās̱ārumuñ

CCXXIII

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Ṣahbā-yı ter olsaḳ ḳadeḥ-i cāna dökilsek
Dönsek ḳan olup dīde-i giryāna dökilsek

2 Bir cāma degişsek çıḳarup ẖırḳa-i zühdi
Çeksek ḳadeḥi ṣūret-i rindāna dökilsek

3 H̱aṭ gelse de ḳılsaḳ ruẖ-ı cānānı temāşā
Eyyām-ı bahār olsa gülistāna dökilsek

4 Geh cürʿa-ṣıfat ẖāk-i ẖarābātda ḳalsaḳ
Geh seyl gibi dāmen-i ʿummāna dökilsek

5 Öpsek elini himmet alup pīr-i muġāndan
Pāy-ı kerem-i sāḳī-i fettāna dökilsek

[267a] 6 **Kāẓım** mey-i gül-gūna dönüp tāb-ı ṣafādan
Cām-ı emel-i bāde-perestāna dökilsek

CCXXIV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Şerm ider ṣahbā şarāb-ı laʿl-i nābuñdan senüñ
Mest olur dünyā cemāl-i neşʾe-yābuñdan senüñ

CCXXII. 2 āteş-bārumuñ : آتشباره مک K

2 ʿİllet-i īcād-ı eşyāsın vücūd-ı kāʾināt
Bir varaḳdur nüsḫa-i ümmü'l-kitābuñdan senüñ

3 Ser be-bālīn-i firāş-ı ʿaşḳdur Ḫıżr u Mesīḥ
Tīġ-i teʾs̱īr-i nigāh-ı nīm-ḫˇābuñdan senüñ

4 Bir ḳıyāmetdür ki āşūb-ı ḫırām-ı ḳāmetüñ
Āsmān ser-geştedür ʿömrüm şitābuñdan senüñ

5 Giceler rūz-ı ḥisābı añdurır devrān baña
Ey felek-meşreb cefā-yı bī-ḥisābuñdan senüñ

6 Sen ne āfetsin ne āteş-pāre vü cān-sūzsın
Yandım ey dāġ-ı derūnum iltihābuñdan senüñ

7 Bār-ı ġamdan ölse de ḫam-geşte mānend-i hilāl
Kāẓım-ı bī-çāre dūr olmaz cenābuñdan senüñ

CCXXV

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Müʾes̱s̱irdür sükūtı giryesinden ʿāşıḳ-ı zāruñ
Girāndur neşʾe-i ḥayret-fezāsı meyden esrāruñ

2 Medār-ı fısḳ olur farṭ-ı feḳāhet bed-nihādāne
Ṭaʿāmuñ ḳuvvetinden derdi artar merd-i bīmāruñ

3 Şeb-i yeldālaruñda ġāyeti eyyām-ı rūşendür
Olur iḳbāle vāṣıl intihāsı ḥāl-i idbāruñ

4 Merātib ḫatm olur eşyā içün insān-ı kāmilde
Olınca vāṣıl-ı deryā sülūkı ḳalmaz enhāruñ

5 Aṣarlar ḫıdmeti tekmīl olınca tīġ-i ḫūn-ḫˇārı
Muḥibb-i ṣādıḳı olmaz cihānda merdüm-āzāruñ

6 Cihān bir āsyābdur dāne veş ḫalḳı ögütmek çün
Olur ẓāhir bu maʿnā gerdişümden çerḫ-i devvāruñ

7 Mey-āşām-ı ḥaḳīḳat mest-i cām-ı vaḥdetem **Kāẓım**
Müsāvīdür yanumda luṭf u ḳahrı yār u aġyāruñ

CCXXVI

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Tā kim esīr-i zülf-i perīşānuñam senüñ
Pā-māl-i serv-ḳadd-i ḫırāmānuñam senüñ

2 ʿĀlem şarāb-ı laʿl-i revān-baḫşuñ ile mest
Ben dil kebāb-ı āteş-i hicrānuñam senüñ

3 Luṭf eyle bir tekellüm it ey ṭūṭī-i emel
Āyīne-i cemāl-i dıraḫşānuñam senüñ

[267b] 4 Tīġ-i ḳażā vü tīr-i ecelden ne iḥtirāz
Çeşm-āşinā-yı ġamze-i müjgānuñam senüñ

5 Ten maḥbesinde bülbül-i şeydā-yı cān gibi
Ey gül muḳīm-i külbe-i aḫzānuñam senüñ

6 Bir mey de bunda ṣun meded ey sāḳī-i elest
Bezm-i ezelde maẓhar-ı iḥsānuñam senüñ

7 Raḥm eyle ḥāl-i **Kāẓım**-ı nālāna yā ʿAlī
Tā zindeyem cihānda s̱enā-ḫˇānuñam senüñ

CCXXVII

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Ṣahbā-yı merge cām-ı nev-īcāddur tüfeng
Bezm-i neberde sāḳī[-i] veḳḳāddur tüfeng

2 Tercīḥ olınsa tīġe sezādur ki ṭoġrısı
Ḫıdmetde istiḳāmete muʿṭāddur tüfeng

3 Sāḳī aġız tüfengi ise ehl-i bezme cām
Erbāb-ı rezme sāġar-ı fūlāddur tüfeng

4 Her dānesi ḥicāre-i siccīli añdurur
Aʿdā-yı fīl-peykere cellāddur tüfeng

5 Ey dil ṣaḳın urılma baḳup yāl u bāline
Bir şūḫ-ı dil-firīb ü sitem-zāddur tüfeng

6 Yoḳdur vefāsı kimseye esb u zenān gibi
Kim mālik olsa emrine münkāddur tüfeng

7 Çarpar mis̲āl-i ṣāʿiḳa gelmez laṭīfeye
Gāyet tetikdür ülfeti bīdāddur tüfeng

8 Ednā şererle ülfete yoḳken taḥammüli
Ḥayret budur ki āteşe muʿtāddur tüfeng

9 Meydān-ı ḫarbe **Kāẓım** eger serv ise rimāḥ
Cāy-ı veġāda ʿarʿar u şimşāddur tüfeng

CCXXVIII

mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün
[müstefʿilün faʿūlün müstefʿilün faʿūlün]

1 İtmiş iḥāṭa yāri aġyār-ı nā-mübārek
ʿUşşāḳ-ı dil-figāra derd ü belā mübārek

2 Gül-ruḫlaruñ görinmez ṭop ṭop siyeh ṣaçuñdan
Çıḳmaz güneş buluṭdan açmaz hevā mübārek

3 Olmaz ne ḥikmet āyā ebr-i bahār-ı sevdā
Cān u serümden aṣlā fekk ü cüdā mübārek

4 Şems̲īr-i şām-ı hicrān itmiş raḳībi ḳurbān
Ey pādişāh-ı ḫūbān olsun ġazā mübārek

5 Bir işle ol ki tevʾem olsun o işde her dem
Hem ibtidā mükerrem hem intiḥā mübārek

6 Ger ḳopsa da ḳıyāmet dönmez idüp nedāmet
Mānend-i istiḳāmet gitdi vefā mübārek

[268a] 7 **Kāẓım** ne ḥikmet āyā şād olmaz ehl-i dünyā
Gitmez ġam u belāyā gelmez ṣafā mübārek

CCXXIX

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 İşiden nuṭḳ-ı devā-baḫşını ol ġonçe-femüñ
Ṭılsım-ı künc-i vücūd oldıġın añlar ʿademüñ

2 Mebdeʾüñ noḳṭasına dāʾiredür ḥarf-i muʿtād
Bir olur ḥükm-i ṣabāvetle zamānı heremüñ

3 İstiḳāmet kişiyi fāʾiḳ-i aḳrān eyler
Ṭoġrılıḳdur sebeb-i ricḥati tīġe ḳalemüñ

4 Olmayan bezm-i inābetde ḳafā-dār-ı naṣūḥ
Ne bilür n'oldıġı ẕevḳ-i raḥīḳ-i nedemüñ

5 Gelme reftāra çözüp kākülüñ ey serv-i revān
Bāʿiṡ-i fitne olur ḫalḳa ḳıyāmı ʿalemüñ

6 Eṡerinden bilinür mertebesi insānuñ
Cāmdur nāmını ibḳā iden ʿālemde Cemüñ

7 Ḥased ol rinde ki bu bezm-i fenāda **Kāẓım**
Bir bilür neşʾesini sāġar-ı şādī vü ġamuñ

CCXXX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Cān virir āb u hevāsı ʿāşıḳa mey-ḫānenüñ
Añdurur devr-i elesti gerdişi peymānenüñ

2 Merd olan ḥubb-ı vaṭandan fāriġ olmaz bülbüle
Ḳıymeti altun ḳafeslerden füzūndur lānenüñ

3 Ḫıdmet eyler ḥüsn-i istiʿdād-ı ṣahbā-yı süḫan
Neşʾesi ʿirfān-fezādur ṣoḥbet-i rindānenüñ

[268b] 4 Göz yumar cān u cihāndan ḫāl-i ruḫsāruñ gören
Ādeme cennetden aʿlādur ṣafāsı dānenüñ

5 Āh u feryāduñ işitmekden çekinmez ḫūblar
ʿĀḳile ʿibret-nümādur sözleri dīvānenüñ

6 Eylemen taʿyīb ḥālüm söylesem dil-berlere
Pādişehler ḫoş bilürler ḳadrini efsānenüñ

7 Raḳṣ ider ehl-i maḥabbet ḫalḳa-i eẕkārda
Şevḳi artar gūşe-i mey-ḫānede mestānenüñ

8 Bir tecellī ḳıldı kim bezm-i ezelde şemʿ-i ʿaşḳ
Olmadı teskīn ḥālā şūrişi pervānenüñ

9 Hem-dem olmaz **Kāẓım** ʿÖrfīler Fużūlīler baña
ʿAndelīb-i ḫāmeye uymaz zebānı şānenüñ

ḤARFÜ'L-LĀM

CCXXXI

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 İder neşr-i ḥalāvet ṣoḥbet-i pür-ḳand-i İsmāʿīl
Virür Cibrīle ḥayret laʿl-i şekker-ḫand-i İsmāʿīl

2 Ḫalīlüm kebş-i cānuñ Ḥaḳḳa ḳurbān itmek isterseñ
Çevir tīġ-i rıżāya gerdenüñ mānend-i İsmāʿīl

3 Ġubārın ḳuḥl-ı çeşm-i ʿālem eyler Bū Türāb āsā
Olanlar ḫāk-i pāy-ı ḥażret-i ferzend-i İsmāʿīl

4 Maḳām-ı iʿtilāsın bundan añla merd-i āgāhuñ
Cihāna ḳıblegehdür ḫāk-i kūy u kend-i İsmāʿīl

5 Naṣīḥat girmez ebnā-yı zamānuñ gūşına **Kāẓım**
Kelām-ı dürr-nis̱āruñ olsa maġz-ı pend-i İsmāʿīl

CCXXXII

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Ṭarf-ı rūyuñda degüldür görinen dāne-i ḫāl
Ḥarem-i Kaʿbede tenhā oturur rūḥ-ı Bilāl

2 Oldı ʿaskerlige ḫūbān-ı Sıtānbul māʾil
Ḳāʿide taḫtına idḫāl olalı istīdāl

3 Bād-ı āhum çevirür rūyını benden yārüñ
Rūzgār esdigi semte idemez meyl-i nihāl

4 ʿĀlem-i ābda taḳṣīrüme baḳma sāḳī
İder āyīnede ʿaks-i ḥareketler tims̱āl

5 İtdi zülfüñ gibi āḫir beni de şāne-i ʿaşḳ
Ḫāne-ber-dūş u siyeh-rūz u perīşān-aḥvāl

6 Bükdi rā ḳaşlarınuñ reşki hilālüñ belini
Eyledi mihre ruḫuñ ġayreti īrās̱-ı zevāl

[269a] 7 Saña **Kāẓım** gibi bir ʿabd-i ẕelīl olmaḳdur
İki ʿālemde baña mertebe-i ʿālü'l-ʿāl

CCXXXII. 1 tenhā : tenhāda K

CCXXXIII

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Çizse ressām-ı ḳażā levḥ-i ḫayāl üstine gül
Yazamaz bir daḫi ol māh-ı cemāl üstine gül

2 Beñzemez nevk-i nigāhuñda olan ḫūn-ı dile
Ḳonsa da nīze-i efkār-ı muḥāl üstine gül

3 Tār-ı zülfüñ geçeli sūzen-i endīşemden
İşlerüm kāle-i endūh u melāl üstine gül

4 Düşdi zülfüñle ber-ā-ber dile şevḳ-i rūyuñ
Sünbül ile ḳarışıḳ ḳondı sifāl üstine gül

5 Bülbül-i dil-şudeyem eyleyemem istişmām
Gelse cennetden eger ol ruḫ-ı āl üstine gül

6 Ele al sāġar-ı ṣahbā[yı] ayaġuñ öpeyüm
Sāḳiyā pek yaraşur tāze-nihāl üstine gül

7 Benem ol Mānī-i Erteng-i maʿānī **Kāẓım**
Ḳondırur kilk-i terüm kāf-ı kemāl üstine gül

CCXXXIV

mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Olursa gülşen-i ḫuld-āşiyānuñ ey bülbül
Ṭurur yine diken üstinde cānuñ ey bülbül

2 Çevirdi mıṣṭaba-i Sūmenāta gülzārı
Nedür bu nāle-i āteş-feşānuñ ey bülbül

3 Cihāna ḥālüñi bu ḳuş diliyle añlatduñ
Lisān-ı ḥāl-i cihān mı lisānuñ ey bülbül

4 Şerār-ı şemʿ ile berg-i laṭīf-i gül gibidür
Senüñle nisbeti pervānegānuñ ey bülbül

5 Çeküp piyāle-i gülden şarāb-ı şeb-nem-i ʿaşḳ
Süren ṣafāsını sensin cihānuñ ey bülbül

6 Çemende ṣunʿ-ı celīle delīl lāzım ise
Yeter tebessüm-i gülle figānuñ ey bülbül

7 Esīr-i ʿaşḳ u hevāsın mis̱āl-i **Kāẓım**-ı zār
Ḥarīm-i ṣadr-ı gül olsa mekānuñ ey bülbül

CCXXXV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Eyledi dürc-i dehānuñ ḫandeden iẓhār gül
Gördi ol gül-ġonçeyi oldı hezār-ı zār gül

2 Gülşen-i ḥubb u velādur bāġ-ı imkāndan ʿaraż
Olmış ol gülşende ẕāt-ı Aḥmed-i Muḫtār gül

[269b] 3 Āl-i Zehrādan nihāl-i bāġ-ı āmāl-i ezel
Ġonçeler sıbṭeyn-i ekrem Ḥayder-i Kerrār gül

4 Döndürir rūḥ-ı Kelīme bülbül-i gūyāları
Naḫl-i Ṭūr āsā olup nār-ı tecellā bār gül

5 ʿĀrifem bir yār-i gül-endām kāfīdür baña
Ben hezār āsā felekden istemem bisyār gül

6 Bī-muḥābā olma ẓālim nāle-i maẓlūmdan
Āh-ı bülbülden perīşān-ḥāldür her bār gül

7 Şeyḫ ʿAbdu'l-ḳādirüñ mensūbıdur **Kāẓım** gibi
N'ola olsa zīnet-i tāc u ser-i destār gül

CCXXXVI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ʿĀrıżuñdur gülşen-i ʿālemde ey nev-reste gül
Şişe zib-i çeşm-i bülbül olmaġa şāyeste gül

2 Uçdı ruḫsāruñ görüp ḫˇāb u ḥużūrı bülbülüñ
Oldı şekker-ḫande-i laʿlüñ ṭuyup dem-beste gül

3 Ḳıl temāşā zülf ü ḫaṭṭ u ʿārıżuñ āyīnede
Görmedüñse sünbül ü reyḥān ile peyveste gül

4 Ey gül-i ḫoş-bū dehānuñla zebānuñdur senüñ
Berkden āzāde ġonçe ḫārdan vā-reste gül

5 Eylerem gül-rūyuña vażʿ-ı benān-ı intiḫāb
Bāġ-ı cennetden baña ʿarż itseler yüz deste gül

6 Nevk-i āzārından itmez iştikā ḫāruñ olur
Āh u zārından hezāruñ ḫaste vü işkeste gül

7 Bir ṭutup ʿindüñde ḥāl-i ʿāḳil ü dīvāneyi
Ḫande-i hüşyāre **Kāẓım** girye-i ser-meste gül

CCXXXVII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Yaḳar gülzār-ı ḳudsī āh-ı āteş-zāduñ ey bülbül
Niçün bir ḫāra teʾs̱īr eylemez feryāduñ ey bülbül

2 Degüldür āteş-i gül cān u vicdānuñ ḳılan sūzān
O ṣūretle görindi saña istiʿdāduñ ey bülbül

3 Yaḳup bu bārgāh-ı bī-sütūnı nār-ı āhuñla
Ser-i ḳabrinde mūm it ṭaşını Ferhāduñ ey bülbül

4 Güzel taʿlīm ḳılmışdur kitāb-ı Manṭıḳu'ṭ-Ṭayrı
Hezārān raḥmet olsun cānına üstāduñ ey bülbül

5 Yapup her ḫançer-i ḫār üstine gülşende bir lāne
Ṣafāsın sen sürersin ʿālem-i bī-dāduñ ey bülbül

6 Ne añlarsın bu gülzār-ı fenānuñ berg ü bārından
Yüzüñ gülmez açılmaz ḫāṭır-ı nā-şāduñ ey bülbül

7 Meger bir Gülşenī dervīşisin **Kāẓım** gibi sen de
[270a] Oḳursın ṣubḥa dek āvāz ile evrāduñ ey bülbül

CCXXXVIII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ne taʿvīẕ oḳuduñ bilmem ne efsūn itdüñ ey bülbül
Fiġān u nālişüñden ḫalḳı memnūn itdüñ ey bülbül

2 ʿAceb mi āhuñ āteş eşküñ olsa lücce-i ḫūn-āb
Gül-i sīr-ābı şuʿle ġonçeyi ḫūn itdüñ ey bülbül

3 Dem ü devrānuñ efzūn eylesün gül-ġonçeler seyri
Seḥer-ḫīz olmaġı ʿuşşāḳa ḳānūn itdüñ ey bülbül

4 Ḳılup şemʿ-i şem-ārā āh u zāruñ bezm-i gülzāra
Sirişk-i ḫūn-nis̱āruñ ḫāra Ceyḥūn itdüñ ey bülbül

5 Dem urduñ ney gibi evṣāf-ı Leylā-yı ḥaḳīḳatden
Ulü’l-ebṣār-ı ʿaşḳı reşk-i Mecnūn itdüñ ey bülbül

6 Şikāyet ḫārdan mı ġonçeden mi verd-i terden mi
Nedendür nālişüñ bu rāzı meknūn itdüñ ey bülbül

7 İder mecbūr nāleñ redd-i ṣadra **Kāẓım**-ı zārı
Ne taʿvīẕ oḳuduñ bilmem ne efsūn itdüñ ey bülbül

CCXXXIX

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Ḳoy zühd ü melāmet hevesin ʿaşḳ ile mest ol
Geç Kaʿbe vü büt-ḫāneden Allāh-perest ol

2 Kes tār-ı taʿalluḳ naẓarın cāme-i tenden
Ervāḥ-ı mücerred gibi her cāyda hest ol

3 Maḳbūl-ı enām olmaġa baḳ sīm ü zer āsā
Ne ṭaş gibi ḳır ḫalḳı ne çün şīşe-şikest ol

4 Ṭālibseñ eger rütbe-i ulviyyet-i ʿaşḳa
Sür ḫāke yüzüñ gün gibi eflāk-nişest ol

5 Dil-teşne olup bāde-i esrār-ı maʿāda
Peymāne-keş-i ṣoḥbet-i mestān-ı elest ol

6 Gir dāʾire-i biʿatine pīr-i muġānuñ
Sāḳī-i ḳadeḥ-perver ile dest-be-dest ol

7 Daʿvā ile hem-pā olamaz ʿizz-i teraḳḳī
Kāẓım ne ḳadar ḳādir iseñ ʿāciz u best ol

CCXL

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Cemşīd-i ṭarab-ḫāne-i vicdān-ı cinān ol
Müstaġnī-i işretkede-i her-dü-cihān ol

2 Mestūr-ı serā-perde-i eyvān-ı ḫarābāt
Müstedʿī-i feyż-i niʿam-ı pīr-i muġān ol

3 Seyyāre-şümārende-i eflāk-i tefekkür
Peymāne-nigārende-i bezm-i dil ü cān ol

4 Mihmān-ı nihān-ḫāne-i teslīm ü tevekkül
Deryūzeger-i dergeh-i vālā-yı amān ol

[270b] 5 Ey ʿaşḳ yeter gūşe-i ḳalbümde tesettür
Çıḳ āteş-i āhum gibi meydāna ʿıyān ol

6 Ey āh yüri ʿālem-i bālāya sefer ḳıl
Ey eşk-i revān kūy-ı dil-ārāya revān ol

7 Bir cām-ı ṣafā-baḫşa degiş naḳd-i ḥayātı
Kāẓım gibi ser-mest-i mey-i laʿl-i bütān ol

CCXLI

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Kesb-i terkīb-i vücūd itmeden eczā-yı emel
Girdi biñ ṣūrete göñlümde heyūlā-yı emel

2 Yüzüme sürmeye bir ḳaṭresi geçmez elime
Cürʿa veş düşse ayāġ altına ṣahbā-yı emel

3 Eylese ʿaḳl-ı külüñ fikr ü dimāġın muḫtel
Baña teʾs̱īr idemez ḥālet-i ḫulyā-yı emel

4 Fāriġ-i her-dü-cihānem ḳader itse iḳdām
Ḳılamaz ḫāṭırumı ḫāṭıra-pīrā-yı emel

5 Ben bilelden beni meʾyūs u mükedder bilürem
Ne tek-ā-pūy-ı ümīd ü ne müdārā-yı emel

6 Tābe-key şevḳ-i ruḫuñla dökilen göz yaşumuñ
Ola her ḳaṭresi mirʾāt-ı muṣaffā-yı emel

7 Eylemez dest-i ḳażā ṣallasa **Kāẓım** isḳāṭ
Raṭb-ı kām baña naḫl-i dil-ārā-yı emel

ḤARFÜ'L-MĪM

CCXLII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Kāse kāse çekdüm ey sāḳī mey-i ʿaşḳuñ müdām
Āh kim ne çekdigüm bitdi ne keyf oldı tam[ām]

2 Ṣūret-i bī-cāna döndüm gördügüm günden seni
Gitdi nefsümden irādet çıḳdı destümden zimām

3 Çekmeden bezm-i elestüñ ben belā peymānesin
Dil-ḫarāb itdi vücūdum neşʾe-i ʿaşḳ u ġarām

4 Bir nidā geldi ser-i kūyuñda hātifden baña
Hāẕihī "cennātü ʿadni"* "fā'dḫulūhā"** bi's-selām

5 Mestem ol meyden ki **Kāẓım** neşʾe zūr-āveri
Niʿmet-i dünyā vü ʿuḳbāyı baña itdi ḥarām

CCXLIII

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Bir ben miyem āşüfte vü mecnūn efendim
Hep ḫalḳ-ı cihān ḥüsnüñe meftūn efendim

2 Ẓannum bu ki dīvān-ı ḳıyāmetde bulınmaz
Ḳaddüñ gibi bir mıṣraʿ-ı mevzūn efendim

[271a] 3 Üstinde lebüñ noḳṭa-i surḫ eyleyen itmiş
"Kün"*** emrine dürc-i dehenüñ nūn efendim

4 Sencīde içün cevher-i māhiyyet-i nāsı
Miḳyās u terāzū yeter altun efendim

5 Tā aġzına gelmişken olur dīgere ḳısmet
Ehl-i ṭamaʿuñ rızḳı çü ṭāḥūn efendim

6 Ṭāvūsı felek vażʿ idemez beyże[-i] mihri
Tā ḳılmayıcaḳ dāmenini ḫūn efendim

7 **Kāẓım** gibi ser-geştesidür sāġar-ı ʿaşḳuñ
Āġāz ideli devre bu gerdūn efendim

CCXLIV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Sākin-i ġam-ḫāneyem ḫūn-ı cigerdür ʿişretüm
Cām çeşmüm laḫt-ı dil nuḳlüm bükā keyfiyyetüm

CCXLII. 4 ser-i kūyuñda : : سر بویكده K
* "cennātü ʿadnin" *Kuran*, 9/72; 13/23.
** "fādḫulūhā ḫālidīn" *Kuran*, 39/73.
*** "kün", *Kuran*, 2/117; 3/47,59; 6/73; 16/40; 19/35; 36/82; 40/68.

2 Gülsitān-ı ʿaşḳa bir nev-bülbül-i şūrīdeyem
Āh ẕikrüm nāle evrādum terennüm ṣoḥbetüm

3 Yeʾ[s] dāmān-ı meṭālibden ayırmış destümi
Derd-i ümmīd-i devādan fāriġ itmiş raġbetüm

4 Ḳanda görsem bir perī-ruḫsārı çarpılmaḳ işüm
Nerde olsam bir belāya uġramaḳ ḫāṣiyyetüm

5 Derd ü ġam eṭrāfumı almış görüp tenhālıġum
Bī-kesem yā Rab perīşān eyleme cemʿiyyetüm

6 Ġam degül seng-i melāmet ḳılsa baġrum çāk çāk
Lāle-i bāġ-ı cünūnem dāġ-ı dildür ziynetüm

7 Āb-ı kevs̱erdür şarāb-ı eşk-i ḫūnīnüm çi sūd
Ḳadrini bilmez döker ḫāke dü-çeşm-i riḳḳatüm

8 Ben ḳażā çevgānınuñ gūy-ı felāket-pūyıyam
Ḫāke urduḳça felek artar ʿulüvv-i rifʿatüm

9 Ḫande ḳılsam farṭ-ı şādīden gözümden ḳan aḳar
Kerbelā ṭopraġıdur **Kāẓım** ḫamīr-i ṭıynetüm

CCXLV

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ḥabāb-ı meyden evhendür ḳıbāb-ı muḥkem-i ʿālem
ʿAnā küncānedür miḥnet-serāy-ı muẓlem-i ʿālem

2 Açılmaz dīde-i ġaflet-peresti rūz-ı maḥşerde
Ḫumārından girāndur neşʾe-i cām-ı Cem-i ʿālem

3 Ḥarīm-i dār-ı idbār-ı fenāda pāy der-gildür
Suṭūḥ-ı ʿarşa çıḳsa pāye pāye süllem-i ʿālem

4 Şifā-yāb olması mümkin degüldür ḫaste-i ʿaşḳuñ
Ṭabīb-i çāre-sāzı olsa İbni Meryem-i ʿālem

5 Ne kāfir-mā-cerādur çeşm-i mest-i merdüm-āzāruñ
Yanında ʿayn-ı raḥmetdür belā-yı mübrem-i ʿālem

[271b] 6 Çekenler miḥnet-i dünyāyı hep ẕevḳin sürenlerdür
Ḥased ol rinde kim bilmez nedür keyf ü kem-i ʿālem

7 Ṭayanmaz himmet-i merdāna dehrüñ kār-ı düşvārı
Ḥarīf-i Ḥayder olmaz dest-bürd-i Rüstem-i ʿālem

8 Ḥaẕer ḳıl çillesinden nefs ü şeyṭānuñ kim olmışdur
Helāk-i mekr-i aʿdā bunca şāh-ı efḫam-ı ʿālem

9 Kimüñ engüşt-i iḳbālinde ārām eyledi **Kāẓım**
Süleymānlar elinde ḳalmamışdur ḫātem-i ʿālem

CCXLVI

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Ḥasret-i vālid ü māderle ider āh yetīm
Olsa iḳbāl ile dünyāda şehenşāh yetīm

2 Ḳadr ile dürr-i yetīm olsa delikdür bağrı
Ḳomasun bir ḳulını ḥażret-i Allāh yetīm

3 Peder ü māderinüñ mātemin eyler icrā
Ḳılma keẟretle bükā eylese ikrāh yetīm

4 Üstine ditreyeni yoḳ diyü zār itme ṣaḳın
ʿArş ditrer idicek nāle-i cān-kāh yetīm

5 Görinür levḥ-i cebīnüñde kesāfet eẟeri
Eylese mihr-i münīr-i felek ey māh yetīm

6 Besledir māder-i eyyāma cenāb-ı Rezzāḳ
Olsa da her ne ḳadarʿāciz u güm-rāh yetīm

7 Nigeh-i ḥasretümüñ boynı bükükdür **Kāẓım**
Merdüm-i dīde ki öksüz geçinür gāh yetīm

CCXLVII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Tecellā-āşinā-yı ʿaşḳa naḫl-i Ṭūrdur göñlüm
Ulü'l-ebṣāra rūşen bir çerāġ-ı nūrdur göñlüm

2 Degişmem gūşe-i vīrān-serāsın Beyt-i maʿmūra
Naẓargāh-ı Ḫudādur ʿarşdan mebrūrdur göñlüm

3 Maḳām-ı cemʿi bulmış ney gibi bu dār-ı ḥayretde
"Ene'l-Ḥaḳ"-cāh u kişver bir şeh-i Manṣūrdur göñlüm

CCXLVII. 1 çerāġ-ı nūrdur : çerāġdur nūr K

4 Ne cām-āşām-ı ġam ne maḥrem-i esrār-ı istibşār
Cihānuñ nīk ü bed-ālāyişinden dūrdur göñlüm

5 Füyūżāt-iḳtiṣāb-ı ʿālem-i ġayb u şehādetdür
Dü-baḥr-i bī-girāna çerḫ urur vapurdur göñlüm

6 Bu feyfā-yı fenānuñ berg-i ezhār-ı kes̱īrinden
Muṣaffā-şehd-i vaḥdet cemʿ ider zenbūrdur göñlüm

7 Ne mümkin ḳaṭrelerdür pā-nihād olsun dime **Kāẓım**
ʿIyāndur ḳurre-i çeşmüm eger mestūrdur göñlüm

CCXLVIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

[272a] 1 Ṣanma ġamdan nāliş ü feryādı tezyīd eylerem
ʿAşḳ şehr-āyīni[ni] tekrār u tecdīd eylerem

2 Dīdeden çıḳmaz ḫayāl-i naḫl-i Tūbī-ḳāmetüñ
Sāye-i luṭfuñ ḳıyāmet ḳopsa ümmīd eylerem

3 Dāstān-ı Rüstem ü Efrāsyābı n'eyleyem
Çeşm-i ġamzeñ nāmına Şeh-nāme tesvīd eylerem

4 Baġlanup ḳalmış taʿalluḳ tārına dil sūzeni
Ben yine ʿĪsī gibi daʿvā-yı tecrīd eylerem

5 Des[t]-būs-ı yār ile bir gün olursam kām-yāb
ʿÖmrümüñ her rūz-ı nā-fīrūzını ʿīd eylerem

6 Eylesem telḫ-āb-ı ʿīşüm ʿāleme **Kāẓım** beyān
Ṭatlı cānından bütün dünyāyı tebrīd eylerem

CCXLIX

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Esīr-i ʿaşḳdur āz[ā]de-i ġam gördigüñ göñlüm
Ser-ā-pā zaḫm-ı nāṣūr oldı merhem gördigüñ göñlüm

2 Düşüp gird-āb-ı hecr ü ḥasrete ġarḳ-āb-ı yeʾs oldı
Emel deryālarında fülk-i aʿẓam gördigüñ göñlüm

3 Sipihrüñ devr-i cevri rūzgāruñ tünd-bādından
Perīşān-ḥāldür ḫandān u ḫurrem gördigüñ göñlüm

4 Cüdā düşmiş vaṭandan pāy-māl-i ġurbet olmışdur
Serīr-i ʿizz ü istiġnāda mükrem gördigüñ göñlüm

5 Mürūr-ı vaḳt ile eşküm gibi maḥsūd-ı deryādur
Gül-i ruḫsāruña üftāde şeb-nem gördigüñ göñlüm

6 Esāsından çüritdi mevc-i seyl-i miḥnet-i devrān
Ḫarāb-ābāddur maʿmūr [u] muḥkem gördigüñ göñlüm

7 Degişdirdi heyūlā-yı maḥabbet ṣūretin **Kāẓım**
Zebāndur şuʿle veş yek-pāre ebkem gördigüñ göñlüm

CCL

mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Ne cāh u māl u merātib ne şān arar gezerüm
Yolında cān virecek bir cevān arar gezerüm

2 Yaḳīn imiş baña benden uzaḳda aradıġum
Yazıḳ yazıḳ ki ben andan nişān arar gezerüm

3 Tehī degül naẓarum ebruvān-ı ḫūbāna
Sihām-ı āha münāsib kemān arar gezerüm

4 Cihānı gezdüm uṣandum bu ʿazm ü cezmümden
Tevaḳḳuf itmege cāy u mekān arar gezerüm

5 Riyāż-ı vuṣlata hemvāre yol ṣorar ṭururum
Semāya çıḳmaḳ içün nerdübān arar gezerüm

6 Bulur belāsını dirlerdi lā-cerem arayan
Neden bulınmaz o büt her zamān arar gezerüm

[272b] 7 Gözüm uyursa da göñlüm sülūḳdan ḳalmaz
Ṭarīḳ-i vuṣlatı **Kāẓım** hemān arar gezerüm

CCLI

mefʿūlü mefāʿilün faʿūlün

1 Erbāb-ı dile cemīledür ġam
Āh eylemeye vesīledür ġam

2 ʿAşḳuñ ki güzīde bir mes̱eldür
Dil Dimne aña Kelīledür ġam

3 Bu dār-ı melāl ü ibtilāda
Dervīş saña ḥalīledür ġam

4 Ber-mūcib-i ḥükm-i "ʿusri yüsrā"*
Şādī ile yek ḳabīledür ġam

5 Dūr itme yanuñdan anı ey dil
Er düşküni bir ʿalīledür ġam

6 Dīvān-ı celāl-i kibriyāda
H̱ˇān-ı niʿam-ı celīledür ġam

7 Sulṭān-ı ʿarūs-ı ʿaşḳa **Kāẓım**
Baḳ baḳ ne güzel vezīledür ġam

CCLII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Sensiz ey gül ḳanda kim nūş-ı mey-i nāb eyledüm
Eşk ü āh-ı nāleden tertīb-i aḥbāb eyledüm

2 Mest iken ruʾyāda būs itdüm leb-i gül-fāmuñı
Müddet-i ʿömrümde bir ẕevḳ-i şeker-ẖˇāb eyledüm

3 Aġlarum gözden geçirdükçe ẖayāl-i sīneñi
Eşkümi āyīne-i devrāna sīm-āb eyledüm

4 Ḥalḳa ḥalḳa zülfüñ itdükçe taẖayyül giryeden
Eşk-i deryā-bārumı gird-āb gird-āb eyledüm

5 Pek becādur ḳılsa ġamzeñ pāre pāre göñlümi
Ben ṣuvardum tīġüñi bu rütbe pür-tāb eyledüm

6 Hep müsebbibden görüp **Kāẓım** ḥuṣūl-ı maṭlabı
ʿĀlem-i tecrīde girdüm terk-i esbāb eyledüm

CCLIII

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Çeşm-i siyehüñde es̱er-i ẖˇāb ne lāzım
Şemşīr-i ḳażā-ḳudrete zehr-āb ne lāzım

2 Ġam yoḳlamasun ẖāṭır-ı mehcūrumı her gün
ʿUzlet-keş olan ādeme aḥbāb ne lāzım

---

* "ʿusri yüsrā", *Kuran*, 65/7; 94/5,6.

3 Mescid gibidür dergeh-i ʿulyā-yı ʿadālet
ʿĀdil geçinen āmire bevvāb ne lāzım

4 Ṭūlābını ber-ḫorde ider ḥüsn-i idāre
Bu çerḫ-i sitem-gerdişe erbāb ne lāzım

[273a] 5 Nā-merd-i riyā-pīşede Ḥaḳ ḳorḳusı olmaz
Şeb-revlik iden sārıḳa meh-tāb ne lāzım

6 Ẓulm ü sitem erbābına nuṣḥ eylemez īcāb
Āteşde semenderler içün āb ne lāzım

7 Olmaz dil-i āgāhda fikr-i ḫam-ı ebrū
Kāẓım ḥarem-i Kaʿbede miḥrāb ne lāzım

CCLIV

feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Mest-i cām-ı ṣalāḥdur göñlüm
Neşʾe-yāb-ı felāḥdur göñlüm

2 Ṣayd ider nesr-i ṭāʾir-i felegi
Bāz-ı eşheb-cenāḥdur göñlüm

3 İtme āzürde-i ḫiṭāb-ı ʿitāb
ʿĀşıḳ-ı bī-cenāḥdur göñlüm

4 Bezm-i tevḥīde sāġar-ı tefrīd
Cām-ı tehlīle rāḥdur göñlüm

5 Rūz-ı ʿabd-i viṣāle leyle-i ḳadr
Şām-ı ʿaşḳa ṣabāḥdur göñlüm

6 Olsa ġamdan taʿabbüs eyleyemez
Mübtelā-yı müzāḥdur göñlüm

7 **Kāẓım** öldürse derd-i ʿaşḳ beni
Yine pür-inşirāḥdur göñlüm

CCLV

mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Lebüñde sebz-i ḫaṭ-ı fitne-tābı n'eyleyeyem
Şarāb içinde ṭuran müşk-i nābı n'eyleyeyem

2 Vücūd-ı vaḥdete rūşen-delīl lāzım ise
Cihānda sen var iken āftābı n’eyleyeyem

3 Geçince mevsim-i ḥüsnüñ baḳılmaz ebrūya
Derūnı tīġden ʿārī ḳırābı n’eyleyeyem

4 Recā-yı vuṣlatuñ itdükçe firḳa[t]üñ uzadı
Suʾāl-i ḥāle münāfī cevābı n’eyleyeyem

5 Yā ḫūn-ı dīde yā laḫt-ı ciger gerek elde
Bu ġam-serāda şarāb u kebābı n’eyleyeyem

6 Şarāb-ı eşk ile ṭoldur piyālemi sāḳī
Ḫarāb-ı derd ü ġamem āb-ı nābı n’eyleyeyem

7 Sevād-ı ḫaṭṭ-ı ruḫ-ı yāre baḳmadan **Kāẓım**
Ḳarardı nüsḫa-i çeşmüm kitābı n’eyleyeyem

CCLVI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Māh-rūyāna perestiş ḳılmadur dīnüm benüm
Müslimānem gün gibi rūşendür āyīnüm benüm

[273b] 2 İtse āh u nālişüm aña ecel ḫˇābīdesin
Ḫˇāb-ı ġafletden uyanmaz baḫt-ı bed-bīnüm benüm

3 Bundanam ḫoş-ḥāl ḥālümden ki ġamdan ḳurtulur
Seyr iden ḥāl-i ḥazīn-i cān-ı ġamgīnüm benüm

4 Ġam yemek ḫūn-ı ciger-nūş eylemekden fāriġem
Günde biñ seng-i sitemdür şimdi taʿyīnüm benüm

5 Serv-ḳāmetler ḫırāmından ḳıyāmet ḳopsa da
Ruḫṣat-ı neẓẓāre virmez eşk-i ḫūnīnüm benüm

6 Üstime dönmezdi raḥm u şefḳati[n]den āsmān
İtmese devrinde mużṭar anı temkīnüm benüm

7 Neşʾesinden ḥaşr dīvānın getürmez yādına
Nūş iden **Kāẓım** şarāb-ı naẓm-ı nūşīnüm benüm

CCLVII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 İñlemezdi nāy veş ḳalbüm elem-sāz olmasam
Sīḫ-i ġam delmezdi baġrum nāle-perdāz olmasam

2 Ṭavḳ-ı cān itmezdi zülfüñ dil-mis̱āl-i fāḫte[ye]
Ārzū-yı serv-ḳaddüñle ser-efrāz olmasam

3 Taḫtgāh itmezdi ṣadr-ı sīnemi sulṭān-ı ġam
Ehl-i istiʿdād içinde merd-i mümtāz olmasam

4 Eylemezdi bāz-ı çeşmüñ rāzuma kesb-i vuḳūf
Ġamze-i ġammāz u ṭannāzuñla hem-rāz olmasam

5 Ḫāṭır-ı nā-şādum itmezdi felek muʿtād-ı zār
Bir süḫan-sāz-ı hüner-pervāz-ı iʿcāz olmasam

6 Muṣḥaf-ı ās̱ārumuñ olmazdı devrān Ḥāfıẓı
Ġıbṭa-fermā-yı hezār-ı bāġ-ı Şīrāz olmasam

7 Cān ḫalāṣ olmazdı destinden o ṣayyād-ı dilüñ
Evc-i istiġnāda **Kāẓım** bāz-ı pervāz olmasam

CCLVIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Meyl-i Leylā bilmezem Mevlā içün ġam-dīdeyem
Ḳaysdan mecnūnam ammā başḳa pervā-dīdeyem

2 Bulmadum kūy-ı merāma cūy-ı eşkümden geçid
Serv veş bir ṭūl-ı müddetdür ki dāmen-çīdeyem

3 Göz yumup ʿālemde açdum çeşm-i cānı vechüñe
Sīretüm bīdārdur ṣūretde ger ḫ˘ābīdeyem

4 ʿAyb ḳılmañ āşinā-bīgāne olsam dostlar
Düşmen-i ʿahd ü vefā bir dostdan rencīdeyem

5 Bir perī-ruḫsāra kim çarpıldı dil āyīnesi
Ḥayretümden ṣūret-i sīm-āb veş lerzīdeyem

6 Güllerinden almadum būy-ı vefā bu gülşenüñ
Bunca demlerdür ki bülbüller gibi nālīdeyem

[274a] 7 Oldı zāġ-ı nefs ile göñlüm ḳafes-bend-i vücūd
Kāẓım ol mirʾāt-ı ṣāfem kim kef-i zengīdeyem

CCLIX

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ḫadeng-i āhı dilden cānib-i ʿarşa revān itdüm
O el kim dāmenüñ ṭutmışdı refʿ-i āsmān itdüm

2 Çıḳardum ṣīt-i ḥüsnüñ müntehā-yı ḥadd-i imkāna
Suṭūr-ı naẓmı kim vaṣfuñda ḳat ḳat nerdübān itdüm

3 Kemān-ebrūlaruñ gördükçe göñlüm tir tir ditrer
O günden kim sihām-ı ġamzeñi ḫāṭır-nişān itdüm

4 Ciger ḳanıyla sīr-āb eyleyüp sīnemde peykānuñ
O ḫūnī-kāfiri ben böyle tünd-i bī-amān itdüm

5 Açup ṣad-pāre baġrum merhem umdum çeşm-i mestüñden
Hümā-yı ʿālem-i bī-dāda ʿarż-ı üstüḫˇān itdüm

6 Yeter iẓhār-ı bī-dād iḥtirāz it tīġ-i āhumdan
Anı vaḳtiyle pek çoḳ ṭaşa ṭutdum imtiḥān itdüm

7 Olup Kāẓım felekde müşterī bir māh-ı bī-mihre
Metāʿ-ı cānı bāzār-ı belāda rāygān itdüm

CCLX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Derdsiz bir baş ile ḳalmaz vücūd-ı mużṭarum
Olsa her mūy-ı serümde bir sır-ı ġam-güsterüm

2 Ben o dervīş-i ciger-rīşem ṭarīk-i ʿaşḳda
Pīr-i meydür mürşidüm sāḳī[-i] devrān reh-berüm

3 Ḳılma berg-i ḫāṭırum pejmürde nālemden ṣaḳın
Gül-bün-i derdüm ser-ā-ser nīşterdür peykerüm

4 Gözlerümden ṣanma ḫūn-ı eşkdür fevrān iden
Gördi yāḳūt-ı leb ü laʿlüñ ṣulandı cevherüm

5 Gelmesün bī-derdler feryāduma bülbül gibi
Dāḫil-i gülzārum ammā ḫār-ı ġamdur pisterüm

6 Başuma āteş yaḳup dād eylemem ṭaġlar gibi
Şemʿ-i ʿaşḳam şuʿle-i cevvāledendür ef[s]erüm

7 Uġradı her gün zevāle devr-i nā-sāz-ı felek
Āftāb-ı ʿālem-ārā olsa **Kāẓım** aḫterüm

CCLXI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Cürʿa-nūş-ı bezm-i rindān oldıġum demdür bu dem
Kāse-līs-i mey-perestān oldıġum demdür bu dem

2 Başına çalsun sipihr-i sifle-perver aṭlasın
Ḥulle-pūş-ı ḫūn-ı hicrān oldıġum demdür bu dem

3 Ḳaṭre ḳaṭre eşk-i ḫūnīnüm döküp āġūşuma
Reşk-i kān-ı laʿl ü mercān oldıġum demdür bu dem

[274b] 4 Mestdür ẓann itme ey sāḳī görüp ḥayrānlıġum
Bir ḳadeḥ ṣahbāya ḳurbān oldıġum demdür bu dem

5 ʿAyb ḳılmañ ʿālem-i vaḥdetde pūyān eylesem
Kendi kendümden girīzān oldıġum demdür bu dem

6 Cevher-i cāndan tecerrüd ārzū itsem n'ola
Rū-be-rāh semt-i cānān oldıġum demdür bu dem

7 Çeşmesār-ı ʿaşḳdan nūş eyleyüp yek ḳaṭre āb
Heft deryālarca giryān oldıġum demdür bu dem

8 Tīġ-i āhumdan ṣaḳınsun **Kāẓım** erbāb-ı nifāḳ
Ser-fidā-yı şāh-ı merdān oldıġum demdür bu dem

CCLXII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Bülbül-i gülşen-serāyem verd-i ḥamrālar benem
Lāleler nesrīnler şeb-būy-ı zībālar benem

2 Zülfi sünbüller güzeller dil-esīr-i ʿaşḳıyam
Ḳara sevdālar emeller māl-i ḫulyālar benem

3 Lāyiḥ olmaz göñlüme vaṣf-ı lebüñden başḳa söz
Lafẓ-ı maʿnī-dārlar rengīn maʿnālar benem

4 Giryenākem dem-be-dem ẕikr-i cemāl-i yār ile
Ṣoḥbet-i nūşīnler meh-tāb-ı deryālar benem

5 Kevs̱er ü ġılmān içün firdevse çekmem intiẓār
Bezm-i nūş-ā-nūşlar sāḳī vü ṣahbālar benem

6 Ṭūṭī-i ẖoş-gūsıyam ʿaşḳ u ġarāmet mülkinüñ
Servler cūlar çemenler kūh u ṣaḥrālar benem

7 Geh Fużūlī gāh Nefʿī geh Nedīm-i ẖoş-demem
Kāẓım iḳlīm-i süẖanda rāh-ı ġarrālar benem

CCLXIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Şemsī Mevlānā-nişānem cevher-i cāndur sözüm
Rūḥ-ı ḳuds-i ʿāşıḳānem maġz-ı Ḳurʾāndur sözüm

2 Bezm-i esrār-ı elestüñ sāḳī-i bāḳīsiyem
Cām-ı zerrīn-i şarāb-ı nūr-ı īmāndur sözüm

3 Añlamaz münkir münāfıḳ nükte-i mażmūnını
ʿĀlem-i feyż-i süẖanda şāh-ı merdāndur sözüm

4 Beñzemez [— — • — — —] sözüm ās̱ārına
ʿArş-ı Ḥaḳdur ṭabʿ-ı pāküm anda s̱uʿbāndur sözüm

5 Berḳ urur her noḳṭasından nūr-ı vech-i müsteʿān
Nüsẖa-i ümmü'l-kitāb-ı sırr-ı sübḥāndur sözüm

6 İşte söz yazsun naẓīre kim dilerse eṣ-ṣalā
Yūsuf āsā bī-mümās̱il māh-ı devrāndur sözüm

7 Ḳıldum inşād çār yek sāʿatde bu naẓm-ı teri
Ṭabʿuma vaḥy-i celīl-i Rabb-i raḥmāndur sözüm

[275a] 8 H̱astegān-ı ḥikmetüñ Loḳmān-ı bī-aḳrānıyem
ʿĪsī-i muʿciz-zebānem mehd-i imkāndur sözüm

9 İsterem ẕāt-ı İlāhīden bunuñçün cāʾize
ʿAbd-i maḥżam müntehā-yı deşt-i īḳāndur sözüm

10 **Kāẓım-ı** bülbül-nevāyem çāker-i āl-i ʿabā
Gülşen-i cennet-nişānem ʿilm ü ʿirfāndur sözüm

---

[702] CCLXIII 4. Yazı silik olduğu için okunamamıştır.

ḤARFÜ’N-NŪN

CCLXIV

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Dökilür biñ dil-i āv[ā]re girībānından
Ḳopsa bir tār-ı siyeh zülf-i perīşānından

2 Düşse dām-ı nigeh-i çeşmine şeh-bāz-ı ḳażā
Dil ü cān ḳurtaramaz ḫançer-i müjgānından

3 Görmedüm kilk-i hünerver gibi bir ʿāşıḳ-ı zār
Lücceler ḥāṣıl ider eşk-i firāvānından

4 Yārdan aġlama yārān-ı vefā nezdinde
Derdüñ efzūnter olur ḳıymeti dermānından

5 Naẓmıdur nāmını iḥyā iden erbāb-ı dilüñ
Pādişāhuñ bilinür şevketi dīvānından

6 Şerer-i şuʿle aḳar ḳan yerine aḥrāruñ
Kilk-i endīşe vü şemʿ-i dil-i sūzānından

7 **Kāẓım** olmaz bu esef-ḫānede bir derd ü belā
Ayrı düşmek gibi ʿaşḳ ehline cānānından

CCLXV

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Ġam yemezdüm felegüñ fikrümi taḫdīşinden
Ḳurtulaydum dil-i zāruñ ġam u teşvīşinden

2 Yārsız cennet-i ʿadnüñ baña ʿiş ü nūşı
Bed gelür ʿaḳreb-i dünyā elem-i nīşinden

3 Terk ü tecrīde sülūk eylese zāhid ne ḳadar
Baḥs̱ ider ḳaṣr-ı bihiştüñ yine tefrīşinden

4 Cer ü selmānla ider her biri ḫalḳı taʿcīz
Dād bu ġamkedenüñ sūḫte vü dervīşinden

5 Ḫalḳa-i zülfüñi var eyleyemez çün Manṣūr
Ṣubḥa dek zāhid aṣılsa giceler rīşinden

6 Bol bulup dāʾire-i devlete olsun dāḫil
Kām-ı dil isteyen ʿālemde pes ü pīşinden

7 Rūmda işsiz oturmaḳ baña pek çoḳ yegdür
Kāẓım aḳṭār-ı Yemen ḫıdmet-i teftīşinden

CCLXVI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

[275b] 1 Ḫastegān-ı çeşmüñ āzār-ı eṭibbā görmesün
Mübtelā-yı ʿillet-i ʿaşḳuñ müdāvā görmesün

2 Kāinātı maḥv ider sūzān olup pervāne vār
Şemʿ-i ḥüsnüñ āftāb-ı ʿālem-ārā görmesün

3 Saña eylerler perestiş ẕāt-ı ʿĪsādan geçüp
Muʿcizāt-ı laʿl-i cān-baḫşuñ Naṣārā görmesün

4 Maḥşer-āşūb ider ʿuşşāḳa deşt-i ḥayreti
Çeşm-i fettānuñ ʿinān-ı tāza irḫā görmesün

5 Ġayretinden vādī-i ḥayretde ser-gerdān olur
Sürʿat-i seyr-i sülūkum ʿarş-ı aʿlā görmesün

6 İçdigi zemzem de olsa bāde-i ḥamrā ṣanur
Rind-i bī-bāküñ elinde kimse mīnā görmesün

7 Ḥaşr olınca eylemez min-baʿd teşkīl-i ṣuver
El-amān ol āfet-i cānı heyūlā görmesün

8 Reh-rev-i ṣaḥrā-yı ḳurb u ṭālib-i ʿirf ān olan
ʿArż-ı ẕillet eylesün kendinden ednā görmesün

9 Belki tanẓīr itmeden ʿāciz ḳalup dil-teng olur
Neşr-i ās̱ār eyleme **Kāẓım** eḥibbā görmesün

CCLXVII

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Düşmenle girüp baḥs̱e müdārā ḳapusından
Çıḳ şāḥil-i āsāyişe deryā ḳapusından

2 Rabṭ eyle dil ü cānuñı Allāh u Resūle
Geç bāb-ı hümāyūn ile paşa ḳapusından

3 Kūyuñ gibi bir cāy-ı ṣafā görmedi ʿālem
Ādem çıḳalı cennet-i aʿlā ḳapusından

CCLXVI. 1 Ḫastegān-ı çeşmüñ : Ḫastegān-ı ʿaşḳuñ çeşmüñ K

4 Erbāb-ı taḳā eyleyemez terk-i ʿazīmet
Dünyā evine girse de fetvā ḳapusından

5 Emṣār-ı felāketde olur derbeder āḫir
Ḳalbin ayıran ḥażret-i Mevlā ḳapusından

6 Bir pulla ṭutup göñlümi bāzīger-i āmāl
Nerd-i hevese ṣoḳdı dü bārā ḳapusından

7 Bīhūde degüldür ḳad-i pīrān-ı ḥamīde
Kāẓım egilir çıḳmaġa dünyā ḳapusından

CCLXVIII

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Ẓann itme sirişküm dökilür dīdelerümden
ʿAşḳuñla düşer cevher-i cānum naẓarumdan

2 Pür-şuʿle-i ʿaşḳam o ḳadar şevḳ-i ruḫuñla
Ḫurşīd güẕār itse yanar reh-güẕerümden

3 Gün ṣanma felek dāġ yaḳar ṣadrına her ṣubḥ
Yırtup yaḳasın pençe-i āh-ı seḥerümden

[276a] 4 Ḥācet ne ḫarāb olmaḳ içün nefḫa-i ṣūra
Bu ʿāleme bir naġme yeter nālelerümden

5 Meylüm o ḳadar kūyuña żaʿfumla ber-ā-ber
Bir āh çeker cismümi biñ ḫaṭve yerümden

6 Ẕikr-i leb ü laʿlüñle degül eyledigüm āh
Bir şuʿle ḳoyup aġzuma güldi cigerümden

7 **Kāẓım** çekeli sāġarını bezm-i elestüñ
Yoḳdur ḫaberüm hiç dil-i bī-ḫaberümden

CCLXIX

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Şarāb-āşām-ı ʿaşḳuñ dil açar ḥāl-i melāmetden
ʿIyān olsun ki uçmaġ ehlidür bu ol ʿalāmetden

2 Gezer Leylā-perestān-ı melāmet Ḳays veş ʿuryān
Hevāsı deşt-i sevdānuñ müberrādur veḫāmetden

3 Cemāl-i bī-mis̱āli farḳ olınmaz māh-rūyānuñ
Ciger-sūz olmada ʿuşşāḳa ḫurşīd-i ḳıyāmetden

4 Olurlar ʿavn-i Ḥaḳla tīr veş menzil-res-i maḳṣūd
Düşüp pīş-i hevāya çıḳmayanlar istiḳāmetden

5 Meger çoḳ göz zināsı eylemişdür merdüm-i çeşmüm
Dem-ā-dem iġtisāl-i bāl ider eşk-i nedāmetden

6 Maḳāmı gūşe-i miḥrāb-ı ebrūdur dü çeşmānuñ
Olur maʿdūd-ı erbāb-ı naẓar ehl-i kerāmetden

7 Ḳıyāmet ḳāʾim olsa gelse dünyā bir yere **Kāẓım**
Yine ben ayrı düşmem sāye veş ol serv-ḳāmetden

CCLXX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Dil virüp devr-i ṣafā-yı bāde-i gül-fāma ben
Devlet-i dāreyni iʿṭā eyledüm yek-cāma ben

2 Başuma ṭaş yaġdırup göz yaşumı bārān ider
İstesem bir ṣu felekden ḫāṭır-ı nā-kāma ben

3 Kebk-i cānum lāne-i tenden açar uçmaġa bāl
Yāre göndermek taṣavvur eylesem bir nāme ben

4 Bāde āhum dökdi gīsū-yı siyāhuñ rūyuña
Kāfiri ṣoḳdum elümle kişver-i İslāma ben

5 Ẕikr ü fikriyçün dehānuñla miyān-ı muʿcizüñ
Geldüm iḳlīm-i ʿademden ʿālem-i evhāma ben

6 Çīn-i zülfüñ müşke teşbīh ile ḳılmışken Ḫaṭā
Ḳanda beñzetsem gerek laʿlüñ nebāt-ı Şāma ben

7 Ḫūb-rūlar yād ḳılsun tek dem-ā-dem nāmumı
İltifāt olmazsa **Kāẓım** rāżīyam düşnāma ben

CCLXXI

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

[276b] 1 Maʿānī-fehm olanlar lafẓ-ı pāk-i "men reʾānī"[*]den
Kitāb-ı ḥüsnüñi farḳ eylemez Sebʿu'l-Mes̱ānīden

[*] Müslim b. El-Haccâc Ebu'l-Hüseyn El-Kuşeyrî, Sahîhu Müslim, Beyrut, Trs., C.IV, s. 1776.

2 Ḫuṭūṭ-ı muṣḥaf-ı rūyuñ ḳalur taṣvīrden ʿāciz
Midād-ı kilk-i Bih-zād olsa envār-ı maʿānīden

3 Virüp Ādem bihişti dāneye dünyāya gelmiş ben
Görüp ḫālüñ ʿaceb mi cān virüp gitsem bu fānīden

4 Añup ʿiṣyānumı eşk-i nedāmet dökmeden ġayrı
Derūnumda es̱er yoḳ hīç vaḳt-i nev-cevānīden

5 Müʾes̱s̱irdür nigāh-ı ġamze-kārı çeşm-i ḫūbānuñ
Dil-i ʿuşşāḳa şemşīr-i ḳażā-yı nā-gehānīden

6 İder teşnīf-i gūş-ı cānını tebşīr-i vuṣlatla
Kelīm-i ʿaşḳ olan bāng-i ḫiṭāb-ı "len-terānī"[*]den

7 Şerefdür şān ile cān virme ehl-i ġayrete **Kāẓım**
Meẕelletle cihānda kesb-i ḥāl-i zindegānīden

CCLXXII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ḳanumı dökdüñ ḳażā şemşīri seffāk olmadan
Der-kemend itdüñ beni īcād-ı fitrāk olmadan

2 Yandı ṭutdı şemʿ-i ʿaşḳuñla göñül pervānesi
Mihr ü meh ārāyiş-i mişkāt-ı eflāk olmadan

3 Zülf-i Leylā ṣūretüñ ḳıldı beni Mecnūn-ı ʿaşḳ
ʿAḳl-ı evvel rū-nümā-yı nūr-ı idrāk olmadan

4 Ḥāmil olmışdı semender-dil emānet bārını
ʿArş-ı Ḥaḳ revnaḳ-ṭırāz-ı dūş-ı eflāk olmadan

5 İtdi eczā-yı belāyā dilde terkīb-i vücūd
İmtizāc-ı āb u bād u āteş ü ḫāk olmadan

6 Sīnelerde eşkdür ġam dāġını iẓhār iden
Ẓāhir olmaz naḳş-ı ḫātem ṣafḥa nemnāk olmadan

7 Ara aġzın ṣor lebin **Kāẓım** o zāhid-beççenüñ
Dürc-i laʿli būsegāh-ı çūb-ı misvāk olmadan

---

[*] "len-terānī", *Kuran*, 7/143.

CCLXXIII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Tehīdür bezm-i devrān cām-ı ser-şār-ı meveddetden
Hemān bir şemʿ vārdur rūşenā nār-ı meveddetden

2 Didi bū ḳaldı ancaḳ sünbül-i zülfüñ ḳılup tavṣīf
Suʾāl itdüm nesīme müşk-i tātār-ı meveddetden

3 Ṭabībüm ḫastegān-ı ʿaşḳuña bir nāle ḳalmışdur
Ulü'l-ebṣār olan aʿvān u enṣār-ı meveddetden

4 Görüp çekdüklerin Manṣūr veş yārān-ı Ḥaḳ kūyuñ
Çekildi gitdi erbāb-ı hevā-dār-ı meveddetden

5 Kesilmez rişte-i sevdā-yı zülfüñ sūzen-i dilden
Meger ġamzeñ geçürmiş anı sūḳār-ı meveddetden

[277a] 6 Olan bezm-i elestüñ cām-ı cān-baḫşıyla ser-gerdān
Döner her şeyden ammā dönmez iḳrār-ı meveddetden

7 Ḫarābāt ehlidür ḥıfẓ eyleyen keyfiyyet-i ʿaşḳı
Dem urmaz ney gibi mey **Kāẓım** esrār-ı meveddetden

CCLXXIV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Sildi engüşt-i güzīniyle cebīninden terin
Āftābum ḳıldı imḥā māh-ı nevle Ülkerin

2 ʿArż-ı dīdār eyle gel ey sāḳī[-i] ṣahbā-yı ʿaşḳ
Ḥūr-ı ġılmān başına çalsun şarāb-ı kevs̱erin

3 ʿAşḳ ẕevḳinden tehī ḳalmaz dil-i āşüftegān
Boş bıraḳmaz rindler peymāne-[i] şevḳ-āverin

4 Seyr idüp ḫurşīd-i ḥüsnüñ ṭaşa ursun başını
Meh görüp zerrīn külāhuñ ḫāke ṣalsun efserin

5 Devr idüp pest ü bülend-i ʿālemi peymāne vār
Görmedüm mey-ḫānelerden başḳa bir ġamsız yerin

6 Yegdür ey eşk-i revānum cevher-i cāndan baña
Raḥm ḳıl sürme gözümden ḫūblar ḫāk-i derin

7 Aġlama feryād u efġānum işitmezler diyü
Dil-rübālar diñlemez **Kāẓım** feżā rāmişgerin

CCLXXV

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Seven cānānını ḫāk-i rehinde cān-nis̱ār itsün
Düşen cān ḳaydına cānā hevāsından güẕār itsün

2 Teḥāşī eyleyenler ṣadme-i seng-i melāmetden
Cünūn zencīrini eṭrāfına ḳat ḳat ḥiṣār itsün

3 Perīşān eyledi cemʿiyyet-i efkārumı zülfüñ
Anuñ şīrāzesinde bād-ı āhum tār-mār itsün

4 Münevver eyleyen sensin cihānı āftāb āsā
Vücūduñla felekler döne döne iftiḫār itsün

5 Teferʿun ḳıldı ebnā-yı zamāne diñlemez Ḥaḳ söz
Kelīm āsā ḳılam ger dest-i beyżā āşikār itsün

6 Bu şīvengehde rāḥat hem-dem-i erbāb-ı ʿaşḳ olmaz
Girenler şāh-rāh-ı ʿaşḳa rāḥatdan firāz itsün

7 İden ümmīd-i ḥüsn-i intiẓām-ı ʿālemi **Kāẓım**
Ẓuhūr-ı Mehdī-i ṣāḥib-zamāna intiẓār itsün

CCLXXVI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Merd-i cerrāruñ füzūndan s̱ıḳleti kābūsdan
Kevs̱er aḳsa zehr olur cām-ı leb-i sālūsdan

2 Mey-fürūşī-vaḥdetem temy[ī]ze yoḳdur ḳudretüm
Naġme-i bāng-i eẕānı nāle-i nāḳūsdan

[277b] 3 Görme hengām-ı veġāda ẕü'l-feḳār-ı Ḥayderi
İḥtirāz eyle zebān-ı şāʿir-i meʾyūsdan

4 Ey olan mest-i müdām-ı devlet-i dünyā-yı dūn
ʿİbret al İskender ü Dārā vü Keykāvūsdan

5 Bilmezem **Kāẓım** kime feryād u şekvā eyleyem
Ḳara baḫtumdan belā-yı ṭāliʿ-i menḥūsdan

CCLXXVII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Bī-ḥużūram öyle kim efkār-ı vehm-āmīzden
Farḳ olınmaz ḫāṭırum deryā-yı mevc-engīzden

2 Olsa Mevlānā gibi her kimde istiʿdād-ı feyż
ʿAzm ider Şemsī ḥaḳīḳat pāyına Tebrīzden

3 Beñzemez zaḫm-ı zücāce zaḫm-ı şemşīr-i zebān
Ṣoḥbet-i nā-dān müʾes̱s̱irdür sinān-ı tīzden

4 Ey iden faḳr ehline çeşm-i ḥaḳāretle naẓar
Ḥiṣṣe al diyü ġurūr u nemle-i nā-çīzden

5 Öyle pīç-ā-pīçidür zülfüñle kim daʿvā-yı dil
Şāne-i dest-i ḳażā ʿāciz ḳalur temyīzden

6 Çıḳsa çerḫ-i çārüme ʿĪsī gibi erbāb-ı ʿaşḳ
Ḳurtulan yoḳdur ḫadeng-i ġamze-i ḫūn-rīzden

7 ʿArż-ı dāġ-ı sīne ḳıl **Kāẓım** dem-ā-dem yāre kim
Ḥaẓẓ ider ādem ḥüküm-rān olsa dest-āvīzden

CCLXXVIII

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Āfet dile dil āfet-i devrānına düşsün
Sāḳī meye mey sāḳī-i fettānına düşsün

2 Taḥrīk ḳıl ey bād-ı ṣabā zülfini yārüñ
Dil pāyına cān gūşe-i dāmānına düşsün

3 Olmazsa göñül ʿārıż-ı cānāna fenāda
Ḥaḳdan dilerem çāh-ı zeneḫdānına düşsün

4 Üftāde olan ḫāk-i ḫarābātına ʿaşḳuñ
Ḥaḳḳuñ ḥarem-i ravża-i rıḍvānına düşsün

5 **Kāẓım** gibi kim düşkün ise āl-i Resūle
Allāh-ı ʿaẓīmüñ der-i iḥsānına düşsün

CCLXXVII. 2 Şemsī : شمشى K
3 zücāce : رحاحه K

CCLXXIX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ẕikr-i cānān itmesün fikr-i dil ü cān eyleyen
Çeksün el cān u cihāndan meyl-i cānān eyleyen

2 Ḫāl-i ruḫsāruñda cemʿ itdi dil-i ṣad-pāremi
Āb u dānem ṭaġıdup ʿaḳlum perīşān eyleyen

3 Görmesün rūy-ı devā-tedbīr idenler derdime
Bulmasun ġamdan ifāḳat baña dermān eyleyen

[278a] 4 Bir ḳadeḥ meyle yapar göñlin ḫarābāt ehlinüñ
Görmedüm sāḳī gibi bir mülkin ʿumrān eyleyen

5 Olmamaḳ ḳābil midür müstaġraḳ-ı nūr-ı şühūd
Ṣıdḳ u iḫlāṣ ile **Kāẓım** ġayba īmān eyleyen

CCLXXX

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Biñ ġam çeker zamānede bir kerre şād olan
Her ber-murāda nāʾil olur nā-murād olan

2 Eyler caḥīme ḳoysalar āteşle imtizāc
Ḥikmet-şinās-ı mesʾele-i ittiḥād olan

3 Āzādedür ḳuyūddan elṭāf-ı kibriyā
İḥsān içün vesīle arar mı cevād olan

4 El ṣunmaz ʿālemüñ niʿam-ı bī-beḳāsına
Ẕevḳ-āşinā-yı cām-ı raḥīḳ-i reşād olan

5 Virmez hevā-yı zülf ü ruḫ-ı dil-berāne dil
Ṣāḥib-temīz-i ḥāl-i sefīd ü sevād olan

6 Ḥükm-i celīl-i salṭanat-ı ẕü'l-celāldür
ʿĀlemde her muʿāmeleden müstefād olan

7 **Kāẓım** fidā-yı nefse ider beẕl-i maḳderet
Merd-i ḥarīṣ-i ecr-i cezīl-i cihād olan

CCLXXXI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Neşʾeverdür cām-ı lāʿlüñ sāġar-ı Çemşīdden
Farḳ olınmaz ʿārıżuñ mihr-i ṣabāḥ-ı ʿīdden

2 Dök siyeh gīsūlaruñ ṭarf-ı ruḫ-ı ḫo[y]-kerdeñe
Sünbülüñ ter-dāmen eyle çeşme-i ḫurşīdden

3 Sebz-i ḫaṭ ḳılmış şikeste revnaḳ-ı ebrūlaruñ
Kātib-i ṣunʿuñ bozılmış ḫāmesi tesvīdden

4 Ḳāmetüñ cünbiş-fürūş olduḳça ey serv-i revān
Bāng-i "ṭūbā lek" çıḳar ʿarşa nihāl-i bīdden

5 Munfaṣıl olmaz dehānumdan zebān-ı medd-i āh
Bir birine girse ḥarf-i cān u dil teşdīdden

6 Cennete girsek de biz tek ṭurmayuz ādem gibi
Geçmeyince ārzū-yı dāne-i ümmīdden

7 Yāda almam āb-ı tesnīm ü şarāb-ı kevs̱eri
Öyle ser-mestem ki **Kāẓım** bāde-i tevḥīdden

CCLXXXII

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Baḳ cevv-i āsmāna ḥabāb-ı şarābdan
Seyr it şarāb-ı ekberi naḳş-ı pür-ābdan

2 Niʿmet girerse aġzına ḥażm idemez ḥarīṣ
Fikr-i daḳīḳ idüp ögüd al āsyābdan

[278b] 3 Ḫalḳuñ o rütbe tīz geçer ʿömri kim olur
Ser-geşte āsmān ṣademāt-ı şitābdan

4 Olmaz mis̱āl-i āyet-i Nūr-ı cemāl-i dost
Ṭoplansa biñ mesāʾil eger yüz kitābdan

5 Ser der-hevā-yı ḳāmet ü dil-bend-i kākülüm
Ḳurtılamaz ḳıyāmete dek inḳılābdan

6 Çün āsyā-yı çerḫ-i tehī dönme ey ḳadeḥ
Ögren ṭarīḳ-i gerdişi sīḫ-i kebābdan

7 **Kāẓım** kelām-ı zāhid-i sālūsa iʿtimād
Beñzer taṭayyur itmege ṣavt-ı ġurābdan

CCLXXXIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Cüzdür efkārum vücūd-ı aḥsen-i aḫlāḳdan
Nüsḫadur ṭabʿum Kitāb-ı Ḥikmetü'l-İşrāḳdan
2 Görmedüm bir āfet-i deryā-dil ü āteş-nihād
Merdüm-i çeşmüm gibi erbāb-ı istiġrāḳdan

3 Māh-ı nev ṣanmañ birin der-dest idüp ḳılmış çeleng
Āsmān ol mihr-i ānuñ kesdigi ṭırnaḳdan

4 Ṣadr-ı pür-dāġum degüldür yāre ibrāz itdigüm
ʿArż-ı muḥżırlar get**ir**düm cānib-i ʿuşşāḳdan

5 Ṣorma aṣḥāb-ı selāmetden melāmet ḥālini
Düşkünüñ derdin ne bilsün düşmeyenler ṭāḳdan

6 Şuʿle-i dāġ-ı nihān u çeşm-i ḫūn-efşān ile
Farḳ olınmaz cism ü cānum lāle vü leylāḳdan

7 Beñzedirsem cevher-i ferde femüñ yoḳ yoḳ dime
Şāʿirem ḫālī degüldür sözlerüm iġrāḳdan

8 Ben uçar ebrū gibi vefḳ-i murabbaʿ görmedüm
Çār-deh Semmūr-ı Hindī oḳudum evfāḳdan

9 Eylerem ḫurşīd ü māha **Kāẓım** itdükçe nigāh
Āh o ruḫsār u figān ol sīne-i berrāḳdan

CCLXXXIV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ʿĀşıḳam āh u figān-ı şuʿle-bārumdan ṣaḳın
Şāʿirem tīġ-i zebān-ı āb-dārumdan ṣaḳın

2 Dökdigüm ḫūn-ı cigerler belki dāmānuñ ṭutar
Geçme ey bī-derd geçme reh-güẕārumdan ṣaḳın

3 Çille-i zülfüñle ḳaddüm ḳavs veş ḫam-keştedür
Ey kemān-ebrū sihām-ı āh u zārumdan ṣaḳın

4 Ey bün-i peymāne veş ülfet benümle dem-be-dem
Āteşem āteş-şerār-ı bī-şümārumdan ṣaḳın

5 Başuña dār itmesün füsḥat-serāy-ı ʿālemi
Bāng-i Manṣūr-ı “ene’l-Ḥaḳ” iştihārumdan ṣaḳın

[279a] 6 Ebr-i bārān-ı belādur dūd-ı āh u nālişüm
Āfet-i seyl-i sirişk-i ḫūn-nis̱ārumdan ṣaḳın

7 Olsa da **Kāẓım** vücūduñ fülkesi keştī-i Nūḥ
El-amān ṭūfān-ı eşk-i bī-ḳarārumdan ṣaḳın

CCLXXXV

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 ʿArż itme cemālüñ baña mirʾāt yüzinden
Ben nūr-ı tecellā dilerem ẕāt yüzinden

2 Pervāne olup şemʿine bir āfet-i cānuñ
Yandum yine āteşlere mişkāt yüzinden

3 Fer virme yeter zülfüñe bū ġāliyelerle
Çoḳ fitne olur ser-zede dār[ā]t yüzinden

4 Bir cām ile yap ḫāṭır-ı vīrānemi sāḳī
Ābād olayum ben de ḫarābāt yüzinden

5 Urmam elümi dāmenine şeyḫ-i rüsūmuñ
Çün āb-ı vużū aḳsa kerāmāt yüzinden

6 Zāhid yetişür eyledigüñ ṣoḥbet-i tenzīh
İnkār-ı sülūk eyleme is̱bāt yüzinden

7 **Kāẓım** nereye ʿaṭf-ı nigāh eylese göñlüm
Ḥaḳdur görinen çeşmine āyāt yüzinden

CCLXXXVI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Cism-i bīmārum dökilse pāre pāre yāreden
Yāre yāremden söz açmam şāhid olsun yāreden

2 ʿAşḳ girmez kisve-i ḳānūn-ı ʿaḳl u ḥikmete
Rişte-i efkār geçmez ḥadde-i neẓẓāreden

3 Vāmıḳ [u] ʿAẕrā-yı ʿirfāndur dil-i bülbül-nevā
İstemez būy-ı ʿināyet başḳa gül-ruḫsāreden

CCLXXXIV. 6 Ebr-i bārān-ı : ابروو باران K

4 Raḳṣa çıḳ serv-i revānum ḳāmetüñ farḳ olmasun
Āb-ı kevs̱erden teşekkül eyleyen fevvāreden

5 Geldi cānum aġzuma hecrüñle ammā çıḳmadı
Leẕẕet-i būs-ı dehānuñ ḫāṭır-ı bī-çāreden

6 Farḳı yoḳdur ḳurre-i çeşmümle ḫāl-i rūyınuñ
Āteş-i sūzānlaruñ üstinde aḫker-pāreden

7 Bāʿis̱-i feryād-ı çeşm ü ġamzedür **Kāẓım** baña
İştikā itmem felekden s̱ābit ü seyyāreden

CCLXXXVII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Āh-ı āteş-bār olur peydā dil-i āv[ā]reden
Yıldırımlar yaġdırur Mevlā bir āteş-pāreden

2 Yārelerden sīnemi dönderse de ġırbāla yār
Yāreden Ḥaḳḳiçün itmem yāre şekvā yāreden

[279b] 3 Görmedür ḥüsnüñ gibi bir āftāb-ı bī-zevāl
ʿĀlemi çekdüm çevirdüm ḥadde-i neẓẓāreden

4 Ḫūn-ı Ceyḥūn-ı cigerdür menbaʿ-ı seyl-āb-ı eşk
Geldi deryālar vücūda bir küçük fevvāreden

5 ʿĀrif ol ʿārif ki yoḳdur farḳı merd-i ʿārife
Gūşe-i laḥdüñ kenār-ı māder-i gehvāreden

6 Fülk-i dil kim düşdi bir baḥr-i belā gird-ābına
Mevc-rīz-i giryedür baḫt-ı siyāhum ḳaradan

7 Cānuñı cānāna teslīm eyleyüp **Kāẓım** gibi
Çekme dünyā yār ālāmın çekil çıḳ aradan

CCLXXXVIII

mefāʿilün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿilün

1 Çekenler üstime tīġ-i taʿaddī çāk çāk olsun
Beni āmāc-ı tīr-i ḳahr idenler dil-helāk olsun

2 Yıḳılsun ḫāne-i ḳalbüm yıḳanlar nār-ı dünyādan
Ḳırılsun naḫl-i ümmīdüm ḳıranlar derdnāk olsun

3 Dilümde nūr-ı ẕikru'llāh dönsün ẕevḳ-i ṣahbāya
Elümde rişte-i tesbīḥler maḥsūdnāk olsun

4 Dimāġ āşüfte itme göñlümi esrār-ı efkāra
Ġubār-ı ḫākden āyīne-i idrāk pāk olsun

5 Aḳıt ey dīde eşküñ sīneme olduḳça dil sūzān
Dem-ā-dem beynüñüzde bir müselsel iştirāk olsun

6 Derūnuñ menzil-i sevdā-yı ʿaşḳ it [tā] süveydādan
Sevād-ı mā-sivāya ġam ṭarīḳ-i infikāk olsun

7 Bu bezm-i bī-beḳānuñ niʿmetinden çek elüñ **Kāẓım**
Dil-i zāruñda ancaḳ ḥubb-ı Ḥaḳḳa inhimāk olsun

CCLXXXIX

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Telḫ itdi ʿīşi lebüñi nūş-ḫand iden
Ḳıldı beni fütāde seni ser-bülend iden

2 Ḳaddüñ görince sāye-ṣıfat düşdi arduma
Girme ṭarīḳ-i ʿaşḳa diyü baña pend iden

3 Zühhādı itmiş ʿālem-i ferdāya dil esīr
ʿUşşāḳ-ı ġam-meẕāḳı bu gün müstmend iden

4 Çekmek gerek metāʿib-i bār-ı emāneti
Rūz-ı ezelde cehl ile nefs-i semend iden

5 Bulmaz cezā-yı cins-i ʿamelden ḫulāṣa yol
Az çoḳ cihānda ʿazm-i ṭarīḳ-i gezend iden

6 Berḳ-i belāya cān u dilüm ḫırmen eyledi
Ruḫsār-ı āteşīnüñe ḫālüñ sipend iden

7 Üftāde itdi silsile-i ʿaşḳa göñlümi
Erbāb-ı ʿaşḳ ṣaydına zülfüñ kemend iden

[280a] 8 Bīmār-ı derd-i ʿaşḳa devā itmesün ṭabīb
Kāẓım virür şifāsın anı derdmend iden

CCXC

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Muṣaffādur cemālüñ āftābuñ vech-i ṣāfından
Şarāb-ı leblerüñ nūşend[edür] cennet sülāfından

2 Tecellā intiẓār-ı nūr-ı dīdārum Kelīm āsā
Ḳanāʿat ḥāṣıl itmem naẖl-i Ṭūruñ inkişāfından

3 Helāk-i ẖançer-i müjgānıyam bir çeşm-i fettānuñ
Hirāsāndur ḳażā-tīġ-i nigāh-ı bī-ġılāfından

4 Görinmez dīde-i nā-dāna ẖaṭṭ-ı şīve-i taḳdīr
Temāşā itse levḥi ẖāme-i ḳudret şikāfından

5 Nigāhı egridür ebrū-perestüñ künc-i miḥrāba
Ḫarābāt ehline erbāb-ı zühdüñ inḥirāfından

6 Ögütmek ḥaḳḳına mālik degüldür ḳılsa da imrār
Ḥabāb-ı cirmin ādām āsi[y]āb-ı iʿtirāfından

7 Meger şemşīr-i fikrüm ẕü'l-feḳār-āsārdur **Kāẓım**
Ḳaçar merdān-ı maʿnā Ḥayder-i ṭabʿum maṣāfından

CCXCI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ḳanġı cāndur zülfüñe dil-bend ü maġlūl olmasun
Çeşm-i seḥḥāruñ görüp bīmār u maʿlūl olmasun

2 Ḥaḳ ḳazanmaḳ daʿvī-i tezvīr ile erlük degül
Er odur kim kendi vicdānında mesʾūl olmasun

3 Ey ẖaber-dār olmayan nefs-i ẓalūmuñdan henūz
İtdigüñ daʿvā-yı maʿlūmāt mechūl olmasun

4 İḥtirāz eyle melāmet ehlini taḥḳīrden
Atdıġuñ seng-i tecāvüz saña mevṣūl olmasun

5 Geçme ey āteş-feşān-ı nāz yanumdan ṣaḳın
Dāmenüñ ẖīz-ābe-i eşkümle meblūl olmasun

6 Her adım başında bir kāfir ider yaġmā-yı dīn
El-amān bir ʿāşıḳuñ cāyı Sıtanbul olmasun

7 Mıṣraʿın virmem serāy-ı ʿāleme bir beytümüñ
Beyt odur **Kāẓım** mis̱āl-i Kaʿbe maḥlūl olmasun

CCXCII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Cāna yetdüm ʿaşḳdan ʿaşḳ āfet-i cān olmadan
Derde dūş oldum vücūda vaṣl-ı hicrān olmadan

2 Eyledi Mevlā melāmet mülkine sulṭān beni
Salṭanat mülk-i melāmetde nümāyān olmadan

3 Deldi baġrum tīr-i müjgānla kemān-ebrūlaruñ
Nāvek-i ḳavs-i ḳażāya vażʿ-ı peykān olmadan

[280b] 4 Olmadı menzil-res-i maṭlab h̲adeng-i ārzū
Ḳavs-ı dil h̲amyāze-rīz-i yeʾs ü ḥırmān olmadan

5 Keyd-i ih̲vān-ı cihāna itmedüm kesb-i vuḳūf
Yūsuf-ı cān mübtelā-yı çāh u zindān olmadan

6 Kebş-i dil ʿaşḳuñla ḳurbāndı H̲alīlüm rāhuña
Ḥaḳdan İsmāʿil içün irsāl-i ḳurbān olmadan

7 Eyleme **Kāẓım** şikāyet tār-ı zülf-i yārdan
Dil perīşān itmez ol kāfir perīşān olmadan

CCXCIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Müncelīdür mihr-i rūy-ı enverüñ āyīneden
Ṣāfdur ṣadr-ı ṣalābet-cevherüñ āyīneden

2 Farḳ olınmaz cennet-i rūyuñda ey maḥsūd-ı ḥūr
Leblerüñ ṣahbā-yı kevs̱er ruh̲laruñ āyīneden

3 Çeşm-i ʿirfān ile bir ṭutmam dil-i bī-kīneyi
Neşʾesi ḥayret-fezādur sāġaruñ āyīneden

4 Ṣarf-ı efkār eylemez zāhid kelām-ı ʿārife
Münkesirdür h̲āṭır-ı bed-manẓaruñ āyīneden

5 Māh-ı tābān-ı melāmetsin münevve[r]dür senüñ
Ey perī-ṭabʿ-ı leṭāfet-perverüñ āyīneden

6 Naẖl-i Ṭūra döndirir cism-i Kelīmi eylese
Neşr-i envār-ı tecellā-peykerüñ āyīneden

7 Nāmın iḥyā eyleyen ehl-i dilüñ ās̱ārıdur
Rūşenādur şöhreti İskenderüñ āyīneden

8 ʿĀşıḳ-ı zārı ḳarīr-i ʿayn ider ruẖsār-ı yār
Şevḳi artar şemʿ-i pertev-güsterüñ āyīneden

9 Ṣūret ü maʿnīde **Kāẓım** ẖusrev-i endīşesin
Cilvegerdür ṭabʿ-ı ẖurşīd-efserüñ āyīneden

CCXCIV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Rind-i maġlūb-ı hevā bir nāy-ı berīn bir kemān
Her maḳāma āşinā bir nāy-ı berīn bir kemān

2 Hem-dem-i ehl-i ṣafā bir nāy-ı berīn bir kemān
Pādişeh-i meşreb-gedā bir nāy-ı berīn bir kemān

3 Demsüz olmaz ẕevḳden ḳalmaz kesilmez nāleden
Hem feraḥ hem ġam-fezā bir nāy-ı berīn bir kemān

4 Baġrı yanıḳ sīnesi göz göz vücūdı şerḥa-dār
Derd-i ʿaşḳa mübtelā bir nāy-ı berīn bir kemān

5 H̱ˇāce-i ṣāḥib-nefes mest-i heves [— •] sesi
Nāle-sāz-ı bī-nevā bir nāy-ı berīn bir kemān

6 Nāleden geçmek kesilmek āhdan olmaḳ muḥāl
Gūşe-gīr-i inzivā bir nāy-ı berīn bir kemān

[281a] 7 Şemʿine cemʿ olduḳ ol māhuñ bu şeb [per]vāne veş
İttifāḳā **Kāẓım**ā bir nāy-ı berīn bir kemān

CCXCV

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Yā Rabb oḳur ol ġamze-i seḥḥārı ne efsūn
Kim görse olur dīde-i bīmārını meftūn

2 Ey serv-i revān ḳāmet-i şūẖuñ gibi yoḳdur
Dīvān-ı ḳıyāmetde de bir mıṣraʿ-ı mevzūn

3 Virmez felegüñ vażʿı küdūret dil-i ṣāfa
ʿAks itse ṣuya ṭoġrı ṭurır kāse-i vārūn

4 Ehl-i ṭamaʿuñ rızḳı olur dīgere ḳısmet
Bu rāz-ı daḳīḳi bize keşf eyledi ṭāḥūn

5 Sencīde içün cevher-i māhiyyet-i nāsı
Keffeyn-i terāzū gibidür bāde vü altun

6 Ṭāvūs-ı felek vażʿ idemez beyże-i mihri
Tā itmeyicek dāmenin ās̱ār-ı şafaḳ-ḫūn

7 Meydāna atar dilde olan dāġ-ı nihānın
İẓhār-ı ḥabāb eyledi ṣanma mey-i gül-gūn

8 Bir āṣaf-ı meh-kevkebenüñ pāyına **Kāẓım**
Yüz sürmege ser-geşte imiş ben gibi gerdūn

9 Ol dāver-i dānā ki sebeḳ-ḫˇān olamazdı
ʿAṣrında bulınsaydı Arisṭū vü Felāṭūn

10 Niḥrīr-i zamān āṣaf-ı Maḥmūd-şiyem kim
Ḥayretde ḳalur kevkebe-i rüşdine Hārūn

ḤARFÜ'L-VĀV

CCXCVI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Çıḳmadan meydān-ı efkāra ḫisān-ı ārzū
Çıḳdı dest-i iḫtiyārumdan ʿinān-ı ārzū

2 Çekmeden ḫamyāze-i fikret kemān-ı ārzū
Tīr-i ʿaşḳuñ ḳıldı Ḥaḳ ḫāṭır-nişān-ı ārzū

3 Vāye-i ḳudret ḳımāṭ-ı ʿunṣura bend itmeden
Kūdek-i dil oldı muʿtād-ı fiġān-ı ārzū

4 Meclis-i imkānı teşkīl itmeden sāḳī-i ṣunʿ
Cürʿa-rīz-i kām idi rıṭl-ı girān-ı ārzū

5 Āşinā-yı ḥarf-i ümmīd olmaġuñ yoḳ çāresi
Tengdür dürc-i dehānuñdan dehān-ı ārzū

6 Devlet-i ʿaşḳuñda ifşā olmamış bir sır mı var
Bī-...........dillerde hep rāz-ı nihān-ı ārzū

7 Maġz-ı yeʾs itdi firāḳuñ ḫāṭır-ı ġam-perveri
Ḳalmadı sīnemde naḳş-ı üstüḫˇān-ı ārzū

[281b] 8 Bir kemer-beste ġulām-ı Ḥayderem **Kāẓım** gibi
Ḳanberī-bend-i tevellādur miyān-ı ārzū

CCXCVII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Gelmeden yāda şarāb-ı ārzū
Oldı dil mest ü ḫarāb-ı ārzū

2 Mū-miyān-ı yāre pek bel bel baḳar
Çeşm-i bārīk intiḫāb-ı ārzū

3 Eyledi ebrūlar**ıñ** tażmīn idüp
Ḫaṭ leb-i rūyuñ kitāb-ı ārzū

4 Ġamze-i ḥāżır-cevābuñdur senüñ
Ḫançer-i faṣlü'l-ḫiṭāb-ı ārzū

5 Şāhid-i maṭlab görinmez ādeme
Ḳılmadan refʿ-i niḳāb-ı ārzū

6 İltifāt-ı yeʾsden yegdür yine
Şīve-i nāz u ʿitāb-ı ārzū

7 Perde-bīrūn-ı edeb ḳıldı beni
Kāẓım āheng-i rebāb-ı ārzū

CCXCVIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Yüz bulup ḫaṭṭ-ı siyeh ruḫsāruña ḳılmış ġulū
Vechi vār mirʾāt ile gelmezse yazum rū-be-rū

2 Āh ider ʿāşıḳ dökildükçe sirişki sīneye
Dūd olur elbette peydā āteşe serpilse ṣu

3 İʿtibāra olsa ṭāliʿ veş kemālüñ medḫali
Elde gezmezdi ḳadeḥ ḫāk üzre ḳalmazdı sebū

[707] CCXCVI 6. Yazı silik olduğu için okunamamıştır.

4 İltiyāmı mümkin olmaz sīne-i ṣad-pārenüñ
Şīşe-i meksūr müs̱bitdür ḳabūl itmez rüfū

5 Eylemez meyl-i teyemmüm cūybār itmez ṭaleb
Kāẓım ʿuşşāḳa ṣadīd-i dīdedür āb-ı vużū

CCXCIX

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Uymaz şarāb-ı ʿaşḳa mey-i gülterīn-i nev
Laʿlüñle hem-mez̠āḳ olamaz engübīn-i nev

2 Ṭaġlarca cürmüni göremez kendi cürminüñ
Zāhid ṭaḳınsa çeşmine biñ h̬urde-bīn-i nev

3 Olmaz ʿitāb-ı nāzıña vech-i şebeh senüñ
Ṭuʿam-ı lez̠īz̠ köhne mey ü dār-i çīn-i nev

4 Şekl-i hilāle döndi h̬ayālümde āftāb
Sen gösterince bendeñe çīn-i cebīn-i nev

5 Dehrüñ teceddüd eyledi cevr ü meẓālimi
Erbāb-ı ḥācet eylesün artıḳ enīn-i nev

[282a] 6 **Kāẓım** kilīd-i kilk-i süh̬an-āferīnümüz
Erbāb-ı naẓma açdı bir aʿlā zemīn-i nev

ḤARFÜ'L-HĀʾ

CCC

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Farḳdan cemʿe yetüp vāṣıl olan Mevlāya
Çeşm-i vaḥdetle baḳar nāṣiye-i eşyāya

2 Sicn-i müʾmindür ʿazīzüm bu cihān kāmil içün
Salṭanat tah̬tına zindān olur evvel pāye

3 Her meyüñ der-pey olur neşʾesine renc-i h̬umār
Z̠evḳ-i imrūz sebebdür elem-i ferdāya

4 Girye itdükçe gözüm zülfüñe baġlandı göñül
Bu mes̱eldür ṣarılur māra düşen deryāya

5 Ḫāl ü ḫaṭṭın unudup laʿlini öpmek diledüm
ʿArab arduñda didi baḫt-ı siyeh-pīrāye

6 Ayaḳ altında sürinse yeri var cürʿa gibi
Baḳmayanlar naẓar-ı ḥırman ile ṣahbāya

7 Ḳalbi ḫālī dili pür nāle vücūdı pür-dāġ
Cism-i ʿāşıḳ ne güzel vech-i şebehdür nāya

8 Ḥüsn-i ḳudret ne bilür olmayan üftāde-i ʿaşḳ
Çeşm-i Mecnūn ile **Kāẓım** naẓar it Leylāya

CCCI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ʿAşḳ ṭoz ḳondurmaz ol ḳaşı kemānuñ fevḳine
Tīr-i āhum çıḳsa evc-i lā-mekān[uñ] fevḳine

2 Öyle yükseldüm ki mānend-i duʿā-yı müstecāb
Yüz sürer göñlüm serīr-i müsteʿānuñ fevḳine

3 İḥtirāz itme ayaġa düşmeden ṣahbā gibi
Çıḳmaḳ isterseñ dimāġ-ı ins ü cānuñ fevḳine

4 Merd olan ḫāk-i tevāżuʿdan ayırmaz çeşmini
Çıḳsa çün ḫurşīd her gün āsmānuñ fevḳine

5 N'ola bī-ḳudretler itse iʿtilā dāʾim çıḳar
Ḫār u ḫas emvāc-ı baḥr-ı bī-kerānuñ fevḳine

6 N'oldı yā Rab bülbül-i gūyāları bu gülşenüñ
Zāġlar çıḳmış öter serv-i çemānuñ fevḳine

7 Çerḫe çıḳmaḳ her-kese ʿĪsī gibi olmaz naṣīb
Merd iseñ çıḳ nefs-i şūm-ı bed-gümānuñ fevḳine

8 Bāz-ı eşheb-bāldur fikrüm ẓılāl-i nālini
Vażʿ ider kitf-i ḫayāl-i şāʿirānuñ fevḳine

[282b] 9 Naẓmum ol rūḥ-ı mücessemdür ider ʿazm ü ʿurūc
ʿĀlem-i feyż-i ḥayāt-ı cāvidānuñ fevḳine

10 Ḥayder-i maʿnā benem kim düldül-i ṭabʿum başar
Pāyını evvel ḳademde ḳudsiyānuñ fevḳine

11 Ẓann ider **Kāẓım** görenler şuʿle-i endīşemi
Nūrdan bir tācdur ḳonmış cihānuñ fevḳine

CCCII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ḳurılsun ḳonferaslar mecmaʿ-ı bīdād lāzımsa
Siyāset ehli ṭolsun ʿāleme cellād lāzımsa

2 Eṭibbā-yı umūruñ el virür dārū-yı tedbīri
Mizāc-ı ṣıḥḥat ü āsāyişi ifsād lāzımsa

3 H̱ıredmendān-ı ʿaṣruñ cümlesi ṣāḥib-kifāyetdür
Fünūn-ı cenneti taʿlīm içün üstād lāzımsa

4 Ḥaleb andaysa arşun bundadur ʿazm eyleme Şāma
Hülāgūlarla taẖrīb itmege Baġdād lāzımsa

5 Ricāl-i devletüñ erbāb-ı zühd ü ʿiffetin göster
Cihānda bāġ-ı cennet yapmaġa Şeddād lāzımsa

6 Tevāzün ḥāṣıl itmez maṣrafa ḳaṭʿi maʿāşātuñ
Aransun vāridātuñ sirḳati īrād lāzımsa

7 Temāşā eyle maṭbūʿātumuzda imtiyāz ehlin
Delīl-i ḳavm olan efrāda istiʿdād lāzımsa

8 Fidā-yı cān-ı Şīrīn itmege ben ḥāżırum **Kāẓım**
Bu ḳaṣr-ı bī-sütūn-bünyāda bir Ferhād lāzımsa

CCCIII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Nigāh-ı çeşm-i ʿāşıḳ tār-ı zülf-i ecmel üstinde
Mücessem ṣūret-i zenbūrdur ditrer tel üstinde

2 H̱alīlüm derd-i ʿaşḳuñla ẕebīḥu’llāh veş göñlüm
Yatur tīġ-i ḳażā altında ẖāk-i maḳtel üstinde

3 Gören ṭarf-ı ruẖuñda ẖāl ü ẖaṭṭ u zülf-i müşkīnüñ
Ṣanır iʿrābdur naẓm-ı celīl-i münzel üstinde

4 Ṣaḳın erbāb-ı dilden dil-beriyle ʿişret eylerken
Laṭīfe cāʾiz olmaz şīr-i nerle meʾkel üstinde

5 Olur nezdinde ḫalḳuñ ḳadr-i ehl-i āḫiret ʿālī
Ṭutar mevtāsın ādem her ne olsa dört el üstinde

6 Şebīh-i dūdıdur rūşen-çerāġ-ı āh u feryāduñ
Maʿānī-i kes̱īre fıḳrahā-yı mücmel üstinde

7 Ḳırān-ı mihr ü māhı seyr idenler burc-ı cevzāda
Ṣanırlar Leylī vü Mecnūndur bir maḥmel üstinde

[283a] 8 Görenler küll-i z̠ī-ʿilm-i ʿalīmüñ fevḳini **Kāẓım**
Bilirler vech-i Ḥaḳdur rū-nümā her ekmel üstinde

9 Ṣalādur cümle yārān-ı süḫan-gūya buyursunlar
Ṭaʿām-ı mā-ḥażardur nev-zemīnüm cendel üstinde

CCCIV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Virme ruḫṣat ġamze-i fettāna Allāh ʿaşḳına
Girmesün tā kim boyunca ḳana Allāh ʿaşḳına

2 Cild-i s̱ānīdür kitāb-ı ḳıṣṣa-i Mecnūndan
Ser-nüviştüm diñleme efsāne Allāh ʿaşḳına

3 Sünbül-i gīsūlaruñ dök sīne-i kāfūruña
Daʿvet it ol kāfiri īmāna Allāh ʿaşḳına

4 Ḫāṭır-ı aġyārı taṭyīb eyleme göñlüm yıḳup
Yapma naḳż-ı Kaʿbeden büt-ḫāne Allāh ʿaşḳına

5 Mużṭaribdür dīde kābūs-ı ḫayālüñden henūz
Gelme zāhid meclis-i rindāna Allāh ʿaşḳına

6 Her telinde biñ dil-i dīvāne vardur ey ṣabā
Degme luṭf it ṭurre-i cānāne Allāh ʿaşḳına

7 Ḳatl-i aġyār eyle icrā-yı ġazā-yı ekber it
Tiġüñ aṣ gel ʿarş-ı istiḥsāna Allāh ʿaşḳına

8 Gitmesün ʿuḳbā elüñden devlet-i dünyā içün
Düşme **Kāẓım** ġayret-i aḳrāna Allāh ʿaşḳına

9 Ser-fidā-yı ehl-i beytem yā Resūla'llāh meded
Bendeñi baḫş it şeh-i merdāna Allāh ʿaşḳına

CCCV

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Eşk-i ter āfet olup meşʿale-i āhlara
İşimüz ḳaldı hemān nāle-i cān-kāhlara

2 Mihri yoḳ ẕerre ḳadar ʿāşıḳa aṣlā birinüñ
Nic'olur mihr ü maḥabbet ʿaceb ol māhlara

3 Cān u dil şevḳ-i maḥabbetle ider cūş u ḫurūş
Keh-rübāyı göricek ceẕbe gelür kāhlara

4 Serv-ḳāmetlere ṭūbāyı degişsün zāhid
Ser-firāzı ne gerek himmeti kūtāhlara

5 Heves-i ʿuzlet iden kesb ider ʿanḳā gibi nām
Ḳābil-i cāh olan üftāde olur çāhlara

6 Rūşen olsun gözüñ ey baḫt-ı siyāhum kül idüp
Tūtiyā itdi felek dīde-i bed-ḫˇāhlara

7 Eyler ās̱ār-ı Fużūlī gibi **Kāẓım** teʾs̱īr
Naẓm-ı muʿciz-es̱erüm ʿārif-i āgāhlara

CCCVI

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

[283b] 1 Yaḳdı hicrān odına cānumı yārüm bu gice
Āh u feryād ile düşdi ser ü kārum bu gice

2 Ṣubḥa dek sāġar-ı ṣahbā gibi döndüm ṭurdum
Ḳalmadı giryeden ārām u ḳarārum bu gice

3 Refte refte beni döndirdi nişān ṭaşına eşk
Laḥẓa laḥẓa alup eṭrāf u civārum bu gice

4 Bir ramaḳ var idi ümmīd-i ḥayātumda bu gün
Bilmem ammā ne olur ḥāl-i nizār[um] bu gice

5 Serilüp cürʿa gibi ḫāke ayaḳdan düşdüm
Ḳalmadı başuma ey māh-ı medārum bu gice

6 Elem-i çille-i ebrū sitem-i gīsūdan
Ṭavḳ-ı zencīr-i cünūn oldı ḥiṣārum bu gice

7 **Kāẓım** ol ḫāk-i ḥaḳīr-i ruḳebā pā-mālüm
Görse ḥālüm baña aġlardı nigārum bu gice

CCCVII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Devr-i laʿlüñde el urmam dāmen-i peymāneye
Bāng-i tevḥīdi degişmem naʿre-i mestāneye

2 Çıḳmasun hecrüñle n'itsün sīneden s[i]-mürġ-i cān
Dostum ṭaġlar ṭayanmaz himmet-i merdāneye

3 Ṣadme-i seng-i melāmet erre-i enfās-ı āh
Başumı misvāka döndürdi zebānum şāneye

4 Mürde-i kūyuñda eyler ehl-i dil kesb-i ṣafā
Yolın azmışlar giderler Kaʿbe vü büt-ḫāneye

5 Ġonçeye göster dehānuñ şemʿa ʿarż-ı ʿārıż it
Dönsün ol bī-derdler de bülbül-i virāneye

6 N'ola ḫāl-i rūyuña itsem fidā dünyāyı ben
Ādem ü Ḥavvā degişdi cenneti bir dāneye

7 Urmasun **Kāẓım** maḳām-ı ʿaşḳdan ney gibi dem
Cāna minnet bilmeyen cān virmegi cānāneye

CCCVIII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Murāduñ cevr ise ʿuşşāḳuña bī-dādı az eyle
Cefālar bitmesün cevrüñ çoġından iḥtirāz eyle

2 Baña teklīf ḳılma var yıḳıl ben mestem ey zāhid
Kimi huşyār görseñ aña taʿlīm-i namāz eyle

3 Ḳılup celb-i ḳulūb ʿālemde Mecnūn olmaḳ isterseñ
Mühim-sāz olsun efkāruñ sözüñ ḫāṭır-nüvāz eyle

4 Çevir miḥrābdan rūy-ı niyāzı ṭāḳ-ı ebrūya
Temāşā ḳıl ḥaḳīḳat Kaʿbesin terk-i mecāz eyle

5 Pür olsun şişe veş ḳalbüñ mey-i ʿirfān ile sāḳī
Sürüp merdān-ı ʿaşḳuñ pāyına yüzler niyāz eyle

[284a] 6 Emel mersālarından çıḳma güçdür baḥr-i tecrīde
Hevā-yı ʿaşḳa uy eyyām-ı furṣat intihāz eyle

7 Nedīm-i bezm-i esrār-ı İlāhī olmaḳ isterseñ
Sükūt it muḳtedir olduḳça **Kāẓım** ketm-i rāz eyle

CCCIX

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ḳılınca zülf-i pür-çīnüñ temāşā ḥalḳa-ber-ḥalḳa
Olur çeşm[üm]de biñ gird-āb peydā ḥalḳa-ber-ḥalḳa

2 Hevā-yı kākülüñle cān u dilden eylesem bir āh
Ṭonar rūy-ı cihānı ebr-i sevdā ḥalḳa-ber-ḥalḳa

3 Dil-i Mecnūnı żabṭ itmez yine çün kāmil-i Leylā
Selāsil olsa hep emvāc-ı deryā ḥalḳa-ber-ḥalḳa

4 Bilen yārān-ı ʿaṣruñ ʿayn-ı mārān oldıġın eyler
Sözin pīçīde çün ḥabl-i müdār[ā] ḥalḳa-ber-ḥalḳa

5 Dem-i vuṣlatda **Kāẓım** bī-cenāb-ı yāri gördükçe
Dehānumda olur ḥarf-i temennā ḥalḳa-ber-ḥalḳa

CCCX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Niʿmet-i dīdār-ı Ḥaḳ rızḳ-ı muʿayyendür bize
Nār-ı cān-sūz-ı firāḳı nūr-ı Eymendür bize

2 Maḥrem-i ḫalvet-serāy-ı "li-maʿa'llāh" olmışuz
ʿĀleme mestūr olan esrār-ı rūşendür bize

3 Dest-şūy-ı himmetüz ālāyiş-i dāreynden
Devlet-i dünyā vü ʿuḳbā künc-i gül-ḫandur bize

4 Dāne-çīn-i ḫırmen-i āmālüz ol gülşende kim
Ġayretinden mürġ-i istiʿdād düşmendür bize

5 Rind-i deryā-nūş-ı ʿaşḳuz kāse-i eflākden
Biñ ṭolu nūş eylemek her gün muḳannendür bize

6 Bī-vücūduz ol ḳadar derd-i dehān-ı yār ile
Ḳurre-i ʿayn-ı ʿadem bir merdüm-i şendür bize

7 **Kāẓım** ol vādī-neverd-i ʿālem-i ʿaşḳuz ki biz
Mihr-i rūşen pertev-i idrāk-i reh-zendür bize

CCCXI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Eşk-i ḥasret gözde hicrānuñ dil-i pür-nālede
Bādedür sāġarda dāġ-ı ḫūn-feşāndur lālede

2 Şevḳ-i ḫāl ü ġayret-i ferḫālüñ olmışdur senüñ
Çīnler sünbülde tamġālar vücūd-ı kāleda

3 Bir degüldür tāze aḥbāb ile yārān-ı ḳadīm
Eski bāde neşʾesi yoḳdur mey-i nev-sālede

4 Bāde-i gül-fāmı seyr it sāġar-ı billūrda
Ḳıl temāşā bedr-i tābānı miyān-ı hālede

[284b] 5 Secde eylerdi cihān hep āteşe Hindū gibi
Cilve-i ḥüsnüñ görinse şuʿle-i cevvālede

6 Cān virürsem Ḥayder-i Kerrār içün **Kāẓım** n'ola
Āftāba meyl-i fıṭrīdür vücūd-ı jālede

CCCXII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Taḫayyül eyledükçe laʿl-i nābuñ ey şeker-ḫande
Müjem nāy-ı nebāta döndi çeşmüm şişe-i ḳande

2 Kemāl-i ʿaşḳı iʿlām eyleyen eyyām-ı fürḳatdür
Olur mihr-i cihāndan māh-ı devr olduḳça tābende

3 O gülzār-ı cinān ben kūy-ı cānāndan cüdā düşdüm
Baḳılsa çeşm-i inṣāf ile ādem ḳande ben ḳande

4 Ḥarīṣe vaḳt-i furṣat bāʿiṡ-i renc ü meşaḳḳatdür
Olur meslūb-ı mūruñ rāḥatı hengām-ı ḫırmende

5 Ṭaġıldı muṣḥaf-ı endīşemüñ şīrāzesi **Kāẓım**
Ṣabā ol mest-i nāzuñ zülfin itdükçe perākende

CCCXIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ʿAşḳ ile cemʿ eyleyüp ʿaḳl-ı maʿāşı bir yere
Kim getürmiş rişte-i ṣulḥ [u] ṣavaşı bir yere

2 Farṭ-ı şādīden ayaġı yer gör**ir** mi bāde veş
ʿĀşıḳuñ baġlanmasa ʿālemde başı bir yere

3 Cevher-i ḫūn-ı şehīdān anda āb-ı cürʿadur
Çeşm-i giryānuñ irişdi ḳanlu yaşı bir yere

4 Dehşetinden varmaġa tīr-i ecel eyler hirās
Ḫaste-i ʿaşḳuñ döşenmişdür firāşı bir yere

5 Dām-ı zülfüñde görenler dāne-i ḫālüñ ṣanur
Pādişāh-ı Çīn ile geldi Necāşī bir yere

6 İdemez ey ḳaşı yā tīr-i ḳażā ḫaṭṭı nişān
Dikdi ġamzeñ oḳları sīnemde ṭaşı bir yere

7 Kim getürmişdür bu ḥayret-ḫāne-i tekvīnde
Kāẓımā göñlüm gibi ṣabr u telāşı bir yere

CCCXIV

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Kim görse ṣanur rūyuñı gīsū arasında
Ay pārçesidür ebr-i siyeh-rū arasında

2 Bir noḳṭa imiş ḫāme-i tekvīn ile ḳonmış
Ḫāl-i siyehüñ ḫaṭṭ-ı dü-ebrū arasında

3 Erbāb-ı mecāz içre olan ehl-i ḥaḳīḳat
Mūsī gibidür bir sūrī cādū arasında

4 Beñzer dem-i vuṣlatdaki āzār-ı nigāruñ
Mesmūm olan eczālara dārū arasında

5 Ġam ṣabrumı derd eyledi sāmānumı tālān
Ḳaldum yaluñuz ḳavm-i Hülāgū arasında

[285a] 6 Göñlüm ṭutuşup dīde düşüp giryeye ḳaldum
Dāʾim yanar āteşle aḳar ṣu arasında

7 **Kāẓım** gibi olsun sözümüz “nūrun ʿalā-nūr”[*]
Allāh diyü feryād idelüm hū arasında

CCCXV

mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün
[müstefʿilün faʿūlün müstefʿilün faʿūlün]

1 Ruḫsār-ı āteşīnüñ berg-i niḳāb içinde
Ḫurşīd-i şuʿleverdür ḳalmış seḥāb içinde

2 Peykān-ı tīr-i ġamzeñ göñlümde ey sitem-ḫū
Bir ḳanlıdur muḫalled nār-ı ʿaẕāb içinde

3 Ṭaʿn itme ehl-i ġaflet olsa ʿabes̱le meşġūl
Ādem maʿātib olmaz cürm itse ḫˇāb içinde

4 Sāḳī-i dil-firībüñ taṣvīr-i bī-naẓīri
Maḥbūs bir perīdür cām-ı şarāb içinde

5 Ḥavż-ı ümīdi ṭolmış Ḫıżr ile hem-dem olmış
Āb-ı ḥayātı bulmış çoḳdur şebāb içinde

6 Muṭlaḳ yanuñda ey yār ḥarf-i ġalaṭdur aġyār
Sehven olınmış izbār ḳalmış kitāb içinde

7 Dürc-i dehende **Kāẓım** kilk-i zebān-ı rāzum
Şemşīr-i pür-güherdür oynar ḳırāb içinde

CCCXVI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Merdüm-i çeşmüm ḫayāl-i zülf-i sünbül-tāb ile
Añdırur ol ḥūtı kim ṣayd olınur ḳullāb ile

2 Ṭoldı dūd-ı āh ile aġzum lebüñ añduḳça dil
Muttaṣıl şürb-i duḫān itdüm şarāb-ı nāb ile

3 Dest ü dāmāndur dil-i zārumla ruḫsāruñ gibi
Şemʿler pervāne bülbüller şarāb-ı nāb ile

4 Seyr-i fi’llāhuñ güzel tims̱ālidür ʿāriflere
Ḫār u ḫāşākuñ ber-ā-ber gerdişi gird-āb ile

[*] “nūrun ʿalā-nūr” *Keşfü’l-hafā*, II, 336.

5 Muṭmaʾinü'l-ḳalb ider insānı mānend-i Ḫalīl
Ḥall-i eşkāli kemāl-i ṣafvet u ādāb ile

6 ʿAksidür sāḳī ḥabāb-ı bādenüñ ẓann eyleme
Tāb-ı meyden ẓāhir olmışdur lebüñde ābile

7 Seyr iden **Kāẓım** elümde sāġar-ı meyle beni
Ẓann ider resm-i Ebu'l-Maʿşerdür usṭurlāb ile

CCCXVII

müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün

1 Dönsün hezār-ı zāra ney vaḳt-i telāḳīdür yine
Meclis o meclis mey o mey sāḳī o sāḳīdür yine

2 Şaḳḳ-ı ʿaṣā-yı ümmete taḫrīb-i dīn ü millete
ʿİllet-i cemīʿ ʿillete Şām u ʿIrāḳīdür yine

[285b] 3 Eyler dil-i zārum naġam bülbül gibi ey ġonçe-fem
Ölsem de ben āsār-ı ġam göñlümde bāḳīdür yine

4 Seyr it dil-i pür-ḥayreti mezc itdi ʿaşḳa ḥikmeti
Maḥbūb sevmek ʿādeti ʿişret meẕākıdur yine

5 Zāhid cihānda birse de her bir murād[a] irse de
Bāġ-ı cināna girse de cennet burāḳıdur yine

6 Iṣlāḥ-ı ḥāli milletüñ çıḳdı elinden devletüñ
Gūyā zamān-ı şevketüñ vaḳt-i meḥāḳıdur yine

7 **Kāẓım** beni nālān iden çeşmānumı giryān iden
Cān u dilüm sūzān iden yārüñ firāḳıdur yine

ḤARFÜ'L-YĀʾ

CCCXVIII

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Ser-i kūyında fidā itmege bir cān ḳaldı
Ḥacuñ erkānı tamām olmaġa ḳurbān ḳaldı

2 Levḥa-i ḥüsnüñe ḳoydı ḳalem ān noḳṭasını
Güneş ol noḳṭadur el-ān ki dırāḫşān ḳaldı

3 Ṭoġrılar oḳ gibi yābāna atıldı gitdi
Egriler yay gibi elde nümāyān ḳaldı

4 Nār-ı ʿaşḳuñla çerāġān ideyor lāle-i dil
Dāġlar gün gibi sūzān u fürūzān ḳaldı

5 Yūsuf-ı cān düşeli dest-i Zelīḫā-yı ġama
Çāk çāk oldı ne dāmen ne girībān ḳaldı

6 Öyle sürʿatle güdāẕ itdi kim eyyām-ı şebāb
Pes-i pāyında hezār ʿömr-i şitābān ḳaldı

7 Zülf ü ḫāl ü ruḫuña olmayan ʿālemde esīr
Ne Naṣārā vü ne Hind ü ne Müselmān ḳaldı

8 Neşr-i envār-ı cemāl eyleyeli şāhid-i mey
Cāmlar aġzın açup vālih ü ḥayrān ḳaldı

9 Ḫāk-i ẕilletde gören ehl-i kemāli **Kāẓım**
Deşt-i ẓulmetde ṣanır çeşme-i ḥayvān ḳaldı

CCCXIX

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Ey ḫāl-i rūyı māh-ı melāmet sitāresi
Gīsūsı dām-ı dil ẕeḳanı cān ḳanāresi

2 Ruḫsāruñ üzre ḫāl degül yaḳmış āteşe
Gülzār-ı Ṭūrı nār-ı tecellā şerāresi

3 Geldi ẓuhūra ṭarf-ı ʿiẕāruñda sebz-i ḫaṭ
Derdüñ ḳarışdı gizlisine āşikāresi

4 Ḫāṭır-şikestelerde olur keṡret-i emel
Āyīnenüñ ṣuverle ṭolar pāre pāresi

[286a] 5 İtmek şarāb-ı eşkümi ḫūn-ı ciger ḳıyās
Cānum ṣıḳıldı çıḳdı gözümden ʿuṣāresi

6 Dil yeʾse düşdi ḳalmadı teʾṡīri āhumuñ
Mescid yıḳıldı oldı muʿaṭṭal menāresi

7 Giryānum ol ḳadar ki firāḳuñla ḳalmadı
Deryā-yı eşkümüñ görinür bir kenāresi

8 **Kāẓım** esīr-i laʿl-i bütān ol ki bādedür
Defʿ-i ġamuñ bu bezm-i felāketde çāresi

CCCXX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Āferīn ol merde kim derdinden efġān itmedi
Terk-i cān itdi ġamından terk-i cānān itmedi

2 Derd yoḳ yoḳsa ṭabīb-i çāre-sāz-ı luṭf-ı Ḥaḳ
Hangi bir derd ehline biñ dürlü dermān itmedi

3 İntiḳāmın almaġa ḳalḳışdı gülden bülbülüñ
H̱ārlar gül-ġonçeler baġrın tehī ḳan itmedi

4 Tār-ı zülfüñ bildi kim cins-i ʿameldendür cezā
Dil perīşān olmadan bir dil perīşān itmedi

5 Taẖtgāh-ı salṭanatda ḳılmadı devrān ʿazīz
Yūsufı tā mübtelā-yı çāh u zindān itmedi

6 Tāc geydürmez felek bir başa cānın yaḳmadan
Hangi şemʿi eyledi rūşen ki sūzān itmedi

7 Aġlama **Kāẓım** belā-yı dāġ-ı ġamdan rūzgār
Baġrına dāġ urmadan bir lāle ẖandān itmedi

CCCXXI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Sūzen-i tekvīne merbūṭ olmadan cān riştesi
Kārgāh-ı dilde nesc olmışdı īmān riştesi

2 Bulmadan ṣūret vücūd-ı tār u pūd-ı mümkināt
Kāle-zīb-i cān idi sīnemde hicrān riştesi

3 Sündüs-i cennet ḳumāş-ı ḥüsnüñe olmaz ʿadīl
Olsa envār-ı nigāh-ı ḥūr u ġılmān riştesi

4 Zülf-i pür-çīnüñ ucından ben miyem bir tār u mār
Aṭlas-ı eflāküñ olmışdur perīşān riştesi

5 Sebzezār-ı ẖaṭ degül ṭarf-ı ruẖuñda rū-nümūn
Çıḳdı bāzāra ḳumāş-ı ḥüsnüñüñ ān riştesi

CCCXX. 5 devrān : دروان K

6 Geçmeseydi gözlerümden pençe-i müjgānuma
Sübḥa-i eşküñ şikest olmazdı el-ān riştesi

7 Rūze-dārān-ı maḥabbet eylemez ṣavm-ı viṣāl
Fecr-i ʿaşḳuñ olsa da **Kāẓım** nümāyān riştesi

CCCXXII

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

[286b] 1 Levḥ-i żam[ī]re şübhe viren nesnecek gibi
Olmaz ḫalāṣ-ı tefriḳadan yevm-i şek gibi

2 Bār-ı s̱aḳīl-i ġam ezer insānı ʿāḳıbet
ʿArż-ı metānet itse de ṭaşdan direk gibi

3 Düşmez ṭabaḳçe-i nigeh-i iʿtibārdan
Nev-bāve-i leṭāfet olan şey pelek gibi

4 Terfīʿ-i rütbede çabucaḳ parlayan söner
Cevv-i semāya çıḳsa hevāyī fişek gibi

5 Fikr-i daḳīḳe mālik olan merd-i ḫurde-dān
ʿĀlemde ḳalbur üstine gelmez kepek gibi

6 Lez̠z̠et-fezā-yı māʾide-i bezm-i ins olur
Ġāyet ḳalīl olursa leṭāʾif nemek gibi

7 İfşā-yı ʿayb-ı nāsı ḳılan rū-siyāh olur
Nefʿ-i ʿaẓīmi olsa da **Kāẓım** miḥek gibi

CCCXXIII

mefāʿīlün mefāʿīlün faʿūlün

1 Ṭutuşmış zāhidüñ şemʿ-i dimāġı
Fenārdan yaḳmışa beñzer çerāġı

2 Yıḳılmış ṣūfī düşmiş cām elinden
Ḳırılmış müjde şeyṭānuñ ayaġı

3 ʿAraḳ-nūşāna itmez bāde teʾs̱īr
Beyāż-pūşāna geçmez gün ṣıçaġı

4 Uçuḳdur lehcesi erbāb-ı ʿaşḳuñ
Olınmaz ḫastesinden farḳ ṣaġı

CCCXXII. 5 ḳalbur üstine : ḳalbur olmaz üstine K

5 İderler perde perde āh u feryād
Burılmış ʿūd u ṭanbūruñ ḳulaġı

6 Görince ḫāl-i rūyuñ ġayretinden
Açıldı lālenüñ baġrında dāġı

7 Bi-ḥamdi'llāh bu gün sulṭān-ı ʿaşḳuñ
Ḳurıldı göñlüme **Kāẓım** otaġı

CCCXXIV

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Āb-ı kevs̱er gibi ḫumdan ki ḫurūş eyler mey
Ḳaṭresin nūş ideni reşk-i sürūş eyler mey

2 Leb-i cān-perverüñe ḥasret olan teşne-dilān
Bā-yezīd olsa daḫi zühd ile nūş eyler mey

3 Degse ibrīḳ-i vużūya naẓar-ı feyż-es̱eri
Cām-ı Cemşīd gibi neşʾe-fürūş eyler mey

4 Öpdirür pīr-i muġāna ayaġın sāḳīnüñ
Pādişāhı ḳulına ḥalḳa be-gūş eyler mey

5 Āb-ı Ḫıżr u nefes-i muʿciz-i ʿĪ[s]ā mı nedür
Pīr ü bernālar ile dūş-be-dūş eyler mey

[287a] 6 ʿAşḳdur bāʿis̱-i ḥayrānī-i erbāb-ı naẓar
Çeşm-i pür-gūları bīmār u ḫamūş eyler mey

7 ʿĀlemüñ ʿaḳlın alurken bu ne ḥikmet **Kāẓım**
Baña keyf ü kemini māye-i hūş eyler mey

CCCXXV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Çignedi reftār ile göñlüm ki bir tersā ḳızı
Görse ruḫsārın düşerdi mihr ü māhuñ yıldızı

2 Sīnesi āyīne-i ḫurşīdden ṣāf u münīr
ʿĀrıż-ı gül-penbesi rūy-ı şafaḳdan ḳırmızı

CCCXXIV. 1 Ḳaṭresin : Ḳaṭresini K

3 Zülf-i kāfir-mā-cerāsı dīn ü īmān düşmeni
Çeşm-i düzdīde-nigāhı ṣabr u sāmān ḫırsızı

4 Bāl-i pāk ü dil-keşi serv-i revānuñ ḫˇāheri
Reng-i rūy-ı lāle-fāmı ʿandelībüñ baldızı

5 Mey gibi ḳanı ṣıcaḳ sāḳī gibi ʿāşıḳ-nüvāz
Ḥāṣılı cāmiʿ meʾāl-i lafẓ[ı] ḳız oğlan ḳızı

6 Dāne dāne ḫāl imiş hep gerdeninde kāfirüñ
Bense incü ẓann iderdüm anı ḥālā bir dizi

7 Aġrısı ṭutdı baḳınca rūyına ʿāşıḳlaruñ
Laʿlini gördi meyüñ ayaġına indi ḥay....izi (?)

8 Lāl idüp vaṣlın ayırdı vuṣlat-ı ġamdan beni
El-firāḳ ey ʿaşḳ ey derd ü belāyā hū sizi

9 **Kāẓım** ol dūşīze veş geçdi bu ḫoş-reftārile
Şīve-i ṭabʿ-ı Nedīmi bikr-i fikr-i ʿācizi

CCCXXVI

feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Dime ḫūn-āb-ı eşküme lā-şey
“Ve mine’l-māʾi külli şeyʾin ḥay”*

2 Münkeşifdür teżād ile eşyā
Kim bilür ḳadr-i ṣayfı olmasa dey

3 Yek sifāle olur fidā gāhī
Bu ḫarābāt-ı ġamda efser-i key

4 Eylemezdi piyāle devr-i semāʿ
Olmasa tā zebāna nāle-i ney

5 **Kāẓım** āyīne-i Sikenderdür
Muʿteberdür yanumda kūze-i mey

CCCXXV. 9 Şīve-i : شیوى K
* “Ve mine’l-māʾi külli şeyʾin ḥay”, *Kuran*, 21/30.
CCCXXVI. 2 bilür : bilürdi K

CCCXXVII

mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün
[müstefʿilün faʿūlün müstefʿilün faʿūlün]

1 Sāḳī bıraḳma elden cām-ı ṣafā-nümāyı
Ednā bir iltifātı sulṭān ider gedāyı

2 Ey mest-i cām-ı naḫvet hüşyār olup nihāyet
Bir gün gelür ṣorarsın ʿuşşāḳ-ı bī-nevāyı

[287b] 3 Göster şafaḳla mihrüñ ḳıl ḳanlu dāġum iʿlām
Ḫāk-i vaṭanda ey ṣubḥ gör sen bir āşināyı

4 Ḳılmış cenāb-ı ʿİzzet rūz-ı ezelde ḳısmet
ʿUşşāḳa derd ü miḥnet zühhāda bu riyāyı

5 Ser-mest-i cām-ı ʿaşḳ ol pīr-i muġān elinden
Mey-ḫāne gūşesinde gūş eyle hūy u hāyı

6 Baḥs̱ itme mā-sebaḳdan bil her umūrı Ḥaḳdan
Çūn [u] çirāya baḳma terk eyle mā-sivāyı

7 Ṣordum ṭabīb-i ʿaşḳa derd ü ġamuñ ʿilācın
Kāẓım fidā-yı cāndur didi bunuñ ḳolayı

CCCXXVIII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Güzeller ʿārıżından ṣanma sünbül gibi mū çıḳdı
Göñüller şemʿasından dūd-ı āh-ı ārzū çıḳdı

2 Hemān bir cürʿa içdüm çeşmesār-ı ʿaşḳdan ammā
Gözümden heft deryādan ziyāde ḳanlu ṣu çıḳdı

3 Oḳurken ḫaṭṭ-ı rūyuñdan rümūz-ı Ḥikmetü'l-İşrāḳ
Ṭolaşdı kākül-i pür-çīne göñlüm bir de bu çıḳdı

4 Hevā-yı kākülüñle bir ḳadeḥ mey çeḳdüm āh itdüm
Ayaġa düşdi söz daʿvā uzandı güft-gū çıḳdı

5 Helāk-i ġamze-i fettānıdur bir çeşm-i ḫūn-ḫʷāruñ
Dehānından anuñ kim ḥālet-i nezʿinde hū çıḳdı

CCCXXVII. 1 ṣafā-nümāyı : صفای نمایی K

6 Ḳabaḳ ṭadı virürken zāhid-i ḫāṭır-şiken bize
Elinde sāḳiyā pīr-i meyüñde bir kedū çıḳdı

7 Murādum ʿarż-ı ḥāl itmekdi **Kāẓım** āh u zārumdan
Şikāyet añlaşıldı n'eyleyem żımnen ġulū çıḳdı

CCCXXIX

mütefāʿilün faʿūlün mütefāʿilün faʿūlün

1 Ṭolaşup cihānı çeşmüm ser-i zülf-i yāre düşdi
Dil ü cāna nār-ı ġamdan yine biñ şerāre düşdi

2 Nice nāzenīni devrān bu fenāda ḳıldı ḥayrān
Kimi oldı ḳūt-ı kirmān kimi çāh u ġāra düşdi

3 İki isme ḥüsn ü ʿaşḳı ḳader itdi ḳurʿa icrā
Biri ḥiṣṣe-i faḳīre biri vech-i yāre düşdi

4 Bu ne ḥāl-i ḥayret-efzūn bu ne ḥikmet Allāh Allāh
Beni yaḳdı nār-ı ʿaşḳuñ gören āh [u] zāra düşdi

5 Göñül avlamaḳ mı bilmem ġarażı o kebk-i nāzuñ
Yine bāz-ı çeşm-i mesti süzilüp şikāra düşdi

6 Ne ʿaceb bu Ḳays u Manṣūr reh-i ʿaşḳa bir giderken
Biri çıḳdı reʾs-i kūha biri pāy-ı dāra düşdi

[288a] 7 Felek itdi dehr-i dūnuñ nesi varsa ḫalḳa taḳsīm
Bize **Kāẓım**ā uzaḳdan oturup neẓāre düşdi

CCCXXX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Eşk-i deryā-cūş u derd-efzūn bir mecrā iki
Allāh Allāh bāde[-i] gül-gūn bir mīnā iki

2 ʿAzm-i dīdār itmege sāyem ḳomaz tenhā beni
Āftābum ḥüsnüñe meftūn bir ammā iki

3 Āh ider hecrüñle āh itsem ber-ā-ber kūh u deşt
Āh kim āh-ı dil-i maḥzūn bir gūyā iki

4 Ḳırma dil mirʾātını seng-i sitemle olmasun
Ey perī-ṣūret-nümā Mecnūn bir Leylā iki

5 N'eylesün cān u dil-i rüsvāya ʿaḳl-ı ẕū-fünūn
Ṭavḳ-ı zencīr-i edeb-maḳrūn bir şeydā iki

6 Hem hevā-yı ʿaşḳ var göñlümde hem ḥubb-ı sivā
Lāne-i deşt-i belā-meşhūn bir Varḳā iki

7 Devlet-i dāreynden maḳṣad viṣāl-i yārdur
Dilde **Kāẓım** cevher-i meknūn bir deryā iki

CCCXXXI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Eyledi envār-ı feyż-i vech-i yār āyīneyi
Vāḳıf-ı sırr-ı ḥayāt-ı müsteʿār āyīneyi

2 Sen o ṭāvūs-ı muḳaddessin ki baḳsañ çeşmüñe
Gösterir naḳş-ı nigāruñ nev-bahār āyīneyi

3 Öyle rūşendür ki fānūs-ı ḫayālüm eylemez
Bezm-i şevḳ-efzāsına seng-i cidār āyīneyi

4 Ziynet-i dünyā maʿārif ehlinüñ ās̱ārıdur
Cām-ı Cem ḳıldı Sikender yādigār āyīneyi

5 Çeşm-i riḳḳāt-bārdan çıḳmaz ḫayāl-i rūy-ı yār
Bir perīdür eylemiş dārü'l-ḳarār āyīneyi

6 İḥtirāz itsün sevād-ı āhdan erbāb-ı cāh
Pür-ġubār eyler mürūr-ı rūzgār āyīneyi

7 Āftābum beñzemez destüñdeki peymāneye
Bir yere cemʿ itse devrān ṣad hezār āyīneyi

8 Cām-ı ʿaşḳı sāḳī-i kevs̱erden iç **Kāẓım** müdām
Dest-i İskenderde gör āteş-nis̱ār āyīneyi

CCCXXXII

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Oldı ḫurşīd-i maḥabbet dil-i zārumda celī
Geldi ṣadr-ı ḥarem-i Kaʿbede dünyāya ʿAlī

CCCXXXI. 2 nev-bahār : نور بهار K

[288b] 2 Muṣḥaf-ı ḫullete ḳıldı seni Ḥaḳḳ āyet-i Nūr
Sensin ey maẓhar-ı "lev-lāk"* güzeller güzeli

3 Mihrüñ itmişdi şafaḳ gibi derūnum pür-ḫūn
Rū-nümā olmadan envār-ı ṣabā[-yı] ezelī

4 Mest-i vaḥdet-naẓaram öyle ki tefrīḳ idemez
Ẕā᾿iḳam āb-ı ḥayāt ile şarāb-ı eceli

5 Cürʿa veş ḫāk-i ḫarābāta düşüp ḳalmaḳdur
ʿĀlem-i ābdan erbāb-ı hevānuñ emeli

6 Bu ḫarābātda sāḳī olamam ābādān
Ḫāne-i ḫāṭırumuñ yandı yıḳıldı temeli

7 Bāng-i fermān-ı elesti işidince **Kāẓım**
Bī-tereddüd didüm iḫlāṣ ile fi'l-ḥāl belī

CCCXXXIII

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Çekmeyen bāde-i gül-reng-i ʿatīḳ-i Yemenī
Añlamaz n'oldıġın esrār-ı ʿamīḳ-i Yemenī

2 Feyż-i ṣubḥ-ı ezele beñzemez enfās-ı Mesīḥ
Olamaz Veys ile hem-būy şaḳīḳ-i Yemenī

3 Dil-i Cibrīlüñ ider rāz-ı nihānın rü᾿yet
Sürme-i cān idinen ḫāk-i yalīḳ-i Yemeni

4 Dem uran ḥubb-ı ʿAlīden ider elbet ḳat ḳat
Bāde-i kevs̱ere tercīḥ raḥīḳ-i Yemeni

5 Cevheri ṣu kesilür mey gibi ey ġonçe-dehen
Leb-i cān-perverüñi görse ʿaḳīḳ-i Yemenī

6 Felegüñ aṭlas u istebraḳına rāciḥdür
Dūş-ı tevḳīrde dil-bend-i refīḳ-i Yemenī

7 Ḫıṭṭa-i ʿālem-i taḥḳīḳe ayaḳ başmış olur
Kāẓım iḫlāṣ ile kim ṭutsa ṭarīḳ-i Yemenī

---

* "lev-lāk" *Keşfü'l-hafā*, II, 164.

CCCXXXIV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Bāde kim cān-pāre-i Cemşīddür her ḳaṭresi
Ehl-i ʿaşḳa māye-i tevḥīddür her ḳaṭresi

2 Eşk-i ḫūnīn-i nedāmet kim gelür cürm ehline
Cūybār-ı gülşen-i ümmīddür her ḳaṭresi

3 Ḫūn-ı nā-ḥaḳ kim aḳar şemşīr-i ġamzeñden müdām
Āb u tāb-ı naḫvet ü tefrīd[d]ür her ḳaṭresi

4 Rind-i deryā-nūş-ı ʿaşḳam cürʿa-i endīşemüñ
Cevher-i peymāne-i temcīddür her ḳaṭresi

5 Eşk-i şādī kim aḳar gözden görince ʿārıżuñ
Jāle-i būstān-ı ṣubḥ-ı ʿīddür her ḳaṭresi

6 Āb-ı tesnīm-i ʿaraḳ kim vech-i ālüñden çıḳar
Dāne dāne dürr ü mervārīddür her ḳaṭresi

[289a] 7 Sāḳī[-i] kevs̱er-penāham **Kāẓım** eşk-i çeşmümüñ
Āb-ı rūy-ı çeşme-i ḫurşīddür her ḳaṭresi

CCCXXXV

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Fiġānuñ ʿarşa yetdi ey dil āh u zār yetmez mi
Felekler seyle gitdi girye-i ḫūn-bār yetmez mi

2 Uyanmazsın yatup ṣubḥ-ı ḳıyāmet ṭutsa dāmānuñ
Nedür bu ġaflet ey baḫt-ı ʿadāvet-kār yetmez mi

3 Çevirdüñ ṭaşt-ı faṣṣāda cihānı ḫūn-ı nā-ḥaḳla
Bu devr-i ẓālimi ey çerḫ-i kec-reftār yetmez mi

4 Ḫoş ol merd-i belā-keş kim yetürseñ pāyına başın
Dimez bir kerre olsun çekdigüm āzār yetmez mi

5 Yeter lāzımsa ʿāşıḳ virme yüz aġyāra ḫünkārum
Ḳuluñ da ʿāşıḳam bir ġonçeye bir ḫār yetmez mi

6 Hevā-yı nükhetüñ ḫāṭır-perīşān itdi dünyāyı
Nedür bu fitneler ey ṭurre-i ṭarrār yetmez mi

7 Büküldi ḳāmetüñ cānuñda leẕẕet ḳalmadı **Kāẓım**
Ḫayāl-i künc-i ebrū fikr-i gül-ruḫsār yetmez mi

CCCXXXVI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Oldı bir Leylā ṣaçuñ kim Ḳays-ı cān dīvānesi
Rūḥ-ı ḳudsīdür çerāġ-ı ḥüsninüñ pervānesi

2 Ḫaste-i hicrānıyam bir çeşm-i bīmāruñ ki āh
ʿĀḳıbet olmış şehīd-i ġamze-i mestānesi

3 Geh miyānuñ geh ser-i zülfüñ ḳılur dil cilvegāh
ʿAndelīb-i ʿaşḳuñ olmaz belli başlı lānesi

4 Sīne-ṣāfān-ı maḥabbetde görinmez ġıll u ġış
Cennet-i aʿlānuñ olmaz sebze-i bīgānesi

5 Reşkden zāhid bulur her cānibinde biñ ḳuṣūr
Gülsitān-ı cennet olsa ehl-i ʿaşḳuñ ḫānesi

6 Bir nişān yoḳ ḥāliyā kenz-i nihān-ı ʿaşḳdan
Būmgāh-ı vaḳt-i pīrī oldı dil vīrānesi

7 Kesdi tāb u ṭāḳatüm **Kāẓım** helāk itdi beni
Meclis-i vuṣlatda yārüñ şīve-i ṭıflānesi

CCCXXXVII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ehl-i dil üftādeler kim ḫāk-i rehdür her biri
Bī-sipāh u cāh u kişver pādişehdür her biri

2 İtme ednā ẕerreye çeşm-i ḥaḳāretle naẓar
Mihr-i rūşen-pertev-i ṣunʿ-ı İlehdür her biri

3 Dāne-i eşk-i feraḥ kim dīdeden rīzān olur
Reşk-i ecrām-ı münīr-i mihr ü mehdür her biri

[289b] 4 Ser-fidā-yı ḫançer-i ebrū şehīd-i ġamzeyem
Rūḥ-ı ʿuşşāḳa maḳām-ı cilvegehdür her biri

5 Ṣūret-i efʿāline yaḳma ḫarābāt ehlinüñ
ʿĀlem-i maʿnīde şāh-ı pür-sipehdür her biri

6 Şuʿlesi pek başḳadur **Kāẓım** nedāmet āhınuñ
Berḳ-i ḫırmen düşmen-i cürm ü günehdür her biri

CCCXXXVIII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ḳılar mı āşiyāne göñlüni ḥubb-ı vaṭan ṭayrı
O ṣayyāduñ ki olmaz mürġ-ı cān u dīnine ḫayrı

2 Ḳalem el üzre gezse ṭoġrılıḳ feyżiyle çün şemşīr
Miyān-ı nāsda çoḳ muʿteberdür ṭoġrıdan eyri

3 Vücūdum pādişāhuñ dil o māhuñ cānum Allāhuñ
Benüm nem var bu miḥnet-ḫānede bir nāmdan ġayrı

4 Sevād-ı küfr ü īmān zülf ü rūyuñdañ ʿibāretdür
Ayırmaz vāḳıf-ı esrār-ı vaḥdet Kaʿbeden deyri

5 Nigāh it dīde-i ʿibretle **Kāẓım** ḥāl-i eşyāya
Bu dār-ı bī-beḳānuñ cān-behādur sürʿat-i seyri

CCCXXXIX

mefāʿīlün mefāʿīlün faʿūlün

1 ʿİẕāruñ ḳaplamış ḫaṭ sebzezārı
Açılmış ʿālem-i ḥüsnüñ bahārı

2 "ʿArefnāk"* oldı rūy-ı āteşīnüñ
Gül açdı nūr-ı ḳudret şuʿlezārı

3 Ṭurup çāh-ı ẕeḳanda ḫāl-i Hinde
Benem dir teşne-diller āb-yārī

4 Yetüp ʿāşıḳlaruñ aldı elinden
Ser-i zülfüñ ʿinān-ı iḫtiyārı

5 Uṣandırdı beni cān u cihāndan
Vaṭan endīşesi ġurbet diyārı

6 Ḳılup **Kāẓım** dü çeşmüñ vaḳf-ı ḫūbān
Temāşā eyle ṣunʿ-ı Kirdgārı

---

* "ʿArefnāk" *Keşfü'l-hafâ*, II/262.

CCCXL

mefāʿilün mefāʿīlün mefāʿilün mefāʿilün

1 Çekenler meclis-i ervāḥda rāḥ-ı belā-rīzi
Çeker her derdi çekmez dürd-i cām-ı minnet-āmīzi

2 Cemāl-i ẕü'l-celāle bī-muʿādil iki meclādur
Ḥabīb-i kibriyānuñ ʿārıż u zülf-i dil-āvīzi

3 Olaydı ʿayn-ı devrān çeşm-i Mevlānā gibi ḥaḳ-bīn
Olurdı ʿālemüñ her ẕerresi bir Şems-i Tebrīzī

4 Degüldür mūy-ı ser bir bir başumda ẓāhir olmışdur
Ayaġumdan batan ḫār-ı cefānuñ nevk-i ser-tīzi

[290a] 5 Degül ḫūn-ı şafaḳ gül-gūn iden dünyāyı ṭutmışdur
Ṣunūf-ı ehl-i ʿaşḳuñ şuʿle-i āh-ı seher-ḫīzi

6 Hilāl-ebrūlar ey dil rüʾyet itmez [kendi] sevdāsın
Velev dārü'l-ḳażā-yı maḥşer olsa cāy-ı temyīzi

7 Ḳıyām-ı ḥaşre dek **Kāẓım** ayılmaz ḥāl-i ḥayretden
Çekenler serv-ḳadler ellerinden cām-ı leb-rīzi

CCCXLI

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Nigehüñ şerḥa-i cān u dili pür-dāġ itdi
Bir iken derdümi milyonlara iblāġ itdi

2 Gördi bülbül gibi uçmaḳ hevesin göñlümde
Zülf ü rūyın o gül-endām baña bāġ itdi

3 Dāġ-ı hicrānı ile sīnem iden lālesitān
Aḳıdup ortasına eşkümi ırmaġ itdi

4 Cevher-i cānumı gözden düşürüp şevḳ-i lebüñ
Cürʿa-i mey gibi ṣaldı yere ṭopraġ itdi

5 Lücce-i eşke iden merdüm-i çeşmüm māhī
Ḫūblar ḥalḳa-i gīsūların aġ itdi

6 Çeşm-i bīmārıña ḳurbān olayum yek nigehi
Ḫırmen-i ḫūn-ı dile gözlerimi ṣaġ itdi

7 Āferīn himmetine ṭaʿne-i ṭaşdan devrān
Cebel-i Ḳāf ḳadar çevremi bir ṭaġ itdi

8 Pīr-i mey tevbe virüp baña papaz ḳarasına
Yüzi aġ olsun o kāfir yüzümi aġ itdi

9 Getüren ʿālemi gül-geşt-i vücūda **Kāẓım**
Kimini bülbül-i şeydā kimini zāġ itdi

CCCXLII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Bir güzelüñ oldı ruḫ u sīnesi
Şemʿ-i dil ü cānımuñ āyīnesi

2 Ṣubḥ-ı tecellā görinür çeşmüme
Şehr-i maḥabbet şeb-i āẕīnesi

3 Yārelerüm yāre güzel şerḥ ider
Ḳaşlarınuñ ḫançer-i pür-kīnesi

4 Ḫilʿat-i iḥsān-ı Ḫudādur baña
Faḳr u fenā ḫırka-i peşmīnesi

5 ʿĀşıḳ elemsiz olamaz şehlerüñ
Pür gerek altun ile gencīnesi

6 Eyledi **Kāẓım** beni sulṭān-ı ʿaşḳ
Āl-i ʿabā bende-i dīrīnesi

RUBAÎLER

[290b] R U B Āʿ İ Y Y Â T

I

ahreb

Ey nūr-ı ruḫı "ve'ş-şemsü ve ḍuḥāhā"*
Gīsūları "ve'l-leyl iẕā yaġşāḥā"**
Göñlümde ẓuhūr eyledi hep ʿaşḳuñla
Keyfiyyet-i "ḳad eflaḥa men zekkāhā"***

II

ahreb

Dünyāda olup maḥrem-i bezm-i ṣaḥrā
ʿUḳbāda ḳılup cennet-i ʿadni meʾvā
ʿĀşıḳlaruñ olmaz mı ʿaceb sāyeñde
Yā Rab iki gün eyleseler ẕevḳ ü ṣafā

III

ahreb

Cān āteş-i ḥasretle olup laḫt-ı kebāb
İtdüm o ḳadar aġlayaraḳ nūş-ı şarāb
Tā ḥaşre ḳadar mey ḳoḳusından sāḳī
Kim gelse olur ḳabrüme ser-mest ü ḫarāb

IV

ahreb

Faḫr eyleme itmem diyü ben nūş-ı şarāb
Mestānelerüñ ḫāṭırını ḳılma ḫarāb
Mey içmez iseñ öyle günāh eylersin
Biñ cām-ı mey olmaz yerine naḳş ber-āb

V

ahreb

Ey sāḳī cān-perver ü çālāk meded
Vir destüme bir cām-ı feraḥnāk meded

---

* "ve'ş-şemsü ve ḍuḥāhā" *Kuran*, 91/1.
** "ve'l-leyl iẕā yaġşāḥā" *Kuran*, 91/4.
*** "ḳad eflaḥa men zekkāhā" *Kuran*, 91/9.

Kān-ı güher ḫāk-i ḫarābāt olayum ben
Ḫāk eylemeden cismümi eflāk meded

VI

ahreb

ʿĀşıḳda gerek vücūd-ı āh ile sürūd
Āteşde nice olursa şuʿle vü dūd
Dil ḫānesi bī-sütūn-ı āh olamaz
[291a] Lāzımsa naṣıl ḫıyām içinde ʿamūd

VII

ahreb

Cürm ü günehüñ ʿilletidür ism-i Ġafūr
İẓhār-ı meẓāhirler ider tā dem-i ṣūr
Hem-şuʿle olup netīce nār ile nūr
Eyler ruḫ-ı ittiḳāya ḫande ḳuṣūr

VIII

ahreb

Hengām-ı bahārı ṣunʿ-ı Rabb-i ekber
Ḳılmış o ḳadar ki ḥüsn ü ʿaşḳa maẓhar
Şeb-nem üzerinde her şukūfe-i ter
Peymāne-i çeşm-i ʿāşıḳāne beñzer

IX

ahreb

Mirʾāt-ı serāʾir-i ḳażā göñüldür
Mişkāt-ı müʾes̱s̱ir-i Hüdā göñüldür
Cibrīle maḳām-ı müntehāsı mechūl
Kāşāne-i ẕāt-ı kibriyā göñüldür

X

ahreb

Ser-mest-i ġamem tāb u tüvānum yoḳdur
Lāl-i elemüm noḳṭa-i zebānum yoḳdur
Maḥv itdi beni öyle ki bir ġonçe-dehen
İs̱bāt-ı vücūd itmege cānum yoḳdur

XI

ahreb

Bu ʿālem-i miḥnetde zamān bir demdür
Mīnā-yı ḥaḳīḳatde cihān bir demdür
Ḳıl sāġar-ı tevḥīd ile ḫatm-i enfās
Ṣahbā-yı ter ü ʿömr hemān bir demdür

XII

ahreb

Şemşīr-i ḳażā gerçi büyük āẕerdür
ʿAşḳ āteşinüñ bāriḳası dīgerdür
Parlaḳsa daḫi her ne ḳadar ẕevḳ-i ʿaraḳ
Ṣahbā-yı terk neşʾesi bālāterdür

XIII

ahreb

Ey çerḫ sebeb-i nālemüze kīneñdür
Cevr itme bize ʿādet-i dīrīneñdür
Pür-jeng ü ġumūm itme dil ü sīnemüzi
[291b] Bir ṣūret ile her biri āyīneñdür

XIV

ahreb

Muḥtāc-ı vücūd olmayacaḳ cān yoḳdur
Vā-reste cevher-i ʿaraż alan yoḳdur
Vācib bu baña ben seni vācib bilürem
Bir başḳa vücūd olmaġa imkān yoḳdur

XV

ahreb

Māhiyyet-i eşyā eṡer-i esmādur
Esmāda müsemmā ile yek maʿnādur
Rūşen görinür ʿārif-i āgāh-dile
İmkān u ʿadem āyīne-i Mevlādur

XVI

ahreb

Ölsem beni ṣahbā ile ġasl eyleyüñüz
Bir kūze daḫi ḳabrüm içün paylayuñuz
Telḳīne bedel gūşuma baʿde't-teḳfīn
Bir şişe döküp ḳulḳul-i mey söyleyüñüz

XVII

ahreb

Pür ḳıl ḳadeḥ-i ḳalbümi ey bāde-fürūş
Ol bāde ammā ki ola māye-i hūş
Cibrīle olup naʿrelerüm ḳırṭa-i gūş
Raḳṣ-āver ola şevḳ-i sürūrumla sürūş

XVIII

ahreb

Ey duḫter-i rez sen ne ʿaceb dil-bersin
Maḥbūb-ı cihān āfet-i cān-perversin
Rāhuñda fidā-yı ser ü cān bir iş mi
Sen cevher-i cāndan baña bālātersin

XIX

ahreb

Peymāne-keş-i firāḳ-ı yārdur dil
Ser-mest-i şarāb-ı bī-ḫumārdur dil
Göster ki gel cemāl-i bā-kemālüñ
Ṣad-dāġ hezār-ḫārḫārdur dil

XX

ahreb

Māżī ile bī-fāʾide emr-i işġāl
Maʿlūm degül kimse içün istiḳbāl
Bilmem ne zamān bulmalı taḥṣīle zamān
[292a] Müstaḳbel ü māżīden ʿibāret bir ḥāl

XXI

ahreb

Ey ṭūṭī-i bāġ-ı cennet-i teraḥḥum
ʿUşşāḳ ile eyledükçe sen tekellüm
Ṣūret gibi rū-nümā olur maʿānī
Gül gibi ider tebessümüñ tecessüm

XXII

ahreb

İsterseñ eger eylemegi ẕevḳ-i müdām
Tā düşmeyecek ḫāke elüñden ḳoma cām
Bir elle ṭutup cām-ı meyi bir el ile
Çek şīşeyi āġūşuña ber-vefḳ-i merām

XXIII

ahreb

Meydānda iken gün gibi peymāne-i Cem
Zāhid ne çekersin bu ḳadar sübḥa-i ġam
Sür pīr-i meyüñ pāyına ruḫsārıñı çek
Allāh içün āḫir nefesüñde bir dem

XXIV

ahreb

Her sebz çiçek ki rū-nümā olur yerden
Bir cāndur o düşmiş ayrı başḳa peykerden
Her ẕerresi belki bārgāh-ı nüh-ṭāḳuñ
Bir pāredür āftāb u māh-ı enverden

XXV

ahreb

Envāʿ-ı s̱enā vü şükr ü ḥamd-i bī-pāyān
Olsun o şeh serīr-i ḳudrete her ān
Erzāḳına eyleyüp kefālet-i insānuñ
Taḥṣīl-i kemāle saʿyini ider fermān

XXVI

ahreb

Ḳalma bu ribāṭ-ı ġam-rehīn içinde
Envāʿ-ı ḫayāl-i bed-ḳarīn içinde
Ḳısmetle ecel arar seni bulurlar
Olsañda bürūc-ı āhenīn içinde

XXVII

ahreb

Gūş itme ṣadā-yı pend-i zāhidānı
Gel diñle terennüm-i ney ü kemānı
Vāʿiẓ yarın āḫiretde kevs̱er içsün
[292b] Sen iç burada şarāb-ı erġavānı

XXVIII

ahreb

Ḫurşīd şeref-i şuʿle-i evc-i ezelī
İẓhār-ı cemāl ideli ber-vech-i celī
El-minnetü li'llāh ki makām itdi maḳām
Cān u dilümi ḥubb-ı Muḥammedle ʿAlī

XXIX

ahreb

Çıḳma başa neşʾe-i şarāb gibi
Yaḳma dilüñ āteşe kebāb gibi
İsterseñ eger ʿulüvv-i cā[h] u celāl
Yüz sür yere māh u āftāb gibi

XXX

ahreb

Gūş eyler iseñ bu mest-i dil-ḫarābı
Nūş itme ḥamīm-i ḳavl-i nā-ṣavābı
Nā-çīzdür āḫiret yanında dünyā
Yek ẕer ile degişme āftābı

KIT'ALAR

M U Ḳ A Ṭ Ṭ Aʿ Ā T

I TERCEME-İ SŪRE-İ İḪLĀṢ-I ŞERĪF

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ey muʿaẓẓam-ẕāt-ı Bī-çūnı "hüve'llāhu aḥad"*
Vey vücūd-ı vācib-i ẕī-şānı "Allāhu'ṣ-ṣamed"**

2 ʿĀciz ü ḳāṣırdur idrākünde idrāk-i enām
Vālid ü mevlūd yoḳdur saña küfv olmaz aḥad

II TERCEME-İ ĀYETÜ'N-NŪR

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ey vücūd-ı vācibi nūr-ı semāvāt u zemīn
Ḳudreti mişkāt-ı ʿulyā-yı meṣābīḥ-i celāl

2 Kevkeb-i dürrī-i ʿizzetdür ki eyler ʿāleme
Ṭalʿatı naḫl-i hüviyyetden tecellā-yı cemāl

3 Şarḳı vü ġarbı degüldür āftāb-ı ʿārıżı
Muttaṣıl her cānibe neşr eyler envār-ı viṣāl

4 Lems-i nāra ḥāceti olmaz sirāc-ı aḳdesin
Müncelīdür dāʾim ol "nūrün ʿalā-nūr"***-ı kemāl

5 Her kime isterse nūrıyla hidāyet eyleyüp
Ḫalḳa **Kāẓım** ḥażret-i Allāh ider ḍarb-ı miṣāl

[293a] III ḲIṬʿA-İ TERCEME-İ ĀḪER SŪRE-İ ḤAŞR

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ey dil-i şūrīde bil kim ḥażret-i Allāhdur
ʿĀlemü'l-ġayb ve'ş-şehādet ẕāt-ı Raḥmān u Raḥīm

I. *İhlâs Suresi*, *Kuran*'da 112. sure ve tamamı 4 ayettir. İlk vahy edilen surelerden olan bu sure, adını konusundan alır.
* "hüve'llāhu aḥad" *Kuran*, 112/1.
** "Allāhu'ṣ-ṣamed" *Kuran*, 112/2.
II. *Nur Suresi*, *Kuran*'da 24. sure ve tamamı 64 ayettir. Sure adını, nur ayeti denilen 35. ayetten almıştır.
*** "nūrun ʿalā-nūr" *Kuran*, 24/35; *Keşfü'l-hafā*, II, 336.
III. *Haşr Suresi*, *Kuran*'da 59. sure ve tamamı 24 ayettir. 3 beyitlik tercüme Kıt'a, Haşr suresinin son üç ayetinin tercümesidir.

2 Mālik ü Müʾmin Müheymindür ki Cebbār u ʿAzīz
İsm-i Ḳuddūs ü Selāmı dūzaḫı eyler naʿīm

3 Ḫālıḳ ü Bārī Muṣavver kim cemīʿ-i mümkināt
Eyleyüp tesbīḥ dirler yā ʿAzīz ü yā Ḥakīm

IV ḲIṬʿA

feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Mest olup ʿaşḳ u şevḳ ile her gāh
Diyelüm "lā-ilāhe illa'llāh"

2 Nefy ü işbātı evvel eyleyelüm
Ola āḫir kelāmumuz Allāh

V

feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Kimden itdümse temennā-yı kerem
Didi "lā-ḳudrete illā-billāh"

2 Ben de her şeyden idüp ḳaṭʿ-ı naẓar
Saña açdum gözümi yā Allāh

VI

feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Maẓhar-ı nūr-ı Hüdā ḳılmış iken
Eyleme göñlümi ġafletle ḫarāb

2 Ḳuluñam raḥmetüñe muḥtācum
"Rabbenā inneke ente'l-Vehhāb"*

VII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Maġfiret-muʿtāddur ol rütbe kim
Raḥmetinden ḥażret-i Rabbü'l-mecīd

2 Olmasa dünyāda ʿiṣyān eyleyen
Yaradurdı ʿavf içün ḫalḳ-ı cedīd

---

* "Rabbenā […] inneke ente'l-Vehhāb" *Kuran* 3/8.

VIII

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Yoḳ ḥālümi ʿarż itmege ḥācet saña yā Rab
Dārū-yı şifā merḥametüñdür baña yā Rab

2 Luṭfuñ dil-i bīmāra ʿilāc olmasa muṭlaḳ
Bir başḳa devā-kār ger olmaz aña yā Rab

IX

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Yā Rab be-nūr-ı Aḥmed ü Zehr[ā] vü Murtażā
Yā Rab be-ḥürmet-i Ḥasan u Şāh-ı Kerbelā

[293b] 2 Benden ḳarīn-i ʿālem-i ḳurb-ı ḳabūl ḳıl
Her gün ṣalāt-ı ḫamse ʿaḳībinde beş duʿā

X

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Senüñ ẕātuñçün olmışdur müheyyā yā Resūla'llāh
Maḳām-ı "ḳābe ḳavseyni ev ednā"* yā Resūla'llāh

2 Sen evvel gelmiş olsayduñ cihāna ṣoñradan muṭlaḳ
Ṣuver-pīrālıḳ itmezdi heyūlā yā Resūla'llāh

XI

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Ey bülbül-i muʿciz-dem-i gülzār-ı "ʿarefnāk"**
Ḫurşīd-i "le-ʿamrük"*** meh-i tābende-i "lev-lāk"****

2 Her ẕerresi bir mihr-i cihān-kevkebe olsa
Māhiyyetüñ idrāk idemez kevkeb-i idrāk

---

* "ḳābe ḳavseyn ev-ednā" *Kuran*, 53/9.
** "ʿarefnāk" *Keşfü'l-hafā*, II/262.
*** "le-ʿamrük" *Kuran*, 15/72.
**** "lev-lāk" *Keşfü'l-hafā*, II, 164.

XII

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Cūş idüp bād-ı maḥabbet ile deryā-yı ezel
Oldı bir cevher-i şeh-dāne dü reng üzre celī

2 Didi naḳḳād-ı hüviyyet görüp ol renglerüñ
Birine nūr-ı Muḥammed birine sırr-ı ʿAlī

XIII

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Sebeb-i ḫilḳat iken ʿāleme sulṭān-ı rüsül
Enbiyā vü rüsüle oldı şerefle ḫātem

2 Olsa rābiʿ n'ola tertīb-i ḫilāfetde ʿAlī
Eylemişdür anı Ḥaḳ faḫr-i cihāna tevʾem

XIV

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Sensin ol Ḥayder-i Kerrār kim ey şīr-i Ḫudā
Biñde bir midḥatüñ olsaydı muḥarrer farażā

2 Varaḳ-ı defter-i evṣāfuñı ʿadd itmek içün
Ser-i engüştümi ışlatmaġa yetmez deryā

XV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Yā veliyya'llāh deryā-yı ḫıṣālüñden senüñ
Ḳısmet itmiş nāẓım-ı silkü'l-leʾāl-i Fātiḥa

2 ʿİlm ü ḥikmet ḥüsn ü ḳudretle celāl ü ʿiṣmetin
Ādem ü İdrīs ü Yūsuf Nūḥ u Mūsī Ṣāliḥa

XVI

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Mirʾāt-ı dil ḳarardı ġubār-ı ġumūmdan
Ḳıl ṣayḳal-ı ʿināyet ü luṭfuñla müncelī

[294a] 2 Ḳaldum ḥażīż-i ḫāk-i meẕelletde mużṭarib
“Üdrük nidāʾe ʿabdike” yā Murtażā ʿAlī

XVII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ʿĀcizem basṭ u beyāndan cevher-i māhiyyetin
Ṣorsa bir ʿārif baña **Kāẓım** cenāb-ı şāhdan

2 Ḳul disem ol iḳtidārı ḳuldan ʿaḳl itmez ḳabūl
Ḥaḳ disem şirk itmege ḫavf eylerüm Allāhdan

XVIII

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Ey çeşme-i ḫurşīd-i kerem şāh-ı velāyet
Sulṭān-ı ümem s̱ānī[-i] sulṭān-ı risālet

2 Hem ḫaste vü hem bir pula muḥtācum efendim
Kāẓım ḳuluñı eyle şifā-yāb-ı ʿināyet

XIX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Her-kesüñ bir melceʾ ü meʾvāsı var ammā benüm
İki ʿālemde penāhum ḫamse-i āl-i kisā

2 Eyledi Ḳıṭmīri nācī ṣoḥbet-i Aṣḥāb-ı Kehf
Ḥāşe li’llāh kim beni terk eyleye āl-i ʿabā

XX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ẕikr olınduḳça virir ẕevḳ ü ṣafā
İsm-i pāk-i Muṣṭafā nām-ı ʿAlī

2 ʿĀşıḳuñ ṣahbā-yı şevḳ-efzāsıdur
Mīm-i nām-ı Aḥmed ü lām-ı ʿAlī

XXI

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 İkrām ḳılup sāḳī-i bezm-i s̱aḳaleyne
Ḫürmetler idüp bāde-ḫor-ı Bedr ü Ḥuneyne

2 Yā Rab günehüm ʿarṣa-i maḥşerde dü nīm it
Nıṣfın Ḥasana nıṣfını baḫş eyle Ḥüseyne

XXII

mefāʿīlün mefāʿīlün faʿūlün

1 Yaḳardı dūd-u āhı mücrimīnüñ
Vücūd-ı ḫırmen-i imkānı bi'llāh

2 Tesellī-baḫş-ı ḫāṭır olmasaydı
Eger "lā-taḳnaṭū min-raḥmeti'llāh"*

XXIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Kām-yāb olmaz ṭarīḳ-i ʿaşḳda
Ḳılmayan cānān içün cānın fidā

[294b] 2 Böyle fermān eylemişdür ẕü'l-celāl
"Leyse li'l-insāni illā mā-saʿā"**

XXIV

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 ʿAceb mi āl-i Hāşimden geçerse ḥākim-i Şāma
Ḫilāfet emri **Kāẓım** Ḥayder-i Kerrārdan ṣoñra

2 Muḥaḳḳaḳdur ẓalām-ı Şām olur dünyāya müstevlī
Hemīşe inḳiżā-yı rūz-ı pür-envārdan ṣoñra

* "lā-taḳnaṭū min-raḥmeti'llāh" *Kuran*, 39/53.
** "Leyse li'l-insāni illā mā-saʿā" *Kuran*, 53/40.

XXV

mefāʿīlün mefāʿīlün faʿūlün

1 Merāyā-yı cemāli ẕü'l-celālüñ
Muḥammed Muṣṭafā ile ʿAlīdür

2 Bu iki nūr-ı pāke maẓhar-ı tām
Cenāb-ı Ḥācī Bektaş-i Velīdür

XXVI

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Pervāne olup nūrına şemʿ-i ezelīnüñ
Virdüm yolına cānumı Zehrā vü ʿAlīnüñ

2 **Kāẓım** beni mest eyledi ṣahbā-yı maḥabbet
Dest-i kereminden Ḥācī Bektaş-i Velīnüñ

XXVII

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Ṭutuşup şuʿle-i cevvāleye döndi göñlüm
Düşeli cān evine āteş-i ʿaşḳuñ ʿalevi

2 Rūzgāruñ siteminden beni ḥıfẓ eyle meded
Bir çerāġ-ı kerem-efrūḫteñem yā Bedevī

XXVIII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ġamuñla yanmada leẕẕet bulup ey merḥamet kānı
Ṭutuşdurdum çerāġ-ı ḥubb-ı pāküñden dil ü cānı

2 Ḳuluñ **Kāẓım** senüñ ʿabd-i ḳadīm ü dil-şikāruñdur
Meded yā Bāz-ı Eşheb el-amān yā Ġavs̱-ı Geylānī

XXIX

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Żarīḥ-i pāk-i Şeyḫ-i Ekber-i ʿālī-mekāndur bu
Maḳām-ı vāris̱-i peyġam-ber-i āḫir-zamāndur [bu]

2 Bilürler Türk ü Aʿcām u ʿArab hep kaʿbetü'l-ʿuşşāḳ
Naẓargāh-ı İlāhīdür maḳām-ı ḳudsiyāndur bu

XXX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Şeyḫ ʿAbdu'llāh-ı Rūmī yaʿnī Eşref-zādenüñ
Māye-i şān u şerefdür [R]ūma ḫāk-i maḳdemi

[295a] 2 Bāz-ı eşheb-bāl kim ẓıll-ı ẓalīl-i himmeti
Döndirir uçmaġa isterse ribāṭ-ı ʿālemi

XXXI

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Merdān-ı Ḥudā mest-i şarāb-ı ezelīdür
Deryā-yı Necef nūş-ı mey-i ḥubb-ı ʿAlīdür

2 Olmaz bu güher her-ṣadef-i sīnede peydā
Maḥż-ı kerem-i ʿāṭıfet-i lem-yezelīdür

XXXII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Nüh felek ġırbāl-i ḥikmetdür ḫalāyıḳ āb-ı nāb
Bu müsellemdür ki şu ġırbālde ṭutmaz ḳarār

2 Ṣūret-i imkān vücūd-ı vācibüñ tims̱ālidür
Şīşe-i tims̱ālde olmaz şarāb-ı iḳtidār

XXXIII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Çekenler sāḳī-i ʿaşḳuñ elinden cām-ı tevḥīdi
Ayırmaz Bāyezīdüñ neşʾesinden ẕevḳ-i Ẕü'n-nūnı

2 Biri çıḳdı beyābāna birisi ḫum-nişīn oldı
Naşıl tercīḥ ider Mecnūna bir ādem Felāṭūnı

XXXIV

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Ögrendi ġazālān-ı cihān ey gözi āhū
Atılmayı ṭurmayı geri baḳmayı senden

2 Meşḳ eyledi pervāne vü şemʿ ü gül-i ḫoş-bū
Yanup yaḳılup çāk-i s̱iyāb itmegi benden

XXXV

mefāʿīlün mefāʿīlün faʿūlün

1 Düşer mi hīç dünyā-yı denīden
Mürüvvet beklemek merd-i reşīde

2 O ḳaḥbe sifle-perver eylemişdür
Ḥüseynüñ başını tuḥfe Yezīde

XXXVI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ḫaṭṭı Ḫān ʿAbdu'l-mecīdüñ ḥüsn-i ḫaṭ sulṭānıdur
Beñzemez bu şīveye ḫaṭṭ-ı Yesārī vü ʿİmād

2 Siḥr ise anlar kerāmetdür bu kim olmaz ʿadīl
Dāniş ü bīnīşde ʿaḳl u dīdeye nūr-ı fuʾād

XXXVII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ʿAzm idüp ḳaṣr-ı Çırāġāna şeh-i ʿālī-cenāb
ʿArż-ı dīdār eyledi burc-ı ḥamelden āftāb

2 Sāyesin farḳ-ı cihānda ber-ḳarār itsün cüdā
Ber-ḳarār olduḳça bu nīlī-serāy-ı nüh-ḳıbāb

XXXVIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Pādişāhum heşt sāl oldı cülūs-ı şevketüñ
Yüz yıla iblāġ u ikmāl eylesün Rabbü'l-ʿalā

XXXIV. 1 cihān : cān K

[295b] 2 Ḳāfdan Ḳāfa cihānı żabṭ it İskender gibi
Ṭāliʿüñ āyine-i devrāna virsün incilā

XXXIX

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Şeb ü rūz cilvesi[dür] ḥażret-i ʿAbdu'l-ḥamīd H̱ānuñ
Bu mülk ü milletüñ tārīẖ-i ʿizz-i intibāhıdur

2 Ehālī sāyesinde eylesün icrā-yı şehr-āyīn
O şāhenşāh-ı devrān maḥż-ı iḥsān-ı İlāhīdür

XL

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Olmayınca ādeme ʿavn-i İlāhī çār[e]-sāz
Her neye ḳılsa teşebbüs̱ ẖāsir ü nevmīd olur

2 Ẕāt-ı Ḥaḳdan ġayrıya dil baġlayan dīvānenüñ
İctihād u saʿyı berḳ-i ẖırmen-i ümmīd olur

XLI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Zār u ġamgīn olma kesb-i dāne-i erzāḳ içün
Cümle maẖlūḳuñ kefīl-i rızḳıdur Rabb-i kerīm

2 Bir dilim nāna ḳanāʿat ḳıl ḥużūr-ı ḳalb ile
Açlıġuñdan ölsen olma dāẖil-i ẖˇān-ı leʾīm

XLII

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Ḳurbān olayum ẖāk-i ẖarābāta kim ehli
Peymāne-keş-i bāde-i gül-reng-i ṣafādur

2 Bilmem ne diyem medresenüñ ḥāline ẖalḳı
Meşġūl-i sivā bir alay erbāb-ı riyādur

XLIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Rind-i deryā-nūş-ı ʿaşḳam öyle kim erbāb-ı dil
Hep çekerler çekdigüm peymānenüñ bāḳīsini

2 Ol ḳadar ārām-sāz oldum ki bu mey-ḫānede
Pīr-i mey gördüm hezārān nev-cevān sāḳīsini

XLIV

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Żaʿfum ol rütbe ki ṭursa ser-i bālīnümde
Melekü'l-mevt-i ḥayātum idemez istişmām

[296a] 2 Girdi bir ṣūrete kim cism-i nizārum **Kāẓım**
Cevher-i ferd yanumda görinür bedr-i tamām

XLV

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Görüp fāsıḳları ṣāliḥlere tercīḥ ider dünyā
Didüm bir ʿārife bu ḳaḥbenüñ ḥāli ne bī-cādur

2 Didi ehl-i fesād evlādıdur erbāb-ı istirşād
Anuñ ortaġınuñ evlādıdur ebnā-yı uḫrādur

XLVI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ḳalmadı göñlümde **Kāẓım** ẓulmet-i ḥubb-ı sivā
ʿAşḳ şemʿi ideli tenvīr cān fānūsını

2 Ḥamdü li'llāh döndi ṣaḥn-ı Kaʿbeye deyr-i derūn
Bāng-i tekbīre mübeddel ḳıldı Ḥaḳ nāḳūsını

XLVII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Sezādur berke-i āġūşuma āh-ı teʾessüfle
Dökilse ḳaṭre ḳaṭre göz yaşum rīş-i sefīdümden

2 Taḥarrī-i ṭarīḳ itmekdeyüm ben vuṣlata ḥālā
Yaḳīn olmışken Allāhum baña ḥabl-i verīdümden

XLVIII

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Rızḳ içün eyle tevekkül ʿamel-i ḫayra çalış
İki ʿālemde dilerseñ bulasın ḳadr-i celīl

2 Kereminden ʿamel-i ṣāliḥi fermān buyurup
Oldı Ḥaḳ ḳullarınuñ rızḳını iʿṭāya kefīl

XLIX

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Def gibi sīne dögüp zil gibi feryād itsün
Gūş idüp zemzeme-i kūs-ı kemālüñ ḥussād

2 Ḳaplasun cümle maḳāmāt-ı cihānı ṣītüñ
Eylesün dāʾire-i devletüñ Allāh ābād

L

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Açmaz kitāb-ı rāz-ı derūnın hezāre gül
Ḫār-ı sitemden olsa daḫi pāre pāre gül

2 **Kāẓım** güzīde ṣāhid-i ḳudret degül midür
Āṡār-ı ṣunʿ-ı ḥażret-i Perverdigāre gül

LI

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Ḍīḳ olur emr-i maʿāşı şuʿarānuñ elbet
Dāḫil-i dāʾire-i vezn olan āṡārı gibi

[296b] 2 Vüsʿat-i ḥāl bulur ehl-i ticāret muṭlaḳ
Ṭağılup her ṭarafa yol bulan efkārı gibi

LII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Donanma-yı hümāyūn bir muʿaẓẓam-baḥr-i şevketdür
İlāhī bād-ı tevfīḳüñle her dem mevc-rīz olsun

2 Bu keştīdür o baḥrüñ āb-ı rūyı olsa her ḳanda
Mübārek-nāmı āsā maẓhar-ı naṣr-ı ʿazīz olsun

LIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ey vücūd-ı [d]evletüñ aña fuʾād-ı ekremi
Ḥaşre dek ārāyiş-i ṣadr eylesün Mevlā seni

2 Dest-i iḥsānuñ ayaḳlandurdı düşkün göñlümi
Dāʾimā ṭutsun el üzre devlet-i dünyā seni

LIV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Āṣafā baḫş itdigüñ altun ḳılıc
Ol ḳadar virdi baña kim ibtihāc

2 Baʿde-mā tedmīr-i aʿdā itmege
Çekmezem tīġ-i zamāne iḥtiyāc

LV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Āṣafā luṭf itdigüñ esb-i ʿacībü'ṣ-ṣūretüñ
Hey ne ḥikmet kim vücūdından büyükdür ḫāyesi

2 Süst-pā kim ol ḳadar tenbelliginden kāfirüñ
Ṭamdan atsam ḥaşre dek düşmez zemīne sāyesi

LVI

mefāʿīlün mefāʿīlün faʿūlün

1 Raḳīb olmış saña ʿāşıḳ ḳulaḳdan
Gözümle gördüm oldı mübtelā ben

2 Bu meşhūr u müsellemdür efendim
“Şenīden key buved mānend-i dīden”

LVII

feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Ḳıl tefekkür ki ṭoġdıġuñ günde
Ḫalḳ ḫandān olurdı sen giryān

2 Öyle saʿy it ki ḥīn-i fevtüñde
Girye ḳılsun cihān sen ol ḫandān

LVIII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 İbni Süfyānı teṣāḥub ḳılmadur şānuñ senüñ
Yoḳdur ey zāhid meger gögsüñde īmānuñ senüñ

[297a] 2 ʿĀlemi ḳan aġladırken vāḳıʿāt-ı Kerbelā
Sen ne kāfir-mā-cerāsın acımaz cānuñ senüñ

LIX

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Maʿārif dersine naẓm-ı şerīf-i Mes̱nevīden gir
Kemāl iḥrāmına ḥall-i münīf-i Maʿnevīden gir

2 Ḥaḳīḳat şehrine kesdürme yoldan vuṣlat isterseñ
Ṭarīḳ-i ʿaşḳa gel bāb-ı Naẓīf-i Mevlevīden gir

LX

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Bülbülüñ aġladıġı ḫāruñ ucından ġonçe
Kesb-i ās̱ār-ı ṭarāvetle olur ḫande-nis̱ār

2 Ehl-i ḳurbuñ es̱er-i seyyiʾesinden ṣayılur
Nuḳre-i tām-ı ʿıyār-ı ḥasenāt-i ebrār

LVI. 2 “İşitmek görmek gibi olmaz.”

LXI

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Yeñişehir fenārı reşk-i mişkāt-ı felek ḳıldı
Żiyā Paşa-yı rūşen-ṭāliʿüñ mişbāḥ-ı iḳbāli

2 Kül olmaz mı yanup pervāne āsā āteş-i reşke
Görüp bu ḥüsn-i iḳbāli olanlar eskiden vālī

LXII

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Ṣormaz aḥvāl-i cihānı bize maḥşerde Ḫudā
Çeker ol dāʿiyeyi anda vezīr ü sulṭān

2 Seyr it ecrām-ı münīrüñ yoḳ iken pāyānı
Görür āzār-ı küsūfı meh ü mihr-i raḫşān

LXIII

mefāʿīlün mefāʿīlün faʿūlün

1 Ser-i zülfüñden inmez rūyuña dil
Degişmez dārını dārına Manṣūr

2 İder biñ çeşmine āb-ı ḥayātı
Fidā yek sāġar-ı ṣahbāya maḫmūr

LXIV

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Rubʿ u ḫums u südüsi cümle maʿāşuñ kesilüp
Giderek geldi üçüñ birine ḳıṭʿa[-i] nevbet

2 İkide birde bu ḫamyāzeyi çekmeden ise
Bārī vaḳtiyle olınsaydı dibinden sünnet

LXV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ṣanma pāk eyler dehānın rūz [u] şeb misvāk ile
Açlığından diş biler zāhid ṭaʿām-ı cennete

[297b] 2 Ārzū-yı vaṣl ider birden ser-i eflākde
Tīr-i mesmūm-ı nigāhı degse bir meh-ṭalʿata

LXVI

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Eyleme şiddet-i teʾdīb-i felekden şekvā
Mużṭarib olmayan ādem bulamaz ẕevḳ-i ḥużūr

2 Ne çekiçler yer elinden naẓar it üstāduñ
İktisāb-ı güher-i ṣafvet idince timur

LXVII

feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Eyleyüp ḫāk ile cismüm yek-ser
Der-i mey-ḫāneye vażʿ itdüm ser

2 Baña bir cām yetişdir sāḳī
Olmadan ḫāk-i vücūdum sāġer

LXVIII

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Ne āb-ı ḥayāt içmege ne kevẟere ḳalduḳ
Būs-ı leb-i sāḳī-i melek-peykere ḳalduḳ

2 **Kāẓım** bu ḫarābāta giren mest olur elbet
Biz de yıḳılup ḳalmaġa bir sāġere ḳalduḳ

LXIX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Tīr-i ʿaşḳuñ menzil-i vaḥdet-nişānıdur göñül
"Ḳābe ḳavseyn"*-i maḥabbet pehlevānıdur göñül

2 Tā ezel bezminde olmış ḥāmil-i bār-ı belā
Ġam yüki ʿaşḳ u melāmet kārbānıdur göñül

---

* "ḳābe ḳavseyn" *Kuran*, 53/9.

LXX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Cān-fidā itmek çerāġ-ı ʿaşḳuña pervāne vār
ʿĀşıḳ-ı sūzān içün bir iş midür ey nāzenīn

2 Ṭūl-i āmāle düşer bu bābda tā sidreden
Naḫl-i ṭūbī-ḳāmetüñ gördükçe Cibrīl-i emīn

LXXI

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 **Kāẓım** gözüme girmek ümīd ü emeliyle
Çoḳ serv-i sehī-ḳad ṣalınur pīşgehümde

2 Çeşmümdür o āyīne-i devrān ki ʿıyāndur
Biñ mihr ü mehüñ naḳşı ḥarīm-i nigehümde

LXXII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Māh-ı mātemdür ʿuyūn-ı ʿāşıḳān aġlar bu gün
Ḥūr u ġılmān yeʾs ider rıḍvān ḳan aġlar bu gün

[298a] 2 Ey ḫoş ol dürdī-keş-i ḫum-ḫāne-i ālām kim
Zehr içer ġam yer şarāb-ı erġavān aġlar bu gün

LXXIII

feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 **Kāẓım** ebnā-yı zamānuñ ne dinür
Bilemem [bu] heẕeyān fikretine

2 Bıraġup ġayret-i dīni elden
Düşdiler ḥubb-ı vaṭan ġayretine

3 Gerçi ḥubb-ı vaṭan īmāndandur
Buyurur faḫr-i rüsül ümmetine

4 O vaṭan başḳa vaṭandur ṭutalum
Bu imiş ehl-i hevā nisbetine

5 Dīndür üss-i esās-ı ʿālem
Ādemüñ bāʿiṡ odur ʿizzetine

6 Dīndür ʿillet-i ʿumrān-ı cihān
Dāḫil ol dāʾire-i devletine

7 Dīn ü millet ikisi tevʾemdür
Bunlaruñ ʿārif olan vaḥdetine

8 Eylemez şaḳḳ-ı ʿaṣā-yı ümmet
Faḳr ile girse ʿaṣā heyʾetine

9 ʿÖmrin efzūn ide Ḥaḳ pādişehüñ
Fer virüp ṭanṭana-i şevketine

10 O ḳılur dīn-i mübīni teʾyīd
O virür şān bu vaṭan ḥażretine

11 Anı sevsün vaṭana ḥubbı olan
Bez̠l idüp cān u serin ḫıdmetine

12 Andadur çünki ḫilāfet şerefi
Farżdur girmek anuñ bīʿatine

13 Ne revā anlara kim ḥubb-ı vaṭan
Uġramaz dīn-i mübīnüñ ḳatına

[298b] 14 Dīn ü īmānına ḫayr eylemeyen
Ḫayr ider mi vaṭan u milletine

LXXIV

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Ḳarışup döndi ʿArab ṣaçına hep Avrupalı
İttifāḳ itdiler üç günde lehivinde Lehüñ

2 Çerkesistān ne günāh itdi ki ḳırḳ beş senedür
Kimseler ṣormadı ḥālin o ḳadar bī-günehüñ

LXXV

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Söze aṣmaz ḳulaḳ ey Avrupalı devlet-i Rūs
Yapışuñ ḳabża-i tīġe var ise müknetüñüz

2 Āteş-i ẓulm ile yanġın yerine döndürdi
Lehe ḳundaḳ bıraḳan ġayret-i milliyetüñüz

LXXVI

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Mosḳovuñ süngüli şeş-ḫāneleri ḳarşusına
İttifāḳen varaḳ u ḫāme çeker Avrupalı

2 Bundan añla ṭarafeynüñ es̱er-i şevketini
Lehliler ḳanda mürekkebde yüzer Avrupalı

LXXVII

mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Zamānenüñ şu ṭabīb-i Reşīdini gördüm
Revāc virmek içün kendi kār u ṣanʿatına

2 Mizāc-ı nāzük-i devlet ḳarīn-i ṣıḥḥat iken
Düşürdi reʾy-i saḳīmi Firengi ʿilletine

LXXVIII

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Noḳṭadur cīm-i cemāl-i ceberūta eflāk
Ṣıfat-ı kāşife-i ʿayn-ı ʿubūdetdür ḫāk

2 Ḫāk ü eflāke baḳup ʿālemi añla eyle
Ḳuvve-i ḳāhire-i Rabb-i ʿibādı idrāk

LXXIX

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Çoḳ şükr idüp ol az şeye rāżī ki ḳanāʿat
Ḳalbüñ ide kenz-i niʿam-ı maʿrifetu'llāh

2 Aḥkām-ı ḳażā ḳābil-i taġyīr degüldür
Ḳul olma ḳula rızḳ içün "er-rızḳu ʿale'llāh"

LXXX İSKEÇELİ ḪALĪL PAŞAYA GÖNDERİLEN ḲIṬʿADUR

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

[299a] 1 Rūz [u] şeb eski tütün derdinden
Şemʿ-i āhum tütüni gündüzümi itdi gice

2 Bulınur İskeçede Eskicesi ger yoḳ ise
Vir Ḫalīlüm baña bir pārçe duḫān-ı Yeñice

LXXXI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ḥaḳdan istimdād iderken Çerkesistān elli yıl
Mosḳova ḳarşu ṭurup erlikle şöhret buldılar

2 Luṭf umup ḳuldan ḳılınca Avrupaya ilticā
İki sene geçmedi bī-çāreler maḥv oldılar

LXXXII

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Mihr-i münīr-i merḥamet ey āṣaf-ı kerīm
Ḳıl bir cevāb-ı luṭf-ı ʿināyet suʾālüme

2 Taṣdīʿa cürʾet eylemek ister hemīşe dil
Kes tīġ-i ʿāṭıfetle dilüm ḳoyma ḥālüme

LXXXIII TERCEME-İ ḲAVL-İ İMĀM-I ŞĀFİʿĪ

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ʿĀleme vech-i cemīl-i iʿtiḳād-ı pākini
Böyle ibrāz ü beyān itmiş İmām-ı Şāfiʿī

2 Rafż ise āl-i Resūl-i ekreme ḥubb u vidād
Her dü ʿālem şāhid olsun Rāfiżīyem Rāfiżī

LXXXIV ḪULD-ĀŞİYĀN YAVUZ SULṬĀN SELĪM ḪĀN ḤAŻRETLERİNÜÑ BĀ-İRĀDE-İ SENİYYE TANẒ[Ī]M OLINAN TAṢVĪR-İ HÜMĀYŪNLARI BĀLĀSINA YAZILMAḲ ÜZRE SÖYLENEN MAʿRİFE-İ BELĀĠAT-PİRĀDUR

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Degül ṣūret bu ḥāşā nūr-ı maʿnā-yı mücerreddür
Ya bünyān-ı bedenden fāriġ olmış bir mükerrem cān

2 Degül ṣūret bu tims̱āl-i celīl-i şīr-i saṭvetdür
Olur seyr itse mihr-i pençesin şīr-i felek lerzān

3 Degüldür şīr bir ʿālī beşerdür kim selīmü’l-ḳalb
Cihāna gelmemiş bundan yavuz şāhenşeh-i ẕī-şān

4 Degül resm-i beşer ṭaṣvīr iden ʿārif bu ṣūretle
Muʿaẓẓam-heykel-i ʿOs̱māniyānı eylemiş iʿlān

[299b] 5 Ne muʿciz heykel-i ḥikmet-es̱erdür Bāreka’llāh bu
İder Leylā-yı ḥüsni ʿālemi Mecnūn gibi ḥayrān

6 Serīr-i şevketinde ber-devām u kāmrān itsün
H̱udāvend-i cihān ʿAbdu’l-ḥamīdi ḥażret-i mennān

7 Bu ṣanʿat mekteb-i ḥarbiyyesinden bir dil-āverdür
Zamān u sāyesinde **Kāẓım** almış şöhret ü meydān

LXXXV SULṬĀN ʿABDU'L-MECĪD H̱ĀN ṢŪRETİNE
MERḤŪMUÑ SÖYLENEN TAʿRĪŻADUR

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Añlamaḳ isterseñ iʿcāz-ı cemāl-i Yūsufı
Eyle H̱ān ʿAbdu’l-mecīdüñ resmine ḥaṣr-ı naẓar

2 H̱ūb-rūdur ol ḳadar kim görse dir bī-iḫtiyār
Duḫterān-ı ümm-i dünyā gibi “mā hāẕā beşer”*

LXXXVI

feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Dīde-i iʿtibār ile **Kāẓım**
Nereye eyledümse ʿaṭf-ı nigāh

2 Oldı levḥ-i derūn-ı cānuma naḳş
Ṣūret-i lā-ilāhe illa’llāh

LXXXVII

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Ben bilmez idüm fiʿl ü es̱er hep sen imişsin
Manẓūr-ı merāyā u naẓar hep sen imişsin

2 Mümkin göremezdüm seni ben görmegi aṣlā
Her gördigüm ʿālemde meger hep sen imişsin

---

* “mā hāẕā beşer” *Kuran*, 12/31.

LXXXVIII

feᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün

1 Gelüñ iḫvān gelüñ ᶜazm-i ġazā eyleyelüm
Cān virüp Ḥaḳ yolına kesb-i rıżā eyleyelüm

2 İştirā eyleyecekmiş bizi cennetle Ḫudā
Ṣatalum nefsümüzi aḫz u ᶜaṭā eyleyelüm

LXXXIX

feᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün

1 Berḳ urup sīnede envār-ı tecellī ᶜalevi
Rūşenā olmaġı isterseñ eger göñlüñ evi

2 Ḳaṭᶜ idüp dāmen-i Mıṣr-ı medeniyyetden elüñ
Vādī-i ᶜaşḳda **Kāẓım** Bedevī ol Bedevī

XC

mefᶜūlü mefāᶜīlü mefāᶜīlü faᶜūlün

1 Bir geldi bu yıl māh-ı muḥarrem ile nev-rūz
ᶜĀlem çiçek açdı dil ü cān dāġ-ı ciger-sūz

[300a] 2 Ebrū-yı kemān-tābuña neẓẓāre ne mümkin
Ey her nigeh-i ġamzesi bir nāvek-i dil-dūz

XCI

fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 Jāle-i ezhār-ı feyż-i āsmānīdur göñül
Lāle-i bāġ u bahār-ı kāmrānıdur göñül

2 N’ola olsa her ḥabābı reşk-i māh u āftāb
Sāġar-ı ṣahbā-yı envār-ı maᶜānīdür göñül

XCII

fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 Müncelīdür ṭabᶜ-ı ḥikmet-perverüñ āyīneden
Ṣāfdur ḳalb-i selīm ü enverüñ āyīneden

2 Şīşe-zīb-i nāz u naḫvet bir perī-rūsın seni
İḳtibās itmişdür ey meh māderüñ āyīneden

XCIII

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 El sürmez ödünç aḳçeye erbāb-ı rüʾyet
Vā-beste-i ḥaşr olsada hengām-ı ḳażāsı

2 Ṭul ʿavrete meyl eylemez aṣḥāb-ı ṭabīʿat
Dünyāyı muḥīṭ olsa güneş gibi żiyāsı

XCIV

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ḳuṣūrum eyle ʿafvuñla nihān yā ḥażret-i Allāh
Daḫīl-i ḥıṣn-ı tevḥīdüm amān yā ḥażret-i Allāh

2 Ḳuluñ **Kāẓım** kemīne bir faḳīr-i ʿabd-i iḥsāndur
Aña aṣlā gerekmez imtiḥān yā ḥażret-i Allāh

XCV

feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Ḳıldı mihr ü maḥabbet-i mennān
Neyyir-i cānum ol ḳadar raḫşān

2 Göñlümüñ bir kemīne ẕerresine
Reşk ider māh u āftāb-ı cihān

XCVI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Nāvek-i müjgānlaruñ ey ḳāşı yā
Göñlüm ider çille-keş-i ḫavf u bīm

2 Her biri bir tīr-i ḳażādur baña
"Ẕālikā taḳdīrü'l-ʿazīzi'l-ʿalīm"*

XCII-2. perī : perū K
* "Ẕālikā taḳdīrü'l-ʿazīzi'l-ʿalīm" *Kuran*, 6/96; 36/38; 41/12.

XCVII

müstefᶜilün müstefᶜilün müstefᶜilün müstefᶜilün

[300b] 1 Devrān ki māh u mātemüñ vechin nümāyān eyledi
Teʾs̱īri ālām [u] ġamuñ eflāki giryān eyledi

2 Ṣanmañ sipihr-i bü'l-füsūn oldı şafaḳdan rū-nümūn
Cūşān olan ḫūn-ı derūn dünyāyı ᶜummān eyledi

XCVIII

mefᶜūlü mefāᶜīlü mefāᶜīlün faᶜ

1 El ṭutmaz ise gūşe-i dāmānumdan
Lerzīde olup nāliş ü efġānumdan
Cismümden açup cānuma Kāẓım daᶜvā
Kendüm ṭutarum kendi girībānumdan

XCIX

mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün

1 Nevāl-i iltifātuñ mürġ-i cānum eyledi dilīr
Veliyyü'n-niᶜmetüm ey āṣaf-ı Cem-cāh olan māhum

2 Şikāruñdan baña sen çullıḳ isrā eyledüñ luṭfen
Saña ᶜanḳālar iḥsān eylesün uçmaḳda Allāhum

C

feᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün

1 Āṣafā ṣayd u ᶜaṭā eyledigüñ ḳuşlarla
Mürġ-i cān u dilümi avladı bāz-ı keremüñ

2 Nesr-i iḳbālüñ ide devlet-i dāreyni şikār
Açmadan şeh-per-i pervāz-ı hümā-yı himemüñ

CI

fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 Eylemezdüm rūz-ı maḥşerde kebāʾirden hirās
Bilsem ās̱ām-ı ṣaġāʾirden baña gelmez żarar

XCVIII. Bu manzumenin nazım şekli rubâ'îdir.

2 Emr-i rūşendür bu kim **Kāẓım** ṭoġınca āftāb
Gizlenür encüm ẓuhūr eyler nühüfte ẕerreler

CII MEKTEB-İ MÜLKİYYE-İ ŞĀHĀNEDE TAṢVĪR OLINAN BİR ṬĀḲ ÜZERİNE YAZILMAḲ ÜZRE SÖYLENMİŞTİR

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Eylesün taḫtında Ḥaḳ şāh-ı cihānı ber-ḳarār
Ber-ḳarār olduḳça ḫurşīd-i cihān āfāḳda

2 Sāyesinde baḳ naṣıl kesb-i teraḳḳī eyledi
Göster**ir** ṣanʿatla ġayret kendini bu ṭāḳda

3 Mekteb-i Mülkiyye-i Şāhānesi ās̱ārıdur
Az zamānda rū-nümā olmış bu istiḥḳāḳda

MUAMMALAR

[301a] MUʿAMMEYĀT

I BE-NĀM-I AḤMED

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Naḳl u ḳalb olsun onulsun dilde ʿaşḳın yāresi
Raḫne-i dāġ-ı derūna vażʿ-ı pāy-ı merhem it

II BE-NĀM-I ʿALĪ

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Çeşmiyle görüp hem-dem-i ḫār oldıġuñ ey gül
Gayretle hemān maḥv-ı vücūd eyledi bülbül

III BE-NĀM-I FĀṬIMĀ

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ehl-i bāṭın her ne rütbeyi ser ü pā olsa ger
Āsmān tācın virüp başında gezdirür ḳamer

IV BE-NĀM-I ḤASAN

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ṣaldıġıçün cürʿa veş ḫāke dil-i üftādeyi
Būs iderken dişledüm sāḳī ayāġ-ı bādeyi

V BE-NĀM-I ḤÜSEYN

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Dīdesi aʿmā olup elbet olurdı bī-başar
Ḥüsn-i bī-pāyānuña mihr itse diḳḳatle naẓar

VI BE-NĀM-I İBRĀHĪM

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Cez̠b itdi baḥr-i ḫūn-ı dili hep seḥāb-ı āh
Yaġmur gibi ḳan aḳdı gözümden bu ṣubḥgāh

VII BE-NĀM-I CEMĀL

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Pāy-māl-i esb-i nāz oldı bütün ʿuşşāḳ-ı zār
Döndirince dizginin elde o şūḫ-ı şeh-süvār

VIII BE-NĀM-I ʿABDU'L-KERĪM

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 ʿİẕār-ı zişt-i aġyāra degerdi belki gör cānā
İrişse dāmen-i Pervīne cūş-ā-cūş olup deryā

IX BE-NĀM-I ʿOS̱MĀN

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Raḳam-sencān-ı ʿaşḳa ẓāhir oldı ism-i cānāne
İṣābet eyleyince çeşm-i ʿāşıḳ çāk-i dāmāne

X BE-NĀM-I ḤÜSĀM

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Elem-i zülf ü ruḫuñla olur ey meh ne ʿaceb
Gündüzüm bī-ser ü sāmān u gicem bī-kevkeb

TARİHLER

[301b] K İ T Ā B Ü ’ T – T E V Ā R Ī Ḫ

I FİRDEVS-ĀŞİYĀN SULṬĀN ʿABDU'L-ḤAMĪD ḪĀN-I MAĠFŪR DEVRİNDE İCRĀ BUYURILAN SŪR-I HÜMĀYŪN TĀRĪḪİ

B’ismi’llāḥi’r-raḥmāni’r-raḥīm

feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Ḫān Mecīd-i kerem-ārā kim odur
Şeh-i meh-kevkebe gerdūn-ʿatebe

2 O cihān-tāb-ı felek-mertebe kim
Bir naẓīr olmaz o ʿālī-nesebe

3 Ol ki fermānı anuñ itmişdür
Ḥükm-i ṭuġrā-yı ḳażāya ġalebe

4 Yazsa münşīʾ-i felek ṣıġdıramaz
Vaṣf-ı pākin varaḳ-ı rūz u şebe

5 Oldı ʿahdinde cihān şād u bekām
Desti sed çekdi ṭarīḳ-i ṭalebe

6 Keh-keşāna çevirir reh-güẕerin
Dest-i zer-pāsını ṣoḳduḳça cebe

7 Vaḳt-i heycāda muʿāvin aramaz
Dem-i iḥsānda baḳmaz sebebe

8 Kerem ü cūdda Ṣıddīḳ-i zamān
ʿAdl ü inṣāfda Fārūḳ-ʿatebe

9 Bīm-i şemşīri ile düşmişdür
Mihr ü meh dāʾire-i tāb u tebe

10 Āşinā olsa nesīm-i luṭfı
Dūzaḫı cennet ider Bū Lehebe

11 Āteş-i ḳahr u celālin görse
Ḥūr [u] ġılmān düşerdi ruʿbe

12 Cemʿ-i eżdādı murād itse ider
Cāme-i sāyeye nūrı raḳabe

13 Ḥükmi taḥvīl-i mizāc itse ḳılur
Zehri hem ẕāʾiḳa bintü'l-ʿinebe

[302a] 14 ʿĀlem evṣāfını eyler taḥrīr
Şimdi her mecmaʿa-i müntaḫabe

15 Sened eylerdi göreydi ẕātın
Fuḳahā ʿilm-i uṣūl ü edebe

16 Ḳaṣd-ı icrā-yı Sünen eyleyicek
O ḫudāvend-i Hümāyūn-ʿatebe

17 Ṣūr-ı şeh-zādeleriyle düşdi
Ġulġule mülket-i Rūm u ʿAraba

18 Bende ol şevḳ ile çün nāy-ı ḳalem
Ġarḳ olup neşʾe-i şevḳ ü ṭaraba

19 Fikr-i tārīḫin iderken didi çerḫ
Düşme bu yolda ṭarīḳ-i taʿaba

20 Muʿcem ü tāmdan itdüm terḳīm
İki tārīḫini levḥ-i ẕehebe

21 **Kāẓım**ā şād ol olındı icrā
Sūr u sünnet ile bedʾ ü ketebe
سور و سنت ایله بداء و کتبه
(1268/1851-52)

II DÜVEL-İ MÜTTEFİḲA ṬARAFINDAN ḲIRIMIÑ İSTĪLĀ TĀRĪḪİDÜR

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Güvenüp ḳuvvetine devlet-i Rūs-ı menḥūs
Zuʿm iderken iki üç devlet ile başa çıḳa

2 Çıḳdı başdan başa aḳṭār-ı Kırım destinden
Başladı ḳaçmaġa ārāmgehin yaḳa yıḳa

3 Üşdi zenbūr-ı belā veş başına Avrupalı
Ṣanki ṭoldı mütevellī evine mürteziḳa

4 Ḥażret-i Ḫān Mecīdüñ şeref-i ṭāliʿidür
Rūs kendin bulamaz bir daḫi bā-ḳavl-i s̱iḳa

5 ʿÖmrin efzūn ide Allāh Reşīd Paşanuñ
O sebebdür bu işe Ḥaḳ bu degül politiḳa

6 Didi tārīḫini **Kāẓım** çıḳarup Mençiḳofı
Aldı himmetle Ḳırımı düvel-i müttefiḳa
الدی همتله قریمی دول متفقه
(1271/1854-55)

III TĀRĪḪ-İ CÜLŪS-I CENNET-MEKĀN ʿABDU'L-ʿĀZĪZ ḪĀN ʿALEYHİ'R-RAḤMETİ VE'L-ĠUFRĀN

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ġayb idüp ḥāl-i refāhın ḫalḳ iderken cüst-cū
Leyle-i ġamda yaḳup on barmaġı üstinde ġaz

2 Āftāb-ı luṭf-ı Ḥaḳ dünyāyı tenvīr eyledi
ʿĀleme iḥsān idüp bir ḫusrev-i ṣāḥib-revez

[302b] 3 Ol şehenşāh-ı felek-çāker ki ednā ḳaṭredür
Nisbet olsa ḳulzüm-i iḥsānına baḥr-i Ḥarez

4 Neşʾe-yāb-ı sāġar-ı iḥsānı oldı kāʾināt
Bezm-i dünyādan ayāġın çeksün artıḳ duḫt-i rez

5 Vaṣfınuñ yoḳ ġāyeti **Kāẓım** sükūt it baʿd-ez-īn
Ḳāfiye teng oldı hem maḳbūldür sözde vecez

6 Lafẓ u maʿnā tāmdan yazdumsa tārīḫ-i nefīs
Kim ḳalur yanında naẓm-i dīgerān mis̱l-i çerez

7 İki yüz yetmiş yedi ẕi'l-ḥiccesinde devr ile
ʿĀleme ʿAbdu'l-ʿazīz Ḫān oldı sulṭān-ı eʿaz
عالمه عبد العزیز خان اولدی سلطان اعز
(1277/1860-61)

IV BU DAḪİ

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Şūriş-i efkārdan dünyāyı çerḫ
Eylemişdi reşk-i rūz-ı reste-ḫīz

2 Ḳıldı bir ʿabd-i ʿazīzin pādişāh
Müslimīne ḥażret-i Rabb-i ʿazīz

3 Ḳaplayup āfāḳı envār-ı neşāṭ
İtdi dünyādan ẓalām-ı ġam-gürīz

4 Ḳalmadı dirdüm cihānda aġlayan
Olmasa ebr-i bahārī eşk-rīz

5 Kimde cān var dökmege ʿahdinde ḳan
H̱ūn-ı aʿdāyı meger şemşīr-i tīz

6 Tām u cevher lafẓen ü maʿnen didüm
Bī-bedel üç dāne tārīḫ-i vecīz

7 İki yüz yetmiş yedide irs̱ ile
Şāh-ı nev-cāh oldı H̱ān ʿAbdu'l-ʿazīz
شاه نوجاه اولدی خان عبد العزیز
(1277/1860-61)

V TĀRĪH̱-İ VİLĀDET-İ ŞEH-ZĀDE MAḤMŪD CELĀLÜ'D-DĪN

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Şehenşāh-ı cihān ʿAbdu'l-ʿazīzüñ ḥażret-i Allāh
Vücūdıyla cihānı eylesün tā ḥaşre dek tezyīn

2 O sulṭān-ı mükerrem kim muʿāṣır olsalar maṭlū
Olurdı ʿabd [ü] memlūk-i mülūk-ı aʿẓam-ı pīşīn

3 O ḫāḳān-ı merāḥim-pīşe kim eylerse lāyıḳdur
Duʿā-yı devletin vird-i zebān sükkān-ı ʿilliyyīn

4 Degüldür ḫalḳ-ı memdūḥ u güzīni ḳābil-i taʿdād
Olınsa mevc-i deryā vü nücūm-ı āsmān taḫmīn

5 H̱ıyāż-ı cūdınuñ āb-ı revānın yazsa bir şāʿir
Döner fevvāre-i nūra elinde ḫāme-i zerrīn

[303a] 6 Riyāż-ı luṭfınuñ evrāḳını taḥrīr iden kilküñ
Olur her nāyı maḥṣūd-ı nihāl-i ḳāmet-i nesrīn

7 Taʿalluḳ itse yarlıġ-ı belīġ-i cemʿ-i eżdāda
Olurdı ḥarf-i taʿrīfüñ redīf ü tevʾemi tenvīn

V. 2 memlūk-i : memlūki K
3 vird-i zebān : ورد زدبان K

8 Cihān āzāde-serdür pīç [ü] tāb-ı ġamdan ʿahdinde
Bulınmaz bir ġubār-ālūde illā ṭurre-i müşkīn

9 Ḳılup Ḥaḳḳ ol şeh-i ẕī-şāna bir ḫayrü'l-ḫalef iḥsān
Ḳudūm-ı efḫamıyla ḳalmadı dünyāda bir ġamgīn

10 Zihī şeh-zāde-i ʿālī-tebār u pāk-ḫaṣlet kim
Sezādur dāye vü lālāsı olsa Ḫusrev ü Şīrīn

11 Nigāristān-ı Çīne döndi ʿālem farṭ-ı şādından
Olındı her ṭarafdan ol ḳadar icrā-yı şehr-āyīn

12 Tükendi söz tükenmez vaṣf-ı pāk-i şāh u şeh-zāde
Duʿāya başla **Kāẓım** kim disün ins ü melek āmīn

13 Serīr-i salṭanatda Ḥaḳ bütün şeh-zāde kānıyla
Ḳıyām-ı ḥaşre dek ḳılsun vücūdın maẓhar-ı temkīn

14 Virüp s̱ānīsine evvelden aʿlā bir güzel ṣūret
İki tārīḫ yazdum birbirinden eblaġ u rengīn

15 Ḳulūb-ı ʿāleme ser-māye-i şevḳ-i ḥubūr oldı
Ḳudūm-ı efḫam-ı sulṭān-ı Maḥmūd Celālü'd-dīn
قدوم افخم سلطان محمود جلال الدين
(1279/1862-63)

VI ṢĀLİḤA SULṬĀNUÑ VİLĀDET TĀRĪḪİ

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Süleymān-cāh u ḥaşmet ḥażret-i ʿAbdu'l-ʿazīz Ḫān kim
Musaḫḫar ḳıldı vefḳ-i ḫātem-i iḳbāli dünyāyı

2 O sulṭān-ı ʿaẓīmü'ş-şān-ı dīhīm-i ḫilāfet kim
İder şāhān-ı devrān dergehinde çihre-fersāyı

3 O ḫāḳān-ı cihān İskenderi devrān ki lāyıḳdur
ʿAṣā-ber-kef derinde pāsbān eylerse Dārāyı

4 O şāhenşeh ki evṣāfında kilk-i münşīʾ-i ḳudret
İder bir ḳāleb-i elfāẓa ilḳā rūḥ-ı maʿnāyı

5 Serīr-i ʿadl ü dāduñ dāver-i memdūḥ-ı Maḥmūdı
Cihān-ı ʿilm ü fażluñ āftābı mesʿadet-reʾyi

6 Vücūdı raḥmet-i raḥmāna ebr-i āsmān-pīrā
Dü desti Kaʿbe-i iḥsāna mīzāb-ı güher-zāyı

7 Ẕekāsı rüşd-i Hārūn-ı Reşīdi eyledi mensī
Unutdurdı ʿaṭāsı ḫalḳa cūd-ı Ḥātem-i Tāyī

8 Ḫudāvend-i müfaḫḫam kim ḫilāfetde ṭutar ḫāmis
Ṣanırlar çār-yār-ı ḥażret-i maḥbūb-ı Mevlāyı

[303b] 9 Virüp bir duḫter-i tābende-aḫter ẕātına Allāh
Münevver ḳıldı mihr-i ṭalʿatından çeşm-i dünyāyı

10 Ne duḫter nūr-ı cāmidden muṣavverdür ki ẓann eyler
Görenler ẕerredür yanında mihr-i ʿālem-ārāyı

11 Ne dürr-i lücce-i şevket ki itmişdür ṣadef Mevlā
Aña ṣulb-ı ʿazīz dāver-i bī-mis̱li vü hem-tāyı

12 Ḥayāt-ı tāze geldi ʿāleme farṭ-ı meserretden
Ḳudūm-ı pāki iẓhār eyleyüp iʿcāz-ı ʿĪsāyı

13 Cihān müstaġraḳ-ı deryā-yı āmāl oldı ʿahdinde
Felekden ẕerre deñlü kimse itmez bes̱s̱ ü şekvāyı

14 Hemān berīn gibi ben ḳaldum ancaḳ rūy-ı ʿālemde
Ḥamūl olmış çeker bār-ı belāyı künc-i müfnāyı

15 Zamān-ı şevḳ ü şādī vaḳt-i iḥsān ü ʿināyetdür
Sevindirmekdedür şāh-ı cihān aʿlā vü ednāyı

16 Temennī eylesem olmaz mı bende ʿafv-ı ıṭlāḳum
Bu mevsimdür ḳabūl-i ḥācetüñ ḫoş mevsim ü cāyı

17 Ḫuṣūṣā pādişāhum ʿafv olınmaz bir ḳuṣūrum yoḳ
Görüp āzārını hecv eyledüm Dervīş Paşayı

18 Duʿā hengāmıdur artıḳ yeter bu cürʾet ü taṣdīʿ
Bilindi maṭlab u maḳṣūd arturma temennāyı

19 Kenār-ı māder-i ʿunṣurda tā ibāʾ-i eflākuñ
Ola çeşm-i mevālīdi müşāhid luṭf-ı Mevlāyı

20 Olup ebvāb-ı luṭf u merḥamet hem ʿāleme meftūḥ
Kemāl-i ʿadl ile faṣl eyleye ḥükkām daʿvāyı

21 Serīr-ārā-yı şevket eyleyüp Ḥaḳ ḥaşre dek ẕātın
Bu sulṭānuñ ola şeh-zādegāna pīş-rev-i pāyı

22 Şerefle yazdı **Kāẓım** bendesi tārīḫ-i sāmīsin
Ḳudūm-ı Ṣāliḥa Sulṭān dil-şād itdi dünyāyı

قدوم صالحه سلطان دلشاد ایتدی دنیایی
(1279/1862-63)

VII SULṬĀN ʿABDU'L-ʿĀZĪZ ḪĀNUÑ MIṢRA ʿAZĪMET Ü DAʿVETİ TĀRĪḪİDÜR

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ḥażret-i ʿAbdu'l-ʿazīz Ḫān-ı kerāmet-pīşe kim
Āyet-i evṣāfı ṣıġmaz nüh felek olsa ṣuḥūf

2 Ol ḫudāvend-i cevān-baḫt-ı cihān kim ʿahdidür
Cism-i pāk-i devlet-i İslām içün sinn-i vuḳūf

3 Ol şehenşāh-ı muʿaẓẓam kim vücūd-ı cūdıdur
Āftāb-ı bī-küsūf u māh-tāb-ı bī-ḫusūf

4 Görmemişdür çeşm-i ʿālem āferīnişden berü
Böyle şāh-ı bī-muādil böyle sulṭān-ı ʿaṭūf

5 Ravża-i ḥüsn-i cemāli bāġ-ı cennetden laṭīf
Ḥufre-i nār-ı celāli çāh-ı ġayyādan maḫūf

[304a] 6 Çıḳmaz erḳām-ı yekūnı cümlehā-yı vaṣfınuñ
Olsa eczā-yı zemīn ü āsmān ṣıfr [u] ulūf

7 Ẕātıdür āyīne-i ism-i ʿAzīz-i ẕü'l-celāl
Böyle virmişdür ḫaber vaḳtiyle erbāb-ı küşūf

8 Baḥr-i bī-pāyān-ı himmet kim dem-i īs̱ārda
Reşḥa-i iḥsānına ebr-i ḫayāl olmaz ẓurūf

9 Gün gibi seyrāna çıḳdı kişver-i şāhānesin
Ḫāk-i Mıṣra ṣaldı evvel sāyesin Rabb-i raʾūf

10 Bir Selīm-i evvel ʿazm itmişdi ḥırbā ol yere
Bir de luṭfen gitdi bu sulṭān-ı peyġam-ber-süyūf

11 Ol şeh-i maġfūr-ı tesḫīr-i memālik eyledi
Ḳıldı tesḫīr-i ḳulūb-ı nāsı bu şāh-ı ʿaṭūf

12 Ṭoldı müştāḳān dīdārıyla aḳṭār-ı ʿArab
Gūyiyā ḫˇān-ı Ḫalīlu'llāha cemʿ oldı żuyūf

13 Uġrayup es̱nā-yı rehde bir nice büldāna hem
Ḳıldı sükkānın ġarīḳ-i lücce-i şevḳ ü şeġūf

14 İtdiler icrā-yı şehr-āyīne beẕl-i mā-melek
Mevsim-i teşyīʿ ü istiḳbālde cümle-i ṣunūf

15 Vāsıl oldı şevket ü iclāl ile Istanbula
Eyledi ḫurşīd-i maʿnā devr-i evreng-i ḥurūf

16 Merkezinde ber-ḳarār olsun ḳıyām-ı ḥaşre dek
Çeşm-i mihr-i baḫtı aṣlā görmesün rūy-ı küsūf

17 Yazdı **Kāẓım** bendesi tārīḫ-i gevher-pāşını
Mıṣra gitdi geldi Ḫān ʿAbdu'l-ʿazīz-i Cem-vuḳūf
مصره کیتدی کلدی خان عبد العزیز جم وقوف
(1283/1866-67)

VIII TERSĀNEDE TEVSĪʿ OLINAN ḤAVŻUÑ TĀRĪḪİDÜR

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Muʿaẓẓam-pādişāh-ı baḥr ü berr ʿAbdu'l-ʿazīz Ḫān kim
Ḳılur dāʾim umūr-ı devleti erbābına tevdīʿ

2 O ḫāḳān-ı hüner-perver ki envār-ı maʿārifle
Cihānı eyledi ʿahd-i hümāyūnında hep telmīʿ

3 N'ola ṣāḥib-ḳırāndur dirsem ol şāh-ı felek-cāha
İder iʿlām-ı dīni hep ʿulüvv-i ḥimmeti terfīʿ

4 Ḫuṣūṣā ḳuvve-i baḥriyyeyi yoḳdan idüp iḥyā
Nice tīmūr ṭaġlar veş sefāyin eyledi tebdīʿ

5 Yapıldı sāye-i şāhānesinde ol ḳadar ās̱ār
Olur taḥrīri münşīʾ-i ḳażāya bāʿis̱-i taṣdīʿ

6 Selīm-i s̱ālis̱üñ ʿaṣrında inşā olınup bu ḥavż
Derūnında olurdı dāʾimā ḳalyūnlar tażyīʿ

[304b] 7 Lüzūmın añlayup tevsīʿini fermān idüp ḳıldı
Kemīne bir sifāli sāġar-ı Cemşīd veş tarṣīʿ

8 Serīr-i salṭanatda eylesün pāyında Ḥaḳ ẕātın
Şeb ü rūz eyledükçe mihr ü meh yek-dīgerin tetbīʿ

9 Çıḳardı iki tārīḫ-i mücevheri bende **Kāẓım**
Ṣadef veş lücce-i endīşeden bir beyt idüp tefrīʿ

10 Zamān-ı meymenet-kānındadur ʿAbdu'l-ʿazīz Ḫānuñ
Bu bālā ḥavż olındı pek becā vü bī-bedel tevsīʿ

زمان میمنت کاننده در عبد العزیز خانک
بو بالا حوض اولندی پک بجا و بی بدل توسیع
(1293/1876-77)

IX ḤAYDER PAŞA MUVAFFAḲIYLA ANAṬOL TİMUR YOLLARINUÑ TĀRĪḪİ

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ḥażret-i ʿAbdu'l-ʿazīz Ḫanuñ ʿulüvv-i himmeti
Eyleyüp iʿmār-ı mülk-i devlete ḥaṣr-ı nigāh

2 Avrupayı Asyaya rabṭ idüp bu ḫaṭṭ ile
Āstānın mezkez itdi ʿāleme bī-iştibāh

3 Ol ḫudāvend-i cihān kim ṭāliʿ-i bīdārıdur
Çeşm-i ekvāna medār-ı nūr-ı feyż-i intibāh

4 Ol felek-çāker ki ʿālem görmemişdür mis̱lini
Devre āġāz ideli peymāne-i ḫurşīd ü māh

5 Ber-ḳarār olsun serīr-i şevketinde kāʾināt
Eyledükçe sāyesinde kesb-i ās̱ār-ı refāh

6 Tām u cevherden iki tārīḫ-i bī-mānend ile
Ḳıldı **Kāẓım** bendesi tebrīke taḥrīk-i şifāh

7 Mevḳıfıyla oldı bu timur yol[ı] ʿālem-pesend
Açdı Ḫan ʿAbdu'l-ʿazīz iʿmār-ı mülke ḫaṭṭ u rāh
موقفیله اولدی بو تیمور یولی عالم پسند
آچدی خان عبد العزیز اعمار ملکه خط و راه
(1289/1872-73)

X BU DAḪİ

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Pādişāh-ı maʿdelet-āyīn Ḫan ʿAbdu'l-ʿazīz
Kim vücūdın heyʾet-i ekvāna rūḥ itmiş İlāh

2 Ol cihān-sālār u dīn-perver ki çeşm-i mümkināt
Görmemişdür böyle bir şāh-ı ṣalābet-iktināh

3 Himmeti iʿcāz-ı rūḥu’llāhı iḥyā eyledi
Eyleyüp bir yılda inşā bir yapılmaz şāh-rāh

4 Ḳıldı tārīḫ-i teraḳḳī Ḥaḳ bu mülk ü millete
Rūz-ı fīrūz-ı cülūs-ı şevketin bī-iştibāh

5 Kām-yāb olsun vücūdıyla serīr-i salṭanat
Ḳurṣ-ı ḫurşīd ile olduḳça münevver ṣu[b]ḥgāh

[305a] 6 Tām u cevherden iki tārīḫ inşād eyledi
Bendesi **Kāẓım** ḳılup luṭfından ümmīd-i nigāh

7 Yapdırup böyle be-cā biñ mevḳıf u şeh-rāhlar
Mülkine ebvāb-ı s̱ervet açdı yol yol pādişāh
یاپدیروب بویله بجا بیک موقف و شهراهلر
ملکنه ابواب ثروت آچدی یول یول پادشاه
(1289/1872-73)

XI ṢADR-I ESBAḲ FUʾĀD PAŞA MERḤŪMUÑ ṢADĀRET TĀRĪḪİ

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ḥażret-i ʿAbdu’l-ʿazīz Ḫan kim girāndur luṭfunuñ
Ẕerresi vezn olsa ḫurşīd-i felek-pīrā ile

2 Ol şeh-i ṣāḥib-ḳırān kim eylemez nisbet ḳabūl
İrtifāʿ-ı ḳaṣrı cāhı ʿālem-i bālā ile

3 Ṣadr-ı aʿẓam eyledi bir āṣaf-ı Cem-cāhını
Bendegān-ı devletinde ḥüsn-i istis̱nāh ile

4 Ol müşīr-i kār-dān kim cevher-i ẕātın Ḫudā
Fāʾiḳü’l-aḳrān ḳılmış ṣūret-i şettā ile

5 Ol kerem-güster ki beñzetmek anı eslāfına
Ḳaṭre-i nā-çīzi yeksān ṭutmadur deryā ile

6 Feylesūf-ı bī-muʿādil kim gelür şāgird olur
Görse Eflāṭūn kemālin Bū ʿAlī Sīnā ile

7 Māh-ı mihr-efser ki olmaḳda müşārün bi’l-benān
Tevʾem olmışdur kemāli ġurre-i ġarrā ile

XI. 5 deryā : درتا K

8 Ol hümāyūn-baẖt kim der-bān olurdı pāyına
Görse iclālin Sikender Ḳayṣer ü Dār[ā] ile

9 Ṣadrı teşrīf eyleyüp cemʿ eyledi yāverligi
H̱ıdmet-i ser-ʿaskeri şāh-ı cihān-ārā ile

10 Ol şehenşāh-ı enāmı Ḥaḳ ḳıyām-ı ḥaşre dek
Baẖş idüp müʾminlere ol ṣadr-ı bī-hem-tā ile

11 Sāye-i luṭfında olsun ẖalḳ-ı ʿālem kām-rān
İftiẖār itsün felek āsāyiş-i dünyā ile

12 Bi'l-bedāhe yazdı **Kāẓım** bendesi tārīẖini
Şān geldi ṣadr-ı ʿālīye Fuʾād Paşa ile
شان كلدى صدر عاليه فؤاد پاشا ايله
(1279/1862-63)

XII RIŻĀ PAŞA'NUÑ SER-ʿASKERLİGİ TĀRĪH̱İDÜR

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 H̱udā ḳılsun ḥudāvend-i cihān ʿAbdu'l-ʿazīz H̱anuñ
Hemīşe ṭāliʿin bīdār u ʿömr ü şevketin evfer

2 Bulup mülk ü ehālī sāyesinde emn ü āsāyiş
Ola miḳdār-ı ceyşi ġāyet-i aʿdāddan eks̱er

[305b] 3 Cihān-bān-ı keremver pādişāh-ı bende-perverdür
Olur tevfīḳ-i Ḥaḳḳa her işinde lā-cerem maẓhar

4 Delīl olmaz mı bu daʿvāya kim fer virdi dünyāya
Diküp ẖār-ı muġaylān yerine bir naẖl-i bār-āver

5 Gül-i ṣad-berg-i himmet ḥażret-i paşa-yı ẕī-şān kim
Hezār-ı ḳuds oḳur bu vech ile evṣāfını ez-ber

6 Çemenzār-ı celālet cūybār-ı şān-ı ʿulviyyet
Terāzū-yı ʿadālet āṣaf-ı dīn-dār u dānişver

7 Ş̱emīm-i ḥüsn-i ẖulḳından muʿaṭṭar gül-şen-i ekvān
Ġubār-ı ẖāk-i pāyinden münevver dīde-i kişver

8 Dil-i bī-kīnesi ḥayret-fezā-yı sāġar-ı Cemşīd
Ṣafā-yı sīnesi reşk-āver-i mirʿāt-ı İskender

9 O rütbe dil-nüvāz u bende-perver kim olurlardı
Murād itseydi sükkān-ı semā ʿahdinde hep ʿasker

10 Maḳām-ı devletinden eylesün Ḥaḳ ḥaşre dek ḳāʾim
Umūrında ḳılup ās̱ār-ı tevfīḳātını reh-ber

11 Bu tārīẖ-i güher ġāyetle ḳıymet-dārdur **Kāẓım**
Rıżāsın eyledi şāh-ı cihān ekvāna ser-ʿasker
رضاسين ايلدى شاه جهان اكوانه سر عسكر
(1283/1866-67)

XIII BU DAẖİ

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 H̱udāvend-i muʿaẓẓam ḥażret-i ʿAbdu'l-ʿazīz H̱anuñ
H̱udā günden güne iḳbāl ü ʿömrin eylesün evfer

2 O mihr-i maşrıḳ-ārā-yı ẖilāfet māh-ṭalʿat kim
Vücūd-ı pākidür ẓıll-ı ẓalīl-i ẖālıḳ-ı ekber

3 O şāhenşāh-ı deryā-dil ki seyr itse olur ḥayrān
Kemāl-i ṣafvet-i endīşesin mirʾāt-ı İskender

4 N'ola kesb-i teraḳḳī eylese günden güne devlet
Müceddiddür bu mülk ü millete ol şāh-ı dīn-perver

5 Degüldür tābiʿ-i ḥükm-i zamāna emr ü fermānı
Olur ḥükm-i zamān her emrine maḥkūm u fermān-ber

6 H̱ıdīv-i bī-muʿādil şehryār-ı bī-mümās̱il kim
Ser-i cāhında ednā nerd-bāndur çerẖ-i nüh-çenber

7 ʿAceb mi ḳalbi ẖālī olmasa nūr-ı kerāmetden
Olur deryā-yı bī-pāyānuñ elbet ḳalbi pür-cevher

8 Görüp pür-neşʾe-i dīger şuʾūnāt-ı İlāhīde
Şerefle eyledi ʿabd-i ḳadīmin yine ser-ʿasker

9 Zihī ser-ʿasker-i ṣāḥib-naẓar kim devr-i ḥükminde
Olur ʿaskerlige ehl-i semā müştāḳ u ẖˇāhişger

[306a] 10 Zihī revnaḳ-ṭırāz-ı ḥüsn ṣadef ü istiḳāmet kim
Nihāl-i sidre olmaz ṭoġrılıḳda ẕātına hem-ser

11 Ḳudūmıyla ḥayāt-ı tāze buldı ravża-i devlet
Vücūdıyla dirildi heyʾet-i efsürde-i leşker

12 H̱ilāfum yoḳ bi-rabbi'l-beyt-i ʿālem kām-rān oldı
İḥāṭa eyleyüp kevn [ü] mekānı neşʾe-i dīger

13 Bu ḥüsn-i maẓhariyyet maḥż-ı iḥsān-ı İlāhīdür
Olınmaz saʿy u verzişle ḳabūl-ı ʿāleme maẓhar

14 Ḫudāvendā bulınmaz lücce-i evṣāfuña ġāyet
Elümde noḳṭa gelse üẕn-i ḥalḳa kilk-i muʿciz-fer

15 Velī ḥaddümce de yoḳ iḳtidārum yazmaġa bir söz
Hücūm-ı cünd-i ġamdan oldı göñlüm ol ḳadar mużṭar

16 Eger bir gün görirsem āftāb-ı iltiḳātuñdan
Yüsür-i āyet-i nūr u be-nūr-ı sūre-i kevs̱er

17 İdüp vaṣfuñla imlā ṣaḥfe-i dīvān-ı imkānı
Bıraḳmam sāġar-ı ḫurşīde devrān itmege bir yer

18 Yeter taṣdīʿ-i ser artıḳ duʿāya başla kim **Kāẓım**
Duʿā-yı bī-riyāsı ehl-i ʿaşḳuñ ṭaşa kār eyler

19 Ḳılup iḳbāl ü ʿömr ü devletin Allāh rūz-efzūn
Ola her bir işinde ʿavn ü tevfīḳ-i Ḫudā yāver

20 Yazılsun cevherin tārīḫ-i farḳ-ı ṭāk-i eflāke
Ṭoḳuz kerre cihān gördi Rıżā Paşayı ser-ʿasker
طقوز کره جهان کوردی رضا پاشایی سر عسکر
(1292/1875-76)

XIV NEVRES PAŞANUÑ SER-ḲURENĀLIĠI TĀRĪḪİDÜR

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Dehrüñ iʿmārın idüp ḥażret-i Allāh murād
Eyledi ʿāleme bir ʿabd-i ʿazīzin sulṭān

2 O ʿazīz-ism ü ʿÖmr-ʿadl ü velī-s[ī]ret kim
Ẕāt-ı meh-ṭalʿatıdur mefḫar-ı Āl-i ʿOs̱mān

3 O felek-cāh-ı şehenşāh-ı feżā-fermān kim
Reʾy-i tedbīrini taḳdīr ḳılur istiḥsān

4 Ne güẕār itse ḫayālinden ider kesb-i vücūd
Ne murād eylese ilhām ile eyler fermān

5 Maḥż-ı ilhām degül mi bu ḳılup ser-ḳurenā
Çāker-i aṣdaḳını eyledi reşk-i aḳrān

6 Bāreka'llāh zihī mīr-i mekārim-aḫlāḳ
Ki vücūdıyla olur müfteḫir ehl-i ʿirfān

7 Levḥaşa'llāh zihī ṣādıḳ-ı devlet ki ider
Ṣıdḳ u iḫlāṣını taṣdīḳ-i vuḳūʿāt-ı zamān

[306b] 8 Neyyir-i merḥamete ṭabʿ-ı bülendi maşrıḳ
Maşrıḳ-ı ʿāṭıfete sīnesi mihr-i raḫşān

9 Vüsʿat-i ḥavṣalada ġıbṭa-keşi cevv-i semā
Kerem ü cūdda reşk-āveri baḥr-i ʿUmmān

10 Ḥaşre dek ḳaṭʿ idemez ʿaşrini bu gerdiş ile
Eylese cāh u celāletde felek ʿaṭf-ı ʿinān

11 ʿÖmr ü iḳbālin idüp ḥażret-i Allāh füzūn
Ṭura bu ḫıdmet-i şāhānede ṭurduḳça cihān

12 Bī-bedel oldı bu tārīḫ-i güzīnüm **Kāẓım**
Nevresin ser-ḳurenā eyledi sulṭān-ı zamān
نورسن سر قرنا ايلدى سلطان زمان
(1296/1878-79)

XV SERĀYBOSNA'DA İʿĀNE-İ AHĀLĪ VE MEʾMŪRĪN VE ʿASKERĪ İLE İNŞĀ OLINAN KIŞLANUÑ TĀRĪḪİDÜR

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Sinimmār-ı ʿulüvv-i himmeti ʿAbdu'l-ḥamīd Ḫanuñ
Ḳılur ḳaṣr-ı Ḫavernaḳ gibi dāʾim mülketin ābād

2 Olup bu işrde sālik bendegānı itdir[ü]rler hem
Cihāna reşk-i firdevs olmaġa iẓhār-ı istiʿdād

3 Ḫuṣūsā ʿabd-i ḫāṣı ḥażret-i Ḫurşīd Paşanuñ
Olınmaz ḫıdmeti ḫīz-ābe-i deryā gibi taʿdād

4 Serāy-ı bosnayı ḳaṣr-ı bihişte döndürüp luṭfı
Ehālīsin ser-ā-ser eyledi fermānına münḳād

5 Degül sāde ehālī ṣınf-ı meʾmūrīn ü ʿaskerde
Duʿā-yı devletin ḳılmaḳdadurlar cümleten evrād

6 Bu daʿvāya delīl-i ʿādil olmaz mı o düstūruñ
Olınca ārzūsı ḳılmaġa bir nev eṡer īcād

7 Temennī itdiler iḫlāṣ ile eṣnāf-ı meẕkūre
Bu ḳışlā-yı hümāyūnuñ esāsın ḳılmaġa iḳʿād

8 N'ola her işd[e] olsa maẓhar-ı tevfīḳ-i Rabbānī
Getirmişdür anı bu ḥāle ol şāh-ı kerem-muʿtād

9 Cihān ṭurduḳça ṭursun bārgāh-ı ʿizz ü rifʿatde
Felek döndükçe ḳılsun ʿömr ü iḳbālin Ḫudā müzdād

10 Görüp itmāmını tārīḫ-i tāmın söyledüm **Kāẓım**
Bu aʿlā ḳışla oldı ittifāḳā pek güzel ābād
بو اعلا قشله اولدی اتفقا پک کوزل آباد
(1272/1855-56)

[307a] XVI SULṬĀN MURĀD-I ḪĀMİS ḤAŻRETLERİNÜÑ TĀRĪḪ-İ CÜLŪSIDUR

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Sāġar-ı ṣahbā-yı ḳudret gerdiş-i tecdīd idüp
Oldı bāng-i nāleler taḥvīl-i ṣavt-ı nāy u kūs

2 Başḳa bir ṣūret giyüp āyīne-i devrān yine
Ḳalmadı rūy-ı cihānda naḳş-ı sābıḳdan ʿukūs

3 Eyledi bir ẕātı kim Allāh luṭfen pādişāh
Dāmen-i iclālin eyler aṭlas-ı eflāk būs

4 Virdi ās̱ār-ı ḳudūmı ol ḳadar dünyāya şevḳ
Miḥverinde oynadı bi'l-cümle ecrām-ı nüfūs

5 Bir birin tebrīk iderler ṣarılup yek-dīgere
Ehl-i İslām u Naṣārā vü Yehūdī vü Mecūs

6 Ḥaḳ serīr-i salṭanatda ẕātın itsün ber-ḳarār
Tā ʿanāṣır bir biriyle ola meʾlūf u enūs

7 Yazdı **Kāẓım** bendesi tārīḫ-i cevher-dārını
İstedi sulṭān Murādı millet itdirdi cülūs
استدی سلطان مرادی ملت ایتدیردی جلوس
(1293/1876-77)

XVII ẒĀT-I ŞĀHĀNENÜÑ ĠĀZĪLİGİ TĀRĪḪİDÜR

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Seyf-i meslūl-ı İlāhī ḥażret-i ʿAbdu'l-ḥamīd
Kim vücūd-ı pākidür ẓıll-ı ẓalīl-i müsteʿān

2 Ol şehenşāh-ı felek-fer kim der-i iclālinüñ
Kuḥl-i çeşm eyler ġubārın ḫusrev-i ḫāversitān

3 Ol ẓafer-yāver ḫudāvend-i muẓaffer kim olur
Berḳ-i tīġinden münevver nüh-revāḳ-ı āsmān

4 Ol cihānbān-ı ḳażā ḥükm-i ḳader-tedbīr kim
Eyler ʿaḳl-ı evvele fikri ḫiṭāb-ı imtiḥān

5 Rāyet-i reʾy-i rezīni āyet-i fevz ü felāḥ
Sāye-i luṭf-ı güzīni māye-i emn ü emān

6 Ḥüsn-i ḫulḳı āsmān-ı iʿtidāle āftāb
Dest-i cūdı Kaʿbe-i iḥsāna zerrīn nāvdān

7 Görmemişdür ḥāṣılı bir böyle ʿādil pādişāh
Devre āġāz ideli cām-ı sipihr ü ḫākdān

8 Ḥālet-i nezʿ üzre bulmışken vücūd-ı devleti
Yek nefesde eyledi iḥyā Mesīḥ āsā hemān

9 N'ola reşkinden ʿadāvet ḳılsa aña Çār-ı Rūs
Lā-cerem Deccāl olur ʿĪsīye ḫaṣm-ı bed-kemāl

10 Tīġine vā-bestedür ḳahr u helāki kāfirüñ
Āftāb eyler vücūd-ı ẓulmeti maḥv u nihān

[307b] 11 Maẓhar-ı teʾyīd-i Ḥaḳdur ẕātı elbet göster**ir**
Necm-i baḫtı kevkeb-i fārūḳdan nām u nişān

12 İşte aḥvāl-i zamān[e] işte tārīḫ-i selef
Söylesünler ḳanda cemʿ oldı bu deñlü ḳahramān

13 Her ḳol ordu mevc urur deryā-yı bī-pāyān-ı feyż
Her sefīne yer yer āteş püskürür kūh-ı girān

14 Her nefer recm-i şeyāṭīn itmege gelmiş melek
Her alay gökden yere inmiş ṣunūf-ı ḳudsiyān

15 Dem çeker iʿdām-ı aʿdā itmege āmādedür
Bī-ʿaded ṭūb u tüfeng ejder gibi açmış dehān

16 Ḥamdü'lillāh ḳırdı Rūsuñ enf-i istikbārını
Aḫẕ idüp der-ceng-i evvel żaḫūmı yüz müslimān (?)

17 Yazdı **Kāẓım** bendesi tārīḫ-i sāmīsin ḳılup
Eşk-i şādī cevherin mīzāb-ı çeşminden revān

18 Ḥıṣn alup Mosḳovı kesr itdi Ḫan-ı ʿAbdu'l-ḥamīd
Oldı ġāzī ʿavn-i mennān ile sulṭān-ı zamān
حصن آلوب مسقوى كسر ايتدى خان عبد الحميد
اولدى غازى عون منان ايله سلطان زمان
(1294/1877-78)

XVIII SULṬĀN-I DEVRĀN ḤAŻRET-İ ʿABDU'L-ḤAMĪD ḪĀNUÑ CĀMİʿ-İ ŞERĪFLERİ TĀRĪḪİDÜR

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Dāʾimā bir nev-es̱erle mülkin ābādān ider
Devr-i feyż-ā-feyż-i iclālinde Ḫan ʿAbdu'l-ḥamīd

2 Öyle ʿālīdür ki serv-i cūybār-ı himmeti
Sāyesinde kāʾināt olsun diyüp hep müstefīd

3 Virmeyüp tedrīc ile tecdīdine ḳaṭʿan rıżā
İtmek ister yek naẓarda dār-ı dünyāyı cedīd

4 Her ṭarafdan celb-i erbāb-ı maʿārif ḳılmaġa
Beẕl-i luṭf eyler o ṣınfuñ ʿilm ü fażlinden mezīd

5 Emr-i ḫayrāt u müberrāta gelince iş hele
Dest-i beyżā göste**ir** dünyāya o şāh-ı vaḥīd

6 Cümleden işte bu mevḳide bu yek-tā maʿbedüñ
Virdi inşāsıyla īmān ehline şevḳ-i cedīd

7 Bir ḫalefdür bī-bedel bu nūr-ı ʿOs̱māniyyeye
Aṣġar olsa müşterīden āftāb olmaz baʿid

8 Şāʿirem ben söylesem farṭ-ı s̱enāya ḥaml olur
Eṣ-ṣalā ehl-i maʿārif eylesün baḥs̱-i bedīd

9 Var mıdur görmiş hele bu ʿālem-i teklīfde
Böyle bir şehvār mescid böyle bir şāh-ı ferīd

10 Bāreka’llāh ey ḫudāvend-i felek-fer kim virür
Merde cism-i ʿālemüñ iḥyāsına luṭfuñ ümīd

11 Levḥaşa’llāh ey şeh-i taḫt-ı ḫilāfet kim saña
Olamaz aḳrān Süleymān u Selīm ü Bā-yezīd

[308a] 12 Her biri ṣāḥib-ḳırāndur anlaruñ ammā ki sen
Hem Felāṭūn-ı cihānsın hem şehenşāh-ı Reşīd

13 Fikr-i ʿumrān-perverüñ āyīne-i elṭāf-ı Ḥaḳ
Ṭabʿ-ı vālā-cevherüñ gencīne-i ḫulḳ-ı Ḥamīd

14 Ḫāme-i muʿciz-maḳālüñ bülbül-i bāġ-ı kemāl
Tīġ-i tīzüñ reşk-i berḳ-i nāvek-i fikr-i cedīd

15 Söz yetişmez vaṣfuña bārī duʿālar eyleyem
Ḳufl-ı dergāh-ı niyāza ḫāmem olduḳça kilīd

16 Eylesün Allāh rūz-efsūn-ı ʿömr ü şevketüñ
Gerden-i aʿdā-yı dīne ḫancerüñ ḥabl-i verīd

17 Öñ ayaḳ olsun bu cāmiʿ pek büyük maʿbedlere
Pāydār itsün ḳıyām-ı ḥaşre dek Rabb-i mecīd

18 Buldı bir nā-dīde nev-tārīḫ **Kāẓım** bendesi
Yapdı böyle cāmiʿü’l-envār Ḫan ʿAbdu’l-ḥamīd
یاپدی بویله جامع الا نوار خان عبد الحمید
(1302/1884-85)

XIX SULṬĀN-I ʿABDU'L-ḤAMĪD ḪAN-I S̱ĀNĪ ḤAŻRETLERİNÜÑ BİÑ ÜÇ YÜZ SENESİ SĀL TĀRĪḪİDÜR

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Zülf ü rūyuñdan senüñ ey māh-ı feraḥ-fāl-i nev
Āh-ı āteş-perverümdür şuʿle-i cevvāl-i nev

2 Öyle nāzükdür cemālüñ kim gözüm merdümleri
Naḳş ider nūr-ı nigāhumdan yüzüñde ḫāl-i nev

3 Bü’l-ʿaceb ṭūlāb-ı ḥikmetdür felek kim göste**ir**
Devre āġāz ideli her laḥẓa biñ eşkāl-i nev

4 Ṣāf iken mirʾāt-ı fikrüm ṣūret-i āyīneden
Ṭāliʿüm bīdār ider ẕihnümde biñ tims̱āl-i nev

5 Dūd-ı āh u cāh u dil zencīr-i eşk-i dīdedür
Şāhid-i endīşemüñ pāyındaki ḫalḫāl-ı nev

6 Merdüm-i dīdemle ḫūn-ı eşküme raġmen gir
Lāle veş ol gül ser-ā-ser cām-ı ʿālü'l-ʿāl-i nev

7 ʿAzm-i ʿuḳbā ideli Mecnūn dünyādan benem
Yekke-tāz-ı vādī-i sevdā olan abdāl-ı nev

8 Ḫūb-rūlar şevketin kesr eyleyüp āyāt-ı ḫaṭ
ʿĀşıḳ-ı āşüfte-ḥāle virdi istiḳlāl-i nev

9 Bir şehüñ **Kāẓım** esīr-i ʿaşḳıyam kim gösterir
ʿAḳl-ı faʿʿāla eñ ednā reʾy[i] biñ eşkāl-i nev

10 Ol ḫudāvend-i mücedded kim nücūm-ı baḫtıdur
ʿĀlem-i evc-i şerefde neyyir-i iḳbāl-i nev

11 Berḳ ile bārūt ider taḥṣīl-i ḥüsn-i imtizāc
Eylese cemʿ-i teżāda ḥikmeti āsāl-i nev

[308b] 12 Bārgāh-ı cāhıdur ol mevkib-i iclāl kim
Aña sükkān-ı semādur cünd-i istīdāl-i nev

13 Şāne-i dest-i kerīm-i maḳderet-pīrāsıdur
ʿUḳde-i zülf-i ümīd-i ʿāleme hilāl-i nev

14 Āstān-ı devleti reşk-āver-i beytü'l-ʿatīḳ
Āstīn-i şevketi mālişgeh-i iclāl-i nev

15 Ḫırmen-i iḥsānını taʿşīrden ʿāciz ḳalur
Kāse-i maʿkūs-ı çerḫ olsa dönüp mikyāl-i nev

16 Ḥaşre dek bitmez mezādı kāle-i evsāfınuñ
Olsa dīk-i āsmān her ṣubḥ bir dellāl-ı nev

17 Revnaḳ-ı naẓm eyledüm tebrīk idüp tārīḫini
Yümn ü mesʿūd ola Ḫan ʿAbdu'l-ḥamīde sāl-i nev
يمن و مسعود اوله خان عبد الحميده سال نو
(1300/1882-83)

XX BAŞIBÜYÜK'DE İNŞĀ OLINAN CEBE-ḪĀNELER TĀRĪḪİDÜR

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Bāʿiṡ-i ʿumrān-ı ʿālem ḥażret-i ʿAbdu'l-ḥamīd
Kim vücūd-ı merḥamet-ālūdıdur ẓıll-ı İlāh

2 Ol kerem-fermā ki ẕātın eylemişdür ẕü'l-celāl
Hem Felāṭūn-ı zamān hem dāver-i ʿālem-penāh

3 Feyż-i luṭfı sāye-i enfās-ı iʿcāz-ı Mesīḥ
Nūr-ı vechi cevher-i āyīne-i ḫurşīd ü māh

4 Nev-be-nev iẓhār-ı āṡār eyleyüp ḳılmaḳdadur
Mülkin iʿmār u vücūd-ı devletin ġarḳ-ı refāh

5 Dāʾimā bir nev-eṡerle ḫırmen-i envār olur
Āftāb āsā ne ṣuya eylese ʿaṭf-ı nigāh

6 Yazdı **Kāẓım** bendesi tārīḫini itmāmdan
Ḳıldı nev ceb-ḫā[ne]yi bünyād u iḥyā pādişāh
قیلدی نو جبخا[نه]یی بنیاد و احیا پادشاه
(1297/1879-80)

XXI DĪGERİNÜÑ TĀRĪḪĪ

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Pādişāh-ı maʿdelet-ʿunvān-ı Ḫan ʿAbdu'l-ḥamīd
ʿĀleme dār-ı sürūr itdi bu miḥnet-ḫāneyi

2 Ol felek-fer kim ider Cemşīd ü İskender fidā
Cürʿa-i iḥsānına āyīne vü peymāneyi

3 Gūş iden ṣīt-i bülend-i şevket-i şāhānesin
Yāda almaz ḳıṣṣa-i Dārā gibi efsāneyi

4 ʿAhd-i ʿadlinde olursa n'ola ʿālem kām-yāb
Genc-i yād-āverdür iḥyā eyleyen vīrāneyi

[309a] 5 Nev-be-nev maḫzenler inşā itdirüp eflāk ile
Eyledi hem-ser binā-yı himmet-i merdāneyi

XXI. 3 şāhānesin : هاشانه سن K

6 Görmemişdür çeşm-i ekvān ḫırmen-i eflākde
Böyle bir maḫzendeki telfīḳ olınmış dāneyi

7 Cevher-efşān oldı tārīḫinde **Kāẓım** bendesi
Ḳıldı sulṭān-ı enām inşā bu nev ceb-ḫāneyi
قیلدی سلطان انام انشا بو نو جبخانه یی
(1297/1879-80)

XXII DĪGERİNÜÑ TĀRĪḪĪ

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Pādişāh-ı mülk-perver ẓıll-ı Ḥaḳ ʿAbdu'l-ḥamīd
Görmemişdür mis̱lin ʿālem olalı dünyā binā

2 Ol cihān-sālār-ı efḫam kim serāy-ı cāhınuñ
Nerdübānı olamaz ne ṭārem-i vālā binā

3 Eyledi miʿmār baḫtıyla feżā-yı ʿāleme
Bārgāh-ı şevketin ol şāh-ı mülk-ārā binā

4 Bu binādur eyleyen ḥayrān-ı çeşm-i ʿālemi
Yoḫsa görmişdür ʿuyūn-ı nās çoḳ raʿnā binā

5 Diñlemem artıḳ Sinimmār u Ḫavernaḳ ḳıssasın
Ḳılsa üstād-ı ḳażā ẕihnümde biñ ḫulyā binā

6 Var ise görmiş ṣalādur ehl-i fenden söylesün
Böyle maṭbūʿ u müzeyyen pāk ü müstes̱nā binā

7 Pek muṣannaʿ yazdı **Kāẓım** bendesi tārīḫini
Pādişeh ḳıldı bu nev ceb-ḫāneyi bālā binā
پادشه قیلدی بو نو جبخانه یی بالا بنا
(1297/1879-80)

XIII MUṢAVVER OLARAḲ DER-SAʿĀDETDE MEVḲŪFEN NEŞR OLINAN ĀYĪNE-İ VAṬAN-NĀM ĠAZETEYE SÖYLENEN TĀRĪḪİDÜR

mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün
[müstefʿilün faʿūlün müstefʿilün faʿūlün]

1 Dārü'ṭ-ṭıbāʿalardur milletlerüñ lisānı
Her vāḳıʿāta mevrid her ḥādis̱āta maḳsem

2 Ḥaḳḳ ide ʿömrin efzūn ʿAbdu'l-ʿazīz Ḫanuñ
Bāzār-ı ʿilme revnaḳ odur viren dem-ā-dem

3 Ḫāk-i ser-i vaṭanda bir ġonçe-i gül açıldı
Lāyıḳ mı bülbül-i cān olmaḳ ḫamūş u ebkem

4 İtdi bu ṣınf-ı ʿālī ʿaṣrında çoḳ teʿālī
Oldı bütün ehālī mesrūr u şād u ḫurrem

5 Tafṣīle yoḳ medārum meşġūl-ı kārzārum
Ḥālüm görirse yārüm olur benümle tevʾem

6 **Kāẓım** ne ḫoş süḫandur tārīḫi pek ḥasendür
[309b] Āyīne-i Vaṭandur ṣūret-nümā-yı ʿālem
آيينهء وطندر صورتنماى عالم
(1283/1866-67)

XXIV ẒĀT-I ŞĀHĀNENÜÑ SĀL TĀRĪḪİDÜR

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Gösterüp māh-ı muḥarrem ḳavs-ı ebrū-yı hilāl
ʿArż-ı dīdār itdi ṣanmañ sāl-i yümn-āsāl-i nev

2 Ġurre-i ġarrā degül şāh-ı cihānuñ āsmān
Tīġ-i nuṣret-bārına iẓhār ider tims̱āl-i nev

3 Baʿde-mā fetḥiyyelerde eylerüm tafṣīl-i ḥāl
Söyledüm tebrīk-i sālin şimdi bā-icmāl-i nev

4 Ḫamse-i āl-i ʿabānuñ luṭfıdur bu penç beyt
Her birin ḳılmış iḥāṭa ziynet-i iḳbāl-i nev

5 Yazdı **Kāẓım** bendesi ṭārīḫini siḥr-i helāl
Geldi pür-iclāl Ḫan ʿAbdu'l-ḥamīde sāl-i nev
كلدى پر اجلال خان عبد الحميده سال نو
(1303/1885-86)

XXV ÜSKÜDĀRDA MÜCEDDİDEN İNŞĀ OLINAN CĀMİʿ-İ ŞERĪFÜÑ TĀRĪḪİDÜR

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Defter-i erbāb-ı ḫayra eylemişdi ḳayd-ı nām
Yapdırup bu maʿbedi vaḳtiyle bir ẕāt-ı saʿīd

2 Ḳalb-i ʿāşıḳ veş mürūr-ı vaḳt idüp ammā ḫarāb
Olmaz olmışdı vücūdından ehālī müstefīd

3 Ḥażret-i şāh-ı cihānuñ Baḥrī Paşa bendesi
Ḳıldıġıçün celb-i daʿvet itmege saʿy-ı mezīd

4 Ṣūret-i ḥāli imām-ı müslimīne ʿarż idüp
Eyledi inşāsına taḥṣīl-i fermān-ı ekīd

5 Ḫabbeẕā şāhenşeh-i devrān ki ser-gerdān olur
Āstān-ı şevketin taḳbīl içün çerḫ-i ʿanīd

6 Sīm ü zer rīzān ider bārān gibi her cānibe
Pek büyük mīzāb-ı iḥsāndur o sulṭān-ı ferīd

7 Bir yere cemʿ itseler ʿālemdeki ḫayrātını
Bir muʿaẓẓam şehr olur ġāyet dil-ārā vü sedīd

8 Olsun ol şehr-i şeref-zānuñ bu da bir mescidi
Pāydār itsün ḳıyām-ı ḥaşre dek Rabbü'l-mecīd

9 Eyleyüp ins ü melek her gūşesinde iʿtikāf
Ḳılsun ol şāh-ı felek-cāha s̱enāyā-yı ʿadīd

10 Tāma iʿlān eylesün **Kāẓım** ḳulı tārīḫini
Bu muʿazzez cāmiʿi yapdırdı Ḫan ʿAbdu'l-ḥamīd
بو معزز جامعی یاپدردی خان عبد الحمیده
(1304/1886-87)

[310a] XXVI DEVLETLÜ SİYĀDETLÜ ŞERĪF ʿABDU'L-MUṬṬALİB EFENDİ ḤAŻRETLERİNÜÑ TĀRĪḪ-İ VEFĀTIDUR

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Cevher-i ẕātın ḳılup Mevlā cihān-ḳadr ü mezīd
Eşref-i evlād u ʿıtret oldı ʿAbdu'l-muṭṭalib

2 Eyleyüp iḥrāz dört defᶜa imāret mesnedin
Vāḳıf-ı esrār-ı ḳudret oldı ᶜAbdu'l-muṭṭalib

3 İtmeyüp aṣlā şikāyet çekdigi ālāmdan
Tesliyet-baḫşā-yı ümmet oldı ᶜAbdu'l-muṭṭalib

4 Terk ile dest-i taṣarrufdan ḥükūmet dāmenin
Mā'il-i ḥüsn-i ᶜubūdet oldı ᶜAbdu'l-muṭṭalib

5 Hem olup ḫāk-i vaṭandan mübtelā hem çoḳ zamān
Āşinā-yı kerb-i ġurbet oldı ᶜAbdu'l-muṭṭalib

6 ᶜĀḳıbet bu dār-ı miḥnetden be-luṭf-ı Kirdgār
Gülsitān-ı ᶜadne daᶜvet oldı ᶜAbdu'l-muṭṭalib

7 Gūş idince "irciᶜī"* emrin anup firdevse cān
Muḥterem mihmān-i ḥażret oldı ᶜAbdu'l-muṭṭalib

8 Pek mübālāt üzre **Kāẓım** söyledüm tārīḫini
Revnaḳ-ı gülzār-ı cennet oldı ᶜAbdu'l-muṭṭalib
رونق كلزار جنت اولدى عبد المطلب
(1303/1885-86)

XXVII ŞÜREFĀ-YI ᶜİẒĀMDAN FEHD PAŞA-ZĀDE SİYĀDETLÜ RIŻĀ BEGÜÑ TĀRĪḪ-İ VİLĀDETİ

mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün

1 Esed-tāb u ṣalābet Fehd Paşaya kim aña Allāh
Cenāb-ı Ḥayder-i Kerrārı ḳılmış cedd-i ᶜālü'l-ᶜāl

2 Şerāfet-pīşe ol nūr-ı mücessem kim ḳılur ḫurşīd
Gubār-ı ḫāk-i pāyın tūtiyā-yı çeşm-i istiẓlāl

3 Ne paşa-yı melek-ḫaṣlet ki gül-berg-i cemālinden
İder nūr-ı necābet iktisāb-ı ḥüsn-i istiḳlāl

4 Emīr-i Mekkeye cism-i laṭīfi merdüm-i dīde
ᶜUyūn-ı Mekkeye nesl-i şerīfi ḳurre-i ibcāl

5 Feṣāḥatde lisān-ı dür-feşānı ṭūṭī-i aḳdes
Melāḥatda ᶜiẕār-ı ḫūn-çekānı neyyir-i iḳbāl

6 İdüp pākīze bir ḫayrü'l-ḫalef Ḥaḳ ẕātına iḥsān
Ḳudūmıyla münevver ḳıldı çeşm-i ṭāliᶜin fi'l-ḥāl

---

* "irciᶜī", *Kuran*, 89/28.

7 Zihī ḫayrü'l-ḫalef kim luṭf-ı Ḥaḳla olsa lāyıḳdur
Aña gehvāre mihr ü māh u dāye ʿizzet ü efżāl

8 O maḫdūmı güzīni Ḥaḳ muʿammer eyleyüp ḳılsun
Hemīşe vālideyn-i ekremiyle maẓhar-ı āmāl

[310b] 9 Kemīne bendesi **Kāẓım** düşürdi bir güzel tārīḫ
Rıżā Beg mehd-i āmāl-i vücūda geldi bā-iclāl
رضا بک مهد آمال وجوده کلدی با اجلال
(1299/1881-82)

XVIII YEÑİḲAPU MEVLEVĪ-ḪĀNESİ ŞEYḪİ ʿOS̱MĀN EFENDİ MERḤŪMUÑ TĀRĪḪ-İ VEFĀTIDUR

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Münīb-i ʿilm ü ḥilm ü menzilet ʿOs̱mān Efendi kim
Ḫudā ḳılmışdı ẕātın bende-i ḫāṣ-ı Celālü'd-dīn

2 Er oğlı ermiş itmiş irs̱-i istiḥḳāḳ ile Mevlā
Bu dergāha anı on bir yaşında şeyḫ-i bā-temkīn

3 Meşīḫat eyleyüp elli yedi yıl hem-çü Mevlānā
Yaşı altmış sekiz olınca ḳıldı ʿazm-i ʿilliyyīn

4 Muḥibb-i Āl idi ḳadr-āşinā-yı ḳıdve-i aṣḥāb
Zülāl-i ṣoḥbeti eylerdi pek çoḳ teşneler teskīn

5 Kitāb-i Mes̱nevī taʿlīm idüp erbāb-ı ʿirfānuñ
İderdi gūş-ı hūş-ı cevher-i esrār ile tezyīn

6 Simāʿ-ı ʿaşḳ ile ikmāl idüp derūn viṣāl itdi
Ġarīḳ-i raḥmet itsün Ḥaḳ münevver rūhını āmīn

7 Bütün evlād u aḫfādın daḫi kendi gibi Allāh
Hemīşe eylesün ḳadr ü şerefle ʿārif-i Ḥaḳ-bīn

8 Çıḳardum sīneden bir āh ile tārīḫini **Kāẓım**
İlāhī cār-ı Mevlānā ola ʿOs̱mān Ṣalāḥü'd-dīn
الهی جار مولانا اوله عثمان صلاح الدین
(1304/1886-87)

XXIX ḤİCĀZDA YAPILAN TELĠRAF VE POSTA-ḪĀNE İÇÜN SÖYLENEN TĀRĪḪİDÜR

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Hemīşe eylesün ʿAbdu'l-ḥamīdüñ ḥażret-i Allāh
Dilin ābād u ṭabʿın şād u ʿömr ü devletin müzdād

2 Sinimmār-ı ʿulüvv-i himmet-i şāhānesin seyr it
Teleġraf gibi bir sürʿatle eyler mülkini ābād

3 Muṣannaʿ naẓm u īcād eyledüm tārīḫini **Kāẓım**
Bu ʿālī mevḳiʿ-i iḫbār olındı bī-bedel bünyād
بو عالی موقع اخبار اولندی بی بدل بنیاد
(1307/1889-90)

[311a] XXX MEKTEB-İ RÜŞDİYYE TĀRĪḪİ

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Şehenşāh-ı cihān ʿAbdu'l-ḥamīdüñ ṭabʿ-ı vaḳḳādı
Maʿārif żāyiʿ olsa rūy-ı dünyādan ider īcād

2 Felek döndükçe necm-i baḫtı iṡbāt-ı vücūd itsün
Cihān ṭurduḳça olsun āsmān fermānına münḳād

3 Kemālī-nām Paşa bendesi ḳıldı bu mevḳīʿde
O şāhuñ sāyesinde böyle bī-hem-tā maḥall ābād

4 Didüm bir mıṣraʿ-ı rengīn ile tārīḫini **Kāẓım**
Bu ʿālī Mekteb-i Rüşdiyye oldı pek güzel bünyād
نو عالی مکتب رشدیه اولدی بک کوزل بنیاد
(1304/1886-87)

XXXI

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ḫudāvend-i enām ʿAbdu'l-ḥamīdüñ ʿahd-i ʿālīsi
Riyāż-ı maʿrifet bāġ u bahār-ı müslimīn oldı

2 Olup mülkinde envāʿ-ı mekātib gün-be-gün iḥyā
Ehālī sāyesinde ser-be-ser dāniş-ḳarīn oldı

3 Kemālī-nām Paşa bendesi yo[l]ında ehālī
İdüp teşvīḳ bu cāy-ı mükerrem müstebīn oldı

4 Görenler mıṣraʿ-ı tārīḫini taḥsīn oḳur **Kāẓım**
Bu mekteb ibtidāʾiyye yapıldı pek rekīn oldı
بو مكتب ابتدائيه ياپلدى پك ركين اولدى
(1299/1881-82)

XXXII GÜMÜLCİNE’DE İNŞĀ OLINAN MAḪBES-ḪĀNENÜÑ TĀRĪḪİDÜR

mefāʿīlün mefāʿīlün faʿūlün

1 Şehenşāh-ı cihān ʿAbdu’l-ḥamīdüñ
Ḫudā mülkin ḳıla gülzār-ı teʾdīb

2 Yapıldı sāyesinde kāʾināta
Yüzinden berḳ uran envār-ı teʾdīb

3 Naẓar ḳıl mülket-i şāhānesinde
Naṣıl gösterdi yüz ās̱ār-ı teʾdīb

4 Olalı mutaṣarrıf Mīr ʿOs̱mān
Bu sancaḳda ḳılup īs̱ār-ı teʾdīb

5 Muvaffaḳ oldı çoḳ emr-i ʿaẓīme
Vücūda geldi istiḳrār-ı teʾdīb

6 Olur mı mīve-i rāḥat-nümūde
Cihānda olmasa eşcār-ı teʾdīb

7 Dü bālā oldı bu tārīḫ **Kāẓım**
Yapıldı bī-mümās̱il dār-ı teʾdīb
ياپلدى بى بدل مماثل دار تأديب
(1299/1881-82)

[311b] XXXIII MAḤMŪD CELĀLÜ’D-DĪN PAŞANUÑ TĀRĪḪ-İ VEZĀRETİDÜR

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Şāh-ı ʿālem ḥażret-i ʿAbdu’l-ḥamīd
Nāʾib-i peyġam-ber ü ẓıll-ı ḳadīr

2 Ol şehenşāh-ı cihān kim yaraşur
Būsegāh itse derin çerḫ-i es̱īr

3 Ol cihān-dār-ı Felāṭūn-reʾy kim
Olalı ārāyiş-i tāc u serīr

4 Her işi tefvīż idüp erbābına
Eyledi çeşm-i enāmı müstenīr

5 Aldı ʿahdinde ṣadāḳat ehl-i kām
Oldı erbāb-ı hüner luṭfıyla sīr

6 Maḥż-ı ilhām-ı Ḫudādur kim olur
Her-kesüñ aḥvāline dāʾim ḫabīr

7 Cümleden işte bu ẕāt-ı efḫamı
Ḫıdmetin taḳdīr idüp ḳıldı müşīr

8 Ol müşīr-i Müşterī-tedbīr kim
Reşk ider iḳbāline mihr-i münīr

9 Ol ṣalābet-pīşe kim şāyestedür
Ḫādim-i dergāhı olsa Erdşīr

10 Olamaz evṣāfınuñ icmāline
Ġāyet-i aʿdād-ı güncāyiş-peẕīr

11 N'ola evvel eyleyüp ʿaczüm beyān
Ṣoñra **Kāẓım** eylesem keşf-i żamīr

12 Yazdı bir serv-i revān tārīḫini
Mīr Maḥmūdü'ş-şiyem oldı müşīr
میر محمود الشیم اولدی مشیر
(1298/1880-81)

XXXIV DĀMĀD-I ŞEHRYĀRĪ MAḤMŪD CELĀLÜ'D-DĪN PAŞANUÑ LİḤYE TĀRĪḪİDÜR

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Ṣıhr-ı sulṭān-ı cihān ḥażret-i Paşa kim odur
Dürr-i deryā-yı kerem kān-ı ʿaṭā lücce-i cūd

2 O şeref-şaʿşaʿa ḫurşīd-i celālet ki aña
Döndürir nisbet ile kevkebe-i çerḫ-i kebūd

3 Gül-i sīr-āb-ı aṣālet ki disem lāyıḳdur
Olmamış gülşen-i ʿālemde naẓīri mevcūd

4 Vechi īs̱ār-ı ṣabāḥatda ḳamerden parlaḳ
Baḫtı iẓhār-ı saʿādetde güneşden mesʿūd

5 Rūy-ı dil-cūyını kim görse melek ẓann eyler
Ol ḳadar cevher-i ẕātında laṭāfet mevcūd

[312a] 6 Nedür ol ḥüsn ü cemāl ü nedür ol fażl-ı kemāl
Nedür ol cāh u celāl ü nedür ol feyż-i vücūd

7 İdemez dāʾire-i vaṣfını tecdīd-i ḳalem
Dönse ecrām-ı semā gibi eli yevm-i ḫulūd

8 Çevirince gül-i ruḫsārını sünbülzāra
Liḥyesin eyleyüp irsāl o düstūr-ı vedūd

9 Yazdı tārīḫini **Kāẓım** ḳalemüm secde idüp
Ḫaṭ-ı nev-kisvesidür Kaʿbe cemāl-i Maḥmūd
خط نو كسوه سيدر كعبه جمال محمود
(1299/1881-82)

XXXV MAḲĀM-I ḤAŻRET-İ ŞEYḪ-İ EKBERDE İNŞĀ ḲILINAN ṬULUMBA TĀRĪḪİ

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Şehryār-ı ʿurefā ḥażret-i Şeyḫ-i Ekber
Müttefiḳdür buña ol maẓhar-ı ḫatmiyyetdür

2 Menbaʿ-ı neyl-i ḥaḳāyıḳdur o deryā-yı kemāl
Vāris̱-i ʿilm-i Nebī oldıġı pek müs̱betdür

3 Kerem ü himmetinüñ şāh u gedā muḥtācı
Allāh Allāh ne büyük maḳderet ü şevketdür

4 Ḫāṣṣa ordusınuñ şimdi emīri bulınan
Cümleden işte kemīne ḳulı bir ʿizzetdür

5 Mescid ü ḥavżına ol cāmiʿ-i ʿilm ü edebüñ
Bir ṭulumba ile ṭūlāb görüp ḥācetdür

6 Emr-i inşāsına sürʿatle hemān ḳıldı ḳıyām
Ḥaḳ ḳabūl ide bu ḫıdmet ne güzel ḫıdmetdür

7 Fışḳırup söyledi tārīḫini fevvāre-i āb
Bir ṭulumba ile ṭūlāb es̱er-i ʿizzetdür
بر طولمبا ايله طولاب اثر عزتدر
(1279/1862-63)

XXXVI AŞ-ḪĀNE TĀRĪḪİDÜR

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Muṣṭafā Ḥayder Betūl ü Şepper ü Şeppīrdür
Sāye-i engüşt-i dest-i ḳudret-i Rabb-i vedūd

2 Seyyid-i ʿibād u Bāḳır Caʿfer ü Kāẓım Rıżā
Hem Taḳī ile Naḳī vü ʿAskerīdür bā-vücūd

3 Ḳıblegāh-ı çār-ʿunṣur būsegāh-ı şeş-cihet
Mültecā-yı her dü-ʿālem melceʾ-i çerḫ-i kebūd

4 Mehdī-i ṣāḥib-zamān kim dergeh-i iḥsānıdur
Maṭbaḫ-ı cūd-ı İlāhī ḫᵛān-ı ālāy-ı vücūd

5 Çār-deh-i maʿṣūmlar kim bendedür her birine
Ḥācī Bektaş-ı Velī veş ser-be-ser ehl-i şühūd

6 Kesb-i feyż idüp ṭarīkinden o merd-i ekmelüñ
Eyledi iḥyā bu cāyı iki ṣāḥib-luṭf u cūd

[312b] 7 Biri bālüm biri sulṭānum ʿAlī kim yaraşur
Ḫayme-i bālā-yı çerḫe her biri olsa ʿamūd

8 Ol iki sulṭān içün inşā olınmış bu maḳām
Oldı bu de[r]gehde hem çoḳ ehl-i bāṭın rū-nümūd

9 Maṭbaḫı vīrān olup ammā mürūr-ı vaḳt ile
Dūd-ı āh-ı ʿāşıḳān eylerken eflāke ṣuʿūd

10 Nūrī Baba-nām bir rūşen-çerāġ-ı ḫānedān
Eyledi iḥyāsına himmet ḳılup beẕl-i vücūd

11 Bende **Kāẓım** tāmdur żabṭ eyledüm tārīḫini
Pek muʿallā yapdı bu aş-ḫāneyi aṣḥāb-ı cūd
پک معلا یاپدی بو اشخانه یی اصحاب جود
(1290/1873-74)

XXXVII MÜLKE TEḲĀʿUD ṢANDUĠIÇÜN İNŞĀ OLINAN DĀʾİRENÜÑ TĀRĪḪİDÜR

mefāʿilün mefāʿīlün mefāʿilün mefāʿilün

1 Serāy-ı cāhını ʿAbdu'l-ḥamīdüñ eylesün Allāh
Penāh-ı şān u şevket ḳıblegāh-ı devlet ü iḳbāl

2 Dönüp mülk-i hümāyūnı felekde Beyt-i maʿmūra
Muʿallā dergehin ḳılsun melekler Kaʿbetü'l-āmāl

3 Yapılsun sāyesinde böyle yüz biñ dāʾire olsun
Derūnı naḳd-i daʿvāt-ı hümāyūnıyla māl-ā-māl

4 Helāk-i şevḳ olur tārīḫüme tīġ ü ḳalem **Kāẓım**
Teḳāʿud ṣanduġıyçün oldı bu nev dāʾire ikmāl
تقاعد صندوغیچون اولدی بو نو دائره اکمال
(1307/1889-90)

MAʿĀRİF NEẒĀRETİNDEN ṬALEB OLINUP SÖYLENDİ[Ḳ]DEN ṢOÑRA NAṢILSA DİGERİ İNTİḪĀB U TAḤRĪR OLINMASIYLA GİRÜ ḲALAN TĀRĪḪLERDÜR

XXXVIII

mefāʿīlün mefāʿīlün faʿūlün

1 Ḫudā ʿAbdu'l-ḥamīdüñ fāʾiḳ itsün
Suṭūr-ı ʿömr ü iḳbālin nücūma

2 Bu cāy-ı bī-ʿadīli ḳıldı iḥyā
Cihānı sevḳ içün kesb-i ʿulūma

3 Didüm tārīḫini **Kāẓım** dü bālā
[313a] Yapıldı bu kütüp-ḫāne ʿumūma
یاپلدی بو کتبخانه عمومه
(1300/1882-83)

XXXIX DİGER

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Muṭavvel bir kitāb-ı ʿömr iḥsān eylesün Allāh
Şehenşāh-ı müʾeyyed ḥażret-i ʿAbdu'l-ḥamīd ḫana

2 Cehālet ẓulmetin imḥā içün mülk-i celīlinden
Güneş gibi münevver bir es̱er vażʿ itdi meydāna

3 Bu terkīb-i güzīni gūş iden taḥsīn oḳur **Kāẓım**
Ne ḫoş tārīḫdür **Kāẓım** ʿumūmī nev kütüb-ḫāne
نه خوش تاریخدر کاظم عمومی نو کتبخانه
(1300/1882-83)

XL TEKFŪRṬAĠINDA İNŞĀ ḲILINAN REDĪF DĀʾİRESİNÜÑ TĀRĪḪİDÜR

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Çeşme ʿibretle baḳuñ pādişeh-i devrānuñ
Getirir her es̱eri ḫāṭıra mā-şāʾ allāh

2 Ol şehenşāh-ı felek-fer ki der-i devletine
Naẓar-endāz olamaz bāṣıra mā-şāʾ allāh

3 Öyle metbūʿ-ı muʿaẓẓam ki ʿaṭā ḳılmadı Ḥaḳ
Bu ḳadar ḳudreti bir āmire mā-şāʾ allāh

4 Bir ṭabur biñ başısı Mīr Rıżā ʿaṣrında
İdüp iḫṭār bunı sāʾire mā-şāʾ allāh

5 Birleşüp ṣınf-ı ehālīyle bütün meʾmūrīn
Yapdılar bir es̱er-i fāḫire mā-şāʾ allāh

6 Seyr idenler disün iḫlāṣ ile her bir ṭarafın
Bu binā ile yapan māhire mā-şāʾ allāh

7 Bī-bedel düşdi bu tārīḫ-i selīsüm **Kāẓım**
Oldı şīrīn bu nev-dāʾire mā-şāʾ allāh
اولدی شیرین بو نو دائره ماشاء الله
(1302/1884-85)

XLI ḤÜSNĪ PAŞA ḤAŻRETLERİNÜÑ VEZĀRET TĀRĪḪİDÜR

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Ẓıl-ı Ḥaḳ ẕāt-ı Ḥamīdü'ş-şiyem-i devran kim
Şimdi ʿālemde odur dāver-i eflāk-ı ġulām

2 O ḫudāvend-i hüner-perver-i ʿālem ki ḳılur
Ḳanda bir ehl-i liyāḳat işidirse ikrām

[313b] 3 Cümleden işte bu düstūr-ı sütūde-siyerüñ
Sāġar-ı ḳalb-i selīminde görüp ṣafvet-i tām

4 Şīme-i ʿāṭıfeti rütbesin itdi terfīʿ
Naẓar-ı merḥameti şānını ḳıldı iʿẓām

5 Āftāb eyledi māh-ı nevi bedr-i kāmil
Jāleyi bī-feyż-i siḥr ḳıldı şarāb-ı gül-fām

6 Bāreka'llāh o sulṭān-ı kader-müknete kim
Ḳudsiyān itmede daʿvātına ḥaṣr-ı eyyām

7 Levḥaşa'llāh o düstūr-ı velī-sīrete kim
Pāyına sürmege rūyın felek eyler iḳdām

8 Çeşm-i reʾfet-naẓarı mihr-i cihān-tāb-ı kerem
Dil-i muʿciz-es̱eri maşrıḳ-ı nūr-ı ilhām

9 H̱āne-i himmeti ʿālī o ḳadar kim yaraşur
Olsa ecrām-ı semā revzen-i ʿulyāsına cām

10 Baʿde-mā eylese ṭabʿum n'ola āheng-i duʿā
Yine taḥrīr idemez vaṣfını ber-vefḳ-i merām

11 Sāl-i tārīḫin işitdüm didi hātif **Kāẓım**
Ḥüsnī Paşayı müşīr eyledi sulṭān-ı enām
حسنی پاشایی مشیر ایلدی سلطان انام
(1299/1881-82)

XLII EŞREF PĀŞĀ H̱ĀṢṢA ORDUSINA REʾĪS OLDIĠINUÑ TĀRĪH̱İDÜR

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Mecmaʿ-ı şān u şeref ḥażret-i Eşref Paşa
Kim bulur ẕātı ile şān u şeref şöhret ü şān

2 Ol ḥikem-senc-i Felāṭūn-feṭānet ki ider
Reʾy ü tedbīrini aḥkām-ı ḳażā istiḥsān

3 Tevbe tevbe ġalaṭ itdüm ki aña nisbetle
Görinür belki Felāṭūn [u] Arisṭū nā-dān

4 Baḥr-i envār-ı velāyet ki ʿuḳūl-ı ʿaşere
Fikr ü endīşesin idrākden olmış cīrān

5 Levḥa-i sīnesi āyīne-i sırr-ı ḥikmet
Dil-i bī-kīnesi gencīne-i ʿilm ü ʿirfān

6 Evc-i iclāline çıḳmaḳlıġa imkān bulamaz
Süllem itse ṭabaḳāt-ı felegi mihr-i cihān

7 Āferīn ḥażret-i ser-ʿasker-i ʿālī-naẓara
Eyledi böyle bir ehl-i dile luṭfın erzān

8 Çeşm-i bülbül-ḳadeḫe ḳoydı gül-i ṣad-bergi
Ḳıldı ṣahbā-yı teri zīver-i cām-ı raḫşān

[314a] 9 Her umūrında ḳıla her ikisin ḥażret-i Ḥaḳ
Dāʾimā maẓhar-ı tevfīḳ ü ferīḥ ü şādān

10 Yazdı bu beyt-i dil-ārāda bulup mücmelden
Sāl-i tārīḫini **Kāẓım** ḳalem-i nādire-dān

11 ʿİzz u iḳbāl ü nebāhet ile Eşref Paşa
Ḫāṣṣa Ordusına oldı reʾīsü'l-erkān
خاصه اردوسنه اولدی رئیس الارکان
(1276/1859-60)

XLIII AḤMED MUḪTĀR PĀŞĀNUÑ ĠĀZĪLİK TĀRĪḪİDÜR

mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün
[müstefʿilün faʿūlün müstefʿilün faʿūlün]

1 Sulṭān-ı bende-perver ʿAbdu'l-ḥamīd Ḫānuñ
Olsun devām-ı ʿömri yevmü'l-ḳıyāme mümted

2 Talṭīfe gördi şāyān ġāzīlik itdi iḥsān
Bu āṣaf-ı güzīne ol şehryār-ı emced

3 Luṭf u ʿināyet itdi ʿayn-ı kerāmet itdi
İẓhār-ı ḥikmet itdi şāhenşeh-i müʾeyyed

4 Muḫtār-ı nām-ı pāki ġāzī vezīr-i lafẓī
Taʿdād olınsa birdür ʿınde'l-ḥisāb-ı ebced

5 Bu naẓmı özge yazdum elmāsa sikke ḳazdum
Gūş eylese ʿUṭārid taḥsīn oḳurdı bī-ḥad

6 Terkīb-i bī-bedeldür emsālsiz güzeldür
Tārīḫi oldı **Kāẓım** ġāzī vezīr Aḥmed

تاریخی اولدی کاظم غازی وزیر احمد
(1294/1877-78)

XLIV ERZİNCANDA İNŞĀ OLINAN BİR ÇEŞMENÜÑ TĀRĪḪİDÜR

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Bir müşīr-i nāfiẕü'l-emrüñ ʿulüvv-i himmeti
Ḳıldı mülk ü milleti gülzār-ı ʿumrān u yesār

2 Baḥr-i elṭāf-ı ʿināyet kim ṣanur sırr eyleyen
Cūybār-ı himmetin ebr-i rebīʿ-i rūzgār

3 İḳtiżāsın añlayup bunda bu ʿālī çeşmenüñ
Beẕl-i naḳd-i saʿy idüp celb itdi āb-ı ḫoş-güvār

4 ʿÖmrin efzūn ide Ḫān ʿAbdu'l-ḥamīdüñ müsteʿān
Her işi erbābına tefvīż ider ol şehryār

5 Şehr-i Erzincānı iḥyā eyledi bu āb-ı nāb
Ḫāṭır-ı leb-teşnegānı ḳıldı sīr-āb-ı mesār

6 Ġāyeti bir ṣu diyü geçme bu dil-cū çeşmeden
Kim ḳılur her nūş iden kesb-i ḥayāt-ı cāvidān

[314b] 7 Baḫş idüp ol āṣafı Mevlā o şāh-ı ekreme
Ber-ḳarār olsunlar oldukça felekler pāydār

8 Aşdı ṭaşdı āb veş tārīḫi **Kāẓım** ḫāmeden
Pek güzel icrā olındı bu münevver çeşmesār
پک کوزل اجرا اولندی بو منور چشمه سار
(1301/1883-84)

XLV ŞĀʿİR-İ MEŞHŪR ʿAVNĪ BEG MERḤŪMUÑ TĀRĪḪ-İ VEFĀTIDUR

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ʿAvnī-i muʿciz-raḳam ol şāʿir-i meşhūr kim
Dūn idi miṣbāḥ-ı fikrinden çerāġ-ı mihr ü māh

2 Bū Bekr Paşanuñ oġlıdur egerçi ṣūretā
Mülk-i naẓma Ḥaḳḳ anı ḳılmışdı maʿnā-pādişāh

3 Şems-i Tebrīzī uyandurmışdı şemʿ-i cānını
Ḥubb-ı Mevlānāya olmışdı derūnı ḫāniḳāh

4 Yed virüp dāmād idüp ẕātın Naẓīf-i Mevlevī
Eylemişdi sāye-i Monlāda ehl-i intibāh

5 Her maḳāli nūr-ı ʿilm ü fażlına rūşen-delīl
Her ḫayāli intiṣāb-ı tāmına bālā-güvāh

6 Żāyiʿāt-ı devrdendür fevti yārān-ı ṣafā
Eylesünler ḥaşre dek añduḳça nāmın āh u vāh

7 Nūr-ı rüʾyetle ḳılup çeşm ü dil ü cānın ḳarīr
Ḳabr-i pākin maḳsem-i raḥmet ḳıla luṭf-ı İlāh

8 Medd-i dūd-ı āh ile **Kāẓım** didüm tārīḫini
Mīr ʿAvnī ḳıldı nezd-i müsteʿānı cilvegāh
میر عونی قیلدی نزد مستعانی جلوه کاه
(1301/1883-84)

XLVI TEPEDELENLİ-ZĀDE FĀṬIMA ḤANIMUÑ TĀRĪḪ-İ VEFĀTIDUR

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Tepedelenli ʿAlī Paşaya Ḥaḳ
Bir oġul virmiş ʿAlī-sīmā vü nām

2 Hem o maḫdūm[ın]a bu maḫdūmeyi
Eylemiş iḥsān ḫudāvend-i enām[726]

3 Baʿde-mā anı tezevvüc eylemiş
Yeñişehrüñ beglerinden bir hümām

4 ʿIrḳ-ı vālāsı gibi ismi Necīb
Ẕātī veş nāmı sezā-yı iḥtirām

5 Kām-yāb olup anuñla çoḳ zamān
Ḥāṣıl itmiş nice evlād-ı kirām

[315a] 6 Olıcaḳ āḫir o mīr-i muḥterem
Rū-be-rāh-ı ravża-i dārü'ş-selām

7 Gelmiş Istanbula ārām eylemiş
Terk idüp şehri bu bānū-yı be-nām

XLVI. 2 o : ol K

8 “İrciʿī”[*] emrin ḳılup gūş ʿāḳıbet
Lālezār-ı cennete itdi ḫırām

9 Ḳabr-i pākin eyleyüp mīzāb-ı nūr
ʿAfv ide cürmin cenāb-ı lā-yenām

10 Söyledi **Kāẓım** be-cā tārīḫini
Ḳıldı ʿadni Fāṭıma Ḫanum maḳām
قیلدی عدنی فاطمه خانم مقام
(1299/1881-82)

XLVII ḤASĪB PAŞA MERḤŪMUÑ ḤAFĪDİ ĀṢAF BEGÜÑ TĀRĪḪ-İ VEFĀTI

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ḥaḳḳī Beg-zāde Ḥasīb Paşa ḥafīdi Āṣafuñ
Rıḥleti riḳḳat virür erbāb-ı vecd ü ḥālete

2 İrtiḥāl-i vālidinden on yedi ay ṣoñraca
Olınup ṣıhr oldı bir paşa-yı ʿālī-himmete

3 Nāẓır-ı baḥriyye ol paşa-yı ʿālī-cūd kim
Ḥüsn-i ḫulḳı nāmını eyler işāret ümmete

4 Ṣancılanup zevcesi şām-ı zifāfuñ irtesi
Düşdiler sevdā-yı vuṣlatdan büyük bir miḥnete

5 ʿĀfiyet kesb eyleyüp bir hefte kim kām aldılar
Mübtelā oldı bu mīr-i muḥterem bir ḥırḳate

6 Oldı on beş gün esīr-i ferş-i sūr-ı ıżṭırāb
Bir devā kār itmedi gitdi o kāfir ʿillete

7 Fevt olup leyl-i zifāfuñ otuz ikinci güni
Zevce-i bī-çāresin yandurdı nār-ı ḥasrete

8 On ṭoḳuz yaşında bir maḥbūb-ı müsteṡnā iken
“İrciʿī”[*] emriyle yüz ṭutdı viṣāl-i ḥasrete

9 Ḥaḳ ġarīḳ-i nūr-ı ġufrān eyleyüp rūḥın ḳıla
Cümle mensūbātını maḳrūn-ı ecr ü raḥmete

[*] “İrciʿī”, *Kuran*, 89/28.
[*] “İrciʿī”, *Kuran*, 89/28.

10 Ser-fidā-yı ehl-i beyt oldı didüm tārīḫini
Mīr Āṣaf geçdi bā-iʿzāz-ı ṣadr-ı cennete
میر آصف كچدی با اعزاز صدر جنته
(1298/1880-81)

XLVIII BİR MİNĀRENÜÑ İNŞĀ TĀRĪḪİ

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

[315b] 1 Müberrāt-intimā Aḥmed Efendi-nām bir ẕātuñ
Ḫudā müzdād idüp ḥubb u vidādın bender-i ʿadne

2 Lüzūmın bu menāruñ ḥiss idüp bu yerde yapdurdı
Nihāl-i serv dikdi ṣan çemenzār-ı der-i ʿadne

3 Zihī sāmī-maḳām-ı menzil-i tevḥīdi Bārī kim
Sezādur maḥfel olsa şürfesi rāmişger-i ʿadne

4 Olup tā ḥaşre dek pāyında olsun rūz-ı ferdāda
Muʿallā-āşiyāna bülbül-i verd-i ter-i ʿadne

5 Oḳur tārīḫini **Kāẓım** serāy-ı sidrede Cibrīl
Bu bālā-ḳad menāre döndi ʿālī ʿarʿar-ı ʿadne
بو بالا قد مناره دوندی عالی عرعر عدنه
(1296/1878-79)

XLIX ʿĀKİF PAŞA-ZĀDENÜÑ VİLĀDET TĀRĪḪİ

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ḳarīr itdi dü çeşmin bir güzel ferzend idüp iḥsān
Ḫudāvend-i cihān paşa-yı ʿĀkif-nām-ı ẕī-şāna

2 Ne ferzend-i saʿādetmend-i bī-mānend kim el-ḥaḳ
Virür ḥayret ṣafā-yı cevheri mirʾāt-i devrāna

3 Ġubār-ı ḫāk-i pāyı kuḥl-i çeşm-i māder-i eyyām
Şuʿāʿ-ı necm-i baḫtı şemʿ-i rūşen-bezm-i imkāna

4 Kenār-ı vālideyninde olup perverde ṣıḥḥatle
Sinīn-i ʿömri olsun müntehī ser-ḥadd [ü] pāyāna

5 İdüp tebrīk **Kāẓım** söyledüm tārīḫ-i sāmīsin
Ḳudūm-ı Mīr Ḥamdī virdi zīnet mehd-i ekvāna

قدوم میر حمدی ویردی زینت مهد اکوانه
(1291/1874-75)

L ḤASAN PAŞA-ZĀDENÜÑ VİLĀDET TĀRĪḪİ

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ṣulb-i pākinden Ḥasan Paşa-yı rūşen-ṭāliʿüñ
Āftāb āsā ṭoġup bir kevkeb-i pür-lāmiʿa

2 Mehd-i ekvānı ser-ā-ser ḳapladı nūr-ı sürūr
Ḫāk-i ġabrādan çıḳınca tā serāy-ı sābiʿa

3 Ḥıfẓ idüp āsīb-i devrāndan Ḫudā göstermesün
Ber-ḥayāt olduḳça çeşm-i cānına bir fāciʿa

4 Ḥüsn-i ḫulḳı serv-ḳaddinden olup bālā-bülend
Eylesün pīrāye ʿiffet ile kesb-i şāyiʿa

5 Neşʾe-yāb-ı kām olup **Kāẓım** didüm tārīḫini
[316a] Rubʿ-ı meskūna ṣafā virdi ḳudūm-ı rābiʿa
ربع مسکونه صفا ویردی قدوم رابعه
(1282/1865-66)

LI MEŞĀYİḪDEN SELĀMET EFENDİ MERḤŪMUÑ TĀRĪḪ-İ VEFĀTIDUR

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Reh-ber-i rāh-ı Selāmet ʿālemi
Terk idüp gitdi civār-ı raḥmete

2 Eyleyüp evc-i fenā fi'llāhı cāy
Dāḫil olmışdı serāy-ı vaḥdete

3 Ṣāf-dildi öyle kim ḫurşīd [ü] māh
Reşk iderdi ol ṣafā-yı ṭıynete

4 Berḳ urup vechinde nūr-ı Hāşimī
Şemʿ-i cemʿ olmışdı ehl-i Celvete

5 "Fādḫulī"* emriyle bā-şevḳ u ḥużūr
Postı serdi ḫāniḳāh-ı vuṣlata

* "Fādḫulī", *Kuran*, 16/29.

6 Söyledüm **Kāẓım** güher tārīḫini
Hū diyüp gitdi Selāmet cennete
هو ديوب كيتدى سلامت جنته
(1285/1868-69)

LII HEMŞĪRE-ZĀDEM MUʿAMMER BEG MERḤŪM[UÑ] TĀRĪḪİDÜR

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Muʿammer Beg o naḫl-i gülşen-ārā-yı melāḥat kim
Fürūġ-ı mihr-i rūyından alurdı māh pīrāye

2 Nihāl-i ḳāmeti vālā iken serv-i revānlardan
Revān oldı dirīġā yirmi üç yaşında ʿuḳbāya

3 Kemāl-i ḥüsn-i ḫulḳa maẓhar itmişdi anı Mevlā
İderdi rıfḳ ile taḥvīl aʿdāyı eḥibbāya

4 Söyünmez āteş-i fürḳatle yaḳdı vālidīni āh
Ḫırām itdi egerçi kendisi firdevs-i aʿlāya

5 İki bī-çārenüñ bir dānecik ārām-ı ḳalbiydi
Belā-yı iftirāḳı her birin döndürdi şeydāya

6 Virüp ṣabrın ide ecr-i cezīle bunları maẓhar
Anı cennetde Ḥaḳ ḳılduḳça hem-dem āl-i Zehrāya

7 Zebān-ı māderinden söyledüm tārīḫini **Kāẓım**
Muʿammer olmayup ʿömrüm Muʿammer göçdi Mevlāya
معمر اولميوب عمرم معمر كوچدى مولايا
(1280/1863-64)

[316b] LIII MERḤŪM ŞİNĀSİ EFENDİ İLE ʿAṬŪFETLÜ ĀGĀH EFENDİNÜÑ Bİ'L-İŞTİRĀK ÇIḲARDUḲLARI TERCEMĀN-I AḤVĀL ĠAZETESİNÜÑ TĀRĪḪİDÜR

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Zamānuñ ʿārif-i ḥikmet-Şināsī merd-i Āgāhuñ
Çıḳardı ḳuvveden fiʿle bırakdı bir es̱er yā hū

2 ʿUyūn-ı milleti īḳāẓ idüp ḫˇāb-ı ʿaṭāletden
İderler gūş-ı hūşın cevher-i aḫbār ile memlū

3 Görince vech-i maṭbūʿın didüm tārīḫini **Kāẓım**
Lisān-ı ḥüsn-i aḥvāl-i cihāna tercemāndur bu
لسان حسن احوال جهانه ترجماندر بو
(1285/1868-69)

LIV MERḤŪM-I MŪMĀ-İLEY[ÜÑ] MUʾAḪḪARĀN ÇIḲARDIĠI ĠAZETENÜÑ TĀRĪḪİDÜR

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Şināsī bī-bedel bir nüsḫa tanẓīm eyleyüp **Kāẓım**
Tefevvuḳ eyledi ʿaṣrındaki erbāb-ı ās̱āra

2 Sezādur ʿarşa taʿlīḳ eylesem tārīḫ-i zerrīnüñ
Şināsī buldı pek bir başḳa yol Taṣvīr-i Efkāra
شباسی بولدی پک بر بشقه بول تصویر افکاره
(1279/1862-63)

LV BAĠDĀDDA İMĀM-I AʿẒAM EFENDİMÜZ ḤAŻRETLERİNÜÑ CĀMİʿ-İ ŞERĪFÜÑ TAʿMĪR TĀRĪḪİ

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ḥażret-i Pertev Niyāl ol Vālide Sulṭān kim
Ḥaḳ bu bezm-i ʿālemi ẕātıyla tezyīn eyledi

2 Ol ṭutuḳ-pīrā-yı iffet kim vücūdın ẕü'l-celāl
ʿĀlem-i ʿiṣmetde fevḳa'l-ġāye şīrīn eyledi

3 Gūşe-i dāmānını seccāde-i ehl-i ṭaḳā
Āstānın ḳıble-i ṣınf-ı selāṭīn eyledi

4 Vaḳf idüp emr-i müberrāta nuḳūd-ı himmetin
ʿĀlemüñ iḥyāsına hep ḫalḳı teʾmīn eyledi

5 Cümleden işte İmām-ı Aʿẓamuñ bu mescidüñ
Müşrif olmışken ḫarābe yapdı tezyīn eyledi

6 Bende-i ḫāṣı Redīf Paşa-yı Ristū-himmeti
Vālī-i Baġdād iken bu emre taʿyīn eyledi

7 Beẕl-i naḳd-i saʿy idüp el-ḥaḳ o mestūr-ı güzīn
Ṣūret-i maḫṣūsada bir ḫıdmet-i dīn eyledi

8 Beyt-i maʿmūra ḳılup s̱ānī bu ʿālī-maʿbedi
Şevket-i şāhāneyi iʿlān ü tebyīn eyledi

9 ʿÖmrin efzūn eylesün ʿAbdu'l-ʿazīzüñ müsteʿān
Cümlesin ol pādişāh-ı ʿarş-ı temkīn eyledi

[317a] 10 Şarḳuñ ʿumrānuñ ṭuyınca tā sevād-ı Şāmdan
Ṣubḥ-ı şādī-ṭābʿ-ı derrākum güher-çīn eyledi

11 Söyledüm **Kāẓım** dü tārīḫin ṭoḳuz tekbīr ile
Gūş iden ḳavlüm ṣalāt-ı ʿīdi taḫmīn eyledi

12 Vālide Sulṭān vesīm-i ihtimām-ı tām ile
Bū Ḥanīfe mescidin tecdīd ü tezyīn eyledi
بو حنيفه مسجدين تجديد و تزيين ايلدى
(1279/1862-63)

LVI ʿİṢYĀN İDEN ṢIRB EMĀRETİNÜÑ ḤARBEN TEʾDĪB TĀRĪḪİ

müstefʿilātün müstefʿilātün

1 Ās̱ār-ı mekri Rūsuñ o rütbe
Pīçīde ḳıldı efkār-ı nāsı

2 ʿĀlem ḳarışmış gīsūya döndi
Ne Hind ḳaldı ne Avrupası

3 Oldı birinci tażyīḳi ammā
ʿOs̱māniyānuñ maḥv u fenāsı
4 Taḥrīk olındı Ṣırb u Ḳaraṭaġ
Bulġār ḳavmi Hersek livāsı

5 Az ḳaldı devrān olsun müsāʿid
Baḫt-i ʿadūya müşkil burası

6 Ḥaḳ ḳıldı ehl-i İslāmı īḳāẓ
Refʿ oldı serden ġaflet belāsı

7 Ḫalḳuñ uyandı mişkāt-ı fikri
Oldı münevver cümle ḥavāşī

8 Öñni kesildi seyl-i fesāduñ
Derd ü belānuñ geçdi burası

9 ʿAvn-i İlāhī luṭf-ı peyām-ber
Şāh-ı cihānuñ baḫt-ı ʿalāsı

10 İmdāda yetdi İslāmı ṭutdı
Ḳıldı ḳulūb-ı aʿdāyı ḳāsī

11 Faṣṣ-ı güherdür **Kāẓım** bu tārīḫ
Teʾdīb olındı Ṣırb eşḳi[y]āsı
تأديب اولندى صرب اشقياسى
(1292/1875-76)

LVII RIŻĀ-PAŞA-ZĀDE İBRĀHĪM PAŞANUÑ MAʿA-ḲAṢĪDE DĀR-I ŞŪRĀ[-YI] ʿASKERİYYE RİYĀSET TĀRĪḪİ

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Melāʾik-ḫaṣlet İbrāhīm Paşa-yı keremver kim
Ḫudā ḳılmış musaḫḫar ẕātına aʿlā vü ednāyı

[317b] 2 O maḫdūm-ı mekārim-pīşe ḫayr-endīşe kim el-ḥaḳ
Sezādur ẕātına her mesned-i fermān-fermāyı

3 Sipeh-sālār-ı ʿaṣruñ ḳurre-i ʿayn-ı cihān-bīni
Şehenşāh-ı cihānuñ mihrbān-ı mesʿadet-rāyı

4 Ferīḳ-i fırḳa-i cennet-nişān-ı ʿālem-i iḳbāl
Ki lāyıḳdur derinde ḳılsa Dārā çihre-fersāyı

5 Ser-ā-ser kāʾinātı ḥadde-i enẓārdan çekdüm
Cihānda görmedüm anuñ gibi bir dürr-i yek-tāyı

6 Eyā ṣāḥib-niṣāb-ı merḥamet ẕāt-ı kerīmüñdür
Ferāmūş itdiren ehl-i dile ālām-ı ferdāyı

7 Sen ol baḥr-i keremsin ḥāṣıl olmaz ʿaşr-ı iḥsānda
Felek ḍarb itse efrād-ı nücūma rīg-i deryāyı

8 Tükendi lücce-i endīşe bitmez cevher-i vaṣfuñ
N’ola ʿarż eylesem bir nebẕe ḥāl-i nā-şekībāyı

9 Belā-yı teng-desti başuma dünyāyı ṭar itdi
Açıḳda gezmeden Mecnūna döndüm dest ü ṣaḥrāyı

10 Ḫudāvendā bu kemter çākerüñde sen çerāġ eyle
Cenāb-ı vālidüñ luṭf ile iḥyā itdi dünyāyı

11 Yeter lāf u güẕāf-ı şāʿiri **Kāẓım** sükūt eyle
Duʿā hengāmıdur açma dehān-ı bes̱s̱ ü şekvāyı

12 Felek döndükçe ṭursun cām-ı feyż-i kām-ı destinde
Pür itsün kevkeb-i iḳbāli nüh-ṭāḳ-ı muʿallāyı

13 Ḥurūf-ı cevherīninden bulup ṭārīḫ-i sāmīsin
Ḳalem taḳdīm ider tebrīk ile bu beyt-i ġarrāyı

14 Vücūd-ı devletiyle döndürüp ezhār-ı gülzāra
Münevver ḳıldı İbrāhīm Paşa Dār-ı Şūrāyı
وجود دولتيله دوندورب ازهار كلزاره
منور قيلدى ابرهيم پاشا دار شورايى
(1283/1866-67)

LVIII ŞĀʿİR-İ ŞEHĪR SENĪḤ EFENDİ ḤAŻRETLERİNİN DĪVĀNLARINUÑ ṬABʿI TĀRĪḪİ

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Şāʿir-i iʿcāz-gū yaʿnī Senīḥ-i Mevlevī
Terk idüp ālāyiş-i dünyā-yı mānend-i Faṣīḥ

2 Gevher-i gencīne-i ṭabʿın nuʿūta ṣarf ile
Az zamānda ḳıldı ḥāṣıl pek çoḳ ās̱ār-ı melīḥ

3 Hem olup ḥāl-i ḥayātında muvaffaḳ ṭabʿına
Ḳıldı her endīşeden ḳalb-i selīmin müsterīḥ

4 Bende-i muḫliṣ ki daʿvā eylese iḫlāṣına
Nezd-i aṣḥāb-ı naẓarda iki şāhiddür ṣarīḥ

5 Nām-ı sāmī-i Ḥüseyn ü ism-i mevlāna çıḳar
Maḫlaṣın ḳalb ü ḥisāb eylerse bir merd-i faṣīḥ

[318a] 6 Sāl-i mevlūdi daḫi ās̱ār-ı ʿaşḳu'llāhdur
Ced-be-ced sādātdandur dirler ol merd-i ṣabīḥ

7 Beñzemez ehl-i hevā ās̱ārına naẓm-ı neri
Hep sünūḥāt-ı İlāhī oldıġı emr-i važiḥ

8 Żabṭ u taḥrīr eyle **Kāẓım** cevherin tārīḫini
Ṭabʿ olındı nüsḫa-i ās̱ār-ı maṭbūʿ-ı Senīḥ
طبع اولندى نسخهء آثار مطبوع سنيح
(1275/1858-59)

LIX MAẒİNNE-İ KİRĀMDAN ḪULEFĀ-YI NAḲŞİYYEDEN TEKFURṬAĠINDA MEDFŪN ḤĀCI BAYRAM EFENDİNÜÑ VİṢĀL TĀRĪḪİ

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Yine bir ʿārif-i āgāh ʿazm-i vaṣl idüp yā hū
O dil-şād oldı ammā itdi ġam-ı aḥbābını mebhūt

2 Serīr-ārā-yı ʿirfān bir mükemmel cān idi ḳıldı
Maḳāmın künc-i laḥd u cilvegāhın taḫta-i tābūt

3 Hemān [bir] pīr-i s̱āniydi ṭarīḳ-i Nakş-bendīde
Buḫārādan gelüp olmışdı rūşen bunda çün yāḳūt

4 Gelen bu bezme elbet nūş ider peymāne-i mevti
Ne çāre böyledür devr-i uṣūl-i ʿālem-i nāsūt

5 Ḫudā müstaġraḳ-ı envār-ı dīdār eyleyüp rūḥın
Hümā-yı ʿafv u ġufrān üstüḫˇān-ı ḫırmen itsün ḳūt

6 Erenlerden işitdüm mıṣraʿ-ı tārīḫini **Kāẓım**
Muḥammed Pīr Efendi ḳıldı ʿazm-i ḳulle-i lāhūt
محمد پیر افندی قیلدی عزم قلهٔ لاهوت
(1297/1879-80)

LX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Mīr Bedri sünnet-i peyġam-berī icrā idüp
Ḳıldı sebz-i ḫaṭṭ ile mirʾāt-ı ḥüsnin zengbār

2 Yazdı levḥ-i cānuma **Kāẓım** ḳalem tārīḫini
Vech-i Bedri ḫaṭṭ ile meh gibi oldı hālevār
وجه بدری خط ایله مه کیبی اولدی هاله وار
(1271/1854-55)

LXI İKİ FERĪḲÜÑ TĀRĪḪ-İ VEFĀTLARIDUR

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Biri berrī biri baḥrī ne teṣādüf **Kāẓım**
Eyledi iki ferīḳ ʿazm-i diyār-ı ʿuḳbā

2 ʿAfv idüp cürm ü ḳuṣūrı ne ise her ikisin
Dāḫil-i bāġ-ı cinān eyleye luṭf-ı Mevlā

[318b] 3 Çıḳdı yek-pāre güherden bu yegāne tārīḫ
Ḥayf bir heftede gitdi iki Ṣāliḥ paşa
حيف بر هفته ده كتدى ايكى صالح پاشا
(1304/1886-87)

LXII VİLĀDET TĀRĪḪİ

mefāʿilün mefāʿīlün mefāʿilün mefāʿilün

1 Yem ü cūd u ʿaṭā bir sevdigüm merd-i kerem-kāruñ
Dü-dest-i ārzūsı vāṣıl oldı cām-ı āmāle

2 Ḫudā bir gül gibi ḫayru'l-ḫalef iḥsān idüp ḳıldı
Dil ü cānın şarāb-ı şevḳ ile maḥsūd-ı peyġāle

3 Muʿammer eyleyüp Ḥaḳ ẕātını hep ḫānedānıyla
Ḳarīn ü nāʾil olsun az zamānda pek çoḳ iclāle

4 Ḳalem ḥüsn ü edānuñ yazdı ṣoñ ḥarfiyle tārīḫin
Şeref virdi Ḥasan ʿālī-necātuñ mehd-i iḳbāle
شرف ويردى حسن عالى نجاتک مهد اقباله
(1304/1886-87)

LXIII MERḤŪM AḤMED EYYŪB PAŞA-ZĀDE MAḤMŪD BEGÜÑ VİLĀDET TĀRĪḪİ

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ḥażret-i Eyyūb Paşa-yı mekārim-ḫaṣlete
Virdi bir ferzend-i meh-sīmā ḫudāvend-i vedūd

2 ʿÖmrin efzūn eyleyüp ḳılsun ḳudūmın ẕü'l-celāl
Vālideyn-i pākine bādī-i feyż-i bī-ḥudūd

3 Tāmdan **Kāẓım** ḳalem żabṭ eylesün tārīḫini
Mīr Maḥmūd oldı pīrāyiş-dih-i mehd-i şühūd
مير محمود اولدى پير ايشده مهد شهود
(1296/1878-79)

LXIV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Gūş idince “irciʿī”* emrin cinānaʿazm içün
Taḫta-i tābūtı maḥmil eyledi Taḥsīn Beg

2 Döndürüp rūyın bu dünyāyı denīden rūḥını
Raḥmet-i raḥmāna vāṣıl eyledi Taḥsīn Beg

3 Vālideyn ü ehlini aġlatdı ammā fürḳati
Vaṣl ile rıḍvānı ḫoş-dil eyledi Taḥsīn Beg

4 Yazdı bālā mıṣraʿ-ı tārīḫini **Kāẓım** ḳalem
Cennet-i aʿlāyı menzil eyledi Taḥsīn Beg
جنت اعلایی منزل ایلدی تحسین بک
(1304/1886-87)

[319a] LXV EḤİBBĀMIZDAN ḪADĪCE ḪANIM NĀMINDA BİR ṢĀLİḤAYA SÖYLENEN TĀRĪḪİDÜR

mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün
[müstefʿilün faʿūlün müstefʿilün faʿūlün]

1 Mihr-i sipihr-iʿiṣmet yaʿnī Ḫadīce Ḫanım
Kim görmemişdi miṡlinʿālemde çeşm-i eşyā

2 Bir derde düşdi nā-gāh kim çāre bulmadı āh
Pek çoḳ ṭabīb aña ḳılmış iken müdāvā

3 Fermān-ı “irciʿī”* ye virdi cevāb-ı lebbeyk
Otuz sekiz yaşında bī-ḫavf u bī-muḥābā

4 Terk itdi üç kerīme kim ikisi yetīme
Düşdi ġam-ı elīme gūş eyleyen eḥibbā

5 Yek şevher ü dü dāder zār itdiler ber-ā-ber
Ḳıldı o māh-peyker ḳurb-ı ḳabūli meʾvā

6 Yoḳdur şehādetinde göñlümde iştibāhum
Bir merd idi mükemmel zen ṣūretinde ḥaḳḳā

---

* “irciʿī”, *Kuran*, 89/28.
* “irciʿī”, *Kuran*, 89/28.

7 Olsun şefīʿ-i ḫāṣı ẕāt-ı Resūl-i ekrem
Ḳılsun defīne-i nūr ḳabrin cenāb-ı Mevlā

8 Her kim gelürse eyler bu bezm-i ġam-fezāya
Peymāne-i ecelden elbette nūş-ı ṣahbā

9 Devlet aña ki olmaz maġlūb-ı nefs ü şeyṭān
Raḥmet aña ki itmez göñlin esīr-i dünyā

10 Tārīḫ çıḳdı **Kāẓım** bu mıṣraʿ-ı mücevher
Ola Ḫadīce Ḫanum hem-bezm-i Ümmi Zehrā
اوله خديجه خانم همبزم ام زهرا
(1279/1862-63)

LXVI FUḲARĀ-YI MEVLEVİYYEDEN MÜʾEẔẔİN BAŞI İSMĀʿĪL EFENDİNÜÑ VEFĀT TĀRĪḪİ

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Fāryābī-i zamān yaʿnī Müʾeẕẕin Başı kim
Ẕātına olmışdı fenn-i mūsīḳī iḥsān-ı Ḥaḳ

2 Naġme-rīz-i şevḳ olurlardı dem-ā-dem ney gibi
Naġme-i enfāsını gūş eyleyen merdān-ı Ḥaḳ

3 İḳtibās-ı nūr-ı feyż idüp cenāb-ı Şemsden
Ẕāt-ı Mevlānādan iḥsāndı aña ʿirfān-ı Ḥaḳ

4 Ḥaşre dek ḳılsun ṭavāf-ı Kaʿbe-i ʿīd-i viṣāl
Ḥacc idüp Mīnāda oldı vāṣıl-ı ġufrān-ı Ḥaḳ

5 Çār tekbīr ile **Kāẓım** söyledi tārīḫini
Ḳıldı İsmāʿīl kebş-i cānını ḳurbān-ı Ḥaḳ
قيلدى اسماعيل كبش جاننى قربان حق
(1266/1849-50)

[319b] LXVII MEŞĀYİḪ-İ ḪALVETİYYEDEN AḤMED EFENDİ MERḤŪMUÑ VEFĀT TĀRĪḪİ

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Şeyḫ Aḥmed Luṭfī ol merd-i Ḫudā kim ḳalbini
Eylemişdi bāġ-ı cennetden müzeyyen Hū ile

2 ʿAşḳ idüp ẕātın ṭarīḳ-i Ḫalvetīden feyż-yāb
Eylemiş ger māye-i kes̱retde eymen Hū ile

3 Nā-gehān gūş eyleyince “irciʿī”* fermānını
Cān atup ʿuḳbāya itmiş ʿadni mesken Hū ile

4 Nāʾil-i envār-ı dīdār eyleyüp ḳılsun Ḫudā
Ḫāniḳāh-ı ḳabrini maḥsūd-ı gelşen Hū ile

5 Söyledüm tārīḫ-i sāl-i rıḥletin **Kāẓım** tamām
Şeyḫ Aḥmed göçdi yā hū Ḥaḳḳa yā men Hū ile
شيخ احمد كوچدى يا هو با من هو ايله
(1299/1881-82)

LXVIII MORALI ṬOSUN PAŞA MERḤŪMUÑ ḤAREMİNÜÑ VEFĀT TĀRĪḪİ

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 ʿĀyişe Ḫanım o bānū-yı mükerrem kim aña
İki ʿālemde sezādur olınursa tebcīl

2 Bir müşīre ḥarem olmışdı Ṭosun Paşa-nām
Anı şeyḫü’l-ḥarem itmişdi ḫudāvend-i cemīl

3 Ḳādirīden yed alup ḳılmışidi uçmaġa
Bāz-ı eşheb gibi bir serveri öñninde delīl

4 ʿĪd-i aḍḥāda idüp cānını Ḥaḳḳa ḳurbān
Ḳıldı iḫlāṣ ile iḥrāz-ı mes̱ūbāt-ı celīl

5 Ġarḳa-i raḥmet idüp rūḥ-ı laṭīfin ḳılsun
Cürm ü ʿiṣyānını Ḥaḳ ecr ü s̱evāba taḥvīl

6 Yazdı tārīḫini **Kāẓım** ḳalem-i muʿciz-dem
ʿĀyişe Ḫanıma meʾvā ide meʾvāyı celīl
عايشه خانمه مأوا ايده مأوايى جليل
(1300/1882-83)

---

* “irciʿī”, *Kuran*, 89/28.

LXIX ḤÜSEYN BEGÜÑ TĀRĪḪ-İ VEFĀTIDUR

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ḳaṭʿ idüp miḳrāż-ı himmetle taʿalluḳ riştesin
Kārgāh-ı ʿālemüñ ḥubb u velāsından Ḥüseyn

2 Ḳıldı her ṣūretle aḥkām-ı ḳażāya inḳiyād
Bir nefes ayrılmayup ḥaḳḳuñ rıżāsından Ḥüseyn

3 Çekdi el gūş eyleyince "irciʿī"* emrin hemān
Dāmen-i cān u dil-i feyż-āşnāsından Ḥüseyn

[320a] 4 Oldı gitdi ʿaşḳ derdinden o derd-i mühliküñ
İtmedi aṣlā şikāyet ibtilāsından Ḥüseyn

5 Mīr-ālāylıḳla cihānda eylemişdi kesb-i nām
Oldı ehl-i cennetüñ ṣāḥib-livāsından Ḥüseyn

6 Maẓhar-ı Ġufrān idüp cürmin cenāb-ı kibriyā
Olmasun maḥşerde şermende ḫatāsından Ḥüseyn

7 Medd-i āhı refʿ ile **Kāẓım** didüm tārīḫini
Eyledi rıḥlet bu dünyā kerbelāsından Ḥüseyn
ايلدى رحلتبو دبيا كربلاسندن حسين

(1301/1883-84)

LXX ṬARĪḲ-İ ʿALİYYE-İ RUFĀʿİYYEDEN ḲARABAŞ DERGĀH-I ŞERĪFİ ŞEYḪİ ʿALĪ ŞEMSÜ'D-DĪN EFENDİNÜÑ TĀRĪḪİDÜR

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Neyyir-i tābān-ı ʿirfān Şeyḫ Şemsü'd-dīn kim
Rūz u şeb evc-i saʿādetden olurdı münceli̇

2 Bānī-i s̱ānī olup bu ḫāniḳāha eyledi
Himmeti iḥyā mebānī-i esās-ı evveli

3 Ḥażret-i Aḥmed Rufāʿīnüñ ṭutardı dāmenin
Vāṣıl olmışdı ṭarīḳinden yedu'llāha eli

* "İrciʿī", *Kuran*, 89/28.

4 Ḥubb-ı evlād-ı ʿAlīden dem ururdı dāʾimā
Gösterüp daʿvāsını is̱bāta bürhān-ı celī

5 Lez̠z̠et-i rüʾyet ḳılup çeşm-i dil ü cānın ḳarīr
Raḥmet-i raḥmān ile ṭolsun maḳām u menzili

6 ʿAşḳ ile **Kāẓım** güher-pāş eyledi tārīḫini
Muṣṭafā vü Murtażāya cār ola rūḥ-ı ʿAlī
مصطفى و مرتضى يه جار اوله روح على
(1303/1885-86)

LXXI ḤASĪB PAŞA DĀMĀDI EMĪN BEGÜÑ VEFĀT TĀRĪḪİ

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Derd-i cān-ḫˇār-ı veremden ʿazm-i ʿuḳbā eyledi
Āh kim bir sālik-i fevz-i ṭarīḳ-i nāzenīn

2 Şöhreti merḥūm Ḥasīb Paşa birāder-zādesi
Nām-ı vālāsı Muḥammed maḫlaṣ-ı pāki Emīn

3 Ḳıldı necm-i ṭāliʿi āhınuñ āfāḳ-ı ġurūb
Olmadan nıṣf-ı nehār-ı ṭūl-ı ʿömri müstebīn

4 Ḥaşre dek sīr-āb olur raḥmetle çāk-ı mażcaʿı
Ola maḥşerde penāhı z̠āt-ı faḫrü'l-mürselīn

[320b] 5 Maẓhar-ı ecr-i cezīl itsün Ḫudā ḫˇīşānını
Revnaḳ-ı bāġ-ı beḳā olduḳça ol merd-i güzīn

6 Böyledür **Kāẓım** bu dünyā-yı denīnüñ ʿādeti
ʿĀḳıbet ifnā ider mihmānını zār u ḥazīn

7 Bābile yazdum ṭuyınca fevtinüñ tārīḫini
Sidre oldı münteha-yı menzil-i Rūḥü'l-emīn
سدره اولدى منتهاى منزل روح الامين
(1301/1883-84)

LXXII MAẒİNNE-İ KİRĀMDAN MEŞHŪR DÜGÜMLİ BABANUÑ VİṢĀL TĀRĪḪİDÜR

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Dügümli Muṣṭafā ol merd-i mecẕūb-ı İlāhī kim
Çekerdi derd-i ʿaşḳı tā zamān-ı nev-cevānīden

2 Bu gün teslīm idüp rūḥ-ı revānın ḫāzin-i ʿAdne
Rehā-yāb itdi nefsin bu yalancı zindegānīden

3 Ḳalem tārīḫ-ı tāmın żabṭ u taḥrīr eyledi **Kāẓım**
Taʿalluḳ ʿaḳdini çözdi Dügümli ḳayd-ı fānīden
تعلق عقدنی چوزدی دوكملی قيد فانيدن
(1283/1866-67)

LXXIII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ricāl-i Ḫālidīden ḥāfıẓ-ı Ḳurʾān Muḥammed-nām
Olup bir fāżıla hem-ser bu bānū-yı şeref-māye

2 Sülūk itmiş yed almış ʿaşḳ u iḫlāṣ ile bulmışdı
ʿArūs-ı ḥüsn-i ḫulḳı ẓāhir ü bāṭında pīrāye

3 Muḥibb-i ḫānedān bir bülbül-i ʿirfān idi göçdi
Bu naḫlistān-ı ġamdan gülşen-i firdevs-i aʿlāya

4 Meger zen ṣūretinde vāṣıl-ı Ḥaḳ merd-i kāmilmiş
Nigāh-endāz-ı raġbet olmamış mirʾāt-ı dünyāya

5 İdüp gülzār-ı ḳabrin Ḥaḳ riyāż-ı cennetü'l-meʾvā
Döne tābūtı anda Beyt-i maʿmūr u muʿallāya

6 Güher-pāş eyledüm tārīḫini eşküm gibi **Kāẓım**
Ḫadīce Ḫanımı Allāh hem-dem ide Zehrāya
خديجه خانمی الله همدم ايده زهرايه
(1300/1882-83)

LXXIV

feʿilātün feʿilātün feʿilün

[321a] 1 Āh kim tīr-i felek nāmında
Yine bir pīş-rev-i ḳavs-i emel

2 Ṭoymadan tāzeligi niʿmetine
Ḫˇān-ı āmāle henūz urmadan el

3 Vażʿ-ı ḥaml eyler iken itdi vefāt
Zevcinüñ oldı dimāġı muḫtel

4 Ḳaldı gel öksüzi bir ṭıfl-ı rażʿ
Ḳılsa bülbül gibi feryād-ı maḥal

5 Çāre ne ḥükm-i ḳader böyle imiş
Dest-i tedbīri ḳażā itdi eşel

6 İde silk-i şühedāya mülḥaḳ
ʿAfv idüp cürmini Ḥaḳ ʿazze ve cel

7 Tām tārīḫine ṭaş dik **Kāẓım**
Ḳırdı tīr-i felegi ḳavs-i ecel
قیردی تیرفلکی قوس اجل
(1286/1869-70)

LXXV

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ḫadīce Ḫanım ol nūr-ı mübīn-i āyet-i ʿiṣmet
Olurdı ḥāfıẓ-ı Ḳurʾānlıḳ ile zīver-i efvāh

2 Kitāb-ı ʿömrini Sīvāsda ḫatm eyleyüp ḳıldı
ʿIyāliyle bütün ḫˇīşānını dil-sūḫte eyvāh

3 Düşüp ġurbetde renc-i iḥtirāḳa kevkeb-i baḫtı
Hilāle döndi gözden ġāʾib oldı bedr iken ol māh

4 Ġarīḳ-i baḥr-i Ġufrān eyleyüp Ḥaḳ meşhed-i pākin
Ḳarīrü'l-ʿayn ide nūr-ı viṣāliyle dilin her gāh

5 Münācāt üzre yazdum cevherin tārīḫini **Kāẓım**
Ḫadīce Ḫanımı rūḥ-ı Resūle cār ide Allāh
خدیجه خانمی روح رسوله جار ایده الله
(1286/1869-70)

LXXVI

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Olup yüz başı İbrāhīm Efendi cān ile müştāḳ
Viṣāl-i ḥūr-ı ʿīn ü ʿīş u nūş-ı mesken-i ʿadne

2 Kesüp cāndan taʿalluḳ tārını tīġ-i şehādetle
Ṣarıldı dest-i iḫlāṣ ile künc-i dāmen-i ʿadne

3 Firāz-ı ʿālem-i ḳurb u ḳabūli ḳıldı menzilgāh
Girüp bāb-ı şehādetden riyāż-ı meʾmen-i ʿadne

4 İlāhī vālideynin maẓhar-ı ecr-i cezīl eyle
O merd-i Ḥaḳ duḫūl itdükçe bezm-i rūşen-i ʿadne

5 Oḳur tārīḫini cennetde **Kāẓım** bülbül-i ḳudsi
[321b] Şehīden göçdi İbrāhīm Efendi gülşen-i ʿadne
شهید کوچدی ابرهیم افندی کلشن عدنه
(1286/1869-70)

LXXVII NAʿT-ḪˇĀN ŞEMSĪ DEDENÜÑ İRTİḤĀL TĀRĪḪİ

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Maşrıḳ-ārā-yı vefā Şemsī Efendi kim bu gün
Anda oldı rū-nümā envār-ı feyż-ı mā-sebaḳ

2 Sikke-pūş-ı ʿaşḳ olup bāb-ı Celālü'd-dīnden
Kārın altun eylemişdi iltifāt-ı şems-i Ḥaḳ

3 Otuz iki yıl ḳud[ū]m-zenlik idüp iḫlāṣ ile
Naʿt-ı Mevlānā oḳurdı nāy u def veş bī-sebaḳ

4 Devr ile dünyāya gelmişdi simāʿ-ı rāh idüp
Başdı evvel ḫaṭvesinde gülşen-i ʿadne ayaḳ

5 Çeşm-i cānın nefḫat-ı dīdār ile seyr eylesün
ʿAvf idüp cürm ü ḳusūrı var ise Rabb-i felaḳ

6 Çerḫe taʿlīḳ eyle **Kāẓım** mıṣraʿ-ı tārīḫini
Hem-civār-ı rūḥ-ı Mevlānā ide Şemsīyi Ḥaḳ
همجوار روح مولانا ایده شمسی یی حق
(1280/1863-64)

LXXVIII

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Mehd-i mużīḳ-i laḥde ṣoḳar dāye-i ecel
Her kim kenār-ı māder-i eyyāmı ḳılsa cā

2 Ġamdur ṣafāsı dār-ı sitemden bu kārgāh
Eyler bu yerde ḳullarını imtiḥān Ḫudā

3 ʿİbret degül midür saña bu mürşid-i güzīn
Ey sālik-i maḥabbet olan merd-i bā-vefā

4 Seccāde-i ḫilāfet olup cāy u menzili
Bulmış iken maḳām-ı maḥabbetde iʿtilā

5 Cān u cihānı eyleyüp āḫir fidā-yı dost
Ḫāk-i siyehde itdi tevārī vü iḫtifā

6 Āl-i ʿabāya hem-dem idüp rūḥ-ı aḳdesin
Ḳılsun cemāl-i pākini ikrām-ı kibriyā

7 **Kāẓım** yazıldı göñlüme tārīḫ-i rıḥleti
Vuṣlat-serāy-ı ʿadne yürüdi ʿAlī Baba
وصلتسرای عدنه یوردی علی بابا
(1282/1865-66)

LXXIX

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ḥayf bir nev-res-nihāl-i gülşen-i ḥüsn ü edeb
İtmeden faṣl-ı rebīʿ-i kāma taḥṣīl-i vuḳūf

2 Eyleyüp işkeste naḫl-i ʿömrini bād-ı ecel
Neyyir-i iḳbāli oldı dāḫil-i ebr-i küsūf

[322a] 3 Ḳıydı ġāyet nev-cevān iken o şūḫ-ı gül-feme
Yuf yuf bi'llāh bu çerḫ-i sitem-muʿtāda yuf

4 Nār-ı cān-sūz-ı firāḳı itdi ḫˇīşāvendinüñ
Noḳṭa-i dāġ-ı derūnın reşk-i aṣfār [u] ülūf

5 Āh-ı āteşnāk ile **Kāẓım** didüm tārīḫini
Cennetü'l-firdevsi meʾvā eyledi Aḥmed Raʾūf
جنت الفردوسی مأوا ایلدی احمد رؤف
(1297/1879-80)

LXXX

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Ṣadme-i bād-ı ecelden ḳırılup göçdi dirīġ
Yine bir tāze-nihāl-i gül-i bāġ-ı ʿİṣmet

2 İki maḫdūm-ı ciger-pāresin itdi öksüz
Vālideynin idüp üftāde-i nār-ı ḥasret

3 Zevc-i bī-çāresini dūzaḫ-ı fürḳatde ḳodı
Rūḥı şād olsun idüp ʿazm-i serāy-ı cennet

4 Seyyiʾātın ḳıla luṭfen ḥasenāta taḥvīl
Ġarḳa-i raḥmet idüp ḳabrini Rabb-i ʿizzet

5 Yazdı **Kāẓım** ḳalem-i nādiredān tārīḫini
Ṣaḥn-ı gülzār-ı cinān ola mekān-ı ʿİṣmet
صحن كلزار جنان اوله مكان عصمت
(1263/1846-47)

LXXXI

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Ḥayfā Naẓīre Ḫanımı maḥsūd-sürūr iken
Üftāde itdi bād-ı ecel ḫāk-i tīreye

2 Başdan ayaġa nūr idi mānend-i āftāb
Taʿrīż iderdi ḥüsni nücūm-ı münīreye

3 Vażʿ eylemekden ʿāciz olup rıḥlet eyledi
Tevcīh-i veche ravża-i ḳudsī-ḫaṭīreye

4 Yaḳdı ḳurıtdı āteş-i ġam vālideynini
Döndi sirişk-i dīde-i ḫ˘īşān buḥayreye

5 **Kāẓım** niḳāt-ı eşk ile tārīḫin it ḥisāb
Gülzār-ı ʿadni Ḥaḳ ḳıla mesken Naẓīreye
كلزار عدنى حق قيله مسكن نظيره يه
(1297/1879-80)

LXXXII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Bu maḫdūm-ı mükerrem kim Ḥasīb Paşanuñ oġlıydı
ʿUlüvv-i nefsine eflāk iderdi baş egüp taʿẓīm

2 Mekārim-pīşe luṭf-endīşe bir merd-i hünerverdi
Gören ẕātın iderdi iʿtilā-yı fıṭratın teslīm

[322b] 3 Alınca "fādḫulī"* fermānın oldı ʿāzim-i ʿuḳbā
Ṭurır mı lānede bülbül ḳılınca būy-ı gül teşmīm

4 Ġarīḳ-i lücce-i iḥsān idüp Ḥaḳ rūḥını ḳılsun
Şikestī-i ḳulūb-ı ḫānedānın ecr ile termīm

5 Didüm tārīḫin engüşt-i şehādet refʿ idüp **Kāẓım**
Ola cennetde İsmāʿil Ḥaḳḳī cār-ı İbrāhīm
اوله جنتده اسماعيل حقى جار ابرهيم
(1297/1879-80)

LXXXIII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Bu bānū-yı faḫīme bir müşīr-i nāfiẕü'l-emrüñ
Mükerrem zevce-i pākīzesiydi enseb ü aḥrā

2 Olup dördünci orduya müşīr ol dāver-i ekrem
Gelüp bu menzile anuñla ol māh-ı melek-sīmā

3 Firāz-ı ṣadr-ı bezmi künc-i laḥde eyledi taḥvīl
Zamān-ı nev-cevānīde düşüp bir ʿillete ḥayfā

4 Cenāb-ı şevheriyle ḳaldı bir maḫdūmı pek maġmūm
Ṣafā-yı bāl ile gülzār-ı ḫuldi ḳıldı ol meʾvā

5 Ḫudā rūḥ-ı şerīfin nāʾil-i Ġufrān idüp ḳılsun
Ḳulūb-ı ḫānedānın behre-yāb-ı ecr-i lā-yuḥṣā

6 Ḥisāb itdüm niḳāt-ı eşk ile tārīḫini **Kāẓım**
Beḳāyı eyledi Nev-reste Ḫanım menzil-i aʿlā
بقايى ايلدى نورسته خانم منزل اعلا
(1299/1881-82)

LXXXIV MÜŞĪRĀNDAN ÇERKES ʿABDĪ PAŞA MERḤŪMUÑ VEFĀT TĀRĪḪİ

mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün
[müstefʿilün faʿūlün müstefʿilün faʿūlün]

1 Yā Rab nedür bu ḥikmet virdi cihāna ḥayret
Kim her-kes eyler elbet āġūş-ı laḥdi meʾvā

---

* "fādḫulī", *Kuran*, 16/29.

2 Ger pīr ü ger cevāndur ger dāver-i cihāndur
Āḫir ḳılur ʿıyāndur ʿazm-i serāy-ı ʿuḳbā

3 Olmaz mı şāhid-i ḥāl bu mihr-i evc-i efḍāl
Çün sāye oldı rū-māl ḫāk-i siyāha ḥayfā

4 Ol āṣaf-ı yegāne nefret ḳılup cihāna
ʿAzm eyledi cināna mānend-i āl-i Zehrā

5 Olduḳça mest ü sākin ḳabrinde yā Müheymin
Ḳıl cümle ḫānedānın maḳrūn-ı luṭf-ı evfā

6 Olmışdı ol felek-cāh her-keslere ḫayır-ḫ˅āh
Ḳılsun cenāb-ı Allāh vaṣlıyla rūḥın iḥyā

7 İlhām-ı kibriyādur **Kāẓım** bu tām tārīḫ
[323a] Gitdi cenāb-ı Ḥaḳḳa ʿAbdu'r-raʾūf Paşa
كيتدى جناب حقه عبد الرؤف پاشا
(1301/1883-84)

LXXXV

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Emīne Ḫanım ol nev-res fidān-ı bāġ-ı ʿiṣmet kim
Ṭuyan fevtin ṣanur cennetde bir naḫl-i revān göçdi

2 Dirīġā on yedi yaşında bir derde olup düçār
Devā nā-ḳābil oldı yatdı beş ay nā-tüvān göçdi

3 Görince ḫāk-i ḳabre düşdügin ol serv-i āmālüñ
Ḳıyās itdüm yıḳıldı naḫl-i ṭūbā-yı cinān göçdi

4 Fuʾād-ı ḫānedānın nār-ı fürḳat itdi āteşzār
Egerçi kendi bāġ-ı ʿadne cān atdı hemān göçdi

5 Ġarīḳ-i nūr-ı raḥmet eylesün ḥaḳ ol ḳadar rūḥın
Disün rıḍvān bu bānū-yı mükerrem kām-rān göçdi

6 Zebān-ı vālideyninden didüm tārīḫini **Kāẓım**
Emīne sāmīyem bezm-i bihişte pek cevān göçdi
امينه ساميه م بزم بهشته پک جوان کوچدى
(1301/1883-84)

LXXXVI

mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün
[müstefʿilün faʿūlün müstefʿilün faʿūlün]

1 Bu nev-cevān melek-ḫū mīr-i alay Rıżānuñ
Olmışdı nūr-ı çeşm-i ārām-ı cānı ammā

2 Baḫt olmayup müsāʿid çerḫ eyleyüp mekāyid
Tām on yedi yaşında fevt oldı gitdi ḥayfā

3 Öksüz bıraḳdı ol māh bir ṭıfl-ı zārın eyvāh
İtmez mi girye vü āh her kim işitse cānā

4 Yā Rab nedür bu ḥālet bu miḥnet ü felāket
Kim eyleye ḳasāvet bir ḫānedānı şeydā

5 Giryān pederle māder zevc ü veledümüñdür
Her gūşeden ser-ā-ser olmaḳda nevḥa peydā

6 Ol reşk-i naḫl-i Ṭūruñ ʿafv eyleyüp ḳuṣūrın
Müzdād ide ḥużūrın ʿuḳbāda Ḥaḳ teʿālā

7 Ḫˇişān-ı pākin itsün ecr-i cezīle nāʾil
Ṭıfl-ı rażīʿi olsun pīr-i saʿādet-ārā

8 Cevher-feşān-ı eşk ol **Kāẓım** yazınca tārīḫ
İde Ḫadīce Ḫanım bezm-i viṣāl-i meʾvā
ایده خدیجه خانم بزم وصال مأوا
(1302/1884-85)

LXXXVII

mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 ʿAṭā Efendi o serv-i riyāż-ı iclālüñ
Zamāne eyledi ḳadd-i ümīdini kūtāh

[323b] 2 Bu naḫl-i nāzüke maḥṣūl-i bāġ-ı ʿömri idi
Şikeste eyledi bād-ı ecel esüp nā-gāh

3 Ne zişt ṭāliʿi varmış o kevkeb-i ḥüsnüñ
Ki göçdi on yedi yaşında fücʾeten eyvāh

4 Kemāl-i ṣabra ḳılup vālideynini maẓhar
Ġarīḳ-i raḥmet ide rūḥ-ı pākini Allāh

5 Didüm niyāz ile tāriḫ-i rıḥletin **Kāẓım**
ʿAṭiyye Ḫanıma ḳılsun ʿaṭā cinānı İlāh
عطیه خانمه قیلسون عطا جنانی اله
(1275/1858-59)

LXXXVIII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Yine bir ʿāşıḳ-ı āv[ā]re ʿazm-i vaṣl idüp yā hū
O dil-şād oldı ammā itdi ġam aḥbābını mebhūt

2 Serīr-ārā-yı ʿirfān bir mükemmel cān idi ḳıldı
Maḳāmın künc-i laḥd ü cilvegāhın külbe-i tābūt

3 Gelen bu bezme elbet nūş ider peymāne-i mevti
Ne çāre böyledür devr-i uṣūl-i ʿālem-i nāsūt
4 Ḫudā müstaġraḳ-ı envār-ı dīdār eyleyüp rūḥın
Hümā-yı ʿafv u iḥsān üstüḫˇān-ı cürmin itsün ḳūt

5 Erenlerden işitdüm mıṣraʿ-ı tārīḫini **Kāẓım**
ʿAlī Hādī Efendi seyr-i ʿālem-i lāhūt
علی هادی افندی سیر عالم لاهوت
(1283/1866-67)

LXXXIX

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Şeyḫ Fażlī-i maʿārif-şiyemüñ maḫdūmı
ʿĀşıḳ-ı dil-şude-i āl-i Muḥammed Dervīş

2 Nāʾil-i māʾide-i vaṣl-ı kemāl olmışidi
Bezm-i ʿālemde nedür añlamadan leẕẕet-i ʿīş

3 Ḥac idüp şevḳ ile ʿavdetde Resūl-i pāküñ
İdicek ravża-i ʿulyāsına mālīde-i rīş

4 ʿÖşr-i mātemdi fidā eyledi kebş-i cānın
Ḥaseneyn uġrına bī-daġdaġa vü bī-teşvīş

5 Kendi pek aḥsen-i aḥvāl ile gitdi ammā
Peder ü vālidesin fürḳati ḳıldı dil-rīş

6 Eyleyüp bunları Ḥaḳ ecr-i cezīle nāʾil
Nūr-ı raḥmetle anuñ ḳabrini ḳılsun tefrīş

7 **Kāẓım** engüşt-i şehādetle didüm tārīḫin
Gitdi Allāh diyüp Ḥaḳḳa ʿazīzüm Dervīş
كيتدى الله ديوب حقه عزيزم درويش
(1289/1872-73)

XC

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

[324a] 1 Ādemüñ dāne-i ʿömri ne ḳadar olsa keẟīr
Āsiyāb-ı felegüñ gerdişi eyler ifnā

2 ʿĀḳıbet gūşe-i laḥde anı eyler tevdīʿ
Der-kenār eyler ise her kimi mehd-i dünyā

3 Cümleden işte bu paşa-yı kerīmüñ devrān
Ḳıldı kālā-yı girān-ḳadr-i ḥayātın yaġmā

4 Ḫāṣṣa ordusı erkānına olmışdı reʾīs
Dār-ı şūrāda daḫi itdi vekālet icrā

5 Ḥüsn-i aḫlāk ile memdūḥ-ı enām olmışidi
Rind-i dervīş-nihād idi muḥibb-i ʿulemā

6 Cān virdi yolına ḥażret-i Muḥyi'd-dīnüñ
Egleyüp n'oldıġını himmet-i merdān-ı Ḫudā

7 Ṭālib-i māʾide-i faḳr u fenā idi müdām
Gül-bünin eyler idi sāḳī-i miḫnet irvā

8 Müteḳāʿid idi ṣūretde eger ʿaskerden
Ḳullanurdı anı çoḳ ḫıdmete maʿnā Mevlā

9 Ḥāṣılı ʿizz ü saʿādetle cihānda yaşanup
Eyledi aḥsen-i aḥvāl ile ʿazm-i uḳbā

10 Ayrılup ʿarṣa-i maḥşerde ferīḳ-i cennet
Olıcaḳ şevḳ-i ḫıyābān-ı riyāż-ı meʾvā

11 Çeşm-i āmālin ide ḥażret-i Allāh ḳarīr
Fażl u cūdıyla ḳılup dāḫil-i silk-i şühedā

12 Oḳu tārīḫ-i güher-pāşını **Kāẓım** çü hezār
Gülşen-i ṣıdḳı maḳām eyledi ʿİzzet Paşa

كلشن صدقى مقام ايلدى عزت پاشا
(1289/1872-73)

XCI

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Dirīġā rūzgāruñ ṣadme-i emvāc-ı āsībi
Yine yaḳdı düşürdi ḫāke bir serv-i ḫırāmānı

2 Ne serv-i ravża-pīrā-yı necābet Mīr ʿOs̱mān kim
Cihāna egdirürdi ḥüsn-i ḫulḳı māh-ı Kenʿānı

3 Bulınmaz bir vücūd-ı pāk ü mesʿud idi eylerdi
Cemāl-i bī-mis̱āliyle münevver bezm-i yārānı

4 Göçüp renc-i veremden ʿunfuvān-ı nev-cevānīde
Ḫarāb itdi esāsından ḳulūb-ı ehl-i īmānı

5 Ġarīḳ-i baḥr-i Ġufrān eyleyüp Ḥaḳ keştī-i rūḥın
Yüzin maḥşerde ḳılsun reşk-i māh u mihr-i raḫşānı

6 Güher-pāş-ı temennā oldı dil tārīḫine **Kāẓım**
Nedīm-i bezm-i ʿOs̱mān ide Ḥaḳ meʾvāda ʿOs̱mānı
نديم بزم عثمان ايده حق مأواده عثمانى
(1289/1872-73)

[324b] ḲAṢĪDELERİ ŻĀYİʿ OLAN VE OLMAYAN BAʿŻI TĀRĪḪLERDÜR VE EKS̱ERİSİ MÜTEʿALLIḲĀTUMLA EVLĀDLARIMUÑ TĀRĪḪLERİDÜR

XCII OĠLUM ʿALĪ BEGÜÑ VİLĀDET TĀRĪḪİDÜR

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 **Kāẓım** erenler didi tārīḫini
Zīnet-i mehd-i şeref oldı ʿAlī
زينت مهد شرف اولدى على
(1257/1841-42)

XCIII OĠLUM ḤÜSNĪ BEGÜÑ VİLĀDET TĀRĪḪİDÜR

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ser-ā-ser mūy-ı cismüm berg-i dil naḫl-i zebān olsa
Ne mümkin itmek īfā-yı teşekkür luṭf-ı Mevlāya

2 Kemāl-i şefḳat ü luṭfından itdi bir veled iḥsān
Hemīşe ʿömr ü devletle ide dünyāyı pīrāye

3 Meserret birle tasṭīr eyledüm tārīḫ mīlādlaruñ
Bu yıl rūḥum Ḥüseynüm rūḥ-ı cismüm geldi dünyāya
بو ییل روحم حسینم روح جسمم كلدی دنیایه
(1263/1846-47)

XCIV OĠLUM ḤASAN FEHMĪ BEGÜÑ VİLĀDET TĀRĪḪİDÜR

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Keṡret-i evlād emeli sīnede
İtmiş iken göñlümi vaḳf-ı miḥen

2 Ḳıldı yine bir oġul iḥsān-ı Ḥaḳ
Oldı merāyā-yı dil ü dīde şen

3 **Kāẓım** erenler didi tārīḫini
Zīnet-i mehd-i şeref oldı Ḥasan
زینت مهد شرف اولدی حسن
(1265/1848-49)

XCV OĠLUM MUḤAMMED ʿALĪ RIŻĀ BEGÜÑ TĀRĪḪ-İ VİLĀDETİDÜR

müfteʿilün fāʿilün müfteʿilün fāʿilün

1 **Kāẓım**-ı bī-çāreye merḥametinden yine
Bir oġul itdi ʿaṭā ḥażret-i Rabb-i vedūd

2 Yazsa ʿuṭārid sezā cevher-i tārīḫini
ʿİzz ile oldı Rıżā revnaḳ-ı mehd-i şühūd
عزله اولدی رضا رونق مهد شهود
(1267/1850-51)

[325a] XCVI KERĪMEM EMĪNE MELEK ḪANIMUÑ TĀRĪḪİDÜR

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Olup ilhām-ı Bārī söyledüm tārīḫini **Kāẓım**
Emīnem bir melekdür nāzil olmış mehd-i imkāna
امینه م بر ملکدرنازل اولمش مهد امکانه
(1273/1856-57)

XCVII KERĪMEM SAʿĀDET ḪANIMUÑ TĀRĪḪİDÜR

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Güher-pāş-ı ṣadefdür mıṣraʿ-ı tārīḫ-i sāmīsi
Saʿādet bā-saʿādet zīnet-i mehd-i vücūd oldı
سعادت با سعادت زینت مهد وجود اولدی
(1283/1866-67)

XCVIII KERĪMEM FĀṬIMA DĪDĀR ḪANIMUÑ TĀRĪḪİDÜR

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 **Kāẓım** ihmāl itme yaz tārīḫini mühmelse de
Ḥūrdur iẓhār-ı dīdār itdi ʿömrüm Fāṭımā
حوردر اظهار دیدار ایتدی عمرم فاطمه
(1286/1869-70)

XCIX OĠLŪM ḤASAN BEGÜÑ KERĪMESİ RUḲİYYE ḪANIMUÑ TĀRĪḪİDÜR

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Söyledüm **Kāẓım** ṣafā-yı bāl ile tārīḫini
Bā-meserret geldi dünyāya Ruḳiyye Fāṭıma
با مسرت کلدی دنیایه رقیه فاطمه
(1297/1879-80)

C OĠLUM RIŻĀ BEGÜÑ OĠLI ʿALĪ ĀṢAF BEGÜÑ TĀRĪḪİDÜR

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Refʿ-i engüşt-i şehādetle didüm tārīḫin
Şeref-i mehd-i şühūd oldı ʿAlī Āṣaf Beg
شرف مهد شهود اولدی علی آصف بک
(1297/1879-80)

CI PEDERÜM MERḤŪMUÑ TĀRĪḪ-İ İRTİḤĀLİDÜR

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Vālidüm Mīr Ḥüseyn eyledi ʿazm-i ʿuḳbā
Maẓhar-ı devlet-i vaṣl ide cenāb-ı ġaffār

2 Āh ile aġlayaraḳ yazdı ḳalem tārīḫin
Hem-civār-ı Ḥaseneyn ide Ḥüseyni settār
همجوار حسنین ایده حسینی ستار
(1259/1843-44)

[325b] CII ʿAMŪCAM MERḤŪM SAʿĪD BEGÜÑ İRTİḤĀL TĀRĪḪİ

mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Yā Rab nedür bu ṭāliʿ-i nā-sāz bende kim
Bir dem murādum üstine devr eylemez felek

2 Maḥv olmadan göñülde ġam-ı fürḳat-i peder
Oldı firāḳ-ı ʿam daḫi ol derde müşterek

3 Ḥaḳḳā muḥibb-i ṣādıḳ-ı āl-i Resūl idi
Geçmişdi varlıġından idüp terk-i mā-melek

4 Cān virmek idi maḳṣadı bu yolda ʿāḳıbet
Geldi görindi ṣubḥ u mesā ḳıldıġı dilek

5 Yoḳ çāre pā-nihāde-i mehd-i vücūd olan
Künc-i mużīḳ-i laḥdi maḳām eylemek gerek

6 Rabbüm ġarīḳ-i raḥmet idüp rūḥ-ı pākini
Ḳılsun sevād-ı cürmini luṭfiyle maḥv u ḥek

7 **Kāẓım** midād-ı eşk ile tārīḫ-i cevherin
Yazdum bu beyt-i pākizeyi külfet ü emek

8 Āḫir nefesde şevḳ ile Allāh hū diyüp
Göçdi civār-ı Ḥaḳḳa Muḥammed Saʿīd Beg
كوچدى جوار حقه محمد سعيد بك
(1270/1853-54)

CIII OĠLUM ḤÜSNĪ BEGÜÑ İRTİḤĀL TĀRĪḪİ

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Bu mīḳāt-ı fenāda zaḫm-ı nīş-i ʿaḳreb-i Mevlā
Ḳılar diḳḳat olınsa ān-be-ān tefhīm her riḳḳa

2 Çeküp bir ānda yazdum tāmdan tārīḫini **Kāẓım**
Ḥüseynüm yirmi bir yaşında göçdi ānsızın Ḥaḳḳa
حسينم يكرمى بر ياشنده كوچدى آنسزين حقه
(1284/1867-68)

[326a] CIV ḤAREMÜM FĀṬIMA ḪANIMUÑ VEFĀTI TĀRĪḪİDÜR

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Şīşe-pīrā-yı ḫayāl itmiş [idüm] ruḫsārını
Dem çeker bülbül gibi çeşm-i dil-i bī-nāʾimem

2 Şübhesüz ilhāmdur **Kāẓım** bu tārīḫ-i bihīn
Ḥaḳḳa gitdi seyyidem nūrum efendim Fāṭımam
حقه كيتدى سيده م نورم افندم فاطمه م
(1307/1889-90)

CV

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Virdidür tārīḫ-i tāmı ʿandelīb-i cennetüñ
Ḳıldı İbrāhīm Efendi gülşen-i ʿadni maḳām
قيلدى ابرهيم افندى كلشن عدنى مقام
(1273/1856-57)

CVI

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Didi tārīḫ-i güher-pāşını **Kāẓım** rıḍvān
Vāṣıl-ı ḫuld-i berīn oldı Muḥammed Ḫuldī
واصل خلد برين اولدی محمد خلدی
(1282/1865-66)

CVII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Didüm tebrīk idüp tārīḫini itmāmdan **Kāẓım**
Vücūdıyla meserret virdi dünyāya Ṣalāḥu'd-dīn
وجودیله مسرت ویردی دنیایه صلاح الدين
(1298/1880-81)

CVIII ANḲARA VĀLĪSİ DEVLETLÜ ʿĀBİDĪN PAŞA ḤAŻRETLERİNÜÑ MEŜNEVĪ-İ ŞERĪFE YAZMIŞ OLDIĠI ŞERḤÜÑ YERİNE SÖYLENEN TĀRĪḪİDÜR

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ʿĀbidīn Paşaya Ḥaḳ ḳılsun ʿaṭā
ʿÖmr-i Nūḥ u devlet-i dünyā vü dīn

2 Bezm-i imkāna ḳodı cāmı gibi
Bī-bedel bir cām-ı gül-fām-ı bihīn

3 Ḳıldı Mūsī veş ʿaṣā-yı ḫāmesin
Ejder-i muʿciz-dem ü siḥr-āferīn

4 Meŝnevīyi itdi şerḥ ü terceme
Müntehāya çıḳdı çün Rūḥü'l-emīn

5 Ḳaṣr-ı cennet vār her beytin açup
ʿĀleme gösterdi envār-ı yaḳīn

6 Maġz-ı Ḳurʾānuñ eger çoḳ şerḥi var
Her biri reşk-āver-i genc-i defīn

7 Mihr-i maḥşerdür bu necm-i şuʿle-tāb
Āb-ı kevŝerdür o düstūr-ı Güzīn

[326b] 8 Bir ḳıyāmetdür nihāl-i ḫāmesi
Ḳāmet-i Ṭūbā-yı cennetden metīn

9 Ḥabbeẕā düstūr-ı ekrem kim ider
Düşmen ü aḥbābına Rabb-i muʿīn

10 Rezmgāh-ı ḳahrını dūzaḫ-nişān
Bezmgāh-ı luṭfını bāġ-ı berīn

11 İrtiḳā olmaz serāy-ı cāhına
Nerdübānı olsa çerḫ-i heftümīn

12 Vaṣfı olmaz ḳābil-i ʿadū-şümār
Ḳābil-i ʿadd olsa ẕerrāt-ı zemīn

13 Eyleyem artıḳ duʿā-yı devletin
Gūş iden āmīn-ḫˇān olsun hemīn

14 Parlasun destinde cām-ı iḳtidār
Parladuḳça şemʿ-i bezm-i çārumīn

15 Oḳuyup **Kāẓım** didüm tārīḫini
Yazdı şerḥ-i Meẟnevīyi ʿĀbidīn
يازدی شرح مثنوی يی عابدين
(1303/1885-86)

CIX ŞERḪ-İ MEZBŪRUÑ DĪGER CİLDİ İÇÜN SÖYLENEN TĀRĪḪDÜR

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ʿĀbidīn Paşa-yı ʿālī-himmetüñ ḳılsun Ḫudā
ʿİlm ü ʿirfānın mużāʿaf-baḫt u iḳbālin kavī

2 Ol ḫudāvend-i mükerrem kim sezādur āsmān
Dergeh-i cāh u celālinde olursa münzevī

3 Ol velī-sīret ʿAlī-ḫaṣlet ki çeşm-i kāʾināt
Görmemişdür öyle bir deryā-dil ü bālā-revi

4 Māh-ı tābān-ı fażīlet mihr-i evc-i maʿrifet
Şemʿ-i şeb-pīrā-yı ḥikmet şeb-çerāġ-ı maʿnevī

5 Ḥabbeẕā ṣāḥib-niṣāb-ı istiḳāmet kim olur
Her ne reʾy itse kemāl-i iʿtidāli muḥtevī

6 Bāreka'llāh vāḳıf-ı rāz-ı siyāset kim aña
Olamaz aḳrān kiyāsetde Ḥakīm-i Ġaznevī

7 Şānını iʿlān iden ās̱ār-ı ḥikmet-bārıdur
Āftābuñ tābını eyler irāʾe pertevi

8 Naṣṣ-ı muʿcizdür ser-ā-ser müddeʿī ilzāmına
İşte bu şerḥ-i mübīn-i Mes̱nevī-i Mevlevī

9 Muntaẓam her cildi bir bāġ-ı berīn-i maʿrifet
Muḥterem her lafẓı bir verd-i bihīn-i uḫrevī

10 Nükteler cām-ı tecellādan münīr ü nüktedār
Cümleler ʿıḳd-ı s̱üreyyādan mübīn ü müstevī

[327a] 11 Şuʿle-i mażmūnı maḥsūd-ı żiyā-yı āftāb
Cevher-i meknūnı enfās-ı şerīf-i ʿĪsevī

12 Āb-ı nābından kināyet lez̠z̠et-i āb-ı ḥayāt
Faṣl u bābından ʿibāret gülşen-i Keyḫusrevi

13 Vaṣf u taḳrīż eylesün bu şerḥi erbāb-ı kemāl
Menzil-i aṣḥāb-ı ḥāl olduḳça tā dünyā evi

14 Tāmdan **Kāẓım** ḳalem żabṭ eyledi tārīḫini
Oldı pek bālā bu vālā şerḥ-i cild-i Mes̱nevī
اولدی پک بالا بو والا شرح جلد مثنوی
(1304/1886-87)

CX DĀRÜ'S-SAʿĀDE AĠASI DEVLETLÜ REʾFETLÜ ŞEREFÜ'D-DĪN AĠAYA SÖYLENEN TĀRĪḪDÜR

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ʿĀṭıfet-pīşe Şerefü'd-dīn Aġa kim dergehin
Ḳıblegāh eylerse lāyıḳdur ʿumūmā her ṭaraf

2 Ol şeref-pīrāye kim oldı müfevviż emrine
Fatḳ ü ratḳ-ı ḫıdmet-i dārü's-saʿāde bā-şeref

3 Ol kerem-endīşe kim nūr-ı ʿuyūn-ı kāʾināt
Görmemişdür ehl-i cūda öyle bir ḫayru'l-ḫalef

4 Nefsi ṣıdḳ ü istiḳāmetle müzeyyen bir vücūd
Ṭabʿı lüʾlüʾ-i ʿināyetle muʿayyen bir ṣadef

5 ʿÖmr ü iḳbālin füzūn itsün cenāb-ı müsteʿān
Ḥażret-i ʿAbdu'l-ḥamīd Ḫanuñ ki bī-renc ü esef

6 Ol kerāmet-pīşe sulṭān-ı ḳadir-dān eyledi
İntiḫābıyla anı maḥsūd-ı erkān-ı selef

7 Ḥabbeẕā şāhenşeh-i ḳudsī-nişān kim ẕātıdur
Āftāb-ı bī-zevāl ü māh-tāb-ı bī-kelef

8 Kān-ı iḥsān u ʿināyet kim açar bā-iḥtiyāc
Dest-i zer-pāşın görince pençe-i ḫurşīd-kef

9 Baḫş idüp her ikisin dünyāya Ḥaḳ çün mihr ü māh
Kām-yāb itsün be-ḥaḳḳ-ı ḥażret-i şāh-ı Necef

10 Yazdı **Kāẓım** bendesi tebrīk idüp tārīḫini
Eyledi dārü's-saʿāde celb-i envār-ı şeref
ایلدی دار السعاده جلب انوار شرف
(1304/1886-87)

CXI MUḤĀKEMĀT REʾĪSİ MAḤMŪD MESʿŪD PAŞANUÑ OĠLUNA SÖYLENEN TĀRĪḪDÜR

mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Cenāb-ı Āṣaf-ı Maḥmūd-menzilet kim odur
Muḥākemātı riyāsetle eyleyen tezyīn

[327b] 2 Oña revān-ı muʿaẓẓam ki istese fi'l-ḥāl
Nesīm-i luṭfı ider ḫārzārı bāġ-ı berīn

3 O āsmān-ı maʿārif ki rū-nümūde olur
Vücūd-ı pāki ile āftāb-ı reʾy-i zerīn

4 Kerīm ü ḳadr-şinās ü fehīm ü aʿlem-i nās
Selīm-i ḳalb ü merāḥim-niṣāb u luṭf-āyīn

5 Cihānda kendi gibi lā-naẓīr ü bī-mānend
ʿİnāyet itdi aña bir ḫalef ki Rabb-i muʿīn

6 Vücūdı nūr-ı naẓardan mükerrem ü elṭaf
Cemāli bedr ü ḳamerden münevver ü rengīn

7 Kemāl-i ʿāfiyet ü ṭūl-ı ʿömr ile Allāh
Derūn-ı vālid ü mevlūduñ eylesün teʾmīn

8 Ṣafā-yı ḳalb ile **Kāẓım** sezādur ins ü melek
Ḳabūl içün diseler bu niyāzuma āmīn

9 Yazıldı defter-i dünyāya bir güzel tārīḫ
Şerefle geldi şühūda Ḥasan Kemālü'd-dīn
شرفله كلدى شهوده حسن كمال الدين
(1304/1886-87)

CXII TĀRĪḪ-İ VİLĀDET-İ SULṬĀN BURHĀNÜ'D-DĪN

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Müjdeler ʿāleme kim ṣulb-ı şeh-i devrāndan
Geldi dünyāya yine bir meh-i ḫurşīd-cebīn

2 Niçe şeh-zāde[-i] ʿĪsī-dem ü meh-ṭalʿat kim
Reşk ider gül-ruḫına ġonçe-i firdevs-i berīn

3 Necm-i nev-ṭāliʿ-i evc-i şeref ü şevketdür
N'ola baġlarsa ḳudūmıyla cihān şehr-āyīn

4 Yeridür rūḥ-ı Zelīḫā dilese dāyeligin
Üstine ditrer o Yūsuf-şiyemüñ çerḫ-i berīn

5 Görse ol lüʾlüʾ-i lālāyı olurdı lālā
Cem ü Ḫusrev gibi eslāf-ı selāṭīn-güzīn

6 Ziynet-i mehd-i vücūd eyleye mādām felek
Vālid-i pāki ile ẕātını Mevlā-yı muʿīn

7 Şemʿ-i ruḫsārın idüp yād-ı kederden maḥfūẓ
Kevkeb-i baḫtın ide ġıbṭa-i Mihr ü Pervīn

8 Bī-bedeldür nevīn-i ṭarz-ı bihīn kim **Kāẓım**
Sāl-i tārīḫini bir beytde ḳıldum tedvīn

9 ʿİzz ü iḳbāli füzūn ola bu gün dünyāya
Geldi sulṭān-ı Muḥammed gibi Bürhānü'd-dīn
عز و اقبالى فزون اوله بو كون دنيايه
كلدى سلطان محمد كبى برهان الدين
(1267/1850-51)

[328a] CXIII YĀVER PAŞANUÑ SER-ʿASKERLİK TĀRĪḪİDÜR

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Teʿāla'llāh zihī iḥsān-ı Bārī luṭf-ı Rabbānī
Ḳılur her bir nefesde biñ yıḳılmış dilleri iʿmār

2 İdüp ḳalb-i şehenşāh-ı cihānı mevrid-i ilhām
Anuñ feyżiyle eyler ʿālemi müstaġraḳ-ı envār

3 Ne şāhenşāh-ı Maḥmūdü'l-ḫıṣāl ü bende-perver kim
Kerāmetden degül ḫālī ne fermān eylese her bār

4 Ḳılup bir Āṣaf-ı ʿālī-maḳāmı mülke ser-ʿasker
Ḳulūb-ı leşker-i şāhānesin hep ḳıldı şevḳ-ās̱ār

5 Ne ser-ʿasker kim olsaydı yanında yāver-i ḥarbi
İderdi ḥaşre dek rūḥ-ı Sikender-mefḫaret iẓhār

6 Esāsī-ḫāne-i iḳbālini pāyında ḳılsun Ḥaḳ
Felek devr eyleyüp olduḳça ḳaṣr-ı ḫākdān der-kār

7 Yeter taṣdīʿ-i ser yaz cevherin tārīḫini **Kāẓım**
Ḫudāvend-i zamān Yāver ḳulın itdi sipeh-sālār
خداوند زمان یاور قولن ایتدی سپهسالار
(1289/1872-73)

CXIV MAḤMŪD PAŞANUÑ İKİNCİ ṢADĀRETİNÜÑ TĀRĪḪİDÜR

müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün

1 Şāhenşeh-i gītī-sitān ʿAbdu'l-ʿazīz Ḫanuñ cihān
Olsa ʿaceb mi ter-zebān evṣāfın īfādan yine

2 Ol ḫusrev-i ʿālī-cenāb itdi cihānı kām-yāb
Mülhem olup bī-irtiyāb tevfīḳ-i Mevlādan yine

3 Ḳıldı vezīr-i aʿẓamı bir ẕāt-ı ferruḫ-maḳdemi
Bu luṭfı ās̱ār-ı ġamı maḥv itdi dünyādan yine

4 Ol Āṣaf-ı vālā-neseb iḥyā idüp dünyāyı hep
Dem ursa olmaz bü'l-ʿaceb enfās-ı ʿĪsādan yine

5 Olmış yüzinde müncelī nūr-ı Muḥammedle ʿAlī
Hem ṣadr-ı devrān hem velī aʿlādur aʿlādan yine

6 Yümn-i ḳudūmın ḳıl ḳıyās k'andan olur ʿarşa mümās
Āvāze-i şükr ü sipās aʿlā vü ednādan yine

7 Ey ṣadr-ı ʿālī-menḳabet sende nedür bu mevhibet
Eyler felekler maʿderet evżāʿ-ı bī-cādan yine

8 Vaṣfuñ ḳılup dā'im dilüñ eylerse ṣarf-ı mā-melek
ʿĀciz ḳalur ins ü melek taʿdād u aḥṣādan yine

9 Olduḳça ʿālem rū-nümūn ʿömrüñ günüñ olsuñ füzūn
Rabbüm seni ḳılsun maṣūn her keyd-i aʿdādan yine

10 Oldı ḳuluñ **Kāẓım** hemān tārīḫine cevher-feşān
[328b] Ṣadra teraḳḳī virdi şān Maḥmūd Paşadan yine
صدره ترقی ویردی شان محمود پاشادن ینه
(1290/1873-74)

CXV DERVĪŞ PAŞANUÑ BAḤRİYYE NEŻĀRETİ TĀRĪḪİDÜR

feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Ḥażret-i pādişāh-ı mülk-i cihān
Eyleyüp bendegānını teftīş

2 Ḳıldı baḥriyye nāẓırı bi'ẕ-ẕāt
Bir müşīrin idüp hemān der-pīş

3 Ne müşīr-i ḳader-mekānet kim
İdemez re'yini felek teşvīş

4 Gelmedi ʿālem-i vücūda henūz
Öyle paşa-yı ʿāḳıbet-endīş

5 Rind-i dervīş-ṭabʿ u deryā-dil
Āṣaf-ı bī-ʿadīl ü re'fet-kīş

6 Yaraşur aṭlas-ı sipihri ḳażā
Eylese zīr-i bābına tefrīş

7 Ḥall idüp müşkilātını Allāh
Ola āsān elinde her bir iş

8 Ḳalmaya ḫāṭırında ẕerre ḳadar
Es̱er-i ḳabż u ṣūret-i taḫdīş

9 Yazdı tārīḫ-i cevherin **Kāẓım**
Oldı baḥriyye nāẓırı Dervīş

اولدی بحریه ناظری درویش
(1292/1875-76)

CXVI FUḲARĀ-YI ḲĀDİRİYYEDEN TİLİMSĀNĪ ḤASAN DEDE EFENDİNÜÑ TĀRĪḪ-İ İRTİḤĀLİ

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ḳılınca ʿarż-ı ṭalʿat ʿāleme cām-ı ecel sāḳī
İçer zehr olsa da ādem olup mecbūr u müştāḳı

2 Bu daʿvāya delīl midür Tilimsānī Efendi kim
Cihānı kendüye bend eylemişken ḥüsn-i aḫlāḳı

3 Ṭuyınca "irciʿī"* fermānını ʿuḳbāya cān atdı
Ferāmūş eyleyüp hep zümre-i aḥbāb u ʿuşşāḳı

4 Bulınmaz mis̱li bir nāzük-ṭabīʿat merd idi ḥaḳḳā
Ṣafā-yı ṭabʿı eylerdi mükedder cām-ı berrāḳı

5 Derūnın mehbiṭ-i esrār-ı ʿaşḳ itmişdi ey Allāh
Ṭarīḳ-i Ḳādirīden kesb idüp envār-ı işrāḳı

6 Ġarīben gitdi dünyādan maḳāmın eylesün Bārī
Resūl-i ekremin zīr-i livā-yı luṭf u eşfāḳı

[329a] 7 Kemāl-i ḫüzn ile **Kāẓım** didüm aḥbāba tārīḫin
Tilimsānī Ḥasan göçdi civār-ı Ḥaḳḳa siz bāḳī
تلمسانی حسن کوچدی جوار حقه سز باقی
(1255/1839-40)

CXVII ÖZBEKLER ŞEYḪİ ʿABDU'R-REZZĀḲ EFENDİNÜÑ İRTİḤĀL TĀRĪḪİ

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Bir gün āḫir yıḳılup ḫāke düşer mestāne
Kim başarsa yāñılup meclis-i dünyāya ayaḳ

2 Cümleden işte alup naḳşını bu meykedenüñ
Şeyḫ-i Özbek gibi bir rind-i mekārim-aḫlāḳ

* "İrciʿī", *Kuran*, 89/28.

3 ʿĀlem-i vuṣlata cān atdı geçüp varından
Luṭf-ı Ḥaḳ ḳoymadı ol ʿāşıḳı pā-māl-i firāḳ

4 Vech-i Ḥaḳḳa ḳılup āyīne derūn-ı ṣāfın
Ẓāhiren bāṭınen olmışdı reʾīsü'l-ʿuşşāḳ

5 Çıḳdı **Kāẓım** ne güzel ḳısmetine bir tārīḫ
Ḥaḳḳa göçdi bitürüp dāneyi ʿAbdu'r-rezzāḳ
حقه كوچدى بيتروب دانه يى عبد الرزاق
(1271/1854-55)

CXVIII

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Çeker renc-i ḫumār-ı mevti bir gün çāresiz ey dil
Bu bezm-i bī-beḳāda eyleyen ẕevḳ-i mey-āşāmı

2 Çalış terk-i sivā kesb-i beḳā bi'llāh kim dervīş
Fenā-ender-fenādur ʿālemüñ āġāz u encāmı

3 Felek mümkin mi bir ẕāta cihānda yār-ı ġār olmaḳ
Ṣunarken enbiyā vü evliyāya cām-ı nā-kāmı

4 Dirīġā ḳıydı baḳ bir ẕāta kim olmışdı rūyında
Nümāyān ʿāleme feyż-i Cüneyd ü zühd-i Bisṭāmī

5 Ṭarīḳ-i Ḫalvetīde müctehid bir merd idi ḥaḳḳā
İderdi her kelāmı rū-nümā esrār-ı ilhāmı

6 Ḫudā müstaġraḳ-ı envār-ı iḥsān eyleyüp rūḥın
Münevver ola rūz-ı rūşeninden ḳabrinüñ şāmı

7 İki tārīḫ yazdum tāmdan kim fevtine **Kāẓım**
Bir eksük söyler idi yazsa anuñ mis̱lini Cāmī

8 Çeküp ālāyiş-i çirk-āb-ı dünyādan dil ü destin
Vücūdı pāk olup göçdi ʿazīzüm Şeyḫ Ḥammāmī
چكوب آلايش چركاب دنيادن دل و دستن
وجودى پاك اولوب كوچدى عزيزم شيخ حمامى
(1283/1866-67)

CXIX

mefāʿilün mefāʿīlün mefāʿilün mefāʿilün

[329b] 1 Yeñişehir fenāruñ pür-çerāġ-ı meclis-efrūzın
Ḳırup bād-ı ecel fānūs-ı cismin virdi iṭfāya

2 Münevver bir çerāġ-ı encümen-ārā iken oldı
Vücūd-ı bī-ʿadīli bezm-i ḫāmūşāne pīrāye

3 Bu ḥarūngāh-ı ġamda dāne-çīn-i kām olan yoḳdur
ʿUlüvv-i ḳadr ile olsa şehenşāh-ı hümā-sāye

4 Maḳām-ı cennetü'l-meʾvā ola kim āteş-i hecri
Ser-ā-ser dāġ yaḳdı lāle[-i] ḳalb-i eḥibbāya

5 Ḳılup mīzāb-ı raḥmet-i ḫāk-i ḥażret-i Bārī
Revān itsün revānın gülşen-i firdevs-i aʿlāya

6 Cihāndan göz yumunca söyledüm tārīḫini **Kāẓım**
ʿAlī Fetḥī aḳıtdı çeşm-i cānın açdı meʾvāya
علی فتحی آقتدی چشم جانن آچدی مأوایه
(1283/1866-67)

CXX TĀRĪḪ-İ MEŞĪḪAT

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

[330a] 1 Pādişāh-ı bī-muʿādil ḥażret-i ʿAbdu'l-ḥamīd
Zīb-i evreng-i ḫilāfet olalı bī-iltizām

2 Ḫıdmet-i şerʿ-i mübīne eyleyüp ḥaṣr-ı vücūd
Dīn [ü] dünyāya anuñla virdi ḥüsn-i intiẓām

3 Şeyḫ-i İslām itdi kim bir dāʿī-i dānāsını
Fırḳa-i ehl-i kemāle ẕātıdur şimdi imām

4 Evvel ʿÖmer-nām Ebū Bekr-ittiḳā kim ḥāliyā
Görmemişdür miẟl-i Ḳurʾānuñ dü çeşm-i ṣubḥ u şām

5 Bī-bedel naẓm itdi **Kāẓım** mıṣraʿ-ı tārīḫini
Ḳıldı Lüṭfī bendesin Ḥaḳ mecd ile müfti'l-enām
قیلدی لطفی بنده سن حق ایله مفتی الانام
(1306/1888-89)

CXXI MİRʾĀT-I ṬURUḲ-NĀM RİSĀLENÜÑ TĀRĪḪİDÜR

feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Sālik-i rāh-ı Hüdā Şeyḫ Münīb
Cümle pīrāna idüp ḥubb-ı velā

2 Yazmış aṣḥābı nümāyān olanı
Kilk-i icmāl ile bī-miṡl ü behā

3 Bir güzel bāġçe tanẓīm itmiş
En ufaḳ gülini reşk-i ṭūbā

4 **Kāẓım** emṡālini ḳılsun tekṡīr
Ḥażret-i Ḳādir ü Ferd ü Yek-tā

5 Pek belāġatle didüm tārīḫin
Oldı Mirʾāt-ı Ṭuruḳ rūy-nümā
اولدی مرات طرق روی نما
(1306/1888-89)

CXXII EŞRĀFDAN ʿABDU'L-MUṬṬALİB EFENDİ-ZĀDE ḤAYDER BEG EFENDİNÜÑ MAḪDŪMLARI ʿABDU'L-MECĪD EFENDİNÜÑ VİLĀDET TĀRĪḪİDÜR

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Şīr-i Ġālib İbni ʿAbdu'l-muṭṭalib Ḥayder Begüñ
Oldı necm-i ṭāliʿi evc-i saʿādetden bedīd

2 Ḥażret-i Mevlā ʿināyet ḳıldı bir ferzend-i pāk
Rütbe-i bālā ile talṭīf Ḫan Abdu'l-ḥamīd

3 Āftāb-ı şevḳ ü şādī parlayup bir noḳṭada
İtdi bu māh-ı ṣıyāmı ʿīd-i ber-bālā-yı ʿīd

4 Haḳ şehenşāh-ı cihānı kām-rān itsün müdām
Āl-i ḳurbānuñ ider iʿzāz yine saʿy-ı mezīd

[330b] 5 Heyʾet-i şūrā-yı devlet eylesün ḥamd ü sipās
Sāye-i şāhānede kesb itdi bir ʿużv-ı ferīd

6 İftiḫār eyler vücūdıyla ṣunūf-ı ehl-i dīn
Reʾy-i pākinden olur efrād-ı millet müstefīd

7 Bir mücessem nūrdur cism-i laṭīfi kim olur
Görse dīdārın esīr-i ḥüsn ü ānın Bā-Yezīd

8 Vech-i pākinden ʿibāret nüsḫa-i ümmü'l-kitāb
Ḥüsn-i ḫulḳından kināyet lafẓ-ı maʿnā-yı vaḥīd

9 Ḫāl-i rūy-ı enveri cīm-i celālet noḳṭası
Cevher-i ẕāt-ı şerāfet-güsteri beytü'l-ḳaṣīḍ

10 Sāye-baḫş olsun cihāna naḫl-i ṭūbī-ḳāmeti
Eylesün sāyīde rūyın pāyına ẕāt-ı ümīd

11 Hem o ferzendi naẓardan ḥıfẓ idüp ḳılsun Ḫudā
Nüsḫa-i ʿömrin muṭavvel necm-i iḳbālin saʿid

12 Yazdı bā-mecd ü şeref **Kāẓım** ḳulı tārīḫini
Revnaḳ-ı mehd-i tecellā oldı Mīr ʿAbdu'l-mecīd
رونق مهد تجلا اولدی میر عبد المجید
(1306/1888-89)

CXXIII ARDAHĀNUÑ İSTİRDĀDI TĀRĪḪİDÜR

feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Şükr-i bī-ḥad ki cenāb-ı müteʿāl
Eyleyüp tīġ-i celālin iẓhār

2 Mahż-ı luṭf u kereminden ḳıldı
Virüp İslāma şeref kāfiri ḫ˘ār

3 Cevher-efşān olaraḳ tārīḫin
Ḳıldı bir beytde ḫāmem işʿār

4 Rūsdan ḥarb idüp aldı gerüye
Ardahān ḳalʿasın Aḥmed Muḫtār

5 Bu ʿaceb kim o müşīrüñ **Kāẓım**
Maḫlaṣ u ismi de tārīḫ çıḳar
مخلص و اسمی ده تاریخ چیقار
(1294/1877-78)

CXXIV ṢIRBİSTĀNDA ʿALEKSENAC ḲAṢABASINUÑ ŻABṬI TĀRĪH̬İ

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Şehenşāh-ı muẓaffer ḥażret-i ʿAbdu'l-ḥamīd H̬an[uñ]
Sezādur tīġ-i tīri olsa reşk-i āteş-i vehhāc

2 O mihr-i āsmān cāh u felek-çāker kim olmışdur
Nücūm-ı bah̬tınuñ ednā ḥażīż-i evc-i istidrāc

[331a] 3 ʿAceb mi ʿāleme itse iḥāṭa berḳ-i şemşīri
Vücūd-ı āftāba mümkin olmaz olmamaḳ muh̬tāc

4 Zihī kişver-güşā şāhenşeh-i encüm-si[pe]h [k'anuñ]
Eñ ednā ḥamlesi gūy-ı sipihri itse de iẕʿāc

5 Temāşā eyleyen ordularında cünd-i manṣūrın
Ṣanur ḳılmış iḥāṭa ʿālemi deryā-yı pür-emvāc

6 Keser tīġ-i ḳażā cān u serinden nār-ı ümmīdi
Tüfeng ü ṭopına eylerse ḳavs-i sīnesin āmāc

7 Ser-ā-ser bir ḳara ṭaġ olsa da her ʿaskeri ḥarbüñ
Hücūm-i leşker-i kerrārı eyler cümlesin tārāc

8 Olur āh̬ir Süleymān gibi cārī ḥükmi dünyāya
Alur şehler h̬arācın geydürür memlūke zerrīn tāc

9 Bahāristān-ı nuṣret eyleyüp Ḥaḳ ʿahd-i ʿālīsin
Cihānuñ eyleye āsāyiş-i intāc u istintāc

10 Yazılsun cevherin tārīh̬ **Kāẓım** levḥ-i tebşīre
Alındı ʿavn-i Ḥaḳḳ ile Delebġrād u ʿAleksināc
آلندی عون حق ایله دلبغراد و علکسیناج
(1293/1876-77)

CXXV

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ḳılup her günde bir fetḥ-i mübīne ʿaskerin maẓhar
Şehenşāh-ı cihānuñ ʿömrin efzūn eylesün Mevlā

CXXIV. 4 itse de : istese K

2 Muṣannaʿ yazdı bir tārīḫ dīger kim ḳalemi **Kāẓım**
Oḳur taḥsīn ile muṭlaḳ debīr-i ʿālem-i bālā

3 Ḳaçup bir başına جرنايف andan çıḳdı tārīḫi
Bozup ḥarbi ʿAleksinācı İslām itdi istīlā
بوزوب حربی علکسیناجی اسلام ایتدی استیلا
(1293/1876-77)

CXXVI ṢADR-I ESBAḲ REŞĪD PAŞA MERḤUMUÑ ṢADĀRET TĀRĪḪİ

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Şehenşāh-ı zamān ḥażret-i ʿAbdu'l-mecīd Ḫan kim
Henūz görmiş degüldür bir naẓīrin dīde[-i] dünyā

2 Zihī şāhenşeh-i ʿālī-naẓar kim ḥażret-i tevfīḳ
Mükerrem yār u yāver eylemişdür ẕātına Mevlā

3 Kirāmından degüldür gerçi şāhāne cihān ḫālī
Olur her pādişehde yüz velīnüñ ḳuvveti ammā
4 Bunuñ eslāfına biñ vech ile rüchānı ẓāhirdür
İder her bir umūrı dāʾimā ilhām ile icrā

5 Ḫuṣūṣā eyleyüp erbābını her işde istiḫdām
Şerefle ṣadr-ı aʿẓam eyledi bir āṣafın ḥālā

[331b] 6 Ne āṣaf Āṣaf-ı deryā-dil ü Ristū-feṭānet kim
İder teslīm derk ü dāniş-i dünyā vü mā-fīhā

7 Ḫudāvend-i ẓafer-āyet ḫıdīv-i maʿdelet-āyet
Müşīr-i müşterī-ṭalʿat sütūde dāver-i dānā

8 ʿAceb mi ḫāk-i pāyi būsegāh-ı ḫāṣ u ʿām olsa
Vücūdın menbaʿ-ı cūd eylemişdür ḫālıḳ-ı yek-tā

9 ʿİnāyet dest-i cevher başına şāyeste bir ḫanım
Ṣadāret ẕātı içün bir biçilmiş ḫilʿat-i vālā

10 Ayırmaz sīnesinden sīnesini ṣadrın[a] başmış
Aña bir ʿāşıḳ-ı dil-dāradur ol mesned-i ʿulyā

11 Ḫudā her müşkilāta maẓhar-ı tevfīḳ idüp dāʾim
Ḳıla ẕātın o mesned-dih-i ḥāc-ı ḥaşre dek īfā

CXXVI 7 ṭalʿat : ṭalʿatın K

12 Çıḳardum baḥr-i dilden cevherin tārīḫ-i zībāsın
Yine ḳıldı müzeyyen ṣadrı bā-devlet Reşīd Paşa
یینه قیلدی مزین صدری با دولت رشید پاشا
(1279/1862-63)

CXXVII

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ḫˇāce ḫaṭṭ-ı şāʿir-i pākīze-gū Ḥaḳḳī ki Ḥaḳ
Eylemişdür ẕātını üstād-ı kül bī-iştibāh

2 Ṭıfl iken şāgird-i ders-i müşkilāt-ı ʿaşḳ olup
Eyledi tā pīr olınca kesb-i ʿilm-i intibāh

3 "İrciʿī"* fermānına āḫir olup "lebbeyk"-zen
Kaʿbe[-i] ḳurb-ı ḳabūl-i Ḥaḳḳı ḳıldı cilvegāh

4 **Kāẓım** imdād-ı mevālīd ile tārīḫin didüm
Ḥaḳḳa göçdi Ḥaḳḳī-i üstād elden gitdi āh
حقه كوچدی حقئ استاد الدن كيتدی آه
(1279/1862-63)

* "İrciʿī", *Kuran*, 89/28.

SONUÇ

Musa Kâzım Paşa (29 Nisan 1822-7 Mayıs 1890), XIX. yüzyılın ikinci yarısı ile yine aynı yüzyılın son çeyreğinde yaşamış, *Encümen-i Şuarâ* şairleri arasında yer almış, gayretleri sonucu Osmanlı ordusunda "Paşa"lık rütbesine kadar yükselmiştir. Döneminde Gazi Osman Paşa, Mustafa Reşid Paşa, Nâfiz Paşa ve Midhat Paşa gibi devrin önde gelen kişilerine de hicivler söylemiş, bu yüzden de zaman zaman sıkıntılar çekmiş, devlet adamlığının yanında şairlik yönü de güçlü son dönem divan şairlerinden biridir.

Musa Kâzım Paşa, "Kâzım" mahlasıyla şiirler yazmış ve hemen hemen bütün nazım şekilleriyle şiirler söyleyerek çok hacimli bir *Külliyat* ortaya koymuştur. Paşa, Tanzimat sonrası divan edebiyatının son temsilcileri olarak kabul edilen *Encümen-i Şuarâ* şairleri arasında, son zamanlarda varlığından haberdar olunan hacimli eseri *Külliyat*ıyla da ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Çünkü *Encümen-i Şuarâ* şairleri arasında Paşa'nın Külliyatı kadar düzenli ve hacimli bir eser ortaya koyan olmamıştır. Aynı zamanda Musa Kâzım Paşa, Osmanlı siyasî ve sosyal hayatındaki yenileşme hareketlerinin içinde yaşamış; zevk, hayâl ve düşünce açısıdan tamamen eskiye bağlı kalmakla beraber toplumdaki değişim ve dönüşümlerin izlerini çoğu zaman bilinçli olmadan eserlerine yansıtmış şairlerden biridir.

"Musa Kâzım Paşa, Hayatı-Sanatı ve Külliyatı" adlı bu tez çalışmasında XIX. yüzyıl *Encümen-i Şuarâ* şairlerinden Musa Kâzım Paşa'nın hayatı, sanatı ortaya konmuş, şiirlerinin şekil özellikleri incelenmiş, matbu iki eserindeki şiirleri de barındıran ve tek nüsha olan *Külliyatı*'nın çevriyazılı metni hazırlanmıştır.

Klasik Türk Edebiyatı, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasî, iktisadî ve sosyal açıdan tamamen çöküşe geçtiği XIX. yüzyılda, özellikle şiirdeki değişim kendisini daha çok hissettirmeye başlamıştır. Bu yüzyıl Osmanlı edebiyatında artık padişahların ve devlet adamlarının şiirle ilgilemediği gibi sanatta duraklamanın da yaşadığı bir dönemdir. Önceden yalnız İstanbul'da değil İmparatorluğun diğer şehirlerinde bu edebiyatın temsilcileri kendilerini göstermişler ve eserler meydana getirmişlerdir. Artık bu kategoriye giren şairlerde yetişmemeye başlamıştır. Edebiyat

toplulukları padişahların etrafında değil, sadece sanata meraklı kişilerin konaklarına kaymıştır. Musa Kâzım Paşa da böyle bir özellik gösteren ve *Encümen-i Şuarâ* adıyla isimlendirilmiş bir edebî topluluk içinde bulunmuş, bu topluluğun edebiyat anlayışına büyük çoğunlukla uymuş bir şairdir.

Bibliyografik kaynaklarda Musa Kâzım Paşa'nın hayatı hakkında bilinenlerin çok sınırlı ve bazı bilgilerin de ispata ihtiyacı olduğu görülmüştür. Şairin doğumundan gençlik yıllarına kadar olan dönemi hakkında hemen hemen hiçbir bilgi yokken, bu çalışma sonucunda; Paşa'nın doğum tarihinin kesin olarak H. 7 Şaban 1237 / M. 29 Nisan 1822 olduğu ortaya konmuştur. Çocukluk ve gençlik yıllarına ait yeni bilgilerle birlikte, ailesiyle ilgili yeni saptanan bilgilere yer verilmiştir.

Bugüne kadar Musa Kâzım Paşa'nın kaynaklarda adı geçen iki eseri bilinmekteydi. Bunlardan birincisi, şairin ölümünden 21 yıl sonra (H. 1328 / M. 1910-11) İstanbul'da basılan ve 93 küçük sayfadan ibaret olan *Divan*'ı ile yine şairin ölümünden 18 yıl sonra basılan (H. 1325 / M. 1907-08), Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin hakkında yazılan mersiyeleri barındıran 60 sayfalık *Mekâlid-i Aşk* adlı eseriydi. Bu iki eser dışında bir şey bilinmiyordu. Musa Kâzım Paşa'nın ölümünden bir yıl önce ya da öldüğü yıl olan H.1307 / M. 1889'da tertibini tamamladığı sonucuna varılan *Külliyat*ının Ankara Millî Kütüphane'de bulunan ünik nüshası nesih hatla istinsah edilmiştir. Yapılan bu çalışmayla *Musa Kâzım Paşa Külliyatı*'nın sağlıklı ve tam bir metni ortaya konmuştur. Ankara Millî Kütüphane *Divan* adıyla tespit edilen üç nüshadan ise ancak Millî Ktb. (Ank.), Yz. FB.175 numarada kayıtlı olanın nüsha özelliği gösterdiği, diğerlerinin müsvedde veya muhtelif şiirler olarak değerlendirilebileceği sonucuna varılmıştır. Musa Kâzım Paşa, *Divan* adıyla kayıtlı yazmalardaki bazı şiirlerini *Külliyat* içerisine dâhil etmemiştir. Burada bulunan şiirler şairin tertibine müdahele etmemek için *Külliyat* metnine eklenmemiştir.

Musa Kâzım Paşa, ölümünden bir yıl önce tertip ettiği ve *Semerâtü'l-İkbâl* adını verdiği ve bu nedenle *Külliyat* adıyla isimlendirilen on bir bin beyti aşan bir eser meydana getirmiştir. Nazım şekillerinin çoğuna örnek teşkil edecek bir eser ortaya koyan şairin, örnekleri çok az bulunan *müsebba* ve *müselles* nazım biçimleriyle de şiir yazması oldukça dikkat çekicidir. Külliyatında; 42 *kaside*, 441 *gazel*, 1 *müstezad,* 8 *murabba,* 4 *şarkı,* 15 *terkib-bend,* 4 *terci-bend,* 12 *tahmis,* 1

taştir, 2 *müselles,* 7 *muhammes,* 2 *müsebba,* 15 *müseddes,* 101 *kıt'a,* 31 *rubai,* 127 *tarih,* 10 *muamma,* 21 *mesnevî* ve 3 *koşma* vardır.

Külliyatta kaside nazım türüyle yazılmış 42 şiir bulunmaktadır. Bunlardan 18'i padişah ve devlet adamlarına yazılmıştır. Kaside, sunulan kişilerce maddî bakımdan desteklenme aracı olarak da kullanıldığından; Musa Kâzım Paşa kendine bir hâmî bulmak için olsa gerek dönemine göre çok kaside yazmıştır. Külliyatta bulunan şiirlerin teması genelde aşk ve aşka bağlı durumlardır. Dinî ve tasavvufî anlamda yazılmış şiirleri de oldukça fazladır. Şairin yaşam felsefesini şiirlerine tamamıyla yansıttığı görülmüştür.

Musa Kâzım Paşa, divan şiiri geleneğine bağlı kalmakla birlikte yenilik taraftarı olan bir şairdir. Özellikle XVIII. yüzyılda başlayan ve XIX. yüzyılda hız kazanan şiirdeki yenilik girişimlerini onun şiirlerinde de rastlanılmaktadır. Öyle ki gazellerinde ve kasidelerinde geçen "nev-zemîn, nev-gazel" gibi ifadeler bunun açık bir göstergesidir.

Musa Kâzım Paşa'nın kasidelerinde Nef'î (öl. H. 1045 / M. 1635), gazellerinde ise başta Fuzulî (öl. H. 964 / M.1556) olmak üzere Şeyh Gâlib (öl. H. 1212 / M. 1798), Râşid (öl. H.1148 / M. 1735) ve Arpaeminizâde Samî (öl. H. 1146 / M. 1734)'nin etkisi altında olduğu açıkça görülmüştür. Nedîm (öl. H. 1143 / M. 1730), Koca Ragıb Paşa (öl. H. 1177 / M. 1763), Sünbül-zâde Vehbî (öl. H. 1223 / M. 1809) gibi şairlerden de etkilendiği ve bu şairlerin şiirlerine tahmisler yazdığı saptanmıştır. Musa Kâzım Paşa şiirlerinde genellikle ilâhî aşkı işlemiştir. Ancak onun gazellerinde zaman zaman devrin eleştirisi mahiyetinde söyleyişlere de rastlanmaktadır.

Temelleri XV. yüzyıla dayanan, fakat XVIII. yüzyılda hız kazanan mahallîleşme akımının etkisiyle, divan şairlerinin hece vezniyle şiir yazma modasına XIX. yüzyılda Musa Kâzım Paşa'nın da uyduğu, hece vezniyle bir gazel ve halk edebiyatı nazım şekillerinde koşmayla üç şiir yazdığı görülmüştür. Yine XIX. yüzyılda daha da yaygınlaşmış olan müşterek şiir söyleme modasına uyan Musa Kâzım Paşa, arkadaşları Eşref Paşa, Süleyman Senîh, Hâlet Efendi, ve Namık Kemal'le birlikte müşterek müseddes ve gazeller söylemiştir.

Bu çalışma sonucunda, Musa Kâzım Paşa'ya ait, bugüne kadar bilinmeyen yüzlerce manzume ortaya çıkarılmıştır. Bu manzumelerden bazıları retorik / edebî bilgiler kitaplarında örneklerine çok az rastlanan nazım biçimlerinden (müsebba, müselles) olduğu için, yeni çalışmalara malzeme verebilecek özelliktedir.

Bu çalışmayla, Musa Kâzım Paşa'nın *Encümen-i Şuarâ* şairleri içerisinde, kendi şiirlerini bir araya toplayarak en hacimli eseri (Külliyat) ortaya koymuş tek şair olduğu anlaşılmıştır.

KAYNAKÇA

Abdurrahman Şeref, *Tarih Musâhabeleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1340.

Aclûnî (İsma'il b. Muhammed el-Cerrâhî), *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs*, 2 Cilt, yayımlayan.: Ahmed el- Kâlûş, Beyrut 1405.

Ahmed Muhtar Paşa, *Sergüzeşt-i Hayâtımın Cild-i Sânîsi: 1293-Anadolu'daki Rus Muhârebesi*, Mekteb-i Harbiyye Matbaası, Dersaadet, 1328.

Ahmed Râsim, *Matbûat Hâtıralarından: Muharrir, Şâir, Edib*, Hzl. Kâzım Yetiş, 1001 Temel Eser, İstanbul, 1980.

Ak, Coşkun, *Bağdatlı Rûhî (Karşılaştırmalı Metin)*, II C., Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa 2001.

Akbayar, Nuri, *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001.

-------------------, "Kâzım Musa Paşa", *Türk Dili Ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* C. 5, s.:259.

Akıncı, Gündüz, *Batıya Yönelirken Şinasi*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yay., Ankara, 1981.

Akkaya, Mehmet, "Divan Şairlerinin Gazellerinde Harf Tercihleri ve Redif Hususu", *İlmî Araştırmalar,* 1996, S. 3, s. 19-24.

Aksan, Doğan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili,* Engin Yayınevi, Ankara 1999.

Aksoy, Hasan, "Kıt'a", *TDV İslâm Ansiklopedisi,* C. 25, İstanbul, s. 505.

Aksoy, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, C. 1-2, İnkılap Kitabevi Yay., İstanbul 1988.

Aksoyak, İsmail Hakkı, "Müşterek Şiir Söyleme Geleneği", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 1998, S. 8, s. 248-254.

-----------------------------, "Eşref Paşa'nın Müşterek Şiirlerinde Ehl-i Beyt ve On İki İmam Sevgisi", *Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, S. 30, Yaz 2004, s. 363-381.

Akün, Ömer Faruk*, Nâmık Kemal'in Mektubları*, İ.Ü. Edebiyat Fak. Yayınları, İstanbul, 1972.

Akün, Ömer Faruk, "Divan Edebiyatı", *TDV İslâm Ansiklopedisi,* C. 9, İstanbul, 1994, s. 389-427.

Alıcı, Lütfi, "Süleyman Senîh ve Müşterek Gazelleri", *İlmî Araştırmalar*, Bahar 2003, s. 10.

Alî Şîr Nevâyî, *Mizânü'l-Evzân*, (Hzl. Prof. Dr. Kemal Eraslan) TDK, Ankara, 1993.

AnaBritanicca, "Kâzım Paşa", C. 13, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1990, s.: 124.

Andrews, Walter G., *Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı*, İletişim Yay., İstanbul 2000.

Arslan, Mehmet, Aksoyak, İsmail Hakkı, *Haşmet Külliyatı: Divan, Senedü'ş-şu'arâ, Vilâdet-nâme (Sur-nâme), İntisabü'l-mülk (Hab-nâme,* Dilek Matbaası, Sivas, 1994. 474s.

-------------------, *Şeref Hanım Divanı*, Kitabevi, İstanbul, 2002.

-------------------, "Klasik Türk Edebiyatı Manzum Didaktik Eserlerinden Bir Örnek: Manzum Avâmil", *Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri*, Kitabevi, S. 2, Sivas, 2003, s. 5-39.

Ateş, Ahmet, "Metin Tenkidi Hakkında", *Türkiyat Mecmuası*, VII-VIII, İstanbul, 1942, s.253-267.

Aydemir,Yaşar, *XVII. Yüzyıl Türk Edebiyatında Kaside*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1994.

-------------------, *Ravzî Divanı*, Birleşik Kitabevi, Ankara, 2007.

-------------------, "Girizgâha Dair", *Türk Kültürü,* S. 389, Yıl: XXXIII, Eylül 1995, s. 546-551.

-------------------, "Türk Edebiyatında Kaside", *bilig,* Yaz / 2002, S. 221, s. 138-168.

-------------------, “Kasidede Muhteva Unsurları”, *G.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1, Ankara 1996, s. 137-159.

Aymutlu, Ahmed, *Aruz (Türk Şiirinde Kullanılan Aruz Vezinleri ve Misalleri)*, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1943.

Babinger, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, (Çev. Coşkun Üçok), Kültür Bakanlığı, Ankara, 2000.

Bağdadlı İsmail Paşa, *İzahu’l-Meknun fi-z-Zeyl ala Keşfiz-Zunûn an Esamil-Kutub ve’l-Funûn*; Yay: Ş. Yaltkaya ve R. Bilge, 2 cilt, İstanbul, 1945-1947.

Banarlı, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi,* Cilt: I-II, MEB Yay., İstanbul, 2004.

Bayram, Yavuz, “16. Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerinin Şaire ve İlhama Dair Görüşleri” *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 18, Niğde 2005-Güz, s.31-68.

-------------------, “16. Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerinin Şiiri Nitelemek Üzere Kullandıkları Sıfatlar” *Türkbilig Türkoloji Araştırmaları*, Ankara 2004/8, s. 36-54

Bayramoğlu, Fuat, *Hacı Bayram-ı Veli*, TTK yayınları, Ankara, 1989.

Bektaş, Ekrem, *Muvakkit-zâde Muhammed Pertev Dîvânı,* Öz Serhat Yayıncılık, Malatya, 2007.

Belviranlı, Ali Kemal, *Aruz ve Ahenk*, Nedve Yay., İstanbul, 1980.

Berkes, Niyazi, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Bilgi Yay., Ankara, 1973.

Beydilli, Kemal, “Küçük Kaynarca'dan Tanzimat’a Islahat Düşünceleri”, *İlmî Araştırmalar,* 1999, S. 8, s. 25-64.

Bilgegil, Kaya, *Harabat Karşısında Namık Kemal*, İrfan Yayınları, İstanbul, 1972.

-----------------, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri, 1 Belâgat*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1989.

Bilkan, Ali Fuat, *Nabi Divanı*, MEB Yay., Ankara 1997, II C.

Biltekin, Halit, *Râşid Divanı,* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1993.

Boztepe, Halil Nihad, *Nedîm Divânı*, İstanbul, 1341.

Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri,* Cilt: 2, Matba'a-i Âmire, İstanbul, 1333.

Büyük Türk Klasikleri, Ötüken-Söğüt, C. 8, İstanbul 1988.

Canım, Rıdvan, *Türk Edebiyatında Sâkînâmeler ve İşretnâme*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.

Çağlayan, Bünyamin, *Kerbelâ Mersiyeleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1997.

Çakır, Mehmet, "Binâ'ü'l-Ef'âl", *TDV İslâm Ansiklopedisi,* C. 6, İstanbul, 1992, s. 179.

Çebecioğlu, Ethem *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yay., Ankara 1997.

Cemâleddin A. Cevdet, *Âyine-i Zurefâ (Osmanlı Tarih ve Müverrihleri)*, İkdam Matbaası, İstanbul 1314.

Cengiz, Halil Erdoğan, "Divan Şiirinde Musammatlar", *Türk Dili, Şiir Özel Sayısı II (Divan Şiiri),* S.415,416,417; Temmuz, Ağustos, Eylül 1986, Ankara 1986, s. 412.

Ceylan, Ömür, *Hânedândan Bir Âsî - Dâmâd Mahmûd Celâleddîn Paşa- Âsaf Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara 2003.

Çakıcı, Bilal, *Eski Türk Edebiyatında Kaside Nazım Şekli (XVI. Yüzyıl)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1996.

Çavuşoğlu, Mehmet, "Kaside", *Türk Dili,* Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), Sayı: 415-416-417, Ankara 1986, s. 21.

Çetin, Nihat M., *Eski Arap Şiiri,* İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1973.

Çetin, Nihat M., "Aruz", *TDV İslâm Ansiklopedisi,* C. 3, İstanbul, 1991, s. 427.

Çıpan, Mustafa, *Fasih Divanı İnceleme-Tenkidli Metin*, MEB Yay., İstanbul, 2003.

Cunbur, M., Kaya, D., Ünver, N., Yılmaz, H., *Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Yazma Eserler Katalogu*, Ankara, 1999.

Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Türkiye Yayınları, 4 C., İstanbul, 1961.

Değirmençay, Veyis, *Farsça Arûz ve Kafiye*, Atatürk Üniversitesi Ofset Tesisleri, Erzurum, 2005.

Deligönül, Mehmet, "Müstezat", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten,* 1972, s. 93-102.

Demir, Recep, *Kâzım Paşa Hayatı-Eserleri-Şairliği (İnceleme-Metin),* Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van, 1999.

Demirbağ Ömer, *Koca Râgıb Paşa ve Dîvân-ı Râgıb*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Van, 1999.

Develi, Hayati, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesine Göre ve Uyumlar,* Ankara TDK Yay., 1995.

-------------------, "18. Yüzyıl Türkiye Türkçesi Üzerine", Doğu Akdeniz, *Doğu Akdeniz Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi,* 1998, I: 27-36

Devellioğlu, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yay., Ankara 1993.

Dikmen, Hamit, *Seyyid Vehbi ve Divanının Karşılaştırmalı Metni*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), II C., Ankara, 1991.

Dilçin, Cem, "Divan Şiirinde Gazel", *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, Ankara 1986, Sayı 415-416-417, s. 115.

---------------, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yay., Ankara, 1997.

---------------, "Fuzulî'nin Şiirlerinde Söz Tekrarlarına Dayanan Bir Anlatım Özelliği", *Türkoloji Dergisi*, c. X, 1. sayı, DTCF Yay., Ankara 1992, s. 78-114.

---------------, "Fuzulî'nin Şiirlerinde İkilemelerin Oluşturduğu Ses, Söz ve Anlam Düzeni", *In Memoriam Abdülbaki Gölpınarlı Hatıra Sayısı I, Journal of Turkish Studies/ Türklük Bilgisi Araştırmaları*, c.19, The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, Harvard University 1995, s. 157-202.

---------------, "Türk Kültürü Kaynağı Olarak Divan Şiiri", *Türk Dili*, S. 571, Temmuz 1999, s. 619-626.

---------------, *Studies on Fuzulî's Divan (Fuzulî Divanı Üzerine Notlar)*, The Department of Near Eastern Languages and Civilizations Harvard University 2001.

---------------, "Cumhuriyetin 80. Yılında Divan Şiiri Üzerine Düşünceler", *Türkoloji Dergisi*, XVI. Cilt, S. 2, (Ayrı Basım), Ankara 2003.

---------------, "Ahmet Paşa'nın Şiirlerinde Paralelizm", *İstanbul'un Fethinin 550. Yılı Anı Kitabı,* Ankara 2004, s.55-72.

---------------, *Yani Tarama Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara, 1983.

Dizdaroğlu, Hikmet, *Halk Şiirinde Türler*, TDK Yay., Ankara, 1969.

Doğan, Muhammet Nur, *Fuzulî'nin Poetikası*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2002.

-----------------------------, "Klâsik Edebiyatımızda Sanat ve Şiir Felsefesi (Poetika)" *Eski Şiirin Bahçesinde*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2002 s.101-102.

Duman, Musa, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri,* Ankara TDK Yay., 1996.

Durmuş, İsmail, "Avâmilü'l-Mi'e", *TDV İslâm Ansiklopedisi,* C. 4, İstanbul, 1991, s. 106-107.

Ebuzziya Tevfik, *Nümune-i Edebiyat-ı Osmaniyye*, 2. baskı, İstanbul, 1302.

Eflatun, Muvaffak, “Müselles ve Mûsâ Kâzım Paşa’nın İki Müsellesi”, *Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, S. 29, Bahar 2004, s. 89-93.

Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim Dağıtım, C. 6, s. 24-27.

Emecen, Feridun, “Osmanlı Siyasî Tarihi”, *Osmanlı Devleti Tarihi*, Ed. Ekmelettin İhsanoğlu, Feza Gazetecilik, İstanbul, 1999.

Erbay, Erdoğan, *Eskiler ve Yeniler (Tanzimat ve Servet-i Fünûn Neslinin Divan Edebiyatına Bakışı),* Akademik Araştırmalar Yay., Erzurum 1997.

Erdoğan, Mustafa, *Türk Edebiyatında Muhammesler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002.

Ergun, Sadettin Nüzhet, *Türk Şairleri*, 3 C., İstanbul, 1936-1943.

----------------------------, *Tanzimat'a Kadar Muhtasar Türk Edebiyatı Nümuneleri*, Sühulet Kütüphanesi, İstanbul, 1931.

----------------------------, *Namık Kemal’in Şiirleri*, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1941.

Ertaylan, İsmail Hikmet, *Türk Edebiyatı Tarihi*, C.I, Âzer-neşr, Bakü, 1925.

Escarpit, Robert, *Edebiyat Sosyolojisi*, Çev. Ali Türkay Yazıcı, Remzi Kitapevi, İstanbul 1968.

Eşref Paşa, *Pâk-Dîvân-ı Eşrefü’ş-Şuarâ*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1278.

-------------, *Hasbıhâl Yâhud Eşref ve Kemâl*, Kahire, 1324.

Eyüpoğlu, E. Kemal, *Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*, 2 C., İstanbul, 1975.

Faik Reşad, *Külliyât-ı Letâ’if*, İstanbul, 1328.

Fatîn Dâvûd, *Tezkire-i Hâtimetü'l Eş'âr*, İstihkâm Alayları Litografya Tezgâhı, İstanbul, 1271.

Filibeli-zâde M. Âsım, *Nâle-i Uşşak*, Mihran Matbaası, İstanbul, 1301.

Fuzûlî, *Türkçe Divân* (Hzl. Prof. Kenan Akyüz vd.), TTK, Ankara, 1958.

Gibb, E. J. Wilkinson, *A History of Ottoman Poetry*, Cilt: IV, "E. J. W. Gibb Memorial" and Published by Luzac Company & Limited, London, 1967.

---------------------------, *Osmanlı Şiir Tarihi, A History of Ottoman Poetry*, (Tercüme: Ali Çavuşoğlu), Cilt: III-V, Akçağ, Ankara, 1999.

Göçgün, Önder, *Namık Kemal'in Şairliği ve Bütün Şiirleri*, AKM Yay., Ankara, 1999.

Gölpınarlı, Abdülbaki, *Divan Şiiri XIX. Asır*, Varlık , İstanbul, 1955.

--------------------------, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılap ve Aka, İstanbul, 1983.

--------------------------, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılap Yay., İstanbul, 2004.

Göre, Zehra, *Adni Recep Dede Hayatı ve Eserleri*" Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2004

Gövsa, İbrahim Alâettin, *Meşhur Adamlar Hayatları-Eserleri*, 4 C., İstanbul, 1933-36.

Gümüşkılıç, Mehmet, *18. Yüzyıl Türkçesinde Ses Hadiseleri,* Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1997.

Güngör, Şeyma, *Hadikatü's-Sü'edâ* (Fuzulî), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1987.

Gürer, Abdulkadir, *Şeyh Galib Divanı (İnceleme – Metin)*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış doktora tezi), Ankara, 1993.

Güzel, Abdurrahman, "Tekke Şiiri", *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı (Halk Şiiri)*, Sayı 445-450, Ankara 1989, s. 253-254.

Hacımüftüoğlu, Nasrullah, "Abdülkâhir El-Cürcânî", *TDV İslâm Ansiklopedisi,* C. 1, İstanbul, 1988, s. 247-248.

Hersekli Arif Hikmet, *Divan*, (Düzenleyen: İbnülemin Mahmud Kemal İnal) Matbaa-i Âmire, İstanbul 1324.

Horata, Osman, *Esrâr Dede, Hayatı, Eserleri, Şiir Dünyası ve Dîvânı,* Ankara Kültür Bakanlığı Yay., 1998

-------------------, "Son Klâsik Dönem", *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, C V, AKM, Ankara, 2004, s. 443-551.

-------------------, "Zihniyet Çözülüşünden Edebî Çözülüşe: Lâle Devri'nden Tanzimat'a Türk Edebiyatı", *Türkler*, C.11, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002.

-------------------, "Son Klasik Dönem (1700-1800)", *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2006, C. 2, s. 450.

-------------------, "Tarihî Gelişim, XVIII. Yüzyıl, XIX. Yüzyıl" Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, Grafiker Yay., Ankara, 2002.

Hüseyin Remzî, *Lugat-i Remzi*, İstanbul 1305, II C.

Hüseyin Vâiz-i Kâşifî, *Bedâyi'ü'l-Efkâr fî-Sanâyi'i'l-Eş'âr*, Ankara Üniversitesi DTCF Ktp. Yazmaları, İsmail Sâib I Koleksiyonu, Nu. 452.

Işınsu-İsen, Tuba, *Divan Şiirinde Fahriye*, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Haziran 2002.

İbnü'r-Reşad Ali Ferruh, *Kerbela*, Paris, 1305.

İbrahim Hakkı, *Divan-ı Hakkı Bey*, Hudavendigâr Matbaası, 1292.

İbrahim Necmi [Dilmen], *Târîh-i Edebiyyat Dersleri,* II C., Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1338.

İlâveli Vâveylâ Yâhud Mesâib-i Kerbelâ, (Müntehib ve Nâşiri: Ahmed Safâ), Matbaa-i Jirayir-Kteon, Dersaadet, 1327.

İnal, İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri,* 4 C., Dergâh Yayınları, İstanbul, 1988 [Hzl. M. Kayahan Özgül, C. 2, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 2000].

-------------------------------------, *Son Sadrazamlar*, Maarif Vekâleti, 1. C, İstanbul, 1955.

İnalcık, Halil, *Şair ve Patron, Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme*, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2003.

İnce, Adnan, *Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Dîvânı (Tenkitli Basım)*, Yükseköğretim Kurulu Matbaası, Ankara 1994.

İpekten, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Edebî Bilgiler (Nazım Şekilleri ve Aruz),* Dergâh Yay., İstanbul, 1994.

-------------------, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz,* Dergah Yay., İstanbul 1994.

-------------------, *Nâilî-i Kadîm Divanı*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1970.

-------------------, *Enderunlu Vasıf,* Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1989.

-------------------, "Gazel", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 13, İstanbul 1996, s. 440-442.

-------------------, İsen, Mustafa, *Basılı Divanlar Kataloğu*, Akçağ Yay., Ankara, 1997.

-------------------, vd. *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1988.

İsen, Mustafa, *Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye*, Akçağ Yay., Ankara 1994.

İsen, Mustafa; Kurnaz, Cemal, "XIX. Yüzyıl Şiiri", *Türk Dünyası El Kitabı*, C. III, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1992, s.208-223.

İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı, 8 C., İstanbul, 1999.

İslâm Ansiklopedisi, MEB, İstanbul, 13 C., 1936-1983.

İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1988.

Jean de La Fontaine, *Masallar*, (Çeviren: Sabahattin Eyuboğlu), Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 2001.

Kahraman, Alim *Eşref Paşa, Mustafa*, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1995, C. 11, s. 475-476.

Kahraman, Kemal, “Encümen”, *TDV İslâm Ansiklopedisi,* C. 11, İstanbul 1995, s. 175-176.

Karabey, Turgut; Atalay, Mehmet, *Ahmet Cevdet Paşa, Belâgat-ı Osmâniyye*, Akçağ, Ankara, 2000.

Karacan, Turgut, *Bosnalı Alaeddin Sabit Divân*, Cumhuriyet Ün. Yay. No: 37, Sivas, 1991.

Karahan, Abdülkadir, *Nefî Divanından Seçmeler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1994.

--------------------------, *Fuzûlî, Muhiti Hayatı ve Şahsiyeti*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1989.

Karal, Enver Ziya*, Osmanlı Tarihi C. V*, TTK Yay., Ankara 1995.

Kaynar, Reşat, *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*, TTK. Yayınları, Ankara, 1985.

Kılıç, Filiz, *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*, Akçağ Yay., Ankara 1998.

Kızıltan, Mübeccel “Divan Edebiyatı Özelliklerine Uyarak Şiir Yazan Kadın Şairler”, *Sombahar Dergisi*, Ocak-Nisan 1994, S. 21-22, s. 104-163.

Kocatürk, Vasfi Mahir, *Türk Edebiyatı Tarihi,* Edebiyat Yayınevi, Ankara, 1970.

----------------------------, *Divan Şiiri Antolojisi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara, 1963.

----------------------------, *Namık Kemal’in Şiirleri*, 4.bs., Edebiyat Yay., Ankara, 1971.

Krikor J. Basmadjıan, “Kiazim Pacha”, Essai sur I’Histoire de la Litterature Ottomane, Paris, 1910, s. 206.

Kortantamer, Tunca, “Türk Şiirinde Ses Konusunda ve Ses Gelişmesinin Devamlılığı Üzerine Genel Bazı Düşünceler I”, *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*, Akçağ Yay., Ankara 1993, s. 273-336.

Köksal, M. Fatih, *Edirneli Nazmî Mecma'ü'n-Nezâir (İnceleme-Metin),* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2001.

Köprülü, Mehmet Fuat, *Eski Şairlerimiz Divan Edebiyatı Antolojisi*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul, 1934.

Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli, Elmalılı Hamdi Yazır (Sadeleştiren: Prof.Dr. M. Sadi Çöğenli), Huzur Yayınevi, İstanbul, 2005.

Kutlar, Fatma Sabiha, *Arpaemîni-zâde Sâmî Dîvânı (Tenkitli Metin-İnceleme-Özel Adlar Dizini-I-II)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, Ocak 1996.

--------------------------, *Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmî Dîvân*, Kalkan Matbaacılık, Ankara, 2004.

Kurnaz, Cemal, "Divan Şiirinde Belge Redifler", *Divan Edebiyatı Yazıları*, Akçağ Yay., Ankara, 1997, s. 265-276.

-------------------, *Osmanlı Şair Okulu*, Birleşik Yay., Ankara, 2007.

-------------------, "Osmanlı Şair Okulu", *Journal of Turkish Studies, Günay Kut Armağanı,* 27/2, , Harvard University 2003, s. 303-420.

-------------------, *Halk ve Divan Şiirinin Müşterekleri Üzerine Denemeler,* Akçağ Yay., Ankara 1990.

-------------------, *Türküden Gazele (Halk ve Divan Şiirinin Müşterekleri Üzerine Bir Deneme*), Akçağ Yay., Ankara 1997.

-------------------, Çeltik, Halil, "Klasik Nazım Şekillerinin Oluşumu ve Sistematiği", *Prof.Dr. Süleyman Hayri Bolay Armağan Kitabı*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2005, s. 487-538.

Küçük, Sabahattin, *Bâkî Divanı*, TDK Yay., Ankara 1994, s. 116-118.

----------------------, "Divan Edebiyatında Sosyal Tenkid: Ebu Bekir Kani Efendi'nin Hasbihali", *Türk Kültürü,* 1985, C. 23, S. 262, s. 121-128.

Leskofçalı Galib Beg, *Leskofçalı Galib Beg Divanı*, Hzl. ve Önsöz: İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1335.

Levend, Agâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Cilt: 1, TTK Basımevi, Ankara, 1973.

----------------------, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, Erkent Ofset, İstanbul 1980.

----------------------, *Edebiyat Tarihi Dersleri Tanzimata Kadar,* Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1935.

----------------------, "Divan Edebiyatında Hikâye I", *TDAY – Belleten 1967,* TDK, s. 71-117.

Lewis, Bernard*, Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Metin Kıratlı, TTK, Ankara, 2000.

Mehmed Cemaleddin, *Osmanlı Tarih ve Müverrihleri*, İstanbul, 1314.

Macit, Muhsin, *Nedîm Divânı (İnceleme-Tenkidli Metin),* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1994.

-------------------, *Nedîm Hayatı, Eserleri ve Sanatı*, Akçağ Yayınevi, Ankara, 2000.

-------------------, *Divân Şiirinde Âhenk Unsurları*, Akçağ Yay., Ankara, 1996.

Manastırlı Fâik, *Türkçe Arûz*, Alem Matb., İstanbul, 1313.

Mardin, Şerif, *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

---------------, *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul 1998.

Mazıoğlu, Hasibe, *Nedîm'in Divan Şiirine Getirdiği Yenilik*, Akçağ Yay., Ankara, 1992.

---------------------, "Türk Edebiyatı (Eski)", *Türk Ansiklopedisi*, XXXII. C., MEB, Ankara, 1983.

Mazlum Paşa-zâde Memdûh Fâik, *Divan-ı Eş'âr*, Matbaa-i Hayriyye ve Şürekası, İstanbul 1332.

Mecmûa, İÜ Ktbh., İbnülemin, TY. 3510, yk. 98b.

Mehmed Celâl, *Osmanlı Edebiyatı Nümûneleri*, Dersaâdet, 1312, Matbaa-i Safâ ve Enver, Dersaadet, 1312.

Mehmed Memdûh, *Mir'at-ı Şuûnât*, İstanbul, 1329

Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmanî,* 4 C., Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1311.

Mehmed Tahir (Bursalı), *Osmanlı Müellifleri*, 3 C., İstanbul, 1333-1342.

Mehmed Tevfîk, *Hazine-i Letâ'if,* İstanbul, 1302.

Mengi, Mine, "Divan Şiiri ve Bikr-i Mana", *Divan Şiiri Yazıları***,** Ankara, Akçağ Yay., Ankara 2000.

Mermer, Ahmet, *Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanıénın Tenkitli Metni*, AKM Yay., Ankara, 1991.

---------------------, *Karamanlı Aynî Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1997.

Meydan Larousse, "Kâzım Paşa", 7.Cilt.

Millî Kütüphane Yazmalar Kataloğu (Türkçe Divanlar), C. 6, Ankara 2001.

Miras, Kamil, *Sahih-i Buharî Muhtasarı Tecrid-i Sarih ve Tercemesi ve Şerhi*, Ankara 1971-1973.

Moran, Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, Cem Yayınevi, İstanbul,1991.

Muallim Naci, *Edebiyat Terimleri Istılâhât-ı Edebiyye*, Hzl. M. A. Yekta Saraç, Risale Yay. İstanbul 1996.

-----------------, *Lûgat-ı Nâcî* , Çağrı Yay., İstanbul, 1995.

Muhammed Fuâd Abdu'l-Bâkî, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li-Elfâzi'l-Kur'ân-ı Kerîm*, Çağrı Yay., İstanbul, 1990.

Mum, Cafer, "Sebk-i Hindî", *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2006, C. 2, s. 382-390.

Musa Kâzım Paşa, *Dîvân-ı Kâzım Paşa,* İstanbul, 1328.

----------------------, *Mekâlid-i Aşk*, İstanbul, 1301.

----------------------, *Riyâzü'l-Asfiyâ*, Ahter Matbaası, İstanbul, 1296.

Musa Kâzım Paşa (Koniçeli) , *Külliyât*, Millî Ktp., Yz. B. 1015.

---------------------------------, *Divan*, Millî Ktp., Yz. FB, 175.

---------------------------------, *Divan*, Millî Ktp., Yz. B, 200.

---------------------------------, *Divan*, Millî Ktp., Yz. A, 2243.

Namık Kemal'in Hususî Mektupları, (Hzl. F.A. Tansel), 4 C., TTK y., Ankara, 1967, 1969, 1973, 1986.

Necla Pekolcay, *Mevlid (Vesiletü'n-Necât)*, Dergah Yay., İstanbul 1992.

Ocak, F. Tulga, "Nef'î ve Türk Edebiyatındaki Yeri", *Ölümünün Üçyüzellinci Yılında Nef'î*, AKM, Ankara, 1987, 1-44.

-------------------, "XVII. Yüzyıl Şairi Nef'î ve Kaside" *Türkbilig*, S. 3, Ankara, 2002, s. 63-82.

-------------------, "Labial *Hı*'nın Çevriyazıda Yazımı Sorunu", *Çağdaş Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış,* Nevin Önberk Armağanı, Simurg Kitapçılık ve Yayıncılık, Hzl. Mehmet Ölmez, Ankara 1997, s.167-172.

Okay, Orhan, *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, Dergâh Yay., İstanbul, 1990.

Onan, Necmettin Halil, *Nâmık Kemal'in Talim-i Edebiyat Üzerine Bir Risalesi*, Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1950.

Onay, Ahmet Talât, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, (Hzl. Cemal Kurnaz), Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1992.

Osman Nevres, *Divan*, İstanbul, 1290.

Oy, Aydın, *Tarih Boyunca Türk Atasözleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 1972.

Öz, Mehmet, *Osmanlı'da Çözülme ve Gelenekçi Yorumcuları*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1997.

Özgül, Metin Kayahan, *Divan Yolu'ndan Pera'ya Selâmetle, Modern Türk Şiirine Doğru*, Hece Yay., Ankara, 2006.

-----------------------------, "Nazım (Geç Dönem)" *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, AKM, Ankara, 2006, C. VI, s. 18-596.

-----------------------------, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2000.

-----------------------------, "Klasik Sonrası Dönem (1800-1860) Şark Ekspresi'yle Garb'a Sefer", *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2006, C. 2, s. 606.

-----------------------------, "Osmanlı'nın Son Encümen-i Şuarâ'sı", *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2006, C. 3, s. 75-88.

-----------------------------, "XIX. Asrın Özel Bir Edebiyat Mahfeli Olarak Encümen-i Şuarâ", *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, AKM, Ankara 2006, C. VII, s. 29-117.

-----------------------------, *Hersekli Ârif Hikmet, Hayatı ve Eserleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1987.

-----------------------------, *Leskofçalı Galib, Hayatı ve Eserleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1987.

-----------------------------, *Yenişehirli Avnî, Hayatı ve Eserleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1990.

-----------------------------, *Osman Nevres, Hayatı ve Eserleri*, MEB Yay., İstanbul, 1999.

-----------------------------, "Koniçeli Mûsâ Kâzım Paşa'nın Hicviyeleri", *Türk Kültürü,* 1992, Yıl:XXXI, S. 361, s.:299-312.

Öztekin, Özge, XVIII. Yüzyıl Divan Şiirinde Toplumsal Hayatın İzleri: Divanlardan Yansıyan Görüntüler, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi SBE, Ankara 2004.

Özünlü, Ünsal - Gülel, Mehmet Ali, "Çağdaş Türk Şiirinde Gazeli Yeniden Yaratanlar: 21. Yüzyıla Girerken Yazında Dil Kullanımları: Alışkanlıklar-Yenilikler-Aykırılıklar-Sapmalar", *I. Dil, Yazın, Deyişbilim Sempozyumu Bildirileri*, Denizli, 2001, s. 1-24.

------------------, *Edebiyatta Dil Kullanımları*, Doruk Yayıncılık, Ankara, 1997.

Özyıldırım, Ali Emre, *Keçeci-zade İzzet Molla'nın Mihnet-keşân'ı ve Tahlili,* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 2002.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I-III, MEB Yay., İstanbul 1993.

--------------------, *Tarihe Malolmuş Fıkralar Nükteler*, İstanbul, 1946.

--------------------, *Tanzimat Maliye Nazırları,* C.1, İstanbul, 1939.

--------------------, *Son Sadrıâzamlar ve Başvekiller*, 2 C., Ahmed Said Matbaası, İstanbul, 1942.

Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yay. Ankara 1995.

Parlatır, İsmail, "Namık Kemal'in Lâzımsa Redifli Gazelleri ve Nazireleri", *Ölümünün 100. Yılında Namık Kemal*, Marmara Üniversitesi Yayını, İstanbul, 1988, s.161-183.

Recâî-zâde M. Ekrem, Talîm-i Edebiyyat, Mihran Matb. İstanbul, 1299.

Redhouse, James W., *A Turkish and English Lexicon: shewing in English the significations of the Turkish terms.* New edition. Beirut : Librairie du Liban, 1996.

Reinhart, Kevin, "Musa Kâzım Efendi: From İlm to Polemics", *Archivum Ottomanicum*, 19: 281-306, 2001.

Rene Wellek, Austın Varren, *Edebiyat Teorisi*, (Çev. Ömer Faruk Huyugüzel), Akademi Kitabevi, İzmir,1993.

Rızâ Nur, "Namık Kemal", *Türk Bilig Revüsü*, Tome II, Livre 2, No. 6, Fevrier 1936.

Saraç, M. A. Yekta - Andı, M. Fatih, "Âkif Paşa Divançesi", *İlmî Araştırmalar*, İstanbul 1997, S. 4, s. 135-178.

Sarınay, Yusuf, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1994.

Sılay, Kemal, "Müzik-Edebiyat Eleştirisi ve Divan Şiiri", *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, Hzl. Mehmet Kalpaklı, YKY, İstanbul, 1999.

Steingass, F., *A Comprehensive Persian-English dictionary: including the Arabic words and phrases to be met with in Persian literature*. Beirut : Librairie du Liban, 1975.

Sungur, Necati *Tacizade Cafer Çelebi'nin Heves-nâmesi (İnceleme-Tenkitli Metin),* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1998.

Süleymân Senih, *Divan-ı Senih-i Mevlevî*, Takvimhane-i Amire Matbaası, İstanbul, 1275.

Şahin, Ebubekir Sıdık, *Keçeci-zâde İzzet Molla'nın Divanları: Bahâr-ı Efkâr ve Hazân-ı Âsâr*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2004.

Şemseddin Samî, *Kâmûsü'l-A'lâm*, Kaşgar Neşriyat, Tıpkıbasım, 6 C., Ankara, 1996.

Şentürk, Ahmet Atilla*, Osmanlı Şiiri Antolojisi,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.

------------------------------, *Klâsik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Sûfî yahut Zâhid Hakkında,* Enderun Kitabevi, İstanbul 1996.

------------------------------, "Osmanlı Şairlerinin Gözlemciliği ve Klasik Edebiyatımızda Realiteye Dair", *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, Hzl. Mehmet Kalpaklı, YKY, İstanbul 1999, s. 431-437.

------------------------------, "Klasik Şiir Estetiği", *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2006, C. 1, s. 349.

Şirzad, *Mersiyeler*, Thz, yer yok.

Tâhirü'l-Mevlevî*, Edebiyat Lügati*, Neşre Hzl. Kemâl Edib Kürkçüoğlu, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984,

Tanpınar, Ahmed Hamdi, *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi,* YKY., İstanbul, 2006.

------------------------------, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yay., İstanbul, 1992.

Tanyeri, M. Ali, *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999.

Tarlan, Ali Nihat, *Ahmet Paşa Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1992.

---------------------, *Necati Beg Divanı,* MEB Yay., İstanbul 1997.

---------------------, *Edebiyat Meseleleri*, Ötüken, İstanbul, 1981.

---------------------, *Divan Edebiyatında Tevhidler*, 1936.

---------------------, "Tanzimat Edebiyatında Hakiki Müceddit", *Tanzimat-I*, Maarif Matb., İstanbul, 1940.

Tanzimat I-II, MEB Yayınları, İstanbul, 1999.

Timurtaş, Faruk Kadri, *Eski Türkiye Türkçesi*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1994.

-----------------------------, Mevlid (Süleyman Çelebi), MEB Yay., İstanbul 1990.

Tolasa, Harun, "Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Değerlendirmeleri", *Ege Ün. Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edb. Araştırmaları Dergisi* 1, İzmir, 1982.

Tökel, Dursun Ali, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar-Şahıslar Mitolojisi,* Akçağ Yay., Ankara 2000.

-------------------------, *Divan Şiirinde Harf Simgeciliği*, Hece Yay., Ankara, 2003.

Tuman, Mehmet Nail, *Tuhfe-i Nailî*, MEB Yayınlar Dairesi Kütüphanesi B / 870, 2 C. [İndeksli tıpkıbasımı: Hzl. Cemal Kurnaz – Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2001].

Tunalı, İsmail, *Estetik,* Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989.

-----------------, *Sanat Ontolojisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1984.

Türk Ansiklopedisi, "Kâzım Paşa, Kâzım Musa Paşa", Cilt: 21, MEB, Ankara, 1980, s. 446.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, "Encümen-i Şuarâ", C. 3, Dergah Yayınları, İstanbul, 1979.

Türk Ansiklopedisi, MEB, 33 C., İstanbul.

Türk İlmî Transkripsiyon Alfabesi, Maarif Vekâleti, İstanbul, 1946.

Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yay., İstanbul 1995.

Unat, Faik Reşit, *Hicrî Tarihleri Miladî Tarihe Çevirme Kılavuzu,* TTK, Ankara, 1988.

Uzun, Mustafa, "Kâzım Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 25, İstanbul 2001, s. 152.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt: IV/2, TTK, Ankara, 1995.

Ülgener, Sabri, *İktisadî Çözülmenin Ahlâk ve Zihniyet Dünyası*, Der Yayınları, İstanbul, 1984.

Ünver, İsmail, "XIX. Yüzyıl Dîvân Edebiyatı, XIX. Yüzyıl Dîvân Şiiri", *Büyük Türk Klâsikleri*, Cilt: 8, Ötüken-Söğüt, İstanbul, 1988, s.: 99-245.

-----------------, "Mesnevî", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, S. 415-416-417/Temmuz-Ağustos-Eylül 1986, s. 430-463.

-----------------, "XIX. Yüzyıl Divan Şiiri", *AÜ DTCF Dergisi,* 1988, C. 32, S. 1-2, s. 131-140.

-----------------, "İkilemelerle Yazılmış Dört Gazel", *Türk Dili Dergisi*, C.LV, S. 438, Haziran 1988, s.291-297.

-----------------, "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Türkoloji Dergisi*, 1993, C. 11, S. 1, s, 51-89.

-----------------, "Divan Edebiyatında Şiir Dili", *Türkbilig*, S. 3, 2002, s. 225-232.

Üzgör, Tahir, *Fehîm-i Kadim, Hayatı, Sanatı, Divan'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, AKM Yay., Ankara 1991.

Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, "Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat", *Tanzimat,* Maarif Vekaleti, 1940, s. 169-180.

Yakıt, İsmail, *Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, Ötüken Yay., İstanbul 1992, s. 394.

Yeniterzi, Emine, *Türk Edebiyatında Na't*, TDV Yay., Ankara, 1993.

Yeniterzi, Emine, *Türk Edebiyatında Na'tlar (Antoloji),* TDV Yay., Ankara 1993.

Yetiş, Kâzım, *Nâmık Kemal'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1989.

Yıldız, Ahmet Hamit, *Leskofçalı Galib, Hayatı, Dönemi, Sanatı, Divanı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, İstanbul 2003.

Yılmaz, Mehmet, *Edebiyatımızda İslam Kaynaklı Sözler*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992.

Yücebaş, Hilmi, *Mizah Edebiyatı Antolojisi*, 3.bs., İstanbul, 1976.

Yüksel, Emrullah, "Birgivî", *TDV İslâm Ansiklopedisi,* C. 6, İstanbul, 1992, s. 191-194.

Yüksel, Sedit, *Şeyh Galip Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri,* Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1980.

Ziya Paşa, *Harâbât,* 3 C., Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1291.

ÖZET

Musa Kâzım Paşa, XIX. yüzyılın ikinci yarısında eskiden yeniye, doğudan batıya geçişte önemli bir role sahip olan *Encümen-i Şu'arâ* topluluğunun önde gelen şairlerden biridir. Şairin hayatının sonlarına doğru düzenlediği ve son zamanlarda ele geçirilen hacimli Külliyatı, *Encümen-i Şu'arâ* şairleri arasında Onun önemini artırmış ve pekiştirmiştir. Şair, döneminin edebiyat anlayışına uygun olarak özellikle XVII. yüzyıl şairlerine nazireler yazmış, bunun yanında kasidede Nef'î'yi gazelde ise Fuzûlî'yi üstat kabul etmiştir.

Musa Kâzım Paşa, çok hacimli bir Külliyat tertip etmiş; kaside, gazel, müstezad, murabba, şarkı, terkib-bend, terci-bend, tahmis, taştir, müselles, muhammes, müsebba, müseddes, kıt'a, nazm, rubai, mesnevî, muamma ve koşma gibi aşağı yukarı tüm nazım biçimleriyle şiirler yazmış, tasavvufî yönü de öne çıkmış bir şairdir. Örneğine çok az rastlanan müselles nazım biçimiyle şiir yazması, Birgivî'nin *Avâmil*'i'ni nazmen tercüme etmesi, Muhteşem-i Kâşânî'nin meşhur *Düvazdeh Bend*'ini Farsça'dan Türkçe'ye çevirmesi şairin ilk bakışta dikkat çeken taraflarıdır.

Şimdiye kadar yapılan tek çalışmada, şairin çok az şiirini içeren matbu *Divan*ı ile *Mekâlid-i Aşk* adlı eserlerinin sağlıklı bir metni dahi ortaya konamamış, çok az sayıdaki bu şiirlerle Onun edebî kişiliği hakkında söylenenler eksik kalmıştır.

Bu çalışmada, şairin kaynaklarda verilen hayat hikâyesine ek olarak, Külliyat metninden önemli yeni tespitler eklenmiştir. Özellikle şairin doğum tarihi kesinleştirilmiş, çocukluğu ve ailesiyle ilgili yeni bilgilere ulaşılmıştır.

Daha sonra şiirler öncelikle biçim, önemli görülen yerlerde de içerik açısından incelenmiş ve elde edilen sonuçlara göre Musa Kâzım Paşa'nın sanatı hakkında daha kesin tespitler yapılmıştır. Bunun dışında şairin bugüne kadar bilinmeyen yüzlerce şiiri Külliyat metni ortaya konularak ortaya çıkarılmış, dönemle ilgili çalışma yapacak araştırmacılara önemli bir malzeme sağlanmıştır.

ABSTRACT

Musa Kazım Paşa was one of the towering poets of "*Encümen-i Şu'arâ"* community which had important role on the transition from east to west, old to new in the second half of the XIX century.His large-volume "*Külliyat*", acquired in recent years and the poet edited in the last years of his life, augmented and reinforced his importance among the poets of *Encümen-i Şu'arâ.* The poet wrote nazires, in accordance with the concept of literature of the period to XVIII century poets,especially. Furthermore, he accepted Nef'i in Kaside and Fuzuli in Gazel as master.

Musa Kazım Paşa constructed a large-volumed *Külliyat*. Besides, he was a poet stand out with his sufistic side who wrote poems with nearly all of verse forms such as *kaside, gazel, müstezad, murabba, şarkı, terkib-bend, terci-bend, tahmis, taştir*, *müselles, muhammes, müsebba, müseddes, kıt'a, nazm, rubai, mesnevî, muamma* and *koşma*. That he wrote poem with müselles which was the rare form of verse, translated "*Düvazdeh Bend" of* Muhteşem-i Kâşânî from Persian in to Turkish and "*Avâmil" of* Birgivî as a verse is the conspicuous sides of the poet.

In the single work done up to the present time, even a well-arranged printed text of works called "*Divan and Mekâlid-i Aşk"including* exiguous poems of poet can not be stated and the things told about his literary character are fragmentary.

In this work, besides the life story of the poet given in the sources, important and new findings from "*Külliyat*" have been added. Especially the birthday of the poet has been made infinite and new informations about his childhood and family have been obtained.

Later, the poems have been analysed according to its form and content, if necessary. The results obtained much more definite findings about the art of Musa Kazım Paşa have been made in the lights of the results obtained. Except this, hundreds of the poems of the poet which were unknown up to this time have been displayed by introducing the text of "*Külliyat*" and an important material has been provided for researchers who will do a research about the period.